ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהורין או שקיבל כפרס . . שבן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו וניכחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מזמורי תהלים

קכב

מספר המשורר משבח ירושלים
והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ:
ב עֹמְדוֹת, הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם
הַבְּנוּיָה כְּעִיר, שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים
שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת, לְשֵׁם יְיָ: ה כִּי שָׁמָּה,
יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת, לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ,
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה, בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן, אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא
שָׁלוֹם בָּךְ ט לְמַעַן, בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר
בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת
עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: ב הִנֵּה כְעֵינֵי
עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי
שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל
יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: ג חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ
כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: ד רַבַּת שָׂבְעָה לָּהּ
נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לְגֵאֵי
יוֹנִים:

אות בספר התורה לאחדות כל ילדי ישראל

כדי להדגיש יותר את חשיבות הדבר אצל ילדי ישראל – מן הראוי שכל אחד ואחת מהילדים שקונים אות בספר התורה, יקבל אישור למזכרת נצח, שנכתבה אות לזכותו בספר התורה של ילדי ישראל, בסדרה [- פרשה] פלונית. והאישור יהיה כתוב וחתום (כמנהג שטרות שעל פי תורה) על ידי אחד מהועד (או על ידי המזכיר).

וכדאי גם לציין בהאישור את התאריך שנתקבלה בקשתו של הילד לקנות אות בהספר תורה דילדי ישראל, ולדוגמא: הילדים הזריזים שיקנו אות בספר התורה עוד בחודש ניסן, יצוין בהאישור שלהם, שהאות הנכתבת לזכותם נקנתה בחודש ניסן – חודש המרמז על הענין ד"נסי נסים", וחודש שבו "עתידין להגאל".

ומובן וגם פשוט שבשעה שהילד והילדה יקבלו אישור זה (שיודפס באופן נאה ובטוב טעם וכו'), יהיה זה אצלם דבר יקר וחשוב,

וכשיראו אישור זה ויתפארו בו בפני חבריהם – הרי זה גופא יעורר את חבריהם לקנות אות בהספר תורה (באופן ד"מצוה גוררת מצוה").

(משיחות י"ב ניסן תשמ"א)

מבקשים מכל אחד ואחת להתעסק בזה ולהשתדל לרשום ריבוי ילדים וילדות לכתיבת הספר תורה. וההתעסקות בזה צריכה להיות הן בגופו – ע"י הטירחה שלו לחפש ולרשום ילדי ישראל לכתיבת הספר תורה, והן בממונו – עבור ההוצאות שצריכים כדי להגיע לרישום הילדים, ע"י הטלפון, ע"י מכתבים וכו', וע"י נסיעות אל הילדים וכיוצא בזה.

(משיחות יום ב' דחג השבועות תשמ"א)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוכן עניינים

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

ד"ה חמישה קניינים קנה הקב"ה בעולמו כו',
שבת פרשת במדבר, מבה"ח וער"ח סיון ה'תשי"ב 5

התוועדויות

שיחת ש"פ במדבר, מבה"ח וער"ח סיון, ה'תשי"ב..... 19
ר"ד יום ג', כ"ז אייר, ה'תשכ"ג 24

לקוטי שיחות

פרקי אבות, כרך יז, פרק שישי..... 30
במדבר, כרך כג, א..... 35

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

חומש יומי - פרשת במדבר..... 42
לוח לתהלים היומי..... 66
תניא יומי..... 67
לוח 'היום יום' 80

רמב"ם

הלכה יומית לעיון ברמב"ם..... 82
שלושה פרקים ליום..... 86
פרק אחד ליום..... 165
ספר המצוות..... 182

לימוד מחולק לפי ימים

מסכת סוטה לימי ספירת העומר 184
משניות עם ביאור קהתי - מסכת שקלים 214
גמרא עם ביאור - מסכת סוטה..... 224
גמרא עם ביאור - מסכת גיטין 240
שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי'..... 253

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן

שולחן ערוך עם הערות וציונים..... 252
שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' 253
לקוטי תורה..... 256

אדמו"ר האמצעי

תורת חיים..... 259

אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצוותיך..... 260

אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל תרל"ג 261

אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים - המשך תער"ב..... 262

אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים - תרפ"ט..... 263
לקוטי דיבורים - בלה"ק..... 264
אגרת קודש מהרבי הריי"ץ לבתו הרבנית חיה מושקא.. 266
אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 269

הוספות

ילקוט לוי יצחק על התורה 40
ילקוט גאולה ומשיח על הפרשה 41
נביאים וכתובים..... 212
עין יעקב - מסכת ברכות 222
נקודה משיחת קודש מעובדת 271
חומש לקריאה בציבור..... 272
קריאת התורה למנחה בשבת קודש..... 283
ביאורים לפרקי אבות - פרק ו 285
לוח זמנים 286
סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש..... 287

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור,
שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאמר דא"ח

בס"ד. ש"פ במדבר, מבה"ח וער"ח סיון, ה'תשי"ב

(הנחה בלתי מוגה)

חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ כו', תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד, אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד, יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד[1]. הִנֵּה הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּמַאֲמַר רַז"ל זֶה הוּא שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹלָם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים שֶׁחֲשׁוּבִים אֵצֶל הַקָּבָּ"ה בְּשֵׁם קִנְיָן, שֶׁמּוֹרֶה עַל חֲשִׁיבוּת הַדָּבָר אֵצֶל הָאָדָם, שֶׁנּוֹתֵן עֲבוּרוֹ מָמוֹן שֶׁבּוֹ הָיָה יָכוֹל לִקְנוֹת חַיֵּי נַפְשׁוֹ[2]. וְחָשִׁיב הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים לְפִי סֵדֶר הַזְּמַנִּים. וּמַקְדִּים תּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַז"ל[3] אַלְפַּיִים שָׁנָה קָדְמָה תּוֹרָה לָעוֹלָם, וְאַחַר כָּךְ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁזֶּהוּ הָעוֹלָם עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ אַבְרָהָם, יִשְׂרָאֵל, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, מַתְאִים לְסֵדֶר הַזְּמַנִּים. וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְכְאוֹרָה, לְפִי הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים יֵשׁ לוֹ לְהַקָּבָּ"ה, לְהוֹרוֹת עַל חֲשִׁיבוּתָם, וּמַהוּ אָמְרוֹ חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּבָּ"ה, שֶׁמִּלְּשׁוֹן זֶה מַשְׁמַע שֶׁהֵם קִנְיָנִים (לֹא מִצַּד עַצְמָם, אֶלָּא) מִצַּד פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן שֶׁקָּנָה הַקָּבָּ"ה אוֹתָם. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ אָמְרוֹ חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים כו' בְּעוֹלָמוֹ, דִּלְכְאוֹרָה, תֵּיבָה זוֹ מְיוּתֶּרֶת. וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן, דְּכֵיוָן שֶׁחָשִׁיב בֵּינֵיהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהֵם כְּלָלוּת הָעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין לְךָ דָּבָר בָּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל שָׁמַיִם וָאָרֶץ, אִם כֵּן מַהוּ הַפֵּירוּשׁ שֶׁבְּעוֹלָמוֹ קָנָה הַקָּבָּ"ה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וְגַם מַהוּ הַדִּיּוּק בְּעוֹלָמוֹ (וְלֹא בָּעוֹלָם סְתָם), דִּלְכְאוֹרָה, גַּם בְּלַאו

---

1) אבות פ"ו, י. 2) ראה תניא פל"ז (מח, סע"ב). 3) ראה מדרש תהלים צ, ד. ב"ר פ"ח, ב. תנחומא וישב ד. וש"נ. זח"ב מט, א.

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר במשנה בפרקי אבות, פרק שישי, שלומדים בשבת זו:
2 **חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ כו'**, **תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד**,
3 **שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד**, **אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד**, **יִשְׂרָאֵל קִנְיָן**
4 **אֶחָד**, **בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד**. עד כאן לשון המשנה. **הִנֵּה**
5 **הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּמַאֲמַר**
6 **רַז"ל זֶה הוּא שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹלָם**
7 **חֲמִשָּׁה דְּבָרִים** המנויים במשנה
8 **שֶׁחֲשׁוּבִים אֵצֶל הַקָּבָּ"ה**
9 בחשיבות מיוחדת, **וְלָכֵן נִקְרָאִים**
10 **בְּשֵׁם קִנְיָן**, **שֶׁמּוֹרֶה** המושג 'קנין'
11 מלמד **עַל חֲשִׁיבוּת הַדָּבָר אֵצֶל**
12 **הָאָדָם**, **שֶׁנּוֹתֵן עֲבוּרוֹ מָמוֹן**
13 **שֶׁבּוֹ הָיָה יָכוֹל לִקְנוֹת חַיֵּי**
14 **נַפְשׁוֹ** ומשתמש בממונו לקניית דבר
15 זה מפני שהדבר חשוב בעיניו, וכך גם
16 בנמשל, חמישה דברים אלו חשובים
17 אצל הקדוש ברוך הוא במיוחד[2].
18 **וְחָשִׁיב** והתנא השונה את המשנה
19 מונה את **הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים**
20 האמורים שהם קנינו של הקדוש ברוך
21 הוא **לְפִי סֵדֶר הַזְּמַנִּים** שהמנוי
22 ראשון נקנה ראשון על ידי הקדוש
23 ברוך הוא ואחר כך נמנה הדבר הבא
24 שנקנה אחריו, וכן הלאה. **וּמַקְדִּים**
25 **תּוֹרָה** ומונה את התורה כקנין
26 הראשון, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[3] במדרש
27 **אַלְפַּיִים שָׁנָה קָדְמָה תּוֹרָה**
28 **לָעוֹלָם**, **וְאַחַר כָּךְ** לאחר שמונה
29 את התורה כקנין ראשון, מונה כקנין
30 שני **שָׁמַיִם וָאָרֶץ**, **שֶׁזֶּהוּ**
31 **הָעוֹלָם עַצְמוֹ**, **וְאַחַר כָּךְ**
32 **אַבְרָהָם**, ואחר כך עם **יִשְׂרָאֵל**
33 שבא אחרי אברהם, **וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ**
34 שנבנה אחרי שעם ישראל כבר היה,
35 **מַתְאִים לְסֵדֶר הַזְּמַנִּים**.
36 **וְצָרִיךְ לְהָבִין**, **דִּלְכְאוֹרָה**, **לְפִי**
37 **הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט** של דברי

ביאור בדרך אפשר

38 המשנה **הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר** היה לו (לתנא של המשנה) לומר **חֲמִשָּׁה**
39 **קִנְיָנִים יֵשׁ לוֹ לְהַקָּבָּ"ה**, כדי **לְהוֹרוֹת עַל חֲשִׁיבוּתָם** ושייכותם
40 לקדוש ברוך הוא מצד עצמם, **וּמַהוּ אָמְרוֹ** ומה הסיבה לכך שאומר
41 **חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּבָּ"ה**, **שֶׁמִּלְּשׁוֹן זֶה מַשְׁמַע שֶׁהֵם**
42 **קִנְיָנִים** (שחשיבותם היא **לֹא מִצַּד**
43 **עַצְמָם**, **אֶלָּא**) **מִצַּד פְּעוּלַּת**
44 **הַקִּנְיָן שֶׁקָּנָה הַקָּבָּ"ה אוֹתָם**.?
45 **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין** דבר נוסף במשנה
46 זו **מַהוּ אָמְרוֹ** מה הפירוש באמירה
47 **חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים כו' בְּעוֹלָמוֹ**,
48 **דִּלְכְאוֹרָה**, **תֵּיבָה זוֹ** המילה
49 'בעולמו' **מְיוּתֶּרֶת**. **וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ**
50 **מוּבָן**, והשאלה הזו מתחזקת עוד
51 יותר **דְּכֵיוָן שֶׁחָשִׁיב** מונה
52 **בֵּינֵיהֶם** בין חמשת הקנינים **שָׁמַיִם**
53 **וָאָרֶץ**, **שֶׁהֵם כְּלָלוּת הָעוֹלָם**,
54 **שֶׁהֲרֵי אֵין לְךָ דָּבָר בָּעוֹלָם**
55 **שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל שָׁמַיִם וָאָרֶץ**,
56 שהרי הארץ כוללת את כל מה שנמצא
57 בארץ, והשמים כוללים את כל מה
58 שנמצא בשמים, ונמצא שב'שמים
59 וארץ' נכללים כל הדברים שבעולם
60 **אִם כֵּן מַהוּ הַפֵּירוּשׁ**
61 **שֶׁבְּעוֹלָמוֹ קָנָה הַקָּבָּ"ה שָׁמַיִם**
62 **וָאָרֶץ** והרי 'שמים וארץ' הם העולם.
63 **וְגַם** דבר נוסף דרוש ביאור באמירה
64 שאת הקנינים קנה הקדוש ברוך הוא
65 'בעולמו' **מַהוּ הַדִּיּוּק בְּעוֹלָמוֹ**
66 היינו בדגש שמדובר על עולמו של
67 הקדוש ברוך הוא **(וְלֹא בָּעוֹלָם**
68 **סְתָם)**, **דִּלְכְאוֹרָה**, **גַּם בְּלַאו**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

הָכִי גם ללא ההדגשה המפורשת שמדובר בעולמו של הקדוש ברוך הוא **מוּבָן שֶׁהָעוֹלָם הוּא עוֹלָמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְאִם כֵּן לָמָּה צָרִיךְ לְהוֹסִיף** ולפרט בפירוש **בְּעוֹלָמוֹ דַּוְקָא.**?

ב) וְהָעִנְיָן בָּזֶה[4], לפי התוכן הפנימי של הדברים, **שֶׁהַחֲמִשָּׁה קִנְיָנִים שֶׁקָּנָה הַקָּבָּ"ה, הֵם בְּעוֹלָמוֹ דַּוְקָא, הַיְינוּ, עוֹלָם כָּזֶה שֶׁאֵין בּוֹ נְתִינַת מָקוֹם** אפשרות **לִטְעוֹת שֶׁהוּא** עולם של **רְשׁוּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת חַס־וְשָׁלוֹם,** וכאילו יש רשות אחת של הקדוש ברוך הוא ורשות נוספת של העולם, חס ושלום, **מִפַּלְגֵּךְ לְעֵילָאִי כו' מִפַּלְגֵּךְ לְתַתָּאִי כו'**[5], כדברי הגמרא שכומר מכשף אמר לאמימר: מחצייך ולמעלה אתה שייך לא־ל שברא את החלקים המעולים והחשובים, ומחצייך ולמטה אתה שייך לא־ל אחר. אמר לו אמימר: אם כן, איך 'אהורמיז' מאפשר ל'הורמיז' להעביר את המים (שאדם שותה) בארצו, שהרי אדם שותה בפיו שהוא בחלקו העליון, ומוציא מנקביו שהם בחלקו התחתון. ומוסבר על כך בחסידות שהמשמעות של דברי הגוי היא שיש שתי רשויות, חס ושלום, רשות אחת למעלה ורשות שניה למטה שנפרדת מזו שלמעלה, חס ושלום (כי בריאת הנבראים המוגבלים היא על ידי ריבוי צמצומים והשתלשלות מדרגה לדרגה עד כדי כך שבעולם הזה החיות האלקית שמחיה את הנבראים מוסתרת לגמרי עד שנראה כאילו הם מציאות נפרדת מהאלוקות) **אֶלָּא עוֹלָם שֶׁנִּיכָּר בּוֹ שֶׁהוּא עוֹלָמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה. וּכְדֵי שֶׁעִנְיָנִים אֵלֶּה יִתְעַלּוּ לִהְיוֹת בְּעוֹלָמוֹ** של הקדוש ברוך הוא ולא דברים 'בעולם' סתם, **צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּהֶם פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן,** כפי שיוסבר להלן **וְזֶהוּ שֶׁקָּנָה הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ דָּיְיקָא.**

ביאור בדרך אפשר

חמשת הדברים המנויים במשנה וזו הסיבה לדיוק הלשון 'בעולמו', ולא 'בעולם' סתם.

וּבִיאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה[6], **קִנְיָן אֵינוֹ הֲוָוַיַת דָּבָר חָדָשׁ, כִּי אִם, יְצִיאָה מֵרְשׁוּת הַמּוֹכֵר לִרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ, שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיָה הַדָּבָר בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר, וְעַל יְדֵי הַקִּנְיָן בָּא לְגִילּוּי אֵצֶל הַלּוֹקֵחַ. וְדוּגְמָתוֹ לְמַעְלָה,** התהוות ויצירה של **חָדָשׁ, כִּי אִם, יְצִיאָה** ומעבר של דבר שכבר קיים **מֵרְשׁוּת הַמּוֹכֵר לִרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ, שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיָה הַדָּבָר** הנקנה **בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר, וְעַל יְדֵי הַקִּנְיָן בָּא** הדבר **לְגִילּוּי אֵצֶל הַלּוֹקֵחַ. וְדוּגְמָתוֹ לְמַעְלָה,** ברוחניות, **שֶׁקִּנְיָן מוֹרֶה שֶׁאֵין זֶה הִתְהַוּוּת** ויצירה **חֲדָשָׁה, יֵשׁ מֵאַיִן, כִּי אִם, שֶׁבָּא מִן הַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי בִּלְבָד** לא דבר חדש אלא דבר שהיה בהעלם בא לידי גילוי (כשם שבקנין כפשוטו אין התהוות חדשה אלא שדבר שהיה נעלם מהקונה הפך לגלוי לגביו). **וְקָאֵי** ומכוון מושג הקנין למעלה באלוקות **בִּכְלָלוּת עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת, כַּיָּדוּעַ**[7] בתורת החסידות **בְּפֵירוּשׁ** הנאמר בברכת הלבנה **בָּרוּךְ קוֹנֵךְ בָּרוּךְ בּוֹרְאֵךְ בָּרוּךְ יוֹצְרֵךְ בָּרוּךְ עוֹשֵׂךְ**[8], **שֶׁבּוֹרְאֵךְ יוֹצְרֵךְ וְעוֹשֵׂךְ הֵם כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, הַיְינוּ, שֶׁהָעִנְיָן דִּבְרִיאַת יֵשׁ מֵאַיִן** יצירת מציאות שלא היתה קיימת **מַתְחִיל מֵעוֹלָם הַבְּרִיאָה,** שלמטה מעולם האצילות **שֶׁשָּׁם** בעולם הבריאה **הוּא אֶפְשָׁרוּת הַמְּצִיאוּת**[9], כלומר, עדיין אין מציאות ממשית מוגדרת אלא רק אפשרות ונתינת מקום למציאות. ובכל זאת, בעולם הבריאה מתחיל המושג של בריאה יש מאין, **וְעַד שֶׁבְּרִיבּוּי הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של ירידת האור האלוקי מדרגה לדרגה **יָכוֹל לִהְיוֹת מִזֶּה נְתִינַת מָקוֹם לִטְעוֹת** ולחשוב **שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת חַס־וְשָׁלוֹם,** וכאילו הבריאה

---

4) בהבא לקמן – ראה ד"ה חמשה קנינים במאמרי אדה"ז על מארז"ל ע' קכ ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ב ע' תתנא ואילך. אוה"ת שבועות (במדבר ח"א) ע' קעד ואילך. ע' קעז ואילך. ע' קפא ואילך. סה"מ תרל"ו ח"ב ע' רנא ואילך. ע' תקכד ואילך. וראה גם לקו"ש חל"ה ע' 39 ואילך (גם ממאמר זה). וראה ד"ה חמשה קנינים דליל א' דחג השבועות, שהוא המשך למאמר זה. – המאמר נזכר במכתב כ"ג סיון שנה זו (אג"ק ח"ו ע' קלז). 5) ראה סנהדרין לט, א. לקו"ת במדבר ח, ב ואילך. שה"ש לח, ג. לט, ג. ובכ"מ. 6) ראה תו"א משפטים עה, ד. המשך תרס"ו ס"ע קס ואילך [ע' ריב]. ובכ"מ. 7) תו"א שם עו, ב. המשך תרס"ו שם. ובכ"מ. 8) נוסח קידוש לבנה. 9) ראה סה"מ תר"ס ע' שנז. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

היא מציאות נפרדת מהבורא **מַה שֶּׁאֵין כֵּן עוֹלָם הָאֲצִילוּת** בשונה מעולמות בריאה־יצירה־עשיה **נִקְרָא קִנְיָן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בָּרוּךְ קוֹנֵךְ, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ הִתְחַדְּשׁוּת דָּבָר** שלא היה קיים קודם לכן, **יֵשׁ מֵאַיִן, כִּי אִם, גִּילּוּי הַהֶעְלֵם בִּלְבָד,** התגלות של עניני אלוקות שכבר קיימים למעלה מאצילות אלא שבאצילות באו מהעלם אל הגילוי **דְּכֵיוָן שֶׁעוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא מְמוּצָע** המחבר **בֵּין הַמַּאֲצִיל** הבורא **לְהַנִּבְרָאִים,** כי מצד אחד עולם האצילות קרוב לבורא, כמבואר בחסידות שעולם האצילות הוא אלוקות, ואין בו מציאות 'יש' של נבראים, ומצד שני ממנו יורד ונמשך האור לעולמות בריאה־יצירה־עשיה שבהם יש נבראים **הַיְינוּ, שֶׁמּוֹרִיד וּמַמְשִׁיךְ (עֶר טראָגט אַראָפּ** הוא מוריד למטה) אור ושפע אלוקי **מֵהַמַּאֲצִיל** הבורא **אֶל הַנִּבְרָאִים, חֲרֵי מוּבָן שֶׁאֵין בּוֹ** בעולם האצילות **הִתְחַדְּשׁוּת דָּבָר** שלא היה קיים קודם לכן (שזו המשמעות של בריאה יש מאין), **כִּי אִם, שֶׁהָעִנְיָנִים שֶׁהָיוּ בְּהַמַּאֲצִיל** הבורא **בְּהֶעְלֵם, נִמְשָׁכִים וּבָאִים** בעולם האצילות **בְּגִילּוּי. וְכֵיוָן שֶׁעוֹלָם הָאֲצִילוּת אֵינוֹ הִתְחַדְּשׁוּת דָּבָר** יש מאין, **כִּי אִם, גִּילּוּי הַהֶעְלֵם בִּלְבָד, לָכֵן אֵין בּוֹ נְתִינַת מָקוֹם לִטְעוּת כּוּ'** כאילו יש שתי רשויות, חס ושלום, **כִּי בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת כְּתִיב**[10] הפסוק בתהילים **לֹא יְגֻרְךָ רָע,** אין בו שום נתינת מקום למציאות של היפך הקדושה **וְנִיכָּר בּוֹ** בעולם האצילות **בְּגָלּוּי** בשונה מכפי שהוא בנבראים בעולמות נחותים יותר שבהם האור האלוקי מוסתר ולא ניכר בגלוי **שֶׁהוּא עוֹלָמוֹ (שֶׁל הַקָּבָּ"ה), שֶׁהֲרֵי בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** כלשון הזוהר **אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד, אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד**[11] הוא, הקדוש ברוך הוא בעצמו, והאורות של עשר הספירות שבעולם האצילות, הם אחד, וגם הוא והכלים של הספירות דאצילות הוא אחד, כל מה שקיים בעולם האצילות בטל במציאות לבורא המאציל ואיננו מציאות נפרדת, ולכן אין מקום לטעות של 'שתי רשויות' ששייכת בעולמות שלמטה מאצילות.

וְנוֹסַף לָזֶה מלבד הקנין שקנה הקדוש ברוך הוא ביחס לעולם האצילות, כמבואר לעיל, **יֵשׁ גַּם פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן שֶׁקָּנָה הַקָּבָּ"ה בְּהָעוֹלָם שֶׁלְּמַטָּה,** העולם הזה התחתון, **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** שהקדוש ברוך הוא 'קנה' אותם **מִתְעַלִּים גַּם עִנְיְנֵי הָעוֹלָם שֶׁלְּמַטָּה לִהְיוֹת בְּעוֹלָמוֹ (שֶׁל הַקָּבָּ"ה). וְעַל זֶה נֶאֱמַר** במשנה זו **חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ,** והמשמעות של דיוק הלשון 'בעולמו' היא **שֶׁכְּדֵי שֶׁעִנְיָנִים אֵלֶּה (שֶׁנִּמְצָאִים בָּעוֹלָם דִּלְמַטָּה) יִתְעַלּוּ** ממצבם כנבראים נפרדים **לִהְיוֹת בְּעוֹלָמוֹ** של הקדוש ברוך הוא, היינו קרובים לאלוקות, **צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּהֶם פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן, קָנָה הַקָּבָּ"ה** וכפי שממשיך ומבאר להלן את ענין ה'קנין' על פי חסידות.

ג) וְיוּבַן התוכן הפנימי של פעולת הקנין שעושה הקדוש ברוך הוא בעניני העולם שלמטה **מֵעִנְיַן הַקִּנְיָן** כפי שהוא **לְמַטָּה,** קנין כפשוטו **שֶׁעַל יָדוֹ בָּא הַדָּבָר** הנקנה ועובר **מֵרְשׁוּת הַמּוֹכֵר לִרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ. דְּהִנֵּה**[12], **יֵשׁ שְׁנֵי אָפְנֵי קִנְיָן,** אופן אחד, **מְשִׁיכָה** על ידי שהקונה מושך אליו את הדבר הנקנה, והאופן השני **וְכֶסֶף** על ידי שהקונה משלם למוכר תמורת הדבר. **וּבָזֶה נֶחְלְקוּ** בגמרא **רֵישׁ לָקִישׁ וְרַבִּי יוֹחָנָן**[13], **שֶׁרֵישׁ לָקִישׁ סְבִירָא לֵיהּ** הוא סבור **מְשִׁיכָה מִפּוֹרֶשֶׁת מִן הַתּוֹרָה, שֶׁכַּאֲשֶׁר הַלּוֹקֵחַ** הקונה **מוֹשֵׁךְ אֶת הַחֵפֶץ** מרשות המוכר **לִרְשׁוּתוֹ, חֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ** של הקונה, **וְעַל יְדֵי**

---

10) תהלים ה, ה. לקו"ת במדבר ג, סע"ג. 11) תקו"ז בהקדמה (ג, ב). תניא אגה"ק ס"כ. 12) בהבא לקמן – ראה גם לקו"ת עקב טז, סע"ג ואילך. סידור (עם דא"ח) קיא, א [קעא, ג] ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצוה לדון במקח וממכר (דרמ"צ לו, ב ואילך). 13) ב"מ מו, ב. מז, ב. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

זֶה נִתְחַיֵּיב הַלּוֹקֵחַ הקונה **לִיתֵּן כֶּסֶף לַמּוֹכֵר, וְרַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לֵיהּ** הוא סבור **שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, שֶׁגַּם בִּנְתִינַת הַכֶּסֶף קָנָה אֶת הַחֵפֶץ, וְאַף עַל פִּי כֵן,** למרות שמן התורה תשלום הכסף נחשב קנין גמור, בכל זאת **מִדְּרַבָּנָן בָּעֵי** צריכים **מְשִׁיכָה, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה הַחֵפֶץ עַד שֶׁיִּמְשְׁכֶנּוּ** הקונה **לִרְשׁוּתוֹ. וְהַחִילּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם,** ההבדל בין קניה על ידי משיכה לקניה על ידי תשלום כסף, **שֶׁבִּמְשִׁיכָה, פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן הִיא בְּכָךְ שֶׁמַּרְאֶה** הקונה עושה פעולה שמוכיחה **שֶׁהַחֵפֶץ נִכְנָס לִרְשׁוּתוֹ, שֶׁלָּכֵן מְהַנֵּי** מועילה **מְשִׁיכָה** והיא אכן נחשבת קנין **רַק** אם המשיכה נעשתה **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ בְּסִימְטָא** שהיא מקום שאדם רשאי להניח שם את חפציו **(מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים)**[14], **וְעַל יְדֵי זֶה נִתְחַיֵּיב הַלּוֹקֵחַ לִיתֵּן מָעוֹת לְהַמּוֹכֵר כְּפִי שֶׁנִּדְבְּרוּ בֵּינֵיהֶם.** לפי המחיר שסיכמו. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכֶסֶף, פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה שׁוּם שִׁינּוּי בְּהַחֵפֶץ,** גם לא מעבר ממקום למקום ומרשות לרשות **וְלָכֵן גָּזְרוּ רַבָּנָן שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה** בקנין כסף לבד **עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ הַחֵפֶץ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** באמצעות המשיכה לרשותו **נִיכָּר שֶׁנַּעֲשָׂה בִּרְשׁוּתוֹ.**

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּעִנְיַן הַקִּנְיָן בְּרוּחָנִיּוּת. דְּהַנְיָא, בְּנוֹגֵעַ לְכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, כְּתִיב[15] לגבי בריאת העולם בששת ימי בראשית **אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת,** ואת המילה 'לעשות' דרשו חז"ל במדרש **לְתַקֵּן**[16], **שֶׁכָּל מַה שֶּׁנִּבְרָא בָּעוֹלָם צָרִיךְ תִּיקּוּן** (ובלשון המדרש: "כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשייה, כגון החרדל צריך למתוק, התורמוסים צריך למתוק, החיטין צריכין להטחן, אפילו אדם צריך תיקון"), **הַיְינוּ, שֶׁמִּצַּד הַבְּרִיאָה** עצמה **הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל הֶעְדֵּר הַשְּׁלֵימוּת, וּמִזֶּה** שהעולם מצד עצמו נעדר שלימות **מוּבָן שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּת הַקְּדוּשָׁה, בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, דְּכֵינָן שֶׁאִיהוּ שְׁלֵימוּתָא דְּכוּלָּא**[17], מאחר שהוא, הקדוש ברוך הוא, שלימות הכל, **הֲרֵי, כָּל מַה שֶּׁאֵינוֹ בִּשְׁלֵימוּת אֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, כִּבְיָכוֹל, רְשׁוּת הַקְּדוּשָׁה** וכביכול נמצא מחוץ לרשות הקדושה. **וְלָכֵן** כדי שהעולם לא ישאר מחוץ לגבולות הקדושה **צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה לִפְעוֹל הַקִּנְיָן דְּהַקָּבָּ"ה, שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם יִתְעַלּוּ** ממצבם הלא מושלם ויתעלו ויעברו **לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה,** שיעברו מרשות הרבים שמסמלת את הפירוד מהקדושה להיות מציאות בפני עצמה, ויעברו אל **רְשׁוּת הַיָּחִיד דִּיחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם**[18], הוא הקדוש ברוך הוא, האחד והיחיד, **דְּקָאֵי** והכוונה ב'רשות היחיד' היא **עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת, שֶׁנִּקְרָא עוֹלָמוֹ** של הקדוש ברוך הוא **(כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב).**

וּבְקִנְיָן זֶה שפועל עליית עניני העולם מרשות הפירוד מאלוקות לרשות הקדושה **יֶשְׁנָם שְׁנֵי אֲפָנִים,** הם שני הקנינים של **מְשִׁיכָה וְכֶסֶף** כנזכר לעיל. קנין **מְשִׁיכָה קָאֵי** מכוון **עַל עֲלַיַּת כָּל עִנְיְנֵי הָאָדָם וְהָעוֹלָם שֶׁנִּמְשָׁכִים וְעוֹלִים** ממצבם הנוכחי הלא מושלם והימצאותם מחוץ לקדושה **לִרְשׁוּת הַקְּדוּשָׁה, עַל יְדֵי כְּלָלוּת עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה, מצד האדם, והיא התקרבות של האדם והבריאה לאלוקות בדרך של התעלות מלמטה למעלה. **וְכֶסֶף,** המשמעות הפנימית

---

1 הוּא שֶׁלּוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה נִתְחַיֵּיב הַלּוֹקֵחַ לִיתֵּן כֶּסֶף
2 לַמּוֹכֵר, וְרַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לֵיהּ שֶׁדְּבַר תּוֹרָה
3 מָעוֹת קוֹנוֹת, שֶׁגַּם בִּנְתִינַת הַכֶּסֶף קָנָה אֶת
4 הַחֵפֶץ, וְאַף עַל פִּי כֵן, מִדְּרַבָּנָן בָּעֵי מְשִׁיכָה,
5 שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה הַחֵפֶץ עַד שֶׁיִּמְשְׁכֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ.
6 וְהַחִילּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם, שֶׁבִּמְשִׁיכָה, פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן
7 הִיא בְּכָךְ שֶׁמַּרְאֶה שֶׁהַחֵפֶץ נִכְנָס לִרְשׁוּתוֹ, שֶׁלָּכֵן
8 מְהַנֵּי מְשִׁיכָה רַק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ בְּסִימְטָא
9 (מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים)[14], וְעַל יְדֵי זֶה
10 נִתְחַיֵּיב הַלּוֹקֵחַ לִיתֵּן מָעוֹת לְהַמּוֹכֵר כְּפִי
11 שֶׁנִּדְבְּרוּ בֵּינֵיהֶם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכֶסֶף, פְּעוּלַּת
12 הַקִּנְיָן הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה שׁוּם שִׁינּוּי
13 בְּהַחֵפֶץ, וְלָכֵן גָּזְרוּ רַבָּנָן שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה עַד
14 שֶׁיִּמְשׁוֹךְ הַחֵפֶץ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִיכָּר שֶׁנַּעֲשָׂה
15 בִּרְשׁוּתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּעִנְיַן הַקִּנְיָן בְּרוּחָנִיּוּת.
16 דְּהַנְיָא, בְּנוֹגֵעַ לְכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, כְּתִיב[15] אֲשֶׁר
17 בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת, לְתַקֵּן[16], שֶׁכָּל מַה שֶּׁנִּבְרָא
18 בָּעוֹלָם צָרִיךְ תִּיקּוּן, הַיְינוּ, שֶׁמִּצַּד הַבְּרִיאָה הוּא
19 בְּאוֹפֶן שֶׁל הֶעְדֵּר הַשְּׁלֵימוּת, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁאֵינוֹ
20 בִּרְשׁוּת הַקְּדוּשָׁה, בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, דְּכֵינָן
21 שֶׁאִיהוּ שְׁלֵימוּתָא דְּכוּלָּא[17], הֲרֵי, כָּל מַה שֶּׁאֵינוֹ
22 בִּשְׁלֵימוּת אֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, כִּבְיָכוֹל,
23 רְשׁוּת הַקְּדוּשָׁה. וְלָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה
24 לִפְעוֹל הַקִּנְיָן דְּהַקָּבָּ"ה, שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם
25 יִתְעַלּוּ לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, רְשׁוּת הַיָּחִיד
26 דִּיחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם[18], דְּקָאֵי עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת,
27 שֶׁנִּקְרָא עוֹלָמוֹ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב). וּבְקִנְיָן
28 זֶה יֶשְׁנָם שְׁנֵי אֲפָנִים, מְשִׁיכָה וְכֶסֶף. מְשִׁיכָה
29 קָאֵי עַל עֲלַיַּת כָּל עִנְיְנֵי הָאָדָם וְהָעוֹלָם
30 שֶׁנִּמְשָׁכִים וְעוֹלִים לִרְשׁוּת הַקְּדוּשָׁה עַל יְדֵי
31 כְּלָלוּת עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעָרוּתָא

---

14) ראה שו"ע חו"מ ר"ס קצז. סקצ"ח ס"ט ואילך. 15) בראשית ב, ג. 16) ב"ר פי"א, ו ובפרש"י (נתבאר בלקו"ש חכ"ה ע' 14 ואילך). 17) ראה תקו"ז בהקדמה (יז, ב). ובכ"מ. 18) ראה תניא ספל"ג. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

של 'קנין' באמצעות כסף היא **מִלְּשׁוֹן נִכְסֵף נִכְסַפְתִּי**[19], מלשון כיסופים וגעגועים **קָאֵי** מכוון **עַל הָאַהֲבָה** לאלוקות **שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות, והיא התקרבות לאלוקות בדרך המשכה מלמעלה למטה.

וּבָזֶה בקנין 'כסף' של אהבת ה' בכיסופים לאלוקות **גּוּפָא** עצמו **יֶשְׁנָם שְׁנֵי אֲפָנִים, בְּדוּגְמַת שְׁנֵי הָאֲפָנִים בְּקִנְיָן כֶּסֶף כִּפְשׁוּטוֹ, אִם הַקִּנְיָן נַעֲשָׂה** ונשלם **עַל יְדֵי הַכֶּסֶף** (כלשון הגמרא המובא לעיל **דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת) וּלְאַחֲרֵי זֶה** אחרי הקנין בכסף **בָּאָה הַמְּשִׁיכָה, אוֹ שֶׁהַכֶּסֶף נִיתָּן** כתשלום על הדבר הנקנה **לְאַחֲרֵי שֶׁנַּעֲשָׂה** כבר **הַקִּנְיָן עַל יְדֵי הַמְּשִׁיכָה, שֶׁדּוּגְמָתָם** של שני אופנים אלה **בְּכֶסֶף בְּרוּחָנִיּוּת שֶׁקָּאֵי** שמכוון **עַל הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה, אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות, **שֶׁקּוֹדֶמֶת וּמְבִיאָה** וגורמת **לְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא,** התעוררות מלמטה (בדוגמת האופן הראשון של קנין כסף שהוא **כֶּסֶף שֶׁלְּפָנֵי הַמְּשִׁיכָה), וְאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁבָּאָה לְאַחֲרֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** (בדוגמת האופן השני של קנין כסף שהוא **כֶּסֶף שֶׁלְּאַחֲרֵי הַמְּשִׁיכָה),** וכפי שממשיך ומבאר. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבָּאַהֲבָה** (שכאמור נקראת **כֶּסֶף** על שם הכיסופים, מלשון 'נכסוף נכספתי') **גּוּפָא** עצמה **יֶשְׁנָם שְׁתֵּי דַרְגּוֹת,** דרגה אחת, יותר נמוכה הנקראת **אַהֲבָה זוּטָא** אהבה קטנה, מוגבלת **וְאַהֲבָה רַבָּה** ודרגה שניה, יותר נעלית הנקראת אהבה גדולה, בלתי מוגבלת. **אַהֲבָה זוּטָא הִיא הָאַהֲבָה שֶׁעַל פִּי טַעַם וָדַעַת,** שמיוסדת על השכל וההיגיון **שֶׁמִּתְבּוֹנֵן** האדם בדעתו **שֶׁאֱלֹקוּת הוּא דָּבָר טוֹב, וְעַל יְדֵי זֶה נוֹלְדָה הָאַהֲבָה** לאלוקות **בְּלִבּוֹ** כי לדבר טוב רוצים להתקרב. **וְאַהֲבָה זוֹ הִיא בְּמִדָּה וּגְבוּל,** אהבה מוגבלת **דְּכֵיוָן שֶׁנּוֹלְדָה** ונתעוררה בלב האדם **עַל יְדֵי הַשָּׂגַת הַשֵּׂכֶל, הֲרֵי הִיא מוּגְבֶּלֶת לְפִי הַשֵּׂכֶל שֶׁמּוֹלִידָהּ,** ומידת האהבה בלב מוגבלת לפי מידת השכל, והרי כל שכל, גם העמוק ביותר והנעלה ביותר, הוא שכל מוגבל **וּמַה גַּם שֶׁהַשָּׂגַת הַשֵּׂכֶל** כל ההבנה וההשגה של אדם באלוקות, ובטוב שבאלוקות, **אֵינָהּ אֶלָּא בְּדַרְגַּת הָאֱלֹקוּת שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָמוֹת, שֶׁהוּא בִּמְדִידָה וְהַגְבָּלָה** שהרי כדי להתלבש בעולמות המוגבלים, האור עובר צמצומים רבים, ובודאי שהאהבה שנולדה ומתעוררות מהתבוננות באלוקות כפי שירדה להיות במדידה והגבלה, היא אהבה מוגבלת. **וְלָכֵן לֹא שַׁיָּךְ בָּהּ** באהבת ה' במדריגה זו, האהבה המוגבלת הנקראת 'אהבה זוטא' **עִנְיָן שֶׁל כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ,** תשוקה של הנפש לצאת מהגבלות הגוף ולדבוק באלוקות **שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְבָּלָה** ויכול לבוא רק כתוצאה מאהבת ה' שהיא בלתי מוגבלת, **וְעוֹד זֹאת,** ויש סיבה נוספת לכך שאהבת ה' מסוג זה לא יכולה להביא לידי 'כלות הנפש', כיון **שֶׁאַהֲבָה זוֹ נוֹלְדָה עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת** שהאדם התבונן בדעתו **שֶׁאֱלֹקוּת הוּא טוֹב לוֹ** היינו טוב בשבילו ובשביל המציאות שלו. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20] בתורה לאהבה את ה' אלקיך וגו' **כִּי הוּא חַיֶּיךָ וגו'** החיים שלך, כלומר, שבהתבוננות בטוב האלוקי עצמו מודגשת המציאות האישית של האדם **וּבְמֵילָא לֹא שַׁיָּךְ בָּזֶה הָעִנְיָן דִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִמְּצִיאוּתוֹ** וכל ענינה של כלות הנפש הוא יציאה מההגבלות והגדרים של המציאות האישית. **וְאַהֲבָה רַבָּה הִיא אַהֲבָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** אהבה על־שכלית, מעל ומעבר למתחייב מצד השכל וההיגיון, **שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה,** מהאלוקות, **הַיְינוּ, שֶׁלְּאַחֲרֵי**

---

19) פיוט "ידיד נפש". ע"פ ויצא לא, ל. 20) נצבים ל, כ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שְׁלִימוּת עֲבוֹדָתוֹ של האדם **עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת בְּאַהֲבָה שֶׁעַל פִּי טַעַם וָדַעַת, אֲזַי מַגִּיעַ** ומתעלה **לְאַהֲבָה רַבָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה מִצַּד הָאַהֲבָה הָעַצְמִית** שקיימת למעלה בעצם, לא כזו שמתעוררת ע"י עבודת האדם שהיא מוגבלת **דְּהַקָּבָּ"ה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל יָדָהּ** על ידי אהבת ה' שנמשכת מלמעלה **מִתְעוֹרֶרֶת בְּלֵב הָאָדָם הָאַהֲבָה לה' הַמְסוּתֶרֶת בְּטֶבַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִתּוֹלַדְתָּם**[21], וקיימת בכל אחד מישראל גם ללא התבוננות בגדולת ה' אלא שבדרך כלל היא בהעלם ולכן נקראת אהבה המסותרת **שֶׁהִיא אַהֲבָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** על־שכלית, **וּלְמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה** ובלתי מוגבלת **[וּבְאַהֲבָה זוֹ** 'אהבה רבה' **גּוּפָא** עצמה **יֶשְׁנָם שְׁנֵי אֲפָנִים. אַהֲבָה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ,** שנמשלה ללשונות של אש בוערת **בְּאוֹפֶן שֶׁל צְמָאוֹן מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** שהאדם חש צמאון ותשוקה להתעלות מלמטה למעלה ולהתקרב לאלוקות, **וְאַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים** בשונה מצימאון שהוא מרחוק, כאשר האדם משתוקק ומתגעגע לדבר שיקר לו וטרם השיג אותו, אהבה בתענוגים שהיא מתוך תחושת הקירוב שגורמת עונג **שֶׁהִיא** התקרבות לאלוקות על ידי המשכה **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה**[22]**].** **וּשְׁתֵּי הַדַּרְגּוֹת** האמורות **שֶׁבָּאַהֲבָה (אַהֲבָה זוּטָא וְאַהֲבָה רַבָּה), קְשׁוּרִים עִם שְׁנֵי הָאֲפָנִים שֶׁבְּכֶסֶף** (אופן אחד **אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁקּוֹדֶמֶת וּמְבִיאָה לְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא,** היינו בדרך המשכה מלמעלה למטה, ואופן שני **וְאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁבָּאָה לְאַחֲרֵי וְעַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** היינו בדרך התעלות מלמטה

ביאור בדרך אפשר

1 מִלְּמַעְלָה, הַיְינוּ, שֶׁלְּאַחֲרֵי שְׁלִימוּת עֲבוֹדָתוֹ עַד
2 מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת בְּאַהֲבָה שֶׁעַל פִּי טַעַם וָדַעַת,
3 אֲזַי מַגִּיעַ לְאַהֲבָה רַבָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת,
4 שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה מִצַּד הָאַהֲבָה הָעַצְמִית
5 דְּהַקָּבָּ"ה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל יָדָהּ מִתְעוֹרֶרֶת בְּלֵב
6 הָאָדָם הָאַהֲבָה הַמְסוּתֶרֶת בְּטֶבַע כָּל יִשְׂרָאֵל
7 מִתּוֹלַדְתָּם[21], שֶׁהִיא אַהֲבָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם
8 וָדַעַת, וּלְמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה [וּבְאַהֲבָה זוֹ
9 גּוּפָא יֶשְׁנָם שְׁנֵי אֲפָנִים. אַהֲבָה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ,
10 בְּאוֹפֶן שֶׁל צְמָאוֹן מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְאַהֲבָה
11 בַּתַּעֲנוּגִים שֶׁהִיא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה[22]. וּשְׁתֵּי
12 הַדַּרְגּוֹת שֶׁבָּאַהֲבָה (אַהֲבָה זוּטָא וְאַהֲבָה רַבָּה),
13 קְשׁוּרִים עִם שְׁנֵי הָאֲפָנִים שֶׁבְּכֶסֶף (אִתְעָרוּתָא
14 דִּלְעֵילָא שֶׁקּוֹדֶמֶת וּמְבִיאָה לְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא,
15 וְאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁבָּאָה לְאַחֲרֵי וְעַל יְדֵי
16 אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא), כִּי, הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא
17 שֶׁקּוֹדֶמֶת לָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא (כֶּסֶף שֶׁלְּפְנֵי
18 הַמְּשִׁיכָה), פּוֹעֶלֶת אֶת עֲבוֹדַת הָאָדָם לָבוֹא
19 לְאַהֲבָה עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּשִׂכְלוֹ, שֶׁזּוֹהִי
20 אַהֲבָה זוּטָא, וְעַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא
21 שֶׁבָּאָה לְאַחֲרֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא (כֶּסֶף
22 שֶׁלְּאַחֲרֵי הַמְּשִׁיכָה), בָּאָה הָאַהֲבָה שֶׁלְּמַעְלָה
23 מִטַּעַם וָדַעַת, אַהֲבָה רַבָּה.
24 ד) **וְהִנֵּה** בְּהַקִּנְיָנִים שֶׁקָּנָה הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ
25 חָשִׁיב תְּחִלָּה תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, וְנִתְבָּאֵר לְעֵיל
26 (סָעִיף א) שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁאַלְפַּיִם שָׁנָה קֶדְמָה תּוֹרָה
27 לָעוֹלָם. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהִתְהַוּוּת הָעוֹלָם הוּא
28 מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת[23], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[24] זְכֹר רַחֲמֶיךָ
29 וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה, וּכְתִיב[25] כִּי אָמַרְתִּי
30 עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן תּוֹרָה הִיא מִבְּחִינַת הַמּוֹחִין, וְלָכֵן קֶדְמָה לָעוֹלָם.

ביאור בדרך אפשר

דִּלְתַתָּא (בדוגמת תשלום **כֶּסֶף שֶׁלְּפְנֵי הַמְּשִׁיכָה** של החפץ, כמבואר לעיל), **פּוֹעֶלֶת אֶת עֲבוֹדַת הָאָדָם לָבוֹא לְאַהֲבָה לה' עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת** בגדולת ה' **בְּשִׂכְלוֹ, שֶׁזּוֹהִי אַהֲבָה זוּטָא,** אהבה בדרגה נמוכה, כמבואר לעיל שאהבת ה' המבוססת על התבוננות בשכל האנושי המוגבל היא אהבה מוגבלת **וְעַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁבָּאָה לְאַחֲרֵי הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא (כֶּסֶף שֶׁלְּאַחֲרֵי הַמְּשִׁיכָה), בָּאָה הָאַהֲבָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת,** אהבה על־שכלית **אַהֲבָה רַבָּה** שהיא אהבה בלתי מוגבלת.

ד) **וְהִנֵּה בְּהַקִּנְיָנִים שֶׁקָּנָה הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ, חָשִׁיב** מונה (המשנה) **תְּחִלָּה תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, וְנִתְבָּאֵר לְעֵיל (סָעִיף א) שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁאַלְפַּיִם שָׁנָה קֶדְמָה תּוֹרָה לָעוֹלָם** ולכן קנין התורה נמנה ראשון, כי חמשת הקנינים נמנים כאן לפי סדר הזמנים. וממשיך ומבאר את המעלה והקדימה של התורה לעולם (שלכן התורה היא הקנין הראשון), לפי פנימיות הענינים. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהִתְהַוּוּת הָעוֹלָם הוּא מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת**[23] העליונות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[24] בתהילים **זְכֹר רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה** והכתוב רומז שהעולם נברא ברחמיו וחסדיו (היינו מידותיו) של הקדוש ברוך הוא, **וּכְתִיב**[25] וכתוב בפסוק נוסף בתהילים **כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה** וגם כתוב זה רומז לבריאת ובנין העולם על ידי מידת החסד העליונה. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן תּוֹרָה הִיא מִבְּחִינַת הַמּוֹחִין**

21) ראה תניא פי"ט. לקו"ת תזריע כ, ב. 22) ראה סידור (עם דא"ח) שם קיב, א [קעג, א ואילך]. 23) ראה סה"מ תרל"ד ע' נד ואילך. תש"ח ע' 273. ובכ"מ. 24) תהלים כה, ו. 25) שם פט, ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַמַּאֲמָר חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ, תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שֶׁצָּרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ תּוֹרָה, שֶׁהִיא מִבְּחִינַת הַמּוֹחִין, שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת בָּעוֹלָם, שֶׁהִתְהַווּתוֹ מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה הַקִּנְיָן, שֶׁהָעוֹלָם יִתְעַלֶּה לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, לִהְיוֹת עוֹלָמוֹ (שֶׁל הַקָּבָּ"ה). וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמַּמְשִׁיךְ שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד, שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה נַעֲשֶׂה הַקִּנְיָן גַּם בְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁמִּתְעַלִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד לִהְיוֹת עוֹלָמוֹ (שֶׁל הַקָּבָּ"ה).

וְעוֹד עִנְיָן בְּתוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ הִיא אֶחָד מֵהַחֲמִשָּׁה קִנְיָנִים שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁהִתְהַווּתוֹ מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת, הַיְינוּ, שֶׁהַחֲמִשָּׁה קִנְיָנִים כּוֹלְלִים אֶת כְּלָלוּת הַמִּדּוֹת. אַבְרָהָם הוּא בְּחִינַת הַחֶסֶד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[26] אוֹהֲבִי. תּוֹרָה הִיא בְּחִינַת גְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּתְחִלַּת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים גּוֹ'[27] דָּוְקָא, וְכֵן הוּא בִּלְשׁוֹן חֲזַ"ל[28] אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעְנוּם, גְּבוּרָה דָּיְיקָא. יִשְׂרָאֵל, נוֹסָף לְכָךְ שֶׁקָּאֵי עַל זְעֵיר אַנְפִּין, כְּלָלוּת הַמִּדּוֹת, קָאֵי עַל בְּחִינַת תִּפְאֶרֶת, קַו הָאֶמְצָעִי שֶׁכּוֹלֵל חֶסֶד וּגְבוּרָה. שָׁמַיִם וָאָרֶץ קָאֵי עַל בְּחִינַת יְסוֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[29] כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, דְּאִחִיד בִּשְׁמַיָּא וּבְאַרְעָא[30], שֶׁהוּא בְּחִינַת הַיְסוֹד[31]. וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[32] וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, לְשׁוֹן שְׁכִינָה דָּוְקָא, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁשּׁוֹכֶנֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּתַּחְתּוֹנִים[33].

ביאור בדרך אפשר

1 העליונים, **וְלָכֵן קָדְמָה לָעוֹלָם** שהרי המוחין הם למעלה מהמידות
2 וקודמים למידות.
3 **וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַמַּאֲמָר חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ,**
4 **תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שֶׁצָּרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ** את בחינת וענין **תּוֹרָה,**
5 **שֶׁהִיא** התורה **מִבְּחִינַת הַמּוֹחִין,**
6 **שָׁלֹשׁ** הספירות **רִאשׁוֹנוֹת** (חכמה,
7 בינה, דעת), **בָּעוֹלָם, שֶׁהִתְהַווּתוֹ**
8 של העולם היא **מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת,**
9 **וְעַל יְדֵי זֶה** שממשיכים מלמעלה
10 את ענין התורה ומביאים אותו לעולם
11 **נַעֲשֶׂה הַקִּנְיָן** של העולם,
12 **שֶׁהָעוֹלָם** שמצד עצמו הוא 'רשות
13 הרבים' כי מצד עצמו העולם הוא
14 מקום של פירוד, **יִתְעַלֶּה לִרְשׁוּת**
15 **הַיָּחִיד,** יעבור לרשות יחידו של
16 עולם **לִהְיוֹת עוֹלָמוֹ (שֶׁל**
17 **הַקָּבָּ"ה). וְזֶהוּ גַּם מַה**
18 **שֶׁמַּמְשִׁיךְ** לאחר 'תורה קנין אחד'
19 **שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד, שֶׁעַל**
20 **יְדֵי הַתּוֹרָה** כשהיא נמשכת לעולם
21 **נַעֲשֶׂה הַקִּנְיָן גַּם בְּשָׁמַיִם**
22 **וָאָרֶץ שֶׁמִּתְעַלִּים** השמים והארץ
23 (וכל הנבראים, שכולם נכללים
24 ב'שמים' ו'ארץ', כנזכר לעיל)
25 **לִרְשׁוּת הַיָּחִיד לִהְיוֹת עוֹלָמוֹ**
26 **(שֶׁל הַקָּבָּ"ה).**
27 **וְעוֹד עִנְיָן בְּתוֹרָה קִנְיָן אֶחָד,**
28 לפי פנימיות הדברים, **שֶׁהַתּוֹרָה**
29 **עַצְמָהּ הִיא אֶחָד מֵהַחֲמִשָּׁה**
30 **קִנְיָנִים שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁהִתְהַווּתוֹ**
31 של העולם **מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת,**
32 **הַיְינוּ, שֶׁהַחֲמִשָּׁה קִנְיָנִים**
33 **כּוֹלְלִים אֶת כְּלָלוּת הַמִּדּוֹת.**
34 **אַבְרָהָם הוּא בְּחִינַת הַחֶסֶד,**
35 **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[26] בישעיה שהקדוש
36 ברוך הוא אומר על אברהם אבינו
37 **אַבְרָהָם אוֹהֲבִי** ועבודת ה'
38 שעיקרה היא אהבת ה' שייכת למידת החסד שהיא שורש האהבה. **תּוֹרָה**
39 **הִיא בְּחִינַת גְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב** בתורה **בִּתְחִלַּת עֲשֶׂרֶת**
40 **הַדִּבְּרוֹת וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים גּוֹ'**[27] **דָּוְקָא** ושם 'אלקים' הוא השם של
41 מידת הגבורה, **וְכֵן הוּא בִּלְשׁוֹן חֲזַ"ל**[28] בגמרא לגבי עשרת הדברות
42 **אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעְנוּם, גְּבוּרָה דָּיְיקָא**
43 ומדייקים לקרוא לקדוש ברוך הוא כאן בשם 'גבורה'. **יִשְׂרָאֵל, נוֹסָף לְכָךְ**
44 **שֶׁקָּאֵי** מכוון **עַל זְעֵיר אַנְפִּין,** פנים קטנות, שזהו כינוי של **כְּלָלוּת**
45 **הַמִּדּוֹת** (כיון שלגבי האור המאיר במוחין, האור המאיר במידות הוא מועט
46 ו'קטן'), הנה בנוסף לזה, 'ישראל' **קָאֵי**
47 מכוון **עַל בְּחִינַת תִּפְאֶרֶת, קַו**
48 **הָאֶמְצָעִי** של הספירות (כמבואר
49 בתורת הסוד שהספירות מתחלקות
50 לשלושה קוים חח"נ (חכמה, חסד,
51 נצח) בקו הימין, בג"ה (בינה, גבורה,
52 הוד) בקו השמאל, ודת"י (דעת,
53 תפארת, יסוד) בקו האמצעי **שֶׁכּוֹלֵל**
54 הקו האמצעי, מידת התפארת, שילוב
55 וחיבור של **חֶסֶד וּגְבוּרָה. שָׁמַיִם**
56 **וָאָרֶץ קָאֵי** מכוון **עַל בְּחִינַת**
57 **יְסוֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[29] בדברי
58 הימים **כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ,**
59 ועל כך נאמר בזוהר שבפסוק זה יש
60 רמז לבחינה זו בספירות **דְּאִחִיד**
61 **בִּשְׁמַיָּא וּבְאַרְעָא**[30], שאחוז
62 בשמים ובארץ **שֶׁהוּא בְּחִינַת**
63 **הַיְסוֹד**[31] (לשון הכתוב הוא "לך ה'
64 הגדולה והגבורה, והתפארת, והנצח,
65 וההוד, כי כל בשמים ובארץ, לך ה'
66 הממלכה". ובפסוק זה נזכרות שבע
67 הספירות - גדולה (חסד), גבורה,
68 תפארת, נצח, הוד, כי כל בשמים
69 ובארץ (יסוד), לך ה' הממלכה
70 (מלכות). והקשר בין "כל בשמים
71 ובארץ" ליסוד הוא משום שספירת
72 היסוד מחברת ומאחדת את השמים
73 והארץ. 'שמים' מלשון 'אש ומים' –
74 גבורה (אש) וחסד (מים) הם המידות,
75 זעיר אנפין, ואילו 'ארץ' הנמצאת
76 למטה, רומזת לספירת המלכות
77 העומדת בתחתית הספירות. ומידת
78 היסוד משפיעה למלכות ומחברת
79 אותה עם המידות). . **וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת, כְּמוֹ**
80 **שֶׁכָּתוּב**[32] בתורה בציווי על עשיית המשכן והמקדש **וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ**
81 **וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, לְשׁוֹן שְׁכִינָה דָּוְקָא, דְּקָאֵי** והמושג 'שכינה'
82 מכוון **עַל בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁשּׁוֹכֶנֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּתַּחְתּוֹנִים**[33]

---

26) ישעי' מא, ח. 27) יתרו כ, א. 28) מכות כד, רע"א. 29) דברי הימים־א כט, יא. 30) זהר ח"א לא, א. ח"ב קטז, א. ח"ג רנז, סע"א. 31) ראה זח"א שם. ובכ"מ. 32) תרומה כה, ח. 33) ראה תניא פנ"ב. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

והרי זה ענינה של ספירת המלכות להמשיך ולהוריד את האור והשפע של הספירות למטה.

ונמצא שחמשת הקנינים הם כנגד המידות: אברהם – חסד, תורה – גבורה, ישראל – תפארת, שמים וארץ – יסוד, בית המקדש – מלכות.

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר שְׁנֵי עִנְיָנִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּפֵירוּשׁ תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד (ענין אחד **שֶׁתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת הַמּוֹחִין שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָם שֶׁהִתְהַוּוּתוֹ** של העולם היא **מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת**, והענין השני **וְתוֹרָה הִיא אֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת הַקִּנְיָנִים שֶׁהֵם כְּנֶגֶד הַמִּדּוֹת), בְּהֶקְדֵּם בֵּיאוּר הַשַּׁיָּיכוּת דְּתוֹרָה הַגְּבוּרָה** (כנזכר לעיל הרמזים לדבר), **דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת חֶסֶד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[34] במשלי **וְתוֹרַת חֶסֶד, וְגַם,** כלשון הזוהר **אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַתְּ**[35], התורה יוצאת ונמשכת מהחכמה **וְחָכְמָה הִיא בְּקַו הַיָּמִין**[36] של הספירות (כנזכר לעיל), ואם כן, מהו הביאור בשייכות של התורה למידת הגבורה.?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁזֶּה שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת גְּבוּרָה, הוּא עַל דֶּרֶךְ הָעִנְיָן דִּגְבוּרוֹת גְּשָׁמִים[37] (כדברי הגמרא שהזכרת ׳משיב הרוח ומוריד הגשם׳ בתפילה נקראת הזכרת ׳גבורות גשמים׳ כיון **שֶׁיּוֹרְדִים** הגשמים **בִּגְבוּרָה** בתוקף ובחוזק), שאמנם הדבר קשור במידת הגבורה שממנה היא מידת הדין והצמצום, אבל הגבורה בירידת הגשמים היא גבורה במובן אחר **שֶׁאֵין זֶה צִמְצוּם** של ההשפעה **בְּאוֹפֶן שֶׁל דִּין** היפך החסד שענינו השפעה ונתינה בשפע (ולכן אין זה **לְשֵׁם צִמְצוּם** היינו צמצום שמטרתו להגביל ולהמעיט את ההשפעה), **אֶלָּא אַדְּרַבָּה,** המשכה והשפעה **בְּאוֹפֶן שֶׁל תִּגְבּוֹרֶת הַחִיּוּת, לְפִי שֶׁעִיקַּר הַהַשְׁפָּעָה בְּרִיבּוּי אוֹר וְחִיּוּת בְּיוֹתֵר אֵינוֹ אֶלָּא עַל יְדֵי בְּחִינַת הַגְּבוּרוֹת דַּוְקָא**[38], **וְהַצִּמְצוּם אֵינוֹ אֶלָּא עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת לְטִיפִּין טִיפִּין כְּדֵי שֶׁתִּתְקַבֵּל הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[39] בגמרא **אִלְמָלֵי שְׁתֵּי טִיפִּין יוֹצְאוֹת מִדְּפוּס אֶחָד מְטַשְׁטְשׁוֹת אֶת הָאָרֶץ כו'** (ובלשון הגמרא: "הרבה טיפין בראתי בעבים, וכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה כדי שלא יהו שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד, שאלמלי שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות"), וכמבואר ב׳לקוטי תורה׳ לאדמו"ר הזקן: "... כמו גבורות גשמים שמזכירין הגשם באתה גבור [ברכת ׳אתה גבור׳ בשמונה עשרה] לפי שמטר יורד בגבורה, הגם שהגשם הוא מרווה את הארץ ומולידה ומצמיחה ונותן זרע לזורע ולחם לאוכל כו׳, אלא שגבורתו היא במה שיורד טיפין טיפין שצריך להיות בהתחלקות לטיפין רבים שלא ישטף ויעשה מבול ולא לתוהו בראה כו׳ ולשבת יצרה בבחינת כלים, הוא דוקא בבחינת גבורות, כדי שיהיה יכולת בכלי לקבל כו׳".

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה כשם שבענין הגשם, שייכותו לגבורות היא בגלל תוקף וריבוי ההשפעה, כך גם **בַּתּוֹרָה, שֶׁגְּדְלָה מַעֲלָתָהּ** של התורה **בְּיוֹתֵר, שֶׁקֹּדְמָה לָעוֹלָם,** והיא נעלית מהעולם, **לִהְיוֹתָהּ** כיון שהתורה היא **חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְאוֹרַיְיתָא וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כּוּלָּא חַד**[40], והתורה והקדוש ברוך הוא הכל אחד, כדברי הזוהר, **וְאַף עַל פִּי כֵן** למרות מעלתה הגדולה של התורה, הרי התורה **נִמְשֶׁכֶת** יורדת מלמעלה **וּבָאָה לְמַטָּה בְּיוֹתֵר דַּוְקָא,** לעולם הזה שהוא מקום נחות ביותר, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[41] **לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם כו׳,**

ביאור בדרך אפשר

אוֹר וְחִיּוּת בְּיוֹתֵר ביתר שאת וביתר תוקף לגבי ההשפעה שממידת החסד **אֵינוֹ אֶלָּא עַל יְדֵי בְּחִינַת הַגְּבוּרוֹת דַּוְקָא**[38], **וְהַצִּמְצוּם** שקיים בירידת הגשם **אֵינוֹ אֶלָּא עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת** שפע הגשם **לְטִיפִּין טִיפִּין כְּדֵי שֶׁתִּתְקַבֵּל הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[39] בגמרא **אִלְמָלֵי שְׁתֵּי טִיפִּין יוֹצְאוֹת מִדְּפוּס אֶחָד מְטַשְׁטְשׁוֹת אֶת הָאָרֶץ כו׳** (ובלשון הגמרא: "הרבה טיפין בראתי בעבים, וכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה כדי שלא יהו שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד, שאלמלי שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות"), וכמבואר ב׳לקוטי תורה׳ לאדמו"ר הזקן: "... כמו גבורות גשמים שמזכירין הגשם באתה גבור [ברכת ׳אתה גבור׳ בשמונה עשרה] לפי שמטר יורד בגבורה, הגם שהגשם הוא מרווה את הארץ ומולידה ומצמיחה ונותן זרע לזורע ולחם לאוכל כו׳, אלא שגבורתו היא במה שיורד טיפין טיפין שצריך להיות בהתחלקות לטיפין רבים שלא ישטף ויעשה מבול ולא לתוהו בראה כו׳ ולשבת יצרה בבחינת כלים, הוא דוקא בבחינת גבורות, כדי שיהיה יכולת בכלי לקבל כו׳".

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה כשם שבענין הגשם, שייכותו לגבורות היא בגלל תוקף וריבוי ההשפעה, כך גם **בַּתּוֹרָה, שֶׁגְּדְלָה מַעֲלָתָהּ** של התורה **בְּיוֹתֵר, שֶׁקֹּדְמָה לָעוֹלָם,** והיא נעלית מהעולם, **לִהְיוֹתָהּ** כיון שהתורה היא **חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְאוֹרַיְיתָא וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כּוּלָּא חַד**[40], והתורה והקדוש ברוך הוא הכל אחד, כדברי הזוהר, **וְאַף עַל פִּי כֵן** למרות מעלתה הגדולה של התורה, הרי התורה **נִמְשֶׁכֶת** יורדת מלמעלה **וּבָאָה לְמַטָּה בְּיוֹתֵר דַּוְקָא,** לעולם הזה שהוא מקום נחות ביותר, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[41] **לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם כו׳,**

---

34) משלי לא, כו. וראה מדרש תהלים קיח, ד. 35) זח"ב סב, א. פה, א. קכא, א. 36) ראה זח"ב קעה, ב. פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ב. שער טו (שער מהות והנהגה) פ"ה. ובכ"מ. 37) תענית ב, א. וראה לקו"ת ואתחנן יג, ג. סהמ"צ להצ"צ קכג, א. ובכ"מ. 38) סידור (עם דא"ח) רמז, א [שסא, ג ואילך]. 39) בבא בתרא טז, א. וראה ב"ר פי"ג, י. דב"ר פ"ז, ו. 40) תניא פ"ד ורפכ"ג בשם הזהר. וראה זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו בתחילתו. לקו"ת נצבים מו, א. ועוד. 41) שבת פח, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

כסיפור הגמרא: "בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו, ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים? אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: החזיר להן תשובה... אמר לפניו: ריבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להן: למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם?... יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקדוש־ברוך־הוא...", **וְלָכֵן** מאחר שהתורה יורדת ובאה לעולם ממקום גבוה ביותר **בְּהֶכְרֵחַ שֶׁתִּהְיֶה הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּאוֹפֶן שֶׁל גְּבוּרָה (צִמְצוּם וְהִתְחַלְּקוּת)** כי העולם התחתון איננו כלי לקבל ולקלוט ולהכיל את התורה כפי שהיא למעלה, בדומה לחלוקה של הגשם לטיפות כדי להשקות את האדמה). **וְעַל יְדֵי זֶה** שהתורה יורדת לעולם **פּוֹעֶלֶת הַתּוֹרָה עִנְיַן הַקִּנְיָן בָּעוֹלָם** שיהפוך להיות עולמו של הקדוש ברוך הוא.

ה) **וְהִנֵּה נוֹסָף עַל הַמְבוֹאָר לְעֵיל שֶׁהַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת עִנְיַן הַקִּנְיָן בָּעוֹלָם** שיהפוך להיות עולמו ורשותו של הקדוש ברוך הוא, כמבואר לעיל, **צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן בַּתּוֹרָה עַצְמָהּ,** כפי שממשיך ומבאר. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּאַף שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה וְאוֹרַיְיתָא וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כּוּלָּא חַד, הֲרֵי יָרְדָה לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, לְמִצְרַיִם יְרִדְתֶּם וְכוּ', וְנִתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים,** כדברי הגמרא שהובאו לעיל, **וְעַד** והלכות התורה עוסקות בדברים הגשמיים שבעולם הזה, **וְעַד לִטְעָנוֹת שֶׁל שֶׁקֶר, אִם יִטְעוֹן זֶה כָּךְ וְזֶה כָּךְ כו'[42],** כמו למשל "שנים אוחזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי" **שֶׁבְּהֶכְרֵחַ שֶׁאֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ אוֹמֵר הָאֱמֶת,** והעיסוק בדברים שאינם אמת מדגיש עוד יותר את גודל הירידה. **וּמִצַּד יְרִידַת הַתּוֹרָה לְמַטָּה בְּיוֹתֵר,** ירידה שמשמעותה היא ריחוק גדול ביותר משורשה ומקורה בחכמתו ורצונו של הקדוש ברוך הוא, **יָכוֹל** עלול **לִהְיוֹת שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה עַל יְדֵי הָאָדָם יִהְיֶה שֶׁלֹּא כִּדְבָעֵי, וְעַד** וכל כך יהיה הלימוד שלא כראוי עד **לְאוֹפֶן דִּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה[43] רוֹצֶה לוֹמַר, לְקַנְּתֵר[44],** לימוד שכל כוונתו ומטרתו הוא לקנתר את חבריו, **אוֹ עַל כָּל פָּנִים** לימוד **שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁיִּקָּרֵא רַב[45] וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה** שכל אלה הם אופנים של לימוד התורה שלא כדבעי. **וְלָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן בְּלִימוּד הַתּוֹרָה, לְהַעֲלוֹתוֹ** את הלימוד **לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, הַיְינוּ, שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה יִהְיֶה כְּאוֹפֶן שֶׁיּוּרְגַּשׁ אֵצֶל הָאָדָם הַלּוֹמֵד שֶׁזּוֹהִי תּוֹרָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ[46].** **וְעִנְיָן זֶה** של הכרה והרגשה בנפשו של הלומד שהוא עוסק בחכמתו ורצונו של הקדוש ברוך הוא **נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה. דְּהִנֵּה, אִיתָא** מובא **בַּגְּמָרָא[47] אַבָּא בִּנְיָמִין אוֹמֵר כו'** שבקשתו היא **עַל תְּפִלָּתִי שֶׁתְּהֵא סְמוּכָה לְמִטָּתִי,** מיד עם הקימה מהשינה, מבלי לעסוק בשום דבר אחר בינתיים **וּפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁלֹּא לַעֲסוֹק** אפילו **בַּתּוֹרָה כְּשֶׁעָמַדְתִּי מִמִּטָּתִי עַד שֶׁאֶקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְאֶתְפַּלֵּל. וּבַתּוֹסָפוֹת הִקְשָׁה, לֹא יָדַעְתִּי מְנָא לֵיהּ** מנין לו **שֶׁאָסוּר לִלְמוֹד קוֹדֶם**

ביאור בדרך אפשר

1 לְמִצְרַיִם יְרִדְתֶּם כו', וְלָכֵן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁתִּהְיֶה
2 הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּאוֹפֶן שֶׁל גְּבוּרָה (צִמְצוּם
3 וְהִתְחַלְּקוּת). וְעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֶלֶת הַתּוֹרָה עִנְיַן
4 הַקִּנְיָן בָּעוֹלָם.

5 ה) **וְהִנֵּה** נוֹסָף עַל הַמְבוֹאָר לְעֵיל שֶׁהַתּוֹרָה
6 פּוֹעֶלֶת עִנְיַן הַקִּנְיָן בָּעוֹלָם, צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם
7 פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן בַּתּוֹרָה עַצְמָהּ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּאַף
8 שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה
9 וְאוֹרַיְיתָא וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כּוּלָּא חַד, הֲרֵי
10 יָרְדָה לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, לְמִצְרַיִם יְרִדְתֶּם וְכוּ',
11 וְנִתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וְעַד לִטְעָנוֹת שֶׁל
12 שֶׁקֶר, אִם יִטְעוֹן זֶה כָּךְ וְזֶה כָּךְ כו'[42], שֶׁבְּהֶכְרֵחַ
13 שֶׁאֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ אוֹמֵר הָאֱמֶת. וּמִצַּד יְרִידַת
14 הַתּוֹרָה לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלִּימוּד
15 הַתּוֹרָה עַל יְדֵי הָאָדָם יִהְיֶה שֶׁלֹּא כִּדְבָעֵי, וְעַד
16 לְאוֹפֶן דִּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה[43] רוֹצֶה
17 לוֹמַר, לְקַנְּתֵר[44], אוֹ עַל כָּל פָּנִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ
18 אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁיִּקָּרֵא רַב[45] וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְלָכֵן
19 צָרִיךְ לִהְיוֹת פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן בְּלִימוּד הַתּוֹרָה,
20 לְהַעֲלוֹתוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, הַיְינוּ, שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה
21 יִהְיֶה כְּאוֹפֶן שֶׁיּוּרְגַּשׁ אֵצֶל הָאָדָם הַלּוֹמֵד שֶׁזּוֹהִי
22 תּוֹרָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ[46].

23 **וְעִנְיָן** זֶה נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת
24 הַתְּפִלָּה. דְּהִנֵּה, אִיתָא בַּגְּמָרָא[47] אַבָּא
25 בִּנְיָמִין אוֹמֵר כו' עַל תְּפִלָּתִי שֶׁתְּהֵא סְמוּכָה
26 לְמִטָּתִי, וּפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁלֹּא לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה
27 כְּשֶׁעָמַדְתִּי מִמִּטָּתִי עַד שֶׁאֶקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע
28 וְאֶתְפַּלֵּל. וּבַתּוֹסָפוֹת הִקְשָׁה, לֹא יָדַעְתִּי מְנָא לֵיהּ

40 יְרִדְתֶּם וְכוּ', כדברי הגמרא שהובאו לעיל, **וְנִתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים**
41 **גַּשְׁמִיִּים** והלכות התורה עוסקות בדברים הגשמיים שבעולם הזה, **וְעַד**

---

42) ראה תניא פ"ה. 43) ראה סנהדרין צט, א. 44) ראה תוס' ברכות יז, א – ד"ה העושה. 45) ראה נדרים סב, א. 46) ראה קונטרס עץ החיים פי"א. 47) ברכות ה, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

הַתְּפִלָּה ומה טעם הבקשה שהתפילה תהיה מיד עם הקימה מהשינה, מבלי לעסוק לפני התפילה אפילו בלימוד התורה.?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא[48], **דְּאַף שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין אִיסּוּר** הלכתי מן הדין **בְּלִימוּד הַתּוֹרָה קוֹדֶם הַתְּפִלָּה, מִכָּל מָקוֹם, מִצַּד יְרִידַת הַתּוֹרָה לְמַטָּה, יָכוֹל לִהְיוֹת הַלִּימוּד שֶׁלֹּא כִּדְבָעֵי,** לימוד בשביל כוונות ומטרות לא רצויות כמו לימוד **עַל מְנָת שֶׁיִּקָּרֵא רַב, לְקַנְתֵּר, וְעַד לִמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל). וְלָזֶה** כדי למנוע מצב בו הלימוד יהיה לא ראוי **צָרִיךְ לִהְיוֹת** לפני לימוד התורה **הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, בְּאוֹפֶן שֶׁל הַהִתְבּוֹנְנוּת כו'**, תפילה מתוך התבוננות בענייני אלוקות במהלך התפילה, וכלשון חכמינו ז"ל לגבי המתפלל **דַּע**[49] **לִפְנֵי מִי אַתָּה עוֹמֵד**[50], **וְעַד** ועבודת התפילה היא בעליה מדרגה לדרגה עד **שֶׁמַּגִּיעַ לְהַמְסִירַת נֶפֶשׁ דִּקְרִיאַת שְׁמַע,** שבה נאמר הציווי לעבוד את ה' "בכל לבבך ובכל נפשך", אפילו כשנוטלים מהאדם את נפשו, **וְהַבִּיטּוּל** שהאדם מבטל את כל הישות והמציאות שלו בביטול מוחלט **כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָארֵיהּ** כעבד לפני אדונו **דִּשְׁמוּנֶה עֶשְׂרֵה**[51] שזהו מצבו של המתפלל בתפילת שמונה־עשרה (**שֶׁנִּיכָּר וְנִרְאֶה** הביטול הפנימי העמוק מקבל ביטוי בפועל **גַּם בְּחִיצוֹנִיּוּת בְּהַכְרִיעָה וְהַהִשְׁתַּחֲוָאָה כו'** שהאדם כורע ומשתחוה ומכפיף את גופו בעת תפילת שמונה עשרה), **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** התפילה מתוך נכונות למסירות נפש ומתוך ביטול מוחלט **נַעֲשָׂה אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּאֵלֶיךָ הֲוָיָ׳ נַפְשִׁי אֶשָּׂא**[52], כלשון הכתוב בתהילים, והכוונה הפנימית בכך היא **לְיַיחֲדָהּ בְּאַחְדוּתְךָ,** לאחד את נפש האדם באחדות ה' **שֶׁהוּא עִנְיַן מְסִירַת נֶפֶשׁ מַמָּשׁ כְּמוֹ בְּצֵאתָהּ** של הנפש **מִן הַגּוּף שֶׁאֵינָהּ מְהַרְהֶרֶת בְּצָרְכֵי הַגּוּף כו'**[53] שממנו יצאה, וגם כאן מדובר במסירות נפש

ביאור בדרך אפשר

והתאחדות עם האלוקות ברמה כזו שהאדם כבר לא מוצא שום ענין בצרכי הגוף, **וְעַל יְדֵי הַקְדָּמָה זוֹ** של עבודת התפילה **נַעֲשָׂה עִנְיַן הַקִּנְיָן בַּתּוֹרָה,** לגבי אופן לימוד התורה **שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה הוּא בְּרִאשׁוּת הַיָּחִיד** של הקדוש ברוך הוא, יחידו של עולם, **בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְאַחֲדוּת** נשמת האדם **עִם הַקָּבָּ"ה.**

וְעוֹד זֹאת וישנו ענין נוסף **בְּלִימוּד הַתּוֹרָה גּוּפָא** עצמו **(נוֹסָף עַל** פעולת הלימוד על ידי **הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה), שֶׁעִנְיַן הַקִּנְיָן** של התורה בעולם **נַעֲשֶׂה** במיוחד **עַל יְדֵי לִימוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה** הקבלה והחסידות, כפי שממשיך ומבאר. **דְּהִנֵּה**[54], **הַיְרִידָה דְּתוֹרָה** ממקורה ושרשה העליון, מחכמתו ורצונו של הקדוש ברוך הוא **לְהִתְלַבֵּשׁ בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים וְעַד לִטְעָנוֹת שֶׁל שֶׁקֶר,** כמבואר לעיל **אֵינָהּ אֶלָּא בְּגַלְיָא דְּתוֹרָה,** בחלק הגלוי של התורה, המשנה, התלמוד וההלכה **שֶׁהִיא בְּחִינַת עֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע**[55], כנאמר בתורת הסוד ומבואר באגרת הקודש שבספר התניא (להלן, קטע מהדברים):

"... בזמן גלות השכינה שמשפעת לחיצונים שהם בקליפת נוגה שהערב רב יונקים משם ומתמציתן ניזונין תלמידי חכמים בגלות ואז עיקר עבודת האדם ועיקר עסק התורה והמצות הוא לברר הניצוצות כנודע מהאריז"ל, לכן עיקר ענין הלימוד הוא בעיון ופלפול הלכה באיסור והיתר, טומאה וטהרה, לברר המותר והטהור מהאסור והטמא ע"י עיון ופלפול הלכה... ע"י זה מעלה הלכה זו מהקליפות שהיו מעלימים ומכסים אותה שלא היתה ידועה כלל או שלא היתה מובנת היטב בטעמה... אבל בצאת השכינה מקליפת נוגה... אחר שיושלם בירור הניצוצות ויופרד הרע מהטוב ויתפרדו כל פועלי און ולא שלטא אילנא דטוב־ורע בצאת הטוב ממנה אזי לא יהיה עסק התורה והמצות לברר בירורין כי־אם לייחד יחודים עליונים יותר להמשיך אורות עליונים

---

48) ראה לקו"ת ברכה צו, ב. 49) ראה ברכות כח, ב. 50) חסר קצת (המו"ל). 51) שבת י, א. 52) תהלים פו, ד. 53) תניא ספמ"א (נח, א ואילך). הובא בקונטרס עץ החיים שם. 54) ראה קונטרס עץ החיים פי"א. פי"ג. 55) רע"מ בזח"ג קכד, ב – הובא ונתבאר בתניא אגה"ק סכ"ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא, שֶׁהִיא בְּחִינַת עֵץ הַחַיִּים כו'[55]. **וְלָכֵן, עַל יְדֵי לִימּוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה נַעֲשֶׂה גַּם לִימּוּד גַּלְיָא דְּתוֹרָה כִּדְבָעֵי, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר לוֹמֵד עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה שֶׁיָּרְדוּ וְנִתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְעַד לִטְעָנוֹת שֶׁל שֶׁקֶר, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבָד שֶׁעִנְיְנֵי הָעוֹלָם שֶׁבָּהֶם יָרְדָה וְנִתְלַבְּשָׁה הַתּוֹרָה אֵינָן מְבַלְבְּלִים אוֹתוֹ מִלְּהַרְגִּישׁ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁעַל יְדֵי לִימּוּד הַתּוֹרָה פּוֹעֵל שֶׁהָעוֹלָם עַצְמוֹ יִתְבָּרֵר וְיִתְעַלֶּה לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ד).**

ו) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת עִנְיָן הַקִּנְיָן, דְּאַף שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סָעִיף ב) שֶׁקָּאֵי שמכוון **עַל הָעֲלִיָּה לְעוֹלָם הָאֲצִילוּת,** שהוא גילוי ההעלם ולא בריאה יש מאין, כענינו של הקנין שהוא מעבר מרשות לרשות ולא התהוות דבר חדש **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּבָרוּךְ קוֹנֶךָ** (והמשך הדברים בורך יוצרך, ברוך בוראך, ברוך עושך הם כנגד עולמות בריאה יצירה עשיה), **הִנֵּה בֶּאֱמֶת קָאֵי** מכוון **גַּם עַל הָעֲלִיָּה** ההתעלות של העולמות הנחותים **לְדַרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, שֶׁהֲרֵי, פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן הִיא עַל יְדֵי הַמְּשִׁיכָה** של החפץ הנקנה, ובענייננו העולם **לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, יָחִיד דָּיְיקָא,** והשימוש בלשון "יחיד" הוא מדויק **וּבְחִינַת יָחִיד הִיא לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, כִּי אֲצִילוּת הוּא בִּבְחִינַת אֶחָד שֶׁלְּמַטָּה מִיָּחִיד,** כפי שממשיך ומפרט.

וְהָעִנְיָן הוּא, כַּיָּדוּעַ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין אֶחָד לְיָחִיד[56]**, שֶׁאֶחָד פֵּירוּשׁוֹ שֶׁיֵּשׁ הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים,** ואכן יש פרטים שהם שונים זה מזה **אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת יוֹדְעִים שֶׁבֶּאֱמֶת** גם מה שנראה לדברים שונים ומחולקים **הֲרֵי זֶה אֶחָד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן יָחִיד הוּא** אחדות מלאה **בְּאוֹפֶן שֶׁאֵין בּוֹ הִתְחַלְּקוּת כְּלָל** לפרטים אלא יש רק מציאות אחת ויחידה. **וְזֶהוּ גַּם הַחִילּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין עוֹלָם הָאֲצִילוּת** בחינת "אחד" **וּלְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת** בחינת "יחיד". **דְּהִנֵּה, יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ** בעולמות העליונים שלמעלה מעולם האצילות **שֶׁלֹּשׁ בְּחִינוֹת** הנקראות **עֲקוּדִים נְקוּדִים וּבְרוּדִים**[57]. **בְּרוּדִים קָאֵי עַל עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן שֶׁל פֵּירוּד, עָלְמָא דְּפֵרוּדָא**[58] (אַף שֶׁגַּם בָּהֶם יֵשׁ עִנְיָן הַרְאוּי (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ד).

---

56) ראה תו"א וארא נה, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ קכד, א־ב. ובכ"מ. 57) ראה עץ חיים שער ו (שער העקודים) פ"א. ובכ"מ. 58) ראה עץ חיים שער מג (שער ציור עולמות) בהקדמה להדרוש. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

והרגשה של ישות עצמית ופירוד מהמקור האלוקי המהווה אותם **(אַף שֶׁגַּם בָּהֶם** בעולמות בריאה־יצירה־עשיה **יֵשׁ עִנְיָן שֶׁל אַחְדוּת**[59] ובמובן מסוים גם הם בטלים לאלוקות ומבטאים את אחדות ה', ובכל זאת הם עולמות של פירוד), **וּנְקוּדִים קָאֵי עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת, עוֹלָם הָאַחְדוּת, דְּאִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד, אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד,** שבו הקדוש ברוך הוא והאורות של הספירות הם אחד (כי האורות בטלים לאלוקות ואינם נפרדים) והקדוש ברוך הוא והכלים של הספירות הם אחד (כי גם הכלים בטלים לאלוקות) **אֲבָל מִכָּל מָקוֹם** למרות שבאופן כללי עולם האצילות כולו הוא עולם של אחדות, בכל זאת **יֶשְׁנוֹ** בעולם האצילות **עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת דְּחַיּוֹהִי וְגַרְמוֹהִי, שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה אוֹפֶן הַיִּחוּד דְּאִיהוּ** הקדוש ברוך הוא בעצמו **עִם חַיּוֹהִי, לְאוֹפֶן הַיִּחוּד דְּאִיהוּ עִם גַּרְמוֹהִי**[60], והביטול והיחוד של האורות יותר פנימי ויותר עמוק מהביטול והיחוד של הכלים **וְנוֹסָף לָזֶה יֶשְׁנָהּ** לא רק בעולמות בריאה־יצירה־עשיה אלא אף בעולם האצילות **גַּם הִתְחַלְּקוּת הָאוֹר** שבעולם האצילות **לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת, חָכְמָה כוּ' חֶסֶד וְכוּ', אֶלָּא שֶׁאַף עַל פִּי כֵן** למרות הלוקה לספירות שונות שלכאורה מלמדת על פירוד והתחלקות **הֲרֵי הֵם** כל הספירות שבעולם האצילות **בִּבְחִינַת אֶחָד** ובטלים לבורא המאציל, **לְפִי שֶׁנִּרְגָּשׁ בָּהֶם בכל** הספירות דאצילות **שֵׁשׁ אָדוֹן אֶחָד לְכָל הַסְּפִירוֹת. וּלְמַעְלָה מִזֶּה** בדרגה גבוהה עוד יותר בבחינות ומדריגות שלמעלה מאצילות **הוּא עֲקוּדִים,** קשורים יחד, **שֶׁכָּל הָאוֹרוֹת** של כל עשר הספירות של עולם האצילות **כְּלוּלִים** יחד **בִּכְלִי אֶחָד, לְלֹא הִתְחַלְּקוּת כְּלָל, שֶׁזֶּהוּ** בחינת 'עקודים' **עִנְיָן דְּיָחִיד שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֶחָד.**

ביאור בדרך אפשר

ואודות סדר הדברים מלמעלה למטה מבואר בחסידות שסדר ירידת והמשכת האור בשלושה אופנים אלו הוא שב'עולם העקודים' ההבדלים בין האורות לא ניכרים, כי הם בטלים למקורם לגמרי. לאחר מכן בא 'עולם הנקודים' שבו כל ספירה מאירה בעוצמה רבה, כנקודה בפני עצמה, והספירות נפרדות זו מזו כי יש בהן תוקף ואין בהן ביטול (והוא 'עולם התוהו'). ואחריו בא 'עולם הברודים' (והוא 'עולם התיקון') שבו יש 'התכללות' הספירות זו בזו ('חסד שבגבורה', 'גבורה שבחסד' וכד') כמו ש'ברודים' משמעו התכללות כמה צבעים יחד כמו שכתוב בזכריה "סוסים ברודים" ופירושו בעלי גוונים רבים שמתבטלים ומתלבשים בכלים.

וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁאֲמִיתַּת עִנְיַן הַקִּנְיָן שֶׁהוּא עִנְיַן הָעֲלִיָּה של עניני העולם **לְרֹשׁוּת הַיָּחִיד, יָחִיד שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֶחָד, קָאֵי** מכוון **עַל הָעֲלִיָּה לְדַרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת. וְזֶהוּ אֲמִיתַּת הָעִנְיָן דְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד, שֶׁתְּהִיֶּה הָעֲלִיָּה דִּכְלָלוּת הָעוֹלָם** (שכולו נכלל במושג **שָׁמַיִם וָאָרֶץ**) **לֹא רַק לְהַדַּרְגָּא דַּאֲצִילוּת,** בחינת 'אחד' **אֶלָּא גַּם לְהַדַּרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת,** בחינת 'יחיד' **וְכַמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[61] בתורת החסידות **שֶׁאֲמִיתַּת הָעִנְיָן דְּדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בַּתַּחְתּוֹנִים**[62] **הוּא שֶׁיִּהְיֶה** למטה, בעולם הזה התחתון, **גַּם הַגִּילוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת** ולא רק גילוי האצילות. **וְכֵן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְתוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שֶׁעִנְיַן הַקִּנְיָן הוּא לְהַעֲלוֹת אֶת הַתּוֹרָה** שלומדים כאן למטה **לְדַרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת,** כפי שממשיך ומבאר. **דְּהִנֵּה, יָדוּעַ מַה שֶׁכָּתוּב בְּכִתְבֵי הָאֲרִיז"ל**[63] **בְּפֵירוּשׁ** המשמעות הפנימית של הנאמר בברכת המזון שאנו מודים לקדוש ברוך הוא **וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ**[64], **שֶׁתּוֹרָתְךָ קָאֵי** מכוון **עַל הַתּוֹרָה כְּפִי**

1 שֶׁל אַחְדוּת[59]), וּנְקוּדִים קָאֵי עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת,
2 עוֹלָם הָאַחְדוּת, דְּאִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי
3 חַד, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת
4 דְּחַיּוֹהִי וְגַרְמוֹהִי, שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה אוֹפֶן הַיִּחוּד דְּאִיהוּ
5 עִם חַיּוֹהִי לְאוֹפֶן הַיִּחוּד דְּאִיהוּ עִם גַּרְמוֹהִי[60],
6 וְנוֹסָף לָזֶה יֶשְׁנָהּ גַּם הִתְחַלְּקוּת הָאוֹר לְעֶשֶׂר
7 סְפִירוֹת, חָכְמָה כוּ' חֶסֶד וְכוּ', אֶלָּא שֶׁאַף עַל פִּי כֵן
8 הֲרֵי הֵם בִּבְחִינַת אֶחָד, לְפִי שֶׁנִּרְגָּשׁ בָּהֶם שֵׁשׁ
9 אָדוֹן אֶחָד לְכָל הַסְּפִירוֹת. וּלְמַעְלָה מִזֶּה הוּא
10 עֲקוּדִים, שֶׁכָּל הָאוֹרוֹת כְּלוּלִים בִּכְלִי אֶחָד, לְלֹא
11 הִתְחַלְּקוּת כְּלָל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּיָחִיד שֶׁלְּמַעְלָה
12 מֵאֶחָד. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁאֲמִיתַּת עִנְיַן הַקִּנְיָן שֶׁהוּא
13 עִנְיַן הָעֲלִיָּה לְרֹשׁוּת הַיָּחִיד, יָחִיד שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֶחָד,
14 קָאֵי עַל הָעֲלִיָּה לְדַרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת. וְזֶהוּ
15 אֲמִיתַּת הָעִנְיָן דְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד, שֶׁתְּהִיֶּה
16 הָעֲלִיָּה דִּכְלָלוּת הָעוֹלָם (שָׁמַיִם וָאָרֶץ) לֹא רַק
17 לְהַדַּרְגָּא דַּאֲצִילוּת, אֶלָּא גַּם לְהַדַּרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה
18 מֵאֲצִילוּת, וְכַמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[61] שֶׁאֲמִיתַּת
19 הָעִנְיָן דְּדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בַּתַּחְתּוֹנִים[62] הוּא שֶׁיִּהְיֶה
20 גַּם הַגִּילוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת.
21 וְכֵן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְתוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שֶׁעִנְיַן
22 הַקִּנְיָן הוּא לְהַעֲלוֹת אֶת הַתּוֹרָה לְדַרְגָּא
23 שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת. דְּהִנֵּה, יָדוּעַ מַה שֶׁכָּתוּב
24 בְּכִתְבֵי הָאֲרִיז"ל[63] בְּפֵירוּשׁ וְעַל תּוֹרָתְךָ
25 שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ[64], שֶׁתּוֹרָתְךָ קָאֵי עַל הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא

59) חסר הביאור בענין האחדות שבעלמא דפרודא (המו"ל). 60) ראה המשך מים רבים תרל"ו פל"ב. המשך תרס"ו ע' קצ [רנג]. ובכ"מ. 61) המשך תרס"ו ע' ג [ה]. שם ע' תקט [תרעא]. ובכ"מ. 62) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ. 63) ראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסה"מ ה'ש"ת ע' 68. וראה לקו"ת עקב יז, ב. סה"מ תרצ"ו ע' 10. וש"נ. 64) ברכה שני' דברכת המזון.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהִיא בָּאֲצִילוּת, וְזֶהוּ עַל תּוֹרָתְךָ שֶׁבָּאֲצִילוּת שֶׁלְּמַדְתָּנוּ בִּבְרִיאָה, הַיְינוּ שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁלָּנוּ התורה שאנו לומדים בעולם הזה **הִיא תּוֹרָה דִּבְרִיאָה,** כפי שהיא בעולם הבריאה **כַּמְּרוּמָז גַּם בְּכָךְ שֶׁהַתְּחָלַת הַתּוֹרָה הִיא בְּאוֹת בֵּי"ת,** האות שהיא **רֹאשׁ תֵּיבַת בְּרִיאָה**[65]. **וְהַפֵּירוּשׁ דְּתוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, הוּא, שֶׁגַּם** שאפילו **הַתּוֹרָה שֶׁלָּנוּ שֶׁהִיא בִּבְרִיאָה, וְעַד** שהתורה שאנו לומדים היא **כְּמוֹ שֶׁיָּרְדָה לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, לְמִצְרַיִם יְרִדְתֶּם כוּ'**, כנזכר לעיל מדברי הגמרא **תִּתְעַלֶּה לְמַעְלָה, לֹא רַק לְדַרְגַּת עוֹלָם הָאֲצִילוּת, תּוֹרָתְךָ שֶׁבָּאֲצִילוּת, אֶלָּא גַּם לְדַרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת** בדומה לאמור לעיל לגבי התעלות העולם (שמים וארץ).

וְעַל זֶה נֶאֱמַר[66] בזוהר ונתבאר בתורת הסוד **דָּוִד הָיָה מְחַבֵּר תּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּבָּ"ה, הַיְינוּ, שֶׁתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, הָיָה דָּוִד מְחַבֵּר בְּהַקָּבָּ"ה, בְּחִינַת אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה.**

וכפי שמובא ב'לקוטי תורה' לאדמו"ר הזקן: "... דוד המלך עליו־השלום היה מחבר תורה שלמעלה עם קודשא בריך הוא, שהיה ממשיך השראת אור אין סוף בחכמה. וזהו פירוש עוסק בתורה לשמה, לשמה ממש לשם התורה עצמה".

וְעִנְיָן זֶה של חיבור התורה שבאצילות עם התורה שלמעלה מאצילות **נַעֲשָׂה עַל יְדֵי דָּוִד דַּוְקָא, שֶׁעָבוֹדָתוֹ** את ה' **הָיְתָה בְּאוֹפֶן שֶׁל קַבָּלַת עוֹל**[67], מתוך התבטלות וקבלת עול מלכות שמים **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[68] בגמרא **מַאי דִּכְתִיב**[69] מהו שכתוב בספר שמואל **נְאֻם דָּוִד בֶּן יִשַׁי וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל, נְאֻם דָּוִד בֶּן**

ביאור בדרך אפשר

יִשַׁי שֶׁהֻקִּים עוּלָּהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו עוֹל תּוֹרָה וְעוֹל מִצְוֹת[70], ומדייקים ואומרים את הלשון **עוֹל דַּוְקָא, שֶׁזֶּהוּ** **עִנְיָן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ וְהַבִּיטּוּל שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה שֶׁלִּפְנֵי לִימוּד הַתּוֹרָה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ה), שֶׁעַל יְדֵי זֶה** הביטול שבעבודת התפילה בהתבוננות בעניני אלוקות **נַעֲשֶׂה הַקִּנְיָן דְּתוֹרָה, לְהַעֲלוֹת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַטָּה וּלְחַבְּרָהּ בְּהַקָּבָּ"ה, בְּחִינַת אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, בְּחִינַת יָחִיד** כמבואר לעיל באריכות ש'קנין תורה' היינו העלאת התורה שאנו לומדים למטה לא רק לעולם האצילות יחיד) אלא גם למעלה מהאצילות (אחד). **וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּנוֹגֵעַ לִשְׁאָר** כל **הַקִּנְיָנִים** המנויים במשנה זו, **עַד לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד, דְּקָאֵי** שמכוון **עַל בְּחִינַת** ספירת **הַמַּלְכוּת** העליונה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ד), **שֶׁפְּעוּלַּת הַקִּנְיָן** והחיבור לאלוקות של חמשת הענינים שקנה הקדוש ברוך הוא **הִיא שֶׁתִּהְיֶה הַהַעֲלָאָה לֹא רַק לִבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** שענינו הוא בחינת אחד **אֶלָּא גַּם לִבְחִינַת מַלְכוּת דְּאֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, בְּחִינַת יָחִיד.**

ז) **וְזֶהוּ תּוֹכֶן כְּלָלוּת הַמַּאֲמָר חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ, אֲשֶׁר, כְּכָל** עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה[71], **הֲרֵי גַּם מַאֲמָר זֶה הוּא (לֹא** לפי פנימיות הענין שהיא כדברי הזוהר **מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה**[71], **הֲרֵי גַּם מַאֲמָר זֶה הוּא (לֹא**

---

65) ראה לקוטי תורה להאריז"ל ר"פ בראשית. 66) ראה זח"ג רכב, ב ברע"מ. ס' הבהיר (סנ"ח) סקצ"ו ובאור הבהיר. 67) ראה גם קונטרס עץ החיים פי"ב (ע' 40). 68) מו"ק טז, ב. 69) שמואל־ב כג, א. 70) ילקוט שמעוני שמואל־ב רמז קסה. וראה במדב"ר פי"ח, כא. מדרש שמואל פכ"ט. תדא"ר רפ"ב. 71) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. ס' השרשים להרד"ק

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

סִיפּוּר דְּבָרִים בְּעָלְמָא[72], **אֶלָּא) הוֹרָאָה** בעבודת ה' **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁכְּדֵי שֶׁהַחֲמִשָּׁה קִנְיָנִים** המנויים ומפורטים במשנה **יִהְיוּ** 'קנינים' **בְּעוֹלָמוֹ (שֶׁל הַקָּבָּ"ה),** שיהיו שייכים לקדוש ברוך הוא ומחוברים אליו וברשותו **צָרִיךְ לִהְיוֹת פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן, קָנָה הַקָּבָּ"ה דָּיְיקָא,** לכן מדייקת המשנה ואומרת על כך את הלשון 'קנין' דוקא, **שֶׁנַּעֲשֵׂית** פעולת הקנין **עַל יְדֵי עֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סָעִיף ג)** מיוסד על דברי המדרש על הכתוב "אשר ברא אלוקים לעשות" **שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים כְּפִי שֶׁנִּבְרְאוּ עַל יְדֵי הַקָּבָּ"ה הֵם בְּאוֹפֶן שֶׁבָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת, לְתַקֵּן, שֶׁצָּרִיךְ** כל דבר מהבריאה **תִּיקּוּן, וְהַתִּיקּוּן תָּלוּי בַּעֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם** של בני ישראל העובדים את ה' **מַעֲלִים אֶת כָּל הָעִנְיָנִים** שבבריאה **לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, בְּחִינַת יָחִיד שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת.** שהוא בחינת 'אחד', כענין ה'קנין' שהוא העברת הדבר מרשות (המוכר) לרשות (הקונה).

ביאור בדרך אפשר

וְהַכֹּחַ לָזֶה להעלות את עניני העולם למעלה, עד לעליה למעלה מעולם האצילות, **נִיתַּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** ולא רק ליחידי סגולה בעלי יכולות מיוחדות, **כִּדְאִיתָא** כפי שמובא **בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּא**[73] **שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** ללא יוצא מן הכלל **יָכוֹל לוֹמַר מָתַי יַגִּיעוּ מַעֲשַׂי לְמַעֲשֵׂה אֲבוֹתַי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְבָרֵר** ולתקן ולהעלות **אֶת חֶלְקוֹ בָּעוֹלָם** הניתן לו במיוחד לברר ולתקן **וּלְהַעֲלוֹתוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה** שהיא המטרה והתכלית של בריאת העולם, כדברי המדרש, **שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים** שדווקא העולם הזה התחתון יהיה מקום ראוי לגילוי אלוקות והשראת השכינה.

1 בְּעָלְמָא[72], אֶלָּא) הוֹרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד
2 מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁכְּדֵי שֶׁהַחֲמִשָּׁה קִנְיָנִים יִהְיוּ בְּעוֹלָמוֹ
3 (שֶׁל הַקָּבָּ"ה), צָרִיךְ לִהְיוֹת פְּעוּלַּת הַקִּנְיָן, קָנָה
4 הַקָּבָּ"ה דָּיְיקָא, שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל יְדֵי עֲבוֹדַת בְּנֵי
5 יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סָעִיף ג) שֶׁכָּל
6 הָעִנְיָנִים כְּפִי שֶׁנִּבְרְאוּ עַל יְדֵי הַקָּבָּ"ה הֵם בְּאוֹפֶן
7 שֶׁבָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת, לְתַקֵּן, שֶׁצָּרִיךְ תִּיקּוּן,
8 וְהַתִּיקּוּן תָּלוּי בַּעֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, שֶׁעַל
9 יְדֵי עֲבוֹדָתָם מַעֲלִים אֶת כָּל הָעִנְיָנִים לִרְשׁוּת
10 הַיָּחִיד, בְּחִינַת יָחִיד שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת. וְהַכֹּחַ
11 לָזֶה נִיתַּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כִּדְאִיתָא
12 בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּא[73] שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד
13 מִיִּשְׂרָאֵל יָכוֹל לוֹמַר מָתַי יַגִּיעוּ מַעֲשַׂי לְמַעֲשֵׂה אֲבוֹתַי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב,
14 שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְבָרֵר אֶת חֶלְקוֹ בָּעוֹלָם וּלְהַעֲלוֹתוֹ לִרְשׁוּת
15 הַיָּחִיד, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה
16 בַּתַּחְתּוֹנִים.

ערך ירה. וראה זח"ג נג, ב. 72) ראה זח"ג קנב, א. הובא בפרדס שער כז (שער האותיות) פ"א. 73) ריש פרק כה.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושלושה לעומר עמוד א

1 הדברים. **תָּנוּ רַבָּנָן** נאמר בדברי הכהן, 'מי האיש **אֲשֶׁר בָּנָה** בית',
2 דנה הברייתא **אֵין לִי** לרבות מפסוק זה **אֶלָּא 'אֲשֶׁר בָּנָה'** ממש, **לָקַח**
3 **וְיָרַשׁ וְנִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מִנַּיִן** שאף הוא חוזר, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִי**
4 **הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה',** תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר בנה',
5 אלא בא לרבות קונה ויורש.
6 עוד דנה הברייתא, על מה שנאמר בתורה **'בַּיִת', אֵין לִי** ללמוד
7 מפסוק זה **אֶלָּא בַּיִת** שדרים בו, **מִנַּיִן לְרַבּוֹת בֵּית הַתֶּבֶן וּבֵית**
8 **הַבָּקָר וּבֵית הָעֲצִים וּבֵית הָאוֹצָרוֹת** שגם עליהם חוזר, **תַּלְמוּד**
9 **לוֹמַר 'אֲשֶׁר בָּנָה בית'** ולא כתוב 'אשר בית בנה', לדרוש 'בנה'
10 **מִכָּל מָקוֹם,** לרבות בית התבן ובית הבקר וכו'. אם כן, **יָכוֹל שֶׁאֲנִי**
11 **מְרַבֶּה אַף הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת** שעשויים לדריסת
12 רגל ולא להשתמש בהם, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'בַּיִת', מַה בַּיִת הָרָאוּי**
13 **לְדִירָה אַף כֹּל הָרָאוּי לְדִירָה,** למעט את אלו שאינם עומדים
14 לתשמיש דירה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר,** שהבית שנאמר
15 בתורה הוא **'בַּיִת' כְּמַשְׁמָעוֹ,** וחוזר מהמלחמה רק על בית רגיל,
16 ולא על אלו שהוזכרו במשנה ובברייתא.
17 מוסיפה הברייתא לדרוש את הפסוק, שהיה יכול לכתוב 'ולא **חָנַךְ'**
18 וכתוב **'וְלֹא חֲנָכוֹ',** משמע שבא למעט 'חנכו' לזה ולא לאחר, **פְּרָט**
19 **לְגַזְלָן** שגזל בית, שאינו חוזר. שואלת הגמרא, **לֵימָא** מה שהוצרך
20 למעט גזלן **דִּלְא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אפשר
21 למעט גזלן מסיבה אחרת שהרי **הָא אָמַר** – דרש מהאמור בפרשה
22 **'וְרַךְ הַלֵּבָב'** שכוונת התורה **לְזֶה הַמִּתְיָרֵא**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התוועדויות

בס"ד. שיחת ש"פ במדבר, מבה"ח וער"ח סיון, ה'תשי"ב.

בלתי מוגה

א. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה חמשה קנינים קנה הקב"ה בעולמו.

[לאחרי המאמר צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לומר לחיים, ואח"כ צוה לנגן ניגון שלש תנועות (דהבעש"ט, המגיד ואדמו"ר הזקן)].

* * *

ב. ענינו של ראש חודש סיון (שכולל את כל ימי החודש, בדוגמת ה"ראש" שכולל החיות דכל האברים[1]) — שנכלל ביום הש"ק זה, שבת מברכים חודש סיון, ש"מיני' מתברכין כולהו יומין"[2] — מפורש בקרא[3]: "בחודש השלישי גו' ביום הזה (ראש חודש[4]) באו מדבר סיני".

ומהענינים בזה:

איתא בגמרא[5]: "הר סיני, שירדה שנאה לאומות העולם עליו".

וענינו בעבודת האדם[6]: "אומות העולם" — קאי על גשמיות וחומריות העולם, כמובן מדברי המדרש[7] ש"נטל ענשו (אוה"ע) בחלקו העולם הזה (גשמיות וחומריות) ויעקב נטל בחלקו העולם הבא"; ו"שנאה לאומות העולם" פירושו רגש של שנאה לעניני עוה"ז.

וזהו החידוש דמתן־תורה (ומתחיל מראש חודש סיון — ובמילא גם שבת מברכים שכולל ראש חודש סיון — מצד ההכנה למ"ת שנעשית כש"באו מדבר סיני") — שלא זו בלבד שנשלל התענוג ("מ'האָט ניט קיין געשמאַק") בעניני עוה"ז, אלא יתירה מזה, שנעשה רגש של שנאה לעניני עוה"ז.

ג. וביאור הענין:

תורה — פועלת כל ההמשכות, ובכללם גם ההמשכות בנוגע לענינים גשמיים, כמפורש בקרא[8] "אם בחוקותי תלכו", "שתהיו עמלים בתורה" (כפירוש רש"י), אזי "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'", שיומשכו כל ההמשכות בענינים גשמיים[9].

וכיון שכן, הרי בודאי שמתן־תורה אינו מבטל ענינים גשמיים; הפעולה דמתן־תורה אינה אלא לבטל את ה"געשמאַק" בענינים גשמיים.

ואדרבה — ע"י ביטול ה"געשמאַק" בענינים גשמיים נעשה תוספת מרובה בהמשכות בענינים גשמיים גופא:

גשמיות כשלעצמה — היא דבר מוגבל, ואילו כאשר מבטלים את ה"געשמאַק" בהגשמיות, הרי זה אצלו כמו ענין רוחני, ובמילא נמשכים הענינים הגשמיים ללא הגבלות.

---

1) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נח, א ואילך. עט"ר שער ר"ה בתחלתו. ובכ"מ.

2) ראה זח"ב סג, ב. פח, א.

3) יתרו יט, א.

4) מכילתא ופרש"י עה"פ. שבת פו, ב.

5) שבת פט, סע"א.

6) ראה תו"א תשא פו, ג. לקו"ת פרשתנו ב, ג. טו, ג. תצא לח, רע"ג. אוה"ת פינחס ע' א'קנא.

7) תדא"ז פי"ט. יל"ש תולדות רמז קיא.

8) ר"פ בחוקותי.

9) בזכרון אחדים:

וכמרומז בלשון הכתוב בהפטרה דשבת ערב ראש חודש: "וישב המלך אל הלחם לאכול" (שמואל־א כ, כד) — שכדי שמלך מלכי המלכים הקב"ה ירד וישפיל את עצמו (שזהו"ע "וישב המלך", שע"י ישיבה נשפל קומתו (תו"א בתחלתו)) להמשיך ענינים גשמיים למטה, ה"ז ע"י לימוד התורה, שע"ז נאמר "לכו לחמו בלחמי" (ראה ברכות נז, סע"א. חגיגה יד, ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד. ויש לקשר זה עם דברי המשנה במסכת אבות שלומדים בשבת זו[10] — "חמשה קנינים כו' תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד כו'":

נתבאר לעיל (בהמאמר[11]) הפירוש ד"תורה קנין אחד" — שפועלים "קנין" בתורה למשכה ולהעלותה לעולם האצילות, וגם למעלה מאצילות; ועי"ז נעשה גם "שמים וארץ קנין אחד" — שפועלים עלי' בגשמיות העולם, שהגשמיות נעשית רוחניות ואלקות, כמו בעולם האצילות ולמעלה מאצילות, כך, שגם למטה נרגש ("הערט זיך") בהדברים הגשמיים האור שלמעלה מאצילות.

— ולהעיר מהמבואר בלקו"ת[12] "שנמצא גם למטה בחינת אצילות" (ועד"ז הדרגות שלמעלה מאצילות), וראי' לדבר, שהרי "נשמת משה רבינו ע"ה היתה מבחינת אצילות וכן נשמת אברהם, והיינו שבמשה רבינו ע"ה ובאברהם הי' מאיר בהם אצילות בבחינת גילוי למטה" (ועד"ז בנוגע לשאר הנביאים שהיתה שכינה מדברת מתוך גרונם[13], שבהיותם למטה בעוה"ז הי' אצלם גילוי הנבואה שהיא באצילות[14]). —

וענין זה קשור עם לימוד התורה באופן ד"עמלים בתורה"[15], שעי"ז נעשה "תורה קנין אחד", וגם "שמים וארץ קנין אחד", שהדברים הגשמיים נעשים אלקות, ובמילא באים הם ללא הגבלות.

ה. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

"והימים האלה נזכרים ונעשים"[16] — שבעמדנו בשבת מברכים חודש סיון, ערב ראש חודש סיון, ובפרט כשעומדים כבר לאחרי מולד הלבנה דחודש סיון (ע"פ החשבון שאנו מחשבין המולד לפי ההילוך האמצעי[17]) ששייך לבנ"י ש"מונין ללבנה"[18] — בודאי ישנה כבר ההמשכה דמתן־תורה, שהתחלתה בהענין ד"באו מדבר סיני".

ולכן, צריך כאו"א לקבל על עצמו החלטה שתהי' אצלו שנאה לעניני עוה"ז, ולאידך, להוסיף בלימוד התורה באופן ד"עמלים בתורה", היינו, שגם אם ע"פ דין יכול לצאת י"ח בקביעות עתים לתורה (כולל ובמיוחד — קביעות בנפש[19]) באופן דפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית[20], מ"מ, לא יסתפק בזה, אלא יוסיף ויתייגע בתורה.

וכיון ש"אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה"[21], הרי, קבלת ההחלטה (להיות "עמלים בתורה") כשלעצמה פועלת כבר המשכת כל הענינים הגשמיים, "ונתתי גשמיכם בעתם", בתוספת מרובה.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון שמח].

* * *

ו. אמרו חז"ל[22] "יש חכמה בגוים, תאמין, יש תורה בגוים, אל תאמין".

במאמר זה לא מדובר אודות חכמה סתם שאינה שייכת לתורה (שאר חכמות), אלא אודות חכמה שבתורה עצמה, שכן, בתורה עצמה ישנם ב' ענינים: חכמה שבתורה, שישנה גם בגוים, ותורה שבתורה, שאינה אלא בישראל.

10) פ"ו מ"י.
11) פ"ו (תורת מנחם — התוועדויות ח"ה ע' 201).
12) נצבים מט, ב.
13) ראה הנסמן בלקו"ש ח"ד ע' 1087 הערה 5.
14) ראה תניא אגה"ק סי"ט. דרמ"צ קעב, ב ואילך. ועוד.
15) חסר הביאור בהדיוק ד"עמלים בתורה" דוקא (המו"ל).
16) לשון הכתוב — אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונתבאר בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.
17) ראה רמב"ם הל' קידוש החודש רפ"ו.
18) סוכה כט, א. וראה אוה"ת בראשית ד, סע"ב ואילך.
19) ראה אוה"ת נ"ך ח"א ע' לז. המשך תער"ב ח"א פ"ד (ע' ז). לקו"ד ח"א ז, א. לקו"ש חי"ז ע' 351. ועוד.
20) ראה מנחות צט, ב.
21) ר"ה טז, ריש ע"ב. הובא בפרש"י עה"ת וירא כא, יז.
22) איכ"ר פ"ב, יג. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 561 ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והביאור בזה:

חכמה – ענינה הבנה והשגה ("פאַרשטאַנד"), וענין זה ישנו גם בתורה, כמ"ש[23] "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים". אבל, חכמה (שכל) אינה מכריחה שתהי' ההנהגה בפועל כפי חיוב השכל. – יכול להיות שמבין בשכלו שצריך להתנהג באופן מסויים, ובפועל מתנהג באופן אחר.

משא"כ תורה – מלשון הוראה[24] – ענינה הוראת־דרך ("אַ וועג־ווייזער") המורה לאדם איך להתנהג בפועל, ולא עוד אלא שגם אם אין הדבר מובן בשכלו, מצוה אותו התורה לעשות כך וכך בין אם הדבר מובן בשכלו ובין אם לאו – לא מצד השכל שבתורה, אלא מצד קבלת־עול וביטול לתורה.

וזהו "יש חכמה בגוים, תאמין, יש תורה בגוים, אל תאמין" – שאצל גוים שייך רק ענין החכמה (שבתורה), שביכלתם להבין בשכלם, אבל ההבנה השכלית אינה הוראה בחיים שמחייבת את ההנהגה בפועל; ואילו הענין דתורה (שבתורה) ישנו רק בישראל, שאצלם ישנו הביטול וההתמסרות לתורה לקיים הוראותי' אפילו כאשר אינם מבינים הטעם.

וענין זה נתחדש במתן־תורה: כאשר "וירד ה' על הר סיני"[25], ואמר "אנכי הוי' אלקיך"[26], בלשון יחיד, ש"כל אחד מישראל הי' אומר עמי הדיבור מדבר"[27] – אזי נפעל אצל כאו"א מישראל תנועה של התמסרות וביטול לתורה.

ז. ובפרטיות יותר:

תנועת ההתמסרות והביטול לתורה מתבטאת בכך שיהודי מקיים את הוראות התורה באופן שאינו מתחשב בשום דבר ("ער ווייסט ניט פון קיין זאַך, און רעכנט זיך ניט מיט קיין זאַך"), ולא רק שאינו מתחשב עם שיקולים גשמיים, משום שאין לו אהבה לענינים גשמיים, אלא יתירה מזה, שבראותו שהענינים הגשמיים יכולים להיות מניעה לקיום התומ"צ, נעשית אצלו שנאה להענינים הגשמיים.

ולכן, גם בנוגע להוראה האמורה ע"ד ההוספה בלימוד התורה באופן ד"עמלים בתורה" (שאז נעשה "ונתתי גשמיכם בעתם" בתוספת מרובה) – צריכים להתנהג כפי הוראת התורה, תורה מלשון הוראה, לא (רק) מצד השכל, אלא מצד קבלת־עול שלמעלה מהשכל, היינו, שלא להתחשב בהנהגת העולם ע"פ טבע, אלא לקיים הוראה זו ("עמלים בתורה") גם כאשר נראה שזוהי הנהגה שלמעלה מהטבע.

ח. ולדוגמא:

כשיהודי קם משנתו – אין לו לחשוב מיד אודות עניני מסחר ("ביזנעס"), שכן, לכל לראש צריך לילך לבית־הכנסת, ללמוד משהו קודם התפלה, להתפלל, לומר שיעור תהלים היומי, ללמוד שיעור קבוע אחר התפלה, ואח"כ חוזר לביתו לאכול פת שחרית – לא בגלל שרצונו לאכול, אלא בגלל שכך צוה הקב"ה... ומביא עמו אורח, ומה טוב שני אורחים, כדי שיהי' לו "מזומן" לברכת המזון, ורק לאחרי כל זה – יכול לילך לעסקיו;

וגם בהיותו בעסק – אין לו להשקיע בהעסק את כל מציאותו ולשכוח על הכל, אלא גם באמצע העסק צריך לנצל את ההזדמנות דעשיית העסק עם יהודי כדי לדבר עמו בינתיים אודות תפילין או שבת, אודות לימוד החסידות, וכיו"ב.

ט. וכמסופר אודות הנהגת גדולי החסידים בכגון־דא:

החסיד ר' מאָניש מאָנעסזאָהן[28] הי' סוחר גדול באבנים טובות, ועמד בקשרי מסחר גם עם המלוכה, ואעפ"כ, הי' סדר יומו באופן כזה שלא הי' מספיק להתחיל בעניני המסחר – לאחרי לימוד החסידות,

23) ואתחנן ד, ו.
24) ראה רד"ק תהלים יט, ח. זח"ג נג, ב. ועוד.
25) יתרו יט, כ.
26) שם כ, ב. ואתחנן ה, ו.
27) יל"ש יתרו עה"פ (רמז רפו).
28) ראה אודותו – בהנסמן בקונטרס שי"ל לקראת י"ט כסלו שנה זו ב"הוספה" הערה 1 (סה"מ קונטרסים ח"ג ע' יט. ולאח"ז באג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' קפ).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עבודת התפלה ולימוד שיעור קבוע אחר התפלה — עד לאחרי חצות היום! פעם אחת באו אליו עם הזמנה גדולה שהי' יכול להרויח על ידה ריוח גדול, אלא, שלא הי' יכול להתפנות לעניני המסחר להיותו עדיין באמצע התפלה או הלימוד. לאחרי שהמתינו זמן ממושך, עד השעה השני' לאחרי חצות, ובא מישהו מבני משפחתו לומר לו שממתינים לו עם הזמנה גדולה כו' — הפטיר ואמר: לא נותנים ליהודי מנוח ("מ'לאָזט אַ אידן ניט לעבן")... לא הנחתי עדיין תפילין דר"ת, וכבר מבלבלים לי את המוח ("מ'דרייט מיר שוין אַ קאָפּ") אודות יהלומים!...

ועד"ז ישנו סיפור אודות החסיד ר' בנימין קלעצקער (מגדולי החסידים של רבינו הזקן)[29], שהי' סוחר גדול ביערות, ובא' מנסיעותיו לרגל עסקיו במסחר העצים, אירע שהתעמק במחשבתו בעניני חסידות למשך כמה שעות... וכששאלוהו היתכן? — השיב: כשחושבים באמצע אמירת "אחד" אודות מסחר־עצים — אין זו תמיהה, וכשחושבים באמצע מסחר־עצים אודות "אחד" — תמוה הדבר?!... אדרבה: האפשרות לחשוב באמצע אמירת "אחד" אודות מסחר־עצים — מעוררת תמיהה ופליאה גדולה יותר! פלאי פלאים!...

י. והנה, אף שהנהגה כזו [להתחיל את העסק במסחר באמצע היום, או להתעסק באמצע המסחר בענינים אחרים] היא היפך השכל והיפך הנהגת העולם, שכן, ע"פ דרך הטבע אי־אפשר להרויח במסחר באופן כזה — הרי, הנהגתו של יהודי היא ע"פ תורה, מלשון הוראה, מתוך ביטול וקבלת עול שלמעלה מהשכל;

ואז, מתקיימת הבטחתו של הקב"ה "ונתתי גשמיכם בעתם" באופן שמצליח בעניני המסחר למעלה מהטבע, שכן, העשירות שלו היא לא עשירות של מסחר, אלא עשירות של תורה ("ער איז ניט קיין גביר פון מסחר, נאר אַ גביר וואָס תורה האָט געמאַכט"), ובמילא, ה"ז ענין אחר לגמרי ("דאָס איז גאָר עפּעס אַנדערש").

— החסיד ר' שמואל גוראר'[30] אמר פעם לא' הסוחרים שניסה להתחרות עמו במהלך "מכרז" של הממשלה: "דו פאַרפירסט זיך מיט מיר? מיר האָט דער רבי געמאַכט פאַר אַ סוחר"!... — כמובן שבסופו של דבר זכה החסיד הנ"ל באותו מכרז.

אמנם, כדי שתהי' אצלו עשירות של תורה, שיצליח למעלה מדרך הטבע — צריך גם הוא להתנהג לא ע"פ טבע, אלא כמו גביר של תורה, ובסגנונו של החסיד הנ"ל: גביר של הרבי ("דעם רבי'נס אַ גביר").

ולדוגמא:

כאשר מגיע לעיר משולח — הרי נוסף לכך שבודאי יתן לו נדבה הגונה, כראוי לגביר של הרבי, הנה עוד זאת, יזמין את המשולח להתאכסן בביתו, לאכול על שולחנו, "פאַרברייגנען מיט אים", ולהנעים את שהותו אצלו,

ולא עוד אלא שיסייע לו בכך שיקחנו במכונית שלו להוליכו בעיר למחוז חפצו — שהרי המשולח הוא "בטלן"... אינו יודע לנהוג במכונית, וגם אינו יודע לאן צריכים לנסוע, ולכן, יקח הגביר את המשולח במכונית שלו, והמשולח יוכל להרדם במכונית... בידעו שאינו צריך לדאוג, כיון שהגביר יוליכנו לכל האנשים שיכולים לתרום מממונם,

ואם לאחרי כל זה יחסר עדיין — ישלים הוא את כל החסר משלו...

ולאחרי ככלות הכל, יאמר הגביר להמשולח: נו, עכשיו אחזיר אותך לאכסניא שתוכל לנוח, ואני אלך לאיזה־זמן לעסוק בעניני המסחר...

---

29) ראה גם סה"ש תרפ"ו ע' 100, ובהנסמן שם. תורת מנחם — רשימת היומן ע' רמד.

30) ראה אודותו — סה"ש תר"ץ ע' 102 הערה 73. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) כאשר הגביר יתנהג באופן כזה (שלא להתחשב בדרכי הטבע, אלא להתנהג כמו גביר של הרבי) – אזי יהי' באמת גביר של הרבי, ויזכה לקבל ברכתו של הקב"ה באופן שלמעלה מהטבע, "מידו המלאה הפתוחה הקדושה – וגם הגדושה[31] (כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' מבטא לפעמים תיבת "הקדושה" באופן שהי' נשמע בקו"ף ובגימ"ל: הקדושה והגדושה), מלא וגדוש עד שעובר על גדותיו – והרחבה"[32].

31) כמ"ש בסידור הבעש"ט.

32) נוסח ברכה שלישית דברכת המזון.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ראשון עמ' ב

נַהֲרָא – עיר בבבל, עַד בֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל – מקום שיש בו הרבה עצי דקל, כִּי מָטוּ הָתָם – כשהגיעו לשם, אָמַר לֵיהּ רב כהנא לרב שימי בר אשי, וַדַּאי דְּאָמְרִיתוּ – האם אמת הוא דבר זה שאומרים, הָנֵי צִינְיָתָא דְּבָבֶל מִשְּׁנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן אִיתַּנְהוּ – אלו הדקלים שבבבל מצויים שם משנות אדם הראשון. אָמַר לֵיהּ רב שימי בר אשי, אַדְּכַרְתָּן מִלְּתָא – הזכרת לי דבר זה דְּאָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב שהקדוש ברוך הוא הוליך את בני ישראל "בְּאֶרֶץ לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם", לשם מה הוצרך לומר שלא ישב אדם שם, וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר, הֵיכָן יֵשֵׁב (וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא יָשַׁב הֵיכָן עָבַר), אֶלָּא כוונת הפסוק לאדם הראשון, שכל אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיָשׁוּב, נִתְיַשְּׁבָה, אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לישוב לֹא נִתְיַשְּׁבָה ו'לא ישב אדם', פירושו, שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב, ולכך לא עבר בה איש, וכן דקלים אלו, במקום זה יש רק דקלים, כי כך גזר אדם הראשון, שלא יהיה בו אלא ישוב דקלים, ולכך מתכוונים במה שאומרים שהדקלים משנות אדם הראשון. מספרת הגמרא, רַב מָרְדְּכַי אַלְוִיהּ לְרַב אַשִׁי רבו מֵהַגְרוֹנְיָא וְעַד בֵּי כִּיפֵּי, וְאָמְרִי לָהּ, עַד בֵּי דּוּרָא.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה וּמִתְלַוֶּה – כל שאינו מלוה את חברו, וכן מי שאינו מניח שילווהו, הרי הוא כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁאִילְמְלֵי לִיווּהוּ אֲנָשֵׁי יְרִיחוֹ לֶאֱלִישָׁע כשהלך מעירם, לא היו התינוקות מתקלסים בו, וכך לֹא גִּירָה דּוּבִּים לַתִּינוֹקוֹת. ומביאה הגמרא את המעשה, שֶׁנֶּאֱמַר על אלישע הנביא אחר שריפא את המים בירחו, "וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ", ומפרשת הגמרא, אָמְרוּ לוֹ, עֲלֵה שֶׁהִקְרַחְתָּ – שרוקנת עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם שכל עוד שהיו המים רעים, היינו מתפרנסים על ידי שהבאנו מים ממקום אחר ומכרנו, ועבשיו שרפאת את המים, קפחת את פרנסתינו.

עוד מבארת הגמרא, מַאי 'וּנְעָרִים קְטַנִּים' הרי נערים גדולים הם ואינם קטנים, וקטנים אינם נערים, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, נערים נקראו על שם שֶׁמְּנוֹעָרִים מִן הַמִּצְוֹת, קְטַנִּים נקראים על שם שֶׁהָיוּ מִקְּטַנֵּי אֻמָּנָה בכך שדאגו על הפסק פרנסתם על ידי ריפוי המים. תָּנָא בברייתא פירוש אחר על כך, נְעָרִים הָיוּ, וּבִזְבְּזוּ עַצְמָן – הנהיגו את עצמם בבזיון כִּקְטַנִּים. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף, מה הקושי בכך שקרויים גם נערים וגם קטנים, וְדִלְמָא נערים אינו כינוי לגילם אלא קרויים כך עַל שֵׁם מְקוֹמָן שבאו מעיר ששמה 'נעורן', וקטנים היו, מִי לֹא כְּתִיב – וכי לא נאמר כעין זה, "וַאֲדָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קָטַנָּה", וְקַשְׁיָא לָן כמו כן, כיצד היא נַעֲרָה וּקְטַנָּה הלא נערה בת שתים עשרה היא ואינה קטנה, וְאָמַר רַבִּי פְּדָת, קְטַנָּה היתה דְּמִן נְעוֹרָן – מן העיר נעורן, וכך נאמר גם כאן בענין נערים קטנים. מתרצת הגמרא, הָתָם בענין נערה קטנה לֹא מְפָרֵשׁ הכתוב מְקוֹמָהּ מאין היא באה, לכך ניתן לפרש ש'נערה' הוא על שם מקומה, ואילו הָכָא בענין הנערים הקטנים מְפוֹרָשׁ מְקוֹמָן שיצאו מיריחו, ולכך אין לפרש ש'נערים' הוא על שם מקומם.

עוד נאמר שם, "וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵם וַיְקַלְלֵם בְּשֵׁם ה'", מפרשת הגמרא, מָה רָאָה, אָמַר רַב, רָאָה מַמָּשׁ – שהענישם בראייתו, כִּדְתַנְיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם לרעה, התוצאה היתה אוֹ מִיתָה אוֹ עוֹנִי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, רָאָה ברוח הקדש שֶׁכּוּלָּן נִתְעַבְּרָה בְּהֶן אִמָּן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שהוא יום שאסור בתשמיש המטה. וְרַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא אָמַר, בְּלוּרִית – שער שמגדלים אחורי העורף רָאָה שיש לָהֶן כָּאֻמּוֹרִיִּים ולכך קללם. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, רָאָה ברוח הקדש שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה ולכך קללם. שואלת הגמרא, וְדִלְמָא בְּזַרְעֵייהוּ נֶיהֱוָה הֲוָה – תהיה לחלולית, ואין ראוי לקללם. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר ראה שאין לחלוחית לֹא כָּם וְלֹא בְּזַרְעָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת ולכך קללם.

אחרי שאלישע קללם נאמר שם, "וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים",

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. ר"ד יום ג', כ"ז אייר, התשכ"ג.

– לקבוצת סטודנטים, בחדרו הק' –

בלתי מוגה

נציג הסטודנטים: לסטודנטים יש 3־2 ענינים שרצו לשוחח אודותם.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: רק 3־2? זה הי' די טוב!

שאלה: מה דעת הרבי על הכרויות ("דייטינג") לאנשים בגילנו?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: כל בחור ובחורה מצפים לחיי נישואין מאושרים, אבל זה מתחיל רק אחרי הנישואין. אם "מנסים" את הקשר ("רילייישענשיפ") יותר מדי לפני החתונה, יש לזה השפעה על חיי הנישואין. הקשר בין איש ואשה לפני החתונה צריך להיות רק באותה מידה כמו היחס בין שני אנשים מאותו מין. אם מוסיפים יותר – ובדרך כלל לאחר זמן־מה מיתוסף הרבה יותר מאשר בהתחלה – אזי נגרע הרבה מאוד מהיחס בין האיש והאשה לאחר נישואיהם...

כל קשר גורם קירבה, וכולם רוצים להיות נשואים באושר. הרעיון "לנסות" את הקשר במידה מסוימת לפני החתונה התחיל רק לפני עשורים אחדים, או פחות. אבל במשך אלפי שנים היו נישואין מאושרים. זהו רק ניסוי בן כמה שנים, ומאוד קשה להיות בטוחים לגבי התוצאות. התוצאות עשויות להראות השפעות מאוד מזיקות של קשר מוקדם, לפני נישואין.

שאלה: האם אין חילוק בין הקשר לפני ואחרי הנישואין? האם אין זו הדרך המקובלת בחברה?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אני מדבר על הרגשות של האיש והאשה עצמם – לא אם החברה תשמח או לא. [היום ישנם כאלה ששמחים עם הימין הקיצוני, אחרים, עם השמאל הקיצוני, או כל מקום באמצע. החברה הינה מגוונת ומרובת פנים וכל מיני הנהגות נסבלים].

לדעתי, זה משפיע על רגשות הזוג הנשוי לאחר נישואיהם. הם מקווים שהנישואין יארכו עשורים ויותר, ולא שווה לתת להנאה של כמה חודשים לקלקל משהו של עשורים, עשרות שנים.

*

שאלה: מה הרבי אומר על מצב היהדות כיום?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: בכל תקופה היו יהודים שהתרחקו מהיהדות, וזה נכון גם ב־1963. אבל זה רק זמני, בסוף אחוז גדול חוזר.

שאלה: הם עדיין מאמינים בהכל, ברוחם.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אין להפריד בין הרוח והחיים הממשיים. ישנם חילוקים ברוח, אבל לא במעשה. לא הכל מתפללים באותו נוסח, זה חילוק ברוח. יש שמתפללים עם כוונות לפי הקבלה, אחרים לפי ההתבוננויות ("מעדיטיישאָנס") של החסידות, אחרים לפי ההתבוננויות של יהודי הונגרי', וחלק מתפללים ללא התבוננות מיוחדת. אבל נוסח התפלה הבסיסי בחלקים היסודיים הוא אותו הדבר. לתפילין היתה משמעות אחרת במצרים האלכסנדרונית, ובכל זאת אותם התפילין הונחו על יד שמאל ועל הראש, אז והיום.

שאלה: מה דעת הרבי על היהודים היום, בהשוואה ליהודים של פעם?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: לדעתי אתם ברי מזל גדול יחסית ליהודים לפני אלפי שנים. בעבר כששאלו יהודי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מדוע הנהגתו שונה מכל האנשים סביבו, לא הייתה לו את ההיסטורי' לשכנע בה אנשים בצדקת דרכו, כי עם ישראל הי' אז רק בן כמה שנים או כמה דורות. אבל עכשיו, אחרי שלושת אלפי שנות היסטורי', במדינות רבות ובתנאים שונים, ש־99 אחוז מהם לא היו נוחים, הגם שלא נשאר שריד מהאנשים שרדפו אותם — המצריים, הבבליים, הרומאים, היוונים — היהודים שרדו את כל הרדיפות[1], כולל של היטלר.

כאמור, אי אפשר לבוא עם תאורי' מן־המוכן, יש ללמוד את ההיסטורי' ולראות לאן היא מובילה. הכח לשרוד את הרדיפות אינו דבר מקרי, כי זו אותה היסטורי' במשך יותר מ־3000 שנה. כל ההיסטורי' המתועדת של האנושות היא רק בת 4000־5000 שנה, לא יותר. ובמשך 3000 מתוך 5000 השנים חזרה על עצמה תופעה אחת יוצאת דופן. עם שתמיד הי' מיעוט נרדף, תמיד שרד את רודפיו שהיו גדולים ממנו פי־כמה. אם תסתכלו בספרים לראות מה הייתה ההתנהגות שלהם תוכלו לענות על השאלה מדוע אנו שונים, מדוע אנו מבודדים את עצמנו ומסרבים להתבולל.

שאלה: האם אנשים היום דתיים כמו בעבר, או פחות?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: כנראה באותה מידה. עם זאת, בעבר הי' הרבה יותר קשה להבין זאת. לפני 2000 שנה הם יכלו להתבסס רק על אמונה ללא כל עובדות. כיום, במאה העשרים, יש לנו עובדות מוצקות התומכות בנו, ביחס לשאלה איך התקיימנו במשך כל ה־3000 שנה עם אותה התנהגות.

שאלה: האם לדעת הרבי העם היהודי תמיד יהי' מיעוט?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: הם כנראה יהיו מיעוט גם בעתיד, אך אינני מוטרד מכך. בהשוואה בין הדומם לצומח, הדומם מצוי יותר בשפע, והצומח גדול בכמותו מהחי, והחי מהמדבר. ובכל זאת, איננו מצפים שבני אדם יהיו רבים במספרם יותר מאשר החי, הצומח והדומם שמסביבם. הגורם החשוב הוא מי מנהיג את הכל: האם האדם הוא בעל מידות טובות ומתנהג בשלום עם סביבתו, או כמו בעל חי, צומח או דומם.

נקודה אחת נוספת: הרבה חוגים היום מקדישים זמן רב מדי לדיונים. אנו חיים בתקופה שאנשים צריכים מעשים בפועל. זה כמו שנמצאים במצב חירום, אין זמן לדון על כל האפשרויות ואיך לטפל בהם אם יהי' צורך. יש לנקוט בכל האמצעים הזמינים, מלפני יום, שנה, או עשר שנים.

בתקופתנו יש הרבה מקרי חירום. אם לכל אחד מאיתנו יש זמן בשפע, והוא דן בכל האפשרויות, ומנסה להמציא, ודוחה את העשי' עד אז, זה יקח שנים או עשרות שנים, ואינני יודע אם זה צודק. אולי יותר הגיוני להשתמש באמצעים שהשתמשו בהם לפני 100, 500, ו־1000 שנה כדי לחזק את סביבתנו. אז נוכל להקדיש זמן למחקר כדבעי. במילים אחרות, זה לא בסדר לערוך ניסויים, קודם כל יש לוודא שהמטופל יישאר בחיים.

שאלה: האם, אם כן, עלינו להיות רק אנשי מעשה?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אין על האדם לחשוב ש"אני רוצה להוכיח את כושר ההמצאה שלי". יותר חשוב למצוא דרכי פעולה טובים לטיפולים הקיימים כבר שנים רבות בשימוש.

שאלה: האם אפשרי ליהודי בצבא לשמור על התורה?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: חיילים רבים במלחמה האחרונה שמרו על כשרות, כי הם רצו באמת. הם הביעו את משאלתם הכנה בפני המפקד, ושמרו על הכשרות אפילו מעבר לים בחפירות. זה לא אומר שתמיד הי' להם אוכל טעים כמו כולם, אבל תמיד הי' להם אוכל מזין. הם קיבלו רשות ממפקדיהם לשמור תומ"צ, כי זה לא יגרע מכושרם להיות חיילים חזקים ובריאים.

*

1) ראה גם תורת מנחם חנ"ה ע' 337.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאלה: האם הרבי מאמין שהיהודים הם העם הנבחר?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: כן. לא בגלל המאמצים שלנו, אלא משום שניתנו לנו חובות נוספות, וחובות נוספות דורשות כחות נוספים. זאת אומרת, מצפים מכם למלא אחר ההוראות האלו, ואם לא, אתם מבזבזים את האפשרויות שלכם ומעוותים הכל עבור הסביבה שלכם. במערכת מאוד מסודרת שבה הכל מחושב, כל חלק חייב להיות בשימוש במלוא היכולת למטרה שלשמה נועד.

אם לאדם – וכל שכן לחברה שלמה – יש אפשרויות מסויימות, זהו לא רק עסקם הפרטי, אלא זה נוגע לכל החברה שמסביב, ובמבט רחב יותר, זה נוגע לכל הבריאה.

המדע המודרני מלמד שכל חלקי הבריאה משפיעים זה על זה. ומי שיש לו כחות נוספים, הם חייבים להיות בשימוש בכיוון הנכון, לא רק לטובתו הפרטית, אלא גם לטובת כל הסובבים אותו.

שאלה: מה שמר על היהודים יחד, שבזכותו שרדו לאורך כל השנים?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: לפי גישת המדע לכל מאורע היסטורי, צריך ללמוד את ההיסטורי' ולמצוא את המכנה המשותף והנקודות שלא השתנו. אם במשך 3000 שנה שרדנו את כל הרדיפות והפוגרומים והלחצים, חייב להיות משהו מיוחד במשך כל 3000 השנים – נקודה משותפת שהייתה שם במשך כל הזמן. אם היסוד הזה הי' חסר בתקופה מסויימת אזי עם ישראל לא הי' יכול לשרוד את הרדיפות והפוגרומים באותה תקופה.

אם נלמד את ההיסטורי' היהודית נראה שהכל השתנה: השפה, הארץ, השלטון, הלבוש, התרבות, והעולם שמסביב. כאן אנו מדברים אנגלית, ברוסי' היהודים מדברים רוסית, בארץ ישראל עברית. אותם הבדלים היו גם לפני אלף שנים. הדבר היחיד שלא השתנה הוא המצוות שאנו מקיימים מדי יום.

התפילין לא השתנו במשך כל ה־3000 שנה, וכן גם השבת וחוקי הכשרות. יש לנו אותה התורה כמו לפני אלף, אלפיים, אלפיים וחמש מאות שנה.

בכל הזמנים היו קבוצות ויחידים שנטו מן הדרך. לחלק מהקבוצות הי' כח רב, אבל כעבור 5־6 דורות לא נשאר מהם זכר. 40 יום אחר מתן תורה יצרה קבוצה חזקה את עגל הזהב. בזמן בית המקדש הראשון היו עובדי עבודה זרה וכן בזמן הבית השני. בספרד בזמן האינקוויזיצי' הייתה קבוצה בעלת השפעה. מנקודת מבט של מחקר היסטורי יבש, עלינו לקבל את העובדות גם אם איננו מבינים אותן: הנקודה המשותפת היא קיום מצוות מעשיות[2].

שאלה: האם הרבי יוכל להסביר לנו מהי תנועת חב"ד?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: עדיף ללמוד זאת מהספרות המודפסת. קשה להסביר זאת על רגל אחת, וזה לא הוגן מבחינת כל חברי הקבוצה, שיתכן ולמדו קצת (ולא רוצים לשמוע על כך כעת). במשרד ניתן לקבל ספרים באנגלית שתוכלו ללמוד בזמן הפנוי, וכך תוכלו ללמוד זאת בצורה עמוקה יותר מאשר על ידי שיחה והסבר באנגלית שלי...

שאלה: איך אנו יכולים להשתמש בידיעותינו בתורה בחיי היום־יום?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: תלמדו תנ"ך עם המפרשים, ואז זה לא קשה, אם ניגשים בלי דעות קדומות ועם מוכנות להקריב קרבנות קטנים. אתם חייבים לקבל...

אי־אפשר לצפות להשיג הכל בבת אחת, אבל צריך להקריב משהו בכל יום. אותו מצב נכון לגבי כל אלו שיש להם אידיאל בחיים – הם אינם יכולים ליהנות מכל אותם תענוגות כמו אלה שאין להם מטרה מסויימת.

2) ראה גם תורת מנחם חל"ו ע' 319.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאלה: איך יכול נער יהודי להתנהג לפי הדת היהודית ולהיות מספיק חזק [לא] להתנהג לפי ההתנהגות החברתית שהרבי הזכיר?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: על ידי הליכה בדרכי השולחן ערוך. זוהי הדרך הכי פשוטה. הסיבות שהזכרתי קודם שייכות לא רק ליהודים. גם אינו־יהודי מצפה לנישואין מאושרים באמת, למשהו שהוא יכול להעריך, משהו טהור שלא נגעו בו. אם הי' יותר מדי לפני החתונה, זה לא אותו דבר. אבל מעל הכל יש את הגבולות של השולחן ערוך. אם יש משהו שמייחד נער יהודי, בנוסף למה שהזכרנו קודם, הוא, שאומות העולם מסתכלים על היהודים בתור אלה שקיבלו את התורה אלפי שנים לפני ייסוד החברה, ומאמינים ומצפים – ובצדק – שהיהודי יהי' דוגמא חי'. מצפים ממנו שהוא ידייק יותר מהגויים שמסביבו לגבי מה שנדרש.

*

נציג הסטודנטים: עמדנו על כך בכיתה: למה אי אפשר להשתפר בלי לשמור כשרות וחגי ישראל, אלא על ידי הנהגה מוסרית טובה?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: כדי להמחיש את הנקודה שלי, אביא דוגמא מגוף האדם. בגוף יש הרבה איברים ופרקים. יש דברים שאפשר לעשות כדי להיטיב עם כל האיברים, ואפשר לטפל רק באיבר מסויים. אפשר לשמור על החוקים ששייכים רק לבריאות הידים אבל לא הרגלים, או רק לבריאות מערכת הנשימה ולא מערכת העיכול. יכול להיות שיהיו תוצאות טובות לחלק הזה אבל לא לאחרים. אבל בטווח הארוך, מכיוון שכל האיברים קשורים, המצב של איבר אחד משפיע על האחרים. אם משהו טוב לחלק אחד, הוא טוב בסופו של דבר גם לשאר האיברים, ואם לא, זה משפיע על כל השאר בכיוון האחר.

אם אתם שומרים על חלק מתרי"ג המצוות אתם עושים עבודה טובה, אבל זה לא פוטר אתכם מלשמור את השאר. ועוד יותר מזה, החלק שלא נשמר מפריע לחלק שנשמר.

נציג הסטודנטים: האם הכוונה שמי שלא שומר שבת לא יכול לשמור על חוקי המוסר?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אני לא יכול להכחיש את העובדה שיש רבים ששומרים מוסר ולא שבת, ויש השומרים שבת אבל לא מוסר. לכל חלק יש את היתרונות שלו ואין לו תחליף, אבל כולם קשורים. אחד מביא את השני. "מצוה גוררת מצוה", וכשלא שומרים "עבירה גוררת עבירה"[3].

רבים לומדים פרקי אבות, ההתחלה של פרקי אבות מסקרנת. מסכת אבות היא אחת המסכתות בסדר נזיקין (סדר רביעי של ששה סדרי משנה), ומהאחרונות שבו, ובכל זאת המסכת מתחילה "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו'" עד לזמננו. לכאורה פתיחה זו מתאימה יותר בהתחלת התורה שבעל־פה – בהתחלת מסכת ברכות – אם מטרתה לומר לנו שכל דיני התורה שבעל־פה ניתנו בסיני.

אף על פי כן, המשנה הזאת נמצאת בפרקי אבות, במסכת שמדברת על חוקי המוסר. כי כשמניחים תפילין (מעשה שאפשר לעשותו גם בלי אמונה...) אין תנאי שחייבים לדעת מהי הסיבה לקיום מצות תפילין, אך כשרוצים לקיים את חוקי המוסר כל החיים, אי אפשר להתבסס רק על השכל האנושי ועצות של חברים, כי אז עלולים לסטות ולעוות עד שמסלפים מצוה. חוק מוסרי נעשה לחטא, וחטא נעשה לחובה מוסרית. לכן פתיחה זו נמצאת דוקא כהקדמה למסכת שמלמדת את חוקי המוסר.

לדאבוננו, בדורנו ראינו כולנו את התגשמות הסילוף הזה, בגרמני'. למדתי בגרמני' במשך כמה שנים, עוד לפני היטלר, ואנשים בחוגי השפעה תמיד ציטטו את קאנט וגתה ושאר פילוסופי המוסר. הם לא עשו צעד בלי ציטוט מקור – שם הספר ומספר העמוד. ואז היטלר עלה לשלטון עם תאורי' ופילוסופי'

3) אבות פ"א מ"ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חדשה, והרוב המוחץ של האנשים בגרמני' – לדעתי 99 אחוז – היו לצדו. לא שהם דחו את קאנט וגתה, אלא תוך כדי שקיבלו אותם, הם הצטרפו להיטלר בכל מעשיו, כולל טבח העם.

זו דוגמא למערכת מוסר המבוססת על תאוריות פילוסופיות ושכל אנושי, בלי בסיס איתן שלא ישתנה.

*

שאלה: האם, לדעת הרבי, חוקת הממשלה בישראל מספיק דתית עבור יהודים דתיים?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אתה שואל אם הממשלה דתית או לא?

שאלה: כוונתי לשאול אם כל היהודים הדתיים צריכים להגר לשם.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אנחנו נמצאים כעת ימים ספורים לפני חג השבועות, חג קבלת התורה. לפני מתן תורה הקב"ה תיאר לבני ישראל מה הוא מצפה מהם. אחת הנקודות שהודגשו אז היא הציפי' שבני ישראל יהיו "ממלכת כהנים"[4]. אם תמצֵא ממשלה שמתאימה עבור "ממלכת כהנים", שזה כולל כל איש ואשה יהודיים, זו ממשלה המתאימה להיות ממשלה לכל יהודי. המטרה היא לקיים את מוסדות התורה, לעשות את כל ישראל ל"ממלכת כהנים". זו לא דעתי, זה מה שהתנ"ך אומר.

שאלה: מאז הקמת מדינת ישראל עומדים יהודי ארצות הברית מול בעי' של נאמנות כפולה. למי צריכה להיות קדימה?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אינני רואה סתירה ביניהם. המטרה העיקרית היא ערכים רוחניים, אחר כך מגיעים הערכים המשניים – צבא, שמירה על הגבולות, וכל השאר.

המטרה העיקרית של כאו"א צריכה להיות, להיות "גוי קדוש"[4] ו"ממלכת כהנים". אין ממה לפחד, גם איש מקצוע, איש עסקים, מהנדס, או רופא יכול להיות חלק מ"ממלכת כהנים" [כאמור לעיל, ע"י קיום רצון ה'].

*

שאלה: האם משיח יבוא כשכל בנ"י יהיו מ"ממלכת כהנים"?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אני מקווה שיבוא עוד קודם.

שאלה: מה ישיגו בנ"י כשמשיח יבוא?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: לאחר שיבוא?

שאלה: לפני שיבוא.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: שאלתך היא מה עלינו לעשות כדי לזרז את בואו?

שאלה: כן.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: כדי להיות מוכנים כמה שיותר לסדר של צדק ושלום שיהי' בעולם לאחר שיבוא, עלינו למלא את ההוראות שניתנו לנו ולסובבים אותנו, בתורה. כל מעשה שלנו צריך להיות ע"פ הוראות אלו, ועלינו להשפיע גם על אחרים. בכך תעשו את חלקכם בזירוז ביאת המשיח.

שאלה: האם הרבי מאמין שהמשיח יבוא בחמישים שנה הקרובות?

כ"ק אדמו"ר שליט"א: הרבה יותר קרוב! אל תדחה זאת לזמן כה ארוך!

רבים אינם מרגישים מוכנים לקבל את הרעיון של משיח. הם לא יכולים להבין בשכל האנושי איך משיח יכול לבוא ולשנות את סדר הדברים שמסביבנו, עד לרמה שכל ההיבטים הבסיסיים בחיינו ישתנו.

4) יתרו יט, ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הי' צפוי שכך יהי' הרושם לפני דורות. אבל בימינו, כל כך הרבה שינויים קורים תוך יום, ואפילו תוך שעה או דקה. אם מישהו מגלה תגלית או המצאה חשובה הוא יכול לשנות דברים במהירות. בעולם של היום לא צריך להיות קשה לקבל שמשיח יכול לבוא ולשנות את העולם. ואולי אפילו יותר: לא רק שזה יכול להיות מקובל אלא אפשר להאמין בכך.

במילים בוטות יותר: אם מחר בבוקר יומצא נשק חזק יותר ממה שעומד לרשות כל מדינה אחרת, הממציא יקבל את הכח לשלוט. הוא יוכל לשלוט בכל הממשלות, ולדרוש התנהגויות מסויימות וחוקים מסויימים בארצותיהם ובממשלותיהם. אין להם ברירה: הם חייבים לקבל את תנאיו, כי יש לו כעת האפשרות להחריב חלק גדול מהעולם גם בלי צבא לצדו.

במילים אחרות, אם חכם עצום יכתיב הוראות למליונים שסביבו, זה לא דורש נס, אפשר להשתמש באמצעים אלקטרוניים וכדומה. כך שאם אתם חייבים להבין את המשיח במונחים גשמיים, הוא יכול להצטיין אפילו בניצול הכח האלקטרי.

נציג הסטודנטים: זה מאוד מעניין, להבין את הרעיון של משיח כמושג טבעי. בדרך כלל שומעים על המשיח כמושג על־טבעי.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אני גם מאמין במשיח על־טבעי. אבל אנשים כיום מתקשים להבין את העל־טבעי. אולי כשנבין זאת במונחים אלה, זה יכין להם את הדרך להכין את עצמם לפני בואו, והם יחסכו למשיח את העבודה.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושנים לעומר עמוד ב

מקצת גדולתו. שואלת הגמרא, אם כן, **וְלֹא לִפְתַּח בִּיהּ כְּלָל** – מדוע תיאר הנביא את מקצת שבחו הרי יש איסור בדבר. מתרצת הגמרא, שמטרת המקרא היתה **לְאוֹדוּעֵי שִׁבְחֵיהּ דְּדָוִד** שלחם עם גלית ונצחו, למרות גבורתו העצומה.

שנינו במשנה, וכך מצינו **בִּבְנֵי עַמּוֹן** אשר **בָּאוּ** ובטחו **בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבַךְ כּוֹ'**. מבארת הגמרא את שמו וגבורתו של שובך, והשינוים שמצינו בכתיבתו. **כְּתִיב** בספר שמואל ששמו היה **'שׁוֹפָךְ', וּכְתִיב** בדברי הימים ששמו **'שׁוֹפַךְ', ובביאור דבר זה נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, 'שׁוֹפָךְ' שְׁמוֹ** האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** בספר שמואל **'שׁוֹבָךְ'**, מפני **שֶׁעָשׂוּי** – מבנה גופו היה גבוה **כְּשׁוֹבָךְ. וְחַד אָמַר, 'שׁוֹבָךְ' שְׁמוֹ** האמיתי, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** בדברי הימים **'שׁוֹפָךְ'**, מפני **שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ נִשְׁפָּךְ לְפָנָיו כְּקִיתּוֹן** – שהיה שופך דמים רבים. כמו כן, מצינו שנחלקו רב ושמואל לגבי דרשת הפסוק האמור בנביא לגבי חילות נבוכדנצאר. נאמר עליהם **"אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כּוּלָּם גִּבּוֹרִים"**. ובביאור מקרא זה נחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרִי לָהּ** שנחלקו בזה **רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, חַד אָמַר** שהלשון 'אשפתו' הנאמר בפסוק מלמד **שׁבְּשָׁעָה שֶׁזּוֹרְקִין חֵץ** הורגים אנשים רבים **וְעוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת** ערימות רבות **שֶׁל חֲלָלִים** מחמת זריקת החץ, וללמדך שגיבורים היו. **וְשָׁמָּא תֹּאמַר** שלא היו גיבורים, ומה שהרגו רבים כל כך, זה מפני **שֶׁאוּמָּנִין בַּקֶּרֶב** היו, כלומר, מומחים ובעלי תכסיסים, ולא גיבורים. **תַּלְמוּד לוֹמַר** המשך הפסוק **'כּוּלָּם גִּבּוֹרִים'** שגם היו גיבורים. **וְחַד אָמַר**, שהטעם שנקט המקרא לשון 'אשפתו', הוא כדי לרמז **שׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין צוֹרְכֵיהֶן** מתוך שאוכלים הרבה מחמת גבורתם **עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת** ערימות רבות **שֶׁל** וֶבֶל מצרכיהם. ללמדך שגיבורים הם. **וְשָׁמָּא תֹּאמַר** שאינם גיבורים, וריבוי הזבל הוא **מִפְּנֵי שֶׁחוֹלֵי מֵעַיִים הֵם** ואינו מחמת גבורה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** המשך הפסוק **'כּוּלָּם גִּבּוֹרִים'**.

ומקושיית הגמרא יש להוכיח דבר אחר, **אָמַר רַב רָבִי, שְׁמַע מִינָּה** ממה שאמרה הגמרא שמא ריבוי הזבל הוא מפני שחולי מעים הם, **שֶׁהַאי מַאן דְּנָפֵיש זִיבְלֵיהּ** – אדם אשר צרכיו מרובים, דבר זה מעיד שחולי מעיים הוא – שהוא חולה מעיים. ומוסיפה הגמרא **לְמַאי נַפְקָא מִינָּה** – מה תועיל לו ידיעתו שהוא חולה מעיים, עונה הגמרא, כדי **שֶׁלִּיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ** ויבקש תרופה למחלתו, טרם תחמיר מאד.

עוד מצינו שנחלקו בביאור הפסוק **'דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה'**, **שרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי** נחלקו מה כוונת הפסוק, וכיצד יפתור את דאגתו. **חַד אָמַר** שהדרך לפתור את הדאגה, הוא על ידי **שֶׁיַּשְׁחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ** – שיסיח דעתו הימנה. **וְחַד אָמַר** שהדרך להיפטר מהדאגה, היא על ידי **שִׁישְׁחֶנָּה לַאֲחֵרִים** וחבירו יתן לו עצה על דאגתו.

שנינו במשנה, **וְאַתֶּם** היוצאים למלחמה **אִי אַתֶּם כֵּן** אלא מובטח לכם נצחונכם, "כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם" זה מחנה ארון **כּוֹ'**. שואלת הגמרא, **וְכָל כָּךְ לָמָּה** – מפני מה נקטה התורה את הלשון 'כי ה' וכו' הולך עמכם', בלשון הליכה, ולא נאמר 'כי ה' אלקיכם עמכם'. עונה הגמרא, **מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיָו** לוחות הברית, שבהם כתוב את שם ה' ואת הכינוי 'אלוקיך' היו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרקי אבות

כרך יז, פרק שישי

מתורגם ללשון הקודש

א.
מי זקוק לשכר על "תורה לשמה"?

"רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה כו'" – ומונה לאחר מכן ריבוי "דברים"[1] להם זוכה העוסק בתורה לשמה.

ויש להבין: לאיזה סוג יהודים פונה ר' מאיר בהוראתו – שהרי ממה נפשך: אם הוא מדבר אודות יהודי הלומד כבר לשמה, מה נוגע לו שיזכה ל"דברים הרבה"? הוא הרי לומד "לשמה", לשם התורה עצמה, ולא לשם ה"דברים" להם יזכה; ואם מדובר אודות יהודי שעדיין אינו אוחז בלימוד תורה לשמה והכוונה היא להשפיע עליו שילמד תורה לשמה – הרי מכיוון שילמד כדי לזכות ל"דברים הרבה" שוב לא יהא זה לימוד לשמה?

לכאורה היה אפשר לומר, בדומה לביאור הרמב"ם[2] בזה שהתורה מבטיחה טוב גשמי כשכר עבור לימוד התורה וקיום המצוות (אף שלכאורה אינו בערך להוות שכר עבור תורה ומצוות) – שזה על מנת שהיהודי ידע, "שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש כו' שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כו' וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כו'";

ובדומה לכך בענייננו: ר' מאיר מבטיח לעוסק בתורה לשמה, שהוא "זוכה לדברים הרבה" שיסייעו להסיר ממנו את המניעות והבלבולים מלימוד התורה[3]; וכפי שממשיך תיכף "ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו", שפירושו: לא רק שענייני העולם לא יבלבלוהו, אלא אדרבה – כל העולם "כדאי הוא לו", ענייני העולם יעזרו לו שיוכל לעסוק בתורה מתוך מנוחה ושלוה.

אך ביאור זה אינו מספיק, משום שזה מתרץ רק כמה פרטים[4] מהדברים אותם מונה ר' מאיר – אך לגבי פרטים אחרים, הרי אין להם כל שייכות להבהרה אשר "יסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו" מלימוד התורה לשמה.

ב.
כל ה"דברים" – קשורים ללימוד תורה לשמה?

בין הדברים אותם מונה ר' מאיר, ישנם כאלה שלכאורה כלל לא מתאים לומר שהינם שכר עבור העוסק בתורה לשמה דווקא. ולדוגמא – אחדים:

(א) "אוהב את המקום אוהב את הבריות" – דבר זה הרי הינו חיוב מצות עשה מן התורה[5]: ואהבת את ה' אלקיך, ואהבת לרעך כמוך.

(ב) "מרחקתו מן החטא" – האם צריך להגיע למעלה המיוחדת של (שכר עבור) תורה לשמה כדי להרחיק יהודי מן החטא? – הרי לשם כך די בהרגש של יראת העונש, יראת חטא. יתירה מזו: קודם לכן בפרקי אבות[6] מוצאים במפורש "הסתכל בשלושה דברים ואין אתה בא לידי עבירה" – ואלו הם דברים פשוטים, שההסתכלות והתבוננות בהם מונעים מעבירה.

(ג) "מוחל על עלבונו" – לכאורה אין ניכרת בזה המעלה הגדולה הבאה כתוצאה מלימוד "תורה לשמה"; כי מחילה על עלבון (כלומר שהוא מרגיש נעלב) עדיין איננה המעלה האמתית בביטול – ביטול עמוק יותר הוא כאשר העלבון כלל לא מפריע לו, ומלכתחילה[7] אין הוא חש בעלבון.

---

1) ראה מדרש שמואל (ועוד), דיש ב' פירושים – האם הדברים שפרט אח"כ הם ה"דברים הרבה" שבתחלת המאמר.

2) הל' תשובה רפ"ט.

3) נוסף על הסיוע בלימוד התורה גופא – "מגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק".

4) כמו "ונותנת לו מלכות וממשלה", "ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים". ואולי גם "אוהב את הבריות.. משמח את הבריות.. ונהנין ממנו כו'" (ושאר ענינים שבין אדם לחבירו) – שלכן אין הבריות מבלבלים אותו (ואדרבה – מסייעים אותו).

5) ואתחנן ו, ה. קדושים יט, יח.

6) רפ"ב ורפ"ג.

7) ראה פיה"מ להרמב"ם אבות פ"ד מ"ד. חובת הלבבות שער יחוד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג.
דיוקים נוספים במשנה

ישנם גם כמה דיוקים בלשון המאמר, ומהם[8]:

(א) הלשון "מלבשתו ענוה ויראה" ולא על דרך הרגיל (שעל־ידי תורה לשמה) "נעשה עניו ויראה", או "יבוא לענוה ויראה" וכדומה?

(ב) מהי ההדגשה "נהנין ממנו עצה ותושיה" — ולא "מבקשים ממנו" או "מקבלים ממנו"?

(ג) בסיום המאמר נאמר "מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים" — מהו החילוק בין שתי הלשונות בתוכן ובענין?

ד.
ביאור המושגים "לשמה" ו"עוסק"

הביאור בזה:

ר' מאיר מדייק, אשר כאן מדובר אודות אדם ה"עוסק בתורה לשמה", שהכוונה בכך היא:

"לשמה" פירושו, שהוא לומד לא כדי לנצל את הלימוד בשביל איזו תכלית שהיא מלבד עצם הלימוד, אפילו לא לצורך תכלית של קדושה (כמו לידע את המעשה אשר יעשון כו', וכיוצא בזה), אלא רק בשביל התורה, השגת התורה[9] — רק בשביל לימוד התורה עצמו.

ו"עוסק בתורה לשמה" פירושו, שהוא לומד (באופן זה, ו)מתוך עמל ויגיעה[10]; ויתירה מזו, שלימודו הוא בדוגמת אדם המנהל עסק כפשוטו[11], שהוא עסוק בו יומם ולילה עד שאינו מפסיק לחשוב אודותו — כך, שכל חיותו ויגיעתו היא בלימוד התורה לשמה, עד שזו נעשית כל מציאותו ומהותו.

ה.
כיצד ישיג "עוסק בתורה לשמה" שאר עניני עבודת ה'?

מכיוון שכאן המדובר אודות "עוסק בתורה לשמה", יכולה להתעורר אצלו שאלה:

רז"ל[12] אומרים הרי "כל האומר אין לו אלא תורה.. אפילו תורה אין לו", אלא צריכה להיות הנהגה של תורה עם גמילות חסדים, כלומר, גם העוסק בתורה לשמה צריך לעסוק בגמ"ח[13], דבר האפשרי רק על־ידי העיסוק עם האנשים שמסביבו; יתירה מזו: ההתעסקות בגמ"ח כדבעי קשורה עם העבודה של בירור וזיכוך המדות — פיתוח רגש עבור הזולת, לא להיות בעל גאוה, וכו' — שלכך נדרשים עבודה ויגיעה מיוחדים.

ואפילו בענינים שבין אדם למקום ישנם כמה וכמה עניני עבודה — לעורר אהבת ה', להיות ירא שמים כדבעי וכו' — שאינם נעשים בדרך ממילא, אלא צריך להתייגע עליהם רבות. ובפרט לפי הוראת הרמב"ם[14]: והאיך היא הדרך לאהבתו ויראתו[15], בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו[16] הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו כו' מיד אוהב כו' וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו וירא[17] ויפחד כו'.

שואל איפוא ה"עוסק בתורה לשמה": מכיוון שכל ה"עסק" שלו הוא בתורה לשמה, כיצד יוכל לעשות ולהצליח בכל שאר עניני עבודת ה'[18]? הרי יחסר לו, חס ושלום, בענינים אלה?

המעשה פ"ה. צוואת הריב"ש סי' ב' (וראה שם סי' יו"ד ובשינויי נוסחאות שם).

8) ראה גם נחלת אבות ועוד כאן.

9) ובתניא ספ"ה (מפע"ח) כדי לקשר נפשו לה' ע"י השגת התורה. וראה ג"כ ב"ח או"ח סמ"ז ד"ה ומ"ש דאמר.

בהל' ת"ת לאדה"ז (פ"ד ס"ג) "לשמה ללמוד ע"מ לשמור ולעשות" — כי יש כו"כ דרגות בלשמה כמו שיש בשלא לשמה (וזב"ז תליא) — ראה הל' ת"ת שם. ובארוכה — פיה"מ להרמב"ם סנה' ר"פ חלק. והענין ד"לשמה" המדובר בנדו"ד במס' אבות — מילי דחסידותא (ב"ק ל, א) — הוא דרגא גבוה. וראה ר"ן נדרים (פא, א. מרבינו יונה), לבוש ושו"ע אדה"ז או"ח שם (בריש הסימן) שלימוד לשמה היינו מצד חשיבות התורה. ובחידושי חת"ס שם, שזהו לימוד לשם השגת התורה עצמה (ע"ד "דרוש וקבל שכר"), ולא רק כדי לידע את המעשה כו'. ובארוכה רמב"ם הל' תשובה (פ"י ה"ה) — דלשמה היינו העובד מאהבה, ע"ש.

10) ב"ח שם ד"ה ונוסחא. ט"ז שם סק"א.

11) סד"ה אריב"ל כו' כל העוסק בתורה וסד"ה אריב"ל בכל יום ויום תפר"ח. ועוד.

12) יבמות קט, ב. אגה"ק ס"ה (קח, סע"ב). ועוד. וראה ע"ז יז, ב ומפרשי הע"י שם.

13) עכ"פ "מיעוט ימיהם" (אגה"ק שם — קט, א).

14) הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב.

15) בכו"כ כת"י ודפוסים: וליראתו.

16) בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע ג': שנתבונן ונשכיל מצותיו ופעולותיו. ובחינוך סתי"ח: בפעלותיו ובפקודיו. ובשניהם ממשיך: עד שנשיגהו. וצ"ע*.

17) וירא — בדפוס ווארשא חסר (ובמילא גם בצילומיו וכו'). ולפענ"ד היא השמטת הדפוס דמוכח.

18) פשוט, שבמדריגות גבוהות דעוסק בתורה לשמה (כמו "לשם

*) וראה לקו"ש חל"ד ע' 32 ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אילו היה עסקו בתורה שלא בדרגת תורה לשמה, אלא כדי לידע את המעשה אשר יעשון, שזה כולל "לידע" את כל עניני עבודת ה'[19] — אזי אין ה"לימוד" וה"מעשה" סותרים זה לזה, אלא אדרבה, זהו לימוד המביא אותו למעשה ועבודת ה';

אך מכיוון ומדובר כאן אודות העוסק בתורה לשמה — שאינו חושב כלל אודות מה שהוא יקבל וישיג באמצעות הלימוד, כי אם לומד רק בשביל השגת התורה גופא —

ואם כן, הריהו נמצא בקביעות במצב, שאינו חושב כלל אודות "עצמו" ואודות ה"מדריגות" שלו בעבודת ה'[20]; אין לו זמן להתבונן האם כבר בירר וזיכך את מדותיו או לא (ועל אחת כמה וכמה להתעסק עם (עניני גמ"ח —) אנשים שמסביבו[21]) — ואם כן, מה יהא אצלו בקשר עם שאר הענינים בעבודת ה'?

ו.

ה"דברים הרבה" — אינם שכר על הלימוד

מחדש ר' מאיר "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה" — הדיוק הוא "זוכה" (ולא שיקבל ענינים אלה בתור שכר):

השכר שהקדוש־ברוך־הוא משלם ליהודים עבור לימוד התורה וקיום המצוות הינו בערך לתורה ולמצוות עצמן. אפילו לפי הדיעה[22] ששכר המצוות (אינו תוצאה ומסובב מהמצוות עצמן, אלא) באופן סגולי, כגמול (צדדי) עבור עשיית המצוה

— הרי העובדה שלכל מצוה יש שכר משלה, מוכיחה כי לשכר יש שייכות והתדמות למצוה עבורה הותאם שכר זה[23];

ועל אחת כמה וכמה לפי הדיעה[19] ששכר המצוות הוא כמו תוצאה טבעית מהמצוה עצמה[24] — הרי בוודאי שהשכר הוא בערך למצוה עצמה.

וכמו כן בענייננו: השכר עבור "עוסק בתורה לשמה" — הוא באותו ענין, כלומר: התקשרות לנותן התורה אשר "אורייתא וקודשא־בריך־הוא כולא חד"[25]. ולכן אי אפשר להגדיר את ה"דברים הרבה" הנמנים כאן בשם "שכר", משום שבהם לא מתבטא הענין של תורה לשמה (התקשרות לקדוש־ברוך־הוא, לנותן התורה).

וזה חידושו של ר' מאיר, אשר בהמשך לעיקר השכר (המהווה תוצאה) של ה"עוסק בתורה לשמה", הוא גם "זוכה לדברים הרבה" — הוא מקבל, בדרך זכיה, "דברים הרבה" הנמוכים[26] מעצם המדריגה של העוסק בתורה לשמה, ואותם "דברים" מסייעים לו בשאר עניני עבודת ה', כדלקמן.

ז.

שני סוגים ב"דברים הרבה"

ה"דברים הרבה", להם זוכה העוסק בתורה לשמה, מתחלקים לשני סוגים: "דברים" שהוא מקבל בדרך ממילא, ואין הוא זקוק לשם כך ליגיעה מיוחדת; ו"דברים" נוספים להם "זוכה" רק באופן חלקי וממילא נדרשת גם עבודתו שלו; זאת אומרת: הוא מקבלם על־ידי עבודה קלה בהרבה מאשר אדם אחר — אך נדרשת עשייתו כדי שענינים אלה יהיו אצלו כדבעי ובשלימות.

וזו משמעות השינוים ודיוקי הלשונות בדברי ר' מאיר "ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות" — משום שעל דברים אלה צריך גם העוסק בתורה לשמה להתייגע כדי לקבלם בשלימותם:

התורה עצמה", מחבר תורה שלמעלה בקוב"ה — לקו"ת שלח מז, רע"ג. ובכ"מ), האדם כבר אוהב וירא ה' וכו' — אבל [נוסף לזה, שגם בזה יתכן שהענינים שבין אדם לחבירו לא יהיו בתכלית השלימות, הרי] הוראת ר"מ היא ל"כל העוסק בתורה לשמה", גם דרגות נמוכות יותר (וראה מד"ש כאן).

19) דלעשיית מצוות כפשוטה — הרי (כל) תלמוד מביא לידי מעשה (קידושין מ, ב. וש"נ). ואפילו תורתו אומנתו מפסיק לעשיית מצוה (ירושלמי ברכות פ"א סה"ב. שבת פ"א סה"ב). וראה בארוכה לעיל ע' 328 ואילך.

20) אף שמפסיק לעשיית מצוות (כנ"ל הערה הקודמת). וראה תוד"ה כאן מו"ק ט, ריש ע"ב.

21) ראה עד"ז לקו"ש [המתורגם] חט"ז (ע' 9־288) בביאור מאמר ריב"ז (ברכות כח, ב) איני יודע באיזו (דרך) מוליכים אותי — שמפני גודל טרדותיו במילוי שליחותו בעלמא דין לא הי' מרגיש אהוי"ר שלו. עיי"ש.

22) ב' הדיעות הובאו ונתבארו בשל"ה בית אחרון (יב, א־ב).

23) ועפ"ז יש להתאים מ"ש אדה"ז בתניא פל"ט (נג, א) — "שכר מצוה מצוה פי' שמשכרה נדע מהותה" — גם לדיעה זו.

24) בלשון התניא (רפל"ז): כי הגורם שכר המצוה היא המצוה בעצמה. וראה הנסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 137 הערה 23.

25) ראה תניא פכ"ג. ליקוט פי' לפרק זה (קה"ת, ברוקלין, תשל"ח). ולהעיר מחדא"ג פסחים ג, ב.

26) וכן זוכה לדברים שלמעלה מה"שכר" שמגיע לו, כי הם למעלה מגדר נברא (מצ"ע) ובאים אל האדם רק דרך זכי' ואתעדל"ע. כגון: מגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק. וכן לפמשנ"ת (לקו"ש ח"ז ע' 371) הפירוש ב"דברים הרבה". שהו"ע הריבוי א"ס שבתורה — שהוא רק בדרך "זכי'".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

העוסק בתורה לשמה גורם לכך אשר "מלבשתו ענוה ויראה" — התורה פועלת בו שיהיו לו את המדות (ענוה ויראה[27]) בדרך לבוש, באופן חיצוני (כמו לבוש על האדם) — אך הם אינם מתאחדות איתו עד שנעשות המדות שלו ("ענשה עניו ויראה"); כמו כן, התורה (רק) מכשירה אותו להיות "צדיק.. ונאמן", מרחיקה אותו מהחטא (בדומה לנאמר (ולא ממש) "לא יאונה לצדיק כל אָוֶן"[28]) ומקרבת אותו למצוות — אך כדי להיות "צדיק.. ונאמן" בפועל, להשמר מחטאים ולהיות בעל זכויות בפועל — זקוק הוא לעבודה ויגיעה.

וכמו כן — "מוחל על עלבונו": התורה, להיותה "דברי כאש"[29], מלבנת ומזככת[30] את המדות של הלומד תורה לשמה, שיהא מוחל על עלבונו; אך כדי להגיע לשלימות בבירור המדות, שמלכתחילה לא ירגיש כל עלבון, נדרשת עבודה מיוחדת.

ח.
הדברים להם זוכה ללא כל יגיעה

אמנם לאידך, ישנם "דברים" להם זוכה העוסק בתורה לשמה בשלימותם, ללא כל השתדלות מיוחדת מצדו[31] — לדוגמה: "אוהב את המקום אוהב את הבריות, משמח את המקום משמח את הבריות.. ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה.. ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין".

ומכיוון שהוא "אוהב את הבריות.. משמח את הבריות", ברור שלא יחסר לו חס ושלום בהנהגה הטובה בין אדם לחבירו; ויתירה מזו: דוקא מפני שהוא עוסק בתורה לשמה הוא יזכה לעילוי בשכל באופן כללי, גם ביחס לעניני העולם, כך שיוכל לתת "עצה" גם במילי דעלמא כו'[32], עד לעצה עליה מעידה תורת אמת "נהנין ממנו כו'" — ומכיוון ש"נהנין ממנו עצה ותושיה" הריהו "משמח את הבריות"[33].

ט.
הוראה גם עבור ה"נהנין ממנו עצה"

מכך מובן, שבמאמרו של ר' מאיר ישנה הוראה (לא רק עבור העוסק בתורה לשמה עצמו, אלא) גם עבור יהודי שני, העשוי לחשוב:

מכיוון שהעוסק בתורה לשמה חייב להיות פרוש מענייני העולם ומהאנשים סביבו — נמצא שאין לו ידיעה בעניני העולם (כי אילו הייתה לו, זו גופא הוכחה שאין הוא עוסק בתורה לשמה); ועל אחת כמה וכמה שלא ניתן לסמוך על עצתו בהוויות העולם או בעסקנות ציבורית וכיוצא בזה.

מבהיר ר' מאיר, כי אדרבה: דוקא משום שהוא עוסק בתורה לשמה הריהו זוכה להבנה מושלמת בעניני העולם — ולכן "נהנין ממנו עצה ותושיה כו'", שהעצה שהוא נותן היא באופן של "נהנין".

ובפשטות: אם אין לו בהירות מספקת בנושאים הנשאלים, הוא ימנע מלתת עצה; אך לאידך, אם כן יאמר את חוות־דעתו ועצתו, אזי ברור שזוהי העצה ותושיה האמתיים והנכונים על פי תורת אמת; ואפילו אם נדמה שהעצה שנתן אינה מתיישבת עם שכל אנושי — הרי מכיוון שהוא, העוסק בתורה לשמה, "אוהב.. משמח את הבריות", ברור הדבר ש"נהנין ממנו כו'", ומעצה זו שנתן, להיותו אוהב ובכח התורה, בוודאי תתקבל הנאה.

---

27) הטעם שנותנים לו ב' מדות אלו דוקא, י"ל שהוא מפני שהן מוכרחות לעבודת האדם, כמשנ"ת בארוכה בההתועדות (ע"פ סיום מס' סוטה: לא תיתני ענוה.. יראת חטא).

28) משלי יב, כא. וראה דרך חיים (למהר"ל) אבות כאן.

29) ירמי' כג, כט.

30) ראה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 414-5 (בפי' "עיקר טבילותא בנורא" — סנה' לט, א).

31) וי"ל, שזהו בעיקר בענינים דמילי דעלמא ואלה הנוגעים בין אדם לחבירו — כדי שלא יצטרך "לצאת" מד"א של תורה ועבודה להתעסק בהם.

ומה ש"אוהב את המקום.. משמח את המקום" (ולא רק "מכשרתו" לזה וכדומה) — יש לומר, כי מדת האהבה (החפץ לדבקה בו ית') נוגע לעוסק בתורה לשמה גופא — ראה תניא פמ"א שם איך שכל הכוונות דחשיב מיוסדים באהבה כו' — (וראה בארוכה רמב"ם הל' תשובה פ"י). וראה חינוך (מצוה תיח): שעם ההתבוננות בתורה תתיישב האהבה בלב בהכרח: ומכש"כ מה שמגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק.

32) להעיר גם מתולדות י"י ס"פ ויצא בשם הבעש"ט (בפי' משנה זו). ובאגה"ק סכ"ב: ונהנין ממנו עצה ותושי' היינו בד"ת כו'.

33) וי"ל, שהענין ד"אוהב.. משמח את הבריות" נעשה דוקא מצד היותו עוסק בתורה לשמה. כי התואר "בריות" מורה על מי שאין בו שום מעלה רק זה שנברא ע"י הקב"ה [ראה תניא פל"ב. תענית כ, ריש ע"ב. ובארוכה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 5-134], ולכן:

העוסק בתורה בשביל איזו תכלית, הרי טיפולו והתעסקותו הוא עם אלה שבידם להביא לו תועלת לתכלית זו שבשבילה לומד, אבל לא עם בריות בעלמא שלא יוכלו לסייע לו:

אבל העוסק בתורה לשמה, שלומדה אך ורק משום שהיא תורתו של הקב"ה. הרי דוקא משום זה יש בו רגש וקירוב ואהבה גם לבריות (מכיון שגם הם נבראו מאתו ית'), ולכן מטפל עמהם ולא עוד אלא ש"משמח את הבריות".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

י.
ההבדל בין "גדלות" ל"רוממות"

ובכך תובן גם לשון המשנה "מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים", שאין זה סתם כפל לשון —

מהאמור עד כה עולה, כי אישיותו ומצבו של העוסק בתורה לשמה, מכילים שני רבדים ודרגות שונות: (א) מצד עצם עיסוקו בתורה לשמה הריהו נעלה מכל עניני העולם (בדיוק כמו התורה עצמה); (ב) מצד ה"דברים הרבה" להם "זוכה" — יש לו שייכות לעניני העולם (למרות שהם נמוכים בהרבה מדרגתו ומעלתו — עוסק בתורה לשמה).

ובהתאם לשתי דרגות אלה נוקטת המשנה בשני הביטויים "מגדלתו ומרוממתו": "גדול" מתאים לומר בהשוואה לאחד שהוא (בערך אליו, אלא שהוא) קטן ממנו; ואילו "רוממות" מורה על התנשאות והבדלה, עליונות שלא בערך מזה שהוא מרומם ממנו.

ובענייננו: מצד ה"דברים הרבה" להם הוא זוכה (להם יש שייכות וערך לעניני העולם והבריאה) הוא "גדול על כל המעשים" — גדלותו ביחס למעשים ועניני העולם היא בערך, אלא שהוא גדול מהם;

אך מצד עצם העסק בתורה לשמה הריהו מובדל ונעלה לגמרי מכל עניני העולם — "מרוממתו על כל המעשים".

יא.
לימוד "לשמה" אצל כל אדם

על אף שדרגת "עוסק בתורה לשמה" — באופן תמידי — אינה שייכת לכל אחד[34], עם זאת אומר אדמו"ר הזקן בתניא[35], שהכוונה "לשמה" צריכה להיות אצל כל אחד[36] על כל פנים "בתחילת הלימוד".

ויש לומר הביאור בזה:

מכיוון שתורתו של הקדוש־ברוך־הוא היא אין סוף, אין היא יכולה להתפס בשכל האדם, שהוא נברא ומוגבל, אלא אם כן קיימת אצלו תנועה של ביטול, ועל ידה יכול הוא לקבל את תורתו של הקדוש־ברוך־הוא[37]; ובדומה למה שמצינו במתן־תורה, שהכלי לקבלת התורה היה הביטול באמירתם "נעשה ונשמע"[38] (ובהקדמת נעשה לנשמע[39]).

וכן הוא גם אצל כל אחד, אשר עוד בטרם מתחיל אצלו הסדר של לימוד התורה — מצב בו תקף פסק־הדין ש"לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה כו'"[40] — צריכה להיות התנועה של "קבלת התורה", כדי לקבל שייכות עם תורתו של הקדוש־ברוך־הוא[41];

ודבר זה נפעל על־ידי תנועת הביטול, המתבטאת בכוונה "לשמה" — שאין לו שום פניה אישית בלימוד (המורה על הרגש מציאותו הפרטית), ונרגשת רק מציאות התורה[42].

וזהו הטעם מדוע מסדר הברייתא פתח את הברייתא של "קנין תורה" במאמרו של ר' מאיר.

— שלכאורה תמוה: היה מתאים לפתוח בברייתות המזרזות על לימוד התורה בכלל, ורק אחר כך — להתייחס למדריגה הנעלית ביותר בלימוד התורה (עוסק בתורה לשמה)? —

לפי שהברייתא של "קנין תורה" הנלמדת בשבת שלפני שבועות, זמן מתן תורתנו, מציגה את הסדר בו צריך יהודי להתכונן לקבלת התורה בחג השבועות[43]; והסדר הוא: לכל לראש נדרשת תנועה של "עוסק בתורה לשמה"[44], שעל־ידה מקבלים את התורה; ורק אחר כך מתחיל הסדר של לימוד התורה בפועל.

(משיחות ש"פ במדבר, חגה"ש וש"פ נשא תשל"ה)

---

34) ראה רמב"ם הל' תשובה שם ה"ב: ומעלה זהו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה והיא מעלת אברהם אבינו כו'. וראה גם (בארוכה) פיה"מ סנה' ר"פ חלק.

35) ספמ"א (נח, ב).

36) כמ"ש שם "בבינונים" — ש"היא מדת כל אדם כו'" (תניא רפי"ד). וראה שם לפנ"ז (נח, א) "בזה חפץ כל אדם מישראל באמת לאמיתו לגמרי בכל לב ובכל נפש... לדבקה בה". ועייג"כ בסיום הפרק שם.

37) ראה גם לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 353 ואילך.

38) משפטים כד, ז.

39) שבת פח, א.

40) פסחים נ, ב. וש"נ. רמב"ם שם ה"ה. פיה"מ שם. ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג ובקו"א שם.

41) להעיר ממשנ"ת (לקו"ש חט"ו ע' 1 ואילך) הטעם שהתורה מתחילה בבי"ת — כי לימוד התורה בהבנה והשגה הו"ע ה"ב"' שבתורה, כי אפ"ל רק לאחרי הקדמת הביטול.

42) בערך הדרגא בלשמה "לשם התורה" (נסמן לעיל הערה 18), הכוונה דלשמה לקשר נפשו לה' נק' לימוד אדעתא דנפשי' (ראה הנסמן בתורת שלום ע' 19 הערה 3) — אבל בכללות, מכיון שגם בכוונה זו לומד אך ורק בשביל התקשרות זו שנעשה ע"י השגת התורה גופא, נק' לימוד שלא אדעתא דנפשי'. וראה תורת שלום שם.

43) ראה מדרש שמואל כאן בריש הפרק.

44) עדמשנ"ת כמ"פ (לקו"ש חי"ב ע' 229. ועוד) דאפשר לכאו"א לקבוע עתים בתורה באופן שבעת ההיא יהי' לימודו באופן דתורתו אומנתו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פרשת במדבר

כרך כג שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.
"אלה קרואי העדה"

מן הפסוק[1] "אלה קרואי העדה נשיאי מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם" מצטט רש"י את המילים "אלה קרואי העדה", ומפרט: "הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה".

בין המפרשים ניתן למצוא שתי דרכים לבאר את כוונת רש"י:

א) כוונת רש"י היא למנוע את המחשבה שהכוונה ב"קרואי העדה" היא שהם קוראים ומכנסים את העדה, ואין להסביר כך, כי לא זוהי חשיבות הנשיאים[2].

ב) משמעות הביטוי "קרואי העדה" היא שהם נקראים מתוך העדה, ואין ראוי לומר זאת על הנשיאים שהם הנקראים, ואנשי העדה הם ה"קוראים (גוזרים)", כאילו אנשי העדה נעלים מן הנשיאים[3].

לכן מפרש רש"י, שהכוונה היא "הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה" – הם אכן נקראים, וייתכן שעל ידי העדה, אך זאת לצורך "עצה ותיקון", לכל דבר חשיבות שעדה זקוקה לו.

ב.
מדוע לשלול פירוש אחר?

אך קשה להסביר את דברי רש"י על פי שתי דרכים אלו:

לפי הפירוש הראשון, שכוונת רש"י היא למנוע את הטעות בביאור המילה "קרואי" – צריך היה רש"י לצטט מן הפסוק רק את המילה "קרואי" ולפרש "הנקראים" וכדומה.

[בנוסף לכך: אם כוונת רש"י היא לשלול פירוש שלישי שהמשמעות של "קרואי" היא שהם קוראים ומכנסים את העדה, משום שזוהי חשיבותם, ולכן מפרש רש"י שחשיבותם היא אחרת – "הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה" – הרי זה עצמו אינו מובן: מדוע באמת שולל רש"י את הפירוש? הרי זהו ענין של חשיבות, בהתאם לענינו, כאשר מכנסים את העדה ביחד כדי למנותם.

הכרחי אפוא לומר, שהסברו של רש"י שהנשיאים אינם קוראים לעדה, איננו נובע מתוכן הפירוש, אלא מפני המשמעות הלשונית של המילה "קרואי", שכוונתה שהם נקראים, ולא שהם קוראים לעדה.

ואין מובן: מדוע בכלל צריך רש"י לשלול זאת, הרי זה מובן מאליו].

גם הפירוש השני, דלעיל, אינו מובן: המשמעות של "קרואי" אינה מבטאת שהנקראים נחותים יותר מן הקוראים. ומדוע אין להסביר כך? הרי ייתכן שקוראים ופונים להם עקב חשיבותם[4].

ג.
"האנשים האלה" – אחרים?

בהמשך, מן הפסוק "ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות", מצטט רש"י את המילים "האנשים האלה", ומפרש: "את שנים עשר נשיאים הללו". לאחר מכן הוא מצטט את המילים "אשר נקבו", ומפרש: "לו כאן בשמות".

ומסבירים המפרשים[5], שמכך שהתורה מאריכה בלשונה ואומרת "ויקח משה ואהרן את האנשים האלה" ולא "ויקח אותם משה ואהרן" וכדומה – שהרי כבר ידוע שמדובר אודות הנשיאים – ניתן היה לחשוב שאלה הם אנשים אחרים, ולא י"ב הנשיאים שאודותם מדובר לפני

1) פרשתנו א, טז.
2) ראה דבק טוב ושפ"ח כאן.
3) רא"ם כאן. וראה גו"א כאן.
4) להעיר מראב"ע ואבי עזרי לראב"ע כאן.
5) ראה רא"ם, דבק טוב, שפ"ח. ועד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כן, והמילים "אשר נקבו בשמות" אמורות לגבי אנשים אחרים שהקדוש־ברוך־הוא נקב בשמותיהם אל משה רבינו לפני כן "במקום אחר".

ורש"י, בדבריו, שולל זאת ואומר שמדובר כאן אודות "שנים עשר נשיאים הללו", ופירושן של "אשר נקבו בשמות" הוא "לו כאן" – למשה, ובמקום זה, ולא במקום אחר.

אך קשה מאד לומר[6] שללא פירוש רש"י ניתן היה לחשוב שהפסוק המופיע כאן, באמצע ענין העוסק בשנים עשר הנשיאים, יכוון באומרו "ויקח... את האנשים האלה" – לאנשים אחרים, ולא ל"אלה" המוזכרים לפני כן; ויותר מכך – שהפסוק לא יציין במפורש מי הם, אלא רק ירמוז לכך במילים "את האנשים האלה אשר נקבו בשמות", בלי לומר אודות מי מדובר, ורש"י צריך לשלול פירוש זה!

ד.
"האנשים האלה" – דוקא "נשיאים"

מפרשים אחרים[7] מסבירים, שרש"י אינו בא לשלול את המחשבה שהתורה מתכוונת כאן לאנשים אחרים, אלא מטרתו להבהיר ענין תוכני בהבנת הפסוקים:

מן המילים ויקח משה ואהרן את האנשים האלה" משתמע, שאלה הם סתם "אנשים", ולא לקחו אותם משום היותם נשיאים. על כך בא רש"י להדגיש, שלקיחתם היתה דוקא משום היותם נשיאים – "שנים עשר נשיאים הללו".

אך לפי זה צריך להבין, מדוע, אכן, אומרת התורה "את האנשים" באופן סתמי[8] – ואינה אומרת "נשיאים" – ויש צורך בפירוש רש"י כדי להבין שנלקחו דוקא משום היותם י"ב נשיאים הללו"?!

ה.
שני הפסוקים מיותרים, לכאורה

כדי להבין זאת יש להקדים שאלות נוספות המתעוררות על פסוקים אלו[9]:

א) שני הפסוקים "אלה קרואי..." ו"ויקח משה ואהרן..." הם, מיותרים, לכאורה, לחלוטין:

לגבי הפסוק הראשון: הרי בתחילת הענין כבר נאמר "ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבותיו הוא". ומה, אפוא, בא פסוק זה לתאר שוב, ובהרחבה?

יותר מכך אין מובן מה מחדש הפסוק השני: הרי ברור, שמשה ואהרן צייתו לציווי ה', שהנשיאים יהיו עמם בספירת ישראל. כפי שבמקומות רבים בתורה אין התורה מספרת לאחר הציווי, שמשה קיים את ציווי ה', כי זה מובן מאליו[10].

אף אם התורה רוצה, מסיבה כלשהי, לפרט כאן שמשה ואהרן קיימו למעשה את ציווי הקדוש־ברוך־הוא, די היה לומר "ויעשו כן משה ואהרן"[11] או "ויקח משה ואהרן את האנשים האלה". ולשם מה נחוץ ההמשך "אשר נקבו בשמות", כאילו יש צורך בסימן – את מי לקחו?

ב) בכלל, אין מובנים כאן המשך דברי ה' אל משה: לאחר הפסוק[12] "ואתכם יהיו איש איש למטה..." אמר הקדוש־ברוך־הוא[13] "ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם לראובן...", ומפרט את שמו של כל נשיא שבט בנפרד.

ולכאורה, דיבור זה הרי היה "באחד לחודש השני בשנה השנית", כלומר, באחד באייר, חודש לאחר הקמת המשכן[14], שאז הקריבו אותם הנשיאים קרבנות לחנוכת המזבח[15]. ואם כך, מדוע הוסיף הקדוש־ברוך־הוא ואמר "ואלה שמות האנשים...", כאילו הוא מגלה ומודיע למשה את שמות הנשיאים, בעת היותם ידועים למשה לפני כן[16].

[הפסוקים "ואלה שמות האנשים..." אינם הודעת הכתוב, שאז היה מובן פירוט השמות, כיון שבתורה לא פורטו עדיין עד עתה שמות הנשיאים, והם מוזכרים רק בפרשת נשא – אלא זהו חלק מדברי הקדוש־ברוך־הוא אל משה – "ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם..."][17].

---

6) ראה ספר הזכרון ושם אפרים כאן.
7) גו"א בפרש"י כאן.
8) אבל ראה פרש"י שלח יג, ג: כל אנשים שבמקרא ל' חשיבות.
9) וכמה מהם איתא במפרשי התורה, וברש"י בהשקפה ראשונה אין כל תירוץ, אף שהם דברים בלתי מובנים בפשוטו של מקרא.
10) ובפרט שבלאה"כ מפורש אח"כ בתורה (א, יט. וראה פסוק מד) כאשר צוה ה' את משה ויפקדם במדבר סיני.
11) ע"ד לקמן א, נד. ב, לד.
12) א, ד.
13) א, ה.
14) ריש פרשתנו ובפרש"י שם.
15) כמפורש בפרשת נשא ז, ב. שם, יוד ואילך.
16) ואף שהבן חמש למקרא עדיין לא למד פ' נשא – מ"מ, כבר הודיעו רש"י לפנ"ז בפ' ויקהל (לה, כז) נדבת הנשיאים לחנוכת המזבח.
17) במשכיל לדוד מפרש זה בפרש"י אשר נקבו לו כאן בשמות, ש"מש"ה קפיד רחמנא לפרושינהו לומר לו שיקחם בסדר הזה שנקבו כאן בשמות כו'". אבל ברש"י אין רמז אפילו להסדר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו.
כל נשיא קשור לעם ישראל כולו

כדי להשיב לשאלות אלו אומר רש"י "קרואי העדה – הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה": כאן התחדש משהו חדש אצל הנשיאים, אשר לא היה לפני כן.

וזאת בהמשך לפירוש הקודם של רש"י: על הפסוק "ואתכם יהיו איש איש למטה" מפרש רש"י: "כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט", ובפשטות כוונת רש"י היא לבאר, ששותפות הנשיאים עם משה ואהרן במנין בני ישראל, אין כוונתה שכל נשיא ישתתף רק במנין שבטו, אלא שנשיאי כל השבטים ישתתפו במנין כל שבט ושבט[18].

וזאת לומד רש"י מלשון הפסוק "ואתכם יהיו", ומכך שאין זה נאמר בהמשך לפסוק הקודם "תפקדו אותם לצבאותם אתה ואהרן ונשיאי השבטים" וכדומה, כפי שמבארים המפרשים במפורש[19].

אך יש צורך להבהיר: איזה קשר יש לנשיא של שבט אחד למנינו של שבט אחר, שאין הוא נשיאו?

משה ואהרן הם המנהיגים של כל ישראל – משה הוא הגואל והמנהיג, ואהרן הוא הכהן הגדול של כל ישראל, ולכן הם סופרים את כל שבטי ישראל.

אך הנשיאים קשורים כל אחד רק לשבטו, ויש מקום להשתתפות כל אחד מהם במנין השבט שלו, מפני כבודו של הנשיא או מפני שעליו לזהות שהנמנה שייך לשבטו, שהרי ייתכן שיתעורר ספק באשר ליחוסו של יהודי, ואת זאת פותר הנשיא[20] –

אך מהו הקשר של נשיא זה לשבטי ישראל האחרים, אשר משום כך עליו להשתתף במנינם?

על כך היו דברי ה' "אלה קרואי העדה": באותה שעה מינה אותם הקדוש־ברוך־הוא לתפקיד חדש, שבנוסף לכך שכל אחד מהם הוא נשיא לשבטו, הם נעשו אלה אשר "נקראים לכל דבר חשיבות שבעדה": הם קשורים לעדה כולה, לכל ישראל, ולא רק כל אחד לשבטו.

ז.
"ראשי אלפי ישראל"

לפי זה יובן מדוע בתיאור הנשיאים אומרת התורה "נשיאי מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם":

והרי, לכאורה, כאן חשוב לציין רק את היותם "נשיאי מטות אבותם". ומדוע מוסיפה התורה ומדגישה "ראשי אלפי ישראל הם"?

אלא, התורה רוצה בכך לציין את גדולתם באופן כללי, שהם "ראשי אלפי ישראל", ולכן הם ראויים להיות "קרואי העדה", ולהשתתף במנין כל ישראל.

[והדבר יובן טוב יותר לפי פירוש המילים "ראשי אלפי ישראל", שמשמעותן היא – ראשים על "שרי אלפים"[21]: סכום המנין של כל שבט הרי כלל כמה מאות נותרות על האלפים השלמים[22]. ולצורך השלמת מספר של אלפים, כדי שגם על מאות ועשרות וכו' אלה יהיה "שר האלף", צריך היה לצרף את העודפים של השבטים השונים[23].

יוצא מכך, שבהיות הנשיאים ממונים על שרי האלפים, הרי נשיאותם איננה רק על בני שבטם, אלא גם על שבטים אחרים].

ח.
קריאת שמות הנשיאים – מינוי לתפקיד חדש

לפי זה מובן מדוע מפרט כאן הקדוש־ברוך־הוא את שמותיהם של כל הנשיאים – כי, כפי שכבר למדנו לפני כן, הקב"ה ממנה ומעניק את הכחות הדרושים לתפקיד, על ידי קריאה בשם, כנאמר[24] "ראה קראתי בשם בצלאל... ואמלא אותו רוח אלקים...".

---

18) דאין לומר שרש"י בא לבאר ולפרש זה דרק משה ואהרן הם המונים, והנשיאים רק "יהיו אתכם" – עמכם – כשתפקדו (כמ"ש בכמה מפרשים – פי' א' במהרי"ק ועוד), כי אז הי' מספיק שיאמר בהפסוק בהמשך וסיום להפסוק שלפנ"ז "ואתכם איש איש למטה", כמ"ש במשכיל לדוד כאן (וראה פרשתנו א, מד).

19) משכיל לדוד בפרש"י.

20) כמ"ש באברבנאל, ספורנו כאן (א, ד). ועוד וראה כלי יקר שם בסופו.

21) ראה ראב"ע כאן. אברבנאל. ועוד.

22) בהמנין דפרשתנו כ"ה במנין דכל שבט, כמפורש לקמן בהפסוקים (א, כא ואילך). וע"פ פרש"י תשא (ל, טז) משמע שגם בהמנין שלאחרי חטא העגל הי' עד"ז. ואכ"מ.

23) כי אין מסתבר (ע"ד הפשט) שמאות הנותרות שבכל שבט לא הי' להם שר האלף. ועוד ועיקר – כן מוכח בפרש"י יתרו יח, כא (מסנהדרין יח, א): שרי אלפים הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף וכו'

[וצע"ק בהמנין דשרי אלפים (וכן בשרי מאות, חמישים ועשרות) דבפרש"י שהרי הי' ג' אלפים חמש מאות וחמישים יתר על השש מאות אלף (פרשתנו א, מו), וכן הי' מנינם גם בהמנין לאחרי יום הכפורים (רש"י תשא שם). ופרשת יתרו "ואתה תחזה" (דעלי' קאי פרש"י הנ"ל) היתה – לפרש"י (יתרו יח, יג) – אחרי יוהכ"פ. ואכ"מ].

24) תשא לא, ב ואילך. ומשה הזכיר זה כשמסר הציווי לבנ"י (ויקהל לה, ל).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכך בענינו: באמצעות קריאת שמות הנשיאים על ידי הקב"ה למשה[25], הוא מינה אותם וחידש בהם תפקיד אשר לא היה אצלם לפני כן. הם נעשו "קרואי העדה – נקראים לכל דבר חשיבות שבעדה", של העדה כולה, כדלעיל.

ובכך מובן גם הפסוק השני כאן "ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות": כיון שאז התחדש בנשיאים מינוי מיוחד מאת הקדוש־ברוך־הוא, היה צורך ב"ויקח" מחדש, כ"קרואי העדה", בנוסף על המינוי הקודם כנשיאי השבטים.

וזוהי כוונת רש"י באומרו "האנשים האלה – את שנים עשר נשיאים הללו, אשר נקבו לו כאן בשמות". אין אלה שני קטעים של "דבור המתחיל" ברש"י, אלא זהו דבור והמשך אחד[26]. רש"י מעתיק את לשון הפסוק, ומשבץ בתוכו את הפירוש: האנשים האלה – את שנים עשר נשיאים הללו – אשר נקבו – לו כאן – בשמות.

בכך אין בכוונתו להבהיר, כפירושים שהובאו לעיל, שאין הכוונה לאנשים אחרים, אלא בכך הוא מסביר את פרטי הלקיחה של משה ואהרן: האנשים האלה היו לפני כן י"ב הנשיאים, אך לקיחתם היא גם משום המינוי אשר התחדש בהם עתה – אשר נקבו לו כאן בשמות, אף אם היו כבר ידועים לפני כן כנשיאים.

ולכן נאמר בפסוק "ויקח משה ואהרן את האנשים האלה" – העובדה ש"ויקח משה ואהרן" את הנשיאים עמם למניית ישראל, לא היתה תוצאה של היותם נשיאי המטות בלבד, בהיותם קשורים כל אחד לשבטו[27], אלא בתור "האנשים האלה" – גם בהיותם קרואי העדה, אנשים המופרדים משאר העדה.

ט.

מהו הצורך בשיתוף הנשיאים כקשורים לכל העדה?

אך עדיין אין הדברים "חלקים" לגמרי: סוף סוף, מדוע היה צורך שכל נשיא ישתתף במנין השבטים האחרים, ולשם כך היה צריך למנותם במינוי חדש – "קרואי העדה" – כדי שיהיה להם קשר לעדה כולה, ולא רק לשבט שלהם? והרי, לכאורה, ממה נפשך:

מצד הענין הכללי שבמנין, המקיף את כל בני ישראל כאחד, ומשום כך יש צורך שהוא ינוהל על ידי מי שקשור לכלל כולו כאחד – די בניהול המנין, כמנינים קודמים, על ידי משה בלבד, ולכל היותר – גם באמצעות אהרן הכהן הגדול.

ומצד ההפרדה של כל שבט לעצמו, שספרו כאן כל שבט בנפרד כדי לדעת את מנין בני ישראל "למשפחותם לבית אבותם", אשר לשם כך היה צורך בנשיאי השבטים – הרי לכך אין חשיבות, לכאורה, שהנשיאים יהיו קשורים לכל העדה?

י.

מנין זה – גילוי המעלות הפרטיות של כל יהודי

ההסבר לכך הוא:

המנין הוא, כלשון רש"י[28], כדי "להודיע חבתן...", הוא מבטא את החיבה של ישראל. כפי שמבאר השל"ה[29], שעל ידי המנין נעשים ישראל לדבר חשוב – דבר שבמנין – ולפיכך אינו בטל[30].

ובכך יש שתי אפשרויות[31]:

המנינים הקודמים, שבהם ספרו את כל ישראל ככלל אחד, בלי החלוקה לשבטים – באו "להודיע" ולגלות את מעלתם וחיבתם של ישראל הנעלים מהתחלקות. זוהי המעלה של כל יהודי מצד עצם הנשמה, שבה אין הבדל בין יהודי אחד לזולתו.

המנין שבפרשתנו[32] בא לגלות, "להודיע", גם את המעלות הפרטיות של ישראל, שבכך יש הבחנה ביניהם, ואין דומות מעלותיו הפרטיות של יהודי אחד למעלותיו הפרטיות של רעהו.

ולכן מנו כאן גם כל שבט בנפרד, כי שנים עשר השבטים היו שונים זה מזה בדרך חייהם, לימוד התורה, פרנסתם וכדומה – כפי שרואים בברכת יעקב, כפירוש

---

25) להעיר מיריעות שלמה כאן (שפ"ח כאן בשם המהרש"ל). ש"ך עה"ת פרשתנו א, ג (בסופו). יז.

26) בדפוס ראשון ודפוס שני וכמה כת"י רש"י אין נקודות המפסיקות (וגם אין ריוח) המורות על ד"ה חדש.

27) שזה מכריח שיהי' במנין שבטו.

28) ריש פרשתנו.

29) שמז, סע"א ואילך. נת' בד"ה צהר תעשה תרע"ג (בהמשך תער"ב). לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 1 ואילך.

30) ביצה ג, ב. וש"נ שו"ע יו"ד סק"י ס"א. שו"ע אדה"ז או"ח סתמ"ז ס"כ.

31) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 3 ואילך.

32) וי"ל שכאן גופא (וכן בפ' פנחס) היו ב' מנינים: כל שבט בפ"ע, צירוף כולם יחד. ובפרט ע"פ פי' האריז"ל בלקוטי תורה בפרשתנו בפי' מש"כ בני נפתלי (ולא "לבני" כבהשאר).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י שם, שמכך מובן שהיו שונים גם בעבודת ה', ובאופן כללי – אלה הן שתים עשרה דרכים כלליות בעבודת ה' שבהם נחלקים כל ישראל[33] ("ראובן" – עבודה של "ראו", ראיה, "שמעון" – שמיעה[34], וכדומה).

יא.
המעלה הפרטית משלימה את הכלל

למרות זאת נמנה גם במנין זה כל יהודי כאחד – לא יותר ולא פחות. ומכך רואים (כאמור מספר פעמים[35]), שבמנין יש פרט שבו כולם זהים, למרות שהם נחלקים ונספרים למשפחותם לבית אבותם.

יוצא מכך, שיש כאן דבר והיפוכו: בלי להתחשב בכך שהמנין קשור למעלותיהם הפרטיות של ישראל – שבכך יש דרגות שונות: מי שמעלתו גבוהה יותר, כגון: ראשיכם שבטיכם וכדומה, חשוב יותר מבעל המעלה הפחותה – חוטב עציך ושואב מימיך וכדומה. ולכן אין מקום, לכאורה, לספור את כולם באופן שווה – באותה חשיבות – אך בכל זאת נמנה כל יהודי כשווה לאחרים.

ויש לומר שההסבר של צירוף שני ענינים אלו ביחד הוא: ספירת ישראל מצד מעלותיהם הפרטיות איננה רק כדי לגלות את מעלתו של כל יהודי או כל שבט כשלעצמו, אלא להראות כיצד כל המעלות הפרטיות מצטרפות יחדיו לקומה אחת שלימה[36].

ובענין זה – שכל מעלה פרטית משלימה את הכלל – אין הבחנה[37]: בדיוק כשם ש"הקומה השלימה" נזקקת למעלת הראש והמוח לצורך שלימותה, כך היא נזקקת למעלת הרגל. ולכן נמנה כל אחד באופן שווה כאחד – כי בהשלמת הכלל שווים כולם.

וזהו ההסבר לכך שנשיאי המטות היו צריכים להשתתף במנין כל ישראל, על ידי מינויים ל"קרואי העדה" – "הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה" – כי במנין של כל שבט בפני עצמו צריך היה להיות מורגש, שאין זה רק מנין נפרד, כמציאות בפני עצמה, אלא גם המנין הפרטי הוא כחלק מהכלל[38].

(משיחת ש"פ במדבר תשל"ו)

33) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 11. לקו"ש ח"י ע' 97 ואילך. וש"נ.

34) תו"א ר"פ ויחי. ובכ"מ.

35) ראה לקו"ש ח"ח שם. וש"נ.

36) וכמו שהוא בהמנין בפשטות, שלכן לאחרי הפירוט דמנין כל שבט בפ"ע חוזרת התורה ומפרשת הסך הכל דכל פקודי בני ישראל (א, מה־ו).

37) ראה לקו"ת ר"פ נצבים. לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 120 ואילך. לקמן ע' 66 ואילך.

38) ע"פ המבואר בפנים יומתק יותר זה שמינוים של הנשיאים כ"קרואי העדה" הי' ע"י נקיבת שמותם – כי בענין ה"שם" מתחברים ב' הענינים (שצ"ל במנין זה): העצם שלמעלה מהתחלקות וכחות הגלוים, עם כחות הגלוים של האדם,

כידוע ב' הקצוות שבענין השם: שייך לעצם האדם שלמעלה מכחות הגלוים (שלכן כשקוראין את האדם בשמו מתעורר מהתעלפותו – ראה ד"ה בעצם היום הזה תש"א פ"א. ד"ה אתה אחד (ועתידין צדיקים) תש"ב. ועוד); ולאידך – כל ענין השם הוא רק בהארת הנשמה המלובשת בגוף, כי עצם הנשמה למעלה אין צריך לשם (לקו"ת בהר מא, ג).

ויתרה מזה – בפשטות ענינו בכדי שהזולת יוכל לקראו.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שלישי עמ' ב

דּוּכְשָׁא מֵעִישְׁבֵי טוּרָא – כמו שעפות הדבורים ושטות בגובה העולם, ומביאים דבש מעשבי ההרים, הרי שהדבש המשובח בא ממקומות הגבוהים.

כיון שעסקנו בדבש משובח, מביאה הגמרא משנה במסכת מכשירין העוסקת בענין זה, **תְּנַן הָתָם, כָּל** משקה **הַנִּצּוֹק** מכלי טהור לכלי טמא, **טָהוֹר** – אינו חיבור להעביר את הטומאה מהכלי הטמא לכלי הטהור, **חוּץ מִדְּבַשׁ זִיפִּים וְהַצַּפִּיחִים** שהם משקים עבים מאד, עד כדי שכשנפסק הקילוח, חוזר למעלה. שואלת הגמרא, **מַאי זִיפִּים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, זהו **דְּבַשׁ שֶׁמְּזַיְּיפִין בּוֹ** ומערבים בו יין ומים, ומתוך שהוא עב אין הדבר ניכר. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר**, הוא קרוי 'זיפים' **עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, כְּדִכְתִיב** ביהושע שיש מקום ששמו כך 'זִיף וָטֶלֶם **וּבְעָלוֹת**', **כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר** במה שנאמר בתהילים, "**כְּבוֹא הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד וְגוֹ'**", ואף שם שאלו **מַאי זִיפִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, אלו **בְּנֵי אָדָם הַמְּזַיְּיפִין דִּבְרֵיהֶם** ואומרים דברי שקר ורכילות. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר**, קרויים כך **עַל שֵׁם מְקוֹמָן, כְּדִכְתִיב** 'זִיף וָטֶלֶם **וּבְעָלוֹת**'.

שנינו במשנה, **וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֱמָנָה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, אנשי אמנה **אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן מַאֲמִינִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** ומוציאים ממון למצוות ואינם דואגים, **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסָלוֹ** להיום, **וְאוֹמֵר, מָה אוֹכַל לְמָחָר, אֵינוֹ אֶלָּא מִקְּטַנֵּי אֱמָנָה**. ומביאה הגמרא, שאף רבי אלעזר אמר כך, **וְהֵיכָן דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב** 'כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת', **מִי גָּרַם לַצַּדִּיקִים שֶׁיִּתְכַּוְּנוּ שׁוּלְחָנָן** ולא יהיה שלם **לְעָתִיד לָבֹא, קַטְנוּת שֶׁהָיָה בָּהֶן, שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רָבָא אָמַר**, 'יום קטנות' **אֵלּוּ קְטַנֵּי בְּנֵי רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל** שמתו בעודם קטנים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות יב, יז - ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדרתיכם חקת עולם

עד

"ושמרתם את המצות" שיהיו "כשר", ר"ת "כמוצא שלל רב", שהו"ע "ואחרי כן יצאו ברכש גדול"

ושמרתם את המצות, שתאכל את המצה בכשרות, שהמה יהיו[1] כשרים לאכילת מצה. כשר ר"ת כמוצא[2] שלל רב, לרמז על בירור הניצוצין שהוציאו ישראל ממצרים כמ"ש[3] ואחרי כן יצאו ברכש גדול ע"י המצה.

ליקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד קצח

ראה לקוטי שיחות חלק כז ע' 913 וז"ל: ראה לקלוי"צ – אגרות ע' קצח – שכשר ר"ת כמוצא שלל רב לרמז על בירור הניצוצין שהוציאו ישראל ממצרים כמ"ש ואח"כ יצאו ברכוש גדול... עכ"ל – ולהעיר ד"רכש" חסר ו' כתיב – אותיות כשר.

שמות יב, יח - בראשן בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים לחדש בערב

עה

בפסח הוא "מצה" בחי' אמונה, בשבועות שתי הלחם ד"חמץ" בחי' דעת

לחם דמצה אין בו[4] טעם, כי הוא בחי' אמונה, מיכלא[5] דמהימנותא, דבפסח הוא וארשתיך[6] לי באמונה.

משא"כ בשבועות הוא שתי הלחם[7] דחמץ, דבשבועות הוא בחי' וידעת את ה' בחי' דעת[8], וזהו שהוא לחם חמץ דוקא, כי ידיעה שהוא דעת והשגה הוא בלחם חמץ דוקא שיש בו טעם.

מלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד קעג

---

1) ראה בפנים בלקוטי לוי יצחק כאן שמבאר שיהי' כשר הן מצד ה"מצה" עצמה, והן מצד האדם ה"אוכל", והו"ע מיכלא דמהימנותא – "אמונה" ו"אמת", ראה לקמן סי' עח.

2) תהלים קיט, קסב. ראה תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ה חלק א' ע' 283. חלק ג' ע' 1671. 1786. ה'תשמ"ט חלק ג' ע' 154. 163. 293. ה'תנש"א חלק ג' ע' 359. ועוד.

3) לך לך טו, יד.

4) ראה תורה אור ס"פ ויקהל ד"ה קחו פט, ג. צ, ב. וביאוריו בתורה אור שם בהוספות קיד, ג ואילך. קטו, ד. קטז, ב. אור התורה שמות חלק ו' עמוד ב'קסג ואילך. ב'קעא ואילך. ב'קפא1. אור התורה ויקרא חלק ב ע' תנח ואילך. וראה ג"כ לקוטי תורה ויקרא ו, סע"ג ואילך.

5) זח"ב קפג, ב. ראה לקו"ת צו יג, ג ואילך. סידור עם דא"ח רפד, ד ואילך. ובארוכה בשער האמונה לאדמו"ר האמצעי ח, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ כב, ב ואילך. סה"מ תרכ"ז ע' רלו ואילך.

6) הושע ב, כב. ומבאר דמ"ש "וארשתיך לי **באמונה** זה קאי על פסח ביציאת מצרים דאז ויאמינו בה', ומ"ש "**וידעת** את ה'" זה בחג השבועות, דע"י מתן תורה נעשה בחי' "דעת" ידיעת ה' ע"י התורה וכו'. ראה גם לעיל סי' יב. לקמן עח.

7) ויקרא כג, יז. ראה אור התורה יתרו ע' תתקצה. תורת מנחם התוועדויות חלק יא (ה'תשי"ד חלק ב) ע' 250.

8) ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן לג.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום רביעי עמ' א

חולשה לעולם ועוסקים בה בישיבה, **וּמַתָּה טָהֳרָה וּפְרִישׁוּת. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן פָּאבִי, בָּטְלָה זִיו הַכְּהוּנָּה** – שהיה חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלים על שולחנו. **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי, בָּטְלָה עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא.**

[גמרא. תָּנוּ רַבָּנָן], רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבֵרִים – תלמידי חכמים **וּבְנֵי חוֹרִין** – מיוחסים, **וְחָפוּ רֹאשָׁם** לפי שהיו הממזרים ועזי הפנים בגדולה ועושר, והתלמידים והמיוחסים בעניות, **וְנִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְנָבְרוּ בַּעֲלֵי זְרוֹעַ וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן, וְאֵין דּוֹרֵשׁ** לישראל **וְאֵין מְבַקֵּשׁ** עליהם רחמים, **וְאֵין שׁוֹאֵל** בשלום חבירו, ואם כך, **עַל מִי לָנוּ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.**

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׁרוּ חַכִּימַיָּא לְמֶהֱוֵי כְּסַפְרֵיָּא – התחיל ערך החכמים להיות כמלמדי תינוקות, **וְסַפְרֵיָּא כְּחַזָּנֵיָּא** – וערך מלמדי התינוקות התחיל להיות כשמשי הצבור, **וְחַזָּנֵיָּא כְּעַמָּא דְּאַרְעָא** – וערך שמשי הצבור התחיל להיות כעם הארץ, **וְעַמָּא דְּאַרְעָא**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט גאולה ומשיח

א, ב – וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחודש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר

א. איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו יובן בס"ד על פי מה שכתבו המפרשים ז"ל דשמירת המועדים הוא תיקון לעון העגל שהי' בשש שעות דהם ט"ו יום[1] שעולים ש"ס שעות ונתבטל איסור שש שעות דעגל בש"ס שעות של מועדים.

והנה ידוע שהמועד נקרא אות גם ידוע דשלש רגלים הם כנגד שלשה אבות פסח בחינת יצחק, ושבועות יעקב, וסוכות אברהם. וז"ש **באותות** הם שלש רגלים שנקראו אותות שהם מתייחסים **לבית אבותם, יחנו בני ישראל** בקדושתם ושמירתם, ואז אף על פי שהם חטאו והי' **מנגד** במעשה העגל הנה בעתה יהי' תיקון **סביב**. [אותיות] ביב ס', ר"ל חלל ס', כי ביב ר"ל חלל כמ"ש רז"ל עומדת על פי הביב שהוא ר"ל על פי החלל ודומה לזה (איוב יא, יב) איש נבוב ילבב. נבוב ר"ל חלול דיתבטל איסור העגל בששים כדין איסור שנפל לתוך ששים שהוא בטל, ועל ידי זה **לאהל מועד** מקום השראת שכינה יחנו.

או יובן בס"ד [מנגד] אותיות **מן ג"ד** רמז לשם שדי שהוא ג' אותיות ושם אדני שהוא ד' אותיות שנפגמו בחטא אדם וחוה כמ"ש המקובלים[2] ז"ל בפסוק (בראשית ג, יד) הנחש **השיאני** [בשם הראב"ד ז"ל דבחטא אדם הראשון נפגמו ב' דלתי"ן משם אדנ"י ושם שד"י, ונשאר משם שד"י ש"י, ומשם אדנ"י אנ"י] שנשאר ש"י ואנ"י אותיות **השיאני**, הנה בעתה בתיקון שני שמות אלו אז יתקרבו ישראל אל פני הקודש **וסביב לאהל מועד יחנו**.

בן איש חי – דרשות

ב. במד"ר[3] (במדב"ר פ"ב, יד) והי' מספר בני ישראל כחול הים, אתה מוצא אברהם שנתברך בכוכבים שנאמר (בראשית טו, ה) הבט נא השמימה וספור הכוכבים, יצחק נתברך בחול הים כו' (בראשית טז, י) ארבה את זרעך וגו' כחול אשר על שפת הים, יעקב נתברך בעפר וכו' הי' נצרך לומר בני יצחק ואינו אומר כן אלא והי' מספר בני ישראל אלא בשעה וכו' מסר יצחק ליעקב וכו', עוד איתא במד"ר שם מה דרכו של חול מכניסו לאור ומוציאו בולים ועושין הימנו כלי זכוכית וכו' ויש להבין מה ענין חשיבות ישראל לזכוכית, ועיין מגילה דף ו' חול זו זכוכית לבנה.

ונראה עפמ"ש במש"ז או"ח סי' תק"ס בשם מהרי"ט דמה ששוברין כלי זכוכית בנישואין להראות שכלי זכוכית שנשבר עדיין יש לו תקנה[4] להתיכו מחדש, וכן בנישואי כנסת ישראל להקב"ה הגם שישראל חוטאים וגלו עתידין לחזור כשיחזרו בתשובה, וזהו שנמשלו ישראל לחול שעושין ממנו זכוכית (ועיין שבת ט"ו ע"ב ושם ט"ז ע"א ותבין) לפי שיש להם תקנה גם כשנשברו.

ודבר זה הורה להם יצחק באמרו פלגא עלי ופלגא עלך כדאיתא בשבת פ"ט דגם כשנשברו מחצה למחצה יש להם תקנה, ויש לרמז ולהבין הענין דנודע שיש חטא מצד חלק החומר המתאוה ודבר זה נגרם בבריאתו ית"ש את האדם על אופן זה ולכן אמרו חז"ל בסוכה נ"ב שהקב"ה מתחרט על שברא יצר הרע, ואמנם אם האדם חוטא בשכלו זה אינו בטבע היצירה אדרבא ראוי לשכל לנטות אחר שרשו העליון, וזה שכתוב פלגא עלי כי החלק השכלי תיקן יצחק בעקדה שמסר נפשו באמונתו לדברי אברהם אביו שאמר בשם ד' וכמ"ש בשו"ת החתם סופר חלק אורח חיים סימן ר"ח, דזהו שאומרים ועקדת יצחק לזרעו היום וגו' לפי שאצל אברהם ששמע מפי הקב"ה אין הנסיון גדול כל כך כמו ביצחק שלא שמע רק מפי אביו הנביא והאמין לקולו ופלגא עלך זהו חלק החומרי שנגרם מצד טבע הבריאה.

וזה שכתוב והי' מספר בני ישראל כחול הים שאם יחזרו בתשובה יש להם תקנה, וזה שכתוב (הושע ב, א) והי' במקום וגו' יאמר להם בני אל חי, וזה שכתוב ושמו להם ראש אחד זהו זכותו של יצחק לבד שהי' בנו יחידו של אברהם וכמו שכתוב קח נא את בנך את יחידך כי אברהם ויעקב אמרו ימחו על קדושת שמך ורק יצחק הגין בעדם.

ובזה יש לומר מה שכתוב בתענית כ"ד ב' בעובדא דר"י דשלף מסאנו ונחית מיטרא וחזת ר"מ אגודא דנהר פפא מה"ש בדמות מלחי דקא מלי ארבי בחול ונעשה קמח, דהכוונה בזה שנמשלו ישראל לחול הים שממנו מתהוה הזכוכית שגם בנשבר יש לו תקנה על ידי זה נעשה להם קמח בנס שאם אין תורה אין קמח משא"כ אם יש תורה יש קמח.

תכלת מרדכי

1) ימי השלש רגלים, סוכות ז' ימים, פסח ז' ימים, שבועות יום א'.

2) **כמ"ש המקובלים ז"ל בפסוק הנחש השיאני"י:** עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת נשא סימן נא. פרשת ויצא סימן רצא. פרשת תצוה סימן צב.

3) **במד"ר והי' מספר בני ישראל:** עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת במדבר סימן נב, ובהנסמן שם.

4) **שכלי זכוכית שנשבר עדיין יש לו תקנה:** עיין בענין זה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת נשא סימן לא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש יומי

פרשת במדבר

~ יום ראשון כ"ג אייר ~

א (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:**

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא בְּחַד לְיַרְחָא תִּנְיָנָא בְּשַׁתָּא תִּנְיָתָא לְמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֵימָר:

רש"י ◄ **וַיְדַבֵּר בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ•** מִתּוֹךְ חִבָּתָן לְפָנָיו, מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה: כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם מְנָאָן, וּכְשֶׁנָּפְלוּ בָּעֵגֶל — מְנָאָן לֵידַע מִנְיַן הַנּוֹתָרִים, וּכְשֶׁבָּא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ עֲלֵיהֶם — מְנָאָן. בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וּבְאֶחָד בְּאִיָּר — מְנָאָן•.

~ נקודות משיחות קודש ~

גִּלּוּי חִבָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל

בְּמִדְבַּר סִינַי . . בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ.

מִתּוֹךְ חִבָּתָן לְפָנָיו מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה (א, א. ובפרש"י)

לְכָאוֹרָה תָּמוּהַּ הַדָּבָר, חֲרֵי טַעַם הַדָּבָר שֶׁסּוֹפְרִים דְּבָרִים הַחֲבִיבִים הוּא שֶׁמִּפְּנֵי יָקָרָם רוֹצֶה הָאָדָם לָדַעַת מִנְיָנָם הַמְּדֻיָּק, אַךְ הַקָּבָּ"ה שֶׁ"לְפָנָיו נִגְלוּ כָּל תַּעֲלוּמוֹת" בְּוַדַּאי יוֹדֵעַ אֶת מִסְפָּרָם הַמְּדֻיָּק שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאִם־כֵּן מַדּוּעַ הוּא מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה, דְּהִנֵּה חֲבִיבוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁמִּפְּנֵי כֵּן מוֹנֶה אוֹתָם, אֵינָהּ נוֹבַעַת מִמַּעֲלָתָם בַּעֲבוֹדַת השי"ת, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהּ בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת שׁוֹנוֹת, וְאֵין אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ בְּדַרְגָּתוֹ.

וּמִזֶּה שֶׁבְּעֵת מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה חִלּוּק בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, וְכֻלָּם - מֵהַ"גְּדוֹל שֶׁבַּגְּדוֹלִים" עַד הַ"פָּחוּת שֶׁבַּפְּחוּתִים" — נִמְנוּ בְּשָׁוֶה, נִמְצָא שֶׁחֲבִיבוּתָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁלְּשָׁמָהּ נִמְנוּ הִיא הַנִּקֻּדָּה שֶׁבָּהּ שָׁוִים כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין בְּזֶה חִלּוּקִים. וְהִיא נְקוּדַת הַיַּהֲדוּת ("דער פּינְטעלע איד") שֶׁבְּלֵב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנִּמְצֵאת בְּכָל אֶחָד בְּשָׁוֶה.

אַךְ נְקוּדָה זוֹ שֶׁבַּלֵּב, דַּרְגָּתָהּ נַעֲלֵית עַד מְאֹד, וְגָבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ הִיא, וְלָכֵן אֵין "חִבָּתָם" זוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בָּאָה לִידֵי גִּלּוּי, וְאֵינָהּ נִכֶּרֶת (ע"ד הָרָגִיל).

וְלָכֵן מוֹנֶה אוֹתָם הַקָּבָּ"ה כָּל שָׁעָה, שֶׁמִּנְיָן זֶה הוּא "לְהוֹדִיעַ חִבָּתָן" (רש"י ר"פ שמות), דְּחִבָּתָן זוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא נְקוּדַת הַיַּהֲדוּת, תָּבוֹא לִידֵי גִּלּוּי, וְתִוָּדַע לַכֹּל.

(ע"פ לקו"ש כרך ח עמ' 1 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(ב) **שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם:**

ב קַבִּילוּ יָת חֶשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן כָּל דְּכוּרָא לְגֻלְגֻלַתְהוֹן:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּשֵׁם אֲשֶׁר פְּקוּדֵי רוּם וְתַחַת חִבֵּר. אָהֵל לְפָרֵשׁ עַל הַפְּשָׁט, סֵפֶר וַיְדַבֵּר. א) בְּמִדְבַּר סִינַי. לְהוֹדִיעַ כִּי לֹא עָלָה מֹשֶׁה אֶל הַר סִינַי, אַחַר הֱיוֹת הַכָּבוֹד בְּאֹהֶל מוֹעֵד: **בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי.** לְתַקֵּן אֶת הַדְּגָלִים, וְאֵיךְ יִסְעוּ וְאֵיךְ יַחֲנוּ בַּעֲבוּר הַמִּקְדָּשׁ, כִּי בְּעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי נָסְעוּ: תורה ב

ב) שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ. כְּמוֹ כִּי תִשָּׂא. וְשָׁם מְפוֹרָשׁ: **לְבֵית אֲבוֹתָם.** כִּי מִשְׁפַּחַת הָאֵם, אֵינָהּ קְרוּאָה מִשְׁפָּחָה: **לְגֻלְגְּלוֹתָם.** פֵּרַשְׁתִּיו: תורה ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ לְמִשְׁפְּחֹתָם • דַּע מִנְיַן כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט. לְבֵית אֲבֹתָם • מִי שֶׁאָבִיו מִשֵּׁבֶט אֶחָד וְאִמּוֹ מִשֵּׁבֶט אַחֵר, יָקוּם עַל שֵׁבֶט אָבִיו. לְגֻלְגְּלֹתָם • עַל־יְדֵי שְׁקָלִים בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת.

(ג) מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן׃

ג מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כָּל נָפֵק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּמְנוּן יָתְהוֹן לְחֵילֵיהוֹן אַתְּ וְאַהֲרֹן׃

רש"י◄ כָּל־יֹצֵא צָבָא • מַגִּיד, שֶׁאֵין יוֹצֵא בַּצָּבָא פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים.

(ד) וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֵּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא׃

ד וְעִמְּכוֹן יְהוֹן גַּבְרָא גַּבְרָא לְשִׁבְטָא גְּבַר רֵישׁ לְבֵית אֲבָהָתוֹהִי הוּא׃

רש"י◄ וְאִתְּכֶם יִהְיוּ • כְּשֶׁתִּפְקְדוּ אוֹתָם, יִהְיוּ עִמָּכֶם נְשִׂיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט.

(ה) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לְרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃

ה וְאִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דִּי יְקוּמוּן עִמְּכוֹן לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר׃

(ו) לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃

ו לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃

(ז) לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃

ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב׃

(ח) לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃

ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר׃

(ט) לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃

ט לִזְבוּלֵן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן׃

(י) לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃

י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃

(יא) לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעוֹנִי׃

יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי׃

(יב) לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃

יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) בְּיִשְׂרָאֵל. לְהוֹצִיא עֵרֶב רַב: תורה ד

ד) אִישׁ רֹאשׁ. דֶּרֶךְ קְצָרָה. וְהָרָאוּי לִהְיוֹת אִישׁ אִישׁ: תורה ה

ה) לִרְאוּבֵן. הֵחֵל מֵהַבְּכוֹר כְּטַעַם, וְלֹא לְהִתְיַחֵס לַבְּכוֹרָה: תורה ו

י) לִבְנֵי יוֹסֵף. אַחַר בְּנֵי לֵאָה, בַּעֲבוּר כְּבוֹד רָחֵל עַל הַשְּׁפָחוֹת. וְהֵחֵל מֵאֶפְרַיִם, עַל דֶּרֶךְ יַעֲקֹב אָבִינוּ. וְהִקְדִּים אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה עַל בִּנְיָמִין, כִּי הֵם מְקוֹם יוֹסֵף. וְאַחַר כֵּן הֵחֵל מִדָּן שֶׁהוּא בְּכוֹר הַשְּׁפָחוֹת, וְאַחֲרָיו אָשֵׁר, כִּי הַשֵּׁם יָדַע שֶׁהוּא יִהְיֶה רֹאשׁ הַחוֹנִים עַל דֶּגֶל דָּן. וְאַחַר כֵּן גָּד, כִּי הוּא בְּכוֹר שִׁפְחַת לֵאָה: תורה יא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יג) לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃

(יד) לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ יד לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃

(טו) אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם׃ טו אִלֵּין מְעַרְעֵי כְנִשְׁתָּא רַבְרְבֵי שִׁבְטֵי אֲבָהַתְהוֹן רֵישֵׁי אַלְפֵיָא דְיִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃

רש"י◄ אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה • הַנִּקְרָאִים לְכָל דְּבַר חֲשִׁיבוּת שֶׁבָּעֵדָה.

(טז) וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת׃ טז וּנְסַב מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין דִּי אִתְפְּרָשׁוּ בִּשְׁמָהָן׃

רש"י◄ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה • אֶת שְׁנַיִם עָשָׂר נְשִׂיאִים הַלָּלוּ. אֲשֶׁר נִקְּבוּ • לוֹ כָּאן בְּשֵׁמוֹת.

(יח) וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם׃ יח וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא אַכְנָשׁוּ בְּחַד לְיַרְחָא תְּנִינָא וְאִתְיַחֲסוּ עַל זַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא לְגַלְגְּלַתְהוֹן׃

רש"י◄ וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם • הֵבִיאוּ סִפְרֵי יִחוּסֵיהֶם וְעֵדֵי חֶזְקַת לֵדָתָם כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהִתְיַחֵס עַל הַשֵּׁבֶט.

(יט) כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי׃ ס יט כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּמְנָנוּן בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

טז) קְרוּאֵי הָעֵדָה. הַטַּעַם, שֶׁהָעֵדָה לֹא יַעֲשׂוּ דָּבָר עַד שֶׁיִּקָּרְאוּם: **מַטּוֹת אֲבוֹתָם.** הַטַּעַם עַל הַשְּׁבָטִים. וְהִנֵּה כָּל אֶחָד נְשִׂיא שֵׁבֶט: **רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל.** כָּל אֶחָד רֹאשׁ עַל כָּל אַלְפֵי הַשֵּׁבֶט, כִּי יֵשׁ שַׂר לְאֶלֶף: תורה יז

יז) וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. עִמָּם: **הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְּבוּ.** שֶׁהֵם מְפֹרָשִׁים. כְּמוֹ אֲשֶׁר פִּי ה' יִקְּבֻנוּ: תורה יח

יח) וַיִּתְיַלְּדוּ. בִּקְשׁוּ מָתַי נוֹלְדוּ, בַּעֲבוּר חֶשְׁבּוֹן כ' שָׁנָה. אָז נִכְתְּבוּ תּוֹלְדֹתָם: תורה יט

יט) וַיִּפְקְדֵם. מֹשֶׁה, שֶׁהוּא הָעִיקָּר. וְהֵחֵל מֵרְאוּבֵן כִּי הוּא הַבְּכוֹר, וְאַחֲרָיו שִׁמְעוֹן הַנּוֹלַד אַחֲרָיו, וְאַחֲרָיו גָּד בְּכוֹר שִׁפְחַת לֵאָה. וְהִנֵּה דֶּגֶל רְאוּבֵן, וְאַחַר כָּךְ דֶּגֶל יְהוּדָה, וְאַחַר כָּךְ דֶּגֶל אֶפְרַיִם, וְאַחַר כָּךְ דֶּגֶל דָּן, וְהַחוֹנִים עַל כָּל דֶּגֶל וְדֶגֶל כַּאֲשֶׁר הֵם בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. וְדַע כִּי אַחַר שֶׁהָיוּ כָּל הַשְּׁבָטִים שְׁנֵים עָשָׂר, שֶׁיָּצָא לֵוִי, וְהָיוּ לְיוֹסֵף בָּנִים שְׁנַיִם, וְרוּחוֹת הָעוֹלָם אַרְבַּע, הִנֵּה לְכָל רוּחַ שְׁלֹשָׁה. וְהִנֵּה יֵשׁ לְלֵאָה חֲמִשָּׁה בָּנִים יֶחְסַר הָאֶחָד, וְיִהְיוּ לָהּ שְׁנֵי דְּגָלִים. הִשְׁלִימוּ הַדֶּגֶל עִם בְּכוֹר שִׁפְחָתָהּ, וְשָׁמוּהוּ עִם דֶּגֶל רְאוּבֵן שֶׁהוּא גַּם בְּכוֹר. וְהַדֶּגֶל הַשֵּׁנִי לִיהוּדָה, וְהַחוֹנִים עָלָיו אֶחָיו הַקְּטַנִּים מִמֶּנּוּ. וּלְרָחֵל דֶּגֶל בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְאֶפְרַיִם מְקוֹם יוֹסֵף, הוּא קוֹדֶם מְנַשֶּׁה כְּדִבְרֵי יַעֲקֹב. וְהַדֶּגֶל הָרְבִיעִי לְשִׁפְחַת רָחֵל שֶׁהוּא הַבְּכוֹר שֶׁלָּהּ, וְאַחֲרָיו אָשֵׁר. וְאִם הוּא קָטָן בְּשָׁנִים מִנַּפְתָּלִי, בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַדֶּגֶל לְבֶן שִׁפְחַת רָחֵל, שָׂם זֹאת הַמַּעֲלָה לְבֶן שִׁפְחַת לֵאָה. וְאִם תִּסְתַּכֵּל הֵיטֵב, אָז תֵּדַע כִּי הָרֹאשׁ הוּא הַדָּרוֹם, וְהַזָּנָב הוּא הַצָּפוֹן. וְלֹא אוּכַל לְפָרֵשׁ עַל כֵּן רְאוּבֵן בַּדָּרוֹם, כִּי הוּא הָרֹאשׁ, וְדָן בַּצָּפוֹן. וְדַע כִּי לֹא הָיוּ גִּבּוֹרִים בַּשְּׁבָטִים כְּשֵׁבֶט יְהוּדָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שני כ"ד אייר ~

(כ) וַיִּהְיוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כ וַהֲווֹ בְּנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן לְגַלְגְּלַתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(כא) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ

כא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(כב) לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם פְּקֻדָיו בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כב לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן מִנְיָנוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁמָהָן לְגַלְגְּלַתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(כג) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת: פ

כג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן חַמְשִׁין וְתִשְׁעָה אַלְפִין וּתְלַת מְאָה:

(כד) לִבְנֵי גָד תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כד לִבְנֵי גָד תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(כה) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה גָד חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: פ

כה מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְגָד אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה וְחַמְשִׁין:

(כו) לִבְנֵי יְהוּדָה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כו לִבְנֵי יְהוּדָה תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(כז) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: פ

כז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה שַׁבְעִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה:

(כח) לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

כח לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הַנִּמְשָׁל לְגוּר אַרְיֵה, וּכְשֶׁבֶט דָּן הַנִּמְשָׁל כֵּן בְּדִבְרֵי מֹשֶׁה, עַל כֵּן הָיוּ הֵם בָּרִאשׁוֹנָה וּבָאַחֲרוֹנָה. לְגֻלְגְּלוֹתָם בִּרְאוּבֵן, גַּם בְּשִׁמְעוֹן, וְהִזְכִּיר לְהוֹרוֹת עַל הָאַחֲרִים, כִּי הַכָּתוּב אָחַז דֶּרֶךְ קְצָרָה: תורה כ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כט) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ

כט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(ל) לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

ל לִבְנֵי זְבוּלֵן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(לא) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה זְבוּלֻן שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ

לא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְזְבוּלֵן חַמְשִׁין וּשְׁבַע אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(לב) לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

לב לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(לג) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרָיִם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ

לג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְאֶפְרָיִם אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(לד) לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(לה) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם: פ

לה מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְמְנַשֶּׁה תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין וּמָאתָן:

(לו) לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

לו לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

(לז) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה בִנְיָמִן חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ

לז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן תְּלָתִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(לח) לִבְנֵי דָן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא:

לח לִבְנֵי דָן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לט) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה דָן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ פ

לט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְּדָן שְׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה׃

(מ) לִבְנֵי אָשֵׁר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃

מ לִבְנֵי אָשֵׁר תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא׃

(מא) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אָשֵׁר אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ

מא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְּאָשֵׁר אַרְבְּעִין וְחַד אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃

(מב) בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃

מב בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כֹּל נָפֵק חֵילָא׃

~ נקודות משיחות קודש ~

בְּנֵי נַפְתָּלִי (א, מב) כָּתַב הָאַרִיז"ל: בְּעֵת הַמִּנְיָן רָשְׁמוּ בְּפִנְקָס שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֵׁמוֹת — פְּלוֹנִי מִשֵּׁבֶט פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי מִשֵּׁבֶט פְּלוֹנִי. לְאַחַר מִכֵּן הוֹצִיאוּ כָּל הַשֵּׁמוֹת שֶׁל שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְכָתְבוּ אוֹתָם בְּגִלְיוֹן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאָמְרוּ: אֶת הַשֵּׁם הַזֶּה יֵשׁ לְחַבֵּר לִבְנֵי רְאוּבֵן. וְכָךְ עָשׂוּ בְּכָל שֵׁבֶט. אַךְ כְּשֶׁנִּשְׁלְמוּ כָּל הַשְּׁבָטִים וְלֹא נִשְׁאַר רַק נַפְתָּלִי, לֹא הָיָה צָרֵךְ לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁמוֹת בְּגִלְיוֹן נִפְרָד, אֶלָּא אָמְרוּ: בְּנֵי נַפְתָּלִי אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ — כָּךְ מִסְפָּרָם.

(שיחת ש"פ במדבר תשמ"ז)

(מג) פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה נַפְתָּלִי שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ

מג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְּנַפְתָּלִי חַמְשִׁין וּתְלַת אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃

(מד) אֵלֶּה הַפְּקֻדִּים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר אִישׁ אִישׁ־אֶחָד לְבֵית־אֲבֹתָיו הָיוּ׃

מד אִלֵּין מִנְיָנֵיָא דִּי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל תְּרֵין עֲשַׂר גֻּבְרִין גַּבְרָא חַד לְבֵית אֲבָהָתְוֹהִי הֲווֹ׃

(מה) וַיִּהְיוּ כָּל־פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃

מה וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא כָּל נָפֵק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל׃

(מו) וַיִּהְיוּ כָּל־הַפְּקֻדִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃

מו וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנָיָא שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

מה) וּפֵרוּשׁ **וַיִּהְיוּ כָּל פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** שֶׁלֹּא נִפְקְדוּ רַק מִי שֶׁהוּא מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה. וְאַחַר כָּךְ **וַיִּהְיוּ כָּל הַפְּקוּדִים בְּכֻלָּם:** תורה מו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(מז) וְהַלְוִיִּם לְמַטֵּה אֲבֹתָם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹכָם: פ

מז וְלֵוָאֵי לְשִׁבְטָא דַאֲבָהַתְהוֹן לָא אִתְמְנִיאוּ בֵּינֵיהוֹן:

(מח) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(מט) אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד וְאֶת־רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מט בְּרַם יָת שִׁבְטָא דְּלֵוִי לָא תִמְנֵי וְיָת חֵשְׁבַּנְהוֹן לָא תְקַבֵּל בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד • (במדבר רבה, ב"ב קכא) כְּדַאי הוּא לִגְיוֹן שֶׁל מֶלֶךְ לִהְיוֹת נִמְנֶה לְבַדּוֹ. דָּבָר אַחֵר: צָפָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁעֲתִידָה לַעֲמֹד גְּזֵרָה עַל כָּל הַנִּמְנִין מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה שֶׁיָּמוּתוּ בַּמִּדְבָּר, אָמַר: אַל יִהְיוּ אֵלּוּ בַּכְּלָל, לְפִי שֶׁהֵם שֶׁלִּי, שֶׁלֹּא טָעוּ בָּעֵגֶל.

(נ) וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל־כֵּלָיו וְעַל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ הֵמָּה יִשְׂאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהֵם יְשָׁרְתֻהוּ וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ:

נ וְאַתְּ מַנִּי יָת לֵוָאֵי עַל מַשְׁכְּנָא דְּסַהֲדוּתָא וְעַל כָּל מָנוֹהִי וְעַל כָּל דִּי לֵהּ אִנּוּן יִטְלוּן יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְאִנּוּן יְשַׁמְּשֻׁנֵּהּ וּסְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן:

רש"י◄ וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם • כְּתַרְגּוּמוֹ: "מַנֵּי", לְשׁוֹן מִנּוּי שְׁרָרָה עַל דָּבָר שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עָלָיו, כְּמוֹ (אסתר ב): "וַיַּפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים".

(נא) וּבִנְסֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וּבַחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת:

נא וּבְמִטַּל מַשְׁכְּנָא יְפָרְקוּן יָתֵהּ לֵוָאֵי וּבְמִשְׁרֵי מַשְׁכְּנָא יְקִימוּן יָתֵהּ לֵוָאֵי וְחִלּוֹנֵי דְּיִקְרַב יִתְקְטָל:

רש"י◄ יוֹרִידוּ אֹתוֹ • כְּתַרְגּוּמוֹ: "יְפָרְקוּן". כְּשֶׁבָּאִין לִסַּע בַּמִּדְבָּר מִמַּסָּע לְמַסָּע, הָיוּ מְפָרְקִין אוֹתוֹ מֵהֲקָמָתוֹ וְנוֹשְׂאִין אוֹתוֹ עַד מָקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שָׁם הֶעָנָן וְיַחֲנוּ שָׁם וּמְקִימִין אוֹתוֹ. וְהַזָּר הַקָּרֵב • לַעֲבוֹדָתָם זוֹ. יוּמָת • בִּידֵי שָׁמַיִם.

(נב) וְחָנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ לְצִבְאֹתָם:

נב וְיִשְׁרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר עַל מַשְׁרוֹהִי וּגְבַר עַל טִקְסֵהּ לְחֵילֵיהוֹן:

רש"י◄ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ • כְּמוֹ שֶׁהַדְּגָלִים סְדוּרִים בְּסֵפֶר זֶה; שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים לְכָל דֶּגֶל.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

מז) הָתְפָּקְדוּ. מִשְּׁנֵי בִּנְיָנִים. כִּי הוּא בִּנְיַן הִתְפַּעֵל. וְעִם בִּנְיָן שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם פָּעֳלוֹ: תורה מח

מט) אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי. פֵּירוּשׁ לֹא הָתְפָּקְדוּ. כִּי הַשֵּׁם צִוָּה כֵּן: וְאֶת רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא. כְּלָלָם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי: תורה נ

נ) וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם. בֵּאֵר לָמָּה לֹא הָתְפָּקְדוּ, כִּי פְּקוּדַת הַמִּשְׁכָּן עֲלֵיהֶם, עַל כֵּן לֹא יָצְאוּ בַּצָּבָא: מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. הוּא אֹהֶל מוֹעֵד, וְהַמִּשְׁכָּן לָאָרוֹן שֶׁשָּׁם הָעֵדוּת: וְעַל כָּל כֵּלָיו. כַּמְנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמִּזְבְּחוֹת: וְעַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ. הֵם כְּלֵי הַכֵּלִים: הֵמָּה יִשְׂאוּ. הֵם הֵם הַנּוֹשְׂאִים בִּנְסוֹעַ הַמַּחֲנֶה, וְהֵם הַמְשָׁרְתִים בַּחֲנוֹתָם, וּסְבִיב הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ: תורה נא

נא) וּבִנְסוֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אוֹתוֹ. לְהָסִיר הַבְּרִיחִים וְהָעַמּוּדִים, וּבַחֲנוֹתוֹ הֵם יְקִימוּהוּ: וְהַזָּר. מִבְּנֵי לֵוִי. וְאִם הוּא יִשְׂרָאֵל יוּמַת, וּבֵית דִּין יְמִיתוּהוּ: תורה נב

נב) וְטַעַם וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁיַּחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אִישׁ עַל מַחֲנֵהוּ. הַטַּעַם, כָּל שֵׁבֶט: וְטַעַם אִישׁ עַל דִּגְלוֹ. שֶׁלֹּא יִתְעָרֵב שֵׁבֶט דֶּגֶל עִם שֵׁבֶט דֶּגֶל: תורה נג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(נג) **וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא־יִהְיֶה קֶצֶף עַל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדֻת:**

נג וְלֵוָאֵי יִשְׂרוּן סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא דְּסַהֲדוּתָא וְלָא יְהֵי רוּגְזָא עַל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטְרוּן לֵוָאֵי יָת מַטְרַת מַשְׁכְּנָא דְּסַהֲדוּתָא:

רש"י ◄ **וְלֹא־יִהְיֶה קֶצֶף•** אִם תַּעֲשׂוּ כְּמִצְוָתִי לֹא יִהְיֶה קֶצֶף, וְאִם לָאו — שֶׁיִּכָּנְסוּ זָרִים בַּעֲבוֹדָתָם זוֹ — יִהְיֶה קֶצֶף, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּמַעֲשֵׂה קֹרַח (במדבר יז): "כִּי יָצָא הַקֶּצֶף וְגוֹ'".

~ נקודות משיחות קודש ~

וְאִם לָאו, שֶׁיִּכָּנְסוּ זָרִים בַּעֲבוֹדָתָם זוֹ, יִהְיֶה קֶצֶף (רש"י א, נג)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מוֹסִיף "וְאִם לָאו . . יִהְיֶה קֶצֶף", וַהֲרֵי מִכְּלָל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרש"י רוֹמֵז שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי שְׁלַבִּים בַּקֶּצֶף. א. אִם לֹא נִשְׁמֹר עַל הַמְּחִצּוֹת בֵּין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל לְמַחֲנֵה לְוִיִּם — יִהְיֶה קֶצֶף, אֲבָל אֵין הֶכְרֵחַ שֶׁזֶּה יִתְבַּטֵּא בְּפֹעַל מַמָּשׁ, בְּעֹנֶשׁ. ב. אִם נַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁל פְּרִיצַת הַמְּחִצּוֹת, "שֶׁיִּכָּנְסוּ זָרִים בַּעֲבוֹדָתָם" — יִהְיֶה קֶצֶף בְּפֹעַל.

(לקוטי שיחות כרך כח עמ' 1)

(נד) **וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ:**

נד וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ:

~ יום שלישי כ"ה אייר ~

ב (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:**

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר:

(ב) **אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל־מוֹעֵד יַחֲנוּ:**

ב גְּבַר עַל טִקְסֵהּ בְּאַתְוָן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן יִשְׁרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּקָבֵל סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכַּן זִמְנָא יִשְׁרוּן:

רש"י ◄ **בְּאֹתֹת•** כָּל דֶּגֶל יִהְיֶה לוֹ אוֹת: מַפָּה צְבוּעָה תְּלוּיָה בּוֹ, צִבְעוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּצִבְעוֹ שֶׁל זֶה, צֶבַע כָּל אֶחָד כִּגְוֹן אַבְנוֹ הַקְּבוּעָה בַּחֹשֶׁן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַכִּיר כָּל אֶחָד אֶת דִּגְלוֹ. דָּבָר אַחֵר: "בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם", בָּאוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם כְּשֶׁנִּשָּׂאוּהוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית נ): "וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם": יְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן יִשָּׂאוּהוּ מִן הַמִּזְרָח, וּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגָד מִן הַדָּרוֹם וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּ'תַנְחוּמָא'

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

נג) וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב. פֵּירוּשׁ הַכָּתוּב לְמַעְלָה. לָמָּה יַחֲנוּ סָבִיב, שֶׁלֹּא יִקְרַב אֶל הַמִּשְׁכָּן אֶחָד מֵעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָמוּת. וְזֶה טַעַם וְלֹא יִהְיֶה קֶצֶף, כְּעוּזָּא שֶׁנָּגַע בָּאָרוֹן. וְשָׁם כָּתוּב וַיִּחַר אַף ה' בְּעוּזָּא: וְטַעַם **עַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** אֶחָד מֵעֲדָתָם. וְכֵן וַיִּקָּבֵר בְּעָרֵי גִּלְעָד. עִיר בֶּן אֲתוֹנוֹת. וְרַבִּים כְּמוֹהֶם: **וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם.** מִצְוָה עֲלֵיהֶם לִשְׁמוֹר הַמִּשְׁכָּן: תורה נד

נד) וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁלֹּא נָגְעוּ בַּמִּשְׁכָּן לְעוֹלָם: תורה א

א) וְטַעַם אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן. בַּעֲבוּר כִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו יָשִׂימוּ מַשָּׂא הַקְּהָתִים בַּכָּתֻף: תורה ב

ב) בְּאֹתֹת. סִימָנִים הָיוּ בְּכָל דֶּגֶל וְדֶגֶל. וְקַדְמוֹנֵינוּ אָמְרוּ שֶׁהָיָה בְּדֶגֶל רְאוּבֵן צוּרַת אָדָם, מִכֹּחַ דָּרַשׁ דּוּדָאִים. וּבְדֶגֶל יְהוּדָה צוּרַת אַרְיֵה, כִּי בּוֹ הִמְשִׁילוֹ יַעֲקֹב. וּבְדֶגֶל אֶפְרַיִם צוּרַת שׁוֹר, מִטַּעַם בְּכוֹר שׁוֹר. וּבְדֶגֶל דָּן צוּרַת נָשֶׁר, עַד שֶׁיִּדְמוּ לַכְּרוּבִים שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל הַנָּבִיא: **מִנֶּגֶד.** רָחוֹק: תורה ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּפָרְשָׁה זוֹ. מִגַּבְּדָ • מֵרָחוֹק מִיל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ (יהושע ג): "אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה", שֶׁיּוּכְלוּ לָבֹא בְּשַׁבָּת, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו, וְהַלְוִיִּם חוֹנִים בְּסָמוּךְ לוֹ.

(ג) וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב:

ג וְדִי שְׁרַן קִדּוּמָא מַדִּינְחָא טֵקַס מַשְׁרִית יְהוּדָה לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב:

רש"י◄ קֵדְמָה • לְפָנִים, הַקְּרוּיָה "קֶדֶם". וְאֵיזוֹ? זוֹ רוּחַ מִזְרָחִית, וְהַמַּעֲרָב קָרוּי "אָחוֹר".

(ד) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת:

ד וְחֵילֵה וּמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה:

(ה) וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר:

ה וְדִי שְׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר וְרַבָּא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר:

(ו) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:

ו וְחֵילֵה וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(ז) מַטֵּה זְבוּלֻן וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן:

ז שִׁבְטָא דִּזְבוּלֻן וְרַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן:

(ח) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:

ח וְחֵילֵה וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין וְשִׁבְעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(ט) כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנִים אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת לְצִבְאֹתָם רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ: ס

ט כָּל מִנְיָנַיָּא לְמַשְׁרִית יְהוּדָה מְאָה וּתְמָנָן וְשִׁתָּא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה לְחֵילֵיהוֹן בְּקַדְמֵיתָא נָטְלִין:

רש"י◄ רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ • כְּשֶׁרוֹאִין הֶעָנָן מִסְתַּלֵּק, תּוֹקְעִין הַכֹּהֲנִים בַּחֲצוֹצְרוֹת וְנוֹסֵעַ מַחֲנֵה יְהוּדָה תְּחִלָּה, וּכְשֶׁהוֹלְכִין הוֹלְכִין כְּדֶרֶךְ חֲנָיָתָן: הַלְוִיִּם וְהָעֲגָלוֹת בָּאֶמְצַע, דֶּגֶל יְהוּדָה בַּמִּזְרָח, וְשֶׁל רְאוּבֵן בַּדָּרוֹם, וְשֶׁל אֶפְרַיִם בַּמַּעֲרָב, וְשֶׁל דָּן בַּצָּפוֹן.

(י) דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן תֵּימָנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:

י טֵקַס מַשְׁרִית רְאוּבֵן דָּרוֹמָא לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר:

(יא) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:

יא וְחֵילֵה וּמִנְיָנוֹהִי אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) **קֵדְמָה מִזְרָחָה.** תְּחִלַּת מִזְרָח: תורה ד

ד) **וּפְקֻדֵיהֶם.** אוֹ וּפְקוּדָיו. אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם: תורה ה

ה) **וְהַחוֹנִים עָלָיו.** כְּמוֹ עִמּוֹ. וְהֵם אַחֲרָיו, וְקוֹדֶם הַשְּׁלִישִׁי: תורה ו

ט) **רִאשׁוֹנָה יִסָּעוּ.** הֵם יִסְעוּ בְּתְחִלָּה: תורה י

י) **תֵּימָנָה.** מִגִּזְרַת יָמִין: תורה יא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יב) וְהַחוֹנִם עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי:

יב וְדֵי שְׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי:

(יג) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת:

יג וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְשַׁע אַלְפִין וּתְלַת מְאָה:

(יד) וּמַטֵּה גָד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל:

יד וְשִׁבְטָא דְגָד וְרַבָּא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בַּר רְעוּאֵל:

(טו) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים:

טו וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה וְחַמְשִׁין:

(טז) כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם וּשְׁנִים יִפָּעוּ: ס

טז כָּל מִנְיָנָיָא לְמַשְׁרִית רְאוּבֵן מְאָה וְחַמְשִׁין וְחַד אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה וְחַמְשִׁין לְחֵילֵיהוֹן בְּתִנְיָתָא נָטְלִין:

(יז) וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ אִישׁ עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם: ס

יז וְנָטֵל מַשְׁכַּן זִמְנָא מַשְׁרִית לֵוָאֵי בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא כְּמָא דְשָׁרַן כֵּן נָטְלִין גְּבַר עַל אַתְרֵהּ לְטִקְסֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד** • לְאַחַר שְׁנֵי דְּגָלִים הַלָּלוּ. **כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ** • כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, הֲלִיכָתָן כַּחֲנָיָתָן, כָּל דֶּגֶל מְהַלֵּךְ לָרוּחַ הַקְּבוּעָה לוֹ. **עַל־יָדוֹ** • עַל מְקוֹמוֹ. וְאֵין לְשׁוֹן "יָד" זֶה מִמַּשְׁמָעוֹ. רוּחַ שֶׁל צִדּוֹ קָרוּי "עַל יָדוֹ", הַסְמוּכָה לוֹ לְכָל הוֹשָׁטַת יָדוֹ. אינשו"ן איש"א בְּלַעַז.

(יח) דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד:

יח טֵקַס מַשְׁרִית אֶפְרַיִם לְחֵילֵיהוֹן מַעַרְבָּא וְרַבָּא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד:

(יט) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:

יט וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(כ) וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר:

כ וְדֵי סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְמְנַשֶּׁה וְרַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר:

רש"י◄ **וְעָלָיו** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְדֵסְמִיכִין עֲלוֹהִי".

(כא) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם:

כא וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין וּמְאָתָן:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

טז) וּשְׁנַיִם. תֹּאַר הַשֵּׁם: תורה יז

יז) וְנָסַע אֹהֶל מוֹעֵד בְּתוֹךְ הַמַּחֲנוֹת. הַנִּזְכָּרוֹת. כִּי הַגֵּרְשׁוּנִים וְהַמְּרָרִים נוֹסְעִים בֵּין דֶּגֶל יְהוּדָה וּבֵין דֶּגֶל רְאוּבֵן. וְהַקְּהָתִים נוֹסְעִים, וְעִמָּהֶם אַהֲרֹן וּבָנָיו, בֵּין דֶּגֶל יְהוּדָה וּבֵין דֶּגֶל אֶפְרַיִם: **כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ.** שָׁב אֶל הַמַּחֲנוֹת, שֶׁהֵם יִשְׂרָאֵל. לֹא אֶל מַחֲנֵה הַלְוִיִּם. כִּי יַחֲנֶה דֶּגֶל יְהוּדָה לְמִזְרָח, כִּי הַגֵּרְשׁוּנִי שֶׁהוּא לְמַעֲרָב הַמִּקְדָּשׁ, וּמְרָרִי בַּצָּפוֹן, יַחְדָּו יִסְעוּ: **עַל יָדוֹ.** פֵּאָה וּמָקוֹם. וְכֵן יַד הַיַּרְדֵּן. וְיָד תִּהְיֶה לְךָ: תורה יח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כב) וּמַטֵּה בִנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי:

כב וְשִׁבְטָא דְּבִנְיָמִן וְרַבָּא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי:

(כג) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:

כג וְחֵילֵה וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(כד) כָּל־הַפְּקֻדִּים לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם וּשְׁלֹשִׁים יִסָּעוּ: ס

כד כָּל מִנְיָנֵיָא לְמַשְׁרִית אֶפְרַיִם מְאָה וְתַמְנֵי אַלְפִין וּמְאָה לְחֵילֵיהוֹן בִּתְלִיתָתָא נָטְלִין:

(כה) דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי:

כה טֵקַס מַשְׁרִית דָּן צִפּוּנָא לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי:

(כו) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת:

כו וְחֵילֵה וּמִנְיָנֵיהוֹן שְׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה:

(כז) וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר וְנָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן:

כז וְדִי שְׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְּאָשֵׁר וְרַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן:

(כח) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:

כח וְחֵילֵה וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַד אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(כט) וּמַטֵּה נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:

כט וְשִׁבְטָא דְּנַפְתָּלִי וְרַבָּא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן:

(ל) וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:

ל וְחֵילֵה וּמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְלָתָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(לא) כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם: פ

לא כָּל מִנְיָנֵיָא לְמַשְׁרִית דָּן מְאָה וְחַמְשִׁין וְשַׁבְעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה בְּבַתְרָתָא נָטְלִין לְטִקְסֵיהוֹן:

(לב) אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים:

לב אִלֵּין מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן כָּל מִנְיָנֵי מַשְׁרִיתָא לְחֵילֵיהוֹן שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לב) אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן נָסָעוּ. כַּאֲשֶׁר הָיוּ בַּיּוֹם שֶׁהִתְפָּקְדוּ. וְהִנֵּה בְּעֶשְׂרִים יוֹם, לֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם. וְזֶה דְּבַר פֶּלֶא: תורה לג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לג) וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

לג וְלֵוָאֵי לָא אִתְמְנִיאוּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃

(לד) וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ אִישׁ לְמִשְׁפְּחֹתָיו עַל־בֵּית אֲבֹתָיו׃ פ

לד וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן שָׁרַן לְטִקְסֵיהוֹן וְכֵן נָטְלִין גְּבַר לְזַרְעַיַתְהוֹן עַל בֵּית אֲבָהָתוֹהִי׃

~ יום רביעי כ"ו אייר ~

ג (א) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי׃

א וְאִלֵּין תּוּלְדַת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹמָא דְמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְסִינָי׃

רש"י ◄ **וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה** • וְאֵינוֹ מַזְכִּיר אֶלָּא בְּנֵי אַהֲרֹן. וְנִקְרְאוּ "תּוֹלְדוֹת מֹשֶׁה", לְפִי שֶׁלִּמְּדָן תּוֹרָה. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן־חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ. **בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֶת־מֹשֶׁה** • נַעֲשׂוּ אֵלּוּ הַתּוֹלְדוֹת שֶׁלּוֹ, שֶׁלִּמְּדָן מַה שֶׁלָּמַד מִפִּי הַגְּבוּרָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

הַמְלַמֵּד בֶּן־חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, כְּאִלּוּ יְלָדוֹ

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה

מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד בֶּן־חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ (ג, א. ובפרש"י)

לְכָאוֹרָה יֵשׁ לִתְמֹהַּ, חֲרֵי כְּמוֹ שֶׁבְּלִידָה גַּשְׁמִית רַק אִמּוֹ הִיא הַמּוֹלִידָה אוֹתוֹ, כְּמוֹ־כֵן בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הָיָה צ"ל שֶׁרַק זֶה שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה הוּא זֶה שֶׁ"כְּאִלּוּ יְלָדוֹ", וְאִם־כֵּן מַדּוּעַ "כָּל הַמְלַמֵּד בֶּן חֲבֵרוֹ" (וְלֹא רַק בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה) ה"ז "כְּאִלּוּ יְלָדוֹ"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בְּזֶה, ע"פ תּוֹרָתוֹ הַיְּדוּעָה שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁכָּל רֶגַע וָרֶגַע מְחַיֶּה הַקָּבָּ"ה אֶת הָעוֹלָם, וּבוֹרֵא אוֹתוֹ מֵחָדָשׁ (עַיֵּן בְּזֶה בַּאֲרֻכָּה בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פ"א).

וְנִמְצָא עַל־פִּי־זֶה, שֶׁגַּם חַיּוּת הָאָדָם מִתְחַדֶּשֶׁת בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע מַמָּשׁ.

וְהִנֵּה חַיֵּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּלוּיִים וְעוֹמְדִים בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַק', וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים (בְּרָכוֹת ק"ש של ערבית) "כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ". וְהַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה עָנְשׁוֹ כָּרֵת (סנהדרין צט, א), כִּי ה"ז כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַיִּים ר"ל.

וְעַל־פִּי־זֶה יְבֹאַר מַה שֶׁ"כָּל הַמְלַמֵּד בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה" ה"ז "כְּאִלּוּ יְלָדוֹ", כִּי אִם לֹא הָיָה מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה בְּרֶגַע זֶה, לֹא הָיָה "בֶּן חֲבֵרוֹ" מְקַבֵּל אֶת חַיּוּתוֹ הַמְחֻדֶּשֶׁת מֵהַקָּבָּ"ה הַתְּלוּיָה בַּתּוֹרָה, וְרַק מִכֵּיוָן שֶׁלִּמְּדוֹ מְקַיֵּם הַקָּבָּ"ה וּבוֹרֵא אֶת "בֶּן חֲבֵרוֹ" מֵחָדָשׁ. וּמִזֶּה שֶׁהֲרֵי זֶה "כְּאִלּוּ יְלָדוֹ" מַמָּשׁ.

(ע"פ לקו"ש כרך כג עמ' 8 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לג) וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ. לְבָאֵר שֶׁלֹּא נַחְשׁוֹב אֶחָד מֵהֶם עִם הַפְּקוּדִים בְּנָסְעָם: תורה לד

לד) וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כָּל יְמֵי הַמִּדְבָּר: תורה א

א) וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה. הַטַּעַם שֶׁלֹּא הוֹלִידוּ בְּנֵיהֶם וְלֹא הוֹסִיפוּ בְּקָרוֹב מֵעֲשָׂרָה חֲדָשִׁים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עִם מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בַּעֲלוֹתוֹ לְהִתְכַּפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, אָז נִבְחַר שֵׁבֶט לֵוִי. וְאָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה, הַקְרֵב אֶת מַטֵּה לֵוִי, גַּם פָּרָשַׁת וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי. וְכַאֲשֶׁר הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, אָמַר הַשֵּׁם פְּקוֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי, וְהַשְּׁכִינָה בַּמִּשְׁכָּן עַל כֵּן כָּתַב בְּמִדְבַּר סִינַי. וְהִנֵּה הָיוּ תּוֹלְדוֹת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ב) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־אַהֲרֹן הַבְּכֹר נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃

ב וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי אַהֲרֹן בּוּכְרָא נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃

(ג) אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְּשֻׁחִים אֲשֶׁר־מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן׃

ג אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא דְּאִתְרַבִּיאוּ דִּי אִתְקָרַב קָרְבַּנְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא׃

(ד) וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי יְהוָה בְּהַקְרִבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי יְהוָה בְּמִדְבַּר סִינָי וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם׃ פ

רש"י◄ עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן • בְּחַיָּיו.

ד וּמִית נָדָב וַאֲבִיהוּא קֳדָם יְיָ בְּקָרוֹבֵיהוֹן אֶשָּׁתָא נוּכְרֵיתָא קֳדָם יְיָ בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי וּבְנִין לָא הֲווֹ לְהוֹן וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל אַפֵּי אַהֲרֹן אֲבוּהוֹן׃

(ה) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

ה וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(ו) הַקְרֵב אֶת־מַטֵּה לֵוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ׃

ו קָרֵב יָת שִׁבְטָא דְלֵוִי וּתְקִים יָתֵהּ קֳדָם אַהֲרֹן כַּהֲנָא וִישַׁמְּשׁוּן יָתֵהּ׃

רש"י◄ וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ • וּמַהוּ הַשֵּׁרוּת? וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ. לְפִי שֶׁשְּׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ עָלָיו שֶׁלֹּא יִקְרַב זָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח): "אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ", וְהַלְוִיִּם הַלָּלוּ מְסַיְּעִין אוֹתָם, זוֹ הִיא הַשֵּׁרוּת.

(ז) וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃

ז וְיִטְרוּן יָת מַטַּרְתֵּהּ וְיָת מַטְּרַת כָּל כְּנִשְׁתָּא קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא לְמִפְלַח יָת פֻּלְחַן מַשְׁכְּנָא׃

רש"י◄ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ • כָּל מִנּוּי שֶׁהָאָדָם מְמַנֶּה עָלָיו וּמֵטֵל עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, קָרוּי "מִשְׁמֶרֶת" בְּכָל הַמִּקְרָא וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּבִגְתָן וָתֶרֶשׁ (מגילה י"ג ב): וַהֲלֹא אֵין מִשְׁמַרְתִּי וּמִשְׁמַרְתְּךָ שָׁוָה, וְכֵן מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה.

(ח) וְשָׁמְרוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃

ח וְיִטְרוּן יָת כָּל מָנֵי מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת מַטְּרַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח יָת פֻּלְחַן מַשְׁכְּנָא׃

רש"י◄ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • שֶׁכֻּלָּן הָיוּ זְקוּקִין לְצָרְכֵי הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא שֶׁהַלְוִיִּם בָּאִים תַּחְתֵּיהֶם בִּשְׁלִיחוּתָם, לְפִיכָךְ לוֹקְחִים מֵהֶם הַמַּעֲשְׂרוֹת בִּשְׂכָרָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח) "כִּי־שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם".

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי, כַּאֲשֶׁר הָיוּ בְּהַר סִינַי, רַק חָסְרוּ שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן. עַל כֵּן אָמַרְתִּי, כִּי הַלְוִיִּם לֹא נָתְנוּ כֹּפֶר נַפְשָׁם, כִּי כֵּן כָּתוּב לְכֹל הָעוֹבֵר עַל הַפִּקּוּדִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי לֹא פִּקְדָם מֹשֶׁה טֶרֶם עֲשׂוֹת הַמִּשְׁכָּן, רַק יָדַע פִּקּוּדֵיהֶם בְּדֶרֶךְ נְבוּאָה. וְהַכָּתוּב יַכְחִישֵׁם, וְהוּא כִּי תִשָּׂא: תורה ב

ג) הַמְּשֻׁחִים. בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. שֶׁהָיוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וְלֹא הִנִּיחוּ בָּנִים גְּדוֹלִים אוֹ קְטַנִּים, עַל כֵּן חָסֵר מִמִּסְפַּר הַלְוִיִּם, כִּי הַגְּדוֹלִים יִתְכַּן שֶׁיּוֹלִידוּ: תורה ד

ד) עַל פְּנֵי. פֵּרַשְׁתִּיו: תורה ה

ו) לִפְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן. שֶׁהוּא נְגִיד הַשֵּׁבֶט. וּפֵרוּשׁ וְהַעֲמַדְתָּ, הוּא וְשֵׁרְתוּ. וְכֵן חַי ה' אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו: תורה ז

ז) וְאֶת מִשְׁמֶרֶת כָּל הָעֵדָה. בַּקָּרְבָּנוֹת: תורה ח

ח) וְאֶת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁיִּשְׁמְרוּ שֶׁלֹּא יִגַּע יִשְׂרָאֵלִי אֶל הַמִּשְׁכָּן: תורה ט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ט) **וְנָתַתָּה אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לּוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

ט וְתִתֵּן יָת לֵוָאֵי לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי מְסִירִין יְהִיבִין אִנּוּן לֵהּ מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **נְתוּנִים הֵמָּה לּוֹ** • לְעֲזָרָה. **מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • כְּמוֹ "מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כְּלוֹמַר, מִשְּׁאָר כָּל הָעֵדָה נִבְדְּלוּ לְכָךְ בִּגְזֵרַת הַמָּקוֹם וְהוּא נְתָנָם לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ח): "וְאֶתְּנָה אֶת־הַלְוִיִּם נְתֻנִים וְגוֹ'".

(י) **וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: פ**

י וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי תְּמַנֵּי וְיִטְרוּן יָת כְּהֻנַּתְהוֹן וְחִלּוֹנֵי דְּיִקְרַב יִתְקְטֵל:

רש"י ◄ **וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד** • לְשׁוֹן 'פְּקִידוּת', וְאֵינוֹ לְשׁוֹן 'מִנְיָן'. **וְשָׁמְרוּ אֶת כְּהֻנָּתָם** • קַבָּלַת דָּמִים וּזְרִיקָה וְהַקְטָרָה, וַעֲבוֹדוֹת הַמְּסוּרוֹת לַכֹּהֲנִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

שְׁלִילַת זָרִים מִכָּל עֲבוֹדוֹת הַכֹּהֲנִים

וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת:

וְשָׁמְרוּ אֶת כְּהוּנָּתָם - קַבָּלַת דָּמִים וּזְרִיקָה וְהַקְטָרָה וַעֲבוֹדוֹת הַמְּסוּרוֹת לַכֹּהֲנִים (ג, י. ובפרש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין:

א) מַדּוּעַ נִכְתַּב פָּסוּק זֶה הַמַּזְהִיר אֶת הַכֹּהֲנִים לִשְׁמֹר אֶת כְּהוּנָּתָם, בֵּין הַפְּסוּקִים הָעוֹסְקִים בַּעֲבוֹדַת הַלְוִיִּים.

ב) כֵּן תָּמוּהַּ מַה שֶּׁבָּחַר רַשִּׁ"י כְּדַגְמָא לַעֲבוֹדוֹת עֲלֵיהֶם צְרִיכִים הַכֹּהֲנִים לִשְׁמֹר, דַּוְקָא ג' עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ: קַבָּלַת דָּמִים, זְרִיקָה וְהַקְטָרָה.

וְהַבֵּאוּר: לִכְשֶׁנִּתְבּוֹנֵן נִמְצָא, שֶׁרַק בִּשְׁלֹשׁ עֲבוֹדוֹת מִכָּל הָעֲבוֹדוֹת הַמְּסוּרוֹת לַכֹּהֲנִים, מָצָאנוּ רָאִינוּ שֶׁעֲשָׂאוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמָם, וְהֵם שְׁלֹשׁ הָעֲבוֹדוֹת שֶׁזָּכַר רַשִּׁ"י: קַבָּלַת דָּמִים וּזְרִיקָה וְהַקְטָרָה, וְהוּא בִּזְמַן הַקְרָבַת קָרְבַּן הַפֶּסַח בְּמִצְרַיִם (בא יב, ז־ט). **וְעַל כֵּן הָיָה מָקוֹם לוֹמַר, שֶׁגַּם לְדוֹרוֹת, עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ יוּכְלוּ לְהֵעָשׂוֹת אַף עַל־יְדֵי הַלְוִיִּים בִּשְׁלִיחוּתָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי כְּלָלוּת עֲבוֹדַת בְּנֵי לֵוִי הִיא בְּתוֹר שְׁלִיחוּת כְּלָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלָּכֵן קְרוּיָה עֲבוֹדָתָם** (פרשתנו ג, ו) "מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ראה לקו"ש חי"ג עמ' 9).

וּבִכְדֵי לִשְׁלֹל סְבָרָא זוֹ, כָּתְבָה הַתּוֹרָה אַזְהָרָה מְיֻחֶדֶת לַכֹּהֲנִים לִשְׁמֹר עֲבוֹדָתָם וְלֹא לִתְּנָהּ לְזָר, בְּעֵת עוֹסְקָהּ אוֹדוֹת עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם. לְהוֹרוֹת, דְּאַף שֶׁבְּפֶסַח מִצְרַיִם הָיְתָה הָעֲבוֹדָה שַׁיֶּכֶת לְיִשְׂרָאֵל, הֲרֵי כָּעֵת הֵם עֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים בִּלְבַד, וְ"הַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת". וְלָכֵן הִדְגִּישׁ רַשִּׁ"י דַּוְקָא ג' עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ, בָּהֶם יֵשׁ יוֹתֵר מָקוֹם לִסְבָרָא שֶׁאַף הַלְוִיִּים יִהְיוּ כְּשֵׁרִים בַּעֲבוֹדָתָהּ.

(ע"פ לקו"ש כרך יח בתחילתו – מתוך 'לקראת שבת')

(יא) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

יא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יב) **וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל־בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם:**

יב וַאֲנָא הָא קָרֵבִית יָת לֵוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲלַף כָּל בּוּכְרָא פָּתַח וַלְדָּא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵוָאֵי:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) נְתוּנִים. לְעוֹלָם. אוֹ הֵם וּבְנֵיהֶם הָעוֹבְדִים תַּחְתָּם: **לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו.** הַנִּמְצָאִים וְעוֹמְדִים תַּחְתֵּיהֶם: **מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** לִהְיוֹתָם מוּבְדָּלִים: תורה י

י) וְאֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. וּבְכְלַל בָּנָיו, בְּנֵי בָּנָיו, תִּפְקֹדֵם לָתֵת פְּקוּדָה לְכָל אֶחָד, וְהֵם יִשְׁמְרוּ אֶת כְּהֻנָּתָם שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי פְּסוּלוֹת: **וְהַזָּר הַקָּרֵב.** לְכַהֵן, לִהְיוֹת עִם כְּהֻנָּתָם יִשְׂרְאֵלִי אוֹ לֵוִי, יוּמָת. וּפָרָשַׁת וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי, גַּם הִיא דְּבֻקָה. כִּי יֵשׁ בַּתּוֹרָה, פַּרְשִׁיּוֹת דְּבֻקוֹת בַּטַּעַם. וְאִם הֵם מְפוֹרָשׁוֹת, כְּמוֹ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה. כֵּן וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה: תורה יא

יב) לָקַחְתִּי. מַעֲלָה גְּדוֹלָה לַלְוִיִּם: **בְּכוֹר.** דָּבֵק אֶל פֶּטֶר: **וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם.** מְקוּדָּשִׁים לִי: תורה יג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי** • וַאֲנִי מֵהֵיכָן זָכִיתִי בָּהֶן?. **מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְרִין אוֹתָן לַשֵּׁרוּת שֶׁלִּי, עַל־יְדֵי הַבְּכוֹרוֹת זָכִיתִי בָּהֶם וּלְקַחְתִּים תְּמוּרָתָם. לְפִי שֶׁהָיְתָה הָעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרוֹת, וּכְשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל נִפְסְלוּ, וְהַלְוִיִּם שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים נִבְחֲרוּ תַּחְתֵּיהֶם.

(יג) **כִּי לִי כָּל־בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי יְהוָה: פ**

יג אֲרֵי דִילִי כָּל בּוּכְרָא בְּיוֹמָא דְקְטָלִית כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם אַקְדֵּשִׁית קֳדָמַי כָּל בּוּכְרָא בְּיִשְׂרָאֵל מֵאֱנָשָׁא עַד בְּעִירָא דִּילִי יְהוֹן אֲנָא יְיָ:

~ יום חמישי כ"ז אייר ~

(יד) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר:**

יד וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי לְמֵימָר:

(טו) **פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם:**

טו מְנֵי יָת בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא תִּמְנִנּוּן:

רש"י◄ **מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה** • מִשֶּׁיְּצָא מִכְּלַל נְפָלִים, הוּא נִמְנָה לִיקָּרֵא שׁוֹמֵר מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי שָׁלוֹם: לָמוּד הוּא אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט לִהְיוֹת נִמְנָה מִן הַבֶּטֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כח): "אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם" עִם כְּנִיסָתָהּ בְּפֶתַח מִצְרַיִם, יָלְדָה אוֹתָהּ וְנִמְנִית בְּשִׁבְעִים נְפָשׁוֹת, שֶׁכְּשֶׁאַתָּה מוֹנֶה חֶשְׁבּוֹנָם לֹא תִּמְצָאֵם אֶלָּא שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְהִיא הִשְׁלִימָה אֶת הַמִּנְיָן.

~ נקודות משיחות קודש ~

מִנְיַן יוֹכֶבֶד מִן הַבֶּטֶן

פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי . . מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם:

מִשֶּׁיְּצָא מִכְּלַל נְפָלִים הוּא נִמְנָה כו', לָמוּד הוּא אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט לִהְיוֹת נִמְנָה מִן הַבֶּטֶן, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר יָלְדָה אוֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם, עִם כְּנִיסָתָהּ לְמִצְרַיִם יָלְדָה אוֹתָהּ, וְנִמְנִית בְּשִׁבְעִים נְפָשׁוֹת (ג, טו. ובפרש"י)

יֵשׁ לְעַיֵּן, מַאי שְׁנָא יוֹכֶבֶד שֶׁנִּמְנְתָה כְּבָר "מִן הַבֶּטֶן" עוֹד לִפְנֵי שֶׁהָיְתָה בַּת חֹדֶשׁ, מִמִּנְיַן בְּנֵי לֵוִי שֶׁהָיָה רַק "מִבֶּן חֹדֶשׁ" מִפְּנֵי שֶׁאָז "יָצָא מִכְּלַל נְפָלִים"?

וּבַמְּפָרְשִׁים (גו"א, שפ"ח, משכיל לדוד, ועוד) בֵּאֲרוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים.

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה עַל דֶּרֶךְ הַצַּחוּת:

בְּדֶרֶךְ כְּלָל "אַזְלִינָן בָּתַר רוּבָּא", וְלָכֵן נִמְנִית יוֹכֶבֶד כְּבָר "מִן הַבֶּטֶן", דְּאֵין חוֹשְׁשִׁים לְמִעוּט שֶׁהֵם נְפָלִים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִנְיַן הַלְוִיִּים הָיָה נוֹגֵעַ לְפִדְיוֹן בְּכוֹרוֹת, וְהַכְּלָל הוּא שֶׁ"אֵין הוֹלְכִין בְּמָמוֹן אַחַר הָרֹב" (בבא קמא כז, רע"ב), וְלָכֵן נִמְנוּ רַק "מִבֶּן חֹדֶשׁ", כְּשֶׁיָּצְאוּ בְּוַדָּאוּת מֵחֲשַׁשׁ נֶפֶל.

(ע"פ לקו"ש כרך יח עמ' 6 הע' 4 – מתוך 'לקראת שבת')

(טז) **וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה:**

טז וּמְנָא יָתְהוֹן מֹשֶׁה עַל מֵימְרָא דַיְיָ כְּמָא דְּאִתְפַּקָּד:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יג) **כִּי לִי כָּל בְּכוֹר.** וְהַטַּעַם, כִּי גַּם הַבְּכוֹרִים לִי הֵם. **בְּיוֹם הַכּוֹתִי.** טַעְמוֹ זְמַן. וְכֵן רַבִּים: **לִי יִהְיוּ.** טַעְמוֹ, לִי הֵם וְלִי יִהְיוּ. כִּי כָּל בְּכוֹר מֵאָדָם יִפָּדֶה. וְכֵן כָּל בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה: תורה יד

טו) **מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה.** עַד שׁוּב הַמחבר'. אוֹ עַל קָרוֹב מֵהַמָּקוֹם הָרִאשׁוֹן זֶה אֶל זֶה. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין: תורה טז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **עַל־פִּי ה'** • אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: הֵיאַךְ אֲנִי נִכְנָס לְתוֹךְ אָהֳלֵיהֶם לָדַעַת מִנְיַן יוֹנְקֵיהֶן? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: עֲשֵׂה אַתָּה שֶׁלְּךָ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה שֶׁלִּי, הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל פֶּתַח הָאֹהֶל וְהַשְּׁכִינָה מְקַדֶּמֶת לְפָנָיו, וּבַת־קוֹל יוֹצֵאת מִן הָאֹהֶל וְאוֹמֶרֶת: כָּךְ וְכָךְ תִּינוֹקוֹת יֵשׁ בְּאֹהֶל זֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר: "עַל־פִּי ה'".

(יז) **וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה בְנֵי־לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי:**

יז וְהָיוּ אֵלֵּין בְּנֵי לֵוִי בִּשְׁמָהַתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי:

(יח) **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנִי וְשִׁמְעִי:**

יח וְאֵלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְזַרְעַיָתְהוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי:

(יט) **וּבְנֵי קְהָת לְמִשְׁפְּחֹתָם עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל:**

יט וּבְנֵי קְהָת לְזַרְעַיָתְהוֹן עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל:

(כ) **וּבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְבֵית אֲבֹתָם:**

כ וּבְנֵי מְרָרִי לְזַרְעַיָתְהוֹן מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֵּין אִנּוּן זַרְעַיַת לֵוָאֵי לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן:

(כא) **לְגֵרְשֹׁן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי:**

כא לְגֵרְשׁוֹן זַרְעִית לִבְנִי וְזַרְעִית שִׁמְעִי אֵלֵּין אִנּוּן זַרְעַיַת גֵּרְשׁוֹן:

רש"י◄ **לְגֵרְשֹׁן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי** • כְּלוֹמַר, לְגֵרְשׁוֹן הָיוּ הַפְּקוּדִים מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי. פְּקוּדֵיהֶם כָּךְ וְכָךְ.

(כב) **פְּקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה פְּקֻדֵיהֶם שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:**

כב מִנְיָנֵיהוֹן בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא מִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(כג) **מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ יָמָּה:**

כג זַרְעַיַת גֵּרְשׁוֹן אֲחוֹרֵי מַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן מַעַרְבָּא:

(כד) **וּנְשִׂיא בֵית־אָב לַגֵּרְשֻׁנִּי אֶלְיָסָף בֶּן־לָאֵל:**

כד וְרַב בֵּית אַבָּא לְבֵית גֵּרְשׁוֹן אֶלְיָסָף בַּר לָאֵל:

(כה) **וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן בְּאֹהֶל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל מִכְסֵהוּ וּמָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:**

כה וּמַטְרַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מַשְׁכְּנָא וּפְרָסָא חוֹפָאֵהּ וּפְרָסָא דִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא:

רש"י◄ **הַמִּשְׁכָּן** • יְרִיעוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת. **וְהָאֹהֶל** • יְרִיעוֹת עִזִּים הָעֲשׂוּיוֹת לְגָג. **מִכְסֵהוּ** • עוֹרוֹת אֵילִים וּתְחָשִׁים. **וּמָסַךְ פֶּתַח** • הוּא הַוִּילוֹן.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יז) גֵּרְשׁוֹן. כִּי הוּא הַבְּכוֹר. וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים נִמְצָא עִם מֵ"ם תַּחַת **נו"ן:** תורה יח

כא) לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי. פֵּירוּשׁוֹ, אֵלֶּה שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת מִסְפָּרָם **כָּךְ:** תורה כב

כג) אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן. כְּמוֹ אֲחוֹרֵי. וְכֵן אָחוֹר וָקֶדֶם: **יָמָּה.** בַּעֲבוּר שֶׁהוּא הַיָּם הַגָּדוֹל הַסְּפָרַדִּי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִפְאַת **מַעֲרָב:** תורה כד

כה) הַמִּשְׁכָּן. הֵם עֶשֶׂר יְרִיעוֹת: **וְהָאֹהֶל.** עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעוֹת:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כו) וְקַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתָרָיו לְכָל עֲבֹדָתוֹ:

כו וּסְרָדֵי דְּדַרְתָּא וְיָת פְּרָסָא דִּתְרַע דַּרְתָּא דִּי עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר וְיָת אַטּוּנוֹהִי לְכָל פָּלְחָנֵהּ:

רש"י◄ וְאֵת מֵיתָרָיו • שֶׁל מִשְׁכָּן וְהָאֹהֶל, וְלֹא שֶׁל חָצֵר.

(כז) וְלִקְהָת מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי וּמִשְׁפַּחַת הַיִּצְהָרִי וּמִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי וּמִשְׁפַּחַת הָעֻזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי:

כז וְלִקְהָת זַרְעִית עַמְרָם וְזַרְעִית יִצְהָר וְזַרְעִית חֶבְרוֹן וְזַרְעִית עֻזִּיאֵל אִלֵּין אִנּוּן זַרְעַיַּת קְהָת:

(כח) בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ:

כח בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא תְּמַנְיָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה נָטְרֵי מַטַּרְתָּא דְקוּדְשָׁא:

(כט) מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה:

כט זַרְעַיַּת בְּנֵי קְהָת יִשְׁרוּן עַל צִדָּא דְמַשְׁכְּנָא דָּרוֹמָא:

רש"י◄ מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ וְגוֹ' תֵּימָנָה • וּסְמוּכִין לָהֶם דֶּגֶל רְאוּבֵן הַחוֹנִים תֵּימָנָה. "אוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ", לְכָךְ לָקוּ מֵהֶם דָּתָן וַאֲבִירָם וּמָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים אִישׁ עִם קֹרַח וַעֲדָתוֹ, שֶׁנִּמְשְׁכוּ עִמָּהֶם בְּמַחְלֹקְתָם.

(ל) וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי אֱלִיצָפָן בֶּן־עֻזִּיאֵל:

ל וְרַב בֵּית אַבָּא לְזַרְעַיַּת קְהָת אֱלִיצָפָן בַּר עֻזִּיאֵל:

(לא) וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָּהֶם וְהַמָّסָךְ וְכָל עֲבֹדָתוֹ:

לא וּמַטַּרְתְּהוֹן אֲרוֹנָא וּפָתוֹרָא וּמְנָרְתָּא וּמַדְבְּחָא וּמָנֵי קוּדְשָׁא דִּי יְשַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן וּפְרָסָא וְכֹל פָּלְחָנֵהּ:

רש"י◄ וְהַמָّסָךְ • הִיא הַפָּרֹכֶת, שֶׁאַף הִיא קְרוּיָה פָּרֹכֶת הַמָّסָךְ.

(לב) וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ:

לב וַאֲמַרְכְּלָא דִּמְמַנָּא עַל רַבְרְבֵי לֵוָאֵי אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא דִּמְתְּחוֹת יְדוֹהִי מְמַנָּן נָטְרֵי מַטְּרַת קוּדְשָׁא:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

מִכְסֵהוּ. וּמִכְסֶה מִכְסֵהוּ בִּכְלָל: תורה כו **כו) אֲשֶׁר עַל הַמִּשְׁכָּן.** שֶׁהוּא בִּפְנִים הֶחָצֵר: **וְעַל הַמִּזְבֵּחַ.** שֶׁהוּא חוּץ לַמִּשְׁכָּן. וְטַעַם **סָבִיב.** שֶׁאֵין שָׁם מָקוֹם חָסֵר כְּפֶרֶץ שֶׁאֵין שָׁם מָסָךְ: **לְכָל עֲבוֹדָתוֹ.** עוֹד אֲפָרְשֶׁנּוּ: תורה כז **כח) מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ.** הוּא הָאָרוֹן. וְנִקְרָא קֹדֶשׁ כְּנֶגֶד הַמִּשְׁכָּן, כַּאֲשֶׁר פֵּירַשְׁתִּי: תורה כט **כט) תֵּימָנָה.** וּבַעֲבוּר שֶׁבְּנֵי קְהָת נִכְבָּדִים מִכָּל בְּנֵי לֵוִי, הוּשַׂם קְהָת בְּיָמִין. כִּי הוּא נִכְבָּד מֵהַשְּׂמֹאל וּמֵהָאָחוֹר, וְאֵין אַחַר מִזֶּרַח נִכְבָּד מִמֶּנּוּ. וּבַעֲבוּר שֶׁהָיָה גֵּרְשׁוֹן בְּכוֹר לֵוִי, יֵשׁ לוֹ מַעֲלָה גְּדוֹלָה עַל מְרָרִי, כִּי הוּא נוֹשֵׂא אֶת הַקֹּדֶשׁ כְּנֶגֶד מַשָּׂא מְרָרִי. עַל כֵּן חָנָה גֵּרְשׁוֹן בַּמַּעֲרָב, כְּמוֹ דֶּגֶל אֶפְרַיִם וּמְרָרִי בַּצָּפוֹן, כְּדֶגֶל דָּן שֶׁהוּא בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה. וְהִנֵּה הַקְּהָתִים מִצַּד דֶּגֶל רְאוּבֵן, עַל כֵּן הִתְחַבֵּר קֹרַח עִם דָּתָן וַאֲבִירָם. וְעוֹד אֲפָרְשֶׁנּוּ: תורה ל **לא) וְהַמִּזְבְּחוֹת.** שְׁנֵיהֶם: **וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָּהֶם.** הֵם כְּלֵי הַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמִּזְבְּחוֹת. וְרַבִּים הִשְׁתַּבְּשׁוּ בְּפֵרוּשׁ וְהַמָّסָךְ וְכָל עֲבוֹדָתוֹ. וְהָאֱמֶת בְּרוּרָה, שֶׁהוּא מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וְכָל עֲבוֹדָתוֹ, מֵיתָרָיו: תורה לב **לב) וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי.** שֶׁהֵם שְׁלִשָׁה. גַּם מִלַּת נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי, מוֹשֶׁכֶת עַצְמָהּ וְאַחֶרֶת עִמָּהּ. כְּמוֹ לֹא רַבִּים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי•** מְמֻנֶּה עַל כֻּלָּם; וְעַל מַה הִיא נְשִׂיאוּתוֹ? "פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ" — עַל־יָדוֹ הָיָה פְּקֻדַּת כֻּלָּם.

(לג) לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי וּמִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת מְרָרִי:

לג לִמְרָרִי זַרְעִית מַחְלִי וְזַרְעִית מוּשִׁי אִלֵּין אִנּוּן זַרְעַיַּת מְרָרִי:

(לד) וּפְקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שִׁשֶּׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם:

לד וּמִנְיָנֵיהוֹן בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא שִׁתָּא אַלְפִין וּמְאָתָן:

(לה) וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת מְרָרִי צוּרִיאֵל בֶּן־אֲבִיחָיִל עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ צָפֹנָה:

לה וְרַב בֵּית אַבָּא לְזַרְעַיַּת מְרָרִי צוּרִיאֵל בַּר אֲבִיחָיִל עַל צַדָּא דְּמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן צִפּוּנָא:

(לו) וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל־כֵּלָיו וְכֹל עֲבֹדָתוֹ:

לו וְדִי מְסִיר לְמַטְּרַת בְּנֵי מְרָרִי דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא וְעַבְרוֹהִי וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי וְכָל מָנוֹהִי וְכֹל פָּלְחָנֵהּ:

(לז) וְעַמֻּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם:

לז וְעַמּוּדֵי דְּדַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וְסַמְכֵיהוֹן וְסִכֵּיהוֹן וְאַטּוּנֵיהוֹן:

(לח) וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִזְרָחָה משֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת:

לח וְדִי שָׁרַן קֳדָם מַשְׁכְּנָא קִדּוּמָא קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא מַדִּינְחָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי נָטְרִין מַטְּרַת מַקְדְּשָׁא לְמַטְּרַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְחִלּוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטָל:

רש"י◄ **מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו•** וּסְמוּכִין לָהֶם דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה וְהַחוֹנִים עָלָיו יִשָּׁשכָר וּזְבוּלֻן, "טוֹב לַצַּדִּיק טוֹב לִשְׁכֵנוֹ". לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁכֵנָיו שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נַעֲשׂוּ גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ס) : "יְהוּדָה מְחֹקְקִי" (ד"ה א יב) : "וּמִבְּנֵי יִשָּׁשכָר יוֹדְעֵי בִינָה וְגוֹ'" מָאתַיִם רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת, וּמִזְּבוּלֻן (שופטים ה) : "מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר".

(לט) כָּל־פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אָלֶף:

לט כָּל מִנְיָנֵי לֵוָאֵי דִּי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ לְזַרְעַיָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא עַשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יֶחְכָּמוּ. וְכֵן הוּא נְשִׂיאֵי פְּקוּדַת שׁוֹמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקּוֹדֶשׁ. וְהַטַּעַם, כִּי אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה, פְּקִידִים עַל הַשּׁוֹמְרִים שֶׁהֵם הַלְוִיִּם: תורה לג

לה) וְיִתָּכֵן הֱיוֹת **צָפוֹנָה.** מִגְּזֵרַת צָפַנְתָּ לִירֵאיךָ, וְצָפוּן לַצַּדִּיק. כִּי אֵין בַּנֶּגֶב שׁוּם דָּבָר: תורה לו

לח) **קֵדְמָה מִזְרָחָה.** הוּא מִזְרָחָה שֶׁמֶשׁ, בִּמְקוֹם הִתְחַבְּרוּת הָעֲגָלוֹת. וְהִנֵּה בַּמִּזְרָח, אֹהֶל מֹשֶׁה וְאֹהֶל אַהֲרֹן, וְאֹהֶל בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו וְכָל בֵּיתָם: **וְהַזָּר הַקָּרֵב.** אֶל מְקוֹם הַקֹּדֶשׁ. וְהִנֵּה כָּל הַלְוִיִּם סְבִיבוֹת הַמִּשְׁכָּן לִשְׁמוֹר אוֹתוֹ: תורה לט

לט) **שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אָלֶף.** בַּכְּלָל. וּכְשֶׁאַתָּה מְחַבֵּר הַפְּרָטִים, תִּמְצָא שֶׁיּוֹתִירוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הַכָּתוּב אָחַז דֶּרֶךְ קְצָרָה לְהַזְכִּיר הָאַלָּפִים, וְעָזַב הַמֵּאוֹת. וְזֶה לֹא יִתָּכֵן, בַּעֲבוּר מִסְפַּר הָעוֹדְפִים שֶׁהֵם פְּחוּתִים מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת. וְהָאֱמֶת דִּבְרֵי הַקַּבָּלָה, אֵין בְּכוֹר מַפְקִיעַ בְּכוֹר. וְיִהְיֶה פֵּירוּשׁ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן** • נָקוּד עַל "וְאַהֲרֹן", לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה בְּמִנְיַן הַלְוִיִּם (בכורות ד). **שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אָלֶף** • וּבִפְרָטָן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת יְתֵרִים: בְּנֵי גֵרְשׁוֹן — שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת, בְּנֵי קְהָת — שְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת, בְּנֵי מְרָרִי — שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתַיִם. וְלָמָּה לֹא כְּלָלָן עִם הַשְּׁאָר, וְיִפְקְדוּ אֶת הַבְּכוֹרוֹת וְלֹא יִהְיוּ זְקוּקִים הַשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת הָעוֹדְפִים עַל הַמִּנְיָן, לְפִדְיוֹן? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (ה): אוֹתָן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְוִיִּם — בְּכוֹרִים הָיוּ, וְדַיָּם שֶׁיַּפְקִיעוּ עַצְמָם מִן הַפִּדְיוֹן.

~ יום שישי כ"ח אייר ~

(מ) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּקֹוד כָּל־בְּכֹר זָכָר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה וְשָׂא אֵת מִסְפַּר שְׁמֹתָם:**

מ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה מְנִי כָּל בּוּכְרָיָא דִּכְרָיָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא וְקַבֵּל יָת מִנְיַן שְׁמָהַתְהוֹן:

רש"י◄ **פְּקֹד כָּל־בְּכֹר זָכָר וְגוֹ' מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה** • מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל סְפֵק נְפָלִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל סְפֵק נְפָלִים (רש"י ג, מ) וּלְעֵיל (פסוק טו), אֵצֶל מִנְיַן הַלְוִיִּם, נָקַט "מִשֶּׁיָּצָא מִכְּלַל נְפָלִים". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּמִנְיַן הַלְוִיִּם יָצְאָה בַּת־קוֹל מִן הָאֹהֶל וְהוֹדִיעָה "כָּךְ וְכָךְ תִּינוֹקוֹת יֵשׁ בְּאֹהֶל זֶה", וְלָכֵן כָּתַב שָׁם "נְפָלִים", כִּי כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא אֵין סָפֵק (וּמַה שֶּׁלֹּא נִמְנוּ גַּם הַפְּחוּתִים מִבֶּן חֹדֶשׁ — הוּא מִשּׁוּם 'לֹא פְּלוּג'). אַךְ מִנְיַן הַבְּכוֹרוֹת לֹא הָיָה "עַל פִּי ה'", אֶלָּא עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, וְאֶצְלוֹ הֲרֵי זֶה "סָפֵק נְפָלִים".

(לקוטי שיחות כרך יח עמ' 7)

(מא) **וְלָקַחְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִי אֲנִי יְהוָה תַּחַת כָּל־בְּכֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת בְּהֵמַת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בְּבְהֵמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

מא וּתְקָרֵב יָת לֵוָאֵי קֳדָמַי אֲנָא יְיָ חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת בְּעִירָא דְּלֵוָאֵי חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְעִירָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

(מב) **וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:**

מב וּמְנָא מֹשֶׁה כְּמָא דִּי פַּקִּיד יְיָ יָתֵהּ יָת כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

(מג) **וַיְהִי כָל־בְּכוֹר זָכָר בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתָיִם: פ**

מג וַהֲווֹ כָל בּוּכְרָיָא דִּכְרָיָא בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא לְמִנְיָנֵיהוֹן עַשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין מָאתָן וְשַׁבְעִין וּתְלָתָא:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הַפָּסוּק, כָּל פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם חוּץ מֵהַבְּכוֹרִים. וִיהוּדָה הַפַּרְסִי דִּקְדֵק לְהָבִיא רְאָיָה מֵהַמִּסְפָּר, כִּי בְּכוֹרֵי הַלְוִיִּם הֵם חֵלֶק מִשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים מֵהַלְוִיִּם. וּכְשֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ בַּמִּסְפָּר הַזֶּה מִפְּקוּדֵי יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר כֵּן תִּקַּח כְּמִסְפַּר פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם הַבָּאִים לַצָּבָא, כְּנֶגֶד פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם מִבֶּן חֹדֶשׁ, יִהְיוּ קְרוֹבִים. וְלֹא אָמַר כְּלוּם, כִּי יִשְׂרָאֵל נִפְקְדוּ מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה, וְאֵין קֶצֶב אַחֶרֶת, וְהַלְוִיִּם נִפְקְדוּ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים, וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל. רַק נִסְמוֹךְ עַל דִּבְרֵי הַקַּבָּלָה: תורה מ

מ) **פְּקֹוד כָּל בְּכוֹר זָכָר.** הִנֵּה זָכָר שֵׁם הַתֹּאַר: תורה מא

מא) **וְאֶת בְּהֵמַת הַלְוִיִּם.** שֶׁלֹּא יַפְסִידוּ הַלְוִיִּם. וּבְכוֹר כָּל בְּהֵמָה, גַּם הוּא לַשֵּׁם: תורה מב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(מד) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

מד וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(מה) קַח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בְּהֵמַת הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֵמְתָּם וְהָיוּ־לִי הַלְוִיִּם אֲנִי יְהוָה׃

מה קָרֵב יָת לֵוָאֵי חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת בְּעִירָא דְּלֵוָאֵי חֲלַף בְּעִירְהוֹן וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵוָאֵי אֲנָא יְיָ׃

רש"י◄ וְאֶת־בְּהֵמַת הַלְוִיִּם וְגוֹ'• לֹא פָּדוּ בַּהֲמוֹת הַלְוִיִּם אֶת בְּכוֹרֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אֶת פִּטְרֵי חֲמוֹרֵיהֶם, וְשֶׂה אֶחָד שֶׁל בֶּן לֵוִי פָּטַר כַּמָּה פִּטְרֵי חֲמוֹרִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי מָנָה הָעוֹדְפִים בָּאָדָם וְלֹא מָנָה הָעוֹדְפִים בַּבְּהֵמָה.

(מו) וְאֵת פְּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתַיִם הָעֹדְפִים עַל־הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

מו וְיָת פֵּרְקַן מָאתָן וְשַׁבְעִין וּתְלָתָא דְּיַתִּירִין עַל לֵוָאֵי מִבּוּכְרַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

רש"י◄ וְאֵת פְּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה וְגוֹ'• וְאֵת הַבְּכוֹרוֹת הַצְּרִיכִין לְהִפָּדוֹת בָּהֶם — אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתַיִם הָעוֹדְפִים בָּהֶם וְיִתְרִים עַל הַלְוִיִּם, מֵהֶם תִּקַּח חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת. כָּךְ הָיְתָה מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עֶשְׂרִים כֶּסֶף, שֶׁהָיָה בְּכוֹר שֶׁל רָחֵל.

(מז) וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל׃

מז וְתִסַּב חָמֵשׁ חָמֵשׁ סְלְעִין לְגֻלְגַּלְתָּא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תִּסַּב עַשְׂרִין מָעִין סִלְעָא׃

(מח) וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו פְּדוּיֵי הָעֹדְפִים בָּהֶם׃

מח וְתִתֵּן כַּסְפָּא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי פֵּרְקַן דְּיַתִּירִין בְּהוֹן׃

(מט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת כֶּסֶף הַפְּדִיֻּם מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פְּדוּיֵי הַלְוִיִּם׃

מט וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פֵּרְקַנְהוֹן מִן דְּיַתִּירִין עַל פְּרִיקֵי לֵוָאֵי׃

רש"י◄ הָעֹדְפִים עַל פְּדוּיֵי הַלְוִיִּם• עַל אוֹתָן שֶׁפָּדוּ הַלְוִיִּם בְּגוּפָן.

(נ) מֵאֵת בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח אֶת־הַכֶּסֶף חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃

נ מִן בּוּכְרַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְסִיב יָת כַּסְפָּא אַלַף וּתְלַת מְאָה וְשִׁתִּין וְחָמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃

רש"י◄ חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף• כָּךְ סְכוּם הַחֶשְׁבּוֹן: חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת, לְמָאתַיִם בְּכוֹרוֹת — אֶלֶף שֶׁקֶל, לְשִׁבְעִים בְּכוֹרוֹת — שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, לְשָׁלֹשׁ בְּכוֹרוֹת — חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל. (במדבר רבה. סנהדרין יז) אָמַר: כֵּיצַד אֶעֱשֶׂה? בְּכוֹר שֶׁאֹמַר לוֹ: "תֵּן חֲמִשֶּׁת שְׁקָלִים!", יֹאמַר לִי: "אֲנִי מִפְּדוּיֵי הַלְוִיִּם!". מֶה עָשָׂה? הֵבִיא שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף פִּתְקִין וְכָתַב עֲלֵיהֶן: "בֶּן לֵוִי". וּמָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה פִּתְקִין כָּתַב עֲלֵיהֶם: "חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים", בְּלָלָן וּנְתָנָן בְּקַלְפֵּי, אָמַר לָהֶן: בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּתְקֵיכֶם לְפִי הַגּוֹרָל.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

מה) קַח אֶת הַלְוִיִּם. פַּעַם אַחֶרֶת, כְּאִילוּ אָמַר כַּאֲשֶׁר תִּקַּח אֶת הַלְוִיִּם, יִהְיוּ הָעוֹדְפִים פְּדוּיִם. וְנִסְמְכָה מִלַּת פְּדוּיֵי אֶל הַמִּסְפָּר, וְכָמוֹהוּ רַבִּים. יֵשׁ מַכְחִישִׁים אָמְרוּ מִזֶּה נִלְמוֹד כִּי פִּדְיוֹן כָּל בְּכוֹר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים. וְאֵינוֹ רְאָיָה, כִּי זֹאת מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְהָאֱמֶת דִּבְרֵי קַבָּלָה: תורה מו

מט) הַפְּדִיֻּם. בְּמ"ם תַּחַת נו"ן. כְּמוֹ גֵּרְשׁוֹן: תורה נ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(נא) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־כֶּסֶף הַפְּדוּיִם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ

נא וְיַהֵב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פְּרִיקָיָא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי עַל מֵימְרָא דַיְיָ כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

~ שבת קודש כ"ט אייר ~

ד (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר:

(ב) נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם:

ב קַבִּילוּ יָת חֵשְׁבַּן בְּנֵי קְהָת מִגּוֹ בְּנֵי לֵוִי לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן:

רש"י◄ נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ וְגוֹ'. מְנֵה מֵהֶם אֶת הָרְאוּיִין לַעֲבוֹדַת מַשָּׂא, וְהֵם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים עַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה; וְהַפָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים לֹא נִתְמַלֵּא כֹּחוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ: "בֶּן שְׁלֹשִׁים לְכֹחַ". וְהַיּוֹתֵר עַל בֶּן חֲמִשִּׁים, כֹּחוֹ מַכְחִישׁ מֵעַתָּה.

(ג) מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד:

ג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְמֶעְבַּד עִבְדְּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא:

(ד) זֹאת עֲבֹדַת בְּנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים:

ד דֵּין פּוּלְחָן בְּנֵי קְהָת בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא:

רש"י◄ קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבְּכֻלָּן: הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת וְהַפָּרֹכֶת וּכְלֵי שָׁרֵת.

(ה) וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וְכִסּוּ־בָהּ אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת:

ה וְיֵעוֹל אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי בְּמִטַּל מַשְׁרִיתָא וִיפָרְקוּן יָת פָּרֻכְתָּא דִּפְרָסָא וִיכַסּוּן בַּהּ יָת אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא:

רש"י◄ וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו וְגוֹ'. יַכְנִיסוּ כָּל כְּלִי וּכְלִי לְנַרְתֵּקוֹ הַמְפֹרָשׁ לוֹ בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְלֹא יִצְטָרְכוּ הַלְוִיִּם בְּנֵי קְהָת אֶלָּא לָשֵׂאת. בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה. כְּשֶׁהֵעָנָן מִסְתַּלֵּק, הֵם יוֹדְעִים שֶׁיִּסְעוּ.

(ו) וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וּפָרְשׂוּ בֶגֶד־כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְּמַעְלָה וְשָׂמוּ בַדָּיו:

ו וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי חוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וְיִפְרְסוּן לְבוּשׁ גְּמִיר תְּכֵלָא מִלְּעֵלָא וְיִשַּׁוּוּן אֲרֵיחוֹהִי:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ב) נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת. בִּתְחִלָּה, בַּעֲבוּר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: תורה ג

ג) מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה. קָרוֹב מֵאַרְבָּעָה שָׁבוּעוֹת. בֶּן חֲמִשִּׁים שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת. כִּי אָז יֶחְסַר כֹּחַ הַגּוּף: מְלָאכָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד. מְלֶאכֶת הַמַּשָּׂא: תורה ד

ד) קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. הוּא הָאָרוֹן: תורה ה

ה) פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ. שֶׁתָּסוּךְ עַל הָאָרוֹן: תורה ו

ו) וְנָתְנוּ עָלָיו. עַל הַמָּסָךְ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי יָשׁוּב עָלָיו אֶל מִלַּת אֶת, שֶׁהוּא אֶת פָּרֹכֶת. וְכָמוֹהוּ וַתִּצְפְּנוּ: וּפָרְשׂוּ בֶּגֶד כְּלִיל תְּכֵלֶת. כֻּלּוֹ תְּכֵלֶת: מִלְּמַעְלָה. יֵשׁ אוֹמְרִים עַל כִּסּוּי עוֹר תַּחַשׁ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁפֵּירוּשׁוֹ, וּכְבָר פָּרַשְׁוּ בֶּגֶד כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְּמַעְלָה לְפָרֹכֶת הַמָּסָךְ. וְאִם לְדֶרֶךְ כָּבוֹד, יִתְּכֵן גַּם הָרִאשׁוֹן. וְעוֹר תַּחַשׁ מִפְּנֵי הַגֶּשֶׁם וְהָאָבָק: וְשָׂמוּ בַדָּיו. הִנֵּה יְסִירוּם עַד שֶׁיְּכַסּוּ הָאָרוֹן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שָׂמוּ בַדָּיו עַל כִּתְפוֹת הַנּוֹשְׂאִים: תורה ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ז) וְעַל שֻׁלְחַן הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־הַקְּעָרֹת וְאֶת־הַכַּפֹּת וְאֶת־הַמְּנַקִּיֹּת וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה:

ז וְעַל פָּתוֹרָא דִלְחֵם אַפַּיָא יִפְרְסוּן לְבוּשׁ תְּכֶלָא וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי יָת מַגִּיסַיָּא וְיָת בָּזִיכַיָּא וְיָת מְכִילָתָא וְיָת קַסְוּוֹת נִסוּכָא וּלְחֵם תְּדִירָא עֲלוֹהִי יְהֵי:

רש"י◄ קְעָרֹת וְכַפֹּת קְשָׂוֹת וּמְנַקִּיֹּת • כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. הַנָּסֶךְ • הַכִּסּוּי, לְשׁוֹן מָסָךְ, "אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֶם".

(ח) וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ אֹתוֹ בִּמְכִסֵּה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו:

ח וְיִפְרְסוּן עֲלֵיהוֹן לְבוּשׁ צֶבַע זְהוֹרִי וִיכַסּוּן יָתֵהּ בְּחוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וִישַׁוּוּן יָת אַרֵיחוֹהִי:

(ט) וְלָקְחוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ בָּהֶם:

ט וְיִסְּבוּן לְבוּשׁ תְּכֶלָא וִיכַסּוּן יָת מְנַרְתָּא דְּאַנְהוֹרֵי וְיָת בּוֹצִינָהָא וְיָת צִבְתָהָא וְיָת מַחְתִּיתָהָא וְיָת כָּל מָנֵי מִשְׁחָא דִּי יְשַׁמְּשׁוּן לַהּ בְּהוֹן:

רש"י◄ מַלְקָחֶיהָ • כְּמִין צְבָת שֶׁמּוֹשֵׁךְ בָּהּ אֶת הַפְּתִילָה לְכָל צַד שֶׁיִּרְצֶה. מַחְתֹּתֶיהָ • כְּמִין כַּף קְטַנָּה, וְשוּלֶיהָ פְּשׁוּטִין וְלֹא סְגַלְגַּלִּים וְאֵין לָהּ מְחִצָּה לְפָנֶיהָ אֶלָּא מִצַּדֶּיהָ, וְחוֹתֶה בָּהּ אֶת דֶּשֶׁן הַנֵּרוֹת כְּשֶׁמֵּיטִיבָן. נֵרֹתֶיהָ • לוצי"ש בְּלַעַז, שְׁנוֹתְנִים בָּהֶן הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת.

(י) וְנָתְנוּ אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט:

י וְיִתְּנוּן יָתֵהּ וְיָת כָּל מָנָהָא לְחוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וְיִתְּנוּן עַל אֲרֵיחָא:

רש"י◄ אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ • (כלים לב) כְּמִין מַרְצוּף.

(יא) וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֹתוֹ בִּמְכִסֵּה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו:

יא וְעַל מַדְבְּחָא דְּדַהֲבָא יִפְרְסוּן לְבוּשׁ תְּכֶלָא וִיכַסּוּן יָתֵהּ בְּחוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וִישַׁוּוּן יָת אֲרֵיחוֹהִי:

(יב) וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל־בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט:

יב וְיִסְּבוּן יָת כָּל מָנֵי שִׁמּוּשָׁא דִּי יְשַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן בְּקוּדְשָׁא וְיִתְּנוּן לְלְבוּשׁ תְּכֶלָא וִיכַסּוּן יָתְהוֹן בְּחוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וְיִתְּנוּן עַל אֲרֵיחָא:

רש"י◄ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ • בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן שֶׁהוּא קֹדֶשׁ, וְהֵן כְּלֵי הַקְּטֹרֶת שֶׁמְּשָׁרְתִין בָּהֶן בַּמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי.

(יג) וְדִשְּׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן:

יג וְיִסְפּוּן יָת קִטְמָא דְּמַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי לְבוּשׁ אַרְגְּוָן:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ז) **וְעַל שׁוּלְחַן הַפָּנִים.** לְהוֹרוֹת כִּי יֵשׁ שָׁם שׁוּלְחָנוֹת אֲחֵרוֹת לְצוֹרֶךְ הַבָּשָׂר. **וְלֶחֶם הַפָּנִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, לֹא יוּסַר:** תורה ח

ח) **בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי.** הַשּׁוּלְחָן שְׁנֵי בְּגָדִים וְהַמִּכְסֶה. וְכֵן עַל הָאָרוֹן, מָסָךְ וּבֶגֶד תְּכֵלֶת וּמִכְסֶה. **וְעַל הַמְּנוֹרָה בֶּגֶד וּמִכְסֶה:** תורה ט

י) **וְנָתְנוּ עַל הַמּוֹט.** כִּי אֵין לָהּ בַּדִּים. וְהוּא כְּמוֹ וַיִּשָּׂאוּהוּ בַּמּוֹט: תורה יא

יא) **וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב.** בֶּגֶד (צ"ל אחד) אַחֵר, וּמִכְסֶה לְכַסּוֹת אֶת הַקּוֹדֶשׁ שֶׁהוּא הָאָרוֹן וְהַשּׁוּלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת, וְכָל כְּלֵי הַשָּׁרֵת כְּמוֹ סַכִּינִים וְכַפּוֹת וּקְעָרוֹת: תורה יב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְדִשְׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ.** מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת. **וְדִשְׁנוּ יִטְלוּ אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעָלָיו. וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן** (יומא כא) **וְאֵשׁ שֶׁיָּרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם רְבוּצָה תַּחַת הַבֶּגֶד כַּאֲרִי בִּשְׁעַת הַמַּסָּעוֹת וְאֵינָהּ שׁוֹרֶפְתּוֹ, שֶׁהָיוּ כוֹפִין עָלֶיהָ פְּסַכְתֵּר** (עירובין קד) **שֶׁל נְחֹשֶׁת.**

(יד) **וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־כָּל־כֵּלָיו אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ עָלָיו בָּהֶם אֶת־הַמַּחְתֹּת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת כֹּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וְשָׂמוּ בַדָּיו:**

יד **וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי יָת כָּל מָנוֹהִי דִּי יְשַׁמְּשׁוּן עֲלוֹהִי בְּהוֹן יָת מַחְתְּיָתָא וְיָת צִנּוֹרְיָתָא וְיָת מַגְרוֹפְיָתָא וְיָת מִזְרְקַיָּא כֹּל מָנֵי מַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי חוֹפָאָה דְּמִשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וִישַׁוּוּן אַרְיְחוֹהִי:**

רש"י◄ **מַחְתֹּת.** שֶׁבָּהֶן חוֹתִים גֶּחָלִים לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, הָעֲשׂוּיָה כְּמִין מַחֲבַת שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת, וּמִלְּפָנֶיהָ שׁוֹאֶבֶת אֶת הַגֶּחָלִים. **מִזְלָגֹת.** צִנּוֹרִיּוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת, שֶׁבָּהֶן מַכִּין בָּאֵיבָרִים שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ לְהָפְכָן כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּלוּ יָפֶה וּמַהֵר. **יָעִים.** הֵם מַגְרֵפוֹת, וּבְלַעַז ווידי"ל איינע שופעל, וְהֵן שֶׁל נְחֹשֶׁת וּבָהֶן מְכַבְּדִין אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ.

(טו) **וְכִלָּה אַהֲרֹן וּבָנָיו לְכַסּוֹת אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ בְנֵי־קְהָת לָשֵׂאת וְלֹא־יִגְּעוּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ אֵלֶּה מַשָּׂא בְנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד:**

טו **וִישֵׁצֵי אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי לְכַסָּאָה יָת קוּדְשָׁא וְיָת כָּל מָנֵי קוּדְשָׁא בְּמֵטַל מַשְׁרִיתָא וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן בְּנֵי קְהָת לְמִטַּל וְלָא יִקְרְבוּן לְקוּדְשָׁא וְלָא יְמוּתוּן אִלֵּין מַטּוּל בְּנֵי קְהָת בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא:**

רש"י◄ **לְכַסּוֹת אֶת־הַקֹּדֶשׁ.** הָאָרוֹן וְהַמִּזְבֵּחַ. **וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ.** הַמְּנוֹרָה וּכְלֵי שָׁרֵת. **וָמֵתוּ.** שֶׁאִם יִגְּעוּ — חַיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

(טז) **וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ בְּקֹדֶשׁ וּבְכֵלָיו:**

טז **וְדִי מְסִיר לְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא מִשְׁחָא דְּאַנְהָרוּתָא וּקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא וּמִנְחָתָא תְּדִירָא וּמִשְׁחָא דְּרִבּוּתָא מַסְרַת כָּל מַשְׁכְּנָא וְכָל דִּי בֵהּ בְּקוּדְשָׁא וּבְמָנוֹהִי:**

רש"י◄ **וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר.** שֶׁהוּא מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם לָשֵׂאת אוֹתָם: **שֶׁמֶן וּקְטֹרֶת וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וּמִנְחַת הַתָּמִיד,** עָלָיו מֵטָּל לְצַוּוֹת וּלְזָרֵז וּלְהַקְרִיב בְּעֵת חֲנִיתָן. **פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן.** וְעוֹד הָיָה מְמֻנֶּה עַל מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת לְצַוּוֹת אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ וְהוּא הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ, כָּל הַסִּדּוּרִים לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ. אֲבָל מַשָּׂא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּמְרָרִי, שֶׁאֵינָן מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, עַל־פִּי אִיתָמָר הָיָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא.

(יז) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:**

יז **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר:**

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יג) וְדִשְׁנוּ. הַסָּרַת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: תורה יד

טו) מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד. כִּי הָאֹהֶל וְהַמִּשְׁכָּן, הֵם לֹא יִשָּׂאוּהוּ: תורה טז

טז) וּפְקֻדַּת. מִגְזֶרֶת פָּקִיד: **שֶׁמֶן הַמָּאוֹר.** יֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי הוּא הָיָה נוֹשֵׂא שֶׁמֶן הַמָּאוֹר לַיְלָה אֶחָד, וְכֵן אֶת מִנְחַת הַתָּמִיד. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁהוּא פָּקִיד עָלֶיהָ לָתֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר. וְטַעַם הַכֵּלִי וְכֵן כְּלֵי שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּכְלֵי הַקְּטוֹרֶת לִבְנֵי הַקְּהָתִים. **וְטַעַם פְּקֻדַּת כָּל הַמִּשְׁכָּן.** כִּי יֵשׁ לוֹ גַּם פְּקִידוּת בַּמִּשְׁכָּן וּבְכָל כֵּלָיו, עִם אָחִיו אִיתָמָר. רַק לְגוֹדֶל מַעֲלַת אֶלְעָזָר, הָיָה הוּא פָּקִיד עַל הַשֶּׁמֶן הַקְּטֹרֶת וְהַמִּנְחָה לְבַדּוֹ: תורה יז

יז) וְטַעַם אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן. כִּי מִצְוָה עַל אַהֲרֹן וּבָנָיו לְהִשָּׁמֵר, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ הַקְּהָתִים לִידֵי כָּרֵת: תורה יח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יח) אַל־תַּכְרִיתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם:

יח לָא תְּשֵׁיצוּן יָת שִׁבְטָא זַרְעַית קְהָת מִגּוֹ לֵוָאֵי:

רש"י◄ אַל־תַּכְרִיתוּ • אַל תִּגְרְמוּ לָהֶם שֶׁיָּמוּתוּ.

(יט) וְזֹאת עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ וְלֹא יָמֻתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אַהֲרֹן וּבָנָיו יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־מַשָּׂאוֹ:

יט וְדָא עַבִּידוּ לְהוֹן וִיחוּן וְלָא יְמוּתוּן בְּמִקְרַבְהוֹן לְקֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יֵעֲלוּן וִימַנּוּן יָתְהוֹן גְּבַר עַל פָּלְחָנֵהּ וּלְמַטּוּלֵהּ:

(כ) וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ:

כ וְלָא יֵעֲלוּן לְמֶחֱזֵי כַּד מְכַסָּן יָת מָנֵי קוּדְשָׁא וְלָא יְמוּתוּן: פ פ פ

רש"י◄ וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ • לְתוֹךְ נַרְתֵּק שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ, וּפָרְשׁוּ עָלָיו בֶּגֶד פְּלוֹנִי וְכִסּוּ אוֹתוֹ בְּמִכְסֶה פְּלוֹנִי, וּבְלוּעַ שֶׁלּוֹ הוּא כִּסּוּיוֹ:

~ נקודות משיחות קודש ~

כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ (רש"י ד, כ) רַשִׁ"י מְדַיֵּק "בְּפָרָשָׁה זוֹ". וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: בְּפָרָשַׁת תִּשָּׂא מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁבִּגְדֵי הַשְּׁרָד, הַיְינוּ "בִּגְדֵי הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת מַסָּעוֹת", הָיוּ עֲשׂוּיִים "נְקָבִים נְקָבִים". וּלְפִי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, לִכְאוֹרָה, שֶׁעַל־יְדֵי כִּסּוּי הַבְּגָדִים, אַף שֶׁהָיוּ כְּנַרְתֵּק, לֹא 'נִבְלַע' הַקֹּדֶשׁ (שֶׁמַּשְׁמָעוֹ שֶׁנִּתְכַּסָּה מִכָּל צַד, כְּדָבָר הַבָּלוּעַ).

(לקוטי שיחות כרך ח עמ' 9)

קנ"ט פסוקים, חלקיה"ו סימן. חסלת פרשת במדבר

ההפטרה לקריאה בציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעח - רפג

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יח) וּמִלַּת **אַל תַּכְרִיתוּ**. לְמֹשֶׁה אַהֲרֹן וּבָנָיו: תורה יט

יט) **וְחָיוּ**. יוֹסִיפוּ חַיִּים: **וְלֹא יָמוּתוּ**. בְּכָרֵת. וְהַטַּעַם, כִּי אִם יִשְׁמְרוּ, יְקַבְּלוּ שָׂכָר. וְאִם לֹא, יֵעָנְשׁוּ. כִּי יִתָּכֵן שֶׁלֹּא יֵעָנְשׁוּ, עַל כֵּן וְלֹא יָמוּתוּ: **וְשָׂמוּ אוֹתָם**. הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת: **עַל עֲבוֹדָתוֹ**. בִּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ. **וְאֶל מַשָּׂאוֹ**. לָשֵׂאת בַּכָּתֵף: תורה כ

כ) **וְלֹא יָבוֹאוּ**. הַקָּהָתִים אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ. וְהַטַּעַם, כַּאֲשֶׁר יוּסַר בְּנָיָנוֹ, יוּסַר מָסָךְ הַפָּרֹכֶת וְנִגְלָה הָאָרוֹן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי כְּבַלַּע כְּמוֹ כְּכַסּוֹת. וְהַטַּעַם, כַּאֲשֶׁר יְכַסּוּ הָאָרוֹן לָשֵׂאת אוֹתוֹ. וְזֶה טַעַם קָרוֹב מֵהָרִאשׁוֹן. וְהִנֵּה שְׁתַּיִם אַזְהָרוֹת, שֶׁלֹּא יִגְּעוּ בַּקֹּדֶשׁ כִּי אִם בַּבַּדִּים יִשְׂאוּהוּ, וְלֹא יִרְאוּ הַקֹּדֶשׁ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח תהלים

יום ראשון, כ"ג אייר > מפרק קח עד סוף פרק קיב

יום שני, כ"ד אייר > מפרק קיג עד סוף פרק קיח

יום שלישי, כ"ה אייר > פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו

יום רביעי, כ"ו אייר > פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק

יום חמישי, כ"ז אייר > מפרק קכ עד סוף פרק קלד

יום שישי, כ"ח אייר > מפרק קלה עד סוף פרק קלט

שבת קודש, כ"ט אייר > פרק כ. מפרק קמ עד סוף פרק קנ

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תניא יומי

~ יום ראשון כ"ג אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עא, פרק נא והנה לתוספת... עד עמ' 142, וחיות הללו.

ליקוטי אמרים

פרק נא והנה לתוספת ביאור לשון הינוקא דלעיל צריך לבאר תחלה להבין קצת ענין השראת השכינה שהיתה שורה בבית ק"ק וכן כל מקום השראת השכינה מה עניינו הלא מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה. אך הענין הוא גופו של האדם.

פֶּרֶק נא. להסברת המלה "לעשותו" בפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", שמכיוון שהפסוק מסתיים ב"לעשותו" – משמע, שתכלית הכל, היא – "לעשותו", לקיים מצוות מעשיות – החל רבנו הזקן להסביר בפרק ל"ה, שתכלית כל סדר ההשתלשלות ותכלית עבודתו של יהודי – היא: להמשיך אלקות בעולם, לעשות את העולם לדירה לו יתברך;

ועל כך הביא רבנו הזקן את דברי ה"ינוקא" ב"זוהר" (פרשת בלק), שאסור ליהודי ללכת ארבע אמות בגילוי ראש, מפני שאור השכינה שורה על ראשו, ושעל יהודי לדעת שאור השכינה השורה על ראשו, זקוק ל"שמן" ול"פתילה", שהאור ייאחז בהם, והסביר, שגופו של יהודי הוא ה"פתילה" לאור השכינה, וה"שמן" לאור, הוא "עובדאן טבין" – מעשיו הטובים של יהודי. ורבנו הזקן מסביר, מדוע צריכים להזדקק למעשים טובים בתור "שמן" לאור השכינה, ולא מספיקה לכך הנשמה עצמה, הנפש האלקית שהיא חלק אלקה ממעל – כי הנשמה, אפילו של צדיק גמור, היא "מציאות" איזו שהיא, ואיננה בטלה במציאות לאור ה', שתהיה דבר אחד עם אור ה'. ולכן, אין היא יכולה לשמש כ"שמן" לאור השכינה, היות והשמן נהפך לגמרי לאור; ואילו, מצוות מעשיות דוקא, שהן רצונו של הקב"ה, ורצונו וחכמתו הם הרי דבר אחד אתו – לכן דוקא מצוות ומעשים טובים יכולים לשמש כ"שמן" לאור השכינה ה"שורה" על ראשו. לאחר מכן, הסביר רבנו הזקן, שעל ידי תורה נמשך האור על הנשמה ועל שני לבושיה, מחשבה ודיבור, הנכללים באור ה' ומתאחדים אתו ביחוד גמור. אך, כדי להמשיך את האור והשראת השכינה גם על הנפש החיונית ועל הגוף – נזקקים למצוות מעשיות דוקא, שאדם יכול לקיימן רק באמצעות גופו ונפשו החיונית. לאחר מכן, מסביר רבנו הזקן, שהמצוות המעשיות הן הן תכלית כל סדר ההשתלשלות – כדי להמשיך אלקות בעולם. ובהמשך לכך, הוא מסביר ענין כוונת המצוות, שכדי שהמצוות המעשיות תיעשנה כדבעי, בחיות ובנשמה, זה בא על ידי ה"כוונה", על ידי יראת ה' ואהבת ה', בציינו את האופנים השונים ביראת ואהבת ה', בהם יכול יהודי לקיים מצוות. בפרק נ"א, אותו אנו עומדים ללמוד, מסביר רבנו הזקן ובתוספת ביאור, את לשון ה"ינוקא" שהזכרנו לעיל, ש"ההוא נהורא איצטרך למשחא" – שאור השכינה זקוק לשמן – בציינו: שבכל מקום מרמז "שמן" ל"חכמה", ואילו כאן אומר ה"ינוקא", ש"שמן" – "אינון עובדאן טבין", מעשים טובים, כלומר, מצוות מעשיות. איזו שייכות יש בין מצוות מעשיות לבין "שמן" המרמז לבחינת חכמה? כדי להסביר זאת, יפרש רבנו הזקן ענין השראת השכינה, ויסיים, שמצוות מעשיות באות מ"חכמה", ושלכן מובן מדוע מצוות מעשיות הן ה"שמן" שאור השכינה זקוק לו, כדי להיאחז ב"פתילה", הוא גופו של האדם.

וְהִנֵּה, לְתוֹסֶפֶת בֵּאוּר לְשׁוֹן הַיָּנוּקָא דִּלְעֵיל, – בפרק ל"ה – שאור השכינה השורה על יהודי, זקוק ל"שמן" והוא "עובדאן טבין", מעשים טובים – ולכאורה לא מובן, איזו שייכות יש למעשים טובים – לשמן שהוא חכמה? – **צָרִיךְ לְבָאֵר תְּחִלָּה לְהָבִין קְצָת עִנְיַן הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה שֶׁהָיְתָה שׁוֹרָה בְּבֵית קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים,** – ב"קדשי קדשים" היתה הרי, "השראת השכינה", שלכן היו קיימות הלכות מיוחדות שהיו קשורות בקדשי קדשים, מפני ששם היתה השראת השכינה, **וְכֵן כָּל מְקוֹם** – שאומרים שיש בו **הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה** – **מָה עִנְיָנוֹ?** – מהו הענין שמציינים באופן מיוחד מקום מסויים ואומרים שעליו במיוחד ישנה השראת השכינה? **הֲלֹא "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", וְ"לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ"!** – אין מקום שפנוי ממנו יתברך. כיצד, איפוא, אומרים, שדוקא באותו מקום מסויים – ישנה השראת השכינה, הרי הקב"ה נמצא בכל מקום? יסביר רבנו הזקן להלן, שענינה של השראת השכינה הוא ההתגלות של מדריגת האלקות הנקראת "שכינה"; שכן, למרות שהקב"ה נמצא בכל מקום, בכל זאת הימצאותו היא באופן של העלם, ולא של התגלות; ואילו, השראת השכינה, משמעה: שבאותו מקום השכינה היא בהתגלות. **אַךְ הָעִנְיָן, כִּדְכְתִיב:** – כמו שכתוב[1]: **"וּמִבְּשָׂרִי**

1. איוב יט, כו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֶחָזֶה אֱלוֹהַּ", – ממה שאדם רואה בנפשו ובגופו, הוא יכול להבין איך הדברים הם באלקות ובעולם – **שֶׁכְּמוֹ שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם**[2] **הִיא מְמַלְּאָה כָּל רְמ"ח** – 248, **אֵבְרֵי הַגּוּף מֵרֹאשׁוֹ** – החלק העליון ביותר בגופו, **וְעַד רַגְלוֹ,** – האברים התחתונים ביותר בגופו – את כל האברים הללו ממלאה הנשמה, כלומר: הנשמה נמצאת בכל האברים האלה, ולא קיים אף אבר אחד או חלק מהגוף, שהנשמה לא תמלא אותו, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן עִקַּר מִשְׁכָּנָהּ** – בפנימיות, **וְהַשְׁרָאָתָהּ** – באופן מקיף, **הִיא בְּמֹחוֹ, וּמֵהַמֹּחַ מִתְפַּשֶּׁטֶת לְכָל הָאֵבָרִים,** – באופן שווה; שכן, לפי דעת כ"ק אדמו"ר שליט"א[3], הכוונה בהתפשטות הנשמה, היא ענין החיות שהאברים חיים ממנה; ובענין של "חיים", הרי כל האברים שווים. זהו ענין אחד הנמשך ומתפשט מהנשמה שבמוח לאברים, והוא ענין של אור. דבר נוסף "לוקחים" האברים מהנשמה שבמוח: **וְכָל אֵבָר מְקַבֵּל מִמֶּנָּה** – מהנשמה, סוגים שונים של **חִיּוּת וְכֹחַ הָרְאוּי לוֹ לְפִי מִזְגּוֹ וּתְכוּנָתוֹ,** – של האבר, ולא[4] שהשינויים (שהכוח באבר אחד שונה מהכוח שבאבר שני) נוצרים על ידי האבר עצמו, כמו הגוון הנראה במים כשהם נמצאים בכלי של זכוכית צבועה – אלא, מלכתחילה מושך האבר לעצמו את הכוח מן הנפש, לראות, או לשמוע וכו'. ובלשון ה"תניא": **הָעַיִן** – מקבלת מן הנשמה חיות וכוח, **לִרְאוֹת,** – כוח הראיה הוא בהתאם למזגו ותכונתו של חומר העין, שהוא כדבר מלוטש, המסוגל לראיה, **וְהָאֹזֶן** – מקבלת חיות וכוח **לִשְׁמֹעַ, וְהַפֶּה לְדַבֵּר, וְהָרַגְלַיִם לַהֲלֹךְ**[5], – כל אחד מהאברים מקבל לפי מזגו ותכונתו, את החיות והכוח מן הנשמה ה"שורה" ומתגלה בתחילה במוח. **כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ שֶׁכַּמֹּחַ מַרְגִּישׁ כָּל הַנִּפְעָל בְּרְמ"ח אֵבָרִים וְכָל הַקּוֹרוֹת אוֹתָם.** – כל אשר קורה באברים – מרגיש האדם במוחו, וכל כך למה? – מפני שבמוח נמצא עיקר מקומה ומקורה של החיות (ומשם מתפשטת החיות לכל האברים), ובמקור מורגש כל הנעשה בחיות המתפשטת ממנו. [**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ובאם לא היו הכחות מחולקים מצ"ע (כ"א רק מצד האברים – כדוגמת מים ואור הנראים ע"י זכוכית צבועה) אזי כשהמוח מרגיש בעצמו את הנפעל באברים **לא** הי' שינוי בהרגשות הבאות מן העין או מהאוזן, כיון שעלו כבר מהן להמוח (וכמו המים כשנלקחים מן הזכוכית הצבועה – אין שינוי בין הנלקחים מכלי לבן או מאדום כו') ואת"ל שהשינוי בהאבר בהכח שנמשך בו נקנה בהכח (וכמו חתיכת כסף שעשאוה כלי) הרגשתו כשעולה להמוח, באם הנשמה שבמוח אינה בגדר התחלקות **כלל** (גם לא באופן שכלולה בה), הרי לא תהי' בה התחלקות ושינוי בין הרגשת הקורה ונפעל בעין או באוזן וכו' – כיון שהיא פשוטה בתכלית. ובהנ"ל מכריח לומר שעוד **קודם** שנמשך מהנשמה בפו"מ באברים – הכחות משונים זמ"ז. ועתה מפרש באיזה "מקום" דהנשמה מתחיל השינוי והתחלקות". כדי להקל על הבנת הדברים שלמדנו, ובמיוחד להבין את ביאורי הרבי שליט"א – נדרשת הקדמה קצרה: שני ענינים באור וחיות הנפש שבגוף: א) ענין החיות – חיים – שהגוף כולו חי מהנשמה. ומבחינה זו – אין הבדל בין אבר אחד למשנהו. הראש אינו יותר מאשר חי, והרגל אינה פחות מאשר חי. כל הגוף, על **כל** אבריו חיים באופן שווה. חיות זו מתוארת בתואר "אור". ב) החיות והכוח, שכל אבר "לוקח" מהנשמה, המותאמים במיוחד לאותו אבר; ולמשל – העין מקבלת מהנשמה חיות וכוח לראות, האוזן – חיות וכוח לשמוע, הפה – חיות וכוח לדבר, הרגלים – חיות וכוח ללכת, וכך הלאה. כלומר: החיות הכללית, מה שכל אבר "חי" – ובכך כל האברים שווים. החיות והכוח הפרטיים שכל אבר מקבל כדי שיוכל למלא את תפקידו המוגדר – ובכך הם משתנים בכל אבר בנפרד. – החיות של הנפש היא פשוטה, כלומר: אין בה שום התפצלות של כוחות שונים, וכיצד נוצר השינוי בכוחות? – הדבר בא כתוצאה מהתלבשות החיות באברים, שמהחיות המתלבשת בעין – נוצר כוח הראיה, ומהחיות המתלבשת באוזן – נוצר כוח השמיעה, וכך הלאה, וכמו למשל מים הנמצאים בכלי של זכוכית צבועה, הרי למרות שהמים פשוטים ובעלי גוון אחיד, בכל זאת, כשהם נמצאים בכלי אדום – נראים המים אדומים, בכלי ירוק – נראים המים ירוקים. כך אפשר לומר גם ביחס לכוחות הנפש – האבר ממשיך מהנפש חיות פשוטה, אלא שהאבר הופך את החיות לכוח פרטי, העין הופכת את החיות לכוח של ראיה,

ליקוטי אמרים

כדכתיב ומבשרי אחזה אלוה שכמו שנשמת האדם היא ממלאה כל רמ"ח אברי הגוף מראשו ועד רגלו ואעפ"כ עיקר משכנה והשראתה היא במוחו ומהמוח מתפשטת לכל האברים וכל אבר מקבל ממנה חיות וכח הראוי לו לפי מזגו ותכונתו העין לראות והאזן לשמוע והפה לדבר והרגלים להלוך כנראה בחוש שבמוח מרגיש כל הנפעל ברמ"ח אברים וכל הקורות

---

2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להבא לקמן – להעיר מזח"ג רנז, ב". **3. בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א:** " 'ומהמוח מתפשטת לכל האברים' – מה שהיא **בשוה** בכל האברים, מה שהם חיים. אור. ועוד ענין – 'וכל אבר מקבל ממנה...'". **4. בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "**ולא** שהשינוי נעשה ע"י האבר כגוון, הנראה במים הנמצאים בכלי זכוכית צבוע". **5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "י"ל שפרט ד' אלו – שמהם מסתעפים הג' דפיך לבבך לעשותו, מחדו"מ; ראי' ושמיעה (מעוררים המח' – חו"ב כמו שבאים בהתחלקות האברים), פה לדבר, רגלים להלוך (תכלית העשי' והירידה (ולכן לא נקט ידיים))".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכך בשאר האברים. האופן השני: — הנפש כלולה מכוחות שונים הנמשכים באברי הגוף. כלומר: העין מושכת אליה לכתחילה מן הנפש, כוח של ראיה, שהיה כלול בנפש, האוזן מושכת מהנפש כוח של שמיעה, ולא שהשינוי בין כוח לכוח נוצר רק אחרי שחיות הנפש מתלבשת באבר המיוחד. רבנו הזקן יסביר להלן, שהאמת היא כפי האופן השני, שבנשמה עצמה ישנם כבר כוחות שונים והם נמשכים לכל אבר בהתאם לתפקידו. לפי ביאורו של הרבי שליט"א, הראיה לכך, שמן ההכרח לומר שעוד לפני שהם מתלבשים באברים, קיימים כבר הכוחות הנפרדים בנשמה, היא: שכן, אם הכוחות לא היו נפרדים מצד עצמם כי אם מצד האברים, וכגון מים או אור הנראים דרך זכוכית צבועה, הרי המים או האור אין להם צבע כלל, הם מקבלים את הצבע מגוון הצבע של הזכוכית, ואם נאמר כך גם ביחס לכוחות הנמשכים באברים, הרי כשהמוח מרגיש בנעשה באברים, לא היה שינוי בהרגשתו ממה שנעשה בעין למה שנעשה באוזן, או בשאר האברים, מכיוון שאותן רגשות **כבר יצאו** מהעין או מהאוזן (וכמו במים כשמוציאים אותם מהכלי הצבוע, הרי שאין הבדל בין המים שהיו קודם בכלי לבן או בכלי אדום, המים חוזרים לגוונם העצמי והטבעי. כך גם ברגשות הבאים מהנעשה בעין או באוזן שאין הבדל ושינוי בהם, מכיוון שהם כבר יצאו מהאברים). ואם נאמר שהשינוי שהאבר פועל בכוח הנמשך בו — נקנה באותו כוח ונשאר בו תמיד (כמו למשל בחתיכת כסף שעשו ממנו כלי, הרי הכלי נשאר לתמיד. וכך נרצה לומר גם ביחס לענייננו: שהשינוי (שכל אבר פועל בחיות השייכת לו) נשאר כבר גם ברגש שאותו אבר מעורר במוח — למרות שהוא כבר **יצא** מהאבר) ואשר לכן שונה הרגש הבא מהעין לרגש הבא מהאוזן — אבל, הרי אם נאמר שהנשמה שבמוח איננה בגדר של התחלקות **כלל** (גם לא באופן שכוחות **כלולים** בה), — לא היו בנשמה שבמוח שום התחלקות ושינוי בין הרגשת הנעשה בעין לבין הרגשת הנעשה באוזן או בשאר האברים, מכיוון שהיא הרי פשוטה בתכלית — וגם אם מבחינת הרגשות הבאים מהאברים, כן היה הבדל, הרי לא היה שינוי זה נקלט בנשמה כמו שהיא במוח, אם נאמר שהיא פשוטה בתכלית. כל האמור, מכריח לומר, **שעוד לפני** שהחיות נמשכת מן הנשמה בפועל ממש לאברים — קיים בה כבר הבדל בין כוח לכוח. להלן, יסביר רבנו הזקן, באיזה "מקום" ומדריגה בנשמה, מתחיל השינוי וההתחלקות בין הכוחות השונים. **וְהִנֵּה, אֵין שִׁינּוּי קַבָּלַת הַכֹּחוֹת וְהַחַיּוֹת שֶׁבְּאַבְרֵי הַגּוּף** — מה שכל אבר מקבל מהנשמה כוח וחיות בצורה שונה אינו נובע **מִן הַנְּשָׁמָה מִצַּד עַצְמָהּ וּמָהוּתָהּ**, — שנאמר, **שֶׁיִּהְיֶה מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ** — של הנשמה, **מִתְחַלֵּק לְרַמ"ח** — 248, **חֲלָקִים שׁוֹנִים** — וכך הם **מִתְלַבְּשִׁים בְּרַמ"ח** — 248 **מְקוֹמוֹת, כְּפִי צִיּוּר חֶלְקֵי מְקוֹמוֹת אַבְרֵי הַגּוּף**, — כלומר: שנאמר שבנשמה עצמה ישנם כבר בגלוי כוחות שונים ומובדלים אחד מן השני — כוח לראות, כוח לשמוע, וכן הלאה, ושכאילו 248 הכוחות שבנשמה — מתלבשים ב־248 אברי הגוף, כל כוח במקום ובאבר השייך לו, כך אי אפשר לומר, שכן, **שֶׁלְּפִי זֶה, נִמְצָא עַצְמוּתָהּ וּמָהוּתָהּ** — של הנשמה, **מְצֻיָּר בְּצִיּוּר גַּשְׁמִי** — ויש לה **וּדְמוּת וְתַבְנִית כִּתְבְנִית הַגּוּף חַס־וְשָׁלוֹם**, — ואשר כשם שבגוף ישנם אברים שונים בעלי צורות שונות, כך נאמר גם כן שהכוחות שבנשמה הם שונים גם בדמותם ובציורם — אי אפשר לומר כך — **אֶלָּא** — הנשמה **כֻּלָּהּ** — היא (1) **עֶצֶם אֶחָד**, (2) **רוּחָנִי** — ויתירה מזו, האחדות שבה, היא באופן **פָּשׁוּט** — ולא "מורכב" מחלקים שונים, ועצמותה הרוחנית היא **וּמְפֻשָּׁט מִכָּל צִיּוּר גַּשְׁמִי וּמִבְּחִינַת וְגֶדֶר מָקוֹם וּמִדָּה וּגְבוּל גַּשְׁמִי** — מכל האמור הנשמה מופשטת **מִצַּד מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ**, — היא כל כך מופשטת מכל אלה, עד שגם כשהיא נמצאת בתוך האברים — אין כוח באברים ליצור בה שינוי בכך, ולכן ממשיך רבנו הזקן ואומר[6]: **וְלֹא שַׁיָּךְ בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ לוֹמַר שֶׁהִיא** — הנשמה נמצאת **בְּמֹחִין שֶׁבְּרֹאשׁ יוֹתֵר מִבְּרַגְלַיִם, מֵאַחַר שֶׁמָּהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ אֵינָהּ בְּגֶדֶר וּבְחִינַת מָקוֹם וּגְבוּל גַּשְׁמִי**, — הרי שאין מקום לשייך לה את ההגבלות, שכאילו היא נמצאת בראש יותר מאשר ברגלים, **רַק שֶׁתַּרְיַ"ג** — 613, **מִינֵי כֹּחוֹת וְחַיּוֹת כְּלוּלִים בָּהּ בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ**[7] **לָצֵאת אֶל הַפֹּעַל וְהַגִּלּוּי מֵהַהֶעְלֵם**, — בשעה שהם בנשמה, הם רק ענין של "כוח" הכלולים בה בהעלם — כלומר: בהעלם בנשמה, 613 כוחות כדי שיבואו "אל הפועל

ליקוטי אמרים

אותם. והנה אין שינוי קבלת הכחות והחיות שבאברי הגוף מן הנשמה מצד עצמה ומהותה שיהיה מהותה ועצמותה מתחלק לרמ"ח חלקי' שונים מתלבשי' ברמ"ח מקומו' כפי ציור חלקי מקומו' אברי הגוף שלפי זה נמצא עצמותה ומהותה מצוייר בציור גשמי ודמות ותבנית כתבנית הגוף ח"ו אלא כולה עצם אחד רוחני פשוט ומופשט מכל ציור גשמי ומבחי' וגדר מקום ומדה וגבול גשמי מצד מהותה ועצמות' ולא שייך במהות' ועצמותה לומר שהיא במוחין שבראש יותר מברגלים מאחר שמהותה ועצמותה אינה בגדר ובחי' מקום וגבול גשמי רק שתרי"ג מיני כחות וחיות כלולים בה במהותה ועצמותה לצאת אל הפועל והגילוי מההעלם להחיות

---

6. בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כ"כ עצומ"ה פשוט, עד שאפילו מצד זה שנמצאת **באברים** אין האברים פועלים בה שינוי בזה שלכן: 'ולא שייך במהותה ועצמותה...'". **7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שתיבת מין שוללת ממש — זהו **באידיש**, בלה"ק ("מין" היינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והגילוי", **לְהַחֲיוֹת רְמָ"ח** – 248, **אֵבָרִין וּשְׁסָ"ה** – 365 **גִּידִין שֶׁבַּגּוּף עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָם בַּנֶּפֶשׁ הַחַיּוּנִית, שֶׁיֵּשׁ לָהּ** – לנפש החיונית, **גַּם כֵּן רְמָ"ח וּשְׁסָ"ה כֹּחוֹת וְחַיּוּת הַלָּלוּ.** להלן יוסבר, שכוחות אלה, בשעה שהם נמשכים מן הנשמה ומתגלים בגוף – אז אומרים, שעיקר מקום ההמשכה וההתגלות הוא במוח שבראש, ומהמוח זה מתפשט לכל אברי הגוף. ואילו, עצמות ומהות הנשמה נמצאת בכל מקום בשווה, ברגל כמו בראש. בתחילה דובר רק על רמ"ח אברי הגוף ורמ"ח כוחות הנשמה המלובשים בהם, אך לאחר מכן מדובר כבר יותר בפרטיות, שישנם תרי"ג: רמ"ח אברים ושס"ה גידים, ולכל אחד מהם יש ענין מיוחד של חיות הנפש, ולכן מכאן ואילך כבר מדובר על תרי"ג.

ליקוטי אמרים

רמ"ח אברין ושס"ה גידין שבגוף ע"י התלבשותם בנפש החיונית שיש לה ג"כ רמ"ח ושס"ה כחות וחיות הללו.

~ יום שני כ"ד אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 142, והנה על המשכת... עד עמ' 142, כנ"ל].

וְהִנֵּה, עַל הַמְשָׁכַת כָּל הַתַּרְיַ"ג – 613, **מִינֵי כֹּחוֹת וְחַיּוּת** – הנמשכים **מֵהֶעְלֵם הַנְּשָׁמָה אֶל הַגּוּף לְהַחֲיוֹתוֹ, עָלֶיהָ** – – על המשכה זו, **אָמְרוּ,** – חכמינו ז"ל, **שֶׁעִקַּר מִשְׁכָּנָהּ וְהַשְׁרָאָתָהּ שֶׁל הַמְשָׁכָה זוֹ וְגִלּוּי זֶה, הוּא כֻּלּוֹ בַּמֹּחִין שֶׁבָּרֹאשׁ, וְלָכֵן הֵם** – המוחין **מְקַבְּלִים תְּחִלָּה הַכֹּחַ וְהַחַיּוּת הָרָאוּי לָהֶם לְפִי מִזְגָּם וּתְכוּנָתָם, שֶׁהֵן** – השכל המתחלק לשלשה כוחות: **חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת וְכֹחַ הַמַּחֲשָׁבָה וְכָל הַשַּׁיָּךְ לַמֹּחִין.** – שכל מה ששייך למוחין, ויש להם המזג והתכונה של המוח – מקבלים מהנפש לפני שאר האברים, **וְלֹא זוֹ בִּלְבַד,** – שהמוחין מקבלים את החיות שלהם לפני שאר האברים, **אֶלָּא גַּם כְּלָלוּת כָּל הַמְשָׁכוֹת הַחַיּוּת לִשְׁאָר הָאֵבָרִים, גַּם כֵּן** – לפני שהן נמשכות בשאר האברים, הן **כְּלוּלָה וּמְלֻבֶּשֶׁת בַּמֹּחִין** ותכונתו של האבר. **וְכָל הַכֹּחוֹת מִתְפַּשְּׁטִים מֵהַמֹּחַ כַּנּוֹדָע[8], כִּי שָׁם** – במוחין, **הוּא עִקַּר מִשְׁכַּן הַנְּשָׁמָה כֻּלָּהּ בִּבְחִינַת שֶׁבָּרֹאשׁ, וְשָׁם** – במוחין שבראש, **הוּא עִקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ שֶׁל הַמְשָׁכָה זוֹ, בִּבְחִינַת גִּלּוּי הָאוֹר וְהַחַיּוּת שֶׁל כָּל הַנְּשָׁמָה כֻּלָּהּ,** – כשההמשכה היא במוח שבראש – מתחילים האור והחיות להיות באופן של התגלות, **וּמִשָּׁם** – מהמוחין, **מִתְפַּשֶּׁטֶת הָאָרָה לִשְׁאָר כָּל הָאֵבָרִים, וּמְקַבֵּל כָּל אֶחָד כֹּחַ וְחַיּוּת הָרָאוּי לוֹ כְּפִי מִזְגּוֹ וּתְכוּנָתוֹ: כֹּחַ הָרְאִיָּה מִתְגַּלֶּה בָּעַיִן, וְכֹחַ הַשְּׁמִיעָה בָּאֹזֶן וְכוּ'.** – שכן, מתי קיים "כוח הראיה" המוכן להתגלות בעין, ו"כוח השמיעה" המוכן להתגלות באוזן? – הרי זה, לאחרי שהחיות נמשכה קודם באופן כללי במוחין, ומשם נמשכת הארה לכל אבר, והארה זו כבר מוגדרת לפי מזגו

ליקוטי אמרים

והנה על המשכת כל התרי"ג מיני כחות וחיות מהעלם הנשמה אל הגוף להחיותו עליה אמרו שעיקר משכנה והשראתה של המשכה זו וגילוי זה הוא כולו במוחין שבראש ולכן הם מקבלים תחלה הכח והחיות הראוי להם לפי מזגם ותכונתם שהן חב"ד וכח המחשבה וכל השייך למוחין ולא זו בלבד אלא גם כללות כל המשכות החיות לשאר האברים ג"כ כלולה ומלובשת במוחין שבראש ושם הוא עיקרה ושרשה של המשכ' זו בבחי' גילוי האור והחיו' של כל הנשמ' כולה ומשם מתפשטת הארה לשאר כל האברים ומקבל כל א' כח וחיו' הראוי לו כפי מזגו ותכונתו כח הראיה מתגלה בעין וכח השמיעה באוזן וכו'. וכל הכחות מתפשטים מהמוח כנודע כי שם הוא עיקר משכן הנשמה כולה בבחי' גילוי

שכולל כמה פרטים, ולשלול ממש) צ"ל "כמין" (צריף במס' סוכה וכיו"ב). **ואולי** הדיוק "מין" כאן – כי מין כח הראי' (וכיו"ב) נכללים בו מצ"ע (ולא רק מצד הכלי שלו – העין) כמה כחות ראי', וכמו ראיתו של צדיק וראיתו של רשע (עין טובה ועה"ר, נתן עיניו בו ונעשה כו' ועוד) – וכיון שעבודת האדם משנה אותו מרשע לצדיק אבל אין היא משנה את חומר העין ולא מחליפה נשמתו בנשמה אחרת עכצ"ל שגם בהיותו רשע וכח הראי' שלו שבעין היתה רק רע, הרי הי' גם אז **בהעלם** אצלו (במקור כח הראי' שבעין – היינו, בנשמתו) כח ראי' דצדיק, כח ראי' דנתן עיניו בו כו' – היינו מין (שכולל כמה פרטי) כח הראי'. ועצ"ע". **8.** מה שלהלן נזכרות לשונות הנראים לכאורה ככפולים וכחזרה על אותו ענין – מציין הרבי שליט"א, שמדובר כאן אודות דרגות שונות הנמצאות או כלולות במוח, כפי המבואר במאמרים: אז ישיר, עת"ר. ובחודש השביעי, תרס"ג. ובהמשך ר"ה תש"ח אות ז'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גִּלּוּי, – עצם הימצאות הנשמה בגוף, הוא באופן שהנשמה נמצאת בכל חלקי הגוף בשווה, בלי הבדל בין אבר אחד למשנהו; אך, המקום העיקרי שבו הנשמה היא בהתגלות – הרי זה במוחין, **שֶׁנִּגְלִית שָׁם** – במוחין, **כְּלָלוּת הַחַיּוּת הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת מִמֶּנָּה.** – מהנשמה. **רַק כְּחוֹתֶיהָ שֶׁל כְּלָלוּת הַחַיּוּת מְאִירִים וּמִתְפַּשְּׁטִים מִשָּׁם** – מהמוחין **לְכָל אֵבְרֵי הַגּוּף, כְּדִמְיוֹן הָאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט וּמֵאִיר מֵהַשֶּׁמֶשׁ לְחַדְרֵי חֲדָרִים. [וַאֲפִלּוּ הַלֵּב** – שהוא אבר כללי, שממנו נמשך לשאר האברים, "לבא פליג לכל שייפין", בכל זאת, גם הלב **מְקַבֵּל מֵהַמֹּחַ, וְלָכֵן הַמֹּחַ שַׁלִּיט עָלָיו** – על הלב, **בְּתוֹלַדְתּוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** – בפרק י"ב, שכך נברא האדם בטבע, שהמוח יהיה שליט על הלב; וזאת – מפני שגם הלב מקבל מן המוח, שמשום כך המוח "שליט על הלב"].

ליקוטי אמרים

שנגלית שם כללו' החיות המתפשט ממנה. רק כחותיה של כללות החיות מאירים ומתפשטים משם לכל אברי הגוף כדמיון האור המתפשט ומאיר מהשמש לחדרי חדרים [ואפילו הלב מקבל מהמוח ולכן המוח שליט עליו בתולדתו כנ"ל]:

~ יום שלישי כ"ה אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עב, וככה ממש עד"מ... עד עמ' 144, א"ם ב"ה.

וְכָכָה מַמָּשׁ, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין – כל העולמות, **לְהַחֲיוֹתָם,** – כמו שלמדנו במשל הנפש, שהנפש נמצאת וממלאה את כל הגוף, כך אור אין־סוף ברוך־הוא "ממלא כל עלמין", ממלא ונמצא בכל העולמות, **וּבְכָל עוֹלָם יֵשׁ בְּרוּאִים לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית, רִבּוּא רְבָבוֹת מִינֵי מַדְרֵגוֹת מַלְאָכִים וּנְשָׁמוֹת כּוּ',** – מספר נבראים בלי גבול בכל עולם, **וְכֵן רִבּוּי הָעוֹלָמוֹת אֵין לוֹ קֵץ וּגְבוּל, גָּבוֹהַּ עַל גָּבוֹהַּ כּוּ'.** – ישנם עולמות בלי מספר, וכל עולם הוא למעלה מהעולם השני – שכן, ההתחלקות בדברים ברוחניות, היא רק באשר לדרגה, וכשאומרים "הרבה עולמות", הכוונה היא, שכל אחד מהם הוא במדריגה אחרת, עולם אחד למעלה מהשני; ובכך מתבטאת ההתחלקות הגדולה בעולמות ונבראים, שהמשל על כך הוא ההתחלקות באברים, בין אבר אחד לשני. וכשם שביחס לנשמה, אי אפשר לומר שמהות ועצמות הנשמה נמצאת במוח שבראש יותר מאשר ברגלים – כך גם בנמשל, שמבחינת 'מהות ועצמות אין־סוף' אין הבדל בין עולם לעולם, אלא – ה"אין־סוף" נמצא בכל העולמות בשווה, והוא בהעלם בכל העולמות בשווה. **וְהִנֵּה, מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שָׁוֶה בָּעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, כִּמְשַׁל הַנְּשָׁמָה הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – שמהות ועצמות הנשמה היא למעלה מהתחלקות, ואי אפשר לומר שהיא נמצאת במוחין שבראש יותר מאשר ברגלים. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים': "דְּאִיהוּ** – הקב"ה, **סְתִימוּ דְּכָל סְתִימִין",** – הוא נעלם מכל הנעלמים, **פְּרוּשׁ** – לא שהוא נעלם יותר מאשר כל הנעלמים, אלא שהוא נעלם גם מכל הנעלמים: **דַּאֲפִילוּ בְּעָלְמִין סְתִימִין דִּלְעֵילָא, הוּא סָתוּם וְנֶעְלָם בְּתוֹכָם,** – שאפילו בעולמות הנעלמים שלמעלה, הוא מוסתר בתוכם אינו מתגלה, **כְּמוֹ שֶׁהוּא סָתוּם וְנֶעְלָם בַּתַּחְתּוֹנִים,** – כמו שהוא בהעלם בעולמות התחתונים, **כִּי לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל,** – אין מחשבה ש"תתפוס" בו כלל, **אֲפִלּוּ בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים,** – הרי שלא שייך להבדיל ולומר שבעולמות התחתונים, 'מהות ועצמות אין־סוף ברוך־הוא' לא מתגלה אלא הוא בהעלם בתוכם, ואילו בעולמות העליונים הוא מתגלה – כי גם בעולמות העליונים הוא בהעלם בדיוק כמו בעולמות התחתונים. **וְנִמְצָא, כְּמוֹ שֶׁמְּצוּי שָׁם** – בעולמות העליונים, **כָּךְ נִמְצָא בַּתַּחְתּוֹנִים מַמָּשׁ.** – הרי שגם בהימצאותו אין הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, כי כשם שהוא נמצא בעולמות העליונים, באותה מדה הוא נמצא גם בעולמות התחתונים. **וְהַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין**

ליקוטי אמרים

וככה ממש עד"מ א"ם ב"ה ממלא כל עלמין להחיותם ובכל עולם יש ברואים לאין קץ ותכלית רבוא רבבות מיני מדרגות מלאכים ונשמות כו' וכן ריבוי העולמות אין לו קץ וגבול גבוה על גבוה כו'. והנה מהותו ועצמותו של א"ם ב"ה שוה בעליונים ותחתונים כמשל הנשמה הנ"ל וכמ"ש בתיקונים דאיהו סתימו דכל סתימין פי' דאפי' בעלמין סתימין דלעילא הוא סתום ונעלם בתוכם כמו שהוא סתום ונעלם בתחתוני' כי לית מחשבה תפיסא ביה כלל אפי' בעולמות עליונים. ונמצא כמו שמצוי שם כך נמצא בתחתונים ממש. וההבדל שבין עולמו' עליונים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, הוּא מִצַּד הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר בִּבְחִינַת גִּלּוּי מֵהַהֶעְלֵם – כפי שיסביר להלן, שההתגלות היא כדי להחיות את העולמות והנבראים שבתוכם, כי חיותם, היא ההתגלות האלקית שבהם – ובכך מתבטא ההבדל שבין העולמות העליונים לעולמות התחתונים – באיזו מדה ההתגלות: בעולמות העליונים, ההארה מהחיות האלקית היא יותר בהתגלות מאשר בעולמות התחתונים. בדברו כאן, בענין הגילוי וההעלם, מסביר רבנו הזקן, במאמר המוסגר, שזהו אחד הטעמים מדוע קוראים לחיות האלקית שבעולמות, בשם "אור" [**שֶׁזֶּה אֶחָד מֵהַטְּעָמִים שֶׁהַהַשְׁפָּעָה וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת מְכֻנָּה בְּשֵׁם "אוֹר" עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל**

ליקוטי אמרים

ותחתונים הוא מצד המשכת החיות אשר א"ס ב"ה ממשיך ומאיר בבחי' גילוי מההעלם [שזה אחד מהטעמי' שההשפעה והמשכות החיות מכונה בשם אור עד"מ] להחיות העולמות והברואים שבהם שהעולמו' העליוני' מקבלים בבחי' גילוי קצת יותר מהתחתוני' וכל הברואי' שבהם מקבלים כל א' כפי כחו ותכונתו שהיא תכונת ובחי' המשכה הפרטית אשר א"ס ב"ה ממשיך ומאיר לו. והתחתונים אפי' הרוחניים אינם מקבלים בבחי' גילוי כ"כ רק בלבושים רבים אשר א"ס ב"ה מלביש בהם החיות והאור אשר ממשיך ומאיר להם להחיותם וכ"כ עצמו וגברו הלבושים אשר א"ס ב"ה מלביש ומסתיר בהם האור והחיות עד אשר ברא בו עוה"ז החומרי והגשמי ממש ומהווהו ומחייהו בחיות ואור אשר ממשיך ומאיר לו אור המלובש ומכוסה ומוסתר בתוך הלבושים הרבים והעצומים המעלימים ומסתירי'

– במקום "שפע" שקוראים החוקרים להשפעת החיות האלקית – זה נקרא ב"קבלה" בשם "אור". אחד הטעמים לכך הוא: שכן, המושג אור, מבטא את ההתגלות מההעלם – בתחילה היה האור מוסתר ונעלם במאור, ולאחר מכן הוא נמשך ממקורו, שהוא ה"מאור", ומתגלה בתור "אור", כלומר: גילוי מההעלם באופן שהארה בלבד מההעלם באה בגילוי – שלא כמו ב"שפע", שעצם הדבר כמו שהוא – יכול להיות נשפע, כמו למשל, "שפעת מים", שהמים עצמם שהיו בתחילה במקום אחד, יימשכו במקום אחר. ואילו, "אור" ענינו גילוי מן ההעלם, שהארה בלבד מההעלם באה בהתגלות. זהו טעמו של דבר, מדוע החיות האלקית הנמשכת בעולמות – נקראת בשם "אור", מפני שהיא גילוי מן ההעלם]. המשכת החיות, שאין־סוף ברוך־הוא ממשיך ומגלה, היא – **לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת וְהַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם,** – שבכך, קיים כבר הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, **שֶׁהָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים מְקַבְּלִים** – המשכה וחיות זו, **בִּבְחִינַת גִּלּוּי קְצָת יוֹתֵר מֵהַתַּחְתּוֹנִים,** – מאשר העולמות התחתונים. כלומר: גם בעולמות העליונים אין האור והחיות בהתגלות ממש – אלא קצת יותר מאשר בעולמות התחתונים. **וְכָל הַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם** – בעולמות העליונים, **מְקַבְּלִים** – חיות גלויה זו, **כָּל אֶחָד כְּפִי כֹּחוֹ וּתְכוּנָתוֹ,** – כמו שלמדנו במשל, שכל אבר מקבל חיות מהמוח "כפי מזגו ותכונתו", כך גם בנמשל, מקבל כל נברא את חיותו, "כפי מזגו ותכונתו", כלומר: עד כמה שיש בכוחו לקבל, ובאיזה אופן ותכונה תתגלה בו החיות – אם באופן של מוחין ושכל, או באופן של מדות ["אבל לא שה"תכונה" מסתירה הגילוי כ"א 'ממשיך ומאיר לו'" – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א], **שֶׁהִיא תְּכוּנַת וּבְחִינַת הַמְשָׁכָה הַפְּרָטִית אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לוֹ;** – לאותו נברא פרטי. **וְהַתַּחְתּוֹנִים, אֲפִלּוּ הָרוּחָנִיִּים, אֵינָם מְקַבְּלִים** – את החיות האלקית, **בִּבְחִינַת גִּלּוּי כָּל־כָּךְ,** – כמו העולמות העליונים, **רַק בִּלְבוּשִׁים רַבִּים אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַלְבִּישׁ בָּהֶם** – באותם לבושים, **הַחַיּוּת וְהָאוֹר אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לָהֶם לְהַחֲיוֹתָם.** – שהחיות האלקית הנמשכת להחיות את העולמות התחתונים, מלובשת בהרבה לבושים המסתירים, שהחיות לא תהיה בהתגלות; הסתרה גדולה זו שהלבושים מסתירים, איננה רק בכמות, במספר הלבושים המסתירים על החיות, אלא גם באיכות: מדובר בסוג לבוש שונה, המסתיר בצורה כזו, שנברא ממנו עולם גשמי. שכן, גם במספר רב של לבושים בלבד, היו מתהווים מהחיות נבראים רוחניים; כדי שיווצרו נבראים כמו שבעולם הגשמי – נדרש סוג לבוש אחר לגמרי – ובלשון ה"תניא": **וְכָל־כָּךְ עָצְמוּ וְגָבְרוּ הַלְּבוּשִׁים אֲשֶׁר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַלְבִּישׁ וּמַסְתִּיר בָּהֶם הָאוֹר וְהַחַיּוּת,** – לא רק שהלבושים הם גדולים ורבים במספר, אלא הם מסוג כזה שההסתרה עצמה שהם מסתירים, היא גדולה וחזקה יותר, **עַד אֲשֶׁר בָּרָא בּוֹ** – באור וחיות אלה, **עוֹלָם־הַזֶּה הַחָמְרִי וְהַגַּשְׁמִי מַמָּשׁ,** – "כי ישנו עולם העשי' רוחני"[10] – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א, **וּמְהַוֵּהוּ וּמְחַיֵּהוּ בְּחַיּוּת וְאוֹר אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לוֹ, אוֹר הַמְּלֻבָּשׁ וּמְכֻסֶּה וּמִסְתָּר בְּתוֹךְ הַלְּבוּשִׁים הָרַבִּים וְהָעֲצוּמִים הַמַּעְלִימִים וּמַסְתִּירִים הָאוֹר וְהַחַיּוּת,**

9. "כפי כחו ותכונתו' – הנמשל על הנאמר במשל: 'מזגו ותכונתו'" – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנראה כוונתו ודיוקו כאן החומרי והגשמי ממש – לענין ההתהוות מאין ליש ממש, היינו כדור הארץ החומרי, היינו רק חלק הדומם,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עַד שֶׁאֵין נִרְאֶה וְנִגְלֶה שׁוּם אוֹר וְחַיּוּת רַק דְּבָרִים חֲמָרִיִּים וְגַשְׁמִיִּים, וְנִרְאִים מֵתִים, – נדמה שאלה הם דברים מתים, שאין בהם חיות רוחנית, וכפי שהדבר בכדור הארץ החומרי, כדלהלן. **אַךְ בְּתוֹכָם יֵשׁ אוֹר וְחַיּוּת הַמְהַוֶּה אוֹתָם מֵאֵין לְיֵשׁ תָּמִיד, שֶׁלֹּא יַחֲזְרוּ לִהְיוֹת אֵין וָאֶפֶס כְּשֶׁהָיוּ,** – לפני שנבראו. שכן, לא די במה שהם נבראו פעם אחת בששת ימי בראשית, אלא, תמיד, בכל עת ובכל רגע, צריך האור והחיות האלקי לחדש ולהוות מחדש מאין ליש – הרי, שתמיד ישנם בהם האור והחיות האלקי המהווה אותם, למרות שאין הם נראים, **וְאוֹר זֶה הוּא מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, רַק שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשִׁים רַבִּים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים'[11], שֶׁאוֹר וְחַיּוּת כְּדוּר הָאָרֶץ הַחָמְרִי הַנִּרְאֶה לְעֵינֵי בָשָׂר, הוּא מִמַּלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה,** – "מלכות דעשיה" היא הספירה התחתונה ביותר ב"עולם העשיה", וב"מלכות" עצמה, ישנה הרי התכללות מכל עשר הספירות, שהתחתונה שבהן היא "מלכות", וזהו "מלכות דמלכות דעשיה" – בחינת "מלכות" שבספירת "מלכות" של העולם התחתון ביותר – עולם הזה, **וּבְתוֹכָהּ** – ישנה, **מַלְכוּת דִּיצִירָה וְכוּ',** – וכך הלאה, שבתוך מלכות ד"יצירה" ישנה התכללות של "עולם הבריאה" וכו', **עַד שֶׁבְּתוֹךְ כֻּלָּן** – בספירות של כל העולמות – כולל גם "עולם העשיה", ישנן **עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת**[12] – "עולם האצילות" הוא העולם העליון ביותר, והספירות של "עולם האצילות" – **הַמְיֻחָדוֹת** – הספירות של "עולם האצילות" מאוחדות **בְּמַאֲצִילָן אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא:** – הרי, שגם בכדור הארץ החומרי ישנם אור וחיות של אין־סוף ברוך־הוא, הבאים על־ידי הספירות של העולמות (שהן – ה"ספירות" – האלקות של העולמות), והם נמשכים דרך לבושים המכסים ומסתירים על החיות, שלא תיראה. זהו ההסבר על ההבדל שבין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, הנובע מהאור והחיות הנמשכים מאור אין־סוף ברוך־הוא, להוות ולהחיות את העולמות: בעולמות העליונים החיות היא יותר בהתגלות, ובעולמות התחתונים היא פחות בהתגלות, עד שבעולם הזה הגשמי – החיות מכוסה לגמרי ואינה נראית כלל. ברם, מבחינת 'מהות ועצמות אין־סוף ברוך־הוא' – אין כל הבדל בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים, כי אור אין־סוף, מוסתר גם בתחתונים וגם בעליונים, והוא נמצא גם בעליונים וגם בתחתונים.

ליקוטי אמרים

האור והחיות עד שאין נראה ונגלה שום אור וחיות רק דברים חומריים וגשמיים ונראים מתים אך בתוכם יש אור וחיות המהוה אותם מאין ליש תמיד שלא יחזרו להיות אין ואפס כשהיו ואור זה הוא מא"ס ב"ה רק שנתלבש בלבושים רבים וכמ"ש בע"ח שאור וחיות כדור הארץ החומרי הנראה לעיני בשר הוא ממלכות דמלכות דעשיה ובתוכה מלכות דיצירה*) וכו' עד שבתוך כולן י"ס דאצילות המיוחדות במאצילן א"ס ב"ה:

*) [בדפוסים הקודמים הי' כתוב "מלכות דמלכות דעשיה" וג"ל דצ"ל "מלכות דיצירה" וכ"ה באגה"ק סי' כ"ה המתחיל להבין אמרי בינה כו'. אשר נמצא לפנינו גוף כתי"ק].

~ יום רביעי כ"ו אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 144, פרק נב. וכמו שבנשמת... עד עמ' עג, מהשמש.

פֶּרֶק נב. בפרק הקודם, החל רבנו הזקן להסביר, ענין השראת השכינה שהיתה בקדשי־קדשים ובמקומות מסויימים נוספים, כאשר יש להבין לכאורה: מה משמעות "השראת השכינה" – במקום זה או אחר, והרי "מלא כל הארץ כבודו"? ורבנו הזקן הסביר ש"מבשרי אחזה" – מגופו ונפשו יודע האדם, שנשמתו נמצאת בכל גופו ובכל אבריו – ובכל זאת, עיקר מקום הנשמה, הוא במוחין שבראש. והרי, כלפי עצם הנשמה, אי אפשר לומר כך, שכן עצם הנשמה נמצא בכל האברים באופן שווה, הוא לא נמצא במוחין שבראש יותר מאשר ברגלים; אלא, הכוונה להמשכה הכללית והגלויה של החיות, הנמשכת מהנשמה להחיות את הגוף, לפני שהיא מתפשטת בגוף לפי מזגו ותכונתו של כל אבר – על המשכה כללית וגלויה זו שמן הנשמה, אומרים שעיקר מקומה, הוא במוחין שבראש, ומשם נמשכת ומתפשטת הארה בלבד אל

[וענין הצמיחה, חיות ומדבר – בא מאור וחיות אחר ונגלה יותר מהנ"ל אף שגם הוא ממל' דמל' דעשי' [לקמן קלב, ע"ב בתחלתו], ובזה מובן כמה דיוקים בל': מאין ליש [דלכאורה הרי כבר אמר שמדובר בעוה"ז כו'] הנראה לעיני בשר ועוד. משא"כ עולם העשי' סתם (שכולל גם העשי' הרוחני) – כותב לקמן (ספנ"ב ופנ"ג) מל' דעשי' (ולא מל' דמל')". **11.** "ש"נ פ"א – בשער מ"ג פ"א גירסות שונות. ולהעיר ממשנת חסידים מס' עשי' גופנית פ"א משנה ב" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** **12.** "ראה לקמן קמ, א: "הארה שבאצי' בוקעת כו' ובעוה"ז החומרי" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כל שאר אברי הגוף. כך — הסביר רבנו הזקן — גם בנמשל של אלקות ועולם. מבחינת 'עצמות ומהות אין־סוף ברוך־הוא', אין מקום לחלק בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים — כי גם הימצאותו של אור אין־סוף בעולמות העליונים — הוא בהעלם, עד כדי כך, ששום מחשבה, גם של הנבראים שבעולמות העליונים, אין באפשרותה "לתפוס" ולהשיג אותו; ובאשר לעצם הימצאותו של אור אין־סוף הרי הוא נמצא באופן שווה בעולמות התחתונים ובעולמות העליונים. ההתחלקות בין העולמות העליונים לבין העולמות התחתונים (כמו שהדבר במשל של ההתחלקות באברים) היא מצד המשכת וגילוי החיות מאין־סוף ברוך־הוא, להתהוות העולמות והנבראים ולהחיותם: החיות בעולמות העליונים היא בהתגלות יותר מאשר בעולמות התחתונים. בפרק הבא, אותו אנו מתחילים ללמוד, ממשיך רבנו הזקן להסביר בנמשל (של אלקות ועולם) מה שנאמר במשל, שהגילוי של החיות הכללית, הוא במוחין שבראש.

ליקוטי אמרים

פרק נב וכמו שבנשמת האדם עיקר גילוי כללות החיות הוא במוחין וכל האברים מקבלים אור וכח לבד המאיר להם ממקור גילוי החיות שבמוחין ככה ממש עד"מ עיקר גילוי כללות המשכת החיות להחיות העולמות והברואים שבהם הוא מלובש ונכלל ברצונו וחכמתו ובינתו ודעתו ית' הנק' בשם מוחין והן הן המלובשים בתורה ומצותיה וגילוי כללות המשכה זו הוא מקור החיות אשר העולמות מקבלי' כל א' בפרטות רק הארה מתפשטת ומאירה ממקור זה כדמיון אור המתפשט מהשמש עד"מ וכחות אברי הגוף מהמוח הנ"ל ומקור זה הוא הנקרא עלמא דאתגליא ומטרונית' ואימא תתאה ושכינה מלשון ושכנתי בתוכם על שם שמקור זה הוא ראשית התגלות אור א"ס אשר

וכְּמוֹ שֶׁבְּנִשְׁמַת הָאָדָם, עִקַּר גִּלּוּי כְּלָלוּת הַחַיּוּת הוּא בַּמֹּחִין, וְכָל הָאֵבָרִים מְקַבְּלִים אוֹר וְכֹחַ לְבַד, הַמֵּאִיר לָהֶם מִמְּקוֹר גִּלּוּי הַחַיּוּת שֶׁבַּמֹּחִין – כָּכָה מַמָּשׁ, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, עִקַּר גִּלּוּי כְּלָלוּת הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת, לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת וְהַבְּרוּאִים שֶׁבָּהֶם – הוּא מְלֻבָּשׁ וְנִכְלָל בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, – של הקב"ה, **הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם "מֹחִין"**, – ספירות כתר (רצון), חכמה, בינה ודעת – נקראות "מוחין" למעלה, ובהן מלובשת ונכללת ההמשכה הכללית של החיות, והיא ההתגלות הראשונה של אין־סוף ברוך־הוא בעולמות, **וְהֵן הֵן** – הרצון, החכמה, הבינה והדעת שלמעלה, **הַמְלֻבָּשִׁים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ.** – שכן, ההלכה עצמה או המצוה עצמה, – זהו רצונו של הקב"ה, שרוצה שההלכה תהיה כך וכך, או שהמצוה תהיה באופן כזה; והשכל וההבנה של ההלכות וטעמי המצוות – הם ה"חכמה־בינה־דעת" שלמעלה – הרי, בתורה ובמצוות מלובשים המוחין שלמעלה, שבהם ישנה ההמשכה הכללית של החיות האלקית לעולמות. **וְגִלּוּי כְּלָלוּת הַמְשָׁכָה זוֹ** – כשההמשכה הכללית שבמוחין – באה לידי התגלות, שכפי שרבנו הזקן מסביר להלן, הרי כשההמשכה מהמוחין באה בספירת המלכות, **הוּא מְקוֹר הַחַיּוּת, אֲשֶׁר הָעוֹלָמוֹת מְקַבְּלִים כָּל אֶחָד בִּפְרָטוּת. רַק הֶאָרָה מִתְפַּשֶּׁטֶת וּמְאִירָה מִמָּקוֹר זֶה,** – לא מדובר כאן על ההמשכה הכללית שבמוחין, אלא – על התגלותה – של המשכה זו. התגלות זו – היא מקור החיות שמקבלים כל העולמות והנבראים, כל אחד מהם – ההארה הפרטית השייכת אליו. הארה והתפשטות זו, היא: **כְּדִמְיוֹן אוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – כמשל האור שהוא הארה בלבד מהשמש, וכמשל **וְכֹחוֹת אִבְרֵי הַגּוּף** – המתפשטים **מֵהַמֹּחַ, הַנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק נ"א. **וּמָקוֹר זֶה** – שהוא כבר התגלות מההמשכה הכללית שבמוחין, **הוּא הַנִּקְרָא** – בתורת הקבלה, **"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** – עולם של התגלות, כי כאן מתחילה ההתגלות של אלקות בעולמות, וכן הוא נקרא **וּ"מַטְרוֹנִיתָא",** – מלכה, המקבלת מהקב"ה – המלך של המלכה, **וְ"אִמָּא תַּתָּאָה",** – המדריגה התחתונה יותר של "אימא", כי גם "בינה" נקראת "אימא" (ככתוב[1]: "אִם (אֵם) לבינה תקרא"), אלא – בינה היא "אימא עילאה", המדריגה העליונה שב"אימא", ומלכות נקראת "אימא תתאה", **וּ"שְׁכִינָה"** – **מִלְּשׁוֹן "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"**[2], – שכינה והתגלות[3]. להלן יסביר רבנו הזקן – כפי שהרבי שליט"א מפרש זאת[4] משמעותם של כל התוארים האמורים, המתארים את תכונתו ופעולתו של מקור החיות: מקור החיות נקרא "עלמא דאתגליא" – **עַל שֵׁם שֶׁמָּקוֹר זֶה הוּא רֵאשִׁית הִתְגַּלּוּת אוֹר אֵין־סוֹף,** – ומכיוון שהמקור עצמו הוא ענין של התגלות, לכן הוא עצמו (מצד תכונתו העצמית) נקרא בשם "עלמא דאתגליא" (עולם של התגלות), ולא משום שהוא

---

1. ראה משלי ב, ג; ברכות נז, א (וחדושי אגדות מהרש"א, שם). 2. שמות כה, ח. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכל זה אין מזכיר שהוא מלכות דאצילות ודבר הוי' רק אח"כ כהקדמה להענין דק"ק ותורה איך הם משתלשלים מעולם לעולם, אז אומר שהיא מלכות דאצי' וכו' דבריאה וכו' וכיון שמסתייע בזה מע"ח מביא ל' הע"ח "מלכות" (ולא שכינה וכו') – משא"כ בל' התניא מצ"ע – שאינו בל' ס' הקבלה". 4. בלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א: "התיבות "על שם שמקור זה הוא ראשית התגלות אוא"ס" הם ביאור על מה שאמר שמקור זה עצמו נקרא דאתגליא (ולא מפני שמחי' עלדאת"ג) "אשר ממשיך ומאיר לעולמות בבחי' גילוי" (בדוגמת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מחיה עלמא דאתגליא; מקור החיות נקרא גם "מטרוניתא" (מלכה), מפני שהוא **אֲשֶׁר מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר לָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – ולכן, זה בדוגמת "מטרוניתא" (מלכה) שעל־ידה נמשכים ומתגלים עניניו של מלך. הרי, שמקור החיות, הוא התחלת ההתגלות של אור אין־סוף, המתגלה מאור אין־סוף ב"מטרוניתא" (מלכה). **וּמִמָּקוֹר זֶה נִמְשָׁךְ לְכָל אֶחָד** – מהעולמות והנבראים, **הָאוֹר וְחַיּוּת פְּרָטֵי הָרָאוּי לוֹ,** – שלכן, נקרא מקור החיות גם בשם "אימא תתאה", מפני שהוא ה"אם", מקור החיות הפרטית של כל נברא, **וְשׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם** – בעולמות ובנבראים, **לְהַחֲיוֹתָם.** – שלכן, נקרא מקור החיות גם בשם "שכינה", על שם ששוכנת ומתלבשת בעולמות ובנבראים, להחיותם. עד כאן למדנו, איך הוא מקור לעולמות ונבראים בכלל, להלן – נלמד איך הוא מקור לנשמות ישראל: **וְלָכֵן** – הוא **נִקְרָא** – גם כן, **"אֵם הַבָּנִים" עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – "בנים" היינו "נשמות ישראל", ונקרא גם **"כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל", שֶׁמִּמָּקוֹר זֶה נֶאֱצְלוּ נִשְׁמוֹת דַּאֲצִילוּת** – שהם אינם נבראים, אלא "נאצלים", **וְנִבְרְאוּ נִשְׁמוֹת דִּבְרִיאָה וְכוּ'. וְכֻלָּן** – גם העולמות והנבראים וגם הנשמות, **אֵינָן רַק מֵהִתְפַּשְׁטוּת הַחַיּוּת וְהָאוֹר** – המתפשטים ונמשכים, **מֵהַמָּקוֹר הַזֶּה הַנִּקְרָא "שְׁכִינָה", כְּהִתְפַּשְׁטוּת הָאוֹר מֵהַשֶּׁמֶשׁ.** – שהוא הארה בלבד מהשמש – כך גם כל אלה הם הארה בלבד ממקור זה.

ליקוטי אמרים

ממשיך ומאיר לעולמות בבחי' גילוי וממקור זה נמשך לכל א' האור וחיות פרטי הראוי לו ושוכן ומתלבש בתוכם להחיותם ולכן נקרא אם הבנים עד"מ וכנסת ישראל שממקור זה נאצלו נשמות דאצי' ונבראו נשמות דבריאה וכו' וכולן אינן רק מהתפשטות החיות והאור מהמקור הזה הנק' שכינה כהתפשטות האור מהשמש

~ יום חמישי כ"ז אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עג, אבל השכינה עצמה... עד עמ' עג, מצות התורה.

אֲבָל הַשְּׁכִינָה עַצְמָהּ, שֶׁהִיא רֵאשִׁית הַגִּלּוּי וְעִקָּרוֹ, מַה שֶּׁאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר לָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת גִּלּוּי, וְהִיא – השכינה, **מְקוֹר כָּל הַמְּשָׁכוֹת הַחַיּוּת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת [שֶׁכָּל הַחַיּוּת שֶׁבָּהֶם** – שבעולמות, **אֵינוֹ רַק אוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה** – מהשכינה, **כְּאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַשֶּׁמֶשׁ]** – הרי השכינה עצמה, שהיא מקור כל החיות של העולמות – **אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָמוֹת לִסְבֹּל וּלְקַבֵּל אוֹר שְׁכִינָתָהּ, שֶׁתִּשְׁכֹּן וְתִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם מַמָּשׁ, בְּלִא לְבוּשׁ הַמַּעֲלִים וּמַסְתִּיר אוֹרָהּ מֵהֶם,** – אין הם יכולים לקבל את אור השכינה, אם הוא יתגלה אליהם שלא על ידי לבוש המעלים ומסתיר את האור, **שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי בִּמְקוֹרָם, כְּבִטּוּל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בִּמְקוֹרוֹ בְּגוּף הַשֶּׁמֶשׁ,** – שאז, כשאור השמש נמצא במקורו, בשמש עצמה – הרי הוא באופן – **שֶׁאֵין נִרְאֶה שָׁם אוֹר זֶה, רַק עֶצֶם גּוּף הַשֶּׁמֶשׁ בִּלְבַד.** – כך גם, מכיוון שהשכינה היא מקור החיות של כל העולמות והנבראים, שחיותם היא הארה בלבד מהשכינה (כמו אור השמש שהוא הארה מהשמש), הרי, אם השכינה (המקור עצמו) היתה מאירה בהם, היו הם נמצאים אז במקורם, והיו בטלים במציאות, כמו שאור השמש בטל במציאות בהיותו במקור שלו. וכדי שהשכינה תתלבש בעולמות ובנבראים, מן ההכרח שהיא תתלבש בלבוש המעלים ומסתיר על האור שלה, שדוקא

ליקוטי אמרים

אבל השכינה עצמה שהיא ראשית הגילוי ועיקרו מה שא"ס ב"ה מאיר לעולמות בבחי' גילוי והיא מקור כל המשכות החיות שבכל העולמות [שכל החיו' שבהם אינו רק אור המתפשט ממנה כאור המתפשט מהשמש] א"א לעולמות לסבול ולקבל אור שכינתה שתשכון ותתלבש בתוכם ממש בלא לבוש המעלים ומסתיר אורה מהם שלא יתבטלו במציאות לגמרי במקורם כביטול אור השמש במקורו בגוף השמש שאין נראה שם אור זה רק עצם גוף השמש בלבד.

מטרוניתא שע"י שנמשכים ונתגלים עניני המלך); והתיבות "וממקור זה נמשך לכל אחד האור וחיות פרטי הראוי לו", הוא ביאור על "אימא תתאה"; והתיבות "ושוכן ומתלבש בתוכם להחיותם", הם ביאור על מה שאמר שנקרא שכינה מלשון ושכנתי בתוכם ומוסיף אח"כ עוד ענין בנוגע לנשמות (כהקדמה ל"הנגלות לנו ולבנינו כו'") "ולכן נקרא אם הבנים וכנסת ישראל" (בתחלה מדבר בעולמות וברואים בכלל ואין זה הענין דכנס"י או הבנים)".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אז — בכוח העולמות והנבראים "לקלוט" ולקבל את האור ולא להתבטל במציאות. אך, נשאלת השאלה: באיזה לבוש מדובר, שיש ביכולתו להעלים ולהסתיר על אור השכינה, ושהוא עצמו לא יתבטל במציאות? מכיוון שהשכינה היא הרי מקור כל הנבראים, הרי היא מקור גם ללבוש זה, ובשעה שהשכינה מאירה באותו לבוש, והוא נמצא במקורו — הרי על הלבוש להתבטל במציאות? אלא — מסביר רבנו הזקן להלן — לבוש זה, הוא רצונו וחכמתו של הקב"ה שבתורה ומצוות, והוא מדריגה עליונה יותר מאשר מקור החיות של העולמות הנקרא "שכינה". לכן — אין לבוש זה מתבטל בפני אור השכינה, בהיותו מדריגה שלמעלה מהאור. "אלא שעפ"ז אדרבה עוד תוגדל הקושיא שאם אור השכינה א"א לסבול כו' עאכו"כ מה שלמע' מזה — ומתרץ: "רק שירדה.."" — לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א.

ליקוטי אמרים

ומהו הלבוש שיוכל להסתירה ולהלבישה ולא יתבטל במציאות באורה הוא רצונו ית' וחכמתו וכו' המלובשים בתורה ומצותיה הנגלית לנו ולבנינו דאורייתא מחכמה נפקת היא חכמה עילאה דלעילא לעילא מעלמא דאתגליא דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעה וכו' וכמש"ל שאור א"ס ב"ה מלובש ומיוחד בחכמה עילאה והוא ית' וחכמתו אחד רק שירדה בסתר המדרגות ממדריגה למדריגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים שהן תרי"ג מצות התורה.

ובלשון ה"תניא": **וּמַהוּ הַלְּבוּשׁ שֶׁיּוּכַל לְהַסְתִּירָהּ וּלְהַלְבִּישָׁהּ,** — שיהיה בכוחו להסתיר על אור השכינה, **וְלֹא יִתְבַּטֵּל** — הלבוש עצמו, **בִּמְצִיאוּת בְּאוֹרָהּ? הוּא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ וְכוּ'** — ובינתו ודעתו, שכאמור הם כולם מהווים ענין המוחין למעלה, **הַמְלֻבָּשִׁים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, הַנִּגְלֵית לָנוּ וּלְבָנֵינוּ,** — הם יכולים להיות "לבוש" לאור השכינה, ושלבוש זה לא יתבטל באור השכינה — וכל כך למה? **דְּאוֹרָיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת,** — שכן, התורה באה מן ה"חכמה", **הִיא חָכְמָה עִלָּאָה** — חכמה עליונה, ספירת החכמה של "עולם האצילות", **דְּלְעֵילָא לְעֵילָא מֵעַלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא,** — שלמעלה מעלה מהעולם של התגלות. "עלמא דאתגליא" הוא, כאמור, בחינת "שכינה" — "ראשית הגילוי" — ו"חכמה עילאה", שלמעלה מהתגלות בכלל, הרי היא למעלה ולמעלה מ"עלמא דאתגליא", **דְּאִיהוּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָה וְכוּ',** — הקב"ה חכם (בבחינת חכמה ד"אצילות") אבל לא ב"חכמה" הידועה, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְלֻבָּשׁ וּמְיֻחָד בְּחָכְמָה עִלָּאָה,** — בחכמה העליונה, **וְהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד.** — הרי שחכמה, וכן גם שאר הבחינות של מוחין שלמעלה (כמו בינה ודעת) הם למעלה בהרבה מאשר מדריגת אור השכינה, ולכן יכולים הם להיות לבוש לאור השכינה ולא להתבטל במציאות באור זה. ברם, כיצד יכולים המוחין שלמעלה לשמש בתור לבוש, וכיצד יכולים הנבראים לקבל לבוש זה — בשעה שהוא למעלה גם מאור השכינה? — **רַק** — זהו מפני שחכמה עילאה ותורה[5] **שֶׁיָּרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגוֹת מִמַּדְרֵגָה** — עליונה, **לְמַדְרֵגָה** — תחתונה, **בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת, עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁהֵן תַּרְיַ"ג** — 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה.** — שבהם ירדה ונתלבשה התורה, ובירידתה במדריגות ובדברים הגשמיים התחתוניים — יש בכוחה להיות לבוש המסתיר על אור השכינה.

~ יום שישי כ"ח אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עג, ובירידתה בהשתלשלות... עד עמ' 146, כמ"ש בתיקונים.

וּבִירִידָתָהּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵעוֹלָם לְעוֹלָם – גַּם הַשְּׁכִינָה יָרְדָה וְנִתְלַבְּשָׁה בָּהּ בְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם, — בחכמה שלמעלה, הנמצאת בתורה שבכל עולם, מלובש אור השכינה, **וְזֶהוּ הֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים שֶׁבְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם,** — קדשי־קדשים הוא מקומה של השראת השכינה בכל עולם ועולם — המוחין שלמעלה, המלובשים בתורה שבכל עולם, הם היכל קדשי־קדשים שבאותו עולם, ושם שורה השכינה, השוכנת ומתגלה באותו עולם. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'זֹהַר' וְ'עֵץ חַיִּים',** שֶׁהַשְּׁכִינָה שֶׁהִיא —

ליקוטי אמרים

ובירידתה בהשתלשלו' מעולם לעולם גם השכינה ירדה ונתלבשה בה בכל עולם ועולם וזהו היכל ק"ק שבכל עולם ועולם וכמ"ש בזהר וע"ח שהשכינה שהיא מלכות

5. "ואולי הכוונה רק לתורה ראה פ"ד ל' זה ממש. ועיין רפנ"ג: ח"ע דאצי' שהיא כללות התורה וצ"ע" — הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בספירות העליונות — בחינת וספירת **מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** [**שֶׁהִיא** — מלכות דאצילות, **בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְחִיּוּת שֶׁמֵּאִיר לָעוֹלָמוֹת, וְלָכֵן** — מפני שהיא בחינת גילוי מאור אין־סוף ומהחיות, לכן **הִיא נִקְרֵאת "דְּבַר ה'" וְ"רוּחַ פִּיו", כִּבְיָכוֹל** — שכן, "דיבור" הוא ענין הגילוי — לגלות בדיבור מה שהיה נעלם במחשבה, **עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁבָּאָדָם הַדִּבּוּר הוּא מְגַלֶּה מַחֲשַׁבְתּוֹ הַסְּתוּמָה וְנֶעֱלָמָה לְהַשּׁוֹמְעִים**] — כך גם למעלה, שבחינת מלכות ד"אצילות", שהיא בחינת הגילוי של אור אין־סוף ושל החיות שהיו לפני זה בהעלם — נקראת "דבר ה'", זהו כביכול הדיבור שלמעלה המגלה אלקות בעולמות. ובכן, "שכינה" זו, שהיא "מלכות דאצילות" — **הִיא מִתְלַבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דִּבְרִיאָה שֶׁהִיא חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת דִּבְרִיאָה, וּבְהִתְלַבְּשׁוּתָן** — כשחכמה־בינה־דעת של "עולם הבריאה" ["יחד עם מלכות דאצילות שבתוכן (כנ"ל, 'שממקור זה — ונבראו' כו') — הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א] מתלבשים **בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה — נִבְרְאוּ הַנִּשְׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁבִּבְרִיאָה.** — הנשמות והמלאכים של אותו עולם, הם כבר בבחינת **נבראים** של אותו עולם, ולא אלקות של אותו עולם, והם מתהווים מבחינת ה"מלכות" של אותו עולם[6]; הרי, שהנשמות והמלאכים של "עולם הבריאה" מתהווים מבחינת "מלכות" של "עולם **הבריאה**"; **וְגַם מִשָּׁם** — מספירת המלכות של "עולם הבריאה", שבה מלובשת בחינת השכינה — מלכות ד"אצילות", שהתלבשה בתחילה בחכמה־בינה־דעת שב"עולם הבריאה", ולאחר מכן התלבשה ב"מלכות" שב"עולם הבריאה", **נִמְשַׁךְ הַתַּלְמוּד שֶׁלְּפָנֵינוּ, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּשֵׁם הַ'תִּקּוּנִים', שֶׁבְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה מְאִירוֹת וּמַשְׁפִּיעוֹת שָׁם חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת צִמְצוּם עָצוּם,** — הם יורדים ונמשכים באופן של צמצום חזק ועצום, **בִּכְדֵי שֶׁיּוּכְלוּ הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית, לְקַבֵּל הַשְׁפָּעָה מִבְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת אֵלּוּ,** — מחכמה־בינה־דעת של אין־סוף ברוך־הוא, כפי שהן בעצם, לא היה ביכולת הנשמות והמלאכים לקבל; אלא, דוקא, כפי שהן יורדות ונמשכות ב"עולם הבריאה" באופן מצומצם ביותר — הם יכולים לקבל. **וְלָכֵן נִמְשַׁךְ מִשָּׁם** — מ"עולם הבריאה", **הַתַּלְמוּד,** — לא ה"משנה", אלא ה"תלמוד" — גמרא, **שֶׁהוּא** — ה"תלמוד", **גַּם־כֵּן בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת, שֶׁהַתַּלְמוּד הוּא טַעֲמֵי הַהֲלָכוֹת עַל בּוּרְיָן, וְהַטְּעָמִים** — ענין של טעם ושכל, **הֵם בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת,** — מוחין; **וְהַהֲלָכוֹת עַצְמָן** — שב"משנה", **הֵן מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהֵן:** — בחינות, **חֶסֶד דִּין רַחֲמִים** — תפארת, **כּוֹ',** — מהמדות, **נִמְשָׁךְ הַהֶתֵּר וְהָאִסּוּר, וְהַכָּשֵׁר וְהַפְּסוּל, וְהַחִיּוּב וְהַפְּטוּר,** — היתר וכשר — חסד, איסור ופסול — גבורה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים'.** — שההלכות הן מהמדות שלמעלה.

ליקוטי אמרים

דאצילות [שהיא בחי' גילוי אור א"ס ב"ה וחיות שמאיר לעולמות ולכן היא נקראת דבר ה' ורוח פיו כביכול עד"מ כמו שבאדם הדבור הוא מגלה מחשבתו הסתומה ונעלמה להשומעים] היא מתלבשת בהיכל ק"ק דבריאה שהיא חב"ד דבריאה ובהתלבשותן במלכות דבריאה נבראו הנשמות והמלאכי' שבבריאה וגם משם נמשך התלמוד שלפנינו וכמש"ל בשם התיקונים שבעולם הבריאה מאירות ומשפיעות שם חכמתו ובינתו ודעתו של א"ס ב"ה בבחי' צמצום עצום בכדי שיוכלו הנשמות והמלאכים שהם בעלי גבול ותכלית לקבל השפעה מבחי' חב"ד אלו ולכן נמשך משם התלמוד שהוא ג"כ בחי' חב"ד שהתלמוד הוא טעמי ההלכות על בוריין והטעמים הם בחי' חב"ד וההלכות עצמן הן ממדותיו של א"ס ב"ה שהן חסד דין רחמים כו' שמהן נמשך ההיתר והאיסור והכשר והפסול והחיוב והפטור כמ"ש בתיקוני'.

---

6. באגרת הקודש דף קלט, א. **7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אולי הדיוק שלא יוקשה ממש"כ בפכ"ג דהתורה היא **אא"ס** כי הוא היודע כו' כולא חד — לכן כ' לפנינו וע"ד מש"כ בפכ"ג: ההלכות הן... המשכות כו' ולהעיר מהגהה (נה, א): ושם מאיר כו' אך עיקר כו' והארתן לבד כו'".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ שבת קודש כ"ט אייר ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 146, ובהתלבשות מל' דאצילות... עד עמ' עד, שכינה.

וּבְהִתְלַבְּשׁוּת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה[8], — היא לאחר מכן, **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דִּיצִירָה שֶׁהוּא חָכְמָה־בִינָה־דַעַת דִּיצִירָה.** — כך, שישנה השראת השכינה ממלכות ד"אצילות" ב"עולם היצירה", **וּבְהִתְלַבְּשׁוּתָן** — לאחר מכן, **בְּמַלְכוּת דִּיצִירָה** — בשעה שמלכות ד"אצילות" כפי שהיא מלובשת במלכות ד"בריאה" ובחכמה־בינה־דעת ד"יצירה" — מתלבשת ב"מלכות" של "עולם היצירה" — **נוֹצְרוּ הָרוּחוֹת** — בחינות הנשמות הנקראות "רוח", שכן ישנן שלש מדריגות בנשמות — נפש, רוח ונשמה, והרי "נפש" היא מ"עשיה", "רוח" — מ"יצירה", ו"נשמה" — מ"בריאה". כשלמדנו אודות "עולם הבריאה", נאמר שממלכות ד"בריאה" נוצרות ה"נשמות" — המדריגה של "נשמה". ועתה, כשאנו לומדים אודות "מלכות דיצירה" — אומר רבנו הזקן, שממנה נוצרות ה"רוחות" — המדריגה של "רוח", **וְהַמַּלְאָכִים שֶׁבִּיצִירָה.** — גם בחינות ה"רוח" שבנשמות וגם המלאכים של "עולם היצירה" — נתהוו ממלכות ד"יצירה"; **וְגַם מִשָּׁם** — ממלכות ד"יצירה", **הִיא הַמִּשְׁנָה שֶׁלְּפָנֵינוּ, שֶׁהִיא הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת, הַנִּמְשָׁכוֹת גַּם כֵּן מֵחָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**[9]. — כשם שלמדנו ביחס לתלמוד שהוא בא מחכמה־בינה־דעת של אין־סוף ברוך־הוא, כי התלמוד מורכב מהטעמים והשכל של ההלכות, כך גם ביחס למשנה, שלמרות שההלכות עצמן באות מבחינת המדות, בכל זאת, מכיוון שבהן גלומים הטעמים, שהם ענין של שכל וטעם, — הן גם כן נמשכות מחכמה־בינה־דעת של אין־סוף ברוך־הוא, **רַק שֶׁבְּחִינוֹת חָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁהֵם טַעֲמֵי הַהֲלָכוֹת, הֵם מְלֻבָּשִׁים וּגְנוּזִים בְּגוּפֵי הַהֲלָכוֹת, וְלֹא בִּבְחִינַת גִּלּוּי.** — בגמרא, **הטעמים** של ההלכות — בהתגלות. ואילו, במשנה פסק ההלכה בלבד הוא בהתגלות — ולא הטעם, **וְגוּפֵי הַהֲלָכוֹת שֶׁהֵן בִּבְחִינַת גִּלּוּי** — במשנה, **הֵן הֵן הֶאָרַת מִדּוֹתָיו שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** — כאמור, שפסק הלכה להיתר — זהו חסד, ופסק הדין לאיסור — זהו גבורה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּשֵׁם הַ'תִּקּוּנִים' דְּשִׁית סְפִירָן מְקַנְּנִין בִּיצִירָה,** — שש ספירות ומדות של אין־סוף — שהן מדות של "עולם האצילות" — נמצאות ומאירות ב"עולם היצירה", **שֶׁהֵן דֶּרֶךְ כְּלָל שְׁנֵי קַוִּין,** — שש המדות נחלקות בשני קווים כלליים: **יָמִין** — שהוא "חסד", **וּשְׂמֹאל** — שהוא "גבורה", כי "חסד דרועא (זרוע) ימינא, גבורה דרועא (זרוע) שמאלא" — **לְהָקֵל מִסְּטְרָא דְחֶסֶד,** — מבחינת ומדת החסד — בא פסק ההלכה להקל, **דְּהַיְנוּ לְהַתִּיר שֶׁיּוּכַל** — הדבר המותר, **לַעֲלוֹת אֶל ה',** — שתוכל להיות עליה לאותו דבר בקדושה. שכן, דבר המותר שיהודי משתמש בו לענין של קדושה ומצוה — עולה החיות שבו בקדושה, והרי זה ענין של חסד, **אוֹ לְהַחֲמִיר כּוֹ';** — שהדבר אינו היתר, ובמילא אי אפשר שתהיה לו עליה לקדושה, והרי זה ענין של "גבורה" ו"דין", שאותו דבר לא יוכל לעלות. אלה הם שני הקווים הכלליים של המדות שלמעלה, שמהן באות ההלכות שבמשנה, **וְהַכֹּל,** — גם תלמוד גם משנה, **עַל־פִּי חָכְמָה עִלָּאָה** — חכמה עליונה, **דַּאֲצִילוּת, וּבִינָה וָדַעַת כְּלוּלוֹת בָּהּ,** — ב"חכמה", **וּמְיֻחָדוֹת** — המשנה

ליקוטי אמרים

ובהתלבשות מלכות

דאצי' במלכות דבריאה מתלבשת בהיכל ק"ק דיצי' שהוא חב"ד דיצירה ובהתלבשותן במלכות דיצירה נוצרו הרוחות והמלאכים שביצירה וגם משם היא המשנה שלפנינו שהיא הלכות פסוקות הנמשכות ג"כ מחב"ד של א"ס ב"ה רק שבחי' חב"ד שהם טעמי ההלכות הם מלובשים וגנוזי' בגופי ההלכות ולא בבחי' גילוי וגופי ההלכו' שהן בבחי' גילוי הן הן הארת מדותיו של א"ס ב"ה בבחי' גילוי כמש"ל בשם התיקוני' דשית ספירן מקננין ביצירה שהן דרך כלל שני קוין ימין ושמאל להקל מסטרא דחסד דהיינו להתיר שיוכל לעלות אל ה' או להחמיר כו' והכל ע"פ חכמה עילאה דאצי' ובינה ודעת כלולות בה ומיוחדות בא"ס ב"ה כי בתוך כולן

---

8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כופל עוה"פ (אף שכבר אמר "ובהתלבשותן במל' דבריאה") כי: 1) התלבשות שלפני' קלה היא והנמשך עי"ז הם ענינים דברי' (עלדאתכ"ס) — משא"כ התלבשות זו שמעלימה כ"כ עד שהנמשך עי"ז הם ענינים דיצירה (עלדאת"ג). 2) **י"ל דאין בזו** — התלבשות בחב"ד דבריאה, כ"א — מל' במל' (ראה לקמן "מל' דאצי' מלובשת במל'" ובהג"ה "מל' מלכות") — משא"כ בנוגע לעניני עולם הבריאה — **כל** עניניו — מוכרחת התלבשות **בחב"ד** דברי' (ועד"ז **בכל** עולם — בנוגע לעניני עולם זה) וכמו במשל — **דכל** עניני הגוף נמשכים **מהראש** ומוחין — וכנ"ל בארוכה. ואפילו את"ל שגם ההתלבשות זו במל' דבריאה (שלצורך עולם היצירה) — צ"ל מקודם התלבשות בחב"ד דבריאה (וכ"מ קצת בסי' בדרוש שלאחר עלינו (שער הת"ת)) — הרי בזה פעולת חב"ד דבריאה רק במדה שתוכל מל' דבריאה לפעול בענין דיצירה — רחוק הערך מבריאה (במשל — המשכה ממוחין דהאדם במדה שיוכל לפעול בענין רחוק הערך ממנו — שאינו שייך כלל לשכל)". **9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שהרי **כל** התורה היא חכ' של אוא"ס ב"ה (שלכן אורייתא וקב"ה כולא חד וגדול ענין ת"ת וכו' כמשנ"ת **בכ"מ** בתניא לפ"ז)".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והתלמוד, וכן ההארה שמחכמה־בינה־דעת ומדות שממנה נמשכים המשנה והתלמוד, **בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי בְּתוֹךְ כֻּלָּן מְלֻבָּשׁוֹת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת דַּאֲצִילוּת, שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְיֻחָד בָּהֶן בְּתַכְלִית הַיִּחוּד.** — הרי, כשהשכינה מתלבשת בהיכל קדשי־קדשים של "עולם היצירה", ולאחר מכן בבחינת מלכות של "עולם היצירה" — נמשך חלק מן התורה, שהוא "משנה", — שהוא הכלי לאור השכינה כפי שהוא מתגלה ב"עולם היצירה". **וְכֵן בְּדֶרֶךְ זֶה** — שבתחילה מתלבשת השכינה בבחינת מלכות של "עולם היצירה", **יְרֻדָה הַשְּׁכִינָה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים דַּעֲשִׂיָּה. וְכָל עוֹלָם מִג' עוֹלָמוֹת אֵלּוּ** — בריאה, יצירה, עשיה, **מִתְחַלֵּק לְרִבְבוֹת מַדְרֵגוֹת, הַנִּקְרָאוֹת גַּם כֵּן עוֹלָמוֹת פְּרָטִים, וּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** — שהיא, כאמור, בחינת ה"שכינה", **מְלֻבָּשֶׁת בַּמַּלְכוּת** הגהה *(וּבָזֶה יוּבָן לְשׁוֹן הַכָּתוּב: **"מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים"** — מלשון הפסוק, משמע, שיש "מלכותך", המלכות שלך, ויש "מלכות כל עולמים", המלכות של כל העולמות, ועל כך אומרים, שמלכותך, המלכות שלך, היא הפנימיות של מלכות כל העולמות, כי בבחינת "מלכות" של כל העולמות — מלובשת מלכותך — מלכות ד"אצילות"): **שֶׁל כָּל עוֹלָם פְּרָטִי** — א) היא מתלבשת בבחינת מלכות שבכל עולם פרטי; **יוֹרֶדֶת** — ב) מלכות ד"אצילות" (על־ידי ההתלבשות האמורה) יורדת, **וּמִתְלַבֶּשֶׁת** ג) מלכות ד"אצילות" מתלבשת, **בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים, שֶׁהוּא חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ בְּמַדְרֵגָה.** — בחינת מלכות של "עולם האצילות", כפי שהיא מלובשת ב"מלכות" של עולם עליון יותר, מתלבשת בחכמה־בינה־דעת, של עולם שלמטה במדריגה[10]. **וְהִנֵּה, מֵהַשְּׁכִינָה** — מלכות ד"אצילות", **הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּהֵיכַל קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים שֶׁל כָּל עוֹלָם וְעוֹלָם, כְּלָלִי אוֹ פְּרָטִי, נִמְשָׁךְ וּמִתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה אוֹר וְחִיּוּת לְכָל הָעוֹלָם וְהַבְּרוּאִים שֶׁבּוֹ, נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים וְכוּ',** — וכן שאר הנבראים שבאותו עולם, כמו ההיכלות וכו', כולם מקבלים אור וחיות מבחינת שכינה זו (המלובשת בהיכל קדשי־קדשים שבאותו עולם), שכן, **כִּי כֻּלָּם נִבְרְאוּ בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית**[11], **שֶׁהֵם** — עשרת המאמרות, **"דִּבֵּר ה'" הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "שְׁכִינָה"** — כפי שלמדנו שענינו של "דבר ה'" הוא לגלות את מה שהיה מוסתר ונעלם. שזהו גם כן ענין השכינה — התגלות האור האלקי שלמעלה מהעולם, בתוך העולם. הרי, שבחינת מלכות של "עולם האצילות" (הנקראת בשם "שכינה", והיא "דבר ה'" שנתגלה בעשרת המאמרות), היא זו שממנה נמשכים ומתפשטים אור וחיות בכל העולמות והנבראים. המשכה והתפשטות זו באה על־ידי תורה, שהיא היכל קדשי־קדשים (בו מתלבשת שכינה בתחילה) בכל עולם, והיא המשמשת כ"לבוש" לאור השכינה:

ליקוטי אמרים

מלובשות חב"ד דאצילות שאור א"ס ב"ה מיוחד בהן בתכלית היחוד וכן בדרך זה ירדה השכינה ונתלבשה בהיכל ק"ק דעשיה וכל עולם מג' עולמות אלו מתחלק לרבבות מדריגות הנקראות גם כן עולמות פרטים ומלכות דאצילו' מלובשת במלכות

*** של כל עולם פרטי יורדת ומתלבשת בהיכל ק"ק שהוא חב"ד שבעולם שלמטה ממנו במדרגה. והנה מהשכינה המלובשת בהיכל ק"ק של כל עולם ועולם כללי או פרטי נמשך ומתפשט ממנה אור וחיות לכל העולם והברואים שבו נשמות ומלאכים וכו' כי כולם נבראו בעשרה מאמרות שבמעשה בראשית שהם דבר ה' הנקרא בשם שכינה:**

הגהה

(ובזה יובן לשון הכתוב מלכותך מלכות כל עולמים):

---

10. החלוקה ל-א)ב)ג) היא מכ"ק אדמו"ר שליט"א, כמו החזרה על "מלכות דאצילות" בכל אחד מהם; וכפי הנראה מציין בכך הרבי שליט"א שההתלבשות בקדשי קדשים **שבכל** עולם — מתייחסת למלכות **דאצילות** — ולא לבחינת מלכות שבעולמות שלמטה מ"אצילות", בהן מתלבשת מלכות דאצילות. זהו גם מה שרבנו הזקן אומר: "והנה **מהשכינה** המלובשת בהיכל ק"ק...". **11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כי קודם לזה לא הי' עולמות — שזהו **בראשית** — כפשוטו התחלת של **ברא - מאין ליש**)".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח היום יום...

יום ראשון

יום ששי **כג אייר, לח לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בחוקתי, ששי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: והנה . . . חיי החיים ב״ה.

ראשית הירידה, ר״ל, הוא העדר העבודה בתפלה, עס ווערט אלץ טרוקען און קאַלט, די מצות אנשים מלומדה ווערט שוין אויך שווער, מען איילט, מען ווערט אָן דעם געשמאַק אין תורה, והאויר מתגשם, ומובן הדבר שאינו שייך כלל לפעול על הזולת.

תרגום

רֵאשִׁית הַיְרִידָה, רַחֲמָנָא לִצְלָן, הוּא הֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה בַּתְּפִלָּה, הַכֹּל נִהְיָה יָבֵשׁ וְקַר; גַּם הַ׳מִּצְוֹת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה׳ הוֹפְכִים כְּבָר לְנֵטֶל; מְמַהֲרִים, מְאַבְּדִים אֶת הַטַּעַם בַּתּוֹרָה, וְהָאֲוִיר מִתְגַּשֵּׁם, וּמוּבָן הַדָּבָר שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל לִפְעֹל עַל הַזּוּלַת.

יום שני

שבת **כד אייר, לט לעומר** ה׳תש״ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת. לִשְׁלִישִׁי עוֹלֶה הַ׳בַּעַל קוֹרֵא׳, וּמֵעַצְמוֹ. אוֹמְרִים אָב הָרַחֲמִים.

שיעורים. חומש: בחוקתי, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: פרק נא. והנה . . . בתולדתו כנ״ל.

״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״, ״אִם״ זֶה, הוּא לְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, כְּמַאֲמַר רַז״ל, שֶׁכְּוָנָתוֹ הַלְוַאי בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ. וְזֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כִּבְיָכוֹל, מִתְחַנֵּן לִפְנֵיהֶם שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה, זֶה עַצְמוֹ מְסַיֵּעַ וְנוֹתֵן כֹּחַ לָאָדָם שֶׁיַּעֲמֹד בִּבְחִירָתוֹ הַטּוֹבָה. וְעוֹד זֹאת אֲשֶׁר בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ, דְּנַעֲשֵׂית הַנְּשָׁמָה מְהַלֵּךְ.

בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ תִּתְגַּלֶּה מַעֲלַת הַפְּשִׁיטוּת וְהַתְּמִימוּת שֶׁיֵּשׁ בַּעֲבוֹדָתָם שֶׁל אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים שֶׁמִּתְפַּלְּלִים וְאוֹמְרִים תְּהִלִּים בִּתְמִימוּת.

יום שלישי

יום ראשון **כה אייר, מ לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: וככה . . . ״עב״ בתחתונים ממש.

מִמַּאֲמָרֵי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בִּשְׁנַת תקנ״ה בְּלִיאָזְנָא: ״שֵׂכֶר מִצְוָה מִצְוָה״, הַמִּצְוָה בְּעֶצֶם עַצְמוּתָהּ הִיא הַשָּׂכָר, וְהִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת תִּהְיֶה לֶעָתִיד, אֲבָל זֶהוּ הַקֶּרֶן קַיֶּמֶת שֶׁל הַמִּצְוָה. אָמְנָם פֵּרוֹתֶיהָ אָדָם אוֹכֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה בְּעִנְיָנָהּ, דְּכַאֲשֶׁר צָרִיךְ לְאוֹתוֹ דָּבָר הוּא נַעֲנֶה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום רביעי

יום שני **כו אייר, מא לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, שני עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: וההבדל . . . ־עב־ להחיותם.

קֹדֶם צִוּוּי ״הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ״, כְּתִיב ״לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ״, כִּי זֶהוּ תְּנַאי מֵקְדָּם לַהוֹכָחָה. וְאַחֲרֵי זֶה כְּתִיב ״וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא״, שֶׁאִם לֹא פְּעָלָה הַהוֹכָחָה, בְּוַדַּאי אַתָּה הָאָשֵׁם, שֶׁלֹּא הָיוּ דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב.

יום חמישי

יום שלישי **כז אייר, מב לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: וכ״כ עצמו . . . א״ס ב״ה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ] סִפֵּר שֶׁשָּׁמַע מֵאָבִיו [=אַדְמו״ר מַהַר״שׁ] בְּשֵׁם הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ שֶׁשָּׁמַע מֵרַבֵּנוּ הַזָּקֵן, שֶׁהָיָה קוֹרֵא אֶת עַצְמוֹ בְּשֵׁם בֵּן לְהָרַב הַמַּגִּיד, וּבְשֵׁם נֶכֶד לְהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב.

יום שישי

יום רביעי **כח אייר, מג לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: פרק נב. וכמו . . . ־עג־ האור מהשמש.

בְּאַחַד הַחֲזִיוֹנוֹת לַיְלָה שֶׁרָאָה הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ אֶת רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים לְהִסְתַּלְּקוּתוֹ, אָמַר לְפָנָיו הַמַּאֲמָר ״עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד״. אַחֲרֵי הַמַּאֲמָר, אָמַר לוֹ: ״אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת נְקֵבָה״ – זֶהוּ אִמְּךָ. ״אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר״ – זֶהוּ אַתָּה.

שבת קודש

יום חמישי **כט אייר, מד לעומר** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: במדבר, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קנ.
תניא: אבל השכינה . . . ־עג־ השמש בלבד.

עֲלִיַּת הַנְּשָׁמָה הִיא שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם בְּהַג׳ תְּפִלּוֹת, וּבִפְרָט נִשְׁמַת הַצַּדִּיקִים דְּיֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל. וְדָבָר וַדַּאי, אֲשֶׁר בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם קָדוֹשׁ הֱיוֹתָם, נוֹשְׂאִים רִנָּה וּתְפִלָּה בְּעֵד הַמְקַשְּׁרִים אֲלֵיהֶם וְאֶל פְּקֻדָּתָם וְשׁוֹמְרִים פִּקֻּדֵיהֶם, וּבִפְרָט בְּעֵד תַּלְמִידֵיהֶם וְתַלְמִידֵי תַּלְמִידֵיהֶם, לְהִוָּשַׁע בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

יום ראשון כ"ג אייר

נטילת ידיים לתפילה

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ד, הלכה א: חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּפִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ – טָהֳרַת הַיָּדַיִם...

מדברי הרמב"ם משמע כי נטילת ידיים היא תנאי הכרחי לתפילה, בין אם ידיו נקיות ובין אם ידיו מלוכלכות, בדומה לנטילת ידיים לאכילת פת (כסף משנה).

יתירה מזו: בהלכות ברכות (פ"ו ה"ב) כתב "כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לקריאת שמע ובין לתפילה, מברך תחילה אשר קדשנו במצוותיו וציונו על נטילת ידיים", הרי שנטילת ידיים לתפילה נחשבת כמצוה גמורה שיש לברך עליה.

אך לשיטת הרשב"א (שו"ת א, קצא) רק בנטילת ידיים בשחרית מצאנו חיוב ברכה (ברכות ס, ב), ולא לתפילת מנחה וערבית, משום שמדובר בחיובים שונים ביסודם:

נטילת ידיים לתפילה (במנחה וערבית) נועדה כדי לוודא את ניקיונן, ולכן גם אין צורך בנטילה בכלי אלא די ברחיצת הידיים במים. ועל נטילה זו לא תיקנו ברכה.

ואילו נטילת ידיים בבוקר איננה רק לשם הסרת לכלוך כהכנה לתפילה אלא התקדשות והיטהרות לקראת עבודת הבורא במהלך כל היום, כשם שהכהן היה נוטל את ידיו לקראת העבודה בבית המקדש. ועל כך תיקנו חכמים ברכה.

אך לדעת הרמב"ם, גם חיוב נטילת ידיים לכל תפילה הוא בתורת היטהרות (ולא רק לצורך ניקיון), ולכן צריך ליטול ידיו גם אם יודע שלא נגע בדבר מטונף, וכן יש שדייקו מדבריו (בהל' ברכות שם) שנטילה זו שווה לנטילה לסעודה ויש להקפיד בה על כלי ומים כשרים וכו' (ראה שו"ת ושב הכהן א בסופו). ולכן לדעתו מברכים על הנטילה במנחה ובערבית כמו בשחרית.

וכן כתב ה'פרישה' (או"ח סי' רלג סק"ו) שצריך ליטול ידיו לתפילת מנחה משום שהתפילה היא כנגד קרבן התמיד, והכהנים היו מקדשים את ידיהם קודם העבודה, ולכן הנטילה משום היטהרות ככהן שייכת לפני כל תפילה, מאחר והיא נחשבת כהקרבת קרבן (גם תפילת ערבית היא כנגד הקטרת איברים ופדרים של הקרבנות).

יום שני כ"ד אייר

שכר המחשבה

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ה, הלכה ט: וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ – אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו.

נחלקו אמוראים (ברכות כ, ב) האם לענין קריאת שמע הרהור בלב דינו כדיבור או לא, ונפסק ב'שולחן ערוך' (או"ח סי' ס"ב ס"ג וראה ביה"ל שם ד"ה יצא) שהרהור אינו כדיבור. וכן כתב אדה"ז בשולחנו (שם ס"ג) "אם קראה בליבו לא יצא, שהרהור אינו כדיבור".

ולעניין תפילה, כתב ה'מגן אברהם' (או"ח סי' ק"א ס"ק ב') שיתכן ויוצאים ידי חובה בהרהור אף אם נאמר שהרהור אינו כדיבור, כיון שדין תפילה נלמד מהפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" ודרשו חז"ל "איזו עבודה שהיא בלב, הוי אומר זו תפילה" (תענית ב, א). ואם כן הדבר תלוי בכוונת הלב, והקב"ה יודע מחשבות. אך הסיק שאין יוצאים בהרהור, וראיה לדבר מבעל קרי שאסור לו להתפלל עד שיטבול (לעיל פ"ד ה"ד), ומכך שלא תיקנו שיהרהר את התפילה בליבו, שהרי הרהור מותר לו, מוכח מכאן שאין יוצאים ידי חובת תפילה בהרהור, ורק "הקול מעורר למעלה".

אך לגבי מי שמחמת חולי או אונס אחר אינו יכול להתפלל בפיו, כתב אדמו"ר הזקן (או"ח סי' ס"ב ס"ג) שיש לחלק בין דבר שחיובו מן התורה לדבר שחיובו מדברי סופרים:

אם החיוב הוא מן התורה, כקריאת שמע וברכת המזון – "אף על פי שאינו יוצא ידי חובה אלא באמירה יש לו להרהר בליבו", "כמו שהצריכו חכמים לבעל קרי... אם אין לו מים לטבול שיהרהר בלבו ברכת המזון, הואיל והיא מן התורה" (שם סי' קפ"ה ס"ג). אבל דבר שחיובו מדברי סופרים – "אינו צריך להרהר בלבו מן הדין... כיון שאינו יוצא ידי חובת הברכות בהרהור. אלא שאף על פי כן יש לו להרהר הברכה שנתחייב בה כי ה' יראה ללבב, ליתן לו שכר המחשבה" (שם).

וב'קונטרס אחרון' לספר התניא (ד"ה להבין איך הקורא) כתב אדה"ז שאף כי בהרהור ללא דיבור לא נמשך האור למטה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולכן המהרהר באותיות קריאת שמע לא יצא ידי חובתו, כי החובה היא "להמשיך אורות עליונים למטה", הרי העוסק בתורה אפילו בהרהור מקושר בשורש נשמתו למעלה, ב'חכמה עילאה'.

~ יום שלישי כ"ה אייר ~

מדוע הש"ץ חוזר על התפילה?

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ט, הלכה ג: וְאַחַר שֶׁיִּפְסַע שְׁלֹשׁ צְבוּר שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת... וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם מִתְּחִלַּת הַבְּרָכוֹת, לְהוֹצִיא אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל.

הטור (א"ח סי' קכד) הביא טעם נוסף לחזרת התפילה על ידי שליח ציבור: "כדי שיענו קדושה אחריו", אך עיקר הטעם הוא כמו שכתב הרמב"ם, כדי להוציא את מי שאינו יודע להתפלל (כי "הבקי אינו יוצא ידי חובתו בתפילת שליח ציבור" – ש"ע אדה"ז א"ח סי' קכד ס"א).

וה'לבוש' (שם ס"א) כתב שחזרת הש"ץ היא "כדי לומר הקדושה בעשרה וגם להוציא מי שאינו בקי". ולדעתו עיקר הטעם הוא משום אמירת הקדושה, ואם־כן גם בזמן הזה שכולם בקיאים בתפילה, הש"ץ חוזר על התפילה כדי שיאמרו קדושה בעשרה.

אך גם לפי דברי הרמב"ם שחזרת הש"ץ היא כדי להוציא את שאינו בקי, הביא ה'בית יוסף' (שם, ד"ה וכתב הר"ד אבודרהם) מתשובת הרמב"ם (פאר הדור סי' קמח) שגם אם כולם בקיאים בתפילה, תקנו חכמים שיחזור שליח ציבור את התפילה ואינה ברכה לבטלה. וכמו שמצינו שתיקנו ברכה 'מעין שבע' בליל שבת בשביל המאחרים לבוא לבית הכנסת (שלא ישארו שם לבדם). ואף שבזמן הזה נמצאים כל הקהל בבית הכנסת, לא בטלה התקנה. וכך לענין חזרת הש"ץ, התקנה היא גם לזמן הזה "שמא יהיה פעם אחת בבית הכנסת מי שאינו בקי ויוציאנו הש"ץ ידי חובתו" (ש"ע אדה"ז שם ס"ד).

וה'פרי מגדים' (א"ח שם משב"ז סק"א) הביא ראיה לדברי הרמב"ם:

לדעת חכמים (ראש השנה לד, ב), היחיד הבקי בתפילה אינו יוצא בתפילת הש"ץ. והקשה להם רבן גמליאל: "לדבריכם, למה שליח ציבור יורד לפני התיבה"? (והשיבו, "כדי להוציא את שאינו בקי"). ואם הטעם העיקרי לחזרת הש"ץ הוא בשביל אמירת הקדושה, מה הקושיא, אלא מכאן שעיקר הטעם הוא כדי להוציא את מי שלא התפלל. ועוד: לאמירת הקדושה אינו צריך לחזור את כל התפילה אלא די שיחזור עד ברכת 'אתה קדוש'.

(תורת חיים א"ח סי' קכד סק"ב)

~ יום רביעי כ"ו אייר ~

הגבהת בית הכנסת

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק יא, הלכה ב: כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית הַכְּנֶסֶת, אֵין בּוֹנִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר... וּמַגְבִּיהִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּבוֹהַּ מִכָּל חֲצֵרוֹת הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ".

למעשה אין מקפידים שבית הכנסת יהי' גבוה משאר בתי העיר, והפוסקים נימקו הנהגה זו בכמה דרכים:

ה'מגן אברהם' (או"ח סי' קו, ב) כתב, כי מאחר ואימת הגויים עלינו, איננו יכולים להגביה את בית הכנסת מעל כל בתי העיר, ואף שנוכל להשפיל את גובה בתינו שלא יהיו גבוהים מגג בית הכנסת, מאחר ויש הרבה בתי גויים הגבוהים מגג בית הכנסת, הרי אפילו אם ננמיך את בתינו לא יהא בכך היכר לבית הכנסת ולכן אין להקפיד בכך.

אך נימוק זה יפה לקהילות ישראל בחוץ לארץ בזמנו של ה'מגן אברהם', ואין בו כדי ליישב מדוע בשכונות וישובים רבים של יהודים בזמננו אין מקפידים שבית הכנסת יהי' גבוה משאר בתי העיר.

ויש מפרשים שחיוב הגבהת בית הכנסת משאר הבתים לא נאמר לגבי הגובה החיצוני של המבנה, אלא לגבי גובה חלל בית הכנסת שיהא גבוה מבתי העיר, אך אם ישנם בנינים רבי קומות הגבוהים מבית הכנסת אין בכך איסור, מאחר ונראה לעין שאין זה מקום עם חלל גבוה אלא קומות רבות נמוכות (ישועת משה א, כו, ע"פ המאירי שבת יא, א).

ויש שכתבו שהגבהת בית הכנסת משאר בתי העיר היא משום יופי והדר, ובזמנינו אין היופי נמדד בגובה הבנין אלא בחזותו המהודרת (ובעלי המעמד הגבוה רגילים להתגורר בבתים פרטיים ולא בבנין רב קומות) ואין צורך להקפיד על גובה הבנין (ראה פסקי תשובות קנ, ז).

ויש המדייקים מלשון הרמב"ם "כשבונים בית הכנסת אין בונים אותה אלא בגובהה של עיר", שההקפדה היא רק בבניית בית־כנסת מלכתחילה, אך הרוכש מבנה קיים לצורך בית־כנסת אין צריך להקפיד על גובהו (זכרון יהודה א, נט).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום חמישי כ"ז אייר ~

ברכת כהנים בכהן יחיד

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק יד, הלכה ח: אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְבָרֵךְ אֶחָד – מַתְחִיל לְבָרֵךְ מֵעַצְמוֹ, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתוֹ מִלָּה מִלָּה.

לדעת רבינו תם (מנחות מד, א תוד"ה כל) כהן יחיד עולה לברך ברכת כהנים רק מדרבנן, וזאת על סמך דרשת הגמרא (סוטה לח, א) על הפסוק "אמור להם" – לשנים קורא 'כהנים' ולא לאחד, אבל מדברי הרמב"ם כאן ("אם היה הכהן המברך אחד, מתחיל לברך מעצמו") משמע שלימוד הגמרא "לשנים קורא כהנים ולאחד אינו קורא", בא למעט רק שלכהן אחד אין לקרוא 'כהנים' קודם הברכה, אלא "מתחיל לברך מעצמו", אבל גם כהן יחיד מברך מדאורייתא.

ובשו"ת מהר"מ מינץ (סי' יב) הביא דעה שכהן יחיד העולה לדוכן אינו מברך את הברכה שלפני ברכת כהנים אלא יעלה בלא ברכה, ומסתמך על דברי הסמ"ק (מצוה קי"ג) שכהן יחיד שאינו עולה לברך אינו עובר על איסור גם כשקוראים לו לעלות, אף ששני כהנים שקוראים להם לעלות ואינם עולים עוברים על עשה ("כה תברכו"), כי יחיד אין עליו חובת עשה, ואם יברך – ברכתו לבטלה.

ודחה דברים אלו וכתב שגם אם יחיד אינו עובר כשאינו עולה לדוכן, אם יעלה ויברך וודאי יקיים מצות־עשה. ואף הסמ"ק עצמו לא כתב שאינו חייב לעלות אלא שאינו עובר אם אינו עולה, אך גם לדעתו אם יעלה מקיים את המצוה.

ועוד: אפילו נשים הפטורות ממצות־עשה שהזמן גרמא (קדושין כט, א) ומקיימות אותן, מברכות הן עליהן לדעת כמה ראשונים (תוס' עירובין צו, א. טור או"ח סי' תקפט), ואם כן גם כהן יחיד העולה לדוכן מברך.

ואף דברי הרמב"ם כאן "אם היה הכהן המברך אחד – מתחיל לברך מעצמו" מוסבים על הברכה "אשר קדשנו...", שהרי על אמירת הברכה עצמה ממשיך וכותב "ושליח צבור מקרא אותו מלה מלה".

~ יום שישי כ"ח אייר ~

כתיבת תפילין ביד שמאל ובפה

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת פרק ב, הלכה א: כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַתְּפִלִּין?...

כתב ה'בית יוסף' (או"ח סי' לב ד"ה) בשם ספר התרומה (הובא גם בהגהות מיימוניות כאן) שכתיבת תפילין ומזוזות צריכה להיות ביד ימין, כמו שאמרו (מנחות לז, א) "וקשרתם – וכתבתם, מה כתיבה בימין אף קשירה בימין". ואם כתב ביד שמאל פסול אף בדיעבד שהרי הכותב בשבת ביד שמאל פטור כי אין דרך כתיבה בכך (שבת קג, א), ולא מסתבר שאדם יכתוב בשבת ספר תורה או תפילין כהלכה ולא יהא חייב.

והוסיף ה'בית יוסף' (שם) שגם הרא"ש והסמ"ג סוברים שצריך לכותבם בימין, אך לא כתבו שאם נכתבו בשמאל פסולים גם בדיעבד. ואכן פסק ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' לב ס"ה) שאם כתבם בשמאל פסולים רק "אם אפשר למצוא אחרים כתובים בימין".

וכן כתב אדמו"ר הזקן (שם ס"ז, ע"פ דברי הלבוש שם ס"ה): "אם אי אפשר למצוא תפילין אחרים שנכתבו בימין – יש להכשיר הנכתבים בשמאל... מאחר שלא הוזכר פסול זה בתלמוד".

והמניח תפילין שנכתבו בשמאל (כשאין לו תפילין אחרים) האם צריך לברך?

לדעת ה'לבוש' (שם ס"ה) יניחם בברכה, ולדעת ה'פרי מגדים' (שם סק"ד) וה'אליה רבה' (סק"י) יניחם בלי ברכה כי ספק ברכות להקל.

ותפילין שנכתבו בפה ("שתפס הקולמוס בפיו וכתב בו"), לדעת ה'נשאל דוד' (סי' ג) כתיבה בימין היא אכן מצוה מן המובחר ויש להעדיפה, אך אם אין שם אלא מה שכתב הגידם בפיו הרי היא כשרה, מכיון "שאין לסופר ידיים, הוה פיו כיד ממש".

אבל כתב בתשובות רמ"ע מפאנו (סי' לח) שפסולים, כי אם "אין דרך כתיבה בשמאל, כל־שכן שאין דרך כתיבה בפה". וכן פסקו ה'מגן אברהם' (סי' לב סק"ה) ואדמו"ר הזקן (שם ס"ז) שתפילין שנכתבו בפה פסולים "אפילו אי אפשר למצוא אחרים, שבוודאי אין דרך כתיבה כלל בפיו".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ שבת קודש כ"ט אייר ~

חיוב מזוזה בחדר המשמש כסוכה

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת פרק ו, הלכה ט: סֻכַּת חָג, וּבַיִת שֶׁבִּסְפִינָה – פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת קֶבַע.

בבתים רבים הסוכה היא באחד מחדרי הבית שבמהלך השנה משמש כחדר רגיל, ובסוכות פותחים את התקרה ומניחים במקומה סכך כשר.

ויש לדון: האם סוכה כזו פטורה ממזוזה בימי החג או שמאחר ובעיקרו זהו חדר רגיל, חייב במזוזה?

והנה בהלכה זו נפסק שסוכת החג פטורה ממזוזה, ובטעם הדבר כתב ה'כסף משנה', כי "בשבעה ימים שהוא יושב בה הוי דירת עראי".

ומלשונו משמע שאין הסוכה דיור של קבע כי היא רק לשבעה ימים. ולפי זה, אם דר באותו חדר כל השנה הרי זה דיור של קבע וחייב במזוזה גם בחג.

אך ה'מנחת יצחק' (ח"ב, סי' פב) כתב שאין לפרש כך כי חיוב מזוזה חל מיד ביום הראשון שנכנס לדור בבית (מלבד בית שכור בחו"ל שאינו חייב אלא לאחר שלושים יום) ומה בכך שדר שם רק שבעה ימים?

ולכן כתב שהטעם הוא כדברי התוספות (יומא י, ב) משום שמגורים אלו נחשבים עראיים, כי לעיתים קרובות עשוי לצאת מהסוכה מפני הגשמים או מחמת צער אחר.

וה'ערוך לנר' (תוספות ביכורים סי' תרכה) כתב כי סיבת הפטור נעוצה בעצם העובדה שהמקום משמש למצות סוכה, ואע"פ שמשמש למגורים כל השנה, בסוכות המצוה מחשיבה אותו כדירת עראי, כי מהות המצוה היא לשבת בדירת עראי.

והוסיף שכן מוכח מלשון הגמרא והרמב"ם: "סוכת החג בחג' פטורה. כלומר, דווקא בחג היא פטורה, אך אם משתמש במקום לפני או אחרי החג היא חייבת, כי המקום מצד עצמו ראוי להיחשב דירת קבע, ורק קיום המצוה בחג הסוכות מחשיב אותו כדירת עראי.

ויש לכך השלכה נוספת: לפי הדעה שבמהלך ימי החג חדר זה פטור ממזוזה, יש אומרים שלאחר החג יש להסיר את המזוזה ולקבוע אותה מחדש, כדי שתיקבע שוב בחיוב, מאחר שבימי החג היה החדר פטור ממזוזה. ואמנם למעשה נהוג לא להסירה ולקובעה שוב, אך אם המזוזה נפלה וקבעו אותה במהלך החג ראוי להחמיר ולהסירה ולקובעה שוב לאחר החג, כדי לחשוש לדעת הסוברים שבזמן החג היה החדר פטור ממזוזה ונקבעה בזמן פטור (ראה פסקי תשובות תרכו, יא).

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שני עמ' א

יהושע קָרֵי קְרִיַת שְׁמַע, ובתוך כך אָתָא לְקַמֵּיהּ אותו תלמיד, ובאותו יום הֲוָה כְּדַעְתֵּיהּ של רבי יהושע בן פרחיה לְקַבּוּלֵיהּ, וכיון שלא היה יכול להפסיק אַחְוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ – הראה לו סימן בידו שימתין, אך התלמיד סָבַר שבסימן זה רבי יהושע מִדְּחָא דָּחֵי לֵיהּ לגמרי, אָזַל וְקָף לְבֵינְתָא פַּלְחָא – הלך וזקף לבנה לעבודה זרה ועבדה, אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן פרחיה, חֲזוֹר בָּךְ, אָמַר לֵיהּ, כָּךְ מְקוּבְּלַנִי מִמְּךָ, כָּל הַחוֹטֵא וּמַחְטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וכיצד החטיא את הרבים, דְּאָמַר מַר, אותו תלמיד כִּישֵּׁף וְהֵסִית וְהִדִּיחַ וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, יֵצֶר של תשמיש, תִּינוֹק, וְאִשָּׁה, לא ידחה אדם אותם בשתי ידים, אלא תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת.

משנה. נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תֵּצֵא העגלה וְתֵרָעֶה בָּעֵדֶר שעדיין חולין היא, נמצא מִשֶּׁנֶּעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ ואסורה בהנאה, ואין אומרים שנערפה בטעות, לפי שֶׁעַל סָפֵק בָּאתָה מִתְּחִילָּתָהּ שלא נודע מי ההורג, ובשעת עריפה כֵּיפְּרָה סְפֵיקָה וְהָלְכָה לָהּ – היא עשתה את שלה, וכיפרה על הספק, ובשנמצא אחר כך ההורג לא בטלה כפרתה בכך. נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, אינו נפטר מעונשו בעריפת העגלה, אלא חָרֵי זֶה יֶחֱרֵג.

עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וְעַד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רָאִיתָ, וכן אִשָּׁה אוֹמֶרֶת רָאִיתִי, וְאִשָּׁה אחרת אוֹמֶרֶת לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין, שמתוך שיש הכחשה, אין לפנינו שום עדות.

עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי את ההורג, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין, שאין דבריו של אחד עומדים במקום שנים. שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ, וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶן לֹא רְאִיתֶם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין שאין עד אחד יכול להכחיש שנים, והרי נודע מי הכהו.

מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין בָּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה שהרי מכירים היו מי רגיל להרוג, והרי זה כמי שנודע מי הכהו, ודבר זה החל מִשֶּׁבָּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִּינַאי שהיה רוצח ידוע, וּתְחִינָה בֶּן פְּרִישָׁה הָיָה נִקְרָא תחילה, ומשנעשה רוצח חָזְרוּ לִקְרוֹתוֹ בֶּן הָרַצְחָן.

מִשֶּׁרַבּוּ הַמְּנַאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים, וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הִפְסִיקָן, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם עם הזונות יפרדו וְגוֹ" ופירש כך, לא אפקוד לבדוק את נשותיכם, משום שבנותיכם תזנינה, ואף הבעלים עצמם עם הזונות מצויים כפרדים.

מִשֶּׁמֵּתוּ יוֹסֵי בֶּן יְעוֹזֵר אִישׁ צְרֵידָה וְיוֹסֵי בֶּן יְהוּדָה אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם, בָּטְלוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת – אנשים שהכל בהם ואין פגם בתורתם, שעד סוף ימיהם לא היו מחלוקות במה שקבלו מרבותיהם, וראיה שאדם השלם נקרא 'אשכול', שֶׁנֶּאֱמַר "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי" והמשך הוא 'אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין'.

יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר מישראל הוֹדְיֵית הַמַּעֲשֵׂר – וידוי המעשרות, שמצווה להתוודות בפסח של שנה רביעית ושביעית, 'בערתי הקדש מן הבית', וביטלו יוחנן כהן גדול. אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמְּעוֹרְרִין, וְאֶת הַנּוֹקְפִין, יתבאר בגמרא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום ראשון כ"ג אייר ~

הִלְכוֹת תְּפִלָּה[1] וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ברכת המינים למה תקנוה; תפילה קצרה (הביננו) מתי יוצאים בה; סדר תפילות שבתות וימים טובים, וכל מאורעות השנה.

א. בִּימֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל[2] רַבּוּ הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין[3] בְּיִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ מְצֵרִים לְיִשְׂרָאֵל[4] וּמְסִיתִין אוֹתָן לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי הַשֵּׁם. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁזּוֹ[5] גְּדוֹלָה מִכָּל צָרְכֵי בְּנֵי־אָדָם - עָמַד הוּא וּבֵית[6]-דִּינוֹ וְהִתְקִין בְּרָכָה אַחַת שֶׁתְּהֵא בָהּ שְׁאֵלָה מִלִּפְנֵי הַשֵּׁם לְאַבֵּד הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין, וְקָבַע אוֹתָהּ בַּתְּפִלָּה[7], כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עֲרוּכָה בְּפִי הַכֹּל. נִמְצָאוּ כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה - תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה[8] בְּרָכוֹת.

2) לדעת בעל ספר "היוחסין" ובעל "סדר הדורות" — הוא רבן גמליאל הזקן בן בנו של הלל הזקן. אולם לדעת חכמי ישראל האחרונים — הוא רבן גמליאל השני דיבנה שחי אחר החורבן, והיה נכדו של רבן גמליאל הזקן. 3) כנוסח הדפוסים האחרונים; ונוסח הראשונים "המינים". וה"מינים" — הם "בני כת ידועה שנטו מדרך האמת והדת וקראו לעצמם: מאמינים, וחז"ל קטעו המלה וקראום: מינים, כי יש ביניהם מינים ממינים שונים (הערוך). וכן כתוב בספר ("תולדות התפילה והעבודה" עמוד 31): "השמות 'מין' ו'מינות' כוללים כל מיני כפירה ואפיקורסות: 'צדוקים', 'בייתוסים' וכיוצא בהם". והמדקדק רבי אליהו בחור בספרו ("תשבי", ערך פקר) יאמר: מין ואפיקורס היו שני אנשים שלא היו בעלי אמונה ודת, ותלמידיהם נקראים על שמם: מינים ואפיקורסים. ויש אומרים: מינים, כמו: מאנים (ירמיה יג, י) הממאנים באמונה ("עבודת ישראל"). על המינים למיניהם ראה (הלכות תשובה פרק ג, הלכה ז). 4) על ידי מלשינות ודילטוריא אצל השלטון הרומי. 5) הרחקת הצרה הזאת. 6) חכמי ישראל שביבנה. 7) היא ברכת "ולמלשינים אל תהי תקווה", הברכה השתים עשרה שבתפילת שמונה עשרה ונקראת: "ברכת המינים" (ברכות כח:). 8) ואנו קוראים אותה: "שמונה עשרה" על שם תחילתה.

ב. בְּכָל תְּפִלָּה שֶׁבְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ עַל הַסֵּדֶר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמָּצָא דַּעְתּוֹ מְכֻוֶּנֶת[10] וּלְשׁוֹנוֹ תְּמַהֵּר לִקְרוֹת. אֲבָל אִם הָיָה טָרוּד וְדָחוּק[11], אוֹ שֶׁקָּצְרָה לְשׁוֹנוֹ מֵהִתְפַּלֵּל - יִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וּבְרָכָה אַחַת מֵעֵין כָּל הָאֶמְצָעִיּוֹת[12], וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[13].

9) שיתפלל אדם אותן כולן כמו שהן. 10) שהיא צלולה והוא יכול להתרכז ולכוון. 11) שרוחו קצרה ואינו יכול לכוון. 12) שהיא דומה להן בתכנה, כלומר: הכוללת תמציתן של כל שלוש עשרה הברכות האמצעיות. 13) (ברכות כט.).

ג. וְזוֹהִי הַבְּרָכָה שֶׁתִּקְּנוּ מֵעֵין כָּל הָאֶמְצָעִיּוֹת: "הֲבִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת אֶת דְּרָכֶיךָ[14], וּמוֹל אֶת לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ[15], לִסְלֹחַ[16]. הֱיֵה לָנוּ לְהִיוֹת גְּאוּלִים[17], רַחֵקֵנוּ מִמַּכְאוֹב[18], וְדַשְּׁנֵנוּ[19] וְשַׂכְּנֵנוּ בִּנְאוֹת[20] אַרְצֶךָ, וּנְפוּצִים מֵאַרְבַּע[21] תְּקַבֵּץ, וְהַתּוֹעִים[22] בְּדַעְתְּךָ יִשָּׁפְטוּ[23], וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶךָ[24], וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ[25] וּבִצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וּבַעֲרִיכַת נֵר[26] לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. טֶרֶם נִקְרָא אַתָּה תַּעֲנֶה, כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה, עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע'. כִּי אַתָּה הוּא עוֹנֶה בְּכָל עֵת, פּוֹדֶה וּמַצִּיל מִכָּל צוּקָה[27]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה".

14) מכוונת כנגד ברכת "אתה חונן לאדם דעת". 15) כנגד "השיבנו אבינו לתורתך". 16) כנגד "סלח לנו". 17) כנגד ברכת "גואל ישראל". 18) כנגד "רפאנו". 19) מלשון: דישנת בשמן ראשי (תהילים כג, ה). 20) לשון נווה, כמו: בנאות דשא ירביצני (שם כג, ב), כנגד ברכת "ברך עלינו". 21) כנפות הארץ, כנגד "תקע בשופר גדול לחרותינו". 22) הם ישראל התועים בין הגויים ונשפטים על ידי מלכיהם במשפטים אשר לא כתורתך. 23) יהי רצון שיישפטו על דעתך, שהם משפטי התורה ("בית יוסף" סימן ק"י), והיא כנגד ברכת "השיבה שופטנו כבראשונה". 24) לייסרם כרשעתם, מלשון: הנני מניף את ידי עליהם (זכריה ב, יג). והוא כנגד ברכת "ולמלשינים אל תהי תקווה". 25) כנגד הברכות: "על הצדיקים", ולירושלים עירך". 26) כלשון הכתוב: שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי (תהילים קלב, יז), קרן — סמל השילטון והחוזק; ונר — סמל המלכות, כי המלך מאיר לעמו. ראה פירוש הרד"ק (תהילים שם), והיא כנגד "את צמח דוד". 27) כנגד "שמע קולנו".

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? בִּימוֹת הַחַמָּה; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הֲבִיאֵנוּ', מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר שְׁאֵלָה[29] בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים[30]. וְכֵן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הֲבִיאֵנוּ', מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר הַבְדָּלָה[31] בְּ'חוֹנֵן הַדַּעַת'.

28) שיוצאים ידי חובת תפילה בתפילת "הביננו". 29) היא הבקשה על הגשם: "ותן טל ומטר לברכה". 30) היא ברכת "ברך עלינו". 31) היא תפילת "אתה חוננתנו", המדברת בהבדלת ה' בין קודש לחול וכו'. ולכלול את שתי אלה: את "השאלה" וה"הבדלה" בתפילת "הביננו" אמרו חז"ל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ברכות כט.) שאי אפשר, מפני שהיא תפילה בלתי רגילה שמתפללים רק בשעת הדחק – שמא יתבלבל המתפלל על ידי הכללה זו ויטעה.

ה. וּבְשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים[32], מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה מֵאַרְבַּע תְּפִלּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם[33]: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וּבְרָכָה אֶמְצָעִית מֵעֵין אוֹתוֹ הַיּוֹם[34]. בַּשַּׁבָּתוֹת חוֹתְמִין בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת', וּבְרֶגֶל חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'[35]. וְאִם הָיָה שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב - חוֹתְמִים בָּהּ: 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל[36] וְהַזְּמַנִּים'. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה חוֹתְמִין בָּהּ: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'[37]. וְאִם הָיָה שַׁבָּת, חוֹתֵם בָּהּ: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'.

32) שאינם ימי תחינה ובקשה, באשר ימי מנוחה ושמחה הם. 33) כמבואר לעיל (פרק א, הלכה ח). 34) מעניין היום. 35) הם המועדים, ונקראים: זמנים – מפני שכל המועדים שבתורה תלויים בזמנים ידועים: חג הפסח – בזמן האביב; חג השבועות – בזמן קציר חיטים; חג הסוכות – בזמן האסיף (רבינו בחיי, סוף פרשת בא). והקדים קדושת ישראל לשל זמנים – מפני שקדושת הזמנים תלוייה בקדושתם של ישראל: שבית דין מקדש אותם. כמו ששנינו (ראש השנה פרק ב, משנה ט) כתוב: אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם (חסר ו') – "אין לי מועדות אלא אלו" אשר אַתֶּם תקראו, ובקריאת בית דין תלה הכתוב (ברטנורא). וזה לשון רבינו (הלכות קידוש החודש פרק ב, הלכה י): "שאין הדבר מסור אלא להם; ומי שציווה לשמור המועדות הוא ציווה לסמוך עליהם". 36) ומקדימין כאן קדושת השבת לקדושת ישראל – מפני שקדושת השבת עומדת וקיימת מאז מששת ימי בראשית ואיננה תלוייה בקדושתם של ישראל, שהם יקדשוה על ידי קביעות בית דין (ביצה יז.). 37) (מסכת סופרים פרק י"ט, הלכה ה), כי ביום הזה אנו מתפללים שיעלה זיכרוננו לפני הקדוש־ברוך־הוא לטובה (ראש השנה טז.).

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[38]? בִּתְפִלַּת עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה, אֲבָל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה מִתְפַּלֵּל תֵּשַׁע בְּרָכוֹת: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת שֶׁל כָּל יוֹם, וְשָׁלֹשׁ אֶמְצָעִיּוֹת. רִאשׁוֹנָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת, עִנְיָנָהּ מַלְכֻיּוֹת[39]; שְׁנִיָּה - זִכְרוֹנוֹת[40]; שְׁלִישִׁית - שׁוֹפָרוֹת[41]. וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן מֵעִנְיָנָהּ[42].

38) שמתפללים בראש השנה שבע ברכות בלבד. 39) שמתפללים על תיקון עולם במלכות שדי: שכל באי עולם יקבלו עליהם את עול מלכותו. 40) שניזכר בזיכרון טוב לפניו. 41) שיתקע בשופר גדול לחירותינו. וממקראות דרשו זאת, כתוב: אני ה' אלוקיכם (ויקרא כג, כב), וסמוך לזה: בחודש השביעי..., זיכרון תרועה וגו' (שם, כד) והעברת שופר תרועה (שם כה, ט), "אני ה' אלוקיכם" – אלו: מלכויות; "זיכרון תרועה" – אלו: זיכרונות; "שופר תרועה" – אלו: שופרות (ראש השנה לב, ירושלמי ראש השנה פרק ג, הלכה ח). 42) חתימת מלכויות – ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ וכו'; חתימת זיכרונות – ברוך אתה ה' זוכר הברית; חתימת שופרות – ברוך אתה ה' שומע תרועה. ראה לקמן ("סדר תפילות כל השנה,).

ז. בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים מִתְפַּלֵּל בְּכָל תְּפִלָּה מֵחָמֵשׁ[43] תְּפִלּוֹת שֶׁבַע בְּרָכוֹת[44]: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַיּוֹם; וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'[45]. וְאִם חָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - חוֹתֵם בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'.

43) והן תפילת ערבית בליל יום כיפורים, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה. 44) (יומא פז:). 45) מסכת סופרים (פרק י"ט, הלכה ו).

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיוֹם צוֹם שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה, אֲבָל בְּיוֹם צוֹם שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִים תֵּשַׁע בְּרָכוֹת, כְּמוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל בְּמוּסַף רֹאשׁ־הַשָּׁנָה; וְהֵם אוֹתָן הַבְּרָכוֹת עַצְמָן[46], לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָן אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[47].

46) כמו ששנינו: "שווה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות" (ראש השנה כו:). נאמר ביובל: והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש ביום הכיפורים (ויקרא כה, ט) שאין תלמוד לומר בחודש השביעי, שהרי נאמר כבר שיום הכיפורים בחודש השביעי – לומר לך: כל מה שאתה עושה בראש השנה שהוא בחודש השביעי, הוי עושה בעשור לחודש: מה כאן מלכויות, זיכרונות ושופרות – אף כאן מלכויות, זיכרונות ושופרות (ירושלמי ראש השנה פרק ג, הלכה ה). 47) והוא – כשכל שבטי ישראל יושבים בארץ, כגון: בימי בית ראשון לפני גלות ראובן, גד וחצי שבט מנשה (דברי־הימים־א ה, כו) שאז פסק היובל, שנאמר: וקראתם דרור בארץ לכל יושביה (ויקרא כה, י), ואמרו חז"ל (ערכין לב:): בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מקצתם. ראה (משנה תורה, הלכות שמיטה ויובל פרק י, הלכה ח).

ט. בְּכָל תְּפִלָּה מֵהַתְּפִלּוֹת פּוֹתֵחַ קֹדֶם לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה: 'יְיָ שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ'[48]. וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם בְּסוֹף הַתְּפִלָּה אוֹמֵר: 'יִהְיוּ לְרָצוֹן[49] אִמְרֵי פִי' וְגוֹ', וְאַחַר־כָּךְ צוֹעֵד לַאֲחוֹרָיו[50].

48) (תהילים נא, יח), והמקרא שלאחריו "כי לא תחפוץ זבח ואתנה". תפילת דוד היא על עוון שעשה במזיד שאין קרבן מכפר עליו – עוון בת שבע. והוא התפלל לה' שיהא עם פיו להורותו מה שידבר, כדי שתפילתו תעלה לרצון לפניו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויכופר עוונו. וגם אנו שאין לנו מזבח וקרבינות שיכפרו בעדינו, פותחים את תפילתנו בדברי דוד אלה לבקש ממנו סיוע בכוונת התפילה (על פי רבינו יונה לברכות פרק א). ואין זה הפסק בין ברכת "גאל ישראל" לתפילת שמונה עשרה, כיוון שחכמינו קבועוהו לאמרו בתפילה הרי הוא נידון כתפילה ארוכה (ברכות ט:). 49) (תהילים יט, טו), ומתוך שדוד אמרו אחר שמונה עשר פרקים – כי שני הפרקים הראשונים: "אשרי האיש" ו"למה רגשו גויים" המסיים ב"אשרי כל חוסי בו" לאחד נחשבים – תיקנוהו חכמינו לאמרו אחרי שמונה עשרה ברכות התפילה (ברכות, שם). 50) שלוש פסיעות (יומא נג:).

י. בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים וּבְחֵלוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, שַׁחֲרִית וּמִנְחָה, תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת כִּשְׁאָר הַיָּמִים, וְאוֹמֵר בָּ"עֲבוֹדָה"[51]: "אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא". בְּמוּסָף, בְּחֵלוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד, מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָף[52] כְּמוֹ שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיוֹם־טוֹב. וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְאֶמְצָעִית מְעֵין[53] קָרְבַּן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְחוֹתֵם בָּהּ "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים"[54].

51) בברכת רצה. 52) כנגד קרבן מוסף שהקריבו בחול המועד (שבת כד.). 53) מעניין. 54) (ברכות מט.).

יא. שַׁבָּת שֶׁחָלָה בְּחֵלוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד, וְכֵן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - מִתְפַּלֵּל עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה שֶׁבַע בְּרָכוֹת כִּשְׁאָר הַשַּׁבָּתוֹת, וְאוֹמֵר "יַעֲלֶה וְיָבוֹא" בָּ"עֲבוֹדָה". בְּמוּסָף מַתְחִיל בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית[55] בְּעִנְיַן שַׁבָּת, וּמַשְׁלִים[56] בְּעִנְיַן שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בְּאֶמְצַע בְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים: "מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים"[57], וּבְחֵלוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד חוֹתֵם בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁהוּא חוֹתֵם בְּיוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת.

55) כגון, בשבת ראש־חודש, שמתחיל: "אתה יצרת... כילית מלאכתך ביום השביעי". 56) לא שהוא חותם בשל שבת, אלא שאומר בסוף הברכה איזה עניין של שבת כגון "ישמחו במלכותך" וכדומה. וכן הוא אומר בסוף הברכה לפני החתימה: "ושבת קדשך להם הודעת" (ביצה יז., וכפירוש הכסף־משנה). 57) (ברכות מט.).

יב. וְיוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מִתְפַּלֵּל בִּבְרָכָה רְבִיעִית בַּלַּיְלָה: "וַתּוֹדִיעֵנוּ[58] מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד[59] וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל[60]. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ[61], וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה הִקְדַּשְׁתָּ[62] (וְהִבְדַּלְתָּ וְהִקְדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ[63]). וַתִּתֶּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן וְכוּ'". וּבְמוֹצָאֵי־שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי־יוֹם־טוֹב שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה מַבְדִּיל בְּ"אַתָּה חוֹנֵן"[64], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַבְדִּיל עַל הַכּוֹס[65].

58) (ברכות לג:). 59) שאסור בעשיית מלאכה, ומצוה לכבדו בכסות נקייה וכיוצא בזה. 60) היא הקרבת שלמי חגיגה בימי החג. 61) שביום טוב מותרת מלאכת צרכי "אוכל נפש", כגון: אפייה ובישול, ובשבת כל מלאכה אסורה, ואף מלאכת "אוכל נפש". 62) ככתוב: על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו (שמות כ, יא). ולדעת הרא"ש (פסחים פרק י, אות י"א). הכוונה בזה לחג "שמיני עצרת", שהוא היום השביעי לששת ימי חול המועד של סוכות. וקדוש הוא מהם בזה: שבהם מותרת מלאכת "דבר האבד" ובו כל מלאכת עבודה אסורה. גם "דבר האבד". 63) שהכהנים מובדלים מהלויים, והלויים מובדלים מישראל. הרי שבישראל עצמם יש הבדל בין קדושת שבט לשבט (פסחים קד. ובתוספות שם). 64) שבתפילת י"ח. ומפני שהבדלה תלוייה בחכמה – שהחכם יודע להבחין בין קודש לחול ובין טמא לטהור – קבעוה בברכת חכמה, היא "חונן הדעת" (ברכות לג.). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ה, הלכה ב) "אם אין דעת – הבדלה מניין"? 65) שעיקר התקנה בימי אנשי כנסת הגדולה הייתה לאמרה בשעת תפילה; ולא תיקנוה על הכוס מפני שעניים היו, ולא היה בידם לקנות יין; וכשהעשירו – תיקנוה לומר גם על הכוס, כדי לזכות בה התינוקות ואנשי הבית שישמעוה ויענו אמן אחריה (ירושלמי, שם).

יג. בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים מוֹסִיפִין בְּ"הוֹדָאָה": "עַל הַנִּסִּים"[66]. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בַּחֲנֻכָּה - מַזְכִּיר "עַל הַנִּסִּים" בְּמוּסָף, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת[67].

66) (שבת כד.). 67) אף על פי שאין מוסף לחנוכה, ואלמלא יום השבת לא היה בא לידי תפילה זו, בכל זאת מחויבים להזכיר של חנוכה גם במוסף, שלא לשנות מכל שאר תפילות היום (שם).

יד. בִּימֵי הַתַּעֲנִית, אֲפִלּוּ יָחִיד שֶׁהִתְעַנָּה[68], מוֹסִיף בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה[69]: "עֲנֵנוּ" וְכוּ'. וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר אוֹמְרָהּ בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ בֵּין "גּוֹאֵל" לְ"רוֹפֵא", וְחוֹתֵם בָּהּ: "הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה[70] (וּמוֹשִׁיעַ)"; וְנִמְצָא מִתְפַּלֵּל עֶשְׂרִים בְּרָכוֹת. בְּתִשְׁעָה בְּאָב מוֹסִיפִין בְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם": "רַחֵם[71] יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל הָעִיר הָאֲבֵלָה" וְכוּ'.

68) שקיבל עליו להתענות תענית חלום וכדומה. 69) היא תפילת "שמע קולנו" שחותם בה ב"שומע תפילה". ואין היחיד חשוב שיקבעו לו ברכה מיוחדת נוספת כמו לשליח ציבור (תענית יג:). 70) ירושלמי (תענית פרק ב, הלכה ב). 71) ירושלמי (שם), ובנוסח התפילה שלפנינו "נחם", והיינו הך. ראה (ברכות מח: ברש"י דיבור המתחיל: "ובשבת"). והריטב"א (הובא ב"בית יוסף" אורח חיים סימן תקנ"ז) כותב: "דעתי, כיוון דמשום המאורע אומרים אותה על פי הירושלמי, צריך לאומרה בכל תפילות היום: ערבית

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שחרית ומנחה, אלא שבערבית ושחרית שהוא כ'מי שמתו מוטל לפניו' ואינו בנחמה אומרים: 'רחם': ולמנחה אומרים: 'נחם', שדומה למי שנקבר מתו". ואנו נוהגים לומר תפילה זו בט' באב בתפילת מנחה בלבד. וכבר תמה הרא"ש (תענית פרק ד, אות ל"ד) למה אין אנו מזכירים אותה בכל התפילות של תשעה באב, כשם שמזכירים "יעלה ויבוא" בכל תפילות ראש חודש (חוץ ממוסף)? ורבינו יוסף קארו ז"ל מצדיק המנהג על פי מה ששנינו בברייתא (תענית כט.): שבתשיעי סמוך לחשיכה הציתו האויבים את בית המקדש וכו' הלכך באותה שעה מזכירין במנחה שפלות ירושלים ואבליה ומתפללים על תנחומיה (בית יוסף אורח חיים סימן תקנ"ז).

טו. כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים אוֹמֵר בִּבְרָכָה שְׁנִיָּה[72] 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם', וּבִימוֹת הַחַמָּה[73] - 'מוֹרִיד הַטָּל'[74]. מֵאֵימָתַי אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם'? מִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל יוֹם־טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג[75], עַד תְּפִלַּת שַׁחֲרִית שֶׁל יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח[76], וּמִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַטָּל'[77].

72) היא ברכת "גבורות", הנקראת גם: ברכת "תחיית המתים". ומתוך שהגשמים שקולים כתחיית המתים (שאם אין גשמים אין יבול), קבעוה בתחיית המתים (ברכות לג.).
73) שאין גשמים יורדים בארץ ישראל ואין צורך בהם.
74) שהטל הוא דבר המתבקש לעולם: בין בימות הגשמים בין בימות החמה (תענית ד.). ומפני שאין מטבעו להיעצר – שאלמלא הוא אין העולם מתקיים – לא חייבוהו להזכיר אף בימות הגשמים שעיקר בקשתינו אז לגשם העלול להיעצר. וראה לקמן (פרק י הלכה ח). 75) הוא שמיני העצרת. אבל בכל ימי חג הסוכות – אף על פי שנידונים בו על הגשמים, ומן הראוי היה להזכירו מתפילת המוספים של יום הראשון של חג הסוכות. כמו שמזכירים "מוריד הטל" מתפילת המוספים של יום הראשון של חג הפסח – בכל זאת אין מזכירין בהם את הגשם, מפני שהוא סימן קללה בימי החג, שהרי צריכים לשבת בסוכה ולאכול בה. וחכמינו ז"ל מָשְׁלוּ: "משל למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו" (סוכה כט.), כלומר: צא מלפני, אי אפשי בשימושך – ולפיכך התחלת זמן הזכרת הגשמים אינה אלא משמיני העצרת שאינו זמן סוכה.
76) שמאז והלאה אין הגשמים אלא סימן קללה (תענית ב.).
77) והטעם מפורש בירושלמי (תענית פרק א, הלכה ב): "כדי שיצאו כל המועדות בטל", כלומר: מפני שהטל הוא סימן יפה לעולם, התקינו שיזכרוהו מיום הראשון של פסח שהוא ראש כל מועדות, עד תפילת מוספין של שמיני עצרת שהוא אחרון המועדות, ואז יצאו כל החגים בטל.

טז. מִשֶּׁבָּעָה יָמִים בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים[78] בִּבְרִכַּת שָׁנִים[79], כָּל זְמַן שֶׁמַּזְכִּיר הַגֶּשֶׁם[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּשִׁנְעָר[81] וּבְסוּרְיָא וּבְמִצְרַיִם וּבַמְּקוֹמוֹת הַסְּמוּכוֹת לָאֵלּוּ וְהַדּוֹמִין לָהֶן, שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּיוֹם שִׁשִּׁים אַחַר תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי[82].

78) מתפללים לה' שיוריד גשמי ברכה, והיא הבקשה: "ותן טל ומטר"; ובשמיני עצרת מתחילים רק להזכיר גבורות גשמים, דרך ריצוי – שכל המבקש מקדים ומרצה. ובתענית (פרק א, משנה ג) אמרו: "כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת", כלומר: לפיכך אין שואלים את הגשמים לפני ז' במרחשון, מפני עולי הרגל שעוד לא הספיקו לשוב לבתיהם, שלא יטרידם הגשם, אבל משבעה במרחשוון, שהוא חמישה עשר יום אחר החג, כבר הספיקו כולם לשוב עד לנהר פרת שהוא המקום הרחוק ביותר מירושלים עיר הקודש. 79) (ברכות לג.) היא ברכת "ברך עלינו", מתוך שהגשמים פרנסה, קבעום בברכת פרנסה. 80) היינו: עד יום הראשון של חג הפסח, כאמור לעיל. 81) היא בבל, "בארץ שנער: (בראשית יא, יב) מתרגם אונקלוס: "בארעא דבבל". 82) (תענית י.), מתוך שהמקומות האלה נמוכים ואינם צריכים כל כך מהר למטר – לפיכך שואלים את הגשמים בתאריך מאוחר זה שהוא יום השישים לתקופת תשרי. שנת החמה שהיא שס"ה יום ורביע יום שהוא שש שעות, מתחלקת לארבע תקופות: תקופת ניסן, תקופת תמוז, תקופת תשרי ותקופת טבת. ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום, ושבע שעות וחצי (עירובין נו.; הלכות קידוש החודש פרק ט, הלכה ב).

יז. מְקוֹמוֹת שֶׁהֵן צְרִיכִין לִגְשָׁמִים בִּימוֹת הַחַמָּה, כְּגוֹן אִיֵּי הַיָּם הָרְחוֹקִים - שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בָּעֵת שֶׁהֵן צְרִיכִין לָהֶן[83] בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'[84]. וּמְקוֹמוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין יוֹם־טוֹב שְׁנֵי יָמִים[85], אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' בִּתְפִלַּת מוּסָף שֶׁל יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת[86], וּמִתְּפַלֵּל וְהוֹלֵךְ כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים.

83) ולא בז' במרחשוון כמנהג ארץ ישראל – "שהרי הגשמים בארצות ההן אינם טובים להם, אלא ממיתים ומאבדים; ואיך ישאלו אנשי זה המקום במרחשוון, הלא זה מן השקר והאיוולת? (פירוש המשנה לרבינו תענית פרק א, משנה ג). 84) ככל יחיד השואל את צרכיו ב"שומע תפילה" לפני חתימת הברכה (עבודה־זרה ח.). ולא שואלים אותה ב"ברכת השנים", הואיל והמטר מזיק לרוב העולם בתקופת תמוז – אין זה זמן שאילת ציבור, ולכן הם נידונים כיחידים שאין מבקשים את צרכיהם אלא ב"שומע תפילה" (תענית יד:). 85) המקומות שבחוץ לארץ, ששלוחי בית דין לתשרי (המודיעים על יום קביעת החודש) לא היו מגיעים אליהם, שם היו עושים יום טוב שני ימים מפני הספק, והוא: יום טוב שני של גלויות. ואפילו כיום שבקיאים בקביעות החודש על פי חשבון ידוע, אינם משנים מנהגם ממנהג אבותיהם (ביצה ד:). 86) שהוא ספק שביעי ספק שמיני. ומכיוון שהתחיל בבוקר בתפילת המוסף שוב אינו פוסק גם במנחה ובערבית, אף על פי שיש לחוש שמא שביעי הוא (תענית ה.).

יח. כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ חוֹתֵם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'הָאֵל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַקָּדוֹשׁ', וּבְבִרְכַּת עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה - 'מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט'; וּבַעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַד מוֹצָאֵי יוֹם־הַכִּפּוּרִים חוֹתֵם בַּשְּׁלִישִׁית 'הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ', וּבְעַשְׂתֵּי־עֶשְׂרֵה - 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט'[88].

87) (ברכות יב:) לפי שבימים אלו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם. 88) שהוא שופט את העולם; ואין זה דומה למובן החתימה של "מלך אוהב צדקה ומשפט", שפירושה: שהוא אוהב שברואיו יתנהגו בצדק ובמשפט. המלך המשפט: וכן נושאי ארון הברית (יהושע ג, יד) שהוא כמו "ארון הברית" (ראה רד"ק, שם). וראוי להעיר: שרבינו בתשובתו (בלשון ערבית) יאמר, שנוסח החתימה בכל השנה הוא: ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט "ואינו צריך להזכיר "מלך" אלא בעשרת ימי תשובה בלבד (ראה קובץ "תשובות הרמב"ם" סימן צ"ז, וכן ב"מעשה רוקח" דף א עמוד ב).

יט. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהוֹסִיף בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה: 'זָכְרֵנוּ לְחַיִּים' וְכוּ', וּבַשְּׁנִיָּה - 'מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים' וְכוּ', וּבַהוֹדָאָה - 'זְכֹר רַחֲמֶיךָ' וְכוּ', וּמוֹסִיפִין בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה 'בְּסֵפֶר חַיִּים'[89] וְכוּ'. וְכֵן יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהוֹסִיף בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ... וּבְכֵן כּוֹ' אֲבָל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְנָהֵג פָּשׁוּט הוּא לְהוֹסִיף בַּשְּׁלִישִׁית, 'וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ' וְכוּ'.

89) (מסכת סופרים פרק י"ט, הלכה ח) אלא ששם אמרו זה רק לעניין ראש השנה ויום הכיפורים ולא לעשרת ימי תשובה. ואף על פי שאמרו: "אל ישאל אדם צרכיו בשלוש ראשונות ואחרונות" – אין זה אלא בצרכי יחיד, אבל צרכי רבים שואלים (ברכות לד., ובתוספות שם דיבור המתחיל: "אל ישאל"), וראה לקמן (פרק ו, הלכה ג ובביאורנו).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) מאימתי זמן תפילת השחר; זמן מנחה גדולה וקטנה, ומי שעבר זמן התפילה ולא התפלל מה דינו.

א. תְּפִלַּת הַשַּׁחַר מִצְוָתָהּ שֶׁיַּתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל עִם הָנֵץ הַחַמָּה[2]. וּזְמַנָּהּ עַד סוֹף שָׁעָה רְבִיעִית שֶׁהִיא שְׁלִישִׁית הַיּוֹם[3]. וְאִם עָבַר אוֹ טָעָה וְהִתְפַּלֵּל אַחַר אַרְבַּע עַד חֲצוֹת הַיּוֹם יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה[4] אֲבָל לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה בִּזְמַנָּהּ. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁתְּפִלָּה מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה כָּךְ מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ כְּמוֹ שֶׁתִּקְּנוּ לָנוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים[5].

2) משעה שהחמה מתחילה לזרוח בראשי ההרים. וראה בביאורנו הלכות קריאת־שמע (פ"א, הלכה י"א). וחכמינו ז"ל (ברכות ט:) סמכו זה על הפסוק (תהלים עב, ה) ייראוך עם שמש וגו'. כלומר: מתי מקבלים מוראך עליהם? "עם שמש", כשהשמש יוצאת – וזה עם הנץ החמה (רש"י שם). 3) בזמן שהיום שתים־עשרה שעות. וכל שעות האמורות בענינים אלו, הן "שעות זמניות", כמו שביארנו (הלכות קריאת שמע פ"א, הלכה י"א). וחכמינו ז"ל (ברכות כו:) אמרו: "מפני מה תפילת השחר עד ארבע שעות? – שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות, וכן העיד רבי יהודה בן בבא (עדיות פ"ו, מ"א) "על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות". שפעם אחת לא היו להם כבשים לתמידים ונשתהו (נתעכבו) להקריב התמיד, עד שהאיר להם הקב"ה את עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת התמיד, והקריבום בארבע שעות ביום, ועל אותה שעה העיד רבי יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות (ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א). 4) ברכות כו, ע"א. ולדעת הכסף־משנה, מתפלל והולך עד שש שעות וחצי, שהוא זמן תפילת המנחה. שכל עוד שלא הגיע זמן מנחה אין לו להמנע מלהתפלל תפילת שחרית, ויצא ידי חובתו; ו"חצות" האמורה כאן, היא לאו דוקא. 5) תוספתא (ברכות, פ"ב).

ב. כְּבָר אָמַרְנוּ[6] שֶׁתְּפִלַּת הַמִּנְחָה כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ. וּלְפִי שֶׁהָיָה הַתָּמִיד קָרֵב בְּכָל יוֹם בְּתִשַּׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה[7] תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ מִתִּשַּׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה. וְהִיא הַנִּקְרֵאת 'מִנְחָה קְטַנָּה'[8]. וּלְפִי שֶׁבְּעֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת הָיוּ שׁוֹחֲטִין אֶת הַתָּמִיד בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה[9] אָמְרוּ שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל מֵאַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה יָצָא. וּמִשֶּׁהִגִּיעַ זְמַן זֶה הִגִּיעַ זְמַן חִיּוּבָהּ. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת 'מִנְחָה גְּדוֹלָה'[10].

6) לעיל (פ"א, ה"ה). 7) פסחים (פ"ה, מ"א). אף־על־פי שזמן שחיטתו הוא משינטו צללי ערב שהוא בשש שעות וחצי, היו מאחרים את זמן שחיטתו לשמונה וחצי – כדי שיספיקו להקריב לפניו כל הנדרים והנדבות שהיו היחידים מביאים, שאסור להקריבם אחרי תמיד של בין הערבים. ועד שהכינו אותו להקרבה על המזבח, כבר הגיעה שעה תשע וחצי (פסחים נח.). 8) ברכות כו, ע"ב. כי זמנה אינו אלא שעה ורבע בלבד. 9) כדי שיספיקו לשחוט אחריו את קרבן הפסח ולצלותו מבעוד יום, שאין צלייתו דוחה את השבת (פסחים נח.). 10) ברכות כו, ע"ב. כי זמנה משש שעות וחצי עד תשע שעות וחצי. וגדול יותר מזמנה של מנחה קטנה (מפירוש רבינו חננאל לברכות כו: הובא ב"אוצר הגאונים" עמוד 31).

ג. נָהֲגוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְהִתְפַּלֵּל גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה וְהָאַחַת רְשׁוּת. וְהוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל רְשׁוּת אֶלָּא הַגְּדוֹלָה. וְכֵן הַדִּין נוֹתֵן. מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּנֶגֶד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ תָּדִיר בְּכָל יוֹם[11]. וְאִם הִתְפַּלֵּל הַגְּדוֹלָה חוֹבָה לֹא יִתְפַּלֵּל קְטַנָּה אֶלָּא רְשׁוּת[12].

11) שרק כשחל ערב פסח בערב שבת, שחטו את התמיד בשש שעות וחצי. 12) וצריך לחדש בה דבר, באחת מברכותיה, כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. כמבואר לעיל (פרק א, ה"ט).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד. הָא לָמַדְתָּ שֶׁזְּמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה עַד תִּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה. וּזְמַן מִנְחָה קְטַנָּה מִתִּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַיּוֹם שָׁעָה וּרְבִיעַ[13]. וְיֵשׁ לוֹ[14] לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[15].

13) שהוא בעשר שעות ושלשה רבעים, כדעת רבי יהודה (ברכות כו:). וזמן זה מכוון כנגד הקטרת הקטורת של בין הערבים שהיתה מתשע שעות וחצי עד עשר ושלשה רבעים. וכן הכתוב אומר (תהלים קמא, ב): תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב – הרי שתפילת מנחה מכוונת כנגד הקטורת (׳תוספות׳ ברכות כו, ע"ב; לחם־משנה). 14) כלומר: אין בזה הלכה פסוקה, שהרי החכמים (שם) סוברים שזמנה עד הערב; והואיל ולא הכריעו בגמרא שם הלכה כדברי מי, ואמרו (שם, כז.): "העושה כזה – עושה; והעושה כזה – עושה", לפיכך מי שרוצה לתפוס כדעת החכמים – יכול להתפלל עד שקיעת החמה. 15) כזמן הקרבת התמיד וזריקת דמו; אבל משקיעת החמה ומעלה, אע"פ שעדיין לא יצאו הכוכבים – אסור להתפלל מנחה, שגם זריקת הדם נפסלת משקיעת החמה ומעלה, כמבואר (זבחים נו.). וכן דעת רבינו יונה לברכות (פ"ד, מ"א).

ה. תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין זְמַנָּהּ אַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד שֶׁבַע שָׁעוֹת בַּיּוֹם[16]. וְהַמִּתְפַּלֵּל אוֹתָהּ אַחַר שֶׁבַע שָׁעוֹת אַף־עַל־פִּי שֶׁפָּשַׁע[17] יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּהּ כָּל הַיּוֹם[18].

16) שכן זמן הקרבת קרבן מוסף היה בשש שעות, שנאמר במוסף (ויקרא כז, לז): דבר יום ביומו, ולא נאמר "בבוקר" – וכל "יום" משמע איחור, כשם ש"בוקר" משמע הקדמה (מלשון רש"י פסחים נח.). 17) על שהתעצל ואיחר זמן התפילה לפי עיקר מצותה (ברכות כח.) וראוי להעיר: שהמונח "פושע" משמעותו בתלמוד גם במובן "עצל", ראה (ברכות מג:) "אל יכנס לבית־המדרש באחרונה – שלא יקראו לו: פושע", כלומר: מתעצל (כפירוש רש"י שם); וכן בחגיגה (ז:): "מי מהם תעשם פושעים ומי מהם תעשם זריזים", (הגהות אדר"ת). כי כשם שה׳זריזות׳ היא היסוד והשורש לכל מדה טובה ונכונה, כדברי רבי פנחס בן יאיר (סוטה פ"ט, משנה ט"ו): "זריזות מביאה לידי נקיות" וכו׳ עד לרוח הקודש – כך העצלות היא אם כל חטא ופשע. 18) שכן מוסף הולך וקרב כל היום, אלא שזריזים מקדימים למצוות (מגילה כ, ע"ב; וראה הלכות מעשה הקרבינות פ"ד, ה"ו).

ו. תְּפִלַּת הָעֶרֶב, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה - הַמִּתְפַּלֵּל אוֹתָהּ, זְמַנָּהּ מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[19]. וּתְפִלַּת נְעִילָה זְמַנָּהּ - כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים אוֹתָהּ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[20].

19) שכן אברי תמיד של בין הערבים מתעכלים והולכים כל הלילה, וכמבואר לעיל (פ"א, ה"ו). 20) ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א. ומבואר לעיל בביאורנו (פרק א, ה"ו).

ז. הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קֹדֶם זְמַנָּהּ - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ. וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בִּשְׁעַת הַדְּחָק[21] אַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[22] - יָצָא[23]. וְיֵשׁ־לוֹ[24] לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁל לֵילֵי־שַׁבָּת בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[25]. וְכֵן יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שֶׁל מוֹצָאֵי־שַׁבָּת בְּשַׁבָּת[26], לְפִי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת[27], אֵין מְדַקְדְּקִין בִּזְמַנָּהּ; וּבִלְבַד שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת־שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים[28].

21) כגון שהיה צריך לצאת לדרך. 22) אף־על־פי שעיקר מצוותה משעת הנץ החמה. 23) ברכות ל, ע"א. 24) יכול הוא, אבל אינו מחוייב. 25) מסוף זמן מנחה קטנה שהוא בעשר שעות ושלשה רבעי שעה, הואיל ולרבי יהודה זה הוא סוף זמן מנחה – מותר לו להתחיל מכאן והלאה תפילת מעריב (ברכות כז:). וצריך שיקבל עליו קדושת שבת שלא יעשה מלאכה מאותה שעה ואילך (שם). 26) אף־על־פי שנראה כמקצר בקודש ועושהו חול. ואין הדברים אמורים, אלא במי שהוא אנוס לדבר מצוה, כגון: שצריך להחשיך על התחום על עסקי המת, או על עסקי חתן וכלה. והוא מבדיל ואינו מברך על הנר; וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים. אבל שלא לדבר מצוה – אינו מתפלל של חול עד יציאת הכוכבים (רב האי גאון, הובא ב׳טור׳ או"ח, סימן רצ"ג; וכן ב׳תוספות׳ לברכות שם). 27) זה מוסב רק על תפילת מוצאי שבת בשבת, אבל לתפילת שבת בערב שבת, אין צורך בטעם זה – שהרי מצוה היא להוסיף מחול על הקודש, ומכיון ששעה זו היא סוף מנחה קטנה לרבי יהודה, ראוי לו להתפלל בה תפילת מעריב של שבת. 28) ירושלמי ברכות פרק א, ה"א: "הקורא קודם לכן (לפני צאת הכוכבים) – לא יצא ידי חובתו".

ח. כָּל מִי שֶׁעָבַר עָלָיו זְמַן תְּפִלָּה וְלֹא הִתְפַּלֵּל - בְּמֵזִיד, אֵין לוֹ תַּקָּנָה[29], וְאֵינוֹ מְשֻׁלָּם. בְּשׁוֹגֵג[30], אוֹ שֶׁהָיָה אָנוּס אוֹ טָרוּד - מְשֻׁלָּם[31] אוֹתָהּ תְּפִלָּה בִּזְמַן תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ; וּמַקְדִּים תְּפִלָּה שֶׁבִּזְמַנָּהּ, וְאַחֲרֶיהָ מִתְפַּלֵּל אֶת הַתַּשְׁלוּמִין[32].

29) ועליו אמרו חכמינו ז"ל: מעוות לא יוכל לתקון (קהלת א, טו) – זה שביטל (במזיד) תפילה של ערבית, או תפילה של שחרית (ברכות כו.). 30) ששכח להתפלל. 31) כאחד הפורע מה שחייב. 32) שם.

ט. כֵּיצַד? טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית, וְעָבַר חֲצִי[33] הַיּוֹם - יִתְפַּלֵּל מִנְחָה שְׁתַּיִם: רִאשׁוֹנָה - תְּפִלַּת מִנְחָה, וְהַשְּׁנִיָּה - תַּשְׁלוּמֵי שַׁחֲרִית. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה עַד שֶׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה - יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם[34]: רִאשׁוֹנָה - עַרְבִית, וּשְׁנִיָּה - תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, מִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם: רִאשׁוֹנָה - שַׁחֲרִית, וְהַשְּׁנִיָּה - תַּשְׁלוּמֵי עַרְבִית[35].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

33) לאו דוקא, אלא חצי היום ועוד חצי שעה שאז הגיע כבר זמן מנחה; שאם לא כן, כיון שלא הגיע עדיין זמן מנחה, איך יתפלל ראשונה תפילת מנחה? (כסף־משנה). 34) שתי פעמים תפילת 'שמונה־עשרה'. ואין אנו אומרים "עבר יומו בטל קרבינו", כי תפילה – רחמים הוא, וכל אימת שהוא מתפלל זמנו הוא (ברכות כו.). 35) אבל אם טעה ולא התפלל מוסף ביומו – אינו חוזר בערב להתפלל שתים, שהרי מוסף אינו אלא הזכרת קרבינות היום, ואיך יזכור בערב את קרבינות היום שכבר עבר זמנם? ('הגהות מיימוניות' בשם ה'תוספות', ברכות שם).

י. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל, לֹא תְּפִלָּה זוֹ וְלֹא תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא אַחֲרוֹנָה בִּלְבָד. כֵּיצַד? טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל, לֹא שַׁחֲרִית וְלֹא מִנְחָה - מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם: רִאשׁוֹנָה - עַרְבִית, וְהָאַחֲרוֹנָה - תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה. אֲבָל שַׁחֲרִית אֵין לָהּ תַּשְׁלוּמִין, שֶׁכְּבָר עָבַר זְמַנָּהּ[36]. וְכֵן בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת.

36) שלא מצינו בתלמוד שיועילו תשלומים לשהיה ארוכה כזו, וכן דעת ה'תוספות' (ברכות שם), והוא־הדין אם טעה ולא התפלל שחרית, והתפלל תפילת מנחה בזמנה; ובשלישית נזכר שלא התפלל שחרית – אין לה תשלומין, כיון ששהה כל־כך; שלא תיקנו תשלומין אלא בתפילה הסמוכה (לחם־משנה). וראוי להעיר: שבכל המקרים ההם, אם רוצה להתפלל ב"תורת נדבה" ושיחדש בה דבר, כפי המבואר לעיל (פ"א, ה"א) – הרשות בידו, ונכון לעשות כן (כסף־משנה).

יא. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, שֶׁל מִנְחָה וְשֶׁל מוּסָפִין[37] - מִתְפַּלֵּל שֶׁל מִנְחָה, וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל שֶׁל מוּסָפִין[38]. וְיֵשׁ מִי שֶׁמּוֹרֶה, שֶׁאֵין עוֹשִׂין בְּצִבּוּר כֵּן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ[39].

37) כגון שהגיע זמן תפילת מנחה, ועדיין לא התפלל תפילת מוסף. 38) ברכות כח, ע"א. שתפלת מנחה היא תדירה (נוהגת בכל יום), ותפילת מוסף אינה תדירה, והלכה היא: "תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם". 39) ויבואו להקדים ביום אחר, אפילו קודם שיגיע זמן מנחה, תפילת מנחה לתפילת מוסף. ונתכוין רבינו לתרץ את המנהג שאנו נוהגים ביום הכיפורים להקדים תפילת מוסף למנחה אפילו כשכבר הגיע זמן מנחה – שזה כדי "שלא יטעו". והעיר הכסף־משנה: שמהראוי לקצר ביום הכיפורים בפיוטים שבתפילת שחרית, כדי להתחיל מוסף קודם שיגיע זמן תפלת מנחה.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) חמישה דברים המעכבים את התפילה; המהלך במקום סכנה מה יתפלל.

א. חֲמִשָּׁה דְבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּפִלָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ: טָהֲרַת יָדַיִם, וְכִסּוּי הָעֶרְוָה, וְטָהֲרַת מְקוֹם תְּפִלָּה, וּדְבָרִים הַחוֹפְזִים[2] אוֹתוֹ, וְכַוָּנַת הַלֵּב.

~ נקודות משיחות קודש ~

חֲמִשָּׁה דְבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּפִלָּה . . טָהֲרַת הַיָּדַיִם, וְכִסּוּי הָעֶרְוָה, וְטָהֲרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה, וּדְבָרִים הַחוֹפְזִין אוֹתוֹ, וְכַוָּנַת הַלֵּב".

ידועה השקו"ט בזה שמכאן משמע שהעיכוב בכוונת הלב נוגע לכל התפילה כולה וא"כ הוא בסתירה למה שכתב בהלכות שלאח"ז "מי שהתפלל ולא כיוון את לבו, יחזור ויתפלל בכוונה, ואם כיוון את לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך" היינו שכוונת התפלה אינה מעכבת אלא בברכה ראשונה.

והביאור בזה: בכוונת הלב ישנם שני גדרים: הגדר הכללי של תפילה וגדרה הפרטי של תפילה זו. על דרך שישנם שני גדרים בקבלת עול מלכות שמים שמצד הגדר הכללי הוא תנאי בכל המצוות שנעשות בגלל קבלת עול ציווי ה', אבל גדרה הפרטי של מצות קריאת שמע הוא קבלת עול מלכות שמים (בפרשה ראשונה) וקבלת עול מצוות (בפרשה שניה). ומובן שרגש הקבלת עול בק"ש הוא באופן אחר מאשר רגש הקב"ע בקיום כל המצוות.

כמו"כ הוא בעניין כוונת הלב בתפילה: זה ש"כוונת הלב" היא אחד מהדברים המעכבים את התפילה הוא בגדרה הכללי של התפילה, כשאר הדברים שנמנו כאן כגון "טהרת מקום התפילה" שצריך להתפלל במקום הראוי לתפילה ועד"ז "כוונת הלב" בגדרה הכללי שהלב יהיה ראוי לתפילה כפי שממשיך בהלכה שלאח"ז "כיצד היא כוונת הלב שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה" וכוונה זו צריכה להיות במשך כל התפילה.

ומה שכתב ש"אם כיוון לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך" היינו כוונה בתפילה פרטית ("ברכה ראשונה") שצריכה להיות כוונה בתוכן תפילה זו.

(יין מלכות, ספר אהבה סימן ו'
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) המביאים אתו להיות נחפז ונמהר בתפילתו, כגון: שהוא צריך לנקביו, כמבואר בסמוך (הלכה י).

ב. טָהֲרַת יָדַיִם כֵּיצַד, רוֹחֵץ יָדָיו בְּמַיִם עַד הַפֶּרֶק[3] וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל[4]. הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה וְלֹא הָיָה לוֹ מַיִם - אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם אַרְבָּעָה מִילִין, שֶׁהֵם שְׁמוֹנַת אֲלָפִים אַמָּה, הוֹלֵךְ עַד מְקוֹם הַמַּיִם וְרוֹחֵץ, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל[5]. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם יוֹתֵר עַל כֵּן - מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּצְרוֹר אוֹ בֶּעָפָר אוֹ בְּקוֹרָה[6] וּמִתְפַּלֵּל.

3) מקום חיבור כף היד והזרוע, (וראה מס' ידים פ"ב, מ"ג; חולין קו:). 4) ברכות טו, ע"א. שנאמר (תהלים כו, ו): ארחץ בנקיון כפי, ואסובבה את מזבחך ה'. וכתב רבינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(הלכות ברכות פרק ו, הלכה ב): "כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לתפילה – מברך תחילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים". ונטילה זו חובה היא – אף כשאין ידיו מלוכלכות, כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכילת פת – אף שידיו נקיות (כסף־משנה). 5) ברכות שם; וכן בפסחים מו, ע"א. 6) ובגמרא (ברכות טו.) הגירסא: "בעפר, ובצרור ובקסמית".

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[7]? לְפָנָיו[8]; אֲבָל אִם הָיָה מְקוֹם הַמַּיִם לַאֲחוֹרָיו - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַחֲזֹר לַאֲחוֹרָיו, אֶלָּא עַד מִיל. אֲבָל אִם עָבַר מִן הַמַּיִם יוֹתֵר - אֵינוֹ חַיָּב לַחֲזֹר[9], אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו וּמִתְפַּלֵּל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵינוֹ מְטַהֵר לְתְפִלָּה אֶלָּא יָדָיו בִּלְבָד? בְּשְׁאָר תְּפִלּוֹת חוּץ מִתְּפִלַּת שַׁחֲרִית; אֲבָל שַׁחֲרִית, רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[10] וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל. וְאִם הָיָה רָחוֹק מִן הַמַּיִם - מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּלְבָד וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

7) שמחוייב ללכת ד' מילין עד מקום המים. 8) שהמים נמצאים בדרך שלפניו. 9) ברכות טו, ע"א. וגירסת הגמרא שלפנינו היא: "מיל – אינו חוזר, פחות ממיל – חוזר"; ורבינו גירסא אחרת היתה לו: "יותר ממיל אינו חוזר, אבל מיל חוזר" (ב"י או"ח, סי' צ"ב). מיל – בלשון רומית: מדת ארץ של אלף פסיעות. והפסיעה – שתי אמות, ואלפים אמה – המיל, ונזכר במשנה (יומא פ"ו, מ"ח), על־פי ה'ערוך'. 10) שבת נ, ע"ב: "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו, משום שנאמר: כל פעל ה' למענהו" (כלומר, הכל ברא לכבודו), וסובר רבינו: שאין לך "כבוד קונו" יותר מבשעת התפילה (מעשה רוקח). ותיקנו רחיצה זו בתפילת שחרית בלבד – לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה, ככתוב (איכה ג, כח): חדשים לבקרים רבה אמונתך, וצריכים אנו להודות לה' שבראנו מחדש לכבודו, לשרתו ולברך בשמו (מלשון הרשב"א תשובה סימן קצ"א). והראב"ד משיג ושואל: רגליו למה? כלומר: למה לו לרחוץ את רגליו? אולם רבינו מדבר במקום שהולכים בו יחפים, וכמבואר לקמן (פ"ה, הלכה ה), אבל במקום שאין רגליו מגולות – אין צורך ברחיצתן ('טורי אבן').

ד. כָּל הַטְּמֵאִין, רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן בִּלְבָד כַּטְּהוֹרִין וּמִתְפַּלְּלִים[11] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶם לִטְבֹּל וְלַעֲלוֹת מִטֻּמְאָתָן, אֵין הַטְּבִילָה מְעַכֶּבֶת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[12], שֶׁעֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁלֹּא יִקְרָא בַּעַל־קֶרִי בִּלְבָד בְּדִבְרֵי־תוֹרָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל[13]; וּבֵית־דִּין שֶׁעָמְדוּ אַחַר־כֵּן הִתְקִינוּ אַף לִתְפִלָּה[14], שֶׁלֹּא יִתְפַּלֵּל בַּעַל־קֶרִי בִּלְבָד עַד שֶׁיִּטְבֹּל. וְלֹא מִפְּנֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה נָגְעוּ בָהּ[15], אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְצוּיִים אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶם[16] כִּתַּרְנְגוֹלִים[17], וּמִפְּנֵי זֶה תִּקְּנוּ טְבִילָה לְבַעַל־קֶרִי לְבַדּוֹ, וְהוֹצִיאוּהוּ מִכְּלַל הַטְּמֵאִין.

11) ברכות פ"ג, מ"ו: "זב שראה קרי וכו' צריכים טבילה, ורבי יהודה פוטר", משמע משם, שאילו לא ראה קרי – הכל מודים שאינו צריך טבילה, למרות טומאתו מחמת זובו (הרי"ף, שם). 12) הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ח. 13) מפני שטומאה זו באה לו מחמת קלות ראש, החמיר בה (ברכות כב. וברש"י שם). 14) כי עזרא לא גזר לתפילה, משום שהיא רחמים ותחנונים, ושמא לא ימצא מים לטבילה ונמצא נמנע מלהתפלל. וכן אמרו בירושלמי (ברכות פ"ג, ה"ד): "אמר רבי חייא, כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא מפני תלמוד תורה. שאם אתה אומר לו שהוא מותר (ללמוד בלא טבילה) אף הוא אומר: אלך ואעשה צרכי וכו'. וראה (ב'מראה פנים' שם). ובעל 'טורי אבן' מגיה כאן תיבת "אף", וגורס "אך לתפילה", כלומר: עזרא תיקן לתורה ולתפילה, ובית־דין שאחריו בטלוה לתורה – שאין דברי תורה מקבלים טומאה – והעמידוה אך לתפילה. וכן סובר הרי"ף לברכות (פ"ג). והיא גם דעת הכסף־משנה כאן. ויש סמוכין לדבריו מדברי רבינו עצמו בסמוך (ה"ה), כמו שנבאר. 15) שהרי אין דברי תורה מקבלים טומאה, כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ד, ה"ח). 16) ומשום טורח טבילה, ימנעו. 17) וכתוב בספרי אריסטו, שהתרנגול לא ישביע תאוותו לעולם.

ה. לְפִיכָךְ הָיוּ אוֹמְרִין בִּזְמַן תַּקָּנָה זוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ זָב שֶׁרָאָה קֶרִי[18], וְנִדָּה שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת[19] זֶרַע, וּמְשַׁמֶּשֶׁת שֶׁרָאֲתָה דַּם־נִדָּה[20], צְרִיכִין טְבִילָה לִקְרִיאַת־שְׁמַע וְכֵן לִתְפִלָּה מִפְּנֵי הַקֶּרִי, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם טְמֵאִין[21]; וְכֵן הַדִּין נוֹתֵן[22], שֶׁאֵין טְבִילָה זוֹ מִפְּנֵי טָהֳרָה, אֶלָּא מִפְּנֵי הַגְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְצוּיִין אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן תָּמִיד[23]. וּכְבָר בָּטְלָה גַּם תַּקָּנָה זוֹ שֶׁל תְּפִלָּה, לְפִי שֶׁלֹּא פָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה כֹּחַ בַּצִּבּוּר לַעֲמֹד בָּהּ[24].

18) שאין טבילתו לקריו מטהרתו מזובו, שהרי טמא הוא שבעת ימים מחמת זובו. 19) בתוך שלשה ימים לתשמישה, שפליטתה מטמאתה כטומאת קרי. 20) אחרי התשמיש. 21) שגם אחרי טבילתם לְקִרְיָם – עדיין טמאים הם שבעת ימים מחמת טומאתם האחרת. 22) שלמרות טומאתם הנשארת, יטבלו לְקִרְיָם. 23) ולא חילקו חכמים בין קרי לקרי. 24) ברכות כב, ע"א. וראה בביאורנו לעיל הלכות קריאת שמע (פ"ד, ה"ח). מלשון רבינו כאן: "וכבר בטלה גם תקנה זו" משמע כדברי ה'טורי אבן' שבהלכה הקודמת, שמקודם ביטלו תקנת עזרא לתורה, ואחר־כך ביטלו גם הטבילה לתפילה.

ו. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּשִׁנְעָר וּבִסְפָרַד, שֶׁאֵין בַּעַל־קֶרִי מִתְפַּלֵּל עַד שֶׁרוֹחֵץ כָּל בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם[25], מִשּׁוּם 'הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל'[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָרִיא אוֹ בְחוֹלֶה שֶׁבָּעַל; אֲבָל חוֹלֶה שֶׁרָאָה קֶרִי לְאָנְסוֹ[27], פָּטוּר מִן הָרְחִיצָה[28], וְאֵין בָּזֶה מִנְהָג[29]. וְכֵן זָב שֶׁרָאָה קֶרִי וְנִדָּה שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת־זֶרַע - אֵין בָּהֶן מִנְהָג[30], אֶלָּא מְקַנְּחִין עַצְמָן וְרוֹחֲצִין יְדֵיהֶן וּמִתְפַּלְּלִין.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

25) בתשעה קבים, כמבואר בברכות (כב.). 26) כלומר: אף־על־פי שכבר בטלה תקנה של טבילה לתפילה. בכל זאת מחמירים הם על עצמם לרחוץ את כל גופם משום כבוד התפילה, הדורשת הכנת הגוף וטהרתו בעמדנו לפני ה'. (וראה ברכות כג.). 27) נגד רצונו, כגון מקרה לילה. 28) כי גם לפני ביטול התקנה היה פטור מכלום, לפיכך גם אחרי ביטול התקנה לא החמירו בו (כסף־משנה). 29) כלומר: אפילו כשנהגו באיזה מקום שהוא, שהחולה שראה קרי לאנסו ירחץ – אין תוקף למנהג זו והוא בטל, כי מנהג שטות הוא, הואיל וגם בזמן התקנה היה פטור מטבילה ומרחיצה. אבל הבריא שראה לאנסו – ודאי שרוחץ הוא, לפי מנהג שנער וספרד. והמקור שיש לחלק בין בריא לחולה וכו', הוא במס' ברכות כב, ע"ב. 30) כלומר: אינם נוהגים לרחוץ. הואיל וגם אחרי הרחיצה ישארו בטומאתם, לא נהגו לרחוץ אלא מקנחין וכו'. אבל אם נהגו באיזה מקום לרחוץ – אין זה מנהג בטל ויש לו תוקף, שהרי בזמן התקנה היו מחוייבים בטבילה. (לחם־משנה).

ז. כִּסּוּי הָעֶרְוָה כֵּיצַד? אַף־עַל־פִּי שֶׁכִּסָּה עֶרְוָתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּכַסִּין לִקְרִיאַת־שְׁמַע[31] - לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיְּכַסֶּה אֶת לִבּוֹ[32]. וְאִם לֹא כִּסָּה לִבּוֹ, אוֹ שֶׁנֶּאֱנַס וְאֵין לוֹ בַּמֶּה יְכַסֶּה - הוֹאִיל וְכִסָּה עֶרְוָתוֹ וְהִתְפַּלֵּל, יָצָא. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה.

31) שטלית של בגד או של עור חגורה על מתניו, כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פ"ג, הלכה י"ד). 32) ברכות כה, ע"א. כי בתפילה "צריך הוא להראות עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל בקריאת־שמע אינו מדבר לפני המלך" (לשון רש"י, שם).

ח. טָהֲרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה כֵּיצַד? לֹא יִתְפַּלֵּל בִּמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת[33], וְלֹא בַּמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּבֵית־הַכִּסֵּא, וְלֹא בָּאַשְׁפָּה, וְלֹא בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ בְּחֶזְקַת טָהֳרָה[34], עַד שֶׁיְּבַדְּקֶנּוּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ קְרִיאַת־שְׁמַע, אֵין מִתְפַּלְּלִין בּוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁמַּרְחִיקִין מִצּוֹאָה וּמִמֵּי־רַגְלַיִם[35] וְרֵיחַ רַע וּמִן הַמֵּת וּמֵרְאִית הָעֶרְוָה[36] לִקְרִיאַת־שְׁמַע, כָּךְ מַרְחִיקִין לִתְפִלָּה[37].

33) הוא המקום שיש בו צואה, כלשון רבינו הלכות קריאת שמע (פ"ג, ה"ד). 34) שיש להסתפק ולתלות שיש שם צואה. 35) ד' אמות בזמן שהם מלאחריו, ומלפניו – כמלוא עיניו. 36) שצריך להחזיר פניו ולא לקרות כנגד הערוה, כמבואר הכל לעיל הלכות ק"ש (פ"ג, הט"ז). 37) ברכות כו, ע"א. אמרו שם – "וכן לתפילה".

ט. הַמִּתְפַּלֵּל וּמָצָא צוֹאָה בִּמְקוֹמוֹ - הוֹאִיל וְחָטָא, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָדַק[38] עַד שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם[39] טָהוֹר. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וּמָצָא צוֹאָה כְּנֶגְדּוֹ: אִם יָכוֹל לְהַלֵּךְ לְפָנָיו כְּדֵי שֶׁיִּזְרְקֶנָּה[40] לְאַחֲרָיו אַרְבַּע אַמּוֹת - יְהַלֵּךְ; וְאִם לָאו[41] - יְסַלְּקֶנָּה לְצִדָּדִין[42]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל - יַפְסִיק. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִים בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁכָר[43] וְלֹא בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּרְיָס[44] בְּעֵת עִפּוּשׁוֹ[45], מִפְּנֵי שֶׁרֵיחוֹ רַע, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמָּקוֹם טָהוֹר.

38) במקום "שאינו בחזקת טהרה" ידובר כאן (כסף־משנה). 39) ברכות כב, ע"ב. שכן אמרו שם: "אע"פ שהתפלל – תפילתו תועבה". וקראו לתפילה כזו: "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, נז). 40) כלומר, שישאירנה. 41) כגון שנהר מושך לפניו, או שיש צואה בכל הכיוון שלפניו. 42) ברכות, שם. כלומר: ילך לצדדים עד שיתרחק ממנה ד' אמות; אבל לאחריו אל יחזיר פניו, הואיל ומתפלל כנגד מזרח, אסור לו להפוך פניו נגד מערב ('פרישה', בשם רבינו יונה לברכות, שם). 43) עירובין סה, ע"א. כי ריח השכר משכרו וטורדו. 44) שם. מורייס – מלה רומית. ופירושה: מלח ניתך במים לכבוש בהם דבר מאכל; וביחוד נקרא כן הציר היוצא מדג כבוש ('הערוך'). 45) כשהוא מעלה עיפוש לבנוני על גבו וריחו רע.

י. דְּבָרִים הַחוֹפְזִים אוֹתוֹ כֵּיצַד? אִם הָיָה צָרִיךְ לִנְקָבָיו - לֹא יִתְפַּלֵּל; וְכָל הַצָּרִיךְ לִנְקָבָיו וְהִתְפַּלֵּל - תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה[46], וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אַחַר שֶׁיַּעֲשֶׂה צָרְכָּיו. וְאִם יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ כְּדֵי פַּרְסָה[47] - תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה; וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לְכַתְּחִלָּה לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיְּבַדֵּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה. וְיִבְדֹּק נְקָבָיו[48], וְיָסִיר כִּיחוֹ[49] וְנִיעוֹ וְכָל דָּבָר הַטּוֹרְדוֹ[50], וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

46) ברכות כג, ע"א. והוא־הדין שאסור להוציא גם שאר דברי תורה מפיו, כל זמן שגופו משוקץ מחמת שיהוי נקביו (הגהות מיימוניות). 47) שם. פרסה – מרחק של ארבעה מילין, כמבואר בפסחים (צד.). 48) ורבותינו בברכות (שם) דרשו את הפסוק (קהלת ד, יז): שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, לומר: "שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפילה לפני". 49) הוא הרוק העבה היוצא מן הגרון בכח. ניעו – הוא היוצא מן הפה על־ידי נענוע כל שהוא ('תוספות' בבא־קמא ג: ד"ה "כיחו וניעו") ונזכרים בברייתא (נדה נה:). 50) ומפריע אותו בתפילתו.

יא. מִי שֶׁגּוֹהֵק[51] וּפוֹהֵק[52] וְנִתְעַטֵּשׁ[53] בִּתְפִלָּתוֹ - אִם לִרְצוֹנוֹ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה; וְאִם בָּדַק גּוּפוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל וּבָא לְאָנְסוֹ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[54]. נִזְדַּמֵּן לוֹ רֹק בִּתְפִלָּתוֹ - מַכְלִיעוֹ בְּטַלִּיתוֹ אוֹ בְּבִגְדוֹ. וְאִם הָיָה מִצְטַעֵר בְּכָךְ[55] - זוֹרְקוֹ בְּיָדוֹ[56] לַאֲחוֹרָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטַעֵר בַּתְּפִלָּה וְנִמְצָא טָרוּד[57]. יָצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה, כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ - שׁוֹהֶה עַד שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ[58].

51) שהוציא רוח מהקיבה דרך הפה בקול. 52) שפתח פיו בהרחבה גדולה כאדם שרוצה לישון, או אחרי שעמד משנתו. ויש דורשין נוטריקון: גיהוק – גו הקים, כלומר: מקים ופושט גופו למעלה. פיהוק – פה הקים, שפותח פיו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הרבה (רש"י, ברכות כד.). 53) הוא הזרירה: התפרצות הרוח מהנחירים, ונזכר במקרא (איוב מא, י) עטישותיו תהל אור. וכן אמרו (ברכות נז, ע"ב : "עיטוש יפה לחולה". 54) ברכות כד, ע"ב. אלא שישים ידו על פיו שלא תראה פתיחתו המלאה ('טור' או"ח סימן צ"ז). 55) שהוא אנין הדעת, וקשה לו להבליע רוקו בטליתו. 56) אבל לא בפיו, משום קלות ראש. 57) שאינו יכול לכוין בתפילתו. 58) הכל במסכת ברכות, דף כד, ע"א.

יב. בִּקֵּשׁ לְהוֹצִיא רוּחַ מִלְּמַטָּה, וְנִצְטַעֵר הַרְבֵּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ[59] - מְהַלֵּךְ לְאַחֲרָיו[60] אַרְבַּע אַמּוֹת וּמַמְתִּין עַד שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְאוֹמֵר: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, יְצַרְתָּנוּ נְקָבִים[61] נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ חֶרְפָּתֵנוּ וּכְלִמָּתֵנוּ; חֶרְפָּה וּכְלִמָּה בְּחַיֵּינוּ, תּוֹלֵעָה וְרִמָּה בְּמִיתָתֵנוּ". וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ וּמִתְפַּלֵּל.

59) להתאפק. 60) אבל אינו מהלך לפניו, מפני שצריך שיהיו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל. ואם היה מהלך לפניו, היה מניח לאחריו ודומה כמי שפוסק לגמרי, שאין כוונתו לחזור לתפילתו (רבינו יונה). 61) ברכות כד, ע"ב. נקבים – כגון: הפה, החוטם והאזנים. חלולים – כגון: הלב, הכרס והמעים (ראה ברכות ס: וברש"י שם).

יג. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וְנָטְפוּ מֵי־רַגְלָיו עַל בִּרְכָּיו - מַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלוּ הַמַּיִם[62] וְחוֹזֵר לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק. וְאִם שָׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת הַתְּפִלָּה - חוֹזֵר לְרֹאשׁ.

62) ברכות כג, ע"א. וכתשובות הרמ"א (סימן צ"ח הובאה במגן־אברהם או"ח סימן ע"ח) כתב: "מי שיש לו חולי האבן, שמי רגליו מטפטפים תמיד לאנסו, מה יעשה כדי שיוכל להתפלל? יש להתיר לעשות לו בגד סביב אברו, והבגדים העליונים יהיו נקיים, ויכנס לבית הכנסת ויתפלל; ובשעת הטפת מי רגלים – יפסיק".

יד. וְכֵן הַמַּשְׁתִּין מַיִם, שׁוֹהֶה כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת[63], וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל. וּמִשֶּׁהִתְפַּלֵּל - שׁוֹהֶה אַחַר תְּפִלָּתוֹ כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאַחַר־כָּךְ מַשְׁתִּין, כְּדֵי שֶׁיִּפְסֹק דִּבְרֵי הַתְּפִלָּה מִפִּיו[64].

63) מגילה כז, ע"ב. משום ניצוצות מי רגליו שלא יטנפו בגדיו. 64) שם: "שכל ארבע אמות, (כדי הילוך ארבע אמות אחר התפילה). תפילתו סדורה (שגורה) בפיו, ועדיין שפתיו מרחשות.

טו. כַּוָּנַת הַלֵּב כֵּיצַד? כָּל תְּפִלָּה שֶׁאֵינָהּ בְּכַוָּנָה, אֵינָהּ תְּפִלָּה[65]; וְאִם הִתְפַּלֵּל בְּלֹא כַוָּנָה - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[66] בְּכַוָּנָה. מָצָא דַעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת[67] וְלִבּוֹ טָרוּד - אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ. לְפִיכָךְ הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ וְהוּא עָיֵף אוֹ מֵצַר[68], אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים[69]: יִשְׁהֶה שְׁלֹשָׁה יָמִים עַד שֶׁיָּנוּחַ וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

65) וזה לשון רבינו בחיי בספרו "חובת הלבבות" שער חשבון הנפש (פרק ג, חשבון תשיעי) "ודע כי המילות תהיינה בלשון – כקליפה, והעיון במילות – כלב. ותפילה – כגוף; והעיון (הכוונה) – כרוח. וכשיתפלל המתפלל בלשונו ולבו טרוד בזולת עיון התפילה, תהיה תפילתו גוף בלא רוח, וקליפה בלא לב. וכן אמר הכתוב (ישעיה כט, יג): יען כי נגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני וכו' וכו'. ורבינו בספר ה"מורה" (חלק ג, פרק נא) יאמר: "אבל אם תתפלל בהנעת שפתיך ופניך אל הכותל, ואתה חושב במקחך וממכרך... לא תחשוב שהגעת לתכלית, אבל תהיה אז קרוב למי שנאמר בהם (ירמיה יב, ב) קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם וכו'. 66) ברכות ל, ע"ב. וראה דברי רבינו לקמן (פרק י, הלכה א). 67) בלתי מיושבת. 68) מצטער. 69) עירובין סה, ע"א. שנאמר (עזרא ח, טו): ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוה ונחנה שם שלשה ימים, ואבינה בעם וגו' – הרי שגם עזרא לא התחיל להתבונן כשבא מן הדרך רק אחרי שלשה ימים, שאז נתישבה דעתו. ואין אנו נזהרים בכל אלה בזמן הזה, כי בין כך אין אנו מכוונים כ"כ בתפילה (הגהות מיימוניות).

טז. כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה? שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ מִכָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת, וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה[70]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל בְּנַחַת וּבְתַחֲנוּנִים. וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ כְּמִי שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹי[71] וּמַשְׁלִיכוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. לְפִיכָךְ[72] צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט אַחַר הַתְּפִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ יִכָּטֵר. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת קֹדֶם תְּפִלָּה וְשָׁעָה אַחַת לְאַחַר תְּפִלָּה, וּמַאֲרִיכִין בַּתְּפִלָּה שָׁעָה[73].

70) סנהדרין כב, ע"א, שנאמר: שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח). 71) ברכות כט, ע"ב. 72) כדי שלא יהא נראה כאילו תפילתו דומה עליו למשוי. 73) שם לב, ע"ב.

יז. שִׁכּוּר - אַל יִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ[74] כַּוָּנָה. וְאִם הִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה[75]. לְפִיכָךְ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל כְּשֶׁיִּתְרוֹקֵן[76] מִשִּׁכְרוּתוֹ. שָׁתוּי[77] - אַל יִתְפַּלֵּל. וְאִם הִתְפַּלֵּל - תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה[78]. אֵי־זֶה שִׁכּוּר? זֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. שָׁתוּי? - יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ מִשְׁתַּבֵּשׁ[79]; אַף־עַל־פִּי־כֵן, הוֹאִיל וְשָׁתָה רְבִיעִית יַיִן לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיָּסִיר יֵינוֹ מֵעָלָיו[80].

74) שאין דעתו מיושבת עליו. 75) עירובין סד, ע"א. 76) ובדפוסים ראשונים (שונצינו, קושטא, "מעשה רוקח") הנוסח: "כשיתרונן מיינו", כלשון הכתוב: כגבור מתרונן מיינו (תהלים עח, סה), ופירושו: שהוא מסיר שכרון יינו ונעשה פקח כמו שהיה בטרם ששתה, וכתרגום יונתן: כגבור דמתפקח מן חמרא. ורש"י פירש שם: שהוא "מתעורר ומתגבר בדיבור להקיץ מיינו". 77) ששתה יין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ושכר, אבל לא לשכרה. 78) עירובין, שם. 79) מתבלבל וטועה. 80) שם, סד, ע"ב. ואמרו שם: "דרך מיל, ושינה כל שהיא – מפיגים את היין. במה דברים אמורים? כששתה רביעית; אבל שתה יותר מרביעית, כל־שכן שדרך טורדתו ושינה משכרתו". וכתב ה'טור' (או"ח סימן צ"ט): 'ו'ש'כ'ר 'א'ל 'ת'ש'ת (ויקרא י, ט), ראשי תיבות: "**ואם שתה כדי רביעית - אסור להתפלל: תפילת שיכור תועבה**".

יח. וְכֵן אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל, לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה[81], וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי־תוֹרָה[82]. וְלֹא מִתּוֹךְ דִּין[83] וַהֲלָכָה[84], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם דִּבְרֵי־תוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לִבּוֹ טָרוּד בַּהֲלָכָה; אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי־תוֹרָה שֶׁאֵין בָּהּ עִיּוּן, כְּגוֹן הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת[85].

81) ליצנות. 82) ברכות לא, ע"א. 83) ישיבה בדין, כגון: הדיינים שיושבים בדין. 84) משא ומתן הלכתי, הדורש עיון, ויבוא להרהר בהם בעת תפילתו ולא יוכל לכוין. ונוסח אחר: דין הלכה. 85) שאין בהן מחלוקת ואינן צריכות עיון והרהור (שם).

יט. תְּפִלּוֹת הַפְּרָקִים[86], כְּגוֹן תְּפִלַּת מוּסַף רֹאשׁ־חֹדֶשׁ[87] וּתְפִלַּת מוֹעֲדוֹת, צָרִיךְ לְהַסְדִּיר תְּפִלָּתוֹ וְאַחַר־כָּךְ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ[88]. הָיָה מְהַלֵּךְ בִּמְקוֹם סַכָּנָה, כְּגוֹן מְקוֹם גְּדוּדֵי[89] חַיּוֹת וְלִסְטִים, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה - מִתְפַּלֵּל בְּרָכָה אַחַת, וְזוֹ הִיא: "צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּים וְדַעְתָּם קְצָרָה[90]. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵּי מַחְסוֹרָהּ, וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ[91] עֲשֵׂה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה"[92]. וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ; וְאִם יָכוֹל לַעֲמֹד - עוֹמֵד. וּכְשֶׁהוּא מַגִּיעַ לְיִשּׁוּב וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה כְּתַקָּנָתָהּ, תְּשִׁעָה־עָשָׂר בְּרָכוֹת[93].

86) שהן לזמנים ידועים ולא תדירות. 87) שהיא פעם לשלשים יום. 88) מתוך שאינו רגיל בהן (ר"ה לה.). 89) קבוצות. 90) שאינם יודעים לפרש צרכיהם. 91) "לא תתן לנו מה שטוב בעינינו. אולי לא תהיה התכלית טובה; אלא הטוב בעיניך, שהוא הטוב הגמור, עשה לנו" (כסף־משנה בשם רבינו מנוח), וכן מצינו במקרא: עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך (שופטים י, טו). 92) ברכות כט, ע"ב. 93) שם ל, ע"א. וזה בין תפילת "הביננו" ל"תפילה קצרה": תפילת "הביננו" צריכה שלוש ברכות הראשונות ושלוש ברכות האחרונות, ומתפלל אותה מעומד; וכשדעתו מתיישבת עליו – אינו חוזר ומתפלל. ותפילה קצרה שאין מתפללים אותה אלא במקום סכנה – אינה צריכה שלש ברכות ראשונות והאחרונות, ומתפלל אותה בין מהלך ובין מעומד; וכשהוא בא לביתו – הוא חוזר ומתפלל.

~ יום שני כ"ד אייר ~

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שמונה דברים שהמתפלל צריך להיזהר בהם; השתחווייה, כריעה וקידה ודיניהן; נפילת אפיים ומנהגיה.

א. שְׁמוֹנֶה דְּבָרִים צָרִיךְ הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן וְלַעֲשׂוֹתָן, וְאִם הָיָה דָחוּק[2] אוֹ נֶאֱנָס[3], אוֹ שֶׁעָבַר[4] וְלֹא עָשָׂה אוֹתָן, אֵין מְעַכְּבִין.[5] וְאֵלּוּ הֵן: עֲמִידָה, וְנֹכַח הַמִּקְדָּשׁ, וְתִקּוּן הַגּוּף, וְתִקּוּן הַמַּלְבּוּשִׁים, וְתִקּוּן הַמָּקוֹם, וְהַשְׁוָיַת הַקּוֹל, וְהַכְּרִיעָה, וְהִשְׁתַּחֲוָיָה[6].

2) שנמצא במצב דחוק וקשה לו להיזהר בהם, כמבואר בסמוך (הלכה ב). 3) מחמת חולי וכיוצא בו. 4) בלי שום סיבה, במזיד. 5) לא כחמשת הדברים המנויים בפרק הקודם המעכבין את התפילה, ועל המתפלל לחזור לפעמים ולהתפלל. 6) כל שמונת הדברים האלה יבארם רבינו בהלכות הבאות.

ב. עֲמִידָה כֵּיצַד? אֵין מִתְפַּלֵּל אֶלָּא מֵעֹמֶד[7]. הָיָה יוֹשֵׁב בִּסְפִינָה אוֹ בַּעֲגָלָה - אִם יָכוֹל לַעֲמֹד, יַעֲמֹד; וְאִם לָאו[8], יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל. חוֹלֶה מִתְפַּלֵּל אֲפִלּוּ שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ; וְהוּא שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ[9]. וְכֵן הַצָּמֵא וְהָרָעֵב, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל חוֹלִים; אִם יֵשׁ בּוֹ יְכֹלֶת לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ - יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו - אַל יִתְפַּלֵּל[10] עַד שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה. הָיָה רוֹכֵב עַל הַבְּהֵמָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִי שֶׁיֹּאחֲזוּ בְּהֶמְתּוֹ - לֹא יֵרֵד[11], אֶלָּא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו.

7) (ברכות ל.) כי התפילה היא עבודת ה', כמו שכתוב: "ולעבדו בכל לבבכם" – ועבודת ה' צריכה להיות בעמידה, שנאמר (דברים י, ח): לעמוד לפני ה' לשרתו (טור אורח חיים סימן צ"ח). ולפיכך נקראת תפילת "שמונה עשרה" בפי החכמים גם בשם: "עמידה" (מסכת סופרים פרק טז, הלכה י"ב). 8) שהעגלה מתנועעת וכן הספינה (בית יוסף אורח חיים צד). 9) ורש"י היה נוהג שלא להתפלל בשעת חליו, וקרא רק קריאת שמע (הגהות מיימוניות,). ואמרו חז"ל: אמר הקדוש־ברוך הוא: אני אמרתי להתפלל בבית הכנסת שבעירך; ואם אין אתה יכול לילך – התפלל על מיטתך; ואם אין אתה יכול – הרהר בלבבך, ובלבד שתדום מעבירה שבך, שנאמר (תהילים ד, ה): אימרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה (פסיקתא, הובאת בילקוט שמעוני). 10) (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א) "המיצר – אסור להתפלל", מפני שאין דעתו מיושבת עליו. 11) כי אם ירד, קשה עליו עיכוב הדרך ותיטרד דעתו.

ג. נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ כֵּיצַד? הָיָה עוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מַחֲזִיר פָּנָיו נֹכַח אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּלֵּל[12]. הָיָה עוֹמֵד בָּאָרֶץ - מְכַוֵּן אֶת פָּנָיו כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם[13]. הָיָה עוֹמֵד בִּירוּשָׁלַיִם - מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד הַמִּקְדָּשׁ[14]. הָיָה עוֹמֵד

בַּמִּקְדָּשׁ - מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים[15]. סוּמָא, וּמִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת[16], וְהַמְהַלֵּךְ בִּסְפִינָה[17] - יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ[18] כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה וְיִתְפַּלֵּל.

12) (ברכות ל.), שנאמר (מלכים־א ח, מח): והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתת לאבותם. 13) (שם), שנאמר (שם, מד): והתפלל אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה. 14) שנאמר (דברי הימים־ב ו, לב): והתפללו אל הבית הזה. 15) שנאמר (שם, כו): והתפללו אל המקום הזה, הוא בית קודש הקדשים מקום משכן השכינה. 16) שאין הוא מבחין באיזה צד נמצאת ארץ ישראל או ירושלים. 17) בסירה ידובר כאן שאי אפשר לו להחזיר פניו לירושלים מפני פחד המים הזורמים בכיוון אחר. 18) "יפנה ליבו ורעיוניו ויחשוב שפניו כנגד קודש הקדשים. רבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ד, משנה ה).

ד. תִּקּוּן הַגּוּף כֵּיצַד? כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, צָרִיךְ לְכַוֵּן אֶת רַגְלָיו זוֹ בְּצַד זוֹ[19], וְנוֹתֵן עֵינָיו לְמַטָּה, כְּאִלּוּ הוּא מַבִּיט לָאָרֶץ; וְיִהְיֶה לִבּוֹ פָּנוּי לְמַעְלָה, כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם[20]. וּמַנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ כְּפוּתִין[21], הַיְמָנִית עַל הַשְּׂמָאלִית[22], וְעוֹמֵד כְּעֶבֶד לִפְנֵי רַבּוֹ, בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה וָפַחַד[23]. וְלֹא יַנִּיחַ יָדָיו עַל חֲלָצָיו[24].

19) (ברכות י:), שנאמר: ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א, ז) נראין כרגל אחת, כי מכיוון שעומד לדבר עם השכינה, צריך לסלק כל מחשבות החוץ מליבו ולדמות כאילו הוא מלאך השרת. וטעם אחר: רמז שנסתלקה ממנו התנועה לברוח, ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' (בית יוסף אורח חיים סימן צה). 20) כתוב אחד אומר (מלכים־א ט, ג): והיו עיני וליבי שם (בבית המקדש) כל הימים; וכתוב אחד אומר (איכה ג, מא): נישא לבבנו אל כפיים — הא כיצד? מלמד: "שהמתפלל צריך שייתן עיניו למטה (כלפי ארץ ישראל, רש"י) וליבו למעלה, כדי שיתקיימו שני המקראות הללו" (יבמות קה:). 21) חבוקות אחת ברעותה כאילו הן קשורות. 22) רמז להכנעת יצר הרע שהוא נרמז בצד שמאל (בית יוסף סימן צ"ה). 23) כמו שמצינו: "רבא פכר ידיה ומצלי, אמר: כעבדא קמיה מריה" (שבת י.). 24) שנראה כעומד לפני ה' בקלות ראש. וכן לא יהא נשען ונסמך לשום דבר ("הגהות מיימוניות"). רבינו נמשך אחר גירסת הרי"ף הגורס בברכות (כד:): "ולא היה מניח ידו על סנטרו" (בשעת התפילה) ופירוש הערוך סנטרו — צידו, כמו: "סטרו, והנו"ן נוספת (בית יוסף, סימן צ"ה).

ה. תִּקּוּן הַמַּלְבּוּשִׁים כֵּיצַד? מְתַקֵּן מַלְבּוּשָׁיו תְּחִלָּה, וּמְצַנֵּיף[25] עַצְמוֹ וּמְהַדֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִשְׁתַּחֲווּ לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ'. וְלֹא יַעֲמֹד בַּתְּפִלָּה בַּאֲפֻנְדָּתוֹ[26], וְלֹא בְּרֹאשׁ מְגֻלֶּה[27] וְלֹא בְּרַגְלַיִם מְגֻלּוֹת[28], אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם, שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ בִּכְנֵי הַגְּדוֹלִים אֶלָּא בְּבָתֵּי הָרַגְלַיִם[29]. וּבְכָל מָקוֹם, לֹא יֵאֶחֹז תְּפִלִּין בְּיָדוֹ וְסֵפֶר־תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ וְיִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ טָרוּד בָּהֶן[30]. וְלֹא יֵאֶחֹז כֵּלִים וּמְעוֹת בְּיָדוֹ[31]. אֲבָל מִתְפַּלֵּל הוּא וְלוּלָב בְּיָדוֹ בִּימוֹת הֶחָג, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוַת הַיּוֹם[32]. הָיָה מַשּׂוֹי עַל רֹאשׁוֹ, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה - אִם הָיָה פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּין, מַפְשִׁילוֹ לַאֲחוֹרָיו[33] וּמִתְפַּלֵּל בּוֹ. הָיָה אַרְבָּעָה קַבִּין - מַנִּיחוֹ עַל־גַּבֵּי קַרְקַע, [34] וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל. דֶּרֶךְ כָּל הַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ אֶלָּא כְּשֶׁהֵן עֲטוּפִים[35].

25) ומקשט עצמו בבגדיו, וכן אמרו (ברכות ל:): "רב יהודה הווה מציין נפשיה, והדר מצלי". 26) בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו, שלא יטנף בגדיו החמודים בזיעה; ואין מנהג האדם לצאת בו לבדו עד שילבש עליו בגד אחר. (פירוש המשנה לרבינו, ברכות פרק ט, משנה ה). 27) "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). 28) (חגיגה יג:): "לאו דרך ארץ הוא לגלות רגליו לפני רבו. 29) נתכוון רבינו בזה להוציא כל בני מדינות ערב העומדים לפני גדוליהם ברגליים מגולות — שלהם מותר להתפלל ברגליים מגולות (כסף משנה). 30) שלא יפלו על הארץ ויתבזו (ברכות כג:). 31) כי ליבו טרוד, שמא יפלו מידו; הכלים יישברו והמעות יתפזרו ויאבדו (שם). 32) ומתוך שחביבה עליו המצוה, אין משאה כבד עליו ואינו נטרד (סוכה מא: וברש"י שם) ומטעם זה מותר לאחוז מחזור תפילות בידו בשעה שמתפלל. הואיל והוא תופסו לצורך תפילה עצמה כדי להתפלל בעיון ובדיוק, אין משאו כבד ואינו נטרד, והרי זה דומה ללולב (רבינו יונה; ובשולחן ערוך אורח חיים סימן צ"ו, סעיף ב). 33) שאז אין כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו, לא כן בעודו על ראשו (בבא מציעא קה:), אלא ששם הנוסחא "הנושא משאו **על כתיפו**" ורבינו גורס "על ראשו" (בית יוסף, אורח חיים סימן צ"ד). 34) (שם) כי כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו. 35) בטליתם (שבת י.). ואלה דברי רבינו לקמן (הלכות ציצית פרק ג, הלכה י"א): "גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים. וכתב הב"ח (אורח חיים סימן צ"א) שלא נכון להתפלל וכסיות על ידיו, שזה דרך גאווה. ועליו הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני (תהלים לו, יב).

ו. תִּקּוּן הַמָּקוֹם כֵּיצַד? יַעֲמֹד בְּמָקוֹם נָמוּךְ[36], וְיַחֲזִיר פָּנָיו לַכֹּתֶל[37]. וְצָרִיךְ לִפְתּוֹחַ חַלּוֹנוֹת אוֹ פְתָחִים כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם, כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְכַוִּין[38] פְּתִיחָן לֵה בְּעִלִּיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשְׁלֵם'[39] וְגוֹ'. וְקוֹבֵעַ מָקוֹם לְתִפְלָּתוֹ תָּמִיד[40]. וְאֵין מִתְפַּלֵּל בְּחֶרְבָּה[41], וְלֹא אֲחוֹרֵי[42] בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הֶחֱזִיר פָּנָיו לְבֵית־הַכְּנֶסֶת. וְאָסוּר לֵישֵׁב בְּצַד הָעוֹמֵד בִּתְפִלָּה[43] אוֹ לַעֲבֹר לְפָנָיו, עַד שֶׁיִּרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

". . וְצָרִיךְ לִפְתֹּחַ חַלּוֹנוֹת אוֹ פְּתָחִים כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם, כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגְדָּן".

הצורך בחלונות אינו רק משום ש"גורמין לו שיכוון לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע" אלא כדי שיעברו תפילותיו דרך ירושלים, כדמוכח מזה שהחלונות צריכים להיות "כנגד ירושלים" כי העליה ברוחניות קשורה עם העליה בגשמיות.

דוגמא לדבר מצינו בהקטרת הקטורת ביוה"כ שלדעת הרמב"ם אם לא נתן בקטורת את העשב ששמו (ועניינו) "מעלה עשן" חייב מיתה משא"כ בקטורת של כל השנה. ובספרי על הפסוק "ישימו קטורה באפך" מפרש "ישימו קטורה זו קטורת ש(היו מכניסים ביוה"כ) לפני ולפנים" היינו עליית הקטורת "באפך", ועליית עשן הקטורת נעשית על ידי ה"מעלה עשן" שעיקרו ביוה"כ שאז הוא לעיכובא ובחיוב מיתה. שגם בזה קשורה העליה ברוחניות (ישימו קטורה באפך") עם העליה בגשמיות ("מעלה עשן").

(לקו"ש חלק י"ד עמוד 128 הערה 1
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

36) לפי שאין גבהות לפני המקום (ברכות י:). וכן הכתוב אומר (תהילים קל, א): ממעמקים קראתיך ה'. 37) (ברכות ה:) שנאמר (ישעיה לח, ב): ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. ורבינו בתשובתו (הובאת בבית יוסף אורח חיים סימן צ) כתב: שהטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר בעת התפילה, כדי שלא יהא לפניו דבר המבטל כוונתו. 38) חלונות בלשון ערבית (אבן עזרא, שם). 39) כדי שתהא תפילתו מכוונת נגד בית־המקדש, שעליו אמר שלמה (מלכים־א ט, ג): והיו עיני וליבי שם כל הימים (רבינו סעדיה גאון בפירושו לדניאל, שם). ורש"י (ברכות לד:) כתב: "חלונות גורמים לו שיכוון ליבו: שהוא מסתכל כלפי שמים ונכנע ליבו". וראה במוספינו "תשובות רבינו". ובזוהר פרשת פקודי (עמוד רנ"א) מצריך שנים עשר חלונות לבית הכנסת על פי סוד כמוס, וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן צ, סעיף ד). 40) כמאמרם (ברכות ו:): כל הקובע מקום לתפילתו – אלוקי אברהם בעזרו, שכן נאמר בו (בראשית יט, כז): וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם (שכבר התפלל שם). ולא רק שיתפלל בבית כנסת קבוע, אלא גם בבית הכנסת עצמו יקבע מקום קבוע לתפילתו (הגהות מיימוניות). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ד, הלכה ד) כתוב (שמואל־ב טו, לב): ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחווה שם לאלוקים. "השתחווה" לא נאמר אלא "ישתחווה" – מכאן שצריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל. 41) כמאמרם (ברכות דף ג, עמוד א): מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה: מפני החשד, מפני המפולת, ומפני המזיקין – ובא רבינו להשמיענו רבותא: שאפילו לתפילה, כשהוא בדרך ומתיירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים – גם כן לא ייכנס לחורבה (לחם משנה). 42) (ברכות ו:) פתחי בתי הכנסת היו במזרח, כמו במקדש ובמשכן: פניהם למערב ואחוריהם למזרח, והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהציבור מתפלל לפניו, (רש"י שם). וחכמינו ז"ל (שם) קראו עליו את הפסוק: סביב רשעים יתהלכון (תהילים יב, ט). 43) (שם דף לא עמוד ב) מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים, והוא אינו מקבל. וכתב רבינו האי גאון שאין הדברים אמורים אלא כשיושב בטל, אבל אם עוסק בתפילה, או שאר דברי שיר ושבח – מותר, שאין זה נראה כפורק מעליו מלכות שמים (הגהות מיימוניות). ורבותינו ז"ל למדוה (שם) מחנה שאמרה לעלי הכהן: אני האשה הניצבת עימכה בזה להתפלל אל ה' (שמואל־א א, כו) שמשמע שהיא עמדה וגם הוא עמד בתוך ארבע אמותיה, מפני שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפילה, ולא אסרו אלא הישיבה, ולא העמידה (רבינו יונה לברכות, שם).

ז. לֹא יַעֲמֹד בְּמָקוֹם גָּבֹהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר וְיִתְפַּלֵּל[44]; וְלֹא עַל־גַּבֵּי מִטָּה, וְלֹא עַל־גַּבֵּי סַפְסָל, וְלֹא עַל־גַּבֵּי כִּסֵּא[45]. הָיָה בְּנֶגֶן גָּבֹהַּ - אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁהוּא שִׁעוּר הַבַּיִת, הֲרֵי הוּא כַּעֲלִיָּה וּמֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ. וְכֵן אִם הָיָה מֻקָּף מְחִצּוֹת מִכָּל רוּחוֹתָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַ (רְבַּע אַמּוֹת - מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין גָּבְהוֹ נִכָּר, שֶׁהֲרֵי חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ[46].

44) (ברכות דף י' עמוד ב') "לפי שאין גבהות לפני המקום"; אבל אם אין המקום גבוה שלושה טפחים, הרי הוא נידון כגוף הקרקע ומותר. 45) אפילו פחותים מגובה שלושה טפחים – אסור להתפלל כשהוא עומד עליהם, משום חציצה; שהרי בעבודת המקדש אסור לו לעבוד על גבי כלי משום חציצה – ותפילה במקום עבודה היא (פרישה לאורח חיים סימן צ). וכן מבואר בטור (שם, סימן צ"ח). "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). 46) והרי זה נידון כרשות נפרדת לעצמה. ומטעם זה מותר לשליח ציבור לעמוד ולהתפלל על הבימה שבבית הכנסת, אף על פי שהיא גבוהה יותר משלושה טפחים, הואיל והיא רשות חלוקה לעצמה ("מגדל עוז").

ח. הָאֲמָנִין שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה[47] בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ הַגַּדְבָּן[48] אוֹ בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה - יוֹרְדִין לְמַטָּה וּמִתְפַּלְּלִין[49], וְחוֹזְרִין לְמְלַאכְתָּן. וְאִם הָיוּ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת אוֹ בְּרֹאשׁ הַתְּאֵנָה - מִתְפַּלְּלִין בִּמְקוֹמָן, מִפְּנֵי שֶׁטָּרְחָן[50] מְרֻבֶּה. וּמַה הֵן מִתְפַּלְּלִין? אִם הָיוּ עוֹשִׂין בִּסְעוּדָתָן בִּלְבָד[51] - מִתְפַּלְּלִין שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁל תִּשְׁעָה־עָשָׂר בְּרָכוֹת[52]. הָיוּ עוֹשִׂין בִּשְׂכָרָן - מִתְפַּלְּלִין 'הַבִּיאֵנוּ'[53]. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, אֵין יוֹרְדִין לִפְנֵי הַתֵּבָה[54] וְאֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן[55].

47) לא במלאכת עצמן, אלא במלאכת נותן עבודה. 48) שורת בניין החומה ונזכרת בתנ"ך (עזרא ו, ד): נדבכין די אבן גלל. וכן אבן על אבן (חגי ב, טו) תירגם יונתן: "נדבך על נדבך" (הערוך). ורבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ב, משנה ד) יאמר: "מנהג בוני הקירות בעפר להציב שני לוחות, ומשליכים העפר באמצע וירקעו אותם בכלי עץ יד עד יאחז תבנית הקיר ויקשר, ואחר כך מסירים הלוחות ההם מן הבניין אשר בנו (כמו שעושים הבונים כיום ליציקת מלט). והלוח האחד מאלו השניים אשר בם יבנה ויכונן הקיר קוראים אותו: "נדבך", וזה פירוש המלה על אמיתתה". 49) כי אי אפשר להם לכוון בתפילתם בעמדם למעלה, מפני הפחד שמא יפלו (ברכות דף ט"ז עמוד א). 50) (ירושלמי שם פרק ב, הלכה ה). מפני שאלה האילנות מרובי ענפים הם יותר משאר האילנות, ויש טורח בעלייתם ובירידתם, לפיכך אמרו: יתפללו במקומם ולא יבטלו ממלאכת בעל הבית (רבינו יונה לברכות שם). 51) שהיו מקבלים רק מזונות בשכר עבודתם. 52) כי אין אנו חוששים לביטול מלאכת בעל הבית. הואיל ושכרם מועט (ברכות, שם). 53) ראה לעיל (פרק ב, הלכה ג). 54) אין מעמידים שליח ציבור (חזן) לפני התיבה, כלומר: אין מתפללים בציבור, מפני שיש בזה ביטול מלאכה יותר מדי. 55) לברכת כהנים (שם).

ט. הַשְׁוָיַת הַקּוֹל כֵּיצַד? לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ[56], אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלַחַשׁ[57]. וְלֹא יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ[58], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ עַד שֶׁיַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בְּצִבּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִטָּרֵף דַּעְתָּן מִקּוֹלוֹ[59].

56) בלי הנעת שפתיים וחיתוך דיבור. 57) (ברכות דף ל"א עמוד א) שנאמר בחנה אשת אלקנה (שמואל־א פרק א, פסוק יג): רק שפתיה נעות – מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו; וקולה לא יישמע (שם) – מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו. וכן אמרו (סוטה דף ל"ב עמוד ב): "מפני מה תיקנו תפילה בלחש? כדי שלא לבייש את עוברי עבירה" (המתוודים בתפילתם על עבירות שבידם). 58) אמרו חז"ל (ברכות דף כ"ד עמוד ב): "המשמיע קולו בתפילתו – הרי זה מקטני אמונה (כאילו אין הקדוש־ברוך־הוא שומע תפילת לחש); המגביה קולו בתפילתו (בקול רם יותר) – הרי זה מנביאי השקר" שנאמר בהם (מלכים־א יח, כח): ויקראו בקול גדול. 59) (ברכות שם) והמנהג להשמיע קול בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים עורר תימהון רב בין הפוסקים, ויש שקראו תגר על זה. וה"בית יוסף" (אורח חיים סימן ק"א) ממליץ עליו ואומר: הואיל ואין אנו רגילים בברכות אלו; וגם שהימים האלה ימי תשובה הם, אנו משמיעים קולנו כדי לכוון יותר. ואין לחוש לטירדת הציבור, כי מתוך שחביבה להם התפילה נותנים דעתם, ולא יטעו למרות שמיעת הקול. וגם מצויים בידם מחזורים ולא יתבלבלו.

י. כְּרִיעָה כֵּיצַד? הַמִּתְפַּלֵּל כּוֹרֵעַ חָמֵשׁ כְּרִיעוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה: בְּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף[60]; וּבַ'הוֹדָיָה' - בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף; וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַתְּפִלָּה - כּוֹרֵעַ וּפוֹסֵעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו[61]. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ[62] - נוֹתֵן שָׁלוֹם מִשְּׂמֹאל עַצְמוֹ, וְאַחַר־כָּךְ מִימִין עַצְמוֹ[63], וְאַחַר־כָּךְ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִן הַכְּרִיעָה. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת - כּוֹרֵעַ בְּ'בָרוּךְ'[64]; וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בַּ'שֵׁם'[65]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהֶדְיוֹט; אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל כּוֹרֵעַ בִּתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה. וְהַמֶּלֶךְ - כֵּיוָן שֶׁשָּׂחָה בְּרִאשׁוֹנָה, אֵינוֹ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל תְּפִלָּתוֹ[66].

60) (ברכות דף ל"ד עמוד א). 61) (יומא דף נ"ג עמוד ב) כתלמיד הנפטר מרבו. 62) בנוסח שונצינו וכן בכתב יד התימנים: "כשהוא כורע ונותן שלום וכו'". 63) מבואר בסמוך (הלכה י"א). 64) כשהוא אומר: "ברוך אתה". 65) כשהוא אומר: ה' (ברכות דף י"ב עמוד א), שנאמר: ה' זוקף כפופים (תהילים פרק קמ"ו, פסוק ח). 66) (ברכות לד:) "כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו" (לשון רש"י, שם).

יא. וְלָמָּה נוֹתֵן שָׁלוֹם לִשְׂמֹאלוֹ תְּחִלָּה? מִפְּנֵי שֶׁשְּׂמֹאלוֹ הוּא יָמִין שֶׁכְּנֶגֶד פָּנָיו; כְּלוֹמַר - כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, נוֹתֵן שָׁלוֹם לִימִין[67] הַמֶּלֶךְ, וְאַחַר־כָּךְ לִשְׂמֹאל הַמֶּלֶךְ; וְקָבְעוּ, שֶׁיִּפָּטֵר מִן הַתְּפִלָּה כְּמוֹ שֶׁנִּפְטָרִין מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ[68].

67) שהימין היא חשובה יותר (ראה יומא נג:), וכן הוא אומר (דברים לג, ב): מימינו אש דת למו. 68) שנותנים לו שלום כשנפטרים ממנו. וגם המתפלל רואה עצמו כאילו שכינה ממול פניו, שנאמר (תהילים פרק ט"ז פסוק ח): שויתי ה' לנגדי תמיד (יומא דף נ"ג עמוד ב וברש"י שם).

יב. כָּל הַכְּרִיעוֹת הָאֵלּוּ, צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע בָּהֶן עַד שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ[69] כָּל חֲלִיּוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, וְיַעֲשֶׂה עַצְמוֹ כְּקֶשֶׁת[70]. וְאִם שָׂחָה מְעַט וְצִעֵר עַצְמוֹ, וְנִרְאֶה כְּכוֹרֵעַ בְּכָל כֹּחוֹ[71] - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[72].

69) שיראו הפקקים, הם הקשרים שבפרקי חוליותיו (רש"י ברכות דף כ"ח עמוד ב). מלשון "ובגפנים מן הפקק ולמעלה" (בבא בתרא דף פ' עמוד ב). 70) וכדאי להעיר שבתלמוד שם, לא נזכר "כקשת", אלא "עד שיראה איסר כנגד ליבו". וראה ברש"י שם ביאור. ואמר הרב האדר"ת שלפי דעתו הייתה נוסחת רבינו בתלמוד שם: עד שיראה יתר כנגד ליבו, ועל כן כתב: "שיעשה עצמו כקשת" ואז יראה נגד ליבו כיתר המתוח על גבי הקשת. 71) כלומר: שהכריעה קשה עליו ומצטער בה, כגון: זקן או חולה. 72) כי כבר יצא ידי חובתו, כאמרם: "כיוון שנענע בראשו – שוב אינו צריך" (ברכות, שם).

יג. הִשְׁתַּחֲוָיָה כֵּיצַד? אַחַר שֶׁמַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִכְּרִיעָה חֲמִישִׁית, יֵשֵׁב לָאָרֶץ, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו [73]אַרְצָה וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתַּחֲנוּנִים שֶׁיִּרְצֶה[74]. כְּרִיעָה הָאֲמוּרָה

בְּכָל מָקוֹם - עַל בִּרְכַּיִם[75]; קִידָה - עַל אַפַּיִם[76]; הִשְׁתַּחֲוָיָה - זֶה פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, עַד שֶׁנִּמְצָא מוּטָל עַל פָּנָיו אָרְצָה[77].

73) כמו שעשה משה, שנאמר בו: ואתנפל לפני ה' וגו' (דברים ט, כה); וכן מצינו ביהושע: ויפול על פניו ארצה וגו' (יהושע פרק ז, ו); וכן מצינו בתלמוד (מגילה דף כ"ב עמוד ב): "רב הגיע לבבל לבית הכנסת... וכל הציבור נפל על פניו", והטעם: כדי שיסדר תפילתו בשלושה סדרים: תחילה מתפלל מיושב בפסוקי דזמרה וקריאת שמע, ואחר כך מתפלל "שמונה עשרה" מעומד, ואחר כך מתפלל בנפילה – כסדר תפילת משה רבינו שכתוב בו: ואשב בהר (דברים פרק ט פסוק ט); ואנוכי עמדתי בהר (שם פרק י פסוק י); ואתנפל לפני ה', (שם פרק ט פסוק יח) טור אורח חיים (סימן קל"א). 74) בימי רבינו ואפילו בימי ה"טור" (ראה טור שם) עוד לא הייתה נוסחה קבועה לתפילת "תחנון" וכל אחד התחנן כרצונו. ואחר כך קבעוה בנוסח ידוע שאנו אומרים אותו כיום: "רחום וחנון חטאתי לפניך" וכו'. 75) (ברכות דף לד עמוד ב), שנאמר: מכרוע על ברכיו (מלכים־א פרק ח, פסוק נ"ד) – הרי שלשון כריעה נופלת על כריעת ברכיים. 76) על הפנים, אינו אלא מטה פנים כלפי הארץ ואינו כורע על ברכיו. שנאמר (מלכים־א פרק א פסוק ל"א): ותיקוד בת שבע אפיים ארץ. 77) כמו שנאמר (בראשית פרק לז, פסוק י): הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה (משמע כולו שטוח ארצה).

יד. כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה נְפִילַת פָּנִים אַחַר תְּפִלָּה - יֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קִידָה, וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הִשְׁתַּחֲוָיָה. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת הִשְׁתַּחֲוָיָה עַל הָאֲבָנִים[78], אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ[79], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[80]. וְאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לִפֹּל עַל פָּנָיו, אֶלָּא־אִם־כֵּן הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא צַדִּיק כִּיהוֹשֻׁעַ[81]. אֲבָל מַטֶּה פָּנָיו מְעַט, וְאֵינוֹ כוֹבֵשׁ אוֹתָן בַּקַּרְקַע[82]. וּמֻתָּר לְאָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם זֶה וְלִפֹּל עַל פָּנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר[83].

78) שנאמר (ויקרא פרק כ"ו פסוק א): ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה – מכאן שאסור להשתחות על רצפה של אבנים (מגילה דף כ"ב עמוד ב). 79) (שם) שנאמר: "בארצכם" – (בגבולין) אי אתה משתחווה, אבל אתה משתחווה על אבנים של בית המקדש". 80) (פרק ו הלכה ז). 81) שמובטח הוא שייענה בתפילתו בזכות מעשיו כיהושע, שנאמר בו (יהושע פרק ז, פסוק י): ויאמר ה' אל יהושע: קום לך, למה זה אתה נופל על פניך. שאם אינו מובטח בצידקתו לא ייפול – שמא לא ייענה ויחרפוהו (תענית דף י"ד עמוד ב). ובירושלמי (תענית פרק ב, הלכה ו) אמרו: שאין זה אלא כשמתפלל עם הציבור, שבושה היא לו שהקהל יהרהר אחריו שאינו ראוי להיענות, אבל בינו לבין עצמו – מותר. 82) אלא כמו שאנו עושים כיום (ברכות דף ל"ד עמוד ב). 83) מקורו במגילה (דף כ"ב עמוד ב), שמסופר שם על רב שלא נפל על פניו להתחנן תפילת "תחנון" וכל הקהל שבבית הכנסת נפל, ואמרו שם הטעם: מפני שבמקומו הייתה ריצפה של אבנים ואסור להשתחוות עליה, ושואלת הגמרא שם: היה לו לילך למקום שהציבור עומד וייפול על פניו עימהם? וכו' וכו' הרי שאפשר להתפלל במקום אחד וליפול על פניו במקום אחר (לחם משנה).

טו. מִנְהָג פָּשׁוּט[84] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין נְפִילַת אַפַּיִם בַּשַּׁבָּתוֹת וּבַמּוֹעֲדִים, וְלֹא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְלֹא בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וְלֹא בְּמִנְחָה שֶׁל עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים[85], וְלֹא בְּעַרְבִית[86] שֶׁבְּכָל יוֹם. וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁנּוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּעַרְבִית. וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים בִּלְבָד נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה[87], מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה וְתַעֲנִית.

84) שנתקבל בכל ישראל. 85) כי כל אלה ימי חג ומועד, ואין מרבים בהם בתחנונים. 86) כי נפילת אפיים רומזת למידת לילה, שהיא סמל לדינים קשים השוררים בלילה לפי תורת הקבלה, ואין ראוי לעורר דינים קשים בלילה שהיא כולה אומרת דין (בית יוסף סימן קל"א בשם "ספר צרורות"). ובשולחן ערוך אורח חיים (סימן קל"א) הוסיפו עוד שאין אומרים "תחנון" בבית האבל, ובבית חתן ועוד, ראה שם. 87) ומנהגנו: שאין אנו נופלים על פנינו בשום תפילה, חוץ מתפילת מוסף בחזרת השליח ציבור, כשאומר: והכהנים והעם וכו' (מעשה רוקח).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) העובר אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפלל בו איך יתנהג; אם מותר לטעום קודם התפילה, המלאכות שאסור לעשות לפני זמן התפילה; מי הם הפטורים מתפילה.

א. אָסוּר לוֹ לְאָדָם לַעֲבֹר אֲחוֹרֵי[2] בֵּית־הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין[3], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה נוֹשֵׂא מַשּׂאוֹי[4], אוֹ שֶׁהָיָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי פְתָחִים בִּשְׁנֵי רוּחוֹת; שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר, שֶׁמָּא יֵלֵךְ וְיִכָּנֵס מִפֶּתַח הָאַחֵר. וְכֵן אִם הָיָה בָּעִיר שְׁנֵי בָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, יֹאמַר הָרוֹאֶה: שֶׁמָּא יֵלֵךְ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת הָרָגִיל בּוֹ. וְאִם יֵשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, מֻתָּר לוֹ לַעֲבֹר, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ; שֶׁהַתְּפִלִּין מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחַר מִצְוֹת וְאֵינוֹ מִמְּבַטְּלֵי תְּפִלָּה[5].

2) באותו הצד שבו הפתח. 3) ברכות סא ע"א, שכיון שאינו נכנס, נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת (רש"י). 4) כי אז ניכר שמפני משאו נמנע מלהכניס. 5) שם.

ב. הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, לֹא יַאֲרִיךְ אֶת תְּפִלָּתוֹ יוֹתֵר מִדַּאי; אֲבָל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[6]. וְאִם בָּא לוֹמַר אַחַר תְּפִלָּתוֹ[7] אֲפִלּוּ כְּסֵדֶר וּדְוִי יוֹם־הַכִּפּוּרִים[8] - אוֹמֵר. וְכֵן אִם רָצָה לְהוֹסִיף בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין[9] הַבְּרָכָה - מוֹסִיף[10].

6) ברכות לא.: "כך היה מנהגו של רבי עקיבא: כשהיה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח הציבור; וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת – מפני כריעות והשתחויות". 7) אחרי גמר תפילת "שמונה־עשרה". 8) שהוא ארוך מאד (שם). 9) מענין. 10) ע"ז ח, ע"א.

ג. כֵּיצַד? הָיָה לוֹ חוֹלֶה, מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים בְּבִרְכַּת חוֹלִים[11] כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ[12]. הָיָה צָרִיךְ לְפַרְנָסָה - מוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים[13], וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּכָל אַחַת מֵהֶן[14]. וְאִם רָצָה לִשְׁאֹל כָּל צָרְכָּיו בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'[15] - שׁוֹאֵל; אֲבָל לֹא יִשְׁאַל, לֹא בְּשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת[16].

11) היא ברכת "רפאנו". 12) לפי ידיעתו ויכלתו. 13) היא ברכת "ברך עלינו" המדברת בתבואת השנה וביבולה (עבודה־זרה ח.). 14) כגון: אם היה שוכח תלמודו – מאריך ב"חונן הדעת"; אם בעל תשובה הוא – מאריך ב"השיבנו" (רש"י, שם). 15) שהיא כוללת כל הבקשות (שם). 16) ברכות לד.: "ראשונות – דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו; אמצעיות – דומה לעבד שמבקש פרס מרבו; אחרונות – דומה לעבד שקבל פרס מרבו", שמשבחו והולך לו ('טור' או"ח סימן קיב). וראה לעיל (פ"א, ה"ד). ודוקא "צרכי יחיד" אין שואלים בהן, אבל "צרכי רבים" שואלים, שהרי תוכן כל שלש האחרונות, בקשת צרכי רבים הוא, ומטעם זה אנו אומרים: "יעלה ויבוא" "בעבודה". וכן בראשונות, שמסדר בהן שבח רבו, יכול לשאול "צרכי רבים" שזה שבח וכבוד לרב שרבים צריכים לו. ולפיכך אנו אומרים בהן: "זכרנו לחיים", "מי כמוך אב הרחמים" – בעשרת ימי תשובה. וכן מותר לומר בהן שאר דברי שבח וכבוד היום, ולפיכך אנו אומרים בהן "קרובץ", דברי פיוט ("הגהות מיימוניות" על־פי דברי הגאונים ועוד).

ד. אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּטְעַם כְּלוּם[17] אוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה[18], מֵאַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. וְכֵן לֹא יַשְׁכִּים לְפֶתַח חֲבֵרוֹ לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית[19]. וְלֹא יֵצֵא בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל; אֲבָל טוֹעֵם[20] וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל מוּסָף וְקֹדֶם מִנְחָה[21]; אֲבָל אֵינוֹ סוֹעֵד[22] סָמוּךְ לְמִנְחָה[23].

17) ברכות י, ע"ב: "כל האוכל ושותה קודם שיתפלל, עליו הכתוב אומר: ואותי השלכת אחרי גוך (מלכים־א יד, ט), אל תקרא גוך – אלא "גאיך", אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה (שהאכילה גורמת לידי גאוה, ככתוב (דברים ח, יב־יד): פן תאכל ושבעת... ורם לבבך וגו') קיבל עליו מלכות שמים". ומותר לשתות מים לפני התפילה. כי אין בשתייתם משום גאות (כסף־משנה). וכן התיר ה'פרי חדש' (או"ח סימן פ"ט) לשתות קפה, כדי שיוכל לכוין דעתו ולהתפלל, וביחוד בארצות המזרח שאין הדעת מתיישבת בלי קפה; ורק הדברים המשכרים הם אסורים.

18) ברכות יד.: שנאמר (תהלים פה, יד): צדק לפניו יהלך, וישם לדרך פעמיו – יתפלל קודם התפילה המצדיקה אותו לברואו, ואחר־כך יפנה לחפציו. 19) שם. שנאמר (ישעיה ב, כב): חדלו לכם מן האדם (אל תתעסקו בכבוד האדם, כשיש לכם לעסוק בכבוד ה') אשר נשמה באפו – כי במה נחשב הוא? במה חשבתו לזה (האדם) ולא לאלוה שהקדמת כבודו לכבוד ה'? אבל כשמצאו בדרך – שואל. 20) כגון אכילת פירות, או אפילו פת מועטת, שיש בו כדי לסעוד את הלב, כמבואר בשו"ע (סימן רפ"ו, סעיף ג). 21) ברכות כח, ע"ב. 22) סעודה קבועה. 23) חצי שעה קודם למנחה (שבת ט: ובר"ן שם).

ה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה[24], לֹא יִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, אֲפִלּוּ לְהַזִּיעַ[25], עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִתְעַלֵּף[26] וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְלֹא לֶאֱכֹל, אֲפִלּוּ אֲכִילַת עֲרַאי, שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ בָּאֲכִילָה[27]. וְלֹא לָדוּן, אֲפִלּוּ בִּגְמַר־דִּין, שֶׁמָּא יִסָּתֵר[28] הַדִּין וְיִמָּשֵׁךְ, וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְכֵן לֹא יֵשֵׁב לִפְנֵי הַסַּפָּר לִסְפֹּר, אֲפִלּוּ תִּסְפֹּרֶת הֶדְיוֹט[29], עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִשְׁבֹּר הַזּוּג[30]. וְלֹא לִכָּנֵס לְבֵרְסְקִי[31] סָמוּךְ לְמִנְחָה עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִרְאֶה הֶפְסֵד בִּמְלַאכְתּוֹ וְיִתְעַסֵּק בָּהּ, וְיִתְעַכֵּב מִן הַתְּפִלָּה. וְאִם הִתְחִיל בְּאַחַת מֵאֵלּוּ[32] - לֹא יַפְסִיק, אֶלָּא גּוֹמֵר, וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מִנְחָה[33].

24) שהוא בשש שעות וחצי (כמבואר לעיל פ"ג, ה"ב). 25) בלבד, מבלי שיתרחץ וישתטף בחמים ובצוננים. 26) יחלש מרוב הזיעה (שבת ט:). 27) ויבטל מן התפילה. 28) על־ידי טענות חדשות של בעלי הדין, בית־דין יחזור בו מהחלטתו הקודמת ויתחיל לעיין בדין מחדש, כאילו הוא בהתחלת דין. 29) רגילה, שאינה אמנותית כתספורת של כהן־גדול שהיא תספורת מיוחדת ודורשת זמן רב: ש"ראשו של שער זה בצד עיקרו של זה" (נדרים נא.), כלומר: שלא היה מספר כל ראשו לגמרי, אלא מניח כל השערות קצת, כדי שיהיה ראשו של שער אחד בצד עיקרו של השני הסמוך לו. (ראה הלכות כלי המקדש פרק ה, ה"ו). 30) של המספרים, ויצטרך לחזר אחר זוג אחר. 31) בית עיבוד עורות. 32) אפילו כשהתחיל באיסור שהוא בזמן מנחה. 33) הואיל ויש לו עוד שהות להתפלל עד הערב (שבת, שם), אבל כשאין לו עוד שהות להתפלל – יפסיק ויתפלל.

ו. מֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת תִּסְפֹּרֶת[34]? מִשֶּׁיַּגִּיחַ מַעְפֹּרֶת[35] שֶׁל סַפָּרִין עַל בִּרְכָּיו. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת מֶרְחָץ? מִשֶּׁיִּפְשֹׁט הַבֶּגֶד הַסָּמוּךְ לִבְשָׂרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַבֵּרְסְקִי? מִשֶּׁיִּקְשֹׁר בֶּגֶד בֵּין כְּתֵפָיו, כְּמוֹ שֶׁהָאֻמָּנִין עוֹשִׂין. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת אֲכִילָה? לִבְנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל[36] - מִשֶּׁיִּטֹּל יָדָיו, וְלִבְנֵי בָבֶל[37] - מִשֶּׁיַּתִּיר חֲגוֹרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַדִּין? מִשֶּׁיִּתְעַטְּפוּ[38] הַדַּיָּנִים וְיֵשְׁבוּ. וְאִם הָיוּ יוֹשְׁבִין[39] - מִשֶּׁיַּתְחִילוּ בַּעֲלֵי־דִינִין לִטְעֹן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

34) שאם התחיל בה אינו מפסיק לתפילת מנחה. 35) הוא הסדין שהספרים מכסים את המסתפרים, שלא יפול השער הגזוז על בגדיהם, ובעל "הערוך" מפרש: מעפורת – "סודר שמעטף ראשו; וכשמגלח מניחו על ברכיו שיפול שם שערו". ויחפש באפר על עיניו (מלכים־א כ, לח) מתרגם יונתן: וכריך במעפרא עינוהי. 36) שאינם רגילים לחגור עצמם בחוזק. 37) שהיו חוגרים את עצמם באזור, וכן מעיד עליהם הכתוב (יחזקאל כג, טו): חגורי אזור במתניהם, וכשהם אוכלים צריכים להתירו. 38) בטליתם. כי כן דרכם של הדיינים להתעטף בטליתם מאימת השכינה, ושלא להפנות ראשם לכאן ולכאן, למען תהא דעתם מיושבת עליהם (מלשון רש"י שבת י.). 39) כבר, ועסקו בדינים שונים זה אחר זה, והיו מעוטפים ממושב הדין הראשון.

ז. אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת[40] - לֹא יָבוֹא אָדָם מִמְּלַאכְתּוֹ וְיֹאמַר: אֹכַל מְעַט, וְאִישַׁן מְעַט[41], וְאַחַר־כָּךְ אֶתְפַּלֵּל; שֶׁמָּא תֶּאֱנֹס[42] אוֹתוֹ שֵׁנָה, וְנִמְצָא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה. אֶלָּא מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְאַחַר־כָּךְ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אוֹ יָשֵׁן[43]. וּמֻתָּר לְהִסְתַּפֵּר וְלִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ סָמוּךְ לְשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָזְרוּ אֶלָּא סָמוּךְ לְמִנְחָה, שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[44], שֶׁרֹּב הָעָם נִכְנָסִין שָׁם בַּיּוֹם; אֲבָל בַּשַּׁחַר, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, לֹא גָזְרוּ בוֹ[45].

40) ראה לעיל (פרק א, הלכה ו). 41) מעט. 42) תתקפהו. 43) ברכות ד, ע"ב. 44) רגיל. 45) על־פי הכלל הידוע: "דבר שאינו שכיח – לא גזרו בו החכמים" (עירובין סג:).

ח. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - פּוֹסֵק וּמִתְפַּלֵּל[46]. וְאִם הָיְתָה תּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ[47] וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל, וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּשְׁעַת תְּפִלָּתוֹ - אֵינוֹ פּוֹסֵק[48], שֶׁמִּצְוַת תַּלְמוּד־תּוֹרָה גְּדוֹלָה מִמִּצְוַת תְּפִלָּה[49]. וְכָל הָעוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים, כְּעוֹסֵק בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה[50].

46) כי אם אנו מפסיקים תורתנו למלאכתנו, כל־שכן שנפסיק לתפילה. 47) כגון רבי שמעון בן יוחאי וחבריו. 48) שבת יא, ע"א. 49) ורבינו בהל' ת"ת (פרק ג, ה"ג) אומר: "אין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה... שהתלמוד מביא לידי מעשה – לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום". 50) שתורתו אומנותו, ואינו מפסיק לתפילה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א).

ט. אֵין הַמִּתְפַּלֵּל מַפְסִיק תְּפִלָּתוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת בִּלְבָד. וַאֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל[51] שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ - לֹא יְשִׁיבֶנּוּ[52]; אֲבָל פּוֹסֵק הוּא לְמֶלֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְרָאָה מֶלֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ אָנָס[53] בָּא כְּנֶגְדּוֹ - יְקַצֵּר[54]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל[55] - יַפְסִיק. וְכֵן אִם רָאָה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בָּאִים כְּנֶגְדּוֹ - אִם הִגִּיעוּ אֵלָיו, וְהָיָה דַּרְכָּן בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵן מְמִיתִין - פּוֹסֵק[56] וּבוֹרֵחַ; וְאִם לֹא הָיָה דַּרְכָּן לְהָמִית - אֵינוֹ פּוֹסֵק.

51) שגדול כבודו וחייב לכבדו. 52) כי בשעה שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אין לו להפסיק לכבוד מלך בשר־ודם, שהיום כאן ומחר בקבר (ברכות לג.). 53) איש מציק, ובעל זרוע. 54) שיאמר רק פתיחות הברכות וחתימתן. 55) שלא יספיק לגמור תפילתו למרות קיצורו (שם). 56) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א. וראוי להעיר, שבתלמוד בבלי (ברכות לג.) מצינו: אמר רב ששת: עקרב – פוסק, נחש – אינו פוסק (שאין הנחש מוכן כ"כ לישוך כעקרב). א"כ אין להשוות נחש לעקרב. אולם דברי רבינו מיוסדים ע"ז שאמרו (שבת קז.): "הצד נחש בשבת... שלא ישכנו – פטור ומותר. מניין? דתנן: כופין קערה על עקרב שלא תישוך" – הרי שאין לחלק בין נחש לעקרב ושוים הם (קרבן נתנאל על הרא"ש למסכת שבת פי"ג, אות א).

י. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים[57] חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה[58]. וְכָל אִישׁ שֶׁפָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[59], פָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה[60]. וְכָל הַמְלַוִּין אֶת הַמֵּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן[61], פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה[62].

57) שהגיעו לכלל חינוך. וקטן – אביו מחוייב לחנכו בתפילה. 58) ואף־על־פי שנשים ועבדים פטורים מקריאת שמע, כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ד, ה"א), משום שמצות־עשה שהזמן גרמא היא – חייבים הם בתפילה, מפני שהתפילה "רחמים" היא, ותיקנו חכמינו שאף אלה יהיו בכלל מבקשי רחמים (ברכות כ:). ולדעת רבינו לעיל (פ"א, ה"ב) חייבים הם בתפילה מן התורה – משום שתפילה מ"ע שלא הזמן גרמא היא. 59) כגון אונן, או שומר המת, ונושאי המטה המנויים לעיל (הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ג־ו). 60) ברכות יז, ע"ב. 61) וחייבים בקריאת־שמע, כמבואר לעיל (שם). 62) מפני טרדת לבם. וכבר אמרנו, שכל שאין דעתו מיושבת עליו – אל יתפלל (ברכות, שם). ויש מפרשים: מפני שתפילה צריכה עמידה, והמלוים אינם יכולים לשהות ולעמוד; אבל קריאת־שמע יכולים לאמרה בלכתם בדרך. ודי להם לקרות פסוק ראשון בעמידה. ואינם מתעכבים כ"כ (רבינו יונה, שם).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) כמה ברכות חייב אדם לברך בכל יום, סדרן ודיניהן.

א. כְּשֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים דִּבְרֵי תְּפִלּוֹת אֵלּוּ, תִּקְּנוּ בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת לְבָרֵךְ אוֹתָן בְּכָל יוֹם. אֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְמִטָּתוֹ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּפִּיל חֶבְלֵי[2] שֵׁנָה עַל עֵינָי, וְהַמַּשְׁקִיעַ שְׁנַת תַּרְדֵּמָה, וְהַמֵּאִיר לְאִישׁוֹן בַּת־עָיִן[3]. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר רַע וּמִכָּפֵגַע רַע, וְאַל יְבַהֲלוּנִי חֲלוֹמוֹת רָעִים וְלֹא הִרְהוּרִים[4] רָעִים, וּתְהֵא מִטָּתִי שְׁלֵמָה[5] לְפָנֶיךָ, וְתַעֲמִידֵנִי מִמְּנָה לְחַיִּים

וּלְשָׁלוֹם, וְהָאִירָה עֵינַי פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת[6]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמֵּאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדוֹ"[7].

2) מלשון חבלי יולדה (הושע יג, יג), כי הער יותר מדי יאחזוהו צירים וחבלים עד שיישן, ולפ"ז ניקודו: חֶבלי. ויש מפרשים, מענין חבלי בוץ (אסתר א, ו), כי ע"י השינה תאסרנה העינים כביתרים חזקים, ולפ"ז יהיה ניקודו: חַבלי (מתוך "עיון תפילה" לסדור "אוצר התפילות"). 3) מלשון הכתוב (תהלים יז, ח). והוא השחור שבעין שהאור תלוי בו; וע"ש שחרוריתו קרוי: אישון, לשון חושך כמו: אישון לילה ואפלה (משלי ז, ט) (רש"י, שם). 4) מחשבות, מלשון הכתוב (דניאל ד, ב). 5) שלא יהא פסול בזרעי. 6) מלשון הכתוב (תהלים יג, ד) שלא אמות בשנתי לישון שנת המות, כי המיתה נקראת גם היא שינה: וישנו שנת עולם (ירמיה נא, נז). 7) על שם הכתוב: והארץ האירה מכבודו (יחזקאל מג, ב). שאחרי השינה מעמיד הבריות לאור היום ללכת לעסקיהם (אבודרהם). ונוסח ברכה זו נמצא בשינויים קלים במסכת ברכות (ס:).

ב. וְקוֹרֵא פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[8] וְיָשֵׁן, וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה עִמּוֹ[9] (קוֹרֵא פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים, וְאַחַר־כָּךְ יִישָׁן); וְאִם אֲנָסָתוּ שֵׁנָה - קוֹרֵא אֲפִלּוּ פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים[10], וְאַחַר־כָּךְ יִישָׁן.

8) ברכות ד, ע"ב: "אף־על־פי שקרא אדם קריאת־שמע בבית הכנסת – מצוה לקרותה על מיטתו". וראוי להעיר, שבנוסח התלמוד (ברכות ס:) הקדימו קריאת־שמע לברכת "המפיל", ורבינו מקדים ברכת "המפיל" לקריאת־שמע – מפני שהוא סומך על הירושלמי (ברכות פ"א, ה"א) האומר: "רבי זעירא היה קורא את שמע, וחוזר וקורא עד שהיה משתקע בשינה". מכאן משמע: שקריאת־שמע צריכה להיות סמוכה לשנתו ("הגהות מיימוניות" בשם רב נסים גאון). 9) כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ג, הלכה יח). ובכת"י התימנים אין המשפט הזה. 10) כגון: "בידך אפקיד רוחי וגו' (תהלים לא, ו) וכך נאמר בברכות (ה.). ובשבועות (טו:) הוסיפו עוד פסוקים של רחמים, כגון: ה' מה רבו צרי וגו' (תהלים ג, ב), שרבי יהושע בן לוי היה קוראם לפני שנתו.

ג. בְּשָׁעָה שֶׁיִּיקַץ בְּסוֹף שְׁנָתוֹ[11], מְבָרֵךְ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ כָּךְ: "אֱלֹהַי, נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה[12]. אַתָּה בְרָאתָהּ וְאַתָּה יְצַרְתָּהּ וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ[13] בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי[14], וְאַתָּה עָתִיד לִטְלָהּ מִמֶּנִּי, וְאַתָּה עָתִיד לְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד[15] לָבוֹא. כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בְּקִרְבִּי, מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי, רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְפִגָּרִים[16] מֵתִים".

11) שאין בדעתו לישון עוד, פרט למתעורר באמצע שנתו. 12) וכמאמרם ז"ל (שבת קנב:): והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב, ז): – "תנה לו, כמו שנתנה לך מה הוא נתנה לך בטהרה, אף אתה החזירה לו בטהרה". ונוסח רבינו הוא כגירסת התלמוד (ברכות ס:). והנוסח הרווח: "טהורה היא", מוטעה, כי איך יאמר אדם חוטא על נשמתו שהיא טהורה? וכן החליט החיד"א (קשר גודל ס"ה): אין אומרים "טהורה היא" – אלא: טהורה. 13) כנגד ג' לשונות שבבריאת האדם: ויברא אלהים את האדם (בראשית א, כז); וייצר ה' אלהים את האדם (שם ב, ז); ויפח באפיו נשמת חיים (שם). 14) שלא תצא לפני זמנה. 15) בעת תחיית המתים, ככתוב: ונתתי רוחי בכם וחייתם (יחזקאל ל, יד). 16) גופות בני אדם או בעלי־חיים כשהם מתים (מלכים־ב יט, לה). וכאן כינוי לישנים, כמאמרם ז"ל: "שינה – אחד מששים למיתה" (ברכות נז:). וסיום ברכה זה סובל ב' פירושים: האחד – הודאה על היקיצה מן השינה; והב' – על תחיית המתים לעתיד־לבוא. כי כמו שמחזיר הקב"ה הנשמות לאדם בכל בוקר, כן יחזיר הנשמות לישני עפר לעתיד־לבוא, ולקוחה היא ממליצת חכמינו ז"ל (סנהדרין קח.): "אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים ("עבודת ישראל").

ד. כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל הַתַּרְנְגוֹלִים, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי[17] בִּינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה". כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ בְּגָדָיו, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים". כְּשֶׁמַּנִּיחַ סְדִינוֹ עַל רֹאשׁוֹ, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה"[18]. כְּשֶׁמַּעֲבִיר יָדָיו עַל עֵינָיו[19], מְבָרֵךְ "פּוֹקֵחַ עִוְרִים"[20]. כְּשֶׁיֵּשֵׁב עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ "מַתִּיר אֲסוּרִים"[21]. כְּשֶׁמּוֹרִיד רַגְלָיו מִן הַמִּטָּה וּמַנִּיחָם עַל־גַּבֵּי קַרְקַע, מְבָרֵךְ "רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם"[22]. כְּשֶׁעוֹמֵד, מְבָרֵךְ "זוֹקֵף כְּפוּפִים"[23]. כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו, מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם". כְּשֶׁרוֹחֵץ פָּנָיו, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּעֲבִיר חֶבְלֵי שֵׁנָה מֵעֵינַי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר מִצְוָה וְאַל תַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר עֲבֵרָה וְעָוֹן. וְתַשְׁלֵט בִּי יֵצֶר טוֹב, וְאַל יִשְׁלֹט בִּי יֵצֶר רָע[24]. וּתְחַזְּקֵנִי בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְתֵן חֶלְקִי בְּתוֹרָתֶךָ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאַי, וְתִגְמְלֵנִי חֲסָדִים טוֹבִים[25]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים".

17) תרנגול. שכן קוראים במקומות ידועים לתרנגול – שכוי (ראש השנה כו.). והרא"ש לברכות (פ"ט אות כ"ג) אומר: "הלב נקרא: שכוי בלשון המקרא (איוב לח, לו): מי נתן לשכוי בינה, והלב הוא המבין. ועל ידי הבינה אדם מבחין בין יום ללילה. ומפני שהתרנגול מבין גם כן להבחין בין יום ללילה (שבאשמורת הבוקר הוא קורא בקול), התקינו לומר ברכה זו בשמיעת קול התרנגול. אולם אף אם לא שמע קול התרנגול יכול לברך ברכה זו, שאינה אלא הודאה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לה' שנתן לנו בינה, וברא לנו כל צרכינו: שאף אם יישן אדם בבית אפל – יבחין בביאת היום על ידי קול התרנגול". 18) מלשון הכתוב (ישעיה סב, ג): והיית עטרת תפארת ביד ה'. ומעם ברכה זו: לפי שאסור לילך בגלוי ראש, כמבואר בשבת (קיח:). ואפילו לדעת המפרשים שאין זה אלא משום מדת חסידות, אבל הכל מודים שמן הנכון הוא לכסות הראש כדי שיהיה עלינו מורא שמים. ומכיון שישראל נצטוו על כך, אנו מברכים עוטר ישראל וכו' (בית יוסף או"ח סימן מו). ובזוהר פרשת נשא דף קכ"ב (הובא בבית יוסף שם) נאמר: "מתוך שהשכינה היא מעל לראשו של האדם, אסור לו ללכת ארבע אמות בגילוי ראש. 19) בעוד שהעינים עצומות דרך הבריות להעביר ידיהם עליהן, שעל־ידי־זה כאילו הם מעבירים חבלי שינה מעיניהם ('פרישה', או"ח סימן מ"ו). וכבר תמהו מפרשי הרמב"ם: איך אפשר לו ליגע בעיניו טרם שנטל ידיו, הלא בפירוש אמרו (שבת קח:): "יד לעין – תיקצץ" שאסור לנגוע בעין קודם נטילת היד? וה"מגן אברהם" באו"ח (סימן מ"ו ס"ק א) אומר שנוגע בעיניו על־ידי מפית, וזה מותר. 20) מלשון הכתוב (תהלים קמו, יח). וכדאי להעיר, שבתלמוד שלנו (ברכות ס:) כתוב כך: "כשפותח עיניו יאמר... פוקח עורים", אלא שגירסת רבינו היא כגירסת הרי"ף (שם). 21) בגלל הנעת אבריו שהיו אסורים במשך הלילה. 22) מלשון הכתוב (תהלים קלו, ו), והיא הבעת שבח לה' ששטח הארץ על פני המים, היפך הטבע, שהרי לפי טבע היסודות המים מקיפים את הארץ; אבל ה' רצה שהבריות יהלכו בארץ, הפך את הטבע והשקיע את הארץ (לבוש). 23) (תהלים קמו, ח) כי בהיות האדם במיטתו קומתו כפופה. 24) אף־על־פי שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות לג:): "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" ואין איפוא מקום לתפילה: "ואל ישלוט בי יצר הרע", שהרי אין זה תלוי אלא בו בעצמו? בכל זאת ראוי לו לאדם לבקש מה' שיסיר ממנו כל המונעים המעכבים אותו לעבוד אותו ("עבודת ישראל"). 25) על־פי לשון הכתוב (ישעיה סג, ז): חסדי ה'... ורב טוב. ואחד מאלה החסדים הוא: שהקב"ה העביר שנתו מעיניו וחידש כוחותיו, וכמו שדרשו במדרש תהלים פרק כ"ה על הפסוק חדשים לבקרים (איכה ג, כג): "אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום, והקב"ה מחזירה לו חדשה ורגועה".

ה. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא, אוֹמֵר קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס: "הִתְכַּבְּדוּ מְכֻבָּדִים[26], קְדוֹשִׁים, מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. עִזְרוּנִי עִזְרוּנִי, שִׁמְרוּנִי שִׁמְרוּנִי[27], הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֶכָּנֵס וְאֵצֵא, שֶׁזֶּה דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי־אָדָם"[28]. וְאַחַר שֶׁיָּצָא מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה, וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים[29] חֲלוּלִים חֲלוּלִים[30]. גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ, שֶׁאִם יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם[31] אוֹ אִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם[32], אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקַיֵּם אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, רוֹפֵא כָל בָּשָׂר[33] וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת"[34].

26) למלאכים המלוים אותו, כמו שכתוב (תהלים צא, יב): כי מלאכיו יצוה לך וגו' – הוא אומר כן (רש"י ברכות ס:). ואומר להם: **התכבדו** – שאל יתבזו ויכנסו אתו לבית הכסא אלא ישמרו על כבודם וישארו מבחוץ (פרישה לאו"ח סימן ג). 27) מן המזיקים המצויים במקום הטינופת (שם). 28) כלומר תחכו בחוץ ואל יהי זה לכם לטורח, כי כן דרך בני האדם ואין אני פושע בהליכתי (שם), וכל נוסח בקשה זו במסכת ברכות (ס:). וכבר העיר הרב דוד אבודרהם, שאין לומר זה אלא לירא שמים וחסיד שהשכינה שורה עליו, אבל איש אחר לא, מפני שזה נראה כיהירות. ומטעם זה, אומר ה"בית יוסף" (או"ח סימן ג), נתבטלה אמירתו בדורות הללו. 29) כגון הפה החוטם וכו' וכפל אותם להורות על רבויים. 30) כגון הלב והמעים שהם אברים חלולים, ולשון "בריאה" נופלת על האברים שהם חלולים, לא על החללים עצמם שבהם לא תיצדק לשון בריאה, שהרי אין בהם ממש. ואף־על־פי שגירסת התלמוד שלפנינו: חללים, (ראה ברכות ס:), נמשך רבינו אחרי הרי"ף שם הגורס: חלולים. וכן הגירסא בברכות כד: (ב"י לאו"ח סימן ו). וחלולים – שם מספר רבים מן היחיד חַלוּל על משקל כרוב, זְבוּל ("עבודת ישראל"). 31) מן הנקבים הפתוחים. 32) מן האברים החלולים. 33) הכוונה ליציאה שהיא רפואת כל הגוף (רש"י לברכות ס:). 34) כשאדם עושה נאד, אפילו יש בו נקב אחד מלא מחט, הרוח יוצאת מתוכו ואין היין נשמר בתוכו; והקב"ה ברא באדם נקבים רבים, ואף־על־פי־כן הרוח בתוכו כל ימי חייו, וזוהי פליאה וחכמה (על־פי מדרש ב"ר פ"א).

ו. כְּשֶׁחוֹגֵר חֲגוֹרוֹ, מְבָרֵךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל[35] בִּגְבוּרָה". כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ נְעָלָיו, מְבָרֵךְ "שֶׁעָשִׂיתָ[36] לִי כָּל צָרְכִּי"[37]. כְּשֶׁמְּהַלֵּךְ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ, מְבָרֵךְ "הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר"[38]. וּמְבָרֵךְ אָדָם בְּכָל יוֹם: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי"[39]; "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה"[40]; "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עֶבֶד"[41].

35) כי על ידי האזור החגור במתניו, יוכל האדם להתנועע ביתר כח וגבורה, ככתוב (איוב לח, ג): אזר נא כגבר חלציך. 36) כנוסח כת"י התימנים. וכן הנוסח בתלמוד (ברכות ס:) ששם המקור לברכות אלו. ונוסח אחר: "שעשית". 37) שכל זמן שהוא יחף אינו יכול לצאת ולעשות צרכיו ועסקיו (אבודרהם). 38) ע"פ הכתוב (תהלים לז, כג). 39) שאינו מחוייב אלא בשבע מצוות של בני נח בלבד. 40) שאינה מחוייבת במצוות־עשה שהזמן גרמן. "והטעם שנפטרו הנשים ממצוות־עשה שהזמן גרמן – יאמר אבודרהם – לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו ומצוותיו; ואם היתה מחוייבת במצות־עשה שהזמן גרמא, אפשר שבשעה שהיא עושה את המצוה, יצוה עליה בעלה לעשות מצותו – ומה עליה לעשות אז? לפיכך פטרה הבורא ממצוותיו, כדי להיות לה שלום עם בעלה. שכן מצינו, שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים, כדי להטיל שלום בין אשה לבעלה". 41) שגם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוא פטור מכל מצוות־עשה שהזמן גורם אותן, ומזולזל הוא ביותר: שאין לו זכות אבות, וגם אסור לו לבוא בקהל. ואלה שלש ברכות האחרונות מקורן במסכת מנחות (מג:). ונתקנו ברכות אלו בדרך שלילה ולא בדרך חיוב כגון: "שעשני ישראל", "שעשני איש" וכיוצא בהם – לפי שאמרו חכמינו ז"ל: "נמנו וגמרו: שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא" (עירובין יג:), אם כן תהיה הכוונה בברכות אלו: מי יתן שלא עשני כל עיקר, ועכשיו שעשני – אברך את ה' שלא עשני גוי וכו' ("לבוש"). וראה בב"ח (סימן מו, סעיף ז). וראוי להעיר, שסדר ברכות אלו ב'טור' (סימן מו) הוא: גוי, עבד, אשה; וכן השכל מחייב שבתחילה הוא מברך על הגרוע יותר, ואחר־כך על העבד שהוא עדיף מגוי, ולבסוף הוא מברך "שלא עשני אשה" מפני שהיא חשובה מהעבד. ורבינו נמשך אחר גירסת התלמוד במנחות (מג:). ואולי: מפני שהאשה לא תבוא לתרי"ג מצוות לעולם, בעוד שהעבד אם רק ישתחרר ויהא לבן חורין יושלם להיות כבן ישראל לכל דבריו ("מעשה רוקח"). ומעניין שבכת"י התימנים נזכר עבד לפני אשה.

ז. שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ אֵין לָהֶם סֵדֶר[42], אֶלָּא מְבָרֵךְ כָּל אַחַת מֵהֶן עַל דָּבָר שֶׁהַבְּרָכָה בִּשְׁבִילוֹ בִּשְׁעָתוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁחָגַר חֲגוֹרוֹ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה"; שָׁמַע קוֹל הַתַּרְנְגוֹל[43], מְבָרֵךְ "הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִינָה". וְכָל בְּרָכָה מֵהֶן שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהּ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָהּ.

42) שיתחייב לאמרן בהמשך אחד על פי הסדר. 43) ודעת ה'תוספות' (ברכות ס:) שאפילו לא שמע קריאת התרנגול – מברך, שאין ברכה זו אלא על הנאת האורה שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה. ולא הוזכרה בתלמוד "שמיעת קול התרנגול", אלא להוציא מי שנמצא במדבר שאין שם תרנגול כלל, או את החרש שאינו שומע כלל ("הגהות מיימוניות"). ומנין שמונה־עשרה ברכות אלו, הוא בצירוף "ברכת המפיל" שאדם מברך לפני שנתו בלילה שנתבארה לעיל (ה"א). כן ראוי להעיר, שברכת יהי רצון וכו' המבוארת לעיל (הלכה ד) אינה ברכה מיוחדת לעצמה, אלא המשכה של הברכה הקודמת – ברכת המעביר חבלי שינה – והיא נחתמת ב"גומל חסדים טובים". ואנו נוהגים לומר "ויהי רצון" להורות שזה המשך הברכה הקודמת. וכן היא נוסחת הגמרא (ברכות ס:), אשר על כן אין לענות אמן אחר "המעביר שינה" וכו' שאינה סוף ברכה. וכך נפסק להלכה ב'טור' אורח־חיים (סימן מו).

ח. כֵּיצַד? לָן בִּכְסוּתוֹ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹמֵד "מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים"; הָלַךְ יָחֵף - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "שֶׁעָשִׂיתָ לִי כָּל צָרְכִּי". בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים וּבְתִשְׁעָה בְּאָב, שֶׁאֵין שָׁם רְחִיצָה - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת יָדַיִם", וְלֹא "הַמַּעֲבִיר חֶבְלֵי שֵׁנָה"[44]; אִם לֹא נִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם"; וְכֵן שְׁאָר בְּרָכוֹת אֵלּוּ.

44) שאינו אומרה אלא אחרי שרחץ פניו, כמבואר לעיל (הלכה ד). רבינו נאמן לשיטתו בהלכות "שביתת עשור" (פרק ג, ה"ב) שאין נטילת ידים ביום הכיפורים בבוקר, אלא־אם־כן נתלכלכו ידיו בטיט וכדומה. אבל שאר הפוסקים והראב"ד בראשם סוברים: שנוטל אדם ידיו ביום הכיפורים בבוקר, משום רוח רעה השורה עליהן והרי הן כמלוכלכות בטיט; ולדבריהם יש מקום לברכות אלו אף ביום הכיפורים (הגהות מיימוניות).

ט. נָהֲגוּ הָעָם בְּרֹב עָרֵינוּ לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ זוֹ אַחַר זוֹ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, בֵּין נִתְחַיְּבוּ בָהֶן, בֵּין לֹא נִתְחַיְּבוּ בָהֶן - וְטָעוּת הוּא, וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְלֹא יְבָרֵךְ בְּרָכָה אֶלָּא־אִם־כֵּן נִתְחַיֵּב בָּהּ[45].

45) לפי פירוש הכסף־משנה בדעת רבינו, שתי טעויות טועה העם: אחד – שמברך אחר זמן עשייתם (שהרי רוחץ פניו בביתו, ולאחר זמן הוא מברך בבית־הכנסת על נטילת ידים); שנית – שאין לברך ברכה אלא־אם־כן נתחייב בה. אבל כבר פשט המנהג לסדר כל הברכות זו אחר זו בבית הכנסת, מפני שרבים מעמי הארצות אינם יודעים לברך כראוי, תקנו שיסדרון בבית־הכנסת, ויענו אמן אחריהן ויצאו ידי חובתן ('טור' או"ח סימן מו). והגאונים: רב נטרונאי ורב עמרם (הובאו דבריהם ב'בית יוסף' שם) נימקו שיש לברך אפילו כשלא נתחייב בעצמו – כי לא על עצמו בלבד הוא מברך אלא על כל העולם הוא מברך את ה' שעשה כל הטובות והחסדים תמיד לכל. וכן אין להקפיד על זה שמברך אחר זמן עשייתן, כי כלל זה לא נאמר אלא בברכות המצוות, כגון: תקיעת שופר, או נטילת לולב וכדומה, שיש לברכן קודם לעשייתן; אבל בברכות הודאה ושבח יכול לברך אפילו אחר עבור זמנן – כי תמיד ראוי להודות לו.

י. הַמַּשְׁכִּים לִקְרֹא בַתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת־שְׁמַע[46] - בֵּין קָרָא בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, בֵּין קָרָא בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה - נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה וּמְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא. וְאֵלּוּ הֵן: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה"; "וְהַעֲרֶב נָא[47] יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ[48] וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ[49] וְעוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל"[50]. "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה".

46) אבל אחרי שקרא קריאת־שמע עם ברכותיה – אינו צריך לברך, שכבר נפטר בברכת "אהבה רבה", שיש בה מעין ברכות התורה: "ותן בלבנו... ללמוד... ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך" (ברכות יא:). 47) כגירסת דפוס ונציה ש"י ("מעשה רוקח"). ובדפוסים אחרים: "והערב", ואין זה מדוייק, שברכה זו נפרדת היא ואינה שייכת לשלפניה, ורק אלה שסוברים שזו המשכה של הברכה שלפניה גורסים "והערב" (ראה 'תוספות' לברכות מו.).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הערב – המתק. 48) יוצאי חלצינו, ככתוב (ישעיה מח, יט): וצאצאי מעיך. 49) על שם הכתוב: כי כולם ידעו אותי (ירמיה לא, לג). כלומר: שנכיר גדולתך בכל פעולותיך. 50) כנוסח דפוס ווניציא ש"י, וכן היה הנוסח לפני "הגהות מיימוניות", כמבואר לפנינו. ונוסח אחר: "המלמד תורה לעמו ישראל". וראה במוספנו "תשובות רבינו". ואנו נוהגים לחתום המלמד תורה וכו' כגירסת התלמוד (ברכות יא:) וברי"ף שם.

יא. בְּכָל יוֹם חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא מְעַט מִדִּבְרֵי־תּוֹרָה[51]. וְנָהֲגוּ הָעָם לִקְרֹא בִּרְכַּת כֹּהֲנִים[52]; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין: "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"[53]; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּיהֶן. וְקוֹרִין פְּרָקִים[54] אוֹ הֲלָכוֹת[55] מִן הַמִּשְׁנָה וּמִן הַבָּרַיְתּוֹת[56].

51) כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו. וכן אמרו בירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה): "והוא ששנה על אתר" (מיד). 52) שגם אנשי משמר היו נוהגים לקרותה בכל בוקר, כמבואר ב'תוספות' למסכת ברכות (שם). 53) (במדבר כח, א־ט) המדברת בקרבן התמיד. כמו שאמרו (תענית כז:): שאל אברהם אבינו את הקב"ה, בזמן שאין בית־המקדש קיים, מה תהא עליהם? א"ל: כבר תקנתי להם סדר קרבינות. בזמן שקוראים בהם לפני – מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עוונותיהם. 54) שלמים. כגון: איזהו מקומן של זבחים. ובחרו פרק זה, שאין בכל הפרק מחלוקת, והכל משנה ברורה למשה מסיני ('בית יוסף' או"ח סימן נ.). 55) חלק מן פרק שלם, כגון: "אלו דברים שאין להם שיעור" וכו', שהוא המשנה הראשונה למסכת פאה. 56) כגון: "תנא דבי אליהו: כל השונה הלכות בכל יום" וכו', ועוד ברייתות כאלה, המובאות בסוף ספר זה ב"סדר תפילות כל השנה" לרבינו.

יב. וְשִׁבְחוּ חֲכָמִים[57] לְמִי שֶׁקּוֹרֵא זְמִירוֹת מִסֵּפֶר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם וָיוֹם, מִ'תְּהִלָּה לְדָוִד'[58] עַד סוֹף הַסֵּפֶר[59]. וּכְבָר נָהֲגוּ לִקְרוֹת פְּסוּקִים לִפְנֵיהֶם[60] וּלְאַחֲרֵיהֶם[61]. וְתִקְּנוּ בְּרָכָה לִפְנֵי הַזְּמִירוֹת, וְהִיא 'בָּרוּךְ שֶׁאָמַר', וּבְרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם, וְהוּא 'יִשְׁתַּבַּח'[62]. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת־שְׁמַע וְקוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע.

57) שבת קיח, ע"ב: אמר ר' יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום... והסיקו שם של"פסוקי דזמרה" התכוין. 58) פרק קמה. 59) ע"פ הרי"ף (ברכות פ"ח). 60) כגון: יהי כבוד ה' לעולם וכו'. 61) כגון: ברוך ה' לעולם אמן ואמן וכו'. 62) ברכות אלו הוזכרו ברי"ף (שם). ולדעת בעל "אור זרוע" ועוד – ברכה זו אנשי כנסת הגדולה תקנוה. וב"הגהות מיימוניות" מובא בשם הירושלמי: "המספר בין 'ישתבח' ל'יוצר אור' – עבירה היא בידו, וחוזר עליה ממערכי המלחמה". ורבינו יונה בברכות (פ"ה) מעיד שראה במדרש כן. ובספר "אבודרהם" מביא בברכת "ישתבח" מדרש האומר על הפסוק: מי האיש הירא ורך הלבב וגו': זה המפסיק בין ברוך שאמר עד סוף התפילה – הרי מבואר שחכמי התלמוד הזכירו ברכות אלו, וברי"ף לברכות (שם) מפורש: ותקינו רבנן לומר ברכה לפניהם וכו'. וכן נזכרת ברכה זו בזוהר (פרשת ויקהל רסו:) בתקונא תניינא וכו' (מעשה רוקח).

יג. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בָהֶן לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם, אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין 'יִשְׁתַּבַּח'[63], שִׁירַת הַיָּם, וְאַחַר־כָּךְ מְבָרְכִין עַל 'שְׁמַע'. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שִׁירַת 'הַאֲזִינוּ'. וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּי הַשִּׁירוֹת - הַכֹּל לְפִי הַמִּנְהָג.

63) ובזמננו אין נוהגין כן. אלא אומרים שירת הים לפני ישתבח. ובתשעה באב נוהגים הספרדים לומר במקום שירת הים – שירת האזינו (המדברת בכל מיני פורעניות). אבל הכל לפני ישתבח (מעשה רוקח).

יד. חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בֵּין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה[64]. וּמַה הֵן מֵאָה בְּרָכוֹת אֵלּוּ? עֶשְׂרִים־וְשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת שֶׁמְּנִינוּ בְּפֶרֶק זֶה; וְשֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[65]; וּכְשֶׁמִּתְעַטֵּף בַּצִּיצִת, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִת"; וּכְשֶׁלּוֹבֵשׁ תְּפִלִּין, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין"; וְשָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת, שֶׁבְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - הֲרֵי שְׁמוֹנִים וְשֵׁשׁ בְּרָכוֹת; וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת שֶׁל יוֹם וְהַלַּיְלָה, מְבָרֵךְ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - שֶׁבַע בְּכָל סְעוּדָה: אַחַת כְּשֶׁיִּטֹּל יָדָיו תְּחִלָּה, וְעַל הַמָּזוֹן אַחַת בַּתְּחִלָּה[66] וְשָׁלֹשׁ בַּסּוֹף[67], וְעַל הַיַּיִן[68] לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו[69] - הֲרֵי שֶׁבַע בְּרָכוֹת. הֲרֵי מֵאָה בְּרָכוֹת בֵּין הַכֹּל.

64) מנחות מג, ע"ב: "היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י, יב): ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וכו' ופירש רש"י: אל תקרא "מה" אלא "מאה". וראה ב'תוספות' שם. וב'טור' או"ח (סימן מו) מובא בשם רב נטרונאי גאון, שדוד המלך תיקן מאה ברכות, דכתיב (שמואל־ב כג, א): הוקם על – "על" בגימטריא מאה (על פי מדרש במדבר רבה פרשת קרח). 65) שבשחר – מברך שתים לפניה ואחת לאחריה; ובערב – מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה ה). 66) ברכת המוציא. 67) בברכת המזון שהן: הזן את הכל, על הארץ ועל המזון, בונה ירושלים. 68) שאם יש לו יין מברך ברכת המזון על הכוס. 69) ברכה אחרונה שהיא מעין שלש, ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ח, הלכה ט"ו).

טו. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁתִּקְּנוּ בִּרְכַּת הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין בַּתְּפִלָּה[70], וְהוֹסִיפוּ 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' בִּבְרִכַּת־הַמָּזוֹן[71]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

- נִמְצְאוּ חָמֵשׁ[72] בְּרָכוֹת יְתֵרוֹת. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁבַע בְּרָכוֹת, וְכֵן אִם לֹא נִתְחַיֵּב בִּשְׁאָר הַיָּמִים בְּכָל הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה, וְלֹא הִתִּיר חֲגוֹרוֹ, וְלֹא נִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - צָרִיךְ לְהַשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת מִן הַפְּרוֹת[73].

70) ראה לעיל (פ"ב, ה"א). 71) ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ב, ה"א). 72) שתים בברכת המזון, לשתי סעודות היום, ושלש בשלש תפילות היום. 73) מנחות מג, ע"ב. וב"הגהות מיימוניות" כתוב: שהברכות שמברכים העולים לתורה כל אחד, שתי ברכות בקריאת שחרית, וכן בקריאת מנחה, וכן ברכות המפטיר שהן ז' ברכות – עולות לחשבון לשומעיהם, לפיכך נכון הוא לברך בקול רם, כדי שישמעו ויכוונו לצאת. כן ראוי להוסיף שבע ברכות שבתפלת מוסף לשבת. וגם ברכת "מגן אבות" שבליל שבת. וב'בית יוסף' או"ח (סימן מו) הוסיף עוד שבע ברכות שבסעודה שלישית לשבת, באופן שיש כבר יותר ממאה אפילו בשבת.

טז. כֵּיצַד? אוֹכֵל מְעַט יָרָק, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו; וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל מִפְּרִי זֶה וּמְבָרֵךְ[74] לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו[75]; וּמוֹנֶה כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁמַּשְׁלִים מֵאָה בְּכָל יוֹם.

74) כשלא היה בדעתו לאכול עוד ידובר כאן. כי אם בתחילה היה בדעתו לאכול בשעה זו מאותו הפרי – אסור לו לברך ברכה בשניה, שהרי זו ברכה לבטלה (לחם־משנה). 75) ברכת "בורא נפשות רבות". ראה לקמן הלכות ברכות (פ"ח, ה"א).

יז. סֵדֶר תְּפִלּוֹת כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר מַשְׁכִּים אָדָם וּמְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְקוֹרֵא הַזְּמִירוֹת[76] וּמְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם; וְקוֹרֵא אַחַר־כָּךְ 'שְׁמַע' וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וּמְדַלֵּג קְדֻשָּׁה מִן הַבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁאֵין הַיָּחִיד אוֹמֵר קְדֻשָּׁה[77]; וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', מִיָּד יַעֲמֹד, כְּדֵי שֶׁיִּסְמֹךְ גְּאֻלָּה[78] לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מֵעֹמֶד, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[79]; וּכְשֶׁיַּשְׁלִים, יֵשֵׁב וְיִפֹּל עַל פָּנָיו, וּמִתְחַנֵּן, וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ וּמִתְחַנֵּן מְעַט, וְהוּא יוֹשֵׁב, בְּדִבְרֵי תַחֲנוּנִים[80]; וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא 'תְּהִלָּה לְדָוִד'[81] (מִיּוֹשֵׁב); וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כֹּחוֹ, וְיִפְּטֵר לְמַעֲשָׂיו.

76) פסוקי דזמרה. 77) כמו ששנינו (מגילה כג:): "ונקדשתי בתוך בני ישראל – כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה", ולפיכך כשמגיע ל"בשפה ברורה ובנעימה" מדלג ומתחיל: לאל ברוך נעימות יתנו. וכדברי רבינו מפורש ב'זוהר' שמות (דף קל"ב:) הובא ב'בית יוסף' לאו"ח סימן נ"ט. וראוי להעיר, שב'ארחות חיים' מובא בשם רבי אברהם בנו של הרמב"ם, שחזר בו אביו מזה, והורה למעשה שהיחיד אומר קדושה זו (כסף־משנה). ורבינו בתשובתו (הובאת בחידושי הרמב"ם ל"מעשה רוקח" עמוד א) מנמק: שקדושת יוצר היא רק דרך סיפור: איך המלאכים מקדישים את השם, ומכיון שאין אנחנו המקדישים, אין זה בכלל: "דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה". 78) ודוד רמזה בספר תהלים שנאמר (שם יט): ה' צורי וגואלי, וסמוך לזה: יענך ה' ביום צרה (שם כ, א) ובירושלמי ברכות (פרק א, הלכה א) אמרו: "מי שאינו סומך גאולה לתפלה, למה הוא דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג (נתרחק) אף הוא הפליג" אלא יהיה אדם מתקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקילוסים של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו (על־פי רש"י ברכות ד:). 79) לעיל (פ"ח, הלכה ב). 80) כגון: "ואנחנו לא נדע מה נעשה" וכו'. ראה לקמן ("סדר תפילות כל השנה"). 81) ברכות ד, ע"ב: "כל האומר תהלה לדוד (תהלים, פרק קמה) בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן עולם הבא".

יח. וּבִתְפִלַּת הַמִּנְחָה, מַתְחִיל לִקְרֹא 'תְּהִלָּה לְדָוִד' מִיּוֹשֵׁב; וְאַחַר־כָּךְ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה; וּכְשֶׁמַּשְׁלִים, נוֹפֵל עַל פָּנָיו וּמִתְחַנֵּן, וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כֹּחוֹ, וְיִפָּטֵר לְמַעֲשָׂיו. וּבִתְפִלַּת הָעֶרֶב קוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְסוֹמֵךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מֵעֹמֶד; וּכְשֶׁיַּשְׁלִים, יֵשֵׁב[82] מְעַט וְיִפָּטֵר. וְהַמִּתְחַנֵּן אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[83]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּבָרֵךְ 'הַשְׁכִּיבֵנוּ' אַחַר 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', אֵינָהּ הֶפְסֵק בֵּין גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּבְרָכָה אַחַת אֲרֻכָּה[84].

82) כמפורש לעיל (פרק ד' הלכה טז) שצריך לישב מעט אחר התפילה, כדי שלא תעשה תפילתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. 83) שאף־על־פי שהיא רשות, הוא מאריך בה בדברי תחנונים, לפיכך הוא ראוי לשבח (מעשה רוקח). 84) ברכות ד, ע"ב: "כגאולה אריכתא דמיא". והטעם: מפני ש"השכיבנו" מעין הגאולה היא, שבשעה שעבר ה' לנגוף את מצרים, היו אבותינו מפחדים ומתפללים לבורא עולם לקיים דברו, שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם, שדרך הצדיקים שיראים תמיד שמא יגרום החטא, וכנגד אותה התפילה התקינו לומר "השכיבנו", שיצילנו ה' מכל דבר רע, וכיון שהתקינו לאמרה כנגד מה שהיה בשעת הגאולה – הרי היא מעין הגאולה (רבינו יונה לברכות שם).

~ יום שלישי כ"ה אייר ~

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שצריך אדם לשתף עצמו עם הציבור בתפילתו; בית המדרש ובית הכנסת מי מהם גדול יותר; את מי מוציא השליח־ציבור ידי חובתו, את מי ממנים להיות שליח ציבור.

א. תְּפִלַּת הַצִּבּוּר נִשְׁמַעַת תָּמִיד; וַאֲפִלּוּ הָיוּ בָהֶן חוֹטְאִים[2], אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים[3]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְשַׁתֵּף עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר[4];

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּיָחִיד[5], כָּל־זְמַן שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר. וּלְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם[6] וְיַעֲרִיב לְבֵית־הַכְּנֶסֶת[7], שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת בְּכָל עֵת[8] אֶלָּא בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ־לוֹ בֵּית־הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ וְאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל בּוֹ עִם הַצִּבּוּר, נִקְרָא שָׁכֵן רָע[9].

2) (תענית דף ח עמוד א). 3) (ברכות ח.) שנאמר (איוב פרק לו פסוק ה): הן א־ל כביר לא ימאס (תפילת רבים לא ימאס, רש"י). 4) אפילו כשהוא מתפלל בביתו ביחידות, יכוון להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, שנאמר: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" – הרי שיש עת שהיא של רצון, וזוהי עת תפילת הציבור (ברכות, שם). 5) לפי רמב"ם כתב התימנים "ולא יתפלל יחידי". 6) אמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, נותנים לו שכר כנגד כולם (ברכות דף מ"ז עמוד ב). 7) אפילו כשאין הציבור מתפללים בבית־הכנסת, מצוה ליחיד להתפלל בבית הכנסת ששם התפילה נשמעת ביותר (ברכות דף ו עמוד א). 8) שאם אמנם יש עת שתפילתו נשמעת אפילו בביתו – וזוהי עת שהציבור מתפללים – אבל "בכל עת" איננה נשמעת אלא בבית הכנסת. 9) (שם, דף ח עמוד א).

ב. וּמִצְוָה לָרוּץ[10] לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת יְיָ". וּכְשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת, אַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה[11] גַּסָּה, אֶלָּא יֵלֵךְ מְעַט מְעָט. וּכְשֶׁיִּכָּנֵס בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, יִכָּנֵס שִׁעוּר שְׁנֵי פְתָחִים[12] וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁמֹר מְזוּזוֹת פְּתָחָי"[13].

10) (שם, דף ו עמוד ב). 11) לפי שמראה בעצמו שעיכוב בית הכנסת דומה עליו כמשא (רש"י, שם). 12) רוחב שני פתחים שלא ישב סמוך לפתח, שנראה עליו עיכוב בית הכנסת כמשא ויושב מזומן סמוך לפתח לצאת (שם דף ח עמוד א), אבל אם יש לו מקום קבוע אצל הפתח – אין בכך כלום, שהדבר ידוע שזה מקומו הקבוע (רבינו יונה, שם). 13) מְזוּזוֹת ולא מְזוּזַת; פְּתָחָי ולא פִּתְחִי – לימד על כניסה לפנים בית הכנסת כשיעור שני פתחים (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א).

ג. בֵּית־הַמִּדְרָשׁ[14] גָּדוֹל מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת[15]. וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ לָהֶם בְּעִירָם בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת הַרְבֵּה, לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִין אֶלָּא בַּמָּקוֹם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין שָׁם בַּתּוֹרָה[16]; וְהוּא, שֶׁיִּתְפַּלֵּל שָׁם תְּפִלַּת הַצִּבּוּר[17].

14) שמרביצים בו תורה ברבים. 15) שמיוחד לתפילה בלבד (מגילה דף כז עמוד א). 16) (ברכות דף ח עמוד א) "רב אמי ורב אסי אף על גב שהיו להם שלושה עשר בתי כנסת בטבריה לא היו מתפללים אלא בבית מדרשם שהיו עוסקים שם בתורה, הוא שאמר הכתוב (תהילים פרק פז, פסוק ב): אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב "אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה, יותר מבתי כנסיות". 17) אבל אם אין בבית המדרש מניין עשרה, ילך לבית הכנסת להתפלל בציבור ואל יחוש לביטול תורתו – כי "זמן תפילה לחוד, וזמן תורה לחוד" (שבת דף י עמוד א). וכן כתב הרא"ש בתשובותיו (כלל ד): "שתלמיד חכם צריך לחוש שלא ילמדו אחרים ממנו ולא יחושו על התפילה כלל, ונמצא בתי כנסיות בטלים; כי לא ידונו אותו לכף זכות לומר שאינו בא בשביל לימודו.

ד. וְכֵיצַד הִיא תְּפִלַּת הַצִּבּוּר? יִהְיֶה אֶחָד מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם וְהַכֹּל שׁוֹמְעִים[18]. וְאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה גְּדוֹלִים[19] וּבְנֵי־חוֹרִין[20], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר אֶחָד מֵהֶם[21]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ מִקְצָתָן שֶׁכְּבָר הִתְפַּלְּלוּ וְיָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, מַשְׁלִימִין לָהֶם לַעֲשָׂרָה; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ רֹב[22] הָעֲשָׂרָה שֶׁלֹּא הִתְפַּלְּלוּ. וְכֵן אֵין אוֹמְרִים קְדֻשָּׁה, וְלֹא קוֹרְאִין בַּתּוֹרָה וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְלֹא מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים, אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה[23].

18) ראה בסמוך (הלכה ט־י). 19) בני שלוש עשרה שהביאו שתי שערות (מגילה דף כג עמוד ב). 20) פרט לעבדים כנענים שאף על פי שחייבים במצוות כנשים, אינם מצטרפים למניין (גיטין דף לח עמוד ב). 21) שגם הוא מן המניין, הואיל וגם הוא בכלל תפילה. 22) שישה אנשים, וכן אמרו במסכת סופרים (פרק י, הלכה ז): נאמר (שופטים פרק ה פסוק ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה', מכאן שאפילו שישה שלא התפללו משלימים עליהם לעשרה, שהרי יש כאן שש מלים עד ברכו, וכן הדין: שרובו – ככולו, כמקובל בהרבה מקומות בתלמוד (כסף משנה). 23) (מגילה דף כג עמוד ב).

ה. וְכֵן לֹא יִהְיֶה אֶחָד מְבָרֵךְ בִּרְכַּת 'שְׁמַע'[24] וְהַכֹּל שׁוֹמְעִים[25] וְעוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן', אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'פּוֹרֵס עַל שְׁמַע'[26]. וְאֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה. וְאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים יְדֵיהֶם[27] אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן[28]. שֶׁכָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל הֵם הַנִּקְרָאִים עֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת" וְגוֹ', וְהָיוּ עֲשָׂרָה, שֶׁהֵרֵי יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב[29].

24) הברכות שלפני שמע. 25) והיודע לקרות עימו – קורא, כמבואר בסמוך (פרק ט, הלכה א). 26) האמור במסכת מגילה (פרק ד, משנה ג). פורס – הוא הפריסה וההצעה, מעין פריסת מפה, שהיא קודם קריאת שמע והן ברכות "יוצר, ואהבה" (מלשון רבינו בפירושו למשנה שם). והטעם שצריך עשרה, מפני שאלה היוצאים בקריאת החזן, ואינם אומרים עימו, אלא שומעים ועונין אחריו אמן, אין עניית אמן מועלת להם, אלא כשמברכים בעשרה. ורבינו יונה (לברכות פרק ג) מפרש: פורס – מברך, כי הוא יברך הזבח (שמואל־א, פרק ט פסוק יג) מתרגם יונתן: ארי הוא יפרוס על נכסתא. 27) לברכת כהנים. 28) שהרי בית הכנסת שכולו כהנים – כולם עולים לדוכן ומברכים לאחיהם שבשדות (סוטה דף לח עמוד ב); ואם הם לבדם – מניין, כל שכן שמצטרפים למניין (כסף משנה). 29) שלא הוציאו דיבת הארץ רעה (מגילה דף כג עמוד ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ושם ביארו יותר, נאמר: ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא פרק כב פסוק לב) ונאמר: היבדלו מתוך העדה הזאת (במדבר פרק טז פסוק כא) אנו דנים גזירה שווה "תוך תוך": מה להלן עשרה, שהרי אין עדה פחותה מעשרה, כמבואר – אף כאן עשרה. מכאן לכל דבר שבקדושה שלא יהא פחות מעשרה.

ו. וְכָל דְּבַר קְדֻשָּׁה[30] לֹא יִהֵא אֶלָּא בְּתוֹךְ הָעֵדָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, אִם הִתְחִילוּ בָהֶם בַּעֲשָׂרָה וְהָלְכוּ מִקְצָתָם - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין רַשָּׁאִין[31] - יִגְמְרוּ הַשְּׁאָר[32].

30) כגון: ברכת הזימון בשם (שהמברך אומר "נברך אלוקינו"). ראה ברכות (פרק ז, משנה ג). 31) ועליהם נאמר (ישעיה פרק א פסוק כח): ועוזבי ה' יכלו (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ד). 32) כגון: שהתחילו לקרוא בתורה בעשרה ויצאו מקצתם – גומרים, והעולה לתורה מברך כאילו היו שם עשרה (ירושלמי, שם). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ז. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד, וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד. חָצֵר קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלוֹאָהּ לְחָצֵר גְּדוֹלָה[33], וְהָיוּ תִשְׁעָה בַּגְּדוֹלָה וְיָחִיד בַּקְּטַנָּה - מִצְטָרְפִין[34]; תִּשְׁעָה בַּקְּטַנָּה וְיָחִיד בַּגְּדוֹלָה - אֵין מִצְטָרְפִין[35]; צִבּוּר בַּגְּדוֹלָה וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר בַּקְּטַנָּה - יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן[36]; צִבּוּר בַּקְּטַנָּה וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר בַּגְּדוֹלָה - אֵין יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן, שֶׁהֲרֵי הוּא מֻפְלָג מֵהֶם וְאֵינוֹ עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד; מִפְּנֵי שֵׁשׁ בַּגְּדוֹלָה פַּסִּין[37] מִכָּאן וּמִכָּאן[38], הֲרֵי הִיא כְּמוֹ מֻפְלֶגֶת[39] מִן הַקְּטַנָּה, וְאֵין הַקְּטַנָּה מֻפְלֶגֶת מִן הַגְּדוֹלָה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּקֶרֶן־זָוִית שֶׁלָּהּ.

33) והרי היא פתוחה כולה לחצר הגדולה, אבל אין החצר הגדולה פרוצה במלואה לקטנה מפני שחלקי קיר הגדולה העודפים מכאן ומכאן חוצים ביניהן. 34) כי הקטנה נגררת אחרי הגדולה – והרי היא כזוית ממנה. 35) כי אין הרוב שבקטנה נמשך אחרי המיעוט שבגדולה למרות פריצת זו לזו (עירובין דף צב עמוד ב). 36) כי השליח ציבור יחיד הוא ונמשך אחרי הציבור. 37) מחיצות, קירות. 38) אבל אילו לא נשתיירו בקיר הגדולה פסים מכאן ומכאן – כגון שהקטנה והגדולה שוות ברוחבן – אז היו נידונות כחצר אחת ממש. 39) מורחקת ומבודדת. ואין הדברים אמורים אלא לעניין צירוף עשרה, אבל לעניין עניית קדושה וברכו יכול כל יחיד הנמצא מחוץ לבית הכנסת לענות, אף על פי שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה, והרי הוא בכלל ציבור שבפנים, כדברי רבי יהושע בן לוי (פסחים דף פה עמוד ב): "אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים". וראה בתוספות לעירובין (דף צב עמוד ב) דיבור המתחיל: "תשעה בגדולה".

ח. וְכֵן אִם הָיְתָה צוֹאָה בַּגְּדוֹלָה, אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע בַּקְּטַנָּה[40]; הָיְתָה צוֹאָה בַּקְּטַנָּה, מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע בַּגְּדוֹלָה, אִם לֹא הָיָה שָׁם רֵיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מֻפְלֶגֶת מִמֶּנָּה[41].

40) שאין הקטנה מופלגת מהגדולה, ואנו רואים הצואה כאילו היא בקטנה. 41) (עירובין, שם) ואף על פי שאנשי הגדולה רואים את הצואה שבחצר הקטנה אין היא אוסרת עליהם, הואיל וברשות אחרת היא, הרי היא כצואה המונחת מאחורי מחיצה של זכוכית, שאף על פי שרואה אותה, מותר לקרות כנגדה כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה י) מפני שהרשויות חלוקות (כסף משנה).

ט. שְׁלִיחַ־צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. כֵּיצַד? בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל וְהֵם שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - הֲרֵי הֵן כְּמִתְפַּלְּלִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל; אֲבָל הַיּוֹדֵעַ אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא בִּתְפִלַּת עַצְמוֹ[42].

42) (ראש השנה דף לד עמוד ב) והש"ץ אינו חוזר על התפילה בקול, אלא כדי שיענו קדושה אחריו (טור אורח חיים סימן קכד). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[43]? בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, חוּץ מֵרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל[44]; אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ שְׁלִיחַ־צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ, כְּשֵׁם שֶׁמּוֹצִיא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם בְּרָכוֹת אֲרֻכּוֹת, וְאֵין רֹב הַיּוֹדְעִים אוֹתָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן דַּעְתָּן כִּשְׁלִיחַ־צִבּוּר[45]. לְפִיכָךְ אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ לִסְמֹךְ בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ עַל תְּפִלַּת שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.

43) שהיודע, אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפילת עצמו. 44) שיש בו תשע ברכות בתפילת מוסף כבמוסף ראש השנה כמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח). 45) (ראש השנה דף לה עמוד א).

יא. אֵין מְמַנִּין שְׁלִיחַ־צִבּוּר, אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו[46]. וְאִם הָיָה זָקֵן - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר. וּמִשְׁתַּדְּלִין לִהְיוֹת שְׁלִיחַ־צִבּוּר אָדָם שֶׁקּוֹלוֹ עָרֵב וְרָגִיל לִקְרוֹת[47]. וּמִי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא זְקָנוֹ[48] - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל, לֹא יְהֵא שְׁלִיחַ־צִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר; אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע, מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנִים[49].

46) (תענית דף טז עמוד א). ושם אמרו: "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה פרק יב, פסוק ח) זה שליח ציבור שאינו הגון היורד לפני התיבה". 47) בתורה ובנביאים ובכתובים, וכן בקי בכל הברכות, שיהו הפסוקים של תפילה סדורים בפיו (תענית דף טז עמוד א). הדברים אמורים שם בעיקר לעניין שליח־ציבור בתפילת תענית ציבור, ומשם למד רבינו לתפילות יום־יום. 48) שהוא צעיר לימים (חולין דף כד עמוד ב). וכבר נשאל רבינו על אדם אחד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהגיע לגיל הארבעים ולא צמח לו זקן כלל, היוכל להיות שליח־ציבור, אם לא? והשיב: לא נצריך צמיחת השער אלא למי שאפשר זה, אמנם זה הנזכר יהיה דינו כ"סריס חמה", או מי שאירע לו חולי שהפיל שערו, שאין כוונתם בדין זה מציאות השער והיעדרו, כי אילו כן היה להם לומר: "מי שאין לו זקן..." אבל הכוונה על השלימות של הדעת אשר יגיע לה בעת עליית הזקן וצמיחתו, ולכן ראוי לו להיות שליח־ציבור בלי ספק ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן טו, עם קצת שינויי לשון לפי מקורות אחרים). 49) (מגילה דף כד עמוד א). וכדאי להעיר, שכל התנאים שמונה רבינו במינוי שליח־ציבור, אינם אלא בשליח־ציבור קבוע, כלשון התחלת ההלכה: אין מְמַנין, במינוי שליח־ציבור קבוע ידובר כאן, אבל לעבור לפני התיבה דרך ארעי, אפילו רק הביא שתי שערות אחר י"ג שנה, הואיל ואיננו קטן, יכול הוא (לחם משנה).

יב. וְכֵן הָעִלֵּג, כְּגוֹן מִי שֶׁקּוֹרֵא לְאָלֶ"ף עַיִ"ן אוֹ לְעַיִ"ן אָלֶ"ף, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן - אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ שְׁלִיחַ־צִבּוּר[50]. וְהָרַב מְמַנֶּה אֶחָד מִתַּלְמִידָיו לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בְּצִבּוּר[51]. הַסּוּמָא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע[52] וְנַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ־צִבּוּר[53]. אֲבָל מִי שֶׁכְּתָפָיו מְגֻלּוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע[54], אֵינוֹ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ־צִבּוּר לִתְפִלָּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה עָטוּף[55].

50) (שם, דף כד עמוד ב) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה... מפני שקוראין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן (וכשמגיעים לברכת כהנים הם אומרים: יָעֵר ה' פניו (במקום יאר) ולשון קללה הוא, כי יש "פנים" המתפרשים לשון כעס, (רש"י שם). 51) אף על פי שבדרך כלל אין ממנין שליח־ציבור אלא גדול שבציבור וכו' כמבואר (לעיל הלכה י"א) בכל זאת יכול הרב למנות אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור, אף על פי שאין בו כל התנאים האמורים (כסף משנה). וכן יש להוכיח ממסכת ברכות (דף לג עמוד ב). 52) ומברך ברכת "יוצר המאורות" אף על פי שאינו רואה את אור השמש, כי סוף סוף נהנה גם הוא מהאור, כמאמרו של רבי יוסי (מגילה דף כד עמוד ב): "כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה: והיית ממשש בצהריים, כאשר ימשש העיוור באפלה (דברים פרק כח, פסוק כט) וכי מה איכפת לו לעיוור בין אפילה לאורה? עד שבא מעשה לידי: פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו. אמרתי לו: בני, אבוקה זו למה לך? אמר לי: כל זמן שאבוקה בידי, בני אדם רואים אותי ומצילים אותי מן הפתחים ומן הקוצים". 53) לתפילה, אמנם במשנה שם (מגילה פרק ד, משנה ו) אינו נזכר אלא שפורס על שמע; אבל שעובר לפני התיבה אין שם, אלא שדברי רבינו מיוסדים על דברי הגאונים הובאו ב"אוצר הגאונים" למגילה כד, (סימן קנד־ט) האומרים: "סומא, או שכהו עיניו מרוב זיקנה, יורדים לפני התיבה ומוציאים את הרבים ידי חובתם. 54) כמו ששנינו (מגילה פרק ג, משנה ו): "פוחח פורס את שמע" ופירש שם רבינו אלפס: פוחח – מי שבגדיו קרועים וכתיפיו וזרועותיו ערומות, "כאשר הלך עבדי ישעיה ערום ויחף" (ישעיה פרק כ, ג) מתרגם יונתן: פְּחֵיחַ ויחף. 55) משום כבוד הציבור (מסכת סופרים פרק י"ד הלכה טו).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סדר תפילת הציבור בחול ובשבת; את מי משתקים באמצע התפילה; חזרת תפילת מעין שבע – בשבת, למה תיקנוה.

א. סֵדֶר תְּפִלּוֹת הַצִּבּוּר[2] כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר כָּל הָעָם יוֹשְׁבִים, וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר יוֹרֵד[3] לִפְנֵי הַתֵּבָה[4], וְעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הָעָם[5], וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר קַדִּישׁ[6], וְכָל הָעָם עוֹנִים: "אָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא[7] מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא"[8] בְּכָל כֹּחָן[9], וְעוֹנִין 'אָמֵן' בְּסוֹף קַדִּישׁ[10]. וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ", וְהֵם עוֹנִים: "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד". וּמַתְחִיל וּפוֹרֵס[11] עַל שְׁמַע בְּקוֹל רָם, וְהֵם עוֹנִים 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. וְהַיּוֹדֵעַ לְבָרֵךְ וְלִקְרוֹת עִמּוֹ קוֹרֵא, עַד שֶׁמְּבָרֵךְ 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל'.

2) לעיל (בפרק ז, ה"יז) דיבר רבינו בסדר תפילה של יחיד, וכאן הוא מרצה על סדר תפילות הציבור. 3) לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך, כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ו), נופלת בו לשון "יורד" (ר"ה לב. ברש"י שם). 4) נוסף להיכל שבו נמצאים כל ספרי־תורה שבבית־הכנסת, היתה תיבה ארוכה וצרה ובה רק ספר־תורה אחד, ולפניה הש"ץ יורד להתפלל (ב"ח לאו"ח סימן ק"נ). ותיבה זו מוציאים לרחובה של עיר בתענית ציבור, כמפורש במשנה (תענית פ"ב, מ"א). וראה לקמן (פ"יא, הלכה ג־ד) ובביאורנו שם. ואין מנהגנו כיום להניח ספר־תורה ב"תיבה" אלא כל הספרים בהיכל מונחים. 5) כלומר: במקום האמצעי שבין צפון לדרום. 6) על שם שתפילה זו כוללת דברי שבח לה' וקידוש שמו ברבים. ונזכרת תפילה זו בשם "קדיש" במסכת סופרים (פ"טז, ה"יב). 7) שמו הגדול. 8) לעולם ועד. וכן תרגם אונקלוס את הפסוק: ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח). וראה בסוף ספר זה ב"נוסח הקדיש" לרבינו, ובביאורנו שם. 9) בכל כוונתם (שבת קיט:). ויש מפרשים: בקול רם ('תוספות' שם). ואמרו שם: כל העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי גן עדן, שנאמר: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". אל תקרא אמונים אלא שאומרים אמן. מאי אמן? "אל "מלך "נאמן (שמעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן). 10) רבינו מונה ב"נוסח הקדיש" שלו, חמשה "אמנים" שעונים בכל קדיש וקדיש; וכאן כנראה, סמך רבינו על מה שמבאר שם (לחם־משנה). 11) ראה לעיל (פ"ח, ה"ה).

ב. וְהַכֹּל עוֹמְדִין מִיָּד וּמִתְפַּלְּלִים בְּלַחַשׁ[12]. וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל - עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּלַחַשׁ[13] עִם שְׁאָר הָעָם. וְכָל מִי שֶׁיִּגְמֹר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תְּפִלָּתוֹ עִם הַצִּבּוּר, יַפְסִיעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו, וְיַעֲמֹד בַּמָּקוֹם שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו[14] בָּעֵת שֶׁיַּפְסִיעַ[15].

12) משום שאסור להגביה קול בתפילת "שמונה־עשרה", כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ט). 13) ורבינו אברהם בנו של הרמב"ם מעיד בחידושיו, שכבר נודע מה שתיקן אביו והסכימו עמו חכמי דורו: "שראה כשיחזור הש"ץ על התפילה בקול רם, לא יתנו כל העם אוזן קשובה לשמוע ממנו באימה, אלא יעמדו כעומד בעל כרחו וישיחו זה עם זה שיחה בטילה, בהיות שכבר יצאו ידי חובתם בהתפללם בלחש. וראה אבא מארי ז"ל, שיש בזה זלזול גדול בכבוד שמים – לפיכך תיקן שיגביה הש"ץ קולו מתחילה ולא יתפלל הש"ץ בלחש כלל, וינהוג המנהג בתפילה כמו שנוהג בפריסה על שמע, שמגביה את קולו להוציא מי שאינו בקי. והבקיאים להתפלל יתפללו עמו בלחש, או בקול נמוך מקולו להוציא עצמם בתפילתם. ויסיים הש"ץ והציבור תפילתם כאחד, ופשט המנהג הזה בארץ מצרים כל ימי חייו, ואחרי פטירתו ז"ל". וראה במוספנו "תשובות רבינו". 14) יומא נג, ע"ב: "משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר" וכו' שסופו מוכיח על תחילתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר מרבו, כיון שחוזר אליו מיד ('טור' או"ח סי' קכ"ג). 15) עד שיגיע ש"ץ לקדושה כמבואר בסמוך (ה"ד).

ג. וְאַחַר שֶׁיַּפְסִיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו וְיַעֲמֹד[16], מַתְחִיל וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם מִתְּחִלַּת הַבְּרָכוֹת, לְהוֹצִיא אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל. וְהַכֹּל עוֹמְדִים וְשׁוֹמְעִים וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - בֵּין אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, בֵּין אֵלּוּ שֶׁכְּבָר יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן[17].

16) להתפלל במקום שכלו שלש פסיעותיו, וזה בניגוד למנהגנו כיום: שהש"ץ חוזר למקומו ומתחיל להתפלל (כסף־משנה). אולם אפשר לפרש דברי רבינו שכוונתו לומר: שיעמוד ויחכה מעט, ומיד חוזר למקומו ומתחיל להתפלל. וכן דעת הרשב"א בתשובותיו סימן תל"ו הובאת ב'בית יוסף' או"ח סימן קכג (מעשה רוקח). וברמב"ם כת"י התימנים, תיבת "ויעמוד" איננה. 17) כדעת רב כהן צדק גאון, הובאה ב'תוספות' לסוכה (נב.) וב"ערוך" ערך "אמן".

ד. וְאוֹמֵר קְדֻשָּׁה בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה, יֵשׁ רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לַחֲזֹר בַּמָּקוֹם שֶׁעָמַד בּוֹ בַּתְּפִלָּה[18]. וּכְשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'מוֹדִים' וְכוֹרֵעַ - כָּל הָעָם שׁוֹחִין[19] מְעַט, וְלֹא יִשְׁחוּ יוֹתֵר מִדַּאי[20], וְאוֹמְרִים: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנְּנוּ וְתֶאֱסֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ[21], לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וּלְעָבְדְךָ בֶּאֱמֶת וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם[22], עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ"[23]. וְכָל הָאוֹמֵר: 'מוֹדִים מוֹדִים', מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[24].

18) הרי"ף לברכות (סוף פ"ה). 19) ירושלמי ברכות (פ"א, ה"ה) "הכל שוחים עם ש"ץ בהודאה". 20) שם. מפני שכבר התפללו בלחש, ואינם שוחים עכשיו אלא כדי שלא יראו ככופרים (אם לא ישחו יחד עם הש"ץ) – לפיכך די שישחו מעט; ומי ששוחה יותר מדאי, הרי זה נראה כיהיר וגאה (כסף־משנה). 21) לחצרות ירושלים עיר הקודש, כלשון הכתוב (ישעיה סב, ט): "ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי". 22) כל הנוסח הזה נמצא במסכת סוטה דף מ, ע"א. ונקרא "מודים דרבנן" מפני שהוא מורכב מכמה "מודים" שאמרו רבנן. 23) שנתת בלבנו להיות דבקים בך ומודים לך (מפירוש רש"י, שם). ויש מפרשים: "בעבור ההודאה", כלומר: בזכות ההודאה שאנו מודים לך תחיינו ותקיימנו (סדר "עבודת ישראל"). ובירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה) חותם בה: "ברוך אתה ה' אל ההודאות". 24) גוערים בו, מפני שנראה כמקבל עליו שתי רשויות: שמודה לאלוה, אחר אלוה (מגילה כה. וברש"י שם). ובירושלמי (ברכות פרק א, ה"ה) אומר: במה דברים אמורים בציבור, אבל ביחיד אין אנו מקפידים עליו, ולכן כתב רבינו דין זה בסדר תפילות הציבור.

ה. וְאַחַר שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה, יֵשֵׁב וְיִפֹּל עַל פָּנָיו וְיִשְׁתָּה[25] מְעַט, הוּא וְכָל הַצִּבּוּר, וְיִתְחַנֵּן וְהוּא נוֹפֵל[26]. וְיֵשֵׁב וַיַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, הוּא וּשְׁאָר הָעָם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט בְּקוֹל רָם מִיֹּשֵׁב. וְאַחַר־כָּךְ יַעֲמֹד שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ וְאוֹמֵר קַדִּישׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, וְהֵם עוֹנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין בַּתְּחִלָּה[27]. וְאוֹמֵר 'וְהוּא רַחוּם'[28] וְכוּ', 'תְּהִלָּה' וְכוּ' - הוּא עוֹמֵד וְהֵם יוֹשְׁבִים, וְהֵם קוֹרְאִים עִמּוֹ. וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר 'וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל' וְכוּ', 'וַאֲנִי זֹאת' וְכוּ', 'וְאַתָּה קָדוֹשׁ... וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ', וְגוֹמֵר הַקְּדֻשָּׁה, וְהֵם עוֹנִין 'קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ' שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא הַקְּדֻשָּׁה תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר 'וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ' וְכוּ' וְקוֹרֵא אוֹתוֹ תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר "יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד" וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם, כְּדֵי לְהָבִין הָעָם[29].

25) ראה לעיל (פ"ה, הי"ד) ובביאורנו שם. 26) כלומר: בשעה שפניו מטים למטה. 27) בקדיש שלפני ברכו, כמבואר לעיל ה"א. 28) אנו נוהגים לאמרו רק ביום שני וחמישי בלבד שהם ימי רצון: שארבעים יום של קבלת לוחות האחרונות בהם נתרצה ה' למשה, ומחל לישראל על חטא העגל – התחילו ביום ה' בו עלה משה ונגמרו ביום ב' בו ירד משה מן ההר, כמבואר במדרש תנחומא פ' וירא אות טז (הוצאת בובר) הובא ב'תוספות' לבבא־קמא (פב.). ויש להעיר, שבנוסח ה"קדיש" לרבינו בסוף ספר זה, כתוב: "מנהגנו להתחנן בנפילת פנים בדברים ופסוקים אלו פעמים בכולם ופעמים במקצתם". ואולי נתכוין להבדיל בין שני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וחמישי לשאר הימים. 29) שלא שמעו אז אלא ארמית בלבד.

ו. וְאֵלּוּ הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי קְדֻשָּׁה וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ עִם תַּרְגּוּמָן, הֵם הַנִּקְרָאִין סִדֶּר קְדֻשָּׁה[30]. וְאַחַר־כָּךְ מִתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבִפְסוּקֵי[31] רַחֲמִים וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן וְנִפְטָרִין.

30) הקדושה שבסדר "ובא לציון" המלוקט מפסוקים שונים. וכך אמרו חז"ל (סוטה מט.): "מיום שחרב בית־המקדש אין יום שאין בו קללה, וכל יום קללתו מרובה משל חבירו. ואלא עולם בזכות מה קיים? בזכות "קדושה דסדרא". ובאר רש"י: "שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט: שאומר קריאתו ותרגומו – והם כעוסקים בתורה. וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ; ויש כאן שתים: קדושת השם ותלמוד תורה – חביב הוא. 31) והם ערוכים לקמן ב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף הספר.

ז. מִי שֶׁאָמַר בַּתַּחֲנוּנִים: "מִי שֶׁרִחֵם עַל קַן־צִפּוֹר, שֶׁלֹּא לִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים[32], אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד[33], יְרַחֵם עָלֵינוּ", וְכֵיוָצֵא בְּעִנְיָן זֶה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ גְּזֵרַת הַכָּתוּב הֵן וְאֵינָן רַחֲמִים[34]; שֶׁאִלּוּ הָיוּ מִפְּנֵי רַחֲמִים, לֹא הָיָה מַתִּיר לָנוּ שְׁחִיטָה כָּל־עִקָּר. וְכֵן לֹא יַרְבֶּה בְּכִנּוּיִים שֶׁל שֵׁם וְיֹאמַר: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא וְהֶחָזָק וְהָאַמִּיץ וְהָעִזּוּז"[35], שֶׁאֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַגִּיעַ בְּסוֹף שְׁבָחָיו; אֶלָּא אוֹמֵר מַה שֶּׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם[36].

32) ככתוב בתורה (דברים כב, ו). 33) ככתוב ב"ויקרא" (כב, כח). 34) ברכות לג, ע"ב. וכפי פירוש רש"י שם, שה' הטיל על ישראל חוקי גזרותיו אף בדברים שיש לשטן ולגויים להשיב עליהם ולומר: מה צורך במצוה זו? ודוקא כשאומר כך בתפילתו **דרך תחנונים** – אסור, שכשאומר כך בתפילה מחליט הדבר בכל הוודאות; אבל כשאומר כך דרך דרש, או פירוש לפסוק – אין משתקים אותו. וזהו שהדגיש רבינו ואמר: מי שאמר **בתחנונים** וכו'. ובפירוש מצינו ל"תרגום יונתן בן עוזיאל" על הפסוק: ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב, כח) שמתרגם: עמי בני ישראל! כמו שאבינו שבשמים רחמן, אף אתם בארץ תהיו רחמנים ולא תשחטו שור ובנו ביום אחד. ורבינו בספרו מו"נ (ח"ג פ"מח) יאמר: "וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי־חיים בזה גדול מאד". וראה ברמב"ן (דברים כב, ו) האומר שם: "כי טעם לשתי המצוות אלו, הוא: **לבלתי היות לנו לב אכזרי** ולא נרחם. 35) ברכות לג, ע"ב. שמראה כאילו כבר סיים את כל שבחי ה' ותואריו – ועדיין לא הגיע אפילו למקצת שבחו. "משל למלך בשר־ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסים אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו". וראה במו"נ (ח"א, פ"נט) פירוש יפה בכוונת המשל הזה. 36) האל הגדול הגבור והנורא (דברים י, יז). וכן תיקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילתם, כמו שמצינו בעזרא הסופר (נחמיה ט, לב).

ח. בְּמִנְחָה אוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ' וְכוּ', 'תְּהִלָּה[37] לְדָוִד' וְכוּ', קוֹרֵא הוּא וְהָעָם מִיּוֹשֵׁב, וְעוֹמֵד שְׁלִיחַ־צִבּוּר וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵם עוֹמְדִים אַחֲרָיו וְעוֹנִין כְּדַרְכָּן, וּמִתְפַּלְּלִין כֻּלָּם בְּלַחַשׁ. וְאַחַר־כָּךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, עַד שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה. וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם, וּמִתְחַנֵּן וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, הוּא וָהֵם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט מִיּוֹשֵׁב כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, וְעוֹמֵד וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן וְנִפְטָרִין לְמַעֲשֵׂיהֶן.

37) תיקנו להשלים אמירת מזמור זה ג' פעמים ביום, שכן אמרו חז"ל (ברכות ד:): "כל האומר 'תהלה לדוד' שלש פעמים ביום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא".

ט. בְּעֶרֶב כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין, וְהוּא עוֹמֵד וְאוֹמֵר 'וְהוּא[38] רַחוּם' וְכוּ', "בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ" וְכוּ', וְהֵם עוֹנִין "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד". וּמַתְחִיל לִפְרֹס עַל שְׁמַע[39], וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ הַכֹּל עוֹמְדִים וּמִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ, וּכְשֶׁמַּשְׁלִימִין אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵם נִפְטָרִין. וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם עַרְבִית, לְפִי שֶׁאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה[40]; לְפִיכָךְ לֹא יְבָרֵךְ בְּרָכוֹת לְבַטָּלָה, שֶׁאֵין כָּאן אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶם, כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ[41].

38) וטעם אמירתו – לפי שבשחרית ובמנחה יש קרבינות התמיד שהם מכפרים; אבל ערבית שאין בה קרבן לכפר, תיקנו לומר: "והוא רחום יכפר עון" ('רוקח' סימן שי"ט). ועוד, שכל היום אדם חוטא, ולערב צריך לומר: והוא רחום וגו' ('כל בו'. הובא בב"י או"ח סימן רל"ז). 39) שתי ברכות שלפניה ושתים שלאחריה. וב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף ספר זה, כותב רבינו, שאומר פסוקים שונים אחרי ברכת "השכיבנו", כגון: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" וחותם בברכה נוספת. 40) מצד הדין, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ו), ולכן לא תיקנו מתחילה חזרת הש"ץ בקול. ואף־על־פי שקבלוה אחר כך כתפילת חובה, כמבואר לעיל (שם), בכל זאת התקנה הראשונה במקומה עומדת (ב"ח או"ח, רל"ז). 41) ע"י חזרת הש"ץ.

י. בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת חוֹזֵר[42] שְׁלִיחַ־צִבּוּר, אַחַר שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ עִם הַצִּבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. אֲבָל אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שֶׁבַע[43]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן, קֹנֵה בְרָחֲמָיו שָׁמַיִם וָאָרֶץ[44]. מָגֵן אָבוֹת[45] בִּדְבָרוֹ, מְחַיֵּה מֵתִים[46] בְּמַאֲמָרוֹ,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הָאֵל הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ. הַמֵּנִיחַ[47] לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ, כִּי בָם רָצָה[48] לְהָנִיחַ לָהֶם. לְפָנָיו נַעֲבֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד, וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין[49] הַבְּרָכוֹת. אֵל הַהוֹדָאוֹת, אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם[50], מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ הַשְּׁבִיעִי, וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה[51] לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג[52], זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית[53]. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ וְכוּ'. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת". וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְנִפְטָרִין כָּל הָעָם.

42) טעם חזרה זו, מבואר בסמוך הלכה י"א. 43) הכוללת תמצית שבע הברכות שבתפילה בלחש. 44) מלשון הכתוב (בראשית יד, כב), על שם שביום השביעי השלים ה' מלאכתו וקנה שמים וארץ (אבודרהם). 45) כנגד ברכת "אבות", וכן הכתוב אומר (בראשית טו, א): אל תירא אברם, אנכי מגן לך. 46) כנגד "ברכת התחיה", וכן כולן. 47) הנותן מנוחה. 48) כנגד "רצה במנוחתנו". 49) ע"פ דברי חז"ל (סוכה מו.) על הפסוק "ברוך ה' יום יום": "וכי ביום מברכים אותו, ובלילה אין מברכים אותו? אלא בכל יום תן לו מעין ברכותיו": "של שבת מעין של שבת; של חול מעין של חול; של יו"ט מעין של יו"ט – הכל מעין המאורע" (רש"י, שם). וברמב"ם כת"י התימנים, כתוב: "מעון הברכות", והכוונה להקב"ה, שהוא מעון הברכות ומקורן. 50) כנגד "שלום רב". 51) השבת היא יום מנוחה וקדושה לישראל. 52) מלשון הכתוב (ישעיה נה, ב): ותתענג בדשן נפשכם, והם המענגים את נפשם ביום השבת יום העונג, ככתוב (שם נח, יג): וקראת לשבת עונג. 53) השבת היא זכר לחידוש העולם.

יא. וְלָמָּה תִּקְּנוּ חֲכָמִים זֶה? מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם בָּאִין לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת, וְיִהְיֶה שָׁם מִי שֶׁנִּתְאַחֵר לָבֹא וְלֹא הִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, וְיִשָּׁאֵר לְבַדּוֹ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה[54]. לְפִיכָךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּל הָעָם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים הַמִּתְאַחֵר וְיֵצֵא עִמָּהֶם.

54) סכנת מזיקים המצויים מחוץ לישוב; שבתי כנסיות שלהם היו מחוץ לעיר. (לבית־הכנסת באו רק בלילי שבתות, ובלילות החול היו עסוקים במלאכתם והתפללו ערבית בבתיהם) (שבת כד: וברש"י שם). ובדורותינו שאין סכנת מזיקים מצויה, אין אנו אומרים אותה אלא משום מנהג אבותינו בידינו ('טור' או"ח סי' רס"ח).

יב. לְפִיכָךְ יוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת אוֹ יוֹם־הַכִּפּוּרִים אוֹ רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, אֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר עַרְבִּית לִפְנֵי הַתֵּבָה מַזְכִּיר עִנְיַן הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ, אֲבָל חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת' בִּלְבָד, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ[55].

55) שאלמלא שבת, אין ש"ץ אומר ברכה זו בליל יו"ט שחל בחול, שהרי לא תקנוה לאמרה אלא משום סכנה, ולא מחמת חובת היום (שבת, שם). והטעם שלא חשו חכמים בלילי יו"ט לסכנה, מפני שביו"ט כולם מקדימים לבוא ואין מאחרים (סמ"ג עשין יט).

יג. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, כְּשֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּקוֹל רָם, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְכוּ' וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין מוּסָף בְּלַחַשׁ, וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל מוּסָף בְּקוֹל רָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית. וְאוֹמֵר קַדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת מוּסָף, וְהָעָם נִפְטָרִין. וְאֵין אוֹמְרִין קְדֻשָּׁה[56] וְתַחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית כִּשְׁאָר הַיָּמִים[57], אֶלָּא אוֹמֵר אוֹתָהּ קֹדֶם תְּפִלַּת הַמִּנְחָה. כֵּיצַד? קוֹרֵא 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְאוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם[58], וְדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים[59], וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה, וְחוֹזֵר וּמַשְׁמִיעַ תְּפִלַּת מִנְחָה בְּקוֹל רָם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ.

56) סדר קדושה הנזכר לעיל (ה"ה). 57) מפני שהאריכו הרבה בתפילת שחרית, לא רצו להכביד יותר והניחוה עד המנחה ('רוקח' סימן שס"ב). וכבר השיב רבי אברהם בנו של רבינו על סדר קדושה שאנו אומרים אותה בשבת וביו"ט בתפילת מנחה "כי היא תמורה למה שאין אנו אומרים אותה בבוקר אחרי שחרית" (תשובות רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל, הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח, סימן פ"ח). 58) הנזכר לעיל הלכה ו'. נוסחנו כנוסח (שוינצינו, מנטובה ועוד). ובדפוסים אחרים: "סדר היום". 59) ומוסיפים: "ואני תפלתי" וגו' ע"פ המדרש (הובא ב'טור' או"ח סימן רצ"ב): "ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר (תהלים סט, יג). וכתוב אחריו (שם סט, יד): ואני תפלתי לך ה' עת רצון וגו'. אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם! אין אומה זו כשאר אומות העולם, כששותים ומשתכרים הולכים ופוחזים; ואנו לא כן, אלא אע"פ ששתינו אנו באים להתפלל לפניך ולשאול ממך עת רצון לכפר על העולם".

יד. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אוֹמֵר סֵדֶר קְדֻשָּׁה קֹדֶם תְּפִלַּת מוּסָף. בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת אוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם[60] גַּם אַחַר תְּפִלַּת הָעֲרֶב[61], וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ מַבְדִּיל.

60) כנוסח מנטובה ועוד. ונוסח אחר: "סדר היום". 61) ה'טור' או"ח סימן רצ"ח מביא בשם רב עמרם גאון בסידורו: לפי שהוא זמן חזרת רשעים לגיהנם ששבתו בשבת, ע"כ מאריכים בנעימה ב"סדר קדושה" כדי שישתהו ישראל בהשלמת פדריהם, ולא ימהרו הרשעים לחזור, שבמוצאי שבת צועק הממונה על הרוחות: חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) המתפלל בלא כוונה אימתי חייב לחזור ולהתפלל בכוונה; טעה ולא הזכיר גשם וטל בתפילתו מה דינו; המתפלל של חול בשבת, או שלא הזכיר "יעלה ויבוא" בראש חודש מה דינו.

א. מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ - יַחֲזוֹר וְיִתְפַּלֵּל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּכַוָּנָה[2]; וְאִם כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה[3], שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ[4]. מִי שֶׁטָּעָה בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[5]. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת אַחֲרוֹנוֹת - יַחֲזֹר לְ'עֲבוֹדָה'[6]. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת - חוֹזֵר לְתְחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָהּ, וּמַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ עַל הַסֵּדֶר[7]. וְכֵן שְׁלִיחַ־צִבּוּר שֶׁטָּעָה כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם - עַל דֶּרֶךְ זוֹ הוּא חוֹזֵר[8].

2) ברכות ל, ע"ב. 3) "ברכת אבות". 4) לחזור ולהתפלל בכוונה (שם, לד:). והטעם שהכוונה ב"ברכת אבות" מעכבת, הוא: "מפני שהיא הברכה הראשונה, ובשעת הכניסה לתפילה צריכה שקידה בכוונה. ועוד: כי תכלית ברכה זו היא קבלת עול מלכות שמים, והיא ראויה ביותר לכוונה (מלשון תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם סימן ע"ט הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח). "וכיום אין אנו חוזרים בשביל חסרון כוונה – שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, א"כ למה יחזור"? ('טור' או"ח סימן קא). 5) שם לד, ע"א. מכיון שכולן ענין אחד הם: לסדר שבחו של הקב"ה לפני הבקשה בתפילה, יש להן דין של ברכה אחת ארוכה. 6) שם. שהיא הברכה הראשונה מהשלוש האחרונות. וגם אלה האחרונות ענין אחד להן: שהן "כעבד שקיבל פרס מרבו ומשבחו והולך לו", לפיכך דינן כברכה אחת (כסף־משנה). 7) (שם) וממשיך תפילתו ממנה והלאה על הסדר. וסובר רבינו, שאם שכח איזו ברכה ונזכר בה אחרי שעבר מקומו, שאינה אומרה במקום שזוכרה ודיו, אלא מוכרח הוא לחזור למקומה הראוי ולחזור ולהתפלל משם ואילך כדי שיתפלל על הסדר. 8) שכיון שחזרתו מכוונת להוציא את שאינו בקי, ראה לעיל (פ"ח, ה"ט), דינו בחזרה כדין יחיד שטעה ('מעשה רוקח').

ב. אֲבָל אִם טָעָה שְׁלִיחַ־צִבּוּר כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ - אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל פַּעַם שְׁנִיָּה[9], מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר, אֶלָּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. וְהוּא, שֶׁלֹּא טָעָה בְּשֶׁלֹּשׁ רִאשׁוֹנוֹת; שֶׁאִם טָעָה בָהֶם, לְעוֹלָם חוֹזֵר, כְּמוֹ שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר[10].

9) בלחש. 10) והחילוק בין "שלש ראשונות" לשאר הברכות, מיוסד על דברי התלמוד (מגילה יז:) שאמרו: מנין שאומרים אבות? – שנאמר: הבו לה' בני אלים (הזכירו לפניו את אילי הארץ – האבות). ומנין שאומרים גבורות? שנאמר: הבו לה' כבוד ועוז. קדושות מנין? שנאמר: הבו לה'... בהדרת קודש" – הרי שכולן נאמרו בלשון ציווי שמשמעה חיוב בהחלט, בעוד ששאר הברכות נשענות על פסוקים שאין בהם ציווי אלא רמז בעלמא, כמו שמבואר שם, לפיכך לא הקפידו בהן כל־כך ('אור שמח'), והכסף־משנה מעיר שה'טור' או"ח קכ"ו מביא דברי רבינו בגירסא אחרת לגמרי, ושם נאמר: "ואם טעה באותה שמתפלל בקול רם – חוזר לעולם; אבל טעה בתפילתו בלחש אינו חוזר, אפילו בטעות של השלש הראשונות". ואמנם בכת"י התימנים, הגירסא: "סומך על התפילה שהוא מתפלל בקול רם. והיא אם טעה בה לעולם חוזר" – הרי שאין ההקפדה אלא על התפילה בקול.

ג. שְׁלִיחַ־צִבּוּר שֶׁטָּעָה וְנִבְהַל וְלֹא יָדַע מֵהֵיכָן יַתְחִיל, וְשָׁהָה שָׁעָה[11] - יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו[12]. וְאִם טָעָה בִּבְרִכַּת הָאֶפִּיקוֹרְסִין, אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא מִיָּד[13] יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו, שֶׁמָּא אֶפִּיקוֹרְסוּת נִזְרְקָה[14] בּוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא הִתְחִיל בָּהּ; אֲבָל אִם הִתְחִיל בָּהּ - מַמְתִּינִין לוֹ[15] שָׁעָה. וְלֹא יְהֵא הַשֵּׁנִי סַרְבָּן[16] בְּאוֹתָהּ שָׁעָה[17].

11) זמן ממושך. 12) ואין אנו ממתינים לו עד שתשוב דעתו עליו (ברכות לד.). 13) אפילו אם לא שהה כלל. 14) ולפיכך אינו רוצה לומר ברכה זו שענינה: אבדן המינים, כי אינו רוצה לקלל את עצמו. וראוי להעיר שב'ירושלמי' ברכות ה"ג (לפי גירסת ה'טור' או"ח סי' קכו) אמרו: "לכל אין מסלקים אותו חוץ ממי שלא אמר 'מחיה המתים, מכניע זדים, ובונה ירושלים' כי בכל אלה יש לחוש שמא מין הוא ואינו מאמין בתחיית המתים או בביאת המשיח". 15) כי מאחר שהתחיל בה מתברר שאינו מין, ואינו אלא כטועה בשאר הברכות (שם, כט.). 16) ממאן לרדת לפני התיבה, משום שאין זה כבוד הציבור לעמוד ולחכות באמצע התפילה (שם, לד.). 17) אבל שלא בשעת טעות באמצע התפילה – ראוי לו לסרב, ולעשות עצמו כאילו אינו כדאי, ואינו יורד לפני התיבה (אם אינו ש"ץ קבוע), אלא אחרי שהפצירו בו שלש פעמים. (שם).

ד. וּמֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל? מִתְּחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָהּ רִאשׁוֹן, אִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת. אֲבָל אִם טָעָה בְּאַחַת מִן הַשָּׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, מַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן הָרֹאשׁ. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאַחֲרוֹנוֹת, יַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן הָ'עֲבוֹדָה'[18].

18) ברכות לד, ע"א. כדין יחיד הטועה, וכאמור לעיל ה"א.

ה. הָאוֹמֵר: אֵינִי יוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, מִפְּנֵי שֶׁבְּגָדֵי צִבּוּעִים! - אַף בִּלְבָנִים לֹא יַעֲבֹר[19] בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[20]. אָמַר: אֵינִי עוֹבֵר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלַי סַנְדָּל! - אַף יָחֵף לֹא יַעֲבֹר[21].

19) מגילה כד, ע"ב. חוששים שמא נזרקה בו מינות, שדרך המינים להקפיד בכך. ועוד כיון שאין דרכם של ישראל להקפיד בכך, חוששים שמא הרהורי שטות נכנסו בלבו ומינות נזרקה בו (ר"ן שם). 20) אבל לתפילה אחרת ראוי הוא לעבור לפני התיבה, כי אין זה אלא חשש בעלמא, ודי לנו לחוש לו בשעתו ולא שנחזיקהו כמין גמור לעולם (ריב"ש סימן רכד). ולדעת הראב"ד, אינו יורד לפני התיבה לעולם. 21) מגילה, שם.

ו. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל אִם לֹא הִתְפַּלֵּל - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[22], אֶלָּא־אִם־כֵּן מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה זוֹ עַל דַּעַת שֶׁהִיא נְדָבָה[23]; שֶׁאִם רָצָה יָחִיד לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם תְּפִלַּת נְדָבָה, יִתְפַּלֵּל[24]. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בִּתְפִלָּה, וְנִזְכַּר שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל - פּוֹסֵק, וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע בְּרָכָה[25]. וְאִם הָיְתָה תְּפִלַּת עַרְבִית - אֵינוֹ פּוֹסֵק, שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מִתְּחִלָּה, אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה[26].

22) כי שמא כבר התפלל אסור לו להתפלל שנית — שהרי הוא כמקריב שני תמידים בשחרית (כי התפילות כנגד תמידים תוקנו), ועובר על: לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם (דברים ד, ב). 23) ויכול אדם להביא קרבינותיו דרך נדבה כרצונו. 24) ברכות כא, ע"א: "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו" ובתנאי שיחדש איזה דבר באחת הברכות כדי להודיע שהיא נדבה, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ט). ובספק התפלל, אפילו חידוש אינו צריך (לחם־משנה). 25) שם. כי מאחר שהתחיל להתפלל על דעת שהיא חובה, אסור לו להתפלל עוד. 26) כי כבר נתבאר לעיל (פ"א, ה"ו) שתפילת ערבית רשות, והראב"ד משיג ואומר: "אין כאן נחת רוח", כלומר: אפילו בתפילת ערבית עליו לפסוק, הואיל וכבר קבלנוה עלינו כתפילת חובה. אבל הרמב"ם סובר שעלינו להתחשב עם תחילת תיקון תפלה זו שלא ניתקנה אלא על דרך רשות בלבד (כסף־משנה).

ז. מִי שֶׁטָּעָה וְהִתְפַּלֵּל שֶׁל חֹל בְּשַׁבָּת - לֹא יָצָא[27]. וְאִם נִזְכַּר וְהוּא בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה - גּוֹמֵר[28] בְּרָכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שֶׁל שַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[29]? בְּעַרְבִית אוֹ בְשַׁחֲרִית אוֹ בְּמִנְחָה; אֲבָל בְּמוּסָף פּוֹסֵק אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה[30]. וְכֵן אִם הִשְׁלִים תְּפִלָּה שֶׁל חֹל עַל דַּעַת[31] שֶׁהוּא מוּסָף - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוּסָף. אֶחָד שַׁבָּת וְאֶחָד יוֹם־טוֹב וְאֶחָד רֹאשׁ־חֹדֶשׁ.

27) שהרי לא הזכיר של שבת בתפילתו. 28) ברכות כא, ע"א. ואינו מחוייב להפסיק באמצע הברכה, הואיל ובדין הוא שגם בשבת יתפלל י"ח ברכות, אלא משום כבוד שבת לא הטריחוהו החכמים להאריך כל כך, לפיכך לא חייבוהו להפסיק באמצע. 29) שגומר את ברכתו שנזכר בה. 30) הואיל ואין תפלת מוסף של י"ח ברכות אפילו בחול, כגון ר"ח וחוה"מ, לפיכך יפסיק כי אין זה ממין חיובו. 31) בחשבו.

ח. מִי שֶׁטָּעָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְלֹא אָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' וְלֹא 'מוֹרִיד הַטָּל' - חוֹזֵר לְרֹאשׁ[32]; וְאִם הִזְכִּיר הַטַּל[33], אֵינוֹ חוֹזֵר[34]. וְאִם טָעָה בִּימוֹת הַחַמָּה וְאָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' - חוֹזֵר לְרֹאשׁ[35]; וְאִם לֹא הִזְכִּיר טַל - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין הַטַּל נֶעֱצָר[36] וְאֵין צָרִיךְ בַּקָּשָׁה[37].

32) ל"ברכת אבות" שהיא התחלת התפילה. 33) אע"פ שלא הזכיר "מוריד הגשם" שזו עיקר חיובה. 34) שגם הטל מסמל גבורתו של הקב"ה המשפיע מים על הארץ, והוא ממלא במדה ידועה את חסרון הזכרת "ירידת הגשם" (ירושלמי תענית פ"א, ה"א). 35) שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם, ואין זה מברך אלא מקלל (שם). 36) שאלמלי נעצר לא היה העולם מתקיים (תענית ג.) ולמדוהו מדברי אליהו שאמר לאחאב (מלכים־א יז, א): חי ה'... אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, ואחרי ימים רבים היה דבר ה' אל אליהו לאמור: לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה (שם, יח, א) ולא הזכיר טל כלל, סימן מזה שאין הטל נעצר, ואפילו באותן השנים שלא ירד מטר. 37) אבל לכתחילה מזכיר אותו, בלי דרך בקשה, וכן קבעו רבינו ב"נוסח תפילות כל השנה" שבסוף הספר. וראה לעיל (פ"ב, הלכה ט"ו), שאומר: "בימות החמה: מוריד הטל". ובירושלמי תענית (פ"א, ה"א) אמרו: התפלל ואינו יודע אם הזכיר מוריד הגשם, כל שלשים יום הראשונים חזקה שלא למוד לאמרו (וצריך לחזור ולהזכיר), מכאן ואילך, למוד הוא לומר, וחזקה אליו שהזכיר. וכן בכל הדברים שצריך להזכירם מתקופה לתקופה, וספק בידו אם הזכירם אם לא, הכל על דרך זו הולך ("הגהות מיימוניות").

ט. מִי שֶׁשָּׁכַח שְׁאֵלָה בִּבְרִכַּת[38] הַשָּׁנִים: אִם נִזְכַּר קֹדֶם 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה' - שׁוֹאֵל אֶת הַגְּשָׁמִים בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'[39]; וְאִם אַחַר שֶׁבֵּרֵךְ 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה' - חוֹזֵר לְבִרְכַּת הַשָּׁנִים[40]; וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לָרֹאשׁ וּמִתְפַּלֵּל שְׁנֵיהֶם[41].

38) ששואל בה: "ותן טל ומטר לברכה". 39) שהיא סוף ברכות האמצעיות והיא כוללת כל מיני בקשות, כמבואר לעיל (פרק ו, הלכה ג). 40) ברכות כט, ע"א. 41) ואין הדברים אמורים אלא כשמתפלל ביחיד, אבל המתפלל בציבור אינו חוזר, שהרי שומעה מתפילת שליח ציבור בקול (כסף־משנה בשם ר' משה כהן). וכן מבואר מסוגיית התלמוד (ברכות, שם).

י. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא'[42]: אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לָ'עֲבוֹדָה' וּמַזְכִּיר; וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[43]; וְאִם הָיָה רָגִיל לוֹמַר תַּחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלָּתוֹ[44], וְנִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו - חוֹזֵר לָ'עֲבוֹדָה'[45].

42) בברכת ה"עבודה". 43) ברכות כט, ע"ב. 44) כגון: "אלהי נצור לשוני מרע" שאנו אומרים בעמידה אחר התפילה. 45) (שם) אבל אם אינו רגיל, אפילו לא עקר עדיין רגליו — הרי הוא כהשלים תפילתו וחוזר לראש (כסף־משנה).

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אוֹ בְשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים; אֲבָל עַרְבִית שֶׁל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, אִם לֹא הִזְכִּיר, אֵינוֹ חוֹזֵר[46].

46) לפי שאין בית־דין מקדשים את החודש בלילה (ברכות ל:). וכתב ב"הלכות גדולות" וכן ב"שאילתות דרב אחאי":

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מי ששכח ולא אמר "יעלה ויבוא", או כל דבר שצריך לחזור בשבילו ולהתפלל – יכוין דעתו וישמע מהשליח־ציבור י"ח ברכות מראש ועד סוף ויוצא ידי חובתו בהתאם לדברי רבן גמליאל האומר (ר"ה לד:): ש"ץ מוציא את הבקי להתפלל, כשם שמוציא את שאינו בקי; ומה גם את זה שהתפלל בעצמו אלא ששכח דבר מתפילתו ('הגהות מיימוניות'), וכן נפסק להלכה בשו"ע או"ח (סי' קכד ס"י).

יב. כָּל מָקוֹם שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, שְׁלִיחַ־צִבּוּר חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אִם טָעָה כְּמוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, חוּץ מִשַּׁחֲרִית שֶׁל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, שֶׁאִם שָׁכַח שְׁלִיחַ־צִבּוּר וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' עַד שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ[47] - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר[48]; שֶׁהֲרֵי תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין לְפָנָיו, שֶׁהוּא מַזְכִּיר בָּהּ רֹאשׁ־חֹדֶשׁ[49].

47) אבל אם עדיין לא השלים תפילתו, הואיל ואינו חוזר אלא לעבודה, אין זה טורח מרובה ויחזור לעבודה. 48) ברכות ל, ע"ב: טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית, אין מחזירים אותו מפני שיכול לאמרה במוסף. אמר רבי יוחנן **ובציבור שנינו**. ופירוש הרי"ף: בשליח ציבור שנינו, משום טורח הצבור. 49) אבל כשטעה במוסף – מחזירים אותו, ואין אומרים הרי מנחה לפניו, מפני שאין נוהגים להתפלל מוסף ומנחה כאחד, ולא שייך לומר בזה: "הרי מנחה לפניו" (הרא"ש לברכות שם). וגירסת התלמוד שלפנינו משובשת, ודברינו מכוונים ע"פ גירסת הרי"ף שם. ומכאן המקור לדברי רבינו (לעיל, ה"א) שגם: ש"ץ שטעה כשהוא מתפלל בקול רם – חוזר", וכמו שרמזנו בביאורנו שם.

יג. עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים, טָעָה וְחָתַם בָּהֶם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'הָאֵל הַקָּדוֹשׁ'[50] - חוֹזֵר לָרֹאשׁ. טָעָה וְחָתַם בְּעַשְׂתֵּי־עֶשְׂרֵה 'מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט'[51] - חוֹזֵר לְתְחִלַּת הַבְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט', וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ עַל הַסֵּדֶר; וְאִם לֹא נִזְכַּר אֶלָּא עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לָרֹאשׁ[52]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שְׁלִיחַ־צִבּוּר.

50) במקום "המלך הקדוש". 51) במקום "המלך המשפט", ראה לעיל (פרק ב, הלכה יח). 52) ברכות יב, ע"ב. ואם שכח ולא אמר בימים אלה "זכרנו", או "וכתוב", או "בספר חיים" אין מחזירין אותו כי לא נזכרו בתלמוד: ואין מחזירים אלא על דברים שהוזכרו בתלמוד בפירוש ('הגהות מיימוניות' לעיל פרק ב אות כ').

יד. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר הַבְדָּלָה בְּ'חוֹנֵן'[53] הַדָּעַת' - מַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר[54]. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר 'עַל הַנִּסִּים' בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וַ'עֲנֵנוּ' בִּתְפִלַּת תַּעֲנִית - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[55]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שְׁלִיחַ־צִבּוּר. וְאִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר אֶת רַגְלָיו, אוֹמֵר: "עֲנֵנוּ[56] כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה - יְהִיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי" וְגוֹ'[57].

53) בתפילת מעריב למוצאי שבת ויום־טוב שאומר בה "אתה חוננתנו", או "אתה הבדלת" וכו' כנוסח התפילות לרבינו, וכמבואר לעיל (פרק ב, הלכה יב). 54) שהרי יכול לאמרה אחר־כך על הכוס (ברכות כט.). 55) שכלל הוא, ימים שאין בהם קרבן מוסף, כגון: חנוכה ופורים אם לא אמר מעין המאורע אין מחזירים אותו (שבת כד.). והטעם: מפני שאינם מן התורה, אלא מתקנת חכמים. 56) כדעת הרי"ף (תענית פ"א). 57) ואינו חותם בברכה, כי לא תוקנה הברכה אלא כשאומרים אותה במקומה, אבל כשאומרים אותה אחר התפילה, שלא במקומה הקבוע – הרי זו ברכה לבטלה (מהרל"ח, ו'טור' או"ח סימן תקס"ה). אבל "על הנסים" אינו אומר אפילו כשנזכר קודם שיעקור רגליו, משום שאינה אלא הודאה ושבח; לא כן "תפלת עננו" שהיא בקשה מאת ה', אנו מקפידים בה יותר ('מעשה רוקח').

טו. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעֶרֶב־שַׁבָּת - יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל שַׁבָּת, וְכֵן בְּיוֹם־טוֹב. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְיוֹם־טוֹב, מִתְפַּלֵּל בְּמוֹצָאֵיהֶן עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל חֹל[58] - מַבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה[59] וְאֵינוֹ מַבְדִּיל בַּשֵּׁנִיָּה[60]; וְאִם הִבְדִּיל בִּשְׁתֵּיהֶן אוֹ לֹא הִבְדִּיל בְּאַחַת מֵהֶן[61] - יָצָא[62]; אֲבָל אִם לֹא הִבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה וְהִבְדִּיל בַּשֵּׁנִיָּה[63] - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית, מִפְּנֵי שֶׁהָרִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימָהּ לִתְפִלַּת עַרְבִית[64]. וְכָל הַמִּתְפַּלֵּל שְׁתֵּי[65] תְּפִלּוֹת, אֲפִלּוּ שַׁחֲרִית וּמוּסָף[66] - לֹא יִתְפַּלֵּל זוֹ אַחַר זוֹ, אֶלָּא יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹנֵן[67] דַּעְתּוֹ עָלָיו.

58) ברכות כו, ע"ב. 59) שם. שהיא תפילת מעריב בזמנה. 60) שאינה אלא לתשלום תפילת שבת, שאין בה הבדלה. 61) שלא הבדיל בתפילה כלל. 62) שהרי עתיד להבדיל על הכוס. וכאמור לעיל ה"יד. 63) גילה דעתו שהיא לחובת תפילת מעריב בזמנה. 64) וכלל הוא שתפילת התשלומין באה לבסוף, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"ח). 65) כגון ששכח להתפלל, ומתפלל עכשיו שתים. 66) שמתפלל שתים כרגיל, לא מחמת טעות. 67) שתהא דעתו מיושבת לערוך תפילתו דרך תחינה (ברכות ל:). ובירושלמי (שם, פ"ד, ה"ו) נתנו לה שיעור: כדי הילוך ארבע אמות.

טז. אָסוּר לוֹ לַמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר שֶׁיַּקְדִּים תְּפִלָּתוֹ לִתְפִלַּת הַצִּבּוּר[68]. הַנִּכְנָס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ: אִם יָכוֹל לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְקְדֻשָּׁה - יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו - יַמְתִּין[69] עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, וְיִתְפַּלֵּל עִמּוֹ בְּלַחַשׁ מִלָּה בְּמִלָּה עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְקְדֻשָּׁה, וְעוֹנֶה קְדֻשָּׁה עִם הַצִּבּוּר[70], וּמִתְפַּלֵּל שְׁאָר תְּפִלָּה לְעַצְמוֹ. וְאִם הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר, וְהִגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְקְדֻשָּׁה - לֹא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יַפְסִיק וְלֹא יַעֲנֶה קְדֻשָּׁה עִמָּהֶן. וְכֵן לֹא יַעֲנֶה ׳אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ׳[71] וְהוּא בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר הַבְּרָכוֹת[72].

68) אלא ימתין כדי שיתפלל עם הציבור, שתפילת הציבור רצויה יותר לפני ה' (ברכות כח:). 69) כי אם לא ימתין לא יוכל לענות קדושה עם הצבור שאסור לו להפסיק באמצע תפילתו, וגם ביחיד לא יוכל לאמרה שאין אומרים קדושה פחות מעשרה (שם, כא:). 70) כדעת רב האי גאון, הובאה ברי"ף לברכות שם. 71) שבתפילת קדיש (שם). 72) כשהוא עומד באמצע איזו ברכה שהיא מברכות המצוות, או ברכות הנהנין שאסור לו להפסיק לעניית אמן וכו'. שאם באמצע תפילה אסור לו להפסיק אפילו בין ברכה לברכה, באמצע הברכה לא כל־שכן (כסף־משנה). ויש מפרשים: שלא יפסיק בתפילתו לעניית אמן לשאר הברכות (לחם־משנה).

~ יום רביעי כ"ו אייר ~

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר[1]

1) איזה מקום חייב בבניין בית הכנסת; סדר בניינו; קדושת בית הכנסת ואיך נוהגים בכבודו אם מותר לסתור בית כנסת כדי לבנות אחר במקומו; מה בין בית כנסת של כפרים לשל כרכים.

א. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לְהָכִין לוֹ בַּיִת שֶׁיִּכָּנְסוּ בוֹ לִתְפִלָּה בְּכָל עֵת תְּפִלָּה[2], וּמָקוֹם זֶה נִקְרָא בֵּית־הַכְּנֶסֶת. וְכוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית־הַכְּנֶסֶת[3], וְלִקְנוֹת לָהֶם סֵפֶר־תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים[4].

2) כי אין תפילה בציבור פחות מעשרה, וכן אמרו חז"ל (סנהדרין דף לט עמוד א): "כל בֵּי (בין) עשרה השכינה שורה". 3) (תוספתא בבא מציעא פרק י"א). 4) (שם) כדי שיקרא בהם כל מי שירצה לקרוא מן הציבור (לשון רבינו בהלכות שכנים פרק ו, הלכה א). ודווקא בימיהם שלא הותר לכתוב אלא תורה נביאים וכתובים בלבד, אבל בימינו מחוייבים לקנות גם ספרי התלמוד ללמד בהם לקטנים ולגדולים (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף א).

ב. כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אֵין בּוֹנִין אוֹתָהּ אֶלָּא בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר[5], שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֹאשׁ הֲמוּיוֹת תִּקְרָא". וּמַגְבִּיהִין[6] אוֹתָהּ עַד שֶׁתְּהֵא גְבוֹהָה מִכָּל חֲצֵרוֹת הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ". וְאֵין פּוֹתְחִין פִּתְחֵי הַכְּנֶסֶת אֶלָּא בַּמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה"[7]. וּבוֹנִין בּוֹ הֵיכָל, שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה. וּבוֹנִין הֵיכָל זֶה בָּרוּחַ[8] שֶׁמִּתְפַּלְּלִין כְּנֶגְדּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵיהֶם אֶל מוּל הַהֵיכָל כְּשֶׁיַּעַמְדוּ לַתְּפִלָּה.

5) (תוספתא, מגילה פרק ג). 6) שבונים אותו בניין גבוה (שבת יא). ראה (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף קטן ב). 7) שהיה המשכן פתוח למזרח (תוספתא פרק ג דמגילה). והטעם: כדי שיהיו משתחווים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב. ודווקא בימיהם שהיו מתפללים למערב, אבל יושבי ארצות המערב שהם מתפללים לצד ארץ ישראל שהיא במזרח – אין עושים הפתח אלא במערב, כדי שיהיו משתחווים נגד ההיכל העומד במזרח בית הכנסת (טור סימן ק"נ). 8) שאם מתפללים למזרח בונים אותו בצד מזרח, כמו שביארנו.

ג. וּמַעֲמִידִין בִּימָה בְּאֶמְצַע הַבַּיִת[9], כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה עָלֶיהָ הַקּוֹרֵא בַתּוֹרָה, אוֹ מִי אֲשֶׁר אוֹמֵר לָעָם דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין[10], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּם. וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין הַתֵּבָה שֶׁיֵּשׁ־בָּהּ סֵפֶר־תּוֹרָה[11], מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בָּאֶמְצַע[12], וַאֲחוֹרֵי הַתֵּבָה כְּלַפֵּי הַהֵיכָל וּפָנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעָם.

9) (סוכה דף נא עמוד ב) וכן בירושלמי (שם, פרק ה, הלכה א). 10) דברי מוסר ותוכחה הכובשים את ליבו של האדם ומכניעים אותו. 11) מנהגם היה להעמיד תיבה ובה ספר תורה (נוסף על ספרי תורה שמונחים בהיכל), כדי שיהא מוכן להעלותו משם לבימה לקריאת התורה; וגם שיהא מוכן ליחידים לקרוא בו "שניים מקרא ואחד תרגום", שמצוה בספר תורה יותר משאר החומשים, ולא יצטרך העם לטרוח ולהוציא ספר־תורה מן ההיכל (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם סימן קנ"ז). 12) בין צפון לדרום. וסמוך להיכל הייתה עומדת, ולפניה היה השליח־ציבור עומד ומתפלל, כמו שמבואר בסמוך (רדב"ז שם).

ד. כֵּיצַד הָעָם יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת? הַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין וּפְנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הַהֵיכָל[13]; וְכָל הָעָם יוֹשְׁבִין שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה, וּפְנֵי הַשּׁוּרָה שֶׁבְּאַחֲרֵי הַשּׁוּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵי כָל הָעָם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ[14] וּכְלַפֵּי הַזְּקֵנִים וּכְלַפֵּי הַתֵּבָה. וּבְעֵת שֶׁשְּׁלִיחַ־צִבּוּר עוֹמֵד לִתְפִלָּה, עוֹמֵד בָּאָרֶץ לִפְנֵי הַתֵּבָה[15], וּפָנָיו לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ כִּשְׁאָר הָעָם.

13) (תוספתא מגילה פרק ג). והרמ"א בהגהותיו (אורח חיים סימן ק"נ סעיף ה) העתיק את כל הלכה זו, והשמיט המלים "ואחוריהם כלפי ההיכל" בהתאם למנהגנו היום שרק צידיהם מכוונים כלפי ההיכל, ולא אחוריהם. 14) הוא ההיכל. 15) ולא היה מתפלל על הבימה, משום שנאמר: ממעמקים קראתיך ה' (תהילים פרק קל, פסוק א), מכאן שאל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל (ברכות דף י עמוד ב). וזהו הטעם בלשון רבותינו: "יורד לפני התיבה" (ראש השנה דף לב עמוד א ועוד), שהיה הקורא בתורה יורד מעל הבימה לעבור לפני התיבה להתפלל.

ה. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת[16], נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד, וּמְכַבְּדִים[17] אוֹתָן וּמַרְבִּיצִין[18] אוֹתָן. וְנוֹהֲגִין כָּל יִשְׂרָאֵל בִּסְפָרַד וּבַמַּעֲרָב[19] וּבִשְׁנְעָר[20] וּבְאֶרֶץ הַצְּבִי[21] לְהַדְלִיק עֲשָׂשִׂיּוֹת[22] בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, וּלְהַצִּיעַ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּקַרְקָעָן מַחְצָלָאוֹת[23] כְּדֵי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם. וּבְעָרֵי אֱדוֹם[24] יוֹשְׁבִין בָּהּ עַל הַכִּסְאוֹת.

16) שלומדים בהם תורה ברבים. 17) מטאטאים אותם, ורבינו יעקב בן רבי יקר היה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש (ספר חסידים סימן קכ"ח). 18) אחרי הכיבוד מזלפים אותם במים כדי להרביץ ולהשכיב את האבק, מגילה דף כח עמוד ב וברש"י שם. 19) הארצות שמעבר לים התיכון מערבה. 20) היא ארץ בבל. 21) היא ארץ ישראל, מלשון הכתוב: נחלת צבי צבאות גויים (ירמיה פרק ג, פסוק יט; וכן בדניאל פרק ח, פסוק ט). צבי – חמדה וחפץ. 22) מנורות, משום כבוד, כלשון הכתוב: על כן באורים כבדו ה' (ישעיה פרק כד, פסוק טו), וכן שנינו במשנה (תרומות פרק י"א, משנה י). 23) שטיחים עשויים קש, או קנים דקים. 24) בארצות הנוצרים.

ו. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת־רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהִתּוּל וְשִׂיחָה בְּטֵלָה; וְאֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין[25] בָּהֶן, וְאֵין נֵאוֹתִין[26] בָּהֶן, וְאֵין מְטַיְּלִין[27] בָּהֶן; וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה[28] וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת[29] בָּהֶן מִדַּחַק[30].

25) (מגילה דף כח עמוד א). 26) אין מתקשטין בהם כפירוש רש"י שם; וכן אמרו (יומא דף יא עמוד א): "מאי ניאותות – מתקשטות". נאות – קבלת הנאה, מלשון: אך בזאת נאות לכם (בראשית פרק לד, פסוק טו). 27) שאם יש לאדם קוצר רוח אל ייכנס לתוכם לטייל כדי להרחיב את ליבו שאין נכנסין שם אלא או להתפלל, או לקרות בתורה (כסף משנה). 28) להיות למחסה מחום השמש. 29) (מגילה דף כח עמוד ב). למה נקרא בית המדרש "בֵּי רבנן? – "ביתא דרבנן" לפי שביתם הוא לכל דבר. 30) אבל שלא מדוחק, לא, כפי שמסופר שם: רבינא ורב אדא היו עומדים ושואלים דבר הלכה מפי רבא, ירד גשם עז ונכנסו לבית הכנסת. אמרו: נכנסנו לבית הכנסת לא להתגונן מפני הגשם אלא משום שדבר הלכה דורש דיעה צלולה ומיושבת, כלומר: אלמלא היינו עוסקים בהלכה הדורשת דיעה צלולה לא היינו נכנסים לבית הכנסת מפני הגשם בלבד (כסף משנה). ולצורך מצוה מותר לאכול בבית הכנסת, כמו שאמרו בירושלמי (פסחים פרק א, הלכה א): "בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה (בדיקת חמץ בערב פסח) שכן מכניסים לשם (חמץ) בראשי חדשים", שהיו סועדים שם סעודת מצוה בעיבור החודש, ומה גם לצורך בית הכנסת עצמו וודאי שמותר לישון. ומכאן התירו לישון בבית הכנסת בליל יום הכיפורים כדי לשמור הנרות ("הגהות מיימוניות").

ז. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה וּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן, אֶלָּא הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים[31], כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הֶסְפֵּד גְּדוֹלֵי חֲכָמֵי אוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בִּגְלָלָן[32].

31) (מגילה שם). 32) בין שהגדול בעצמו נפטר, בין שמת אחד ממשפחתו והגדול עומד להספידו שבגללו מתקבצים העם (שם; ראש השנה דף כה עמוד א) "אותו היום מתה אימו של בן זזא והספידה רבן גמליאל הספד גדול, לא מפני שראוייה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין את החודש כי בראש חודש אין מספידין" – הרי שבאו כולם לכבודו של המספיד, אף שהנפטר לא היה ראוי לכך (מעשה רוקח).

ח. הָיָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פְתָחִין - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קַפֶּנְדַּרְיָא[33], כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח זֶה וְיֵצֵא בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ לְקָרֵב הַדֶּרֶךְ, שֶׁאָסוּר לִכָּנֵס בָּהֶן אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה[34].

33) שביל המקצר את הדרך, בלשון רומית. ורבותינו (מגילה דף כט עמוד א) דרשוה בדרך נוטריקון: "אדמקיפנא אדרי איעול בהא, – בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. 34) שלא יזלזל במוראו, והכתוב אומר: ומקדשי תיראו (ויקרא פרק יט פסוק ל) וכל בית כנסת מעין מקדש הוא, כמו שדרשו חכמינו ז"ל (מגילה דף כט עמוד א) על הפסוק: ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל פרק יא, פסוק טז) – אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.

ט. מִי שֶׁצָּרִיךְ לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת לִקְרוֹת תִּינוֹק אוֹ חֲבֵרוֹ, יִכָּנֵס וְיִקְרָא מְעַט אוֹ יֹאמַר שְׁמוּעָה[35], וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּשְׁבִיל חֲפָצָיו בִּלְבָד. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ - יֹאמַר לְתִינוֹק מִן הַתִּינוֹקוֹת: קְרָא לִי הַפָּסוּק שֶׁאַתָּה קוֹרֵא בוֹ; אוֹ יִשְׁהֶה מְעַט בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְאַחַר־כָּךְ יֵצֵא[36], שֶׁהַיְשִׁיבָה שָׁם מֵעִסְקֵי הַמִּצְוֹת הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ" וְגוֹ'.

35) דבר הלכה. 36) (מגילה דף כח עמוד ב).

י. מִי שֶׁנִּכְנַס לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לִקְרוֹת, מֻתָּר לוֹ לָצֵאת בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְקָרֵב אֶת הַדֶּרֶךְ[37]. וּמֻתָּר לְאָדָם לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּמַקְלוֹ, בְּמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ[38] וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו[39]. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לָרֹק, יָרֹק בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת[40].

37) (שם, דף כט עמוד א) וסמכוהו על הפסוק (יחזקאל פרק מו, פסוק ט): ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב. ודווקא שנכנס מתחילה שלא על מנת לעשותו קפנדריא; אבל אם מתחילה נכנס כדי לעשותו קפנדריא אין התפילה או הקריאה מועילות בזה, ואף על פי שכדי לקרוא לחבירו מותר להיכנס לבית הכנסת בתנאי שיקרא בו מעט כמבואר בהלכה ט', אבל לעשותו קפנדריא אין זה מועיל. וזוהי הסיבה שאיחר רבינו לכתוב הלכה זו, ולא סמכה אחרי הלכה ח' אף על פי שלכאורה שם מקומה – כי כיוון בזה לומר: שאין שום היתר מועיל להיכנס לבית הכנסת מתחילה על מנת לעשותו קפנדריא (אור שמח). 38) מפורש לעיל פרק ה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הלכה ה. 39) (ברכות דף סג עמוד א). בית הכנסת כביתו: מה ביתו אין אדם מקפיד בכל אלה חוץ מקפנדריא – אף בית הכנסת כן. 40) ובלבד שישפשפנו ברגליו, כמבואר בירושלמי ברכות (פרק ג, הלכה ה), או שיהיה שם גמי שאין הרוק נראה בתוכו (שולחן ערוך אורח חיים סימן קנא), אבל אם הרוק נראה – אסור, כמו שאמרו בירושלמי שם: "הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו".

יא. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ - בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם" - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן שׁוֹמֵמִין, בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין[41]. וּכְשֵׁם שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד בְּיִשּׁוּבָן, כָּךְ נוֹהֲגִין בָּהֶן בְּחָרְבָּנָם, חוּץ מִכְּבוֹד וְרִבּוּץ, שֶׁאֵין מְכַבְּדִין אוֹתָן וְאֵין מַרְבִּיצִין אוֹתָן. עָלוּ בָהֶן עֲשָׂבִים - תּוֹלְשִׁין אוֹתָם וּמַנִּיחִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן[42], כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָן הָעָם וְתֵעוֹר רוּחָם[43] וְיִבְנוּם.

41) (מגילה פרק ג, משנה ג) כי לא אמר הכתוב: ואת מקדשיכם אשומם – אלא הקדים "שממה" ל"קדושה" לומר לך: אף על פי ששמם – בקדושתו הוא עומד (מפירוש ה"תוספות יום טוב", שם). 42) (מגילה דף כח עמוד ב). 43) מחמת עגמת נפש (שם).

יב. אֵין סוֹתְרִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת כְּדֵי לִבְנוֹת אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ אוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר; אֲבָל בּוֹנִין אַחֵר וְאַחַר־כָּךְ סוֹתְרִין אֶת זֶה; שֶׁמָּא יֵאָרַע לָהֶם אוֹנֵס וְלֹא יִבְנוּ[44]. אֲפִלּוּ כֹּתֶל אֶחָד מִמֶּנּוּ, בּוֹנֶה הֶחָדָשׁ בְּצַד הַיָּשָׁן, וְאַחַר־כָּךְ סוֹתֵר הַיָּשָׁן.

44) (בבא בתרא דף ג עמוד ב).

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? שֶׁלֹּא חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו, אוֹ שֶׁלֹּא נָטוּ כְתָלָיו לִפֹּל; אֲבָל אִם חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו אוֹ שֶׁנָּטוּ כְתָלָיו לִפֹּל - סוֹתְרִין אוֹתוֹ מִיָּד, וּמַתְחִילִין לִבְנוֹת בִּמְהֵרָה[46] בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁמָּא תִּדְחַק הַשָּׁעָה וְיִשָּׁאֵר חָרֵב.

45) שאין סותרים טרם שבונים. 46) (שם) "רב אשי ראה בקיעים בבית הכנסת שבעירו (מתא מחסיא) סתרו והכניס מיטתו שם – מחשש שמא יתעצל בבניינו, והואיל והחמה והגשמים יצערוהו יזדרז בבניינו – ולא הוציאה עד שגמר כל הבניין לרבות המרזבים".

יד. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בֵּית־הַכְּנֶסֶת[47] בֵּית־הַמִּדְרָשׁ[48]; אֲבָל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בֵּית־הַכְּנֶסֶת; שֶׁקְּדֻשַּׁת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ יְתֵרָה עַל קְדֻשַּׁת בֵּית־הַכְּנֶסֶת, וּמַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[49]. וְכֵן בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ בֵּית־הַכְּנֶסֶת, יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמָיו תֵּבָה[50]; מָכְרוּ תֵּבָה - יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמֶיהָ מִטְפָּחוֹת[51] אוֹ תִּיק לְסֵפֶר־תּוֹרָה; מָכְרוּ מִטְפָּחוֹת אוֹ תִּיק - לוֹקְחִים בְּדָמָיו חֻמָּשִׁים[52]; מָכְרוּ חֻמָּשִׁין - לוֹקְחִין בְּדָמָיו סֵפֶר־תּוֹרָה; אֲבָל אִם מָכְרוּ סֵפֶר־תּוֹרָה[53], אֵין לוֹקְחִין בְּדָמָיו אֶלָּא סֵפֶר־תּוֹרָה אַחֵר[54], שֶׁאֵין שָׁם קְדֻשָּׁה לְמַעְלָה מִקְּדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה; וְכֵן בְּמוֹתְרֵיהָ[55].

47) המיוחד לתפילה בלבד. 48) המיוחד ללימוד תורה ברבים (מגילה דף כז עמוד א). 49) תוספתא, (מובאת ברש"י למגילה דף כו עמוד א): ויקם משה את המשכן (שמות פרק מ, פסוק יח) בצלאל עשהו, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו – מכאן שמעלין בקודש, ואין מורידין – שנאמר (שם): ויתן את אדניו וישם את קרשיו וגו' ולא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת קרשיו ואדניו, מפני שאין מורידין (מנחות דף צט עמוד א). 50) מבואר לעיל (הלכה ג). 51) מעילים. 52) גליונות קלף שכתוב בהם חומש אחד מחמשת חומשי תורה, ואין קדושתם חמורה כקדושת ספר תורה שכל חמישה חומשי תורה כתובים בו. 53) על תנאי היתר מכירת ספר תורה, ראה לקמן הלכות ספר תורה (פרק י, הלכה ב). 54) (מגילה דף כו עמוד א). 55) גירסת דפוס רומי – "במותריהם" ובדפוסים אחרים: כפי שאצלנו. אם מכרו חומשים וקנו ממקצת הדמים ספר תורה, אל יקנו ממותר הכסף דבר שקדושתו פחותה (שם).

טו. וְכֵן אִם גָּבוּ הָעָם מָעוֹת לִבְנוֹת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אוֹ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, אוֹ לִקְנוֹת תֵּבָה אוֹ מִטְפָּחוֹת וְתִיק אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה, וְרָצוּ לְשַׁנּוֹת כָּל מַה שֶׁגָּבוּ - אֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן, אֶלָּא מִקְּדֻשָּׁה קַלָּה לִקְדֻשָּׁה חֲמוּרָה מִמֶּנָּה[56]. אֲבָל אִם עָשׂוּ מַה שֶׁגָּבוּ וְהוֹתִירוּ - מְשַׁנִּין הַמּוֹתָר לְכָל מַה שֶׁיִּרְצוּ[57]. וְכָל כְּלֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת[58] - כְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. פָּרֹכֶת[59] שֶׁעַל הָאָרוֹן שֶׁמַּנִּיחִים בּוֹ הַסְּפָרִים - כְּמִטְפָּחוֹת הַסְּפָרִים; וְאִם הִתְנוּ עֲלֵיהֶם[60], הֲרֵי הֵן כְּפִי הַתְּנָאִי[61].

56) (מגילה דף כז עמוד א) ולא מפני שיש קדושה במעות הללו, שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה; אלא מחמת נדר שנדר הציבור לבנות בית הכנסת על ידי הנתינה הזאת – מוטל עליו לקיימו, כדין כל נודר נדר לדבר שבקדושה. ואמנם אם רצו להוציא את המעות הללו לצורך מצוה אחרת, ויקיימו את נדרם להקים בית הכנסת אחר, הרשות בידם, כי אין שום קדושה בגוף המעות (ט"ז לאורח חיים סימן קנג סעיף קטן ב). 57) שהרי קיימו מה שקיבלו עליהם, והמעות כשלעצמן אין בהם כל קדושה. 58) כגון הבימה שעולים עליה לקריאת התורה וכיוצא בזה (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א). וראה לקמן הלכות ספר תורה פרק י, הלכה ד. 59) (מגילה דף כו עמוד ב) מפני שלפעמים פורסים אותה תחת ספר תורה, לפיכך קדושתה כקדושת מעילי הספרים. 60) מתחילה כשייחדום לספר תורה התנו שיהו מותרים להשתמש בהם תשמישי חול. 61) ומותר להשתמש בהם כרצונם (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א).

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת? בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים[62], שֶׁלֹּא עָשׂוּ אוֹתוֹ אֶלָּא עַל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דַּעַת בְּנֵי הַכְּפָר לְבַדָּם, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, שֶׁאִם רָצוּ כֻּלָּם לְמָכְרוֹ, מֻתָּרִין; אֲבָל בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין[63] - הוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשָׂה, שֶׁיָּבוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה, נַעֲשָׂה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם[64].

62) שאין אנשים ממקומות אחרים רגילים לבוא שם. 63) עיר גדולה, "עיר ואם בישראל" (שמואל־ב פרק כ, פסוק יט) מתרגם יונתן: כרך רב. 64) (מגילה דף כו עמוד א) שאין בני הכרך הבעלים המיוחדים של בית כנסת זה, כי כל ישראל בעליו הם, ואפילו בידוע שלא סייעו אנשים מחוץ לעיר בהוצאות בניינו, בכל זאת הואיל ועל דעת מתפללי כל אנשי העולם נעשה שיבואו בו הרי קדושתו חמורה, ואין רשות לאנשי העיר למכרו (תוספות למגילה דף כו עמוד א, והרא"ש שם).

יז. בְּנֵי הַכְּפָר שֶׁרָצוּ לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁלָּהֶן אוֹ לִבְנוֹת בְּדָמָיו בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ לִקְנוֹת בְּדָמָיו תֵּבָה אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה - צְרִיכִין לְהַתְנוֹת עַל הַלּוֹקֵחַ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ, לֹא מֶרְחָץ, וְלֹא בֵּרְסְקִי, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמְּעַבְּדִין בּוֹ אֶת הָעוֹרוֹת, וְלֹא בֵּית הַטְּבִילָה, וְלֹא בֵּית הַמָּיִם[65]; וְאִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי[66] הָעִיר בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר[67] בִּשְׁעַת מְכִירָה, שֶׁיְּהֵא הַלּוֹקֵחַ מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל אֵלּוּ - מֻתָּר[68].

65) לכביסה; או למי רגליים (מגילה דף כו עמוד ב), כי אף על פי שקדושת בית הכנסת פקעה וחלה על הדמים – אין מזלזלים בו כל כך. רמז לזה דברי הכתוב (דברי הימים־ב פרק ח פסוק יא): כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קודש המה אשר באה אליהם ארון ה' – והרי כבר עלה משם הארון והוכנס לבית קודש הקדשים, ובכל זאת לא נתנה שלמה לשבת שם מחמת קדושת הבית הקודמת (אור שמח). 66) נכבדי העיר העוסקים בצרכיה על דעת הציבור. 67) אם פירסמו את המכירה – הרי זה נידון כמעמד אנשי העיר, אף שלא נכחו בה (רמ"א אורח חיים סימן קנ"ג סעיף ז). 68) (מגילה דף כו עמוד א) וכגירסת רבינו בגמרא שם: אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי מותר. והראב"ד חולק וסובר: שאין לדמות שטיחת פירות לארבעת הדברים הללו שהם מגונים ביותר, ולדבריו אין להשתמש בו לדברים אלו בכל מעמד מכירה שהוא (טורי אבן, בכוונת השגת הראב"ד).

יח. וְכֵן אִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר[69] בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר עַל מוֹתַר הַדָּמִים שֶׁיִּהְיוּ חֵלִין - הֲרֵי הֵן חֵלִין. וּכְשֶׁלּוֹקְחִין הַדָּמִים וּבוֹנִין מֵהֶן בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ שֶׁיִּקְנוּ מֵהֶם תֵּבָה אוֹ מִטְפָּחוֹת וְתִיק אוֹ חֻמָּשִׁין אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה - הַשְּׁאָר יְהֵא חֵלִין כְּמוֹ שֶׁהִתְנוּ, וַיַּעֲשׂוּ בָהֶן מַה שֶׁיִּרְצוּ[70].

69) בשעת מכירת בית הכנסת. מתבאר בסמוך בדברי רבינו. 70) אפילו תשמישי חול (מגילה דף כז עמוד א).

יט. וְכֵן אִם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר[71] אוֹ רֻבָּם אָדָם אֶחָד[72] - כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְהוּא מוֹכֵר וְנוֹתֵן לְבַדּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה, וַיַּתְנֶה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה[73].

71) אפילו כרך גדול (כדעת המער"ק). 72) שהוא יהיה המפקח על עסקי בית הכנסת ויעשה בו מה שירצה. 73) ירושלמי מגילה (פרק ג, הלכה ב) וכן בבבלי (מגילה דף כו עמוד א) "אמר רב אשי בית הכנסת של 'מתא מחסיא' אף על פי שמכל העולם באים אליו להתפלל, כיוון שנתנו את הכסף לבניינו על דעתי, שאעשה בו כרצוני – הרשות בידי למכרו אם ארצה".

כ. כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לָהֶם לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת, כָּךְ נוֹתְנִין אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה; שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם לַצִּבּוּר הֲנָיָה בְּמַתָּנָה זוֹ, לֹא נְתָנוּהוּ[74]. אֲבָל לֹא מַשְׁכִּירִין אוֹתוֹ וְלֹא מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ[75]. וְכֵן כְּשֶׁסּוֹתְרִין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת לִבְנוֹתָן, מֻתָּרִין לִמְכֹּר וּלְהַחֲלִיף וְלָתֵת בְּמַתָּנָה הַלְּבֵנִים וְהָעֵצִים וְהֶעָפָר שֶׁלָּהֶן; אֲבָל לְהַלְווֹתָן אָסוּר, שֶׁאֵין הַקְּדֻשָּׁה עוֹלָה[76] מֵהֶן אֶלָּא בְּדָמִים, אוֹ בַּהֲנָיָה, שֶׁהִיא כְּדָמִים.

74) והרי היא כמכירה (מגילה דף כו עמוד ב). 75) (שם) שמאחר שנשאר בקדושתו, איך ישתמש בו הלוקח לצרכיו החילוניים? מה שאין כן במכירה גמורה שאז פקעה הקדושה מבית הכנסת וחלה על דמיו. ודווקא בדרך שמורידים אותו מקדושתו, אבל להשאיל ספר תורה לקרוא בה אפילו משל רבים ליחיד – מותר (רמ"א אורח חיים סימן קנג סעיף יא). 76) מסתלקת (מגילה שם).

כא. רְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר[77], אַף־עַל־פִּי שֶׁהָעָם מִתְפַּלְּלִין בּוֹ בַּתַּעֲנִיּוֹת[78] וּבַמַּעֲמָדוֹת[79], מִפְּנֵי שֶׁהַקִּבּוּץ רַב וְאֵין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת מְכִילִין אוֹתָן - אֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲרַאי וְלֹא נִקְבַּע לִתְפִלָּה[80]. וְכֵן בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת שֶׁהָעָם מִתְקַבְּצִין בָּהֶם לִתְפִלָּה - אֵין בָּהֶם קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבְעוּ אוֹתָם לִתְפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא עֲרַאי מִתְפַּלְּלִים בָּהֶם, כְּאָדָם שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

77) כיכר עירונית רחבה ופנוייה. 78) ציבור (תענית פרק ב, משנה א). 79) כל ישראל לעריהם (בארץ ישראל) נחלקו לעשרים וארבעה מעמדות, מעמד לשבוע, השולחים את שליחיהם הממונים לעמוד על קרבן תמיד בירושלים, והם הנקראים: "אנשי מעמד", וכשהגיע שבוע של אותו מעמד, היו אנשי המעמד הנמצאים בירושלים בקביעות נכנסים למקדש לעמוד על קרבנם. והרחוקים מירושלים היו מתכנסים לבתי הכנסת שבעריהם ומתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועמידתם זו לתפילה ולבקשה נקרא: "מעמד" (הלכות כלי המקדש פרק ו, הלכה ה). וייתכן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבית הכנסת שלהם היה ברחובה של עיר, אלא מתוך שלא היו מתכנסים שם אלא פעם אחת לחצי שנה אין בו קדושה, כי לא היה בית תפילה קבוע (רש"י למגילה דף כו עמוד א). וראה במשנה (תענית פרק ד, משנה א). 80) (מגילה דף כו עמוד א).

פֶּרֶק שְׁנַיִם־עָשָׂר[1]

1) קריאת התורה בחול ובשבת מי תיקנה; אם מותר לקורא לדלג מעניין לעניין, איך יתנהג המתורגמן המתרגם את קריאת התורה; המפטיר בנביא ודינו; סדר העולים לקרוא בתורה; אם מותר לקרוא בחומשים בבית הכנסת; הגולל ספר תורה איך יתנהג.

א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בַּתּוֹרָה בָּרַבִּים בְּשַׁבָּת וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה[2]. וְעֶזְרָא תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין כֵּן בְּמִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת, מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת[3]. וְגַם הוּא תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם[4], וְלֹא יִקְרְאוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים[5].

2) בבא־קמא פב. שנאמר: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות טו, כב) "דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה... כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה – נלאו. עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קוראים בשבת, ומפסקים באחד בשבת וקוראים בשני ומפסיקים שלישי ורביעי וקוראים בחמישי... כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה". וסובר רבינו, שודאי לא עשו נביאי הדור ההוא בלי הסכמת משה רבינו שהוא גדול הנביאים, וכל נביאי דורו חברי בית דינו הם, לפיכך ראוי לייחס תקנה זו למשה רבינו (כסף־משנה). אולם בירושלמי (מגילה פ"ד, ה"א) נאמר בפירוש: "משה התקין את ישראל שיהו קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים... שנאמר: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". וכן במסכת סופרים (פ"י, ה"א). וקבעו לקרוא בשני וחמישי, משום שהם ימי רחמים ורצון ('תוספות' לבבא־קמא פב.). וראה לעיל (פ"ט, ה"ה בביאורנו אות יא). 3) שם. יושבי חנויות כל ימות חול עוסקים בסחורה ואין קוראים בשני וחמישי, תיקנו בגללם קריאה יתירה בשבת (רש"י שם). וב'ערוך' פירש: קרנות – זויות, יושבי קרנות – אנשים שאינם רגילים לבוא לבית־המדרש אלא יושבים בקרנות העיר ועוסקים בדברי שיחה ובטילה. ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט, יג) מתורגם: ימללון עלי יתבי תרעא בית קרנתא. 4) כי משה רבינו לא תיקן אלא שיקרא אדם אחד שלשה פסוקים ולא יותר או שלשה אנשים שלשה פסוקים (בבא־קמא, שם). 5) כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה מסיני (מגילה כא:). ובכת"י התימנים, הנוסח: פיסוקים.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר: בַּשַּׁבָּתוֹת, וּבַמּוֹעֲדִים, וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים, וּבַתַּעֲנִיּוֹת, וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וּבְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ. וְאֵין מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים, אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים[6] וְתִשְׁעָה בְּאָב[7] בִּלְבָד.

6) מגילה, שם. כי ימי החול הם ימי מלאכה וקשה להכביד על הציבור להאריך הרבה בקריאה. וכן בשבת במנחה אין אנו מפטירים, מפני שכבר סמוך לחשכה שהרי כל היום לפני המנחה רגילים היו לדרוש (מפירוש רש"י, שם). ובכת"י התימנים, הנוסח: **וביום הכיפורים** ובתשעה באב, וראה כס"מ. 7) (שם לא, ע"ב). וראה לקמן (פי"ג, הי"ח). וגם בתשעה באב אע"פ שמצד הדין מותר במלאכה – אבל כבר נהגו לא לעשות בו מלאכה עד חצות היום, ואמרו (תענית ל:): "כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם – לפיכך אפשר להפטיר בו ללא הכבדה על הציבור.

ג. אֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[8] אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים[9], בְּנֵי־חוֹרִין[10]. וְאֵין קוֹרִין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים[11]; 'וַיְדַבֵּר' עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן[12]. וְלֹא יִהְיוּ הַקּוֹרִין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[13]. וְאֵין מַתְחִילִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[14], וְאֵין מְשַׁיְּרִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[15], וְלֹא יִקְרָא הַקּוֹרֵא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[16].

8) כי אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, כמבואר לעיל (פ"ח, ה"ד). 9) פרט לקטנים שהם פחותים משלש עשרה שנה. 10) פרט לעבדים כנענים, וכן אמרו: מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, שחרר עבדו והשלימו לעשרה (ברכות מז:). 11) מגילה כא, ע"ב: "כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני". לבד בפורים שקוראים רק תשעה פסוקים: מן "ויבא עמלק" (שמות יז, ח) עד סוף הפרשה ('הגהות מיימוניות' בשם הסמ"ג). 12) "וידבר ה' אל משה לאמור" מצטרף למנין עשרה פסוקים, אע"פ שאין ללמוד ממנו כלום (מלשון רש"י מגילה כא:). 13) כנגד כהנים לוים וישראלים (שם). 14) שם כב, ע"א: הקורא בתורה והגיע לפרשה חדשה, אינו פוסק בה עד שיקרא ממנה שלשה פסוקים, גזירה משום הנכנסים, שלא נכחו בקריאת הפרשה הקודמת, ואם יפסיק הקורא בסוף שני הפסוקים הראשונים יחשבו שלא קרא זה אלא שני פסוקים בלבד, והרי אין קוראים פחות משלשה פסוקים. 15) מי שקרא והגיע לסוף פרשה, אל יפסיק קריאתו לפני שני הפסוקים האחרונים של הפרשה, גזירה משום היוצאים מבית הכנסת, שיסברו שהעולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים האחרונים בלבד (שם). 16) שם כד, ע"א. כנגד תורה נביאים וכתובים. ואפילו פרשה שלמה, אם אין בה אלא שני פסוקים, כגון: וביום השבת (במדבר כח, ט־י), אינו קוראה בפני עצמה.

ד. שְׁלֹשָׁה שֶׁקָּרְאוּ עֲשָׂרָה פְּסוּקִים - שְׁנַיִם קוֹרְאִין שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה, וְאֶחָד אַרְבָּעָה; וּבֵין שֶׁהָיָה הַקּוֹרֵא אַרְבָּעָה רִאשׁוֹן אוֹ אַחֲרוֹן אוֹ אֶמְצָעִי, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[17].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

17) אין אנו מקפידים לומר דוקא האחרון יקרא ארבעה פסוקים משום "מעלין בקודש ואין מורידין", אלא כל אחד מהם הרשות בידו לקרותם (שם, כא:).

ה. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַקּוֹרִין פּוֹתֵחַ סֵפֶר־תּוֹרָה וּמַבִּיט לַמָּקוֹם שֶׁהוּא קוֹרֵא בּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "בָּרְכוּ[18] אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד"[19], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[20], וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא עַד שֶׁיַּשְׁלִים לִקְרוֹת, וְגוֹלֵל הַסֵּפֶר וּמְבָרֵךְ[21]: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרָתוֹ[22] תּוֹרַת אֱמֶת[23], וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע[24] בְּתוֹכֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[25].

18) ואינו חייב לגלול את הספר טרם שיברך, אלא עם פתיחתו הוא מברך (שם לב.). ובירושלמי (מגילה פ"ג, ה"ד) סמכוה על הפסוק: וכפתחו עמדו כל העם ויברך עזרא את ה' וגו' (נחמיה ח, ה־ו) – משמע: שבירך מיד אחר פתיחתו. 19) וחוזר ואומר: ברוך ה' המבורך וגו' כדי לכלול את עצמו בין המברכים, כמו שאמרו (ברכות מט:): לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. ואף־על־פי שלא פירשו רבינו, סמך על דבריו לקמן הל' ברכות (פ"ה, ה"ב) ('מעשה רוקח'). 20) ברכות כא, ע"א: "מנין לברכת התורה לפניה מן התורה? – שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". אמר משה לישראל: אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמן (ע"פ פירוש רש"י שם). וכבר ביארנו לעיל (פ"ז, ה"יד) שעניית אמן של הציבור עולה לו למניין מאה ברכות, ולפיכך ראוי לקורא לברך ברכות אלו בקול כדי שישמעו העם ויענו אחריו ('הגהות מיימוניות'). 21) ואינו מברך קודם שיגלול כדי שלא יאמרו העם "ברכות התורה כתובות בספר". ומכיון שאין טורח הציבור בגלילתו – שהרי בין כה וכה הוא גוללו בין עולה לעולה – תיקנו שיגלול לפני ברכתו, אבל בברכה ראשונה אינו גולל משום טורח הציבור, וכדברי רבינו מבואר במס' סופרים פי"ג, ה"ח (כסף־משנה). 22) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 23) היא התורה שבכתב. 24) היא התורה שבעל־פה שכתוב בה (קהלת יב, יא): דברי חכמים... וכמשמרות נטועים ('טור' או"ח סי' קלט). 25) ומנין לברכת התורה לאחריה? "קל־וחומר מברכת המזון: על חיי שעה מברכים – על חיי עולם הבא, לא כל־שכן" (ברכות מח:).

ו. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן'[26] מִפִּי הַצִּבּוּר. קָרָא וְטָעָה, אֲפִלּוּ בְּדִקְדּוּק אוֹת אַחַת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיִּקְרָאֶנָּה בְּדִקְדּוּק[27]. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁנַיִם בַּתּוֹרָה[28], אֶלָּא הָאֶחָד לְבַדּוֹ. קָרָא וְנִשְׁתַּתֵּק - יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו, וְיַתְחִיל מִמָּקוֹם שֶׁהִתְחִיל הָרִאשׁוֹן[29] שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, וּמְבָרֵךְ בַּסּוֹף[30].

26) סוטה לט, ע"ב. אמן של ברכת התורה, כי רק אז ישמעו את קריאת הקורא. 27) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "אע"פ שאמרו אין התרגום מעכב, טעה (בתרגום) מחזירים אותו". ואם בתרגום כך – בתורה עצמה לא כל־שכן ('הגהות מיימוניות'). וכן אמרו (סנהדרין צט.): "כל האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה (חסרות ויתרות, כפירוש רש"י שם) – הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא). 28) מגילה כא, ע"ב. כי כלל הוא: "אין שני קולות נשמעים כאחד" (ראש השנה כז.). ומכאן המנהג שהעולה לתורה אינו קורא עם המקריא אלא בלחש, כדי שלא להפריע לציבור בשמיעת הקריאה מפי המקריא (כסף־משנה). 29) ואינו מתחיל ממקום שפסק הראשון, שא"כ נמצא שהפסוקים הראשונים לא נתברכו לאחריהם; שהרי הראשון נשתתק ולא בירך לאחריהם, והכתוב אומר (תהלים יט, ח): תורת ה' תמימה – שתהא כולה תמימה בברכותיה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ג). 30) ואינו מברך לפניה, שכבר בירך הראשון, ואע"פ שהראשון בירך בתחלתה והשני בסופה, אין בכך כלום, שאין הקפידא על העולים שיברכו אלא על הפסוקים שיתברכו לפניהם ולאחריהם. תדע: שמתחילה לא תיקנו אלא שראשון לקרואים מברך לפניה והאחרון מברך לאחריה, והאמצעיים לא בירכו כלום: אלא משום גזירה תיקנו החכמים שכולם יברכו, (ראה מגילה כא:). ובדבר שאינו מצוי, כגון זה שנשתתק שהוא מקרה בלתי שכיח – לא גזרו בו (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן מ"ז).

ז. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת[31] עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר לִקְרוֹת; וַאֲפִלּוּ חַזָּן[32] הַכְּנֶסֶת אוֹ רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת[33] אֵינוֹ קוֹרֵא מֵעַצְמוֹ, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הַצִּבּוּר אוֹ גָּדוֹל שֶׁבָּהֶם לִקְרוֹת[34]. וְצָרִיךְ אֶחָד לַעֲמֹד עִמּוֹ בִּשְׁעַת קְרִיאָה, כְּדֶרֶךְ חַזָּן הָעוֹמֵד עִם הַקּוֹרְאִין[35].

31) מנהגם היה שכל העולה לתורה היה קורא בעצמו לפני הציבור, וכיום שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ובדקדוקיה, אין הציבור יוצאים בקריאות אלו; ומפני שכל אחד בעיניו כיודע, ואם לא ירשוהו לקרוא יבוא להתקוטט עם הש"ץ – לפיכך תיקנו שאינו קורא אלא הש"ץ הבקי בקריאה. ומכל־מקום גם העולה קורא בנחת עם הש"ץ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה ('טור' או"ח סימן קמ"א). 32) ש"ץ. 33) מנהיג הציבור בביהכ"נ. ורש"י ביומא (סח:) מפרש: "ראש הכנסת – על פיו נחתכים צרכי הכנסת: מי מפטיר... מי עובר לפני התיבה". 34) תוספתא מגילה פ"ג: "שאין אדם מבזבז לו" שלא יהא נראה כאילו נוטל חלק לעצמו בשביל גדולתו. 35) כלומר: אפילו כשהחזן בעצמו קורא, אינו עומד לבדו לפני התורה, כי כשם שניתנה (התורה) ע"י סרסור, שנאמר (דברים ה, ה): אנכי עומד בין ה' וביניכם... להגיד לכם את דבר ה', כך אנו צריכים לנהוג בה ע"י סרסור (מקשר ומתווך), ירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

ח. הַקּוֹרֵא, יֵשׁ־לוֹ[36] לְדַלֵּג מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּעִנְיָן אֶחָד, כְּגוֹן 'אַחֲרֵי מוֹת', וְ'אַךְ בְּעָשׂוֹר', שֶׁבְּפָרָשַׁת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

'אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים'[37]. וְהוּא[38], שֶׁלֹּא יִקְרָא עַל־פֶּה, שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב אֲפִלּוּ תֵּבָה אֶחָת[39]. וְלֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַתַּרְגְּמָן[40] תַּרְגּוּם הַפָּסוּק[41].

36) מותר לו. 37) שהיה הכהן הגדול קורא ביום הכיפורים בבית המקדש, כמפורש במס' יומא (פ"ז, מ"א) ושתיהן מדברות בענין יום הכיפורים, אחרי מות – ויקרא טז, א־לד; אך בעשור – שם, כג, כו־לב. ואנו נוהגים היום לדלג בקריאת "ויחל משה" בתענית ציבור. אבל בשני ענינים לא ידלג "לפי שדברי תורה הם אזהרות ועונשים ומצוות, וצריך שיכנסו בלב השומעים, וכשאדם יוצא מענין לענין אחר אינו נוח להתכונן" (מלשון רש"י יומא סט:). 38) ובלבד. 39) גיטין ס, ע"ב: "כתב לך את הדברים האלה" – דברים שבכתב, אי אתה רשאי לאמרם על־פה. 40) ראה בסמוך הלכה י. 41) שאם ישהה יותר, נמצא הציבור יושב בטל ומצפה ואין זה כבוד הציבור (יומא סט:).

ט. כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִלּוּ בִּדְבַר הֲלָכָה[42], אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹמְעִין וְשׁוֹתְקִין וּמְשִׁימִין לִבָּם לְמַה שֶּׁהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאָסוּר לָצֵאת מִן הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא[43]; וּמֻתָּר לָצֵאת בֵּין אִישׁ לְאִישׁ[44]. וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְתוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ - מֻתָּר לוֹ לַעֲסֹק בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה[45].

42) סוטה לט, ע"א. 43) ברכות ח, ע"א: ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א, כח) – זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. 44) (שם). אבל לסַפֵּר, אפילו בין איש לאיש אסור (כסף־משנה). 45) שם: "רב ששת היה מחזיר פניו ולומד, אמר: הם בשלהם, ואנחנו בשלנו". ולדעת הרי"ף (ברכות שם) אם אין בביהכ"נ עשרה אנשים המבינים בתורה, חוץ ממנו – אסור לו לעסוק בתלמוד תורה ('הגהות מיימוניות').

י. מִימוֹת עֶזְרָא נָהֲגוּ, שֶׁיְּהֵא שָׁם תַּרְגְּמָן מְתַרְגֵּם לָעָם מַה שֶּׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ עִנְיַן הַדְּבָרִים[46]. וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד בִּלְבַד, וְשׁוֹתֵק עַד שֶׁיְּתַרְגֵּם אוֹתוֹ הַתַּרְגְּמָן, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שֵׁנִי. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת לַמְתַרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק אֶחָד[47].

46) כי לא היו מבינים אלא ארמית בלבד, והתורגמן היה מתרגם דברי הקורא בארמית. שנאמר: ויקראו בספר בתורת אלהים מפרש... ויבינו במקרא (נחמיה ח, ח) "תורת אלהים" – זה מקרא; "מפרש" – זה תרגום, שהוא מפרש את המקרא (מגילה ג.). 47) כדי שלא יטעה התורגמן המתרגם על־פה (שם, פ"ד, מ"ד). וכיום אין אנו נוהגים לתרגם בעת קריאת התורה, כיון שאין העם מבין ארמית ואין תועלת בתרגום זה. ותרגום אחר אין בו אותה קדושה של תרגום אונקלוס שנתקן ברוח הקודש ('טור' או"ח קמה). וגם בימיהם לא היה התרגום מעכב, כמבואר בירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

יא. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְתַרְגֵּם, וְהַמְתַרְגֵּם לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא[48]. וְאֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְתַרְגֵּם עַד שֶׁיְּכַלֶּה הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא[49]; וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת פָּסוּק אַחֵר עַד שֶׁיְּכַלֶּה הַתַּרְגּוּם מִפִּי הַתַּרְגְּמָן. וְאֵין הַתַּרְגְּמָן נִשְׁעָן, לֹא לָעַמּוּד וְלֹא לַקּוֹרָה, אֶלָּא עוֹמֵד בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה[50]. וְלֹא יְתַרְגֵּם מִתּוֹךְ הַכְּתָב, אֶלָּא עַל־פֶּה[51]. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְסַיֵּעַ לַתַּרְגְּמָן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ תַּרְגּוּם כָּתוּב בַּתּוֹרָה[52]. וְהַקָּטָן מְתַרְגֵּם עַל־יְדֵי גָדוֹל[53], וְאֵין כָּבוֹד לַגָּדוֹל שֶׁיְּתַרְגֵּם עַל־יְדֵי קָטָן. וְלֹא יִהְיוּ הַמְתַרְגְּמִין שְׁנַיִם כְּאֶחָד, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא וְאֶחָד מְתַרְגֵּם[54].

48) ברכות מה, ע"א. כדי שיחלקו כבוד זה לזה, ויתקבלו דבריהם באזני השומעים. וראה הל' תלמוד תורה (פ"ד, ה"ג) ובביאורנו שם. 49) סוטה לט, ע"ב. שאין שני קולות נשמעים כאחד, והרי מחוייבים לשמוע לקול הקורא, ככתוב: "ואזני כל העם אל ספר התורה". 50) "כשם שניתנה (התורה) באימה וביראה, כך צריכים אנו לנהוג בה באימה וביראה" (ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א). וגם הקורא אסור לו להשען ('תוספות' זבחים יט:). 51) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "דברים שנאמר בפה – בפה". 52) מגילה לב, ע"א. 53) תוספתא מגילה פ"ג. קטן וגדול האמורים כאן, הם לא בשנים אלא במעלה ובחשיבות. 54) מגילה כא, ע"ב. וכבר ביארנו הטעם, כי אין שני קולות נשמעים.

יב. וְלֹא כָּל הַמִּקְרָאוֹת מְתַרְגְּמִינַן בְּצִבּוּר: מַעֲשֵׂה רְאוּבֵן[55], וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים[56], וּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל[57] - מִן "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן" עַד "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם" וְגוֹ', וְעוֹד פָּסוּק אֶחָד: "וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם[58]" - כֻּלָּם נִקְרָאִין וְלֹא מִתַּרְגְּמִין; וּבְמַעֲשֵׂה אַמְנוֹן[59] - בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "אַמְנוֹן בֶּן דָּוִד", נִקְרָא[60] וְלֹא מִתַּרְגֵּם.

55) בראשית לה, כב. משום גנותו של ראובן, וכן חוששים אנו לכבודו של יעקב אבינו (מגילה כה:). 56) שנאמר בה (במדבר ו, כו) ישא ה' פניו אליך. והרי זה סותר למה שכתוב "אשר לא ישא פנים"? והם אינם יודעים שכדאי הם ישראל לישא להם פנים, כמאמרם (ברכות כ:): "אמר הקב"ה, וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה "ואכלת **ושבעת וברכת**" והם מדקדקים על עצמם עד כזית" שמברכים ברכת המזון אפילו כשאינם שבעים. 57) שמות לב, כא־כה. 58) שם, לה. כי חוששים אנו לכבודו של אהרן שגינהו משה בפסוקים הללו לאזני הציבור, וכן בפסוק ויגוף ה' וגו' נאמר "על אשר עשו את העגל **אשר עשה אהרן**" תלה הכתוב חטא העגל ועשייתו באהרן, ולפיכך אין מגלים גנותו ברבים, ואע"פ שאנו מתרגמים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גנותו של עם ישראל שחטא בעגל, אינו דומה גנאי ציבור בציבור לגנאי יחיד בציבור, שזה האחרון חמור יותר (מגילה שם, ובירושלמי שם פ"ד, ה"יא). 59) שמואל־ב, יג. 60) כגירסת דפוס רומי ו'מעשה רוקח', ובדפוסים אחרים: "נקרא ולא מתרגם" ונוסח המשנה במגילה (פ"ד, מ"י) כנוסח רומי שלפנינו. והטעם שאינו מתרגם? משום כבודו של דוד. וכן אינו נקרא לגמרי לפני הציבור, שהרי אפשר להפטיר בענין אחר, אבל פסוקי התורה נקראים, כי אסור לדלגם ולחסרם ('תוספות יום טוב' שם).

יג. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא[61], צָרִיךְ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה[62], אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[63]; חוֹזֵר וְקוֹרֵא מַה שֶּׁקָּרָא לְפָנָיו[64]. וְלֹא יַפְטִיר בַּנָּבִיא עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר־תּוֹרָה[65]. וְלֹא יִפְחֹת מֵעֶשְׂרִים וְאֶחָד פְּסוּקִים[66]; וְאִם שָׁלַם הָעִנְיָן בְּפָחוֹת מֵאֵלּוּ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹסִיף; וְאִם קָרָא עֲשָׂרָה פְּסוּקִים וְתִרְגְּמָן הַמְּתַרְגֵּם - דַּיּוֹ, וַאֲפִלּוּ לֹא שָׁלַם הָעִנְיָן[67]. וּבַנָּבִיא, אֶחָד קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְתַרְגְּמִין[68]. וּמְדַלֵּג מֵעִנְיָן לְעִנְיָן[69] אַחֵר; וְאֵינוֹ מְדַלֵּג מִנָּבִיא לְנָבִיא[70], אֶלָּא בַּנְּבִיאִים שֶׁל שְׁנֵים־עָשָׂר[71] בִּלְבָד; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לְתְחִלָּתוֹ[72]. וְכָל הַמְדַלֵּג, לֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַמְּתַרְגֵּם תַּרְגּוּמוֹ[73].

61) תיקנו להפטיר בנביא משום מעשה שהיה: שפעם אחת גזרו על ישראל שלא יקראו בתורה; עמדו וקראו בנביאים שבעה אנשים כנגד שבעה קרואים העולים לתורה. ואע"פ שהגזירה בטלה, לא בטל המנהג לגמרי ('אבודרהם', ובלבוש סימן רפ"ד). ונקראת קריאה זו: "הפטרה", לפי שבשעת גזירה נפטרו בקריאה זו מקריאת התורה. ('אבודרהם'). 62) משום כבוד התורה, שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה, לפיכך מקדים לקרוא בתורה להראות שגדולה היא התורה מהנביא (מגילה כג.). 63) שאל תאמר כיון שאין זה אלא משום כבוד התורה, אל יקרא אלא פסוק אחד, משום טורח הציבור, כבימי תקנת משה רבינו עד לעזרא. (ב"ק פב.) – לפיכך משמיענו שאפילו שלשה פסוקים מותר לקרוא לו (מער"ק). 64) אחרי שקראו לפניו שבעה קרואים בשבת ידובר כאן שמותר להוסיף בה על מנין הקרואים, כי ביום תענית אין מוסיפים על מנין הקרואים, כמבואר בסמוך (ה"טז) ואז המפטיר הוא ממנין הקרואים, והטעם שהמפטיר חוזר וקורא בשבת מה שקראו מלפניו, מפני שנהגו לומר "קדיש" אחר קריאת התורה לפני קריאת המפטיר, כדי להפסיק בין קריאת חובה לקריאת מפטיר שאינה אלא משום כבוד התורה. ולפיכך גומר כל הסדר לפני ה"קדיש", שאין זה מקובל לומר "קדיש" באמצע הסדר, ולא נשאר ל"מפטיר" אלא לחזור ולקרות מה שקראו לפניו. אבל ביום־טוב שקוראים בשני ספרים ובשני סדרים נפרדים, אומר "קדיש" אחרי גמר הסדר הראשון, והמפטיר קורא מחדש בספר השני שהוא סדר אחר (רא"ש למגילה פ"ד). 65) כדי שיוכל גם הגולל לשמוע ההפטרה מפי המפטיר (סוטה לט.). 66) מגילה כג, ע"א. כנגד שבעה שקראו בתורה, שכל אחד אינו פוחת משלשה פסוקים. 67) שם, כי יחד עם תרגומו של התורגמן הרי עשרים, ופסוק אחרון חוזר וקוראו עברית פעם שנית הרי עשרים ואחד (ר"ן, שם). 68) שם כא, ע"ב. שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ, ובשל נביאים שאין בהם מצוות ואזהרות אין אנו מקפידים כל־כך בשמיעתם (רש"י, שם). 69) מותר לדלג, כי אפילו לא יכוין השומע כל־כך, אין אנו מקפידים בו (שם כד.). 70) שיש כאן טירוף הכוונה יותר מדאי (שם). 71) כי הם נחשבים כספר אחד. 72) לא רק מסוף 'שנים עשר' לתחילתו, שבזה אפילו מתחילתו לסופו אסור, כי יש כאן הפסק רב ואסור, כמבואר בסמוך, אלא אפילו מסוף אותו הספר לתחילתו – אסור (תוספות ליומא ע.), כי אין קוראים למפרע. (ראה 'מגן אברהם' סימן קמ"ד, ס"ק ד). 73) מגילה כד, ע"א. משום כבוד הציבור.

יד. הַקּוֹרֵא בַּנָּבִיא, יֵשׁ־לוֹ לִקְרוֹת לַתַּרְגְּמָן שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, וְהַמְּתַרְגֵּם מְתַרְגֵּם שְׁלָשְׁתָּן זֶה אַחַר זֶה[74]. וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת - לֹא יִקְרָא לַתַּרְגְּמָן אֶלָּא אֶחָד בִּלְבָד[75].

74) ולא איכפת לנו אם המתרגם יטעה, מכיון שאין הוראה יוצאת מדברי נביא (שם, וברש"י). 75) כי מאחר ששלשה ענינים הם, צריך לתרגם כל אחד לחוד. ובגמרא שם אמרו: שלשה פסוקים שהם שלש פרשיות, כיצד? כגון: כי כה אמר ה' חנם נמכרתם (ישעיה נב, ג); כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי (שם, ד); ועתה מה לי פה (שם, ה).

טו. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא, מְבָרֵךְ לְפָנָיו בְּרָכָה אֶחָת: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים[76]" וְכוּ'; וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע בְּרָכוֹת[77]: בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, חוֹתֵם בָּהּ: "הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו"; שְׁנִיָּה, חוֹתֵם בָּהּ: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם[78]"; שְׁלִישִׁית, חוֹתֵם בָּהּ: "מָגֵן דָּוִד"; רְבִיעִית, חוֹתֵם בָּהּ: עִנְיַן קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה[79]; וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[80] - הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא מַזְכִּיר רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בִּבְרָכָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בַּתְּפִלָּה[81].

76) מס' סופרים פ"יג, ה"ט. וראה פירוש כל הברכות האלו, בביאורנו ל"סדר התפילות" שבסוף הספר. 77) ויחד עם שתי הברכות לקריאתו בתורה לפניה ולאחריה – הרי שבע, כנגד שבעה קרואים שקראו בתורה (מס' סופרים פ"יד, ה"א). 78) ואנו נוהגים לחתום: "משמח ציון בבניה" (כסף־משנה). 79) כפי המבואר לעיל (פ"ב, ה"ה). 80) אע"פ שיש לדון ולומר, שאין להזכיר בה ענין ראש חודש, שאלמלא שבת אין קריאת ההפטרה בראש חודש שחל להיות בחול. 81) **כי יום הוא שנתחייב** בהפטרה, והוא גורם להזכיר גם של ראש חודש (שבת כד:). אבל אינו חותם את הברכה בשל ראש חודש, אלא רק מזכיר מעין המאורע באמצע הברכה שאומר: על התורה ועל הנביאים... ועל יום ראש החודש הזה וכו' וחותם בשל שבת בלבד, כי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לא יפה כחו של ראש חודש בהפטרה שאינה אלא לשבת בלבד, יותר משלש תפילות הקבועות בכל ראש חדש שאינו חותם בהן משל ר"ח, כי אין חתימת ר"ח קיימת אלא בתפילת מוסף בלבד (כסף־משנה).

טז. כַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין? בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית קוֹרְאִין שִׁבְעָה, וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שִׁשָּׁה, וּבְיָמִים טוֹבִים חֲמִשָּׁה - אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבָּעָה[82]; בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּמִנְחָה, וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים בְּשַׁחֲרִית, וּבִימֵי הַתַּעֲנִית[83] בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה, קוֹרִין שְׁלֹשָׁה[84]; אֵין פּוֹחֲתִין מִמִּנְיָן זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[85].

82) מגילה פ"ד, מ"א. שלא להכביד על הציבור מפני שהם ימי מלאכה, ומתוך שיש בהם קרבן מוסף – מוסיפים עליהם קורא יתר על ימי שני וחמישי. 83) בתעניות שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו – כגון עשרה בטבת, או י"ז בתמוז וכיוצא בהן – ידובר פה, כי רק בהן קוראים בשחרית ובמנחה. ראה לקמן (פ"יג, ה"יח; ובהל' תעניות פ"ה, ה"ה), אבל בתעניות שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: הבצורת והדבר והחרב – אין קוראים בהם אלא במנחה בלבד. תדע שבהל' תעניות (פ"א, ה"יז) המדבר בתעניות מסוג זה, לא הזכיר אלא הקריאה שקוראים אחר חצות היום לעת ערב. ובזה סרה פליאת הכסף־משנה על רבינו, שבמס' תענית (יב:) מבואר שלא היו קוראים אלא במנחה בלבד? כי שם מדובר בתעניות שגזרו על הציבור בגלל הצרות, וכאן בתעניות הקבועות לזכר מה שאירע לאבותינו (מער"ק). 84) זה הכלל: כל שקדושתו מרובה מחבירו, הוסף עליו איש לתורה. לפיכך ראש־חודש וחול־המועד שיש בהם קרבן מוסף – קוראים ארבעה; יום־טוב שאסור בעשיית מלאכה – חמשה; יום־הכיפורים שענוש כרת על חילולו – ששה; שבת שיש בה סקילה – שבעה (מגילה כב:). 85) כי כל אלה ימי מלאכה הם, ואין להכביד בהם על הציבור יותר מדאי משום ביטול מלאכה. ושבת במנחה כבר סמוך לחשכה היא, שהיו רגילים לדרוש כל היום לפני מנחה, לפיכך אין מאחרין בה כל־כך בקריאות נוספות (מגילה כא, ברש"י שם). ואם יש בביהכ"נ שלשה חתנים ביום אחד, שנים ישראלים ואחד כהן, והרי לוי מוכרח לקרוא אחר כהן, אז מוסיפים עליה נוספת לחתן השלישי, שיום חופתו הוא כמועד אצלו, כמבואר בכתובות ד. ('הגהות מיימוניות').

יז. אִשָּׁה לֹא תִקְרָא בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד[86] הַצִּבּוּר. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת וְיוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין - עוֹלֶה מִמִּנְיַן הַקּוֹרְאִים[87]. וְכֵן מַפְטִיר עוֹלֶה מֵהַמִּנְיָן[88], שֶׁהֲרֵי הוּא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה; וְאִם הִפְסִיק שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּקַדִּישׁ בֵּין מַשְׁלִים[89] וּבֵין הַמַּפְטִיר - אֵינוֹ עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן[90]. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶם יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אֶלָּא אֶחָד[91] - עוֹלֶה וְקוֹרֵא וְיוֹרֵד, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא שְׁנַיָּה וּשְׁלִישִׁית, עַד שֶׁיִּגְמֹר מִנְיַן הַקּוֹרְאִים שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם[92].

86) מגילה כג, ע"א. 87) ירושלמי, ברכות פ"ז, ה"ב. ובזמן הזה אין קטן עולה לתורה אלא למפטיר בלבד ('מגן אברהם' או"ח סי' רפב ס"ק ו', וראה ב'פרישה' ל'טור' שם). 88) שאפילו לא קראו לפניו אלא ששה אנשים, הרי הוא עולה למנין שבעה, אע"פ שאין הוא קורא בתורה אלא משום כבוד התורה בלבד, כמבואר לעיל ה"יג (מגילה, שם). 89) במקום שנהגו לומר קדיש לפני המפטיר כמנהגנו. 90) תשובת רב נטרונאי גאון, הובאת בריי"ף למגילה (פ"ד): כי הקדיש הפסיק בין הקרואים הקודמים למפטיר, ואין הלה מצטרף למנין, אלא אם יאמרו קדיש אחרי המפטיר, כמבואר בסמוך (ה"כ). 91) בימיהם שהיה העולה קורא בעצמו – ידובר; אבל כיום נהגו שש"ץ קורא בקול, והעולה אינו אלא עונה אחריו בלחש, כמבואר בביאורנו לעיל (ה"ז). 92) תוספתא מגילה, פ"ג. כדי להבחין בין קריאה לקריאה, כאילו קראו שבעה עולים נפרדים. שכך היה דרכם לעמוד ממקומם לעלות לתורה (כסף־משנה).

יח. בְּכָל קְרִיאָה וּקְרִיאָה מֵאֵלּוּ, כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל[93]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט הוּא הַיּוֹם[94], שֶׁאֲפִלּוּ כֹּהֵן עַם־הָאָרֶץ קוֹדֵם לִקְרוֹת לִפְנֵי חָכָם גָּדוֹל יִשְׂרָאֵל. וְכָל מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה קוֹדֵם לִקְרוֹת[95]. וְהָאַחֲרוֹן, שֶׁגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה, נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד הַכֹּל[96]; לְפִיכָךְ עוֹלֶה וּמַשְׁלִים אֲפִלּוּ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר[97].

93) גיטין נט, ע"א. 94) אבל בימי חכמי התלמוד לא היה כהן עולה ראשון כשהיה שם ישראל חכם גדול ממנו. וכך לשון רבינו בפירוש המשנה (גיטין פ"ה, מ"ח): "דע שזה הדבר... שיהיה הכהן קורא בביהכ"נ ראשון בין שיהיה תלמיד חכם או עם הארץ, הוא דבר שאין לו שורש בתורה ולא נזכר זה בש"ס... ואני נפלאתי הפלא ופלא מערי הגלות שנוהגים בזה המנהג, אחרי היותם בריאים מחולאי המנהגות... ואיני יודע מאיזה מקום בא להם ההפסד הזה, ואמנם צורת הענין לפי מה שבא לנו בקבלה היא: שהכהן קודם ללוי ולישראל, לפי שנאמר (ויקרא כא, ה): וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב. "וקדשתו" – לכל דבר שבקדושה: לפתוח ראשון (בכל דבר כבוד) ולברך ראשון... וזה כולו כשאין שם חכם גדול ממנו, כגון שיהיה שם כהן ולויים וישראלים, ויהיו כולם במדריגה אחת בחכמה... וכן אמרו (הוריות פ"ג, מ"ח): "אימתי – בזמן שכולם שוים; אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן־גדול עם הארץ – ממזר תלמיד חכם קודם לכ"ג עם הארץ", וכבר אמרו רז"ל (מגילה כב.): "רב קרא בכהני" – קרא ראשון כמו הכהן, לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם, וראה במוספנו "תשובות רבינו". ובכל זאת הסכים כאן רבינו למנהגנו היום, מפני שבדורות האחרונים אין אדם יכול לומר חכמתי גדולה מחכמתך... וראוי לוותר לומר שכהן עם הארץ קודם לישראל תלמיד חכם, כדי שלא יבואו לריב לומר אני חכם גדול ממך ('תוספות יום טוב' לגיטין פ"ה מ"ח, ע"פ המשנה שם). 95) כמו שאמרו (גיטין ס.):

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"אחריהם (אחרי כהן ולוי) קוראים תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם חכמים **הראויים** למנותם פרנסים על הציבור; ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם ראשי כנסיות וכל אדם". 96) מגילה לב, ע"א. 97) מדברי רבינו נראה שהאחרון המשלים את הקרואים לתורה הוא גם הגולל, ולא כנהוג בימינו שאין הגולל מן העולים לקריאת התורה, וראה 'בית יוסף' סימן קמז.

יט. אֵין שָׁם כֹּהֵן - עוֹלֶה יִשְׂרָאֵל[98]; וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו[99] לֵוִי כְּלָל. אֵין שָׁם לֵוִי - כֹּהֵן שֶׁקָּרָא רִאשׁוֹן חוֹזֵר וְקוֹרֵא הוּא עַצְמוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה בִּמְקוֹם לֵוִי[100]; אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כֹּהֵן אַחֵר, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הָרִאשׁוֹן פָּסוּל[101], וּלְפִיכָךְ עוֹלֶה כֹּהֵן אַחֵר. וְכֵן לֹא יִקְרָא לֵוִי אַחַר לֵוִי, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם פָּסוּל[102].

98) גיטין נט, ע"ב: "אם אין שם כהן – נתפרדה החבילה", נפסק הקשר ואיבד הלוי את זכותו, ויכול ישראל לעלות ראשון ואין הלוי מעכבו. אבל ודאי שגם הלוי יכול לעלות ראשון שאינו גרוע מישראל אחר שאינו עולה עליו בחשיבות ('בית יוסף', ו'דרכי משה' סימן קלה בדעת רבינו). 99) אחרי שקרא ישראל ראשון, אסור ללוי לעלות אחריו, כי יאמרו: ודאי הראשון כהן היה, ולפיכך קרא אחריו לוי (גיטין נט, ע"ב; ובכתובות כה:). 100) ומברך שנית. 101) ואפילו אם אנו יודעים באביו של ראשון שכהן היה – שמא גרושה נשא והוליד ממנה בן זה וחיללו מקדושת כהונה. 102) שאביו לקח אשה פסולה לו, והרי הבן מחולל מקדושת לויה. וקורא בתורה כישראל פסול, ודקדק רבינו לומר בלוי: "שמא יאמרו אחד משניהם פסול". ובנוגע לכהן אחר כהן, חשש רק לכבודו של הראשון? כי באמת אין מקום לחוש לכבודו של כהן שני: שאיך אתה חושש בו שהוא בן גרושה ונפסל מכהונה, אם כן מדוע קרא שני במקום לוי אע"פ שאיננו לוי? ולפיכך כל החשש נופל על הכהן הראשון בלבד שפסול הוא, ולכן עלה אחריו כהן זה (גיטין שם).

כ. כֵּיצַד סֵדֶר הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה? אַחַר הַתְּפִלָּה - כָּל יוֹם שֶׁיֵּשׁ-בּוֹ תְּפִלַּת מוּסָף[103], אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ-צִבּוּר וּמוֹצִיא סֵפֶר-תּוֹרָה וְעוֹלִין וְקוֹרִין בּוֹ, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן בְּתַעֲנִית קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וְאַחַר-כָּךְ אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אֲבָל בְּיוֹם-טוֹב לֹא נָהֲגוּ לִקְרוֹת בְּמִנְחָה.

103) כגון ראש־חודש וחול־המועד. 104) ע"פ מס' סופרים פכ"א, ה"ו. ואנו נוהגים לומר קדיש אחר גמר הקריאה לפני חזרת הספר. 105) וכבר כתב רבינו לעיל (פ"ט, ה"יד): שאומרים "סדר קדושה" קודם תפילת מוסף, נמצא שהקדיש עולה לשתיהן כאחד. 106) מס' סופרים, שם. והטעם, כדי להבחין בין קריאת חובה, לקריאת המפטיר בתורה, שאינה אלא משום כבוד התורה, כמבואר לעיל הל' י"ג ובביאורנו.

כא. וּבְמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם-הַכִּפּוּרִים - אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ-צִבּוּר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם[107], אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר-תּוֹרָה וְעוֹלִין וְקוֹרִין בּוֹ, וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן בְּתַעֲנִית קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וְאַחַר-כָּךְ אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אֲבָל בְּיוֹם-טוֹב לֹא נָהֲגוּ לִקְרוֹת בְּמִנְחָה.

107) מפורש לעיל פ"ט, הלכות ה־ו. ואנו נוהגים שלא לומר ביום הכיפורים "סדר קדושה" בתפילת המנחה, אלא לאחריה, כדי להפסיק בינה ובין תפילת נעילה ('הגהות מיימוניות').

כב. וְיוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מוּסָף - כְּשֶׁגּוֹמֵר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר-תּוֹרָה, וְקוֹרְאִין בּוֹ, וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר-כָּךְ אוֹמֵר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם נִפְטָרִין.

כג. אֵין קוֹרְאִין בַּחֲמִשִּׁין[108] בְּבָתֵּי-כְנֵסִיּוֹת, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַצִּבּוּר[109]. וְאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר-תּוֹרָה בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עֲלֵיהֶם לְהִיוֹתָן עוֹמְדִין עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר-תּוֹרָה; לְפִיכָךְ אִם יִצְטָרְכוּ לִקְרוֹת שְׁנֵי עִנְיָנִים[110] - מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי-תּוֹרָה. וְלֹא יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עִנְיָן אֶחָד בִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת[111], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ סֵפֶר רִאשׁוֹן פָּגוּם הָיָה, וּלְפִיכָךְ קוֹרֵא בַּשֵּׁנִי.

108) יש כותבים להם חמשה חומשים – על הקלף ובגלילה כספר־תורה – כל חומש לבדו, ומתוך שאין כל החומשים ביחד – אין קדושתם ספר־תורה המכיל כל החומשים כאחד. 109) גיטין ס, ע"א. אבל בחומשים שלנו הנדפסים בדפוס ואינם נגללים כגליון – אפילו מצד הדין אין קוראים בהם בביהכ"נ בברכה (שו"ע או"ח סימן קמ"ג ס"ב). 110) כגון בשבת ראש־חודש. ולפעמים יצטרכו לקרוא גם שלשה ענינים, כגון ראש חודש טבת שחל להיות בשבת, שמוציאים בו שלשה ספרי־תורה, ראה לקמן פרק יג הלכה כג. 111) כגון כהן גדול ביום הכיפורים שהיה קורא במקדש בפרשת "אחרי מות" מתוך הספר, ובפרשת "ובעשור לחודש" שבחומש במדבר (כט, ז־יא). היה קורא בעל־פה, ולא היה מוציא ספר־תורה שני משום פגמו של ראשון (יומא ע.). ודוקא בענין אחד, אבל בשני ענינים – מותר אפילו לאיש אחד לקרוא. תדע: שהרי ציבור שאין בו יודע לקרות אלא אחד, אותו האחד קורא וגומר מנין כל הקרואים. ראה לעיל (ה"יז). ומה יעשה בראש־חודש טבת שחל להיות בשבת שמוציאים בו שלשה ספרים? על־כרחך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

האחד קורא בשלשתן, ואין לחוש משום פגמו של ספר ראשון, מפני שהם ענינים נפרדים ('מרכבת המשנה').

כד. כָּל הַגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה, גּוֹלְלוֹ מִבַּחוּץ[112]; וּכְשֶׁהוּא מְהַדְּקוֹ, מְהַדְּקוֹ מִבִּפְנִים[113]. וְצָרִיךְ לְהַעֲמִידוֹ עַל הַתֵּפֶר[114], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרֵעַ. מָקוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין סֵפֶר־תּוֹרָה אַחֵר שֶׁקּוֹרְאִין בּוֹ וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְבֵית אַחֵר לְהַצְנִיעוֹ[115] - אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת עַד שֶׁיֵּצֵא סֵפֶר־תּוֹרָה וִילַוּוּ אוֹתוֹ, וְהֵם אַחֲרָיו, עַד הַמָּקוֹם שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ[116].

112) מגילה לב, ע"א. מנהגם היה שמגביה הספר היה גם הגולל, והיה מעמידו בעמודיו התחתונים על ברכיו, ואיש אחר היה אוחז בראשו ב'עצי חיים' העליונים, וזה שהגביה היה גולל את הספר וקושרו בחגורה. ולפיכך כשהוא קושר את הספר בחגורתו צריך להתחיל בקשירתו מבחוץ שהוא הצד שמאחורי הכתב, כי אם יתחיל הקשירה מבפנים כלפי חוץ, הרי הוא כדוחה את הספר מפניו ממנו והלאה ('פרישה', ל'טור' או"ח סי' קמז). 113) שם. הוא צד הכתב – כדי שבקריאה הבאה כשיפתחו את הספר לא יצטרכו להפכו על הכתב להתיר את הקשר כי אין זה דרך כבוד. 114) שם. מקום תפירת יריעות הספר, שאפילו אם יקרע שם אפשר לחזור ולתפרו מחדש. 115) ששם משתמר יותר. 116) סוטה לט, ע"ב. שנאמר: אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג, ה). וגם כיום שמצניעים את הספר בהיכל שבבית הכנסת, אנו נוהגים שלא לצאת מביהכ"נ עד שיכניסו את הספר בהיכל (או"ח סי' קמט).

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) מנהגי קריאת התורה ומשך זמן השלמתה; סדר קריאתה בכל מאורעות השנה; ארבע פרשיות שלפני הפסח וסדר הפסקתן.

א. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט[2] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת. מַתְחִילִין בְּשַׁבָּת שֶׁאַחַר חַג־הַסֻּכּוֹת וְקוֹרִין בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית', בַּשְּׁנִיָּה - 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת'[3], בַּשְּׁלִישִׁית - 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם'[4], וְקוֹרְאִין וְהוֹלְכִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה, עַד שֶׁגּוֹמְרִין אֶת הַתּוֹרָה בְּחַג־הַסֻּכּוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים[5], וְאֵינוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט.

2) שנתפשט ונתקבל. 3) בראשית ו, ט. 4) שם, יב, א. 5) הכוונה לבני ארץ ישראל שנהגו כן בתקופת התלמוד (מגילה כט:).

ב. עֶזְרָא תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין קְלָלוֹת שֶׁבְּסֵפֶר 'וַיִּקְרָא'[6] קֹדֶם עֲצֶרֶת[7], וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה־תּוֹרָה[8] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה[9]. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט, שֶׁיְּהוּ קוֹרְאִין 'בְּמִדְבַּר סִינַי'[10] קֹדֶם עֲצֶרֶת, 'וָאֶתְחַנַּן' אַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, 'אַתֶּם נִצָּבִים'[11] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, 'צַו אֶת אַהֲרֹן' קֹדֶם הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה[12]. לְפִיכָךְ יֵשׁ שַׁבָּתוֹת שֶׁקּוֹרִין שַׁחֲרִית שְׁנֵי סִדְרִים[13], כְּגוֹן 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ' וְ'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע'[14], 'אִם בְּחֻקֹּתַי' עִם 'בְּהַר סִינַי'[15] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[16], כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִימוּ בְּשָׁנָה[17], וְיִקְרְאוּ אוֹתָן הַסְּדָרִים בְּעוֹנָתָן[18].

6) היא פרשת התוכחה בסדר "בחוקותי" (ויקרא כו, יד־מו). 7) חג השבועות, שאז נידונים על פירות האילן וקוראים פרשה זו, לומר: "תכלה שנה וקללותיה" (מגילה לא:). 8) שבפרשת "כי תבוא" (דברים כח, טו־פט). 9) מהטעם הנ"ל, שאז האדם נידון, כלשון המשנה (ר"ה פ"א, מ"ב): "בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (מגילה, שם). 10) היא הפרשה שאחרי "בחוקותי", כדי להפסיק בה בין הקללות שבסדר "בחוקותי" לעצרת (שם, ב'תוספות'). 11) כדי להפסיק בה בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לראש־השנה וכאמור. 12) שאין בה אלא שנים־עשר חודש. ובשנה מעוברת קוראים "זאת תהיה תורת המצורע" קודם הפסח. וסימן לקריאות אלו: פקוד ופסח, מנה ועצור, צום וצלי, קום ותקע. וזה פירושו: קרא פרשת "צו" ואח"כ תעשה פסח; קרא פרשת במדבר המדברת במנין ישראל ופקודיהם, ואח"כ תחוג חג העצרת; צום תענית תשעה באב ואח"כ קרא פרשת ואתחנן, שהיא תרגום צְלֵי שפירושה בקשה ותחנונים; קרא פרשת נצבים ואח"כ תקע בראש־השנה ('הגהות מיימוניות' בשם סדר רב עמרם גאון). וה'טור' או"ח סי' תכח הוסיף סימן לשנה מעוברת "סגרו ופסחו", קראו פרשת מצורע הטעון הסגר ואח"כ תעשו פסח. 13) הואיל וצריך לקרוא סדרים מסויימים בזמנים קבועים, ונוהגים להשלים את התורה בשנה אחת. 14) ששתיהן מדברות בענין אחד בתורת הטמאים וסדר טהרתם. 15) פרשת "בהר" היא קטנה במספר פסוקיה, וראויה להצטרף לקריאת פרשת "בחוקותי", וכן משותפות הן בענין השמיטה הנאמר בפרשת "בהר" וחוזר ונזכר בפרשת "בחוקותי", ככתוב: אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' (ויקרא כו, לד־לה). 16) כגון סדר "חוקת ובלק", או "מטות ומסעי". 17) שהרי בשנה פשוטה שמספר שבתותיה עולה לחמישים, לא תוכל לגמור כל התורה שסדריה עולים למספר חמישים וארבעה; ומה גם ששבת החלה בתוך החג אין קוראים בה בסדר הרגיל אלא מענין המועדות. 18) כי אם תחבר סדרי "בהר ובחוקותי" כאחד, תוכל לכוין לקרוא "במדבר סיני" לפני העצרת כדרוש.

ג. מָקוֹם שֶׁמַּפְסִיקִין בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית, שָׁם קוֹרְאִין בְּמִנְחָה וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי[19] וּלְשַׁבָּת הַבָּאָה. כֵּיצַד? שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית' - בְּמִנְחָה קוֹרִין 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', עֲשָׂרָה פְּסוּקִים אוֹ יוֹתֵר, וְכֵן בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, וְכֵן לְשַׁבָּת הַבָּאָה בְּשַׁחֲרִית מַתְחִילִין מֵ'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', וְקוֹרֵא עַד סוֹף הַסֵּדֶר[20], וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קוֹרִין כָּל הַשָּׁנָה. וּמַפְטִירִין בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת בַּנָּבִיא מֵעֵין שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה[21].

19) לשלשה עולים בלבד, כמבואר לעיל (פ"יב, ה"א). 20) מגילה לא, ע"ב. 21) כגון: בסדר "בראשית" הוא מפטיר: כה אמר... ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וצאצאיה (ישעיה מב, ה) המתאים למעשה בראשית; וכן בסדר "נח" הוא מפטיר (בישעיה נד) על שם הפסוק הנאמר בה: כי מי נח זאת לי וגו' (שם, ט) וכן כולן. ובספר "תשבי" שורש "פטר" נאמר: אנטיוכס מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לפרשת השבוע וקראו בה. ועתה אף שבטלה הגזירה – המנהג הזה לא בטל.

ד. וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים - הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מִפָּרָשַׁת 'צוּ'[22], וְהַשֵּׁנִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שְׁלִישִׁי שֶׁקָּרָא הָרִאשׁוֹן, וּשְׁנֵי פְּסוּקִים שֶׁאַחֲרָיו, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁיֵר בַּפָּרָשָׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[23], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים שֶׁשִּׁיֵּר הַשֵּׁנִי עִם 'וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת', וְהָרְבִיעִי קוֹרֵא 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם'[24]. וְאִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית: בָּאֶחָד קוֹרִין בּוֹ סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת, וּבַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ הַמַּשְׂכִּילִים[25] 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם', וְהַמַּפְטִיר קוֹרֵא[26] עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וּמַפְטִירִין 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ'[27]. וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין 'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי'[28]. וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו 'וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ'[29].

22) צו את בני ישראל... את קרבני לחמי (במדבר כח).
23) וכבר נתבאר לעיל (פרק י"ב, הלכה ג') שאין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים. 24) ואע"פ שפרשה זו יש בה חמשה פסוקים, אין אנו אומרים שיקרא השלישי מ"וביום השבת" המכילה שני פסוקים, ויוסיף עוד פסוק מ"ובראשי חדשיכם" ואז יוכל השני לקרוא כרגיל ולא יצטרך לחזור על מה שקרא הראשון – כי כלל הוא: אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים, לפיכך יצטרך השלישי לקרוא מ"ובראשי חדשיכם" שלשה פסוקים וישייר ממנה שני פסוקים בלבד; וכבר אמרנו: "אין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים" (מגילה כא:). 25) שם, כט, ע"ב. העולה השביעי המשלים את מנין הקרואים.
26) חוזר וקורא מה שקרא המשלים (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז ח"א ב"לשונות הרמב"ם" סח, הכוונה בדברי רבינו: "קורא בו המשלים" – אם רוצה להיות מפטיר, שהרי המפטיר עולה מהמנין (לעיל פ"יב, הי"ז) וזה שחזר ואמר: "והמפטיר קורא" – לומר בין שיהיה משלים בין שלא יהיה, תמיד המפטיר קורא בענין ראש־חודש. ואנו נוהגים לקרוא שבעה קרואים בסדר של שבת, ובספר השני קורא המפטיר מ"וביום השבת", ו"בראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה ('טור' סי' תכה). 27) הוא הפסוק האחרון של ההפטרה, המתחילה ב"כה אמר ה' השמים כסאי" (ישעיה סו, א־כד). 28) שם, א, יד. ואנו לא נוהגים כן, אלא מפטירים: "השמים כסאי" ('הגהות מיימוניות').
29) מגילה לא, ע"א.

ה. כָּל הָעוֹלֶה לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, פּוֹתֵחַ בְּדָבָר טוֹב וּמְסַיֵּם בְּדָבָר טוֹב[30]. אֲבָל פָּרָשַׁת 'הַאֲזִינוּ', קוֹרֵא הָרִאשׁוֹן עַד 'זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם', וְהַשֵּׁנִי מַתְחִיל מִ'זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם' עַד 'יַרְכִּיבֵהוּ', וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'יַרְכִּיבֵהוּ' עַד 'וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ', וְהָרְבִיעִי מִן 'וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ' עַד 'לוֹ חָכְמוּ', וְהַחֲמִישִׁי מִן 'לוֹ חָכְמוּ' עַד 'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי', וְהַשִّשִׁי מִ'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי' עַד סוֹף הַשִּׁירָה[31]; וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ[32]? מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹכֵחָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזְּרוּ הָעָם בִּתְשׁוּבָה.

30) ירושלמי שם, (פ"ג, ה"ז). וכן לא יסיים במי שעשה מעשה רע ('מגן אברהם' סי' קלח סק"ד, ע"פ פירוש המשנה לרבינו, ידים פ"ד, מ"ח). 31) ע"פ הרי"ף מגילה פ"ד; וכן דעת רב פלטוי גאון מובאת ב'טור' (או"ח סימן תכח). וסימן קריאות אלו הזי"ו ל"ך (ראש השנה לא.). 32) שתחילתם וסופם דברים קשים.

ו. שְׁמוֹנָה פְּסוּקִים שֶׁבְּסוֹף הַתּוֹרָה[33], מֵתָּר לִקְרוֹת אוֹתָם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[34]; אַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֹּל תּוֹרָה הִיא וּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲמָרָם[35] - הוֹאִיל וּמַשְׁמָעָן שֶׁהֵם אַחַר מִיתַת מֹשֶׁה, הֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ, וּלְפִיכָךְ מֵתָּר לְיָחִיד לִקְרוֹת אוֹתָן.

33) המתחילים בפסוק: וימת שם משה עבד ה' (דברים לד, ה). 34) מנחות ל, ע"א: "יחיד קורא אותם בבית הכנסת" – ומפרש רבינו שהכוונה לומר שיכולים לקרותם בביהכ"נ בברכה תחילת וסוף אפילו כשאין שם עשרה, והראב"ד חולק על רבינו ומפרש את דברי התלמוד: "יחיד קורא אותם" לומר: שאדם אחד קוראם ואין הפסקה בהם להזמין עולה אחר לקרות, ומסתמך על דברי ה"ירושלמי" (מגילה פ"ג, ה"ז). וכן פירש רש"י (מנחות, שם). 35) שם: "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע".

ז. קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים[36] אֵין מַפְסִיקִין בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן[37] - מַתְחִיל בְּפָסוּק שֶׁלְּפָנֵיהֶם, וּמְסַיֵּם בְּפָסוּק שֶׁל אַחֲרֵיהֶם[38]. וּקְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה־תּוֹרָה - אִם רָצָה לִפְסֹק בָּהֶן, פּוֹסֵק[39]; וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם שֶׁלֹּא לִפְסֹק בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן.

36) ויקרא כו, יד־מד. 37) מגילה לא, ע"ב. שנאמר (משלי ג, יא): מוסר ה' בני אל תמאס, והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרותן, וב'ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז) אמרו: אמר הקב"ה: "אינו בדין שיהו בני מתקללים ואני מתברך".
38) מגילה, שם. כי אין אומרים ברכה על הפורענות, ופסוק אחד לאו דוקא, שהרי אין מתחילים ומשיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים, אלא קורא שלשה פסוקים אחריהם שבהם נגמרת הפרשה, וכן לפניהן ('תוספות', שם).
39) מגילה, שם. ומה בין ראשונות לאחרונות? הראשונות – משה מפי הגבורה אמרן, כלומר: נעשה שליח להקב"ה לאמרן, ובלשון רבים נאמרו, שהרי נאמר בהן: ונתתי פני בכם... **והבאתי עליכם חרב... ונתתי את עריכם...** והאחרונות – משה מפי עצמן אמרן (ברוח הקודש), כלומר: אם תעברו על מצוות ה' הוא יקפיד עליכם כך וכך ובלשון

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יחיד: יככה ה'... יתן ה'... ולפיכך אין תוכחתן קשה כבראשונות.

ח. מַפְסִיקִין לַמּוֹעֲדוֹת וּלְיוֹם־הַכִּפּוּרִים[40] וְקוֹרְאִין בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד, לֹא בְּסֵדֶר שַׁבָּת. וּמִשֶּׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרְאִין בְּכָל מוֹעֵד עִנְיָנוֹ[41], וְשוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד[42]. וּמַה הֵן קוֹרִין? בַּפֶּסַח - בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים[43]. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִשִּׁכּוּ וּקְחוּ לָכֶם'[44], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח גִּלְגָּל[45], וּבְיוֹם־טוֹב שֵׁנִי[46] - 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב'[47], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח יֹאשִׁיָּהוּ[48], בַּשְּׁלִישִׁי - 'קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר'[49], בָּרְבִיעִי - 'אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה'[50], בַּחֲמִישִׁי - 'פְּסָל לְךָ'[51], בַּשִּׁשִּׁי - 'וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ'[52], בְּיוֹם־טוֹב אַחֲרוֹן - 'וַיְהִי בְּשַׁלַּח' עַד סוֹף הַשִּׁירָה[53], עַד 'כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ', וּמַפְטִירִין 'וַיְדַבֵּר דָּוִד'[54], וּבַשְּׁמִינִי - 'כָּל הַבְּכוֹר'[55], וּמַפְטִירִין 'עוֹד הַיּוֹם'[56].

40) מגילה פ"ג, משנה ד. מפני שיום הכיפורים נקרא: "שבת שבתון" (ויקרא כג, לב) ואסור במלאכה כשבת, הייתי אומר שלא נפסיק בו מסדרי שבת, וכן הואיל ויום הכיפורים שונה משאר המועדות שקוראים בו בשחרית ובמנחה, הייתי אומר שבשחרית יקראו בסדר השבת, ובמנחה יקראו מענין יום הכיפורים ('תוספות יום טוב', שם). 41) מגילה פ"ג, מ"ו. שנאמר (ויקרא כג, מד): וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וכי כל המצוות לא אמרן משה לישראל? אלא מלמד שתיקן להם לקרוא בכל מועד מענינו. 42) מגילה לב, ע"א. מן הפסוק הנזכר: "מלמד שהיה משה מדבר עמהם הלכות כל מועד בזמנו להודיעם חוקי האלהים ותורותיו (רש"י, שם). 43) ויקרא כג, א־מד. 44) שמות יב, כא־נא. 45) יהושע ה, ב; שם, ו, א. 46) בגולה מדובר כאן, שיש שם שני ימים־טובים, ובארץ אנו קוראים ככל הסדר הזה אלא שאין אצלנו קריאת יום השמיני כלל, שהרי הוא חול. 47) ויקרא כב, כו־לג; כג, א־מד. 48) מלכים־ב כג, א־כה. 49) שמות יג, א־טז. 50) שם, כב, כד־ל; כג, א־יט. 51) שם, לד, א־כו. 52) במדבר ט, א־יד. ובכל הפרשיות האלה ידובר על חג הפסח, וסדר קריאתן כסדר כתיבתן בתורה. 53) שמות יג, יז עד פרק טו פסוק כז. לפי שבשביעי של פסח אמרו אבותינו שירה על הים בצאתם ממצרים. 54) תהלים יח, א־נא, שגם הוא שירה ומדובר בה מיציאת מצרים, ככתוב: עלה עשן באפו – וישלח חציו ויפיצם, המכוונים למכות ה' במצרים (רש"י, מגילה לא.). 55) דברים טו, יט עד פרק טז, א־יז, שמדובר בו בענין המועדות. וסימן קריאות אלו: "משך "תורא "קדש "בכספא "פסל "במדברא "שלח "בוכרא [שם]. 56) ישעיה י, לב עד סוף פרק יב המדבר במפלת סנחריב שהיתה בליל פסח, ועל גאולתנו העתידה (מגילה, שם). ואם חל יום שמיני להיות בשבת, מתחילים מ"עשר תעשר" (דברים יד, כב) עד סוף פרשת "ראה" כדי להספיק לשבעה קרואים העולים לתורה בשבת, וכן ביו"ט שני של העצרת, וכן בשמיני העצרת שחל בשבת, ראה בסמוך ה"ט יב ('הגהות מיימוניות'). וכל הסדר האמור כאן בהלכה זו לא ישתנה, אלא־אם־כן כשחל הפסח להיות ביום חמישי, אז אנו קוראים "פסל לך" ביום השבת, וביום א' קוראים "קדש לי כל בכור" כי כלל הוא שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות קוראים בה "פסל לך" כמבואר בסמוך ה"טז. ומתחילים מ"ראה אתה אומר אלי" (שמות לג, יב) כדי לספק לכל ז' הקרואים, ומפני שיש בקריאה זו מענין שבת ורגלים וחוה"מ, קוראים אותה בשבת שהיא יום אסיפת ציבור הבא להתפלל (מגילה לא. וברש"י שם).

ט. בָּעֲצֶרֶת קוֹרִין בְּ'שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת'[57]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִים בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי'[58], וּמַפְטִירִין בַּמֶּרְכָּבָה[59], וּבַשֵּׁנִי[60] קוֹרִין בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמַפְטִירִין בַּחֲבַקּוּק[61].

57) דברים טז, ט. 58) שמות יט, א' עד סוף פרק כ', לפי שביום הזה שהוא ששה בסיון ניתנה תורה לישראל, ופרשה זו מדברת במתן תורה. 59) האמורה ביחזקאל פרק א', על שם שירד הקב"ה על הר סיני בהוד מרכבתו. 60) בגולה שעושים שני ימים־טובים. 61) פרק ג', המדבר במתן תורה שכתוב בו: "אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן" וכו' ורבותינו דרשוהו (ע"ז ב:): בענין מתן תורה.

י. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה קוֹרִין 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ'[62]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'וַיָּסָּ פָּקַד אֶת שָׂרָה'[63], וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם'[64], וּבַשֵּׁנִי קוֹרִין 'וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם'[65], וּמַפְטִירִין 'הֵבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם'[66].

62) במדבר כט, א. 63) בראשית כא, א. 64) שמואל־א, א. כי בראש־השנה נפקדו שרה וחנה (ר"ה יא.). 65) בראשית כב, עד סוף הפרק כדי להזכיר ענין עקידת יצחק. 66) ירמיה לא, יט. שנאמר בו: "זכור אזכרנו עוד... רחם ארחמנו" וחובת היום להזכיר בו "זכרונות" של טובה, (כמבואר בראש השנה לב:).

יא. בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּשַׁחֲרִית קוֹרִין 'אַחֲרֵי מוֹת'[67], וּמַפְטִירִין 'כֹּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא'[68], בְּמִנְחָה קוֹרִין בָּעֲרָיוֹת שֶׁבְּ'אַחֲרֵי מוֹת'[69], כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר וְיִכָּלֵם כָּל מִי שֶׁנִּכְשַׁל בְּאַחַת מֵהֶן וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה[70], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וּמַפְטִיר בְּיוֹנָה[71].

67) ויקרא פרק טז, המדבר בעבודת יום הכיפורים. 68) ישעיה נז, טו עד סוף פרק נה, המדבר בענין התשובה והתענית, ככתוב שם פסוק ו' "הלא זה צום אבחרהו" וגו'. 69) ויקרא פרק יח. 70) תשובת הגאונים. (מובאת ב"אוצר הגאונים" למגילה אות רב"ז). 71) כל ספר יונה, ומדובר בו בענין תשובת אנשי נינוה, ושקיבל הקב"ה תשובתם ככתוב: וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה (שם, ג, י).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יב. בְּסִכּוֹת, בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים הָרִאשׁוֹנִים, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁהִיא ׳שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז׳ וְגוֹ׳, וּמַפְטִירִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן ׳הִנֵּה יוֹם בָּא לַיְיָ׳[72], וּבְיוֹם שֵׁנִי - ׳וַיִּקָּהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׳[73], וּבְיוֹם־טוֹב אַחֲרוֹן[74] קוֹרִין ׳כָּל הַבְּכוֹר׳, וּמַפְטִירִין ׳וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה׳[75], וּלְמָחָר קוֹרִין ׳וְזֹאת הַבְּרָכָה׳[76], וּמַפְטִירִין ׳וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה׳[77], וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּפְטִירִין ׳וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת[78] מֹשֶׁה׳. וּבִשְׁאָר יְמוֹת הֶחָג קוֹרִין בְּקָרְבְּנוֹת הֶחָג[79].

72) זכריה יד, עד סוף הפרק. ומדובר בו על חג הסוכות, ככתוב: ועלו מדי שנה בשנה... ולחוג את חג הסוכות (שם, טז). 73) מלכים־א, ח, ב־כב. לפי שאותה אסיפה היתה בחג הסוכות. 74) הוא חג שמיני העצרת. 75) מלכים־א ח, נד־סו. ונאמר שם: **ביום השמיני** שלח את העם ויברכו את המלך. 76) לפי שהוא סוף כל המועדות, חותמים בו בברכת משה רבינו שבירך את ישראל (ר"ן למגילה פ"ג). 77) מלכים־א ח, כב־נג. המדבר בתפילת שלמה – ביום שמיני העצרת – לשלום העם וקיומו. וכל אלה הדברים מקורם במס' מגילה דף לא, ע"א. 78) יהושע פרק א. דעת רב האי גאון מובאת ב'תוספות' (שם). ולדעת ה'טור' או"ח סי' תרסט, מקורו ב'ירושלמי'. והטעם: לפי שחתמנו בפטירתו של משה רבינו, מפטירים במה שציוה הקב"ה לאחר פטירתו ליהושע תלמידו (ר"ן שם פ"ג). ואנו נוהגים להוציא שלשה ספרי תורה, וקוראים בראשון "וזאת הברכה" עד סוף התורה; ובשני "בראשית ברא" עד "אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב, ג), כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג ולומר: כבר סיימו את התורה ואינם רוצים לקרותה עוד. ובשלישי קוראים ב"סדר הקרבנות", כמבואר בסמוך הל' יד. וקוראים ליום־טוב זה, האחרון לחג: "שמחת תורה", לפי ששמחים בו ועושים סעודה לכבוד סיום התורה ע"פ המדרש ב"קהלת רבה" פרק א, על הפסוק: ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים־א ג, טו) "מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה (שו"ע או"ח סי' תרסט).
79) האמורים בפרשת פנחס (במדבר כט, יז־לד).

יג. כֵּיצַד? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא שְׁתֵּי פָרָשִׁיּוֹת[80]. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרֵא הַכֹּהֵן ׳וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי׳[81], וְלֵוִי קוֹרֵא ׳וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי׳[82], וְיִשְׂרָאֵל קוֹרֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהָרְבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי[83]. וְכֵן בַּיּוֹם הָרְבִיעִי, שֶׁהוּא שֵׁנִי שֶׁל חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרִין ׳וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי׳, ׳וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי׳, וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם.

80) בחוץ לארץ ידובר, שהיו מסופקים בקביעות היום המדוייק של ראש־חודש, אשר על כן היו עושים שני ימים־טובים מספק, ולפיכך ביום השלישי שהוא חול־המועד הם מסופקים שמא זה רק שני לחג, כי יתכן שיום ט"ו בתשרי שהוא התחלת חג הסוכות חל ביום־טוב השני, ויתכן גם שט"ו בתשרי חל ביום־טוב הראשון ויום זה הוא כבר השלישי לחג. ובנוגע למנהג ארץ ישראל – ראה בסמוך בסוף ההלכה. 81) סוכה נה, ע"א. כי שמא שני הוא. 82) כי שמא שלישי לחג הוא. 83) שהוא בא לכבוד היום – שהרי בכל יום חול קוראים רק שלשה – ולפיכך הוא חשוב לקרוא את ספיקי היום. אבל ביו"ט שני עצמו, אין אנו קוראים אלא "**ובחמשה עשר יום**" בלבד, אע"פ שגם הוא ספק שני, אין אנו מזלזלים בו לקרוא בו "וביום השני" כדי שלא יבואו להקל בקדושת יו"ט שני (ר"ן למגילה פ"ג). ויש להעיר שבנוסח דפוס רומי ושוינצינו, כתוב: "וישראל קורא וביום **הרביעי**". אבל מרן הכסף־משנה סובר שגירסא משובשת היא, ונימוקו עמו כי מה לנו לקרוא בהתחלת חול־המועד "וביום הרביעי" שאינו מספיקי היום כלל, ומשום כך הוא מאשר את גירסתנו שבספר, ואמנם כך כתוב ברי"ף למגילה פ"ג על־פי דעת הגאונים. ובארץ ישראל שאין שם "ספיקא דיומא" אין קוראים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שני לחג שהוא ראשון לחול־המועד קורא כהן "וביום השני" והשלשה העולים אחריו חוזרים וקוראים אותה פרשה עצמה (שו"ע או"ח סי' תרסג סעיף א').

יד. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִיָּמִים טוֹבִים, וְכֵן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים וּבְשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית[84]: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ אֵלּוּ הָעִנְיָנוֹת שֶׁאָמַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ קָרְבַּן אוֹתוֹ הַיּוֹם הָאָמוּר בְּחֲמֵשׁ הַפְּקוּדִים[85] בַּתּוֹרָה, וְהַקּוֹרֵא עִנְיַן הַקָּרְבָּן[86] הוּא מַפְטִיר בַּנָּבִיא.

84) לפי שהזכיר שבימי חול־המועד סוכות אנו קוראים בקרבנות החג, הוא משמיענו שבכל ימים־טובים ואף בחול־המועד פסח אנו קוראים בקרבנות היום נוסף על הקריאה בענין היום שהזכיר לעיל, ותפס יום הכיפורים ופסח לדוגמא בעלמא. 85) הוא חומש "במדבר" המתחיל במנין בני ישראל ופקודיהם, בפרשת פנחס פרקים כח־כט. ודבר זה שאנו קוראים בקרבנות היום בכל המועדים, אינו מפורש בתלמוד אלא מקובל בידינו מימי הגאונים ונזכר בסדר רב עמרם גאון ('הגהות מיימוניות'). ויש סומכים מנהג זה בקשר עם דברי התלמוד (מגילה לא:) "אמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם! שמא חס־ושלום ישראל חוטאים לפניך, ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה... אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות – כל זמן שקוראים בהם, מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם". ובשבת אין אנו קוראים בסדר הקרבנות, כי אין קרבן מוסף של שבת תופס בתורה אלא שני פסוקים בלבד (ראה במדבר כח, ט־י) ואין לקרוא בתורה פחות משלשה פסוקים, ועוד שאין קרבן מוסף של שבת בא **לכפר** אלא **לרצות** בלבד, שהרי לא נאמר בו "לכפר" כבשאר קרבנות החג, לפיכך אין בו הטעם של "מחילת עוונות" שבאגדה הנ"ל (ר"ן למגילה פ"ג). הוא שאנו אומרים בתפילת מוסף לשבת: "תכנת שבת **רצית** קרבנותיה" "למה רצית קרבנותיה? שבשאר ימים־טובים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

באים הקרבנות – חטאת, ובשבת – כולם באים עולות" ('טור' או"ח סי' רפג). 86) שבו הקריאה נגמרת.

טו. וּבְכָל יוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים אוֹ שְׁלֹשָׁה[87], אִם הוֹצִיאוּ זֶה אַחַר זֶה[88] - כְּשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָרִאשׁוֹן, אוֹמֵר קַדִּישׁ[89] וּמוֹצִיא הַשֵּׁנִי, וּכְשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָאַחֲרוֹן אוֹמֵר קַדִּישׁ[90]. וּכְבָר אָמַרְנוּ[91], שֶׁהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר שֶׁקּוֹרֵא הַמַּשְׁלִים לְעוֹלָם[92], וְאַחַר־כָּךְ מַפְטִירִין בַּנָּבִיא.

87) ראה בסמוך הלכה כ"ג. 88) כלומר, שלא כמנהגנו היום שאנו מוציאים את כולם בבת אחת. 89) שבו קראו וגמרו סדר היום, וחשוב הוא לומר עליו קדיש. 90) כי אחרי גמר הקריאה באופן סופי, ראוי לומר קדיש. 91) לעיל (פ"יב, ה"כ). 92) אפילו ביום שאין מוציאים אלא ספר אחד, שעדיין עתיד המפטיר לקרוא באותו ספר. כל־שכן כשמוציאים שני ספרים נפרדים, וגמרו לקרוא בספר הראשון ואין המפטיר עתיד לקרוא בו – שצריך לומר עליו קדיש, אפילו כשיוציאו שני הספרים כאחד (כסף־משנה). ואנו נוהגים לומר קדיש לפני קריאת המפטיר בין כשקוראים בספר אחד בין כשקוראים בשלשה ספרים, ואין אנו אומרים אלא קדיש אחד בלבד (רמ"א או"ח סי' רפב ס"ד).

טז. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד - בֵּין בְּפֶסַח, בֵּין בְּסֻכּוֹת - קוֹרִין בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת 'רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי'[93], וּמַפְטִירִין בַּפֶּסַח - הָעֲצָמוֹת הַיְּבֵשׁוֹת[94], וְאִם חָלָה בְּתוֹךְ הֶחָג[95] - 'בְּיוֹם בֹּא גוֹג'[96].

93) נתבאר לעיל (ה"ח). 94) יחזקאל לז. 95) זה חג הסוכות. 96) שם, לח, יח, – לט, טז. וכתב ה'טור' (או"ח סי' תצ) שאמר רב האי גאון: שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, ונצחון גוג ומגוג בתשרי – לפיכך אנו מפטירים כסדר הזה.

יז. בַּחֲנֻכָּה - בְּיוֹם רִאשׁוֹן קוֹרִין מִבִּרְכַּת כֹּהֲנִים[97] עַד סוֹף קָרְבַּן הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן[98], וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי קוֹרִין קָרְבַּן נָשִׂיא שֶׁהִקְרִיב בַּשֵּׁנִי[99], וְכֵן עַד יוֹם הַשְּׁמִינִי; בְּיוֹם שְׁמִינִי קוֹרִין עַד סוֹף הַקָּרְבָּנוֹת, עַד סוֹף הַסֵּדֶר[100]. וּמַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁל חֲנֻכָּה בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה[101]; וְאִם הָיוּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[102] בַּחֲנֻכָּה - מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה, וּבַשְּׁנִיָּה בְּגֵרוֹת שְׁלֹמֹה[103]. וְהַקּוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה הוּא שֶׁמַּפְטִיר בַּנָּבִיא[104]. בְּפוּרִים קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'וַיָּבֹא עֲמָלֵק'[105].

97) מגילה ל, ע"ב: "בחנוכה קוראים בנשיאים" והטעם מפורש בפסיקתא רבתי, פסקא ו' (מובאת ב'טור' או"ח סי' תרפד), כי נשלמה מלאכת המשכן ביום כ"ה בכסלו, שהוא א' דחנוכה, ומתחילים מברכת כהנים, לפי שנס חנוכה נעשה על ידי כהנים. ובספר "מכבי" כתוב: שכשניצחו החשמונאים, מצאו את המזבח משוקץ מתקרובת היוונים, שהקטירו עליו לעבודה־זרה, סתרו אותו ובנאוהו מחדש, וחנכו אותו בכ"ה בכסלו, לפיכך אנו קוראים בימי חנוכה על חנוכת המזבח וכליו ('תוספות יום טוב' מגילה פ"ג, מ"ו). 98) במדבר ו, כב, עד פרק ז, יז, כהן קורא עד ביום הראשון (שם, ז, יב) ולוי וישראל כל פרשת קרבן היום ('הגהות מיימוניות'). 99) כהן קורא עד "פר אחד בן בקר" (שם, כא). לוי עד "ביום השלישי", וישראל חוזר וקורא "ביום השני", ועל דרך זו בכל יום (שו"ע או"ח סי' תרפד ס"א). 100) כהן ולוי קוראים בקרבן היום, וישראל קורא מ"ביום התשיעי" עד "כן עשה את המנורה" ('הגהות מיימוניות'). 101) זכריה ב, יד עד פרק ד, ז. ע"ש הכתוב שם "ראיתי והנה מנורת זהב". 102) כגון שחל יום א' של חנוכה בשבת. 103) מלכים־א ז, מ־נ. על שם הכתוב שם "ואת המנורות חמש מימין" וגו' והטעם שאנו מפטירים בנרות זכריה תחילה, אע"פ שנכתבו אחרי "נרות שלמה", כי נבואת זכריה נאמרה על העתיד, וראויה להעדיפה על "נרות שלמה" שנכתבו לשעבר (ר"ן). 104) שהרי אנו קוראים של חנוכה בספר האחרון. וכלל הוא: שהקורא אחרון בספר הוא המפטיר בנביא. 105) שמות יז, ח־טז. כי המן מזרעו של עמלק הוא.

יח. בְּתִשְׁעָה בְּאָב קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'כִּי תוֹלִיד בָּנִים'[106], וּמַפְטִירִין 'אָסֹף אֲסִיפֵם נְאֻם יְיָ'[107], וּבְמִנְחָה קוֹרִין 'וַיִּחַל מֹשֶׁה', כְּשֶׁאָר יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת. וּבְשֶׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת, שֶׁאָנוּ מִתְעַנִּים עַל מַה שֶּׁאֵרַע לַאֲבוֹתֵינוּ[108], קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה: הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא 'וַיִּחַל מֹשֶׁה' אַרְבַּע פְּסוּקִים[109], וְקוֹרֵא הַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'פְּסֹל לְךָ' עַד 'אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ'[110]. וּבַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָן הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, כְּגוֹן בַּצֹּרֶת[111] וְדֶבֶר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, קוֹרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת[112], כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ הָעָם וְיִכָּנֵעַ לְבָבָם כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָם[113].

106) דברים ד, כד־מ. המדובר שם בפורעניות ישראל אם יכעיסו את ה'. 107) ירמיה ח, יג – ט, כג. המדובר שם בחורבן ציון, ככתוב: "כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו". 108) כגון י"ז בתמוז, ותענית "צום גדליה". 109) שמות לב, יא־מד. 110) שם לד, א־י. והמקור לקריאה זו, במסכת סופרים פרק י"ז ה"ז. 111) עצירת גשמים, מלשון הכתוב (ירמיה יז, ח): ובשנת בצורת לא ידאג. 112) שבסדר "בחוקותי". (מגילה לא.) וההבדל בקריאה בין תענית לתענית, מקורו בדברי רב האי גאון ("אוצר הגאונים" שם). ואנו נוהגים היום לקרוא: "ויחל משה" (או"ח סי' תקסז). 113) וכלשון רש"י (שם) "להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהם מתענים עליה".

יט. נָהֲגוּ הָעָם לִהְיוֹת מַפְטִירִין קֹדֶם תִּשְׁעָה בְּאָב בְּשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹכָחוֹת: שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה מַפְטִירִין בְּ'דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ'[114], שְׁנִיָּה - 'חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ'[115], שְׁלִישִׁית - 'אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה'[116]. וְכֵן שַׁבָּת שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב מַפְטִירִין 'נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי'[117]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט בְּעִירֵנוּ לִהְיוֹת מַפְטִירִין בְּנֶחָמוֹת יְשַׁעְיָהוּ מֵאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ־הַשָּׁנָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְשַׁבָּת שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מַפְטִירִין 'שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל'[118].

114) ירמיה פרק א. 115) ישעיה פרק א. 116) שם, כא. ואנו נוהגים לקרוא דברי ירמיהו – לשבת ראשונה, שמעו דבר ה' (ירמיה ב, ד) – לשבת שניה, חזון ישעיה – לשבת שלישית. 117) ישעיה פרק מ. 118) וזה סדר ההפטרות לפי מנהגנו ע"פ ה"פסיקתא דרב כהנא": שלש של פורענות, שבע של נחמה ושתים של תשובה, המתחיל מפרשת פינחס שאחרי י"ז בתמוז, ומסיים בשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים וסימנן: דש"ח גו"ע אר"ק שד"ש, וזה פירושו: "דברי ירמיהו", "שמעו דבר ה'", "חזון ישעיה" – אלו שלש פורענות; "נחמו נחמו עמי", "ותאמר ציון עזבני ה'" (ישעיה מט, יד), "עניה סוערה" (שם, נד, יא), "אנכי אנכי הוא מנחמכם" (שם נא, יב), "רני עקרה" (שם, נד, א), "קומי אורי" (שם, ס), "שוש אשיש בה'" (שם סא, י) – אלו שבע של נחמה; "דרשו ה' בהמצאו" – לתענית גדליהו, בשלישי לתשרי – (שם, נה, ו), "שובה ישראל עד ה' אלהיך" (הושע יד, ב) לשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים. ע"פ ה'בית יוסף' (או"ח סי' תכח).

כ. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[119] וּמַפְטִירִין בִּיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן[120]. וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַשַּׁבָּת[121], וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[122]. בַּשְּׁנִיָּה קוֹרִין 'זָכוֹר'[123], וּמַפְטִירִין 'פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמָלֵק'[124]; אֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁנִיָּה? כָּל שֶׁחָל פּוּרִים לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ[125], וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת. בַּשְּׁלִישִׁית קוֹרִין פָּרָה אֲדֻמָּה[126], וּמַפְטִירִין 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם'[127]; וְאֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁלִישִׁית? הַסְּמוּכָה לָרְבִיעִית[128]. בָּרְבִיעִית קוֹרִין 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה'[129], וּמַפְטִירִין 'בָּרֹאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ'[130]; וְאֵי־זוֹ הִיא רְבִיעִית? כָּל שֶׁחָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת.

119) היא פרשת "כי־תשא" (שמות ל, יא־טז) הנאמר בה: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" וגו'. 120) מלכים־ב, יב. וכתוב בה: "כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר" וגו'. 121) באמצע השבוע. 122) מגילה כט־ל, ע"א, להודיע שיביאו שקלים במשך חדש אדר, כדי שיקריבו במקדש את הקרבנות באחד בניסן מהכסף החדש, שנאמר: זאת עולת חודש בחדשו (במדבר כח, יד) אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, הוא ששנינו (שקלים פ"א, מ"א): "באחד באדר משמיעים על השקלים". 123) דברים כה, יז. זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן שהוא מזרעו. 124) שמואל־א טו, ב. 125) אבל אם אין פורים חל להיות בתוכה, אין קוראים בה "פרשת זכור" למרות שהיא שניה לשבת פרשת שקלים, כגון: שחל ר"ח אדר להיות בתוך השבת, כי אז אין פורים שהוא בי"ד באדר חל בשבת שאחריה אלא לאחר מכאן – לפיכך מפסיקים בשבת זו, וקוראים פרשת זכור בשבת הבאה שהיא סמוכה לפורים. אבל אם חל ר"ח אדר בשבת, אז השבת הבאה היא סמוכה לפורים וקוראים בה "פרשת זכור", ואין הפסקה בין שבת "פרשת שקלים" לשבת "פרשת זכור". 126) במדבר יט, א־כב. שהיא מטהרת את הטמאים, ומזהירים בקריאתה את ישראל לטהר עצמם כדי שיעשו קרבן הפסח בטהרה (מגילה כט, וברש"י). 127) יחזקאל לו, כה. שמדבר בטהרת הטמאים. 128) שקוראים בה "פרשת החודש", כמבואר בסמוך, ואם אינה סמוכה לרביעית מפסיקים בה וקוראים "פרשת פרה" בשבת הבאה שהיא סמוכה לרביעית, וכפי שיתבאר בסמוך. 129) שמות יב, א־כ. שמדברת בקרבן פסח. 130) יחזקאל מה, יח עד פרק מו א־טו.

כא. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁפְּעָמִים תִּהְיֶה הַפְּסָקָה בֵּין שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה[131] אוֹ בֵּין שְׁנִיָּה[132] וּשְׁלִישִׁית, וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁתֵּי הַפְּסָקוֹת[133]: בֵּין רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה וּבֵין שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית; אֲבָל בֵּין שְׁלִישִׁית לָרְבִיעִית אֵין מַפְסִיקִין[134].

131) כגון שחל ר"ח אדר ביום שני, כי אז השבת שאחריו ביום ו' באדר ואינה סמוכה לפורים ומפסיקים בה. 132) כגון שחל ר"ח אדר בשבת, כי אז קוראים בשבת שאחריו ב"פרשת זכור" כי היא סמוכה לפורים, ובשבת שאחריה שהיא בט"ו באדר מפסיקים, וקוראים "פרשת פרה" בשבת שאחריה. 133) כגון שחל ר"ח אדר ביום שישי, אז מפסיקים בשבת שאחריו שהיא ב' באדר, וקוראים "פרשת זכור" בשבת לאחריה שהיא ט' באדר, וכן מפסיקים לקרוא "פרשת פרה" בשבת שאחריה שהיא ט"ז באדר הואיל ואינה סמוכה ל"פרשת החודש". וסימן ההפסקות ב"ו, ז' ט"ו, ו' ב' ט"ז. וזה פירושו: חל ר"ח אדר ביום ב', אז ההפסקה בשבת השניה שהיא בששה לאדר. חל ר"ח אדר ביום ז', אז מפסיקים בשבת השלישית שהיא בחמשה עשר לאדר. חל ר"ח אדר ביום ו', מפסיקים בשבת השניה, שהיא בשני לאדר, וגם בשבת השלישית שהיא בששה עשר לחודש. וכן אם חל ר"ח אדר ביום ד', מפסיקים בשבת שניה שהיא ד' לחודש, וסימנו ד"ד. אבל בשאר הימים אין ראש־חודש אדר חל בהם, כי הימים הראויים לקביעות ראש־חודש אדר הם: ז', ב', ד, ז'. 134) ירושלמי מגילה (פ"ג, ה"ה): "בדין הוא שתקדים "החודש" ל"פרה", שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, (שהרי לא היו יכולים לשרוף פרה אדומה לטהר באפר את הטמאים עד שהוקם המשכן, נמצא פרה מאוחרת לר"ח ניסן) ולמה פרה קודמת? – שהיא טהרתם של ישראל", ולפיכך אין מפסיקים בין "פרה" ל"החודש" כדי שלא להקדימה כ"כ אחרי שהיתה ראויה להיות מאוחרת.

כב. כָּל פָּרָשָׁה מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ, אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָהּ בְּסֵפֶר שֵׁנִי, אַחַר שֶׁקּוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת בַּסֵּפֶר שֶׁהוֹצִיאוּ רִאשׁוֹן. חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[135], וְהָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת[136] בִּ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' -

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא[137] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר'[138]; וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת 'כִּי תִשָּׂא' עַצְמוֹ - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וַיַּקְהֵל', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּסֵפֶר שֵׁנִי[139] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת'[140].

135) גירסא זו נמשכת אחרי גירסת הרי"ף במס' מגילה פ"ג, אבל בנוסח התלמוד (מגילה ל.) שלפנינו לא נזכר ר"ח כלל. וכבר החליט ה"קרבן נתנאל" לרא"ש שם, שיש כאן טעות הדפוס, וכן החליט ה"נחל אשכול" בפירושו ל"האשכול" ח"ב עמ' 66. וכן הדעת נותנת. 136) של פרשת שקלים. 137) באותו ספר, כמבואר ב'טור' או"ח סי' תרפה. 138) ואין אנו אומרים יקראו הששה עד "כי־תשא" והשביעי ימשיך הלאה, כי אז לא יהיה הדבר ניכר שמצות היום ב"פרשת שקלים", ויחשבו שפרשת "ואתה תצוה" מסתיימת עד "ועשית כיור" (מגילה ל.). 139) שאי־אפשר לקרוא בספר הראשון הואיל ויצטרך לגלול ולדלג חזרה לראש פרשת "כי־תשא" ואין מדלגים בשני ענינים, כמבואר לעיל פרק י"ב, ה"ה והלכה כ"ג. 140) ואין אנו אומרים שיתחילו הששה מ"ועשית כיור נחושת", והשביעי יקרא מ"כי־תשא" עד "ועשית", כי זה נראה כקורא למפרע (המאחר את המוקדם), לפיכך מוטב שהשביעי יחזור על מה שכבר קראו (מגילה שם). ויש להעיר שלפי חלוקת קריאת הסדרים שבימינו, לא יארע לעולם ש"פרשת שקלים" תחול ב"ואתה תצוה" או ב"כי־תשא" (ר"ן למגילה פרק ג).

כג. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרִין בוֹ 'כִּי תִשָּׂא'[141]. וְכֵן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: קוֹרִין סֵדֶר הַיּוֹם בָּרִאשׁוֹן, וְעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בַּשֵּׁנִי, וְ'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה' בַּשְּׁלִישִׁי[142].

141) מגילה כט, ע"ב. 142) דבר זה נלמד מהדין הקודם המפורש בתלמוד כאמור, ועדיף ממנו. כי בדין הקודם אין ב"הפטרת שקלים" שום רמז לראש־חודש, ובכל זאת נדחית הפטרת ר"ח מפניה, אע"פ שהיא תדירה, ואילו בהפטרת "החודש הזה" (יחזקאל מה, יח) יש בה פסוק מפורש המדבר בענין ראש־חודש, ככתוב (שם, מו, ג): והשתחוו עם הארץ... בשבתות ובחדשים לפני ה', ואין ענין ר"ח נדחה כלל ('אור שמח').

כד. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרֵא בוֹ עִנְיַן חֲנֻכָּה[143]. חָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע הַשַּׁבָּת - שְׁלֹשָׁה קוֹרִין בְּעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהָרְבִיעִי קוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה[144].

143) מגילה, שם. 144) (שם) ראש־חודש תדיר מחנוכה, לפיכך קוראים בענין ראש־חודש תחילה, כי כלל הוא: "תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם".

כה. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּכָל שַׁבָּת בְּצִבּוּר, חַיָּב לִקְרוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ סֵדֶר שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת[145] שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם. וּפָסוּק שֶׁאֵין בּוֹ תַּרְגּוּם[146], קוֹרְאֵהוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד שֶׁיַּשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר[147].

145) ברכות ח, ע"ב: "שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכים לו ימיו ושנותיו", וזמן הקריאה מתחיל מתחילת השבוע מיום הראשון. ובמכילתא פ' בא על הפסוק "והיה כי יאמרו אליכם בניכם" נאמר: שלשה דברים ציוה רבינו הקדוש לבנו לפני פטירתו... שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. 146) כגון "ראובן שמעון" וגו' (שמות א, ב), או "את דיבון ואת עטרות" (במדבר לב, לד). 147) זה מאמר חוזר לתחילת ההלכה, באופן ש"בשמיני העצרת" השלים פרשיות כל התורה יחד עם קריאת הציבור בבית הכנסת. וכתב ה'טור' (סימן רפ"ה) שאם לומד הפרשה עם פירוש רש"י, הרי זה חשוב כמו תרגום, שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. אלא שדעת רב עמרם גאון מובאת ב'הגהות מיימוניות' שתרגום יש בו חשיבות יתירה שניתן בסיני. וירא־שמים יוצא ידי שניהם, וקורא תרגום ופירוש רש"י (שו"ע סי' רפ"ה ס"ב). והטעם של "שנים מקרא ואחד תרגום" כנגד התורה שניתנה בסיני, ונשנתה באהל מועד, ונשתלשה ב"ערבות מואב" ע"י משה לישראל ('מעשה רוקח'). ולדעת 'הגהות מיימוניות', שנים מקרא – כנגד העולה לתורה הקורא בעזרת הש"ץ, ואחד תרגום – כנגד המתרגם בביהכ"נ את הקריאה לארמית.

~ יום חמישי כ"ז אייר ~

פֶּרֶק אַרְבָּעָה־עָשָׂר[1]

1) בכמה תפילות הכוהנים נושאים את כפיהם; סדר עליית הכוהנים לדוכן; נשיאת כפיים בבית המקדש ובמדינה.

א. בְּשַׁחֲרִית, בְּמוּסָף וּבְנְעִילָה, הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶם[2]. אֲבָל בְּמִנְחָה אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁבְּמִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל הָעָם, וְשֶׁמָּא שָׁתוּ הַכֹּהֲנִים יַיִן, וְשִׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאַת כַּפָּיִם[3]. וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם תַּעֲנִית[4], אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה - גְּזֵרָה מִנְחַת תַּעֲנִית מִפְּנֵי מִנְחַת כָּל יוֹם[5].

2) לברך את ישראל, שכן מצינו באהרן הכהן שבירך את העם בנשיאת כפיים, שנאמר (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. 3) (תענית דף כו עמוד ב), שנאמר: לשרתו ולברך בשמו (דברים פרק י פסוק ח) הוקשה ברכה לשירות (עבודה במקדש): מה שירות אסור בשיכור שהרי מקרא מלא הוא: יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד וכו' אף ברכה אסורה בשיכור. 4) שאין בו אכילה ושתייה כלל. 5) (שם).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בְּתַעֲנִית שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בּוֹ מִנְחָה וּנְעִילָה, כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר וְתַעֲנִית צִבּוּר[7]; אֲבָל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בּוֹ נְעִילָה, כְּגוֹן תִּשְׁעָה בְּאָב[8] וְשִׁבְעָה־עָשָׂר בְּתַמּוּז - הוֹאִיל וּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁלָּהֶם סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[9], הֲרֵי נִרְאֵית כִּנְעִילָה, וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם[10], וּלְפִיכָךְ יֵשׁ־בָּהּ נְשִׂיאַת כַּפַּיִם[11]. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְעָלָה לַדּוּכָן בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - הוֹאִיל וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין שָׁם שִׂכְרוּת, הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא כַּפָּיו וְאֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּסוּל הָיָה לְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ[12].

6) שאין נשיאת כפיים במנחה. 7) שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: בַּצּוֹרֶת וְדֶבֶר, כמבואר לעיל (פרק י"ב, הלכה י"ח). ונוהגים היו להתפלל תפילת נעילה בתעניות אלו כמו ביום הכיפורים (תענית דף כו עמוד א, וברש"י). 8) (פסחים דף נד עמוד ב): "תשעה באב אינו כתענית ציבור לעניין תפילת נעילה". 9) שהרי אין תפילת נעילה אחריה שיצטרכו להקדים תפילת מנחה בגללה. 10) שמקדימים בתפילתה. 11) (תענית דף כו עמוד ב). והטעם שאין תפילת נעילה בט' באב וכיוצא בו, כי אלו התעניות אינן אלא משום אֵבֶל ולא לתפילה. אֲבָל תעניות הציבור נגזרו על הציבור לתפילה ולרחמים, לפיכך מוסיפים בהם תפילת נעילה (בית יוסף סימן תקע"ט). 12) ולפיכך המנהג לומר ביום הכיפורים במנחה בחזרת הש"ץ: "אלקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה" וגו', כי אף על פי שאין בה נשיאת כפיים, אבל הואיל ואם "עלה הכהן לא ירד, הרי זה נקרא: "ראוי לנשיאת כפיים" (הגהות מיימוניות" לקמן פרק ט"ו בדפוס קושטא).

ג. כֵּיצַד הִיא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בִּגְבוּלִין[13]? בְּעֵת שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'עֲבוֹדָה', כְּשֶׁיֹּאמַר 'רְצֵה', כָּל הַכֹּהֲנִים הָעוֹמְדִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת נֶעֱקָרִין מִמְּקוֹמָן וְהוֹלְכִין וְעוֹלִין לַדּוּכָן[14], וְעוֹמְדִים שָׁם, פְּנֵיהֶם לַהֵיכָל וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּפוּפוֹת לְתוֹךְ כַּפֵּיהֶם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלִיחַ־צִבּוּר הַ'הוֹדָאָה'[15], וּמַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וּפוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם[16] כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶם וּמַתְחִילִין[17] "יְבָרֶכְךָ", וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָם מִלָּה מִלָּה, וְהֵם עוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - עַד שֶׁיֹּאמַר[18]. כְּשֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק רִאשׁוֹן[19], כָּל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמַקְרֵא אוֹתָן פָּסוּק שֵׁנִי מִלָּה מִלָּה, וְהֵם עוֹנִים, עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק שֵׁנִי, וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן', וְכֵן בְּפָסוּק שְׁלִישִׁי.

13) בכל הארץ לגבולותיה חוץ למקום המקדש. 14) מקום גבוה ובולט המיוחד לכך. ונזכר במשנה (מידות פרק ב, משנה ו). 15) ברכת ההודאה, והיא: "הטוב שמך ולך נאה להודות". 16) והמנהג שחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמישה רווחים ביניהם, בין שתי אצבעות לשתי אצבעות ריווח אחד, בין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל לקיים מה שנאמר (שיר השירים פרק ב פסוק ט): מציץ מן החרכים, ה'חרכים (סדקים) וכן המדרש אומר (שיר רבה ב') "מציץ מן החרכים, – מבין אצבעותיהם של כהנים (טור אורח חיים סימן קכ"ח). 17) מעצמם, טרם שהש"ץ מקריא אותם מילה מילה (כסף משנה). והטעם: כי אחרי שהכוהנים גמרו את ברכתם: "אשר קדשנו במצוותיו" וגו' המפורשת בסמוך הלכה י"ב, אין להם לחכות להקראת הש"ץ שנראה כעין הפסק בין הברכה לעשיית המצוה – אלא עליהם לברך את העם סמוך לברכתם מייד ("קרית ספר"). וראוי להעיר, שרבינו בפירושו למשנה (ברכות פרק ה, משנה ד) אומר: ש"ץ אומר: "יברכך" ויענו הכוהנים יברכך וכו' – הרי שאין הכוהנים מתחילים לומר "יברכך" עד שהש"ץ יקריא אותם שלא כדבריו כאן, אלא שמרן רבי יוסף קארו מעיד שבארץ ישראל ומצרים נוהגים כעת כדעת רבינו כאן ואומרים שכך הם דבריו בפירוש המשנה בנוסחת ערב שהיא האמיתית. והוא מנמק את דעת רבינו: הואיל ואין הש"ץ מקריא את הכוהנים אלא כדי שלא יטעו – במלה הראשונה שבברכה שאין לחוש לטעות, אין מקום לכך (בית יוסף אורח חיים סימן קכ"ח). ורבים חולקים על הכסף משנה בדעת רבינו וסוברים שאין זה הכרח לפרש כך בדברי רבינו וייתכן שכוונתו שהכוהנים יענו "יברכך" אחרי שהש"ץ יקריא אותם (רא"ם בתשובותיו חלק א, סימן ג'; "מרכבת המשנה", ועוד). 18) "ספרי" פרשת נשא, אות ל"ט לפי הבנת הטור סימן קכ"ח. 19) של ברכת כהנים המשולשת בשלושה פסוקים הכתובים בתורה (במדבר פרק ו, פסוקים כד־כו). וכל הלכה זו מקורה במסכת סוטה (דפים לח־לט).

ד. כְּשֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, מַתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תְּפִלָּה, שֶׁהִיא 'שִׂים שָׁלוֹם', וְהַכֹּהֲנִים מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ וְקוֹפְּצִין[20] אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן עַד שֶׁיִּגְמֹר הַבְּרָכָה, וְחוֹזְרִין לִמְקוֹמָן.

20) כופפים אצבעותיהם כרגיל.

ה. אֵין הַמַּקְרֵא רַשַּׁאי (לְהַקְרוֹת[21] לַכֹּהֲנִים) עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר[22]; וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים לְהַתְחִיל בַּבְּרָכָה [23]עַד שֶׁיִּכְלֶה הַדִּבּוּר[24] מִפִּי הַמַּקְרֵא; וְאֵין הַצִּבּוּר עוֹנִין 'אָמֵן' עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים; וְאֵין הַכֹּהֲנִים מַתְחִילִין בִּבְרָכָה אַחֶרֶת[25] עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר רַשַּׁאי לַעֲנוֹת 'אָמֵן' אַחַר הַכֹּהֲנִים כִּשְׁאָר הָעָם, שֶׁמָּא תִּטְרַף[26] דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיזוֹ בְּרָכָה מַקְרֵא אוֹתָן[27], אִם פָּסוּק שֵׁנִי אוֹ פָּסוּק שְׁלִישִׁי.

21) גירסת הכסף משנה ו"מעשה רוקח": "לקרות: כהנים", ופירושו: שאין הש"ץ הקורא לכהנים שיחזירו את פניהם לעם לברכו, ראה בסמוך (הלכה ח), רשאי לקרוא:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"כהנים"! ובדפוסים אחרים (כמו אצלנו) כתוב: "להקרות לכהנים" וזה מוסב על ההקראה, שהש"ץ מקריא את "ברכת כהנים" מלה מלה. 22) שעונים אחרי ברכת "הודאה". 23) ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציוונו" וכו' המובאת בסמוך הלכה י"ב. 24) "כהנים". 25) היא "יברכך" וטעם כל אלה: כדי שיהיה קולם נשמע, שאין שני קולות נשמעים כאחד (סוטה דף לט עמוד ב וברש"י שם). 26) תתבלבל. 27) (ברכות דף לד עמוד א).

ו. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם[28] מִן הַצִּבּוּר עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לֵעָקֵר מִמְּקוֹמָן[29] עַד שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין רַשָּׁאִין לָכֹף קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. וּמִתַּקָּנוֹת [עֶזְרָא[30]], שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכֹּהֲנִים לַדּוּכָן בְּסַנְדְּלֵיהֶן[31], אֶלָּא עוֹמְדִין יְחֵפִין[32].

28) כלפי ההיכל, אחרי שגמרו לברך את העם. 29) מן הדוכן. 30) כך מופיע בדפוסים שונים וטעות הוא, שבתלמוד (סוטה דף מ עמוד א; ראש השנה דף לא עמוד ב) מנו תקנה זו בין תשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, לכן צריך להיות כאן לכאורה: "ומתקנות רבן יוחנן בן זכאי". 31) והטעם: שמא תיפסק רצועה בסנדלו ויתבייש כשיראה שמתלוצצים עליו על שהותר סנדלו ויתעכב לקשרו; ובינתיים יברכו הכהנים ויאמרו אנשים: פסול הוא שאינו ראוי לנשיאת כפיים (סוטה דף מ עמוד א וברש"י שם). 32) ובגרביים מותר. ואין נכון להניח הנעליים לפני הציבור בגלוי אלא יניחם במקום מוצנע ("שיורי כנסת הגדולה").

ז. כְּשֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִין אֶת הָעָם, לֹא יַבִּיטוּ בָעָם וְלֹא יַסִּיחוּ דַעְתָּן[33], אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֹן, כְּעוֹמֵד בִּתְפִלָּה. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן מְבָרְכִין אֶת הָעָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַסִּיחוּ דַעְתָּם[34]; אֶלָּא כָּל הָעָם מִתְכַּוְּנִין לִשְׁמֹעַ הַבְּרָכָה[35], וּמְכַוְּנִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד פְּנֵי הַכֹּהֲנִים וְאֵינָם מַבִּיטִים בִּפְנֵיהֶם.

33) מברכת הכהנים (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ח). 34) וחז"ל אמרו (חגיגה דף טז עמוד א): "המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדים על דוכנם ומברכים את ישראל בשם המפורש – עיניו כהות" (כי במקדש הייתה השכינה שורה על קשרי אצבעות הכהנים בשעת ברכתם) וכתבו שם התוספות, שאפילו בגבולין אסור משום היסח הדעת. 35) ומטעם זה אין לומר את הפסוקים הנדפסים בסידורים שהעם אומרים בשעת ברכת כהנים, כי בזה הם מסיחים דעתם מברכת הכהנים, ואמרו (סוטה דף מ עמוד א): "כל האומרם אינו אלא טועה, כלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין" ("הגהות מיימוניות").

ח. אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְּבָרֵךְ אֶחָד, מַתְחִיל לְבָרֵךְ מֵעַצְמוֹ[36], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתוֹ מִלָּה מִלָּה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר - אֵינָן מַתְחִילִין לְבָרֵךְ עַד שֶׁיִּקְרָא לָהֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר[37] וְאוֹמֵר לָהֶם: כֹּהֲנִים! וְהֵם עוֹנִין וְאוֹמְרִים "יְבָרֶכְךָ", וְהוּא מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ.

36) אין הש"ץ קורא לו: כהן! או: כהנים! (סוטה דף לח עמוד א) שנאמר: "אמור להם" – לשניים, ולא לאחד. ומפסוק זה אנו למדים שהש"ץ מזמין את הכהנים לברך. 37) ורבינו תם סובר שאין הש"ץ אומר להם "כהנים" כי אסור לו להפסיק בתפילתו. ומה שאמרו (סוטה דף לח עמוד א): "לשניים קורא כהנים" – הכוונה שאחד מן הקהל יקרא זה, או חזן הכנסת שהוא השמש יזמינם. כי חזן לחוד ושליח ציבור לחוד. והוא מסתמך על דברי ה"ספרי" פרשת נשא (אות ל"ט): "ומניין שהחזן צריך לומר להם 'אמרו'? תלמוד לומר אמור להם". וכן פירש רש"י (סוטה דף מ עמוד ב) "חזן הכנסת – שמש הכנסת שטורח בעסקי הכנסת". ולהקריא ברכת כהנים מותר לש"ץ, מפני שזה צורך תפילה הוא. אולם ב"ערוך" פירש: חזן – זה שליח ציבור, "רואה" – מתרגם אונקלוס (בראשית פרק לא, פסוק ה) חזי, שהשליח ציבור צריך לראות מה יקרא, ואת מי יקרא לעלות לתורה. ולפי זה דברי ה"ספרי" מסייעים לרבינו ("הגהות מיימוניות" ותוספות לברכות דף לד עמוד א). ורבינו בתשובתו כותב: "וודאי שאם היה הקורא להם: כהנים! אחר – אין בכך כלום; אבל זה לא ראינוהו מעולם ולא שמענו במקום שעושין כך, ובכגון זה נאמר: 'פוק חזי מאי עמא דבר' (צא וראה איך העם נוהג), וששאלת איך הש"ץ מפסיק? הואיל ומעניין התפילה הוא, אינו הפסקה" (תשובות הרמב"ם).

ט. כֵּיצַד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בַּמִּקְדָּשׁ? הַכֹּהֲנִים עוֹלִין לַדּוּכָן[38] אַחַר שֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם לְמַעְלָה עַל־גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן[39] וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן פְּשׁוּטוֹת, חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵין מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ[40], וְאֶחָד מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בַּגְּבוּלִין, עַד שֶׁיַּשְׁלִימוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים. וְאֵין הָעָם עוֹנִין[41] אַחַר כָּל פָּסוּק, אֶלָּא עוֹשִׂין אוֹתָהּ בַּמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אֶחָת. וּכְשֶׁיַּשְׁלִימוּ, כָּל הָעָם עוֹנִים: "בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"[42].

38) מעזרת ישראל היו עולים לעזרת כהנים במעלה אחת גבוהה אמה, ועליה דוכן בו היו שלוש מעלות רום כל מעלה חצי אמה (מידות פרק ב, משנה ו; והלכות בית הבחירה פרק ו, הלכה ג). 39) כי במקדש היו הכהנים מברכים את העם בשם המפורש, ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם ואין כבוד לשכינה שיהיה הראש למעלה הימנה, לפיכך מגביהים ידיהם על גבי ראשיהם. 40) הוא נזר הקודש שהיה הכהן הגדול נושא בראשו על מצחו כמפורש בתורה (שמות פרק כח, פסוק לז) והיה חקוק עליו שם ה', ולפיכך לא היה מרים ידו מעל הציץ לרוב קדושתו (סוטה פרק ז, משנה ו). 41) אמן (שם, דף מ עמוד ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

42) שנאמר (נחמיה פרק ט, פסוק ה): קומו ברכו את ה' אלוקיכם מן העולם ועד העולם. וב"מעשה רוקח" מעיר: שבתלמוד (שם) מבואר שזה היה המברך עצמו אומר בסוף כל ברכה שבתפילה וכן מפורש (תענית דף טז עמוד א) ורק העם היה עונה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וכך מפורש גם בדברי רבינו (הלכות תענית פרק ד, הלכה ט"ו). אלא מאחר שבתלמוד (סוטה, שם) הוכיחו שבכל ברכה צריך להדגיש תחילת ה' ולברכו, מן העולם ועד העולם וברוב המקרים אמנם הש"ץ בעצמו חותם בברכתו כך אבל בברכת כהנים שאסור להם להוסיף שום דבר על נוסח שלושת הפסוקים הכתובים בתורה, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב) – לפיכך העם אומרו במקום הכהנים כדי להשמיע תחילת ה' מן העולם ועד העולם ("מעשה רוקח").

י. וְאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וְהוּא הַשֵּׁם הַנֶּהְגֶּה[43] מִיּוֹ"ד הֵ"א וָא"ו הֵ"א, וְזֶה הוּא הַשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם[44]; וּבַמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתוֹ בִּכְנוּיוֹ, וְהוּא בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, שֶׁאֵין מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבָד[45]; וּמִשֶּׁמֵּת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק[46], פָּסְקוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד אוֹתוֹ אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב וְשֶׁאֵינוֹ הָגוּן; וְלֹא הָיוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים מְלַמְּדִין שֵׁם זֶה לְתַלְמִידֵיהֶם וּבְנֵיהֶם הַהֲגוּנִים, אֶלָּא פַּעַם אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים; כָּל זֶה גְּדֵלָה לִשְׁמוֹ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא[47].

43) המבוטא. 44) (סוטה דף לח עמוד א; סנהדרין דף ס עמוד א ועוד). 45) (סוטה, שם) וכן אמרו (קידושין דף עא עמוד א): "לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא באל"ף דל"ת. וסמכו חכמינו על הפסוק: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (זה בית המקדש, שיש שם גילוי שכינה) שם אזכיר את שמי – שם אני מצווך להזכיר את שמי המפורש (סוטה, שם). 46) (יומא דף לט עמוד ב) ומאז לא זכו לגילוי שכינה, שעם מותו פסקו הניסים בבית המקדש, כמפורש שם. 47) (קידושין דף עא עמוד א) שנאמר (שמות פרק ג פסוק טו): זה שמי לעלם קרא לְעֹלֶם, כלומר: להעלים.

יא. אֵין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים נֶאֱמֶרֶת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כָּךְ לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[48] מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּעֲמִידָה, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[49], "כֹּה תְבָרְכוּ" - פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים[50], "כֹּה תְבָרְכוּ" - בְּקוֹל רָם[51], "כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ[52], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּמִּקְדָּשׁ[53], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[54].

48) מפורש לעיל (פרק א, הלכה א). 49) כל הדינים האלה נלמדים בתלמוד (סוטה דף לח עמוד א) בדרך "גזירה שווה": נאמר כאן: "כה תברכו" ונאמר להלן (דברים פרק כז, פסוק יב): "אלה יעמדו לברך את העם". מה שם בלשון הקודש שכתוב שם: וענו הלויים... קול רם ובמתן תורה נאמר (שמות פרק יט, פסוק ה): משה ידבר והאלוקים יעננו בקול, והתורה וודאי ניתנה בלשון הקודש – אף ברכת כהנים בלשון הקודש. מה שם בעמידה שנאמר: אלה יעמדו לברך – אף כאן בעמידה, נאמר כאן: כה תברכו, ונאמר להלן (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו... ויברכם. כשם ששם בנשיאת כפיים, אף כאן בנשיאת כפיים.

50) שיהיו פני הכהנים מול פני העם בשעת ברכתם שנאמר: "אמור להם" כאדם האומר לחבירו. 51) שנאמר: "אמור להם" – שיהיה כל העם שומע (ספרי נשא). 52) שנאמר "ושמו את שמי" וגו' שמי המיוחד לי. 53) זה מוסב רק על הברכה בשם המפורש, אבל כל הדינים השנויים בהלכה זו נוהגים גם במדינה. 54) לעיל הלכה ט, ומקור כל הלכה זו (סוטה דף לח עמוד א).

יב. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין בְּכָל מָקוֹם לְהוֹסִיף בְּרָכָה עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים[55], כְּגוֹן: "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים", וְכַיּוֹצֵא בָהּ - לֹא בְקוֹל רָם וְלֹא בְלַחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר". בְּשָׁעָה שֶׁכָּל כֹּהֵן עוֹלֶה לַדּוּכָן, כְּשֶׁהוּא עוֹקֵר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אוֹמֵר: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּהְיֶה בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְאַל יְהִי בָהּ מִכְשׁוֹל[56] וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם"[57]. וְקֹדֶם שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו לְבָרֵךְ אֶת הָעָם, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה"[58], וְאַחַר־כָּךְ מַחֲזִיר פָּנָיו לַצִּבּוּר וּמַתְחִיל לְבָרְכָם. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר פָּנָיו מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמַּשְׁלִים, אוֹמֵר: "עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ[59] עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ - הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל".

55) (ראש השנה דף כח עמוד ב). 56) שלא אטרד בשעת ברכתי במחשבות אחרות המפסידות את כוונת הברכה וכן שלא אטעה בנוסח הברכה ובדיניה הכרוכים בה (פירוש מהרז"ו למדרש במדבר רבה פרשה י"א). 57) (סוטה דף לט עמוד א) והתיבות: "מעתה ועד עולם" הן הוספת הרי"ף למגילה פרק ד. 58) מכוון על פי דברי הזוהר (במדבר דף קמז עמוד ב) כל כהן שאינו אוהב את עמו, או שאינו אהוב לעם אל ישא ידיו לברך את העם, שנאמר (משלי פרק כב, פסוק ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרי יבורך אלא יברך ("מגן אברהם" אורח חיים סימן קכח, סעיף קטן יח. וראה סוטה דף לח עמוד ב מעין זה). וכן הכתוב אומר: "אמור להם" כתיב מלא. בפה מלא ובלב שלם (מדרש במדבר רבה פרשה יא). 59) כי מאחר שאין הברכה תלוייה בכהנים עצמם אלא בהקדוש־ברוך־הוא, כעדות הכתוב: ואני אברכם" וכמבואר (חולין דף מט עמוד א) אם כן ברכת כהנים למה? – אינה אלא גזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל והקדוש־ברוך־הוא מתאווה לברכת כהנים (מהרש"א לסוטה דף לט עמוד א). ויש מבארים גזירה זו, היות והכהנים החזירו אחוריהם להיכל הקודש ופניהם לעם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כמבואר לעיל (הלכה ג) והרי זה גנאי גדול כלפי ההיכל שבו ספרי תורה מונחים, והכתוב קובל נגד "עשרים וחמישה איש אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה" (יחזקאל פרק ח, פסוק ט"ז) וראה (סוכה פרק ה, משנה ד) אלא שהתורה גזרה על הכהנים שיברכו את ישראל פנים כנגד פנים, לפיכך הכהנים מתנצלים אחרי ברכתם ואומרים: "עשינו מה שגזרת עלינו" כל מה שעשינו בהכרח עשינו על פי גזירתך העליונה.

יג. כְּשֶׁמַּחֲזִירִין הַכֹּהֲנִים אֶת פְּנֵיהֶם לַצִּבּוּר לְבָרְכָם, וּכְשֶׁמַּחֲזִירִין פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין - לֹא יַחֲזִירוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן כָּל פִּנּוֹת שֶׁיִּהְיֶה אָדָם פּוֹנֶה, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין[60].

60) (זבחים דף סב עמוד ב) שנאמר בים שעשה שלמה: עומד על שנים עשר בקר, שלושה פונים צפונה ושלושה פונים ימה ושלושה פונים נגבה ושלושה פונים מזרחה (דברי הימים־ב פרק ד, פסוק ד) וכשאתה מקיף איזה דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימינך אתה הולך.

יד. בַּמִּקְדָּשׁ מְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם - אַחַר תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם[61] וּמְבָרְכִין, כַּדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ[62]. אֲבָל בַּמְּדִינָה מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחַר כָּל תְּפִלָּה, חוּץ מִמִּנְחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[63]. בְּכָל מָקוֹם מִשְׁתַּדְּלִין[64] שֶׁיִּהְיֶה הַמַּקְרֵא אוֹתָן יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - מִכְּלָל שֶׁאֵין הַמַּקְרֵא מֵהֶם.

61) הוא בית שער, ומבוא להיכל שבמקדש, ושתים עשרה מעלות היו בכניסתו (תמיד פרק ז, משנה ב). 62) לעיל הלכות ט־י, ונשאל הרדב"ז, שלמעלה בהלכה ט אומר רבינו: הכהנים עולים לדוכן וכו' וכאן הוא אומר: שעל מעלות האולם היו מברכים, והלא דוכן ומעלות האולם שני דברים נפרדים הם, כמו שביארנו, וכמבואר בהלכות "בית הבחירה" (פרק ו, הלכות ג־ד) והשיב: היות ושנינו במשנה (כלים פרק א, משנה ט) "בין האולם ולמזבח מקודש... שאין בעלי מומים נכנסים לשם" יוצא שכהן בעל מום לא היה יכול לגשת למעלות האולם לברך עם אחיו הכהנים, ועל כורחו היה מברך על הדוכן שקדושתו פחותה ממעלות האולם, נמצא, בשעה שהכהנים היו נושאים כפיהם על מעלות האולם היו הכהנים בעלי מומין (שאין מום בידיהם, וכמבואר לקמן פרק ט"ו, הלכה ב) נושאים כפיהם על הדוכן, ואין כל סתירה בדברי רבינו (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם פרק ד), 63) לעיל (הלכה א). 64) ירושלמי ברכות (פרק ה, הלכה ד). אבל אין זה מעכב, כמבואר במשנה (שם). והורה רבי מאיר מרוטנברג שכשהחזן כהן, יעמוד ישראל אצלו ויקרא "כהנים" ויקריא אותם כל סדר הברכות, והחזן שותק עד התחלת "שים שלום" ("הגהות מיימוניות").

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) שישה דברים המונעים נשיאת כפיים; בית הכנסת שכולו כהנים או אין בו כהן כלל כיצד יתנהגו.

א. שִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם: הַלָּשׁוֹן, וְהַמּוּמִין, וְהָעֲבֵרָה, וְהַשָּׁנִים, וְהַיַּיִן, וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם. הַלָּשׁוֹן כֵּיצַד? הָעֹלְגִים שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין לְאַלְפֵי"ן עַיְנֵי"ן[2] וּלְעַיְנֵי"ן אַלְפֵי"ן, אוֹ לְ'שִׁבֹּלֶת' 'סִבֹּלֶת'[3], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן. וְכָךְ כִּבְדֵי־פֶה וְכִבְדֵי־לָשׁוֹן, שֶׁאֵין דִּבְרֵיהֶם נִכָּרִים לַכֹּל, אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן.

2) מגילה כד, ע"ב. וראה בביאורנו לעיל פ"ח, ה"יב. בימיהם היו יודעים להבחין בין אלפי"ן לעיני"ן, אבל בימינו רוב עמינו אינו מבחין במבטאן, ולפיכך אין זה פסול אצלנו (ט"ז, לאו"ח סי' קכח, ס"ק ל). 3) על־פי דברי הכתוב (שופטים יב, ו).

ב. הַמּוּמִין כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מוּמִין בְּפָנָיו אוֹ בְיָדָיו אוֹ בְרַגְלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹתָיו עֲקֵמוֹת[4] אוֹ עֲקוּשׁוֹת[5], אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו בָּהֶקְנִיּוֹת[6] - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ[7]. מִי שֶׁהָיָה רִירוֹ יוֹרֵד עַל זְקָנוֹ[8] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְכֵן הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הָיָה דָּשׁ[9] בְּעֵירוֹ וְהַכֹּל הָיוּ רְגִילִים בְּזֶה הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו אוֹ בְּזֶה שֶׁרִירוֹ זָב - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִיס[10] וּפוּאָה[11], לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר מְלֻאכְתָּן בְּכָךְ - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ.

4) כפופות. 5) עקומות לצידיהן. 6) שידיו מלאות בהרות לבנות מבהיקות. "בוהק הוא" (ויקרא יג, לט) מבאר רש"י: כאיש עדשן, שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח. 7) ויסיחו דעתם מן הברכות, כמבואר לעיל פ"יד, ה"ז. 8) מגילה כד, ע"ב: "זבלגן לא ישא את כפיו" ומפרש רבינו: שרירו יורד על זקנו, כפירוש ה'ערוך'. ורש"י פירש שם: עיניו זולפות דמעה. ומרן הכסף־משנה חוקר לדעת, בזמן הזה שנוהגים הכהנים לכסות את פניהם וידיהם בטליתם, בשעת ברכתם, ואין לחוש איפוא להסתכלות העם במומי הכהנים, א"כ לא יהיו מומים אלה מעכבים נשיאת כפיהם, או אולי לא חילקו החכמים בין מגולים למכוסים. ובפירושו 'בית יוסף' (או"ח סימן קכח) מעלה להיתר. 9) רגיל וידוע לבני עירו. 10) צבע כעין התכלת. 11) שרשים דקים שצובעים בהם אודם (מפירוש המשנה לרבינו מגילה פ"ד). ושניהם נזכרים במשנה (שביעית פ"ז, מ"א־ב) ומקור כל דיני הלכה זו במס' מגילה כד:).

ג. הָעֲבֵרָה כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ", וּכְתִיב: "וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם"[13] וְגוֹ'. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד כּוֹכָבִים - בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בִּשְׁגָגָה[14] - אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ לֹא יַעֲלוּ כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת" וְגוֹ'[15]; וּבְרָכָה כַּעֲבוֹדָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשָׁרְתוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ"[16]. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהֵמִיר[17] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם[18]. וּשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת אֵין מוֹנְעִין.

12) ברכות לב, ע"ב. 13) כיון רבינו לומר שידיים המלאות דם, אינן ראויות לישא כפים, כי "אין קטיגור נעשה סניגור" (ר"ה כו.) וכסברת ה'תוספות' (סנהדרין לה, ע"ב). וכהן שמל את התינוק ומת, מותר לו לישא כפיו, שהרי נתכוין במולו לשם מצוה ולא לרצוח, ועוד שמא היה התינוק "נפל" (שלא כלו לו חדשיו), או שמא הרוח בלבלתו, והיא גרמה למותו, לא המילה כשלעצמה ('הגהות מיימוניות'). 14) שלא ידע שעבודה זו אסורה. 15) הרי שלא נתנם יאשיהו המלך לעבוד עבודת המקדש, למרות שחזרו למוטב כמפורש שם. 16) הוקשה ברכה לשירות (סוטה לח.). ומרן הכסף־משנה מתלבט לדעת מקור דברי רבינו שאפילו "עבד ע"ז **באונס**" נאסר לברך, כי לדעתו כהני הבמות לבעל לא עבדו מאונס, אולם כדברי רבינו מפורש (במס' ע"ז נד.) שהכהנים שאנסום מלכי ישראל ליעשות כמרים לע"ז נאסרו לעבודת המזבח, וכפירוש רש"י שם בד"ה: "אי נימא מכהנים" ('הגהות אדרת'; וכן ב'אור שמח'). ואמנם מעדות הכתוב יש להוכיח כן שכתוב (מלכים־ב כג, ה): והשבית את הכמרים אשר **נתנו מלכי** יהודה, תלה הקולר במלכי יהודה נותניהם ומכריחיהם. 17) כנוסחת כל הדפוסים הקדומים. ובדפוסים שלפנינו: "שהמיר לעכו"ם". וכוונת הדברים: אע"פ שלא עבד שום עבודה, אלא שהמיר דתו בדת אלילים, או שאמר לע"ז: "אלי אתה", כמבואר (מנחות קט:). 18) וכן כתבו ה'תוספות' במנחות שם, בשם ספר "הזהיר". וראוי להעיר, שרבינו גרשום מאור הגולה, כתב בתשובותיו (הובאה ב'תוספות' לסוטה לט.) שכהן שעבד ע"ז וחזר בתשובה נושא את כפיו, שכיון שחזר בתשובה חזר לקדושתו, שהפסוק הנאמר במלכים־ב (כג, ט) לא הקפיד אלא על **עבודת המזבח**, אבל מותר להם לאכול מן הקדשים, והרי הם ככהנים בעלי מום (מנחות פ"יג, מ"י) וכשם שכהן בעל מום נושא את כפיו, אף זה ישא את כפיו. ואם לא תאמר כן, נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה, שיאמרו "אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה" וימנעו מעשות תשובה, וכן אמרו (סנהדרין קג.): "כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה ידיהם של בעלי תשובה". וראה (קידושין כ:) "הואיל והלך זה ונעשה כהן לע"ז, אדחה אבן אחר הנופל"? וכדברי רבינו מבואר ב"שאילתות" פרשת קרח.

ד. הַשָּׁנִים כֵּיצַד? כֹּהֵן נַעַר לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ[19]. וְהַיַּיִן כֵּיצַד? מִי שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן בְּבַת אַחַת, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו, לְפִי שֶׁהוּקְשָׁה בְּרָכָה לַעֲבוֹדָה[20]. שָׁתָה רְבִיעִית יַיִן[21] בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים, אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכוֹ מְעַט מַיִם - מֻתָּר[22]. וְאִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה מָזוּג, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁתָאוֹ בְּכַמָּה פְּעָמִים - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו. וְכַמָּה הִיא רְבִיעִית? אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם, בְּרוּם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ[23] אֶצְבַּע, בַּגּוּדָל; וְזֶה הָאֶצְבַּע שֶׁמּוֹשְׁחִין[24] בּוֹ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ[25] הוּא הַגּוּדָל[26], וְהוּא הַנִּקְרָא בֹּהֶן־יָד[27].

19) חולין כד, ע"ב. כל שהגיע לגיל כזה שראוי להיות זקנו מלא, כמו שביארנו לעיל (פ"ח, ה"יא) בשם "תשובת רבינו". ואין האיסור אלא שיברך ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו ומותר לו לברך אע"פ שאינו מחוייב (דעת הרדב"ז בדברי רבינו ח"א, לשונות הרמב"ם אות ס). 20) ושיכור אסור בעבודה, כמבואר לעיל פ"יד, ה"א בביאורנו. ובמסכת כריתות (יג:) אמרו: "רביעית יין בן ארבעים יום, יש בה כדי לשכר". 21) ובכת"י התימנים, הנוסח: יין חי. חי – בלתי מזוג במים. 22) כריתות, שם. שתה רביעית יין בהפסקה וכו' ונכנס למקדש ועבד פטור, ואם בעבודה – ששיכור אסור בה מן התורה – פטור, בנשיאת כפים, שאין בה אלא חומרא ואסמכתא בעלמא – מותר אף לכתחילה. 23) פסחים קט, ע"א. וראה לעיל פ"ד ה"יז בביאורנו, שיעור רביעית ומדידתו. 24) שמודדים, מדד ארכו (יחזקאל, מ, כ) מתרגם יונתן "משח אורכיה". ובדפוסים קדומים (מנטובה, 'מעשה רוקח' ועוד) כתוב כאן: "שמודדים". 25) כגון עשרון שבמקדש, ו"עומר" שהוא שיעור חלה שמדתו נמדדת באצבעות, כמבואר בהל' בכורים פ"ו, ט"ו. 26) האצבע העבה שביד. וראה שיעורו המדוייק לקמן הל' ספר תורה פ"ט, ה"ט. 27) האמור בתורה (ויקרא ח, כג; יד, יד).

ה. טֻמְאַת הַיָּדַיִם כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל אֶת יָדָיו, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; אֶלָּא נוֹטֵל אֶת יָדָיו עַד הַפֶּרֶק[28] כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּקַדְּשִׁין לָעֲבוֹדָה[29], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ"[30]. וְהֶחָלָל[31] אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכֹהוּנוֹ[32].

28) מקום חיבור היד והזרוע. 29) שהכהנים רוחצים ידיהם בגשתם לעבוד עבודתם במקדש. והואיל והוקשה ברכה לעבודה, טעונה אף היא רחיצת ידים **עד הפרק** כקידוש ידים לעבודה שהיא עד הפרק, כמבואר (חולין קו:). 30) וכדברי התרגום שם: **טולו** ידיכון קודשא כהניא על דוכן קודשא. ומקור הלכה זו (מס' סוטה לט.). ומנהגנו שהלויים יוצקים מים על ידי הכהנים, כמבואר באו"ח סי' קכח ס"ו, והוא ע"פ ה'זוהר' פרשת נשא, במדבר קמ"ו: שהכהן צריך להוסיף קדושה על קדושתו, ומקדש ידיו מאיש קדוש, וזהו הלוי, שנאמר בו: הקדשתי אותם לי, ואקח את הלוים תחת כל בכור וגו' (במדבר ח, יח). הרי שהלוי קדוש במקום הבכור. ומדברי רבינו בהלכה זו משמע שאין חיוב נטילה זו אלא כשהכהן לא נטל ידיו שחרית לתפילתו, אבל אם ידיו טהורות, ואינו יודע להם שום טומאה – אינו צריך ליטול ידיו לנשיאת כפים אחרי שנטלן שחרית, ולפיכך אמר: "טומאת ידים כיצד" ולא תפס לשון "טהרת ידים" כאשר הדגיש לעיל (פ"ד, ה"א). תדע, שלקמן בהל' ברכות פ"ו ה"א, לענין נטילת ידים לאכילה, אומר

בפירוש: "אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה – לא יאכל עד שיטול". ואמנם כך מעיד לנו בנו רבי אברהם שראה הלכה למעשה לפני אביו, וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפילה ניגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לתפלה (כסף־משנה). 31) שנולד מגרושה האסורה לאביו הכהן. 32) בקדושת כהונה (כתובות כד: ; סוטה מ.).

ו. כֹּהֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ דָּבָר מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[33] הַמּוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם וְאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנִים[34] אַחֲרָיו, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ[35] בְּצֶדֶק - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְאֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[36] עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרָאוּי לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, וְאֵין אוֹמְרִים לְאָדָם רָשָׁע: הוֹסֵף רֶשַׁע וְהִמָּנַע מִן הַמִּצְוֹת.

33) המנויים למעלה בהלכה א. 34) חושדים בו בעבירות, ותעלו על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. 35) מסחרו. 36) ראה בסמוך הלכה י"ב.

ז. וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: וּמַה תּוֹעִיל בִּרְכַּת הֶדְיוֹט זֶה?[37] שֶׁאֵין קִבּוּל הַבְּרָכָה תָּלוּי בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[38], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם" - הַכֹּהֲנִים עוֹשִׂים מִצְוָתָן שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהּ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּרְחָמָיו מְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּחֶפְצוֹ.

37) שאינו זהיר במצוות, והבריות מרננים אחריו. 38) ירושלמי גיטין פ"ה, ה"ט: "שלא תאמר איש פלוני מגלה ערוות ושופך דמים, והוא מברכני? אמר הקב"ה: וכי הוא מברכך? אני אברכך". וסובר רבינו שאין הדברים אמורים אלא ברינון בעלמא, אבל אם נודע בבירור שהרג את הנפש, הרי תלמוד ערוך הוא (ברכות לב:) "כהן שהרג את הנפש – לא ישא את כפיו", וכמבואר לעיל ה"ג.

ח. עַם שֶׁהֵם אַחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים, אֵינָם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[39]; וְהָעוֹמְדִים מִצִּדֵּיהֶן[40], הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[41]. וְאִם הָיְתָה מְחִצָּה בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הַמִּתְבָּרְכִים, אֲפִלּוּ הִיא חוֹמָה שֶׁל בַּרְזֶל - הוֹאִיל וּפְנֵיהֶם מוּל פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[42].

39) סוטה לח, ע"ב. שנראה כאילו אין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להתברך פנים כנגד פנים כדת. 40) ואין הם מכוונים לאחרי הכהנים, אלא כנגד צידי הכהנים ממש. 41) שם. ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ד). 42) סוטה, שם.

ט. נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בַּעֲשָׂרָה, וְכֹהֲנִים מִן הַמִּנְיָן[43]. בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁכֻּלָּן כֹּהֲנִים - כֻּלָּם נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶם; וּלְמִי הֵם מְבָרְכִים? לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּצָּפוֹן וְלַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּדָּרוֹם[44]; וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם 'אָמֵן'? הַנָּשִׁים וְהַטָּף[45]. וְאִם נִשְׁאֲרוּ שָׁם עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים יוֹתֵר עַל אֵלּוּ שֶׁעָלוּ לַדּוּכָן - הָעֲשָׂרָה עוֹנִין 'אָמֵן' וְהַשְּׁאָר מְבָרְכִין[46].

43) שאם אין שם אלא תשעה ישראלים וכהן אחד, מצטרף למנין עשרה ומברכים (מגילה כג:). 44) הנמצאים בשדות בעבודתם מצפון העיר ומדרומה, ומחמת עבודתם אנוסים הם לא לבוא לבית הכנסת להתברך מפי הכהנים. 45) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ד. 46) סוטה, שם. כלומר יש שם עשרה כהנים בצמצום, כולם עולים לברך. יש שם יותר מעשרה, עשרה מהם עונים, והיתר מברכים.

י. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶן כֹּהֵן, אֶלָּא שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[47]; וְאִם הָיְתָה הַבְטָחָתוֹ[48] שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ - רַשַּׁאי[49]. וְאִם אֵין לָהֶם כֹּהֵן כְּלָל - כְּשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'שִׂים שָׁלוֹם', אוֹמֵר: "אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ, הָאֲמוּרָה מִפִּי[50] אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ, כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ. יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ[51] אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם". וְאֵין הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'[52], וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר 'שִׂים שָׁלוֹם'.

47) שמא יטעה ולא יוכל לחזור לתפילתו ולהתחיל ב"שים שלום" שדעתו מטורפת מאימת הציבור (ברכות לד.). 48) שהוא בטוח בעצמו שלא יטעה. 49) כדי שלא תתבטל נשיאת כפים. כיצד הוא עושה? עוקר רגליו מעט בברכת "עבודה", וכשמגיע לברכת כהנים עולה לדוכן ומברך. והמקריא משלים ברכת "שים שלום" שבסוף תפלת י"ח (או"ח סי' קכח ס"כ). ולדעת רש"י (ברכות לד.) הש"ץ מסיים תפילתו. אבל אם יש כהן אחר, אסור לש"ץ כהן לברך ('הגהות מיימוניות'). 50) ובכ"י התימנים: האמורה לאהרן. 51) כסדר רב עמרם גאון. ודעת רש"י שאין לומר פסוק נוסף זה, כי מאחר שאמרנו את נוסח כל ה"ברכה המשולשת" מה לנו להוסיף עוד. ולדעת רבינו, זה נאמר במקום אמירת הכהנים אחרי ברכתם "עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ראה לעיל פרק יד ה"יב), וכאילו החזן מבקש גם הוא כזאת ('הגהות מיימוניות'). 52) אחרי כל פסוק מפסוקי ברכה אלה, כי אין עניית אמן אלא כשהכהנים בעצמם מברכים. ומנהגנו לומר "כן יהי רצון" אחרי כל פסוק (או"ח סי' קכז, ס"ב).

יא. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אֶת כַּפָּיו בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְהָלַךְ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין וְלֹא הִגִּיעוּ לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים - נוֹשֵׂא יָדָיו לָהֶן וּמְבָרְכָן[53], וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[54]. כֹּהֵן שֶׁלֹּא עָקַר רַגְלָיו מִמְּקוֹמוֹ לַעֲלוֹת לַדּוּכָן בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'רְצֵה', שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[55]; אֲבָל אִם עָקַר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַדּוּכָן אֶלָּא אַחַר 'עֲבוֹדָה', הֲרֵי זֶה עוֹלֶה וּמְבָרֵךְ[56].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

53) ואפילו לא התפלל עדיין ומצא הציבור מתפללים נושא את כפיו לפניהם ('הגהות מיימוניות'). 54) ר"ה כח, ע"ב.
55) סוטה לח, ע"ב: שנאמר (ויקרא ט, כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה וגו' הרי שבעוד שהעבודה בידו בירך את העם, לפיכך צריך הכהן לעקור רגליו בברכת "רצה" שהיא ברכת העבודה. ולפי"ז, אפילו היה הכהן אנוס ולא יכול לעקור את רגליו בברכת "רצה", כגון שהיה מתפלל, או שנכנס לביהכ"נ בשעה שהש"ץ גמר את ברכת "רצה" אסור לו לגשת לברך (רדב"ז ח"ב, תקט"ז). 56) סוטה, שם.

יב. כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן - אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת[57], הֲרֵי זֶה כְּעוֹבֵר עַל שָׁלֹשׁ עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", "אָמוֹר לָהֶם", "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי"[58]. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ, אֵינוֹ מִתְבָּרֵךְ; וְכָל כֹּהֵן הַמְבָרֵךְ, מִתְבָּרֵךְ[59], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ".

57) שהיא: "כה תברכו את בנ"י". 58) (שם) כלומר להלכה אין כאן אלא "עשה" אחת, אותה שנאמרה בה לשון צווי: "כה תברכו" והשתים האחרות אין בהן לשון צווי, לפיכך אינן נחשבות לעשין נפרדות. וזה שאמר רבנו "כעובר" ולא עובר (כס"מ). ורבנו ב"ספר המצוות" שורש ט', יאמר: "ועל דרך זו אמרו: כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, **להכפל** הצווי בו, שלש פעמים. ולא יתפשט אחר ממוני המצוות שיאמר ברכת כהנים שלש מצוות... כי אין ראוי למנות כל לאו שימצא בתורה ולא כל עשה בעבור שנכפל, **אלא הענינים** המצווים בהם או המוזהר מהם". ואם לא אמרו לכהן "עלה" אינו עובר בעשה כמבואר בירושלמי ברכות (פ"ה, ה"ד) וכן אמרה תורה: "אמור להם" ומתרגם אונקלוס לפי הטור סימן קכ"ח: "כד יימרון להון" כלומר אין המצוה מוטלת עליהם אלא כשאומרים להם לברך. וכן אם עלה פעם אחת ביום זה, אינו עובר בעשה אפילו אם יאמרו לו עלה, כמבואר בר"ה כח: ("הגהות מיימוניות"). וכבר נשאלו גדולי רבותינו למה אין אנו נוהגים בגולה לישא כפים בכל יום כי אם כיום טוב בלבד, איך אפשר לבטל מצות עשה שבתורה? וב"דרכי משה" להרמ"א (טור או"ח סי' קכ"ח) נימק הטעם, כי מחמת שהכהנים והעם טרודים מחייתם בגלות ואין להם לפרנס בני ביתם כי אם הלחם אשר ילקטו בזיעת אפם... ואינם שרויים בשמחה, וכן בשבת טרודים במחשבתם והרהורים על מעשה ידיהם שעברו ושעתידים להיות ואינם שרויים כל כך בשמחה כמו ביו"ט שנאמר בו "ושמחת בחגך" והכתוב אומר (משלי כב, ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרא יבורך אלא יברך, כי המברך צריך להיות שמח וטוב לב. ואנו בארץ ישראל נוהגים לברך "ברכת כהנים" בכל יום, וכתב הב"י (או"ח סימן קכ"ח) "ישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום".
59) (סוטה לח:).

סְלִיקוּ הִלְכוֹת תְּפִלָּה בְּסִיעְתָּא דִשְׁמַיָּא

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֵהוּ פִּרְטָן: א) לִהְיוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ. ב) לְקָשְׁרָם עַל הַיָּד. ג) לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּפִתְחֵי הַשְּׁעָרִים. ד) לִכְתֹּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. ה) לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה.
וּבֵאוּר כָּל מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) עשרה דברים המעכבים בתפילין וכולם הלכה למשה מסיני; ההפרש שבין תפילין ומזוזה וספר תורה ומעשה עורם; דיני כתיבתן, שירטוטן ועיבודן.

א. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵן: "קַדֶּשׁ לִי"[2], "וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ יְיָ"[3] שֶׁבְּסֵפֶר 'וְאֵלֶּה שְׁמוֹת'[4], וּ"שְׁמַע"[5], "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ"[6] - הֵן שֶׁנִּכְתָּבוֹת בִּכְנָפַי עַצְמָן, וּמְחַפִּין[7] אוֹתָן בְּעוֹר, וְנִקְרָאִים תְּפִלִּין[8]. וּמַנִּיחִין אוֹתָן עַל הָרֹאשׁ, וְקוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הַיָּד[9]. וַאֲפִלּוּ קוֹצוֹ[10] שֶׁל אוֹת אַחַת מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ מְעַכֵּב אֶת כֻּלָּן[11] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת כְּתִקּוּנָן.

2) שמות יג, א־י. 3) שם, יא, טז. 4) שלא לטעות ולהחליף ב"והיה כי יביאך" שבספר דברים (ו, י). 5) שם, ד־ה. 6) שם, יא, יג־כא. 7) מכסים. 8) משורש "פלל", והתי"ו נוספת. וכן כתבו ה'תוספות' (מנחות לד:) שהן לשון ויכוח, כמו: "ויעמד פינחס ויפלל" (תהלים קו, ל) על שם שהתפילין הן אות והוכחה לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו, שנאמר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", ודרשו חכמינו ז"ל (מנחות לה:) אלו תפילין שבראש. 9) "ונקבעו ארבע פרשיות אלו יותר משאר פרשיות התורה, לפי שיש באלו ענין קבלת עול מלכות שמים ואחדות ה', וענין יציאת מצרים שהוא מכריח אמונת חידוש העולם ואלו הם יסודי דת יהודית, ולכן נצטוינו להניח יסודות אלו בין עינינו ועל לוח לבנו (על היד כנגד הלב, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב) כי שני אברים אלה (המוח, והלב) אמרו חכמי הטבע שהם משכן השכל, ובהניחנו עליהם דברים אלו לזכרון, נתחזק בהם ונוסיף זכר בדרכי ה' ונזכה לחיי עד" (מלשון ה'חינוך' מצוה תכ"ב. וראה לקמן פ"ד, ה"ד ובביאורנו. 10) רגל ימנית של יו"ד (מנחות כט. וברש"י שם). ויש מפרשים: הנקודה שבראש היו"ד, שהיא כעין תג (הרא"ש). 11) מנחות לד, ע"א.

ב. וְכֵן שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה, שֶׁהֵן "שְׁמַע", "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" - אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת מִשְּׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת, אִם חָסֵר קוֹצוֹ, מְעַכֵּב[12] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת. וְכֵן סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁחִסֵּר אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - פָּסוּל[13].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

12) מנחות כט, ע"א. 13) שם, ל, ע"א: "אפשר ספר־תורה חסר אות אחת, וכתוב: לקוח את ספר התורה הזה"? הרי שאפילו אות אחת מעכבת. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ג. עֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בַּתְּפִלִּין, כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְכֻלָּן מְעַכְּבִין. לְפִיכָךְ אִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, הֲרֵי הַתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם הֵן בִּכְתִיבָתָן, וּשְׁמוֹנָה בְּחִפּוּיָן[14] וּקְשִׁירַת רְצוּעוֹתֵיהֶן. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם שֶׁבִּכְתִיבָתָן: שֶׁכּוֹתְבִין אוֹתָן בִּדְיוֹ[15], וְשֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבִין עַל הַקְּלָף[16].

14) בעור הבתים המכסה את הפרשיות. 15) שחורה, ולא בשאר מיני צבעונים, כמבואר בסמוך ה"ח. 16) מבואר בסמוך ה"ז. וב"ירושלמי" מגילה (פ"א, ה"ט) מבואר שכל אלה הלכה למשה מסיני הן.

ד. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַדְּיוֹ? מְקַבְּצִין הֶעָשָׁן שֶׁל שְׁמָנִים[17], אוֹ שֶׁל זֶפֶת וְשֶׁל שַׁעֲוָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְגוֹבְלִין[18] אוֹתוֹ בְּשֶׁרֶף[19] הָאֵילָן וּבְמִעַט דְּבַשׁ[20], וְלוֹתְתִין[21] אוֹתוֹ הַרְבֵּה[22], וְדָכִין[23] אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה רְקִיקִין[24], וּמְיַבְּשִׁין[25] אוֹתוֹ וּמַצְנִיעִין אוֹתוֹ. וּבְשָׁעַת כְּתִיבָה שׁוֹרֵהוּ בְּמֵי עַפְצִים[26] וְכַיּוֹצֵא בוֹ, וְכוֹתֵב בּוֹ; שֶׁאִם תִּמְחָקֶנּוּ, יְהֵיֶה נִמְחָק[27]. וְזֶהוּ הַדְּיוֹ, שֶׁמְּצָוָה מִן הַמֻּבְחָר[28] לִכְתֹּב בּוֹ סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת. וְאִם כָּתַב שְׁלָשְׁתָּן[29] בְּמֵי עַפְצָא וְקַנְקַנְתּוּם[30], שֶׁהוּא עוֹמֵד וְאֵינוֹ נִמְחָק, כְּשֵׁרִים[31].

17) שמעשנים כלי זכוכית בעשן שמנים, עד שמשחירים וגוררים השחרורית (שבת כג. וברש"י שם בשם הגאונים). 18) לשים. 19) לחלוחית הנוטפת מהעץ. 20) שהדבש מועיל לגיבול השרפים, מתוך שהוא סמיך "ויש לו ריר והרי הוא נמשך כדבק" (מלשון רבינו הל' טומאת אוכלין פ"ז, ה"ד). 21) מרטיבים, ולשון "לתיתה" נזכרת בתלמוד (פסחים לו. ועוד). 22) בשרף האילן ובדבש. 23) מלשון "או דכו במדוכה" (במדבר יא, ח). 24) דק כעוגות שטוחות. 25) במסכת נדה כ. מבואר שהדיו הוא יבש, ושם נאמר: "רבי אמי, בקע קורט של דיו ובדק בו". 26) פרי אלון והוא שחור, ומי העפצים קולטים את צבעו ומשחירים, וכן מטבע העפצים להעמיד את הכתב שלא ימחק בקלות, ולפיכך שורים את הדיו במי העפצים להעמיד את הכתב ולקיימו. (ראה במוספנו "תשובות רבינו"). 27) כלומר, אם תרצה למחקו לצורך תיקון טעות בכתיבה, תוכל למחקו. 28) שניתן להמחק לעת הצורך וגם הוא עשוי מעץ, וב"זוהר" (פרשת תרומה דף קנט.) מצריך שהדיו יֵעָשֶׂה מדברים הבאים מן העץ. 29) ספרים, תפילין ומזוזות. 30) חומצת הנחושת, ונקראת בלע"ז "ויטריאולו". ונזכרת במשנה (שבת פ"יב, מ"ד, ועוד) ומטבע הקנקנתום להעמיד את מראה הדיו שלא ימחק אפילו אם תמחקנו. וראה בפירוש המשנה לרבינו (סוטה פרק ב, מ"ד). 31) אבל אין כותבים בו לכתחילה, הואיל ואינו ניתן להמחק.

ה. אִם־כֵּן, מַה מִּעֲטָה הַהֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁיִּהְיוּ כְתוּבִים בְּדִיו? לְמַעַט שְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, כְּגוֹן הָאָדֹם[32] וְהַיָּרֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; שֶׁאִם כָּתַב בַּסְּפָרִים אוֹ בַתְּפִלִּין אוֹ בַמְּזוּזוֹת אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת בִּשְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, אוֹ בְּזָהָב[33] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין.

32) מגילה יז, ע"א: "כתבה למגילה בסיקרא (צבע אדום) לא יצא בו עד שתהא כתובה בדיו". 33) שבת קג, ע"ב: "כתב (ספר תורה) שלא בדיו, או שכתב את האזכרות (שמות הקב"ה) בזהב – הרי אלו יגנזו", ואין חילוק בין כתיבת ספרים לכתיבת תפילין ומזוזות, כמבואר במשנה (מגילה פרק א, מ"ח). ואף־על־פי שלא אמרו אלא "כתב את האזכרות בזהב", הוא־הדין לשאר האותיות אלא שמדגישים את ה"אזכרות" שאל תטעה לומר שלרוב מעלתן ראויות הן להכתב זהב משום נוי (כסף־משנה). ויש מתרצים: מפני שנאמר שם "יגנזו" שאינם מוכשרים עוד לתיקון, וזה לא יתכן אלא ב"אזכרות" שאי־אפשר לגרוד את הזהב מעליהן שהרי אסור למחוק את השם, אבל בשאר אותיות שכתבן זהב, הרי אפשר לגררו ולכתבן בדיו, אין צריך לגנוז את היריעה ההיא ('בית יוסף' או"ח סי' לב).

ו. שָׁלֹשׁ עוֹרוֹת הֵן: גְּוִיל, וּקְלָף וְדוּכְסוּסְטוֹס. כֵּיצַד? לוֹקְחִין עוֹר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, וּמַעֲבִירִין הַשֵּׂעָר מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמֶלַח, וְאַחַר־כָּךְ מְעַבְּדִין אוֹתוֹ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא, וְכַיּוֹצֵא בוֹ[34] מִדְּבָרִים שֶׁמְּכַוְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְּקִין אוֹתוֹ; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּוִיל[35].

34) כיון רבינו לעיבוד שלנו שהוא בסיד, שהוא מועיל כעיבוד עפצים ('תוספות' למגילה יט.). 35) תשובת הגאונים (שערי תשובה, סימן של"ב).

ז. וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ שְׂעָרוֹ, וְחִלְּקוּ אוֹתוֹ בְּעָבְיוֹ לִשְׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁהַעַבְדָנִין עוֹשִׂין, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי עוֹרוֹת: אֶחָד דַּק, הוּא שֶׁמִּמּוּל הַשֵּׂעָר, וְאֶחָד עָבֶה, וְהוּא שֶׁמִּמּוּל הַבָּשָׂר; וְעִבְּדוּ אוֹתוֹ בְּמֶלַח וְאַחַר־כָּךְ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא וְכַיּוֹצֵא בוֹ - זֶה הַחֵלֶק שֶׁמִּמּוּל הַשֵּׂעָר נִקְרָא קְלָף, וְזֶה שֶׁמִּמּוּל הַבָּשָׂר נִקְרָא דוּכְסוּסְטוֹס[36].

36) כל זה מפורש ב'הערוך' ערך "דוכסוסטוס" בשם רב האי גאון. ודוכסוסטוס, פירושה מקום בשר, שבלשון מדי קוראים לבשר סוסטוס. ו"דוך" – זה מקום, כמו דוך סלוני ('תוספות' ב"ב יד.). ובכת"י התימנים, הגירסא בדברי רבינו: "זה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס. וזה החלק שממול הבשר נקרא קלף". וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ח. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה עַל הַגְּוִיל[37], וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַשֵּׂעָר[38], וְשֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין הַתְּפִלִּין עַל הַקְּלָף, וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַבָּשָׂר[39], וְשֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין הַמְּזוּזָה עַל דוּכְסוּסְטוֹס, וְכוֹתְבִין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בִּמְקוֹם הַשֵּׁעָר[40]. וְכָל הַכּוֹתֵב עַל הַקְּלָף בִּמְקוֹם שֵׁעָר, אוֹ שֶׁכָּתַב בַּגְּוִיל וּבַדּוּכְסוֹסְטוֹס בִּמְקוֹם בָּשָׂר - פָּסוּל[41].

37) שכן מצינו בהרבה מקומות בתלמוד, שהוזכר רק גויל בספר תורה, ראה גיטין נד: וכן מבואר במסכת ב"ב יד: בס"ת שעשה משה והניחו בארון, וכמו שהוכיח הר"ן (שבת פ"ח). 38) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט) כי במקום השיער הוא מעובד היטב ונוח לכתיבה. 39) לצד הבשר. 40) לצד השיער (שבת עט:), נמצא שכתיבתן במקום החתך, במקום חיבורן זה בזה, ורב האי גאון (מובא ב"הערוך" הנ"ל) נתן סימן לזה "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה, ב) שהכתיבה היא במקום הסתר. 41) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט), ובבלי (שבת עט:).

ט. אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּךְ הִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, אִם כָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה עַל הַקְּלָף, כָּשֵׁר; וְלֹא נֶאֱמַר גְּוִיל, אֶלָּא לְמַעֵט דּוּכְסוֹסְטוֹס, שֶׁאִם כָּתַב עָלָיו הַסֵּפֶר, פָּסוּל[42]. וְכֵן אִם כָּתַב אֶת הַמְּזוּזָה עַל הַקְּלָף אוֹ עַל הַגְּוִיל, כָּשֵׁר[43]; לֹא אָמְרוּ עַל דּוּכְסוֹסְטוֹס אֶלָּא לְמִצְוָה[44].

42) שב"ירושלמי" (מגילה פ"א, ה"ט) אמרו: כותבים (ספר תורה) על הגויל במקום שיער, ועל הקלף וכו' ודוכסוסטוס לא הוזכר שם, הרי שאין כותבין עליו ספר־תורה, וכן ב"מסכת סופרים" (פ"א, ה"ד). ואנו נוהגים היום לכתוב ספר־תורה על קלף כי הוא יותר מובחר מהגויל, שהגויל אינו מעובד אלא מצד השיער, והקלף מעובד משני הצדדים. וגם הגויל כבד ביותר (יו"ד סי' רעא ס"ג). 43) שבת עט, ע"ב: "רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שהיא משתמרת". ועל כרחך מה שאמרו (שם) "הלכה למשה מסיני מזוזה על דוכסוסטוס" אינו אלא למצוה. ומכאן שכשרה גם על הגויל (כסף־משנה). וכדאי להעיר, שבזמננו אין חולקים העור לשנים אלא גוררים הקליפה העליונה שבמקום השיער, וגוררים הרבה מצד הבשר ואינו נשאר אלא הקלף בלבד, וכותבים עליהם לצד הבשר (או"ח סי' לב, ס"ז) וקלף זה כשר לשלשתם: לס"ת, תפילין ומזוזה (יו"ד סי' רפח ס"ו). 44) עם הלכות אלו נגמרו שני הדברים השייכים בתפילין בכתיבתן. (ראה לעיל ה"ג). מכאן ואילך מפרש רבינו בפרוטרוט כל הדינים הנוגעים לשני הדברים האלה. את שמונת הדברים השייכים בחיפוי התפילין וברצועותיהן, מונה רבינו לקמן פ"ג.

י. אֵין כּוֹתְבִין סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְעוֹף וְחַיָּה הַטְּמֵאִים[45]. אֲבָל כּוֹתְבִין עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף טְהוֹרִים, וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת[46] וּטְרֵפוֹת[47] שֶׁלָּהֶן. וְאֵין כּוֹתְבִין עַל־גַּבֵּי עוֹר הַדָּג הַטָּהוֹר, מִפְּנֵי הַזֶּהֲמָא[48], שֶׁאֵין הַזֶּהֲמָא פּוֹסֶקֶת בְּעִבּוּדָהּ[49].

45) שבת קח. וירושלמי מגילה (פ"יא, ה"ט) שנאמר (שמות יג, ט): למען תהיה תורת ה' בפיך — מן המותר בפיך, ואלה הטמאים הרי אסורים באכילה. 46) שמתו ולא נשחטו, או שלא נשחטו כהלכה. 47) שנשחטו, אבל נמצא בגופן מין משמונה־עשר מיני טריפה המנויים בחולין (פ"ג, מ"א). ואע"פ שאין אלה "מותרים בפינו", הרי הם ממין המותר. ויפה משלו חז"ל (שבת, שם) זה "לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו איספקליטור (שר הטבחים) איזה מהן משובח? הוי אומר, זה שהרגו מלך" וגם אלו לקו ע"י בוראן. 48) הלכלוך. 49) שם. ואי־אפשר לכתוב עליו כתיבה תמה ('קרית ספר').

יא. גְּוִיל שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, וּקְלָף שֶׁל תְּפִלִּין אוֹ שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, צָרִיךְ לְעַבֵּד אוֹתָן לִשְׁמָן[50]. וְאִם עִבְּדָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, פְּסוּלִין[51]. לְפִיכָךְ אִם עִבְּדָן הַכּוֹתֵי, פְּסוּלִין. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַרְנוּ לוֹ לַכּוֹתֵי לְעַבֵּד עוֹר זֶה לְשֵׁם הַסֵּפֶר אוֹ לְשֵׁם הַתְּפִלִּין - פְּסוּלִין, שֶׁהַכּוֹתֵי עַל דַּעַת עַצְמוֹ הוּא עוֹשֶׂה, לֹא עַל דַּעַת הַשּׁוֹכֵר אוֹתוֹ[52]; לְפִיכָךְ, כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ מַעֲשֶׂה לִשְׁמוֹ[53], אִם עָשָׂהוּ הַכּוֹתֵי, פָּסוּל. וּמְזוּזָה אֵינָהּ צְרִיכָה הַעְבָּדָה לִשְׁמָהּ[54].

50) כשנותן את העורות לתוך הסיד להעביר מהם השיער, צריך הוא לומר: אני מעבד עורות אלו לקדושת ספר־תורה, או לקדושת תפילין. 51) גיטין נד, ע"ב; סנהדרין מח, ע"ב. 52) גיטין כג. ושמא גמר בלבו לעבדו לשם צורך אחר. 53) כגון כתיבת הגט שצריך שיהיה כתוב לשם אשה זו. וכן חוטי ציצית הצריכים טויה לשם ציצית. ראה לקמן הל' ציצית (פ"א, ה"יא). 54) רבינו בתשובתו נותן טעם לזה, "לפי שעצמו של ספר־תורה, ועצמן של תפילין הן המצוה, ולפיכך צריך לעבדן לשמן, כחשיבות מיוחדת, שיזהר בעבודתן כדי שיעמדו ימים רבים, ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני הבית שחייב בה, ואם אין בית אין מזוזה (תשובות הרמב"ם, ליפסיאה, כ"ה) וראה מנחות מב: ב'תוספות' ד"ה "תפילין" שהביאו ראיה לדעת רבינו מסוגיית הש"ס שם שאמרו: "מזוזות ניקחות מכל אדם" — מפני שאפילו לא נעבדו לשמן כשרות. וגדולי האחרונים הראו שזוהי ברייתא מפורשת ב"ירושלמי" יומא (פ"ג, ה"ו): "עור שעיבדו לשם קמיע, מותר לכתוב עליו מזוזה" מפני שאין מזוזה צריכה עיבוד לשמה. (ראה ב"שיורי קרבן" שם).

יב. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין כּוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה וְלֹא מְזוּזָה אֶלָּא בְּשִׂרְטוּט[55]; אֲבָל תְּפִלִּין אֵינָן צְרִיכִין שִׂרְטוּט[56], לְפִי שֶׁהֵן מְחֻפִּין. וּמִתָּר לִכְתֹּב תְּפִלִּין וּמְזוּזָה שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, שֶׁהַכֹּל גּוֹרְסִין פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ[57]; אֲבָל סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לִכְתֹּב אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב[58].

55) שמסרגלים בקנה או בסכין ועושים קוים ישרים, כדי שהכתיבה תהיה יפה וישרה, (ירושלמי מגילה פ"א, ה"ט). 56) מנחות לב, ע"ב. 57) מכוסות, ואין הכתב נראה, אבל המזוזה אינה מחופה כל־כך שבנקל יכול להסירה. ויש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מפרשים: מפני שהתפילין נכתבות על הקלף, והוא דק הרבה, ושמא יקרע מחמת השירטוט (נמוקי יוסף' הל' מזוזה). ומי שאינו יודע ליישר השורה בלא שירטוט, טוב הוא שישרטט – גם בתפילין – כדי ליישר הכתב, שנאמר: "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות ('טור', או"ח סי' לב. וראה שבת קלג:). 58) שם. והטעם, שמא יטעה בחסרות ויתירות.

יג. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן אֶפִּיקוֹרוֹס, יִשְׂרְפוּ[59]. כְּתָבָן כּוּתִי, אוֹ יִשְׂרָאֵל מוּמָר[60], אוֹ מוֹסֵר בְּיַד אַנָּס[61], אוֹ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה[62], אוֹ קָטָן[63] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין, וְיִגָּנְזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְשַׁרְתָּם", "וּכְתַבְתָּם" - כֹּל שֶׁמִּזְהָר עַל הַקְּשִׁירָה וּמַאֲמִין בָּהּ, הוּא שֶׁכּוֹתֵב[64]. נִמְצְאוּ בְּיַד אֶפִּיקוֹרוֹס, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי כְתָבָן[65] - יִגָּנְזוּ. נִמְצְאוּ בְּיַד כּוּתִי - כְּשֵׁרִים[66]. וְאֵין לוֹקְחִין סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַכּוּתִים בְּיוֹתֵר עַל דְּמֵיהֶם, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אוֹתָן לְגָנְבָן וּלְגָזְלָן[67].

59) גיטין מה, ע"ב: "שאינו מאמין בקדושת השם... והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, ומצוה לשרפו כדי שלא להניח שם למינים ולא למעשיהם" (לשון רבינו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ח). 60) כגירסת דפוס מנטובה. ובשאר הדפוסים: ישראל מומר. משומד – שהמיר דתו, וראה הלכות תשובה (פ"ג, ה"ט). 61) מוסר ממון ישראל ביד איש בעל זרוע (שם, ה"יב). 62) שנים אלה אינן מצווים על מצוות־עשה שהזמן גרמן. וממילא פטורים ממצות תפילין שנוהגת רק ביום ולא בלילה, בחול ולא בשבת. 63) שאינו בר חיוב מצוות. 64) וכתיבת מזוזה הוקשה לתפילין, שהרי נאמר: "וכתבתם על מזוזות ביתך", ועיקר "כתיבה" במזוזה כתובה. ומכיון שאלו פסולין, ספר־תורה שקדושתו חמורה לא כל־שכן ('בית יוסף', יו"ד סי' רפא), לפיכך כולם יגנזו, שאינם ראויים למצוותם, אבל אינם נשרפים, שלא נכתבו לשם ע"ז, ככתיבת המין (גיטין מה:). 65) כי ספק הוא, אם כתבן בעצמן או מצאן. 66) כי סתם גוי אינו יודע לכתבן, ויש לתלות שלקחן מידי ישראל. 67) שם.

יד. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף הַטְּמֵאִין, אוֹ עַל־גַּבֵּי עוֹרוֹת שֶׁאֵינָם מְעֻבָּדִין[68], אוֹ שֶׁכָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה וּתְפִלִּין עַל עוֹר שֶׁלֹּא עִבְּדָן לִשְׁמָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[69].

68) שלא עובדו בקמח ובעפצים, כמפורש לעיל ה"ו. 69) הלכה זו כבר נשנית לעיל (ה"י־י"א) אלא ששם מדובר כשעוד לא נכתבו, שפסולים העורות לכתיבת אלו, וכאן משמיענו רבינו שאם עבר וכתבן על עורות פסולים אלו, הרי הס"ת והתפילין פסולין אפילו בדיעבד.

טו. הַכּוֹתֵב סֵפֶר־תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין אוֹ מְזוּזָה, וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה לֹא הָיְתָה לוֹ כַּוָּנָה[70], וְכָתַב אַזְכָּרָה[71] מִן הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - פְּסוּלִין[72]. לְפִיכָךְ, הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם, אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ, לֹא יְשִׁיבֶנּוּ[73]; הָיָה כּוֹתֵב שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת[74], הֲרֵי זֶה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם וּמֵשִׁיב.

70) שצריך לחשוב שכותב אזכרה זו לשם קדושת השם. 71) שם משמות הקב"ה. 72) גיטין נד, ע"ב; ושם מה, ע"ב). 73) שמא יסיח דעתו ולא יכוין ויפסול (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א), אבל אם מלך ממלכי אומות העולם שואל בשלומו, ישיבנו, כדי שלא יהרגנו (כסף־משנה). 74) כגון: ה' אלהינו ה' (דברים ו', ד); אל אלהים ה' (יהושע כב, כב); וכן בתהלים (נ, א). ויש מפרשים: כגון שהניח ביריעה שמות רבים שלא כתבם מפני שלא היה טהור, והניח להם מקום ובא לכתבם עכשיו בבת אחת.

טז. הַטּוֹבֵל אֶת הַקֶּלְמוֹס[75] לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם, לֹא יַתְחִיל מֵאוֹת הַשֵּׁם[76], אֲבָל מַתְחִיל הוּא מֵאוֹת שֶׁלְּפָנָיו. שָׁכַח לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם כֻּלּוֹ - תּוֹלֶה אוֹתוֹ בֵּין הַשִּׁיטוֹת[77]. אֲבָל מִקְצָת הַשֵּׁם בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתוֹ תָּלוּי[78], פָּסוּל. וּבִשְׁאָר הַתֵּבוֹת אִם שָׁכַח, כּוֹתֵב מִקְצָת הַתֵּבָה בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתָהּ לְמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֵפֶר־תּוֹרָה, אֲבָל בִּמְזוּזָה וּתְפִלִּין, אֵין תּוֹלִין בָּהֶן אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת; אֶלָּא אִם שָׁכַח אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, גּוֹנֵז מַה שֶּׁכָּתַב[79] וְכוֹתֵב אַחֶרֶת. וּמֻתָּר לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֶּרֶד[80] וְעַל מְקוֹם הַמְּחָק בְּכֻלָּן[81].

75) עט סופרים. "עט סופר מהיר" (תהלים מה, ב) מתרגם יונתן: קולמוס ספרא. 76) שדרך הקולמוס לשפוך הדיו בבת אחת אם יש בו דיו מרובה, ושמא תיפול הדיו על השם ויצטרך למחקו (מס' סופרים פ"ה, ה"ו). 77) בין השורות, אבל לא בין הדפים. 78) מנחות ל, ע"ב. 79) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). שנאמר בתפילין ומזוזה: "והיו הדברים" בהוויתן יהיו, שיהיו כתובות כסדרן האמור בתורה (ראה לקמן הל' מזוזה פ"ה, ה"א), ולפיכך אי־אפשר לתלות האות אחרי שכתב התיבה הבאה, כי זה "שלא כסדרן". ואין הפרש בין אם הקדים פרשה לפרשה או אות לאות. 80) גרר – זה שנגרר אחרי שהדיו נתייבשה, מחק – זה שנמחק בעוד שהכתיבה לחה, והכתיבה על מקום הגרר נאה יותר, כי לא נשאר שום כתם במקום, ואם שכח לכתוב השם, הרי הוא גורר או מוחק את התיבה המאוחרת, וכותב במקומה את השם על מקום המחק (מנחות ל:). 81) בין בספר־תורה בין בתפילין ומזוזה, שגורר מלמטה למעלה עד מקום השם, וכותב השם, וממשיך לכתוב הלאה כסדרן (ש"ך, יו"ד סי' רפח, סק"ב). אבל לתלות האות בתפילין ובמזוזה אסור מפני ש"סדרן מעכב".

יז. כּוֹתְבֵי סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אָסוּר לָהֶם לְהַפֵּךְ הַיְרִיעָה עַל פָּנֶיהָ[82], אֶלָּא פּוֹרֵשׂ עָלֶיהָ בֶּגֶד[83] אוֹ כּוֹפְלָהּ[84].

82) להגן על הכתב שלא יעלה עליו אבק משום בזיון (עירובין צח.). 83) אבל אם אין לו בגד, מוטב להפכה על

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הכתב ולא להשאירה על פניה, כי יש בזה בזיון יותר גדול (שם. ובמסכת סופרים פ"ג, הלכה טז). 84) כלומר: בשום פנים לא ישאיר את הכתב על פניו. וכתב הב"ח (יו"ד סי' רע"ו): שאסור לאדם להניח שום ספר פתוח ויצא לחוץ אלא יכסנו במפה. והוסיף הש"ך (יו"ד, שם): שידוע לחכמי האמת, שיש מלאך אחד נקרא ש"ד, והוא "שומר "דפים על מי שמניח ספר פתוח ויוצא, שמשכח תלמודו.

יח. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, שֶׁאָמַר הַסּוֹפֵר אַחַר שֶׁיְּצָאוּ מִתַּחַת יָדוֹ: לֹא כָתַבְתִּי הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן לִשְׁמָן! אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן[85], אֲבָל נֶאֱמָן הוּא לְהַפְסִיד כָּל שְׁכָרוֹ[86]. וְלָמָּה אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן?[87] שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַפְסִיד עַל הַלּוֹקֵחַ[88] אוֹ עַל זֶה שֶׁשְּׂכָרוֹ[89], וְדוֹמֶה[90] שֶׁאֵינוֹ מַפְסִיד בַּאֲמִירָה זוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָאַזְכָּרוֹת[91]. לְפִיכָךְ אִם אָמַר: סֵפֶר־תּוֹרָה זֶה אוֹ תְּפִלִּין אֵלּוּ, עוֹרוֹת שֶׁלָּהֶן אֵינָם מְעֻבָּדוֹת לִשְׁמָן! - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָן לְהַפְסִיד שְׂכָרוֹ, נֶאֱמָן לְפָסְלָן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים, שֶׁאִם אֵין הָעוֹרוֹת מְעֻבָּדִין לִשְׁמָן, אֵין שָׂכָר לוֹ כְּלָל[92].

85) שמא נתכוין להקניט את הלוקח. 86) שהרי לדבריו לא נכתבו האזכרות לשמן, וכל ספר שלא נכתבו האזכרות שבו לשמו – אינו שוה כלום לבעליו. 87) נאמר מתוך שנאמן להפסיד שכרו, יהא נאמן לפסלן? 88) שמתכוין לצערו. 89) לכתוב בשבילו. 90) והוא חושב וטועה. 91) שאינו יודע שיפסיד כל שכרן בגלל האזכרות שכתב שלא לשמן. 92) ויודע שיפסיד כל שכרו, ולא נתכוין רק לצער את הלוקח. כאן לא מנה רבינו מזוזה, כי הלא מזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, כמבואר לעיל ה"יא. מקור כל הלכה זו (גיטין נד:).

יט. אֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, אֶלָּא בִּכְתַב אַשּׁוּרִית[93]. וְהִתִּירוּ בַּסְּפָרִים לִכְתֹּב אַף בִּיוָנִי[94] בִּלְבָד. וּכְבָר נִשְׁקַע[95] יְוָנִי מִן הָעוֹלָם וְנִשְׁתַּבֵּשׁ וְאָבַד, לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין הַיּוֹם שְׁלָשְׁתָּן אֶלָּא אַשּׁוּרִית. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּכְתִיבָתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּדְבַּק אוֹת בְּאוֹת, שֶׁכָּל אוֹת שֶׁאֵין הָעוֹר מַקִּיף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, פָּסוּל[96]. וְכָל אוֹת שֶׁאֵין הַתִּינוֹק, שֶׁאֵינוֹ לֹא חָכָם וְלֹא סָכָל, יָכוֹל לִקְרוֹתָהּ - פָּסוּל[97]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּצוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁלֹּא תִּדְמֶה הַיּוּ"ד לְוָא"ו וְלֹא וָא"ו לְיוּ"ד, וְלֹא כָ"ף לְבֵי"ת וְלֹא בֵי"ת לְכָ"ף, וְלֹא דָ"ל"ת לְרֵי"ש וְלֹא רֵי"ש לְדָ"ל"ת, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[98], עַד שֶׁיְּרוּץ כָּל הַקּוֹרֵא בָהֶן[99].

93) "הוא הכתב שבו ניתנה תורה לישראל, ונקרא אשורי, שהוא המאושר (המובחר) שבכתב, מלשון: כי אשרוני בנות (בראשית ל, יג) שכתב זה אינו משתנה ולא יפול בו דמיון לעולם, לפי שאותיותיו בלתי מתדמות ואינו נדבק אות באות בשיטת כתיבתו ואין כזה בשאר הכתבים" (מלשון רבינו בפירושו למשנה, ידים פ"ד, מ"ה) וראה סנהדרין כב. חילוקי דעות בזה. יש אומרים: "למה נקראת אשורית? שעלה עמהם מאשור", בימי עזרא. 94) לשון יונית וכתבה (מגילה ט.) וביירושלמי (שם, פ"א, ה"ט) הטעימו "בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל צרכה אלא יונית", וחז"ל (מגילה ט:) המליצו עליה את הפסוק: יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט, כז) "יפיותו של יפת (היא לשון יוונית) יהא באהל שם". ורבינו ב"פירוש המשנה" (מגילה פ"ב, מ"א) יאמר: "ומה שנשתנה לשון יווני משאר הלשונות, לפי שהיה מובן אצלם... והטעם: מפני שהם (החכמים) פירשו התורה בלשון יוון לתלמי המלך, ונתפרסמה אצלם אותה העתקה עד שהיתה אצלם אותה הלשון כמו לשונם, וכאילו היתה אשורית". אבל תפילין ומזוזות אינן נכתבות יוונית, מפני שנאמר בהן: והיו הדברים האלה – בהוייתן יהיו (שם). 95) אותה שפה יוונית שהיו מדברים בה בימי חכמי המשנה (כסף־משנה). 96) מנחות כט, ע"א. 97) שם, ע"ב: "רמי בר תמרי, נפסקה לו רגל הוא"ו של 'ויהרג ה' כל בכור'. אמרו לו: הבא תינוק שאינו חכם (שאם חכם מבין שמחרף הוא לומר "ייהרג" כלפי מעלה וקורא "ויהרג") ואינו טיפש (שהטיפש אינו יודע לקרוא אלא אות שלמה – רש"י שם אם יקרא "ויהרג" – כשר, אם "ייהרג" – פסול". 98) שבת קג, ע"ב. וצורת כתיבת האותיות ודקדוקן, מפורשת בשו"ע או"ח סי' לב, וב'טור' או"ח סי' ל"ו. 99) מלשון הכתוב (חבקוק ב, ב).

כ. עוֹר שֶׁהָיָה נָקוּב, לֹא יִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי הַנֶּקֶב[100]. וְכָל נֶקֶב שֶׁהַדְּיוֹ עוֹבֶרֶת עָלָיו אֵינוֹ נֶקֶב, וּמֻתָּר לִכְתֹּב עָלָיו; לְפִיכָךְ מֻתָּר לִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי עוֹר הָעוֹף שֶׁנִּתְעַבֵּד[101]. נֶקֶב הָעוֹר אַחַר שֶׁנִּכְתַּב - אִם נִקַּב בְּתוֹךְ הָאוֹת[102], כְּגוֹן תּוֹךְ הֵ"א אוֹ תּוֹךְ מֵ"ם, וְכֵן בִּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת, כָּשֵׁר[103]. נִקַּב בְּיָרֵךְ[104] שֶׁל אוֹת עַד שֶׁנִּפְסְקָה - אִם נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה[105] מְלֹא אוֹת קְטַנָּה[106], כָּשֵׁר; וְהוּא[107], שֶׁלֹּא תִּדְמֶה לְאוֹת אַחֶרֶת[108]; וְאִם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה מְלֹא אוֹת קְטַנָּה - פְּסוּלָה.

100) שבת קח, ע"א. שנאמר: וכתבתם – כתיבה תמה, שלימה ולא מופסקת, וע"י הנקב האות נפסקת. 101) מפני שנקביו דקים וקטנים (שבת קח.). 102) בקלף החלק שבפנים האות. 103) מנחות כט, ע"א. שהאות עצמה שלמה היא. 104) רגל האות. 105) מהחלק שלמעלה מהנקב. 106) אות יו"ד. 107) ובלבד. 108) שם.

~ יום שישי כ"ח אייר ~

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) דיני התגין שבכתיבת פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ[2]? כּוֹתְבִין אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת עַל אַרְבַּע קְלָפִין[3], וְגוֹלְלִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע בָּתִּים, שֶׁהֵן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מְחֻבָּרִין[4] בְּעוֹר אֶחָד[5]. וְשֶׁל יָד, כּוֹתְבִין אוֹתָן הָאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת בְּאַרְבַּע דַּפִּין[6] עַל קְלָף אֶחָד, וְגוֹלְלוֹ כְּמִין סֵפֶר־תּוֹרָה מִסּוֹפוֹ לִתְחִלָּתוֹ[7], וּמַנִּיחוֹ בְּבֵית אֶחָד[8].

2) הקדים רבינו לפרש מעשה כתיבת "של ראש" תחילה, וכן לעיל (פרק א, הלכה א) במעשה הנחתן הקדים "של ראש" לתפילה "של יד" אף על פי שבתורה קדמה "של יד" ככתוב (שמות פרק יג, פסוק ט): והיה לך לאות על ידך ולזיכרון בין עיניך, וכן צריך לכתוב קודם פרשיות של יד כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים (סימן לב, סעיף א), אלא מפני שקדושת "של ראש" חמורה מ"של יד" כמבואר לקמן (פרק ג, הלכה י"ז) נקטה תחילה. 3) (מנחות דף לד עמוד ב) שנאמר ולטוטפת בין עיניך אמר רבי עקיבא טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים. 4) מבואר לקמן (פרק ג, הלכות ב־ג). 5) שנאמר "ולזיכרון בין עיניך" זיכרון אחד אמרתי לך ולא שניים ושלושה זיכרונות, מכאן שאין מניחים את ארבע הפרשיות אלא בעור אחד (מנחות, שם). 6) עמודים. 7) כי אם יגללו מתחילתו לסופו תצא הפרשה האחרונה ראשונה וסדרן מעכב (קרית ספר). גם ארבעת הקלפים שבתפילה של ראש, גוללים מסופם לתחילתם כמבואר בדברי רבינו לקמן פרק ג, הלכה ז, אלא משום שאי אפשר לגללם בגלילה ממש "כעין ספר תורה", שהרי טעונים כיפול, כדי שיניחם בבתים בעומק כל בית, לפיכך דקדק רבינו לתאר גלילת הפרשיות "כמין ספר תורה" רק ב"של יד" לבד ("מעשה רוקח"). 8) שנאמר: והיה לך לאות על ידך, אות אחת מבחוץ ומבפנים (מנחות, שם). וראוי להעיר שכתיבת התפילין היא ביד ימנית, כמו שמבואר במסכת מנחות דף לז עמוד א ואם עבר וכתבן בשמאלו פסולות, שאין דרך כתיבה בכך, כמו שמבואר בשבת דף קג עמוד א ("הגהות מיימוניות").

ב. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בַּפָּרָשִׁיּוֹת, שֶׁאִם עָשָׂה הַסְּתוּמָה[9] פְּתוּחָה[10] אוֹ הַפְּתוּחָה סְתוּמָה, פְּסָלָן. וּשְׁלֹשֶׁת הַפָּרָשִׁיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וּפָרָשָׁה אַחֲרוֹנָה, שֶׁהִיא וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, סְתוּמָה.

9) פרשה המתחילה באמצע השיטה (השורה) או בסופה. 10) שתחילתה בתחילת השיטה, וזה מבואר בפרוטרוט לקמן (פרק ח, הלכות א־ב). ומקור הלכה זו (שבת דף קג עמוד ב).

ג. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּמָלֵא וְחָסֵר, עַד שֶׁיִּהְיוּ אַרְבַּעְתָּן כְּתוּבוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן כְּתוּבוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַמְּדֻיָּק[11]; שֶׁאִם כָּתַב הֶחָסֵר[12] מָלֵא[13], פָּסוּל, עַד שֶׁיִּמְחַק הַיָּתֵר[14]; וְאִם כָּתַב הַמָּלֵא חָסֵר, פָּסוּל וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה[15]. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲסֵרוֹת וְהַמְּלֵאוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ:

11) מוגה משגיאות. 12) חסר וא"ו או יו"ד. 13) כגון "יביאך" במקום "יבאך". 14) וירחיב האות שלפניה ושלאחריה, כדי שלא יראו כשתי תיבות נפרדות מחמת חלל האות המחוקה ("פרי חדש"). 15) שאי אפשר לתקן ולמלא את החסר, שאז תהיה הכתיבה שלא כסדרה (שהרי הקדים את המאוחר), ואמרו במכילתא פרשת בא: "כתבן שלא כסדרן ייגנזו". וכל זה רק בתפילין ומזוזה. אבל ב"ספר תורה" יש תקנה להכניס את החסר. ואף על פי שקדושתו חמורה משל תפילין ומזוזה, כתיבה "כסדרה" אינה מעכבת בו, כי אי אפשר להיזהר בכל הספר שלא תהא בו טעות, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת ("מעשה רוקח").

ד. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה: 'קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר' - מָלֵא, 'זָכוֹר' - מָלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, ['הוֹצִיא' - מָלֵא, 'יֹצְאִים' - חָסֵר וָא"ו], 'יְבִיאֲךָ' - מָלֵא, 'וְהָאֱמֹרִי' - חָסֵר, 'וְהַיְבוּסִי' - מָלֵא, 'לַאֲבֹתֶיךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'הָעֲבֹדָה' - חָסֵר, 'מַצּוֹת' - חָסֵר, 'הַשְּׁבִיעִי' - מָלֵא, 'מַצּוֹת' - מָלֵא, 'שְׁאֹר' - חָסֵר, 'גְּבֻלְךָ' - חָסֵר, 'בַּעֲבוּר' - מָלֵא, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'וּלְזִכָּרוֹן' - מָלֵא, 'עֵינֶיךָ' - מָלֵא, 'תּוֹרַת' - מָלֵא, 'הוֹצִאֲךָ' - חָסֵר יו"ד, 'הַחֲקָה' - חָסֵר, 'לְמוֹעֲדָהּ' - מָלֵא.

ה. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה: 'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' - חָסֵר יו"ד, 'וְלַאֲבֹתֶיךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'חֲמֹר' - חָסֵר, 'בְּכוֹר' - מָלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, 'הוֹצִיאָנוּ' - מָלֵא, 'וַיַּהֲרֹג' - חָסֵר, 'בְּכוֹר' - מָלֵא, 'מִבְּכֹר' - חָסֵר, 'וְעַד בְּכוֹר' - מָלֵא, 'זֹבֵחַ' - חָסֵר וָא"ו, 'וְכָל בְּכוֹר' - מָלֵא, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'יָדְכָה' - כָּתוּב בְּהֵ"א, 'וּלְטוֹטָפֹת' - חָסֵר וָא"ו תִּנְיָנָא, 'עֵינֶיךָ' - מָלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, 'הוֹצִיאָנוּ' - מָלֵא.

ו. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית: 'שְׁמַע' - עַי"ן שֶׁל 'שְׁמַע' גְּדוֹלָה, דָּלֶ"ת שֶׁל "אֶחָד' גְּדוֹלָה[16], 'מְאֹדֶךָ' - חָסֵר, 'לְבָנֶיךָ' - מָלֵא, 'בְּבֵיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבְקוּמֶךָ' - מָלֵא, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'יָדֶךָ' - חָסֵר, 'לְטֹטָפֹת' - חָסֵר שְׁנֵי וָאוִי"ן, 'עֵינֶיךָ' - מָלֵא, 'מְזֻזוֹת' - חָסֵר וָא"ו רִאשׁוֹנָה, 'בֵּיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' - מָלֵא.

16) רומז לתיבת עֵד, שישראל מעידים על יחוד ה' ככתוב (ישעיה פרק מג, פסוק י): אתם עדי נאום ה' ("בעל הטורים").

ז. פָּרָשָׁה רְבִיעִית: 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' - חָסֵר, 'מִצְוֹתַי' - בְּוָא"ו אַחַת, 'יוֹרֶה' - מָלֵא, 'וּמַלְקוֹשׁ' - מָלֵא, 'וְתִירֹשְׁךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם' - מָלֵא, 'יְבוּלָהּ' - מָלֵא, 'הַטֹּבָה' - חָסֵר, 'נֹתֵן' - חָסֵר, 'אֹתָם' - חָסֵר, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'לְטוֹטָפֹת' - חָסֵר וָא"ו שְׁנִיָּה, 'עֵינֵיכֶם' - מָלֵא, 'אֹתָם' - חָסֵר, 'בְּבֵיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבְקוּמֶךָ' - מָלֵא, 'מְזוּזוֹת' - מָלֵא, 'בֵּיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' - מָלֵא, 'לַאֲבֹתֵיכֶם' - חָסֵר וָא"ו[17].

17) כל זה הוציא רבינו מתוך "הספר הידוע במצרים... ועליו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

היו הכול סומכים לפי שהגיהו בן אשר" (מלשון רבינו לקמן פרק ח, הלכה ד).

ח. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּתָגִין[18] שֶׁל אוֹתִיּוֹת, וְהֵן כְּמוֹ זֵינִי"ן זְקוּפוֹת[19] שֶׁיֵּשׁ לָהֶם תָּג, כְּמוֹ שֶׁהֵן[20] כְּתוּבִין בְּסֵפֶר־תּוֹרָה[21]. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַמְתֻגָּגוֹת שֶׁבְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ.

18) בכתרים. 19) אות זיי"ן זקופה. 20) התגים. 21) כמבואר לקמן פרק ז, הלכה ח. ומקור התגים לפרשיות שבתפילין, בסדר תפילין של הגאונים הנקרא "שימושא רבה" וראה לקמן פרק ז, הלכה ח מה שהבאנו בשם "תשובות רבינו".

ט. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ אוֹת אַחַת בִּלְבַד, וְהִיא מֵ"ם סְתוּמָה שֶׁל 'מִיָּמִים', עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה יֵשׁ לָהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְכָל אַחַת מֵהֶן הֵ"א, וְעַל כָּל הֵ"א מֵחֲמִשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. וְהֵן: הֵ"א שֶׁל 'וּנְתָנָהּ', וְהֵ"א רִאשׁוֹנָה וְהֵ"א אַחֲרוֹנָה שֶׁל 'הִקְשָׁהּ', וְהֵ"א שֶׁל 'וַיַּהַרֹג', וְהֵ"א שֶׁל 'יָדְכָהּ'. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: קוּ"ף שֶׁל 'וּבִקְרוּמֶךָ' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְקוּ"ף שֶׁל 'וּקְשַׁרְתָּם' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְטֵי"ת־טֵי"ת־פֵּ"א שֶׁל 'לְטָטָפֹת', עַל כָּל אוֹת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. פָּרָשָׁה רְבִיעִית יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת: פֵּ"א שֶׁל 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְתָי"ו שֶׁל 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ זַי"ן אַחַת, וְטֵי"ת־טֵי"ת־פֵּ"א שֶׁל 'לְטוֹטָפֹת', עַל כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. כָּל הָאוֹתִיּוֹת הַמְתֻגָּגוֹת - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וְאִם לֹא עָשָׂה הַתָּגִין, אוֹ הוֹסִיף וְגָרַע בָּהֶן - לֹא פָּסַל.

י. הַלּוֹקֵחַ תְּפִלִּין מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה[22], צָרִיךְ לְבָדְקָן[23]. לָקַח מִמֶּנּוּ מֵאָה קְצִיצוֹת[24], בּוֹדֵק מֵהֶן שָׁלֹשׁ קְצִיצוֹת; אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל רֹאשׁ וְאַחַת שֶׁל יָד, אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל יָד וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ[25] - אִם מְצָאָם כְּשֵׁרִים, הֶחֱזַק זֶה הָאִישׁ[26], וַהֲרֵי כֻּלָּן כְּשֵׁרִים וְאֵין הַשְּׁאָר צָרִיךְ בְּדִיקָה[27]; וְאִם לְקָחָם צְבָתִים[28] צְבָתִים, כֻּלָּן צְרִיכוֹת בְּדִיקָה[29], שֶׁחֲזָקַת הַצְּבָתִים, מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְקוּחִים[30].

22) שאינו בקי בכתיבת הפרשיות שבתפילין ועלול לטעות בין חסרות ליתירות, וכיוצא בזה. 23) פותח את הבתים, ובודק את הפרשיות לראות אם נכתבו כהלכה (עירובין דף צז עמוד א) ולכתחילה אין לקנותן אלא מן המומחה שהוא מנוסה ובקי בדיני מעשה התפילין, כי בזיון הוא לפתוח הבתים ולבדוק פרשיותיהם וכן יש לחוש שמא יתעצל ולא יפתחם כלל מפני הטורח, ויניחן בלי בדיקה (מנחות דף מב עמוד ב וכן בתוספות עירובין דף צז עמוד א). 24) דפוסי התפילין חוץ מרצועותיהן נקראים קציצות, ראה (סוכה דף כו עמוד ב; גיטין דף נח עמוד א). 25) כי צריך הוא לדעת אם כותבן היה בקי בשל יד ובשל ראש כאחד. 26) שמכרן למוכר הזה כי הלכה היא: "שלוש פעמים הרי היא חזקה" (יבמות דף סד עמוד ב). 27) שהרי כולן נכתבו על ידי איש אחד, שהרי זה מצאן אצל המוכר קשורות בצמד אחד (עירובין, שם). 28) חבילות חבילות נפרדות, צבתים – מלשון: שול תשולו לה מן הצבתים (רות פרק ב, פסוק טז), שפירושו: אלומות. 29) כל חבילה צריכה בדיקה לעצמה ואין האחת ניתרת בבדיקת חברתה. 30) ומי שמכר את אלו לא מכר את אלו ושמא האחד מומחה והשני הדיוט (שם). לפיכך בודק בכל צבת שתיים של יד ואחת של ראש או להיפך ועל ידה ניתר כל הצבת.

יא. הַכּוֹתֵב תְּפִלִּין בִּכְתַב־יָדוֹ, אוֹ שֶׁלְּקָחָן מִן הַמֻּמְחֶה[31] אוֹ מִשְּׁאָר אָדָם, וּבְדָקָן וְהֶחֱזִירָן לְעוֹרָן - לְעוֹלָם אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָדְקָם פַּעַם אַחֶרֶת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים; כָּל זְמַן שֶׁחִפּוּיָן שָׁלֵם, הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שֶׁמָּא נִמְחֲקָה אוֹת מִתּוֹכָן אוֹ שֶׁנִּקְבָה. הִלֵּל הַזָּקֵן הָיָה אוֹמֵר: אֵלּוּ מִשֶּׁל אֲבִי אִמָּא[32]!

31) שאינן צריכות בדיקה. 32) ירושלמי עירובין (פרק י, הלכה א) ולא בדקתין מעולם. והטעם, כי האוויר שולט בהן ואינן מתעפשות; אבל אם אינו מניחן אלא לפרקים, ויש לחוש שמא נתעפשו, ודאי צריכות בדיקה, שמא ניקבו האותיות או נמחקו. וזמן בדיקתן פעמיים בשמיטה (שולחן ערוך אורח חיים סימן ל"ט; וראה מסכת יומא דף יא עמוד א).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) סידור פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

א. שְׁמוֹנָה הֲלָכוֹת יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַתְּפִלִּין[2], כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וּלְפִיכָךְ כֻּלָּן מְעַכְּבוֹת, וְאִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, פָּסַל. וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְכֵן תְּפִירָתָן[3] בְּרִבּוּעַ, וַאֲלַכְסוֹנָן בְּרִבּוּעַ[4], עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁווֹת[5]; וְשֶׁיִּהְיֶה בָּעוֹר שֶׁל רֹאשׁ צוּרַת שִׁי"ן[6] מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל[7]; וְשֶׁיִּכְרֹךְ הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּמַטְלִית[8]; וְשֶׁיִּכְרֹךְ אוֹתָן בְּשֵׂעָר[9] מֵעַל הַמַּטְלִית, וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיסָן בְּבָתֵּיהֶן; וְשֶׁיִּהְיוּ תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּגִידִין[10]; וְשֶׁעוֹשִׂין לָהֶן מַעְבֹּרֶת[11] מֵעוֹר הַחִפּוּי, שֶׁתִּכָּנֵס בָּהּ הָרְצוּעָה, עַד שֶׁתְּהֵא עוֹבֶרֶת וְהוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ תּוֹבֵר[12] שֶׁלָּהּ; וְשֶׁיִּהְיוּ הָרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת[13]; וְשֶׁיִּהְיֶה הַקֶּשֶׁר שֶׁלָּהֶן[14] קֶשֶׁר יָדוּעַ, כְּצוּרַת דָּלֶת[15].

2) עד כאן ביאר רבינו את שני הדברים המעכבים בכתיבת התפילין, מכאן ואילך הוא מפרש את שמונת הדברים המעכבים בעשיית התפילין וקשירת רצועותיהן, כפי שהזכיר כבר לעיל (פ"א, ה"ג). 3) שגם תפירת הגידים תהיה מרובעת (מגילה כד: ו'תוספות' שם). 4) שיהיה ריבוען מכוון ארכן כרחבן, כדי שיהיה להם אותו אלכסון, שאמרו חז"ל (סוכה ח.): כל אמה בריבוע, אמה ושני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומשים באלכסונה. ולא יהא ארכן יתר על רחבן (שם). 5) שאם יהיה ארכן כרחבן, אז המרחק של זויות האורך יהיה שוה למרחק של זויות הרוחב. כל אלה כלולים בהלכה אחת, ומכאן ואילך מתחילה ההלכה השניה. 6) שעושה קמטים דקים בעור הבתים כדמות שי"ן (מנחות לה.). 7) ע"פ סדר תפילין ל'גאונים', הנקרא "שימושא רבה". 8) חתיכת בד. ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). ואנו נוהגים לכרכן בקלף ('שולחן ערוך' אורח־חיים סי' לב). 9) שבת קח, ע"א. 10) שם. וזוהי ההלכה החמישית. 11) מקום מעבר. 12) כעין כפל בבגד, ויש מפרשים: כעין לולאה, או עניבה, ונזכר במשנה (כלים פרק כ"ה, משנה א): "כל שיש לו תוברות". 13) צבועות צבע שחור. 14) של הרצועות "של ראש" כמו שמבואר בסמוך (הלכה י"ג). ושלש ההלכות האחרונות הנזכרות כאן, מקורן בתלמוד (מס' מנחות לה:). 15) על־פי "שימושא רבה".

ב. כֵּיצַד עוֹשִׂים תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ וְכָגָבְהוֹ. וְאִם הָיָה גָּבְהוֹ יוֹתֵר עַל רָחְבּוֹ אוֹ פָּחוֹת מִמֶּנּוּ אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְאֵין מַקְפִּידִין אֶלָּא עַל אָרְכּוֹ שֶׁיְּהֵא כְּרָחְבּוֹ. וְחוֹפְרִין בּוֹ שְׁלֹשָׁה חֲרִיצִין, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ אַרְבַּע רָאשִׁים, כְּגוֹן זֶה וְלוֹקְחִין עוֹר, וּמַרְטִיבִין אוֹתוֹ בְּמַיִם וּמְשִׁימִין בּוֹ אֶת הָעֵץ, וּמַכְנִיסִין אֶת הָעוֹר בֵּין כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ, וּמְכַמְּשִׁים[16] אוֹתוֹ וְהוּא רָטֹב[17] מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ דְּמוּת שִׁי"ן שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁין מִימִין הַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין, וּדְמוּת שִׁי"ן שֶׁיֵּשׁ לָהּ אַרְבָּעָה רָאשִׁים מִשְּׂמֹאל הַמֵּנִיחַ[18].

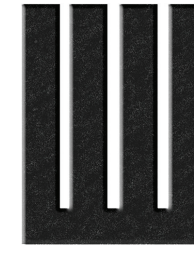

16) מקמטים אותו בצבת. 17) כשעדיין רטוב. 18) ע"פ "שימושא רבה". ושתי צורות השי"ן הזאת מכוונות נגד שתי הכתיבות שלנו: כתיבת הלוחות, וכתיבת ספר־תורה. כתיבת הלוחות היתה שקועה, שנאמר: "חרות על הלוחות" והיתה מפולשת מעבר לעבר. נמצא שהשי"ן של הלוחות היו לה ארבעה דפנות לשלשה אוירים, וכנגדה שי"ן של ארבעה קמטים שיש בה שלשה אוירים; וכתיבת ספר התורה הרי היא בולטת, ואין בשי"ן שלה אלא שלשה ראשים ('בית יוסף', אורח־חיים סי' לב).

ג. וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָעֵץ עַד שֶׁיִּיבַשׁ. וְאַחַר־כָּךְ חוֹלֵץ הָעוֹר מֵעַל־גַּבֵּי הָאִמּוּם[19] שֶׁל עֵץ, וְנִמְצָא הָעוֹר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה בָּתִּים פְּנוּיִין. וּמַכְנִיסִין פָּרָשָׁה בְּכָל בַּיִת וּבַיִת, וּמַחֲזִירִין מִקְצָת הָעוֹר מִלְּמַטָּה, וְתוֹפְרִין אוֹתוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו[20]. וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר שֶׁלְּמַטָּה מָקוֹם שֶׁתִּכָּנֵס בּוֹ הָרְצוּעָה כְּמוֹ תּוֹבָר, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְבֹּרֶת.

19) דפוס. 20) רוחותיו.

ד. וְכֵיצַד עוֹשִׂין תְּפִלִּין שֶׁל יָד? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע, אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ, וְיִהְיֶה גָּבְהוֹ כְּאֶצְבַּע, אוֹ יָתֵר עַל זֶה מְעַט אוֹ פָּחוֹת מְעַט, וּמְחַפִּין אוֹתוֹ בְּעוֹר רָטֹב, וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָאִמּוּם עַד שֶׁיִּיבַשׁ, וְחוֹלֵץ אֶת הָעוֹר, וּמַנִּיחַ אֶת אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּמְקוֹם הָעֵץ, וּמַחֲזִיר מִקְצַת הָעוֹר מִלְּמַטָּה, וְתוֹפְרוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו, וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר תּוֹבָר, מְקוֹם הָרְצוּעוֹת.

ה. כֵּיצַד סִדּוּר הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ? מַכְנִיס פָּרָשָׁה אַחֲרוֹנָה[21], שֶׁהִיא 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', בְּבַיִת רִאשׁוֹן, שֶׁהוּא עַל יְמִין הַמֵּנִיחַ; וּ'שְׁמַע' סְמוּכָה לָהּ; 'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' - בְּבַיִת שְׁלִישִׁי, סְמוּכָה לִ'שְׁמַע'; וְ'קַדֵּשׁ לִי' בְּבַיִת רְבִיעִי, שֶׁהוּא לִשְׂמֹאל הַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין - כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַקּוֹרֵא שֶׁלְּפָנָיו[22], כְּנֶגֶד פְּנֵי הַמֵּנִיחַ, קוֹרֵא[23] עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה[24], כְּגוֹן זֶה וְאִם הֶחֱלִיף סִדּוּר זֶה - פְּסוּלוֹת[25].

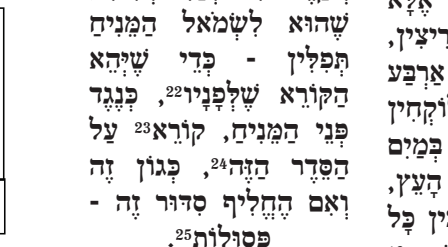

21) לסדר כתיבתה בתורה. 22) ובנוסח אחר: "שלפניו". 23) מימינו לשמאלו. 24) שהוא סדרן הכתוב בתורה (מנחות לד:) וכן היא דעת רש"י שם. וב'תוספות' שם הביאו דעת רב האי גאון, וכן שיטתו של רבינו־תם, שסדר הנחתן הוא: קדש, והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, מימין הקורא לשמאלו. וסימן נתנו לדבר: שתי הויו"ת (והיה כי יביאך, והיה אם שמוע) סמוכות זו לזו, ושתי השיני"ן של קדש, שמע, סמוכות לשיני"ן שבעור הבתים, קדש מכאן, ושמע מכאן, ותפילין העשויות על־פי סדר זה נקראות: "תפילין דרבינו־תם". והואיל ותפילין של אלו (רמב"ם ורש"י) פסולות לדברי אלו (רב האי ורבינו־תם) ושל אלו פסולות לדברי אלו, החרד וירא משום ברכה לבטלה, מניח שני זוגות: אחד כדברי אלו ואחד כדברי אלו, ומניחם על ראשו בבת אחת, בברכה אחת, שהרי אמרו (עירובין צה:): "מקום יש בראש להניח שתי תפילין". ויש אומרים: שיניח של רמב"ם ורש"י ויברך עליהן, ויהיו עליו בשעת קריאת־שמע ותפילה, ואחר התפילה יניח של 'רבינו־תם' בלא ברכה ויקרא בהן קריאת־שמע לבד (או"ח סי' לד). ונהגו בארצות אדום וישמעאל כרבינו ורש"י, וגם שלחו כתב מארץ ישראל, שנפלה הבימה שעל קבר יחזקאל ונמצאו שם תפילין ישנות מאד בסידור רבינו ורש"י ז"ל ('הגהות מיימוניות'). וראה במוספנו "תשובות רבינו". 25) מנחות, שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו. תְּפִלָּה שֶׁל יָד, כּוֹתְבָם בְּאַרְבָּעָה דַּפִּין[26], בְּעוֹר אֶחָד אָרֹךְ כְּסֵפֶר־תּוֹרָה[27], עַל סִדּוּרָן בַּתּוֹרָה[28], כְּגוֹן זֶה אִם כְּתָבָן עַל אַרְבַּע עוֹרוֹת וְהִכְנִיסָן בְּבֵית אֶחָד, יָצָא, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְדַבְּקָם[29].

קדש לי כל בכור	והיה כי יביאך	שמע ישראל	והיה אם שמוע

26) עמודים. כל פרשה על עמוד מיוחד. 27) הכתוב הרבה דפים על עור אחד. 28) כסדר כתיבתן בתורה, המוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר. 29) שם.

ז. כְּשֶׁהוּא גּוֹלֵל הַפָּרָשִׁיּוֹת[30] - בֵּין שֶׁל רֹאשׁ, בֵּין שֶׁל יָד - גּוֹלֵל אוֹתָן מִסּוֹפָן לִתְחִלָּתָן[31], עַד שֶׁתִּמְצָא כְּשֶׁתִּפְתַּח הַפָּרָשָׁה, תִּקְרָא כָּל פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה מִתְּחִלָּתָהּ עַד סוֹפָהּ.

30) להניחן בבתיהן. 31) כמו שאמרו במזוזה (שם, לא:) "כורכה כאחד כלפי שמע" (כסף־משנה בשם הרא"ש).

ח. וּכְשֶׁמַּכְנִיסִין אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת בַּבָּתִּים שֶׁלָּהֶם, כּוֹרְכִין אוֹתָן בְּמַטְלִית, וְעַל הַמַּטְלִית שֵׂעָר[32], וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיסִין אוֹתָן בְּבָתֵּיהֶן. וְשֵׂעָר זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׂעַר בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִגְּבֻלּוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן[33]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל הָעָם לְכָרְכָן בִּשְׂעַר זְנַב[34] הָעֲגָלִים[35].

32) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). 33) שבת קח, ע"א. וראה בביאורנו לעיל פ"א, ה"ו. 34) שהוא ארוך ונאות לקשירה יותר משיער שאר הגוף. 35) ב"שימושא רבה" נותן טעם לזה כדי שיזכר בעוון העגל ולא יחטא. וכן יועיל זה לכפר על חטא העגל ('מעשה רוקח).

ט. כְּשֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין, אֵין תּוֹפְרִין אֶלָּא בְּגִידִין שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִגְּבֻלּוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. לוֹקְחִין הַגִּידִין שֶׁיֵּשׁ בַּעֲקֵב[36] הַבְּהֵמָה אוֹ הַחַיָּה טְהוֹרִים, וְהֵם לְבָנִים; וְאִם הֵם קָשִׁים, מְרַכְּכִין אוֹתָן בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ כְּפִשְׁתָּן, וְטוֹוִין[37] אוֹתָן וְשׁוֹזְרִין[38] אוֹתָן, וּבָהֶן תּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין וִירִיעוֹת סֵפֶר־תּוֹרָה[39].

36) כף הרגל. 37) עושים אותם חוטים חוטים. 38) גודלים. 39) מכות יא, ע"ב. שנאמר: "למען תהיה תורת ה' בפיך", הוקשה כל התורה לתפילין. וראה לקמן פ"ט, הלכה י"ג.

י. כְּשֶׁתּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין, תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּרִבּוּעַ. וַהֲלָכָה רוֹוַחַת[40], שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל צַד[41] שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, עַד שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל שְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה תְּפִירוֹת[42], בֵּין שֶׁל יָד, בֵּין שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם עָשָׂה הַתְּפִירוֹת עֶשֶׂר[43] אוֹ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה[44], עוֹשֶׂה. וְכָל הַתְּפִירוֹת, יִהְיֶה הַחוּט שֶׁלָּהֶן סוֹבֵב מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת[45].

~ נקודות משיחות קודש ~

"בֵּין שֶׁל יָד בֵּין שֶׁל רֹאשׁ".

על אף האמור לעיל בטעם שהקדים תפילין של ראש לשל יד שלא כבתורה המקדימה של יד לשל ראש, הנה כאן ובעוד מקומות הקדים של יד לשל ראש.

ויש לומר הטעם שבהלכות שמדבר אודות שניהם יחד כמו כאן, פעמים מקדים של יד לשל ראש ופעמים של ראש לשל יד.

(לקו"ש חלק ל"ט ע' 22 הע' 7
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

40) מקובלת בישראל. 41) מצדי הבתים. 42) שעושה ארבעה נקבים בכל צד משולי הבתים, ובהם הוא מעביר את תפירת הגידים, נמצא שלש תפירות לכל צד, שהן שתים־עשרה בין כולן – כנגד שנים־עשר שבטי ישראל. 43) כשתסיר מלכות וכהונה (שאבדו בעוונותינו) שהן יהודה ולוי, ישארו עשרה שבטים. 44) כשתוסיף מנשה ואפרים, שנאמר עליהם (בראשית מח, ה): אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, יהיו ארבעה עשר שבטים ("שמושא רבה"). 45) משני צדי שולי הבתים, פנים ואחור, שתי תפירות יוצאות מכל נקב שבנקבי השולים, אחת לצד עליון ואחת לצד התחתון.

יא. וְצָרִיךְ שֶׁיַּגִּיעַ הֶחָרִיץ[46] שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ עַד מְקוֹם הַתֶּפֶר[47]. וְאִם הָיָה הֶחָרִיץ נָכָר[48], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אַרְבָּעָה רָאשִׁין נִרְאִין לַכֹּל, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הֶחָרִיץ מַגִּיעַ לִמְקוֹם הַתֶּפֶר - כְּשֵׁרוֹת. וְאִם אֵין חָרִיץ נָכָר - פְּסוּלוֹת[49]. וְצָרִיךְ לְהַעֲבִיר בְּתוֹךְ כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ עַל־גַּבֵּי הָעוֹר חוּט אוֹ מְשִׁיחָה[50], לְהַבְדִּיל בֵּין בַּיִת לְבָיִת. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, לְהַעֲבִיר גִּיד מִגִּידֵי הַתְּפִירָה בְּכָל חָרִיץ וְחָרִיץ מִשְּׁלָשְׁתָּן.

46) שבין בית לבית. 47) למטה, הוא בית מושב התפילין הנקרא בלשון התלמוד: "תיתורא" (מנחות לה. וברש"י שם). 48) שהוא רק למעלה. 49) מנחות לד, ע"ב. 50) חבל דק, ונזכר במשנה (כלים, פ"כא, מ"ג).

יב. וְכֵיצַד עוֹשִׂין הָרְצוּעוֹת? לוֹקְחִין רְצוּעָה שֶׁל עוֹר, רְחָבָה כְּאֹרֶךְ הַשְּׁעוֹרָה[51]; וְאִם הָיְתָה רְחָבָה מִזּוֹ הַשִּׁעוּר, כְּשֵׁרָה. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ - כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף אֶת הָרֹאשׁ, וְיִקְשֹׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר[52], וְתִמְתַּח שְׁתֵּי הָרְצוּעוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לַטַּבּוּר אוֹ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ מְעָט[53]. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל יָד - כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף אֶת הַזְּרוֹעַ, וְיִקְשֹׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר[54], וְתִמְתַּח רְצוּעָה אַחַת עַל אֶצְבַּע אֶמְצָעִית, וְיִכְרֹךְ מִמֶּנָּה עַל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֶצְבָּעוֹ שָׁלֹשׁ[55] כְּרִיכוֹת וְיִקְשֹׁר[56]. וְאִם הָיוּ הָרְצוּעוֹת אֲרֻכּוֹת יָתֵר עַל שִׁעוּרִים הָאֵלּוּ - כְּשֵׁרוֹת.

51) הרי"ף הל' תפילין, ע"פ מדרש תנחומא סוף פרשת "בא". 52) כמפורש בסמוך ה"יג. 53) וב'שמושא רבה' כתוב: של ימין עד הטבור, ושל צד שמאל עד החזה, וכן ב'טור' או"ח סי' כז. 54) מסביב לקבורת כמבואר לקמן (ד, ב). ונוהגים לכרוך על הזרוע שש או שבע כריכות (שו"ע או"ח סי' כז). 55) על-פי סוגיית התלמוד (מנחות לה:) ושם נאמר באורך רצועה של יד "ומתלית לה", ומפרש רבינו שקושר סביב אצבעו שלש פעמים, מתלית – לשון "שלש" בארמית. 56) לחזק כריכות הרצועה שלא תתפרד.

יג. וּמַכְנִיס רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ בַּתּוֹבֶר[57] שֶׁלָּהּ, וּמַקִּיף בְּמִדַּת רֹאשׁוֹ, וְקוֹשֵׁר קֶשֶׁר מְרֻבָּע[58] כְּמִין דָּלֶ"ת. וְקֶשֶׁר זֶה צָרִיךְ כָּל תַּלְמִיד־חָכָם לְלָמְדוֹ[59]. וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹדִיעַ צוּרָתוֹ בִּכְתָב, אֶלָּא בִּרְאִיַּת הָעַיִן[60]. וְכֵן בְּשֶׁל יָד קוֹשֵׁר קֶשֶׁר כְּמִין יוֹ"ד[61], וְתִהְיֶה הָרְצוּעָה שֶׁל יָד עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת בְּתוֹךְ הַקֶּשֶׁר, כְּדֵי שֶׁיַּרְחִיב וִיקַצֵּר בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה לִקְשֹׁר עַל יָדוֹ.

57) הוא מקום מעבר הרצועה המפורש לעיל ה"א. 58) כמ"ם סתומה ('מעשה רוקח'). 59) חולין ס, ע"א. 60) וכן אמרו (מנחות לה:): "וראית את אחורי (שמות לג, כג) – מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין" כדי ללמדו מעשה הקשר, שאי־אפשר להודיעו אלא בראיית העין ("האשכול", הלכות תפילין). וב'בית יוסף' או"ח סי' לב הודיע צורתו. 61) שבראש הרצועה אצל הקשר שבו עוברת הרצועה, עושה קשר קטן בצורת יו"ד, כדי להשלים אותיות של "שד"י" – עם השי"ן שבבית של ראש, וקשר של דל"ת שברצועה של ראש (מלשון ה'טור' או"ח סי' לב). והקשרים: דל"ת, יו"ד – נזכרים בתלמוד (שבת סב.).

יד. הָרְצוּעוֹת שֶׁל תְּפִלִּין - בֵּין שֶׁל רֹאשׁ, בֵּין שֶׁל יָד - פְּנֵיהֶם הַחִיצוֹנִים שְׁחֹרִים, וְזוֹ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[62]. אֲבָל אֲחוֹרֵי הָרְצוּעוֹת, הוֹאִיל וּמִבִּפְנִים הֵן - אִם הָיוּ יְרֻקּוֹת אוֹ לְבָנוֹת, כְּשֵׁרוֹת; אֲדֻמּוֹת לֹא יַעֲשֶׂה, שֶׁמָּא תֵּהָפֵךְ הָרְצוּעָה וּגְנַאי הוּא לוֹ[63]; וְלֹא יִהְיֶה אֲחוֹרֵי הָרְצוּעָה לְעוֹלָם, אֶלָּא כְּעֵין הַקְּצִיצָה[64]: אִם יְרֻקָּה - יְרֻקִּין, וְאִם לְבָנָה - לְבָנִים. וְנוֹי הוּא לַתְּפִלִּין, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן שְׁחֹרוֹת, הַקְּצִיצָה וְהָרְצוּעָה כֻּלָּהּ[65].

62) מנחות לה, ע"א. 63) שיאמרו גרדן הוא, ומדם חטטיו נצבעו והאדימו (שם, וברש"י). 64) כצבע הבית עצמו. 65) גם הצד הפנימי שברצועה, ולא נוהגים כן ('בית יוסף' או"ח סי' לג).

טו. הָעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ הַתְּפִלִּין[66] וְשֶׁעוֹשִׁין מִמֶּנּוּ הָרְצוּעוֹת הוּא עוֹר שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף הַטְּהוֹרִים[67], וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת[68] שֶׁלָּהֶן. וְאִם עָשָׂה מֵעוֹר טְמֵאִים, אוֹ שֶׁחִפָּה תְּפִלִּין בְּזָהָב - פְּסוּלוֹת[69]. וְעוֹר הָרְצוּעָה צָרִיךְ עִבּוּד לִשְׁמָהּ[70]. אֲבָל בָּעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ עִבּוּד כְּלָל; אֲפִלּוּ עֲשָׂהוּ מַצָּה[71], כָּשֵׁר; וּמְקוֹמוֹת הִרְבֵּה נָהֲגוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָן בְּעוֹר מַצָּה[72].

66) זה עור הבתים שפרשיות התפילין מחופות (מכוסות) בו. 67) עור החיפוי – מקורו (מנחות מב:), עור הרצועות – מקורו (שבת כח:). 68) מבואר לעיל פ"א ה"י, בביאורנו שם. 69) שנאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך", דרשו חז"ל (שבת קח.): "מדבר המותר בפיך", וגם זהב אינו דבר הנאכל. 70) שבשעה שמולחו (ראה לעיל פ"א, ה) יאמר: הריני מעבד עור זה לשם תפילין. 71) שלא עובד במלח ובקמח, כמצה זו שאינה מתוקנת בשם תבלין. (ראה שבת עט.). 72) מפני שכל שאינו מעובד הוא חזק יותר. ומעלה היא לעור הבתים. וכיון שאינו צריך עיבוד כלל, אין לומר בו שצריך להיות מעובד לשמן ('בית יוסף' או"ח סי' לב). ויש אומרים: שטוב והגון לעשות עור הבתים מעור השליל (עובר הנמצא במעי אמו) מפני שלא נעבדה בו עבירה, וגם נוח לעשות בו קמטי השי"ן לרוב רכותו ('הגהות מיימוניות').

טז. אֵין עוֹשִׂין הַתְּפִלִּין, אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲשִׂיָּתָן כְּכְתִיבָתָן[73], מִפְּנֵי הַשִּׁי"ן שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹר[74], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[75]. לְפִיכָךְ אִם חִפָּן הַכּוּתִי אוֹ תִּפְרָן, פְּסוּלוֹת. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַפָּסוּל[76] לְכָתְבָן, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתָן.

73) שדין עשייתן כדין כתיבתן. וכתיבתן אינה אלא ע"י ישראל כמבואר לעיל פ"א, ה"יג. 74) שעשייתה היא כתיבתה. וכתיבת השי"ן שהיא חלק מהשם "שדי" פסולה ע"י גוי (ראה שבת כח:), וכיון שיש בעשייתן דבר הראוי להפסל ע"י גוי, אין לחלק בין עשיה לעשיה ('בית יוסף' או"ח סי' לט). 75) לעיל ה"ב. 76) כגון ישראל מומר או קטן, וכל אלה המנויים לעיל פ"א, הלכה י"ג. ובנוגע להשחרת הרצועות, יש להסתפק אם יכול גוי להשחירן כשם שכשר לשאר תיקון העור, או אולי כיון שהלכה למשה מסיני היא שיהיו שחורות, צריכה ההשחרה להיות "לשמה", וכל דבר שצריך "לשמו" פסול ע"י גוי (לעיל פ"א, ה"יא) והמחמיר תבוא עליו ברכה ('הגהות מיימוניות').

יז. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל יָד[77], וְשֶׁל יָד עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל רֹאשׁ[78], לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה[79]. וְכֵן רְצוּעָה שֶׁל תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ לִתְפִלָּה שֶׁל יָד[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁלְּבָשָׁן; אֲבָל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ שֶׁלֹּא לְבָשָׁן אָדָם מֵעוֹלָם - אִם רָצָה לְהַחֲזִירָן לְיָד, מֵתֵּר[82]; וְכֵיצַד עוֹשִׂין?[83] טוֹלֶה[84] עָלֶיהָ עוֹר עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה אַחַת, וְקוֹשְׁרָהּ עַל יָדוֹ.

77) שאם אין לו תפלה של יד, ויש לו שתים של ראש – אינו מניח אחת מהן על היד. 78) ועושה לה ארבעה בתים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בפנים, וחריצים ניכרים מבחוץ, כמבואר לעיל ה"יא (כסף־משנה). 79) מנחות לד, ע"ב. ותפלה של ראש קדושתה חמורה שיש בה רובה של שד"י, שי"ן בעור הבית, ודל"ת בקשר הרצועה, וב"של יד" אין בה אלא יו"ד לבד (רש"י, שם). וראה לעיל הל' תפילה פ"יא ה"יד, ובביאורנו. 80) מהטעם הנ"ל. 81) שאין עושים תפלה של ראש "של יד". 82) מנחות, שם. שכל עוד שלא לבשן, לא נתקדשו בקדושתן המיוחדת. 83) והלא "של ראש" חריציה ניכריה מבחוץ, ושל יד כולה מבית אחד. 84) מלשון טלאי, שמכסה עליה עור (מנחות שם).

יח. תְּפִלִּין שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת[85] שֶׁלָּהֶן - אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַתְּפִירוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ[86], אוֹ שֶׁנִּפְסְקוּ שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, אֲפִלּוּ זוֹ שֶׁלֹּא כְנֶגֶד זוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלוֹת[87]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּישָׁנוֹת[88], אֲבָל בַּחֲדָשׁוֹת[89], כָּל זְמַן שֶׁפְּנֵי טַבְלָן[90] קַיָּמוֹת, כְּשֵׁרוֹת[91]. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲדָשׁוֹת? כֹּל שֶׁאוֹחֲזִין מִקְצָת הָעוֹר שֶׁנִּקְרַע תְּפִרוֹ, וְתוֹלִין בּוֹ הַתְּפִלִּין וְהוּא חָזָק וְאֵינוֹ נִכְרָת - הֲרֵי אֵלּוּ חֲדָשׁוֹת; וְאִם אֵין רָאוּי לִתְלוֹת בּוֹ, אֶלָּא הוּא נִפְסָק - הֲרֵי אֵלּוּ יְשָׁנוֹת.

85) המחברות את התיתורא (בית מושב התפילין) עם עור הבתים. 86) התפירה החיצונה עם התפירה הפנימית שכנגדה, שכל תפירה מי"ב התפירות היא סובבת משתי רוחות פנים ואחור, כמבואר לעיל ה"י. 87) מנחות לה, ע"א. 88) שיש לחוש שייקרעו לגמרי מרוב יושנן. 89) שעורם חזק ולא ייקרע יותר. 90) עור הבתים, שהם מרובעים כטבלא. 91) מנחות, שם. ע"פ גירסת הרי"ף, וגירסת התלמוד שלפנינו היא, שבחדשות יש לפסול יותר מבישנות, אבל רבינו נמשך אחרי הרי"ף הל' תפילין, שלפי גירסתו יש להכשיר בחדשות יותר מבישנות.

יט. רְצוּעָה שֶׁנִּפְסְקָה, אֵין קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ[92] וְאֵין תּוֹפְרִין אוֹתָהּ, אֶלָּא מוֹצִיאָהּ וְגוֹנְזָהּ וְעוֹשִׂין אַחֶרֶת[93]. וְשִׁיּוּרֵי הָרְצוּעָה[94] פְּסוּלִין, עַד שֶׁיְּהֵא אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ כַּשָּׁעוּר אוֹ יָתֵר עָלָיו[95]. וּלְעוֹלָם יִזָּהֵר לִהְיוֹת פְּנֵי הָרְצוּעָה[96] לְמַעְלָה, בְּעֵת שֶׁקּוֹשֵׁר[97] אוֹתָן עַל יָדוֹ וְעַל רֹאשׁוֹ.

92) מנחות לה, ע"ב. שנאמר וקשרתם, קשירה תמה, רצועה שלימה ולא קשורה. 93) וכן דעת הגאונים הובאה ברא"ש הל' תפילין. ולדעת הרא"ש ושאר פוסקים אין התפירה והקשירה פוסלות אלא בחלק הרצועה המקיף את הראש, וכן ב"של יד" באותו החלק המקיף את הזרוע והאצבע האמצעית. אבל בעודף הרצועה התלויה מלפניו לנוי, וכן בעודף הרצועה של יד מה שחוץ לאצבע האמצעית – אין הקשירה והתפירה פוסלות (ראה 'טור' או"ח סי' לג, וב'בית יוסף' שם). 94) כגון שנפסקה הרצועה של ראש אחרי העיגול המקיף את הראש, ולא נשאר ממנה כדי שיעור האמור לעיל ה"יב. 95) ואפשר שקשירה ותפירה כשרות בהן, כמבואר לעיל. 96) הצד העליון שברצועה שהוא חלק וצבוע שחור, כמאמרם (מנחות לה:) "ונוייהן לבר".

ומצינו לחז"ל (מועד קטן כה.) שסיפרו בחסידותו של רב הונא, שפעם אחת נהפכה לו רצועה של תפילין (השחור בפנים, רש"י) וישב עליה בצום ארבעים יום. 97) יש מדקדקים בדברי רבינו שאין הקפידא נאמרת אלא בשעת ההנחה בלבד, אבל אם נהפכה לו הרצועה אחרי ההנחה אין חוששים לה. ואין זה מוכח, שכל שמניחה כתיקונה אינה עשויה להתפרק מעצמה, אבל ודאי אם נהפכה – עליו לתקנה כראוי ('בית יוסף', או"ח סי' כז).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מקום הנחת תפילין; סדר ברכתן; זמן הנחתן; מי הם הפטורים מהנחתן.

א. הֵיכָן מְנִיחִין תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? מְנִיחִין אוֹתָן עַל הַקָּדְקֹד, שֶׁהוּא סוֹף הַשֵּׂעָר שֶׁכְּנֶגֶד הַפָּנִים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס[2] בּוֹ. וְצָרִיךְ לְכַוֵּן אוֹתָם בְּאֶמְצַע, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בֵּין הָעֵינַיִם[3], וְיִהְיֶה הַקֶּשֶׁר[4] בְּגֹבַהּ הָעֹרֶף[5], שֶׁהוּא סוֹף הַגֻּלְגֹּלֶת.

2) רך, כשהוא קטן בן שנה (מנחות לז. וברש"י). 3) שלא יהיו בצדי הראש, אלא מכוונות באמצעו כנגד המקום שבין העינים, לקיים מה שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" (שם, לז:). 4) של רצועות הראש העשוי כמין דל"ת, כמו שמבואר לעיל פ"ג הי"ג. 5) שהוא מול הפנים, ולא למטה בצואר (שם, לה:).

ב. וְשֶׁל יָד, קוֹשֵׁר אוֹתָהּ עַל שְׂמֹאלוֹ[6], עַל הַקִּבֹּרֶת[7], וְהוּא הַבָּשָׂר הַתּוֹפֵחַ[8] שֶׁבַּמַּרְפֵּק, שֶׁבֵּין פֶּרֶק הַכָּתֵף וּבֵין פֶּרֶק הַזְּרוֹעַ; שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּק מַרְפְּקוֹ לְצִלְעָיו, תְּהֶיה תְּפִלָּה כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְנִמְצָא מְקַיֵּם: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבָבֶךָ"[9].

6) מנחות לז, ע"א. שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם" מה כתיבה בימין (שרוב בני אדם כותבים בימין), אף קשירה בימין, ומשקושר בימין, מכלל שהנחת התפילין בשמאלו (כי אם יניחה על ימינו, שוב אינו יכול לקשרה בימין, רש"י שם). 7) לשון קבוצת בשר ('תוספות' שם). 8) מנופח ועולה. 9) שם, לז, ע"ב; מדרש תנחומא פרשת "בא" אות יד).

ג. הַמַּנִּיחַ תְּפִלָּה שֶׁל יָד עַל פַּס־יָדוֹ[10], אוֹ שֶׁל רֹאשׁ עַל מִצְחוֹ[11] - הֲרֵי זֶה דֶּרֶךְ צְדוּקִים[12]. הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ עֲגֻלָּה כְּאֶגּוֹז[13], אֵין בָּהּ מִצְוָה כְּלָל[14]. אִטֵּר[15] מֵנִיחַ תְּפִלִּין בִּימִינוֹ, שֶׁהוּא שְׂמֹאל שֶׁלּוֹ. וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו, מֵנִיחַ אוֹתָהּ בִּשְׂמֹאלוֹ, שֶׁהוּא שְׂמֹאל כָּל אָדָם[16]. וּמְקוֹם קְשִׁירַת הַתְּפִלִּין[17] וּמְקוֹם הֲנָחָתָן[18], מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[19] לְמָדוּם.

10) כף, שהוא מפרש לעצמו "וקשרתם לאות על ידך" – יד ממש, ולא בגובה שביד. 11) והוא מפרש לו "בין עיניך" בין עיניך ממש – על המצח – ולא בגובה שבראש. 12) מגילה כד, ע"ב: "שמבזים מדרש חכמים, והולכים אחר משמע הכתוב לפי דעתם (רש"י, שם). וחז"ל דרשו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב"גזירה־שוה" ש"בין עיניך" האמור בתפילין, פירושו בגובה הראש: "נאמר כאן בין עיניך, ונאמר להלן (דברים יד, א): ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, מה להלן בגובה שבראש, מקום שעושה קרחה (שיש בו שיער), אף כאן בגובה הראש" (מנחות לז:). ולא נאמר "בין עיניך" אלא לומר שתשים את התפילין באמצע הראש מכוון כנגד בין העינים. 13) שאין לה בית מושב, ומחודד מלמטה (רש"י). 14) כי מצוותן שיהיו מרובעות, כמו שמבואר לעיל פ"ג, ה"א. 15) מי שימינו רפויה ועושה מלאכתו בשמאלו ('נמוקי יוסף'), ונזכר ב"שופטים" (ג, טו): איש אטר יד ימינו. 16) מנחות לז, ע"א. 17) על היד. 18) על הראש. 19) מתורה שבעל־פה שקיבל משה מסיני (כי גם ה"גזירה־שוה" הנזכרת בביאורנו לעיל ה"ב, ניתנה למשה מסיני, ראה הלכות שופר פ"א ה"א, ובכסף־משנה שם).

ד. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל יָד[20], וְשֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל רֹאשׁ[21], מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ. וְכֵיצַד מְבָרְכִין? עַל שֶׁל רֹאשׁ מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין"; וְעַל שֶׁל יָד מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ[22] תְּפִלִּין".

20) שאפילו אם אין לו תפלה "של ראש", יכול להניח על ידו תפלה "של יד" ויקיים על־כל־פנים מצות תפלה "של יד" (מנחות מד.). 21) הקדים רבינו תפלה של ראש לפני תפלה של יד, לרוב קדושתה, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"יז). אבל בסדר הנחתן, של יד קודמת לשל ראש, כמבואר בסמוך ה"ה. 22) להניח – בקמ"ץ, כלשון הכתוב (יחזקאל מד, ל): להניח ברכה אל ביתך ('בית יוסף' או"ח סי' כה), וכן פסק בשו"ע שם, שפירושו: שתהיה התפלה נחה בקיום ובקביעות ע"י הקשר, לא תנוד אנה ואנה, ויש חולקים: ומנקדים להניח בפת"ח. (הרב לונזאנו בספרו "מעריך" והר' יוסף שוורץ ועוד), וגדולי הפוסקים הכריעו כדיעה הראשונה. והגאון יעב"ץ יאמר בסידורו שאין לומר בפת"ח, כי זה מורה ענין עזיבה שהוא היפך הנרצה כאן.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[23]? כְּשֶׁהֵנִיחַ אַחַת מֵהֶן[24], אֲבָל אִם הֵנִיחַ שְׁתֵּיהֶן, מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת וְהִיא "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין", וְקוֹשֵׁר שֶׁל יָד, וְאַחַר־כָּךְ מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וּכְשֶׁהוּא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ[25] וְאַחַר־כָּךְ חוֹלֵץ שֶׁל יָד[26].

23) שמברך על של ראש "על מצות תפילין". 24) כגון שאין לו אלא תפלה של ראש בלבד. 25) ואינו מברך עליה, כי הברכה הראשונה עולה לשתיהן (מנחות לו. וכפירוש הרי"ף שם). וכן דעת רב האי גאון ורב אחא משבחא (הובאו ברי"ף). וכה יאמר רבינו בתשובתו: "אע"פ ששתי מצוות הן, ואין מעכבות זו את זו, הואיל וענין שתי המצוות ענין אחד הוא, מברך אחת, שענין שתיהן הוא הזכרון, שנאמר: למען תהיה תורת ה' בפיך (תשובות הרמב"ם לפסיא, סימן ח'). וכדעת רבינו מפורש בתוספתא (ברכות פ"ו) וב"זוהר" פרשת פנחס. ברם לדעת רב עמרם גאון ורבינו־תם ('תוספות' מנחות לו.) צריך לברך על של ראש ברכה שניה: "על מצות תפילין", וכדבריהם מפורש במדרש תנחומא פ' בא אות יד. ומנהג בני אשכנז לברך שתי ברכות, אלא שאומרים אחר הברכה השניה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כדי להנצל מספק ברכה לבטלה (רמ"א או"ח סי' כה). 26) מנחות לו, ע"א. שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" – כל זמן שהן בין עיניך, יהיו שתים. ואם יחלוץ של יד תחלה, תשאר רק התפלה האחת שעל ראשו, בין עיניו.

ו. מִי שֶׁבֵּרֵךְ "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין" וְקָשַׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד, אָסוּר לוֹ לְסַפֵּר, וַאֲפִלּוּ לְהָשִׁיב שָׁלוֹם לְרַבּוֹ, עַד שֶׁיָּנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם שָׁח - חֲרֵי זוֹ עֲבֵרָה[27], וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה, "עַל מִצְוַת תְּפִלִּין", וְאַחַר־כָּךְ מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ[28].

27) שהרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה, והתורה אמרה: "לא תשא שם ה' אלהיך לשוא". 28) שם: "סח מברך שתים".

ז. תְּפִלִּין, כָּל זְמַן שֶׁמְּנִיחָן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, וַאֲפִלּוּ חוֹלֵץ וְלוֹבֵשׁ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[29]. וְכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָן[30]; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁל יָד אַחַר הַנָּחָה עַל הַקְּבֹרֶת, קֹדֶם קְשִׁירָתָן, שֶׁקְּשִׁירָתָן זוֹ הִיא עֲשִׂיָּתָן[31].

29) סוכה מו, ע"א. 30) מנחות לה, ע"ב. 31) שנאמר: "וקשרתם לאות על ידך". וכן לא יברך לפני הנחתן, כי הברכה צריכה להיות סמוכה ותכופה לעשיית המצוה (כסף־משנה).

ח. כְּשֶׁחוֹלֵץ אָדָם תְּפִלָּיו לְהַצְנִיעָן בִּכְלִי[32], לֹא יַנִּיחַ שֶׁל יָד מִלְּמַטָּה וְשֶׁל רֹאשׁ מִלְּמַעְלָה[33], מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לְלָבְשָׁן יִפְגַּע בְּשֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה, וְנִמְצָא שֶׁמַּנִּיחָהּ[34] וּמוֹצִיא שֶׁל יָד, לְפִי שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין שֶׁל רֹאשׁ קֹדֶם שֶׁל יָד[35]; וְאָסוּר לְאָדָם לְהַנִּיחַ מִצְוָה, וְלַעֲבֹר מִמֶּנָּה לְמִצְוָה אַחֶרֶת[36], אֶלָּא מִצְוָה שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ שֶׁל אָדָם בַּתְּחִלָּה, בָּהּ הוּא מִתְעַסֵּק; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַנִּיחַ שֶׁל יָד לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּפְגַּע בָּהּ תְּחִלָּה וְיִלְבַּשׁ עַל הַסֵּדֶר[37].

32) בתיקן. 33) מדובר בתיק צר, כי אם התיק רחב אפשר להניח "של יד" בצד התיק השמאלי, ו"של ראש" בצד הימין כמנהגנו היום. 34) עוזבה מידו ומניחה. 35) שנאמר: "וקשרתם לאות על ידך, ואח"כ והיו לטוטפות בין עיניך" (מנחות לו.). 36) יומא לג, ע"א. ובמכילתא פ' בא דרשוה חז"ל מהפסוק: ושמרתם את המצות (שמות יב, יז) אל תקרא את המצות, אלא את הַמִּצוות, כדרך שאין מחמיצים את המצה, כך אין מחמיצים את המצוה, אלא אם באה מצוה לידך, עשה אותה מיד". 37) שם, לג, ע"ב:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"עבורי דרעא אטוטפתא אסור", וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'תוספות' שם.

ט. כְּלִי שֶׁהֻכִּינוּ[38] לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין, וְהִנִּיחָם בּוֹ, נִתְקַדֵּשׁ, וְאָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּדִבְרֵי חֹל[39]; הֻכִּינוּ וְלֹא הִנִּיחַ בּוֹ, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ עֲרָאי[40] וְלֹא הֻכִּינוּ - לֹא נִתְקַדֵּשׁ, וַהֲרֵי הוּא חֹל כְּמוֹ שֶׁהָיָה. וְאָסוּר לִתְלוֹת אֶת הַתְּפִלִּין - בֵּין בָּרְצוּעָה, בֵּין בַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ[41]; אֲבָל תּוֹלֶה הוּא אֶת הַכִּיס שֶׁהַתְּפִלִּין מֻנָּחִין בּוֹ.

38) יחדו לכך. 39) סנהדרין מח, ע"ב. 40) דרך מקרה. 41) משום גנאי ובזיון (ברכות כד.). אבל בשעת הנחת תפלה של ראש שמחזיק הרצועה ביד, והתפלה תלויה באויר, וכך הוא מניחה על ראשו – אין איסור, כי זה צורך הנחתן ואין בזה משום בזיון (ט"ז או"ח, סי' מ).

י. זְמַן הֲנָחַת הַתְּפִלִּין בַּיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִיָּמִים יָמִימָה[42]" - 'חֻקָּה' זוֹ הִיא מִצְוַת תְּפִלִּין[43]. וְכֵן שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינָן זְמַן תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה לְאוֹת", וְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הֵן עַצְמָן אוֹת[44]. וּמֵאֵימָתַי זְמַן הֲנָחָתָן? מִשֶּׁיִּרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְיַכִּירֵהוּ[45], עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה.

42) ימים, ולא לילות (מנחות לו:). 43) האמורה בפסוק הקודם: "והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך" וגו' כדעת רבי יוסי הגלילי (מנחות לו:), בניגוד לדעת רבי עקיבא, האומר שם: לא נאמרה חוקה זו אלא לענין פסח בלבד. 44) בין הקדוש־ברוך־הוא לישראל, כמו שכתוב (שמות לא, יג): את שבתותי תשמורו, כי אות היא ביני וביניכם (מנחות לו: וברש"י שם). וכן ימים־טובים נקראים אות, שהרי אסורים בעשיית מלאכה, ומצויינים במצוות. ויש אומרים: שאות הנאמרת אצל "שבתותי תשמרו" מכוונת גם לימים־טובים, שכן "שבתותי" שתים במשמע: אחד שבת, ואחד יום־טוב ('קרית ספר'). ולענין הנחת תפילין בחול־המועד נחלקו הפוסקים, יש אומרים ('הלכות גדולות', ו'ספר העתים' בשם גאון, והרשב"א) שאין מניחים בהם תפילין, שהרי יש להם "אות": איסור חמץ בחול־המועד פסח, וסוכה ולולב בחול־המועד סוכות. אבל דעת רבינו (הל' יום־טוב פ"ז, ה"יג) שמניחים בהם תפילין. ראה כסף־משנה כאן. (וב'שלטי הגיבורים' – להל' תפילין להרי"ף – כתוב: "וכן מצאתי באיזה ספרי הרמב"ם ז"ל ישָׁנים, שכתוב בהם בהלכות תפילין: ובחול־המועד מניחן בלא ברכה"), וכן דעת בעל 'התרומה' והרא"ש. ומקורם מדברי ה'ירושלמי' (מועד קטן פ"ג, ה"ד). ולדעתם עיקר ה'אות' ביום־טוב הוא איסור עשיית מלאכה, וחול־המועד מתוך שמותר במלאכה מן התורה, אין בו אות. ובארץ ישראל המנהג שלא להניח תפילין בחול־המועד, כי מצאו ב'זוהר חדש' על הפסוק "לריח שמניך טובים" (שה"ש א, ג): שאסור להניחן בחול־המועד, "ומי יערב לבו לגשת לעבור בקום ועשה על דברי רבי שמעון בן יוחאי המפליג מאד באיסור הנחתן" ('בית יוסף', או"ח סי' לא).

45) ברכות ט, ע"ב. כאן מדובר בחבירו שאינו רגיל עמו ביותר, כי אם רגיל עמו הרבה, אפילו בריחוק יותר מארבע אמות יכירהו (ירושלמי בר' א, ב).

יא. מִי שֶׁהִנִּיחַ תְּפִלִּין קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, וְחָשְׁכָה עָלָיו - אֲפִלּוּ הֵן עָלָיו כָּל הַלַּיְלָה, מֻתָּר[46]; וְאֵין מוֹרִין דָּבָר זֶה לָרַבִּים, אֶלָּא מְלַמְּדִין אֶת הַכֹּל, שֶׁלֹּא יָנִיחוּ תְּפִלִּין[47] עֲלֵיהֶן בַּלַּיְלָה, אֶלָּא יַחֲלִצוּ אוֹתָן מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[48]. וְכָל הַמַּנִּיחַ תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה אַחַר שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁמַרְתָּ[49] אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת וְגוֹ' מִיָּמִים יָמִימָה".

46) להשאירן מונחות על ראשו. 47) שלא ישאירן מונחות. 48) מנחות לו, ע"ב. שמא ישכח ויישן בהן ואסור, כמבואר בסמוך ה"טו. 49) תשמור להניח התפילין רק ביום ולא בלילה, וכל מקום שנאמר "השמר", הרי זה לא־תעשה (מנחות, שם). אבל אינו לוקה על לאו זה, לפי שכל המתכוין לעשות מצוה אע"פ שעבר על לאו – אינו לוקה, וכן אין זה כשאר לאוין, שהרי אם היו עליו מבעוד יום, מותר להניחן עליו בלילה. ולפיכך לא מנה רבינו לאו זה במנין המצוות (רדב"ז ח"ב, לשונות הרמב"ם, צ"ה).

יב. הָיָה בָא בַדֶּרֶךְ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְשָׁקְעָה עָלָיו הַחַמָּה[50] וְקָדַשׁ[51] הַיּוֹם[52] - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן[53] עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ[54]. הָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ[55] וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם[56] - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ. וְאִם יֵשׁ בַּיִת סָמוּךְ לַחוֹמָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּרִין בּוֹ, מַנִּיחָן שָׁם[57]. וְאִם לֹא חָלַץ תְּפִלָּיו מִשֶּׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מָקוֹם לְשָׁמְרָן, וְנִמְצְאוּ עָלָיו כְּדֵי לִשְׁמְרָן - מֻתָּר[58].

50) והרי לילה אינו זמן תפילין, וחייב לחלצן. 51) או קדש ('מעשה רוקח'). 52) השבת, וגם שבת אינה זמן תפילין. 53) מכסה אותן בידו כדי שלא יראוהו אחרים וילמדו ממנו ('נמוקי יוסף'). 54) ואינו חולצן בדרך משום חשש שמא יפלו מידו. ובליל שבת מוכרח הוא להעבירן כשהן על ראשו, שאסור להעביר חפץ בשבת ארבע אמות ברשות הרבים, והתירו לו להכניסן לעיר דרך מלבוש, משום בזיון התפילין (ביצה טו.). 55) שמחוץ לעיר ואינו משתמר. 56) ואם יניחן בבית־המדרש – יאבדו. 57) ואינו מוליכן לביתו. (שם). 58) ומורים כן לכתחילה. (מנחות לו:) וכגירסת הרי"ף שם. ולגירסת הש"ס שלפנינו, נאמר שאפילו להניחן לכתחילה על ראשו – מותר, כדי לשמרן.

יג. כָּל הַפָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע[59], פָּטוּר מִתְּפִלִּין[60]. קָטָן שֶׁיּוֹדֵעַ לִשְׁמֹר תְּפִלָּיו[61] - אָבִיו לוֹקֵחַ לוֹ תְּפִלִּין, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת[62]. חוֹלֵי מֵעַיִם, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לִשְׁמֹר אֶת נִקְבָּיו אֶלָּא בְּצַעַר, פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין[63]. וְכָל הַטְּמֵאִים כֻּלָּן, חַיָּבִין[64] בִּתְפִלִּין כַּטְּהוֹרִים. מְצֻטָּעֵר, וּמִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת וּנְכוֹנָה עָלָיו, פָּטוּר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִן הַתְּפִלִּין; שֶׁהַמְּנִיחַ תְּפִלִּין, אָסוּר לוֹ לְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן[65]. כֹּהֲנִים בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[66], וְהַלְוִיִּים בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמְרִים הַשִּׁיר עַל הַדּוּכָן[67], וְיִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁעוֹמְדִים בַּמִּקְדָּשׁ[68], פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין[69].

59) כגון נשים ועבדים, וכל אלה המנויים לעיל הל' ק"ש פ"ד. 60) ברכות יז, ע"ב. 61) שלא יכנס בהן לבית־הכסא וכדומה. 62) סוכה מב, ע"א. 63) מפני שתפילין צריכין גוף נקי, ואלו אינם יכולים להזהר בזה (חולין קי. וראה ב'תוספות' כתובות קד.). 64) סוכה כו, ע"ב. ואפילו מצורע שטומאתו חמורה חייב בתפילין, כמבואר במועד קטן טו. ('אור שמח'). 65) ואלה אי אפשר להם להזהר מהיסח הדעת. וב'ירושלמי' (ברכות פ"ב, ה"ג) אמרו: "רבי ינאי היה לובשן שלשה ימים אחר חליו" כי עד אז לא שב כחו אליו, ולא יכול היה לכוין מלהסיח דעתו מהן (פירוש החרדים, שם). 66) בבית המקדש. 67) כמין איצטבא, והיו בה שלש מדרגות, ועליהן עמדו הלויים כששרו על הקרבן (ערכין פ"ב, מ"ו. וראה הלכות בית הבחירה פ"ו, ה"ב). 68) על כל משמר ומשמר היה מעמד של ישראל בירושלים שבאו לעמוד בעזרה בשעת הקרבת התמיד, והם שלוחי ישראל לעמוד על קרבנם, ככתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו" שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו, וראה בביאורנו לעיל הל' תפילה פ"יא, ה"כא. 69) זבחים יט, ע"א. כי העוסק במצוה פטור מן המצוה (רש"י, שם). ושם מבואר, שכל אלה אם רצו להניח תפילין הרשות בידם, חוץ מתפלה של יד שהנחתה אסורה בכהנים בשעת עבודתם משום חציצה, וכמבואר בהל' כלי המקדש (פ"י, ה"ו).

יד. חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ[70] בִּתְפִלָּיו כָּל זְמַן שֶׁהֵם עָלָיו, שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶם אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, שֶׁקְּדֻשָּׁתָן גְּדוֹלָה מִקְּדֻשַּׁת הַצִּיץ[71]; שֶׁהַצִּיץ אֵין בּוֹ אֶלָּא שֵׁם אֶחָד[72], וְאֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶם אֶחָד וְעֶשְׂרִים שֵׁם שֶׁל יוֹ"ד הֵ"א בְּשֶׁל רֹאשׁ, וּכְמוֹתָן בְּשֶׁל יָד.

70) מנחות לו, ע"ב. לראות אם לא נשמטו ממקום הנחתן. וכשיאמר "וקשרתם לאות על ידך" – ממשמש בשל יד. "והיו לטוטפות בין עיניך" – ממשמש בשל ראש (או"ח סי' כח, ס"א). 71) שבראש כהן־גדול שאסור היה לו להסיח דעתו ממנו, שנאמר: והיה על מצחו תמיד (שמות כח, לח). תמיד – שלא יסיח דעתו ממנו (יומא ז:). 72) שכתוב עליו: "קדש לה'". (ראה סוכה ה.).

טו. תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי, שֶׁיִּזָּהֵר שֶׁלֹּא תֵצֵא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה כָּל זְמַן שֶׁהֵם[73] עָלָיו. לְפִיכָךְ אָסוּר לִישֹׁן בָּהֶם, לֹא שְׁנַת קֶבַע וְלֹא שְׁנַת עֲרַאי; אֶלָּא אִם הִנִּיחַ עֲלֵיהֶן סוּדָר[74], וְלֹא הָיְתָה עִמּוֹ אִשָּׁה[75], יָשַׁן בָּהֶם שְׁנַת עֲרַאי[76]. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה[77]? מַנִּיחַ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו[78] וְהוּא יוֹשֵׁב וְיָשֵׁן[79].

73) שבת מט, ע"א. 74) מטפחת, שאז יזכור שתפילין על ראשו, ויזהר בהן (סוכה כו.). 75) שאם אשתו עמו, חוששים שמא יבוא לידי הרגל דבר, והרי זה בזיון לתפילין. 76) כי לזמן מועט, אין חוששין ליציאת רוח מלמטה. 77) שלא ירדם ויישן שנת קבע. 78) שאז אינו נרדם שינת קבע (סוכה, שם). 79) ואין לחוש להיסח הדעת, שלא נקרא היסח הדעת אלא דרך שחוק וקלות ראש, אבל כשהוא מתנמנם הוא שכוח הבלי העולם, ואין כאן קלות ראש (רבינו יונה לברכות פ"ג).

טז. הָיוּ תְּפִלָּיו קְרוּכִין בְּיָדוֹ[80], מֻתָּר לִישֹׁן בָּהֶם אֲפִלּוּ שְׁנַת קֶבַע[81]. וְאֵינוֹ אוֹכֵל בָּהֶם, אֶלָּא אֲכִילַת עֲרַאי[82]. אֲבָל אִם נִכְנַס לְסְעוּדַת קֶבַע, חוֹלְצָן[83] וּמַנִּיחָן עַל שֻׁלְחָנוֹ עַד שֶׁיִּטֹּל יָדָיו[84], וְאַחַר־כָּךְ יְנִיחֵם, וִיבָרֵךְ עַל מְזוֹנוֹ וְהוּא לָבוּשׁ בָּהֶן[85].

80) שהסירן מעליו, וקשרן היטב מסביב לידו, באופן שאין לחוש שמא יפלו ממנו. 81) סוכה, שם. כי מאחר שסילקן מעל ראשו אין קדושתן עליו, ואינם צריכים גוף נקי ('מגדול עוז'. וכן ב'פרישה' לאורח־חיים סי' מד). 82) ירושלמי (ברכות פרק ב, הלכה ג). 83) שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו (ברכות כג: וברש"י שם). 84) בסוף הסעודה. 85) שם.

יז. הָיָה לָבוּשׁ תְּפִלִּין וְהֵצָרֵךְ לְבֵית־הַכִּסֵּא[86], לֹא יַנִּיחַ הַתְּפִלִּין בַּחוּרִין[87] הַסְּמוּכִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִכָּנֵס, שֶׁמָּא יִטְלוּם עוֹבְרֵי דְרָכִים[88]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? אֲפִלּוּ הֵצָרֵךְ לְהַשְׁתִּין מַיִם, חוֹלֵץ תְּפִלָּיו בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת[89], וְגוֹלְלָן בְּבִגְדוֹ כְּמִין[90] סִפֵּר־תּוֹרָה, וְאוֹחֲזָן בִּימִינוֹ[91] כְּנֶגֶד לִבּוֹ; וְיִזָּהֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא רְצוּעָה יוֹצֵאת מִתַּחַת יָדוֹ טֶפַח[92]; וְנִכְנַס וְעוֹשֶׂה צָרְכָּיו[93], וּכְשֶׁיֵּצֵא, מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִבֵּית־הַכִּסֵּא וְלוֹבְשָׁן[94].

86) לעשות בו צרכיו. ובתי־כסאות האמורים בתלמוד, על פני השדה הם (שם, וברש"י). 87) חורי כתלי מחיצות השדה. 88) ובמסכת ברכות (שם) הוסיפו: "ויבוא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורים הסמוכים לרשות הרבים, ובאת אשה אחת ונטלתן, ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי, כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת, באותו שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס". 89) מבית־הכסא. 90) וב'טור' (סימן מ"ג) כתוב: "כמו". 91) שלא יפלו מידו. 92) שיש בה קדושה, וגנאי הוא לה שתראה בבית־הכסא. 93) ובברכות שם, אמרו: "בראשונה היו מניחים תפילין בחורין הסמוכין לבית־הכסא (לפנים מן הגדר) ובאים עכברים ונוטלים אותם, התקינו וכו' שיאחזן בידו ונכנס". 94) שם. וכל זה בבית־הכסא שבשדה, שמתיירא להניח תפיליו בשדה מפני עוברי דרכים, אבל בבית־הכסא שבביתו לא יכניסן, כיון שיכול להניחן במקום המשתמר ('ספר המצוות').

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[95]? בְּבֵית־הַכִּסֵּא הַקָּבוּעַ, שֶׁאֵין נִיצוֹצוֹת נִתָּזוֹת[96] עָלָיו; אֲבָל בֵּית־הַכִּסֵּא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֲרָאי[97], לֹא יִכָּנֵס בָּהֶן כְּשֶׁהֵם גְּלוּלִים[98], אֶלָּא חוֹלֵץ אוֹתָן וְנוֹתְנָן לַחֲבֵרוֹ לְשָׁמְרָן. וְאֵין מֵי־רַגְלַיִם כֵּלִין[99], אֲפִלּוּ בְּבֵית־הַכִּסֵּא קָבוּעַ, אֶלָּא בִּישִׁיבָה; וְאִם הָיָה עָפָר תְּחוּחַ[100] - אֲפִלּוּ בַּעֲמִידָה[101]. הָיָה בְּמָקוֹם קָשֶׁה, יַעֲמֹד בִּמְקוֹם מִדְרוֹן[102], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּתְזוּ נִיצוֹצוֹת עָלָיו.

95) שנכנס עמהן לבית־הכסא להשתין מים. 96) שמסתמא עושה שם את צרכיו מיושב. 97) כגון להשתין מים, שאין אדם הולך בשבילם לבית־הכסא, והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית־הכסא תחילה (ברכות כג: וברש"י שם) ומסתמא משתין שם מעומד, הואיל ואינו נפנה לגדולים, לפיכך יש שם ניצוצות. 98) משום ניצוצות השתן הניתזים על רגליו, וצריך לקנחן ולשפשפן בידו, כי אסור לאדם לצאת בניצוצות שעל רגליו, והרי אסור לו לשפשפן בידו שהתפילין בה, שמא יגע בהן ובזיון גדול הוא (שם וברש"י). 99) מן הגוף, בלא ניצוצות. 100) רך ומגובב. 101) ברכות מ, ע"א שאז אין ניצוצות, ואפילו בבית־הכסא עראי מותר להשתין בהן (שו"ע, או"ח סי' מג). 102) משופע, (ברכות שם).

יט. הָיָה לָבוּשׁ בִּתְפִלִּין, וְהֵצְרַךְ לְבֵית־הַכִּסֵּא לְעֵת־עֶרֶב, וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְלָבְשָׁן אַחַר שֶׁיֵּצֵא - לֹא יִכָּנֵס בָּהֶם גְּלוּלִים בִּבְגָדוֹ, וַאֲפִלּוּ לְהַשְׁתִּין מַיִם בְּבֵית־הַכִּסֵּא קָבוּעַ[103]. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? חוֹלְצָן וּמַנִּיחָן בְּכֶלְיָן[104], אִם הָיָה בוֹ טֶפַח[105], אוֹ בְּכֶלִי שֶׁאֵינוֹ כֶלְיָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ טֶפַח[106], וְאוֹחֵז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס. וְכֵן אִם הֵצְרַךְ בַּלַּיְלָה[107], מַנִּיחָן בְּכֶלִי, וְאוֹחֵז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס.

103) שאין שם חשש ניצוצות, חוששים שמא יפנה בהן. 104) תיק המיוחד להן, הואיל ואין סופו ללבשן שנית. 105) בחללו, שאז חשוב הכלי אהל להפסיק בין התפילין לבית־הכסא. אבל בפחות מטפח, בטל הכלי לגבי התפילין ואינו חוצץ בפניהם (ברכות כג.), וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'רבינו יונה' שם. 106) כי הואיל ואינו מיוחד להן, אינו בטל להן, וחוצץ. 107) וחושש לחלצן ולהניחן בחוץ שלא יגנבו (שם).

כ. שָׁכַח וְנִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא וְהוּא לָבוּשׁ תְּפִלִּין[108], מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּגְמֹר עַמּוּד[109] רִאשׁוֹן, וְיוֹצֵא וְחוֹלֵץ, אַחַר־כָּךְ נִכְנָס וְעוֹשֶׂה צָרְכָּיו; שֶׁאִם יַפְסִיק בְּעַמּוּד רִאשׁוֹן, בֵּין בִּגְדוֹלִים בֵּין בִּקְטַנִּים, יָבוֹא לִידֵי חֲלָאִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סַכָּנָה גְּדוֹלָה[110].

108) על ראשו, בלתי גלולות בבגדו, וכן בבית־הכסא שבביתו, שאסור בכל ענין להכניסן שם, ושכח ונכנס בהן. 109) קילוח. 110) שם, כה, ע"א: "עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן (חולי המצבה את הבטן), סילון (של מי רגלים) החוזר – מביא את האדם לידי ירקון" (עור פניו נהפך ירוק).

כא. שָׁכַח וְשִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּתְפִלִּין, הֲרֵי זֶה לֹא יֹאחַז, לֹא בָּרְצוּעָה וְלֹא בַקְּצִיצָה[111], עַד שֶׁיִּטֹּל יָדָיו וְיִטְּלֵם, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת[112].

111) בתי התפילין. 112) ושמא נגעו במקום הטינופת (סוכה כו: וברש"י).

כב. הַנִּכְנָס לְבֵית־הַמִּרְחָץ, מְקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין לְבוּשִׁין[113], מֻתָּר לְהָנִיחַ תְּפִלִּין[114]; וּמְקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין שָׁם, מִקְצָתָן עֲרֻמִּים וּמִקְצָתָן לְבוּשִׁין, אֵינוֹ חוֹלֵץ[115] תְּפִלָּיו, וְאֵינוֹ מֵנִיחַ שָׁם תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה; וּמְקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִים עֲרֻמִּים, חוֹלֵץ[116] תְּפִלָּיו, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ.

113) שבת י, ע"א: "מרחצאות שלהם שלשה חדרים היו להם, פנימי – להזיע ולהשתטף, אמצעי – יורד לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו, חיצון – יוצא לתוכו וגומר לבישתו ונח שם שעה מיגיעת המרחץ" (רש"י שם). 114) אפילו לכתחילה. 115) אינו מחוייב לחלצן. 116) משום שנאמר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו). כל דבר שיש בו קדושה, אסור להכניסו למקום מזוהם ('קרית ספר').

כג. לֹא יְהַלֵּךְ אָדָם בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ[117]. וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת, אוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר, צָרִיךְ לַחֲלֹץ תְּפִלָּיו, עַד שֶׁיַּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת. וְלֹא יִלְבַּשׁ אָדָם תְּפִלִּין, עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ[118] וְיִלְבַּשׁ בְּגָדָיו. הַנּוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹי עַל רֹאשׁוֹ, חוֹלֵץ תְּפִלָּיו שֶׁל רֹאשׁ, עַד שֶׁיָּסִיר הַמַּשָּׂאוֹי[119] מֵעָלָיו; וַאֲפִלּוּ מִטְּפַחַת אָסוּר לְהַנִּיחַ עַל הָרֹאשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין; אֲבָל צוֹנֵף הוּא מִצְּנִפָּתוֹ עַל תְּפִלָּיו[120].

117) ברכות יח, ע"א. משום "לועג לרש", שהמתים אינם בכלל מוות, וזה הנראה שם בתפיליו כאילו לועג להן, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז, ה). 118) שאסור לעמוד בפני ה' ערום, שנאמר: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו). והשי"ן של תפילין, קדושת השם עליה. ראה שבת סב. (אדר"ת). 119) שגנאי הוא לתפילין להיות משא עליהן בשעת הנחתן (ב"מ קה:). 120) שאין זה דרך משא אלא דרך מלבוש ואין כאן בזיון. וכהן־גדול יוכיח, שאמרו בו: "שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין" (זבחים יט:). וראה מה שאמרו חז"ל בדוד המלך, שעטרת זהב היתה מונחת על ראשו במקום תפילין בשעת הנחתן (ע"ז מד.).

כד. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ בּוֹ מִטָּתוֹ, עַד שֶׁיּוֹצִיאֵם[121] אוֹ יַנִּיחֵם בִּכְלִי, וְיַנִּיחַ הַכְּלִי בִּכְלִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ כֶלְיָן[122]; אֲבָל אִם הָיָה הַכְּלִי הַשֵּׁנִי מְזֻמָּן לָהֶם - אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כֵּלִים, כְּכְלִי אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִין. וְאִם הִנִּיחָן כְּלִי בְּתוֹךְ כְּלִי, מֻתָּר לְהַנִּיחָן תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו, בֵּין כַּר לְכֶסֶת[123], שֶׁלֹּא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כְּנֶגֶד רֹאשׁוֹ, כְּדֵי לְשָׁמְרָן[124], וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ בַּמִּטָּה.

121) לחדר אחר אם יש לו. 122) ברכות כה, ע"ב. ויש אומרים שאינו מועיל כלי בתוך כלי, לגבי ספר תורה, אלא צריך לעשות לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים (׳הגהות מיימוניות׳). וראה לקמן פ"י, ה"ז. 123) כר – זה המצע ששוכב עליו, כמו מזרן וכדומה. כסת – היא הכר הקטן שמשים תחת מראשותיו (׳הערוך׳). ורבינו בפירוש המשנה (שבת פ"ד, מ"ב) אומר: "שניהם מניחים תחת ראשו, אלא שכסת גדולה יותר". 124) מגנבים, או מעכברים (ברכות כד.)

כה. קְדֻשַּׁת תְּפִלִּין, קְדֻשָּׁתָן גְּדוֹלָה הִיא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַתְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם וְעַל זְרוֹעוֹ, הוּא עָנָו וְיִרֵא־שָׁמַיִם, וְאֵינוֹ נִמְשָׁךְ בִּשְׂחוֹק[125] וּבְשִׂיחָה בְּטֵלָה[126]; וְאֵינוֹ מְהַרְהֵר מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת, אֶלָּא מְכַוֵּן לִבּוֹ בְּדִבְרֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹתָן עָלָיו כָּל הַיּוֹם[127], שֶׁמִּצְוָתָן כָּךְ הִיא. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַב, תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁכָּל יָמָיו לֹא רָאוּהוּ שֶׁהָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה אוֹ בְּלֹא צִיצִית אוֹ בְּלֹא תְּפִלִּין[128].

125) ליצנות. 126) ברכות ל, ע"ב: "אביי ישב לפני רבה, ראהו מתבדח יותר מדאי (ונראה כפורק עול). אמר: "וגילו ברעדה" כתוב! אמר לו: תפילין אני מניח" (והן עדות שממשלת קוני עלי, רש"י שם), הרי שמסגולת התפילין לא להמשך בקלות ראש (אדר"ת). 127) וכן כתוב ב׳ספר העיטור׳ בשם רב עמרם גאון: וששאלתם ממנהג רבנן: כך ראינו גאונים ואבות בית־דין ואלופים הראשונים וכל חכמי הישיבה שאין חולצין התפילין עד "כימי השמים על הארץ" של קריאת־שמע של ערבית (׳הגהות מיימוניות׳). ומפני שצריכים גוף נקי, ושלא יסיח דעתו מהן בעודן עליו, ואין כל אדם יכול להזהר בזה, על כן נהגו שלא להניחן אלא בשעת תפילה בלבד (׳טור׳ או"ח, סי׳ לז). 128) מגילה כח, ע"א. אלא ששם אמרו זה על רבי זירא (כסף־משנה). ובתשובות הגאונים שבסוף ספר "נהרות דמשק" פי׳ קע"ח מביא ברייתא המונה עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם.

כו. אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּצְוָתָן לְלָבְשָׁן כָּל הַיּוֹם - בִּשְׁעַת תְּפִלָּה יוֹתֵר מִן הַכֹּל[129]. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְּפִלִּין, כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ[130]. וְכָל שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ[131] תְּפִלִּין, עוֹבֵר בִּשְׁמוֹנֶה עֲשֵׂה; שֶׁהֲרֵי בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת צִוָּה עַל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְעַל תְּפִלִּין שֶׁל יָד. וְכָל הָרָגִיל בִּתְפִלִּין, מַאֲרִיךְ יָמִים[132], שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ"[133].

129) ברכות טו, ע"א: "הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קריאת־שמע ויתפלל". 130) שם. מכיון שהוא קורא: וקשרתם לאות על ידך וגו׳ ואינו קושר, נמצא שמה שאומר בפיו אינו אמת (רבינו יונה). 131) ניקדנו בכל הפרקים האלה "מַניח" שהוראתו "שים", בניגוד ל"מֵניח" שפירושו – תֵּת מנוחה, אולם בנוסח הברכה (לעיל הלכה ד) ניקדנו "להָניח" כהכרעת ה׳שולחן ערוך׳ וכמבואר לעיל. 132) מנחות מד, ע"א. 133) שם. "אותם שנושאים עליהם שם ה׳ בתפילין – יחיו" (רש"י).

~ שבת קודש כ"ט אייר ~

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כיצד כותבים את המזוזה; דיני קביעתה; זמן בדיקתה וההפרש שבין מזוזת יחיד למזוזת רבים.

א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַמְּזוּזָה[2]? כּוֹתְבִין שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת, ׳שְׁמַע׳, ׳וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ׳, עַל דַּף[3] אֶחָד, בִּירִיעָה אֶחָת. וְעוֹשֶׂה לָהּ רֶוַח מִלְּמַטָּה וְרֶוַח מִלְּמַעְלָה כְּמוֹ חֲצִי צִפֹּרֶן[4]. וְאִם כְּתָבָהּ בִּשְׁנַיִם אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה דַּפִּין - כְּשֵׁרָה[5]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנָּה כִּזְנָב[6], אוֹ כְּמוֹ עִגּוּל[7], אוֹ כְּקֻבָּה[8]. וְאִם עָשָׂה כְּאַחַת מֵאֵלֶּה - פְּסוּלָה[9]. כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא עַל הַסֵּדֶר[10], כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה - פְּסוּלָה[11]. כְּתָבָהּ בִּשְׁנֵי עוֹרוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּפָרָן, פְּסוּלָה[12]. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁבָּלָה וּתְפִלִּין שֶׁבָּלוּ, אֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְזוּזָה[13]; וְלֹא מִן הַגִּלְיוֹנִים[14] שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו מְזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה.

2) מיסודי המצוה: "להיות זיכרון לאדם באמונת ה׳ בכל עת בואו לביתו וצאתו, וכמו שאמרו (מנחות דף לג עמוד ב): "מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים, כדי שיפגע במזוזה מייד" ("החינוך", מצוה תכ"ג, וראה לשון רבינו לקמן פרק ו, הלכה י"ג). 3) עמוד. 4) (מנחות דף לב עמוד א) "כמלא אטבא דסיפרי" (עץ סדוק הנושך דפי הקונטרס שלא יכפלו) ופירשו הגאונים שזה כחצי ציפורן (רא"ש להלכות מזוזה). ובנוגע לרווח שבצדדין, צריך להניח בתחילתה כדי לגלול היקפה אחרי שתיכרך, שמזוזה נכרכת מסופה לתחילתה, כמבואר בסמוך הלכה ו (יורה דעה סימן רפ סעיף ח). אבל בסופה אין צריך להניח כלל, אלא שייזהר שיהיו האותיות שבסוף השיטות מוקפות גויל (שם). 5) (מנחות דף לא עמוד ב) "מזוזה שכתבה שתיים ושלוש ואחת כשרה" ומפרש רבינו: בין שעשאה בשני דפים או בשלושה, הרי כאילו עשאה על דף אחד (כסף משנה). 6) רחבה מלמעלה וצרה מלמטה, שכותב בשיטה העליונה ארבע תיבות (מלים), ובשנייה שלוש ובשלישית שתיים נמצא שהמזוזה הולכת וצרה כזנב. 7) שהיא כתובה בצורה עגולה. 8) כאוהל, שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה, שכותב בשיטה הראשונה תיבה אחת, ובשנייה שתיים, ובשלישית שלוש, באופן שהמזוזה הולכת ומתרחבת מלמעלה למטה. 9) (מנחות דף לא עמוד א) אלא שבגירסת הש"ס שלפנינו לא נזכר "עגול", וכנראה שלרבינו הייתה גירסה כזו בש"ס שלפניו (כסף משנה).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

10) הכתוב בתורה "שמע, לפני "והיה אם שמוע". 11) מכילתא פרשת בא. 12) ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). 13) לפי שקדושתן חמורה מקדושת מזוזה, ואין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה (מנחות דף לב עמוד א) ומדובר כאן שהייתה פרשת "שמע" כתובה בספר תורה בסוף הדף, ורוצה להוסיף לכתוב למטה פרשת "והיה אם שמוע", שאם לא כן איך אפשר לצרף שתי פרשיות שבספר תורה לעשותן מזוזה והלא רחוקות זו מזו, ואסור לכתוב מזוזה על שני עורות (ש"ך יורה דעה סימן ר"צ). 14) הקלפים החלקים מסביב לכתב האותיות, מלמעלה ולמטה, ושבין דף לדף, וקדושתן כקדושת הספר עצמו (שבת דף קטז עמוד א).

ב. וּמִצְוָה לַעֲשׂוֹת רֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשַׁת 'שְׁמַע' לִ'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' פָּרָשָׁה סְתוּמָה[15]; וְאִם עָשָׂה אוֹתָהּ פְּתוּחָה[16] - כְּשֵׁרָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ מִן הַתּוֹרָה[17]. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בַּתַּגִּין[18] שֶׁבָּהּ. וְאֵלּוּ הֵן הַתַּגִּין שֶׁעוֹשִׂין בַּמְּזוּזָה:

15) שיגמור את הפרשה הראשונה בסוף השיטה, ויניח בתחילת השיטה השנייה רווח כשיעור תשע אותיות, ומתחיל לכתוב הפרשה השנייה באמצע השיטה, ואם לא גמר את הראשונה בסוף השיטה, יניח את סוף השיטה פנוי, ויניח מעט רווח מהשיטה השנייה ויתחיל לכתוב הפרשה השנייה. ראה לקמן (פרק ח, הלכה ב). 16) שגמר את הראשונה באמצע השיטה והניח רווח פנוי כשיעור תשע אותיות והתחיל את הפרשה השנייה מתחילת השיטה השנייה (שם, הלכה א). 17) שאין פרשת "שמע" כתובה בתורה סמוכה ל"והיה אם שמוע" שכמה פרשיות מפסיקות ביניהן (מנחות דף לב עמוד א). ולעיל (פרק ב, הלכה ב) בעניין פרשיות שבתפילין הקפיד רבינו שתהיה סתומה, אף על פי שאינן סמוכות בתורה? מפני ש"קֶדֶשׁ" "והיה כי יביאך" סמוכות זו לזו בתורה, והפתוחות מעכבות בהן, ואילו היינו מכשירים בפתיחת "והיה אם שמוע" היו טועים ובאים להכשיר גם בפרשיות הראשונות שהן סמוכות, ולכך חילקו ביניהן ופסלו בכולן (מעשה רוקח). 18) כתרי האותיות העשויים בדמות זייני"ן כמו שמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח).

ג. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ שֶׁבַע אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל אוֹת מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זֵינֵי"ן[19]. וְאֵלּוּ הֵן: שִׁי"ן עַי"ן שֶׁל 'שְׁמַע', וְנוּ"ן דְּ'נַפְשְׁךָ', וּתְרֵי זֵינֵי"ן שֶׁל 'מְזֻזּוֹת', וּתְרֵי טֵיתֵי"ן שֶׁל 'טֹטָפֹת'. וּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה יֵשׁ בָּהּ שֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל אוֹת מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זֵינֵי"ן. וְאֵלּוּ הֵן: גִּימֶ"ל שֶׁל 'דְּגָנְךָ', וּתְרֵי זֵינֵי"ן שֶׁל 'מְזוּזוֹת', וּתְרֵי טֵיתֵי"ן שֶׁל 'טוֹטָפֹת', וְצַדִּי"ק שֶׁל 'הָאָרֶץ'. וְאִם לֹא עָשָׂה תָּגִין, אוֹ שֶׁהוֹסִיף בָּהֶן אוֹ גָּרַע מֵהֶן, לֹא פָסַל. וְאִם כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא בִשְׂרְטוּט[20], אוֹ שֶׁלֹּא דְּקִדֵּק בְּמָלֵא וְחָסֵר, אוֹ שֶׁהוֹסִיף מִבִּפְנִים אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[21].

19) (מנחות דף ל עמוד ב) "שבע אותיות צריכות שלושה זייני"ן ואלו הן: שעטנ"ז ג"ץ" ופירש רש"י שלושה תגין בכל אחת, בשי"ן בראש רגל השמאלית, וכן בעי"ן בראש הרגל הפנימית וכן כולן. ואותם התגים אחד נוטה לימין ואחד נוטה לשמאל ואחד למעלה. 20) (מנחות דף לב עמוד ב) "כתבה איגרת פסולה" ופירש רש"י: "בלא שירטוט, ולא דקדק בחסירות ויתרות כאגרת בעלמא". 21) גם זה בכלל "כתבה איגרת". ויש מפרשים: שאם חיסר פסולה משום שנאמר "וכתבתם" – כתיבה תמה, שלימה ולא חסירה (קרית ספר). ואם מילא במקום חסר, פסולה, על פי הכלל: יתר כנטול דומה, והרי היא כחסרה (מרכבת המשנה; אור שמח).

ד. מִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁכּוֹתְבִים עַל הַמְּזוּזָה מִבַּחוּץ, כְּנֶגֶד הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה: 'שַׁדַּי'[22]; וְאֵין בָּזֶה הֶכְּסֵד, לְפִי שֶׁהוּא מִבַּחוּץ. אֲבָל אִלּוּ שֶׁכּוֹתְבִין מִבִּפְנִים שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים, אוֹ שֵׁמוֹת קְדוֹשִׁים[23], אוֹ פָּסוּק אוֹ חוֹתָמוֹת[24] - הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מִי שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאִלּוּ הַטִּפְּשִׁים, לֹא דַּי לָהֶם שֶׁבִּטְּלוּ הַמִּצְוָה, אֶלָּא שֶׁעָשׂוּ מִצְוָה גְּדוֹלָה[25], שֶׁהִיא יִחוּד הַשֵּׁם שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְאַהֲבָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ, כְּאִלּוּ הוּא קָמֵיעַ[26] שֶׁל הֶנְיַת עַצְמָן[27], כְּמוֹ שֶׁעָלָה עַל לִבָּם הַסָּכָל, שֶׁזֶּהוּ דָּבָר הַמַּהֲנֶה בְּהֶבְלֵי הָעוֹלָם[28].

22) (הלכות גדולות). וב"זוהר" פרשת דברים דף רסו עמוד א מצריך לכתוב שם "שדי" מבחוץ כנגד תיבת "והיה" שבפנים (כסף משנה). ונהגו לכתוב שם זה יותר משאר שמות, כי שד"י נוטריקון שומר דת ישראל (כלבו). 23) אזכרות, שהן שמות ה'. 24) "צורות כמו אותיות משונות ואומרים שהם חותמות למלאכים" (מעדני יום טוב להלכות מזוזה). וכן מצינו ב"היכלות" דף יט: "כשאתה בא ועומד על פתח היכל ה' טול שני חותמות בשתי ידך, אחד של טוטרוסיאי ה', ואחד של סוריאה שר הפנים". 25) מצוות מזוזה. 26) לשון קשר, שקושר אדם פיתקא סביב לגופו לרפואה, או לסגולה אחרת. 27) לשמירת גופם וביתם, ולפיכך הם מוסיפים בה שמות של מלאכים לסגולה. 28) חיי הגוף וצרכיו, הם הבלי העולם הזה. ורבינו בהלכות עבודה זרה (פרק י"א הלכה י"ב) אומר: "הלוחש על המכה וקורא פסוק... והמניח ספר תורה על הקטן בשביל שיישן... הם בכלל הכופרים בתורה, שהם עושים דברי תורה רפואת הגוף ואינם אלא רפואת נפשות, שנאמר: "ויהיו חיים לנפשך", הא למדת שאנשים אלה הם בכלל הכופרים, וכבר הודיענו רבינו בהלכות תשובה (פרק ג, הלכה ו) שהכופרים אין להם חלק לעולם הבא ואף על פי שמבואר בתלמוד (מנחות דף לג עמוד ב) שהמזוזה שומרת על האדם וביתו? אבל עיקר הכוונה בעשייתה אינה לשם שמירה, אלא לקיים מצוות הקדוש־ברוך־הוא והשמירה תבוא מאליה (כסף משנה), וראה לקמן (פרק ו, הלכה י"ג). ונוהגים לכתוב מבחוץ "כוז"ו במוכס"ז כוז"ו" נגד "ה' אלוקינו ה'" הכתוב מבפנים, כי אותיות אלו הן הסמוכות באל"ף בי"ת, לאותיות ה' אלוקינו ה'" (הגהות מיימוניות ויורה דעה סימן רפ"ח). ובירושלמי פאה (פרק א, הלכה א) אמרו: ארטיבין (שר נכרי)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שלח לרבינו הקדוש מרגלית טובה במתנה, שלח לו רבינו מזוזה, שאלו [=ארטיבין לרבי]: אני שלחתי לך מתנה יקרת ערך ואתה שלחת לי דבר פעוט? השיבו [=רבי לארטיבין]: כל חפציך וחפצי לא ישוו בה... אתה שלחת לי דבר שאני שומרו, ואני שלחתי דבר שאתה ישן והוא שומר עליך, שנאמר (משלי פרק ו, פסוק כב): בשכבך תשמור עליך".

ה. וּמִצְוָה לִכְתֹּב ׳עַל הָאָרֶץ׳ בְּשִׁיטָה אַחֲרוֹנָה, בֵּין בְּרֹאשׁ, בֵּין (בְּאֶמְצַע[29]) הַשִּׁיטָה. וְנָהֲגוּ כָּל הַסּוֹפְרִים לִכְתֹּב אוֹתָהּ בִּשְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים שִׁיטוֹת, וְ׳עַל הָאָרֶץ׳ בְּרֹאשׁ שִׁיטָה אַחֲרוֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה עַל הַסֵּדֶר: שְׁמַע, ה׳, הַדְּבָרִים, לְבָנֶיךָ, וּבְשָׁכְבְּךָ, בֵּין, וְהָיָה[30], מְצַוֶּה, בְּכָל, יוֹרֶה, עֵשֶׂב, פֶּן, וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם, הַשָּׁמַיִם, וַאֲבַדְתֶּם, וְשַׂמְתֶּם, אֹתָם, אֹתָם, בַּדֶּרֶךְ, וּבִשְׁעָרֶיךָ, אֲשֶׁר, עַל הָאָרֶץ.

29) גירסת הכסף משנה "בסוף השיטה". ובדפוסים אחרים כתוב: "באמצע השיטה" [כפי שמופיע אצלנו]. אבל זה בניגוד לגירסת התלמוד (מנחות דף לא עמוד ב) ושם נתנו רמז לזה, "בסוף השיטה" – כנגד הפסוק (תהילים פרק קג, פסוק יא): כגבוה שמים על הארץ, שאם "על הארץ" נכתב בסוף השיטה האחרונה, ובסוף השיטה שלפניה כתוב: "כימי השמים", הרי השמים על הארץ, "בראש השיטה" – כנגד מרחק השמים מהארץ: שמרחיק "על הארץ" מ"כימי השמים" לומר שכמרחק השמים מהארץ יאריכו ימיכם. 30) כבר ביארנו לעיל הלכה ב שמניח מעט חלק בראש השיטה זו, כדי לעשות פרשה זו סתומה.

ו. כְּשֶׁכּוֹפְלִין אוֹתָהּ, גּוֹלְלִין אוֹתָהּ מִסּוֹף הַשִּׁיטָה לִתְחִלָּתָהּ[31], עַד שֶׁתִּמְצָא, כְּשֶׁיִּפְתַּח הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת, יִקְרָא מֵרֹאשׁ הַשִּׁיטָה לְסוֹפָהּ. וְאַחַר שֶׁגּוֹלְלָהּ, מַנִּיחָהּ בִּשְׁפוֹפֶרֶת[32] שֶׁל קָנֶה[33] אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר, וּמְחַבֵּר אוֹתָהּ אֶל מְזוּזַת הַפֶּתַח בְּמַסְמֵר, אוֹ חוֹפֵר בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח וּמַכְנִיס בָּהּ[34] הַמְּזוּזָה.

31) (מנחות שם). 32) (שם, דף לג עמוד ב; בבא מציעא דף קב עמוד א). 33) צמח נבוב הגדל על שפת נהרות. 34) בתוך חפירת המזוזה (מנחות שם).

ז. וְקֹדֶם שֶׁיְּקַבְּעֶנָּה בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח, מְבָרֵךְ תְּחִלָּה: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְבֹּעַ מְזוּזָה"[35]. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ בִּשְׁעַת כְּתִיבָתָהּ, שֶׁקְּבִיעָתָהּ זוֹ הִיא הַמִּצְוָה[36].

35) רי"ף הלכות מזוזה. 36) וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה, אינו מברך אלא בשעת גמר מצוותה (שם, דף מב עמוד ב). השווה דברי רבינו לקמן הלכות ברכות פרק י"א, הלכה ח, ושם הלכה ט מבואר שמברך גם ברכת "שהחיינו" על קביעת מזוזה.

ח. תְּלָאָהּ בְּמַקֵּל[37] - פְּסוּלָה[38], שֶׁאֵין זוֹ קְבוּעָה. הִנִּיחָהּ אַחֲרֵי הַדֶּלֶת[39] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[40]. חָפַר בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח וְהִכְנִיס הַמְּזוּזָה כְּמוֹ נֶגֶר, וְהִיא כִּבְרִיחַ הַקְּרָשִׁים בַּטַּבָּעוֹת[41] - פְּסוּלָה. הֶעֱמִיק לָהּ טֶפַח[42] - פְּסוּלָה[43]. חָתַךְ קָנֶה וְהִכְנִיס בּוֹ[44] מְזוּזָה, וְאַחַר־כָּךְ חִבֵּר הַקָּנֶה אֶל קָנִים אֲחֵרִים, וְהֶעֱמִיד מִן הַכֹּל מְזוּזַת הַפֶּתַח - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁקָּדְמָה קְבִיעַת הַמְּזוּזָה לַעֲשִׂיַּת מְזוּזַת הַפֶּתַח[45].

37) שלא קבעה בצורת הפתח עצמו, אלא במקל שעמד בגובה מזוזת הבית. 38) (מנחות דף לב עמוד ב). 39) על הקיר שמאחורי הדלת. 40) (שם) כי גם זו אינה קבועה בצורת הפתח עצמו ואין זה "על מזוזות ביתך". 41) שהכניס המזוזה ברוחב המזוזה ולא בגבהה (מנחות דף לג עמוד א) נגר – בריח ונזכר במשנה (תמיד פרק ג, משנה ז): "העביר את הנגר". 42) שחפר במזוזת הבית בעומק טפח, ושם הכניס את המזוזה. 43) (שם עמוד ב) שאין זו "על מזוזות" אלא "תוך מזוזה". 44) במקום החתך. 45) ואין חיוב המצוה אלא משעה שנקבעה מזוזת הפתח בבית, וזה שקבע את המזוזה קודם שתבוא לידי מצוה, פסולה משום "תעשה ולא מן העשוי" (מנחות דף לג עמוד ב) וראה לקמן הלכות ציצית (פרק א, הלכה טז).

ט. מְזוּזַת הַיָּחִיד נִבְדֶּקֶת פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ[46], וּמְזוּזַת רַבִּים[47] - פַּעֲמַיִם בַּיּוֹבֵל[48]; שֶׁמָּא נִקְרְעָה[49] מִמֶּנָּה אוֹת אַחַת אוֹ נִמְחֲקָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְבוּעָה בַּכְּתָלִים, מַרְקֶבֶת.

46) בשמיטה. 47) כגון שערי חצרות ועיירות. 48) חמישים שנה (יומא דף יא עמוד א). "כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטרח יהא כל אחד אומר: יעשו חבריי (לשון רש"י שם). 49) מוסב על חיוב הבדיקה בכלל.

י. הַכֹּל חַיָּבִין בִּמְזוּזָה, אֲפִלּוּ נָשִׁים[50] וַעֲבָדִים[51]. וּמְחַנְּכִים אֶת הַקְּטַנִּים[52] לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה לְבָתֵּיהֶם. הַשּׂוֹכֵר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהַדֶּר בְּפוּנְדָּק[53] בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם[54]; אֲבָל הַשּׂוֹכֵר בַּיִת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, חַיָּב בִּמְזוּזָה מִיָּד[55].

50) אף על פי שנסמכה מצוות מזוזה למצוות תלמוד תורה ככתוב: "ולמדתם אתם את בניכם... וכתבתם על מזוזות וגו' אין אנו מקישים מזוזה לתלמוד תורה שנשים פטורות ממנה, אלא הן חייבות, משום שנאמר במזוזה: "למען ירבו ימיכם" וגו' וכי אנשים צריכים חיים ונשים לא? (קידושין דף לד עמוד א; ברכות דף כ עמוד ב). 51) כל מצוה שהאשה חייבת, אף עבדים כנענים חייבים (חגיגה דף ד עמוד א). 52) כגון יתומים קטנים שירשו בתים, האפוטרופוס מחנך אותם בקביעת מזוזה לבתיהם (גיטין דף נב עמוד א; והשווה הלכות נחלות פרק י"א, הלכה י). 53) מלון. 54) כי מזוזה – חובת הדר היא, ופחות משלושים יום נקראת דירתו דירת עראי ולא חשובה להתחייב במזוזה (בית יוסף יורה דעה סימן רפ"ו). ויש מפרשים: שדירה שכורה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אינה חייבת במזוזה כלל שנאמר "ביתך" ולא של אחרים, אלא שלאחר שלושים יום חייבוהו חכמים במזוזה מפני שהיא נראית כשלו (תוספות, עבודה זרה דף כא עמוד א). 55) (מנחות דף מד עמוד א). "משום יישוב ארץ ישראל". שלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנו, הלכך בקושי יצא ממנו, מפני טורח מזוזה אחרת (שלא היו מצויות בימיהם), ואפילו כשיצא ממנו ישכרנו אחר מהרה כשימצאנו מזומן במזוזה (לשון רש"י שם).

יא. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, עַל הַשּׂוֹכֵר לְהָבִיא מְזוּזָה וְלִקְבֹּעַ אוֹתָהּ, אֲפִלּוּ הָיָה נוֹתֵן שָׂכָר עַל קְבִיעָתָהּ[56]; מִפְּנֵי שֶׁהַמְּזוּזָה חוֹבַת הַדָּר הִיא, וְאֵינָהּ חוֹבַת הַבַּיִת[57]. וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא, לֹא יִטְּלֶנָּה בְּיָדוֹ וְיֵצֵא[58]; וְאִם הָיָה הַבַּיִת שֶׁל כּוּתִּי, הֲרֵי זֶה נוֹטְלָהּ כְּשֶׁיֵּצֵא[59].

56) אין הוא יכול לחייב בה את המשכיר. 57) (בבא מציעא דף קא עמוד ב) שנאמר בה "ביתך" דרשו חז"ל דרך ביאתך, למי שנכנס ויוצא ממנה הזהירה התורה, וזה הדר. 58) (שם דף קב עמוד א) "לפי שהמזיקים באים בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותם שידורו בבית" (תוספות שם דף קא עמוד ב). 59) שמא ינהג בה הגוי מנהג בזיון.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) עשרה תנאים הצריכים להיות בבית כדי שיתחייב במזוזה; פתח שבין שני בתים היכן מקום קביעת המזוזה; גודל מצוות מזוזה וסגולתה.

א. עֲשָׂרָה תְּנָאִין יֵשׁ בַּבַּיִת, וְאַחַר־כָּךְ יִתְחַיֵּב הַדָּר בּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מְזוּזָה. וְאִם חָסַר תְּנַאי אֶחָד מֵהֶן, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה. וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[2] עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[3] אוֹ יָתֵר, וְשֶׁתְּהִיֶּינָה לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת[4], וְיִהְיֶה לוֹ מַשְׁקוֹף[5], וְתִהְיֶה לוֹ תִּקְרָה[6], וְיִהְיוּ לוֹ דְּלָתוֹת, וְיִהְיֶה הַשַּׁעַר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, וְיִהְיֶה הַבַּיִת חֹל[7], וְיִהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת אָדָם[8], וְעָשׂוּי לְדִירַת כָּבוֹד[9], וְעָשׂוּי לְדִירַת קֶבַע[10].

2) באורך. 3) ברוחב. 4) עמודים משני צדי הפתח, ככתוב (משלי ח, לד): לשמור מזוזות פתחי. 5) קורה מעל לפתח. 6) שהבית יהיה מקורה. 7) פרט לבתי כנסיות וכיו"ב שהם קודש. 8) פרט לבית התבן ובית העצים, שאינם מיוחדים לדירת אדם. 9) פרט לבית המרחץ ובית הבורסקי, שאינם עשויים לדירת כבוד, כמבואר בסמוך ה"ט. 10) פרט לסוכת החג וכיו"ב, שאינה עשויה לדירת קבע, וכל עשרת התנאים האלו מתבארים והולכים בהלכות הבאות.

ב. בַּיִת שֶׁאֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה[11]. וְאִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת בְּשָׁוֶה[12], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עָגֹל אוֹ בַּעַל חָמֵשׁ זָוִיּוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאִם הָיָה אָרְכּוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ[13], הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּב בִּמְזוּזָה.

11) שאין זה חשוב בית, והתורה אמרה (דברים ו, ט): על מזוזות ביתך (סוכה ג:). 12) ארכו כרחבו. 13) שאין ברחבו ד' אמות, אלא שארכו ארוך יותר מארבע אמות, ויש בעודף כדי לרבע ארבע על ארבע בשוה, וזהו דרך דירה יותר מבית עגול ('מעשה רוקח'). ויש מפרשים: "אע"פ שהוא עגול" וכו' שאינו נקרא בית לענין טומאת נגעים: "ואין צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו" וכו' שאף לענין נגעים נקרא בית, כמבואר בב"ב קסד: וראה הל' טומאת צרעת פ"יד, ה"ו ('אור שמח').

ג. אַכְסַדְרָה, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה כְּתָלִים וְתִקְרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּצִימִין[14] בְּרוּחַ רְבִיעִית, פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהַפְּצִימִין לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵם עֲשׂוּיִים, וְלֹא מִשּׁוּם מְזוּזוֹת נַעֲשׂוּ[15]. וְכֵן הַתִּקְרָה שֶׁאֵין לָהּ כְּתָלִים, אֶלָּא עוֹמֶדֶת עַל עַמּוּדִים מִכָּאן וּמִכָּאן[16], אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא כְּתַבְנִית בַּיִת, פְּטוּרָה[17], לְפִי שֶׁאֵין לָהּ מְזוּזוֹת, שֶׁאֵלּוּ הָעַמּוּדִים לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵן עֲשׂוּיִין.

14) עמודים, ונמצא במשנה (שבת פ"ח, מ"ז). 15) מנחות לג, ע"ב. 16) מארבע רוחותיה. 17) שם.

ד. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוּזָה מִכָּאן וּמִכָּאן, וְכִפָּה[18] כְּמִין קֶשֶׁת עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת בְּמָקוֹם הַמַּשְׁקוֹף - אִם יֵשׁ בְּגֹבַהּ הַמְּזוּזוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, חַיָּב בִּמְזוּזָה[19]; וְאִם אֵין בָּהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים, פְּטוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ מַשְׁקוֹף[20].

18) מכסה עגול כקשת, ומתקצר ועולה. 19) שהכיפה נידונית כמשקוף. 20) כי מאחר שאין בגובה המזוזות עשרה טפחים, ואתה מצרף את הכיפה המתעגלת לגובה המזוזות, שוב חסר לך משקוף, שאי־אפשר לכיפה שתשמש מזוזה ומשקוף כאחד (ט"ז ליו"ד סי' רפד, בהבנת דברי רבינו). ומקור הלכה זו ביומא יא:

ה. בַּיִת שֶׁאֵין לוֹ תִּקְרָה, פָּטוּר[21] מִן הַמְּזוּזָה. הָיָה מִקְצָתוֹ מְקֹרֶה וּמִקְצָתוֹ אֵינוֹ מְקֹרֶה - יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם הָיָה הַקֵּרוּי[22] כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוּזָה. וּמַעֲמִידִין הַדְּלָתוֹת, וְאַחַר־כָּךְ קוֹבְעִין אֶת הַמְּזוּזָה[23].

21) מנחות לג, ע"ב: "פתחי שימאי (שאין להם תקרה), פטורים מן המזוזה" וכפירוש השני של רש"י שם שאין הבית מקורה. 22) ויש בקירוי ארבע אמות על ארבע אמות (כסף־משנה, בשם רבינו מנוח). 23) מנחות לג, ע"א. שאין חיוב המזוזה אלא אחרי עמידת הדלתות בפתח, שנאמר: "על מזוזות ביתך ובשעריך" – והדבר ידוע שהשער הוא הדלת, וכך אמרו חכמינו ז"ל – "אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות"; ולא אמרו: אחד פתחי בתים, שכל פתח שאין בו דלתות – פתח נקרא, שער אינו נקרא

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לשון רבינו בתשובתו הובאה במוספנו "תשובות רבינו"). – ואם יקבע את המזוזה, במזוזת הבית לפני עמידת הדלתות, הרי קבעה קודם שתבוע לידי מצוה, והרי זה פסול מטעם "תעשה ולא מן העשוי". ראה לעיל פ"ה, ה"ח.

ו. הַר־הַבַּיִת[24], הַלְּשָׁכוֹת[25] וְהָעֲזָרוֹת[26], וּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, שֶׁאֵין בָּהֶן בֵּית דִּירָה, פְּטוּרִין, לְפִי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ[27]. בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים, שֶׁהָאוֹרְחִין דָּרִין[28] בּוֹ, חַיָּב בִּמְזוּזָה. וְכֵן בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כַּרְכִּין, אִם הָיָה בּוֹ בֵּית דִּירָה[29], חַיָּב[30]. כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ לֹא הָיָה לָהֶם מְזוּזוֹת[31], חוּץ מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר[32] וְשֶׁלְּפָנִים מִמֶּנּוּ, וְשֶׁל לִשְׁכַּת פַּרְהֶדְרִין[33], מִפְּנֵי שֶׁהַלִּשְׁכָּה הַזֹּאת הָיְתָה בֵּית־דִּירָה לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַהַפְרָשָׁה[34].

24) שבית־המקדש היה בנוי עליו. 25) חדרי המקדש, מלשון הכתוב (יחזקאל מ, יז). 26) חצרות המקדש, והן: עזרת נשים ועזרת ישראל. 27) שנאמר: "מזוזות ביתך" בית חול, ולא בית קודש (יומא יא:). ויש אומרים: שבית־המדרש חייב במזוזה, שכיון שתלמידים יושבים בו מהבוקר ועד שעה מאוחרת בלילה דומה לדירה, וב"ירושלמי" (מגילה פ"ב, ה"יב) אמרו: בית מדרשו של רבי חנינא, היתה לו מזוזה. וכן עשה רבי מאיר מרוטנבורג מזוזה לפתח בית מדרשו, ואמר: כשהיה ישן בו שנת הצהרים היתה רוח רעה מבעתתו עד שתיקן בו מזוזה ("טור" יו"ד סי' רפו). 28) שאין ידם משגת להכניס האורחים בבתיהם, אבל בכרכים שהם תושבים רבים ואין מגיע לכל אחד מהם אלא טורח מעט מן האורחים, יכולים לעשות בתים לצורך, ואין צריכים לדור בבית־הכנסת (לשון ה"נמוקי יוסף" להל' מזוזה). 29) לשמש. 30) יומא יא, ע"ב; רי"ף הל' מזוזה). 31) לפי שהם קודש. 32) הוא שער המזרח שבעזרת ישראל, ונקרא גם ה"שער העליון" (סוכה פ"ה, מ"ד). נקנור – שם איש חסיד שהלך לאלכסנדריא של מצרים להביא דלתות לשער המקדש, ונסים נעשו לדלתותיו, כמבואר ביומא לח. ונקראו דלתותיו על שמו. 33) חדר פקידי המלך, מתוך שהכהנים הגדולים שהיו בבית שני (אחר שמעון הצדיק) היו נותנים ממון למלכות כדי לשמש בכהונה גדולה, ומתוך שרשעים היו לא היו משלימים שנתם, והיו מתחלפים כל שנה כפקידי המלך, שהמלך מחליפם כל שנה, לכך נקראת לשכה זו לשכת פרהדרין (יומא ח:). פרהדרין – חכמי המלך ויועציו, בלשון יוונית. 34) שהיו מפרישים אותו מביתו, שבעה ימים לפני יום הכיפורים (כמפורש שם, פ"א מ"א). ובגלל הלשכה הזאת המחוייבת במזוזה, נתחייב גם שער נקנור במזוזה, מפני שהוא משמש מבוא ללשכה זו, וכל שהוא פתוח לחדר החייב במזוזה, נתחייב גם הוא במזוזה, כמבואר בסמוך ה"ז. וכדאי להעיר שבגירסת התלמוד (יומא יא.) נאמר: "חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פרהדרין". ואולי גם בדברי רבינו צריך לגרוס כן (כסף־משנה). או להגיה: "משער נקנור ושל לשכת פרהדרין שלפנים ממנו". ואין לפטור לשכה זו ממזוזה, מחמת קדושתה, כי מאחר שהכהן הגדול דר בה הרי הוא בכלל "ביתך" והרי זו דירת חול. אבל בית־הכנסת שאין בו בית דירה לאדם – הרי זה פטור, כי הוא משמש דירה לגבוה, ועליו אמרו (מגילה כט.): "ואהי להם למקדש מעט" – אלו בתי כנסיות שבבבל" ("חתם סופר" יו"ד סי' רפא).

ז. בֵּית הַתֶּבֶן[35], בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֵצִים, בֵּית אוֹצָרוֹת[36] - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּיתֶךָ" - בֵּיתְךָ הַמְיֻחָד לְךָ[37], פְּרָט לָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. לְפִיכָךְ, רֶפֶת הַבָּקָר, שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת בָּהּ[38] וּמִתְקַשְּׁטוֹת בָּהּ, חַיָּבוֹת בִּמְזוּזָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהּ יִחוּד לְדִירַת אָדָם. בֵּית־שַׁעַר[39], אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת[40], וְהַגִּנָּה, וְהַדִּיר[41] - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם עֲשׂוּיִין לְדִירָה[42]. אִם הָיוּ בָּתִּים הַחַיָּבִין בִּמְזוּזָה פְּתוּחִין לִמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - חַיָּבִין בִּמְזוּזָה[43].

35) המיוחד לאצור בו תבן, ואין בני אדם דרים בו. 36) המשמש מחסן ליין ושמן וכדומה. 37) לדירת אדם (יומא יא.). 38) בשעה שאין הבקר מצוי שם (שם). 39) בית קטן שעושים לפני שער החצר, והשומר יושב בו. 40) יציע ארוך לפני פתחי הקומה העליונה, וכולם עולים דרך שם. 41) מקום מכלא הצאן. 42) שם, ע"ב; מנחות לג, ע"ב. 43) מנחות שם. וכפירוש הרי"ף בהל' מזוזה. ולפי זה נצטרך לפרש דברי רבינו "בית שער אכסדרה" וכו' – שפתוחים לגינה או לבית העצים שהם מקומות הפטורים ממזוזה, וכן מרפסת מקום מקורה הפתוח לגינה (כסף־משנה).

ח. לְפִיכָךְ, אֶחָד שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת[44], וְאֶחָד שַׁעֲרֵי מְבוֹאוֹת[45], וְאֶחָד שַׁעֲרֵי מְדִינוֹת[46] וַעֲיָרוֹת, הַכֹּל חַיָּבִים בִּמְזוּזָה; שֶׁהֲרֵי הַבָּתִּים הַחַיָּבִין בִּמְזוּזָה פְּתוּחִין לְתוֹכָן. אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה בָּתִּים[47], זֶה פָתוּחַ לָזֶה וְזֶה פָתוּחַ לָזֶה - הוֹאִיל וְהַפְּנִימִי חַיָּב בִּמְזוּזָה, כֻּלָּן חַיָּבִין. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ[48]: שַׁעַר הַפָּתוּחַ מִן הַגִּנָּה[49] לֶחָצֵר[50], חַיָּב בִּמְזוּזָה.

44) אע"פ שאינן מקורות. 45) רחוב צדדי וצר, וחצרות פתוחות לתוכו. 46) יש מדינה מוקפת הרים ויערות, ואין יוצאים ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר (לשון רש"י יומא יא.). ובכל זאת במקום שיש לחוש לסכנה מפני הגויים, שלא יאמרו כשפים עושים להם היהודים בשערי עירם – פטור ממזוזה. ומטעם זה, נפטרו שערי ערי הגיטו ממזוזה ("באר שבע" סימן י"ג). 47) כנוסח כת"י התימנים. ונוסח אחר: עשרה בתים. 48) מנחות לג, ע"ב. 49) וציר הדלת הוא לצד הגינה שהוא מקום פטור. 50) שיש בה בית החייב במזוזה.

ט. בֵּית־הַכִּסֵּא, וּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וּבֵית הַטְּבִילָה[51], וּבֵית הַבַּרְסְקִי[52] וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת כָּבוֹד[53]. סֵכַּת חַג[54] בֶּחָג[55] וּבֵית שֶׁבִּסְפִינָה[56], פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְדִירַת קֶבַע. שְׁתֵּי סֻכּוֹת שֶׁל יוֹצְרִים[57], זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ - הַחִיצוֹנָה פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ קְבוּעָה[58]. הַחֲנֻיּוֹת שֶׁבַּשְּׁוָקִים פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן קְבוּעִים לְדִירָה[59].

51) שאין רוחצים בו, אלא משמש מקוה טהרה בלבד. 52) בית עיבוד עורות, וריחו רע. 53) יומא יא, ע"א. ואפילו אם יכסה המזוזה ואין בה משום בזיון הקודש, בכל זאת אין המקומות האלה חייבים במזוזה, לפי שאינם עשויים לדירת כבוד (ש"ך יו"ד סי' רפו). 54) חג הסוכות. 55) אפילו בשבעת ימי החג, פטורה ממזוזה. מפני שהסוכה היא דירת עראי, ואין היא ראויה להשתמש שימוש קבוע כי מחיצותיה רעועות ואין אתה קורא בה "ביתך" שמשמעו בנין קבוע הראוי לדירת קבע (יומא י:). ולפיכך לשכת פרהדרין חייבת במזוזה (לעיל ה"ו) אע"פ שהכהן גר בה שבעה ימים בלבד, מפני שבנינה קבוע וראוי לדירת קבע. 56) ירושלמי (מגילה פ"ד, ה"ב): "מזוזה אינה נוהגת במפרשי ימים". 57) כך היה דרכם של יוצרי כלי חרס בימיהם: עושים להם שתי סוכות זו לפנים מזו, בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו, ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא את קדרותיו למכור (סוכה ח: וברש"י שם). 58) שאין תשמישה קבוע, שאינו אוכל וישן בה. ואין זה דומה לבית־שער הפתוח לבית שחייב במזוזה, שגם הוא חייב במזוזה (לעיל ה"ז) כי בית־שער תשמישו קבוע בלילה כביום (ש"ך ליו"ד סי' רפו). 59) אלא למכירה בלבד, ובלילה נסגרות ובעליהם הולכים להם.

י. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לָצֵאת וְלָבוֹא אֶלָּא בְּאַחַת מֵהֶן, חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה בְּכָל פֶּתַח וָפֶתַח[60]. פֶּתַח קָטָן שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה[61], חַיָּב בִּמְזוּזָה. חֶדֶר שֶׁבַּבַּיִת, אֲפִלּוּ חֶדֶר בְּחֶדֶר - חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה עַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַפְּנִימִי, וְעַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַחִיצוֹן, וְעַל שַׁעַר הַבַּיִת, שֶׁכֻּלָּן עֲשׂוּיִין לְדִירָה וּקְבוּעִין.

60) מנחות לד, ע"א. 61) "זה דרכם: ארובה באמצע העליה (הקומה העליונה) ועולים אליה מהבית במעלות, ועושים ארבע מחיצות סביב המעלות למטה, כדי שלא ירד אדם מן העליה לבית כי־אם ברשות הבעלים, ועושים פתח במחיצות" (לשון רש"י שם).

יא. פֶּתַח שֶׁבֵּין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אוֹ בֵּין בֵּית־הַכְּנֶסֶת וּבֵיתוֹ - אִם רָגִיל לָצֵאת וְלָבוֹא בְּאוֹתוֹ הַפֶּתַח, חַיָּב בִּמְזוּזָה[62]. פֶּתַח שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים[63], הוֹלְכִין אַחַר הַצִּיר[64] שֶׁל דֶּלֶת; מְקוֹם שֶׁהַצִּיר נִרְאֶה עִמּוֹ, שָׁם קוֹבְעִים אֶת הַמְּזוּזָה[65].

62) שם, לג, ע"א. 63) כגון שחילק ביתו לשנים, ובכל חלק פתח פתוח לרחוב, ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה, והיות שקביעת המזוזה היא לימין הנכנס, אין אתה יודע איפה היא הכניסה, מצד חלק זה, או מהצד שכנגדו. 64) יתד ברזל שבדלת למעלה ולמטה. 65) שהצד הזה חשוב עיקר הבית, וימין כניסתו קובעת (מנחות לג. וברש"י).

יב. וְהֵיכָן קוֹבְעִים אֶת הַמְּזוּזָה? בְּתוֹךְ חָלָל שֶׁל פֶּתַח[66], בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ[67] לַחוּץ, בִּתְחִלַּת שְׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן שֶׁל גֹּבַהּ הַשַּׁעַר[68]; וְאִם קְבָעָהּ לְמַעְלָה מִזֶּה, כְּשֵׁרָה; וְהוּא, שֶׁיַּרְחִיקֶנָּה מִן הַמַּשְׁקוֹף טֶפַח[69]. וְצָרִיךְ לְקָבְעָהּ עַל יְמִין הַנִּכְנָס לַבַּיִת[70]; וְאִם קְבָעָהּ מִשְּׂמֹאל - פְּסוּלָה. וּבַיִת שֶׁל שֵׁתָּפִין, חַיָּב בִּמְזוּזָה[71].

66) ולא מבחוץ, שהרי "בשעריך" כתוב, מקום סגירת השער וזה חלל הפתח (מנחות לב:). (ראה לעיל פ"ה, ה"ח), שמצוותה להיות זקופה, אולם רבינו־תם סובר שמצוותה להיות שכובה לרוחב מזוזת הפתח ('תוספות' מנחות לג.). והמדקדקים יוצאים ידי שניהם, וקובעים אותה בשיפוע ובאלכסון (רמ"א יו"ד סי' רפט). 67) לרשות הרבים, כדי שיפגע במצוה מיד (שם, לג:). 68) שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם על מזוזות ביתך" — מה קשירה בגובה הזרוע ששם מניחים תפלה של יד, אף נתינת המזוזה בגובה השער (שם.). 69) כשם שקשירת התפילין אינה בסוף גובה הזרוע אלא מרוחקת ממנו קצת, אף הנחת המזוזה אינה בסוף גובה השער אלא מרוחקת ממנו טפח (כסף־משנה). 70) שנאמר: "על מזוזות ביתך" — קרא בו: דרך ביאתך, וכשאדם עוקר רגליו, רגל ימין הוא עוקר תחילה (יומא יא:). 71) ואין אנו אומרים: "ביתך" ולא בתיהם, מפני שבמזוזה כתוב: "למען ירבו ימיכם" וגו', כולם צריכים לחיות (שם). ואיחר רבינו לכתוב דין זה כאן ולא הביאו בראש הפרק, מפני שביומא שם שאלו מאחר שגם בית השותפים חייב במזוזה, "ביתך" למה לי? ותירצו: לומר, דרך ביאתך מימין הנכנס, והואיל וזה קשור בזה, סמכם רבינו וסדרם יחד (כסף־משנה).

יג. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּמְזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא חוֹבַת הַכֹּל[72] תָּמִיד[73]. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס וְיֵצֵא, יִפְגַּע בְּיִחוּד הַשֵּׁם, שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְיִזְכֹּר אַהֲבָתוֹ, וְיֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וּשְׁגִיאוֹתָיו[74] בְּהַבְלֵי הַזְּמָן, וְיֵדַע, שֶׁאֵין דָּבָר הָעוֹמֵד לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, אֶלָּא יְדִיעַת צוּר הָעוֹלָם, וּמִיָּד הוּא חוֹזֵר לְדַעְתּוֹ וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי מֵישָׁרִים. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[75]: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּבִזְרוֹעוֹ, וְצִיצִית בְּבִגְדּוֹ, וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ, מֻחְזָק הוּא שֶׁלֹּא יֶחֱטָא; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ מַזְכִּירִין רַבִּים, וְהֵן הֵם[76] הַמַּלְאָכִים שֶׁמַּצִּילִין אוֹתוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם"[77]. בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן.

72) בין אנשים בין נשים (לעיל פ"ה, ה"י). 73) גם ביום וגם בלילה. 74) עיסוקו התמידי. 75) מנחות מג, ע"ב. 76) המצוות. 77) ימלטם מן החטא. וחז"ל שם קראו עליו הפסוק: "והחוט המשולש (תפילין, ציצית ומזוזה) לא במהרה ינתק".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) חיוב מצוות כתיבת ספר תורה על כל איש מישראל ומִשְׁנֶה חיובה על המלך; דיני כתיבת ספר תורה; דין ספר תורה שאינו מוגה; סדרם של נביאים איך הוא.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ[2] מִיִּשְׂרָאֵל לִכְתֹּב סֵפֶר־תּוֹרָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה"; כְּלוֹמַר: כִּתְבוּ לָכֶם תּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁירָה זוֹ[3], לְפִי שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אֶת הַתּוֹרָה פָּרָשִׁיּוֹת פָּרָשִׁיּוֹת[4]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו סֵפֶר־תּוֹרָה, מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ[5]. וְאִם כְּתָבוֹ בְּיָדוֹ, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ קִבְּלָהּ מֵהַר־סִינָי[6]. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִכְתֹּב, אֲחֵרִים כּוֹתְבִין לוֹ. וְכָל הַמַּגִּיהַּ[7] סֵפֶר־תּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כְּתָבוֹ כֻּלּוֹ[8].

2) פרט לנשים שפטורות ממצוה זו. וכן מסתבר, שהרי תכלית כתיבת התורה, היא הלימוד בה. ככתוב: "כתבו לכם... ולמדה את בני ישראל". ונשים פטורות מת"ת, כמבואר לעיל הל' ת"ת פ"א, ה"א (ה'חינוך', מצוה תרי"ג. וכן מפורש ב'ספר המצוות' לרבינו, בסוף מנין מצוות־עשה). 3) "שירת האזינו". 4) ואי אפשר לכתוב "פרשת האזינו" לעצמה, ולכן כוונת הכתוב: לכתוב ספר־תורה שלם, שיש בו שירת האזינו. 5) סנהדרין כא, ע"ב. שהרי נאמר: **כתבו לכם** עליכם לכתוב משלכם, "למען ירבו הספרים בינינו, ונוכל להשאיל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות, וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד מבני ישראל, פן תקוץ נפשם בקראם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם" (ה'חינוך' מצוה תרי"ג). 6) מנחות ל, ע"א: "הלוקח ספר־תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק (אין לו שכר גדול כל־כך כמי שטרח בכתיבתו). כתבו – מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני". שיש מקום לומר כמו שטרח טורח זה, כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני ('נמוקי יוסף' שם). 7) תיקן טעות שנמצאה בו, והכשירו לקרות בו. הגהה – פירושה: לשון נוגה ואורה, כי הגהה מתוקנת מאירה עיני הקורא (המדקדק ר' אליהו בספרו "תשבי"). ויש מפרשים: לשון הסרה וסילוק, ככתוב: כאשר הוגה מן המסילה (שמואל־ב כ, יג), כי המגיה מסיר את השגיאות והטעויות שבכתב והדפוס ('מעדני יום טוב' הל' ס"ת). 8) מנחות, שם. ולדעת ה'תוספות' שם, מדובר באדם הקונה מחבירו ספר מוטעה, שעד עכשיו היה באיסור ביד המוכר, כי אסור להשהות ספר שאינו מוגה (כתובות יט:) וזה שתיקנו והכשירו לקרוא בו, הרי הוא כאילו כתבו. והרא"ש בהל' ספר־תורה כותב: "וזהו (מצות כתיבת ספר התורה) בדורות הראשונים שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו. אבל בימינו, שכותבים ס"ת ומניחים אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצות־עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיה, להגות בהן הוא ובניו, כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה, ככתוב: "ולמדה את בני ישראל", וע"י הגמרא ופירושיה ידע המצוות והדינים על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם וגם למכרם" וכו'. (וראה ב'בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' ר"ע).

ב. וְהַמֶּלֶךְ, מִצְוָה עָלָיו לִכְתֹּב סֵפֶר־תּוֹרָה אֶחָד לְעַצְמוֹ, לְשֵׁם הַמֶּלֶךְ, יָתֵר עַל סֵפֶר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ וּגוּ'"[9]. וּמַגִּיהִין אוֹתוֹ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה[10], עַל־פִּי בֵּית־דִּין הַגָּדוֹל. זֶה שֶׁהָיָה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו[11]; וְזֶה שֶׁכָּתַב אוֹ שֶׁנִּכְתַּב לוֹ[12] אַחַר שֶׁמָּלַךְ, יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד. וְאִם יֵצֵא לַמִּלְחָמָה - סֵפֶר־תּוֹרָה עִמּוֹ. נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בַּדִּין - וְהוּא עִמּוֹ, מֵסֵב[13] - וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ[14]; שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו".

9) סנהדרין כא, ע"ב. ושם הוכיחו זה מסוף הפסוק שנאמר בו: "את משנה התורה וגו', משנה – שתים במשמע. 10) שבבית־המקדש (ירושלמי סנהדרין ס"ב, ה"ו). 11) כשאר איש ישראל. 12) ע"י אחרים, כשאינו יודע לכתוב. 13) אל השולחן לאכול. 14) סנהדרין, שם. "לפי שהמלך ברשות עצמו לא יעציבהו אדם על מעשהו ולא יגער בו, ובשבט פיו ימית את מי שירצה, ע"כ צריך הוא שמירה גדולה וזכרון טוב יעמוד נגדו, יביט אליו תמיד, למען יכבוש את יצרו ויטה לבו אל יוצרו" (ה'חינוך' מצוה תקג).

ג. לֹא הָיָה לוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּמְלֹךְ, צָרִיךְ לִכְתֹּב לוֹ אַחַר שֶׁמָּלַךְ שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה - אֶחָד מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו, וְהַשֵּׁנִי יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד, לֹא יָסוּר מֵעִמּוֹ, אֶלָּא בַּלַּיְלָה בִּלְבַד[15], וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַמֶּרְחָץ אוֹ לְבֵית־הַכִּסֵּא[16], אוֹ לִישֹׁן עַל מִטָּתוֹ[17].

15) אולם ב'ספרי' פרשת שופטים נאמר: "ימי חייו" – אלו הימים, "**כל** ימי חייו" – לרבות הלילות, ואולי כוונת רבינו "בלילה" – בשעת השינה. וב'אור שמח' להגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק מגיה ואומר שכך צ"ל בדברי רבינו: "לא יסור מעמו אפילו בלילה, לבד כשיכנס לבית המרחץ" וכו', וכן נראה מדברי רבינו בהל' מלכים פ"ג ה"א, שלא הזכיר שם דין לילה לגמרי. 16) שנאמר: "וקרא בו" מקום הראוי לקרות בו ('ספרי' שם). וכן גם בית הקברות אינו מקום הראוי לקרות בו. (ראה ברכות יח. ולקמן פ"י, ה"ו) אלא שחכמינו ז"ל לא חשו למנות גם בית הקברות, הואיל ואין המלך יוצא להלווית המת, כדברי המשנה (סנהדרין פרק ב, משנה ג): "מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו" ('תורה תמימה', פרשת שופטים, אות צ"ה). 17) אפילו ביום.

ד. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁכְּתָבוֹ בְּלֹא שִׁרְטוּט[18], אוֹ שֶׁכְּתָבוֹ מִקְצָתוֹ עַל הַגְּוִיל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקְּלָף[19] - פָּסוּל[20]; אֶלָּא, אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַגְּוִיל, אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַקְּלָף. וְכֵיצַד כּוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה? כּוֹתֵב כְּתִיבָה מְתֻקֶּנֶת, נָאָה בְּיוֹתֵר[21]. יַנִּיחַ בֵּין כָּל תֵּבָה[22] וְתֵבָה כְּמִלֹּא אוֹת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קְטַנָּה[23], וּבֵין אוֹת לְאוֹת כְּמִלֹּא חוּט הַשַּׁעֲרָה, וּבֵין כָּל שִׁיטָה[24] וְשִׁיטָה כְּמִלֹּא שִׁיטָה. וְאֹרֶךְ כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה - שְׁלֹשִׁים אוֹתִיּוֹת, כְּדֵי לִכְתֹּב 'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם', 'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם', 'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם', תְּלָתָא זִמְנֵי[25]; וְזֶה הוּא רֹחַב כָּל דַּף[26] וָדַף. וְלֹא תְּהֵא שִׁיטָה קְצָרָה מִזֶּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא הַדַּף כְּאִגֶּרֶת. וְלֹא אָרְכָּהּ יוֹתֵר עַל זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בַּכְּתָב[27].

18) שצריך לשרטט את השיטין בסרגל, כדי שהכתב יהיה ישר כמבואר לעיל (פ"א, ה"יב). 19) גויל וקלף מפורשים למעלה (פ"א, ה"ו־ז). 20) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט). והטעם: שנראה כשני ספרים (ט"ז ליו"ד סי' רעא). 21) כמו שאמרו חז"ל (שבת קלג:): "זה אלי ואנוהו – התנאה לפניו במצוות.... ספר תורה נאה, בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר [סופר] אומן". 22) מילה. 23) זו יו"ד. 24) שורה. 25) שלש פעמים. 26) עמוד. 27) ויטעה בראשי השיטות (מסכת מנחות ל.). משוטטות – מתהלכות אנה ואנה, לחפש דבר מה, כמו: משוט בארץ (איוב ב, ב). וכן מצינו (דברי הימים־ב טז, ט): עיניו משוטטות בכל הארץ.

ה. לֹא יְמַעֵט הַכְּתָב[28] מִפְּנֵי הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה[29]. נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת - לֹא יִכְתֹּב שְׁתַּיִם בְּתוֹךְ הַדַּף וְשָׁלֹשׁ חוּץ לַדַּף, אֶלָּא כּוֹתֵב שָׁלֹשׁ בְּתוֹךְ הַדַּף וּשְׁתַּיִם חוּץ לַדַּף[30]. לֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת - מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי, וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה[31].

28) לכתוב אותיות קטנות ודקות. 29) שצריך להיות כשיעור תשע אותיות ריוח בין פרשה לפרשה, ואם נזדמנה לו שיטה שמסיים בה פרשה אחת, ומתחיל בה פרשה אחרת ויש ריוח מועט ביניהן, אל יכתוב אותיות דקות כדי להגדיל את הריוח, אלא יזרז עצמו שלא יבוא לידי כך. 30) מנחות ל, ע"א. וכתבו ה'תוספות' (שם) ששם ה' צריך להיות כולו בתוך הדף. 31) ומנהג הסופרים להאריך האותיות עד שיגיעו לסוף השיטה, משום נוי ספר תורה, ורבינו לא חושש לנוי זה משום הפסד צורת האותיות ('מעשה רוקח').

ו. נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת - לֹא יִזְרְקֶנָּה בֵּין הַדַּפִּין[32], אֶלָּא יַחֲזִיר לִתְחִלַּת הַשִּׁיטָה. נִזְדַּמְּנָה לוֹ בְּתוֹךְ הַשִּׁיטָה תֵּבָה בַּת עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יָתֵר[33], וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב אֶת כֻּלָּהּ בְּתוֹךְ הַדַּף - אִם יָכוֹל לִכְתֹּב חֶצְיָהּ בְּתוֹךְ הַדַּף וְחֶצְיָהּ חוּץ לַדַּף, כּוֹתֵב; וְאִם לָאו, מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה[34].

32) לכתבה מחוץ לשירטוט הדף, ואע"פ שרשאי לעשות כך בתיבה בת חמש אותיות, אבל בתיבה שלימה אינו רשאי (מנחות ל.). 33) כגון "והאחשדרפנים" (מגילת אסתר ט, ג) כי גם מגילת אסתר דין כתיבתה כדין ספר־תורה. ראה מגילה יז.; הלכות מגילה לרבינו פ"ב, ה"ט (בשם הגאון ר' זלמן מוילנא). 34) אבל למשוך האותיות ולהגדילן עד סוף השיטה – אסור, שאין לשנות אות אחת מחברתה, זולת האותיות המקובלות לבעלי המסורה, להיות גדולות או קטנות ('הגהות מיימוניות').

ז. וּמַנִּיחַ בֵּין כָּל חֲמֵשׁ וְחֲמֵשׁ[35] אַרְבַּע שִׁיטִין פְּנוּיוֹת בְּלֹא כְתִיבָה[36], לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר, וְיַתְחִיל הַחֲמֵשׁ מִתְּחִלַּת שִׁיטָה חֲמִישִׁית. וּכְשֶׁיִּגְמֹר אֶת הַתּוֹרָה, צָרִיךְ שֶׁיִּגְמֹר בְּאֶמְצַע שִׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף[37]. וְאִם נִשְׁאַר מִן הַדַּף שִׁיטִין הַרְבֵּה[38], מְקַצֵּר[39] וְעוֹלֶה[40], וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף, וְלֹא יִגְמֹר אֶת הַשִּׁיטָה[41], וּמִתְכַּוֵּן, עַד שֶׁיִּהְיֶה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" בְּאֶמְצַע שִׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף[42].

35) מחמשה חומשי תורה. 36) ב"ב יג, ע"ב. 37) מנחות ל, ע"א. 38) וגמר הכתב חל בשיטה שבאמצע הדף. 39) השיטין. 40) כמו מקצר והולך. ואמנם בנוסח התלמוד, נאמר: "מקצר והולך". ורבינו נמשך אחרי לשון הרי"ף שם. ומעניין שבלשון הרא"ש להל' תפילין כתוב: "מקצר ויורד". והכל עולה לענין אחד. 41) כנוסח כת"י התימנים. ובנוסח אחר: "מתחילת השיטה שבסוף הדף ולא יגמור את השיטה". 42) ואז ידעו הכל שכאן סיום התורה, לא כן אם יסיים בגמר השיטה (ט"ז יו"ד סי' רע"ב סק"ו).

ח. וְיִזָּהֵר בָּאוֹתִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת[43] וּבָאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת[44], וּבָאוֹתִיּוֹת הַנְּקוּדוֹת[45], וְאוֹתִיּוֹת הַמְשֻׁנּוֹת, כְּגוֹן הַפֵּאֵי"ן הַלְּפוּפוֹת[46] וְהָאוֹתִיּוֹת הָעֲקֵמוֹת[47], כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּ הַסּוֹפְרִים אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וְיִזָּהֵר בַּתַּגִּין[48] וּבְמִנְיָנָן. יֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ תָּג אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ שִׁבְעָה[49]. וְכָל הַתַּגִּין כְּצוּרַת זַיְנֵי"ן[50] הֵן, דַּקִּין כְּחוּט הַשַּׁעֲרָה.

43) כגון ב' של בראשית ברא (בראשית א, א) שהיא גדולה, ועוד. 44) כגון כ' של "ולבכותה" (שם, כג, ב) שהיא קטנה. וראה במוספנו "דקדוקי סופרים" סדר אל"ף בי"ת שלם של אותיות גדולות וקטנות. 45) שיש עליהן נקודות מלמעלה, כגון "ויאמר אליו איה שרה" (בראשית יח, ט) שאותיות "איו" שב"אליו" מנוקדות. 46) כנוסח דפוס מנטובה ונציא, 'מעשה רוקח' ועוד. ובנוסח אחר: הלפופות. ופירושו: כרוך ומקופל. ראה 'חתם סופר' יו"ד סי' רסה. 47) כגון נו"ן ההפוכה שלפני "ויהי בנסוע הארון" (במדבר י, לה) שהיא עקומה. 48) כתרי האותיות, כמו שאמרו (מנחות כט:): "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות (כגון התגין)... אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ (תג) תילין תילין של הלכות". 49) ראה במוספנו "תשובות רבינו".

מוקדש להדפסה ושימוש אישי בלבד

50) מנחות כט, ע"ב. וה'מגדול עוז' מראה מקום לכל פרטי הלכה זו בספר "התגין".

ט. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לֹא נֶאֱמְרוּ אֶלָּא לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר. וְאִם שִׁנָּה בְּתִקּוּן זֶה[51], אוֹ שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק בַּתַּגִּין, וְכָתַב כָּל הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן; אוֹ שֶׁקֵּרֵב אֶת הַשִּׁיטִין[52] אוֹ הִרְחִיקָן[53], אוֹ הֶאֱרִיכָן[54] אוֹ קִצְּרָן - הוֹאִיל וְלֹא הִדְבִּיקָן אוֹת בְּאוֹת, וְלֹא חִסֵּר וְלֹא הוֹתִיר וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת אוֹת אַחַת, וְלֹא שִׁנָּה בִּפְתוּחוֹת וּסְתוּמוֹת[55] - הֲרֵי זֶה סֵפֶר כָּשֵׁר.

51) האמור בפרק זה עד כאן. ורבינו הולך ומפרטו אחד אחד. 52) ולא הניח ביניהן כמלוא שיטה. 53) שהניח ביניהן ריוח יותר מהשיעור האמור. 54) למעלה משלשים אותיות אורך השיטה. 55) מפורש לקמן (פ"ח, הלכה א־ב).

י. יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁלֹּא נֶאֱמְרוּ בַּגְּמָרָא, וְנָהֲגוּ בָהֶם הַסּוֹפְרִים, וְקַבָּלָה הוּא בְּיָדָם אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וְהֵן, שֶׁיִּהְיוּ מִנְיַן הַשִּׁיטִין שֶׁבְּכָל דַּף וָדַף, לֹא פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים וְלֹא יָתֵר עַל שִׁשִּׁים[56]; וְשֶׁיִּהְיֶה הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה כְּמוֹ תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת: 'אֲשֶׁר', 'אֲשֶׁר', 'אֲשֶׁר'; וְשֶׁיִּהְיֶה בְּרֹאשׁ הַשִּׁיטִין לְמַעְלָה מִשִּׁירַת הַיָּם[57]: 'הַבָּאִים'[58], 'בַּיַּבָּשָׁה'[59], הַשֵּׁם[60], 'מִת'[61], 'בִּמְצָרִים'[62] - חָמֵשׁ שִׁיטִין; וּלְמַטָּה מִן הַשִּׁירָה חָמֵשׁ שִׁיטִין, תְּחִלַּת כָּל שִׁיטָה מֵהֶן כָּךְ: 'וַתִּקַּח'[63], 'אַחֲרֶיהָ', 'סוּס', 'וַיֵּצְאוּ', 'וַיָּבֹאוּ'[64]; וְיִהְיֶה בְּרֹאשֵׁי הַשִּׁיטִין לְמַעְלָה מִשִּׁירַת 'הַאֲזִינוּ'[65]: 'וְאָעִידָה'[66], 'אַחֲרֵי', 'הַדֶּרֶךְ', 'בְּאַחֲרִית', 'לְהַכְעִיסוֹ', 'קְהַל' - שֵׁשׁ שִׁיטִין; וּלְמַטָּה מִמְּנָּה חָמֵשׁ שִׁיטִין: 'וַיָּבֹא'[67], 'לְדַבֵּר', 'אֲשֶׁר', 'הַזֹּאת', 'אֲשֶׁר'.

56) ראה מסכת סופרים (פ"ב, ה"ו). 57) שמות טו, א־יט. 58) שם, יד, כח. 59) שם, כט. 60) שם, ל. 61) שם. 62) שם, לא. 63) שם, טו, כ. 64) שם, כג. 65) דברים לב, א־מג. 66) שם, לא, כח. עד סוף הפרק. 67) שם, לב, מד. עד "אשר אתם עוברים" פסוק מז. וב'הגהות מיימוניות' העירו: "מה שנהגו סופרים בורים להתחיל כל עמוד שבספר תורה בוי"ו, וקוראים לו: "ווי העמודים" (כלשון הפסוק שמות לח, יב) — נראה שאיסור גמור יש בדבר, שהרי עושים העמודים, מהם רחבים, ומהם קצרים, ופעמים האותיות משונות וארוכות הרבה כדי שתגיע וי"ו לראש כל עמוד, והרי תלמוד ערוך (מנחות ל.): "ולא ימעט את הכתב מפני הריוח" וכו' וכמבואר לעיל ה"ה. ומורי (רבי מאיר מרוטנבורג) כתב לי: אילו היה לי לכתוב ספר־תורה הייתי נזהר שלא יהיה שום עמוד מתחיל בוי"ו חוץ מ"ואעידה בם". וכן מה שנהגו הסופרים לכתוב בי"ה שמ"ו בראש העמודים, והן: ב' של "בראשית, י' — "יודוך אחיך (בראשית מט, ח), ה' — "הבאים (שמות יד, כח), ש' — "שמר לך (שם, לד יא), מ' — "מה טובו (במדבר כד, ה), ו' — "ואעידה בם (דברים לא, כח), חפשתי בספרי הגאונים ולא מצאתי, ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה (ראה לקמן פ"ט סוף "ספר בראשית") אי אפשר לעשות כן, וכל ספר־תורה העשוי כן — פסול, שהרי פרשת "יהודה אתה יודוך" פתוחה, ואי־אפשר לכתוב "יודוך" בראש העמוד אלא־אם־כן היה כתוב בשיטה התחתונה (שבעמוד הקודם) שתי תיבות בלבד, שהן: "יהודה אתה", והן שמונה אותיות, ולא יתכן לעשות כן, שאין מתחילים פרשה פתוחה אלא בראש השיטה, ראה לקמן פ"ח ה"ב. עכ"ל. אולם מנהג סופרינו לכתוב יו"ד של "יהודה" בראש השיטה, וסרה כל ההשגה (חידושי ר"ע איגר ליו"ד סי' רעג).

יא. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר. וְאִם שִׁנָּה, לֹא פָסַל. אֲבָל אִם כָּתַב הַמָּלֵא חָסֵר אוֹ הֶחָסֵר[68] מָלֵא, אוֹ שֶׁכָּתַב מִלָּה שֶׁהִיא קְרִי[69] וְכָתַב כִּקְרִיאָתָהּ, כְּגוֹן שֶׁכָּתַב 'יִשְׁכָּבֶנָּה' בִּמְקוֹם 'יִשְׁגָּלֶנָּה'[70], 'וּבַטְּחוּרִים' בִּמְקוֹם 'וּבַעֲפֹלִים'[71], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[72]; אוֹ שֶׁכָּתַב פָּרָשָׁה פְּתוּחָה סְתוּמָה, אוֹ סְתוּמָה פְּתוּחָה[73], אוֹ שֶׁכָּתַב הַשִּׁירָה[74] כִּשְׁאָר הַכְּתָב, אוֹ שֶׁכָּתַב פָּרָשָׁה אַחַת כְּשִׁירָה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[75], וְאֵין בּוֹ קְדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה כְּלָל, אֶלָּא כְּחֻמָּשׁ מִן הַחֲמָשִׁין שֶׁמְּלַמְּדִין בָּה הַתִּינוֹקוֹת.

68) מנחות לב, ע"ב: "כתבה אגרת פסולה". וכפירוש ה'תוספות' שם: כאגרת — שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא כאגרת בעלמא. 69) שנקראת אחרת מכתיבתה. 70) דברים כח, ל. 71) שם כז. 72) נדרים לז, ע"ב: "קריין ולא כתיבן, כתיבן ולא קריין — הלכה למשה מסיני". 73) ראה לקמן (פ"ח, ה"ב). 74) "שירת הים" ו"האזינו", שיש בהן ריוח בכל שיטה ושיטה, כמפורש לקמן סוף פ"ח. 75) שבת קג, ע"ב.

יב. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁאֵינוֹ מֻגָּהּ[76], אָסוּר לְהַשְׁהוֹתוֹ[77] יוֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם[78], אֶלָּא יְתַקֵּן אוֹ יִגְּנֵז[79]. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ טָעֲיוֹת בְּכָל דַּף וָדַף - יְתַקֵּן, וְאִם הָיוּ אַרְבַּע - יִגָּנֵז[80]. וְאִם הָיָה רֹב הַסֵּפֶר[81] מֻגָּהּ, וְהַשְּׁאָר[82] יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע טָעֲיוֹת בְּכָל דַּף, וְנִשְׁאַר אֲפִלּוּ דַּף אֶחָד מֵאוֹתוֹ הַשְּׁאָר הַמְשֻׁבָּשׁ בְּלֹא אַרְבַּע טָעֲיוֹת - הֲרֵי זֶה יְתַקֵּן[83].

76) מטעויותיו המצויות בו. 77) כתובות יט, ע"ב. משום שנאמר: אל תשכן באהליך עולה (איוב יא, יד) כי יש לחוש שהקורא בו ימשך אחרי טעויותיו וישתבש בהן וזהו עוול גדול. והעירו ב'הגהות מיימוניות' שכן הדין בנביאים וכתובים, והזהיר אף בספרי תלמוד, תבוא עליו ברכה. ראה רא"ש למסכת כתובות (פרק ב אות י"א). וכתב ברמ"א ('יורה דעה' סי' רעט): "שחרם קדמונים הוא לא להגיה שום ספר על פי הסברא בלבד, כי־אם בראיה ברורה שיש בו טעות". 78) שזהו זמן בית־דין שנותנים להסיר המכשולים, כמבואר (ב"מ קיח.) וגם כאן נתנו לו החכמים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זמן שלשים יום לתקן טעויותיו (מעדני יום טוב' להל' ס"ת). 79) נותנים אותו בכלי חרס וקוברים אותו אצל תלמידי חכמים, כמבואר בדברי רבינו לקמן (פ"י, ה"ג). 80) מנחות כט, ע"ב. ואין לתקנו, משום שנראה כמנומר. 81) רוב אותיות הספר נכתבו כהלכה. 82) המיעוט המשובש. 83) שם. שהדף הכשר מציל את כולו. ואפילו יש בדף הזה שלש טעויות, הואיל וניתן להתקן – מתקנו ומציל את כולו (שם).

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[84] שֶׁכָּתַב הַמָּלֵא חָסֵר, שֶׁנִּמְצָא תּוֹלֶה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁשָּׁכַח בֵּינֵי הַשִּׁיטוֹת[85]; אֲבָל אִם כָּתַב הֶחָסֵר מָלֵא - אֲפִלּוּ יֵשׁ בְּכָל דַּף וָדַף כַּמָּה טָעֲיוֹת, הֲרֵי זֶה מְתַקֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גּוֹרֵד וְאֵינוֹ תּוֹלֶה[86].

84) שאם יש בו ארבע ארבע טעויות בכל דף – יגנז. 85) וגנאי הוא לתלות כל־כך. 86) שם. וכשגורד ירחיק את האות שלפניו ושלאחריו, שלא יהא מקום הגרד הפסק בתיבה ותיראה כשתים (שו"ע יו"ד סי' רעט סעיף ד').

יד. מֵתָר לִכְתֹּב הַתּוֹרָה, כָּל חֲמָשׁ וְחֲמָשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאֵין בָּהֶן קְדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה[87]. אֲבָל לֹא יִכְתֹּב מְגִלָּה[88] בִּפְנֵי עַצְמָהּ, שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ פָּרָשִׁיּוֹת[89]; וְאֵין כּוֹתְבִין מְגִלָּה לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בָּהּ[90]; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁלִים עָלֶיהָ חֲמָשׁ - מֵתָּר[91]. כָּתַב מְגִלָּה, שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בְּשִׁיטָה אַחַת - מֵתָּר[92].

87) השלם, שנוהגים בו קדושה יתירה, כמו שמבואר לקמן (פ"י, ה"ב). וכן אין עומדים מפניו כדרך שחייבים לעמוד מפני ספר־תורה. ובמסכת גיטין (ס.) אמרו: "אין קוראים בחומשים בבית־הכנסת משום כבוד הציבור", וכל ספריהם היו בגלילה כס"ת שלנו. 88) חזק מהחומש. 89) לפי שהתורה חתומה ושלימה ניתנה למשה (שם). אבל בחומשים שלמים אין קפידא כל־כך, כמבואר שם. וכן מצינו ברבי חייא שכתב חמשה חומשים לחמשה ילדים ללמדם תורה (כתובות קג:). 90) גיטין, שם. ורבינו אלפס התיר, והמליצו עליו שלפיכך הקיל משום שאי־אפשר לכל עני בישראל לכתוב חומש שלם לבנו. ועל כגון זה נאמר (תהלים קיט, קכו.: עת לעשות לה' הפרו תורתך ('טור' יו"ד סי' רפג). 91) גיטין, שם. 92) שם אמרו: שלפיכך מותר היה להילני המלכה לעשות טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה (מוכנה לכהן להעתיק ממנה להשקאת סוטה, ולא יצטרך להביא ס"ת להעתיק ממנו) – משום שהיתה כתובה סירוגין. ומפרש רבינו: סירוגין – שלש שלש תיבות בשיטה אחת, כי בכתיבה משונה זו אינה נראית כמגילה מתוך ספר־תורה (ש"ך, יו"ד סי' רפג), וראה במוספנו "תשובות רבינו".

טו. מֵתָּר לְדַבֵּק[93] תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים בְּכֶרֶךְ אֶחָד[94]. וּמַנִּיחַ[95] בְּכָל חֲמָשׁ וְחֲמָשׁ אַרְבַּע שִׁיטִין, וּבֵין כָּל נָבִיא וְנָבִיא שָׁלֹשׁ שִׁיטִין[96], וּבֵין כָּל נָבִיא וְנָבִיא מִשְּׁנֵים־עָשָׂר - שָׁלֹשׁ שִׁיטִין, שֶׁאִם בָּא לַחְתֹּךְ, חוֹתֵךְ[97]. וְסִדּוּרָן שֶׁל נְבִיאִים כָּךְ הוּא: יְהוֹשֻׁעַ, שׁוֹפְטִים, שְׁמוּאֵל, מְלָכִים, יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל, יְשַׁעְיָה[98], תְּרֵי־עָשָׂר[99]. וְסֵדֶר הַכְּתוּבִים: רוּת, וּתְהִלִּים, וְאִיּוֹב, וּמִשְׁלֵי, וְקֹהֶלֶת, וְשִׁיר־הַשִּׁירִים[100], וְקִינוֹת[101], וְדָנִיֵּאל[102], וּמְגִלָּה[103] וְדִבְרֵי הַיָּמִים[104].

93) לכרוך. 94) ואע"פ שאי־אפשר שלא יונחו נביאים וכתובים ע"ג תורה, אין חוששים לכך הואיל והם בכרך אחד (ב"ב יג. וב'תוספות' שם). 95) משאיר חלק. 96) שם. ונוסח התלמוד שלפנינו: "וכן בין כל נביא לנביא", שמשמע ארבע שיטין; אבל גירסת רבינו שם: בין נביא לנביא ג' שיטין. וכן הנוסח במס' סופרים (פ"ב, ה"ד). 97) לפי המפרשים, חסר כאן בדברי רבינו, וצ"ל כמו שנכתבה ברייתא זו בתלמוד (ב"ב יג:): "ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה, שאם בא לחתוך חותך" וזה מוסב על הנביאים שאפשר לסיים נביא אחד בסוף הדף, ולהתחיל את השני בראש הדף, ואין אנו חוששים שמא יבוא לחתוך זה מזה, שהרי מותר לחתוך, אבל בחומשי התורה אסור לסיים בסוף הדף, גזירה שמא יבא לחתוך כמבואר ב'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט): "וצריך שיהא גומר באמצע ומתחיל באמצעיתו" ('מרכבת המשנה'). 98) אע"פ שישעיהו קדם בזמן לירמיהו ויחזקאל, הקדים ירמיהו ויחזקאל לפניו, מפני ש"מלכים" מסיים בחורבן בית־המקדש וירושלים, ו"ירמיהו" כולו חורבן, ויחזקאל תחילתו חורבן וסופו נחמה, וישעיהו כולו נחמה, לכן מן הראוי לסמוך חורבן לחורבן ונחמה לנחמה (ב"ב יד:). 99) אע"פ שהושע (ראשון ל"תרי עשר") קדם הרבה אפילו לישעיהו, לא סדרוהו במקומו, הואיל וקטן הוא במספר פרקיו, חששו שיאבד, וצירפוהו עם נבואת יתר הנביאים האחרונים שגם הם קטנים במספרם, וביחד יהוו אגודה אחת ולא יאבדו (שם). 100) רות קדמה לדוד, תהלים דוד אמרם, וקדם לאיוב, ואחר־כך שלשה ספרי שלמה: משלי, קהלת, שניהם ספרי חכמה, שיר השירים – לעת זקנתו אמרו (שם, ע"פ רש"י). 101) מגילת איכה, שאמרה ירמיהו. 102) היה אחרי ירמיהו בגולה. 103) מגילת אסתר, אחרי דניאל בימי אחשורוש. 104) שעזרא הסופר כתב יחס דברי הימים עד אליו (בבא־בתרא שם). ועזרא ונחמיה חשובים כספר אחד. – כל אלה הם תשעה עשר, הוסף עליהם חמשה חומשי תורה – הרי עשרים וארבע כתבי קודש.

טז. כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן אֶלָּא בְּשִׁרְטוּט[105], אֲפִלּוּ כְּתָבָן עַל הַנְּיָר[106]. וּמֵתָּר לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בְּלֹא שִׁרְטוּט; יוֹתֵר עַל זֶה - אָסוּר[107]. כֶּרֶךְ זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים, אֵין קְדֻשָּׁתוֹ כִּקְדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה, אֶלָּא כְּחֲמָשׁ מִן הַחֲמָשִׁים. דִּין הַיָּתֵר כְּדִין הֶחָסֵר[108].

105) גיטין ו, ע"ב; ירושלמי מגילה פ"ג, ה"ב. 106) שהרי רב יוסף הקפיד על רבי אביתר שכתב פסוק באיגרתו בלא שירטוט, וסתם איגרות נכתבות על נייר (הגר"א יו"ד סי' רפ"ד). 107) גיטין, שם. ורבינו־תם סובר, שאין איסור

אלא כשמתכוין לכתוב הפסוק לשם דרש ולימוד, אבל באיגרת שלומים שאדם שולח לחבירו, מותר לכתוב לשון המקרא, כדי לכתוב לשון צחה, אפילו בלא שירטוט (׳תוספות׳ שם). ולדעת הרמב"ן אין צורך בשירטוט אלא כשכותב כתב אשורי – שכותבים בו תנ"ך – אבל בכתיבה שלנו אין צורך בשירטוט (טור יו"ד סי׳ רפד). וכן אם לא שירטט אלא שורה עליונה בלבד, אינו צריך לשרטט יותר, שמתוך שהשורה העליונה כתובה ישר, אז כל השורות יכתבו ישר על פיה, באופן ששירטוט השורה העליונה מועיל לכל השורות שתחתיה, וזהו שאמרו (מנחות לב:): תפילין אין צריכות שירטוט – הכוונה לשירטוט מלא, אבל השורה העליונה ודאי צריכה שירטוט (׳תוספות׳ גיטין שם, וכן נקבע להלכה ביו"ד סי׳ רפד). 108) כלומר: כל יתר כנטול הוא ואחר עמו (חולין נח:), ולפיכך כרך זה שהוסיפו בו נביאים וכתובים, הרי הוא כס"ת חסר, ולפיכך ירד מקדושת ס"ת (׳בית יוסף׳ סי׳ רפג).

שיעוֹרי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון כ"ג אייר ~

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) איזה אות יעשה הנביא כדי שיאמינו בו.

א. כָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד־לָנוּ וְיֹאמַר שֶׁה׳ שְׁלָחוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹת כְּאֶחָד מֵאוֹתוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹ כְּאוֹתוֹת אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שִׁנּוּי מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; אֶלָּא הָאוֹת שֶׁלּוֹ - שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, וְיֶאֱמְנוּ דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ, אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר וְגוֹ׳". לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיָּבוֹא אָדָם הָרָאוּי לִנְבוּאָה[2] בְּמַלְאֲכוּת הַשֵּׁם, וְלֹא יָבוֹא לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, אֶלָּא לַעֲבֹד אֶת ה׳ בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה - אֵין אוֹמְרִים לוֹ: קְרַע לָנוּ הַיָּם אוֹ הַחֲיֵה מֵת וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, וְאַחַר־כָּךְ נַאֲמִין בְּךָ! אֶלָּא אוֹמְרִים לוֹ: אִם נָבִיא אַתָּה, אֱמֹר דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת! וְהוּא אוֹמֵר, וְאָנוּ מְחַכִּים לִרְאוֹת הֲיָבוֹאוּ דְּבָרָיו אִם לֹא יָבוֹאוּ. וַאֲפִלּוּ נָפַל דָּבָר קָטָן - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר[3]; וְאִם בָּאוּ דְּבָרָיו כֻּלָּם - יִהְיֶה בְּעֵינֵינוּ נֶאֱמָן.

2) איש סגולה מוכתר בכל המעלות וראוי לקבל שפע נבואה, כמפורש למעלה (פרק ז, הלכה א). 3) ירמיה אמר אל חנניה נביא השקר: לכן... השנה אתה מת (ירמיה כח, טז). וכתוב אחריו: וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחודש השביעי (שם, יז). הא כיצד? אם "בחודש השביעי", אין "בשנה ההיא", ואם "בשנה ההיא", אין "החודש השביעי", שהרי תשרי נמנה כבר לשנה אחרת החדשה? אלא מלמד שמת בערב ראש־השנה וציווה את בניו ואת בני ביתו להסתיר את הדבר ושיוציאוהו אחרי ראש־השנה, בשביל לעשות נבואתו של ירמיה שקר (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). הא למדת, שאם נפל פרט אחד מדברי הנביא נקרא: "נביא שקר".

ב. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ פְּעָמִים הַרְבֵּה[4] - אִם נִמְצְאוּ דְּבָרָיו נֶאֱמָנִים כֻּלָּן, הֲרֵי זֶה נְבִיא אֱמֶת; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל: "וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע, כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה׳".

4) סתם רבינו ולא פירש כמה פעמים; ולדעת בעל "טורי אבן"; שלוש פעמים, שכן משה רבינו בתחילת שליחותו למצרים נתן לו הקדוש־ברוך־הוא שלושה אותות לעשותם לפני פרעה ולפני בני ישראל שיהא מוחזק בעיניהם לנביא אמת ואיש אלוקים.

ג. וַהֲלֹא הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים אוֹמְרִים מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת, וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַנָּבִיא וּבֵינָם? אֶלָּא שֶׁהַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מִקְצָת דִּבְרֵיהֶם מִתְקַיְּמִין וּמִקְצָתָן אֵין מִתְקַיְּמִין, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעַמְדוּ נָא וְיוֹשִׁיעֲךָ הֹבְרֵי שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים, מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלֶיךָ" - 'מֵאֲשֶׁר'[5] וְלֹא כָּל אֲשֶׁר; וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם מִדִּבְרֵיהֶם כְּלוּם, אֶלָּא יִטְעוּ בַּכֹּל[6], כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מִפֵּר אֹתוֹת בַּדִּים וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל"; אֲבָל הַנָּבִיא, כָּל דְּבָרָיו קַיָּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר ה׳ אַרְצָה"; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת, מַה לַּתֶּבֶן אֶת הַבָּר נְאֻם ה׳"; כְּלוֹמַר, שֶׁדִּבְרֵי הַקּוֹסְמִים וְהַחֲלוֹמוֹת כְּתֶבֶן שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ מְעַט בָּר; וּדְבַר ה׳, כַּבָּר שֶׁאֵין בּוֹ תֶּבֶן כְּלָל. וּבַדָּבָר הַזֶּה הַכָּתוּב הִבְטִיחַ וְאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִין הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים לָאֻמּוֹת וּמְכַזְּבִין, הַנָּבִיא יוֹדִיעַ לָכֶם דִּבְרֵי אֱמֶת, וְאֵין אַתֶּם צְרִיכִין לִמְעוֹנֵן וְקוֹסֵם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[7], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ וְגוֹ׳, כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה וְגוֹ׳", וְאָמַר: "נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ וְגוֹ׳". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַנָּבִיא עוֹמֵד לָנוּ, אֶלָּא לְהוֹדִיעֵנוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם מִשֹּׁבַע וְרָעָב, מִלְחָמָה וְשָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וַאֲפִלּוּ צָרְכֵי יָחִיד מוֹדִיעַ לוֹ, כְּשֶׁאוּל, שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה, וְהָלַךְ לַנָּבִיא לְהוֹדִיעוֹ מְקוֹמָהּ[8]. וְכַיּוֹצֵא בְאֵלּוּ הַדְּבָרִים הוּא שֶׁיֹּאמַר הַנָּבִיא, לֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה דָּת אַחֶרֶת אוֹ יוֹסִיף מִצְוָה אוֹ יִגְרַע.

5) (בראשית־רבה, פה) מ־החלקי שבראש התיבה מגיד, כי רק חלק מדבריהם מתקיים ולא כולם. 6) כאותם האיצטגנינים המצפצפים והמהגים, שצופים ואינם יודעים מה צופים (סוטה יב:). 7) כמאמרם: "שמא תאמר: להם יש במה לשאול, ולי אין לי – תלמוד לומר: ואתה לא כן נתן ה'... נביא מקרבך... אקים לך" (ספרי, שופטים). 8) (שמואל־א, פרק ט).

ד. דִּבְרֵי הַפֵּרְעָנוּת שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר: פְּלוֹנִי יָמוּת, אוֹ שָׁנָה פְּלוֹנִית רָעָב אוֹ מִלְחָמָה, וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ - אִם לֹא עָמְדוּ דְּבָרָיו, אֵין בָּזֶה הַכְחָשָׁה לִנְבוּאָתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים: הִנֵּה דִּבֵּר וְלֹא בָא! שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה; וְאֶפְשָׁר שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִסְלַח לָהֶם כְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה[9], אוֹ שֶׁתָּלָה לָהֶם כְּחִזְקִיָּה[10]. אֲבָל אִם הִבְטִיחַ עַל טוֹבָה וְאָמַר שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ וָכָךְ, וְלֹא בָאָה הַטּוֹבָה שֶׁאָמַר - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר; שֶׁכָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁיִּגְזֹר הָאֵל, אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי, אֵינוֹ חוֹזֵר[11]; וְלֹא מָצִינוּ[12] שֶׁחָזַר בִּדְבַר טוֹבָה, אֶלָּא בְּחֵרְבָּן רִאשׁוֹן, כְּשֶׁהִבְטִיחַ לַצַּדִּיקִים שֶׁלֹּא יָמוּתוּ עִם הָרְשָׁעִים, וְחָזַר בִּדְבָרָיו[13]; וְזֶה מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת[14]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבִּדְבְרֵי הַטּוֹבָה בִּלְבַד יִבָּחֵן הַנָּבִיא. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אָמַר בִּתְשׁוּבָתוֹ לַחֲנַנְיָה בֶן עַזּוּר, כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָה מִתְנַבֵּא לְרָעָה וַחֲנַנְיָה לְטוֹבָה, אָמַר לוֹ לַחֲנַנְיָה: אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרַי, אֵין בָּזֶה רְאָיָה שֶׁאֲנִי נְבִיא שֶׁקֶר[15]; אֲבָל אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרֶיךָ, יֵדַע שֶׁאַתָּה נְבִיא שֶׁקֶר! שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ שְׁמַע נָא אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְגוֹ', הַנָּבִיא אֲשֶׁר [יִנָּבֵא] (יִדַּבֵּר) שָׁלוֹם, בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' בֶּאֱמֶת".

9) (יונה, פרק ג). 10) שקיבל ארכה והוספה חמש־עשרה שנה, אחרי זה שאמר לו הנביא: צוו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה (ישעיה, לח). 11) (ברכות ז.). ואין לשאול מיעקב אבינו שכתוב אצלו: "ויירא וייצר לו", אחרי שהבטיחו ה' ואמר לו: ושמרתיך בכל אשר תלך (בראשית כח, טו) – כי דברים שבין הקדוש־ברוך־הוא ובין הנביא בתור איש פרטי, ייתכן שה' יינחם גם לרעה, כדברי חז"ל: נתיירא יעקב שמא יגרום החטא (ברכות ד.); אבל כשהקדוש־ברוך־הוא אמר לנביא להבטיח את בני־אדם בבשורה טובה, אז לא יינחם שוב לרעה (הקדמת רבינו לספר המשנה). 12) פיסקה זו עד "וזה מפורש במסכת שבת", חסרה היא בכתבי־יד אברבנאל וברלין, ובנוסח אוקספורד גם כן איננה. כנראה שהיא השגת איזה משיג על הרמב"ם; והפיסקה האחרונה "וזה מפורש במסכת שבת" תוכיח, שהרי אין דרכו של רבינו לציין את המקורות לדבריו. ולדעת הרב הגאון ר' ראובן מרגליות יש כאן השגת הראב"ד, והיא מתחילה מן "אלא בחורבן ראשון". ראשי התיבות: א"א (אמר אברהם) שבהם מתחילות כל השגותיו של הראב"ד על הרמב"ם, נסתלפו ומהן נתהוותה המלה "אלא". ונהירים דבריו. 13) מפני שמידת הדין קטרגה עליהם על שלא מיחו ברשעים. 14) (נה.). 15) כי לפעמים יינחם ה' על הרעה שדיבר לעשות. וכן אמרו חז"ל: "אמר לו ירמיה לחננייה, אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי, שהקדוש־ברוך־הוא אומר להביא רעה ומתנחם; ואתה מתנבא לטובה, אתה הוא שצריך ליתן סימן לדבריך" (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). ובמדרש תנחומא (וירא, אות יג), מפרשים הדברים באריכות.

ה. נָבִיא שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא אַחֵר שֶׁהוּא נָבִיא - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת נָבִיא, וְאֵין זֶה הַשֵּׁנִי צָרִיךְ חֲקִירָה; שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵעִיד לִיהוֹשֻׁעַ, וְהֶאֱמִינוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל קֹדֶם שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת; וְכֵן לַדּוֹרוֹת. נָבִיא שֶׁנּוֹדְעָה נְבוּאָתוֹ, וְהֶאֱמִינוּ בִּדְבָרָיו פַּעַם אַחַר פַּעַם, אוֹ שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא, וְהָיָה הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה[16] - אָסוּר לְחַשֵּׁב אַחֲרָיו וּלְהַרְהֵר בִּנְבוּאָתוֹ שֶׁמָּא אֵינָהּ אֱמֶת, וְאָסוּר לְנַסּוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּי[17], וְלֹא נִהְיֶה הוֹלְכִים וּמְנַסִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה", שֶׁאָמְרוּ: "הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן"; אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁזֶּה נָבִיא, יַאֲמִינוּ וְיֵדְעוּ כִּי ה' בְּקִרְבָּם, וְלֹא יְהַרְהֵרוּ וְלֹא יַחְשְׁבוּ אַחֲרָיו, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְּתוֹכָם".

16) כמנהגם של הנביאים שהוחזקו לנביאי אמת. 17) כי אחרי שנתאמת כנביא ה', אז מי שמנסה אותו כאילו מנסה הוא את ה', ולא ייתכן לעבוד את ה' על דרך הספק והפקפוק ובבקשת אותות ומופתים (הרמב"ן על התורה, דברים ו, טז).

~ יום שני כ"ד אייר ~

הִלְכוֹת דֵּעוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהִדַּמּוֹת בִּדְרָכָיו. ב) לְהִדָּבֵק בְּיוֹדְעָיו. ג) לֶאֱהֹב אֶת רֵעִים. ד) לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּרִים. ה) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אַחִים. ו) לְהוֹכִיחַ. ז) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנִים. ח) שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת אֲמְלָלִים. ט) שֶׁלֹּא לַהֲלֹךְ רָכִיל. י) שֶׁלֹּא לִנְקֹם. יא) שֶׁלֹּא לִנְטֹר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

הִלְכוֹת דֵּעוֹת.

בהלכות אלו נכתבו ענייני רפואה רבים, ואם צריך אדם ל"רפא ירפא" יוצא ידי חובה בלימוד ענינים אלו בתורה.

ואף אם רק יקבל על עצמו החלטות טובות להוספה בלימוד תורה ובשיעורי תורה, הרי ש"ה' יראה ללבב" ויעניק לו ברכות בבני חיי ומזוני רוויחי בבריאות הגוף ובריאות הנשמה.

(סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 502
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שיש באדם דיעות מדיעות שונות, ושהממוצעת היא הטובה; כיצד להשיגה.

א. דֵּעוֹת[2] הַרְבֵּה יֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי־אָדָם, וְזוֹ מְשֻׁנָּה מִזּוֹ[3], וּרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בְּיוֹתֵר. יֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה, כּוֹעֵס תָּמִיד; וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁדַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו וְאֵינוֹ כּוֹעֵס כְּלָל; וְאִם יִכְעַס, יִכְעַס כַּעַס מְעַט בְּכַמָּה שָׁנִים. וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא גְּבַהּ־לֵב בְּיוֹתֵר, וְיֵשׁ שֶׁהוּא שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר. וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל תַּאֲוָה, לֹא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מֵהֲלֹךְ בְּתַאֲוָה; וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל לֵב טָהוֹר מְאֹד, וְלֹא יִתְאַוֶּה אֲפִלּוּ לִדְבָרִים מְעֻטִּים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן. וְיֵשׁ בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה[4], שֶׁלֹּא תִשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מִכָּל מָמוֹן הָעוֹלָם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף"; וְיֵשׁ מְקַצֵּר נַפְשׁוֹ[5], שֶׁדַּיּוֹ אֲפִלּוּ דָּבָר מְעַט שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ, וְלֹא יִרְדֹּף לְהַשִּׂיג כָּל צָרְכּוֹ. וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּרָעָב, וְקוֹבֵץ עַל יָדוֹ[6], וְאֵינוֹ אוֹכֵל פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ, אֶלָּא בְּצַעַר גָּדוֹל; וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ בְּיָדוֹ לְדַעְתּוֹ. וְעַל דְּרָכִים אֵלּוּ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת, כְּגוֹן מְהוֹלֵל[7] וְאוֹנֵן[8], וְכִילַי[9] וְשׁוֹעֵן[10], וְאַכְזָרִי וְרַחֲמָן, וְרַךְ־לֵבָב[11] וְאַמִּיץ־לֵב[12], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

2) מידות, תכונות נפש מוסריות, כלשון המשנה: ארבע מידות בדעות – נוח לכעוס וכו' (אבות פרק ה, יא). 3) כדברי חז"ל: כשם שאין פרצופיהם שוים זה לזה, כך אין דעתם שוה (תנחומא, פנחס י). וכעין זה גם במסכת ברכות נח, א. 4) השואפת לבלוע הכל. מלשון: לכן הרחיבה שאול נפשה (ישעיה ה, יד). 5) מחסר את נפשו, מצמצם צרכיו עד לאפס. מלשון: ותקצר נפשו (שופטים טז, טז). 6) חושך מפיו ומרעיב נפשו, ובלבד שיצרף פרוטה לפרוטה. 7) אוהב שחוק ומהתלות תמיד ורודף תענוגים והוללות, מלשון: לשחוק אמרתי – מהולל (קהלת ב, ב). 8) בעל מרה שחורה: עצוב רוח ומתאונן תמיד. 9) קמצן רע עין, שעינו צרה באחרים: וה"מסגף עצמו ברעב" דלעיל, עינו צרה גם בו בעצמו, ומקמץ אף לנפשו (לחם־משנה). 10) ההיפך של "כילי", כמו שנאמר: ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה לב, ה), ופירושו: ותרן בממונו המרבה לפזר יותר מכפי מיסת ידו, ולו גם לדברים שבצדקה, בעוד ש"המאבד כל ממונו" דלעיל הוא המבזבז ממונו לדברים שאין בם מועיל (לחם־משנה). 11) פחדן, מוג־לב. 12) המחרף נפשו ומוסר עצמו לסכנות.

ב. וְיֵשׁ בֵּין כָּל דֵּעָה וְדֵעָה הָרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בַּקָּצֶה הָאַחֵר[13] דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת[14], זוֹ רְחוֹקָה מִזּוֹ. וְכָל הַדֵּעוֹת, יֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת שֶׁהֵן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ לְפִי טֶבַע גּוּפוֹ; וְיֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת, שֶׁטִּבְעוֹ שֶׁל אָדָם זֶה מְכֻוָּן[15] וְעָתִיד לְקַבֵּל אוֹתָם בִּמְהֵרָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַדֵּעוֹת. וְיֵשׁ מֵהֶן, שֶׁאֵינָן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אֶלָּא לָמַד אוֹתָם מֵאֲחֵרִים[16], אוֹ שֶׁנִּפְנָה לָהֶן מֵעַצְמוֹ לְפִי מַחֲשָׁבָה שֶׁעָלְתָה בְּלִבּוֹ; אוֹ שֶׁשָּׁמַע, שֶׁזּוֹ הַדֵּעָה טוֹבָה לוֹ וּבָהּ רָאוּי לֵילֵךְ, וְהִנְהִיג עַצְמוֹ בָּהּ עַד שֶׁנִּקְבְּעָה בְּלִבּוֹ.

13) כמו הדעות הקיצוניות האלה שמנה רבינו כאן בהלכה הקודמת. 14) ממוצעות, הנמצאות בין שני הקצוות האלה, שגם הן רחוקות אחת מחברתה לפי נטייתן לצד זה או לצד זה. 15) מותאם. 16) כמו שאמרו חכמינו: הרבה שכנים הרעים עושים (סוטה ז.).

ג. שְׁתֵּי קְצָווֹת הָרְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוֹ שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה אֵינָן דֶּרֶךְ טוֹבָה, וְאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם לָלֶכֶת בָּהֶן וְלֹא לְלַמְּדָן לְעַצְמוֹ. וְאִם מָצָא טִבְעוֹ נוֹטֶה לְאַחַת מֵהֶן אוֹ מוּכָן לְאַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁכְּבָר לָמַד אַחַת מֵהֶן וְנָהַג בָּהּ - יַחֲזִיר עַצְמוֹ לְמוּטָב וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבִים, וְהִיא הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה.

ד. הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה הִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה מִכָּל הַדֵּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם, וְהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִיא רְחוֹקָה מִשְּׁתֵּי הַקְּצָווֹת[17] רְחוּק שָׁוֶה, וְאֵינָהּ קְרוֹבָה, לֹא לְזוֹ וְלֹא לָזוֹ. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[18], שֶׁיְּהֵא אָדָם שָׂם[19] דֵּעוֹתָיו תָּמִיד וּמְשַׁעֵר אוֹתָם וּמְכַוֵּן אוֹתָם בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שָׁלֵם בְּגוּפוֹ[20]. כֵּיצַד? לֹא יְהֵא בַּעַל חֵמָה נוֹחַ לִכְעֹס, וְלֹא כְּמֵת שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, אֶלָּא בֵּינוֹנִי. לֹא יִכְעַס, אֶלָּא עַל דָּבָר גָּדוֹל שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה כַּיּוֹצֵא בוֹ פַּעַם אַחֶרֶת. וְכֵן לֹא יִתְאַוֶּה אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן וְאִי אֶפְשָׁר לִחְיוֹת בְּזוּלָתָן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ". וְכֵן לֹא יִהְיֶה עָמֵל בְּעִסְקוֹ, אֶלָּא לְהַשִּׂיג דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְחַיֵּי־שָׁעָה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק". וְלֹא יִקְפֹּץ יָדוֹ בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְפַזֵּר מָמוֹנוֹ; אֶלָּא נוֹתֵן צְדָקָה כְּפִי מִסַּת יָדוֹ, וּמַלְוֶה כָּרָאוּי[21] לְמִי שֶׁצָּרִיךְ. וְלֹא יְהֵא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מְהוֹלֵל[22] וְשׁוֹחֵק, וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן[23], אֶלָּא שָׂמֵחַ כָּל יָמָיו בְּנַחַת[24], בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְכֵן שְׁאָר דֵּעוֹתָיו. וְדֶרֶךְ זוֹ הִיא דֶּרֶךְ הַחֲכָמִים[25]. כָּל אָדָם שֶׁדֵּעוֹתָיו דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, מְמֻצָּעוֹת, נִקְרָא חָכָם.

17) כלומר: שהיא נמצאת בתווך בדיוק, וזהו "שביל הזהב" ששיבחוהו החכמים בכל העתים. וכדברי חכמינו (ירושלמי, חגיגה פ"ב, ה"א): התורה הזו דומה לשני שבילים: אחד של אור ואחד של שלג. היטה בזה – מת באור, היטה בזו – מת בשלג. מה יעשה? – יהלך באמצע. לכל מידה שבאדם יש שתי קצוות: ראשון ואחרון. הראשון – הוא הצד החיובי, צד התוספת: והאחרון – הוא הצד השלילי, צד החסרון. למשל: הפזרנות־השועות היא – הקצה הראשון, הצד החיובי במידת נתינת הצדקה, כשהנותן נותן יותר מכפי יכלתו. והקמצנות־הכילות היא – הקצה האחרון, הצד השלילי והחסרון, כשהנותן קופץ ידו ללא רחמים. שתי קצוות אלה רעים הם גם יחד, ורק הדרך הממוצעת בין שתי הקצוות הללו, מידת הנדיבות – היא המשובחת ובה ידבק האדם. וכן בשאר כל המידות. (השווה שמונה פרקים להרמב"ם, פרק ד). קצוות – מן קָצְוָה שנסתעפה מן קָצֶה־קָצָו, ומשמש זכר ונקבה. 18) המתואר חסר ה־הידיעה, כדרך לשון המשנה, כמו: כנסת הגדולה.
19) מעריך דעותיו ושוקלן. מחשב דרכו (סוטה ה:).
20) בכתב־יד אברבנאל ובאוקספורד, המלה "בגופו" איננה.
21) בשטר ועדים (ב"מ עה:). 22) קיצוני לצד החיובי.
23) קיצוני לצד השלילי. 24) בינוני. 25) כאן סוף הלכה ד (על־פי דפוס קושטא, רסט).

ה. וּמִי שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּיוֹתֵר, וְיִתְרַחֵק מִדֵּעָה בֵּינוֹנִית מְעַט לְצַד זֶה אוֹ לְצַד זֶה - נִקְרָא חָסִיד[26]. כֵּיצַד? מִי שֶׁיִּתְרַחֵק מִגֹּבַהּ הַלֵּב עַד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן וְיִהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר, נִקְרָא חָסִיד, וְזוֹ הִיא מִדַּת חֲסִידוּת. וְאִם נִתְרַחֵק עַד הָאֶמְצַע בְּלִבַּד וְיִהְיֶה עָנָו - נִקְרָא חָכָם, וְזוֹ הִיא מִדַּת חָכְמָה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת. וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַטִּין דֵּעוֹת שֶׁלָּהֶן מִדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית כְּנֶגֶד שְׁתֵּי הַקְּצָווֹת[27]: יֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן, וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה הָרִאשׁוֹן[28], וְזֶהוּ לִפְנִים מִשּׁוּרַת־הַדִּין[29]. וּמְצֻוִּין אָנוּ לָלֶכֶת בַּדְּרָכִים הָאֵלּוּ הַבֵּינוֹנִים, וְהֵם הַדְּרָכִים הַטּוֹבִים וְהַיְּשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו".

26) שבת קכא, ב. 27) לשם סייג והרחקה. 28) כי לא כל המידות שוות: אצל האחת – הקצה הראשון, החיובי הוא יותר טוב מן האחרון. ואצל האחרת – טוב האחרון השלילי מן הראשון. למשל: במידת הנדיבות – טוב יותר הקצה הראשון: הפזרנות. השועות מן הקצה האחרון, הקמצנות והכילות: ובמידת אהבת־כבוד – טוב יותר הקצה האחרון. שפלות־הרוח מן הקצה הראשון, הגאוותנות. לפיכך החסידים המקפידים ומחמירים על עצמם להתנהג לפנים משורת הדין, עוזבים על־פי רוב את "שביל הזהב" ומטים עצמם פעם לקצה הראשון ופעם לקצה האחרון – הכל לפי מהות ה"דעה". וכן מספר לנו התלמוד (ב"מ ל:), שרבי ישמעאל ברבי יוסי היה עוסק במצות "פריקה וטעינה", אף־על־פי שמצד הדין היה פטור מזה משום "זקן ואינה לפי כבודו", אבל הוא עשה זאת לפנים משורת הדין.
29) כאן סוף הלכה ה (לפי נוסח קושטא, רסט).

ו. כָּךְ לִמְּדוּ בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ[30]: מַה הוּא נִקְרָא חַנּוּן, אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; מַה הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם; מַה הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ, אַף אַתָּה הֱיֵה קָדוֹשׁ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קָרְאוּ הַנְּבִיאִים לָאֵל בְּכָל אוֹתָן הַכִּנּוּיִין: 'אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד', 'צַדִּיק וְיָשָׁר', 'תָּמִים', 'גִּבּוֹר וְחָזָק', וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵן דְּרָכִים טוֹבִים וִישָׁרִים, וְחַיָּב אָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בָּהֶן וּלְהִדַּמּוֹת אֵלָיו כְּפִי כֹּחוֹ.

30) של "והלכת בדרכיו" (ספרי עקב. שבת קלג, ב). (השווה גם מו"נ ח"א, נד).

ז. וְכֵיצַד יַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ בְּדֵעוֹת אֵלּוּ עַד שֶׁיִּקְבְּעוּ בּוֹ? יַעֲשֶׂה וְיִשְׁנֶה וִישַׁלֵּשׁ[31] בַּמַּעֲשִׂים שֶׁעוֹשֶׂה עַל־פִּי הַדֵּעוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת, וְיַחֲזֹר בָּהֶם תָּמִיד, עַד שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶם קַלִּים עָלָיו, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם טֹרַח עָלָיו, וְיִקְבְּעוּ הַדֵּעוֹת בְּנַפְשׁוֹ. וּלְפִי שֶׁהַשְּׁמוֹת הָאֵלּוּ נִקְרָא בָהֶן הַיּוֹצֵר, וְהֵם הַדֶּרֶךְ הַבֵּינוֹנִית שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָלֶכֶת בָּהּ - נִקְרֵאת דֶּרֶךְ זוֹ "דֶּרֶךְ ה'". וְהִיא שֶׁלִּמֵּד אַבְרָהָם אָבִינוּ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יָדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה וגו'". וְהַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, מֵבִיא טוֹבָה וּבְרָכָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו".

31) מקור הלכה זו (אבות פ"ג, יט) "והכל לפי רוב המעשה". לדעת רבינו (שם) בפירושו, נקנות המעלות לא לפי גודל המעשה אלא לפי רוב מספר המעשים, וכה דבריו בקירוב: כשיתן אדם אשר ידבנו לבו נדבה של אלף זהובים בבת אחת, לא תעלה בידו מידת הנדיבות במעשה הגדול היחידי הזה, כמו שתעלה בידי זה שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים – מפני שזה האחרון כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו בזה קנין נפש חזק מאד, בעוד שהראשון נפשו התעוררה פעם אחת ולא יספה.

~ יום שלישי כ"ה אייר ~

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) לפעמים הדעה הקיצונית היא הטובה.

א. חוֹלֵי הַגּוּף טוֹעֲמִים הַמַּר מָתוֹק וּמָתוֹק מָר. וְיֵשׁ מִן הַחוֹלִים מִי שֶׁמִּתְאַוֶּה וְתָאֵב לְמַאֲכָלוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, כְּגוֹן הֶעָפָר וְהַפֶּחָם, וְשׁוֹנֵא הַמַּאֲכָלוֹת הַטּוֹבִים, כְּגוֹן הַפַּת וְהַבָּשָׂר - הַכֹּל לְפִי רֹב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַחֹלִי. כָּךְ בְּנֵי־אָדָם שֶׁנַּפְשׁוֹתֵיהֶם חוֹלוֹת, מִתְאַוִּים וְאוֹהֲבִים הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת, וְשׂוֹנְאִים הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וּמִתְעַצְּלִים לָלֶכֶת בָּהּ, וְהִיא כְּבֵדָה עֲלֵיהֶם לִמְאֹד לְפִי חָלְיָם[2]. וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ אוֹמֵר בָּאֲנָשִׁים הַלָּלוּ: "הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע, שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ, שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר"; וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "הַעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי חֹשֶׁךְ". וּמַה הִיא תַּקָּנַת חוֹלֵי הַנְּפָשׁוֹת? יֵלְכוּ אֶצֶל הַחֲכָמִים, שֶׁהֵן רוֹפְאֵי הַנְּפָשׁוֹת, וִירַפְּאוּ חָלְיָם בַּדֵּעוֹת שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתָם, עַד שֶׁיַּחֲזִירוּם לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה[3]. וְהַמַּכִּירִים בַּדֵּעוֹת הָרָעוֹת שֶׁלָּהֶם וְאֵינָם הוֹלְכִים אֶצֶל הַחֲכָמִים לְרַפֵּא אוֹתָם, עֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה: "חָכְמָה וּמוּסָר אֱוִילִים בָּזוּ".

2) השווה דברי רבינו (ב"שמונה־פרקים", פ"ג). 3) כמסופר בירושלמי (תענית פרק א, הלכה א) על אחד שחטא בלשונו (ברכילות ולשון־הרע, כפירוש גליון הש"ס שם) ושלחוהו לרבי חנינא (שהיה רופא נפשות) לרפואתו. אמר לו רבי חנינא: חזור בך ועסוק בתורה – ורפא לך, שנאמר: מרפא לשון עץ החיים (משלי טו, ד), ואין עץ חיים – אלא תורה.

ב. וְכֵיצַד הִיא רְפוּאָתָם? מִי שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה, אוֹמְרִים לוֹ לְהַנְהִיג עַצְמוֹ, שֶׁאִם הֵכָּה וְקִלֵּל לֹא יַרְגִּישׁ כְּלָל; וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ זְמַן מְרֻבֶּה, עַד שֶׁתֵּעָקֵר הַחֵמָה מִלִּבּוֹ. וְאִם הָיָה גְּבַהּ־לֵב - יַנְהִיג עַצְמוֹ בְּבִזָּיוֹן הַרְבֵּה, וְיֵשֵׁב לְמַטָּה מִן הַכֹּל, וְיִלְבַּשׁ בְּלוּיֵי סְחָבוֹת הַמְבַזּוֹת אֶת לוֹבְשֵׁיהֶם, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיַּעֲקֹר גֹּבַהּ הַלֵּב מִמֶּנּוּ וְיַחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, שֶׁהוּא דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה[4]. וְלְכְשֶׁיַּחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, יֵלֵךְ בָּהּ כָּל יָמָיו. וְעַל קַו זֶה[5] יַעֲשֶׂה בִּשְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת: אִם הָיָה רָחוֹק לַקָּצֶה הָאֶחָד - יַרְחִיק עַצְמוֹ לַקָּצֶה הַשֵּׁנִי[6] וְיִנְהַג בּוֹ זְמַן רַב, עַד שֶׁיַּחֲזֹר בּוֹ לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, וְהִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה.

4) משל מה הדבר דומה? לחפץ שנתכופף ונתעקם, וכשרוצים לתקנו ולהעמידו על מתכונתו, כופפים אותו לצד שכנגד, ואז הוא מתיישר וחוזר לתיקונו. 5) על אופן זה, על־פי השיטה הזאת. 6) כמו שאמרו חכמינו על מלוי־בריבית: מאימתי היא חזרתם, (להיות כשרים לעדות)? – משיקרעו את שטריהם ולא ילוו עוד בריבית אפילו לנכרים (סנהדרין כה:).

ג. וְיֵשׁ דֵּעוֹת שֶׁאָסוּר לוֹ לָאָדָם לִנְהֹג בָּהֶן בַּבֵּינוֹנִית, אֶלָּא יִתְרַחֵק מִן הַקָּצֶה הָאֶחָד עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר, וְהוּא גֹּבַהּ לֵב, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם עָנָו בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ וְתִהְיֶה רוּחוֹ נְמוּכָה לִמְאֹד. וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ "עָנָו מְאֹד", וְלֹא נֶאֱמַר "עָנָו" בִּלְבַד. וּלְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים[7]: "מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל־רוּחַ". וְעוֹד אָמְרוּ[8], שֶׁכָּל הַמַּגְבִּיהַּ לִבּוֹ, כְּפֹר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". וְעוֹד אָמְרוּ: "בְּשִׁמְתָא מָאן דְּאִית בֵּהּ גַּסּוּת הָרוּחַ"[9], וַאֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ. וְכֵן הַכַּעַס - מִדָּה רָעָה הִיא עַד לִמְאֹד, וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר, וִילַמֵּד עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִכְעַס[10], וַאֲפִלּוּ עַל דָּבָר שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו. וְאִם רָצָה לְהָטִיל אֵימָה עַל בָּנָיו וּבְנֵי־בֵיתוֹ, אוֹ עַל הַצִּבּוּר אִם הָיָה פַּרְנָס, וְרָצָה לִכְעֹס עֲלֵיהֶם כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִרוּ לְמוּטָב - יַרְאֶה עַצְמוֹ בִּפְנֵיהֶם שֶׁהוּא כוֹעֵס, כְּדֵי לְיַסְּרָם, וְתִהְיֶה דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, כְּאָדָם שֶׁהוּא מְדַמֶּה[11] כּוֹעֵס בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ, וְהוּא אֵינוֹ כוֹעֵס. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: "כָּל הַכּוֹעֵס, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים"[12]; וְאָמְרוּ, שֶׁכָּל הַכּוֹעֵס - אִם חָכָם הוּא, חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ[13], וְאִם נָבִיא הוּא, נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. וּבַעֲלֵי כַעַס אֵין חַיֵּיהֶם חַיִּים[14]. לְפִיכָךְ צִוּוּ לְהִתְרַחֵק מִן הַכַּעַס, עַד שֶׁיַּנְהִיג עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ אֲפִלּוּ לִדְבָרִים הַמַּכְעִיסִים, וְזוֹ הִיא הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה. וְדֶרֶךְ הַצַּדִּיקִים - הֵן עֲלוּבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִין, עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִים בְּיִסּוּרִים[15]; וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ"[16].

7) אבות פ"ד, ד. 8) סוטה ד, ב. 9) שם, ה, א. בחרם יהא מי שיש בו גאוה. 10) וכן אמרו (תענית ד.) על צורבא מרבנן העלול לכעוס, מפני שתורתו רותחת בו ומרתיחה אותו – שעליו להתרחק מן הכעס ולהרגיל את עצמו להתנהג בנחת ובמתינות, שנאמר: והסר כעס מלבך (קהלת יא, י). 11) מעמיד פנים של כועס ואינו כועס (שבת קה, ב). ויש סוברים: מדמה. 12) זוהר, בראשית ב, טז. וזה לשונו: "והא אוקמוה, שכל הכועס כאילו עובד עבודה־זרה. והגאון ר' חיים הלר מעיר שבתשובת הרשב"ש סימן ש"ע הובא מאמר זה כלשונו ממסכת נדרים כב, א. וכנראה היתה כך הנוסחה לפני רבותינו הראשונים ז"ל. הנוסחה בתלמוד שלפנינו היא: "כל הכועס – כל מיני גיהנום שולטים בו". 13) פסחים סו, ב. 14) שם, קיג, ב. 15) יומא כג, א. גיטין לו, ב. 16) גם השמש היה מן העלובים ואינם עולבים, כשהירח בא לפני הקב"ה והציע שיקטין אחד מהם, מפני שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד. ולבסוף יצא השמש בגבורתו כגבור מנצח באורו הגדול (מהרי"ף על "עין־יעקב", שם).

ד. לְעוֹלָם יַרְבֶּה אָדָם בִּשְׁתִּיקָה, וְלֹא יְדַבֵּר אֶלָּא אוֹ בִּדְבַר חָכְמָה[17], אוֹ בִּדְבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לָהֶם לְחַיֵּי גּוּפוֹ. אָמְרוּ עַל רַב, תַּלְמִיד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה כָּל יָמָיו[18] - וְזוֹ הִיא שִׂיחַת רֹב כָּל אָדָם. וַאֲפִלּוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף לֹא יַרְבֶּה אָדָם דְּבָרִים. וְעַל זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ[19]: "כָּל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חֵטְא", וְאָמְרוּ: "לֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב, אֶלָּא שְׁתִיקָה". וְכֵן בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּבְדִבְרֵי חָכְמָה יִהְיוּ דִּבְרֵי הָאָדָם מְעַטִּים וְעִנְיָנֵיהֶם[20] מְרֻבִּים. וְהוּא שֶׁצִּוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "לְעוֹלָם יַשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידָיו דֶּרֶךְ קְצָרָה"[21]. אֲבָל אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מְרֻבִּין וְהָעִנְיָן מוּעָט - הֲרֵי זוֹ סִכְלוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן, וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים".

17) כמאמרם ז"ל: "כל פטטיא בישין, ופטטיא דאורייתא טבין" (ירושלמי, ברכות פ"ט, ה"ה) — כל הפטפוטים רעים הם, רק פטפוטים בדברי תורה טובים. 18) יומא יט, ב. ב"תשובות הגאונים" בסוף ספר "נהרות דמשק" קע"ח, מנויים עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם (הגהת הרד"ל). וראוי לציין שגם בפירושו למשנה (אבות פ"א, יז) מייחס רבינו ז"ל מידה זו לרב. 19) שם. 20) התוכן שלהם. 21) פסחים ג, ב — ולא באריכות לשון המטרידה ומבלבלת.

ה. סִיָּג לַחָכְמָה - שְׁתִיקָה[22]. לְפִיכָךְ לֹא יְמַהֵר לְהָשִׁיב וְלֹא יַרְבֶּה לְדַבֵּר; וְיַלְמֵּד לַתַּלְמִידִים בְּשׁוּבָה וָנַחַת, בְּלֹא צְעָקָה וּבְלֹא אֲרִיכוּת לָשׁוֹן. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים".

22) אבות ג, יג.

ו. אָסוּר לָאָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי חֲלָקוֹת וּפִתּוּי. וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב[23], אֶלָּא תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ[24], וְהָעִנְיָן שֶׁבַּלֵּב הוּא הַדָּבָר שֶׁבַּפֶּה. וְאָסוּר לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, וַאֲפִלּוּ דַּעַת הַנָּכְרִי. כֵּיצַד? לֹא יִמְכֹּר לְנָכְרִי בְּשַׂר נְבֵלָה בִּמְקוֹם בְּשַׂר שְׁחוּטָה, וְלֹא מִנְעָל שֶׁל מֵתָה[25] בִּמְקוֹם מִנְעָל שֶׁל שְׁחוּטָה. וְלֹא יְסַרְהֵב[26] בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל; וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ בְּתִקְרֹבֶת[27], וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל; וְלֹא יִפְתַּח לוֹ חֲבִיּוֹת שֶׁהוּא צָרִיךְ לְפָתְחָן לְמָכְרָן, כְּדֵי לְפַתּוֹתוֹ, שֶׁבִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ פָּתַח, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בוֹ. וַאֲפִלּוּ מִלָּה אַחַת שֶׁל פִּתּוּי וְשֶׁל גְּנֵבַת־דַּעַת - אָסוּר, אֶלָּא שְׂפַת אֱמֶת, וְרוּחַ נָכוֹן, וְלֵב טָהוֹר מִכָּל עָמָל וְהַוּוֹת[28].

23) כדברי חכמינו ז"ל: שלושה, הקב"ה שונאם: המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו' (פסחים קיד:). 24) פנימיותו כחיצוניותו: כפיו כן לבו, (יומא עב:). וכן אמרו ב"אבות דרבי נתן", פרק כח: "יהא סתרך עליך כגלוי". 25) נעל מעור בהמה שמתה אינה כל־כך חזקה כנעל של בריאה שנשחטה. ועוד, משום חשש סכנה, שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור (חולין צד.). 26) לא יפצר בו מאד, שיש בזה משום "גניבת דעת". 27) מנחה ודורון: "כיבוד" שמכבדים בו את האורחים (שם). 28) נכלים ומעשי תרמית.

ז. לֹא יְהֵא אָדָם בַּעַל שְׂחוֹק וּמְהַתַּלּוֹת, וְלֹא עָצֵל וְאוֹנֵן, אֶלָּא שָׂמֵחַ[29]. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[30]: "שְׂחוֹק וְקַלּוּת־רֹאשׁ מַרְגִּילִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה". וְצִוּוּ, שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם פָּרוּץ בִּצְחוֹק, וְלֹא עָצֵב וּמִתְאַבֵּל, אֶלָּא מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת[31]. וְכֵן לֹא יִהְיֶה בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה[32], נִבְהָל לַהוֹן, וְלֹא עָצֵב וּבָטֵל מִמְּלָאכָה[33]; אֶלָּא בַּעַל עַיִן טוֹבָה, מְמַעֵט בְּעֵסֶק[34] וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה. וְאוֹתוֹ הַמְעַט שֶׁהוּא חֶלְקוֹ, יִשְׂמַח בּוֹ[35]. וְלֹא יִהְיֶה בַּעַל קְטָטָה, וְלֹא בַּעַל קִנְאָה, וְלֹא בַּעַל תַּאֲוָה, וְלֹא רוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[36]: "הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם". כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יֵלֵךְ בַּמִּדָּה הַבֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל דֵּעוֹתָיו מְכֻוָּנוֹת בְּאֶמְצָעוּת. וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר: "פַּלֵּס[37] מַעְגַּל רַגְלֶךָ, וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכּוֹנוּ".

29) הוא "שביל הזהב", הדרך הממוצעת. 30) אבות פ"ג, יג. 31) שם א, טו. 32) מתלמידי בלעם הרשע: בעל תאוה ושואף בצע אשר לא ידע שבעה (שם פ"ה, יט). 33) שאינו דואג כלל לסיפוק צרכיו ומחסר נפשו מן הדברים ההכרחיים, כאילו אינו מן הישוב. "אין אדם מת אלא מתוך בטלה" (אדר"נ, יא). 34) ואינו אץ להעשיר (שם פ"ד, י). 35) זהו העושר האמיתי (אבות פ"ד, א). 36) שם, כא. 37) מלשון: פלס ומאזני משפט (משל טז, יא). שקול ומדוד דרכיך שתהיינה מכוונות באמצעותן בלי הכרע לכאן או לכאן — ואז תצליח.

~ יום רביעי כ"ו אייר ~

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) שלא יהא האדם פרוש יותר ממה שהפרישתו התורה.

א. שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם: הוֹאִיל וְהַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, דֶּרֶךְ רָעָה הֵן, וּמוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם - אֶפְרֹשׁ מֵהֶן בְּיוֹתֵר וְאֶתְרַחֵק לַצַּד הָאַחֲרוֹן[2]! עַד שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, וְלֹא יִשָּׂא אִשָּׁה, וְלֹא יֵשֵׁב בְּדִירָה נָאָה, וְלֹא יִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ נָאֶה, אֶלָּא הַשַּׂק וְהַצֶּמֶר הַקָּשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כְּגוֹן כֹּהֲנֵי עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים - גַּם זֶה דֶּרֶךְ רָעָה הִיא וְאָסוּר לֵילֵךְ בָּהּ. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ נִקְרָא חוֹטֵא; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּנָזִיר: "וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ" - אָמְרוּ חֲכָמִים[3]: וּמָה אִם נָזִיר, שֶׁלֹּא פָרַשׁ אֶלָּא מִן הַיַּיִן, צָרִיךְ כַּפָּרָה; הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר וְדָבָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ, אֶלָּא מִדְּבָרִים שֶׁמְּנָעָתוּ הַתּוֹרָה בְּלִבַּד; וְלֹא יְהֵא אוֹסֵר עַצְמוֹ בִּנְדָרִים וּבִשְׁבוּעוֹת עַל דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים. כָּךְ אָמְרוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חֲכָמִים[4]: "לֹא דַיְּךָ מַה שֶּׁאָסְרָה תּוֹרָה, אֶלָּא שָׁאַתָּה אוֹסֵר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים!" וּבַכְּלָל הַזֶּה - אֵלּוּ שֶׁמִּתְעַנִּין תָּמִיד, אֵינָן בְּדֶרֶךְ טוֹבָה. וְאָסְרוּ חֲכָמִים[5] שֶׁיְּהֵא אָדָם מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית. וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן צִוָּה שְׁלֹמֹה וְאָמַר: "אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר, לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם"[6].

2) לצד הצמצום והשלילה, כמבואר למעלה (פרק א, הלכה ה). 3) (תענית יא.). 4) (ירושלמי, נדרים פרק ט, הלכה א). 5) אמר שמואל: היושב בתענית נקרא: חוטא (תענית יא.). 6) למה תהיה כאיש משומם שעולמו חרב עליו?

ב. צָרִיךְ הָאָדָם, שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו כֻּלָּם לֵידַע אֶת הַשֵּׁם[7] בָּרוּךְ הוּא בִּלְבָד. וְיִהְיֶה שִׂבְתּוֹ וְקוּמוֹ וְדִבּוּרוֹ, הַכֹּל לְעֵמַת זֶה הַדָּבָר[8]. כֵּיצַד? כְּשֶׁיִּשָּׂא וְיִתֵּן, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לִטֹּל שָׂכָר - לֹא יִהְיֶה בִּלְבּוֹ לִקְבֹּץ מָמוֹן בִּלְבַד, אֶלָּא יַעֲשֶׂה דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא דְּבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶם, מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּישִׁיבַת בַּיִת וּנְשִׂיאַת אִשָּׁה. וְכֵן כְּשֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִבְעַל, לֹא יָשִׂים בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדֵי לֵהָנוֹת בִּלְבַד, עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אֶלָּא הַמָּתוֹק לַחֵךְ, וְיִבְעַל כְּדֵי לֵהָנוֹת; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ וְאֵיבָרָיו בִּלְבָד. לְפִיכָךְ לֹא יֹאכַל כֹּל שֶׁהַחֵךְ מִתְאַוֶּה, כְּכֶלֶב וַחֲמוֹר, אֶלָּא יֹאכַל דְּבָרִים הַמּוֹעִילִים לַגּוּף, אִם מָרִים אִם מְתוּקִים; וְלֹא יֹאכַל דְּבָרִים הָרָעִים לַגּוּף, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מְתוּקִים לַחֵךְ. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה בְּשָׂרוֹ חַם, לֹא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא דְבַשׁ, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ דֶּרֶךְ מָשָׁל: "אָכֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא טוֹב". וְשׁוֹתֶה מֵי הָעֹלְשִׁין[9], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַר; שֶׁנִּמְצָא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה דֶּרֶךְ רְפוּאָה בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁיַּבְרִיא וְיַעֲמֹד שָׁלֵם, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לָאָדָם לִחְיוֹת אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְכֵן כְּשֶׁיִּבְעַל, לֹא יִבְעַל אֶלָּא כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ, וּכְדֵי לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע[10]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ בוֹעֵל כָּל־זְמַן שֶׁיִּתְאַוֶּה, אֶלָּא כָּל עֵת שֶׁיֵּדַע שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהוֹצִיא שִׁכְבַת־זֶרַע, כְּמוֹ דֶּרֶךְ הָרְפוּאָה אוֹ לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע.

7) בורא העולם ומנהיגו. 8) הכל מְכוּוָן כאמצעי להשגת התכלית: ידיעת הבורא. 9) מין צמח שמשורשיו הקלויים באש יעשו מין חומר לשתייה ברותחים (ציקורי בלע"ז) ונזכר במשנה (כלאיים פרק א, משנה ב). 10) קיום המין האנושי.

ג. הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ עַל־פִּי הָרְפוּאָה - אִם שָׂם עַל לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה כָּל גּוּפוֹ וַאֲבָרָיו שְׁלֵמִים בִּלְבַד, וְשֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים עוֹשִׂין מְלַאכְתּוֹ וַעֲמַלְיָן לְצָרְכּוֹ, אֵין זוֹ דֶּרֶךְ טוֹבָה; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיִּהְא גּוּפוֹ שָׁלֵם וְחָזָק, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נַפְשׁוֹ יְשָׁרָה לָדַעַת אֶת ה'; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין וְיַשְׂכִּיל[11] בְּחָכְמוֹת, וְהוּא רָעֵב וְחוֹלֶה אוֹ אֶחָד מֵאֲבָרָיו כּוֹאֵב; וְיָשִׂים עַל לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בֵּן, אוּלַי יִהְיֶה חָכָם וְגָדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל. נִמְצָא הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ כָּל יָמָיו, עוֹבֵד אֶת הַשֵּׁם תָּמִיד, אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן, וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁבּוֹעֵל, מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ בַּכֹּל כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא צְרָכָיו, עַד שֶׁיִּהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם לַעֲבֹד אֶת ה'. וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יָשֵׁן - אִם יָשֵׁן לָדַעַת[12] כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְיָנוּחַ גּוּפוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֶחֱלֶה, וְלֹא יוּכַל לַעֲבֹד אֶת ה' וְהוּא חוֹלֶה - נִמְצֵאת שֵׁנָה שֶׁלּוֹ עֲבוֹדָה לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. וְעַל עִנְיָן זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם"[13]; וְהוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ[14] וְהוּא יְיַשֵּׁר אָרְחֹתֶיךָ".

11) וישכיל. 12) בכוונה, במחשבה תחילה. 13) (אבות פרק ב, יב). וכך אמרו על הלל (ביצה טז.). שכל מעשיו היו לשם־שמים. וכשהיה הולך למרחץ היה אומר לתלמידיו: הנני הולך לקיים מצוה (ויקרא־רבה, לד). על מאמר זה: "וכל מעשיך יהיו לשם־שמים", שהוא מועט המחזיק את המרובה יאמר רבינו בהקדמתו למסכת אבות ("שמונה פרקים" פרק ה): "כשתבחן מאמר זה, שבקוצר מלים הביע עניין גדול ועצום שחיבורים שלמים חיברו בו ולא השלימוהו – תדע שנאמר בכוח אלוקי בלי ספק". 14) איזוהי פרשה קטנה, שכל גופי תורה תלויים בה? – "בכל דרכיך דעהו" (ברכות סג.).

~ יום חמישי כ"ז אייר ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) באיזה דרך ישכון אור הבריאות; כמה דברים צריך שיהיו בעיר שידור בה תלמיד חכם.

א. הוֹאִיל וְהֶיּוֹת הַגּוּף בָּרִיא וְשָׁלֵם, מִדַּרְכֵּי הַשֵּׁם הוּא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין אוֹ יֵדַע דָּבָר מִידִיעַת הַבּוֹרֵא וְהוּא חוֹלֶה - לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים הַמַּבְרִין וְהַמַּחֲלִימִים, וְאֵלּוּ הֵן: לְעוֹלָם לֹא יֹאכַל אָדָם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב[2], וְלֹא יִשְׁתֶּה אֶלָּא כְּשֶׁהוּא צָמֵא. וְאַל יַשְׁהֶא נִקְבָיו[3] אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, אֶלָּא כָּל־זְמַן שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁתִּין[4] אוֹ לְהָסֵךְ אֶת רַגְלָיו[5], יַעֲמֹד מִיָּד.

2) ברכות סב, ב. 3) כמאמרם ז"ל (מכות טז:) המשהה נקביו, עובר משום: "אל תשקצו את נפשותיכם" (ויקרא יא, מג). ונוסף על זה הוא מביא על עצמו חליים רעים ומתחייב בנפשו (הלכות מאכלות אסורות פרק יז, הלכה לא). וכן אמרו (שבת לג:): "מרובים ממותי חלי מעיים מנופחי רעב". 4) נקבים קטנים. 5) נקבים גדולים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

"הוֹאִיל וַהֲוָיַת הַגּוּף בְּרִיא וְשָׁלֵם, מִדַּרְכֵי ה' הוּא".

כן הוא בכל דפוסי הרמב"ם המצויים, והלשון צ"ע שהרי אין לו גוף, ולכאורה ברור שיש כאן השמטת המדפיסים הראשונים ונמשכו אחריהם המו"ל המאוחרים מבלי שימת לב, ונראה שצ"ל "מדרכי עבודת ה' הוא" כי בא בהמשך להלכה הקודמת "ישים על לבו שיהיה גופו שלם וחזק כדי כו'" "נמצא המהלך בדרך זה כל ימיו עובד את ה' תמיד כו'" ובהמשך לזה כותב כאן ש"היות הגוף בריא ושלם מדרכי עבודת ה' הוא כו'" וגם דוחק גדול לומר שהוא על דרך מה שכתב בהל' דעות ספ"א: "נקראת דרך זו דרך ה'" כי שם מדבר על הנהגה בינונית (או רחום, חנון וכו') ואילו כאן מדבר בבריאות.

(לקוטי שיחות חלק ב' עמוד 541 הערה 12.
חלק ג' עמוד 806 הערה 9 מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

ב. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא כְרֵסוֹ[6], אֶלָּא יִפְחֹת כְּמוֹ רְבִיעַ[7] מִשָּׂבְעָתוֹ. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, אֶלָּא מְעַט, וּמָזוּג[8] בְּיַיִן. וּכְשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל[9] בְּמֵעָיו, שׁוֹתֶה מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לִשְׁתּוֹת. וְלֹא יַרְבֶּה לִשְׁתּוֹת[10] מַיִם, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן. וְלֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּבְדֹּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ לְנִקְבָיו[11]. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁיֵּלֵךְ קֹדֶם אֲכִילָה[12], עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, אוֹ יִתְיַגַּע בְּיֶגַע[13] אַחֵר. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יְעַנֶּה גּוּפוֹ וְיִיגַע כָּל יוֹם בַּבֹּקֶר, עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם[14], וְיִשְׁקֹט מְעַט עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ[15], וְאוֹכֵל. וְאִם רָחַץ בְּחַמִּין אַחַר שֶׁיָּגַע, הֲרֵי זֶה טוֹב[16], וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹהֶה מְעַט וְאוֹכֵל.

6) גיטין ע, א. 7) אמר אליהו לרבי נתן: אכול שליש ושתה שליש והנח שליש, ולכשתכעס תעמוד על מלואך (שם). וסבור רבינו, כי שליש מילוי הכרס הוא רביע משבעתו של אדם (עבודת המלך). 8) כדי לשרות את המאכל (ברכות מב:). ורש"י אומר שם: "ולא היו רגילים לשתות בתוך הסעודה אלא מעט". 9) וכמה שיעור עיכול? כל זמן שיצמא מחמת אכילתו (שם, נג:): ואמרו: כשתצמא – שתה! (שם, סב:). 10) שכן אמרו: כל מי ששתייתו מרובה על אכילתו – עצמותיו שרופות (נדה כד:). 11) (שבת פב.): "הנצרך לנקביו ואוכל, דומה לתנור שהסיקוהו על גב אפרו – זוהי תחילת ריח זוהמא". 12) ברכות, כג, ב. 13) בדבר מייגע אחר, כגון: התעלמות. ונוסח דפוס קושטא: "עד שיתייגע ואוכל", וכן גם בדפוס מנטובה. 14) שלוש זיעות יפות לגוף... וזיעת מלאכה אחת מהן (אבות דרבי נתן, פרק מא): וכרב ששת שהיה אומר: "גדולה מלאכה שמחממת את בעליה" (גיטין סז:).

15) ינוח ויינפש. 16) נכנס ומזיע, יוצא ומשתטף (שבת מ.). נמצא, שהשטיפה יפה אחר הזיעה.

ג. לְעוֹלָם כְּשֶׁיֹּאכַל אָדָם, יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ[17] אוֹ יִטֶּה עַל שְׂמֹאל[18]. וְלֹא יְהַלֵּךְ וְלֹא יִרְכַּב וְלֹא יִיגַע וְלֹא יְזַעְזֵעַ גּוּפוֹ וְלֹא יְטַיֵּל, עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו. וְכָל הַמְטַיֵּל אַחַר אֲכִילָתוֹ אוֹ שֶׁיָּגֵעַ, הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל עַצְמוֹ חֳלָאִים[19] רָעִים וְקָשִׁים.

17) גיטין ע, א. 18) ברכות מו, ב "והסיבת ימין – לאו שמה הסיבה" (פסחים קח.). 19) תענית י, ב.

ד. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה - עֶשְׂרִים־וְאַרְבַּע שָׁעוֹת. דַּי לוֹ לְאָדָם לִישֹׁן שְׁלִישָׁן, שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה[20] שָׁעוֹת, וְיִהְיוּ בְּסוֹף[21] הַלַּיְלָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מִתְחֹלַת שְׁנָתוֹ עַד שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וְנִמְצָא עוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ.

20) וזכר לדבר: ישנתי אז ינוח לי (איוב ג, יג). "אז" בגימטריא: שמונה ("בית הבחירה" לרבי מנחם המאירי, מסכת אבות פ"ו, מ"ו: שו"ע או"ח, "מגן אברהם" סי' רלט). וב"מעשה רוקח" הספרדי מובא מאמר חז"ל, ששבע שעות הן שינת כל אדם, ואינו מציין מקורו. 21) לפי שהשינה בסוף הלילה יפה לגוף, כמבואר במסכת ברכות סב, ב: שינה בעמוד השחר כאיסטמא לפרזלא – כהשחזה לברזל שמחדדת אותו (פר"ח).

ה. לֹא יִישַׁן אָדָם, לֹא עַל פָּנָיו וְלֹא עַל עָרְפּוֹ, אֶלָּא עַל צִדּוֹ[22]; בִּתְחֹלַת הַלַּיְלָה עַל צַד שְׂמֹאל[23], וּבְסוֹף הַלַּיְלָה עַל צַד יָמִין. וְלֹא יִישַׁן סָמוּךְ לָאֲכִילָה, אֶלָּא יַמְתִּין אַחַר אֲכִילָה כְּמוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת. וְלֹא יִישַׁן בַּיּוֹם[24].

22) ברכות יג, ב. 23) כדי שיהא הכבד שהוא בימין על האצטומכא, ויחממהו להחיש עיכול המזון (פר"ח). 24) כוונת רבינו לשינה קבועה (מעשה רוקח). ואמרו (סוכה כו:), שדוד המלך היה ישן ביום שינה ארעית, כדי ששים נשימות.

ו. דְּבָרִים הַמְשַׁלְשְׁלִין[25] אֶת בְּנֵי־מֵעַיִם, כְּגוֹן עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְתוּתִים[26] וְאַגָּסִים וַאֲבַטִּיחִים[27] וּמִינֵי הַקִּשּׁוּאִים וּמִינֵי מְלָפְפוֹנוֹת[28] - אוֹכֵל אוֹתָם הָאָדָם בַּתְּחִלָּה קֹדֶם[29] אֲכִילָה, וְלֹא יְעָרְבֵם עִם הַמָּזוֹן, אֶלָּא שׁוֹהֶה מְעַט עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִבֶּטֶן הָעֶלְיוֹן, וְאוֹכֵל מְזוֹנוֹ. וּדְבָרִים שֶׁמְּאַמְּצִין[30] אֶת בְּנֵי־מֵעַיִם, כְּגוֹן רִמּוֹנִים וּפְרִישִׁים[31] וְתַפּוּחִים וּקְרוּשְׁטוּמוֹלִין[32], אוֹכֵל אוֹתָן תֵּכֶף לִמְזוֹנוֹ, וְלֹא יַרְבֶּה לֶאֱכֹל מֵהֶן.

25) המרפים את הקיבה. 26) פרי עץ שעלים שלו ניתנים למאכל לתולעי המשי, ונקרא בלע"ז (מויל בעערבוים). 27) (וואסער מעלאנע בלע"ז). 28) (צוקער מעלאנע). 29) כתובות י, ב. 30) ההיפך של משלשלים. 31) הם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חבושים, ונקראים בערבית ספרגל, ובלע"ז: קיטען, ונזכרים במשנה (כלאים פ"א, מ"ד). 32) מין אגס קטן, ונזכר (שם).

ז. כְּשֶׁיִּרְצֶה אָדָם לֶאֱכֹל בְּשַׂר־עוֹף וּבְשַׂר־בְּהֵמָה כְּאֶחָד, אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר הָעוֹף; וְכֵן בֵּיצִים וּבְשַׂר־עוֹף - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בֵּיצִים; בְּשַׂר בְּהֵמָה דַּקָּה וּבְשַׂר בְּהֵמָה גַּסָּה - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר דַּקָּה. לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם דָּבָר הַקַּל, וּמְאַחֵר הַכָּבֵד[33].

33) כי הכבד מאחר להתעכל, בעוד שהקל מתעכל מיד – לפיכך יקדים את הקל שימהר לצאת מן הבטן העליון (פר"ח).

ח. בִּימוֹת הַחַמָּה אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַקָּרִים, וְלֹא יַרְבֶּה בִּתְבָלִים[34], וְאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶץ[35]. וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַחַמִּים[36], וּמַרְבֶּה בִּתְבָלִים, וְאוֹכֵל מְעַט מִן הַחַרְדָּל וּמִן הַחִלְתִּית[37]. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה בַּמְּקוֹמוֹת הַקָּרִים וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּים, בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם - הָרָאוּי לוֹ.

34) תבלין. מיני ירקות וסממנים אחרים לתיקון תבשילים ולהטבת טעם המאכלים, והם מחממים. 35) טובל בו את פתו. כתוב: וטבלת פתך בחומץ (רות ב, יד), ואמרו (שבת קיג:): "מכאן שהחומץ יפה לשרב". ודווקא "אוכל", אבל השתייה מזיקה. 36) עירובין נו, ב. 37) מיני תבלין חריפים ומחממים, ונזכרים במסכת ברכות מ, א ושבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום – מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום, מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק בארצות הקרות.

ט. יֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים בְּיוֹתֵר עַד מְאֹד, וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לְאָכְלָן לְעוֹלָם, כְּגוֹן הַדָּגִים הַגְּדוֹלִים, הַמְּלוּחִים הַיְשָׁנִים, וְהַגְּבִינָה הַמְּלוּחָה הַיְשָׁנָה, וְהַכְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת, וְהַבָּשָׂר הַמָּלִיחַ[38] הַיָּשָׁן, וְיַיִן מִגִּתּוֹ[39], וְתַבְשִׁיל שֶׁשָּׁהָה עַד שֶׁנָּדַף רֵיחוֹ, וְכֵן כָּל מַאֲכָל שֶׁרֵיחוֹ רַע אוֹ מַר בְּיוֹתֵר - הֲרֵי אֵלּוּ לַגּוּף כְּמוֹ סַם־הַמָּוֶת. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵן רָעִים, אֲבָל אֵינָן כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנִים לָרַע. לְפִיכָךְ רָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵהֶן אֶלָּא מְעַט, וְאַחַר יָמִים הַרְבֵּה; וְלֹא יַרְגִּיל עַצְמוֹ לִהְיוֹת מְזוֹנוֹ מֵהֶם, אוֹ לְאָכְלָן עִם מְזוֹנוֹ תָּמִיד, כְּגוֹן: דָּגִים גְּדוֹלִים, וּגְבִינָה, וְחָלָב שֶׁשָּׁהָא אַחַר שֶׁנֶּחֱלַב עֶשְׂרִים־וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[40], וּבְשַׂר שְׁוָרִים גְּדוֹלִים[41] וּתְיָשִׁים גְּדוֹלִים, וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים וְהַסַּפִּיר[42], וְלֶחֶם שְׂעוֹרִים[43] וְלֶחֶם מַצּוֹת, וְהַכְּרוּב[44] וְהֶחָצִיר וְהַבְּצָלִים[45] וְהַשּׁוּמִים[46] וְהַחַרְדָּל וְהַצְּנוֹן - כָּל אֵלּוּ מַאֲכָלִים רָעִים הֵם, אֵין רָאוּי לָאָדָם לֶאֱכֹל מֵאֵלּוּ אֶלָּא מְעַט עַד מְאֹד, וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים; אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה לֹא יֹאכַל מֵהֶן כְּלָל. וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים בִּלְבַד, אֵין רָאוּי לְאָכְלָן, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְהַדְּלוּעִין[47], אוֹכְלִין מֵהֶן בִּימוֹת הַחַמָּה.

38) בבא בתרא עד, ב. 39) ששמריו עדיין מעורבים בתוכו. עד ארבעים ימים נקרא: יין מגיתו (עדויות פ"ו, מ"א). 40) כמו שאמרו (פסחים מב.): שכותח הבבלי מטמטם את הלב משום נסיוב החלב, כלומר: שנתיישן החלב ונתקלקל ונעשה נסיוב (מאלקען בלע"ז). 41) ע"ז כט, א. 42) מין קטנית הנקרא בלע"ז: נאהיט, ונזכר במשנה (כלאים פ"א, מ"א). 43) קידושין סב, א. 44) רבינו עוסק פה בכרוב חי, כי כרוב מבושל מנו חכמינו בין הדברים המרפאים את החולים (ע"ז כט.). 45) בצלים קשים לגוף כחרבות (קידושין סב.). 46) אמרו חז"ל (ספרי, בהעלותך): המן היה משתנה לכל דבר מאכל שהם רוצים, חוץ מחמשת המינים המנויים בפסוק: זכרנו את הדגה... את הקישואים, ואת האבטיחים, ואת החציר, ואת הבצלים, ואת השומים (במדבר יא, ה). 47) קירביס בלע"ז. בעודם רכים טובים הם, והחולים מתבלים בהם את פתם. וכשהם קשים, מזיקים הם כמלאך המוות (נדרים מט.).

י. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים, וְאֵינָן כְּמוֹ אֵלּוּ, וְהֵם: עוֹף הַמַּיִם[48], וּבְנֵי־יוֹנָה הַקְּטַנִּים, וְהַתְּמָרִים, וְלֶחֶם קָלוּי[49] בְּשֶׁמֶן, אוֹ לֶחֶם שֶׁנִּלּוֹשׁ בְּשֶׁמֶן, וְהַסֹּלֶת שֶׁנִּפּוּ אוֹתָהּ כָּל־צָרְכָּהּ, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאֲרָה בָהּ רִיחַ מֶרְסָן[50], וְהַצִּיר[51] וְהַמּוּרְיָס[52] - אֵין רָאוּי לְהַרְבּוֹת מַאֲכָלוֹת אֵלּוּ. וְאָדָם שֶׁהוּא חָכָם וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, וְלֹא יִמְשֹׁךְ אַחַר תַּאֲוָתוֹ, וְלֹא יֹאכַל מִן הַנִּזְכָּרִים כְּלוּם, אֶלָּא אִם נִצְרָךְ לָהֶם לִרְפוּאָה - הֲרֵי זֶה גִּבּוֹר.

48) ברווזים וכיו"ב. 49) לחם אפוי מקמח שנעשה מקליות שנתייבשו בתנור (רש"י, ויקרא כג, יד). 50) סובים גסים, ונזכר במסכת פסחים פ"ב, מ"ז. ומתאים לתורת הרפואה החדשה שמתהללים בה בני הדור ולא הרגישו בדברים שיצאו מפי זקן (עבודת המלך). 51) מין היוצא מדגים או ממאכלים אחרים כבושים ומלוחים. 52) שמנונית היוצאת מדגים כבושים (נדרים נא:).

יא. לְעוֹלָם יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִפֵּירוֹת הָאִילָנוֹת; וְלֹא יַרְבֶּה מֵהֶן, וַאֲפִלּוּ יְבֵשִׁין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר רְטֻבִּים. אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ כָּל־צָרְכָּן, הֲרֵי הֵן כַּחֲרָבוֹת לַגּוּף. וְכֵן הַחֲרוּבִים רָעִים לְעוֹלָם. וְכָל הַפֵּרוֹת הַחֲמוּצִין - רָעִים, וְאֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא מְעַט בִּימוֹת הַחַמָּה, וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּים. וְהַתְּאֵנִים[53] וְהָעֲנָבִים וְהַשְּׁקֵדִים, לְעוֹלָם טוֹבִים - בֵּין רְטֻבִּין, בֵּין יְבֵשִׁין; וְאוֹכֵל אָדָם מֵהֶם כָּל צָרְכּוֹ; וְלֹא יַתְמִיד אֲכִילָתָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים מִכָּל פִּרְיֵי הָאִילָנוֹת.

53) ואמרו חז"ל (מדרש קהלת ה, י): "התאנה טובה למאכל ויפה לעינים ומוסיפה חכמה".

יב. הַדְּבַשׁ וְהַיַּיִן - רַע לְקְטַנִּים וְיָפֶה לִזְקֵנִים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְכָל־שֶׁכֵּן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְצָרִיךְ אָדָם לֶאֱכֹל בִּימוֹת הַחַמָּה שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי מַה שֶּׁהוּא אוֹכֵל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

יג. לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם, שֶׁיִּהְיוּ מֵעָיו רָפִין[54] כָּל יָמָיו, וְיִהְיֶה קָרוֹב לְשִׁלְשׁוּל[55] מְעַט. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל בָּרְפוּאָה: כָּל־זְמַן שֶׁהָרְעִי[56] נִמְנָע אוֹ יוֹצֵא בְּקֹשִׁי - חֳלָאִים רָעִים בָּאִים. וּבַמֶּה יִרְפֶּה אָדָם מֵעָיו אִם יִתְאַמְּצוּ מְעַט? אִם הָיָה בָחוּר - יֹאכַל בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מְלוּחִים[57] שְׁלוּקִים[58] מְתֻבָּלִין בְּשֶׁמֶן־זַיִת וּבְמוּרְיָס וּבְמֶלַח בְּלֹא פַת; אוֹ יִשְׁתֶּה מֵי־שֶׁלֶק שֶׁל תְּרָדִין[59] אוֹ כְּרוּב, בְּשֶׁמֶן־זַיִת וּמוּרְיָס וָמֶלַח. וְאִם הָיָה זָקֵן - יִשְׁתֶּה דְּבַשׁ מָזוּג בְּמַיִם חַמִּים בַּבֹּקֶר, וְיִשְׁהֶא כְּמוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל סְעוּדָתוֹ. וְיַעֲשֶׂה כֵּן יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים, אִם צָרִיךְ לְכָךְ, עַד שֶׁיִּרְפּוּ מֵעָיו.

54) ולפיכך אומרים בברכת "אשר יצר": רופא כל בשר, מפני שהיציאה היא רפואת כל הגוף (רש"י, ברכות ס:). 55) כתובות י, ב: דיברו חכמינו שם בשבחם של התמרים, מפני שהם מרפים את הקיבה. 56) צואה. 57) צמחים מלוחים בטעמם: הקוטפים מלוח עלי שיח (איוב ל, ד). ובלע"ז נקרא: מאלווע. 58) מבושלים הרבה. 59) תרד – ירק שקורין בלע"ז: שפינאט. ומים ששלקו בהם תרדין – יפים לקיבה שנתאמצה.

יד. וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ בִּבְרִיאוּת הַגּוּף: כָּל־זְמַן שֶׁאָדָם מִתְעַמֵּל וְיָגֵעַ הַרְבֵּה, וְאֵינוֹ שָׂבֵעַ[60], וּמֵעָיו רָפִין - אֵין חֹלִי בָּא עָלָיו וְכֹחוֹ מִתְחַזֵּק, וַאֲפִלּוּ אוֹכֵל מַאֲכָלוֹת הָרָעִים.

60) שאינו ממלא כרסו ופוחת רביע משבעתו, כמבואר למעלה בפרקנו (הלכה ב).

טו. וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לָבֶטַח וְאֵינוֹ מִתְעַמֵּל, אוֹ מִי שֶׁמַּשְׁהֶא נְקָבָיו, אוֹ מִי שֶׁמֵּעָיו קָשִׁין - אֲפִלּוּ אָכַל מַאֲכָלוֹת טוֹבִים וְשָׁמַר עַצְמוֹ עַל־פִּי הָרְפוּאָה - כָּל יָמָיו יִהְיוּ מַכְאוֹבִים וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ. וַאֲכִילָה גַּסָּה[61] לְגוּף כָּל אָדָם - כְּמוֹ סַם־הַמָּוֶת, וְהוּא עִקָּר לְכָל הַחֳלָאִים. וְרֹב הַחֳלָאִים שֶׁבָּאִים עַל הָאָדָם אֵינָם אֶלָּא אוֹ מִפְּנֵי מַאֲכָלִים רָעִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא[62] בִּטְנוֹ וְאוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה, אֲפִלּוּ מִמַּאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ, שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ"; כְּלוֹמַר - שׁוֹמֵר פִּיו מִלֶּאֱכֹל מַאֲכָל רַע אוֹ מִלִּשְׁבֹּעַ[63], וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר אֶלָּא בִּצְרָכָיו[64].

61) אכילה יותר מכדי שבעה. 62) "ממלא כריסו – מגדל חליים" (ברכות לב.). 63) באכילה גסה. וכן פירש גם הראב"ע שם. 64) החיוניים, ולא דברים בטלים.

טז. דֶּרֶךְ הָרְחִיצָה - שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לַמֶּרְחָץ מִשִּׁבְעָה יָמִים לְשִׁבְעָה יָמִים. וְלֹא יִכָּנֵס סָמוּךְ לָאֲכִילָה, וְלֹא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא כְּשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין, שֶׁאֵין הַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן; וְרֹאשׁוֹ בִּלְבַד - בְּחַמִּין שֶׁהַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן. וְאַחַר־כָּךְ יִרְחַץ גּוּפוֹ בְּפוֹשְׁרִין[65], וְאַחַר־כָּךְ בְּפוֹשְׁרִין מִן הַפּוֹשְׁרִין, עַד שֶׁיִּרְחַץ בְּצוֹנֵן[66]. וְלֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ מַיִם, לֹא פוֹשְׁרִין וְלֹא צוֹנֵן. וְלֹא יִרְחַץ בְּצוֹנֵן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְלֹא יִרְחַץ עַד שֶׁיַּזִּיעַ וִיפָרֵךְ[67] כָּל גּוּפוֹ. וְלֹא יַאֲרִיךְ בַּמֶּרְחָץ, אֶלָּא כְּשֶׁיָּזִיעַ וִיפָרֵךְ גּוּפוֹ, יִשְׁתַּטֵּף וְיֵצֵא. וּבוֹדֵק עַצְמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ וְאַחַר שֶׁיֵּצֵא, שֶׁמָּא יְהֵא צָרִיךְ לִנְקָבָיו. וְכֵן בּוֹדֵק אָדָם עַצְמוֹ תָּמִיד קֹדֶם אֲכִילָה וְאַחַר אֲכִילָה, וְקֹדֶם בְּעִילָה וְאַחַר בְּעִילָה, וְקֹדֶם שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל וְאַחַר שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל, וְקֹדֶם שֶׁיִּישַׁן (וְאַחַר שֶׁיִּישַׁן). וּבְשַׁעוּר[68] הַכֹּל - עֲשָׂרָה.

65) לא חמים ולא קרים. 66) קרים "רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן, דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן", ומפרש רש"י: שהם מחזיקים את הברזל (שבת מא.). 67) יעסה וישפשף. 68) מספר כל הבדיקות יחד. סימן בעלמא נקט לזכרון. ונוסח אוקספורד: "וקודם שיישן וּכְשֶׁיֵּעוֹר – הכל עשרה".

יז. כְּשֶׁיֵּצֵא אָדָם מִן הַמֶּרְחָץ, יִלְבַּשׁ בְּגָדָיו וִיכַסֶּה רֹאשׁוֹ בַּבַּיִת הַחִיצוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִשְׁלֹט בּוֹ רוּחַ קָרָה[69]; וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר. וְיִשְׁהֶא[70] אַחַר שֶׁיָּצָא עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ וְיָנוּחַ גּוּפוֹ וְתָסוּר הַחֲמִימוּת, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל. וְאִם יָשֵׁן מְעַט כְּשֶׁיָּצָא מִן הַמֶּרְחָץ קֹדֶם אֲכִילָה - הֲרֵי זֶה יָפֶה מְאֹד. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם קָרִים[71] בְּצֵאתוֹ מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה בַּמֶּרְחָץ. וְאִם צָמָא כְּשֶׁיָּצָא מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִמְנֹעַ עַצְמוֹ - יְעָרֵב הַמַּיִם בְּיַיִן אוֹ בִּדְבַשׁ[72] וְיִשְׁתֶּה. וְאִם סָךְ בְּשֶׁמֶן בַּמֶּרְחָץ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אַחַר שֶׁיִּשְׁתַּטֵּף - הֲרֵי זֶה טוֹב[73].

69) שלא יצטנן. 70) ימתין. 71) אלא חמין, כמאמר חז"ל: "רחץ בחמין ולא שתה מהם, דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים" (שבת מא, א), שאינו מועיל כלום. 72) שם קמ, א. 73) "רחץ ולא סך דומה למים על גבי חבית" (שם, מא.).

יח. לֹא יַרְגִּיל אָדָם לְהַקִּיז[74] דָּם תָּמִיד, וְלֹא יַקִּיז אֶלָּא אִם יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹ בְּיוֹתֵר[75]. וְלֹא יַקִּיז, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֶלָּא מְעַט בִּימֵי נִיסָן וּמְעַט בִּימֵי תִשְׁרֵי. וּמֵאַחַר חֲמִשִּׁים שָׁנָה[76], לֹא יַקִּיז כְּלָל. וְלֹא יַקִּיז אָדָם דָּם, וְיִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ בּוֹ בַּיּוֹם[77], וְלֹא יַקִּיז וְיֵצֵא לַדֶּרֶךְ, וְלֹא בְּיוֹם שֶׁיָּבֹא מִן הַדֶּרֶךְ. וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה בְּיוֹם הַהַקָּזָה פָּחוֹת מִמַּה שֶּׁהוּא רָגִיל. וְיָנוּחַ בְּיוֹם הַהַקָּזָה[78], וְלֹא יִיגַע וְלֹא יִתְעַמֵּל וְלֹא יְטַיֵּל.

74) להוציא מותרות דם מן הגוף על ידי עלוקות או קרני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דאומנא (באנקעס בלע"ז) שמהדקים על הצואר, או על הכתפיים לשם רפואה (גיטין ע.). 75) לפי שההקזה היא משמונת הדברים שאמרו עליהם חז"ל: מיעוטם יפה וריבויים קשה (שם). 76) "ובין הפרקים ימעט" — אמרו חכמינו (שבת קכט:), ופירש רבינו חננאל שם: הגיע לחמשים שנה — ימעט. 77) גיטין ע, א. 78) שם.

יט. שִׁכְבַת־זֶרַע הִיא כֹּחַ הַגּוּף וְחַיָּיו וּמְאוֹר הָעֵינַיִם. וְכָל זְמַן שֶׁתֵּצֵא בְּיוֹתֵר, הַגּוּף כֻּלֶּה וְכֹחוֹ כֻּלֶּה וְחַיָּיו אוֹבְדִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ". כָּל הַשָּׁטוּף בִּבְעִילָה, זִקְנָה קוֹפֶצֶת[79] עָלָיו, וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ[80], וְעֵינָיו כֵּהוֹת, וְרֵיחַ רַע נוֹדֵף מִפִּיו וּמִשֶּׁחְיוֹ[81], וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו וְרִיסֵי[82] עֵינָיו נוֹשְׁרוֹת, וּשְׂעַר זְקָנוֹ וְשֶׁחְיוֹ וּשְׂעַר רַגְלָיו רָבֶה; שִׁנָּיו נוֹפְלוֹת, וְהַרְבֵּה כְּאֵבִים חוּץ מֵאֵלּוּ בָּאִים עָלָיו. אָמְרוּ חַכְמֵי הָרוֹפְאִים: אֶחָד מֵאֶלֶף מֵת בִּשְׁאָר חֳלָאִים, וְהָאֶלֶף - מֵרֹב הַתַּשְׁמִישׁ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בְּדָבָר זֶה, אִם רָצָה לִחְיוֹת בְּטוֹבָה. וְלֹא יִבְעַל, אֶלָּא כְּשֶׁיִּמְצָא גּוּפוֹ בָּרִיא וְחָזָק בְּיוֹתֵר, וְהוּא מִתְקַשֶּׁה הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, וּמַסִּיחַ עַצְמוֹ לְדָבָר אַחֵר, וְהַקִּשּׁוּי בּוֹ כְּשֶׁהָיָה, וְיִמְצָא כֹּבֶד מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה, וּכְאֵלּוּ חוּטֵי הַבֵּיצִים נִמְשָׁכִים וּבְשָׂרוֹ חַם - זֶה צָרִיךְ לִבְעֹל, וּרְפוּאָה לוֹ שֶׁיִּבְעַל. לֹא יִבְעַל אָדָם וְהוּא שָׂבֵעַ, וְלֹא רָעֵב, אֶלָּא אַחַר שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו[83]. וְיִבְדֹּק נְקֵבָיו קֹדֶם בְּעִילָה וְלְאַחַר בְּעִילָה. וְלֹא יִבְעַל מְעֻמָּד וְלֹא מְיֻשָּׁב, וְלֹא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וְלֹא בַּיּוֹם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּיוֹם הַקָּזָה, וְלֹא בְּיוֹם יְצִיאָה לַדֶּרֶךְ אוֹ בִּיאָה מִן הַדֶּרֶךְ, לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם[84].

79) שבת קנב, א. 80) מתמעט, הולך הלוך וחלש. 81) השקע שמתחת לאצילי הידים. 82) עפעפי עיניו. 83) מקור הלכה זו נמצא במסכת נדרים כ, ב. ועיין לקמן (פ"ה, ה"ד). 84) מקור כל אלה במסכת גיטין ע, א.

כ. כָּל הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְרָכִים אֵלּוּ שֶׁהוֹרִינוּ[85] - אֲנִי עָרֵב לוֹ, שֶׁאֵינוֹ בָא לִידֵי חֹלִי כָּל יָמָיו, עַד שֶׁיַּזְקִין הַרְבֵּה וְיָמוּת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְרוֹפֵא, וְיִהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם וְעוֹמֵד עַל בֵּרְיוֹ כָּל יָמָיו. אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה גּוּפוֹ רַע[86] מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אוֹ אִם הָיָה רָגִיל בִּמְנָהֹג מִן הַמִּנְהָגוֹת הָרָעִים[87] מִתְּחִלַּת מוֹלַדְתּוֹ, אוֹ אִם תָּבֹא מַכַּת דֶּבֶר אוֹ מַכַּת בַּצֹּרֶת[88] לָעוֹלָם.

85) עד כמה רפויה היתה ידיעת הדקדוק בדורו של הרמב"ם, מעידה השאלה התמימה שהביאו לפניו בדבר קריאת המילה: "הורינו", אם בחירק או בצירה. והוא בענוותנותו השיב להם, בלי הערה מצדו, שצריכים לקרוא: הוֹרִינוּ (תשובות הרמב"ם, פ"ג). 86) חלש מטבעו, מלידה. 87) המחלישים את כוחות האדם הנוהג בהם. 88) רעבון הבא מחוסר גשמים: ובשנת בצורת לא ידאג (ירמיה יז, ח).

כא. וְכָל הַמִּנְהָגוֹת הַטּוֹבִים הָאֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ, אֵין רָאוּי לִנְהֹג בָּהֶן אֶלָּא הַבָּרִיא; אֲבָל הַחוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁאֶחָד מֵאֲבָרָיו חוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁנָּהַג מִנְהָג רַע שָׁנִים רַבּוֹת - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם דְּרָכִים אֲחֵרִים וְהַנְהָגוֹת כְּפִי חָלְיוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר הָרְפוּאוֹת. וְשִׁנּוּי וֶסֶת[89] - תְּחִלַּת חֹלִי.

89) אורח חיים, הרגל ומנהג קבוע. "שינוי וסת תחילת חולי מעיים" (כתובות קי:).

כב. כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ רוֹפֵא - אֶחָד הַבָּרִיא וְאֶחָד הַחוֹלֶה, אֵין רָאוּי לוֹ לָזוּז מִכָּל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לְאַחֲרִית טוֹבָה מֵבִיא.

כג. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים הָאֵלּוּ, אֵין תַּלְמִיד־חָכָם[90] רַשַּׁאי לָדוּר בְּתוֹכָהּ, וְאֵלּוּ הֵן: רוֹפֵא, וְאֻמָּן[91], וּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וּבֵית־הַכִּסֵּא, וּמַיִם מְצוּיִין, כְּגוֹן נָהָר וּמַעְיָן, וּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, וְלַבְלָר[92], וְגַבַּאי־צְדָקָה, וּבֵית־דִּין מַכִּים וְחוֹבְשִׁים[93].

90) סנהדרין יז, ב. 91) מקיז דם. 92) סופר לכתוב ספרים. 93) אוסרים את הפושעים בבית הסוהר. ראוי להעיר כי בגמרא שלנו, הנוסחא: "מכים ועונשים". אולם ב"דקדוקי סופרים" הנוסחא: "וחובשים" במקום "ועונשים".

~ יום שישי כ"ח אייר ~

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) התנהגות תלמיד חכם; שיהא ניכר במעשיו, בדיבורו, ובמשאו ומתנו.

א. כְּשֵׁם שֶׁהֶחָכָם נִכָּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְדֵעוֹתָיו, וְהוּא מֻבְדָּל בָּהֶם מִשְּׁאָר הָעָם, כָּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בְּמַעֲשָׂיו - בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמִשְׁקֵהוּ, וּבִבְעִילָתוֹ, וּבַעֲשִׂיַּת צָרְכָיו[2], וּבְדִבּוּרוֹ[3], וּבְהִלּוּכוֹ, וּבְמַלְבּוּשׁוֹ, וּבְכִלְכּוּל דְּבָרָיו[4], וּבְמַשָּׂאוֹ וּבְמַתָּנוֹ[5]. וְיִהְיוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ נָאִים וּמְתֻקָּנִים בְּיוֹתֵר. כֵּיצַד? תַּלְמִיד־חָכָם לֹא יִהְיֶה גַּרְגְּרָן[6], אֶלָּא אוֹכֵל מַאֲכָל הָרָאוּי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ, וְלֹא יֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גַּסָּה[7], וְלֹא יְהֵא רוֹדֵף לְמַלֹּאת בִּטְנוֹ, כָּאֵלּוּ שֶׁמִּתְמַלְּאִין מִמַּאֲכָל וּמִשְׁתֶּה עַד שֶׁתִּפַּח כְּרִסָם[8]; וַעֲלֵיהֶם מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה[9]: "וְזָרִיתִי פֶרֶשׁ[10] עַל פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם" - אָמְרוּ חֲכָמִים[11]: אֵלּוּ בְּנֵי־אָדָם שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחַגִּים[12], וְהֵם הָאוֹמְרִים: "אָכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת", וְזֶהוּ מַאֲכַל הָרְשָׁעִים[13]. וְשֵׁלְחָנוֹת אֵלּוּ הֵם שֶׁגִּנָּה הַכָּתוּב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאָמַר: "כִּי כָּל שֶׁלְּחָנוֹת מְלֵאוּ קִיא צוֹאָה[14], בְּלִי מָקוֹם"[15]. אֲבָל הֲחָכָם אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא תַּבְשִׁיל אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדֵי חַיָּיו וְדַיּוֹ. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ".

2) ביציאתו לנקביו (ברכות סב.). 3) שהיא בנחת ובמתינות. וכן אמרו: מעקימת שפתיך ניכר שתלמיד חכם אתה (מעילה יז:). 4) הנהלת עניניו וסידורם, מלשון: יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב, ה). 5) בעסקיו ובמשלח ידו: בהליכותיו עם הבריות. 6) זולל וסובא הלהוט אחרי אכילה ושתייה, ואינו מבחין בין טוב לרע לבריאות גופו. 7) יותר מכדי שבעתו. 8) בטנם צבה ומתבקעת. 9) דברי נביאים וכתובים: בניגוד לחמשה חומשי תורה הנקראים: תורה, או "דברי תורה", כמו: "דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" (ב"ק ב:). 10) מה שנפרש ויוצא מן המעיים, צואה. 11) שבת קנא, ב. 12) שאין להם תכלית אחרת בחיים, כאילו רק לכך נוצרו. 13) שאכילתם אינה אצלם אמצעי לאיזו מטרה חשובה, כמבואר למעלה (פ"ג, ה"ג) — אלא תכלית לעצמה. 14) קיא ממעל וצואה מתחת (ראב"ע). 15) לא יהא מלוכלך.

ב. כְּשֶׁהֲחָכָם אוֹכֵל מְעַט זֶה הָרָאוּי לוֹ, לֹא יֹאכְלֶנּוּ אֶלָּא בְּבֵיתוֹ עַל שֶׁלְּחָנוֹ. וְלֹא יֹאכַל בַּחֲנוּת וְלֹא בַּשּׁוּק[16], אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגַּנֶּה בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת[17]. וְלֹא יֹאכַל אֵצֶל עַמֵּי־הָאָרֶץ[18], וְלֹא עַל אוֹתָן הַשֻּׁלְחָנוֹת, הַמְּלֵאִים קִיא צוֹאָה. וְלֹא יַרְבֶּה סְעוּדוֹתָיו בְּכָל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ עִם הַחֲכָמִים[19]. וְלֹא יֹאכַל בִּסְעוּדוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קִבּוּץ הַרְבֵּה[20]. וְאֵין רָאוּי לוֹ לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אֲחֵרִים. אֶלָּא בִּסְעוּדָה שֶׁל מִצְוָה בִּלְבַד, כְּגוֹן סְעוּדַת אֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין; וְהוּא[21], שֶׁיִּהְיֶה תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁנָּשָׂא בַּת תַּלְמִיד־חָכָם. וְהַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא אָכְלוּ מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלָּהֶן[22].

16) שאין שבחו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק (ירושלמי, מעשרות פ"ג, ה"ב). ואף־על־פי שחז"ל אמרו לגבי כל אדם: האוכל בשוק דומה לכלב (קידושין מ:), זהו רק בסעודת קבע, אבל אכילת ארעי אינה גנאי אלא לתלמיד חכם בלבד. (רבינו־תם, ב'תוספות' שם דיבור־המתחיל: ויש אומרים). 17) ולא יחלל כבוד התורה. 18) ברכות מג, ב. 19) פסחים מט, א. 20) שם, שאינו יודע מי הם המסובים ועם מי הוא יסב. 21) ואם אז רק... 22) אמרו על רבי פנחס בן יאיר, שמיום שעמד על דעתו לא בצע על פרוסה שאינה שלו (חולין ז:).

ג. כְּשֶׁהֲחָכָם שׁוֹתֶה יַיִן, אֵינוֹ שׁוֹתֶה אֶלָּא כְּדֵי לִשְׁרוֹת אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו[23]. וְכָל הַמִּשְׁתַּכֵּר, הֲרֵי זֶה חוֹטֵא[24] וּמְגֻנֶּה, וּמַפְסִיד חָכְמָתוֹ. וְאִם נִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי עַמֵּי־הָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם[25]. וְאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן בַּצָּהֳרַיִם[26], וַאֲפִלּוּ מְעַט, אֶלָּא אִם הָיָה בִּכְלַל הָאֲכִילָה; שֶׁהַשְּׁתִיָּה שֶׁהִיא בִּכְלַל הָאֲכִילָה אֵינָהּ מְשַׁכֶּרֶת[27]. וְאֵין נִזְהָרִין אֶלָּא מִיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן.

23) לרככה שתהא נוחה להתעכל (כתובות ח:). 24) כי השכרות מביאה לידי חטא, כמאמרם: "לא תרווי ולא תחטא" (ברכות כט:). אמר רב יהודה: האי צורבא מרבנן דמרווי, קרינן ביה: נזם זהב באף חזיר (משלי יא, כב). ולא עוד, אלא שמחלל שם־שמים (זוהר, בראשית יט, לג). והשווה דברי רבינו (הלכות סנהדרין פרק כה, ה"ד). 25) כי מבזה הוא בזה כבוד התורה ולומדיה. 26) אבות פ"ג, י. 27) ירושלמי, פסחים פ"י, ה"ו.

ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֻתֶּרֶת לוֹ תָּמִיד - רָאוּי לוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁיַּנְהִיג עַצְמוֹ בִּקְדֻשָּׁה[28], וְלֹא יְהֵא מָצוּי אֵצֶל אִשְׁתּוֹ כַּתַּרְנְגוֹל[29], אֶלָּא מְלֵילֵי־שַׁבָּת לְלֵילֵי־שַׁבָּת[30], אִם יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ. וּכְשֶׁהוּא מְסַפֵּר עִמָּהּ - לֹא יְסַפֵּר בְּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ וּבִטְנוֹ מָלֵא, וְלֹא בְּסוֹף הַלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה, כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו[31]. וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ[32] בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְנַבֵּל אֶת פִּיו בְּדִבְרֵי הֲבַאי, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּקַּבָּלָה[33]: "וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ" - אָמְרוּ חֲכָמִים[34]: אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אָדָם לְאִשְׁתּוֹ עָתִיד לִתֵּן עָלֶיהָ אֶת הַדִּין. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם, לֹא שְׁכוּרִים[35] וְלֹא עַצְלָנִים וְלֹא עַצְבָּנִים[36], וְלֹא אֶחָד מֵהֶן. וְלֹא תִּהְיֶה יְשֵׁנָה[37]. וְלֹא יֵאָנֵס אוֹתָהּ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה[38], אֶלָּא בִּרְצוֹן שְׁנֵיהֶם וּבְשִׂמְחָתָם. יְסַפֵּר וִישַׂחֵק מְעַט עִמָּהּ, כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשָׁהּ[39], וְיִבְעַל בְּבוּשָׁה וְלֹא בְּעַזּוּת וְיִפְרֹשׁ מִיָּד[40].

28) שבועות יח, ב. 29) ברכות כב, א. ובספרי אריסטו כתוב, שהתרנגול אינו משביע תאוותו לעולם (הגהות על ה"יד־החזקה", דפוס מנטובה). 30) "אשר פריו יתן בעתו" — זוהי עונת תלמיד־חכם מערב־שבת לערב־שבת (כתובות סב:). 31) נדרים כ, ב. עיין למעלה (פ"ד, הלכה יט). 32) לא יתנהג בקלות ראש. 33) מבואר למעלה (ה"א). 34) חגיגה ה, ב. 35) שמתוך שכרותם אין דעתו עליה, וכן אין דעתה עליו (נדרים כ:). 36) שכן אמרו: חייב אדם לשמח את אשתו לדבר מצוה (פסחים עב:). נוסחנו הוא על־פי אברבנאל ודפוס מנטובה. ובדפוסים אחרים: עצבנים. 37) מסכת כלה. ומדברי ה'תוספות' (נדה יב. ד"ה: "בין ישינות") נראה, שנוסחה זו היתה גם במסכת נדרים כ, ב. הערת הגאון ר' ישעיה פיק. 38) עירובין ק, ב. 39) חגיגה ה, ב. 40) נדרים כ, ב.

ה. כָּל הַנּוֹהֵג מִנְהָג זֶה - לֹא דַּי לוֹ שֶׁקִּדֵּשׁ נַפְשׁוֹ וְטִהֵר עַצְמוֹ וְתִקֵּן דֵּעוֹתָיו, אֶלָּא שֶׁאִם הָיוּ לוֹ בָּנִים, יִהְיוּ נָאִים וּבַיְּשָׁנִים, רְאוּיִין לְחָכְמָה וְלַחֲסִידוּת[41]. וְכָל הַנּוֹהֵג בְּמִנְהֲגוֹת שְׁאָר הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ[42] - יִהְיוּ לוֹ בָּנִים כְּמוֹ אוֹתָם הָעָם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

41) ואינם יודעים דרך צניעות. 42) דרך ארץ זוטא פ"ה.

ו. צְנִיעוּת גְּדוֹלָה[43] נוֹהֲגִים תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים בְּעַצְמָן. לֹא יִתְבַּזּוּ, וְלֹא יִתְגַּלּוּ רֹאשָׁן[44] וְלֹא גּוּפָן. וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא, יְהֵא צָנוּעַ, וְלֹא יְגַלֶּה בְּגָדָיו עַד שֶׁיֵּשֵׁב[45]. וְלֹא יְקַנַּח בְּיָמִין[46]. וְיִתְרַחֵק מִכָּל אָדָם[47]. וְיִכָּנֵס חֶדֶר לִפְנִים מֵחֶדֶר, מְעָרָה לִפְנִים מִן הַמְּעָרָה[48], וְנִפְנֶה. וְאִם נִפְנֶה אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר - יִתְרַחֵק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע חֲבֵרוֹ קוֹלוֹ אִם נִתְעַטֵּשׁ. וְאִם נִפְנֶה בִּבְקִעָה - יַרְחִיק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲבֵרוֹ פֵּרוּעוֹ[49]. וְלֹא יְדַבֵּר כְּשֶׁהוּא נִפְנֶה, אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גָּדוֹל[50]. וּכְדֶרֶךְ שֶׁנּוֹהֵג צְנִיעוּת בַּיּוֹם בְּבֵית־הַכִּסֵּא, כָּךְ נוֹהֵג בַּלַּיְלָה. וּלְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם עַצְמוֹ לְהִפָּנוֹת שַׁחֲרִית[51] וְעַרְבִית[52] בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[53].

43) קידושין ל, א. יסופר שם, שרבי חייא בר אבא מצא את רבי יהושע בן לוי מוליך את בנו לבית־הכנסת, ומפני שלא היה לו פנאי להתעטף בסודרו עטיפה הוגנת לו, שם על ראשו כיסוי ארעי ובלבד שלא ילך בגילוי ראש. 44) שב וגלה – כסה וקום (תמיד כז. 45) 46) ברכות סב, א. 47) שם. רש"י, הוריות יג, ב. 48) כמו שכתוב: ויבא אל־גדרות הצאן... ושם מערה ויבא שאול להסך (שמואל־א כד, ג). תנא: גדר לפנים מן גדר, ומערה לפנים מן מערה (ברכות סב:). 49) גופו המגולה (שם). 50) "קבלה דבית הכסא – צניעות ושתיקה" (שם, סב.). 51) בבוקר השכם לפני אור היום. 52) משחשכה. 53) שלא יצטרך להתרחק מן הדרך, כי בשעות אלה אין עוברים ושבים מצויים בשוק. ובעיר שאין שם בתי־כבוד, כמו בבבל שהיו שם חכמי הגמרא, ידובר פה. ויש גורסים: "שלא יתדחק", כלומר: צריך אדם לווסת את קיבתו ולהיפנות שחרית וערבית, כדי שלא יבוא ליד עצירות ויצטרך לדחוק את עצמו.

ז. תַּלְמִיד־חָכָם לֹא יְהֵא צוֹעֵק וְצוֹוֵחַ בִּשְׁעַת דִּבּוּרוֹ כִּבְהֵמוֹת וְחַיּוֹת. וְלֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בְּיוֹתֵר, אֶלָּא דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם כָּל הַבְּרִיּוֹת[54]. וּכְשֶׁיְּדַבֵּר בְּנַחַת, יְזָהֵר שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[55] עַד שֶׁיֵּרָאֶה כְּדִבְרֵי גַסֵּי־הָרוּחַ[56]. וּמַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל הָאָדָם[57], כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוּחָן נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וְדָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף־זְכוּת. מְסַפֵּר בְּשֶׁבַח חֲבֵרוֹ[58], וְלֹא בִּגְנוּתוֹ כְּלָל[59]. אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם[60]. אִם רוֹאֶה שֶׁדְּבָרָיו מוֹעִילִים וְנִשְׁמָעִים - אוֹמֵר, וְאִם לָאו - שׁוֹתֵק[61]. כֵּיצַד? לֹא יִרָאֶה חֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ[62]; וְלֹא יִשְׁאַל לוֹ עַל נִדְרוֹ בְּשָׁעָה שֶׁנָּדַר[63], עַד שֶׁתִּתְקָרֵר דַּעְתּוֹ וְיָנוּחַ; וְלֹא יְנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לְפָנָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָהוּל עַד שֶׁיִּקְבְּרֵהוּ[64], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָאֵלּוּ. וְלֹא יִרְאֶה לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ[65], אֶלָּא יַעְלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ. וְלֹא יְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ, וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע, אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[66]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּדִבְרֵי חָכְמָה אוֹ בִּגְמִילוּת חֲסָדִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְלֹא יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק, וַאֲפִלּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ אוֹ בִּתּוֹ[67].

54) יומא פו, א. 55) לקיצוניות, עד כדי כך שלא יישמע קולו כלל. 56) מסכת דרך ארץ, פ"ב). "אלה ההוגים כיונים והמהלכים בראשי אצבעותיהם, שעליהם הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאוה" (תהלים לו, יב). 57) אמרו על רבן יוחנן בן־זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק (ברכות יז.). 58) שכן מצינו לחכמינו שהיו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (גיטין סז. קידושין כט:). 59) נדרים פא, א. 60) אבות פ"א, יב. 61) כי כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:). וכן אמרו במדרש־רבה (שמות, פ' מא): "כל מי שמוציא דברי תורה ואינם ערבים על שומעיהם, נוח לו שלא אמרם". 62) כי לא יתרצה אז, וטוב להמתין עד שתתיישב דעתו (אבות פ"ד, יח). 63) (שם) כי על כל שאלה שישאלהו, יענה לו: "על מנת כן נדרתי". ולכשיתחרט – ימצא כל פתחי חרטה נעולים בפניו. 64) (שם). ואין התנחומים מקובלים עליו. 65) כשנכשל בדבר שאינו הגון, ובשתו מרובה (שם). 66) (יבמות סה:) "גדול השלום, שאף הקב"ה שינה בו" – שרה אמרה: "ואדוני זקן", וכשגילה הקב"ה הדבר לאברהם, אמר: "למה זה צחקה שרה... ואני זקנתי", ושינה הדבר מפני השלום (רש"י, שם). 67) שאין הכל בקיאים בקרבותיו וחושדים אותו (ברכות מג:).

ח. לֹא יֵלֵךְ תַּלְמִיד־חָכָם בְּקוֹמָה זְקוּפָה[68] וְגָרוֹן נָטוּי, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם". וְלֹא יְהַלֵּךְ עָקֵב בְּצַד גּוּדָל[69] בְּנַחַת, כְּמוֹ הַנָּשִׁים וְגַסֵּי הָרוּחַ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה". וְלֹא יָרוּץ בִּרְשׁוּת־הָרַבִּים, כְּמִנְהַג מְשֻׁגָּעִים[70]; וְלֹא יִכְּפֹף קוֹמָתוֹ כְּבַעֲלֵי חֲטוֹטֶרֶת[71]; אֶלָּא מִסְתַּכֵּל לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה[72], וּמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק כְּאָדָם שֶׁהוּא טָרוּד בַּעֲסָקָיו[73]. גַּם מִמַּהֲלָכוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר אִם חָכָם וּבַעַל־דֵּעָה הוּא אוֹ שׁוֹטֶה וְסָכָל־וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "וְגַם בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר, וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא" - הוּא מוֹדִיעַ לַכֹּל עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא סָכָל.

68) שם. 69) האצבע הגדולה שברגל. הליכה בפסיעות קטנות מתוך מתינות של גאוה, עד שעקב רגלו האחת נוגע באגודל רגלו השנית. 70) וכן אמרו: רץ (ברשות־הרבים והזיק) – חייב, מפני שהוא משונה (ב"ק לב.). 71) כאילו הוא גבן. חטוטרת – הגבנון שעל גב הגבן (סוטה כב:). 72) "המתפלל, צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה" (יבמות קה:). 73) שפניו מביעים רצינות.

ט. מַלְבּוּשׁ תַּלְמִיד־חָכָם, מַלְבּוּשׁ נָאֶה וְנָקִי; וְאָסוּר לוֹ שֶׁיִּמָּצֵא בִּבְגָדוֹ כֶּתֶם אוֹ שַׁמְנוּנִית[74] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְלֹא יִלְבַּשׁ, לֹא מַלְבּוּשׁ מְלָכִים, כְּגוֹן בִּגְדֵי זָהָב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאַרְגָּמָן[75], שֶׁהַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּהֶם, וְלֹא מַלְבּוּשׁ עֲנִיִּים, שֶׁהוּא מְבַזֶּה אֶת לוֹבְשָׁיו, אֶלָּא בְּגָדִים בֵּינוֹנִים נָאִים. וְלֹא יְהֵא בְשָׂרוֹ נִרְאֶה מִתַּחַת מַדָּיו[76], כְּמוֹ בִּגְדֵי הַפִּשְׁתָּן הַקַּלִּים בְּיוֹתֵר שֶׁעוֹשִׂים בְּמִצְרָיִם. וְלֹא יִהְיוּ בְגָדָיו סְחוּבִּין עַל הָאָרֶץ כְּמוֹ בִּגְדֵי גַסֵּי־הָרוּחַ, אֶלָּא עַד עֲקֵבוֹ, וּבֵית־יָד[77] שֶׁלּוֹ - עַד רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו[78]. וְלֹא יַשְׁלִשֵׁל טַלִּיתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּגַסּוּת הָרוּחַ, אֶלָּא בְּשַׁבָּת בִּלְבַד אִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף[79]. וְלֹא יִנְעַל מִנְעָלִים מְטֻלָּאִים טְלָאי עַל־גַּבֵּי טְלָאי בִּימוֹת הַחַמָּה[80], אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים מֻתָּר, אִם הָיָה עָנִי. לֹא יֵצֵא מְבֻשָּׂם לַשּׁוּק, וְלֹא בִּבְגָדִים מְבֻשָּׂמִים; וְלֹא יָשִׂים בֹּשֶׂם בִּשְׂעָרוֹ; אֲבָל אִם מָשַׁח בְּשָׂרוֹ בְּבֹשֶׂם כְּדֵי לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא, מֻתָּר. וְכֵן לֹא יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה לוֹ זְמַן קָבוּעַ לָצֵאת בּוֹ לְתַלְמוּדוֹ[81] - כָּל אֵלּוּ מִפְּנֵי הַחֲשָׁד[82].

74) "כל תלמיד־חכם שנמצא רבב על בגדו — חייב מיתה" (שבת קיד.). מפני שהוא מבזה את התורה ומשניאה על הבריות. 75) שם, קמה, ב. 76) בבא־בתרא נז, ב. 77) שרוול. 78) ילקוט שמעוני, רמז קמג. נאמר שם: "אמרה לו מיכל בת שאול לדוד: משפחתו של אבא היתה נאה ממך: חלילה להם, שנראה מימיהם פיסת יד ופיסת רגל ועקב מגולים". (השווה גם ירושלמי, ביצה פ"ה, ה"ב). 79) דרך העשירים לשלשל בגדיהם כלפי מטה שיהיו נראים ארוכים, הואיל והם בטלים ממלאכה ואינם צריכים לסלקם מן הארץ. ולתלמיד־חכם אסור לעשות זאת שלא יהא נראה כגס רוח. אולם לכבוד שבת כשאין לו בגדים אחרים להחליף — מותר לו לשלשל בגדיו (שבת קיג.). 80) ברכות מג, ב. 81) שידוע לכל שהוא הולך לשיעור תלמודו ולא יחשדוהו. 82) של דבר עבירה, שלא ילעיזו עליו. מקור כל אלה, שם.

י. תַּלְמִיד־חָכָם מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט[83]: אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְזָן אֶת אַנְשֵׁי־בֵיתוֹ כְּפִי מָמוֹנוֹ וְהַצְלָחָתוֹ, וְלֹא יַטְרִיחַ עַל עַצְמוֹ יוֹתֵר מִדַּי[84]. צִוּוּ חֲכָמִים[85] בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ[86], שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בָּשָׂר אֶלָּא לְתֵאָבוֹן[87], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר". דַּיּוֹ לַבָּרִיא לֶאֱכֹל בָּשָׂר מֵעֶרֶב־שַׁבָּת לְעֶרֶב־שַׁבָּת[88]. וְאִם הָיָה עָשִׁיר כְּדֵי לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל יוֹם - אוֹכֵל. צִוּוּ חֲכָמִים[89] וְאָמְרוּ: לְעוֹלָם יֹאכַל אָדָם פָּחוֹת מִן הָרָאוּי לוֹ לְפִי מָמוֹנוֹ, וְיִלְבַּשׁ - כָּרָאוּי לוֹ, וִיכַבֵּד אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו - יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ[90].

83) מסדר עניניו ומנהל הליכות ביתו כהוגן. 84) ואינו מכניס צוארו בעול של הוצאות מרובות, כמאמרם ז"ל: אכול בצל ושב בצל (פסחים קיד.), כלומר: הסתפק במועט ותשב במנוחה בצל קורתך, ונושים לא יטרידוך. 85) חולין פד, א. 86) באורח חיי אדם והנהגתו. 87) לא בתדירות, אלא לפרקים ובהזדמנות. 88) אולם חולה — לווה ואוכל עד שיבריא. 89) חולין פד, ב. 90) יותר מכפי יכלתו. והגמרא מסיימת שם: "שהם תלויים בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם".

יא. דֶּרֶךְ בַּעֲלֵי־דֵעָה[91], שֶׁיִּקְבַּע לוֹ אָדָם מְלָאכָה הַמְפַרְנֶסֶת אוֹתוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ יִקְנֶה בֵּית־דִּירָה, וְאַחַר־כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ", "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ"[92], "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ". אֲבָל הַטִּפְּשִׁין, מַתְחִילִין לִשָּׂא אִשָּׁה, וְאַחַר־כָּךְ אִם תִּמְצָא יָדוֹ, יִקְנֶה בַּיִת, וְאַחַר־כָּךְ, בְּסוֹף יָמָיו, יַחֲזֹר לְבַקֵּשׁ אֻמָּנוּת, אוֹ יִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּקְּלָלוֹת: "אִשָּׁה תְאָרֵשׂ", "בַּיִת תִּבְנֶה", "כֶּרֶם תִּטַּע", כְּלוֹמַר: יִהְיוּ מַעֲשֶׂיךָ הַפּוּכִין[93], כְּדֵי שֶׁלֹּא תַצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶיךָ. וּבַבְּרָכָה הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַה' עִמּוֹ".

91) בעלי שכל והגיון בריא. 92) רבינו מסתמך על הסדר שבדברי השוטרים אל העם היוצא למלחמה, ומביא משם ראיה לשיטתו ב"דרך החיים של בעלי דעה": כרם, בית, אשה — ותמוה הדבר, הלא השוטרים הקדימו בית לכרם? ליישב סתירה זו הביא בעל "מעשה רוקח" תירוץ חריף בשם מהר"י אדרבי, והוא: השוטרים מדברים על "חילול הכרם", שחל בשנה הרביעית לנטיעתו וכבר הגיעה שעתו לחללו, אבל "נטיעת הכרם" היתה באמת לפני בנין ביתו. 93) פסיקתא זוטרתא.

יב. וְאָסוּר לוֹ לְאָדָם לְהַפְקִיר אוֹ לְהַקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְיַטְרִיחַ עַל הַבְּרִיּוֹת[94]. וְלֹא יִמְכֹּר שָׂדֶה וְיִקְנֶה בַיִת[95], וְלֹא בַיִת וְיִקְנֶה מִטַּלְטְלִין, אוֹ יַעֲשֶׂה סְחוֹרָה בִּדְמֵי בֵיתוֹ. אֲבָל מוֹכֵר הוּא מִטַּלְטְלִין וְקוֹנֶה שָׂדֶה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יָשִׂים מְגַמָּתוֹ לְהַצְלִיחַ נְכָסָיו וּלְהַחֲלִיף הַכָּלָה בַּקַּיָּם[96]; וְלֹא תִהְיֶה כַּוָּנָתוֹ לֵהָנוֹת מְעַט לְפִי שָׁעָה[97], אוֹ לֵהָנוֹת מְעַט וְיִפְסִיד הַרְבֵּה[98].

94) ויפול למשא על הבריות (ערכין פ"ח, מ"ד). 95) 'תורת כהנים', בהר). 96) כגון: מטלטלין בבית, ושניהם — בשדה, כי שדה הוא נכס הקיים ועומד: אינו נגנב, אינו נשרף ואינו נהרס (כתובות עט. גיטין נב.). 97) כדרך קלי דעת שאינם רואים את הנולד. 98) ולא להתקשט ולאבד הונו, כמאמרם: מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן — ילבש בגדי פשתן וישתמש בכלי זכוכית לבנה (ב"מ כט:). נוסחתנו היא כנוסחת כתב־יד אברבנאל. ונוסחת רוב הדפוסים היא: "או ליהנות מעט ויפסיד הרבה".

יג. מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ שֶׁל תַּלְמִיד־חָכָם - בֶּאֱמֶת וּבֶאֱמוּנָה[99]. אוֹמֵר עַל לָאו לַאו וְעַל הֵן הֵן. מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן, וְנוֹתֵן וּמְוַתֵּר לַאֲחֵרִים[100] כְּשֶׁיִּקַּח מֵהֶן, וְלֹא יְדַקְדֵּק עֲלֵיהֶן. וְנוֹתֵן דְּמֵי הַמִּקָּח לְאַלְתַּר[101]; וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה, לֹא עָרֵב[102] וְלֹא קַבְּלָן[103]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְלֹא יָבֹא בְּהַרְשָׁאָה[104] מְחַיֵּב עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא חִיְּבָה אוֹתוֹ תּוֹרָה[105], כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ וְלֹא יְשַׁנֵּהוּ. וְאִם נִתְחַיְּבוּ לוֹ אֲחֵרִים בַּדִּין - מַאֲרִיךְ וּמוֹחֵל לָהֶם, וּמַלְוֶה וְחוֹנֵן. וְלֹא יַרֵד לְתוֹךְ אֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ[106], וְלֹא יָצֵר לְאָדָם לְעוֹלָם[107] בְּחַיָּיו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יִהְיֶה מִן הַנִּרְדָּפִים וְלֹא מִן הָרוֹדְפִים, מִן הַנֶּעֱלָבִים וְלֹא מִן הָעוֹלְבִים, וְאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן עָלָיו[108] הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

99) יומא פו, א. 100) מחמיר על עצמו ומוותר משלו (מגילה כח.). אמרו על רבי נחוניא בן הקנה, שהאריך ימים בגלל מדותיו הטובות, ואחת מהן – שהיה "ותרן בממונו". 101) יומא פו, א ואינו לוקח בהקפה כשיש לו כסף לשלם. עיין (מ"ת, הלכות יסודי התורה פ"ה, הלכה יא). 102) כי רש ירוע כי ערב זר (משלי יא, ז). 103) המקבל פקדונות לשמירה (יבמות קט.). ויש מפרשים: "קבלן" הוא גם כן מסוג "ערב", וההבדל ביניהם: ערב – זה האומר למלוה: הלוהו – ואני אתן, אז אין רשות למלוה לתבוע ממנו אלא־אם־כן תבע קודם מן הלווה, וזה אינו פורע. וקבלן – הוא זה האומר: "תן לו – ואני אתן לך", ואז הרשות ביד המלוה להיפרע ממנו מלכתחילה (מ"ת, הלכות מלוה ולווה פרק כה, ה"ה). 104) שלא יופיע כמורשה מטעם המלוה לגבות חובו ולדון עם הלווה, וכן אמרו: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזקאל יח, יח) – זהו הבא בהרשאה (שבועות לא.), ופירש רש"י שם: כי הוא "מתעבר על ריב לא לו": ושמא הראשון נוח לו יותר לפשרה. והראב"ד העיד (מ"ת, הלכות שלוחין ושותפין פ"ג, ה"ה), שאם היה בעל דינו בעיר אחרת – מציל ממון חבירו הוא, ומצוה קעביד. וכן כתב הכסף־משנה שאם הלווה קשה ואינו רוצה לשלם – מותר למנות מורשה. 105) שמצד הדין, אין מעשה "מקח וממכר" נגמר בדברים בעלמא, וכל אחד יכול לחזור בו. אבל תלמיד־חכם צריך לדקדק על עצמו ולעמוד בדיבורו (שאילתות של"ו, פ' ויחי). 106) סנהדרין פא, א להתחרות עמו במשלח ידו ולהסיג את גבולו. 107) מכילתא, פרשת משפטים. לא בגוף ולא בממון, וכל־שכן באונאת דברים (בבא־מציעא נט:): "כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה" – הצועק על אונאת דברים אין השער ננעל בפניו, לפי שצער הלב הוא וקרוב להוריד דמעות (רש"י), ורואה ה' בצרת נפשו ויריב ריבו. 108) יומא פו, א.

~ שבת קודש כ"ט אייר ~

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) להתרחק מאנשי רשע ולהתחבר לישרי־לב; אהבת הבריות; הזהירות ביתומים ובאלמנות.

א. דֶּרֶךְ בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם[2] לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּדֵעוֹתָיו וּבְמַעֲשָׂיו אַחַר רֵעָיו וַחֲבֵרָיו, וְנוֹהֵג כְּמִנְהַג אַנְשֵׁי מְדִינָתוֹ[3]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִתְחַבֵּר לַצַּדִּיקִים וְלֵישֵׁב אֵצֶל הַחֲכָמִים תָּמִיד, כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם; וְיִתְרַחֵק מִן הָרְשָׁעִים הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר: "הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יֶחְכָּם[4], וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ"[5]; וְאוֹמֵר: "אַשְׁרֵי הָאִישׁ וְגוֹ'". וְכֵן אִם הָיָה בִּמְדִינָה שֶׁמִּנְהָגוֹתֶיהָ רָעִים וְאֵין אֲנָשֶׁיהָ הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה - יֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֲנָשֶׁיהָ צַדִּיקִים וְנוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ טוֹבִים. וְאִם הָיוּ כָּל הַמְּדִינוֹת שֶׁהוּא יוֹדְעָם וְשׁוֹמֵעַ שְׁמוּעָתָן נוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה, כְּמוֹ זְמַנֵּנוּ; אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָלֶכֶת לְמִדִינָה שֶׁמִּנְהָגוֹתֶיהָ טוֹבִים, מִפְּנֵי הַגְּיָסוֹת אוֹ מִפְּנֵי הַחֹלִי - יֵשֵׁב לְבַדּוֹ יְחִידִי, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם". וְאִם הָיוּ רָעִים וְחַטָּאִים, שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לֵישֵׁב בַּמְּדִינָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן נִתְעָרֵב עִמָּהֶן וְנוֹהֵג בְּמִנְהָגָם הָרַע - יֵצֵא לַמְּעָרוֹת וְלַחֲוָחִים[6] וְלַמִּדְבָּרוֹת, וְאַל יַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ חַטָּאִים, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים".

2) מטבעו של אדם. 3) אנשי עירו, מדינה – פירושה אצל רבינו על פי רוב: עיר, כבלשון ערב. המשל אומר: "עלת לקרייה, הלך בנימוסיה" – כשנכנסת לאיזו עיר, עליך להתנהג כמנהג אנשי העיר (בראשית־רבה, מח). 4) למה הדבר דומה? למי שנכנס לבתי המרקחים, אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום לקח ריח טוב והוציא עימו – כך כל מי שהולך עם צדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים (פרקי דרבי אליעזר, כה). 5) למה הדבר דומה? לאדם שנכנס לתוך הבורסקי (בית עיבוד עורות). אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום ריח רע קלט והוציא עימו (שם). 6) כלשון הכתוב: ויתחבא העם במערות ובַחֲוָחִים (שמואל־א יג, א). חֲוָחִים מן חוֹחַ, כמו שְׁוָרִים מן שור. ופירוש חוחים – מקום קבוצת קוצים (רש"י, שם. וכן יאמר רבינו גם ב"אגרת השמד", שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, ומסתמך על דברי דוד שאמר: כי גרשוני מהסתפח... לך עבוד אלוהים אחרים (שמואל־א כו, יט). וכי מי אמר לו לעבוד עבודה זרה? אלא שקולה דירתו בין נכרים כאילו עבד אלוהים אחרים.

~ נקודות משיחות קודש ~

"לְפִיכָךְ, צָרִיךְ אָדָם לְהִתְחַבֵּר לַצַּדִּיקִים . . וְיִתְרַחֵק מִן הָרְשָׁעִים . . כו'".

והטעם לכך כפי שכתב בתחילת ההלכה ש"דרך בריתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו" אבל אם מחליט בכל התוקף שעליו לפעול על הסביבה ולשנותה לטוב – אמרו חז"ל "הבא לטהר מסייעין אותו" שניתן לו הכח מלמעלה שלא להיות נמשך כו' – ואדרבא לשנות אנשי המדינה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובפרט בזמננו זה שיכול אדם לבחור באחת מהשתים, להיות מושפע או להיות משפיע, ואף שהבא למקום חדש יכול שיהיו כמה וכמה טענות בקושי עבודת ההשפעה, הרי שמכל התירוצים לא תבוא עבודה בפועל, וכיון שישראל מאמינים בני מאמינים בהשגחה פרטית ויודעים שמה' מצעדי גבר כוננו, ובוודאי ששליחותו של מקום היא להאיר את הסביבה בנר מצוה ותורה אור, ומכיון שאין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו הרי נתנו לו גם הכוחות לזה ואין הדבר תלוי אלא ברצונו.

(לקוטי שיחות חלק י"ג עמוד 17 הע' 19
וחלק כ"ג עמוד 449 מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

ב. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם כְּדֵי לִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבוֹ תִדְבָּק" - וְכִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהִדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה? אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[7] בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ: הִדַּבֵּק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל, שֶׁיִּשָּׂא בַּת תַּלְמִיד־חָכָם, וְיַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם, וְלֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִם תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים[8], וְלַעֲשׂוֹת פְּרַקְמַטְיָא[9] לְתַלְמִיד־חָכָם, וּלְהִתְחַבֵּר לָהֶן בְּכָל מִינֵי חִבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְדָבְקָה בוֹ"[10]. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וְשׁוֹתֶה בְצָמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם"[11].

7) (ספרי, עקב; כתובות קיא:). 8) כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו השכינה (ברכות סד.). 9) מתעסק בממון תלמידי חכמים כדי להמציא להם שכר, והם פנויים לעסוק בתורה (כתובות קיא:, רש"י). 10) וכי אפשר לומר כן, והלא אש אוכלה הוא? אלא הידבק בחכמים ובתלמידים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו (ספרי, עקב מט). 11) (אבות פרק א, ד).

ג. מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לֶאֱהֹב אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, כַּאֲשֶׁר הוּא חָס עַל מָמוֹן עַצְמוֹ[12] וְרוֹצֶה בִּכְבוֹד עַצְמוֹ. וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[13].

12) (שם פרק ב, משנה י־יב). 13) (ירושלמי, חגיגה פרק ב, הלכה א).

ד. אַהֲבַת הַגֵּר שֶׁבָּא וְנִכְנַס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה: אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּכְלַל רֵעִים[14], וְאַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גֵּר, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר" - צִוָּה עַל אַהֲבַת הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה עַל אַהֲבַת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ אוֹהֵב גֵּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֹהֵב גֵּר".

14) והתורה ציוותה על אהבתם, כמבואר בהלכה הקודמת.

ה. כָּל הַשּׂוֹנֵא אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּלִבּוֹ[15], עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ". וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[16]. וְלֹא הִזְהִירָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל שׂוֹנְאָה שֶׁבַּלֵּב, אֲבָל הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ וְהַמְחָרְפוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשָּׁאי[17], אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תִשְׂנָא".

15) כלומר: שנאתו שמורה בליבו ולא באה לידי גילוי. 16) (מכות טז.). 17) שהרי הזהירה התורה: ארבעים יכנו לא יוסיף (דברים כה, ב); וכן הזהירה: לא תקלל חרש (ויקרא יט, יד), אבל על "לא תשנא" אינו עובר, מפני ששנאתו גלוייה ואינה שנאה שבלב (ערכין טז:).

ו. כְּשֶׁיֵּחֶטָא אִישׁ לְאִישׁ, לֹא יִשְׂטְמֶנּוּ וְיִשְׁתֹּק[18], כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרְשָׁעִים: "וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן מֵאוּמָה לְמֵרָע וְעַד טוֹב, כִּי שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן"; אֶלָּא מִצְוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ וְלוֹמַר לוֹ: לָמָּה עָשִׂיתָ לִי כָּךְ וָכָךְ, וְלָמָּה חָטָאתָ לִי בְּדָבָר פְּלוֹנִי? שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ". וְאִם חָזַר וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ, צָרִיךְ לִמְחֹל. וְלֹא יְהֵא הַמּוֹחֵל אַכְזָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים"[19].

18) משטמה חשאית, ויעמיד פנים כאילו לא נפל ביניהם. בהלכה הקודמת דיבר רבינו על שנאת חינם וכאן על שנאה הבאה בעקב החטא, שחבירו חטא כנגדו. 19) אף על פי שאבימלך חטא כנגדו לא נמנע למחול לו, וגם התפלל בעדו (בבא קמא צב.).

ז. הָרוֹאֶה חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא אוֹ שֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה - מִצְוָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב[20] וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא חוֹטֵא עַל עַצְמוֹ בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ". הַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ - בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינוֹ[21], בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם[22] - צָרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ[23]. וִידַבֵּר לוֹ בְּנַחַת וּבְלָשׁוֹן רַכָּה, וְיוֹדִיעוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ אֶלָּא לְטוֹבָתוֹ, לַהֲבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אִם קִבֵּל מִמֶּנּוּ - מוּטָב, וְאִם לָאו - יוֹכִיחֶנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. וְכֵן תָּמִיד, חַיָּב אָדָם לְהוֹכִיחוֹ עַד שֶׁיַּכֵּהוּ[24] הַחוֹטֵא וְיֹאמַר לוֹ: אֵינִי שׁוֹמֵעַ! וְכֹל שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לִמְחוֹת[25] וְאֵינוֹ מוֹחֶה, הוּא נִתְפָּשׂ[26] בַּעֲוֹן אֵלּוּ, כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִמְחוֹת בָּהֶם[27].

20) כגון: עלי הכהן שחשב את חנה לשיכורה הוכיחה ואמר: עד מתי תשתכרין? (שמואל־א א, יד). "מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון שצריך להוכיחו" (ברכות לא.). 21) בין המוכיח וזה שחטא כנגדו. 22) הקדוש־ברוך־הוא, ונקרא כן — כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. 23) שלא להלבין פניו בפני אחרים (ערכין טז:). 24) (שם). וכן אמרו (תנחומא, תזריע): שמידת הדין קטרגה לפני הקדוש־ברוך־הוא על הצדיקים שלא מיחו בבני דורם

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

בזמן חורבן בית ראשון: "היה להם להתבזות ולסבול הכאות, כדברי הנביא: גֵּוִי נתתי למכים וּלְחָיַי למורטים" (ישעיה נ, ו). 25) שהוא בעל השפעה ודבריו נשמעים. 26) נענש, כמו שנענשו הצדיקים בימי חורבן בית ראשון על שלא מיחו באנשי דורם (שבת נה:). 27) ואפשר שהיה מחזירם למוטב אלמלי הוכיחם.

ח. הַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ תְּחִלָּה[28], לֹא יְדַבֵּר לוֹ קָשׁוֹת עַד שֶׁיַּכְלִימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[29]: יָכוֹל אַתָּה מוֹכִיחוֹ וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת[30]? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא"[31]; מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְהַכְלִים אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכָל־שֶׁכֵּן בְּרַבִּים. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּכְלִים אֶת חֲבֵרוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה[32] עָלָיו - עָוֹן גָּדוֹל הוּא. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[33]: "הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא". לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, בֵּין קָטָן[34] בֵּין גָּדוֹל. וְלֹא יִקְרָא לוֹ בְּשֵׁם[35] שֶׁהוּא בּוֹשׁ מִמֶּנּוּ, וְלֹא יְסַפֵּר לְפָנָיו דָּבָר שֶׁהוּא בּוֹשׁ מִמֶּנּוּ[36]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֲבָל בִּדְבָרֵי שָׁמַיִם, אִם לֹא חָזַר בּוֹ בַּסֵּתֶר - מַכְלִימִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים, וּמְפַרְסְמִים חֶטְאוֹ, וּמְחָרְפִים אוֹתוֹ בְּפָנָיו, וּמְבַזִּין וּמְקַלְלִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיַּחֲזֹר לְמוּטָב, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ כָּל הַנְּבִיאִים בְּיִשְׂרָאֵל.

28) בפעם הראשונה. 29) (ערכין טז:). 30) מאדימות ומלבינות מתוך בושה שביישתו בדברי תוכחתך. 31) תוכחה כזו שלא תהא בה חטא של הלבנת פנים (שם). 32) שהרי לאו שאין בו מעשה הוא, כאמור לעיל (הלכה ה). 33) (אבות פרק ג, יא). 34) (בבא קמא פו.). 35) כינוי (בבא מציעא נח:). 36) כגון: אם היה בעל תשובה, אל יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים!

ט. מִי שֶׁחָטָא עָלָיו חֲבֵרוֹ, וְלֹא רָצָה לְהוֹכִיחוֹ וְלֹא לְדַבֵּר לוֹ כְּלוּם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הַחוֹטֵא הֶדְיוֹט בְּיוֹתֵר[37], אוֹ שֶׁהָיְתָה דַעְתּוֹ מְשֻׁבָּשֶׁת[38] וּמָחַל לוֹ בְּלִבּוֹ וְלֹא שְׂטָמוֹ וְלֹא הוֹכִיחוֹ - הֲרֵי זוֹ מִדַּת חֲסִידוּת[39]. לֹא הִקְפִּידָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הַמִּשְׁטַמָּה[40].

37) ואין זה לפי כבודו לבוא איתו בדברים. 38) מטורפת ובלתי שפוייה, שאינו נתפס על מעשיו. 39) מר זוטרא כשהיה עולה על מיטתו בערב היה אומר: "יסלח ה' לכל אלה שציערוני" (מגילה כח.). 40) שהיא שנאה כבושה בלב. כמו שנאמר: וישטום עשיו את יעקב, וכתוב אחריו: ויאמר עשיו בליבו... (בראשית כז, מא).

י. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשָׁן שְׁפָלָה לִמְאֹד וְרוּחָם נְמוּכָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בַּעֲלֵי מָמוֹן. אֲפִלּוּ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ[41] וִיתוֹמָיו, מֻזְהָרִים אָנוּ עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן". וְהֵיאַךְ נוֹהֲגִין עִמָּהֶן? לֹא יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶלָּא רַכּוֹת, וְלֹא יִנְהַג בָּהֶן אֶלָּא מִנְהַג כָּבוֹד, וְלֹא יַכְאִיב גּוּפָם בַּעֲבוֹדָה, וְלִבָּם בִּדְבָרִים קָשִׁים[42], וְיָחוּס עַל מָמוֹנָם יוֹתֵר מִמָּמוֹן עַצְמוֹ[43]. כָּל הַמַּקְנִיטָן אוֹ מַכְעִיסָן, אוֹ הִכְאִיב לִבָּם, אוֹ רָדָה[44] בָּהֶן, אוֹ אִבֵּד מָמוֹנָן - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; וְכָל־שֶׁכֵּן הַמַּכֶּה אוֹתָם אוֹ הַמְקַלְלָן. וְלָאו זֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו[45] - הֲרֵי עָנְשׁוֹ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בַּחֶרֶב" - בְּרִית כָּרֵת לָהֶן מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁכָּל־זְמַן שֶׁהֵם צוֹעֲקִים מֵחָמָס הֵם נַעֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁעֲנָיָה אוֹתָן לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ, אֲבָל עֲנָיָה אוֹתָם הָרַב כְּדֵי לְלַמְּדָן תּוֹרָה אוֹ אֱמוּנוֹת, אוֹ לְהוֹלִיכָן בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[46]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לֹא יִנְהַג בָּהֶן מִנְהַג כָּל אָדָם, אֶלָּא יַעֲשֶׂה לָהֶם הֶפְרֵשׁ, וִינַהֲלֵם בְּנַחַת וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים וְכָבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' יָרִיב רִיבָם"[47]. אֶחָד יָתוֹם מֵאָב, אֶחָד יָתוֹם מֵאֵם[48]. וְעַד אֵימָתַי נִקְרָאִים יְתוֹמִים לְעִנְיָן זֶה? עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ צְרִיכִין לְאָדָם גָּדוֹל לְהַסְמֵךְ עָלָיו[49] וּלְאָמְנָן[50] וּלְהִתַּפֵּל בָּהֶן, אֶלָּא יִהְיֶה עוֹשֶׂה כָּל צָרְכֵי עַצְמוֹ לְעַצְמוֹ כִּשְׁאָר כָּל הַגְּדוֹלִים[51].

41) (מכילתא דרשב"י). 42) כי די להם קושי גורלם וצרת נפשם. 43) כמסופר (ברכת יח:), אבי שמואל היה שומר את כסף היתומים שהיו מפקידים בידו בתוך שלו, את שלו נתן ממעל ומתחת ואת של היתומים נתן באמצע – שאם יירקבו או ייגנבו, יירקבו וייגנבו משלו: העליונים והתחתונים, ולא משל היתומים אשר באמצע. 44) שיעבד אותם ושלט בהם בחזקה. 45) דברי רבינו בזה תמוהים: הלא בין הדברים הנמנים כאן שעוברים עליהם בלא־תעשה נמצא גם "המכה אותם" וזהו "לאו שיש בו מעשה", ומדוע אומר רבינו: "אף על פי שאין לוקים עליו"? ולכן מפרשים כאן: שאם היכה אותם לא די לו עונש מלקות, מפני שעונש יותר חמור צפוי לו, והוא המפורש בתורה: "וחרה אפי" וגו', וכמו שאמרו (מכות יג:): לאו הניתן לאזהרת מיתת בית־דין, אין לוקין עליו. וכן מפורשים הדברים (ב"ספר המצוות" לא־תעשה רנו). 46) (מכילתא דרשב"י). 47) ישנם דפוסים שבהם מובא הפסוק (משלי כג, יא) "כי גואלם חזק הוא־יריב את ריבם, ובפסוק שלפני זה כתוב: "ובשדי יתומים אל־תבוא". אך ברוב הדפוסים מובא כאן הפסוק: כי ה' יריב ריבם (משלי כב, כג); אבל שם לא ידובר כלל מיתומים. 48) (מכילתא דרשב"י). 49) בפרנסתם. 50) לגדלם ולחנכם, מלשון: ויהי אומן את הדסה (אסתר ב, ז). 51) (מכילתא דרשב"י).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון כ"ג אייר ~

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

~ יום שני כ"ד אייר ~

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

~ יום שלישי כ"ה אייר ~

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

~ יום רביעי כ"ו אייר ~

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

~ יום חמישי כ"ז אייר ~

מצות עשה כו. יב.

הַמִּצְוָה הַכ"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־יוֹם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם" (במדבר ו, כג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּפֶּרֶק הָאַחֲרוֹן מִמְּגִלָּה (כד.) וּמִתַּעֲנִית (כו.) וּבְפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה (לז:).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַמִּצְוָה הַי"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ" (דברים ו, ח). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים (שמות יג ט, טז. דברים ו, ח. יא, יח).

~ יום שישי כ"ח אייר ~

מצות עשה יג.

הַמִּצְוָה הַי"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה תְּפִלִּין שֶׁל יָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ" (שם); וְגַם הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ נִכְפַּל אַרְבַּע פְּעָמִים. וְהָרְאָיָה שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד שְׁתֵּי מִצְוֹת —— הוּא אָמְרָם בַּגְּמָרָא מְנָחוֹת (מד.) עַל דֶּרֶךְ הַתֵּמַהּ עַל מִי שֶׁסּוֹבֵר, שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד לֹא תּוּנַח אַחַת מֵהֶן בְּלִי הָאַחֶרֶת, אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן בִּנְמְצָא, וְזֶה לְשׁוֹנָם: "מַאן דְּלֵית לֵהּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, חֲדָא מִצְוָה לֹא לֶעֱבֵד?!" כְּלוֹמַר: מִי שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא יַעֲשֶׂה [לְפָחוֹת] אַחַת?! לֹא, אֶלָּא יַעֲשֶׂה אֶת־הַמִּצְוָה שֶׁבְּיָדוֹ, וּלְפִיכָךְ יָנִיחַ אֵיזוֹ מֵהֶן שֶׁבְּנִמְצָא. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁקָּרְאוּ לַתְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ שְׁתֵּי מִצְוֹת. וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי אָמַר יִתְעַלֶּה בְּטַעַם חִיּוּבָן: "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" (שמות יג, ט) —— וְנָשִׁים אֵינָן חַיָּבוֹת בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְכָךְ בֵּאֲרוּ בַּמְּכִלְתָּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה בְּפֶרֶק ד' מִמְּנָחוֹת (לא: ואילך).

~ שבת קודש כ"ט אייר ~

מצות עשה טו. יח.

הַמִּצְוָה הַט"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה מְזוּזָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ" (דברים ו, ט). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה (שם יא, כ); וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ כֻּלָּם נִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק ג' מִמְּנָחוֹת (דף לא ואילך).

הַמִּצְוָה הַי"ח —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא לְכָל־זָכָר מִמֶּנּוּ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. וְאִם יִכְתְּבוֹ בְּיָדוֹ —— הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח מְאֹד וְהוּא עָדִיף, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מנחות ל.): "כְּתָבוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִבְּלוֹ מֵהַר סִינַי". וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִכְתְּבוֹ בְּיָדוֹ —— חַיָּב הוּא לִקְנוֹתוֹ אוֹ יְבַקֵּשׁ שֶׁיִּכְתְּבוּ בִּשְׁבִילוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה (שירת האזינו) הַזֹּאת" (שם לא, יט) (ומתוך הצווי על כתיבת פרשת השירה נלמד על חיוב כתיבת כל התורה), לְפִי שֶׁאֵינוֹ מֵתָּר לִכְתֹּב אֶת־הַתּוֹרָה פָּרָשִׁיּוֹת פָּרָשִׁיּוֹת (ובעל־כרחך חייב בכתיבת התורה כולה). וְאָכֵן רְצוֹנוֹ בְּאָמְרוֹ "אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת" —— כָּל־הַתּוֹרָה הַכְּלוּלָה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת. וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (כא:): "אֲמַר רָבָא: אַף־עַל־פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ לָאָדָם אֲבוֹתָיו סֵפֶר תּוֹרָה —— מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת'. אֵיתֵבֵהּ (הקשה על דבריו) אַבַּיֵּי: (נאמר במשנה שמלך) כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגָּאֶה בְּשֶׁל אֲבוֹתָיו —— (מכאן ש)מֶלֶךְ אֵין (כן), הֲדִיוֹט לָא?!" וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה: "הָתָם לָא נִצְרְכָה (שם לא בא הפסוק ללמד) אֶלָּא לִשְׁתֵּי תּוֹרוֹת, כִּדְתַנְיָא: 'וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה' —— שְׁתֵּי תּוֹרוֹת"; כְּלוֹמַר, שֶׁהַחִלּוּק בֵּין מֶלֶךְ לְהֶדְיוֹט הוּא, שֶׁכָּל־אָדָם חַיָּב לִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה אֶחָד, וְהַמֶּלֶךְ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי כְּתִיבַת סֵפֶר תּוֹרָה וּתְנָאָיו בְּפֶרֶק ג' מִמְּנָחוֹת (ל ואילך) וּבְרֵישׁ (בבא) בַּתְרָא (יג־יד.) וְשַׁבָּת (קלג:).

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שלישי עמ' א

1 במחיר זוז, ומאה סאה חיטים בזוז, **וְלֹא אִיכְּעֵי** – ולא רצו לקנותם
2 אפילו בכך, **אָתָא רַב חִסְדָּא, וַזְלִיל בֵּיהּ** – זלזל בגזרתו של רב הונא,
3 ולא הקפיד למחות במזמרים, עקב כך הופסק השפע, **אִיכְּעֵאי אַוְוָזָא**
4 **בְּזוּזָא וְלֹא מִשְׁתַּכַּח** – התבקש אווז אחד בזוז ולא נמצא.
5 **אָמַר רַב יוֹסֵף, זְמָרֵי גַּבְרֵי וְעָנֵי נָשֵׁי** – מזמרים אנשים ועונות להם
6 נשים, הרי זה בגדר **פְּרִיצוּתָא**, לפי ש'קול באשה, ערוה', ואילו **זְמָרֵי**
7 **נָשֵׁי וְעָנֵי גַּבְרֵי** – מזמרות נשים ועונים להן אנשים, הרי זה מבעיר
8 את היצר **כְּאֵשׁ** שנאחזת **בִּנְעוֹרֶת**, שואלת הגמרא, מאחר ששני
9 הדברים אסורים, **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** עלינו לדעת איזה יותר חמור,
10 עונה הגמרא, **לְכַטּוּלֵי הָא מִקַּמֵּי הָא** – להעדיף לבטל את החמור
11 מפני הקל, שאם אין בכוחנו לבטל את שניהם, עלינו לבטל את זמר
12 הנשים ועניית האנשים, שהוא כאש בנעורת.
13 **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַשּׁוֹתֶה** יין **בְּאַרְבָּעָה** מִינֵי **זֶמֶר, מֵבִיא חָמֵשׁ**
14 **פּוּרְעָנִיּוֹת לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ,**
15 **מְאַחֲרֵי בַנָּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם, וְהָיָה כִנּוֹר וָנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן**
16 **מִשְׁתֵּיהֶם, וְאֵת פֹּעֹל ה' לֹא יַבִּיטוּ"**, הרי ארבעה מיני זמר ביין,
17 כנור ונבל תוף וחליל. **מַה** פורענות **כְּתִיב אַחֲרָיו, 'לָכֵן גָּלָה עַמִּי**
18 **מִבְּלִי דָעַת'**, זו פורענות אחת **שֶׁגּוֹרְמִין גָּלוּת לָעוֹלָם. 'וּכְבוֹדוֹ מְתֵי**
19 **רָעָב'**, זו פורענות שניה **שֶׁמְּביאִין רָעָב לָעוֹלָם. 'וַהֲמוֹנוֹ צִחֵּה צָמָא'**,
20 זו פורענות שלישית **שֶׁגּוֹרְמִין לַתּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִלּוֹמְדֶיהָ,**
21 שנמשלה תורה למים. **'וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ'**, זו פורענות רביעית
22 **שֶׁגּוֹרְמִין** כביכול **שִׁפְלוּת לְשׁוֹנָאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** בלשון סגי
23 נהור, **וְאֵין אִישׁ** האמור כאן **אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'ה'**
24 **אִישׁ מִלְחָמָה'. 'וְעֵינֵי גְבוֹהִים תִּשְׁפַּלְנָה'**, זו פורענות חמישית
25 **שֶׁגּוֹרְמִין שִׁפְלוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּמַה כְּתִיב אַחֲרָיו** – אחר כל חמש
26 הפורעניות, **"לָכֵן**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לח עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

כִּכְתָבוֹ – יו"ד ה"א וא"ו ה"א, **וּבִמְדִינָה** אומר את השם **בְּכִנּוּיוֹ** – אדנ"י. וחילוק נוסף, **שֶׁבַּמְּדִינָה הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים** – מגביהים **אֶת יְדֵיהֶן** בשעת ברכת כהנים רק עד **כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶן, וּבַמִּקְדָּשׁ** שמזכירים את השם המפורש, ועל ידי כך שכינה שורה על אצבעותיהם, מגביהים הם את ידיהם **עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן**, כדי שלא יהיה ראשם למעלה מהשכינה, **חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ אֶת יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ** – משום כבוד השם שכתוב על הציץ. **רַבִּי יְהוּדָה** חולק **וְאוֹמֵר, שֶׁאַף כֹּהֵן גָּדוֹל מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ.** והמקור לכך שצריכים הכהנים להגביה ידיהם בשעת ברכה, **שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם, וַיְבָרְכֵם".**

גמרא. שנינו לעיל, שברכת כהנים נאמרת רק בלשון הקודש, ומביאה הגמרא מקור לכך, **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר לענין ברכת כהנים **"כֹּה תְבָרְכוּ** את בני ישראל", ויש ללמוד מכך שברכת כהנים היא דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.** מבררת הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר** שיש לברך **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אוֹ אֵינוֹ** – אולי אין זו כוונת הכתוב **אֶלָּא** שיברכו **בְּכָל לָשׁוֹן.** ומבארת הברייתא, שיש ללמוד זאת בגזירה שוה 'ברכה ברכה', **נֶאֱמַר כָּאן** בברכת כהנים **'כֹּה תְבָרְכוּ', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** לגבי ברכות הר גריזים **'אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם', מַה לְּהַלָּן** בהר גריזים הברכה היא דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן** ברכת כהנים היא דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** דין זה **אֵינוֹ צָרִיךְ** להלמד בגזירה שוה, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר 'כֹּה'** תברכו, ומשמעות תיבת 'כה' שאין יוצאים ידי חובה **עַד שֶׁיֹּאמְרוּ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה.**

מביאה הגמרא ברייתות נוספות בהלכות ברכת כהנים, **תַּנְיָא אִידָךְ,** שיש ללמוד מהפסוק **"כֹּה תְבָרְכוּ** את בני ישראל", שברכת כהנים נאמרת דווקא **בַּעֲמִידָה. מבררת הברייתא, אַתָּה אוֹמֵר** שיש לברך **בַּעֲמִידָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בִּישִׁיבָה,** אלא לומדים זאת בגזירה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** בברכת כהנים לשון ברכה **'כֹּה תְבָרְכוּ', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בברכות הר גריזים לשון ברכה **'אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ', מַה לְּהַלָּן** בברכות הר גריזים יש לאומרם **בַּעֲמִידָה,** שהרי כתוב 'יעמדו', **אַף כָּאן** בברכת כהנים היא דווקא **בַּעֲמִידָה. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** שדין זה **אֵינוֹ צָרִיךְ** ללמוד מגזירה שוה זו, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר** "בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי וגו' לעמוד לפני ה' **לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשְׁמוֹ",** ונמצא שהוקש כהן מברך לכהן משרת, **מַה** כהן **מְשָׁרֵת** במקדש צריך לעשות זאת **בַּעֲמִידָה, אַף** כהן **מְבָרֵךְ** צריך להיות **בַּעֲמִידָה.** שואלת הגמרא, **וּמְשָׁרֵת גּוּפֵיהּ מְנָלָן** שצריך לעמוד, עונה הגמרא, **דִּכְתִיב 'לַעֲמֹד לְשָׁרֵת'.**

תַּנְיָא אִידָךְ, שיש ללמוד מהפסוק **'כֹּה תְבָרְכוּ'** שברכת כהנים נאמרת **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם** – תוך כדי הגבהת ידים. מבררת הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, אוֹ** שמא **אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁלֹּא בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם,** אלא לומדים זאת מגזירה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** בברכת כהנים **'כֹּה תְבָרְכוּ', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם",** ויש ללמוד מכך, **מַה לְּהַלָּן** ברכתו של אהרן היתה **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, אַף כָּאן** ברכת כהנים היא **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם.**

מביאה הגמרא, **קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹנָתָן** התנא, שיש לפרוך גזירה שוה זו, **אִי מַה לְּהַלָּן** – ברכתו של אהרן דין הוא שתהיה בנשיאת כפים, משום שיש בה שלוש חומרות נוספות, שהיתה ברכת **כֹּהֵן גָּדוֹל, וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ** היה, **וַעֲבוֹדַת** קרבנות **צִבּוּר** עבד, **אַף כָּאן** אין לך לרבות לנשיאת כפים אלא כשיש את שלושת החומרות, **כֹּהֵן גָּדוֹל וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ וַעֲבוֹדַת צִיבּוּר.** ומחמת קושיה זו **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** שדין זה **אֵינוֹ צָרִיךְ** להלמד מגזירה שוה אלא מהיקש, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר** על כהן גדול, "כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמוד לשרת וגו' **הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים",** מקיש **בָּנָיו** הכהנים ההדיוטים, **לוֹ** – לכהן גדול, **מָה הוּא** מברך את העם **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם,** כמו שכתוב "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם", **אַף בָּנָיו** – כהנים הדיוטים, מברכים **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, וּכְתִיב 'כָּל הַיָּמִים'** לרבות שאר ימים שאינם ראש חודש, ועבודת יחיד. ולמרות שלא הוזכרה ברכת כהנים בפסוק זה, הלא **וְאִיתְּקַשׁ** לעיל **בְּרָכָה לְשֵׁירוּת,** ונמצא שהוקשו כהן גדול לכהן הדיוט גם לענין ברכת כהנים.

וְתַנְיָא אִידָךְ, שכוונת הכתוב **"כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"** היא, שברכת כהנים נאמרת **בְּשֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ** – יו"ד ה"א וא"ו ה"א. מבררת הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר בְּשֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּכִינּוּי** – שם אדנות, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי',** ומשמע **'שְׁמִי' הַמְיוּחָד לִי** שהוא שם המפורש. **יָכוֹל** נאמר **שֶׁאַף בַּגְּבוּלִין** כֵּן יברכו בשם המפורש, יש לדחות, **שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן** בברכת כהנים **'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** על בית המקדש **'לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם',** ויש ללמוד בגזירה שוה 'שימה שימה', **מַה לְּהַלָּן** מדובר **בְּבֵית הַבְּחִירָה, אַף כָּאן** – לענין ברכת כהנים, דווקא **בְּבֵית הַבְּחִירָה** יש לברך בשם המפורש. **רַבִּי יֹאשִׁיָּה אוֹמֵר,** שדין זה **אֵינוֹ צָרִיךְ** להלמד מגזירה שוה, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ",** ויש להקשות **'בְּכָל מָקוֹם' סָלְקָא דַּעְתָּךְ,** וכי בכל מקום מותר להזכיר שם המפורש. **אֶלָּא** בהכרח **שִׁמְקָרָא זֶה מְסוֹרָם** – מהופך **הוּא,** וכוונתו **'בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ** – שהשכינה שורה, **שָׁם אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי** – שם תזכיר את שם המפורש, **וְהֵיכָן** מתקיים **'אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ'** – שהשכינה שורה, רק **בְּבֵית הַבְּחִירָה,** ולכן רק **שָׁם 'אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי'** המפורש **בְּבֵית הַבְּחִירָה.**

תַּנְיָא אִידָךְ, לדרוש מהפסוק **"כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אֵין לִי אֶלָּא** שצריך לברך את **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,** אך **גֵּרִים, נָשִׁים, וַעֲבָדִים מְשׁוּחְרָרִים** שאינם בכלל 'בני ישראל' **מַנַּיִן** שגם אותם צריך לברך, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אָמוֹר לָהֶם'** שמשמע **לְכוּלְּהוּ.**

תַּנְיָא אִידָךְ, שכוונת הכתוב **'כֹּה תְבָרְכוּ',** שבשעת ברכת כהנים יהיו **הַפָּנִים** של ישראל **כְּנֶגֶד הַפָּנִים** של הכהנים. מבררת הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא** אפילו כשה**פָּנִים** של הכהנים **כְּנֶגֶד עוֹרֶף** ישראל, שאין הציבור צריכים להסב פניהם לצד הכהנים. **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אָמוֹר לָהֶם', כְּאָדָם הָאוֹמֵר לְחֲבֵירוֹ** דבר, שפניהם זה מול זה.

תַּנְיָא אִידָךְ, שכוונת הכתוב **'כֹּה תְבָרְכוּ'** שיש לכהנים לברך **בְּקוֹל רָם.** מבררת הברייתא, **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא** אפילו **בְּלַחַשׁ, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אָמוֹר לָהֶם',** משמע **כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ** – שיהיה שומע.

אָמַר אַבָּיֵי, נָקְטִינַן – מסורת בידינו **שֶׁלְּשְׁנַיִם** – לשני כהנים או יותר, **קוֹרֵא** השליח ציבור לאחר ברכת הודאה **'כֹּהֲנִים',** כדי שיסובבו פניהם ויברכו את העם, **וּלְאֶחָד** – אך אם יש רק כהן אחד, השליח ציבור **אֵינוֹ קוֹרֵא** לו **'כֹּהֵן',** משום שהמקור לכך שצריך לקרוא להם הוא ממה **שֶׁנֶּאֱמַר 'אָמוֹר לָהֶם'** שיברכו, ומזה שכתוב לשון רבים משמע שדווקא **לִשְׁנַיִם** צריך לומר. **וְאָמַר רַב חִסְדָּא, נָקְטִינַן** שרק שליח ציבור **כֹּהֵן קוֹרֵא 'כֹּהֲנִים', וְאֵין** שליח ציבור **יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא 'כֹּהֲנִים',** שֶׁנֶּאֱמַר **'אָמוֹר לָהֶם'** שיברכו, ומשמע **שֶׁאֲמִירָה** זו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לח עמוד א

רש"י

כִּכְתָבוֹ. בְּיוֹ"ד ה"י: **בְּכִנּוּיוֹ.** בְּאָל"ף דָּל"ת: **כְּנֶגֶד כִּתְפוֹתֵיהֶם.** מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם כְּדַאֲמְרִי' בְּבְרֵיְיתָא בְּגִמָּרָא: **וּבַמִּקְדָּשׁ.** לְמַעְלָה מֵרָאשֵׁיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁמְּבָרְכִין אֶת הָעָם בְּשֵׁם הַמְפוֹרָשׁ וּשְׁכִינָה לְמַעְלָה מִקִּשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם: שֶׁאֵין מַגְבִּיהַּ לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ אֶת יָדָיו. מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם כָּתוּב עָלָיו: **גמ'.** בְּנִשִּׂיאוּת כַּפַּיִם. שֶׁיַּגְבִּיהוּ אֶת יָדֵיהֶם: קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹנָתָן. אֲהַדַּר גְּזֵרָה שָׁוָה, אִי בְּגוּ"ש יְלַפֵּתְ לֵהּ אֵיכָא לְמִיפְרַךְ מַה לְּמִלּוּאִים שֶׁכֵּן קָרְבַּן צִבּוּר בִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ט) וַיַּרֶד מֵעֲשׂוֹת הַחַטָּאת וְהָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים, וְכֵלָּן שֶׁל צִבּוּר בִּכְתִיב קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים וְגוֹ', וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ הָוֶה בִּכְתִיב בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים וְגוֹ' (שְׁמוֹת מ), וְהוּא הָיָה יוֹם שְׁמִינִי לְמִלּוּאִים כִּדְתַנְיָא בְּסֵדֶר עוֹלָם אוֹתוֹ הַיּוֹם נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת: **ר' נָתָן אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ.** מִשּׁוּם דְּפַרְכָא לֵיהּ גּוּ"ש מַיְיתֵי לֵיהּ בְּהֶקֵּשָׁא: **אַף בָּנָיו בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם.** וְלֹא תִּיקְשֵׁי תּוּ שֶׁכֵּן כ"ג, דְּאֵין מְשִׁיבִין עַל הַהֶקֵּשׁ: **וּכְתִיב כָּל הַיָּמִים.** וְלֹא תִּיקְשֵׁי לָךְ תּוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְעֲבוֹדַת צִבּוּר: **וְאִיתְּקַשׁ בְּרָכָה לְשִׁירוּת.** כְּלוֹמַר וְאע"ג דְּבֵהּאי קְרָאי לָאו בְּרָכָה כְּתִיבָא אֶלָּא שִׁרוּת, לְעָמוֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים, אִיתְּקוּשׁ בְּרָכָה וְשִׁרוּת בִּקְרָא אַחֲרִינָא בְּדַאֲמְרִי' לְעִיל לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשִׁמוֹ: **בְּשֵׁם הַמְיֻחָד. בְּכָל הַמָּקוֹם ס"ד.** וְכִי בְּכָל מָקוֹם שֵׁם הַמְיֻחָד נִזְכָּר, הַכְּתִיב (שְׁמוֹת ג) זֶה שְׁמִי וְזֶה זִכְרִי לֹא בְּשִׁבְאֲנִי נִכְתַּב אֲנִי נִקְרָא (פְּסָחִים קוּף ב.), וְעוֹד וְכִי בְּכָל מָקוֹם שְׁכִינָה בָּאָה וְשׁוֹרָה דִּכְתִיב אֶבָא אֵלֶיךָ וְהוּא לֹא יָחֵד מָקוֹם לְהַזְכָּרַת הַשֵּׁם: **מְסוֹרָם הוּא.** מְהֻפָּךְ, בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶבָא אֵלֶיךָ בְּאֹהֶל מוֹעֵד שֶׁבַּמִּדְבָּר וּבְשִׁילֹה וּבְבֵית עוֹלָמִים: **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֶפְלוּ פָּנִים כְּנֶגֶד עֹרֶף.** שֶׁאֵין הַצִּבּוּר צְרִיכִין לְהָסֵב פְּנֵיהֶם לְצַד הַכֹּהֲנִים: **לִשְׁנַיִם קוֹרֵא כֹּהֲנִים.** כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁנֵי כֹּהֲנִים לְבָרֵךְ, שְׁלִיחַ צִבּוּר כְּשֶׁגָּמַר בְּרִכַּת הוֹדָאָה קוֹרֵא אוֹתָן כֹּהֲנִים וְדֵן הוֹפְכִין פְּנֵיהֶן שֶׁהָיוּ הֲפוּכִין לְצַד הַתֵּבָה לְהִתְפַּלֵּל, דְּהָא אַמְרִינָן לְקַמָּן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה זוֹ כו': **אָמוּר לָהֶם.** מִקְרָא דְּלָהֶם נִפְקָא לָן שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר מַזְהִיר אוֹתָן לְבָרֵךְ: **כֹּהֵן קוֹרֵא כֹּהֲנִים.** אם שְׁלִיחַ צִבּוּר כֹּהֵן הוּא קוֹרֵא וּמַזְהִיר אֶת חֲבֵרָיו הָעוֹמְדִים לְפָנָיו לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם וּלְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאִם יִשְׂרָאֵל הוּא אֵינוֹ קוֹרֵא כֹּהֲנִים: משלהם

תוספות

ונאמר להלן אלה יעמדו לברך. תימה אדרבה אימא ונאמר להלן ואבלת ושבעת וברכת מה להלן בכל לשון כדאמר לעיל (קף נ.) וי"ל דמסתברא ליה טפי למילף ברכת כהנים מברכת הר גריזים דשתיהן מפורש בתורה דהברכות עצמן נמי מפורשות שהיה היפך הקללות המפורשות ארור האיש לברכה אבל לשון ברכת המזון אינה מפורשת בתורה:

ורבי יהודה אומר הרי הוא אומר כה. אבל לרבנן לא משמע להו עיכובא כה אלא בכה:

קשיא ליה לר' יונתן. אינו לשון הברייתא אלא לשון פי' הגמרא וה"ג לה בסיפרי ר' יונתן אומר אי מה להלן וכו': **וכתיב** כל הימים. תימה אבתי עבודת יחיד מהיכא לן דאיתרבי דאיכא נשיאות כפים והא בכל הימים איכא נמי עבודת צבור כגון תמיד ונראה דודאי לדברי הכל אימעיט עבודת יחיד מנשיאות כפים ור' יונתן נמי אגב שיטפיה נקט ליה ולא הוה נשיאות כפים בכל יום אלא בעבודת תמיד כדתנן בפ"ה דסדר תמיד (קף נט:) דלאחר שנתנו איברים על גבי כבש ומלחום ירדו ובאו להן ללשכת הגזית אמר להן הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו קראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים והוא הדין במוספין ובתמיד של בין הערבים:

ואיתקש ברכה לשירות. לעיל קאי דקאמר מקיש בניו לו אימא לענין שירות דוקא איתקוש להכי קאמר כיון דאיתקוש לשירות הוא הדין לברכה דהא איתקוש ברכה לשירות: **או** אינו אלא בכינוי. רבינו הלל פי' בספרי בכינוי כגון אל אלהים צבאות ולא מסתבר דהיכי תיסק אדעתא לשבושי קרא למימר יברכך אלהים במקום שם בן ארבע אותיות אלא בכינוי יש לומר בקריאתו באל"ף דל"ת: **הרי** הוא אומר בכל המקום אשר אבא אליך וברכתיך. הכי תני בספרי בכל מקום אשר אני נגלה שם תהא מזכיר את שמי והיינו דקמתמה הכא בכל מקום ס"ד וכי בכל מקום אשר אני מצוה שמי להזכיר דהיינו אפילו בגבולין תברכו דבכל מקום אשר אבא אליך משמע אני בעצמי שיהא שם גילוי שכינה אלא מקרא מסורס הוא בכל מקום אשר אבא אליך שאני נגלה שם שם אני מצוך להזכיר שמי המיוחד לי והיינו דוקא בבית הבחירה והיינו דקתני בספרי בכל מקום אשר אני נגלה שם תהא מזכיר את שמי ונראה דמזה הטעם נמנעו כהנים לברך בשם המיוחד משמת שמעון הצדיק כדאמרי' בפרק טרף בקלפי (יומא קף לט:) לפי שלא זכו שוב לגילוי שכינה ונראה לר"י כהן שבירך ברכת כהנים בישיבה לא עשה ולא כלום הואיל ואיתקוש ברכה לשירות וגבי שירות אמר בפ"ב דזבחים (קף כג:) דיושב מחלל עבודה הילכך אף כאן צריך לחזור ולברך מעומד: **או** אינו אלא בלחש. תימה לר"י אנאי לא נפקא לן מיניה מג"ש דברכה ברכה מהר גריזים מה להלן בקול רם אף כאן בקול רם ומצינו למימר דלא איצטריך אלא לר"י דלא יליף ליה מגזירה שוה אלא מכה: **לשנים** קורא כהנים. בירושלמי פרק אין עומדין אמר רב חסדא צריך שיהא החזן ישראל רב נחמן בר יצחק אומר אם היה כהן א'

1 כִּכְתָבוֹ, וּבִמְדִינָה בְּכִנּוּיוֹ, בַּמְּדִינָה כֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת
2 יְדֵיהֶן כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶן, וּבַמִּקְדָּשׁ עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן, חוּץ
3 מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ אֶת יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ.
4 ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף כֹּהֵן גָּדוֹל מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה
5 מִן הַצִּיץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם
6 וַיְבָרֲכֵם": **גמ'** תָּנוּ רַבָּנַן: "כֹּה תְבָרְכוּ" בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.
7 אַתָּה אוֹמֵר בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּכָל לָשׁוֹן?
8 נֶאֱמַר כָּאן "כֹּה תְבָרְכוּ", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "אֵלֶּה יַעַמְדוּ
9 לְבָרֵךְ אֶת הָעָם", מַה לְּהַלָּן בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן
10 בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא
11 אוֹמֵר "כֹּה", עַד שֶׁיֹּאמְרוּ בְּלָשׁוֹן הַזֶּה. תַּנְיָא אִידָּךְ,
12 "כֹּה תְבָרְכוּ" בַּעֲמִידָה. אַתָּה אוֹמֵר בַּעֲמִידָה, אוֹ אֵינוֹ
13 אֶלָּא אֲפִילּוּ בִּישִׁיבָה? נֶאֱמַר כָּאן "כֹּה תְבָרְכוּ" וְנֶאֱמַר
14 לְהַלָּן "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ", מַה לְּהַלָּן בַּעֲמִידָה, אַף כָּאן
15 בַּעֲמִידָה. ר' נָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר
16 "לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשִׁמוֹ", מַה מְּשֻׁרֶת בַּעֲמִידָה, אַף מְבָרֵךְ
17 בַּעֲמִידָה. וּמְשֻׁרֶת גּוּפֵיהּ, מְנָלַן? דִּכְתִיב: "לַעֲמֹד לְשָׁרֵת.
18 תַּנְיָא אִידָּךְ, "כֹּה תְבָרְכוּ" בְּנִשִּׂיאוּת כַּפַּיִם. אַתָּה אוֹמֵר
19 בְּנִשִּׂיאוּת כַּפַּיִם, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁלֹּא בְּנִשִּׂיאוּת כַּפַּיִם?
20 נֶאֱמַר כָּאן "כֹּה תְבָרְכוּ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת
21 יָדָו אֶל הָעָם וַיְבָרֲכֵם", מַה לְּהַלָּן בְּנִשִּׂיאוּת כַּפַּיִם, אַף
22 כָּאן בְּנִשִּׂיאוּת כַּפַּיִם. קַשְׁיָא לֵיהּ לְר' יוֹנָתָן: אִי מַה לְּהַלָּן
23 כֹּהֵן גָּדוֹל וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ וַעֲבוֹדַת צִבּוּר, אַף כָּאן כֹּהֵן גָּדוֹל
24 וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ וַעֲבוֹדַת צִיבּוּר?! ר' נָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ,
25 הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים", מַקִּישׁ בָּנָיו
26 לוֹ; מַה הוּא בְּנִשִּׂיאוּת כַּפַּיִם, אַף בָּנָיו בְּנִשִּׂיאוּת כַּפַּיִם,
27 וּכְתִיב "כָּל הַיָּמִים", וְאִיתְּקַשׁ בְּרָכָה לְשִׁירוּת. וְתַנְיָא
28 אִידָּךְ "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" בַּשֵּׁם הַמְפוֹרָשׁ.
29 אַתָּה אוֹמֵר בַּשֵּׁם הַמְפוֹרָשׁ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּכִינּוּי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי", שְׁמִי הַמְיוּחָד
30 לִי. יָכוֹל אַף בַּגְּבוּלִין כֵּן? נֶאֱמַר כָּאן "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם", מַה
31 לְהַלָּן בֵּית הַבְּחִירָה, אַף כָּאן בְּבֵית הַבְּחִירָה. ר' יאשִׁיָּה אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "בְּכָל
32 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ", בְּכָל מָקוֹם, סָלְקָא דַּעְתָּךְ. אֶלָּא מִקְּרָא זֶה מְסוֹרָם
33 הוּא, בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ שָׁם אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי, וְהֵיכָן אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ
34 בְּבֵית הַבְּחִירָה, שָׁם אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי בְּבֵית הַבְּחִירָה. תַּנְיָא אִידָּךְ: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל",
35 אֵין לִי אֶלָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. גֵּרִים, נָשִׁים וַעֲבָדִים מְשׁוּחְרָרִים מַנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "אָמוֹר לָהֶם"
36 לְכוּלְּהוּ. תַּנְיָא אִידָּךְ: "כֹּה תְבָרְכוּ" פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים. אַתָּה אוֹמֵר פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא
37 פָּנִים כְּנֶגֶד עֹרֶף? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אָמוֹר לָהֶם" כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ. תַּנְיָא אִידָּךְ: "כֹּה תְבָרְכוּ"
38 בְּקוֹל רָם. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּלַחַשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אָמוֹר לָהֶם" כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ. אָמַר אַבָּיֵי:
39 נָקְטִינַן, לִשְׁנַיִם קוֹרֵא "כֹּהֲנִים", וּלְאֶחָד אֵינוֹ קוֹרֵא "כֹּהֵן", שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" לִשְׁנַיִם. וְאָמַר רַב
40 חִסְדָּא: נָקְטִינַן, כֹּהֵן קוֹרֵא "כֹּהֲנִים", וְאֵין יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא "כֹּהֲנִים", שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" אֲמִירָה
משלהם

אומר כהן שנים אומר כהנים אמר רב חסדא אפי' כהן קורא כהנים שאין קורא כהנים אלא לאותו השבט:

כל

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לח עמוד ב

רש"י

כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה. ירושלמי במסכת נזיר פרק כהן גדול מהו שיטמא אדם לנשיאת כפים אחוי דר' אבא בר כהן אמר קמיה ר' יוסי בשם ר' אחא מטמא כהן לנשיאת כפים שמע ר' אחא ואמר אנא לא אמרי ליה כלום חזר ואמר או דילמא לא שמע מיניה אלא כיון דאמר ר' יהודה בר פזי בשם ר"א כל כהן שעמד בבהכ"נ ואינו נושא את כפיו עובר בעשה וסבר למימר שמצות עשה דוחה למצות ל"ת אמר אנא לא אמרית ליה אייתוניה ואנא מלקי ליה (ר' אבוהה הוי יתיב ומתני בבי כנישתא דקיסרין והוי תמן מיתנא ואתא עונתא דנשיאת כפים ולא שאלון ליה) אתא עונתא דמיצליא ושאלון ליה אמר להון על נשיאות כפים לא שאילתון לי ועל מיצלא אתון שאלון כד שמעון כן הוה כל חד וחד מנהון משמט

גרמיה וערק:

הא דסליק לפרקים. ה"ה אי לא סליק אלא דמחזיק נפשיה ע"י מתנות כהונה כמו שאמר בפרק הזורע (חולין קף קנב.) אמר אביי מריש הוה חטיפנא מתנתא וכו' עד משקל נמי לא שקילנא לבר ממעלי יומא דכיפורי לאחזוקי נפשי בכהני ולפרוס ידיה אנסי ליה עידניה: **הא** דאניסיה הא דלא אניסיה. בסוף מסכת ר"ה (קף לה.) אמרי' דדוקא הני שבשדות אניסיה אבל הני דקיימי במתא לא אניסיה:

מחיצה מאי. י"ל דדוקא בדלא אניסיה קמבעיא ליה אבל בדאניסיה פשיטא דמי גרע מאחיהם שבשדות וא"ת אי לא אניסיה אמאי עדיפי מעם שאחורי הכהנים בלא הפסק מחיצה י"ל עם שאחורי הכהנים מראין בעצמן כאילו אין הברכה חשובה בעיניהם דכתיב אמור להם פנים כנגד פנים והן עומדים אחורי ערוף אבל בהפסק מחיצה כיון דלא קיימי אחורי ערוף לאו מילתא היא דלא חזינן דקפיד קרא בהכי. מההיא דסוף מס' ר"ה (קף לה.) משמע דה"ה לתפלה והכי משמע נמי בפרק ביצד צולין (פסחים קף פה:) דתנן אבר שיצא מקצתו לחוץ מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ אמר רב וכן לתפלה ופליגא דר' יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אפי' מחיצה וכו' מדקא פשיט סתמא דגמ' ממילת' דריב"ל ש"מ

תוספות

מִשֶּׁלָּהֶם תְּהֵא. אַזְהָרָה זוֹ הַכֹּהֲנִים יַזְהִירוּ: וְשָׂמוּ **אֶת שְׁמִי**. תְּלָה הַכָּתוּב הַדָּבָר בָּהֶן לְהִיוֹת בְּרָכָה זוֹ שִׁימַת שְׁמוֹ עַל עַמּוֹ, וְלֹא עַשָּׂאָה צֹרֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא מָקוֹם: **וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ**. דְּאֵלוּ וְאֲנִי אֲבָרְכָם אִישְׂרָאֵל קָאֵי כר"ע דְּאָמַר בְּאֵלּוּ טְרֵפוֹת (חֻלִּין קף מט.) לְמִדְנוּ בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל מִפֵּי כֹּהֲנִים, מִפֵּי הַגְּבוּרָה לֹא לְמִדְנוּ, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וַאֲנִי אֲבָרְכֵם הֲוֵי אוֹמֵר הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִים אֶת יִשְׂרָאֵל וְהַקָּבָּ"ה מְסַכִּים עַל יָדָם: **לְפָרָקִים**. בְּחֻגִּים וּבְמוֹעֲדִים: **שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה בַּעֲבוֹדָה**. קֹדֶם שֶׁיְּסַיֵּם שְׁלִיחַ צִבּוּר רֵצֹה צָרִיךְ לַעֲלוֹת עַל הַדּוּכָן; **וַיָּרֵד מֵעֲשׂוֹת**. אֵלְּמָא בְּעוֹד עֲבוֹדָה בְּיָדוֹ בָּרַךְ וואח"כ וַיֵּרֶד מֵעֲשׂוֹת, אֵלְּמָא הַשְּׁתָּא הוּא דְּגָמַר: **מִעִקָּרָא הֲוֵי עִקְרֵי כַּרְעֵיהוּ**. מִמְּקוֹמָן בַּעֲבוֹדָה, אֲבָל רְחוֹק הָיָה מִקּוֹמָן מִן הַדּוּכָן וְלֹא מִטּוּ עַד דְּגָמְרָה בְּרִכַּת הָעֲבוֹדָה: **וּתְנַן נַמִּי**. בְּבְרָכוֹת, אִם הִבְטִיחָתוּ כו'. רִישָׁא הָכִי אִיתָא, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה לֹא יַעֲנֶה אָמֵן אַחַר הַכֹּהֲנִים מִפְּנֵי הַטִּרּוּף, וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֵן אֶלָּא הוּא לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו שֶׁלֹּא תִּטְרַף דַּעְתּוֹ בְּשׁוּבוֹ לִתְפִלָּתוֹ וְלֹא יֵדַע לְהַתְחִיל מֵיָּד בְּשִׂים שָׁלוֹם, וְאִם הִבְטִיחָתוּ שֶׁהוּא מְלֻמָּד בְּדָבָר וְלֹא תִּטְרַף דַּעְתּוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ: **רַשַּׁאי**. לְשָׂא אֶת כַּפָּיו: **וְהָא לֹא עֲלָה בַּעֲבוֹדָה**. אֶלָּא דְּעָקַר פּוּרְתָּא, וש"מ סְגִי בְּהָכִי שֶׁעוֹקֵר מְעַט רַגְלָיו לֵילֵךְ לְצַד הַדּוּכָן בַּעֲבוֹדָה: **לְבָרֵךְ**. בהמ"ז: **לְטוֹב עַיִן**. מְגִיאַי בְּצַע וְגוּמְלֵי חֶסֶד בְּמְמוֹנָן: **מַכִּירִין בְּצָרֵי עַיִן**. וְאֵין אוֹכְלִים מִשֶּׁלָּהֶם: **כִּי חִנָּם מִזֹּרָה הָרֶשֶׁת**. לְעִיל מְגִיאָה מִשְּׁתָּעֵי בְּצָרֵי עַיִן, וְאָרְבָה לְדָם וְגו' כָּל הוֹן יָקָר נִמְצָא וְגו' כִּי חִנָּם מִזֹּרָה הָרֶשֶׁת, לְשׁוֹן זְרִיָּה עַל גְּוִיָּה גְּפָרִית, כָּף דְּרִכָּם שֶׁל צַיָּדִים לִזְרוֹת חִטִּים וּשְׂעוֹרִים בְּרִשְׁתָּם כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ הָעוֹפוֹת לֶאֱכוֹל, וְאֵלּוּ צָרֵי הָעַיִן חִנָּם מְאַבְּדִין מְזוֹנוֹת שֶׁזּוֹרִין בְּרִשְׁתָּם בְּעִינֵי כָּל בַּעַל כְּנָף, שֶׁאַף הֵן מַכִּירִין בָּהֶן וְאֵין נֶהֱנִין מִמְּזוֹנוֹתֵיהֶן: **כִּי כְּמוֹ שַׁעַר בְּנַפְשׁוֹ**. שַׁעַר זֶה עַל קְרָבֵנוּ לְשׁוֹן פָּעַל הוּא, וּנְקֻדָּתוֹ מוּכְחֶת עָלָיו, שֶׁהֵצִיץ קָמֶץ וְהֵצִיץ פָּתַח וְטַעְמוֹ לְמִשְׁקָל, כְּאִלּוּ זֶה הָאוֹכֵל מֵרַע וְהִשְׂעִיר בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל צַר עַיִן, וְכָךְ הוּא לְשׁוֹן כְּתִבְאָנִים הַשּׁוֹעֲרִים (יְחֶזְקֵאל כנ). וּמִנְּתָם בֶּן קְרוּחַ פְּרֹשׁוּ לְשׁוֹן שְׁעוּר, תְּמִיד הוּא מִשְׁעָר כְּמָה יֹאבַד זֶה וְעַד מָתַי: **וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת**. כְּלוֹמַר לְמִזּוֹנוֹת הַצְּרָךְ וְלֹא הָיָה לוֹ, וְרָאָה אֶחָד נוֹשֵׂא מְזוֹנוֹת וּבָא לְחָטְפָם מִמֶּנּוּ לְאָנֹס רֵעֲבוֹן, וְעָמַד זֶה עָלָיו וְהָרָגוּ: **בְּלֹא לְוָיָה**. חֲבוּרָה שֶׁיֵּלֵךְ עִמָּהֶם: **שֶׁבַּשָּׂדוֹת**. דְּאִנִּיסִי בְּמְלֹאכְתָּן וְאֵין יְכוֹלִין לְבֹא: **דְּלֹא אֲנִיסִי**. הָעוֹמְדִין בְּבהכ"נ אַחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים לֹא אֲנִיסִי, אֶלָּא שֶׁאֵינָן הַבְּרָכָה חֲשׁוּבָה עֲלֵיהֶם לַעֲקוֹר רַגְלֵיהֶם וְלָבֹא לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים לְהִיוֹת מִתְבָּרְכִים פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים כְּדַת, הִלְכָּךְ אֵינָם בְּכְלַל בְּרָכָה, כְּדַאֲמְרִי' כֹּה תְּבָרְכוּ פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים: **מַכִּירְתָּא דְּשִׂחוֹרֵי**. לְשׁוֹן בִּירָה, שְׁחוֹרֵי מְקוֹם: **אִישְׁתִּיר בֵּי עֲשָׂרָה**. מִקְצָתָן עוֹלִין לְדוּכָן וְהַעֲשָׂרָה עוֹנִין אָמֵן. לֹא אִישְׁתִּיר בֵּי עֲשָׂרָה, לֹא חָשִׁיב לְבְרָכָה לְחוֹדֵיהוּ, הִלְכָּךְ כֻּלָּן עוֹלִין וּמְבָרְכִין לְאַחֵיהֶם שֶׁבַּשָּׂדוֹת: **אֲרִיכֵי כְּאַפֵּי גּוּצֵי לֹא מַפְסְקֵי**. בֵּין כֹּהֲנִים מְהֵיוֹת בִּכְלַל בְּרָכָה, דְּאִם כֵּן אֵין לְדָבָר סוֹף:

1 מִשֶּׁלָּהֶם תְּהֵא. וְהִילְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּאַבַּיֵּי וְלֵית הִילְכְתָא
2 כְּוָותֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא: (סימן מתאו"ה לברכ"ה דוכ"ן
3 בעבוד"ה כו'ם מכי"ר נהנ"ה בעגל"ה): אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ
4 בֶּן לֵוִי: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לְבִרְכַּת
5 כֹּהֲנִים? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי
6 אֲבָרְכֵם". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁמְּבָרֵךְ
7 מִתְּבָרֵךְ, וְשֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ אֵין מִתְּבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲבָרְכָה
8 מְבָרְכֶיךָ". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ
9 עוֹלֶה לַדּוּכָן, עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה עֲשֵׂה: "כֹּה תְבָרְכוּ" "אָמוֹר
10 לָהֶם" "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי". רַב אָמַר: חוּשְׁשִׁין שֶׁמָּא בֶּן
11 גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא. וְלָא פְּלִיגִי, הָא דְּסָלִיק
12 לִפְרָקִים, הָא דְּלָא סָלִיק לִפְרָקִים. וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן
13 לֵוִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה בַּעֲבוֹדָה, שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה,
14 שֶׁנֶּאֱמַר: "יַנִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָו אֶל הָעָם וַיְבָרֲכֵם וַיֵּרֶד
15 מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים" מַה לְּהַלָּן בַּעֲבוֹדָה,
16 אַף כָּאן בַּעֲבוֹדָה. אִינִי? וְהָא ר' אַמִּי וְר' אַסִּי סָלְקִין?
17 ר' אַמִּי וְר' אַסִּי מֵעִיקָּרָא הָווּ עָקְרֵי כַּרְעֵיהוּ, מִמְּטָא
18 לֹא הֲוָה מְטוּ הָתָם, וְכִדְתָנֵי ר' אוֹשַׁעְיָא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא
19 שֶׁלֹּא עָקַר אֶת רַגְלָיו, אֲבָל עָקַר אֶת רַגְלָיו עוֹלֶה. וּתְנַן
20 נַמִּי אִם הִבְטַחְתּוֹ שֶׁנּוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ,
21 רַשַּׁאי. וְהֵיינוּ בָּהּ: הָא לֹא עָקַר? אֶלָּא דְּנָד פּוּרְתָּא,
22 הָכָא נַמִּי דְּעָקַר פּוּרְתָּא. וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין
23 נוֹתְנִין כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְבָרֵךְ אֶלָּא לְטוֹב עַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר:
24 "טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ כִּי נָתַן מִלַּחְמוֹ לַדָּל" אַל תִּקְרֵי
25 "יְבוֹרָךְ" אֶלָּא "יְבֹרַךְ". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִנַּיִן
26 שֶׁאֲפִילּוּ עוֹפוֹת מַכִּירִין בְּצָרֵי הָעַיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חִנָּם
27 מִזֹּרָה הָרֶשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל כָּנָף". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ
28 בֶּן לֵוִי: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִצָּרֵי הָעַיִן עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר:
29 "אַל תִּלְחַם אֶת לֶחֶם רַע עָיִן כִּי כְּמוֹ שָׁעַר בְּנַפְשׁוֹ כֵּן
30 הוּא אֱכוֹל וּשְׁתֵה יֹאמַר לָךְ". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר:
31 עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, "אַל תִּלְחַם", "וְאַל תִּתְאָו". וְאָמַר
32 ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֵין עֶגְלָה עֲרוּפָה בָּאָה אֶלָּא בִּשְׁבִיל
33 צָרֵי הָעַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה" וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁזִּקְנֵי
34 בֵּית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם, אֶלָּא לֹא בָא לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ, וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ. לֹא בָא
35 לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת, לֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה. אָמַר אַדָּא אָמַר ר' שַׁמְלַאי:
36 בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכּוּלָּהּ כֹּהֲנִים, כּוּלָּן עוֹלִין לַדּוּכָן. לְמִי מְבָרְכִין? אָמַר ר' זֵירָא: לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּשָּׂדוֹת.
37 אִינִי? וְהָתָנֵי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַב מְנְיָמִין בַּר חִיָּא: עָם שֶׁאַחוֹרֵי כֹּהֲנִים אֵינָן בִּכְלַל בְּרָכָה! לָא
38 קַשְׁיָא, הָא דַּאֲנִיסֵי, הָא דְּלָא אֲנִיסֵי. וְהָתָנֵי רַב שִׁימִי מִבִּירְתָּא דְּשִׂיחוֹרֵי, בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכּוּלָּהּ
39 כֹּהֲנִים, מִקְצָתָן עוֹלִין, וּמִקְצָתָן עוֹנִין "אָמֵן"! לָא קַשְׁיָא, הָא דְּאִישְׁתַּיֵּיר בֵּי עֲשָׂרָה, הָא לֹא
40 אִשְׁתַּיֵּיר בֵּי עֲשָׂרָה. גּוּפָא, תָּנָא אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַב מְנְיָמִין בַּר חִיָּא: עָם שֶׁאַחוֹרֵי כֹּהֲנִים, אֵינָן בִּכְלַל בְּרָכָה. פְּשִׁיטָא: אֲרִיכֵי בְּאַפֵּי
41 גּוּצֵי לָא מַפְסְקֵי, תֵּיבָה לֹא מַפְסְקָא, מְחִיצָה מַאי? תָּא שְׁמַע אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אֲפִילּוּ מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל אֵינָהּ מַפְסֶקֶת
42 בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. אִיבַּעְיָא לְהוּ, צְדָדִין מַהוּ? אָמַר אַבָּא מָר בַּר רַב אַשִׁי: תָּא שְׁמַע, דִּתְנַן: נִתְכַּוֵּון לְהַזּוֹת לְפָנָיו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לח עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מִשֶּׁלָּהֶם – משל הכהנים **תְּהֵא.** פוסקת הגמרא, **וְהִילְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּאַבָּיֵי**, שלשני כהנים קוראים 'כהנים', ולכהן יחיד אין קוראים 'כהן', **וְלֵית הִילְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא,** אלא גם שליח ציבור ישראל קורא 'כהנים'.

(**סִימָן** למאמריו של רבי יהושע בן לוי שבהמשך, **מִתְאַוֶּ"ה לִבְרָכָ"ה, דּוּכָ"ן בַּעֲבוֹדָ"ה, כּוֹ"ם מַכִּי"ר, נֶהֱנֶ"ה בְּעֶגְלָ"ה**).

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בביכול **מִתְאַוֶּה לִבְרָכַת כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם"** – ונמצא שתלה ה' שימת שמו על בני ישראל בברכת הכהנים, ובכך החשיבה כצורכו, ולא כצורך ישראל.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁמְּבָרֵךְ ברכת כהנים **מִתְבָּרֵךְ, וְשֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ אֵין מִתְבָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ'** – שהמברך את ישראל מתברך.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן כשקוראים לו לעלות, **עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה** מצוות **עֲשֵׂה,** ששלשה פעמים הזהירה התורה לברך את ישראל, **'כֹּה תְבָרְכוּ' 'אָמוֹר לָהֶם' 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי'. רַב אָמַר,** שחוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בֶּן גֵּרוּשָׁה **אוֹ** בֶּן חֲלוּצָה **הוּא** – וכהן פסול הוא, ולכן אינו עולה לדוכן. מבארת הגמרא **וְלֹא** רבי יהושע בן לוי, **הָא** שמשמע מדברי רבי יהושע בן לוי שאינו נפסל מלעלות לדוכן, מדובר **דְּסָלִיק לִפְרָקִים** – שעולה לדוכן בחגים ובמועדים, ובכך מחזיק עצמו לכהן, **הָא** שאמר רב שחוששים שהוא בן גרושה, הוא באופן **דְּלֹא סָלִיק** לדוכן אפילו **לִפְרָקִים.**

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לדוכן **בַּעֲבוֹדָה** – קודם שיסיים שליח ציבור ברכת 'רצה', **שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה** לדוכן, **שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרֲכֵם,** ורק אחר כך **וַיֵּרֶד מֵעֲשׂוֹת הַחַטָּאת וְהָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים",** ונמצא שבעוד עבודה בידו בירך את העם, ויש ללמוד מכך לכל ברכת כהנים, **מַה לְּהַלָּן** – ברכתו של אהרן היתה **בַּעֲבוֹדָה** שבמשכן, **אַף כָּאן** – ברכת כהנים צריכה להיות **בַּעֲבוֹדָה** שבתפילה. מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי כך הדין, **וְהָא רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי סָלְקֵי** – עלו לדוכן לאחר ברכת עבודה. משיבה הגמרא, **שׁרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי מֵעִיקָּרָא** – בזמן ברכת עבודה, **הֲווּ עָקְרֵי כַּרְעֵיהוּ** – עקרו רגליהם ללכת לדוכן, אך מקומם היה רחוק מהדוכן ולכן **מִמְּטָא לֹא הֲוָה מָטוּ הָתָם** – לדוכן, עד לאחר ברכת עבודה. **וְכִדְתָנֵי רַבִּי אוֹשַׁעְיָא** בברייתא, **לֹא שָׁנוּ** שאינו עולה לדוכן **אֶלָּא** כשֶׁלֹּא **עָקַר אֶת רַגְלָיו** בעבודה, **אֲבָל עָקַר אֶת רַגְלָיו** בעבודה לעלות לדוכן, **עוֹלֶה** גם לאחר ברכת עבודה. מביאה הגמרא ראיה נוספת לחילוק זה, **וּתְנַן נָמִי,** ששליח ציבור כהן אינו עולה לדוכן גם אם הוא הכהן היחידי, מפני שחוששים שיתבלבל בתפילתו, אך **אִם הֶכְטַחְתּוֹ** – בטוח הוא בעצמו **שֶׁנּוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ** ללא בלבול, **רַשַּׁאי** לעלות לדוכן. **וַהֲוֵינַן בַּהּ** – הקשינו על דין זה, איך יכול לעלות לדוכן, **הָא לֹא עָקַר** – הרי לא עלה לדוכן בעבודה, **אֶלָּא** שתירצנו שמדובר באופן **דְּנָד** ממקומו בעבודה **פּוּרְתָּא** – לכיוון הדוכן, ומשום כך יכול לעלות לדוכן, ואם כן **הָכָא נָמִי** יש ליישב, שכיון **דְּעָקַר** רגליו **פּוּרְתָּא** בעבודה, יכול לעלות.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין נוֹתְנִין כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְבָרֵךְ ברכת המזון, **אֶלָּא לְטוֹב עַיִן** – שונא בצע וגומל חסד בממונו, **שֶׁנֶּאֱמַר, "טוֹב עַיִן הוּא יְבוֹרָךְ כִּי נָתַן מִלַּחְמוֹ לָדָל", אַל תִּיקְרֵי 'יְבוֹרַךְ', אֶלָּא 'יְבָרֵךְ'** אחרים.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ הָעוֹפוֹת מַכִּירִין בְּצָרֵי הָעַיִן, ואינם אוכלים משלהם, **שֶׁנֶּאֱמַר** על צרי העין, **"כִּי חָנָם מְזוֹרָה הָרֶשֶׁת** – שמפזרים בחינם חיטים על רשתם כדרך הציידים כדי למשוך העופות וללכדם, **בְּעֵינֵי כָל בַּעַל כָּנָף"** – שהעופות רואים שאלו מזונות של צרי עין, ואינם רוצים לאוכלם.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הַנֶּהֱנֶה מִצָּרֵי הָעַיִן עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר "אַל תִּלְחַם – אל תאכל **אֶת לֶחֶם רַע עָיִן וְגוֹ', כִּי** האוכל ממנו **כְּמוֹ שָׂעָר** – באילו שפך מרירות **בְּנַפְשׁוֹ** של צר העין, **כֵּן הוּא** באכילתו, **אֱכוֹל וּשְׁתֵה יֹאמַר** צר העין **לָךְ** ולבו בל עמך" **וְגוֹ'. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר,** שהנהנה מצרי עין **עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין,** א. **אַל תִּלְחַם** את לחם רע עין'. ב. המשך הפסוק, **'וְאַל תִּתְאָו** למטעמותיו'.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין עֶגְלָה עֲרוּפָה בָּאָה אֶלָּא בִּשְׁכִיל לכפר על **צָרֵי הָעַיִן. שֶׁנֶּאֱמַר "וְעָנוּ וְאָמְרוּ** – זקני העיר הקרובה אל החלל, **יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה",** ומבארת המשנה לקמן, **וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁזְּקֵנֵי בֵית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם,** ומדוע הוצרכו לומר כן. **אֶלָּא** כוונת דברידהם היא, **שֹׁלֵא בָּא** הרוג זה **לְיָדֵינוּ וּפִטַּרְנוּהוּ, וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ,** ומבארת הגמרא את דברי המשנה, **שֹׁלֵא בָּא לְיָדֵינוּ וּפִטַּרְנוּהוּ,** היינו **בְּלֹא מְזוֹנוֹת** – שעל ידי כך הוצרך לחטוף ממישהו מזון, והלה הרגו, **וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ,** היינו **בְּלֹא לְוָיָיה** – מבלי חבורה שילך עמם, וממשיך הפסוק "כפר לעמך ישראל", שאם יש איזה צר עין שפטר אותו ללא מזון, בית דין מביאים עגלה זו לכפרה עליו.

הגמרא חוזרת לדון בהלכות נשיאת כפים, **אָמַר אַדָּא אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי, בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכּוּלָּהּ כֹּהֲנִים, כּוּלָּן עוֹלִין לַדּוּכָן.** מבארת הגמרא, **לְמִי מְבָרְכִין** כהנים אלו, **אָמַר רַבִּי זֵירָא,** שמברכים הם **לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּשְּׂדוֹת.** מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי אלו שבשדות מתברכים, **וְהָתְנֵי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַב מְנִימִין בַּר חִיָּיא, הָעָם שֶׁאַחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים אֵינָן בִּכְלָל בְּרָכָה** – משום שאין הכהנים יכולים לראותם, וכל שכן אלו שבשדות. מתרצת הגמרא **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – העם שבשדות הם בכלל ברכה משום **דַּאֲנַסֵי** – שטרודים במלאכתם ואינם יכולים לבוא, **וְהָא** – העם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה משום **דְּלֹא אֲנַסֵי** בכך, שיכולים הם לבוא לפני הכהנים ולהתברך כדין, ומתוך שאינם עושים כן מראים הם שאין הברכה חשובה בעיניהם, ולכך אינם מתברכים.

מקשה הגמרא על דברי רב אדא, **וְהָתְנֵי רַב שִׁימִי מִבִּירְתָּא דִּשְׁיחוֹרִי, בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכּוּלָּהּ כֹּהֲנִים מִקְצָתָן עוֹלִין לַדּוּכָן, וּמִקְצָתָן** אינם עולים אלא **עוֹנִין אָמֵן** אחר ברכת העולים, ואילו רב אדא אמר שכולם עולים לדוכן. מתרצת הגמרא **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – בברייתא מדובר שיש יותר מעשרה כהנים, **דְּאִשְׁתַּיֵּיר בֵּי עֲשָׂרָה** מלבד אלו שעולים לדוכן, ובאופן זה עדיף שיעלו מקצתם והנותרים יענו אמן, **הָא** – רב אדא דיבר באופן שיש עשרה בצמצום, שאם יעלו מקצתם לדוכן נמצא **דְּלֹא אִשְׁתַּיֵּיר בֵּי עֲשָׂרָה** שיענו אמן, ופחות מעשרה אינם חשובים לענות אמן, ולכן עדיף שכולם יעלו לדוכן ויברכו את העם שבשדות.

גּוּפָא, תָּנָא אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַב מְנִימִין בַּר חִיָּיא, הָעָם שֶׁאַחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים אֵינָן בִּכְלָל בְּרָכָה משום שאינם אנוסים בכך. מקדימה הגמרא, **פְּשִׁיטָא שׁאֲרֵיכֵי בְּאַפֵּי גּוּצֵי** – בני אדם גבוהים שעומדים לפני הנמוכים **לֹא מַפְסְקֵי** בינם לברכת הכהנים, שאם כן אין לדבר סוף, וכן פשוט שהתֵּיבָה שלפני השליח ציבור **לֹא מַפְסְקָא** בין הכהנים לעם, וגם העומדים מאחריה מתברכים, אך יש לדון באופן שיש **מְחִיצָה** בין הכהנים לעם, **מַאי,** האם היא חוצצת בינידהם ואינם מתברכים. פושטת הגמרא **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֲפִילּוּ מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל אֵינָהּ מַפְסֶקֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם,** ואף העומדים מאחורי המחיצה מתברכים בברכת הכהנים.

אִיבַּעְיָא לְהוּ, העומדים **בְּצִדָּדִין** של הכהנים **מַהוּ,** האם הם נכללים בברכתם. **אָמַר אַבָּא מַר בַּר רַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע, דִּתְנַן** לענין הזאה מאפר פרה אדומה, שאם **נִתְכַּוֵּון** המזה **לְהַזּוֹת** על כלים טמאים **שֶׁלְּפָנָיו,**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לט עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

וְהִזֶּה בטעות על כלים טמאים שעמדו **לְאַחֲרָיו**, או שהתכוין להזות על כלים **שֶׁלְּאַחֲרָיו**, **וְהִזֶּה** בטעות על כלים **שֶׁלְּפָנָיו**, הדין הוא **שֶׁהַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה**, משום שההזאה צריכה להיות בכוונה לטהר. אך אם התכוין להזות על כלים **שֶׁלְּפָנָיו**, **וְהִזֶּה** בטעות **עַל** כלים **שֶׁבְּצִדָּדָיו** – לפניו באלכסון, **הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה**, משום שהצדדים שלפניו הם בכלל כוונתו. ויש לפשוט מכך את הספק לענין ברכת כהנים, שהעומדים בצדדים שלפני הכהנים דינם כעומדים לפניהם ומתברכים, אך העומדים בצדדים שאחוריהם אינם מתברכים, למרות שאינם אחוריהם ממש.

אָמַר רָבָא בַּר רַב הוּנָא, כֵּיוָן שֶׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה והתחילו לקרוא בו קריאת התורה, **אָסוּר לְסַפֵּר** ולדבר **אֲפִילּוּ בְּדָבָר הֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבִפְתְחוֹ** – וכשפתח עזרא את הספר והתחיל לקרוא בתורה, **עָמְדוּ כָּל הָעָם"**. **וְאֵין** לפרש לשון **'עֲמִידָה' אֶלָּא** מלשון **שְׁתִיקָה** – שהעם שתקו, **שֶׁנֶּאֱמַר "וְהוֹחַלְתִּי** – המתנתי לשמוע דברידהם, עד שראיתי **כִּי לֹא יְדַבְּרוּ כִּי עָמְדוּ** מלדבר **לֹא עָנוּ עוֹד"** – הרי ש'עמידה' היא מלשון שתיקה. **רַבִּי זֵירָא אָמַר** בשם **רַב חִסְדָּא**, שיש ללמוד שאסור לדבר בשעת קריאת התורה **מֵהָכָא** – מפסוק זה, **"וְאָזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה"**.

הגמרא חוזרת לדון בהלכות ברכת כהנים, **וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו** לפני עלייתו לדוכן, **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר, "שְׂאוּ יְדֵיכֶם** לברכת כהנים, רק לאחר שתטלו אותם והם יהיו **קֹדֶשׁ, וּבָרְכוּ אֶת ה'"** – את הברכה שלפני ברכת כהנים. **שֶׁאֵלּוּ תַּלְמִידֵי אֶת רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן שַׁמּוּעַ, כַּמָּה** – באיזו זכות **הֶאֱרַכְתָּ יָמִים. אָמַר לָהֶן, מִיָּמַי לֹא עָשִׂיתִי בֵּית הַכְּנֶסֶת קַפַּנְדְּרִיָּא** – לא קיצרתי דרכי דרך בית הכנסת. **וְלֹא פָּסַעְתִּי** בבית המדרש לאחר שישבו התלמידים על הארץ, שהעושה כן בהכרח מרחיב פסיעותיו, ונראה כפוסע **עַל רָאשֵׁי עַם קוֹדֶשׁ**, אלא תמיד הגעתי מוקדם או שישבתי מבחוץ. **וְלֹא נָשָׂאתִי כַּפַּי** לברכת כהנים, **בְּלֹא** לברך **הַבְּרָכָה** שלפניה.

מבררת הגמרא, **מַאי מְבָרֵךְ** הכהן לפני הברכת כהנים, **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא**, שמברך **'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדוּשָׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה'**. עוד מבררת הגמרא, **כִּי עָקַר כַּרְעֵיהּ** – כשהכהן עוקר רגליו ב'רצה' לעלות לדוכן, ופניו מופנות לתיבה, **מַאי אָמַר**. ומבארת הגמרא, שהכהן אומר אז, **'יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, לֹא יְהֵא בָהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן'**. עוד מבררת הגמרא, **וְכִי מַהְדַּר אַפֵּיהּ מִצִּיבּוּרָא** – כשמחזיר הכהן פניו לתיבה לאחר שגמר לברך את העם, **מַאי אָמַר. אַדְּבְרִיהּ** – הוליכו **רַב חִסְדָּא לְרַב עוּקְבָא** במבואות העיר, **וְדָרַשׁ** רב עוקבא, שהכהן אומר אז, **'רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲשֵׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ לברך את ישראל, אף אתה עֲשֵׂה עִמָּנוּ**

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ואחד לעומר עמוד א

לַעֲשֵׂר' שבפרשת כי תבא, וקורא פרשיות אלו משום שהוא זמן אסיף, ומזהירם לתת מתנות עניים ולהפריש תרומות ומעשרות. וחוזר לאחוריו וקורא **וּפָרְשַׁת הַמֶּלֶךְ** – 'אשימה עלי מלך' שבפרשת שופטים. ומדלג וקורא **וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת** שבפרשת כי תבא, כדי שיקבלו עליהם בריתות של עול תורה, **עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה**.

וכל שמונת **הַבְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן** לאחר קריאתו ביום הכיפורים, גם **הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן** לאחר קריאתו, **אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן** – שמברך ברכה **שֶׁל רְגָלִים** – 'מקדש ישראל והזמנים', **תַּחַת** – במקום ברכת **מְחִילַת הָעָוֹן** שמברך הכהן גדול ביום הכיפורים.

גמרא. שנינו במשנה שקריאת המלך היא 'בשמיני', ובפשטות הכוונה לשמיני עצרת, ומקשה הגמרא **בַּשְּׁמִינִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – הרי מבואר שהיה זה במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות. ומיישבת, **אֵימָא 'בַּשְּׁמִינִית'** – בשנה השמינית.

כתוב בתורה "מקץ שבע שנים, במועד שנת השמטה בחג הסוכות, בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר, תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם". שואלת הגמרא, **וְכָל הָנֵי** סימנים של מועד הקריאה **לְמָה לִי**. ומבארת, שכל הלשונות **צְרִיכִי, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק **'מִקֵּץ** שבע שנים', **הֲוָה אֲמִינָא נִימְנוּ** שבע שנים **מֵהַשְּׁתָּא** – משנת הארבעים לצאתם ממצרים, שהיא שעת הציווי, ואז יקראו בפרשת המלך, **וְאַף עַל גַּב דְּלֹא מִתְרַמֵּי** השנה השביעית **בַּשְּׁמִיטָּה**, שהרי לא מנו שמיטות אלא לאחר ארבע עשרה שנה משנכנסו לארץ, ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא 'שְׁמִיטָּה'** לחדש שקריאה זו תלויה בשנת השמיטה, **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'שְׁמִיטָּה' הֲוָה אֲמִינָא** שקוראים **בְּסוֹף הַשְּׁמִיטָּה**, לפני ראש השנה של השנה השמינית, שהרי 'מקץ שבע שנים' משמע בסוף שנה, ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא 'בְּמוֹעֵד'** לחדש שזה במועד שאחר השמיטה. **וְאִי כָּתַב** הפסוק רק **'בְּמוֹעֵד' הֲוָה אֲמִינָא** שהקריאה היא **מֵרֵישׁ שַׁתָּא** – בראש השנה, שאף הוא נקרא 'מועד', ולכן **כָּתַב רַחֲמָנָא 'בְּחַג הַסּוּכּוֹת', וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק **'בְּחַג הַסּוּכּוֹת' הֲוָה אֲמִינָא** שיכול לקרוא **אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב אַחֲרוֹן** של סוכות, **כָּתַב רַחֲמָנָא** התיבות **'בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל'**, והיינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לט עמוד א

רש"י

וְהִזָּה לְאַחֲרָיו. וְאַף שָׁם הָיוּ כֵּלִים הַצְּרִיכִין הִזָּאָה, דִּבְעִינַן כְּנָגֶה לְטַהֲרָה, כְּדִכְתִיב (מִקְבָּץ יט) וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא, שֶׁיְּהֵא מִתְכַּוֵּן לוֹ: עַל הַצְּדָדִין שֶׁבְּפָנָיו. צְדָדִין שֶׁיֵּשׁ מִמֶּנּוּ וּלְהַלָּן וְלֹא צְדָדִין שֶׁיֵּשׁ מִמֶּנּוּ וּלְאָחוֹר, וְהֵכִי נַמִּי הָעוֹמְדִין בְּצְדָדִין שֶׁל כֹּהֵן הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן בְּכָלָל בְּרָכָה הֵן דִּכְלַפָּנָיו דָּמִי, אֲבָל שֶׁל אַחַר הֵימֶנּוּ אע"פ שֶׁאֵינָן אַחֲרֵיהֶן מַמָּשׁ בְּלֹאַחֲרָיו דָּמֵי: וּבְפִתְחוֹ. וּכְשֶׁהִתְחִיל. וּבְעֵזְרָא כְּתִיב: עָמְדוּ. שֶׁתְּקוּ: שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו. לְפָנֵי עֲלוֹתוֹ לְדוּכָן: בַּפֶּה הָאֲרֻכָּתָ יָמִים. אֵיזֶהוּ זְכוּת בְּיָדְךָ שֶׁהֶאֱרַכְתָּ יָמִים: כַּפֶּנְדְּרִיָּא. לְקַצֵּר דַּרְכּוֹ דֶּרֶךְ בהכ"נ לְכָנֵס בְּפִתְחוֹ זֶה וְלִצְאֹת בְּנֶגְדּוֹ. וּלְשׁוֹן קַפֶּנְדְּרִיָּא מְפֹרָשׁ בִּבְרָכוֹת (קף סכ:) אַדְמַקִּיפְנָא אַדְרֵי אִיעוֹל בְּהָא, עַד שֶׁאֲנִי מַקִּיף סָבִיב הַשּׁוּרוֹת הַלְּלוּ אִכָּנֵס בְּזֶה וְאַקְצַר דַּרְכִּי. וְדַרֵי שׁוּרוֹת בְּתִּים: וְלֹא פָּסַעְתִּי עַל רָאשֵׁי עַם קֹדֶשׁ. שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים הַתַּלְמִידִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְהַמְהַלֵּךְ בֵּינֵיהֶם כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וְנִכְנָס לֵישֵׁב בְּמְקוֹמוֹ מְרַחִיב פְּסִיעוֹתָיו בְּעַל כָּרְחוֹ, וְהוּא לָשׁוֹן מְפַסֵּעַ וְאָזֵיל, וְנִרְאֶה כִּמְפַסֵּעַ עַל רָאשֵׁיהֶם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַקְדִּים אוֹ יֵשֵׁב לוֹ מִבַּחוּץ: וְלֹא נָשָׂאתִי כַּפַּי לְבָרֵךְ. שֶׁכֹּהֵן הָיִיתִי: בַּלֹּא בְרָכָה. בִּרְכָּה דִּמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל מַאי מְבָרֵךְ: וְכִי עָקַר כַּרְעֵיהּ. בְּעֲבוֹדָה לְמִיסַּךְ וְהוּא מַחֲזִיר פָּנָיו כְּלַפֵּי תֵּבָה מַאי אָמַר: וְכִי מַהֲדַר אַפֵּיהּ מִצִּבּוּרָא. כְּשֶׁגּוֹמֵר בִּרְכוֹתָיו מַחֲזִיר פָּנָיו לְצַד הַתֵּבָה עַד שֶׁיְּגַמֵּר שְׁלִיחַ צִבּוּר הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם: מה

תוספות

וְהִזָּה לְאַחֲרָיו, לְאַחֲרָיו וְהִזָּה לְפָנָיו, הִזָּאָתוֹ פְּסוּלָה. לְפָנָיו וְהִזָּה עַל צְדָדִין שֶׁבְּפָנָיו, הִזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה. אָמַר רָבָא בַּר רַב הוּנָא: כֵּיצַד שֶׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִילּוּ בְּדָבָר הֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְפִתְחוֹ עָמְדוּ כָּל הָעָם" וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא שְׁתִיקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹחַלְתִּי כִּי לֹא יְדַבֵּרוּ כִּי עָמְדוּ לֹא עָנוּ עוֹד". ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, מֵהָכָא "וְאָזְנִי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת ה'". שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת ר' אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ: בַּמָּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶן: מִיָּמַי לֹא עָשִׂיתִי בֵּית הַכְּנֶסֶת קַפֶּנְדְּרִיָּא וְלֹא פָּסַעְתִּי עַל רָאשֵׁי עַם קוֹדֶשׁ, וְלֹא נָשָׂאתִי כַּפַּי בְּלֹא בְּרָכָה. מַאי מְבָרֵךְ? אָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה". כִּי עָקַר כַּרְעֵיהּ, מַאי אָמַר? "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, לֹא יֵהֵא בָהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן". וְכִי מַהֲדַר אַפֵּיהּ מִצִּיבּוּרָא, מַאי אָמַר? אַדְּבָרֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב עוּקְבָא, וְדָרַשׁ "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מה

ש"מ דקיימא לן כוותיה וכמדומה דהכי פסק רבינו חננאל דבכל דוכתא קי"ל כר' יהושע בן לוי ומקשה מפ' כל גגות (עיילוכין קף נ:) דיתיב ר' זירא ורבה בר רב חנן ויתיב אביי גבייהו ויתבי וקאמרי שמע מינה ממתני' דיורי גדולה בקטנה ואין דיורי קטנה בגדולה וכו' עד צבור בגדולה ושליח צבור בקטנה יוצאין ידי חובתן צבור בקטנה וש"צ בגדולה אין יוצאין ידי חובתן תשעה בגדולה וא' בקטנה מצטרפין תשעה בקטנה וא' בגדולה אין מצטרפין וה"ה גדולה בגדולה דליכא למימר דיורי גדולה בגדולה אלמא לענין תפלה לא אמר אפילו מחיצה של ברזל אין מפסקת ונראה דלא דמי דהיכא דאיכא עשרה בגדולה ושליח צבור עמהן ואחד בגדולה כיוצא בה מתוך שמוציא בני הגדולה יוצא גם זה שבאחרת כה"ג אמרינן דוקא אפילו מחיצה וכו' שהרי מוציא אפילו אחיו שבשדות כדאיתא במסכת ראש השנה (קף לה:) אבל היכא דצריך לצרופינהו ודאי לא מצטרפי וההיא דפ' אין עומדין (כילכות קף לב:) דא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהן שבשמים לא שייכא להכא דההיא אמר לגבי הא שאין תפלתן מקובלת כמו בזמן שבהמ"ק קיים מיהו לענין זה אין מפסקת אם יתברכו הצבור ע"י ברכת כהנים שעמהן בבית הכנסת או יוציא ש"צ ידי חובתן גם זה יתברך ויוצא ידי חובתו עמהן דכלפי אבינו שבשמים לא תלי בהפסק מחיצה:

והזה על הצדדין שבפניו הזאתו כשרה. בירושלמי בפרק אין עומדין אמרי' הדא אמרה העומדין מן הצדדין בכלל ברכה:

כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי' בדבר הלכה. מקשינן מפרק קמא דברכות (קף ח.) דאמר רב ששת הוה מהדר אפיה וגריס אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן ומצינו למימר דמהדר אפיה שאני אי נמי רב ששת שאני משום דהוה מאור עינים והוה פטור מקריאה משום דהוה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה וכיון דפטור מקריאה אפילו בשעת שמיעה היה יכול לעסוק בדבר הלכה והיינו דקאמר אנן בדידן כגון דברי הלכה (כגון) דברים דעל פה ואינהו בדידהו דברים שבכתב מיהו מסתברא כפירוש ר"ח דפי' התם דוקא רב ששת וכיוצא בו דתורתו אומנתו אבל האידנא כרבא סבירא לן דאמר רבא כיון שנפתח ס"ת וכו' והאי דהוה מהדר אפי' י"ל דלא הויא אורחא דמילתא לאיעסוקי בדבר הלכה באנפי ציבורא בעוד שהן עסוקין בשמיעת התורה:

כל כהן שלא נטל ידיו. פירש רש"י אמר לי רבי אם נטל ידיו שחרית ונטהר כהן אינו צריך ליטול ידיו כשעולה לדוכן וכמדומה שהועתק מהגהות תלמיד שהרי אין לשונו משמע כך דפירש שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן משמע ממש סמוך ועוד דמייתי גמרא קרא שאו ידיכם קדש וברכו משמע תיכף לנטילת ידים ברכת כהנים דמשמע ליה השתא דבברכת כהנים משתעיי קרא דהיא בנשיאות ידים ומשמע בירושלמי פ"ח דברכות דבברכה דמשתעי קרא בעינן נטילת ידים סמוך לה דמייתי לה התם אברכת המזון והכי איתא שלשה תכיפות הן תיכף לסמיכה שחיטה שנאמר וסמך ושחט תיכף לנטילת ידים ברכה שנא' שאו ידיכם וברכו תיכף לגאולה תפלה שנא' יהיו לרצון אמרי פי וגו' וכתיב בתריה יענך ה' ביום צרה ובפ' כיצד מברכין (כילכות מכ:) משמע דההיא ברכה איירי בברכת המזון מיהו שמעינן מינה דבעינן תיכף נטילת ידים בברכה דמשתעי ביה קרא והכא מייתי לה אברכת כהנים ועוד אי מיירי הכא בשלא נטל ידיו בשחרית אמאי נקט כהן לנשיאות כפים תיפוק ליה משום דברי תורה שצריך ליטול ידיו כדאמרי' בפ"ק דברכות (קף יח:) ובפ"ב (פס יח:) אמר רבי חייא בר רב אשי זימנין סגיאין הוה קאימנן קמיה דרב לתנויי לן פירקא בסיפרא דבי רב ומקדים וקאי ומשי ידיה ומברך ומנח תפילין והדר אמר לן ואמר נמי התם דבעי לאהדורי בתר מיא לנט"י לק"ש מיל ומה לי ק"ש ומה לי ברכת כהנים אי משום דצריך ברכה לפניה הכא נמי צריך ברכה לפניה כדאמר לקמן להכי מסתבר דהכא בנטילת ידים תיכף לברכה מיירי ושיעור תביפה איכא למישמע מתכיפת סמיכה לשחיטה דאמרי' בפ' כל הפסולין (זבחים לג.) כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהם תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיתה בשער נקנור שאין מצורע יכול ליכנס שם אלמא כדי מהלך משער נקנור עד בית המטבחים לא חשיבה תכיפה ובמסכת מדות (פ"ב מ"ח) משמע דלא הוי טפי מעשרים ושתים אמה מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היו י"א אמה:

וכי מהדר אפיה מצבורא מאי אמר. סדר נשיאת כפים מפי' רבינו שלמה עוקר רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה זו וכו' ומאריך בה עד שיאמרו אמן של הודאה מפי הצבור וקורא כהנים אם שנים הם ואם אחד אינו קורא ש"צ והוא מחזיר פניו מאליו כדאביי דאמר לעיל לאחד מחזיר פניו מאליו קורא וכשכלה דבור מהקורא מברכין אשר קדשנו כו' ואחר כך מתחילין בברכה וכשכלה אמן אחרון מפי צבור הן מחזירין וכופפין קשרי אצבעותיהן אם רוצין ושליח צבור מתחיל שים שלום והכהנים יתפללו רבונו של עולם עשינו מה שגזרת וכו' ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מפי שליח צבור עוקרין רגליהן והולכין לתן, בשאלתות פרשת ויקח קרח כהן שעבד עבודת כוכבים לא ישא את כפיו דגרע מהורג את הנפש דאמרינן בפ' אין עומדין (כילכות לב:) כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו ורבינו גרשום מאור הגולה השיב בתשובותיו דנושא כפיו וקורא ראשון בתורה דיקין דחזר בתשובה דחזר לקדושתו דתנן בסוף מסכת מנחות (קף קט.) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם והרי הן כבעלי מומין שחולקין ואוכלין וכשם שבעלי מומין נושאין את כפיהם וקורא ראשון בתורה ואף זה שאם לא תאמר כן נמצאת מרפה ידיהן של בעלי תשובה שיאמרו אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה וימנעו מעשות תשובה ואמר ר' יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהן של בעלי תשובה ותנא דבי רבי ישמעאל הואיל והלך זה ונעשה כהן לאלילים אדחה אבן אחר הנופל וכו' [וע"ע תוס' מנחות קט. ד"ה לא ישמשו ותוס' תענית כו. ד"ה אי מה]:

עד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף לט עמוד ב

רש"י

עד שיכלה אמן מפי הצבור. פירש ר"י אע"ג דאמורינן בפרק שלשה שאכלו (כלכות קף מז.) אין הבורצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונין ואמר רב חסדא מפי רוב העונין דכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה מיהו לענין ברכת כהנים כיון דמשום לשמוע הוא לא משתמע כל זמן שעונין דדהו להו תרי קלי קולות העונין וקול כהנים המברכים ולא משתמעי ואי תקשי לדברי הרב א"כ לא ישאו שנים בפיהם דהא אמורינן בפ"ג דמגילה (קף כלח) בתורה אחד קורא ואחד מתרגם וקתני סיפא דאפי' שנים בנביא אין קורין וטעמא מפרש בירושלמי דפרק אין עומדין משום שאין שני קולות נבנסין באוזן אחד ואנן אומרים לעיל לשנים קורא כהנים אלא מאי אית לך למימר ברכות איידי דחביבי להו יהבו דעתייהו ומשתמעי תרי קלי כדאמר גבי מגילה קראוה שנים יצא גבי אמן נמי יהבי דעתייהו ולישתמע תרי קלי תרי"ץ דלא דמו תרי קלי וקורין דבר אחד לתרי קלי שקורין שני דברים כגון אמן והני ברכות כדתנן בפרק ראוהו ב"ד (כ"ס כו:) שופר של ר"ה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב וב' חצוצרות משתי צדדיו שמצות היום בשופר ופריך בגמ' (שם כז.) ותרי קלי מי משתמעי והתניא זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע ע"כ היכא דהקולות משונות כגון קול אחד זכור והשני שמור אין האוזן יכולה לשמוע כלל וקול שופר וקול חצוצרות י"ל דאין משונין להכי מסיק התם דמשתמעי איידי דחביבי אי נמי בעי דלישמעי נמי הברכה הני דמאריכין באמן אע"פ שטועין וכל שעה שהן בעצמן עונין אין שומעין קול חברידם ותפוס לשון אחרון דהא מסיק התם תרי קלי מחד גברא לא משתמעי כגון זכור ושמור מפי הגבורה מתרי גברי משתמעי משמע אפי' דומיא דזכור ושמור איידי דחביבי וקול שופר וקול חצוצרות תרי קלין משונין זה מזה דומיא דזכור ושמור ומשתמעי איידי דחביב:

במנחתא דתעניתא מאי אמרי. אע"ג דפסקינן בפ' בשלשה פרקים (תענית ל' כו:) כר' יוסי דאמר ליכא נשיאות כפים במנחתא דתעניתא משום דשכיח שכרות ואתי לאחלופי בשאר יומי י"ל הכא אליבא סתמא דמתני' דהתם בעי דקתני ד' פעמים ביום אי נמי אפי' לר' יוסי כדאמר התם מאחר דקי"ל כר' יוסי האידנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לשקיעת החמה קפרסי בתפלה כתפלת נעילה דמי.

אם עונינו ענו בנו. א"ת הני פסוקים דמנחתא מאי הסברת פנים איכא בהו י"ל משום דהיו מתענין על הצרה שלא תבא על הצבור ואמר בפ"ק דתענית (קף יב:) ובפ' בתרא דמגילה (קף ל:) דבריבעא בתרא דיומא בעי רחמי דהיינו ממנחה ואילך כדכתיב (מלאכי ג) ואני ירשב משומם עד מנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתענייתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרע על ברכי ואפרוש כפי אל ה' אלקים הלכך התירו למבעי רחמי בעידנא דפרסי ידייהו דעת רצון הוא וענו ציבורא אמן כדמשמע בפ' הרואה (כלכות נה:) האי מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזי ליקו קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא רבון העולמים חלום חלמתי וכו':

בנעילה

תוספות

מה שהבטחתנו. שתסכים על ידינו, כדכתיב ואני אברכם (במדבר ו): לכוף קשרי אצבעותיהם. שפושטין אצבעותיהם כשמברכין, ולאחר שגמרו סוגרין אגרוף שלהם כשאר בני אדם. קשרי אצבע הם החלילות שכופפים ופושטין בהם: אין הקורא. שליח צבור שקורא כהנים שיחזירו פניהם לברך: אמן. של ברכת הודאה: דבור. כהנים: לעקור רגליהם. מן הדוכן, אלא עומדין כפופין לפני התבה. יש לימוד מכאן סדר נשיאות כפים כך הוא, עוקר רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התבה ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה בו' כדלעיל, ומאריך בה עד שתכלה אמן של הודאה מפי צבור, ושליח צבור קורא כהנים אם שנים הם, ואם יחיד הוא אינו קורא והוא מחזיר פניו מאליו כדאביי דאמר לעיל (קף לח.) לא' אין קורא כהנים, ובשויבקלה (והודבור מפי (הקורא מברך אשר קדשנו בו' ואח"כ מתחילין בברכה, ובשכלה אמן אחרון מפי צבור הן מחזירין פניהם וכופפין קשריהם אם רוצים, ושליח צבור מתחיל שים שלום והכהנים מתפללין רבש"ע עשינו מה שגזרתך עלינו בו', ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מפי שליח צבור ועוקרין רגליהם והולכין להם: עד שיכלה אמן. של ברכת התורה. וכל הני משום דתרי קלי לא משתמעי: עד שתגלל ס"ת. במטפחותיו, בדי שלא יהו הגוללים טרודים מלשמוע הפטרה מפי המפטיר: להפשיט את התבה בצבור. כל זמן שהצבור בבהכ"נ, שהיה דרכם להביא ס"ת מבית אחר שמשתמר בו לבית הכנסת, ופורסין בגדים נאים סביב התבה ומניחין אותה בתוכה, וכשיוצאין משם ונוטלין ס"ת להוליכו לבית המשתמר בו לא יפשיטו הבגדים מן התבה בפני הצבור, שטרח צבור לעבב שם עם ס"ת, אלא מוליך ס"ת לביתו ומניחו והעם יוצאים אחריו ואח"כ הוא בא ומפשיט את התבה: איבא פתחא אחרינא. משנטל ס"ת לצאת דרך פתחו, הרוצה לצאת בפתח אחר יוצא, ואפי' לא יצא ס"ת. ליבא פתחא אחרינא, נכון שיצא ס"ת תחלה ולא יצא האדם בפתח לפני ס"ת: בר אחינא אסברה לי. הבינני טעמו של דבר: העם מה הם אומרים. שיראו מסבירי פנים ומודים לפניו על ברכותיו להראות שהן נוחות להן: ברכו ה' מלאכיו, ברכו ה' כל צבאיו, ברכו ה' כל מעשיו. שלש מקראות הן כנגד ג' ברכות: במוספי דשבתא. שהוא נשיאת כפים חדש שאינו בחל צריך להחדש את דברי העם: ברוך ה' מציון. אינו באותו מזמור, והיינו דקא פריך וניגמא יברכך ה' מציון דכתיב בההוא ענינא: במנחתא דתעניתא. שנושאין בו כפים, מה שאין כן בשאר מנחות משום שברות כדאמרינן במסכת תענית בפ' בתרא (קף כו:):

בהזכרת

מה שהבטחתנו "השקיפה ממעון קדשך מן השמים". אמר רב חסדא: אין הכהנים רשאים לכוף קישרי אצבעותיהן עד שיחזרו פניהם מן הצבור. אמר ר' זירא אמר רב חסדא: אין הקורא רשאי לקרות "כהנים" עד שיכלה "אמן" מפי הצבור, ואין הכהנים רשאין להתחיל לברכה עד שיכלה "אמן" מפי הצבור. ואמר ר' זירא אמר רב חסדא: אין הכהנים רשאין להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור ב"שים שלום", ואינן רשאין לעקור רגליהם וילכו עד שיגמור שליח צבור "שים שלום". ואמר ר' זירא אמר רב חסדא: אין הצבור רשאין לענות "אמן" עד שתכלה ברכה מפי הקורא ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה "אמן" מפי הצבור, ואין המתרגם רשאי להתחיל בתרגום עד שיכלה פסוק מפי הקורא, ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר עד שיכלה תרגום מפי המתרגם. אמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי: המפטיר בנביא, צריך שיקרא בתורה תחילה. ואמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי: אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה. ואמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי: אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בצבור, מפני כבוד צבור. ואמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי: אין הצבור רשאין לצאת עד שיגמל ספר תורה ויניח במקומו, ושמואל אמר: עד שיצא. וא"ל פליגי, הא דאיכא פיתחא אחרינא, הא דליכא פיתחא אחרינא. אמר רבא: בר אחינא, אסברה לי "אחרי ה' אלהיכם תלכו". בזמן שהכהנים מברכים את העם, מה הן אומרים? אמר ר' זירא אמר רב חסדא: "ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח" וגו' "ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עשי רצונו" "ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה'". במוספי דשבתא, מה הן אומרים? אמר ר' אסי: "שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' וגו'" "ישאו ידיכם קדש וברכו את ה'" "ברוך ה' מציון שכן ירושלם הללויה". וליגמא נמי "יברכך ה' מציון" דכתיב בההוא ענייא? אמר יהודה בריה דר' שמעון בן פזי: מתוך שהתחיל בברכותיו של הקדוש ברוך הוא, מסיים בברכותיו של הקדוש ברוך הוא. במנחתא דתעניתא, מאי אמרי? אמר רב אחא בר יעקב: "אם עוניני ענו בנו ה' עשה למען שמך" "מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ" וגו' "למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע" וגו'

בנעילה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף לט עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ' – שתסכים לברכתנו, ומסיימים בפסוק, "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' וברך את עמך את ישראל, ואת האדמה אשר נתתה לנו, כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש".

אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַכֹּהֲנִים, שידיהם פרוסות, ופושטין אצבעותיהם בשעת ברכת כהנים רַשָּׁאִים לָכוֹף קִישְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן כשאר בני אדם, עַד שֶׁיַּחֲזִרוּ – שיסובבו פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. ועוד אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבִּי חִסְדָּא, אֵין השליח ציבור הַקּוֹרֵא לכהנים לברך רַשַּׁאי לִקְרוֹת להם 'כֹּהֲנִים', עַד שֶׁיִּכְלֶה קול עניית 'אָמֵן' של ברכת 'הטוב שמך' מִפִּי הַצִּבּוּר, משום ששני קולות אינם נשמעים כאחת. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה שלפני ברכת כהנים, עַד שֶׁיִּכְלֶה דִּיבּוּר 'כהנים' מִפִּי החזן הַקּוֹרֵא אותו. וְאֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת 'אָמֵן' על ברכות הכהנים, עַד שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּבְרָכָה אַחֶרֶת מברכת כהנים, עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר.

וְאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר לאחר ברכתם, ולסובב פניהם למזרח, עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּ'שִׂים שָׁלוֹם', וְאִינָן רַשָּׁאִין לַעֲקוֹר רַגְלֵיהֶם מן הדוכן וְלֵילֵךְ למקומם, עַד שֶׁיְּגַמֵּר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר ברכת 'שִׂים שָׁלוֹם'.

וְאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לַעֲנוֹת אָמֵן על ברכת הקורא בתורה, עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי הַקּוֹרֵא. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי להתחיל לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּכְלֶה קול עניית 'אָמֵן' על ברכתו, מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאֵין הַמְּתַרְגֵּם את הפסוקים רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בַּתַּרְגּוּם, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַתְחִיל בְּפָסוּק אַחֵר, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַתַּרְגּוּם מִפִּי הַמְּתַרְגֵּם.

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַמַּפְטִיר בְּנָבִיא צָרִיךְ שֶׁיִּקְרָא בַּתּוֹרָה תְּחִילָּה – מפני כבוד התורה, להראות שהיא עיקרית. וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין הַמַּפְטִיר רַשַּׁאי להתחיל לְהַפְטִיר בְּנָבִיא, עַד שֶׁיְּגַלֵּל סֵפֶר תּוֹרָה ויכרך בפרוכתו, כדי שיוכלו הגולים לשמוע ההפטרה, ולא יהיו טרודים בגלילה.

בזמן הגמרא נהגו לשמור הספר תורה בבית אחר ולהביאו משם לבית הכנסת, ולפני הקריאה היו פורסים בגדים נאים על התיבה, ומניחים את הספר תורה עליהם, ואחר הקריאה היו מסירים מהתיבה את הבגדים הללו. וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין שְׁלִיחַ צִבּוּר שסיים את הקריאה ונוטל את הספר תורה להצניעו בבית אחר, רַשַּׁאי לְהַפְשִׁיט אֶת הַתֵּיבָה בְּצִבּוּר – כל זמן שהציבור בבית הכנסת, אלא מוליך ספר תורה בליווי הציבור ומניחו בבית המיוחד לו, ואחר כך חוזר לבית הכנסת ומפשיט את התיבה, ודין זה הוא מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר – שאין להטריחם להתעכב בבית הכנסת עם הספר תורה.

וְאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שבאשר מצניעים הספר תורה בבית אחר, אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת מבית הכנסת אפילו דרך פתח אחר, עַד שֶׁיִּנָּטֵל סֵפֶר תּוֹרָה מהבימה, וְיִנִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר שאינם רשאים לצאת עַד שֶׁיֵּצֵא הספר תורה משם, ולא רק עד שינטל הספר תורה. וְלֹא פְּלִיגִי, הָא שאמר רבי יהושע בן לוי הוא באופן דְּאִיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא לבית הכנסת, שאז מותר לצאת דרך הפתח השני לפני הספר תורה, משעה שניטל הספר תורה כדי להוציאו. הָא שאמר שמואל הוא באופן דְּלֵיכָּא פִּיתְחָא אַחֲרִינָא לבית הכנסת, ואין לצאת לפני הספר תורה מאותו פתח שעתיד לצאת בו, ולכן צריך להמתין עד שיצא. אָמַר רָבָא, החכם ששמו בַּר אָהֲרִינָא אַסְבְּרָהּ לִי – הסביר לי שמקור דינו של שמואל הוא מהפסוק "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ", שלומדים מכך יש ללכת אחרי הספר תורה וללוותו, ולא לצאת לפניו.

מבררת הגמרא, בִּזְמַן שֶׁהַכֹּהֲנִים מְבָרְכִים אֶת הָעָם, מַה הֵן – המתברכים אוֹמְרִים כדי להודות לה' על ברכותיו, ולהראות ששמחים בהם. אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, אומרים הם שלושה פסוקים כנגד שלושת הברכות, א. "בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו, גִּבּוֹרֵי כֹחַ עושי דברו לשמוע בקול דברו וְגוֹ'". ב. "בָּרְכוּ ה' כָּל צְבָאָיו, מְשָׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ". ג. "בָּרְכוּ ה' כָּל מַעֲשָׂיו בְּכָל מְקוֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ, בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה'".

מבררת הגמרא, בְּמוּסְפֵי דְּשַׁבָּתָא – בתפילת מוסף בשבת, שיש בה נשיאת כפים חדשה שאינה נוהגת בחול, מַה הֵן – המתברכים מחדשים וואוֹמְרִים על נשיאת כפים זו. אָמַר רַבִּי אַסִּי שאומרים הם שלושה פסוקים אלו, א. "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת, הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי ה' העומדים בבית ה' בלילות וְגוֹ'". ב. "שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ בברכת כהנים, וּבָרְכוּ אֶת ה'". ג. "בָּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן שׁוֹכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ". שואלת הגמרא, מדוע הביאו פסוק שלישי ממקום אחר, וְלֵימָא נַמִּי במקום הפסוק השלישי, "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן" דִּכְתִיב בְּהַהוּא עִנְיָנָא – שנאמר כהמשך לשני הפסוקים הראשונים. אָמַר יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, מִתּוֹךְ שֶׁהַתְּחִיל בפסוקים הראשונים בְּבִרְכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְסַיֵּים בפסוק 'ברוך ה' מציון' שעוסק בְּבִרְכוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, ואילו הפסוק 'יברכך ה' מציון' אינו ברכה לקדוש ברוך הוא, אלא לישראל.

מבררת הגמרא, בנשיאת כפים שמברכים הכהנים את העם בְּמִנְחָתָא דְּתַעֲנִיתָא – במנחה בתענית ציבור, מַאי אָמְרִי המתברכים. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אומרים שלושת פסוקי רחמים אלו, בשעת ברכת כהנים שהיא עת רצון, א. "אַם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָּנוּ ה' עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ". ב. "מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה, לָמָּה תִּהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ וכאורח נטה ללון וְגוֹ'". ג. "לָמָּה תִּהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם, כְּגִבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ, ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא, אל תנחנו וְגוֹ'".

כאשר האדם רואה ששום דבר אינו פועל עליו, אזי העצה היא לעורר רחמים רבים על נפשו כו'

ממאמר שבת פרשת במדבר, ה'תשכ"ח

ביאורים למסכת סוטה דף מ עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מבררת הגמרא, **בְּנְעִילָה דְּיוֹמָא** דְּכִיפּוּרֵי כשהכהנים נושאים כפיהם, **מַאי אָמַר** הציבור. **אָמַר מַר זוּטְרָא, וְאָמְרִי לֵהּ בְּמַתְנִיתָא** תנא, שאומרים שלשת פסוקים אלו, א. "הִנֵּה כִּי כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יְרֵא ה'". ב. "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִַם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ". ג. "וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל".

מבררת הגמרא, **הֵיכָן** – באיזה שלב בברכת כהנים, הציבור **אוֹמְרָן** לכל הפסוקים הללו. **רַב יוֹסֵף אָמַר**, שאומרים פסוקים אלו **בֵּין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** מברכת כהנים. **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר**, שאומרים פסוקים אלו **בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם** שמזכירים הכהנים. עוד מבררת הגמרא, באיזה אופן מזכירים את שלושת הפסוקים, **פְּלִיגֵי בָּהּ רַב מָרִי וְרַב זְבִיד, חַד** מהם **אָמַר, פְּסוּקָא לְקַבֵּל פְּסוּקָא** – על כל פסוק שאומרים הכהנים, מזכיר הציבור פסוק אחד משלשת הפסוקים. **וְחַד אָמַר, אַכָּל פְּסוּקָא** שאומרים הכהנים, **אָמַר לְהוּ לְכוּלְּהוּ** – אומר הציבור את כל שלושת הפסוקים.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, כָּל הָאוֹמְרָן לפסוקים אלו בשעת ברכת כהנים **שַׁבְּגְבוּלִין, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה**, משום שלא נתקנו פסוקים אלו אלא לכבוד שם המפורש, שמזכירים הכהנים במקדש. **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, תֵּדַע** – יש סברא לכך שאין לאומרם בגבולין, **דְּבִמְקְדָּשׁ נַמִּי לֹא מִיבְּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ** – לא היה ראוי לאומרם, שהרי **כְּלוּם יֵשׁ לְךָ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ** שליחי אדונו, **וְאֵינוֹ מַאֲזִין** לברכת האדון, ואף בברכת כהנים שמברכים אותנו הכהנים בשם ה', עלינו להאזין ולא לומר פסוקים, אלא שבמקדש אומרם לכבוד הזכרת השם. **אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא,** לחלוק על רבי חייא בר אבא, **תֵּדַע** לך **דְּבִגְבוּלִין נַמִּי מִיבְּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ** לפסוקים אלו, שהרי **כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ** בשם רבו, **וְאֵין מְסַבִּיר פָּנִים** לרבו, ומראה לו שברכתו חשובה לו וחביבה עליו, ואף כאן אומרים פסוקים אלו, להראות שברכת ה' שבפי הכהנים חביבה עלינו. **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מֵרֵישׁ הֲוָה אֲמִינָא לְהוּ** לפסוקים אלו, אך **כֵּיוָן דַּחֲזִינָא לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עָכּוֹ דְּלֵא אָמַר לְהוּ, אֲנָא נַמִּי לֹא אֲמִינָא לְהוּ.**

מביאה הגמרא מאמר נוסף של רבי אבהו, על רבי אבא דמן עכו. **וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מֵרֵישׁ הֲוָה אֲמִינָא עִינְוֻתָנָא אֲנָא** – בתחילה הייתי סבור שאני עניו, **כֵּיוָן דַּחֲזִינָא לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עָכּוֹ, דְּאָמַר אִיהוּ** למתורגמן המשמיע דבריו לרבים **חַד טַעֲמָא, וְאָמַר אָמוֹרֵיהּ** לציבור **חַד טַעֲמָא** – טעם אחר משל עצמו, **וְלֵא קָפִיד** עליו רבי אבא, **אֲמִינָא** שכיון שאני הייתי מקפיד על כך, אם כן **לָאו עִינְוֻתָנָא אֲנָא.**

מבארת הגמרא, **וּמַאי עִינְוֻתָנוּתֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ,** שבגללה היה סבור מתחילה שהוא עניו, **דְּאָמְרָה לֵהּ דְּכִיתְהוּ דְּאָמוֹרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ לְדַבְּרֵיתֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** – אמרה אשת המתורגמן של רבי אבהו לאשתו של רבי אבהו, **הָא דִּידָן** – בעלי, חכם הוא כמו בעלך, **וּלֵא צָרִיךְ לֵיהּ לְדִידָךְ** ואינו צריך לשמוע דברי בעלך כדי לדרוש, **וְהָאי דְּנָחִין וְזָקִיף עָלֵיהּ** – ומה שמתכופף לבעלך כדי לשמוע דבריו וקם ומשמיע לציבור, **יְקָרָא בְּעַלְמָא הוּא דְּעָבִיד לֵיהּ** – הוא עושה כן משום כבודו של בעלך, שהוא חשוב בבית המלך. **אֲזָלָא דְּכִיתְהוּ** של רבי אבהו **וְאָמְרָה לֵיהּ לְרַבִּי אַבָּהוּ** דברים אלו שאמרה לה אשת מתורגמנו, **אָמַר לָהּ** רבי אבהו לאשתו, **וּמַאי נַפְקָא לִיךְ מִינָּהּ** – מדבריה, **הַעִיקַר שִׁמְיָנֵי וּמִינַיְהוּ יְתַקְּלֵם עִילָּאָה** – שעל ידי שנינו מתרבה כבוד שמים. **וְתוּ** – ועוד מצינו מענותנותו של **רַבִּי אַבָּהוּ, שֶׁאִימְּנוּ רַבָּנָן עָלֵיהּ לְמִמַּנְיֵיהּ בְּרֵישָׁא** – החליטו החכמים למנותו לראש ישיבה, **כֵּיוָן דְּחַזְיֵיהּ** רבי אבהו **לְרַבִּי אַבָּא דְּמִן עָכּוֹ דְּנִפְשֵׁי לֵיהּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת,** והוא צריך ללוות, **אָמַר לְהוּ 'אִיכָּא רַבָּה'** – יש לכם רב גדול ממני דהיינו רבי אבא, ועליכם למנותו. ועשה כן כדי שיעשירוהו לרבי אבא, ולא יצטרך ללוות.

מביאה הגמרא מעשה נוסף מענותנותו של רבי אבהו. **רַבִּי אַבָּהוּ וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אִיקְּלָעוּ לְהַהוּא אַתְרָא** – נזדמנו לאותו מקום, וכיבדו בני המקום את שניהם לדרוש באותה שעה בשני בתי מדרש, **רַבִּי אַבָּהוּ דָּרַשׁ בְּאַגַּדְתָּא** – בדברי אגדה הקלים להבנה, ואילו **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא דָּרַשׁ בִּשְׁמָעְתָּא** – בהלכות, **שֶׁבְּקוּהַּ כּוּלֵּי עָלְמָא לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, וְאָזוּל לְגַבֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** לשמוע דרשתו, **חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ** של רבי חייא על כך שלא רצו לשומעו. **אָמַר לֵיהּ** רבי אבהו כדי לפייסו, **אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם** שבאים למכור בעיר, **אֶחָד מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת, וְאֶחָד מוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית** – כלי מלאכות נשים ועניים, כגון פלכים מחטים וצינורות, **עַל מִי** רוב האנשים **קוֹפְצִין** לקנות ממנו, וכי **לֹא עַל זֶה שֶׁמּוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית** – ואין זה משום מעלתו, אלא משום שמוכר דברים זולים שלכולם יש אפשרות לקנותם, אבל אבנים טובות קונים רק העשירים ואין עליהם הרבה קופצים, ואף כאן מה שבאו לשמוע אותי זה משום שדברי קלים להבנה, אך דבריך חשובים יותר. והוסיף רבי אבהו לפייסו, **שֶׁכָּל יוֹמָא הֲוָה מְלַוֶּה רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְרַבִּי אַבָּהוּ עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ** – עד מלונו, **מִשּׁוּם יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר** – מפני כבוד המלך שרבי אבהו היה חשוב בביתו, ואילו **הַהוּא יוֹמָא אַלְוֵיהּ רַבִּי אַבָּהוּ לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ** כדי לפייסו, **וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא אִיתּוֹתַב דַּעְתֵּיהּ מִינֵּיהּ** – לא התיישבה דעתו של רבי חייא מפיוסו של רבי אבהו.

מבררת הגמרא, **בְּזִמַּן שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר** ברכת **'מוֹדִים', הָעָם מָה הֵם אוֹמְרִים. אָמַר רַב,** שאומרים הם **'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'** – מודים אנחנו לך על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך, ולהודות לך. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר** שאומרים הם 'מודים אנחנו לך ה' אלוקינו **אֱלֹהֵי כָּל בָּשָׂר, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. רַבִּי סִימַאי אוֹמֵר** שמוסיפים הם גם **'יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית',** לפני שאומרים **'עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. נְהַרְדָּעֵי אָמְרֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי סִימַאי,** שמוסיפים גם **'בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָّדוֹל, עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ',** לפני שאומרים **'עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב** בנוסף לנוסח הקודם, **מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי, 'כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ וּתְקַבְּצֵנוּ, וְתֶאֱסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמֹר חוּקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. אָמַר רַב פַּפָּא,** כיון שנחלקו איזה נוסח לומר, **הִילְכָךְ נִימְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ** – יש לומר את כל הנוסחאות.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ, שֶׁהֲרֵי הַכֹּהֲנִים בשעת ברכתם, עומדים כשפָנֵיהֶם **כְּלַפֵּי הָעָם** משום כבוד הציבור, **וַאֲחוֹרֵיהֶם** מופנות **כְּלַפֵּי שְׁכִינָה. רַב נַחְמָן אָמַר** שהמקור לכך שצריך לירא מהציבור הוא **מֵהָכָא, "וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַל רַגְלָיו, וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי",** שהרי יש להבין **אִם** קרא להם **'אַחַי' לָמָּה** קרא להם גם **'עַמִּי', וְאִם** קרא להם **'עַמִּי' לָמָּה** קרא להם גם **'אַחַי'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** כך **אָמַר לָהֶם דָּוִד לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם** כשרים למקום **וּשׁוֹמְעִין לִי, 'אַחַי' וחברי אַתֶּם, וְאִם לָאו, 'עַמִּי' אַתֶּם** וכבושים תחתי, **וַאֲנִי רוֹדֶה אֶתְכֶם בְּמַקֵּל,** ומבואר ממה שאמר אחי וחברי אתם, שאימת הציבור על המלך אם הם כשרים.

רַבָּנָן אָמְרִי שהמקור לכך שיש לירא מהציבור הוא **מֵהָכָא, דְּאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת בְּסַנְדְּלֵיהֶן לַדּוּכָן, וְזֶהוּ אַחַת מִתְּשַׁע תַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.** ויש לברר **מַאי טַעֲמָא** אין הכהנים רשאין לעלות לדוכן בסנדליהן, **לָאו** – וכי אין הטעם **מִשּׁוּם כְּבוֹד צִבּוּר,** שבשעה שמגבִּיהים ידיהם לברכת כהנים מתרוממים בגדיהם ומתגלים סנדליהם שמלאים בטיט, וזהו גנאי לציבור, ולכן צריכים לחלוץ סנדליהן תחילה. **אָמַר רַב אַשִׁי,** שטעם התקנה הוא **לֹא** מפני כבוד הציבור, אלא **הָתָם** הטעם הוא, שיש לחשוש שאם יעלה עם סנדלו לדוכן, **שֶׁמָּא נִפְסְקָה** – תקרע **לוֹ רְצוּעָה בְּסַנְדָּלוֹ,** והציבור יתלוצץ על כך, **וְהָדַר אָזִיל לְמִיקְטַרֵיהּ** – ומפני הבושה ירד הכהן מהדוכן לקשור סנדלו בשעה שחבריו מברכים, **וְאָמְרִי** שירד מהדוכן משום **שֶׁמֵּן גְּרוּשָׁה אוֹ מֵן חֲלוּצָה הוּא** – וחלל הוא, ודינו כזר שאינו נושא כפיו.

שנינו במשנה, **וּבַמִּקְדָּשׁ** לא היו הכהנים מפסיקים בין שלושת פסוקי ברכת כהנים, אלא היו אומרים אותם **בִּבְרָכָה אַחַת כּוּ'.**

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף מ עמוד א

רש"י

בְּחִזְבֶּרֶת הַשֵּׁם. כְּשֶׁהַכֹּהֲנִים מְזַכְּירִין אֶת הַשֵּׁם: פְּסוּקָא לְקָבֵל פְּסוּקָא. שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים פְּסוּק רִאשׁוֹן וְהֵם אוֹמְרִים אֶחָד מֵאֵלּוּ, וּבַשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים אֶת הַשֵּׁנִי וּבַשְּׁלִישִׁי אֶת הַשְּׁלִישִׁי, וְכֵן בְּמוּסָף וְכֵן בְּמִנְחָה, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה הֵם: אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. שֶׁלֹּא נִתְּקָנוּ לוֹמַר אֶלָּא לְבִבּוֹד שֵׁם הַמְיֻחָד הַנִּזְכָּר בְּמִקְדָּשׁ: וְאֵינוֹ מְסַבִּיר פָּנִים. לְהַרְאוֹת שֶׁבְּרִכַּת רַבּוֹ חֲשׁוּבָה לוֹ וְעֵרֶבָה עָלָיו וְתִגְמֹל לְרַבּוֹ עָלָיו בְּכָךְ: אָמוֹרֵיהּ.

הַמִּתְרַגֵּם לְרַבִּים מַה שֶּׁהוּא לוֹחֵשׁ לוֹ בִּשְׁעַת הַדְּרָשָׁה: לֹא צָרִיךְ לְדִידָךְ. חָכָם הוּא כְּמוֹ בְּעֵלִיּה: יְקָרָא דְּמַלְכוּתָא. שֶׁהֲרֵי (שֶׁהָיְתָה) רַבִּי אַבָּהוּ נִשּׂוּא פָּנִים בְּבֵית הַמֶּלֶךְ, כִּדְאָמְרִי׳ בְּחַגִּיגָה (קף יל.) נִשּׂוּא פָּנִים כְּגוֹן רַ׳ אַבָּהוּ בִּי קֵיסָר, וּבְסַנְהֶדְרִין (קף יל.) אָמַר דַּהֲווּ נְפִקֵי אִמְּהָתָא דְּבִי קֵיסָר לְאַפּוּיֵהּ וּמִשְׁרֵין קְמֵיהּ רַבָּה דְּעָמְיֵהּ מְדַבְּרָנָא לְאִמְּתֵיהּ: וְתוּ רַבְּנָן אִימְנוּ עָלֵיהּ. וְעוֹד זוֹ מִעֲנָוָתָנוּתוֹ: דִּנְפִישֵׁי עָלֵיהּ חוֹבוֹת. שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִלְווֹת: אֲמַר ר׳ אַבָּהוּ אִית לָן רַבָּה. חָכָם גָּדוֹל וְרָאוּי לֵישֵׁב בְּרֹאשׁ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, כְּדֵי שֶׁיּוֹשִׁיבוּהוּ בְּרֹאשׁ וְנוֹתְנִין לוֹ מָנוֹת וּמַעֲשִׂירִין אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁיְּהֵא חָשׁוּב וְיִשְׁמְעוּ דְּבָרָיו, כְּדִתְנַיָּא וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאַחֶיו גְּדֹלוֹ מִשֹּׁל אַחָיו (יוֹמָא קַף יח.) : ה"נ. רַבִּי אַבָּהוּ דָּרַשׁ בְּאַגַּדְתָּא: שֶׁמַּעֲתָּתָא. הֲלָכוֹת דִּינִין וְאִסּוּר וּטְהָרוֹת: סִידְקִית. כְּלֵי מְלָאכוֹת נָשִׁים וְעֲנָיִים כְּגוֹן פְּלָכִים מְחֻטָּין וְצִנּוֹרוֹת: לֹא עַל מוֹכֵר סִידְקִית. בְּתַמְיָה, מִתּוֹךְ שֶׁדְּמֵיהֶם קַלִּים יֵשׁ לָהֶם קוֹנִים הַרְבֵּה, וּלְהַפִּיס דַּעְתּוֹ הוּא אוֹמֵר: עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ. עַל שֶׁנְּתַתָּ בְּלִבֵּנוּ לִהְיוֹת (מוֹרִיס קַף) דְּבוּקִים בָּךְ וּמוֹדִים לָךְ: רַבִּי סִימַאי. מוֹסִיף הוּא, וְכֵן כֻּלָּם מוֹסִיפִין הֵן עַל הָרִאשׁוֹנִים: שֶׁמָּעוּנִי אַחַי וְעַמִּי. מִזְּהִירִים הָיָה לְהִתְנַדֵּב לְבֶדֶק הַבַּיִת לְבִנְיַן הַמִּקְדָּשׁ: אִם אַתֶּם שׁוֹמְעִים לִי. לִהְיוֹת שְׁלֵמִים לַמָּקוֹם אַחַי וְחַבְרֵי אַתֶּם, אֲלַמְּדָא הַמֶּלֶךְ אֵימַת צִבּוּר עָלָיו אִם כְּשֵׁרִים הֵם: עַמִּי אַתֶּם. כְּבוֹשִׁים תַּחְתַּיִּי לְאוֹ מִשּׁוּם אֵימָתָא דְּצִבּוּרָא. מִפְּנֵי שֶׁמִּסְתַּלְּקִין בְּגָדָיו הָעֲשׂוּיִין לְמִדָּתוֹ בְּהִגָּבְהֵת יָדָיו וְנִרְאִין סַנְדָּלָיו לַצִּבּוּר, וְהֵן אֵין רְאוּיִין לְרָאוֹת מִפְּנֵי טִיט שֶׁעֲלֵיהֶן: דִּילְמָא מַפְסְקָא רְצוּעָה. וּגְנַאי הוּא לְעַצְמוֹ וּמִתְלוֹצְצִים עָלָיו כְּשֶׁסַּנְדָּלוֹ מְתֻרֶּת וְיָתִיב לְמִסְטְרֵיהּ וְחַבְרֵיהּ מְבָרְכִין, וְאָתֵי לְמִימַר אֵינוֹ רָאוּי לִנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם וְהָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ:

תוספות

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר. לא ידענא אמאי לא אמר בנעילה דתענית כי היכא דאמר במנחתא דתעניתא דהא משמע בגמרא בפ׳ בשלשה פרקים (תענית כו:) דבתענית הוה נמי נעילה אבל מוסף לא הוה בהו: **כל** האומרם בגבולין אינו אלא טועה. פירש ר"י אע"ג דאמרי׳ בפרק הרואה (ברכות נה:) האי מאן דחזי חלמא וכו׳ דדהתם משום סכנה התירו שמא חלום מסוכן הוא שצריך רפואה דהא אפילו בשבת התירו להתענות תענית חלום. פירש ר"ח הני כולהו רבי חייא בר אבא ודרבי חינונא בר פפא ודרבי אבהו הילכתא נינהו:

על שאנחנו מודים לך. בערוך בערך הודאה פירש רב משה ראש ישיבה בן מרנא יעקב דקא מודו צבור על שליח צבור אינון סומכין ומאי על שאנו מודים לך על ההודאה דקאמר שליח צבור וקא ענו אינון אמן בירושלמי פ"ק דברכות איתא נמי רבי אבא ב"ר זבדא בשם רב מודים אנחנו לך שאנו חייבין להודות לך שמך תרגנה שפתי כי אזמרה לך וגו׳ בא"י האל ההודאות ר׳ שמואל ב"ר אוניא בשם רבי אחא הוריה ושבח לשמך הגדול לך גבורה לך תפארת יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו בתפלתנו ותזקפנו מכפיפתנו כי אתה הוא סומך נופלים וזוקף כפופים מלא רחמים ואין עוד מלבדך בא"י האל ההודאות בר קפרא אומר לך בריעה לך ברכה לך כפופה לך השתחויה כי לך תכרע כל ברך וכל לשון לך תשבע לך ה׳ הגדולה והגבורה וגו׳ והעושר והכבוד מלפניך וגו׳ ועתה ה׳ אלהינו בכל לב ובכל נפש לך משתחוים כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך בא"י האל ההודאות אמר רבי יודן נהגין אמרי רבנן כולהון ואית דאמר או הדא או הדא או הדא:

שמא תפסוק רצועה בסנדלו. פירש ר"ח שמע מינה דמותר ליכנס בבית הכנסת בסנדל ובמנעל דלא אסרו אלא שלא לעלות לדוכן בסנדל ורבי הביא כמו כן מפרק שלישי דמגילה (דף כד:) האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל אף יחף לא יעבור אלמא דאפילו לפני התיבה מותר לעבור בסנדל והכי מסיק בהדיא בפרק הרואה (ברכות דף סג.) אמר רבא מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש ארקיקה ואמנעל לא קפיד איניש אף בית הכנסת קפנדריא אסור ורקיקה ומנעל שרי:

בִּנְעִילָה דְּיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי, מַאי אָמַר? אָמַר מָר זוּטְרָא, וְאָמְרִי לֵהּ בְּמַתְנִיתָא "הִנֵּה כִּי כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יְרֵא ה'" "יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִָם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" "וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל". הֵיכָן אוֹמְרָן? רַב יוֹסֵף אָמַר: בֵּין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם. פְּלִיגִי בָּהּ רַב מָרִי וְרַב זְבִיד; חַד אָמַר: פְּסוּקָא לָקְבֵל פְּסוּקָא, וְחַד אָמַר: אַכָּל פְּסוּקָא אָמַר לְהוּ לְכוּלְּהוּ. אָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא: כָּל הָאוֹמְרָן בַּגְּבוּלִין אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. אָמַר ר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: תֵּדַע דְּבַמִּקְדָּשׁ נַמִּי לֹא מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ, כְּלוּם יֵשׁ לְךָ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ מַאֲזִין? אָמַר ר' אַחָא בַּר חֲנִינָא: תֵּדַע דְּבַגְּבוּלִין נַמִּי מִיבָּעֵי לְמֵימְרִינְהוּ, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמְּבָרְכִין אוֹתוֹ וְאֵין מַסְבִּיר פָּנִים? אָמַר ר' אַבָּהוּ: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא לְהוּ, כֵּיוָן דְּחָזֵינָא לֵיהּ לְר' אַבָּא דְּמִן עִכּוֹ דְּלָא אָמַר לְהוּ, אֲנָא נַמִּי לָא אָמִינָא לְהוּ. וְאָמַר ר' אַבָּהוּ: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא עִינְוְתָנָא אֲנָא. כֵּיוָן דְּחָזֵינָא לֵיהּ לְר' אַבָּא דְּמִן עִכּוֹ דְּאָמַר אִיהוּ חַד טַעֲמָא וְאָמַר אֲמוֹרֵיהּ חַד טַעֲמָא וְלֹא קָפִיד, אָמִינָא לָאו עִינְוְתָנָא אֲנָא. וּמַאי עִינְוְתָנוּתֵיהּ דְּר' אַבָּהוּ? אָמְרָה לָהּ דְּבִיתְהוּ דַּאֲמוֹרֵיהּ דְּר' אַבָּהוּ לְדְבֵיתֵיהּ דְּר' אַבָּהוּ: הָא דִּידָן, לָא צָרִיךְ לֵיהּ לְדִידָךְ. וְהַאי דְּגָחֵין וְזָקִיף עָלֵיהּ, יְקָרָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבִיד לֵיהּ. אֲזָלָא דְּבִיתְהוּ וְאָמְרָה לֵיהּ לְר' אַבָּהוּ, אָמַר לָהּ: וּמַאי נָפְקָא לֵיךְ מִינָּהּ? מִינִּי וּמִינֵּיהּ יִתְקַלֵּס עִילָּאָה. וְתוּ, ר' אַבָּהוּ אִימְנוּ רַבָּנָן עָלֵיהּ לְמִמַּנְיֵהּ בְּרֵישָׁא, כֵּיוָן דְּחָזֵיהּ לְר' אַבָּא דְּמִן עִכּוֹ דִּנְפִישֵׁי לֵיהּ חוֹבוֹת, אָמַר לְהוּ: אִיכָּא רַבָּה. ר' אַבָּהוּ וְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא אִיקַּלְּעוּ לְהַהוּא אַתְרָא, ר' אַבָּהוּ דָּרַשׁ בְּאַגַּדְתָּא, ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא דָּרַשׁ בִּשְׁמַעְתָּתָא. שַׁבְקוּהָ כּוּלֵּי עָלְמָא לְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא, וַאֲזוּל לְגַבֵּיהּ דְּר' אַבָּהוּ. חֲלַשׁ דַּעְתֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה: לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת וְאֶחָד מוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית, עַל מִי קוֹפְצִין? לֹא עַל זֶה שֶׁמּוֹכֵר מִינֵי סִידְקִית? כָּל יוֹמָא הֲוָה מְלַוֶּה ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא לְר' אַבָּהוּ עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ, מִשּׁוּם יְקָרָא דְּבֵי קֵיסָר. הַהוּא יוֹמָא אֲלַוֵּיהּ ר' אַבָּהוּ לְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא עַד אוּשְׁפִּיזֵיהּ, וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא אִיתּוֹתַב דַּעְתֵּיהּ מִינֵּיהּ. בִּזְמַן שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר מוֹדִים, הָעָם מָה הֵם אוֹמְרִים? אָמַר רַב: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ", וּשְׁמוּאֵל אָמַר: "אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". ר' סִימָאי אוֹמֵר: "יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". נַהְרְדְּעֵי אָמְרִי מִשְּׁמֵיהּ דְּר' סִימָאי: "בָּרְכוֹת וְהוֹדָאוֹת לִשְׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב מְסַיֵּים בָּהּ הָכִי: "כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנְּנוּ, וּתְקַבְּצֵנוּ, וְתֶאֱסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמוֹר חוּקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ". אָמַר רַב פַּפָּא: הִילְכָּךְ נַיְמְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ. אָמַר ר' יִצְחָק: לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ, שֶׁהֲרֵי כֹּהֲנִים פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי שְׁכִינָה. רַב נַחְמָן אָמַר: מֵהָכָא "וַיָּקָם דָּוִד הַמֶּלֶךְ עַל רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי" אִם "אַחַי" לָמָּה "עַמִּי", וְאִם "עַמִּי" לָמָּה "אַחַי"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם דָּוִד לְיִשְׂרָאֵל: אִם אַתֶּם שׁוֹמְעִין לִי אַחַי אַתֶּם, וְאִם לָאו עַמִּי אַתֶּם, וַאֲנִי רוֹדֶה אֶתְכֶם בְּמַקֵּל. רַבָּנָן אָמְרִי מֵהָכָא, דְּתָנוּ רַבָּנָן אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת בְּסַנְדַּלֵּיהֶן לַדּוּכָן, וְזֵהוּ, אַחַת מִתֵּשַׁע תַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. מַאי טַעֲמָא, לָאו מִשּׁוּם כְּבוֹד צִבּוּר? אָמַר רַב אַשִׁי: לֹא, הָתָם שֶׁמָּא נִפְסְקָה לוֹ רְצוּעָה בְּסַנְדָּלוֹ וַהֲדַר אָזֵיל לְמִיקְטְרֵיהּ וְאָמְרִי בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה הוּא: וּבַמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת כו׳ וכל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף מ עמוד ב

רש"י

וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש. תימה והלא היו עונין ברוך שכמל"ו בשהיו שומעין שם הקדוש בדרתנן בפרק אמר להן הממונה (יומא דף לה:) ובפרק טרף בקלפי (שם דף לט.) וזה היה הפסק גדול מעניית אמן ועוד שהיו נופלין על פניהם שהרי כשהיו שומעין את השם מפי כהן גדול בשעת הגרלה היו נופלין על פניהם כדאיתא בירושלמי הקרובים היו נופלין על פניהם והרחוקים היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואלו ואלו לא היו זזין משם עד שהיה מתעלם מהן ונראה דדהתם ה"פ הקרובים היו נופלים וכ"ש שהיו אומרים בשכמל"ו אבל הרחוקים לא היו נופלין אלא בלא נפילה היו אומרים והיה שם הקדוש מתעלם ומשכח מן השומעים קודם שהיו זזין משם מ"מ קא חזינן שהיו מפסיקין בעניינתן בשכמל"ו ושמא היו עונין בשכמל"ו לאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא ולא היו ממתינין עד סוף הפסוק ולפי שלא היו מפסיקין בין פסוק לפסוק חשוב להו כמו ברכה אחת: **ומנין** שעל כל ברכה תהלה. שנא' ומרומם על כל ברכה ותהלה ואותה תהלה מפרש בפ"ב דמסכת תענית (דף טז:) שהיא בשכמל"ו:

שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב. פי' הרב ר' יצחק בר מרדכי בפרק בא לו (יומא סט:) נראה דאסגן קאי שמקבל ס"ת מראש הכנסת ואינה מקבלה מחזן בית הכנסת נמצא שזה חלק לו לסגן כבוד שראש הכנסת צריך לקבל מיד חזן הכנסת וליתן לסגן ומשני אביי כולה משום כבודו דב"ג דסופו לקבלה מיד הסגן אע"פ שסגן חשוב ומכובד עדיין כהן גדול מעולה ממנו: **שמעת** מינה. וא"ת אמאי לא משני כגון דפליג ליה כ"ג יקרא לסגן וסגן לראש הכנסת כדפסיק התם ביש נוחלין (ב"ב דף קיט:) והילכתא חולקין והילכתא אין חולקין קשיא הילכתא אהילכתא ל"ק הא דפליג ליה רביה יקרא הא דלא פליג ליה י"ל הכא בסתמא קתני דלעולם היה המנהג כך בין פליג בין לא פליג ופלוגתייהו התם נמי בין פליג בין לא פליג דאי פלוגתייהו בדפליג לפסוק בהדיא כמ"ד חולקין ואי בדלא פליג לפסוק כמ"ד אין חולקין: **והאמר** מר אין ישיבה בעזרה. לא ידעתי מקומו ומייתי לה בפ"ק דתמיד (דף כז.) ובפ' שערה יוחסין (קדושין עח:) ובפ' ב' דיומא (דף כה.) ובתוספות רבי הראני דבחלק (סנהדרין קא:) בגמ' דג' מלכים מקומו ומורי הרב רבי מאיר בר קלונימוס הראני מקומו בתוספתא דסנהדרין [פ"ד] בפרק כהן גדול ונראה דבתוספתא דר' חייא מקומה דהא מקשה בירושלמי לא כן תני רבי חייא לא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ואמר ר' אמי בשם ר"ל אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה תיפתר שסמך לו בכותל וישב לו והכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה' אמר ר' אייבו ב"ר נגרי שישב עצמו בתפלה תמן תנינן יצאת כת הראשונה וישבה לה בהר הבית השניה בחיל השלישית במקומה רבי נחמיה בשם ר' מנא מי תנינן ישבה לה (לא) במקומה עמדה לה במקומה והא דרבי אמי דמייתי בירושלמי דאף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה במקומה בתחילת מדרש שוחר טוב והתם משמע דלבית דוד היה מתוקן כסא ושם היתה ישיבה וי"ל שאותו כסא היה חוץ לעזרה והכי איתא התם אשרי האיש זש"ה ויבא המלך דוד וישב לפני ה' וכן תני רבי חייא אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד רבי אמי בשם ריש לקיש אמר אין ישיבה בעזרה אלא במקום מלכות בית דוד בלבד משמע דבאותו מקום היתה ישיבה לכל אדם ומינה דייק דכסאו היה נתון חוץ לעזרה מכלל דאף לעצמו אין ישיבה בעזרה ותו התם וכן הוא אומר וישב לפני ה' ולא כן א"ר הונא בשם רבי שמעון אין ישיבה למעלה שאין להם קפיצת רגל שנאמר ורגליהם רגל ישרה וכתיב שרפים עומדים ממעל לו וכתיב וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו למעלה אין ישיבה ודוד יושב אמר רבי אמי אף למלכי בית דוד אין להן ישיבה בעזרה מהו וישב לפני ה' שסמך עצמו לכותל ולמי היתה ישיבה בעזרה ובהיכל הוי אומר לכ"ג שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא אם כן מהו וישב שישב עצמו בתפלה וקשה לר"י אם לכ"ג היתה ישיבה א"כ מאי מקשה הכא והא אגן בכ"ג קיימינן ותו קשיא מפ' שני דזבחים (דף יט:) דאמר התם כיצד קידש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית ומקדש אמר לו הפלגת אי אפשר לעשות כן שפיר קאמר ליה אמר רב יוסף חבירו מסייעו מאי ביניידהו עמידה מן הצד איבא ביניידהו:

תוספות

וכל כך למה. שבמקדש אומר את שלשתן ברכה אחת: **שאין עונין אמן במקדש.** ואין כאן במה להפסיק: **קומו ובָרכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם.** בספר עזרא כתיב, שכל ברכה שהיו מברכין במקדש כך היו מברכין, ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם למגן אברהם וכן למחזה המתים: **ויברכו שם כבודך.** ושאר העם יענו בשכמל"ו, שהעם עונין להלל ולהודות: **מתני'.** **ברכות כ"נ.** ביום הכפורים לאחר שכלתה עבודת היום קורא בתורה כדמפרש ואזיל, ומברך שמונה ברכות כדבעינן למימר לקמן: **חזן הכנסת.** שמש הכנסת שטרח עסקי הכנסת עליו להכניס ולהוציא ולהפשיט את התבה ולהכין הכל: **ראש הכנסת.** על פיו נחתכין דברי הכנסת, מי יפטיר בנביא מי יפרוס על שמע מי יברך לפני התבה: **סגן.** המוכן תחת כ"ג, שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו: **וקורא אחרי מות.** שהוא סדר יום הכפורים, ופרשה ראשונה לחודה קאמר: **ואף בעשור.** פרשת שור או כשב המסומכה היא לאחרי מות, ויכול לגלול ס"ת לשם בעוד שהתורגמן מתרגם מקרא אחרון של פרשת אחרי מות, ואין כאן שהות כדי שיפסיק מתרגם ואין כאן גנאי לצבור, וגולל את התורה. ואע"פ שעדיין יקרא בעשור של חמש הפקודים, על פה יקרא אותה ולא יגלל ס"ת לשם, מפני שהוא רחוק ויש שהות שיפסיק מתרגם וישתוק לפניהם ואין מתחיל בפסוק אחר ואיכא גנאי: **ואומר יתר מפה שקריתי לפניכם כתוב כאן.** אע"פ שאני עתיד לקרות עוד פרשה שלישית, אל תדמו לאמר שחסרה היא מן הספר הזה ולבך אני גולל, דיותר ממה שקריתי לפניכם בענין היום כתוב בו. ובגמרא בעי כל כך לפה, ומשנינן שלא להוציא לעז על ספר תורה: **על התורה.** ברכה של אחריה, ועל העבודה רצה, ועל ההודאה מודים, לפי שנגמרה העבודה ואין עבודה בלא הודאה כדאמרי' במסכת מגלה (קף יח.) זובחי תודה יכבדנני, אחר זביחה הודאה: **ועל מחילת העון.** אתה בחרתנו, שחותם מלך מודחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו וגו': **ועל המקדש.** מתפלל על המקדש וחותם בברוך אשר בחר במקדש: **ועל ישראל.** מתפלל על ישראל וחותם ברוך הבוחר בעמו ישראל, וכן על ירושלים, ובמסכת סוטה ירושלמית מפרש לה: **ועל שאר התפלה.** בגמרא מפרש לה: **גמ'.** **שמע מנה.** מדקתני חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת כו', ואין חזן הכנסת נותנה לכ"ג אלא מכבד את ראש הכנסת בפני הסגן ובפני כהן גדול, וראש הכנסת מכבד הסגן בפני כ"ג, ש"מ חולקין כבוד לתלמיד, תלמיד קטן חולק כבוד לתלמיד גדול ממנו ואע"פ שהרב שם ואין גנאי לרב, וסתמא כמ"ד חולקין, דפלוגתא היא ביש נוחלין גבי בנות צלפחד (כ"ב קיט:): **כלה משום כבודו דכ"נ.** ולעולם אין חולקין, והכא כלה משום יקרא דכ"ג הוא, שמראין את מעלותיו מעלה למעלה ממעלה: **אין ישיבה בעזרה.** דאין כבוד שמים בכך, ואפי' מלאכי השרת אין להם שם ישיבה דכתיב (ישעיהו ו) עומדים ממעל לו, [קרבת] על חד מן קאמיא (גליון ז): **אלא למלכי בית דוד.** שחלק להם המקום כבוד להראות שמלכותו שלמה: **כדאמר רב חסדא.** לקמן: **בעזרת נשים.** היו קורין בו, והיא היתה חל כשאר הר הבית שלא נתקדש אלא מן החומה ולפנים, ואפלו חלל שער נקנור העולה מעזרת נשים לעזרת ישראל לא נתקדש:

ויקרא

1 וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין "אָמֵן" בַּמִּקְדָּשׁ. תָּנוּ
2 רַבָּנַן: מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹנִין "אָמֵן" בַּמִּקְדָּשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר: "קוּמוּ
3 בָּרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם". וּמִנַּיִן
4 שֶׁעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, תְּהִלָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרְכוּ
5 שֵׁם כְּבֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה" עַל כָּל
6 בְּרָכָה וּבְרָכָה תֵּן לוֹ תְּהִלָּה: **מתני'** בִּרְכוֹת כֹּהֵן
7 גָּדוֹל כֵּיצַד? חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ
8 לוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן
9 נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא
10 "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בָּעָשׂוֹר", וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ
11 בְּחֵיקוֹ, וְאוֹמֵר: יָתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם, כָּתוּב כָּאן.
12 "וּבָעָשׂוֹר" שֶׁבְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה. וּמְבָרֵךְ
13 עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת: עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל
14 הַהוֹדָיָה, וְעַל מְחִילַת הָעֲוֹן, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ, וְעַל יִשְׂרָאֵל,
15 וְעַל הַכֹּהֲנִים, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם, וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה. **גמ'**
16 שָׁמַעְתְּ מִינַּהּ חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם הָרַב? אָמַר
17 אַבָּיֵי: כּוּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא: וְכֹהֵן גָּדוֹל
18 עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא וְכוּ': "עוֹמֵד" מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב הוּא?
19 וְהָאָמַר מָר: אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד
20 בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר
21 מִי אָנֹכִי" וְגוֹ'. כְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֶזְרַת נָשִׁים, הָכָא
22 נַמִּי בְּעֶזְרַת נָשִׁים. מֵיתִיבִי, וְהֵיכָן קוֹרִין בּוֹ? בָּעֲזָרָה.
23 ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: בְּהַר הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף מ עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מבררת הגמרא, **וְכָל כָּךְ לָמָּה** אומרים זאת כברכה אחת, ומבארת הגמרא, **לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין 'אָמֵן' בַּמִּקְדָּשׁ**, ואין שם במה להפסיק בין הברכות, וממילא זה נשמע כברכה אחת.

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה, **תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹנִין 'אָמֵן'** אחר הברכות **בַּמִּקְדָּשׁ**, אלא עונים 'ברוך שם כבוד מלכותו' וכו', **שֶׁנֶּאֱמַר** בתפלת עזרא בבית שני, **"קוּמוּ וּבָרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"** – שכל ברכה במקדש יש לסיים בתיבות אלו, כגון 'ברוך ה' אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם מגן אברהם'. וממשיכה הברייתא, **וּמִנַּיִן שֶׁעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** שאומר השליח ציבור, אומר הציבור **תְּהִלָּה** – 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', **שֶׁנֶּאֱמַר** ['**וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ**'], היינו שעונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והמשך הפסוק, '**וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה**', בא ללמד, **שעַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** שאומר השליח ציבור, **תֵּן לוֹ תְּהִלָּה** – יענו הציבור ברוך שם וכו'.

ביום הכיפורים, לאחר שגומר הכהן גדול את עבודת היום, הוא קורא בתורה ומברך עליה שמונה ברכות, ומשנה זו מבארת את סדר קריאת הכהן הגדול וברכותיו.

משנה. שנינו לעיל **שבְּרָכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל** אינן נאמרות אלא בלשון הקודש, ומבארת המשנה **כֵּיצַד** הוא סדר קריאתו וברכותיו. **חַזָּן** – שמש בית **הַכְּנֶסֶת** שהיה סמוך לעזרה בהר הבית, **נוֹטֵל** את **הַסֵּפֶר תּוֹרָה, וְנוֹתְנָהּ לוֹ לְרֹאשׁ** בית **הַכְּנֶסֶת** החשוב ממנו, שעל פיו נחתכים כל עניני בית הכנסת, **וְרֹאשׁ** בית **הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן** של הכהן גדול, **וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל** היושב שם **עוֹמֵד** ממקומו **וּמְקַבֵּל** את הספר תורה.

וְקוֹרֵא הכהן גדול את הפרשה הראשונה שב**אַחֲרֵי מוֹת**, שמבארת את סדר עבודת יום הכיפורים, **וְ'אַךְ בֶּעָשׂוֹר'** – וכמו כן קורא את 'אך בעשור' שבפרשת אמור, מתוך הספר תורה, שמבואר שם דיני יום הכיפורים, **וְגוֹלֵל אֶת** ספר **הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ וְאוֹמֵר** לנמצאים שם 'למרות שאני עתיד לקרות פרשה נוספת בעל פה, אין זה משום שאינה כתובה כאן, אלא **יָתֵר מִמַּה שֶׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן**', ואומר כן כדי שלא יוציאו לעז על ספר התורה, ויאמרו שהוא קורא בעל פה משום שחסר בספר תורה. **וּ'בֶעָשׂוֹר' שֶׁבְּחוּמָשׁ הַפְּקוּדִים** – שכתוב בספר במדבר **קוֹרֵא** הכהן גדול **בַּעַל פֶּה**, משום שפרשה זו רחוקה היא, ולא יספיק לגלול עד אליה בשעה שמתרגמים הפסוק, וזהו גנאי לציבור להמתין בשתיקה עד שיגלול לשם.

וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ – על הקריאה **שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת**, מברך **עַל הַתּוֹרָה** ברכת של אחריה, היינו 'אשר נתן לנו תורת אמת', **וְעַל הָעֲבוֹדָה** שנגמרה מברך ברכת 'רצה', **וְעַל הַהוֹדָיָה** מברך ברכת 'מודים', **וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן** מברך 'אתה בחרתנו וגו' ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו וגו'', **וְעַל הַמִּקְדָּשׁ** מתפלל וחותם 'אשר בחר במקדש', **וְעַל יִשְׂרָאֵל** מתפלל וחותם 'הבוחר בעמו ישראל', **וְעַל הַכֹּהֲנִים** מתפלל ומברך 'הבוחר בכהנים', **וְעַל יְרוּשָׁלַיִם** מתפלל ומברך 'הבוחר בירושלים', ומברך ברכה נוספת שנקראת **וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה.**

גמרא. שנינו במשנה, שחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכהן גדול, ונמצא שחזן הכנסת מכבד את ראש הכנסת בפני הסגן והכהן הגדול הגדולים ממנו, וראש הכנסת מכבד את הסגן בפני הכהן גדול הגדול ממנו, ולכאורה **שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ**, שהמשנה סתמה כדעה שחוֹלְקִין **כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם הָרַב** – שמותר לתלמיד קטן לחלוק כבוד לתלמיד גדול בפני הרב, ואין בכך גנאי לרב. **אָמַר אַבָּיֵי** שיש לדחות, שבאמת אסור לחלוק כבוד לתלמיד בפני הרב, אך במשנתנו אין המטרה לכבד את ראש הכנסת והסגן, אלא משנתינו **כּוּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא**, שרוצים להראות כבודו שיש כמה מעלות מתחתיו.

שנינו במשנה, **וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא וְכוּ'**. מקשה הגמרא, שמהלשון '**עוֹמֵד**' יש לדקדק, **מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב הוּא** לפני שעמד, **וְהָאָמַר מַר** שמפני כבוד השכינה אין לשבת בעזרה, **וְאֵין** היתר **יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה, אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד בִּלְבָד**, שחלק להם הכתוב כבוד להראות שמלכותם שלימה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה'** בעזרה, **וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי וְגוֹ'"**. מתרצת הגמרא, **כִּדְאָמַר רַב חִסְדָּא** על קושיית הגמרא בהמשך, שיש להעמיד שהקריאה היתה **בְּעֲזֵרַת נָשִׁים**, שלא התקדשה בקדושת העזרה ודינה כשאר הר הבית, ומותר לשבת שם, **הָכָא נַמִּי** יש להעמיד שהקריאה היתה **בְּעֲזֵרַת נָשִׁים.**

מֵיתִיבֵי, ששנינו ברייתא שבירורה **וְהֵיכָן קוֹרִין בּוֹ** – בספר תורה את פרשת המלך, והוא הדין כהן גדול ביום הכיפורים. וביארה, שלדעת חכמים הקריאה היתה **בַּעֲזָרָה**, ואילו **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, שבְּהַר הַבַּיִת** היו קוראים בו, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי קריאת התורה שקרא עזרא בראש השנה, שעזרא הוציא ספר תורה

ההכנה למתן-תורה הייתה על-ידי אמירת נעשה ונשמע, ובאופן של הקדמת נעשה לנשמע, שזהו על-דרך עניין האמונה

ממאמר שבת פרשת במדבר, ה'תשכ"ח

ביאורים למסכת סוטה דף מא עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

"וַיִּקְרָא כּוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם". בכל אופן רואים שלפי חכמים קראו בעזרה. ועל קושיה זו אָמַר רַב חִסְדָּא שיש ליישב, שכוונת הברייתא שקוראים בְּעֲזֶרֶת נָשִׁים.

שנינו במשנה וְקוֹרֵא הכהן גדול בפרשיות 'אַחֲרֵי מוֹת' וְ'אַךְ בֶּעָשׂוֹר'. מקשה הגמרא וּרְמִינְהִי, ששנינו מְדַלְּגִין בְּנְבִיא – מותר למפטיר בנביא לדלג מפרשה לפרשה, וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה מפרשה לפרשה, ואיך כאן מדלג הכהן גדול מפרשת 'אחרי מות' לפרשת 'אך בעשור'. אָמַר אַבָּיֵי שקושיה זו לֹא קַשְׁיָא, משום שכָּאן ששנינו שאין מדלגים בתורה, מדובר בדילוג גדול שהוא בְּכְדֵי שֶׁיִּפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן מלתרגם, וזהו גנאי לציבור שישתקו וימתינו לקורא, ואילו כָּאן במשנתינו מדובר בדילוג קטן שהוא בְּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן מלתרגם, שתוך כדי התרגום של הפסוק האחרון של פרשת 'אחרי מות' גולל הכהן גדול לפרשת 'אך בעשור', ומיד כשגומר המתרגם ממשיך הכהן גדול בפרשה החדשה, ובאופן זה אין גנאי לציבור ומותר לדלג.

מקשה הגמרא, וְהָא עָלָּהּ – על המשנה שם קָתָנֵי בברייתא, מְדַלְּגִין בְּנְבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין בנביא, עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן, ומשמע מִכְּלָל הדברים דְּבַתּוֹרָה כְּלָל וּכְלָל לֹא מדלגים. אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא משום שיש ליישב באופן אחר, שבמשנה כָּאן מדלג הכהן גדול מפרשה לפרשה בְּעִנְיָן אֶחָד, ששתי הפרשיות בענין יום הכיפורים, ובאופן זה מותר לדלג כשאין בדילוג כדי שיפסוק התורגמן, וכָּאן – בברייתא שמבואר שאסור לדלג בתורה כלל, ובנביא מותר לדלג בכדי שלא יפסוק התורגמן, מדובר בְּשֶׁנֵּי עִנְיָנִין – שמדלג מענין לענין אחר, שאין הלב שנמשך לשמוע דבר אחד, ממהר לצאת ממנו לשמוע ולהבין ענין אחר. ובקריאת התורה שנועדה ללמד לעם את מצוות התורה, חששו שלא יבין השומע פסוק אחד ויצא מכך קלקול שיעבור עליו ולא יקיימו, ולכן אסרו לדלג מענין לענין ואפילו אם אין בכך כדי שיפסיק התורגמן, אך בנביא שאין חשש זה מותר לדלג מענין לענין אם אין בו כדי שיפסוק התורגמן. וְהָתַנְיָא כתירוץ זה, מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה מפרשה לפרשה דווקא בְּעִנְיָן אֶחָד, וּבְנְבִיא מותר לדלג אפילו בְּשֶׁנֵּי עִנְיָנִין, וְכָאן וְכָאן – בתורה ובנביא מותר רק בְּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְאֵין מְדַלְּגִין מִנְּבִיא לְנְבִיא, משום שזה מבלבל דעת השומעים יותר מדאי, וּבְנְבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין מנביא לנביא, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג למפרע מִסּוֹף הַסֵּפֶר לְתְחִילָּתוֹ.

שנינו במשנה וְגוֹלֵל הכהן גדול אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ ואומר 'יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן', ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה כו'. מבארת הגמרא, וְכָל כָּךְ לָמָּה הוצרך לומר כן, כדי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה, שלא יאמרו שפרשה זו שהוא קורא בעל פה אינה כתובה בספר תורה, והוא ספר משובש.

שנינו במשנה וּבְעָשׂוֹר שֶׁבְּחוֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא הכהן גדול בעל פֶּה. שואלת הגמרא, מדוע הוצרך לקרוא בעל פה, וְלִיכְרְכֵיהּ – שיגלול לַסֵּפֶר תורה לפרשה זו, וְלִיקְרֵי מתוך הכתב. אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, שאינו יכול לגלול הספר תורה, לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִבּוּר מפני כבוד הציבור. שואלת הגמרא, וְלֵיתֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרִינָא שגלול בפרשת 'בעשור', וְלִיקְרֵי בו מתוך הכתב, שבאופן זה אינו צריך לגלול הספר בציבור. רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר ליישב, שאין להוציא ספר תורה אחר מִשּׁוּם חשש פְּגָמוֹ שֶׁל ספר תורה רִאשׁוֹן, שלא יאמרו שנמצא פסול בראשון ולכן הוציאו ספר תורה אחר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר ליישב, שאין להוציא ספר תורה אחר, לְפִי שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה – משום שהכהן גדול יצטרך לברך גם על הספר תורה השני, וזו ברכה שאינה צריכה. מקשה הגמרא על תירוצו של רב הונא, וּמִי חֲיִישִׁינַן לִפְגָמָא – שאם יוציאו שני ספרי תורה, יאמרו שהספר הראשון פסול הוא, וְהָאָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מֵבִיא שָׁלֹשׁ ספרי תּוֹרוֹת, וְקוֹרֵא בְּאַחַת מהן מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם – פרשת השבוע, וְאַחַת מהן קורא בה פרשה שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאַחַת מהן קורא בה בְּשֶׁל חֲנוּכָּה, ומוכח מכך שאין חוששים שיוציאו לעז על הספר תורה הראשון. מיישבת הגמרא, ששם קוראים תְּלָתָא גְּבְרֵי בִּתְלָתָא סִיפְרֵי, וכל אחד קורא בספר תורה אחר, ובאופן זה לֵיכָּא פְּגָמָא לספר תורה הראשון, אך כאן שקורא חַד גְּבְרָא בִּתְרֵי סִיפְרֵי, ואינו קורא בספר הקודם, אִיכָּא חשש פְּגָמָא לספר תורה הראשון.

שנינו במשנה וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת כו'. תָּנוּ רַבָּנַן לבאר ברכותיו של הכהן גדול, [מְבָרְכִין] עַל הַתּוֹרָה 'אשר נתן לנו תורת אמת', כְּדֵרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לאחר קריאת התורה, וְעַל הָעֲבוֹדָה מברך 'רצה', וְעַל הַהוֹדָאָה מברך 'מודים', וְעַל מְחִילַת עָוֹן מברך 'אתה בחרתנו וכו' ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו', וברכות אלו מברך כְּתִיקָּנָן – כפי נוסחתם הרגילה. ומתפלל עַל הַמִּקְדָּשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וחותם 'אשר בחר במקדש', וְעַל הַכֹּהֲנִים מתפלל בִּפְנֵי עַצְמָן, וחותם 'הבוחר בכהנים', וְעַל יִשְׂרָאֵל מתפלל בִּפְנֵי עַצְמָן, וחותם 'הבוחר בעמו ישראל', וְעַל יְרוּשָׁלַיִם מתפלל בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וחותם 'הבוחר בירושלים'.

שנינו במשנה שהכהן גדול מברך ברכה נוספת שנקראת 'וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה'. תָּנוּ רַבָּנַן, על מה ששנינו במשנה 'הַשְּׁאָר תְּפִלָּה' מבארת הברייתא שהוא ברכה אחת שיש בה, 'תְּחִנָּה רִנָּה וּבַקָּשָׁה שֶׁעָמַּדְ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לִיוָּשַׁע', וְחוֹתֵם בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. ממשיכה הברייתא, שִׁמְכָאן וְאֵילָךְ – לאחר שגמר הכהן גדול לקרוא הפרשה וברכותיה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהנמצאים שם מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ לעזרה וְקוֹרֵא בּוֹ, וְכָל כָּךְ לָמָּה עושים כן, כְּדֵי לְהַרְאוֹת חָזוּתוֹ – יופיו של ספר תורה לָרַבִּים.

משנה. פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בלשון הקודש, כֵּיצַד הוא סדר וזמן אמירתה. בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, בְּשְׁמִינִי – בשנה השמינית שהיא בְּמוֹצָאֵי השנה הַשְּׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ למלך בִּימָה שֶׁל עֵץ בַּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ. וקריאה זו היא מן התורה שֶׁנֶּאֱמַר "מִקֵּץ – לאחר שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד וגו' תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" וְגוֹ'.

חַזָּן – שמש בית הַכְּנֶסֶת שהיה סמוך לעזרה בהר הבית, נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ בית הַכְּנֶסֶת החשוב ממנו, וְרֹאשׁ בית הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן של הכהן גדול החשוב ממנו, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד ממקומו וּמְקַבֵּל הספר תורה, וְקוֹרֵא כשהוא יוֹשֵׁב. מספרת המשנה שאַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד מישיבתו וְקִבֵּל הספר תורה, וְקָרָא כשהוא עוֹמֵד משום כבוד התורה, וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים על כך. וּכְשֶׁהִגִּיעַ בקריאתו לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי" זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, משום שמקרא זה פוסל אותו מהמלכות, שהרי היה מזרעו של הורדוס שהיה עבד. אָמְרוּ לוֹ הנוכחים שם, 'אַל תִּתְיָרֵא אַגְרִיפָּס שנדיח אותך מהמלכות, שמתוך שאמך מישראל אַחֵינוּ אַתָּה, אַחֵינוּ אַתָּה'.

וְקוֹרֵא המלך מִתְּחִילַּת ספר 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים' עַד 'שְׁמַע ישראל וגו'', שבפרשת 'ואתחנן', וּ'שְׁמַע' – וקורא פרשת 'שמע' כדי שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, ומדלג עד פרשת 'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ' שבפרשת עקב, כדי שיקבלו עליהם עול מצוות. ומדלג וקורא פרשת 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר' שבפרשת ראה, ומשם מדלג וקורא פרשת 'כִּי תְכַלֶּה

המשך בעמוד 188

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף מא עמוד א

רש"י

וַיִּקְרָא כו'. בְּסֵפֶר עֶזְרָא כְּתִיב. קְתָנֵי מִיהָא לְרַבָּנַן בְּעֶזְרָה הָיוּ קוֹרְאִים: מַתְנִי' כְּבָדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן הוּא. שֶׁפָּרְשַׁת שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב קָרוֹבָה לְפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת, וְלֹא גָּמַר הַתּוּרְגְּמָן לְתַרְגֵּם עַד שֶׁזֶּה רוֹאֶה אֹף בְּעֶשׂוֹר וּמַתְחִיל כַּשֶּׁמַּפְסִיק זֶה: וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין. בְּנָבִיא: כָּאן בְּעִנְיָן אֶחָד. מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, כְּגוֹן מַתְנִי' דְּתַרְוַיְיהוּ בְּעִנְיָנָא דִיהֹ"כ נִינְהוּ, הִלְכָּךְ מְדַלְּגִין בִּכְבָדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק. וּבְרֵיְיתָא דְּקָתָנֵי דַּאֲפִי' בִּכְבָדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן אֵין מְדַלְּגִין – בְּשֵׁנֵי עִנְיָנִין, שֶׁזֶּה בְּעִנְיַן יוֹם הַכִּפּוּרִים וְזֶה בְּצַו אֶת אַהֲרֹן אוֹ בְּפָרָשָׁה אַחֶרֶת, שֶׁאֵין הַלֵּב שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ אַחַר עִנְיָן אֶחָד מִמְּהַר לְצֵאת מִמֶּנּוּ לִשְׁמוֹעַ וּלְהָבִין דִּבְרֵי עִנְיָן אַחֵר. הִלְכָּךְ תּוֹרָה שֶׁהַמִּצְוֹת תְּלוּיוֹת בָּהּ וּמִשְׁמִיעִין אוֹתָהּ לְצִבּוּר, וּפָסוּק אֶחָד שֶׁלֹּא יְבִין בּוֹ הוּא שׁוֹהֶה וְעוֹבֵר עָלָיו וְאֵינוֹ מְקַיְּמוֹ וּבָאָה חוּרְבָּה עַל כָּךְ, לְכֵן אֵין מְדַלְּגִין מֵעִנְיָן לְעִנְיָן וַאֲפִלּוּ אֵין הַתּוּרְגְּמָן מִפְסִיק, אֲבָל בַּנְּבִיא שֶׁפִּיר דָּמֵי: וְהָתַנְיָא. בְּנִיחוּתָא: וּבַנְּבִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין. וְכָל שֶׁכֵּן בְּעִנְיָן אֶחָד: וּבְנְבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין. מִגְּבוּאָה לַחֲבֶרְתָּהּ, דְּכֻלֵּיהּ חַד סִפְרָא הוּא: מִסּוֹף הַסֵּפֶר לְתַחִלָּתוֹ לְמִפְרַע: וְכָל כָּךְ לָמָּה. לוֹ לוֹמַר לָהֶם: שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּרָשָׁה שֶׁהוּא קוֹרֵא עַל פֶּה אֵינָהּ כְּתוּבָה בּוֹ וְסֵפֶר מְשֻׁבָּשׁ הוּא: מִשּׁוּם פְּגָמוֹ. שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה רִאשׁוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מְצָא בּוֹ פְּסוּל: בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם. פָּרָשָׁה שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת לְפִי סֵדֶר פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה: ת"ר הַשְּׁאָר תְּפִלָּה. זוֹ הִיא שֵׁשׁ בְּרָכָה אַחַת וּבוֹ הוּא תְּפִלָּה תְּחִנָּה רְנָה וּבַקָּשָׁה שֶׁעִמּוֹ כּוּ': מֵכָּאן וְאֵילָךְ. לְאַחַר שֶׁגָּמַר כֹּהֵן גָּדוֹל לִקְרוֹא פָּרָשָׁה בְּבִרְכוֹתֶיהָ, כָּל אֶחָד מִן הַצִּבּוּר מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִבֵּיתוֹ לְעֶזְרָה, דִּקְסָבַר אֵין יְרוּב וְהוֹצָאָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אִי נַמִּי יְרוּשָׁלַיִם דְּלְתוֹתֶיהָ נְעוּלוֹת בַּלַּיְלָה וּמַעֲרִבִין אֶת כֻּלָּהּ: לְהַרְאוֹת חֲזוּתוֹ. שֶׁל ס"ת וְנוֹיוֹ, דְּאָמַר מַר (מְיֹל קוֹ כ:) זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ הִתְנָאָה לְפָנָיו בְּמִצְוֹת בס"ת נָאֶה בְּציצִית נָאֶה: מַתְנִי'. בְּשִׁמְיני. בְּגִמְרָא פָּרִיךְ בַּשְּׁמִינִי ס"ד, הָא אָמַרְתְּ בְּמוֹצָאֵי יו"ט הָרִאשׁוֹן, וּמִשְּׁנִינָן אֵימָא בְּשִׁמִּינִית בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בְּסָכוֹת שֶׁבְּתְחִלַּת שָׁנָה שְׁמִינִית: בֵּימָה. אלמבר"א: שֶׁנֶּאֱמַר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים. בְּסוֹף שֶׁבַע שָׁנִים, וְאוֹתָהּ קְרִיָּה עַל יַד מֶלֶךְ הִיא, כִּדְתָנְיָא בְּסִפְרֵי בְּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת, אֵין קוֹרִין בְּיוֹם הַקָּהָל אֶלָּא בְּמִשְׁנָה תּוֹרָה: וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. וְקוֹרֵא בִּישִׁיבָה: אַרְיֵפָּס הַמֶּלֶךְ. מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיָה מִזַּרְעוֹ שֶׁל הוֹרְדוֹס, וְהוּא שֶׁנִּתְּחַבֵּר בהמ"ק בְּיָמָיו: וְלָנוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת. שֶׁהַמִּקְרָא הַזֶּה פּוֹסְלוֹ מִן הַמַּלְכוּת: אָחִינוּ אַתָּה. שֶׁאמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: וְקוֹרֵא מִתְּחִלַּת אֵלֶּה הַדְּבָרִים עַד שְׁמַע. שֶׁבְּוַאֲתַחְנַן: וּשְׁמַע וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ. ע"י דְּלוּג, וּמִשָּׁם מְדַלֵּג לְעַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר, וּמִשָּׁם מְדַלֵּג וְקוֹרֵא כִּי תְּכַלֶּה לְעַשֵּׂר וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת, וּמִשָּׁם חוֹזֵר לְמִפְרַע וְקוֹרֵא אֲשֶׁיּמָה עָלַי מֶלֶךְ. שְׁמַע קַבָּלַת מַלְכוּת שָׁמַיִם, וְהָיָה אִם שְׁמוֹעַ קַבָּלַת עוֹל מִצְוֹת כִּדְאָמַר בְּפ' שְׁנֵי דִּבְרוֹת (קוֹ יג.), וְכֵן בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת קַבָּלַת בְּרִיתוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּמִשְּׁמִיעַ לָרַבִּים עֲשַׂר תְּעַשֵּׂר כִּי תְּכַלֶּה לְעַשֵּׂר מִפְּנֵי שֶׁהוּא זְמַן אֲסִיפַת וּמִתְּנוֹת עֲנִיִּים וְהִפְרָשַׁת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת. וואע"פ שֶׁפָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ מְפַסֶּקֶת בֵּין עֲשַׂר לְכִי תְּכַלֶּה, קוֹרֵא אֶת אֵלֶּה יַחַד שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בְּמַעֲשֵׂרוֹת, וואח"כ קוֹרֵא פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ. וְאִי מִשּׁוּם דְּיֵשׁ כָּאן דְּלוּג בְּתוֹרָה בְּכִדֵי שֶׁלֹּא יַפְסִיק הַתּוּרְגְּמָן, אֵין הַתּוּרְגְּמָן וְאֵין מַתְרְגְּמָן אַחֲרָיו: בְּרָכוֹת שכ"ג בָּרוּךְ. בִּיהוֹ"כ אַחַר מִקְרָא פָּרָשָׁה כְּדַאֲמַרְן (יוֹמָא סח.) מְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת: הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ. אַחַר קְרִיאָתוֹ: שֶׁל רְגָלִים. מִקְדַּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים מְבָרֵךְ תַּחַת בְּרָכוֹת שֶׁל מִחִילַת הָעָוֹן שביו"כ: גמ'. צְרִיכִי. כָּל הַסִּימָנִין הֵלְּוּ מִקֵּץ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וּבְמוֹעֵד: נִימְנוּהוּ מַהֲשִׁתָּא. מִשְּׁנַת אַרְבָּעִים וְהֶלְאָה, שֶׁבְּעֲרֵבוֹת מוֹאֵב נֶאֱמַרָה פָּרָשָׁה זוֹ וואע"ג דְּלֹא מִתְרַמֵּי בְּשִׁמְטָה, שֶׁלֹּא מָנוּ שִׁמְטִין עַד לְאַחַר שֶׁבַע שִׁבְעָה וְשֶׁבַע שֶׁחִלְּקוּ דְּדַאֲמְרִי' (קִדּוּשִׁין) (קוֹ מ:) (וְעַרְכִין) (קוֹ יכ:): בְּסוֹף שְׁמִטָּה. קֹדֶם ר"ה שֶׁל שְׁמִינִית, דְּהָא מִקֵּץ שֶׁבַע בְּסוֹף שָׁנָה מִשְּׁמַע: מֵרֵישׁ שַׁתָּא. שֶׁכְּלָן נִקְרָאוּ מוֹעֵד כְּדִכְתִיב (וַיִּקְרָא כג) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' וְקַחֲשִׁיב נַמִּי ר"ה:

תוספות

כתב רחמנא בחג הסוכות. תימה השתא דכתיב בחג הסוכות במועד למה לי ועוד לא ליכתוב אלא מקץ שבע שנים שנת השמיטה בבא כל ישראל ליראות ואנא ידענא דלאו היינו מר"ה דאז אינם באים ליראות וי"ל אם כן הוה אמינא בחג המצות להכי איצטריך בחג הסוכות מיהו במועד לא הוה צריך ונראה דלהכי איצטריך משום דבבא כל ישראל ליראות משמע מאתחלתא דמועד ביום ראשון קמ"ל במועד דמשמע בתוך המועד ואהני בבא כל ישראל דמשמע מאתחלתא דמועד לא ביום ב' או ביום ג' אלא במוצאי יו"ט הראשון אבל פי' רש"י תמוה דפי' דמאהני טעמא ביום טוב ראשון לא דתיקון בימה אינה דוחה יו"ט כיון דגזירת הכתוב לקרות מאתחלתא דמועד יקראו בלא בימה מנלן דבימה מעכבת להכי מסתבר כדפי' ונראה דהיו בונין הבימה מעי"ט בנין של פרקים ובחולו של מועד לא היו עושין שום בנין אלא מקימין אותה ומחברין הפרקים יחד ואם לא בנו אותה מערב יו"ט נראה דבניינה לא היה דוחה אפילו חולו של מועד:

מצוה

"וַיִּקְרָא כוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם". אָמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֶזְרַת נָשִׁים: וְקוֹרֵא "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בֶּעָשׂוֹר": וּרְמִינְהִי, מְדַלְּגִין בַּנְּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה? אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא. כָּאן, בִּכְבָדֵי שֶׁיִּפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. כָּאן, בִּכְבָדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְהָא עָלָה קָתָנֵי: מְדַלְּגִין בַּנְּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, וְעַד כַּמָּה מְדַלְּגִין? עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. מִכְּלָל דְּבַתּוֹרָה כְּלָל כְּלָל לֹא?! אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא. כָּאן, בְּעִנְיָן אֶחָד. כָּאן, בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין. וְהָתַנְיָא: מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה בְּעִנְיָן אֶחָד, וּבַנְּבִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין. וְכָאן וְכָאן בִּכְבָדֵי שֶׁלֹּא יִפְסוֹק הַתּוּרְגְּמָן. וְאֵין מְדַלְּגִין מִנְּבִיא לְנְבִיא, וּבְנְבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר מְדַלְּגִין, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לְתְחִילָּתוֹ: וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ כו': וְכָל כָּךְ לָמָּה? שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל סֵפֶר תּוֹרָה: "וּבֶעָשׂוֹר שֶׁבַּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה": וְלִיבְרְכֵיהּ לַסֵּפֶר וְלִיקְרֵי? אָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְפִי שֶׁאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִבּוּר. וְלֵיתֵי סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרִינָא וְלִיקְרֵי? רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר: מִשּׁוּם פְּגָמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין מְבָרְכִין בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה. וּמִי חַיְישִׁינַן לִפְגָמָא? וְהָאֲמַר ר' יִצְחָק נַפְחָא: רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת מֵבִיא שָׁלֹשׁ תּוֹרוֹת, וְקוֹרֵא אַחַת מֵעֲנִיֵּינוֹ שֶׁל יוֹם, וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאַחַת בְּשֶׁל חֲנוּכָּה. תְּלָתָא גַּבְרֵי בִּתְלָתָא סִיפְרֵי, לֵיכָּא פְּגָמָא. חַד גַּבְרָא בִּתְרֵי סִיפְרֵי, אֵיכָּא פְּגָמָא: "וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת" כו': תָּנוּ רַבָּנַן: [מְבָרְכִין] עַל הַתּוֹרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבֵית כְּנֶסֶת. וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַהוֹדָאָה וְעַל מְחִילַת עָוֹן, כְּתִיקָּנָן. עַל הַמִּקְדָּשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הַכֹּהֲנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, עַל יִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם בִּפְנֵי עַצְמָהּ: "וְהַשְּׁאָר תְּפִלָּה": תָּנוּ רַבָּנַן, הַשְּׁאָר תְּפִלָּה: "תְּחִנָּה רְנָה וּבַקָּשָׁה שֶׁעִמּוֹ": וּבַקָּשָׁה שֶׁעִמּוֹ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לִיהוֹשֵׁעַ". וְחוֹתֵם בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה". מִכָּאן וְאֵילָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵבִיא סֵפֶר תּוֹרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ. וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי לְהַרְאוֹת חֲזוּתוֹ לָרַבִּים: **מתני'** פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, כֵּיצַד? מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, בַּשְּׁמִינִי, בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ בִּימָה שֶׁל עֵץ בָּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד". חַזָּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַפָּזָן, וְהַפָּזָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ. וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל, וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אַרְיֵפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד. וְשִׁבְחוּהוּ חֲכָמִים. וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי" זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, אָמְרוּ לוֹ אַל תִּתְיָרֵא אַרְיֵפָּס, אָחִינוּ אַתָּה, אָחִינוּ אַתָּה, אָחִינוּ אַתָּה!. וְקוֹרֵא מִתְּחִילַּת "אֵלֶּה הַדְּבָרִים" עַד "שְׁמַע", וּ"שְׁמַע" "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ", "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר", "כִּי תְכַלֶּה לַעֲשֵׂר", וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה. בְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן, הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן שֶׁל רְגָלִים תַּחַת מְחִילַת הָעָוֹן; **גמ'** בַּשְּׁמִינִי, סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֵימָא: בְּשִׁמִּינִית. וְכָל הָנֵי, לָמָּה לִי? צְרִיכִי, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "מִקֵּץ" הֲוָה אָמִינָא נִימְנוּ מֵהָשְׁתָּא, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא מִתְרַמֵּי בַּשְּׁמִיטָּה, כָּתַב רַחֲמָנָא "שְׁמִיטָּה". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "שְׁמִיטָּה" הֲוָה אָמִינָא בְּסוֹף שְׁמִיטָּה, כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּמֹעֵד". וְאִי כָּתַב "בְּמֹעֵד" הֲוָה אָמִינָא מֵרֵישׁ שַׁתָּא, כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּחַג הַסֻּכּוֹת". וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּחַג הַסֻּכּוֹת" הֲוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ יוֹם טוֹב אַחֲרוֹן, כָּתַב רַחֲמָנָא "בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל"

מאתחלתא

מאימת

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף מא עמוד ב

רש"י

מצוה שאני. והכי פרכינן נמי בפרק כ"ג בסנהדרין (דף יט:) גבי מלך דתנן לא חולץ ולא חולצין לאשתו רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ וליבם זכור לטוב איני והאמר רב אשי וכו' ומשני מצוה שאני וקשיא לר"י אמאי לא משני הכי בפרק שני דכתובות (דף יז.) מעבירין את המת מלפני כלה וזה וזה לפני מלך ישראל אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר לפני הכלה ושבחוהו חכמים וקא פריך מכלל דשפיר עבד והאמר רב אשי וכו' ומשני פרשת דרכים הוה ואמאי לא משני מצוה שאני ותו איכא למיתמה והא ההיא גופיה דרב אשי מיירי במקום מצוה דמעיקרא אמרי' אפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ומותיב ליה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג ברבי והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן וכו' אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו דהיינו רבי יהושע שקבל הכוס מרבן גמליאל וכן רבי (אלעזר בר) צדוק מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול משמע אפילו במקום מצוה דומיא דנשיא כההוא מעשה דרבן גמליאל שהיה סעודת מצוה ומחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו דמייתי עליה דאברהם אבינו והוא עומד עליהם אלמא דאפי' במקום מצוה אמר רב אשי אין כבודו מחול ונראה לתרץ דדוקא הכא שייך למימר מצוה שאני דמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה וכן ההיא דפרק כהן גדול (סנהדרין יט:) דחולץ או מיבם מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו אבל ההיא דכתובות (דף יז.) ופ"ק דקידושין (דף לב:) שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה ות"ח בזה גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפי' במקום מצוה שהרי מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ולא אימתך עליו נמצא דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה: **אותו** היום נתחייבו שונאי ישראל כלייה. ירושלמי תני רבי חנינא ברבי גמליאל אומר הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו ודבר תמוה לומר אם היה ראוי מפני [מדין] התורה כיון דאמו היתה מישראל אלא משום דזילא מילתא כמו שפירש"י שיתחייבו על חנופה מועטת כזאת עונש גדול ופירש ר"י אע"ג דאמר בפרק מצות חליצה (יבמות קב.) ובפרק החולץ (שם מה:) גבי רב מרי דמנייה רבא אפורסי דבבל וגבי אושפיזכניה דרב אדא בר אהבה אם היתה אמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה (קדושין דף עו:) היינו דוקא גבי נשיאות ושררות בעלמא דלינהג שררות במתא דדרשינן שום תשים עליך מלך מקרב אחיך מדסמך משימות למקרב אחיך ש"מ דבעינן בהו מקרב אחיך קצת כגון אמו מישראל אבל מלך חזר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב ממוצע מאביו ואמו מישראל וזו היתה החנופה שמלך בזורע שלא בדין תורה והורו לו והחזיקו בכך נהי שלא יוכלו למחות היה להן לשתוק ולא להחזיקו וזהו ענוש החנופה בדבר עבירה שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו ואינו חושש על יראת הקב"ה ועושה עין שלמעלה כאילו אינה רואה בירושלמי דעשרה יוחסין בגמרא אין בורקין מן המובח כתיב שום תשים עליך מלך אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין ומכין ברצועות ת"ל מקרב אחיך תשים עליך מלך כל שתשימוהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך.

כל המחניף לחבירו. יש לפרש שלא במקום סכנה אבל במקום סכנה מותר כי ההיא דפרק ארבעה נדרים (דף כב.) עולא אזל לארעא דישראל לוו בהדיה תרי בני חוזאי קם חד שחטיה לחבריה אמר ליה לעולא יאות עבדי אמר ליה אין ופרע לו בית השחיטה כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה דלמא ח"ו אחזקית ידי עוברי עבירה א"ל רבי יוחנן נפשך הצלתה:

תוספות

מַאֵימַת דְּמַתְחִיל מוֹעֵד. ומיהו ביו"ט לא, שֶׁאֵין תִּקּוּן הַבִּימָה דּוֹחֶה לא אֶת הַשַּׁבָּת וְלא יו"ט, וּמִאֶתְמוֹל נַמִּי לא עֲבָדִינן לָהּ דְּדַחֲקָא לָהּ עֲזָרָה, וְהַאי טַעְמָא מִקַּמֵּי בגמ' יְרוּשָׁלְמִי (פ"ח) בְּמִסֶּכֶת מְגִלָּה, דְּקָתָנֵי הַקָּהָל מֵאַחֲרִין כְּשֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְקָאָמַר מִפְּנֵי הַבִּימָה, וְנַעֲבֵדֵהּ מַאֶתְמוֹל דְּדַחֲקָא לָהּ עֲזָרָה אנקוברי"ר בְּלַע"ז: לְמַלְבֵּי בַּיִת דָּוִד. אֲבָל לא לְמַלְבֵּי בֵּית חַשְׁמוֹנַאי: אַפּ' לְמַאן דְּאמַר. בְּקִדּוּשִׁין בפ"ק (קף לכ:) : אֲגַרוֹפָּה. כּוֹתָה שֶׁל חֲנוּפָּה, דאע"ג דְּאמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל אֵין רָאוּי לְמַלְכוּת דְּעֶבֶד הָיָה וְזִילָא מִלְּתָא: נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין. שֶׁהֶחֱנִיפוּ הַדַּיָּנִין אֶת בַּעֲלֵי הַדִּין: וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים. שֶׁהַגְּדוֹלִים רָאוּ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה וְלא מִחוּ בְּיָדָם מִפְּנֵי חֲנוּפָּה: וְאֵין אָדָם שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ מַעֲשֵׂי גְדוֹלִים מַמַּעֲשֶׂיךָ. שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלא מִחוּ בְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה לְמָדוּ הַדּוֹרוֹת אֶת מַעֲשֵׂיהֶם וְנִמְצָא כֻּלָּן עוֹבְרִין: לְכֵלִי. לְשׁוֹן בְּלִיָּה נַפְשִׁי (קהלים קיט), שֶׁמִּתְאַוָּה לִשְׁתּוֹת יַיִן תָּדִיר: וּפְלִיגָא. הָא דְּרִישׁ לָקִישׁ דְּאָמַר לְהַחֲנִיפוֹ לְעַשּׂוֹ נִתְכַּוֵּן לוֹמַר לוֹ רָאִיתִי פָּנֶיךָ כִּרְאוֹת פְּנֵי וגו', פְּלִיגָא אַדְּרַבִּי לֵוִי דְּאָמַר לא לְהַחֲנִיפוֹ נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְאַיֵּם עָלָיו וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא רָגִיל לִרְאוֹת מַלְאָכִים: לא יַשְׁוּעוּ כִּי אֶסְרָם. כְּשֶׁיְּבוֹאוּ עֲלֵיהֶם יִסּוּרִין לא יוֹעִילֵם שִׁוְעָה: וְיֹאמַר יִרְמְיָהוּ לַחֲנַנְיָה הַנָּבִיא. שֶׁאָמַר נְבוּאַת שֶׁקֶר עַל גָּלוּת יְכָנְיָה וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁגָּלוּ עִמּוֹ, בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים אֲנִי מְשִׁיבָם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, אֲמַן כֵּן יַעֲשֶׂה ה', חֲנוּפָּה הִיא זוֹ שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר בְּהֶדְיָא שֶׁקֶר אַתָּה נִבָּא: ויהי

מֵאַתְחַלְתָּא דְמוֹעֵד: וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת: שֶׁמְּעַתָּ מִינָּהּ, חוֹלְקִין כָּבוֹד לְתַלְמִיד בִּמְקוֹם הָרַב? אָמַר אַבָּיֵי: כּוּלָּהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּמֶלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִיבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד: עוֹמֵד מִכְּלָל דְּיוֹשֵׁב וְהָאָמַר מָר: אֵין יְשִׁיבָה בְּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּבֶא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר" וגו'? כְּדַאֲמַר רַב חִסְדָּא: בְּעֲזָרַת נָשִׁים, הָכָא נַמִּי בְּעֲזָרַת נָשִׁים: וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים: שִׁבְּחוּהוּ, מִכְּלָל דְּשַׁפִּיר עֲבַד? הָאָמַר רַב אַשִׁי: אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר נָשִׁיא שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ! מִצְוָה שָׁאנֵי: וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְ"לֹא תוּכַל לָתֶת": תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי נָתָן: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כְּלִיָּה, שֶׁהֶחֱנִיפוּ לוֹ לְאַגְרִיפָּס. אָמַר ר' שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא: מִיּוֹם שֶׁגָּבַר אֲגַרוֹפָּה שֶׁל חֲנוּפָּה, נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין, וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ "מַעֲשַׂי גְּדוֹלִים מִמַּעֲשֶׂיךָ". דָּרַשׁ ר' יְהוּדָה בַּר מַעַרְבָא וְאִיתֵימָא ר' שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: מוּתָּר לְהַחֲנִיף לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לא יִקָּרֵא עוֹד לָנָבָל נָדִיב וּלְכִילַי לא יֵאָמֵר שׁוֹעַ", מִכְּלָל דְּבָעוֹלָם הַזֶּה שָׁרֵי. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, מֵהָכָא: "כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי". וּפְלִיגָא דְּרַבִּי לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי: מָשָׁל שֶׁל יַעֲקֹב וְעֵשָׂו, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁזִּימֵּן אֶת חֲבֵירוֹ וְהִכִּיר בּוֹ שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְהוֹרְגוֹ, אָמַר לוֹ: טַעַם תַּבְשִׁיל זֶה שֶׁאֲנִי טוֹעֵם כְּתַבְשִׁיל שֶׁטָּעַמְתִּי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ. אָמַר: יָדַע לֵיהּ מַלְכָּא, מִיסְתַּפֵּי וְלָא קָטִיל לֵיהּ: אָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה מְבִיא אַף לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחַנְפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף" וְלא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לא יְשַׁוְּעוּ כִּי אֱסָרָם". סימן א"ף עוב"ר גיהנ"ם ביד"ו ניד"ה גול"ה: וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, אֲפִילּוּ עוֹבְרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אַתָּה יִקְּבֻהוּ עַמִּים יִזְעָמוּהוּ לְאֻמִּים", וְאֵין "קוֹב" אֶלָּא קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "לא קֹבֹה אֵל", וְאֵין "לְאוֹם" אֶלָּא עוֹבְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר "וּלְאֹם מְלֹאם יֵאָמֵץ". וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה נוֹפֵל בְּגֵיהִנָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע" וגו', מַה כְּתִיב אַחֲרָיו "לָכֵן כָּאֲכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפָּה". וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר: כָּל הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵרוֹ סוֹף נוֹפֵל בְּיָדוֹ, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיָדוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו נוֹפֵל בְּיַד בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה' יָקֵם ה' אֶת דְּבָרֶיךָ", וּכְתִיב: "ויהי"

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף מא עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מֵאַתְחִלְתָּא דְּמוֹעֵד – מתחילת חג הסוכות.

שנינו במשנה **וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת.** מעירה הגמרא, שלכאורה **שָׁמַעְתָּ מִינָּהּ** שמשנתינו סתמה כדעה שחוֹלְקִין **כָּבוֹד לְתַלְמִיד בְּמָקוֹם חָרֵב,** ואין בכך פחיתות כבוד לרב, שהרי כאן חולקים כבוד לראש הכנסת בפני המלך. **אָמַר אַבָּיֵי** שאין להוכיח זאת מכאן, משום שטעם משנתינו **כּוּלָּהּ** הוא **מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּמֶלֶךְ,** להראות שיש כמה שררות מתחתיו, ובאופן זה הכל מודים שחולקים כבוד לתלמיד במקום הרב.

שנינו במשנה **וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב, אַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִיבֵּל, וְקָרָא עוֹמֵד.** מקשה הגמרא, שמזה שכתוב 'וקרא עוֹמֵד', מִכְּלָל הדברים משמע **דְּיוֹשֵׁב** היה לפני כן, **וְהָאָמַר מַר,** שאין היתר **יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית דָּוִד בִּלְבָד,** משום שחלק להם הכתוב כבוד להראות שמלכותם שלימה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר" וְגוֹ',** ואיך ישב אגריפס שהיה ממלכי בית חשמונאי בעזרה. מתרצת הגמרא, **כִּדְאָמַר רַב חִסְדָּא** על קושיה דומה, שהקריאה היתה **בְּעֲזֵרַת נָשִׁים** שמותר לשבת בה, **הָכָא נַמִּי** יש ליישב שהקריאה היתה **בְּעֲזֵרַת נָשִׁים.**

שנינו במשנה, שאגריפס המלך קרא בעמידה **וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים** על כך. מקשה הגמרא, שמזה שכתוב **שִׁבְּחוּהוּ מִכְּלָל** הדברים עולה **דְּשַׁפִּיר עָבַד** בכך שקרא בעמידה, **וְהָאָמַר רַב אַשִּׁי, שֶׁאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שִׂנְשֵׂיא** בישראל **שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל, מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, שֶׁנֶּאֱמַר "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"** ומהיתור שכתוב פעמיים 'שום' ו'תשים', יש ללמוד **שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ,** ואם מוחל על כבודו אין אימתו עלינו. מתרצת הגמרא, **מִצְוָה שַׁאנִי** – אגריפס מחל על כבודו לצורך מצוה, ובאופן זה כבודו מחול.

שנינו במשנה, **וּכְשֶׁהִגִּיעַ** אגריפס **לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת** עליך איש נכרי", זלגו עיניו דמעות, אמרו לו, 'אל תתירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה'. **תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי נָתָן, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שאמרו לו כן, **נִתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה,** משום **שֶׁהֶחֱנִיפוּ לוֹ לְאַגְרִיפָּס,** שלמרות שאמו היתה מישראל, לא היה ראוי למלוך על ישראל, משום שהיה עבד, וזהו גנאי לישראל שעבד ימלוך עליהם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא, מִיּוֹם שֶׁנָּבַר אֶגְרוֹפָהּ – כוחה של **חֲנוּפָּה** – שהחניפו לאגריפס, **נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין** – שהדיינים החניפו לבעלי הדינים, **וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים** - שהצדיקים ראו עוברי עבירות ולא מחו בידם מפני החנופה, ומתוך כך למדו הדורות את מעשי הרשעים, **וְאֵין אָדָם יָכוֹל לוֹמַר לַחֲבֵירוֹ 'מַעֲשֵׂי גְדוֹלִים מִמַּעֲשֶׂיךָ',** שמתוך שלא מחו ברשעים הכל למדו ממעשיהם, ונעשו כולם עוברי עבירה.

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר מַעֲרָבָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, מוּתָּר לְהַחֲנִיף לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר שלעתיד לבוא **"לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל** – הנותן רק מה שחייב ובעין רעה **נָדִיב** – הנותן בעין יפה, **וּלְכִילַי** – רמאי חורש רעות **לֹא יֵאָמֵר** שהוא **שׁוֹעַ** – אדון נדיב שהכל פונים אליו", ויש לדייק **מִכְּלָל** הדברים, **דְּבָעוֹלָם הַזֶּה שָׁרֵי** להחניף לרשעים, ורק לעתיד לבוא יהיה אסור להחניף להם. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר,** שהמקור לכך שמותר להחניף לרשעים הוא **מֵהָכָא,** שיעקב אבינו החניף לעשיו ואמר לו, "כי על כן ראיתי פניך **כִּרְאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים, וַתִּרְצֵנִי".**

וּפְלִיגָא דְּרַבִּי לֵוִי – ביאורו של רבי שמעון בן לקיש בפסוק, נחלק על ביאורו של רבי לוי, שיעקב אבינו לא החניף כלל לעשיו, אלא בא לאיים עליו. **דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי, מָשָׁל שֶׁל יַעֲקֹב וְעֵשָׂו** בפסוק זה **לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁזִּימֵּן אֶת חֲבֵירוֹ, וְהִכִּיר** חבירו **בּוֹ** – במזמין, **שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְחוֹרְגוֹ, אָמַר לוֹ** האורח למזמין, **'טַעַם תַּבְשִׁיל זֶה שֶׁאֲנִי טוֹעֵם, כְּתַבְשִׁיל שֶׁטָּעַמְתִּי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ', אָמַר** המזמין לעצמו, 'מסתבר שאדם זה שטעם מתבשיל המלך, **יָדַע לֵיהּ מַלְכָּא** – המלך מכירו וחבירו', ומתוך כך **מִיסְתְּפֵי** – חושש הרוצח **וְלֹא קָטִיל לֵיהּ.** ואף כאן יעקב אבינו איים על עשיו ורמז לו שהוא רגיל לראות מלאכים שעוזרים לו.

הגמרא מביאה כמה מימרות של רבי אלעזר, בגנות החנופה. **אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, מֵבִיא אַף** – כעס **לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְחַנְפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף'. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ** של החנף **נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר** בהמשך הפסוק **'לֹא יְשַׁוְּעוּ** – לא תתקבל שועתם, **כִּי אֲסָרָם** – כאשר יבואו עליהם יסורים'.

(**סִימָן** למאמרי רבי אלעזר בעניני חנופה, **א"ף עוּבָ"ר, גֵּיהִנֹּ"ם בְּיָד"וֹ, נִיד"ה גּוֹל"ה**). **וְאָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה, אֲפִילּוּ עוֹבְרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "אוֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אַתָּה, יְקֻבּוּהוּ עַמִּים, יִזְעֲמוּהוּ לְאֻמִּים", וְאֵין** ביאור 'קוֹב' המוזכר בפסוק **אֶלָּא** לשון **קְלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר** בפרשת בלעם, "מה אקוב, **לֹא קָבַּהּ אֵל"** – כיצד אקללם, וה' לא קללם. **וְאֵין 'לְאֹם' אֶלָּא עוֹבְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר** על יעקב ועשיו כשהיו בבטן אמם **"וּלְאֹם מִלְּאֹם יֵאָמֵץ".**

וְאָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנוּפָּה נוֹפֵל בְּגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר "הוֹי לחנפים, הָאֹמְרִים לָרַע – לאדם רע שהוא **טוֹב, וְלַטּוֹב רָע וְגוֹ'", מַה כְּתִיב אַחֲרָיו** בענשם, **"לָכֵן כָּאֲכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ, וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יַרְפֶּה וְגוֹ'",** הרי שנופלים באש הגיהנם.

וְאָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר, כָּל הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵירוֹ בְּסוֹף נוֹפֵל בְּיָדוֹ של הרשע שהחניף לו, **וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיָדוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בָּנָיו נוֹפֵל בְּיַד בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא" לְחַנַּנְיָה** שהתנבא נבואת שקר, שבעוד שנתיים ישובו יכניה וכלי המקדש מגלותם, **"אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה', יָקֵם ה' אֶת דְּבָרֶיךָ",** והיתה זו חנופה משום שהיה לו לומר בפירוש 'שקר אתה דובר', **וּכְתִיב,** שלאחר כמה ימים יצא ירמיה מירושלים לארץ בנימין, לחלוק נחלה שנפלה לו שם,

יהודי "צריך לחיות עם הזמן" . . הכוונה בזה היא לפרשה בתורה שקורין ביום השבת-קודש ובימים שני וחמישי בשבוע

משיחת יום א' פרשת במדבר, ה'תשכ"ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף מב עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

"וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן, וְשָׁם בַּעַל פְּקִידוּת – ממונה שלא יצאו מהעיר אל הכשדים, וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶּן שֶׁלֶמְיָה בֶּן חֲנַנְיָה נביא השקר, וַיִּתְפֹּשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נוֹפֵל להיות עמהם, וַיֹּאמֶר (לוֹ) יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אתה דובר, אֵינֶנִּי נוֹפֵל אֶל [וְעַל] הַכַּשְׂדִּים וְגוֹ'". וכְּתִיב "וַיִּתְפֹּשׂ יִרְאִיָּה בְּיִרְמְיָהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים, ויקצפו השרים על ירמיהו, והכו אותו ונתנו אותו בית הָאֲסוּר בית יהונתן הסופר, כי אותו עשו לבית הכלא", הרי שירמיהו נפל בידי נכדו של חננְיה נביא השקר, שהחניף לו.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חָנוּפָה – שאינם מוכיחים זה את זה, מְאוּסָה כְּנִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד", ו'גלמוד' הוא מלשון נדה, שֶׁכֵּן בְּכַרְכֵּי הַיָּם קוֹרִין לְנִדָּה 'גַּלְמוּדָה'. מבררת הגמרא, מַאי פירוש 'גַּלְמוּדָה', ומדוע נדה נקראת כן. ומבארת, ש'גלמודה' היא מלשון גְּמוּלָה דא מִבַּעְלָהּ – מובדלת זו מבעלה. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֵדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חָנוּפָה לַסּוֹף גּוֹלָה, ודבר זה נלמד בגזירה שוה מהתיבה 'גלמוד', כְּתִיב הָכָא לגבי עדה שיש בה חנופה "כִּי עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד", וכְתִיב הָתָם לגבי גלות "וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד לִי אֶת אֵלֶּה, וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גוֹלָה וְסוּרָה וְגוֹ'".

אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אַרְבַּע כִּיתּוֹת של רשעים אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה, כַּת לֵיצִים וְכַת חֲנֵיפִים, וְכַת שַׁקְּרִים וְכַת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע. והמקור לכך שכַּת לֵיצִים אינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שהקדוש ברוך הוא "מָשַׁךְ יָדוֹ מלהיות אֶת לוֹצְצִים". והמקור לכַּת חֲנֵיפִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא". והמקור לכַּת שַׁקְּרִים שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב שאמר הקדוש ברוך הוא "דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". והמקור לכַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע שאינה מקבלת פני שכינה, דִּכְתִיב "כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה, לֹא יְגוּרְךָ רָע" ופירוש הפסוק הוא, לא חפץ רשע אתה משום שצַדִּיק אַתָּה ה', לכן לֹא יָגוּר בְּמָגוּרְךָ – עמך רָע, ופרשה זו מדברת בבעלי לשון הרע, כפי שכתוב בהמשך 'כי אין בפיהו נכונה' וכו'.

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח מלחמה פרק שמיני

פרק זה, עוסק במהלכה של מלחמת ישראל עם הגויים, והמשנה שלפנינו, עוסקת בדברי הכהן משוח המלחמה לעורכי המלחמה, בעת צאתם מגבול הארץ. כמו שנאמר "והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם, ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם". והמשנה תבאר את הפסוקים.

משנה. הכהן אשר נבחר לתפקיד מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, שעליו לצוות את העם בעת יציאתם למלחמה, בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר את דברי החיזוק אֶל הָעָם הלוחמים, בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר, 'וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה' בצאתכם את גבול הארץ, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן' לומר את דבריו. ומבארת המשנה, 'הכהן' זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה אשר נמשח במיוחד לתפקיד זה. ומה שנאמר בפסוק 'וְדִבֶּר אֶל הָעָם', זה דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

"וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' אתם קרבים היום למלחמה עַל אויְבֵיכֶם" מבארת המשנה, 'על אויביכם' הגויים וְלֹא עַל אַחֵיכֶם היהודים. שמלחמה זו אינה לֹא כמלחמת שבט יְהוּדָה עַל שבט שִׁמְעוֹן הסמוך לו בגבולו, וְלֹא כמלחמת שבט שִׁמְעוֹן עַל שבט בִּנְיָמִין הסמוך לו בגבולו, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם של אחיכם, יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם. וכְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר במלחמת פקח בן רמליהו מלך ישראל עם אחז מלך יהודה, "וַיָּקוּמוּ הָאֲנָשִׁים מבני אפרים אֲשֶׁר נֻקְּבוּ בְשֵׁמוֹת קודם לכן, וַיַּחֲזִיקוּ בַּשְּׁבִיָּה ששבו במלחמתם עימהם, לדאוג לצרכיהם ולמחסורם, וְכָל מַעֲרוֹמֵיהֶם – כל מי שלא היו לו בגדים ללבוש, הִלְבִּישׁוּ אותו מִן הַשָּׁלָל מן המלחמה, וַיַּלְבִּישׁוּם גם מבגדיהם שלהם, וַיְנַעֲלוּם – נתנו להם מנעלים, וַיַּאֲכִילוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכוּם בשמן, וַיְנַהֲלוּם – הנהיגו ונשאו בַּחֲמוֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל – את החלשים שלא יכלו ללכת, וַיְבִיאוּם אל יְרִיחוֹ שהיתה נקראת עִיר הַתְּמָרִים, אֵצֶל אֲחֵיהֶם בני יהודה, וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן וְגוֹ'", הרי שאחיכם בני ישראל מרחמים ונוהגים בחמלה באחיהם שבויי המלחמה.

אבל אתם, 'עַל אוֹיְבֵיכֶם' הגויים אַתֶּם הוֹלְכִים למלחמה, שֶׁאִם תנוצחו על ידיהם וּתִפְּלוּ בְּיָדָם בשבי, אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם אלא ינהגו בכם באכזריות מרובה, לפיכך אתם מוזהרים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְגוֹ' ממאורעות המלחמה.

ומפרטת המשנה את ארבעת האזהרות שהשמיעו ללוחמים, 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם' – שלא ישבר לבבכם מִפְּנֵי צְהֲלַת – צעקת הסוּסִים שהם עושים כדי להפחידכם ולהטיל מורך בלבבכם, וְצִיְּחוּחַ – השחזת הַחֲרָבוֹת וכלי המלחמה. 'אַל תִּירְאוּ' – אל יפול מורך ופחד בלבבכם, מִפְּנֵי הֲגָפַת תְּרִיסִין – הקשת מגיניהם, וְשִׁפְעַת הַקַּלְנַסִּין – ריבוי חילות המלחמה. 'אַל תַּחְפְּזוּ' – אל תמהרו להימלט מִקּוֹל תקיעת הַקְּרָנוֹת שהם תוקעים בהם כדי להפחידכם. 'אַל תַּעֲרְצוּ' – אל תפחדו ותשברו, מִפְּנֵי קוֹל הַצְּוָחוֹת אשר הם משמיעים כדי להפחידכם.

ועליכם לזכור 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם', ואל תבטחו בגבורתכם כמו הגויים, שֶׁהֵם בָּאִין ובטוחים בְּנִצְּחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים ובטוחים בְּנִצְּחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל מָקוֹם, ועליכם להשיב ליבכם אליו ולבטוח בישועתו. שהרי הַפְּלִשְׁתִּים אשר נלחמו בישראל, בָּאוּ ובטוחים היו בְּנִצְּחוֹנוֹ ובכוחו שֶׁל גָּלְיָת הפלישתי, וּמָה הָיָה סוֹפוֹ, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב על ידי דוד, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו, בידי יהודה וישראל, וכן מצינו בִּבְנֵי עַמּוֹן אשר בָּאוּ ובטחו בְּנִצְּחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבַךְ שר צבאו של הדרעזר מלך ארם, מָה הָיָה סוֹפוֹ של שובך, לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב בידי דוד וחילותיו, וְנָפְלוּ עִמּוֹ רבים מבני עמו. וְאַתֶּם בני ישראל, אִי אַתֶּם כֵּן – אין הנהגתכם ומחשבתכם כהגויים, 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם וְגוֹ'" זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן – מחנה ישראל, שנושאים עימם הארון ששברי לוחות מונחים בתוכו, והוא מסייע להם במלחמתם והם נוצחים.

גמרא. שנינו במשנה, 'ודבר אל העם' בלשון הקודש. מבררת הגמרא מַאי קָאָמַר, כיצד נדרש מהפסוק שהכהן חייב לדבר בלשון הקודש, מבארת הגמרא הָכִי קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת משוח מלחמה 'וְדִבֶּר', וּלְהַלָּן במעמד הר סיני הוא אוֹמֵר, "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל", ודורשים 'דיבור דיבור' גזירה שוה, מַה לְּהַלָּן במעמד הר סיני, אמר משה את דבריו בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, שהרי עשרת הדברות נאמרו בלשון הקודש, אַף כָּאן המשוח מלחמה מדבר בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

במשנה מבואר, שדווקא משוח המלחמה אומר את דברי החיזוק לעם, מביאה הגמרא את המקור לכך. תָּנוּ רַבָּנָן, 'וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם', מבררת הגמרא, יָכוֹל – שמא כָּל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה יוכל לדבר את דברי החיזוק לעם, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפרשה 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים' – שהשוטרים מדברים לעם דברי חיזוק נוספים מלבד

המשך בעמוד 247

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שביעי - אלו נאמרין דף מב עמוד א

רש"י

וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בִּנְיָמִין. לְאַחַר כַּמָּה יָמִים הָיָה יִרְמְיָה יוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם לְלֶכֶת אֶרֶץ בִּנְיָמִין לְחַלּוֹק נַחֲלָה שֶׁנְּפָלָה לוֹ, וּתְפָסוֹ יִרְאִיָּה וַיֹּאמֶר לוֹ אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נוֹפֵל: גַּמּוֹלָה. בְּדוּלָה, כְּמוֹ וַיִּגְמֹל (בְּלִשְׁיָה כז): מָשַׁךְ יָדוֹ. הִקֵּבָּ"ה מַהֲיוֹת אֶת הַנְּצָרִים: לֹא יָגוּר עִמְּךָ רָע. לֹא יָגוּר עִמְּךָ רָע, וְגַבֵּי מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע כְּתִיב, דִּכְתִיב בְּהַהוּא פַּרְשְׁתָא כִּי אֵין בְּפִיהוּ נְכוֹנָה וְגוֹ':

תוספות

משוח מלחמה. נראה האי דלא תנא הכי משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם כיצד כדקתני בפרק אלו נאמרין (לעיל דף לב.) מקרא בכורים כיצד משוח דהתם סליק מיניה דתני לעיל מיניה ואלו נאמרין בלשון קודש אבל תימה למה הקדים פרק זה קודם פרק עגלה ערופה והלא שנה משוח מלחמה בבבא אחרונה אחרי כולן ויש לומר דהתם הקדים פרשת עגלה ערופה משום דאיירי בפרשת המלך נקט בתריה פרשת עגלה ערופה אבל הכא שבא לפרשה מקדים משוח מלחמה משום דזוטרי מיליה ופסיק ושדי להו וא"ת וליתני לעיל פרשת משוח מלחמה כדתני פרשת עגלה ערופה יש לומר דלא שייך למימר פרשת משוח מלחמה שהרי לא נתנה משום מצות קריאה אלא משום התראה: **הכי** קאמר שנאמר ודבר. ירושלמי למה בגין דכתי' ודבר הרי ק"ש דכתי' בה ודברת בם והיא נאמרת בכל לשון אלא בגין דכתיב בה אמירה הרי פרשת ודוי מעשר הרי כתיב בה אמירה והיא נאמרת בכל לשון אמר רבי חזי נאמר כאן הגשה ונאמר להלן הגשה ונגשו הכהנים בני לוי מה נגישה שנא' להלן בלשון קודש אף כאן בלשון קודש עד כדון כרבי עקיבא דאמר לשונות ריבויין הן כרבי ישמעאל דאמר לשונות כפולין הן ברם מאי אמר ר' חייא בר אבא נאמר כאן נגישה ונאמר להלן נגישה ונגש משה אל הערפל מה לשם לשון הקודש אף כאן לשון הקודש מסתברא דלא ופקדו שרי צבאות בראש העם ואחרי כן ונגש הכהן ודבר אל העם בתר דמתקן להון הוא משמע לון:

סגן לאו ממונה הוא. ואם תאמר הא אמרינן בסנהדרין פרק כהן גדול (דף יט.) כשהוא מנחם אחרים כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממצעו ותניא כשהוא עומד בשורה לנחם את האחרים סגן ומשוח מלחמה עומד בימינו ואמר רב פפא ש"מ מהא מתניתין תלת שמע מינה היינו סגן היינו ממונה יש לומר ודאי ממונה היה לדברים שמינוהו אחיו הכהנים כדתנן (יומא דף כח.) אמר להם הממונה אבל מן התורה אין לו שום מנוי ושררה יותר על אחיו הכהנים ואינו אלא כעין מינוי אמרכל וגיזבר שגידלוהו אחיו הכהנים:

הַדְּרָן עָלָךְ אֵלּוּ נֶאֱמָרִין

מַתְנִי'. מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה. כֹּהֵן שֶׁנִּתְרַבֶּה לְכָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְגוֹ', וּבְגִמְרָא פָּרִיךְ מַאי קָאָמַר: וַיְקוּמוּ הָאֲנָשִׁים. כְּתִיב גַּבֵּי פִּקּוּח בֶּן רְמַלְיָהוּ שֶׁנִּלְחַם עִם אָחָז בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, שֶׁשָּׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה הַרְבֵּה וְשָׁם הָיָה נָבִיא עוֹדֵד שְׁמוֹ וְהוֹכִיחַם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם בְּחֲמַת ה' עַל בְּנֵי יְהוּדָה נְתָנָם בִּידֵיכֶם וְהִכִּיתֶם בָּהֶם לְאֵין מַרְפֵּא, וְעַתָּה אַתֶּם אוֹמְרִים לִכְבּוֹשׁ אוֹתָם לַעֲבָדִים, שִׁמְעוּנִי וְהָשִׁיבוּ אֶת הַשִּׁבְיָה וְגוֹ': לְכָל כּוּשֶׁל. כָּל הַכּוֹשְׁלִים שֶׁבָּהֶם שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִילֹךְ בְּרַגְלֵיהֶם: צָחֲלֵת סוּסִים. צָנָף סוּסִים קְרוּי צָחֲלָה בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא: קַלְגַּסִּין. חִילוֹת: הָגַפַּת תְּרִיסִין. מְגִיפִין וְסוֹגְרִין וּמְדַבְּקִין הַתְּרִיסִין זֶה סָמוּךְ לָזֶה כְּדֵי שֶׁיִּנָּקְשׁוּ זֶה עַל זֶה, וְהַקּוֹל נִשְׁמָע כְּקוֹל הָמוֹן לְאֵים עַל שֶׁבְּנֶגְדָּם: שׁוֹבָךְ. שֹׁר צְבָא הַדַּרְעֶזֶר:

גמ'. מַאי קָאָמַר. הֵיכִי יָלִיף לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מִמְּהָבָא: דּוּמְיָא דְּשׁוֹטֵר. תֵּירוּצָא הִיא. הַשּׁוֹפֵט מְמַנֶּה עַל הַשּׁוֹטֵר, שֶׁשּׁוֹטֵר עָשׂוּי לִגְּרוֹשׁ אֶת מִי שֶׁיְּצַוֶּה הַשּׁוֹפֵט לְכוּן: וְאִימָא סָגָן. מִדְּבַר דְּבָרִים הִלְּלוּ, דְּהָא מְמַנֶּה הוּא וְיֵשׁ מְמַנֶּה עַל גַּבָּיו: לְמָה סָגָן מְמַנֶּה. לְאִיזֶה דָּבָר הוּא מְמַנֶּה וּמוּכָן: שֶׁאם אֶרֶץ כּוּ'. אֲבָל בְּעוֹד שֶׁלֹּא אֶרֶץ פָּסוּל לְכֹהֵן גָּדוֹל אֵין לְסָגָן גְּדֻלָּה שֶׁל כֻּלּוּם: מַאי שְׁנָא שָׁמַע יִשְׂרָאֵל. לְמָה מִתְחִיל בְּלָשׁוֹן זֶה: פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּהֶם, אַחַת בַּסֵּפֶר. כְּשֶׁיָּצְאוּ מֵאֶרֶץ:

שמעו

הדרן עלך אלו נאמרין

מִשּׁוּחַ מִלְּחָמָה, בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם, בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן" זֶה כֹּהֵן מָשׁוּחַ מִלְּחָמָה "וְדִבֶּר אֶל הָעָם" בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. "וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' עַל אֹיְבֵיכֶם" וְלֹא עַל אַחֵיכֶם, לֹא יְהוּדָה עַל שֶׁמְּעוֹן וְלֹא שִׁמְעוֹן עַל בִּנְיָמִין. "שֶׁאם תִּפְלוּ בְּיָדָם יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּקוּמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשִּׁבְיָה וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעֲלוּם וַיַּאַכְלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן" וְגוֹ'. עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, שֶׁאם תִּפְלוּ בְּיָדָם אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם. "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ", "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם" מִפְּנֵי צַהֲלַת סוּסִים וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת, "אַל תִּירְאוּ" מִפְּנֵי הֲגַפַּת תְּרִיסִין וְשִׁפְעַת הַקַּלְגַּסִּין, "אַל תַּחְפְּזוּ" מִקּוֹל קְרָנוֹת, "אַל תַּעֲרִצוּ" מִפְּנֵי קוֹל צְוָוחוֹת, "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם" הֵם בָּאִין בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת, מָה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבָךְ, מָה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. וְאַתֶּם, אִי אַתֶּם כֵּן, "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם" זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן: **גמ'** מַאי קָאָמַר? הָכִי קָאָמַר: שֶׁנֶּאֱמַר "וְדִבֶּר", וּלְהַלָּן אוֹמֵר: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם" יָכוֹל כָּל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים", מַה שּׁוֹטְרִים בְּמִמּוּנֶה, אַף כֹּהֵן בְּמִמּוּנֶה. וְאֵימָא כֹּהֵן גָּדוֹל? דּוּמְיָא דְשׁוֹטֵר, מַה שּׁוֹטֵר שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶה עַל גַּבָּיו, אַף כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶה עַל גַּבָּיו. כֹּהֵן גָּדוֹל נַמִי, הָאִיכָּא מֶלֶךְ עַל גַּבָּיו? בַּעֲבוֹדָתוֹ קָאָמַר. וְאֵימָא סְגָן? סְגָן לָאו מְמוּנֶה הוּא, דְּתַנְיָא אָמַר ר' חֲנִינָא סְגָן הַכֹּהֲנִים: לְמָה סְגָן מְמוּנֶה? שֶׁאם אֵירַע בּוֹ פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל נִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו: "וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל": מַאי שְׁנָא "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"? אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אֲפִילּוּ לֹא קַיְּמְתֶּם אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, אִי אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיָדָם: "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ" כוּ': תָּנוּ רַבָּנַן: פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּם, אַחַת בַּסֵּפֶר וְאַחַת בַּמִּלְחָמָה. בַּסֵּפֶר, מַה הוּא אוֹמֵר?

שמעו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שמיני - משוה מלחמה דף מב עמוד ב

רש"י

מאה פפי וחד נאנאי. בירושלמי בפרק החולץ אגמרא וחייבין אשם תלוי את ש"מ [שהאשה] מתעברת וחזרת ומתעברת את ש"מ שאין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת ופליגי על רבנן דאגדתא דרבנן דאגדתא אומרים ויצא איש הבינים ממערכות פלשתים ממאה ערלות פלשתים שהערו בה מאה ערלות פלשתים אמר רבי מתניא ולא פליגין עד שלא נסרחה הזרע האשה מתעברת משני בני אדם כאחת משנסרחה הזרע אין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת זה משמע שכולן מאה היו אבותיו שהרי מכולן נתעברה אמו ולא כפי' רש"י שפירש וחד נאנאי שאחד מהן אביו ופי' הערוך נאנאי כלב שבאו עליה מאה אנשים וכלב אחד וכן מפורש בויקרא רבה ובאגדה דשמואל אמר ר' יצחק אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתערבו בה גייס של מאה בני אדם הדא דכתיב והוא מדבר עמם והנה איש הבינים וגו' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים רבי תנחומא אמר אף כלב אחד שנאמר ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי וגו' ותו התם ויתיצב ארבעים יום אמר רבי ברכיה ב"ר יצחק בשבר ארבעים פסיעות שהלכה ערפה עם חמותה נתלה לבנה ארבעים יום: **מפני** שהשם וכל כנויו מונחים בארון. תוספתא (פ"ז ע"ש) כי ה' אלהיכם ההולך עמכם זה השם הנתון בארון שנאמר וישלח אותם משה וגו' מלמד שהיה פנחס משוח מלחמה וכלי הקודש זה הארון ויש אומרים אלו בגדי כהונה שנא' ובגדי הקודש אשר לאהרן [רבי יהודה בן לקיש] אומר ב' ארונות היו עמהם זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות שנאמר ויסעו מהר ה' וגו' זה שהיה עמהן היה בו ס"ת שנאמר ויעפילו לעלות וגו' ובירושלמי אמרי' ארון אחד היה:

תוספות

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעֲרְכֵי מִלְחָמָה. מִי רָאוּי לְחַזּוֹר וּמִי רָאוּי לִילֵךְ, וְחָזְרוּ הָרְאוּיִים לְחַזּוֹר, כְּגוֹן בְּנָה בֵּית וְנָטַע כֶּרֶם וְאֵרַשׂ אִשָּׁה וְיָרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב. וואע"ג דִּכְתִיב בָּהֶן וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים, לְקַמָּן אָמְרִינַן דְּכֹהֵן קָאָמַר לְהוּ, אֶלָּא שֶׁהַשֹּׁטְרִים מַשְׁמִיעִין דְּבָרָיו לָעָם: אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם, אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעֲרִצוּ. אַרְבָּעָה אַזְהָרוֹת כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הָיוּ עוֹשִׂין לְאֵינָם, מְגִפִּין בְּתִרְסִין וּמְרִיעִין בַּקְּרָנוֹת וְצוֹחֲחִין בְּקוֹלָם וְרוֹמְסִין בְּצִהֲלַת סוּסֵיהֶן וְדַהֲרוֹתָם, אֲבָל צְחִצּוּחַ חֲרָבוֹת וְשִׁפְעַת קְלָלִסִּים הֵן עִקַּר הַמִּלְחָמָה וְאֵינָן לְאֵינָם: כְּגֵלוּי פָּנִים. בְּחֲצָפָה: בְּרוּ. בְּחַרוּ: לְכָדוֹ פִּיו. אָמַר פִּיו אֶת כִּשְׁלוֹנוֹ; וְיָרַד אֵלָי. מִשֶּׁמַע עָלַי, שֶׁהוּא יִגְבַּר, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִימַר וַיִּלְחַם אתי: וְאִידָךְ וְהִכָּנִי. וואע"ג דַּהֲדָר אָמַר וְאִם אֲנִי אוּכַל לוֹ וְהִכִּיתִיו, מִכָּל מָקוֹם פְּתִיחַת פִּיו לְרָעָתוֹ וַהֲוָת: דָּוִד הָדַר קָאָמַר לֵיהּ וַאֲנִי בָּא. וְאִין זוֹ פְּתִיחַת פֶּה לְרָעָה, דְּאָמַר לֵיהּ אתָּה בָּא לִמְשׁוֹל בִּי עַל יְדֵי דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, וַאֲנִי בָּא לִמְשׁוֹל בְּךָ בְּשֵׁם שֶׁהִנְצַחְנוּת שֶׁלּוֹ: כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם. שֶׁאַחֲרָהּ תּוֹרָה לְהִתְקַבֵּל נִתְּן לוֹ כֹּחַ לְהִתְיַצֵּב: מִכָּל מוּם. מִתְקָן וּמְנֻקָּה מִכָּל מוּם שֶׁל כִּעוּר: שֶׁבַּאֲחֵיו. אַרְבָּעָה [אַחִים] הָיוּ (ט') כִּדְלִקָּמָן: בַּר מֵאָה פָּאפֵי וְחַד נָאנַאי. בֶּן הַתַּעֲרֹבֶת, שֶׁבָּאוּ הַרְבֵּה אֲנָשִׁים עַל אִמּוֹ בְּלַיְלָה אַחַת וְנִתְעַבְּרָה מִן אֶחָד, נִמְצָא הָאֶחָד אֲבִיו וְכָלָן מְנָאֲפִים: נָאנַאי. זֶהוּ אָב בִּלְשׁוֹן פָּרְסִי: פָּאפֵי. פרשטרא, וּלְשׁוֹן אִישׁ הַבֵּינַיִם שֶׁיָּצָא מִבֵּין אֲנָשִׁים הַרְבֵּה: כְּתִיב מְעָרוֹת. מִמְּעָרוֹת פְּלִשְׁתִּים: כְּתִיב עֶרְפָּה. שֵׁם הָאַחַת עֶרְפָּה (רוּת א') וּכְתִיב הָרְפָּה אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרְפָּה, וְהִיא עֶרְפָּה כִּדְאָמְרִי' לְקַמָּן שֶׁנִּגְזַר עָלֶיהָ שִׁיפּוּלוֹ בְּנִיהָ בְּחֶרֶב בְּיַד בְּנֵי רוּת שֶׁדְּבָקָה בְּשִׁכִּינָה: עוֹרְפִין אוֹתָהּ. הִפְקִירָה עַצְמָהּ כְּבְהֵמָה פָּנִים כְּנֶגֶד עֹרֶף: כְּהָרִיפוֹת. חִטִּין כְּתוּשִׁין: סַף וּמְדוֹן וְגָלְיָת וְיִשְׁבִּי. כֻּלָּם בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (כ' כ"ח): בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה. שֶׁנְּשָׁקָהּ לַחֲמוֹתָהּ לְהִתְפָּרֵד מֵעִמָּהּ, שֶׁלֹּא נִתְגַּיְּרָה: וַתִּבְכֶּינָה עוֹד. פַּעַם שְׁנִיָּה, דְּלְעֵיל מִנַּיְהוּ כְּתִיב וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה: אַרְבַּע דְּמָעוֹת. שְׁתֵּי בְּכִיּוֹת שְׁתֵּי עֵינַיִם: חֵץ. לְשׁוֹן חֵצִי, הוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא סִפֵּר בְּחֵצִי גְּבוּרָתוֹ: לְאוֹדוֹעֵי שֶׁבְּחֵיהּ דָּדִוד. שֶׁנִּלְחָם עִם גִּבּוֹר כְּמוֹתוֹ: כְּתִיב שׁוֹבֵךְ. בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (כ' י) וּכְתִיב שׁוֹפֵךְ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א' יט): אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ. בְּחֵילוֹת שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר כְּתִיב, וְאִידֵי דְּנָקֵט פְּלוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל בִּדְרָשׁוֹת דִּקְרָאֵי נָקֵט לָהּ: מִפְּנֵי שֶׁאוּמָנִים. אֲבָל אֵינָם גִּבּוֹרִים: שֶׁל זֶבֶל. מְחֻמֶּרֶת שֶׁאוֹכְלִין הַרְבֵּה בְּגִבּוּרָה: שֶׁמַּע מִנַּהּ. מִדְּקָאָמַר שֶׁמָּא תֹּאמַר חוֹלֵי מֵעַיִם הֵם: לִיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ. לְבַקֵּשׁ לוֹ רְפוּאוֹת טָרֵם יְכַבֵּד חָלְיוֹ עָלָיו: דְּאָנָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה. יִסְחֲנָהּ מִדַּעְתּוֹ. יִשְׁתַּחֲנֶה לְאַחֵרִים: וְכָל כָּךְ לָמָּה. אוֹמֵר לָהֶם, וּמַה הִיא הַבִּטְחָה הַזּוֹ שֶׁהִבְטִיחָן כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ וְלֹא אָמַר כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם עִמָּכֶם, וּמַה הִיא הֲלִיכָה זוֹ דְּמַשְׁמַע הוֹלֵךְ מִמְّשׁ: שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּנּוּיָיו מונחין

1 שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעֲרְכֵי הַמִּלְחָמָה, וְחָזְרוּ. בַּמִּלְחָמָה, מַה
2 הוּא אוֹמֵר "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ
3 וְאַל תַּעֲרֹצוּ", כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁאוּמּוֹת הָעוֹלָם
4 עוֹשִׂין: מַגִּיפִין, וּמְרִיעִין, צוֹוְחִין, וְרוֹמְסִין: פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ
5 בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת כו': גָּלְיָת, אָמַר ר' יוֹחָנָן: שֶׁעָמַד
6 בְּגִילּוּי פָּנִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרוּ
7 לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי" וְאֵין "אִישׁ" אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
8 הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אִישׁ מִלְחָמָה". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
9 הוּא: הֲרֵינִי מַפִּילוֹ עַל יַד בֶּן אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדָוִד בֶּן
10 אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה". אָמַר ר' יוֹחָנָן מְשׁוּם ר' מֵאִיר:
11 בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת לְכְדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע, אֶחָד "בְּרוּ
12 לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי", וְאִידָךְ "אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי
13 וְהִכָּנִי". וְאִידָךְ, דְּקָאָמַר לֵיהּ לְדָוִד: "הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי
14 אַתָּה בָא אֵלַי בַּמַּקְלוֹת". דָּוִד נַמִי אָמַר לֵיהּ "אַתָּה בָא
15 אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן"?, הָדַר אָמַר לֵיהּ "וְאָנֹכִי
16 בָא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
17 חֵרַפְתָּ". "וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב" אָמַר ר' יוֹחָנָן:
18 כְּדֵי לְבַטְּלָן מִקְּרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית. "וַיִּתְיַצֵּב
19 אַרְבָּעִים יוֹם" אָמַר ר' יוֹחָנָן: כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה
20 בָּהֶן תּוֹרָה. "וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּינַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים". מַאי
21 "בֵּינַיִם"? אָמַר רַב: שֶׁמְּבוּגָּה מִכָּל מוּם. וּשְׁמוּאֵל אָמַר:
22 בֵּינוֹנִי שֶׁבְּאֶחָיו. דְּבֵי ר' שֵׁילָא אָמַר שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּבִנְיָן.

23 ר' יוֹחָנָן אָמַר: בַּר מֵאָה פַּפֵּי וַחֲדָא נַאנַאי. "גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת" תָּנֵי רַב יוֹסֵף: שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אֶת
24 אִמּוֹ כְּגַת. כְּתִיב "מְעָרוֹת", וְקָרֵינַן "מַעַרְכוֹת". תָּנֵי רַב יוֹסֵף: שֶׁהַכֹּל הֶעֱרוּ בְּאִמּוֹ. כְּתִיב "הָרְפָּה"
25 וּכְתִיב "עֶרְפָּה", רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: "הָרְפָּה" שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "עֶרְפָּה" שֶׁהַכֹּל
26 עוֹרְפִין אוֹתָהּ מֵאַחֲרֶיהָ. וְחַד אָמַר: "עֶרְפָּה" שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "הָרְפָּה" שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין
27 אוֹתָהּ כְּהָרִיפוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ הַמָּסָךְ עַל פְּנֵי הַבְּאֵר וַתִּשְׁטַח עָלָיו
28 הָרִפּוֹת". וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא, "אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִפּוֹת בַּעֲלִי". "אֶת
29 אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו" מַאי נִינְהוּ? אָמַר רַב חִסְדָּא:
30 סַף וּמְדוֹן גָּלְיָת וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב. "וַיִּפְּלוּ בְיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו", דִּכְתִיב: "וַתִּשַׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ
31 וְרוּת דָּבְקָה בָהּ" אָמַר ר' יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבוֹאוּ בְּנֵי הַנְּשׁוּקָה, וְיִפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי
32 הַדְּבוּקָה. דָּרַשׁ רָבָא: בִּשְׂכַר אַרְבַּע דְּמָעוֹת שֶׁהוֹרִידָה עָרְפָּה עַל חֲמוֹתָהּ, זָכְתָה וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה
33 אַרְבָּעָה גִּבּוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד". כְּתִיב "חֵץ חֲנִיתוֹ" וְקָרֵינַן "עֵץ חֲנִיתוֹ",
34 אָמַר ר' אֶלְעָזָר: עֲדַיִין לֹא הִגִּיעָנוּ לְחֲצִי שִׁבְחוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, מִכָּאן שֶׁאֵסוּר לִסְפֹּד בְּשִׁבְחָן שֶׁל
35 רְשָׁעִים. וְלֹא לִפְתַּח בֵּיהּ כְּלָל? לְאוֹדוֹעֵי שִׁבְחֵיהּ דְּדָוִד "בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבֵךְ כו'":
36 כְּתִיב "שׁוֹבֵךְ" וּכְתִיב "שׁוֹפֵךְ", רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: "שׁוֹפֵךְ" שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "שׁוֹבֵךְ"
37 שֶׁעָשׂוּי כְּשׁוֹבֵךְ, וְחַד אָמַר: "שׁוֹבֵךְ" שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "שׁוֹפֵךְ" שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ, נִשְׁפָּךְ
38 לְפָנָיו כְּקִיתוֹן. "אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כֻּלָּם גִּבּוֹרִים" רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרִי לֵהּ ר' אַמִּי וְר' אַסִּי, חַד
39 אָמַר: בְּשָׁעָה שֶׁזּוֹרְקִין חֵץ, עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת שֶׁל חֲלָלִים, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁאוּמָּנִין בַּקֶּרֶב, תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֻּלָּם גִּבּוֹרִים". וְחַד
40 אָמַר: בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין צוֹרְכֵיהֶן עוֹשִׂין אַשְׁפָּתוֹת אַשְׁפָּתוֹת שֶׁל זֶבֶל, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר מִפְּנֵי שֶׁחוֹלֵי מֵעַיִים הֵם, תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֻּלָּם גִּבּוֹרִים".
41 אָמַר רַב מָרִי: שֶׁמַּע מִינַּהּ, הַאי מַאן דְּנָפֵיש זִיבְלֵיהּ, חוֹלֵי מֵעַיִים הוּא. לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ? לִיטְרַח בְּנַפְשֵׁיהּ. "דְּאָנָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה" ר'
42 אַמִּי וְר' אַסִּי; חַד אָמַר: יַשְׁחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ, וְחַד אָמַר: יִשְׁתַּחֲוֶה, לַאֲחֵרִים: "וְאַתֶּם אִי אַתֶּם כֵּן כו'" וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיָיו
מונחין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף מב עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

שִׁמְעוּ דִּבְרֵי מַעֲרְכֵי הַמִּלְחָמָה – את כללי המלחמה, מי ראוי להישאר במלחמה, ומי עליו לחזור. וְחָזְרוּ לביתם כל הראויים לחזור, שהם הבונה בית והנוטע כרם והנושא אשה והירא ורך הלבב. ממשיכה הברייתא לבאר את חלקם השני של דברי הכהן, בַּמִּלְחָמָה – בתחילתה של המלחמה, מָה הוּא אוֹמֵר 'אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם' – אל ישבר לבבכם מפחד המלחמה, 'אַל תִּירְאוּ' במחשבתכם ובליבכם מאימת המלחמה, 'וְאַל תַּחְפְּזוּ' – אל תמהרו להימלט, 'וְאַל תַּעַרְצוּ' – אל תישברו את מהלך המלחמה. ומבארת הברייתא, שהכהן מזהירם בארבע אזהרות אלו, כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים – פעולות מיוחדות שֶׁעוֹבְרֵי כּוֹכָבִים הנלחמים בכם עוֹשִׂין על מנת להטיל מורך בלבבכם. ואלו הדברים, מְגִיפִּין – מקישים בתריסים, וּמְרִיעִין – תוקעים בקרנות וצוֹוְחִין בקולם על מנת להפחיד, וְרוֹמְסִין בצהלת סוסיהם ובדהרתם להשמיע קול גדול.

שנינו במשנה, פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיַת כו'. מבארת הגמרא, מי הוא גלית, כיצד נלחם בישראל ומה היה סופו. מבארת הגמרא מדוע נקרא גָּלְיַת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מפני שֶׁעָמַד בְּגִילּוּי פָּנִים – בעזות פנים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וכביכול לחם בו. שֶׁנֶּאֱמַר שאמר גלית לישראל 'בְּרוּ – בחרו לָכֶם אִישׁ וְיֵרֶד אֵלַי' להילחם בי. ומבארת הגמרא, וְאֵין 'אִישׁ' אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר בשירת הים, 'ה' אִישׁ מִלְחָמָה'. וכתשובה לדבריו אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא על גלית, הֲרֵינִי מַפִּילוֹ והורגו עַל יַד 'בֶּן אִישׁ' – דוד שהיה נער ולא הגיע לכלל איש, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה' – מיושבי בית לחם אשר בארץ אפרת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת – שלוש פעמים לְכָדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע – רמז גלית בדבריו את מפלתו העתידית. אֶחָד, במה שאמר לישראל, 'בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֶד אֵלַי' – וממה שאמר לשון 'וירד אלי' ולא אמר וילחם אתי, משמע שיגבר עלי. וְאִידָךְ – פעם שניה, במה שאמר לישראל, על אותו איש אשר תבררו 'אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי וְגו'', הרי שתחילה נקט את האפשרות שינוצח. וְאִידָךְ, דְּקָאָמַר לֵיהּ גלית לְדָוִד בשעה שבא להילחם עימו, 'הֲכֶלֶב אָנֹכִי' בעיניך כִּי אַתָּה בָא אֵלַי בְּמַקְלוֹת' אשר בהם מכים את הכלבים, וממה שאמר הלשון 'בא אלי', משמע, שינוצח על ידי דוד. שואלת הגמרא, הרי דָּוִד נַמִּי אָמַר לֵיהּ לגלית "אַתָּה 'בָא אֵלַי' בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן", הרי שגם דוד נקט את הלשון 'בא אלי', ואם כן אין זה לשון כישלון, שהרי דוד ניצח. מתרצת הגמרא, דוד הָדַר אָמַר לֵיהּ – הוסיף ופירש את דבריו במה שאמר "וְאָנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי (יִשְׂרָאֵל) מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ" ובכוח זה אנצחך. ולפיכך דוד סמך את דבריו על כוחו של ה', ואין בדבריו הבעת חולשה.

נאמר בגלית 'וַיְנַצּ הַפְּלִשְׁתִּי אל מחנה ישראל הַשַּׁכַּם וְהָעֲרֵב', מבארת הגמרא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מהו 'השכם והערב', שמטרתו של גלית היתה כְּדֵי לְבַטְּלָן לישראל מִקְּרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית שבזכותה הם ניצולים מאויביהם. עוד נאמר בגלית, 'וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם' לחרף ולגדף ולבטלם ממצוות, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שהטעם שהיתה לו אפשרות לעשות כן למשך זמן זה, היא כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה כֹּהֵן תּוֹרָה שהתאחרה נתינת התורה מעשרת הדברות, לפיכך היה לו כח להתיצב ארבעים יום.

נאמר על גלית 'וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּינַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים וְגו''. מבארת הגמרא, מַאי בֵּינַיִם – מדוע כונה כך. אָמַר רַב, מפני שֶׁמְּבוּנָּה – מנוקה מִכָּל מוּם, שהיה גופו נקי ממום של כיעור. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מפני שהיה בֵּינוֹנִי – אמצעי שֶׁבְּאֶחָיו – בין ארבעת אחיו. דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמַר, מפני שֶׁהוּא עָשׁוּי בחוזק רב כְּבִנְיָן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מפני שבאו על אמו מאה פלישתים בבת אחת, ולפיכך היה בַּר – בן מֵאָה פַּפִּי – מנאפים, וַחֲדָא נַאנֵאי – ורק אחד היה אביו האמיתי, ו'איש הבינים' פירושו, שיצא מבין הרבה אנשים.

בפסוק נאמר 'וְגָלְיַת שְׁמוֹ מִגַּת', תָּנֵי רַב יוֹסֵף, ממה שלא נאמר 'גלית הגיתי' אלא 'מגת', בא לרמז שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בביאתם אֶת אִמּוֹ כְּגַת – כדישת הענבים בגת. כְּתִיב על גלית, שהיה מִמַּעֲרוֹת פלישתים, וְקָרְיַנַן – והקרי של תיבה זו היא מִמַּעֲרָכוֹת פלישתים, ומבארת הגמרא תָּנֵי רַב יוֹסֵף שנקט הפסוק תיבת 'מערות' כדי לרמז, שֶׁהַכֹּל הֶעֱרוּ בְּאִמּוֹ – באו על אמו קודם שנולד.

כמו כן, בכתיבת שמה של אמו של גלית, מצינו חילוקים, שבמקום אחד כְּתִיב ששמה היה 'הָרָפָה', וּכְתִיב במקום אחר, ששמה היה 'עָרְפָה'. ובביאור דבר זה, נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, 'הָרָפָה' שְׁמָהּ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא 'עָרְפָה' לרמז שֶׁהַכֹּל עוֹרְפִין אוֹתָהּ מֵאַחֲרֶיהָ – שהפקירה את עצמה לזנות כדרך הבהמה, פנים כנגד עורף. וְחַד אָמַר, 'עָרְפָה' שְׁמָהּ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ בנביא שמואל 'הָרָפָה' לרמז שהפקירה עצמה לזנות, כך שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין אוֹתָהּ בביאתן כְּהָרִיפוֹת – חיטים כתושים, שנכתשו על ידי דישה מרובה.

ומביאה הגמרא ראיה לכך שחיטים כתושים מכונים 'הריפות', וְכֵן הוּא אוֹמֵר על האשה אשר הסתירה את יהונתן ואחימעץ, "וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ אֶת הַמָּסָךְ – הוילון עַל פְּנֵי הַבְּאֵר שבו הסתתרו וַתִּשְׁטַח עָלָיו על המסך שפרשה הָרִיפוֹת" – חיטים כתושים, שדרך לשוטחם כדי לייבשם, ומכאן ש'הריפות' הן חיטים כתושים, כי אותם רגילים לפרוש לייבוש. וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא, שנאמר במשלי, שאף "אִם תְּכַתֵּשׁ – תטחן עד דק אֶת הָאֱוִיל – השוטה בַּמַּכְתֵּשׁ כדי להסיר את שטותו ממנו, ותכתוש אותו בְּתוֹךְ – יחד עם הָרִיפוֹת החיטים הכתושים בְּעֲלִי" – במכתש, לא יסור מאיוולתו. ומכאן, ש'הריפות' הן חיטים כתושים, שאת אלו דרך לכתוש במכתש.

הגמרא מבארת את הנאמר בנביא על מפלת בני ערפה בידי דוד ועבדיו. "וְאֵת אַרְבַּעַת הגיבורים הָאֵלֶּה יוֹלְדוּ – נולדו לְהָרָפָה אם גלית בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְּיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו" מבארת הגמרא מַאי נִינְהוּ אלה שנולדו לה, אָמַר רַב חִסְדָּא, ששמותיהם הם סַף, וּמָדוֹן, גָּלְיָת, וְיִשְׁבִּי בְּנוֹב, הנזכרים באותו פרק. נאמר בפסוק דלעיל, 'וַיִּפְּלוּ בְּיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו', מבארת הגמרא, הסיבה שנפלו ביד דוד היא דִּכְתִיב 'וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ, ולא דבקה בה, וְרוּת דָּבְקָה בָהּ', אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבוֹאוּ בְּנֵי הַנִּשּׁוּקָה – שהיא ערפה וַיִּפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי רוּת הַדְּבוּקָה בנעמי. דָּרַשׁ רָבָא על בני ערפה הגיבורים, שבִּשְׁכַר אַרְבַּע דְּמָעוֹת שֶׁהוֹרִידָה עָרְפָּה עַל חֲמוֹתָהּ בעת שנפרדו, זָכְתָה ערפה וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה אַרְבָּעָה גִּבּוֹרִים אשר נלחמו בישראל. ודבר זה נלמד ממה שֶׁנֶּאֱמַר בעת הפרידה מנעמי 'וַתִּשָּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד' הרי שבכו פעם שניה, נוסף על מה שהוזכר כבר באותו פרק שבכו קודם, ושתי בכיות משתי עינים, הן ארבע דמעות, ובזכות זה זכתה לארבעה בנים גיבורים.

כְּתִיב על חניתו של גלית את הלשון 'חֵץ חֲנִיתוֹ' שהוא לשון מחצה, וְקָרְיַנַן – ואילו הקרי הוא 'עֵץ חֲנִיתוֹ' שזה הוא לשון עץ, שממנו עשויה ידית החנית. מבארת הגמרא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שהלשון 'חצי' בא לרמז, שֶׁעֲדַיִין התיאור של גבורת גלית לֹא הִגִּיעָנוּ – אינו ממצה לַחֲצִי שִׁבְחוֹ – אפילו את חצי שבח גבורתו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע. וּמִכָּאן – ממה שהנביא לא פירש אפילו את מחצית גדולתו אנו למדים, שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל רְשָׁעִים ולפיכך תיאר רק את

המשך בעמוד 29

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף מג עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מוּנָּחִין בָּאָרוֹן שהיה יוצא עימהם למלחמה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר במלחמת מדין "וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא, אוֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו", ומבארת הגמרא את הפסוק, 'אוֹתָם' אֵלּוּ הַסַּנְהֶדְרִין שיצאו גם הם למלחמה עימהם. 'פִּינְחָס בן אלעזר' זֶה מפני שהיה כהן מָשׁוּחַ מִלְּחָמָה. 'וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ' זֶה הָאָרוֹן וְלוּחוֹת שֶׁבּוֹ. 'וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה' אֵלּוּ הַשּׁוֹפָרוֹת שבהם היו תוקעים בעת המלחמה.

הוזכר לעיל, שפנחס יצא למלחמה זו כיון שהיה משוח מלחמה, מביאה הגמרא טעם אחר לכך. תָּנָא, לֹא לְחַנָּם הָלַךְ דווקא פִּינְחָס ולא הלך אלעזר לַמִּלְחָמָה במדין. אֶלָּא בשביל לִיפְרַע ממדין את דִּין – העוול שעשו לאֲבִי אִמּוֹ יוסף, שמכרוהו לעבד למצרים, וכמו שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַמְדָנִים – המדינים מָכְרוּ אוֹתוֹ אֶל מִצְרַיִם וְגו'" ולפיכך יצא דווקא פנחס, כדי לנקום את נקמת יוסף אבי אמו.

שואלת הגמרא, לְמֵימְרָא דְּפִינְחָס מִיּוֹסֵף אָתֵי, שאמו היתה משבט יוסף. וְהָא כְּתִיב "וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה ותלד לו את פינחס", מַאי לָאו שכונה 'פוטיאל' משום דְּאָתֵי מִיתְּרוֹ – שאמו היתה בת יתרו, שכונה 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטֵּם עֲגָלִים כדי להקריבם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מפני שהיה כומר לעבודה זרה. הרי שפינחס היה מיתרו ולא מיוסף. מתרצת הגמרא, לֹא, מוצאו היה מִיּוֹסֵף שגם הוא כונה בשם 'פוטיאל' על שם שֶׁפִּיטְּפֵט בְּיִצְרוֹ – זלזל וכבש את יצרו במעשה אשת פוטיפר. ולפיכך ניתן לומר שאם אמו של פנחס, היתה משבט יוסף.

מקשה הגמרא, וְהָלָא שְׁבָטִים מְבַיְּין אוֹתוֹ – את פנחס, באמרם רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה – אשר מוצאו מפוטיאל, שהוא בֵּן לאדם נבזה, שהרי מצינו שֶׁפִּיטֵּם אֲבִי אִמּוֹ יתרו עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וכיצד יקום זה וַיַּהֲרֹג את זמרי, שהיה נָשִׂיא מִיִּשְׂרָאֵל, הרי יחוסו פגום ואין הוא ראוי לכך, אם כן רואים שמוצאו היה מיתרו. אֶלָּא מתרצת הגמרא, שאכן מוצאו היה מיוסף ויתרו יחד. וכיצד, אִי אֲבוּהָ דְּאִימֵּיהּ מוצאו מִיּוֹסֵף, בהכרח שאִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיִּתְרוֹ, וְאִי אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מוצאה מִיּוֹסֵף, בהכרח שאֲבוּהָ דְּאִימֵּיהּ היה מוצאו מִיִּתְרוֹ. מוסיפה הגמרא, דַּיְקָא נַמִּי שהיה מוצאו מיוסף ויתרו יחד, דִּכְתִיב 'מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל' תְּרֵי מַשְׁמַע, שהרי נאמר פוטיאל ולא פוטאל, שְׁמַע מִינָּה.

משנה. קודם יציאתם למלחמה "וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים את דברי הכהן אֶל הָעָם לֵאמֹר, מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ – ועדיין לא גר בו כלל, יֵלֵךְ וְיָשׁוֹב לְבֵיתוֹ לחנוך את ביתו וְגו'". מבארת המשנה את דיני החזרה בבונה בית, אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן – המיועד לשמירת תבן, או בֵּית הַבָּקָר, או בֵּית הָעֲצִים, או בֵּית הָאוֹצָרוֹת לשמירת שמן ותבואה. כל אלו דינם כבית, שחוזר עליהם אם לא חנכם. כמו כן, אֶחָד הַבּוֹנֶה בית חדש, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ מאחר, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, על כל אלו חוזר.

מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ וְגו'" – שלא פדה את הפירות על מעות בשנה הרביעית לנטיעתו. מבארת המשנה את דין החוזר בנוטע כרם. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ חמשה אילנות בְּכֶרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מִשאר מיני מַאֲכָל, וַאֲפִילּוּ היו חמישה עצים מֵחֲמִשֶּׁת הַמִּינִין – מחמישה מינים שונים, הרי אלו מצטרפין. כמו כן, אֶחָד הַנּוֹטֵעַ ממש, וְאֶחָד הַמַּכְרִיחַ – המכופף ענף מהאילן מתחת לאדמה והוא צומח כאילן חדש, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב אילן באילן. וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ כרם, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה, בכל אלו, חוזר.

מוסיפים השוטרים לדבר, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְגו'" ומבארת המשנה שאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, אֲפִילּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם – שמת אחיו בלא בנים ועדיין לא ייבם את אשתו, בכל אלו חוזר מהמלחמה, ויתירה מזו וַאֲפִילּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה וכבעת עליו לייבם את אשתו, חוֹזֵר מהמלחמה וּבָא לוֹ לייבמה.

כָּל אֵלּוּ וְאֵלּוּ שהוזכרו לעיל היו שׁוֹמְעִין את דִּבְרֵי כֹּהֵן מַעֲרֶכֶת מִלְּחָמָה – את דברי מערכי המלחמה שאמר הכהן, וְחוֹזְרִין מלהילחם, וּמַסְפִּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים לחיל הלוחם. וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין אף על פי שבנו ונשאו ונטעו. הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר – חדר שלפני הבית, אַכְסַדְרָה – גג בלי מחיצות, וּמִרְפֶּסֶת, שאינם ראויים לדירה. כמו כן הַנּוֹטֵעַ אַרְבַּע אִילְנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילְנֵי סָרָק שאינם חשובים כרם. וכן הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ שאינה אשה חדשה עבורו. או מקדש אשה האסורה לו, כגון אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, בכל אלו לֹא הָיָה חוֹזֵר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שמלבד כל אלו שהוזכרו לעיל, אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת חדש עַל מְכוֹנוֹ – שהרס את ביתו ובנאו בשנית במתכונתו הקודמת לֹא הָיָה חוֹזֵר, הואיל ולא חידש דבר בבנייתו כעת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַף הַבּוֹנֶה בָּיִת לְבֵינִים בַּשָּׂרוֹן שאינו בר קיימא כיון שצריך לחדשו מידי זמן לֹא הָיָה חוֹזֵר על בית כזה. זהו דין ההולכים למלחמה ושבים על פי דברי הכהן.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן ואינם יוצאים את בתיהם כלל, ואף לא עד הספד. והם מִי שֶׁבָּנָה בַּיִת וַחֲנָכוֹ ועדיין לא דר בו שנה, וכן אם נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ ועדיין לא תמה השנה הרביעית. וכן הַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ או הַכּוֹנֵס אֶת יִבְמָתוֹ ועוד לא עברה שנה. שֶׁנֶּאֱמַר בנושא אשה חדשה 'נְקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת' ודורשים 'לְבֵיתוֹ' זֶה בֵּיתוֹ – ללמד שממתין שנה בביתו ואינו יוצא. ומתיבת 'יִהְיֶה' זֶה כַּרְמוֹ – אנו למדים כן לגבי נוטע כרם. ומה שנאמר 'וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ' זוֹ אִשְׁתּוֹ – שהנושא אשה ממתין שנה, ו'אֲשֶׁר לָקַח' לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ – מרבה לדין זה את כונס יבמתו. וכל אלו אֵין מַסְפִּיקִין (לָהֶם) מַיִם וּמָזוֹן וְאֵין מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים, שאינם מחוייבים בכל בצרכי המלחמה.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנַן נאמר בפסוק 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית וגו'", מבררת הברייתא, יָכוֹל שמדברים השוטרים דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן שלא על פי כהן, אי אפשר לומר כן, שהרי כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לאחר מכן את הלשון 'וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים ודברו אל העם מי האיש הירא ורך הלבב וגו'", הֲרֵי מכך משמע שרק דְּבָרִים אלו מִשֶּׁל עַצְמָן אָמוּר שלא על פי כהן. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים' שנאמר קודם לכן, בהכרח שבְּדִבְרֵי מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר ולא דברי השוטרים, הָא כֵּיצַד, כֹּהֵן מְדַבֵּר תחילה וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו לעם.

מביאה הגמרא כמה ברייתות בזה, תָּנֵי חֲדָא, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. וְתַנְיָא אִידָךְ, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. ודברי הברייתות סותרים לכאורה. מבארת הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי, הָא כֵּיצַד מהלך דברי הכהן והשוטרים, מִ'וְנִגַּשׁ' - מהיכן שנאמר הלשון 'וניגש' וְעַד תיבת 'וְדִבְּרוּ', דברים אלו היה הכֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ את הדברים לעם. מִ'וְדִבְּרוּ' עַד תיבת 'וְיָסְפוּ' היה הכֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ את דבריו. מִ'וְיָסְפוּ' וְאֵילָךְ עד סוף פרשה זו, היה הַשּׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ.

שנינו במשנה מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ כו' אחד הבונה בית התבן וכו', ואחד הבונה ואחד הלוקח וכו'. מבארת הגמרא את מקור

המשך בעמוד 18

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שמיני - משוה מלחמה דף מג עמוד א

רש"י

שֶׁפִּטְפֵּט. זְלִזֵּל וְכִבֵּשׁ אוֹתוֹ וְלֹא חָשַׁבוּ: וְהַלֹּא שִׁבְטִים מְבִיאִים אוֹתוֹ. כִּדְאָמְרִינַן בְּאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין (סַנְהֶדְרִין קז: פס.) לְפִיכָךְ הֶצְרֵךְ לְיַחֲסוֹ שָׁם, פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: תְּרֵי פּוּטֵי. מִדְּלָא כְּתִיב פּוּטִיאֵל; מַתְנִי'. בֵּית הָאוֹצָרוֹת. לְאוֹצַר יֵין שֶׁמָּן וּתְבוּאָה: וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ. בֵּית בְּנוּי, שֶׁהֲרֵי אֶצְלוֹ הוּא חָדָשׁ, וּבְגְמָרָא מְרַבִּינַן לֵיהּ מִקְּרָא: חֲמִשָּׁה אִילֵּי מַאֲכָל. דִּבְהָכִי הָוֵי קָרֵם, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב:

תוספות

הַקַּרְקַע יָפָה לְלֵבָנִים, וְלֹא הָוֵי דָּבָר קָיְמָא, שֶׁפְּעָמִים צָרִיךְ לְחַדְּשָׁהּ בְּשֵׁבַע שָׁנִים; וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זְזִין מִמְּקוֹמָן. דְּהָנָךְ דְּלָעֵיל הוֹלְכִין עַד לְסָפֵר וְשָׁם שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹהֵן וְחוֹזְרִין מִן הַמַּעֲרָבָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאִינָם חוֹזְרִין לְבָתֵּיהֶם אֶלָּא עוֹסְקִין בְּסִפּוּק מַיִם וּמָזוֹן לְהוֹלְכֵי מִלְחֶמְהּ, וְאֵלּוּ אֵין זְזִין מִמְּקוֹמָן אֲפִלּוּ לָלֶכֶת עַד הַסֵּפֶר וְלָשוּב ע"פ כֹּהֵן: הַבּוֹנֶה בֵּית חֲנֻכָּה. וְלֹא דָּר בּוֹ עֲדַיִן שָׁנָה: וְכֵן הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ. וַעֲדַיִן לֹא עִבְרָה שְׁנַת רְבִיעִית עָלָיו שֶׁלֹּא מִנָּהּ: נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ. בְּשֶׁבִיל בֵּיתוֹ: יִהְיֶה. רַבּוּיָא הוּא, הוֹסִיף לְךָ הַוָּיָה אַחֶרֶת לִהְיוֹת כָּזוּ: גמ'. יְכוֹל דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן. יְכוֹל שֶׁהַדְּבָרִים הֵלְּלוּ שֶׁהֵם אוֹמְרִים מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה וְגוֹ' שֶׁל עַצְמָן הֵן וְלֹא הָיָה כֹּהֵן אוֹמְרָן אֶלָּא הַשּׁוֹטְרִים: ת"ל וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים. לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ וְגוֹ', וְיָסְפוּ מִשְּׁמַע שֶׁדָּבָר זֶה הֵם מוֹסִיפִים מִשֶּׁלָּהֶם: הֲרֵי דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן אָמוּר. שֶׁהַדָּבָר זֶה לְבַדּוֹ הֵן מוֹסִיפִין עַל שֶׁל כֹּהֵן. מִדֵּעַד הַשֵּׁתָא גַּבֵּי נָטַע וְגַבֵּי אֲרַס אִשָּׁה לֹא כְּתִיב וְיָסְפוּ וְהָכָא כְּתִיב וְיָסְפוּ, ש"מ עַד הַנָּה דִּבְרֵי כֹהֵן וְאֵת זוֹ הֵן מוֹסִיפִין: הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים. בְּבָנָה וְנָטַע וְאֲרַס: בְּדִבְרֵי מִשְׁוֵה מִלְחֶמְהּ הַכָּתוּב מְדַבֵּר. שֶׁהַכֹּהֵן אוֹמֵר וְהַשּׁוֹטְרִים מַשְׁמִיעִין אוֹתָן: מִנְּגַשׁ עַד וְדִבְּרוּ. דְּהַיְנוּ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים וְגוֹ' עַד לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: מִי הָאִישׁ. רַבּוּיָא הוּא, דְּמָצֵי לְמִיכְתַּב מִי אֲשֶׁר בָּנָה, וּמִדְּלֹא כְּתִיב אֲשֶׁר בֵּית בָּנָה דְּרוּשׁ בֵּיהּ בָּנָה מ"מ. וְהָאי דִּכְתִיב בֵּית, לְמַעוּטֵי בֵּית שַׁעַר אֲכַסְדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת שֶׁהֵם עֲשׂוּיִם לְדַרִיסַת רֶגֶל וְלֹא רְאוּיִים לָדוּר בָּהֶם: בֵּית שַׁעַר. בֵּית כְּנִיסַת שַׁעַר הַחָצֵר לְהִסְתּוֹפֵף שָׁם שׁוּמַר הַפֶּתַח: וְלֹא חֲנָכוֹ. מִדְּלֹא כְּתִיב (וְלֹא) חָנַךְ הָוֵי מַעוּטָא, חֲנָכוֹ לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר פְּרָט לְגוֹזֵל בֵּיתוֹ: כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. דְּמַתְנִי': מעברות

בָּזֶה

* *

* *

*

1 מוּנָּחִין בָּאָרוֹן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף
2 לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס", "אֹתָם" אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין,
3 "פִּינְחָס" זֶה מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, "וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ" זֶה אָרוֹן
4 וְלוּחוֹת שֶׁבּוֹ, "וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה" אֵלּוּ הַשּׁוֹפָרוֹת. תָּנָא:
5 לֹא לְחִנָּם הָלַךְ פִּינְחָס לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא לִיפָּרַע דִּין אֲבִי
6 אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַמִּדְיָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל מִצְרָיִם" וְגוֹ'
7 לְמִימְרָא דְּפִינְחָס מִיּוֹסֵף אָתֵי? וְהָא כְּתִיב: "וְאֶלְעָזָר בֶּן
8 אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה". מַאי לָאו,
9 דְּאָתֵי מִיתְּרוּ שֶׁפִּיטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה. לֹא, מִיּוֹסֵף
10 שֶׁפִּיטְפֵּט בִּיצְרוֹ. וַהֲלֹא שְׁבָטִים מְבַזִּין אוֹתוֹ: רְאִיתֶם בֶּן
11 פּוּטִי זֶה, בֶּן שֶׁפִּיטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה,
12 יַהֲרוֹג נָשִׁיא מִיִּשְׂרָאֵל? אֶלָּא אִי אֲבוּהּ דְּאִימֵּיהּ מִיּוֹסֵף,
13 אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מִיתְּרוּ. וְאִי אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ מִיּוֹסֵף, אֲבוּהּ
14 דְּאִימֵּיהּ מִיתְּרוּ. דַּיְקָא נַמִי, דִּכְתִיב "מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל",
15 תְּרֵי מִשְׁמַע, שְׁמַע מִינָּהּ **מתני'** "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל
16 הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ
17 יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" וְגוֹ' אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן, בֵּית
18 הַבָּקָר, בֵּית הָעֲצִים, בֵּית הָאוֹצָרוֹת. אֶחָד הַבּוֹנֶה וְאֶחָד
19 הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי הָאִישׁ
20 אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ" וְגוֹ' אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד
21 הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילֵּי מַאֲכָל וַאֲפִלּוּ מֵחֲמִשָּׁת הַמִּינִין.

22 אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה" אֶחָד
23 הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה. אֲפִלּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם וַאֲפִלּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה, חוֹזֵר וּבָא לוֹ. כָּל אֵלּוּ וְאֵלּוּ
24 שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹהֵן מַעֲרֵכֵי מִלְחָמָה, וְחוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים. וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין: הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְּרָה
25 וּמִרְפֶּסֶת. הַנּוֹטֵעַ אַרְבַּע אִילֵּי סָרָק, הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֵרֶת
26 וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין לֹא הָיָה חוֹזֵר. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בֵּית עַל מְכוֹנוֹ, לֹא הָיָה חוֹזֵר. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:
27 אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵינִים בַּשָּׁרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. אֵלּוּ שֶׁאֵינָן זְזִין מִמְּקוֹמָן: בָּנָה בֵּית וַחֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ, הַנּוֹשֵׂא אֶת אַרוּסָתוֹ, הַכּוֹנֵס
28 אֶת יְבִמְתּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת, "לְבֵיתוֹ" זֶה בֵּיתוֹ, "יִהְיֶה" זֶה כַּרְמוֹ, "וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ" זוֹ אִשְׁתּוֹ, "אֲשֶׁר לָקַח"
29 לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ. אֵין מַסְפִּיקִין מַיִם וּמָזוֹן, וְאֵין מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים: **גמ'** תָּנוּ רַבָּנָן: "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים..." יָכוֹל דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן?
30 כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים" הֲרֵי דְּבָרִים שֶׁל עַצְמָן אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים"? בְּדִבְרֵי מְשׁוּחַ מִלְחָמָה הַכָּתוּב
31 מְדַבֵּר, הָא כֵּיצַד? כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. תָּנֵי חֲדָא כֹּהֵן: מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ, וְתַנְיָא אִידָךְ: כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ, וְתַנְיָא
32 אִידָךְ: שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. אָמַר אַבָּיֵי: הָא כֵּיצַד? מִ"וְנִגַּשׁ" וְעַד "וְדִבְּרוּ", כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. מִ"וְדִבְּרוּ" עַד "וְיָסְפוּ",
33 כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. מִ"וְיָסְפוּ" וְאֵילָךְ, שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית חָדָשׁ" כו': תָּנוּ רַבָּנָן: "אֲשֶׁר
34 בָּנָה", אֵין לִי אֶלָּא אֲשֶׁר בָּנָה. לָקַח, יָרַשׁ, נִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת", אֵין לִי אֶלָּא בַּיִת, מִנַּיִן
35 לְרַבּוֹת בֵּית הַתֶּבֶן, וּבֵית הַבָּקָר, וּבֵית הָעֲצִים, וּבֵית הָאוֹצָרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר בָּנָה" מִכָּל מָקוֹם. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַבּוֹנֶה
36 בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְּרָה וּמִרְפֶּסֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיִת", מַה בַּיִת הָרָאוּי לְדִירָה, אַף כָּל הָרָאוּי לְדִירָה. ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: "בַּיִת"
37 כְּמִשְׁמָעוֹ, "לֹא חָנַךְ" "וְלֹא חֲנָכוֹ", פְּרָט לְגַזְלָן. לֵימָא דְּלָא כְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, הָא אָמַר: "וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶה הַמִּתְיָרֵא מעבירות

אפילו יהודי פשוט, הן בלימוד, הן ברכוש, הן במידות טובות והן בייחוס, נמנה בתור אחד מעם ישראל

משיחת יום א' פרשת במדבר, ה'תשכ"ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שמיני - משוה מלחמה דף מג עמוד ב

רש"י

מַעֲבִירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ. וְהַאי אית לֵיהּ לְמִיהְדַּר מִשּׁוּם הֵיקֵּשׁ וְרַךְ הַלֵּבָב: תַּלְמוּד לוֹמַר אֲשֶׁר נָטַע. מִדְּלֹא כְּתִיב אֲשֶׁר כֶּרֶם נָטַע דְּרוֹשׁ בֵּיהּ נְמִי נָטַע מִכָּל מְקוֹם וְאַפִּ' אֵינוֹ כֶּרֶם, שֶׁהֲרֵי לֹא הִזְכִּיר כֶּרֶם עָדִין: תַּלְמוּד לוֹמַר כֶּרֶם. דְּדָמֵי לְכֶרֶם וּפְחוּת שֶׁבַּכְּרָמִים חֲמִשָּׁה גְּפָנִים הֵם: כֶּרֶם כְּמַשְׁמָעוֹ. וְלֹא שְׁאָר אִילָנוֹת: חִלֵּל. מִשְׁמַע מְעוּטָא, לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר: כָּאן בַּהַרְכָּבַת אִסּוּר. בְּרֵיְיתָא בְּהַרְכָּבַת אִסּוּר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וּמַעֲשֵׂיהּ קָרֵא בְּדַמְעִיט וְלֹא חָנְכוּ גַּבֵּי בֵּית פְּרִשׁ לְגִזְלָן: מְבָרֵיךְ. שֶׁכּוֹפֵף וְהַזְּמוֹרָה אוֹ הַיִּחוּר] בָּאָרֶץ: מַרְכִּיב. שֶׁנּוֹקֵב הָאִילָן וְנוֹטֵל מִן הָרֵךְ שֶׁבְּעֻבְּיוֹ הָאִילָן וְוֹתֵחַב לְתוֹכוֹ וְעוֹשֶׂה עֻנְף בְּתוֹךְ הַנָּקָב וְנוֹשֵׂא מִמִּין אוֹתוֹ אִילָן שֶׁנּוֹטֵל מִמֶּנּוּ, וְיִשְׂרָאֵל מֻתָּר לְהַרְכִּיב מִשְּׁנֵי אִילָנוֹת שֶׁזֶּה פְּרוֹתָיו גַּסִּין וְזֶה פְּרוֹתָיו דַּקִּין, דַּהֲווּ מִמִּין אֶחָד זֶה בְּזֶה: הָאי הַרְכָּבַת חֲתָר. דְּאוֹקְמַת מַתְנִי' בָּהּ הֵיכִי דְּמֵי דְּחוֹזֵר מִפְּנֵי חִלּוּל הַהַרְכָּבָה: אִי נַיְמָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה. שֶׁאִם זוֹ שֶׁבַּקְּרָקַע שֶׁהִרְכִּיב אֶת הָעֻנְף בָּהּ נְטִיעָה הִיא וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעָה לְשָׁנָה רְבִיעִית לְחִלְּלָה, הָא לָאו מִשּׁוּם הַרְכָּבָה חָדֵר, דִּבְלָאו הַרְכָּבָה נְמִי בְּעֵי לְמִיהְדַּר מִן הַמִּלְחָמָה מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה: בְּזִקְנָה. שֶׁכִּבֵּר נִתְחַלְּלָה: שֶׁסִּבְּכָה. לְשׁוֹן נָאֲחוּ בְּסִבֶּךְ (בְּרֵאשִׁית כב), שֶׁעָשָׂאָה עֻנְף בְּזִקְנָה: בְּטֵלָה לְגַבֵּי זִקְנָה. וְאֵינָהּ חֲיֶבֶת בְּעָרְלָה וְאֵין בָּהּ דִּין רְבָעִי, וְכִי תְּנַן בְּמִסֶּכֶת עָרְלָה דְּמַרְכִּיב חַיֶּב בְּעָרְלָה [וְזִקְנָה] בְּיַלְדָּה תְּנַן, שֶׁאָף אוֹתוֹ עֻנְף חַיָּב בְּעָרְלָה וואע"ג שֶׁקְּצָצוֹ מִזִּקְנָה נַעֲשָׂה עַכְשָׁיו יַלְדָּה שֶׁזּוֹ הִיא נְטִיעָתוֹ: לְעוֹלָם יַלְדָּה בְּיַלְדָּה. וּדְקָשְׁיָא לָךְ בְּלָא הַרְכָּבָה נְמִי בְּעֵי לְמִיהְדַּר מִמַּעֲרַכֵי הַמִּלְחָמָה אַקַּמְיֵיתָא: כְּגוֹן דְּנִטְעָהּ לְקַמַּיְיתָא לְסַיְיג. כְּגוֹן שֶׁזְּיִתָיהּ פְּרֻצָה בְּגֶדֶר שָׂדֵהוּ וּנְטָעָהּ בְּפִרְצָה לְסִתּוּם, לְשׁוֹן סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים (שִׁיר הַשִּׁירִים ז) גְּדוּרָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: וּלְקוֹרוֹת. לְקוֹץ מִמְּנָהּ קוֹרוֹת לְכִשְׁתַּגְּדֵל: וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה. כִּי הָדָר יַלְדָּה קַמַּיְיתָא דְּכוּלְּהָא הִיא לְעִנְיַן עָרְלָה (יבמות לא:) בְּטֵלָה הַרְכָּבָה בָּהּ לְהִפָּטֵר מִן הָעָרְלָה כְּמוֹתָהּ: הָתָם. גַּבֵּי זִקְנָה לָאו בַּת אִימּוֹלֵכִי הִיא לְחַזֵּוֹר וּלְהִיוֹת יַלְדָּה עַל שׁוּם מַחֲשָׁבָה, אֲבָל נָטַע לְסַיְיג אִי מִמִּלִּיף עָלָהּ בְּתוֹךְ שְׁנֵי עָרְלָה לְקִיְּמָהּ לְפֵרוֹת חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה, הִלְכָּךְ יַלְדָּה דְּקָא מַרְכִּיב בְּגִנּוּהּ לְאַכִּילָה חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה, וואע"ג דְּלָא אִימְּלִיף אַקַּמְיֵיתָא הָא מִיהָא לְאַכִּילָה הוּא וּמְהַנְּיָא מַחֲשָׁבָה, דְּעִקַּר דִּידָהּ נְמִי אִי הָוָה חָשִׁיב עָלָהּ הָוָה מְהַנֵּי מַחֲשָׁבָה וואע"ג דְּבִשְׁעַת נְטִיעָה לָאו לְהָכִי נְטָעָהּ: מִידֵי דַּהֲוָה אַעֲלוֹ מֵאֵלֵיהֶן. דְּבִשְׁעַת נְטִיעָה לֵיכָּא כַּוָּנָה: וּלְוֹקְמָהּ בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שְׂתָפִין. לְמָה לִי לְאַהַדּוּרֵי אִשְׁנּוּיָא דְּחִיקָא בְּנוֹטֵעַ לְסַיְיג וּלְקוֹרוֹת, לוֹקְמָהּ בְּנוֹטֵעַ לְאַכִּילָה, וּדְקָשְׁיָא לָךְ תִּיפּוּק לִי מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִיהְדַּר מִשּׁוּם רֵאשׁוֹנָה, לִישְׁנֵי בְּגוֹן שֶׁהַנְּטִיעָה שֶׁל רֵאוּבֵן וּבָא שִׁמְעוֹן וְהִרְכִּיב בָּהּ לְהִיוֹת פְּרוֹת הַרְכָּבָה שֶׁלּוֹ: וּמַאי שְׁנָא מַחֲמֶשֶׁת אַחִין. בְּרֵיְיתָא הִיא לְקַמָּן בְּפִרְקִין (קף מז.): כֻּלָּן חוֹזְרִין. מִפְּנֵי שֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבֵם לְכֻלָּם: קָרְיָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ. שְׁמָא לָזֶה תִּתְיַבֵּם: כָּל חַד וְחַד לֹא קָרְיָא בֵּיהּ בַּרְמוֹ. הַמְיַחֵד לוֹ, שֶׁאִין לָךְ בָּהּ גֶּפֶן שֶׁאֵין לְשֵׁנִים חֵלֶק בָּהּ: רַב נַחְמָן אָמַר. הָא דְּקָתָנֵי מַתְנִי' מַרְכִּיב חוּזֵר, בְּמַרְכִּיב אִילָן בְּיָרֵק דְּלֵא בְּעֵי לְמִיהְדַּר מִשּׁוּם קָנָא. וְאִם תֹּאמַר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ הוּא וְאִינְמְעִיטָא לָהּ הַרְכָּבַת אִסּוּר מְוֹלֵא חִלְּלוֹ פְּרִי לְמִבְרִיךְ וּמְרַכִּיב, הָאי תַּנָּא הוּא דְּאָמַר מֻתָּר: כְּפֵרֹ עֵבוּ. כֵּן שְׁמָהּ: הָא מַנִּי. דְּקָתָנֵי פְּרִי לְמִבְרִיךְ וּמְרַכִּיב, לָאו סְתָמָא הִיא אֶלָּא סִיפָא דְּמִלְּתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא וַאֲפִ' הַרְכָּבַת הֶתֵּר לֹא הָדַר עָלָהּ: פְּחוּתָה מִטֶּפַח. שֶׁהִיא שֶׁפֵל קוֹמָה וְלֹא תִּגְבַּהּ לְעוֹלָם עַד טֶפַח: כָּל שְׁנוֹתֶיהָ. מִדְּרַבָּנַן כָּל הַיָּמִים עָרְלָה נוֹהֶגֶת בָּהּ דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שְׁתָא וְהָרוֹאֶה שֶׁאוֹכְלִין פְּרוֹתֶיהָ אוֹמֵר שֶׁפֵּרוֹת עָרְלָה מֻתָּרִין: קָלָא אית לֵיהּ. הַכֹּל אוֹמְרִים כֶּרֶם יֵשׁ לְפְלוֹנִי מִשֶּׁנָּטַע מִכָּל הַכְּרָמִים וְיוֹדְעִין שֶׁהִיא זְקֵנָה, וְלָהֵכִי נָקֵט שְׁתִּים שֶׁל הֵיקֵּשׁ, דִּסְבַר לְהּ כְּמַאן דְּאָמַר בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (קף לה.) כֶּרֶם רְבָעִי תְּנַן, שֶׁאִין עָרְלָה נוֹהֶגֶת בְּנְטִיעָה אַחַת אֶלָּא בְּכֶרֶם שָׁלֵם: לְקַרְיַאת שְׁמַע. שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת בְּאַרְבַּע אַמּוֹתָיו מִשּׁוּם לוֹעֵג לָרָשׁ, שֶׁזֶּה קוֹרֵא וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל לִקְרוֹת: חוֹרְנָתָא. בַּת אִשְׁתּוֹ: שֶׁנֶּדְלָה בֵּין הָאַחַיִן. בְּנֵי הַבַּעַל מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת: דְּמִתְחַזְיָא כִּי אֲחָתַיְיהוּ. מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּהּ וְרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁגְּדֶלָה מְצֻלוֹ בְּסִבּוּר שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ וְאוֹמֵר שִׁוּשֵׁא אַחוֹתוֹ: לָקַט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁעֲשָׂאָן. הָעִנְיָ גֹּרֶן, שֶׁכִּנֵּס הַרְבֵּה כְּאֶחָד וְעָשָׂה מִהֶן כְּרִי: הִקְבִּיעוּ לְמַעֲשֵׂר. מִדְּרַבָּנַן, דְּמִאן דְּחָזֵי סְבוּר שֶׁגְּדֵל בְּשֶׁדֵּהוּ: וה"מ בְּשֶׁדֶּה. שֶׁלֹּא יָדְעוּ הַכֹּל שֶׁכִּנְּסוֹ מְעַט מְעַט וּסְבוּרִין שֶׁגְּדֵל שָׁם, אֲבָל בְּעִיר כָּל שֶׁבְּנָיוּ רָאוּ שֶׁנִּכְנַס עַל יָד עַל יָד וְיוֹדְעִין שֶׁהֵן שֶׁל לָקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּפְטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר, דִּדְרַבָּנַן בִּסְפֵרֵי וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ הוּא בָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ הוּא בָּא וְנוֹטֵל מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן שֶׁלּוֹ, יָצָא לָקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, שֶׁאִם לְעַנְיִים לוֹיִם הֵם מְפֻקָּרִים כִּשְׁאָר עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל: אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים. מִשּׁוּם כְּלָאֵי הַכֶּרֶם דִּכְתִיב בְּהוּ תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע. וְנִרְאֶה לִי דְּקִסְבַר דְּרַאֲמְרִינָן בְּמְנָחוֹת (קף טו:) קְנָבוֹס וְלוּף אִסְרָה תּוֹרָה, שֶׁאִם זְרָעִים מִדְּרַבָּנַן נִינְהוּ, וּבְכֵי הָאי כֶּרֶם לֹא גָּזַר רַבָּנַן אִשְׁאֵר זְרָעִים: אֲבָל כֻּלֵּיהּ כֶּרֶם. [כֶּרֶם] גָּדוֹל שֶׁהִיא שִׁפְלַת קוֹמָה הוֹאִיל וְחֲשִׁיבָה גְּזוּר עָלֶיהָ:

תוספות

מֵעֲבִירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ? אֲפִילּוּ תֵּימָא ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, כְּגוֹן דַּעֲבַד תְּשׁוּבָה וִיהַב דְּמֵי. אִי הָכִי הֲוָה לֵיהּ לוֹקַחַ, וְלִיהַדַּר? כֵּיוָן דְּמַעִיקָּרָא בְּתוֹרַת גְּזֵילָה אֲתָא לֵיהּ, לֵיהּ לֹא: "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם" כו': תְּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר נָטַע" אֵין לִי אֶלָּא נָטַע. לָקַח, יָרַשׁ, נִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם" אֵין לִי אֶלָּא כֶּרֶם, מִנַּיִן לְרַבּוֹת חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מִשֶּׁאֵר מִינִין? תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר נָטַע". יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל, וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֶּרֶם". ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: כֶּרֶם כְּמַשְׁמָעוֹ, "לֹא חִיֵּל" "וְלֹא חִלְּלוֹ", פְּרִי לְמַבְרִיךְ וּלְמַרְכִּיב. וְהָא אֲנַן תְּנַן: אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב? אָמַר ר' זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא: לָא קַשְׁיָא. כָּאן בְּהַרְכָּבַת אִיסּוּר, כָּאן בְּהַרְכָּבַת הֶתֵּר. הָאי הַרְכָּבַת הֶתֵּר, הֵיכִי דְּמֵי? אִילִימָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, תִּיפּוֹק לֵיהּ, דְּבָעֵי מֶיהֲדַר מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה? אֶלָּא יַלְדָּה בִּזְקֵנָה, וְהָאָמַר ר' אַבָּהוּ: יַלְדָּה שֶׁסִּיבְּכָה בִּזְקֵנָה, בְּטֵלָה יַלְדָּה בִּזְקֵנָה וְאֵין בָּהּ דִּין עָרְלָה? אָמַר ר' יִרְמְיָה: לְעוֹלָם יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, וּכְגוֹן דְּנָטַע לְהַדְּ קַמַּיְיתָא לְסַיֵּיג וּלְקוֹרוֹת, דִּתְנַן: הַנּוֹטֵעַ לְסַיֵּיג וּלְקוֹרוֹת, פָּטוּר מִן הָעָרְלָה. וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה בִּזְקֵנָה דְּבְטֵלָה וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה בְּיַלְדָּה דְּלֵא בְּטֵלָה? הָתָם, אִי מִימְּלִיךְ עָלָהּ לָאו בַּת מִיהֲדַר הִיא, הָכָא, אִי מִימְּלִיךְ עָלָהּ בַּת מִיהֲדַר הִיא, [דְּהָא מֵעִיקָּרָא לְפֵרֵי קַיְימָא], מִידֵי דַּהֲוָה אַעֲלוֹ מֵאֵלֵיהֶן, דִּתְנַן: עָלוּ מֵאֵלֵיהֶן, חַיָּבִין בְּעָרְלָה. וּלְוֹקְמָהּ בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, דְּהַאי הָדָר אַדְּיִדֵּיהּ וְהַאי הָדָר אַדְּיִדֵּיהּ? אָמַר רַב פַּפָּא: זֹאת אוֹמֶרֶת, כֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין אֵין חוֹזְרִין עָלָיו מַעֲרַכֵי הַמִּלְחָמָה. וּמַאי שְׁנָא מֵחֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶן בַּמִּלְחָמָה, דְּכוּלָּן חוֹזְרִין? הָתָם, כָּל חַד וְחַד קָרְיָא בֵּיהּ "אִשְׁתּוֹ". הָכָא, כָּל חַד וְחַד לָא קָרְיָא בֵּיהּ "כַּרְמוֹ". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, בְּמַבְרִיךְ אִילָן בְּיָרֵק, וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא הַמַּבְרִיךְ אִילָן בְּיָרֵק, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר מִשּׁוּם ר' יְהוּדָה בֶּן גַּמְדָּא אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. כִּי אַתָּא רַב דִּימִי אָמַר ר' יוֹחָנָן: הָא מַנִּי, ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא. לֹא אָמַר ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָתָם "כֶּרֶם" כְּמַשְׁמָעוֹ? הָכָא נְמִי "נָטַע" כְּמַשְׁמָעוֹ, נוֹטֵעַ אִין מַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב לֹא. כִּי אַתָּא רַב דִּימִי אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: יַלְדָּה פְּחוּתָה מִטֶּפַח, חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ, דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שְׁתָא, וְהָנֵי מִילֵּי, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם, וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב, אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם, קָלָא אית לֵיהּ. כִּי אַתָא רַב דִּימִי, אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְקִרְיַאת שְׁמַע, דִּכְתִיב: "לֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ". אָמַר ר' יִצְחָק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: חוֹרַגְתָּא הַגְּדֵילָה בֵּין הָאַחַיִן, אֲסוּרָה לִינְשֵׂא לָאַחַיִן, דְּמִתְחַזְיָא כִּי אַחַתַיְיהוּ. וְלָא הִיא, קָלָא אית לֵיהּ לְמִילְּתָא. וְאָמַר ר' יִצְחָק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: לָקֵט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁעֲשָׂאָן בְּגֹרֶן, הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. אָמַר עוּלָּא: לֹא אֲמָרָן אֶלָּא בְּשָׂדֶה, אֲבָל בְּעִיר קָלָא אית לֵיהּ לְמִילְּתָא. וְאָמַר ר' יִצְחָק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: יַלְדָּה הַפְּחוּתָה מִטֶּפַח, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים. וְהָנֵי מִילֵּי, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב, אֲבָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם מִקַּדֵּישׁ. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף מג עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ וחוזר, ואם כן, התמעט הגזלן מטעם זה. מתרצת הגמרא, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, צריך מיעוט נוסף במקרה כְּגוֹן דְּעָבַד תְּשׁוּבָה על גזילתו וְיָהֵב דְּמֵי – ושילם את דמי הגזילה, ובאופן זה אינו חוזר מפני עבירה זו. שואלת הגמרא, אִי הָכִי ששילם על גזילתו, הַוָּה לֵיהּ לוֹקֵחַ על ידי כך וְלֵיהְדַּר – ויחזור לביתו כדין לוקח בית. עונה הגמרא, כֵּיוָן דְּמַעִיקָּרָא קודם ששילם בְּתוֹרַת גְּזֵילָה אָתָא לְיָדֵיהּ – הבית הגיע לידו בגזילה לֹא יחזור עבורו, וזה המיעוט של גזלן.

שנינו במשנה, 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם' אחד הנוטע כרם וכו', אחד הנוטע ואחד המבריך וכו' ואחד הלוקח כו', מבארת הגמרא את המקור לכך, תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפרשה 'ומי האיש אֲשֶׁר נָטַע כרם', אֵין לִי לרבות מפסוק זה אֶלָּא דווקא אם נָטַע ממש, לָקַח וְיָרַשׁ וְנִיתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מִנַּיִן שאף הוא חוזר. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע', תיבת 'איש' מיותרת, שיכל לכתוב 'מי אשר נטע', אלא בא לרבות קונה ויורש. 'כֶּרֶם' אֵין לִי לרבות אֶלָּא כֶּרֶם דווקא, מִנַּיִן לְרַבּוֹת חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילּוּ מִשֶּׁאָר מִינִין שגם עליהם חוזר, כמבואר במשנה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר נָטַע כרם', ולא כתוב 'אשר כרם נטע' לדרוש 'נטע' מכל מקום, שכל נטיעות בכלל. אם כן יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה מפסוק זה אף הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילְנֵי מַאֲכָל, או וַחֲמִשָּׁה אִילְנֵי סָרָק. תַּלְמוּד לוֹמַר 'כֶּרֶם' שמשמעה שצריך שידמה לכרם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב חולק וְאוֹמֵר, ש'כֶּרֶם' הנאמר כאן הוא כְּמַשְׁמָעוֹ, שדווקא על כרם חוזר, ולא על שאר אילנות.

ממשיכה הברייתא לדרוש, שהיה יכול לכתוב 'לֹא חִילֵּל' וכתוב 'וְלֹא חִילְּלוֹ', משמע שבא למעט 'חיללו' לזה ולא לאחר, פְּרָט לְמַבְרִיךְ וּלְמַרְכִּיב – שהמבריך אילן באדמה, או המרכיבו באחר, אינו חוזר. מקשה הגמרא וְהָא אָנָן תְּנַן במשנתינו אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב שבכל אלו חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בברייתא שאומרת שאינו חוזר, מדברת בְּהַרְכָּבַת אִיסּוּר – שהרכיב מין במין אחר כָּאן במשנתינו מדובר בְּהַרְכָּבַת הֶיתֵּר ולפיכך חוזר כדין נטיעה רגילה.

מבררת הגמרא, הַאי הַרְכָּבַת הֶיתֵּר שעליה דיברה המשנה הֵיכִי דָּמֵי שיחזור עליה. אֵילִימָא שהרכיב יַלְדָּה – נטיעה שלא הגיעה לשנתה הרביעית בְּיַלְדָּה – בנטיעה כמוה, אם כן, מדוע צריך לרבותה לחזורה, וּתְיִפּוּק לֵיהּ דְּבָעֵי מֵיהְדַּר אף לולא ההרכבה מִשּׁוּם יַלְדָּה רִאשׁוֹנָה שעדיין לא חילדה. אֶלָּא בהכרח מדובר בהרכיב יַלְדָּה בִּזְקֵנָה – נטיעה שעברו עליה ארבע שנים, וצריך לחזור משום הילדה שהרכיב. גם על זה מקשה הגמרא, וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ שנטיעה יַלְדָּה שֶׁסִּיְּבָכָהּ – הרכיבה בִּזְקֵנָה, בְּטֵלָה הנטיעה הַיַּלְדָּה בִּזְקֵנָה וְאֵין בָּהּ דִּין עָרְלָה ולפיכך אין בה דין חילול נטע רבעי ומדוע חוזר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לְעוֹלָם מדובר שהרכיב יַלְדָּה בְּיַלְדָּה, ומה שקשתה הגמרא הרי צריך לחזור משום הנטיעה הילדה הראשונה, מדובר כאן וּכְגוֹן דְּנָטַע לְהַדְּ נטיעה קַמַּיְיתָא לְסַיֵּיג – שתהיה לגדר וּלְקוֹרוֹת – או שנטע את הראשונה לקצוץ את קורותיה. ולפיכך אינו חוזר מחמתה, דְּתַנְיָא, הַנּוֹטֵעַ לְסַיֵּיג וּלְקוֹרוֹת ולא לאכילת פירותיו פָּטוּר מִן הָעָרְלָה, וכמו כן, אין בה דין חילול רבעי, ולכך חוזר רק על הנטיעה שהרכיב.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא הרכיב יַלְדָּה בִּזְקֵנָה דְּבָטְלָה ולפיכך אינה חייבת בערלה, וּמַאי שְׁנָא יַלְדָּה שהרכיב בְּיַלְדָּה שנטעה לסייג וקורות דְּלֹא בָּטְלָה הנטיעה החדשה בחבירתה, וחייבת בערלה, הרי הנטיעה שנטעה לסייג וקורות היא כזקינה. מתרצת הגמרא, הָתָם בנטיעה זקינה, אִי מֵיפְּלִיגְ עָלָהּ ורוצה לנהוג בה כילדה, אינו יכול, שהרי לָאו בַּת מֵיהְדַּר הִיא כיון שבמציאות היא זקינה ואין מחשבתו מועילה. ואילו הָכָא בנטיעה ילדה שניטעה לקורות, אִי מֵיפְּלִיגְ עָלָהּ לייעדה לאכילה בַּת מֵיהְדַּר הִיא ותיחשב כנטיעה רגילה החייבת בערלה, [דְּהָא מַעִיקָּרָא לְפֵירֵי קַיְימָא] ולפיכך יכול לשנות את יעודה. מִידֵּי דַּהֲוָה אֲעָלוּ מֵאִילֵּיהֶן – וכמו שמצינו באילנות שעלו מאליהן, דְּתַנְיָא, עָלוּ מֵאִילֵּיהֶן חַיָּיבִין בְּעָרְלָה הרי שיכול לייעדם לאכילה, אף שלא היו מיועדות לכך מתחילה.

שואלת הגמרא, מדוע העמיד רבי ירמיה את המשנה באופן דחוק, וְלוֹקְמָהּ במרכיב אילן בְּכֶרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, דהיינו שהרכיב האחד בעץ חבירו, דְּהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ וְהַאי הָדַר אַדִּידֵיהּ – ולפיכך חוזרים שניהם על ידי הרכבה זו. עונה הגמרא, אָמַר רַב פָּפָא, זֹאת אוֹמֶרֶת, מכך שלא תירצה כן מוכח שכֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין אֵין חוֹזְרִין עָלָיו מֵעֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה ולפיכך אין להעמיד כך.

מקשה הגמרא, וּמַאי שְׁנָא כרם של שותפין מֵחֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶן בַּמִּלְחָמָה וצריכים לייבם את אשתו, דְּכוּלָּן חוֹזְרִין מפני שהיא שומרת יבם לכולם, והרי הם כשותפים בה. מתרצת הגמרא, הָתָם בחמישה אחין כָּל חַד וְחַד קָרִינָא בֵּיהּ אִשְׁתּוֹ כיון שיתכן שתתייבם לו, הָכָא בכרם של שותפין כָּל חַד וְחַד לֹא קָרִינָא בֵּיהּ כַּרְמוֹ שהרי שניהם שותפים בכל עץ ועץ.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה האומרת שהמרכיב והמבריך חוזר, על הברייתא האומרת שאינו חוזר, רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, שמשנתינו שנקטה שחוזר במבריך ומרכיב, מדברת בְּמַבְרִיךְ – מרכיב, אִילָן שדינו לחזור עליו, בְּיָרָק שאין חוזרים עליו מצד עצמו, שהרי אין בו דיני ערלה ורבעי. ואם תקשה הרי הרכבה זו היא הרכבת איסור, ולמדנו בברייתא שאין חוזרים עליה. התירוץ וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא, הַמַּבְרִיךְ אִילָן בְּיָרָק רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גַּמְדָּא אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ, ומשנתינו סברה כמותו. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין, ולדבריהם, הרכבה זו היא הרכבת איסור.

תירוץ נוסף על הקושיא מהמשנה על הברייתא, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָא מַנִּי – הברייתא שנקטה שאינו חוזר על הרכבה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא שאמר לפני כן בברייתא 'כרם כמשמעו', שהרי האם לֹא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָתָם לעיל שכֶּרֶם כְּמַשְׁמָעוֹ למעט כל נטיעה שאינה גפן, הָכָא נַמִּי דורש רבי אליעזר בן יעקב את תיבת נָטַע שהוא כמשמעו, ולפיכך נוֹטֵעַ אֵין מַבְרִיךְ וּמַרְכִּיב לֹא, ואינו חוזר על אפילו על הרכבת היתר, אבל תנא קמא של הברייתא סובר שחוזרים על הרכבה, וכדבריהם סוברת משנתינו.

מביאה הגמרא דין נוסף בשם רב אידי אמר רבי יוחנן, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, נטיעה יַלְדָּה שהיא פְּחוּתָה בגובהה מִטֶּפַח חַיֶּיבֶת בְּעָרְלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ מדרבנן, משום דְּמִתְחַזְיָא כְּבַת שַׁתָּא, ונראה כאוכל פירות ערלה. ומוסיפה הגמרא וְהָנֵי מִילֵּי שחייבת בערלה, בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב – שיש כאן שיעור הקטן של כרם אֲכָל כּוּלֵּיהּ כֶּרֶם – אם כל הכרם הוא מנטיעות כאלו, קָלָא אִית לֵיהּ – ידוע הוא כמשונה, ואין חשד לערלה.

מביאה הגמרא עוד מימרא שנאמרה משמם של אלו, כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לִקְרִיאַת שְׁמַע, ואסור לקרותה בארבע אמותיו. והטעם, משום דְּכִתִּיב 'לוֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עוֹשֵׂהוּ' וכשמקיים מצווה בקרבתו, הוא כלועג עליו.

כעין מה ששנינו, מצינו דין נוסף. אָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן

המשך בעמוד 270

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף מד עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטוּמְאָה – מת מטמא את העומדים בארבע אמותיו מדרבנן. **וְתָנָא תּוּנָא** – ויש להביא ראיה לדין זה מהמשנה, **חֲצַר הַקֶּבֶר** – החצר אשר לפני מערות הקברים **הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ** כיון שיש היכר בינו ובין המת **טָהוֹר**, ואינו נטמא כדין נמצא בקרבת המת. **וְהוּא** – מה שאינו נטמא כשעומד בחצר, רק כְּשֶׁיְּהוּ בָהּ – בחצר, **אַרְבַּע אַמּוֹת דְּבְרֵי בֵית שַׁמַּאי**, שלדעת בית שמאי, רק בגודל זה החצר נחשבת לעצמה, אבל בפחות מארבע אמות, החצר בטילה למערה, והרי הוא כעומד במערה. **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַרְבָּעָה טְפָחִים** הוא גודל החצר שהעומד בתוכה טהור.

ממשיכה הברייתא **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שלדעת בית הלל סגי בארבעה טפחים, כְּשֶׁפִּתְחָהּ של חצר הקבר הוא **מִלְּמַעְלָה** ויורדים לה בקפיצה, **אֲבָל** אם **פִּתְחָהּ** של חצר הקבר הוא **מִן הַצַּד** ויורדים לה במדרגות, **דִּבְרֵי הַכֹּל** – אף בית הלל מודים, ששיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ופחות מכך מטמאת.

קודם שתבואר הראיה מהמשנה, הגמרא מבארת תחילה את תוכן דברי הברייתא. מקשה הגמרא, **כְּלַפֵּי לַיָּיא** – לכאורה, דברי הברייתא הפוכים, שהרי **אַדְּרַבָּה**, כשהפתח **מִן הַצַּד** צריך להיות טהור אף בפחות מארבע אמות, שהרי **מִיַּדְּרִיךְ וְנָפִיק** – יוצא מהחצר דרך הפתח, ואילו כאשר הפתח הוא **מִלְּמַעְלָה** כיון שצריך לטפס בעת יציאתו **אִי אֶפְשָׁר דְּלָא מַאֲהִיל** בידיו על חלל הפתח, ובהכרח ששיעורה של החצר הוא ארבע אמות. לפיכך, מתקנת הגמרא, **אֶלָּא, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שמספיק שגודלה יהיה ארבעה טפחים, כְּשֶׁפִּתְחָהּ **מִן הַצַּד** ויכול לצאת מבלי להאהיל, **אֲבָל פִּתְחָהּ מִלְּמַעְלָה** כיון שבהכרח מאהיל ביציאתו, שיעורה הוא **אַרְבַּע אַמּוֹת** ורק בשיעור זה אינו מיטמא.

כעת מבארת הגמרא את הראיה מהמשנה, **וְהָנֵי מִילֵּי** – מבואר מדברי המשנה, שהאופן שטהור הוא **בְּחֲצַר הַקֶּבֶר** והטעם, **דְּמִסְיְּיעָא מְחִיצָתָא** – שהמחיצות מהוות היכר להבדילו מן המת, **אֲבָל** – משמע, שמֵת **בְּעָלְמָא** שאין מחיצה המבדילה בינו לאדם. **תָּפֵים** ומטמא סביבותיו ארבע אמות.

שנינו במשנה, 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה' אחד המארס את הבתולה **כו'**, מבארת הגמרא את מקור הדינים. **תָּנוּ רַבָּנַן** מה שנאמר בפרשה 'אֲשֶׁר אֵרַשׂ', פירושו, **אֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְּאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֶרֶת יָבָם, וַאֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶם בַּמִּלְחָמָה** כיון שכל אחד יכול לייבמה **כּוּלָּן חוֹזְרִין**. וממה שלא נאמר הלשון 'לֹא לָקַח' אלא 'לֹא לָקְחָהּ', אנו ממעטים **פְּרָט לְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שכל אלו נישואיהן בעבירה ואינן חוזרים.

שואלת הגמרא **לִימָא** מה שנתבאר שצריך למעט את כל אלו **דְּלֵא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אין צריך מיעוט, שהרי **הָא אָמַר** שהאמור בפרשה 'הַיְּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אין הכוונה כפשוטו, אלא **זֶה הַמִּתְיָרֵא מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ** שעליו לחזור, ומדוע צריך למעט את אלו, אחר שעשה איסור בקידושיהן. מתרצת הגמרא, **אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** אי אפשר למעטם בגלל האיסור, **כְּדְרַבָּה** שלדבריו אין עבירה בקידושין, **דְּאָמַר רַבָּה** על כהן המקדש את האסורה לו, **שֶׁלְּעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב** על קידושיה **עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, כיון שבקדושין גרידא אין איסור, **מַה טַּעַם** – והמקור לכך הוא **לֹא יִקַּח' מְשׁוּם 'לֹא יְחַלֵּל'** – שהתורה נתנה טעם לאיסור הקידושין, משום חילול, **מְשׁוּם הָכִי אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל**, מפני שאם לא בעל, לא חילל, לכן לומדים שאין חוזר עליהן מ'לא לקחה'.

הגמרא מביאה, שניתן ללמוד מסדר הפסוקים דברים נוספים. **תָּנוּ רַבָּנַן**, ממה שהתחילה התורה **בַּאֲשֶׁר בָּנָה** ואחר כך **אֲשֶׁר נָטַע** ואחר כך **אֲשֶׁר אֵרַשׂ** כאן **לִימְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ** – הנהגה הראויה, והיא **שֶׁיִּבְנֶה** תחילה **אָדָם בַּיִת**, ואחר כך **וְיִטַּע כֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ** "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ" ומבארת הברייתא את הראיה מהפסוק 'הָכֵן בַּחוּץ' – במקום הפנוי, מְלַאכְתֶּךָ' זֶה בַּיִת ותעשהו למקום זה בית ופִּנים. 'וְעַתְּדָהּ – והזמן בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה כֶּרֶם – שיזמין לו שדה פנויה, לעשותה כרם, 'אַחַר' שעשה כן 'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' זוֹ אִשָּׁה שהיא עיקרו של בית.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר 'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' זֶה לימוד מִקְרָא, שהוא כהכנה ללימוד התורה. ומה שנאמר 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה לימוד מִשְׁנָה, שהוא כהכנה ללימוד הגמרא. ו'אַחַר' כל זאת 'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' זֶה גְּמָרָא, לתת סברא להבין את טעמי המשנה וכמי ההלכה. **דָּבָר אַחֵר**, מה שנאמר 'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ', זֶה לימוד מִקְרָא **וּמִשְׁנָה**, 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה גְּמָרָא שהיא גם הכנה אל הנרמז בהמשך, 'אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים שהם העיקר, ובכך הלימוד מביא לידי מעשה שהם המעשים הטובים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוסיף **וְאוֹמֵר**, ש'הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' זֶה כולל מִקְרָא **וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא** שכולם הכנה לקיום המצוות, ומה שנאמר 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לְךָ' אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים קיום המצוות, **וְאַחַר** כל אלו 'וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ' דְּרוּשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר – ילמד את חכמת התורה בעיון.

שנינו במשנה, **וְאִלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר כו'** רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו, ולא שינה בו כלום, אינו חוזר. **תָּנָא** בברייתא, **שֶׁאִם הוֹסִיף בּוֹ** בבניינו מחדש **דִּימּוֹס אֶחָד** – שורת אבנים אחת, **חוֹזֵר** כדין בונה בית, שהרי הוסיף בו דבר.

שנינו במשנה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבֵנִים כַּשָּׂרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. תָּנָא** בברייתא את טעמו של רבי אליעזר, שהוא **מִפְּנֵי שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ** – שצריכים לחדש את בניינו **פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ** – פעמיים בשבע שנים, מפני שאינו מתקיים.

שנינו במשנה, **וְאִלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ וְכו'**. נתבאר במשנה את דין אלו שאין יוצאים כלל ממקומן. ומבארת הגמרא את מקור הדבר, **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בתורה שהנושא 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה' אינו יוצא בצבא למשך שנה. מבררת הברייתא, **אֵין לִי** לרבות ממשמעות הכתוב, **אֶלָּא** דווקא נושא **אִשָּׁה חֲדָשָׁה** – בתולה. **אַלְמָנָה, וּגְרוּשָׁה** מאיש אחר **מִנַּיִן** שאם נושאם אינו יוצא בצבא, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה' מִכָּל מָקוֹם**, ותיבת 'אשה' כוללת גם אלמנה וגרושה. שואלת הברייתא **אִם כֵּן**, שמרבים גם אלמנה וגרושה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה'** – לשם מה הוסיפה התורה את תיבת 'חדשה'. ומבארת הברייתא, שתיבה זו באה ללמד שדווקא **בְּמִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ** אף שאינה בתולה, ולפיכך **יָצָא מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ** מפני **שֶׁאֵין** היא **חֲדָשָׁה לוֹ**.

תָּנוּ רַבָּנַן נאמר על הנושא אשה חדשה **שֶׁלֹּא יֵצֵא בַּצָּבָא** למשך שנה, **יָכוֹל** נדרוש מפסוק זה **שֶׁבַּצָּבָא** למלחמה ממש **הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל** יצא מחוץ לביתו **וַיִּסְפִּיק מַיִם וּמְזוֹן וְיַתְקֵן הַדְּרָכִים** כאלו החוזרים מעורכי המלחמה. **תַּלְמוּד לוֹמַר** מה שנאמר בפרשה זו 'וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר' גם לא לספק מים ומזון שהוא צורך הצבא, ולפיכך אינו זז ממקומו. אם כן, **יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה** כמו כן **אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ**, שלא יוזזו ממקומם כלל. **תַּלְמוּד לוֹמַר** לא יעבור 'עָלָיו' ויש

המשך בעמוד 240

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שמיני - משוה מלחמה דף מד עמוד א

רש"י

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטֻמְאָה. חֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁיְּהֵא הַמֵּת מְטַמֵּא כָּל הַנִּכְנָס בְּאַרְבַּע אַמּוֹתָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְגִּילוּ אוֹכְלֵי טְהָרוֹת לִיקָרֵב לוֹ וְיֵהָא סְבוּר שֶׁלֹּא הָאֶהֱיל וְיֵשׁ לְחוֹשׁ שֶׁמָּא יִפְשׁוּט יָדוֹ וְיַאֲהִיל וְלָאו אַדַּעְתֵּיהּ: **וְתָנָא תּוּנָא.** וְכֵן תָּנֵי תַּנָּא דִּידָן בְּמִשְׁנָה הַנִּשְׁנִית בֵּינֵינוּ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּסֵדֶר טְהָרוֹת (תוספות פט"ו מ"ח): **חֲצַר הַקֶּבֶר.** שֶׁלְּפָנֵי הַמְּעָרָה, כִּדְאָמַר מְעָרוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁל שֵׁשׁ עַל שֵׁשׁ, וְחוֹפֵר בְּכָתְלֵיהָ סָבִיב כּוּכִין אֲרֻכּוֹת כְּמִדַּת הַמֵּת וְתוֹחֲבוֹ לְתוֹכָן, וְהַמְּעָרָה מְקוֹרָה בְּתִקְרָה וְכִסּוּי, וְעוֹשֶׂה גּוּמָא רְחָבָה בְּצַד הַמְּעָרָה וּפוֹתֵחַ פִּי הַמְּעָרָה לְתוֹךְ הַגּוּמָא בְּכֹתֶל הַמְּעָרָה כְּמִין פֶּתַח, וְאוֹתָהּ גּוּמָא הִיא חֲצַר הַקֶּבֶר: **הָעוֹמֵד בְּתוֹכוֹ טָהוֹר.** כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּהּ טָהוֹר, דְּכִיוָן דִּמְעָרָה חֲלוּקָה הִימֶנָּה וּמֵחֲצוֹתֶיהָ נִכְרוֹת לֹא גָּזְרוּ רַבָּנַן בְּמֵתִים שֶׁבְּתוֹכָהּ שֶׁיִּתְפַּסוּ ד' אַמּוֹת סְבִיבוֹתֶיהָ לְצַד הַמְּעָרָה, דְּכִי גָּזְרוּ רַבָּנַן אַרְבַּע אַמּוֹת בְּמֵת הַמֻּשָׁל בְּאַוִּיר, וּכְגוֹן לְמַעְלָה אַצַּל גַּג הַמְּעָרָה כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִלְּהַאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה, אֲבָל כָּאן יֵשׁ הֶכֵּר: **וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת.** הוּא דְּחָשִׁיבָא מָקוֹם לְעַצְמָהּ, אֲבָל פְּחוֹת מִכָּאן בְּטֵלָה אֵצֶל הַמְּעָרָה וְלֹא חָשִׁיבָא לְמִיהֱוֵי מָקוֹם לְעַצְמָהּ: **וכ"ה אוֹמְרִים אַרְבָּעָה טְפָחִים.** הָוֵי מָקוֹם חָשׁוּב בְּכָל דּוּכְתֵּיהּ: **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים.** כ"ה אָמְרוּ לִיהּ: **בְּשֶׁפְּתְחָהּ שֶׁל חֲצַר לְמַעְלָה.** שֶׁאִין לָהּ בְּנִיסַת מִדְרוֹן בְּמַעֲלוֹת מִן הַצַּד, אֶלָּא בְּשִׁיּוּרְדִין לָהּ קוֹפְצִין לָהּ וּכְשֶׁעוֹלִין מְתוֹכָהּ מְטַפֵּס וְעוֹלֶה. וּלְקַמָּן פָּרִיךְ אַפְּבָא מִסְתַּבְּרָא: **כְּלַפֵּי לֵייָא.** כְּנֶגֶד אֵצוֹא הַפֶּכֶת דְּבָרֶיךָ. לֵייָא אַפּוֹא כִּדְאָמַר בִּבְרָכוֹת (קף נח.) כְּגֵנֵי לֵייָא, כְּדֵים שְׁבוּרִים לְהֵיכָן הוֹלְכִים. אַפְּבָא מִסְתַּבְּרָא, מִן הַצַּד כְּשֶׁעָשׂוּי לְחָצֵר מִדְּרוֹן לְצֵאת דֶּרֶךְ צְדָדִים אֵיבָא לְמֵימַר כֵּיוָן דְּלֵא גָּזְרוּ רַבָּנַן אַרְבַּע אַמּוֹת בְּמֻחְצוֹת נִכְרוֹת סְגִי לְהַאי חֲצַר בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים וְהָעוֹמֵד בָּהּ הֲרֵי זֶה טָהוֹר, שֶׁאֵין לָנוּ בְּמֵת לְטַמֵּאוֹ, דְּאֵינוֹ צָרִיךְ לִטְפֹּס וּלְעֲלוֹת שֶׁיִּפְשׁוֹט זְרוֹעוֹתָיו וְיַאֲהִיל וּבְנָפָיו עַל חֵלֶל הַפֶּתַח, דְּכִי נָפֵיק מִידֵּי וְנָפֵיק, נִשְׁמַט וְנִמְשָׁךְ לוֹ מִן הַפֶּתַח שֶׁל מְעָרָה לְצַד פֶּתַח שֶׁל חֲצַר וְיוֹצֵא לוֹ: **מִלְּמַעְלָה אִי אִפְּשָׁר דְּלֵא מַאֲהִיל.** כֵּיוָן דְּאֵינוֹ אֶלָּא אַרְבָּעָה טְפָחִים אִי אִפְּשָׁר לוֹ לִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו וּלְטַפֵּס וּלְעֲלוֹת אֶלָּא אִם כֵּן מַאֲהִיל עַל חֵלֶל הַפֶּתַח: וְתָנֵי מִלֵּי כוּ'. הַשְׁתָּא מַהֲדַר לְפַרוּשֵׁי סִיעָתֵיהּ מַהֲכָא. מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִיתְנֵי הָעוֹמֵד לְתוֹכוֹ טָהוֹר, ש"מ תְּנֵי מִלֵּי חֲצַר הַקֶּבֶר דְּמִסְתַּיְּמָא מְחִיצָתָא דְּמְעָרָה לְחוֹדֵיהּ וּדְחֲצַר לְחוֹדֵיהּ וְיֵשׁ לְחַבֵּר בְּדָבָר, אֲבָל מֵת בְּעָלְמָא הַמְּשֻׁל בָּאֲוִיר מוֹדוּ בֵּית הֵלֶל דְּתִפֵּיס אַרְבַּע אַמּוֹת, מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִיתְנֵי הָעוֹמֵד לְתוֹכוֹ טָהוֹר, דְּאִי בְּעָלְמָא לֹא גָּזוּר לָמָּה לִי לְאִשְׁמוּעִינָן הָכָא דְּטָהוֹר: **וְאַפִּ' הִיא לוֹ שׁוֹמֶרֶת יָבָם.** שֶׁלֹּא הַדְּשָׁה הוּא אֶלָּא מִכֹּחַ אֲחִיו בָּאָה לוֹ: לְקִחָה. מִדְּלֵא כְּתִיב לָקַח מְעוּטָא הוּא, לְמִעוּטֵי לְקִיחַת אִסּוּר: **כְּדִרְבָּה.** דְּאָמַר אֵין עֲבֵרָה בְּקִדּוּשִׁין עַד שֶׁיִּבְעוֹל, שֶׁיְּבִיא זַרְעוֹ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה לִידֵי חִלּוּל, וּמִמְּזֶרֶת הוֹתִיבָה אֵין עֲבֵרָה בְּקִדּוּשִׁין, דְּלֵא כְּתִיב בֵּיהּ לֹא יִקַּח אֶלָּא לֹא יָבֹא וְלֹא תִּתְחַתֵּן, אֲבָל אַלְמָנָה כְּתִיב בָּהּ לֹא יִקַּח וְקִיחָה הֲוֵי וְקִדּוּשִׁין. וְאִיצְטְרִיךְ דְּרִבָּה, דְּלֵא תִּימָא מִקִּדּוּשִׁין עֲבַד לֵיהּ אִסּוּר: **וּנְתִינָה.** מִן הַגִּבְעוֹנִים דִּכְתִיב בְּהוּ וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ לְחוֹטְבֵי עֵצִים (יהושע ט), וְהָן מִשִּׁבְעָה אֻמּוֹת: **וְעַתִּדָה בְּשֶׁדֶּה לָךְ.** וְנִצְבָּה בִּשְׂדֵה מְלֵאכְתְּךָ לָךְ: **גְּמָרָא.** לְתַת סְבָרָא לְהָבִין בְּטַעֲמֵי הַמִּשְׁנָה וְהֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי: **אִם הוֹסִיף בּוֹ דִּימּוּס אֶחָד.** שׁוּרָה שֶׁל אֲבָנִים אוֹ בְּגֹבַהּ אוֹ בְּעֹבִי תּוֹ לֹא הָיוּ עַל מְכוֹנוֹ וְקָרִינָא בֵּיהּ חָדֵשׁ: **שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ.** שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם: **בְּשֶׁמִּטָּה.** בִּשְׁמִטָּה: **אֵין לִי אֶלָּא חֲדָשָׁה.** בְּתוּלָה: **אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה.** מֵאַחַר וּנְשָׂאָהּ זֶה: יָכוֹל אַף בְּנָה בַּיִת. חָדָשׁ וְלֹא חָנְכוֹ יְהֵא כְּזֶה שֶׁיְּהֵא נָקִי מִן הַכֹּל: **מַתְנִי'.** וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים. עַל דִּבְרֵי כֹּהֵן: **בְּקִשְׁרֵי.** כְּשֶׁמִּתְקַשְּׁרִים לַעֲמוֹד צְפוּפִים שֶׁלֹּא יִפְרִידוּם אוֹיְבִים: **לְפִיכָךְ.** שֶׁהֵיְּרָא זֶהוּ הַיְּרֵא מֵעֲבֵרוֹת, תְּלֵה הַתּוֹרָה בָּנָה וְנָטַע וְאֵרַס לְחַזּוֹר בּוּגְלָלָן, כְּדֵי שֶׁיִּתְלֶה בְּכֹחַ הַחֲזָרָה וְלֹא יְחַבֵּשׁ לוֹמַר מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ הוּא יָרֵא וְחוֹזֵר: **ר' יוֹסֵי אוֹמֵר כו'.** בְּגֵמָרָא מְפָרֵשׁ בְּמֵאי פְּלִיג אַדְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: **וּבַעֲקֵבוֹ שֶׁל עַם.** בְּסוֹפוֹ שֶׁל עַם שֶׁעוֹמְדִים שֶׁלֹּא יַחֲזִרוּ אַחֲרוֹנִים לְאַחֲרֵיהֶם לְנוּס: מְעַמְּדִין וְזָקִיפִין מִלְּפָנֵיהֶם. בְּרֹאשָׁהּ שֶׁל צַד הַמִּלְחָמָה מְעַמְּדִין בְּנֵי אָדָם גִּבּוֹרִים מְמֻנִּים לְכָךְ, שֶׁאִם יִפּוֹל אֶחָד מִן הַנִّלְחָמִים יַעֲמִידוּהוּ וְיַזְקִיפוּהוּ וְגִבְּרוּ אֶת אַנְשֵׁי הַצְּבָא בְּדִבְרֵיהֶם. [וְאַחֲרֵים]. וְאַנְשִׁים אֲחֵרִים מֵאַחֲרֵיהֶם: **וְכַשֵּׁילִין** שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם. לְשַׁמּוֹר שֶׁלֹּא יָנוּסוּ: **וְכַשֵּׁילִין** כְּעֵין חִצִּים שֶׁקּוֹרִין ווריי"ש: שתחלת

תוספות

מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטֻמְאָה. וְתָנָא תּוּנָא: חֲצַר הַקֶּבֶר הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ טָהוֹר, וְהוּא שֶׁיְּהוּ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת, דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה טְפָחִים. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁפִּתְחָהּ מִלְּמַעְלָה. אֲבָל פִּתְחָהּ מִן הַצַּד, דִּבְרֵי הַכֹּל אַרְבַּע אַמּוֹת. כְּלַפֵּי לֵייָא? אַדְּרַבָּא, מִן הַצַּד מִידְּרִיד וְנָפֵיק. מִלְּמַעְלָה אִי אִפְשָׁר לֹא מַאֲהִיל. אֶלָּא: כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁפִּתְחָהּ מִן הַצַּד, אֲבָל פִּתְחָהּ מִלְּמַעְלָה, אַרְבַּע אַמּוֹת. וְתָנֵי מִילֵּי. חֲצַר הַקֶּבֶר דִּמְסַיְּימָא מְחִיצָתָא. אֲבָל מֵת בְּעָלְמָא, תָּפֵיס: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה": תָּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר אֵרַס" אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֶרֶת יָבָם. וַאֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה אַחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶם בַּמִּלְחָמָה, כּוּלָּן חוֹזְרִין. "לֹא לָקַח" "וְלֹא לָקְחָהּ" פְּרָט לְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, לֵימָא דְּלֵא כְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, הָא אָמַר "הַיְּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶה הַמִּתְיָרֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ? אֲפִילּוּ תֵּימָא ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי, בְּדַרְבָּה. דְּאָמַר רַבָּה: לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיִּבְעוֹל, מַה טַּעַם "לֹא יִקָּח" מִשּׁוּם "לֹא יְחַלֵּל, מִשּׁוּם הָכִי אֵינוֹ לוֹקֵחַ עַד שֶׁיִּבְעוֹל. תָּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר בָּנָה", "אֲשֶׁר נָטַע", "אֲשֶׁר אֵרַשׂ". לִימְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיִּבְנֶה אָדָם בַּיִת וְיַטַּע כֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ: "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ, אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ" "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה בַּיִת, "וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ" זֶה כֶּרֶם, "אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ", זֶה מִשְׁנָה, "אַחַר אֵרַשְׂתָּ אִשָּׁה". דָּבָר אַחֵר, "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה מִקְרָא, "וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ" זֶה גְּמָרָא, "אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ" אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים. ר' אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ" זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא, "וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ" אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים, "אַחַר וּבְנִיתָ בֵיתֶךָ" דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר: וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין, הַבּוֹנֶה בַּיִת שַׁעַר כּוּ': תָּנָא, אִם הוֹסִיף בּוֹ דִּימּוּס אֶחָד, חוֹזֵר: ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת לְבֵנִים בַּשָּׂרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר: תָּנָא, מִפְּנֵי שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ בַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ: וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זְזִין מִמְּקוֹמָן, בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ וְכוּ': תָּנוּ רַבָּנַן "אִשָּׁה חֲדָשָׁה" אֵין לִי אֶלָּא אִשָּׁה חֲדָשָׁה. אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִשָּׁה", מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִשָּׁה חֲדָשָׁה"? מִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ, יָצָא מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ שֶׁאֵין חֲדָשָׁה לוֹ. תָּנוּ רַבָּנַן: "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" יָכוֹל בַּצָּבָא הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל יַסְפִּיק מַיִם וּמָזוֹן וּיִתְקַן הַדְּרָכִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר". יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עָלָיו", עָלָיו אִי אַתָּה מַעֲבִיר אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים. וּמֵאַחַר דְּכָתַב "לֹא יַעֲבוֹר", "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" לָמָּה לִי? לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין: **מתני'** "וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם" ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: "הַיְּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" כְּמִשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה. ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "הַיְּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" זֶהוּ הַמִּתְיָרֵא מִן הָעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, לְפִיכָךְ תְּלֵתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ שֶׁיַּחֲזוֹר בּוּגְלָלָן. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין הֲרֵי הוּא הַיְּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב. "וְהָיָה כְּכִלּוֹת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם" וּבַעֲקֵבוֹ שֶׁל עַם, מַעֲמִידִין וְזָקִיפִין לִפְנֵיהֶם, וְאֲחֵרִים מֵאֲחוֹרֵיהֶם, וְכַשֵּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר הָרִשּׁוּת בְּיָדוֹ לְקַבֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו. שתחלת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוטה. פרק שמיני - משוה מלחמה דף מד עמוד ב

רש"י

שֶׁתְּחִילַּת נִיסָּה נִפִּילָה. בגמ' פְּרִיחַ אִפְּכָא מִבָּעֵי לֵיהּ, שֶׁהַנִּיסָּה הִיא תְּחִלַּת הַנְּפִילָה: **בד"א.** דְּחוֹזְרִין מִן הַמַּעֲרָכָה וְיֵשׁ שֶׁאֵינָן זָזִין מִמְּקוֹמָן, בְּמִלְחֲמוֹת הָרְשׁוּת: **אֲבָל בְּמִלְחֲמוֹת** מִצְוָה. בְּגוּן כִּבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּל יוֹצְאִין: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כו'.** מְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא: **גמ'. עֲבָרָה דְּרַבָּנָן.** לר"י הַגְּלִילִי אַפִּי' עֲבָר עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים חוֹזֵר, וּלְרַבִּי יוֹסֵי עַד שֶׁיַּעֲבוֹר עַל דָּבָר תּוֹרָה דּוּמְיָא דְּאַלְמְנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, וּכְגוֹן שֶׁנִּשְׁאָה דְּאִיכָּא אִסּוּר: **סָח בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה.** בֵּין הֲנָחַת תְּפִלִּין שֶׁל יָד לְתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ: **סָח.** סִפֵּר: **עֲבָרָה הִיא בְּיָדוֹ.** אם לֹא חָזַר וּבֵרַךְ, דַּהֲכִי אָמְרִי' בְּמַנְחוֹת (קף ט.) סָח מִבְּרָךְ שְׁתַּיִם לֹא סָח מִבְּרָךְ אַחַת: **וּמַיִם שׁוֹתְתִין עַל בְּרָכָיו.** מִי רַגְלַיִם מַחֲמַת יִרְאָה: **מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נִפִּילָה נִיסָּה מִבָּעֵי לֵיהּ.** תְּחִלַּת מִשְׁמַע הַגְּרַמַת הַדִּבּוּר, וְהַכִּי אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִימַר כְּשֶׁהַן נִסָּין זוֹ הִיא תְּחִלַּת הַגְּרַמַת הַנְּפִילָה, וּבְנִיסָּה לֹא שַׁיָּךְ לְמִימַר תְּחִלָּה דְּהָא מַמָּשׁ קָא עָרְקִי: **רִשּׁוּת דְּרַבָּנָן זוֹ הִיא מִצְוָה דְּר' יְהוּדָה.** וּבְאוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהִיא רִשּׁוּת וְאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ אָמַר נַמִּי ר' יְהוּדָה דְּאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ, אֶלָּא שֶׁרַבִּי יְהוּדָה קוֹרֵא אוֹתָהּ מִצְוָה, וְנָפְקָא מִנַּהּ לְפָטְרוֹ מִשְּׁאָר מִצְוֹת בְּעוֹדוֹ עָסוּק בָּהּ: כְּדִמְפָרֵשׁ רָבָא וְאָזֵיל: **מִצְוָה דְּרַבָּנָן.** דְּאָמְרוּ בָּהּ הַכֹּל יוֹצְאִין אָמַר נַמִּי ר' יְהוּדָה הַכֹּל יוֹצְאִין אֶלָּא דְּקָרֵי לָהּ חוֹבָה, וְלָאו מִידֵּי אִשְׁמְעִינָן בְּהָא אֶלָּא כְּלָה מִשּׁוּם מִצְוָה וּרְשׁוּת נָקְטוּ פְּלוּגְתֵּיהוּ, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָרוּ רַבָּנָן לָהּ רִשּׁוּת דִּי לְהֶם אם קָרֵאוּ אֶת זוֹ מִצְוָה וְאַפְּלוּ הִיא חוֹבָה, שֶׁהֲרֵי אֵין הַדָּבָר אֶלָּא לְהַעֲלוֹתָם מַעֲלָה אַחַת וְלוֹמַר אֲבָל בְּזוֹ הַכֹּל יוֹצְאִין, וְגַבֵּי רִשּׁוּת דַּיָּם לְקָרוֹת אֶת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה מִצְוָה, וְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָרֵי לְקַמְּיָתָא מִצְוָה לְאִשְׁמוֹעֵי דְּהָעוֹסֵק בָּהּ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְהַצְרָךְ לְהַעֲלוֹת אֶת זוֹ מַעֲלָה אַחַת לוֹמַר אֲבָל בְּזוֹ הַכֹּל יוֹצְאִין הִלְכָּךְ קָרְיָהּ חוֹבָה דְּאִיתָא: **אֲמַר רָבָא כו'.** מִלְּתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן מְפָרֵשׁ וְאָזֵיל, וְקָאָמַר דְּהָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּאִיפְּלִיגוּ רַבָּנָן וְרַבִּי יְהוּדָה בְּאַחַת הַמִּלְחֲמוֹת בְּקַרְיַאת הַשֵּׁם, נָפְקָא לָן מִנַּיְהוּ לְעִנְיַן עוֹסֵק

תוספות

בְּמִצְוָה דִּלְמַר חוֹבָה וּלְמַר רְשׁוּת, וּפְרִישׁ לָן נַמִּי רָבָא בְּהֵי מִנַּיְהוּ אִיפְּלִיגוּ: **מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ דִּלְכִבֹּשׁ.** בְּהָא לֵיכָּא לְמֵאן דְּקָרֵי רְשׁוּת, דְּאַפְּלוּ חוֹבָה נַמִּי אִיתָא וְהָעוֹסֵק בָּהּ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְרַבָּנָן הוּא דְּלֵא אִכְפַּת לְהוּ לְקָרוֹתָהּ חוֹבָה דְּדַיָּם לְקָרוֹתָהּ מִצְוָה אֲצַל הָרְשׁוּת שֶׁהֲרֵי אֵין אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לְמִצּוֹא בָּהּ מַעֲלָה אַחַת, וּמִצְוָה לְגַבֵּי רְשׁוּת מַעֲלָה הִיא: **וּמִלְחֶמֶת בֵּית דָּוִד.** שֶׁנִּלְחַם בְּאֹרֶם צוֹבָה לְהוֹסִיפָהּ עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁאָר סְבִיבוֹתֶיהָ לְהַעֲלוֹת לוֹ מִנְחָה וּמַס עוֹבֵד: **דְּבָרֵי הַכֹּל רְשׁוּת.** וְאַפְּלוּ רַבִּי יְהוּדָה לֶהָא לָאו מִצְוָה קָרֵי לָהּ, וְהָעוֹסֵק בָּהּ אֵינוֹ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה: **כִּי פְּלִיגִי.** ר' יְהוּדָה וְרַבָּנָן בְּמִצְוָה וּרְשׁוּת דִּלְמַר פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה וּלְמַר חַיָּב, בְּמִלְחָמָה שֶׁהִיא לְמִעוּטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דְּלֵא לֵיתוּ עֲלֵיהוּ:

הַדְּרָן עָלָךְ מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה

מַתְנִי'. עֲגֶלָה עֲרוּפָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. נְאֶמֶרֶת. מה שֶׁהַזְּקֵנִים אוֹמְרִים יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים כִּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּזְקְקוּ מִן הַתּוֹרָה לֵאמָרָה: **שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִמָּצֵא חָלָל.** וּבַגְּמָרָא פְּרִיחַ הֵיכִי לֵיקוּם מֵהָכָא: **הָיוּ יוֹצְאִין.** וּבְאֵין שָׁם וּמוֹדְדִין מִן הַחָלָל לְצַד הָעֲיָרוֹת שֶׁסְּבִיבוֹתָיו לִידַע אֵיזוֹ קְרוֹבָה: **בְּגַל.** גַּל שֶׁל אֲבָנִים: **נִמְצָא סָמוּךְ לַסֵּפֶר כו'.** מְפָרֵשׁ טַעֲמָא בגמ'. **גמ'. מַאי קָאָמַר.** הֵיכִי לֵיקוּם לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מֵהָכָא: **וְאֵין ב"ד שָׁקוּל.** אֵין עוֹשִׂין ב"ד שֶׁיַּהֲא יָכוֹל לְחַלֵּק שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, אֶלָּא שֶׁיְּהֵא הָרוֹב לְצַד אַחַד לְקַיֵּם אַחֲרֵי רַבִּים (שמות כג) : לְמֵיחָדְרִין. הַגָּהּ דְּלִשְׁכַּת הַגְּזִית: **מוּזְקָנֵי זְקָנֶיךָ.** מִדְּמָצֵי לְמִיכְתַּב זְקָנֵי וְכְתַב זְקָנֶיךָ, מְיַחֲדִין שֶׁבַּזְּקָנֶיךָ: **וְזִקְנֵי הַשּׁוֹר.** אע"פ שֶׁאֵינָן סַנְהֶדְרִין: **שׁוֹפְטֶיךָ.** זְקֵנִים שֶׁהֵם שׁוֹפְטִים אֶת יִשְׂרָאֵל: **מוּזְקָנֵי הָעֵדָה.** דִּסְמִיכַת פֵּר הֶעְלֵם דָּבָר, וְאֵייתֵר לֵיהּ שׁוֹפְטֶיךָ לְהָבִיא עוֹד שְׁנַיִם: **לְגַמְרָה לְכָלָּה מִלְּחָמָה.** דְּהָא רַבִּי יְהוּדָה הָתָם נַמִּי חֲמִשָּׁה קָאָמַר, וְלֵיתֵיהּ לֵהּ מִקְּרָאֵי בפ"ק דְּסַנְהֶדְרִין: **אֵלָּא** [וי"ו] **וְשׁוֹפְטֶיךָ** לְמַגְנָא. כְּלוֹמַר לֹא גְּמִיר גז"ש וְאִיצְטְרִיךְ שׁוֹפְטֶיךָ לְסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה כר"ש

וי"ן

בְּמִצְוָה דִּלְמַר חוֹבָה וּלְמַר רְשׁוּת, וּפְרִישׁ לָן נַמִּי רָבָא בְּהֵי מִנַּיְהוּ אִיפְּלִיגוּ: **מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ דִּלְכִבֹּשׁ.** בְּהָא לֵיכָּא לְמֵאן דְּקָרֵי רְשׁוּת, דְּאַפְּלוּ חוֹבָה נַמִּי אִיתָא וְהָעוֹסֵק בָּהּ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְרַבָּנָן הוּא דְּלֵא אִכְפַּת לְהוּ לְקָרוֹתָהּ חוֹבָה דַּיָּם לְקָרוֹתָהּ מִצְוָה אֲצַל הָרְשׁוּת שֶׁהֲרֵי אֵין אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לְמִצּוֹא בָּהּ מַעֲלָה אַחַת, וּמִצְוָה לְגַבֵּי רְשׁוּת מַעֲלָה הִיא: **וּמִלְחֶמֶת בֵּית דָּוִד.** שֶׁנִּלְחַם בְּאֹרֶם צוֹבָה לְהוֹסִיפָהּ עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁאָר סְבִיבוֹתֶיהָ לְהַעֲלוֹת לוֹ מִנְחָה וּמַס עוֹבֵד: **דְּבָרֵי הַכֹּל רְשׁוּת.** וְאַפְּלוּ רַבִּי יְהוּדָה לֶהָא לָאו מִצְוָה קָרֵי לָהּ, וְהָעוֹסֵק בָּהּ אֵינוֹ פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה: **כִּי פְּלִיגִי.** ר' יְהוּדָה וְרַבָּנָן בְּמִצְוָה וּרְשׁוּת דִּלְמַר פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה וּלְמַר חַיָּב, בְּמִלְחָמָה שֶׁהִיא לְמִעוּטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דְּלֵא לֵיתוּ עֲלֵיהוּ:

הַדְּרָן עָלָךְ מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה

עֲגֶלָה עֲרוּפָה, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ". שְׁלֹשָׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם "וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עָלֵיהֶן עוֹד אֶחָד. נִמְצָא סָמוּן לַגַּל, אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּאֲדָמָה" וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, "בַּשָּׂדֶה" וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. נִמְצָא סָמוּךְ לַסֵּפֶר אוֹ לְעִיר שֶׁרוּבָּהּ גּוֹיִם, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין: **גמ'** מַאי קָאָמַר? אָמַר ר' אַבָּהוּ, הָכִי קָאָמַר: שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָנוּ וְאָמְרוּ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ" וְגוֹ'. מָה "עֲנִיָּיה" הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְסֵדֶר עֶגְלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה... וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁלֹשָׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין: ר' יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה וכו': תְּנוּ רַבָּנָן: "וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ". "זְקֵנֶיךָ" שְׁנַיִם, "וְשֹׁפְטֶיךָ" שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עָלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה. ר' שִׁמְעוֹן נַמִּי, הָא כְּתִיב "וְשֹׁפְטֶיךָ"?! הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִיוְחְדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְר' יְהוּדָה מ"זְקֵנֶיךָ" "זְקֵנֶיךָ" נָפְקָא. וְר' שִׁמְעוֹן, אִי כְּתַב רַחֲמָנָא "זְקֵנֶי" הָוָה אָמִינָא אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, כְּתַב רַחֲמָנָא "וְשֹׁפְטֶיךָ", לְמִיוְחְדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְר' יְהוּדָה, גְּמַר "זְקֵנֶי" "זְקֵנֶי" מ"זְקֵנֶי הָעֲדָה". מַה לְהַלָּן מִיוְחְדִין שֶׁבָּעֲדָה, אַף כָּאן מִיוְחְדִין שֶׁבָּעֲדָה. אִי גְּמַר, לִגְמָרָה לְכוּלָּהּ מִילְּתָא מֵהָתָם, "זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ" לְמָה לִי? אֶלָּא וי"ו "וְשֹׁפְטֶיךָ" לְמִגְנָא וְר' שִׁמְעוֹן

וי"ן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים למסכת סוטה דף מד עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

וזה מפני שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה – שהנפילה נגרמת על ידי ניסת הלוחמים, שֶׁנֶּאֱמַר בדברי המבשר במלחמת פלישתים וישראל "נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָעָם", הרי שהמגיפה והנפילה, נגרמו על ידי מנוסתם תחילה. עוד ראיה מביאה המשנה וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר, "וַיָּנוּסוּ [אַנְשֵׁי] יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים וְגו'" הרי שמאחר שנסו מפניהם, נפלו בקרב לפניהם.

מסיימת המשנה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שיש החוזרים מהמלחמה ויש שאין יוצאים למלחמה כלל, בְּמִלְחֶמוֹת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמוֹת מִצְוָה במלחמת יהושע בכיבוש הארץ, הַכֹּל יוֹצְאִין להילחם, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחִדְרוֹ – מחופתו וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין יוצאים כולם, בְּמִלְחֶמוֹת מִצְוָה אֲבָל בְּמִלְחֶמוֹת חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחִדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ.

גמרא. שואלת הגמרא, מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי יוֹסִי לְרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, הרי לדברי שניהם היראה היא מעבירות. מתרצת הגמרא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ אם עבר על עֲבֵירָה דְּרַבָּנָן, לרבי יוסי הגלילי חוזר, ולרבי יוסי אינו חוזר אלא על עבירה דאורייתא, כמו כהן גדול שנשא אלמנה.

מוסיפה הגמרא, כְּמַאן אַזְלָא הָא דְּתַנְיָא בענין חזרת עורכי המלחמה, שאם שָׁח – סיפר בֵּין תְּפִילָּה – הנחת תפילין של יד לִתְפִילָּה – להנחת תפילין של ראש עֲבֵירָה הִיא בְּיָדוֹ אם לא בירך שוב על של ראש, וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. אומרת הגמרא כְּמַאן בהכרח שברייתא זו היא כְּרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שחוזר אף על עבירות דרבנן, כגון ברכות.

מבררת הגמרא, מַאן תְּנָא לְהָא דְּתַנּוּ רַבָּנַן בחזרה מעורכי המלחמה שאם שָׁמַע קוֹל קְרָנוֹת בעת המלחמה וְהִרְהֵרוּ ונפחד מאד, וכן אם שמע הֲנָפַת תְּרִיסִין וְהִרְהֵרוּ, או שמע צִחְצוּחַ חֲרָבוֹת וּמַיִם שׁוֹתְתִין לוֹ עַל בִּרְכָּיו מחמת יראתו, חוֹזֵר מעורכי המלחמה. ומבררת הגמרא כְּמַאן סוברת ברייתא זו, לֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא הִיא שלדבריו חוזרים מחמת יראה, וְלֹא רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי שלדבריו יכולים לחזור רק מפני פחד עבירות, ולא מעצם המלחמה. דוחה הגמרא, בְּהָא – בפחד גדול כזה אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי מוֹדֶה שחוזר גם משום זה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ' וכשמפחד כך, מרתיע גם את האחרים הואיל ופחדו ניכר.

שנינו במשנה 'וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשּׁוֹטְרִים' כו' שתחילת ניסה נפילה. שואלת הגמרא על לשון המשנה, הַאי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַּת נִיסָּה נְפִילָה – וכי הגורם לניסה היא הנפילה, ומדוע נקטה המשנה לשון זו, הרי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַּת נְפִילָה נִיסָּה מִבְּעֵי לֵיהּ לתנא לכתוב, שהרי הגורם לנפילה היא הניסה. מתרצת הגמרא אֵימָא בדברי המשנה מִפְּנֵי שֶׁתְּחִילַּת נְפִילָה נִיסָּה – הגורם לנפילה היא הניסה.

שנינו במשנה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחֶמוֹת הָרְשׁוּת כו' אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמות מצוה וכו'. מבארת הגמרא את דבריהם ומחלוקתם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'מלחמת רְשׁוּת' דְּרַבָּנָן – מה שרבנן מכנים רשות, זוֹ הִיא 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא אותה המלחמה שכונתה אצל רבי יהודה 'מצוה' ואין כולם יוצאים עליה. כמו כן, 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבָּנָן מה שכונה בדברי רבנן מלחמת מצוה, זוֹ הִיא 'מלחמת חוֹבָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא מלחמת החובה שעליה דיבר רבי יהודה, והכל יוצאין עליה.

ומבאר רבא את מחלוקתם, אָמַר רָבָא, מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ שהיו כדי לִכְבּוֹשׁ את ארץ ישראל על פי הדיבור דִּבְרֵי הַכֹּל חוֹבָה ויוצאים כולם. ואילו מִלְחֲמוֹת בֵּית דָּוִד שהיו לְרַוְוחָה להרחיב את גבול ישראל וליטול מס מהגויים, דִּבְרֵי הַכֹּל נידונית כמלחמת רְשׁוּת. כִּי פְּלִיגֵי רבנן ורבי יהודה, במלחמה שמטרתה לְמַעוּטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים – להחליש את כוחם של הגויים דְּלֵיתֵי עֲלַיְיהוּ – כדי שלא יהיה בהם כח להילחם ביהודים. ובזה, מַר – רבי יהודה, קָרֵי לָהּ מִצְוָה, וּמַר – תנא קמא, קָרֵי למלחמה זו מלחמת רְשׁוּת, ולכולי עלמא אין כולם יוצאים למלחמה זו, וְהַנַּפְקָא מִינָּהּ אם היא נקראת רשות או מצוה היא לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּצְוָה – לענין ההלכה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, שלדברי רבי יהודה שמלחמה זו נקראת 'מצוה' העוסק בה פטור ממצוה אחרת, ולתנא קמא שמלחמה זו נקראת 'רשות' העוסק בה חייב במצוה אחרת.

הדרן עלך משוח מלחמה

עגלה ערופה פרק תשיעי

פרק זה עוסק בפרשת עגלה ערופה. פרשה זו נאמרה, שכשימצא חלל בארץ ישראל, ולא נודע מי הרגו, צוותה התורה שילכו לשם זקנים מבית דין הגדול, וימדדו ממנו לכל סביבותיו איזו עיר קרובה לו, וזקני אותה העיר מביאים עגלה, ומורידים אותה בנחל איתן, ועורפים אותה שם, וכל זקני העיר ההיא רוחצים את ידיהם במקום עריפתה, והזקנים אומרים בלשון הקודש 'ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו', והכהנים אומרים 'כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל'.

משנה. עֶגְלָה עֲרוּפָה – האמירות שבפרשת עגלה ערופה, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, מנין, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה' ולא נודע מי הכהו. 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ' למדוד מה היא העיר הקרובה אל החלל, וכמה דיינים הם, שְׁלֹשָׁה, ואלו השלשה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם היושב בלשכת הגזית הָיוּ יוֹצְאִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה דיינים הם, שֶׁנֶּאֱמַר 'זְקֵנֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם שהוא מיעוט רבים, 'וְשֹׁפְטֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם הרי יש כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שמספרו שָׁקוּל, לכך מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד והרי כאן חמשה.

נִמְצָא ההרוג טָמוּן בְּגַל אבנים, אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין עגלה עליו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִמָּצֵא חלל בָּאֲדָמָה' וְלֹא טָמוּן בְּגַל, 'נוֹפֵל' וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, 'בַּשָּׂדֶה' וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם.

נִמְצָא ההרוג סָמוּךְ לַסָּפֵר – עיר שהיא בגבול ישראל סמוך לנכרים, אוֹ לְעִיר שֶׁרוֹבָהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין (ומודדין). אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.

גמרא. שואלת הגמרא על החלק הראשון של המשנה, מַאי קָאָמַר – כיצד למד התנא ממה שנאמר 'כִּי יִמָּצֵא חלל באדמה' שעגלה ערופה נאמרת בלשון הקודש. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לא ממקרא זה למד זאת התנא, אלא ממקום אחר, ושני דברים נאמרו בחלק זה של המשנה, והתנא הָכִי קָאָמַר, תחילה אמר, מנין שבלשון הקודש, שֶׁנֶּאֱמַר כאן בעגלה ערופה 'וְעָנוּ וְאָמְרוּ', וּלְהַלָּן בפרשת ברכות וקללות הוּא אוֹמֵר 'וְעָנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ וְגו'", ויש ללמוד גזרה שוה, מָה עֲנָיָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בברכות וקללות היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף הענייה האמורה כָּאן היא דווקא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ואחר כך אמר דין אחר, וְסֵדֶר עֶגְלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד נעשית, נאמר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ', שְׁלֹשָׁה דיינים מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין למדוד.

שנינו במשנה, שלשה מבית דין הגדול, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה וְכו'. מביאה הגמרא ברייתא המבארת את המחלוקת במשנה, תָּנוּ

המשך בעמוד 270

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נביאים

יחזקאל פרק־לה ד־יב

ד עָרֶיךָ חָרְבָּה אָשִׁים וְאַתָּה שְׁמָמָה תִּהְיֶה וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: ה יַעַן הֱיוֹת לְךָ אֵיבַת עוֹלָם וַתַּגֵּר
אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי־חֶרֶב בְּעֵת אֵידָם בְּעֵת עֲוֹן קֵץ: ו לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־לְדָם אֶעֱשֶׂךָ
וְדָם יִרְדֶּפֶךָּ אִם־לֹא דָם שָׂנֵאתָ וְדָם יִרְדָּפֶךָּ: ז וְנָתַתִּי אֶת־הַר שֵׂעִיר לִשְׁמָמָה וּשְׁמָמָה וְהִכְרַתִּי מִמֶּנּוּ
עֹבֵר וָשָׁב: ח וּמִלֵּאתִי אֶת־הָרָיו חֲלָלָיו גִּבְעוֹתֶיךָ וְגֵאוֹתֶיךָ וְכָל־אֲפִיקֶיךָ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפְּלוּ בָהֶם: ט שְׁמָמוֹת
עוֹלָם אֶתֶּנְךָ וְעָרֶיךָ לֹא (תישבנה) תָשֻׁבְנָה וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: י יַעַן אָמַרְךָ אֶת־שְׁתֵּי הַגּוֹיִם וְאֶת־שְׁתֵּי
הָאֲרָצוֹת לִי תִּהְיֶינָה וִירַשְׁנוּהָ וַיהוָה שָׁם הָיָה: (ס) יא לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וְעָשִׂיתִי כְּאַפְּךָ
וּכְקִנְאָתְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָה מִשִּׂנְאָתֶיךָ בָּם וְנוֹדַעְתִּי בָם כַּאֲשֶׁר אֶשְׁפְּטֶךָּ: יב וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה שָׁמַעְתִּי
אֶת־כָּל־נְאָצוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר (שממה) שֻׁמֵּמוּ לָנוּ נִתְּנוּ לְאָכְלָה:

רש"י

(ה) ותגר. ותשפל כמו (מיכה א) והגרתי לגיא אבניה שהיו מסגירין אותן לאויביהן כשהיו בורחין דרך ארצם וזו היא שאמר (עובדיה א) אל תעמוד על הפרק: **בעת אידם.** בעת כשמסרתים ביד אויב: **בעת עון קץ.** כשנגמר קץ עוונם ונתמלאה סאתם: **(ו) לדם אעשך.** נופל בחרב: **דם שנאת.** בזית את הבכורה שעבודתי היתה מסורה להם ושנאת להיות מלכלך עצמך בדם קרבן עבודתי ולכלוך דם הרוגים ירדפך וי"א רוצחים אתה ירא כשאר כל אדם ורוצחים ירדפוך וי"א דם שנאת אחיך שהוא בשרך ודמך: **(ט) ועריך לא תשובנה.** לא כמו שאמרתי למצרים (לעיל כט) ושבתי את שבות מצרים ושבתי את שבות בני עמון (ירמיה מט) וזו היא שאמר (מלאכי א) ואת עשו שנאתי ואתן את הריו שממה שעתידים לשוממות עולם: **(י) שני הגוים.** ישראל ויהודה, ומדרש אגדה ר' תנחומא דורשו כלפי שהלך עשו אל ישמעאל להתחתן בו להשיאו שיעורר על יצחק על ירושת אברהם ויהרוג ישמעאל את יצחק ואהיה אני גואל הדם ואהרוג את ישמעאל וזהו יקרבו ימי אבל אבי ואירש אני את יצחק ואת ישמעאל (בראשית כז): **וה' שם היה.** יודע את מחשבותיך: **(יא) ועשיתי כאפך.** כאותה האף שעשית לישראל אעשה לך: **ונודעתי בם.** כאשר אשפטך אז יכירו את גבורתי:

מצודת דוד

(ד) ואתה. ר"ל כל הארץ בכללה: **כי אני ה'.** הנאמן לשלם גמול: **(ה) יען.** בעבור שהיה לך על ישראל שנאה שמורה מימות עולם והזלת דמי ישראל על ידי חרב בעת בוא עליהם אידם בחורבן הבית בעת בוא העון הממלא את הסאה ומשלים את הקץ: **(ו) לדם אעשך.** אעשה ארצך מלאה דמי הרוגים: **ודם.** אנשי שופכי דם ירדפוך: **אם לא דם שנאת.** וכי לא שנאת שופכי דם ומאד נשמרת מהם והנה עתה שופכי דם ירדפוך וישיגוך: **(ז) את הר שעיר.** ר"ל שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו: **לשממה ושממה.** כפל המלה יורה על מרבית השממון: **(ח) את הריו.** כי ינוסו על ההרים ושם ישיגם האויב ויהרגם: **(ט) שממות עולם.** עד עולם תהיה שממה ועריך לא תשובנה לקדמותן: **כי אני ה'.** הנאמן לשלם גמול: **(י) יען.** בעבור שאמרת את שתי הגוים וכו' הם יהודה וישראל וארצותם הנה מעתה תהיינה לי ואנחנו נירש אותן עד עולם: **וה' שם היה.** כאומר אבל לא כן יהיה כי ה' היה שם ר"ל מקום מקדש והיה שם ואיך אם־כן יעזבנו בידך: **(יא) ועשיתי.** אעשה לך כפי אפך וקנאתך אשר עשית להם מרוב השנאה שיש לך עליהם ר"ל אעשה עמך בערך שעשית עמו: **ונודעתי בם.** אהיה נודע וניכר בין בני ישראל למשגיח כאשר אשפטך מה שעשית לו: **(יב) וידעת.** אז תדע ששמעתי את כל דברי בזיונך שאמרת על הרי ישראל הנה שממו כי אנשיהם נתנו לנו לאכלה ולא נשאר שם מי מהם:

מצודת ציון

(ד) חרבה. מל' חורבן: **(ה) איבת.** ענין שנאה כמו ואיבה אשית (בראשית ג): **ותגר.** ענין הזלה ושפיכה כמו וכמים הנגרים ארצה (ש"ב יד): **אידם.** ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): **(ח) גבעותיך.** מל' גבעה והר: **וגיאותיך.** מל' גיא ועמק: **אפיקיך.** הם המקומות שהמים מוגרים שם בחוזק: **(יא) וכקנאתך.** ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): **(יב) נאצותיך.** ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב):

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כתובים

דברי הימים א פרק־כה ו־כא

ו כָּל־אֵלֶּה עַל־יְדֵי אֲבִיהֶם בַּשִּׁיר בֵּית יְהוָה בִּמְצִלְתַּיִם נְבָלִים וְכִנֹּרוֹת לַעֲבֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים עַל יְדֵי
הַמֶּלֶךְ אָסָף וִידוּתוּן וְהֵימָן: ז וַיְהִי מִסְפָּרָם עִם־אֲחֵיהֶם מְלֻמְּדֵי־שִׁיר לַיהוָה כָּל־הַמֵּבִין מָאתַיִם שְׁמוֹנִים
וּשְׁמוֹנָה: ח וַיַּפִּילוּ גּוֹרָלוֹת מִשְׁמֶרֶת לְעֻמַּת כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל מֵבִין עִם־תַּלְמִיד: (פ) ט וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הָרִאשׁוֹן
לְאָסָף לְיוֹסֵף (ס) גְּדַלְיָהוּ הַשֵּׁנִי הוּא וְאֶחָיו וּבָנָיו שְׁנֵים עָשָׂר: (ס) י הַשְּׁלִישִׁי זַכּוּר בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים
עָשָׂר: (ס) יא הָרְבִיעִי לְיִצְרִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: (ס) יב הַחֲמִישִׁי נְתַנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר:
(ס) יג הַשִּׁשִּׁי בֻקִּיָּהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: (ס) יד הַשְּׁבִעִי יְשַׂרְאֵלָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: (ס)
טו הַשְּׁמִינִי יְשַׁעְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: (ס) טז הַתְּשִׁיעִי מַתַּנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: (ס)
יז הָעֲשִׂירִי שִׁמְעִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: (ס) יח עַשְׁתֵּי־עָשָׂר עֲזַרְאֵל בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: (ס)
יט הַשְּׁנֵים עָשָׂר לַחֲשַׁבְיָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר: (ס) כ לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר שׁוּבָאֵל בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר:
(ס) כא לְאַרְבָּעָה עָשָׂר מַתִּתְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר:

רש"י

(ז) כל המבין. לענין שירה נופל לומר מבין כדכתיב מבין עם תלמיד וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא: **(ח) ויפילו גורלות משמרת לעומת.** פתרון משמרת לעומת משמרת, ודוגמא למעלה (טז) ואהי' מתהלך מאהל אל אהל וממשכן פתרון ממשכן אל משכן: **כקטן כגדול מבין עם תלמיד.** פתרון הפילו גורלות על המשמרות זה לעומת זה, משמרת לעומת משמרת כקטן כגדול מבין הרב עם תלמיד כולם היו שוין בזה למי שיגיע הגורל הראשון אם לקטן כן יקדים הוא להיות ראשון ואם אחרון יהי' אחרון וכן כולם בין מבין בין תלמיד בין קטן בין גדול ומשמרות אלו של לוים הולכים אחר משמרות של כהנים למי שנופל הגורל הא' משמרת ראשון עם משמרת יהויריב הכהן ולמי שיפול הגורל השני ישמש הוא ומשמרתו עם משמרת ידעיה הכהן: **(ט) ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף.** בנו ראשון: **גדליהו השני.** גדליהו בכור ידותון הוא: **ואחיו ובניו שנים עשר וכו'.** פתרון על כל משמרה ומשמרה יבאו י"ב לוים שהרי היו כולם רפ"ח וכשתחלקם לכ"ד חלקים יהיה כל חלק וחלק י"ב לוים נ"ל וזהו אחיו ובניו מוסב ליוסף ולגדליהו ולפי שבפסוק אחד שניהם נזכרים כתב לבד פעם אחת הוא ובניו ואחיו וכל אחיו ואחיהם שבענין לאו אחיו ממש אלא חבורה אחת קורא אחים (ברודי"ר שפ"ט) בל' אשכנז: **(י) השלישי זכור.** בכור אסף: **(יא) הרביעי ליצרי.** שני של ידותון: **(יב) החמישי נתניהו.** שלישי של אסף, כך נפל הגורל מזה לזה:

מצודת דוד

(ו) על ידי אביהם בשיר. ע"י אביהם השכילו לדבר בשיר בבית ה' במצלתים וכו': **לעבודת. וכו'.** בעת עבודת הקרבנות: **על ידי המלך.** ר"ל בהלולים שתיקן המלך ואסף וכו' כי גם המה תיקנו מזמורים כמ"ש בספר תהלים: **(ז) ויהי מספרם.** של ראשי המשמרות הנזכרים עם חבריהם המלומדים לדבר בשיר: **כל המבין.** בדבר השיר: **מאתים וכו'.** ולא חשב כ"א המבינים ביותר בדבר הניגון אבל מספר כולם היו ארבעת אלפים כמ"ש למעלה: **(ח) גורלות.** מי ישמש ראשון ועבודתם היה לנגן בכלים: **משמרת לעומת.** כמו משמרת לעומת משמר' וקיצר בדבר המובן: **מבין.** היותר נבון בדבר השיר עם מי שצריך להתלמד עוד ולא הועיל לו רוח בינתו להקדימו ראשון: **(ט) לאסף ליוסף.** מבני אסף עלה הגורל הראשון ליוסף: **גדליהו השני.** הוא היה בן ידותון וכן כולם לא היו בסדר התולדות כ"א כאשר עלה הגורל: **הוא ואחיו ובניו.** מוסב גם על יוסף הראשון כי בכ"א היו י"ב ולכ"ד משמרות עולה רפ"ח במספר האמור למעלה והם היו המביני' ביותר בדבר השיר:

מצודת ציון

(ז) מלומדי. ענין ההרגל כמו וילמד לטרוף טרף (יחזקאל י"ט): **(ח) לעומת.** נגד: **(יא) ליצרי.** הוא צרי האמור למעלה וכן ימצא קצת שינוי השמות בשאר הנזכרים וכדרך המקרא:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משניות מסכת שקלים

פרק ששי

א שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שׁוֹפָרוֹת, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שֻׁלְחָנוֹת, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִשְׁתַּחֲוָיוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ. שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְשֶׁל בֵּית רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִין אַרְבַּע עֶשְׂרֵה. וְהֵיכָן הָיְתָה יְתֵרָה? כְּנֶגֶד דִּיר הָעֲצִים, שֶׁכֵּן מָסֹרֶת בְּיָדָם מֵאֲבוֹתֵיהֶם שֶׁשָּׁם הָאָרוֹן נִגְנַז.

ב מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְעַסֵּק, וְרָאָה הָרִצְפָּה שֶׁהִיא מְשֻׁנָּה מֵחֲבֵרוֹתֶיהָ. בָּא וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ. לֹא הִסְפִּיק לִגְמוֹר אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁיְּצָתָה נִשְׁמָתוֹ, וְיָדְעוּ בִּיחוּד שֶׁשָּׁם הָאָרוֹן נִגְנַז.

ג וְהֵיכָן הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים? אַרְבַּע בַּצָּפוֹן, וְאַרְבַּע בַּדָּרוֹם, שָׁלֹשׁ בַּמִּזְרָח וּשְׁתַּיִם בַּמַּעֲרָב; כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שְׁעָרִים. שְׁעָרִים דְּרוֹמִיִּים סְמוּכִין לַמַּעֲרָב: שַׁעַר הָעֶלְיוֹן, שַׁעַר הַדֶּלֶק, שַׁעַר הַבְּכוֹרוֹת, שַׁעַר הַמַּיִם. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר

פירוש ברטנורא

ו א שלשה עשר שופרות. תיבות צרות מלמעלה ורחבות מלמטה עקומות כעין שופר, מפני הרמאים שלא יוכלו להכנים ידן לתוכן להראות עצמן כאילו נותנין לתוכן ונוטלין מתוכן. ולקמן מפרש למה שלשה עשר שופרות ושלשה עשר שלחנות, ובאיזה מקום מונחים: **שלש עשרה השתחויות.** לקמן מפרש היכן היו: **כנגד דיר העצים.** לשכה ששם היו אוצרים כל עצי המערכה, והיא היתה במקצוע מזרחית צפונית של עזרת נשים: **ששם הארון נגנז.** שיאשיהו המלך צוה וגנזוהו למטה במטמוניות עקומות ועקלקלות שבנה שלמה בזמן שבנה את הבית וידע שסופו ליחרב. והיינו דכתיב בדברי הימים (ב׳ ל״ה, ג) ביאשיהו, ויאמר ללוים המבינים [וגו׳] תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה וכו׳, ועמו נגנז מטה אהרן, וצנצנת המן, וצלוחית של שמן המשחה:

ב שהיה מתעסק. במלאכתו, מתליע את העצים. ובעל מום היה ומלאכתן של בעלי מומין להכין עצים למערכה וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח: **שהיא משונה.** לא היתה האבן שוה לשאר אבני הרצפה, והבין שנסתלקה משם והוחזרה: **ביחוד.** בבירור:

ג והיכן היו השתחויות. שלש עשרה השתחויות דתנן לעיל, היכן היו עושין אותן: **שער העליון.** הר הבית היה משופע ועולה ממזרח למערב, והשער הסמוך למערב הוא שער העליון. ואחריו שער הדלק, הוא שער של לשכת העץ שהיתה בדרום העזרה, ועל שם שמכניסין דרך שם עצי המערכה שדולקים

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה א

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שׁוֹפָרוֹת – תיבות עקומות בצורת שופרות, רחבות למטה וצרות למעלה, כדי שלא יוכלו להוציא מתוכן כלום; ולהלן (משנה ג) מפורט למה היו מיועדים כל השופרות הללו; **שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שֻׁלְחָנוֹת** – המפורטים להלן במשנה ד, **שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִשְׁתַּחֲוָיוֹת** – שלשה עשר מקומות שהיו משתחווים בהם, המפורטים במשנה ג, **הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ** – אגב ענין השופרות, שנישנה כאן משום ששניים מהם היו לשקלים (כמפורט להלן), מונה התנא גם שאר דברים שהיו מהם שלשה עשר במקדש. **שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְשֶׁל בֵּית רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים** – אנשי ביתו של רבן גמליאל הזקן ושל רבי חנינא סגן הכהנים, **הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִין אַרְבַּע עֶשְׂרֵה** – השתחוויות במקדש. **וְהֵיכָן הָיְתָה יְתֵרָה** – ההשתחוויה הארבע עשרה? **כְּנֶגֶד דִּיר הָעֲצִים** – הלשכה שבה היו מונחים כל העצים לצורך המזבח („עצי המערכה"), **שֶׁכֵּן מָסֹרֶת בְּיָדָם מֵאֲבוֹתֵיהֶם שֶׁשָּׁם הָאָרוֹן נִגְנַז** – בחורבן בית ראשון. בירושלמי (וכן בבבלי יומא נב, ב) מובא: ומי גנזו? יאשיהו המלך גנזו; כיון שראה שכתוב בו (**דברים כח, לו**): „יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת" עמד וגנזו, שנאמר (**דברי הימים ב לה, ג**): „ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה׳ תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל, אין לכם משא בכתף" – אמר להם: אם גולה עמכם לבבל, שוב אינו חוזר למקומו – „עתה עבדו את ה׳ א־להיכם ואת עמו ישראל". כן מובא שם: „משנגנז ארון נגנזו עמו צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן... וארגז שהשיבו פלשתים אשם לא־להי ישראל". ויש דעה אחרת (**שם**), שארון הקודש גלה לבבל, שנאמר (**דברי הימים ב לו, י**): „ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויביאהו בבלה (את יהויכין) עם כלי חמדת בית ה׳", ודרשו: איזהו „כלי חמדת בית ה׳"? זה הארון.

באור משנה ב

מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְעַסֵּק – במלאכתו, ומבואר בירושלמי שכהן בעל מום היה, ומלאכתם של כהנים בעלי מום להכין עצים למערכה ולבדקם שלא יהיו מתולעים, שכל עץ שנמצאו בו תולעים פסול למזבח, והיה אותו כהן מתעסק במלאכה זו בלשכת דיר העצים, **וְרָאָה הָרִצְפָּה** – במקום שישב, **שֶׁהִיא מְשֻׁנָּה מֵחֲבֵרוֹתֶיהָ** – שלא היתה האבן שווה לשאר אבני הרצפה, והבין שזוהי האבן שסילקוה משם בשעה שגנזו את הארון, **בָּא וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ** – סיפר לו על האבן שמצא ברצפת דיר העצים שהיא משונה משאר האבנים שברצפה ורצה לגלות לו שבאותו מקום נגנז הארון, **לֹא הִסְפִּיק לִגְמוֹר אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁיְּצָתָה נִשְׁמָתוֹ** – ולא נתגלה מקומה של אותה אבן, **וְיָדְעוּ בִּיחוּד** – בבירור, **שֶׁשָּׁם הָאָרוֹן נִגְנַז** – תחת רצפת הלשכה של דיר העצים.

~ יום שני ~

באור משנה ג

וְהֵיכָן הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים – שלש עשרה השתחוויות הנזכרות לעיל (משנה א)? **אַרְבַּע** השתחוויות **בַּצָּפוֹן, וְאַרְבַּע בַּדָּרוֹם, שָׁלֹשׁ בַּמִּזְרָח וּשְׁתַּיִם בַּמַּעֲרָב, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שְׁעָרִים** – שהיו משתחווים ומודים על נוי הבניין („**תוספות יום טוב" בשם הר״ר שמעיה**), ואלו הם שלשה עשר השערים: **שְׁעָרִים דְּרוֹמִיִּים סְמוּכִין לַמַּעֲרָב** – משוכים לצד מערב, והם: **שַׁעַר הָעֶלְיוֹן** – הוא השער הסמוך למערב, שהר הבית היה משתפע ויורד ממערב למזרח, **שַׁעַר הַדֶּלֶק** – שהיו מכניסים דרך שם עצי המערכה, **שַׁעַר הַבְּכוֹרוֹת** – שהיו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַמַּיִם? שֶׁבּוֹ מַכְנִיסִין צְלוֹחִית שֶׁל מַיִם שֶׁל נִסּוּךְ בֶּחָג. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: בּוֹ הַמַּיִם מְפַכִּים וַעֲתִידִין לִהְיוֹת יוֹצְאִין, מִתַּחַת מִפְּתַן הַבַּיִת. לְעֻמָּתָן בַּצָּפוֹן סְמוּכִין לַמַּעֲרָב: שַׁעַר יְכָנְיָה, שַׁעַר הַקָּרְבָּן, שַׁעַר הַנָּשִׁים, שַׁעַר הַשִּׁיר. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר יְכָנְיָה? שֶׁבּוֹ יָצָא יְכָנְיָה בְּגָלוּתוֹ. בַּמִּזְרָח: שַׁעַר נִיקָנוֹר, וּשְׁנֵי פִּשְׁפְּשִׁין הָיוּ לוֹ, אֶחָד בִּימִינוֹ וְאֶחָד בִּשְׂמֹאלוֹ. וּשְׁנַיִם בַּמַּעֲרָב שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶן שֵׁם.

ד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שֻׁלְחָנוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: שְׁמוֹנָה שֶׁל שַׁיִשׁ בְּבֵית הַמִּטְבְּחַיִם, שֶׁעֲלֵיהֶן מְדִיחִין אֶת הַקְּרָבַיִם; וּשְׁנַיִם בְּמַעֲרַב הַכֶּבֶשׁ, אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ וְאֶחָד שֶׁל כֶּסֶף, עַל שֶׁל שַׁיִשׁ הָיוּ נוֹתְנִים אֶת הָאֵבָרִים, עַל שֶׁל כֶּסֶף כְּלֵי שָׁרֵת; וּשְׁנַיִם בָּאוּלָם מִבִּפְנִים עַל פֶּתַח הַבַּיִת, אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ וְאֶחָד שֶׁל זָהָב. עַל שֶׁל שַׁיִשׁ נוֹתְנִין לֶחֶם הַפָּנִים בִּכְנִיסָתוֹ, וְעַל שֶׁל זָהָב בִּיצִיאָתוֹ, שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין; וְאֶחָד שֶׁל זָהָב מִבִּפְנִים, שֶׁעָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים תָּמִיד.

פירוש ברטנורא

על המזבח נקרא שער הדלק: **שער הבכורות.** שמכניסין שם הבכורות הנשחטים בדרום: **המים מפכים.** כדכתיב ביחזקאל (מ"ז) והנה מים מפכים מן הכתף הימנית, והיינו דרום שקרוי ימין, כדכתיב צפון וימין. וראה יחזקאל בנבואה שהיו יוצאים מבית קודש הקדשים דקים כקרני חגבים וכשמגיעים לשער זה מתגברים ונעשים כמלוא פי פך קטן, והיינו דקרי להו מים מפכים: **שער הקרבן.** שם מכניסים קדשי קדשים ששחיטתן בצפון: **שער הנשים.** שבו הנשים נכנסות לסמוך על קרבנן לדברי רבי יוסי דאמר נשים סומכות רשות, ולדברי רבי יהודה ורבי שמעון לעמוד על קרבנן: **שער השיר.** דרך שם היו מכניסין כלי שיר: **שבו יצא יכניהו בגלותו.** שנכנס לבית המקדש להשתחוות וליטול רשות כשהלך בגולה לבבל ויצא דרך אותו שער: **שער ניקנור.** מפורש ביומא [לח] פרק אמר להם הממונה: **פשפשין.** שערים קטנים בתוך השערים הגדולים. ואף הם ממנין שלש עשרה שערים. ואף על גב דגם לשער בית המוקד היה לו פשפש, לא חשיב ליה, לפי שהיה קטן ביותר, אבל אלו היו גדולים קצת. והך מתניתין דשלש עשרה שערים מוקמינן לה בגמרא בירושלמי כאבא יוסי בן חנן. אבל חכמים אומרים שבעה שערים היו לעזרה ואינהו סברי דהנך שלש עשרה השתחויות כנגד שלש עשרה פרצות שפרצו מלכי יון בעזרה, וכשגברו מלכי חשמונאי ונצחום וגדרו אותם פרצות, תקנו שלש עשרה השתחויות, כנגד כל פרצה גדורה השתחויה:

ד על של שיש מניחין את האברים. אחר הנתוח מסדרין אותן על השלחן עד שיעלום הכהנים. ולא עשאום של כסף או של זהב דהא אין עניות במקום עשירות, לפי שהזהב והכסף מרתיחים ומסריחים והשיש מצנן ושומר הבשר שלא יסריח, ולא היו סומכין על הנס שלא הסריח בשר הקודש מעולם: **ועל של כסף כלי שרת.** שמוציאין בכל בוקר צ"ג כלי שרת, כדתנן במסכת תמיד: **נותנים לחם הפנים בכניסתו.** אחר שנאפה, עד שיסדרוהו על השלחן: **ועל של זהב ביציאתו.** והיה מונח שם עד זמן חלוקו: **שמעלין בקדש ולא מורידין.** דכיון שסלקוהו מעל השלחן של זהב אין מורידין אותו להניחו בשל כסף:

משניות מבוארות – קהתי

מכניסים דרך שם את הבכורות הנשחטים בדרום, **שַׁעַר הַמַּיִם** – כמו שהמשנה מפרשת והולכת. **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר הַמַּיִם? שֶׁבּוֹ מַכְנִיסִין צְלוֹחִית שֶׁל מַיִם שֶׁל נִסּוּךְ בֶּחָג** – הסוכות (כמתואר במשנה סוכה ד, ט). **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: בּוֹ הַמַּיִם מְפַכִּים וַעֲתִידִין לִהְיוֹת יוֹצְאִין, מִתַּחַת מִפְּתַן הַבַּיִת** – כלומר שמשם יצאו המים שניבא עליהם יחזקאל, כמו שכתוב (**יחזקאל מז, א-ב**): "וישיבני אל פתח הבית, והנה מים יוצאים מתחת מפתן הבית קדימה... ויוציאני דרך שער צפונה, ויסבני דרך חוץ אל שער החוץ ודרך הפונה קדים, והנה מים מפכים מן הכתף הימנית"... **לְעֻמָּתָן בַּצָּפוֹן סְמוּכִין לַמַּעֲרָב: שַׁעַר יְכָנְיָה** – כמבואר להלן, **שַׁעַר הַקָּרְבָּן** – שהיו מכניסים דרך שם קרבנות ששחיטתם בצפון, **שַׁעַר הַנָּשִׁים** – שבו נכנסו הנשים לסמוך על קרבנן; ולמי שסובר שנשים אינן סומכות, היו נכנסות שם על כל פנים לעמוד על קרבנן, **שַׁעַר הַשִּׁיר** – שדרך שם היו מכניסים כלי השיר. **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר יְכָנְיָה? שֶׁבּוֹ יָצָא יְכָנְיָה בְּגָלוּתוֹ** – שנכנס לבית המקדש להשתחוות ויצא דרך אותו שער כשהלך לגולה לבבל (**מלכים ב כד, טו**). **בַּמִּזְרָח: שַׁעַר נִיקָנוֹר** – על שם ניקנור שהביא דלתותיו ממצרים (**יומא לח, א**), **וּשְׁנֵי פִּשְׁפְּשִׁין הָיוּ לוֹ** – שערים קטנים, **אֶחָד בִּימִינוֹ וְאֶחָד בִּשְׂמֹאלוֹ** – ואף הם כלולים במניין שלשה עשר השערים, **וּשְׁנַיִם בַּמַּעֲרָב** – ושני שערים במערב, **שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶן שֵׁם** – מיוחד, שלא היו משתמשים בהם אלא מעט, לצאת דרכם אל הרחבה שאחורי המקדש (**המאירי; ועיין "תוספות יום טוב"**). בירושלמי מבואר, שמשנתנו היא לדעת אבא יוסי בן חנן הסובר שההשתחוויות היו כנגד שלשה עשר שערים שבמקדש, אבל חכמים סוברים, ששבעה שערים היו לעזרה, ולדעתם שלש עשרה ההשתחוויות היו כנגד שלש עשרה פרצות שפרצו מלכי יוון בעזרה, וכשגברו מלכי חשמונאי ונצחום וגדרו פרצות אלו, תיקנו כנגדן שלש עשרה השתחוויות.

באור משנה ד

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שֻׁלְחָנוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: שְׁמוֹנָה שֶׁל שַׁיִשׁ בְּבֵית הַמִּטְבְּחַיִם – שהיה לצפונו של המזבח, ושם היו טבעות קבועות ברצפה לשחיטת הקרבנות, ועמודים נמוכים ובהם ווים לתלות בהם את הבהמות, ובין הטבעות והעמודים עמדו שמונה שולחנות של שיש (כמבואר במסכת מידות ג, ה), **שֶׁעֲלֵיהֶן מְדִיחִין אֶת הַקְּרָבַיִם** – של הקרבנות; **וּשְׁנַיִם** – ושני שולחנות, **בְּמַעֲרַב הַכֶּבֶשׁ** – מצד מערב של הכבש למזבח, שהיה לדרומו של המזבח: **אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ וְאֶחָד שֶׁל כֶּסֶף** – שולחן אחד של שיש ושולחן אחד של כסף, **עַל שֶׁל שַׁיִשׁ הָיוּ נוֹתְנִים אֶת הָאֵבָרִים** – עד שיעלו אותם על גבי המזבח, שהשיש מצנן את הבשר שלא יסריח; ואף על פי ששנו (אבות ה, ה): עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, ואחד מהם שלא הסריח בשר הקודש מעולם, מכל מקום לא היו סומכים על הנס, והיו נותנים את האברים על שולחן של שיש ולא של כסף או של זהב; **עַל שֶׁל כֶּסֶף** – על השולחן של כסף שעמד ממערב לכבש, **כְּלֵי שָׁרֵת** – היו נותנים את כלי השרת שהיו מוציאים בכל בוקר מלשכת הכלים, והם תשעים ושלשה כלי כסף וכלי זהב שהשתמשו בהם לעבודת המקדש; **וּשְׁנַיִם** – ושני שולחנות, **בָּאוּלָם** – שלפני ההיכל, **מִבִּפְנִים** – האולם, **עַל פֶּתַח הַבַּיִת** – אצל פתח ההיכל: **אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ וְאֶחָד שֶׁל זָהָב** – שולחן אחד של שיש ושולחן אחד של זהב. **עַל שֶׁל שַׁיִשׁ נוֹתְנִין לֶחֶם הַפָּנִים בִּכְנִיסָתוֹ** – להיכל, שלאחר שנאפה הלחם בערב שבת היו מניחים אותו על השולחן של שיש, כדי שיתקרר ולא יתעפש עד שיכניסו אותו בשבת להיכל לסדרו על השולחן שם; **וְעַל שֶׁל זָהָב בִּיצִיאָתוֹ** – מן ההיכל, שכשנטלו מן השולחן שבפנים את הלחם הישן, היו מניחים אותו על השולחן של זהב שבאולם עד שחילקוהו לכהנים; ולמה היה שולחן זה של זהב? **שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין** – שלאחר שהיה הלחם מונח בהיכל כל השבוע על שולחן הזהב, אין מורידים אותו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שׁוֹפָרוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, וְכָתוּב עֲלֵיהֶם: תִּקְלִין חַדְתִּין וְתִקְלִין עַתִּיקִין, קִנִּין וְגוֹזְלֵי עוֹלָה, עֵצִים וּלְבוֹנָה, זָהָב לַכַּפֹּרֶת, שִׁשָּׁה לִנְדָבָה. תִּקְלִין חַדְתִּין — שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וְעַתִּיקִין — מִי שֶׁלֹּא שָׁקַל אֶשְׁתְּקַד שׁוֹקֵל לְשָׁנָה הַבָּאָה; קִנִּין — הֵם תּוֹרִים; וְגוֹזְלֵי עוֹלָה — הֵן בְּנֵי יוֹנָה, וְכֻלָּן עוֹלוֹת; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: קִנִּין — אֶחָד חַטָּאת וְאֶחָד עוֹלָה, וְגוֹזְלֵי עוֹלָה — כֻּלָּן עוֹלוֹת.

ו הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי עֵצִים — לֹא יִפְחֹת מִשְּׁנֵי גִזְרִין; לְבוֹנָה—לֹא יִפְחֹת מִקֹּמֶץ; זָהָב— לֹא יִפְחֹת מִדִּינַר זָהָב. שִׁשָּׁה

פירוש ברטנורא

ה תקלין חדתין. כדמפרש במתניתין, שבו נותנין שקלי שנה זו, וכשמגיע זמן התרומה, הגזבר מוציא כל שקלים שבשופר ונותנם ללשכה כדי שיתרמו מהם. והשני כתוב עליו תקלין עתיקים, ומי שלא הביא שקלו באותה שנה מביאו בשנה שאחר כך ונותנו באותו שופר והגזבר נוטלם ונותנם בשיירי הלשכה. והג' כתוב עליו קינין, והם תורים גדולים. והד' גוזלי עולה, בני יונה קטנים, וכולן עולות. אבל המביאים קיני חובה נותנים המעות או העופות ליד הכהן ולא היו נותנים מעות לשופר. ומפרש טעמא בירושלמי, מפני התערובות, שמא ימות אחד מבעלי קינין, ונמצא דמי חטאת שמתו בעליה דאזלא למיתה מעורבת בהן. אבל רבנן לא חיישי להכי, וסברי דבשופר של קינין משימין דמי קיני חובה ובכל המעות הנמצאים בו מקריבין קן אחד חטאת ואחד עולה, והשני כולן נדבה וקרבים עולות. והלכה כחכמים: **עצים.** והמתנדב עצים למערכה נותן דמיהן לתוכו: **לבונה.** המתנדב לבונה נותן דמים לתוכו, והגזברים לוקחים המעות שבשופר וקונים מהן לבונה ומקטירים על המזבח: **זהב.** המתנדב זהב נותנו שם או דמי שויו, והוא לכפורת, כלומר לכלי שרת. שהמזרקות נקראו כפורי זהב בעזרא ובדברי הימים, לפי שהכהן מקנח אצבעו בהם בין הזאה להזאה, ובין מתנות של חטאת, שהשיריים שבאצבע פסולים: **ששה לנדבה.** ששה שופרות הנותרות הן לנדבה, האחד כתוב עליו מותר חטאת, השני מותר אשם, השלישי מותר קיני זבים וזבות ויולדות. והרביעי מותר קרבנות נזיר, החמישי מותר אשם מצורע, הששי נדבה סתם. ומי שהפריש מעות לחטאת וקנה חטאתו ונתותרו מן המעות, משליך המותר לשופר שכתוב בו מותר חטאת. וכן מותר אשם משליך לשופר שכתוב בו מותר אשם, וכן כולם. ושופר שכתוב בו נדבה סתם, כל מי שמתנדב דבר למזבח נותן לתוכו:

ו לא יפחות משני גזרים. המתנדב עצים סתם לא יפחות מב' גזרים, כאותם שמסדרים על המערכה, וידוע היה שיעורן. ודווקא המתנדב עצים סתם, אבל

משניות מבוארות – קהתי

ממעלתו ביציאתו להניחו על שולחן של שיש או של כסף, אלא מניחים אותו על שולחן של זהב; **וְאֶחָד שֶׁל זָהָב מִבִּפְנִים** – ושולחן אחד של זהב עמד בפנים ההיכל, כפי שכבר הזכרנו לעיל, **שֶׁעָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים תָּמִיד** – כמו שכתוב (**שמות כה, כג-ל**): "ועשית שולחן עצי שטים... וצפית אותו זהב טהור... ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד". והרי בין הכל שלשה עשר שולחנות.

~ יום שלישי ~

באור משנה ה

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שׁוֹפָרוֹת – תיבות בצורת שופרות, כמו שבארנו לעיל (במשנה א), **הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ** – בעזרה, **וְכָתוּב עֲלֵיהֶם** – על כל אחד ואחד היה כתוב אחד השמות דלהלן: **תִּקְלִין חַדְתִּין** – שקלים חדשים; והיה כתוב על השופר בארמית כטעמו של בן עזאי (לעיל ה, ג), לפי שהעם רגיל היה בלשון זו (**עיין "תוספות יום טוב"**); **וְתִקְלִין עַתִּיקִין** – שקלים ישנים, כמבואר להלן במשנתנו; **קִנִּין וְגוֹזְלֵי עוֹלָה** – על אחד מהשופרות היה כתוב "קינין" ועל אחד היה כתוב "גוזלי עולה", כמבואר להלן: **עֵצִים** – מי שנדב עצים למערכה היה נותן דמיהם לשופר שכתוב עליו "עצים", **וּלְבוֹנָה** – מי שנדב לבונה היה נותן דמיה לשופר שכתוב עליו "לבונה", **זָהָב לַכַּפֹּרֶת** – בתוספתא מבואר: האומר "הרי עלי זהב", מביא דמי דינר זהב ונותן אותם לשופר שכתוב עליו "זהב לכפורת", וכהנים קונים בהם זהב ועושים אותו ריקוע זהב ציפוי לבית קודש הקדשים. ויש מפרשים, שהיו לוקחים בהם זהב לכלי שרת, שכן מוצאים בספר עזרא (**א, י**) ובספר דברי הימים א (**כח, יז**), שהמזרקות נקראו "כפורי זהב", לפי שהכהן מקנח אצבעו בהם בין הזאת להזאה (**רש"י**); **שִׁשָּׁה לִנְדָבָה** – ששה השופרות הנותרים היו לעולות נדבה, כמבואר במשנה הבאה, והיה כתוב עליהם: א. מותר חטאת; ב. מותר אשם. ג. מותר קיני זבים וזבות ויולדות; ד. מותר קרבנות נזיר; ה. מותר אשם מצורע; ו. "נדבה" סתם; כלומר שאם הפריש אדם מעות לחטאת וקנה חטאתו, ונשתיירו מן המעות, נותן אותו מותר לשופר שכתוב עליו "מותר חטאת", וכן מה שנשתייר לו ממעות שהפריש לקרבן אשם נותן לשופר שכתוב עליו "מותר אשם", וכן השאר. ברם, מי שנדר או נדב דבר למזבח, נותן לשופר שכתוב עליו "נדבה" סתם; וכל ששת השופרות הללו כלולים בשם "נדבה", לפי שמביאים מכולם עולות נדבה בשעה שהמזבח עומד בטל ("קיץ המזבח"), כמו שכבר בארנו במקומות אחדים במסכתנו. מכאן ואילך מפרשת משנתנו את שמות השופרות:

תִּקְלִין חַדְתִּין – השופר שכתוב עליו "תקלין חדתין", היו נותנים בו את השקלים החדשים **שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה** – שכן מי שלא הביא שקלו באדר, מביא כל שעה שירצה עד לפני פרוס החג ונותנו לשופר זה, וכשמגיע זמן תרומת הלשכה מוציא הגזבר את השקלים מן השופר ונותנם ללשכה כדי לתרום מהם. **וְעַתִּיקִין** – והשופר שכתוב עליו "תקלין עתיקין", **מִי שֶׁלֹּא שָׁקַל אֶשְׁתְּקַד שׁוֹקֵל לְשָׁנָה הַבָּאָה** – ונותנו בשופר זה, והגזבר מעביר את השקלים הללו לשיירי הלשכה, **קִנִּין, הֵם תּוֹרִים** – מי שנדר או נדב תורים גדולות, היה נותן את דמיהן לשופר שכתוב עליו "קינין", **וְגוֹזְלֵי עוֹלָה, הֵן בְּנֵי יוֹנָה** – מי שנדר או נדב בני יונה קטנים, היה נותן את דמיהם לשופר שכתוב עליו "גוזלי עולה", **וְכֻלָּן עוֹלוֹת** – אין מביאים משני השופרות הללו אלא עולות, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** – הסובר, שלא היו שופרות אלא לקיני נדבה, שאינם באים אלא עולות. אבל לקיני חובה, כגון של זבים וזבות ויולדות, שמביאים שתי תורים או שני בני יונה, אחד לחטאת ואחד לעולה, לא היה שופר, אלא היו נותנים המעות או העופות ליד הכהן. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: קִנִּין, אֶחָד חַטָּאת וְאֶחָד עוֹלָה** – השופר שכתוב עליו "קינין", נותנים בו דמי קיני חובה, ומביאים מהם אחד חטאת ואחד עולה, **וְגוֹזְלֵי עוֹלָה** – והשופר שכתוב עליו "גוזלי עולה", **כֻּלָּן עוֹלוֹת** – נותנים בו דמי קיני נדבה, ומביאים מכולם עולות בלבד.

באור משנה ו

הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי עֵצִים – שקיבל עליו בנדר לתת עצים למזבח, ולא פירש כמה, **לֹא יִפְחֹת מִשְּׁנֵי גִזְרִין** – משתי חתיכות עץ, כאותן החתיכות שהיו עורכים על גבי המזבח; **לְבוֹנָה** – האומר: הרי עלי לבונה, ולא פירש כמה, **לֹא יִפְחֹת מִקֹּמֶץ** – לבונה, שהוא שיעור הלבונה הבאה עם המנחה, שנאמר (**ויקרא ו, ח**): "והרים ממנו בקמצו מסולת המנחה ומשמנה ואת כל הלבונה אשר על המנחה" – מקיש הכתוב לבונה להרמה של מנחה, מה הרמה של מנחה – קומץ, אף לבונה – קומץ. **זָהָב** – הנודר לתת מטבע של זהב לבדק בית המקדש,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לִנְדָבָה. נְדָבָה, מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ? לוֹקְחִין בָּהּ עוֹלוֹת, הַבָּשָׂר לַשֵּׁם וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים. זֶה מִדְרָשׁ דָּרַשׁ יְהוֹיָדָע כֹּהֵן גָּדוֹל: "אָשָׁם הוּא, אָשֹׁם אָשַׁם לַה'" (ויקרא ה, יט) — זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁהוּא בָּא מִשּׁוּם חֵטְא וּמִשּׁוּם אַשְׁמָה — יִלָּקַח בּוֹ עוֹלוֹת, הַבָּשָׂר לַשֵּׁם, וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים. נִמְצְאוּ שְׁנֵי כְתוּבִים קַיָּמִים: אָשָׁם לַה' וְאָשָׁם לַכֹּהֲנִים, וְאוֹמֵר (מלכים ב יב, יז): "כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית ה', לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ".

פרק שביעי

א מָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בֵּין שְׁקָלִים לִנְדָבָה: קָרוֹב לַשְּׁקָלִים — יִפְּלוּ לַשְּׁקָלִים, לִנְדָבָה — יִפְּלוּ לִנְדָבָה, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — יִפְּלוּ לִנְדָבָה. בֵּין עֲצִים לִלְבוֹנָה: קָרוֹב לָעֲצִים — יִפְּלוּ לָעֲצִים, לִלְבוֹנָה — יִפְּלוּ לִלְבוֹנָה, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — יִפְּלוּ לִלְבוֹנָה. בֵּין קִנִּין לְגוֹזְלֵי עוֹלָה: קָרוֹב לַקִּנִּין — יִפְּלוּ לַקִּנִּין, לְגוֹזְלֵי עוֹלָה — יִפְּלוּ לְגוֹזְלֵי עוֹלָה, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — יִפְּלוּ לְגוֹזְלֵי עוֹלָה. בֵּין חֻלִּין לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי: קָרוֹב לַחֻלִּין — יִפְּלוּ לַחֻלִּין, לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי — יִפְּלוּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי,

פירוש ברטנורא

הרוצה להביא אפילו עץ אחד יביא: **לא יפחות מן קומץ.** שזהו שיעור הלבונה הבאה עם המנחה, דכתיב (ויקרא ו') והרים ממנו בקמצו מסולת המנחה ומשמנה ואת כל לבונתה, מה הרמה דמנחה קומץ אף לבונה קומץ. ודוקא המתנדב סתם, אבל אם רצה להביא אפילו קורט של לבונה מביא. והמתנדב זהב סתם, לא יפחות מדינר זהב. והוא שהזכיר צורת מטבע, אבל אם לא הזכיר מטבע אלא זהב סתם, מביא אפילו צנורא שהוא כמין מזלג קטן: **אשם הוא אשום אשם לה'.** וקשה קרא רישיה לסיפיה, דאשם הוא משמע בהווייתו ובהלכתו יהא שהוא נאכל לכהנים, ואשם לה' משמע שכולו לה'. ודרש יהוידע הכהן, אשום אשם לה', כל שהוא בא משום חטא ומשום אשמה כגון הפריש מעות לחטאת ואשם ונתותר מהם, ילקח באותו המותר עולות, הבשר לה' והעורות לכהנים ונמצאו שני המקראות קיימים, אשם לה' הבשר, ואשם לכהנים העורות. והיכן מצינו מדרש זה ביהוידע, דכתיב במלכים ביהוידע כסף אשם וכסף חטאת לא יובא בית ה' לכהנים יהיו, וא"א לומר דכסף שקדש לשם חטאת ולשם אשם יהנו ממנו הכהנים, אלא על כרחך ה"ק, יעשו ממנו דבר שיהנו בו הכהנים והיינו עולות שהעורות לכהנים:

ז א מעות שנמצאו קרוב לשקלים יפלו לשקלים. דבתר קרוב אזלינן דכתיב (דברים כ"א) והיתה העיר הקרובה אל החלל. והאומר רוב וקרוב הלך אחר הרוב, מוקי מתניתין כגון ששקלים ונדבה שוין: **מחצה על מחצה יפלו לנדבה.** דחמירא משקלים, דכולה עולות. אבל שקלים מביאין מהן פעמים חטאות שנאכלים לכהנים. ועוד, דשיירי שקלים לחומות העיר ומגדלותיה: **מחצה על מחצה יפלו ללבונה.** דלבונה היא עצמה קרבן. ועצים מכשירי קרבן: **מחצה על מחצה יפלו לגוזלי עולה.** בירושלמי פריך, בשלמא קרוב לגוזלי עולה כיון דמדאורייתא אזלינן בתר קורבה הוי כאילו ודאי הן מגוזלי עולה, אלא מחצה על מחצה דמספיקא שדינן להו לגוזלי עולה לחומרא, האשה שהביאה המעות הללו במה תתכפר, שמא מקיני חובה נפלו, וכשאתה מקריב מהן גוזלי עולה

משניות מבוארות – קהתי

~ יום רביעי ~

באור משנה א

משנה זו דנה במעות שנמצאו בעזרה בין שני שופרות.

מָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בֵּין שְׁקָלִים לִנְדָבָה – בין השופרות של שקלים לשופרות של נדבה, **קָרוֹב לַשְּׁקָלִים** – אם נמצאו קרוב לשופרות השקלים, **יִפְּלוּ לַשְּׁקָלִים** – יינתנו לשופר השקלים, **לִנְדָבָה** – ואם נמצאו קרוב לשופר של נדבה, **יִפְּלוּ לַנְּדָבָה** – שהולכים אחר הקרוב, כמו שנאמר בפרשת עגלה ערופה (דברים כא, ג): "והיה העיר הקרובה אל החלל". **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה** – אם נמצאו המעות באמצע, במחצית הריווח שבין שופר השקלים לשופר הנדבה, **יִפְּלוּ לַנְּדָבָה** – שהולכים להחמיר, ומעות נדבה חמורות ממעות שקלים, שמעות נדבה כולן לעולות, ומעות שקלים מביאים מהן גם חטאות של ציבור, כגון שעירי המוספים של רגלים, שבשרם נאכל לכהנים, ועוד ששיירי השקלים הם לצרכי העיר (כמו ששנינו לעיל ד, א-ב). **בֵּין עֲצִים לִלְבוֹנָה** – נמצאו מעות בין השופר של עצים לשופר של לבונה, **קָרוֹב לָעֲצִים יִפְּלוּ לָעֲצִים, לַלְּבוֹנָה יִפְּלוּ לַלְּבוֹנָה** – מהטעם שבארנו לעיל, שהולכים אחר הקרוב; **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה** – אם נמצאו במחצית הריווח שביניהם, **יִפְּלוּ לַלְּבוֹנָה** – מפני שלבונה חמורה מעצים, שכן הלבונה היא עצמה קרבן, ועצים אינם אלא מכשירי קרבן. **בֵּין קִנִּין לְגוֹזְלֵי עוֹלָה** – נמצאו מעות בין השופר של קינין לשופר של גוזלי עולה, **קָרוֹב לַקִּנִּין, יִפְּלוּ לַקִּנִּין, לְגוֹזְלֵי עוֹלָה, יִפְּלוּ לְגוֹזְלֵי עוֹלָה** – כמבואר הטעם לעיל, **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, יִפְּלוּ לְגוֹזְלֵי עוֹלָה** – שגוזלי עולה כולן עולות, ואילו קינין אחד חטאת ואחד עולה, כדעת חכמים לעיל (ו, ה). בירושלמי שואלים: שמא נפלו מקיני חובה, וכשמקריבים מהם גוזלי עולה, במה תתכפר האשה שהביאה המעות הללו כדי להקריב מהן לשם כפרתה שתי תורים או שני בני יונה אחד

לֹא יִפְּחֹת מִדִּינַר זָהָב – חייב הוא לתת להקדש לא פחות מדינר זהב, שהוא עשרים וחמישה דינרי כסף, וכל אלו דווקא כשלא פירש כמה נדר, אבל אם פירש נותן כפי שפירש. **שִׁשָּׁה לִנְדָבָה** – במשנה הקודמת שנינו ששישה שופרות היו מיועדים לנדבה, כמו שבארנו שם, ושואלת משנתנו: **נְדָבָה, מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ** – מה היו עושים במעות אלו של נדבה? **לוֹקְחִין בָּהּ עוֹלוֹת** – קונים במעות השופרות הללו בהמות ומקריבים אותן עולות, **הַבָּשָׂר לַשֵּׁם** – שנשרף כולו על המזבח, **וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים** – עורות הבהמות הללו ניתנו לכהנים. **זֶה מִדְרָשׁ דָּרַשׁ יְהוֹיָדָע כֹּהֵן גָּדוֹל** – שהיה בימי יהואש המלך: **"אָשָׁם הוּא, אָשֹׁם אָשַׁם לַה'"** – הרי כאן סתירה, שהלשון "אשם הוא" משמע שדינו כדין כל אשם הנאכל לכהנים, ואילו "אשם לה'" משמעו שכולו לה' כעולה, הא כיצד? אלא **זֶה הַכְּלָל** – בא הכתוב ללמדנו: **כָּל שֶׁהוּא בָּא מִשּׁוּם חֵטְא וּמִשּׁוּם אַשְׁמָה** – כסף שנותר ממעות שהופרשו לקרבן חטאת או לקרבן אשם, **יִלָּקַח בּוֹ עוֹלוֹת** – צריכים לקנות בו בהמות להקריבן עולות נדבה, שמהן **הַבָּשָׂר לַשֵּׁם** – שנשרף כולו על המזבח, **וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים** – כדין כל עולה, **נִמְצְאוּ שְׁנֵי כְתוּבִים קַיָּמִים: אָשָׁם לַה'** – הבשר, **וְאָשָׁם לַכֹּהֲנִים** – העורות. **וְאוֹמֵר** – וזהו ביאור הכתוב האמור ביהוידע (מלכים ב יב, יז): **"כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית ה', לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ"** – והרי אי אפשר לפרש פסוק זה כמשמעו, שהכסף שהופרש לשם אשם או חטאת יינתן לכהנים, שהרי צריכים לקנות בו את הקרבנות שלשמם הופרש, אלא כוונת הכתוב הוא כמו שבארנו לעיל, שאם נותר מהכסף שהפרישו חייבי אשם וחטאת לקניית קרבנותיהם, לא היו משתמשים במותר זה לבדק הבית, אלא היו נותנים אותו לכהנים, והם קונים בו עולות נדבה, שעורותיהן שייכים לכהנים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — יִפְּלוּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. זֶה הַכְּלָל: הוֹלְכִים אַחַר הַקָּרוֹב לְהָקֵל, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה — לְהַחְמִיר.
ב מָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ לִפְנֵי סוֹחֲרֵי בְהֵמָה — לְעוֹלָם מַעֲשֵׂר. בְּהַר הַבַּיִת — חֻלִּין. בִּירוּשָׁלַיִם בְּשָׁעַת הָרֶגֶל — מַעֲשֵׂר. וּבִשְׁאָר כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה — חֻלִּין.
ג בָּשָׂר שֶׁנִּמְצָא בָּעֲזָרָה, אֵבָרִין — עוֹלוֹת, וַחֲתִיכוֹת — חַטָּאוֹת. בִּירוּשָׁלַיִם — זִבְחֵי שְׁלָמִים. זֶה וָזֶה תְּעֻבַּר צוּרָתוֹ

פירוש ברטנורא

במה מתכפרת האשה. ומשני, ב"ד הממונים על הקינין לוקחים משל צבור כפי אותן מעות שנמצאו ומקנין אותן לבעלי המעות שנמצאו ומקריבין מהן קינין על הספק והחטאת לא תהא נאכלת:

ב לעולם מעשר. אפילו כל השנה כולה. לפי שעולי רגלים אינן מספיקין להוציא כל מעשר שני שלהן ברגלים ומניחין אותן לקרוביהן או לאוהביהן לאכול אותן כל השנה בירושלים, ועיקר מצות אכילת מעשר שני היא שלמים, לפיכך רוב בהמות הנמכרות בירושלים בכל ימות השנה הן נקחות בכסף מעשר. ואע"ג דאיכא למימר שמא מן המוכרים נפלו ונתחללו כבר, כיון דלוקחים הוו רובא שהרי כמה אנשים לוקחים מתגר אחד אמרינן דלוקחים הן ולא נתחללו והרי הן מעשר: **ובהר הבית חולין.** ואפילו ברגל שרוב מעות שביד בני אדם אז הן של מעשר אפ"ה הוו חולין, דאזלינן בתר רובא דשתא. ואימור מקמי הרגל נפול: **בירושלים.** שלא בשוק הבהמות: **בשעת הרגל הכל מעשר.** ולא אזלינן בתר רוב שתא, לפי ששווקי ירושלים עשויים להתכבד בכל יום ואי נפול מקודם כבר נמצאו. אבל הר הבית לא היה עשוי להתכבד לפי שהוא גבוה והרוח מכבד ומסיר כל האבק וגם אין אדם רשאי ליכנס בהר הבית באבק שברגליו לפיכך אין אבק מצוי שם:

ג אברים עולות. כיון שמנותח כדרך הנתוח המפורש בעולות, בידוע שהן של עולות: **חתיכות חטאות.** דאין אוכלים בעזרה אלא חטאות ואשמות: **ובירושלים זבחי שלמים.** דרוב בשר הנאכל בירושלים הוי שלמים: **זה וזה.** בין שנמצא בעזרה בין שנמצא בירושלים: **תעובר צורתו.** לפי שנפסלו בהיסח הדעת ואסורין באכילה, ואין לזלזל בהן ולשרפן עד שיפסלו בודאי, הלכך בעו עבור צורה היינו שיפסלו בנותר. ועיבור צורה דשלמים היינו עד יום שלישי:

משניות מבוארות – קהתי

לחטאת ואחד לעולה? ומתרצים: בית דין הממונים על הקינין נוטלים משל ציבור כפי אותן המעות שנמצאו ומקנים אותן לבעלי המעות הללו ומקריבים מהם חטאת עוף על הספק, ואין החטאת נאכלת. **בֵּין חֻלִּין לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי** – מי שיש לו בביתו שתי קופות, אחת של מעות חולין, ואחת של מעות מעשר שני שחילל עליהן פירותיו כדי להעלותן לירושלים, ונמצאו מעות בין שתי הקופות הללו, **קָרוֹב לַחֻלִּין, יִפְּלוּ לַחֻלִּין,** קרוב **לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, יִפְּלוּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי** – מהטעם שהבאנו לעיל, **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה** – אם נמצאו בדיוק באמצע, בין שתי הקופות הללו, **יִפְּלוּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי** – ויעלן לירושלים. **זֶה הַכְּלָל: הוֹלְכִים אַחַר הַקָּרוֹב לְהָקֵל** – אפילו להקל, **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, לְהַחְמִיר** – שאם אי אפשר לקבוע לפי קירוב מקום, הולכים להחמיר.

באור משנה ב

מָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ לִפְנֵי סוֹחֲרֵי בְהֵמָה – בשוק של סוחרי בהמות בירושלים, **לְעוֹלָם מַעֲשֵׂר** – לא רק בזמן הרגל אלא אפילו בכל ימות השנה מעשר שני הן, לפי שעולי הרגלים המביאים אתם את מעות מעשר שני שלהם אינם מספיקים להוציא הכל ברגלים, והם נותנים את מותר המעות לקרוביהם או לחבריהם שבירושלים, שיקנו בהן בהמות לשלמים, שכן עיקר מצוותו של כסף מעשר שני להביא בו זבחי שלמים, ומכאן רוב בהמות הניקנות בירושלים אפילו בכל ימות השנה ניקנות בכסף מעשר שני, הלכך תולים שהמעות הללו שנמצאו לפני סוחרי בהמה מעות מעשר שני הן שנפלו מידי הקונים; ואין אומרים שנפלו מידי מוכרי הבהמות, והמעות כבר נתחללו, לפי שהקונים מרובים מהמוכרים, והולכים אחר הרוב. **בְּהַר הַבַּיִת** – מעות שנמצאו בהר הבית, **חֻלִּין** – ואפילו בזמן הרגל שרוב המעות שבידי בני אדם הבאים שם הן של מעשר שני, מכל מקום המעות שנמצאו חולין הן, שהולכים אחר רוב השנה, ואנו אומרים שלא בימי הרגל נפלו אלא קודם הרגל (**קרבן העדה; ברטנורא**); ואין חוששים שמא מתרומת הלשכה הן, שנפלו מידי גזבר ההקדש, לפי שחזקה אין הגזבר מוציא מעות מתרומת הלשכה עד שהוא מחללן על הבהמות שלוקח לקרבנות, הלכך המעות שנפלו ממנו כבר חולין הן (**ירושלמי; רמב"ם הל' שקלים ג, טו**). **בִּירוּשָׁלַיִם** – מעות שנמצאו בירושלים, לא לפני סוחרי בהמה, **בְּשָׁעַת הָרֶגֶל** – אם נמצאו בזמן הרגל, **מַעֲשֵׂר** – הרי הן מעשר שני, לפי שעולי הרגל מרובים אז בירושלים, ורוב המעות שבידיהם מעות מעשר שני הן, ומן הסתם מהם נפלו. ואין הולכים אחר רוב השנה, לפי ששוקי ירושלים היו בכל יום מיטאטאים, ואילו נפלו המעות לפני הרגל היו נמצאות מכבר; אבל בהר הבית לא היו נוהגים לטאטא, שהואיל והוא מקום גבוה הרוח היתה מטאטאת משם את האבק, וגם מפני שאין אדם רשאי ליכנס בהר הבית באבק שברגליו לא היה אבק מצוי שם; **וּבִשְׁאָר כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה** – ואם נמצאו מעות בירושלים בשאר כל ימות השנה, שלא בשעת הרגל, **חֻלִּין** – הן, שהולכים אחר הרוב.

~ יום חמישי ~

באור משנה ג

בָּשָׂר שֶׁנִּמְצָא בָּעֲזָרָה, אֵבָרִין – אם הבשר מנותח לאברים, כדרך שמנתחים קרבן עולה לפני הבאתו למזבח, **עוֹלוֹת** – בידוע שבשר זה של עולות הוא, **וַחֲתִיכוֹת** – ואם הבשר שנמצא בעזרה מחותך לחתיכות, כדרך שחותכים לאכילה, **חַטָּאוֹת** – חזקתו בשר של חטאות או של אשמות, שקרבנות אלו בלבד נאכלים לכהנים בעזרה, ולכן נחתכו שם. **בִּירוּשָׁלַיִם** – בשר הנמצא בירושלים מחוץ לעזרה, **זִבְחֵי שְׁלָמִים** – בשר של זבחי שלמים הוא. **זֶה וָזֶה** – בין בשר הנמצא בעזרה ובין הנמצא בירושלים, **תְּעֻבַּר צוּרָתוֹ וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה** – כלומר, אסור לאכול את הבשר, לפי שנפסל מחמת היסח הדעת, אבל אסור לשרפו עד שייפסל בוודאי, הלכך מניחים אותו עד שתעובר צורתו, היינו שייפסל משום נותר, ובזה יש הבדל בין בשר שנמצא בעזרה לבשר שנמצא בירושלים, שבשר הנמצא בעזרה, של חטאת או של אשם הוא, שזמן אכילתו יום ולילה, ונמצא שלמחר מותר לשרפו, ואילו בשר הנמצא בירושלים, של שלמים הוא הנאכלים שני ימים ולילה אחד, ואין עיבור צורתו אלא ביום השלישי. ויש מפרשים (לפי הירושלמי), שאי אפשר לאכול את הבשר שמא הוא נותר, ואסור לשרפו שמא הוא עדיין כשר לאכילה, אלא תעובר צורתו, היינו שמניחים אותו עד שיהא נותר וודאי ושורפים אותו, כמו שבארנו לעיל (**ריבב"ן; המאירי**). **והרמב"ם** כותב (**הל' פסולי המוקדשין יט, ד**):

"אם כן מה הועיל שתהיה חזקתו עולה או חטאת או שלמים? למי שעבר ואכל (שאם ישראל אכל בשר שנמצא בירושלים, או כהן אכל בשר שנמצא בעזרה מחותך לחתיכות, אינו חייב כלום). **נִמְצָא בַּגְּבוּלִין**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְיָצָא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. נִמְצָא בַּגְּבוּלִין, אֲבָרִין — נְבֵלוֹת, חֲתִיכוֹת — מֻתָּרוֹת. וּבְשָׁעַת הָרֶגֶל שֶׁהַבָּשָׂר מְרֻבֶּה, אַף אֲבָרִין מֻתָּרִין.

ד בְּהֵמָה שֶׁנִּמְצֵאת מִירוּשָׁלַיִם וְעַד מִגְדַּל עֵדֶר, וּכְמִדָּתָהּ לְכָל רוּחַ: זְכָרִים — עוֹלוֹת, נְקֵבוֹת — זִבְחֵי שְׁלָמִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָרָאוּי לִפְסָחִים — פְּסָחִים, קֹדֶם לָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם.

ה בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְמַשְׁכְּנִין אֶת מוֹצְאֶיהָ, עַד שֶׁהוּא מֵבִיא נְסָכֶיהָ. חָזְרוּ לִהְיוֹת מַנִּיחִין אוֹתָהּ וּבוֹרְחִין. הִתְקִינוּ בֵּית דִּין שֶׁיְּהוּ נְסָכֶיהָ בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר.

ו אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: שִׁבְעָה דְּבָרִים הִתְקִינוּ בֵּית דִּין, וְזֶה אֶחָד מֵהֶן. נָכְרִי שֶׁשִּׁלַּח עוֹלָתוֹ מִמְּדִינַת הַיָּם וְשִׁלַּח עַמָּהּ נְסָכִים— קְרֵבִין מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם לָאו — קְרֵבִין מִשֶּׁל צִבּוּר. וְכֵן גֵּר שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ זְבָחִים: אִם יֵשׁ לוֹ נְסָכִים — קְרֵבִין

פירוש ברטנורא

נמצאו בגבולים. בערי ישראל: **אברים נבלות.** שכן דרך שחותכין הנבלות לאברים ומשליכין ברחובות שיאכלום הכלבים: **חתיכות מותרים.** שאין רגילין לחתוך הנבלות לחתיכות, אלא הכשרות רגילין לחתוך לחתיכות קטנות למכרן לישראל או לתת אותה בתוך הקדרה. ודין זה בעיר שכולה ישראל, אבל בעיר שיש בה נכרים אפילו חתיכות אסורים: **שהבשר מרובה.** ואין חותכין הבשר לחתיכות קטנות אלא מבשלים אותו אברים:

ד זכרים עולות. שאנו תולין שיצאה מירושלים, ורוב זכרים שבירושלים הן עולות, ורוב נקבות זבחי שלמים: **הראוי לפסחים.** זכר בן שנה מן הכשבים או מן העזים: **פסחים.** והמוצאו מותר לו להקריבו לפסחו, ואם יבוא בעליו אחר כך יתן לו את דמיו: **קודם לרגל שלשים יום.** משעה שמתחילין לדרוש בהלכות הפסח ואדם מפריש את פסחו. ואין הלכה כרבי יהודה:

ה היו ממשכנין את מוצאיה. המוצא עולה או שלמים היו ממשכנין אותו עד שיביא נסכיה משלו, שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש: **מניחין אותה ובורחים.** כדי שלא להתחייב בנסכיה:

ו שבעה דברים. וקחשיב להו ואזיל: **נכרי ששלח עולתו.** דדרשינן איש איש, מלמד שהנכרים נודרים נדרים ונדבות כישראל: **שתהא מנחתו.** עשירית האיפה שכהן גדול מקריב בכל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב: **קריבה משל צבור.** דכתיב (ויקרא ו) חק עולם, חק זה יהיה משל עולם כלומר משל

משניות מבוארות – קהתי

– בשר שנמצא בערי ישראל, חוץ לירושלים, **אֲבָרִין** – אם הבשר מחותך לאברים, **נְבֵלוֹת** – חוששים שמא בשר נבלות הוא שכן דרך לחתוך נבלות ולהשליכן לכלבים; **חֲתִיכוֹת** – אם הבשר חתוך לחתיכות קטנות, **מֻתָּרוֹת** – הן, שאין אדם טורח לחתוך לחתיכות אלא בשר הראוי לאכילה; ודין זה אינו אלא בעיר שכולה ישראל, אבל בעיר שיש בה נכרים, אפילו חתיכות אסורות. **וּבְשָׁעַת הָרֶגֶל שֶׁהַבָּשָׂר מְרֻבֶּה** – ואין חותכין אותו לחתיכות קטנות אלא מבשלים אותו אברים, **אַף אֲבָרִין מֻתָּרִין** – אפילו מצא אברים, מותרים הם.

באור משנה ד

בְּהֵמָה שֶׁנִּמְצֵאת מִירוּשָׁלַיִם וְעַד מִגְדַּל עֵדֶר – שם עיר בסביבת ירושלים (עיין בראשית לה, כא; מיכה ד, ח), **וּכְמִדָּתָהּ לְכָל רוּחַ** – וכן אם נמצאה בהמה בצד אחר של ירושלים באותו מרחק שיש מירושלים ועד למגדל עדר, **זְכָרִים עוֹלוֹת** – אם הבהמה שנמצאה היא זכר הרי היא קריבה עולה, שחזקתה שיצאה מירושלים, וכל בהמה שבירושלים בחזקת קדשים היא, ורוב זכרים שם הן עולות, שעולות אינן באות אלא מן הזכרים בלבד (עיין "תוספות יום טוב"). ובירושלמי אמרו, שתקנת בית דין היא על הבהמות האובדות שהן קריבות עולות. **נְקֵבוֹת זִבְחֵי שְׁלָמִים** – אם הבהמה שנמצאה היא נקבה, הרי היא קריבה שלמים, שרוב הנקבות בירושלים הן שלמים. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָרָאוּי לִפְסָחִים** – המוצא כבש או עז זכר בן שנה, שהוא ראוי לקרבן פסח, **פְּסָחִים** – מותר לו להקריבו לפסחו, **קֹדֶם לָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם** – אם מצאו לפני חג הפסח שלשים יום, משעה שמתחילים לדרוש בהלכות הפסח, שמאותה שעה מתחילים להפריש צאן לפסחים, ויש לחשוש שמא פסח הוא, הלכך יקריב אותו המוצאו לשם פסחו. ואם יבואו בעליו אחר כך יתן להם את דמיו **(ברטנורא).** ואין הלכה כרבי יהודה.

במסכת קידושין (נה, א) מקשים על משנתנו, ומיישבים אותה על ידי אוקימתות שונות. והרי מסקנות הגמרא לפי הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ו, יח): "בהמה שנמצאת מירושלים ועד מגדל עדר וכמידתה לכל רוח: אם נקבה בת שנתה היא כונסה לכיפה עד שתמות, שמא חטאת היא. היתה בת שתים, יביאנה שלמים, ויביא עמה לחם, שמא תודה היא. מצא זכר בן שתי שנים, אין לו תקנה, שמא אשם הוא ועדיין לא כיפרו בעליו. מצא זכר בן שנה, מניחו עד שיפול בו מום, ומביא שתי בהמות תחתיו ומתנה ואומר: אם עולה היה, זה עולה תחתיו, ואם שלמים היה, זה שלמים תחתיו, ומקריב האחד עולה, ונסכיו משל ציבור, והאחר שלמים עם לחם, שמא תודה היה. ומה יעשה בזה הנמצא? ייאכל במומו, שאפילו היה בכור או מעשר, במומו הוא נאכל. ואם פסח אחר זמנו הוא, הרי זה שלמים; ובזמנו הכל נזהרין בו. ואם תאמר: שמא אשם נזיר או אשם מצורע הוא, אינן מצויין תמיד, לפיכך לא חשו להן".

~ יום ששי ~

באור משנה ה

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שהמוצא בהמה קרוב לירושלים, הרי היא בחזקת קרבן, כמו שבארנו שם, באה משנתנו ללמד בענין מנחת הנסכים שיש להביא עם אותו קרבן שנמצא (עיין לעיל ה, ג).

בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְמַשְׁכְּנִין אֶת מוֹצְאֶיהָ – מי שמצא בהמה בירושלים או סמוך לה ("מירושלים ועד מגדל עדר"), היו בית דין ממשכנים אותו (נוטלים משכון מביתו), **עַד שֶׁהוּא מֵבִיא נְסָכֶיהָ** – עד שהמוצא מביא את הנסכים הראויים לאותו קרבן שמצא, כמו שבארנו לעיל (ה, ג). **חָזְרוּ לִהְיוֹת מַנִּיחִין אוֹתָהּ וּבוֹרְחִין** – כיון שראו הבריות שהטיפול בבהמה האובדת מביאם לידי הפסד ממון, היו מניחים את הבהמה והולכים להם, שלא רצו לטפל בה כדי שלא יתחייבו בנסכיה, **הִתְקִינוּ בֵּית דִּין שֶׁיְּהוּ נְסָכֶיהָ בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר** – היינו מתרומת הלשכה.

באור משנה ו

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: שִׁבְעָה דְּבָרִים הִתְקִינוּ בֵּית דִּין – בענין נסכים ובעניינים אחרים, כמפורט להלן. **וְזֶה אֶחָד מֵהֶן** – אחת מהתקנות הללו היא אותה תקנה ששנינו במשנה הקודמת, שהמוצא בהמה בירושלים או סמוך לה, והוא בא להקריבה, שנסכיה באים משל ציבור. ואלו הן שאר שש התקנות (כמפורט במשנתנו ובמשנה הבאה): תקנה ב. **נָכְרִי שֶׁשִּׁלַּח עוֹלָתוֹ מִמְּדִינַת הַיָּם** – והרי שנינו (לעיל א, ה) שמקבלים מיד הנכרים נדרים ונדבות, **וְשִׁלַּח עַמָּהּ נְסָכִים** – היינו דמי נסכים, שאילו נסכים ממש הרי טמאים הם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִשֶּׁלּוֹ; וְאִם לָאו — קְרֵבִין מִשֶּׁל צִבּוּר. וּתְנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת — שֶׁתְּהֵא מִנְחָתוֹ קְרֵבָה מִשֶּׁל צִבּוּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִשֶּׁל יוֹרְשִׁין. וּשְׁלֵמָה הָיְתָה קְרֵבָה.

ז עַל הַמֶּלַח וְעַל הָעֵצִים, שֶׁיְּהוּ הַכֹּהֲנִים נֵאוֹתִים בָּהֶן; וְעַל הַפָּרָה, שֶׁלֹּא יְהוּ מוֹעֲלִין בְּאֶפְרָהּ. וְעַל הַקִּנִּין הַפְּסוּלוֹת,

פירוש ברטנורא

צבור דהיינו מתרומת הלשכה: **רבי יהודה אומר משל יורשים.** דכתיב (שם) והכהן המשיח תחתיו מבניו, והכי משמע, והכהן המשיח שמת, תחתיו אחד מבניו יעשה אותה: **ושלימה היתה קריבה.** כשהיא באה משל צבור לר"ש או משל יורשים לרבי יהודה, עשרון שלם היתה קריבה ולא חצי עשרון. ר' שמעון מפיק ליה מכליל תקטר, שלא יקטירוה לחצאין אלא כולה כשהיא באה משל צבור. ורבי יהודה מפיק ליה מדכתיב מבניו יעשה אותה, כשהאחד מבניו מקריב לאחר שמת אביו דהיינו היורשים, יעשה אותה ולא חציה. והלכה כרבי יהודה שמשל יורשים היא באה. והא דתנן במתניתין דתנאי בית דין הוא לדברי ר' שמעון שתהא באה מן הצבור, ולא מן התורה, מפרש בגמרא דשתי תקנות הוו, בתחלה מדאורייתא קריבה משל צבור מדכתיב חק עולם כדאמרינן, כיון שראו דקא מדחקא וכו' לשכה התקינו דניגבו מיורשים, כיון דחזו דקא פשעו בה אוקמוה אדאורייתא. ונמצאת עכשיו קריבה מן הצבור בתנאי בית דין דאוקמוה אדאורייתא:

ז שיהיו הכהנים נאותים בהן. דוקא לאכילת הקרבנות. אבל לאכילת חולין, אפילו למלוח חולין הנאכלין בעזרה עם הקרבנות כדי שיהו הקרבנות נאכלים על השובע, אין נאותים בהן: **שלא יהיו מועלין באפרה.** דמן התורה אין מועלין באפרה, דכתיב (במדבר י"ט) חטאת היא, בה מועלין ואין מועלין באפרה. כיון דחזו דקא מזלזלי בה גזרו באפרה מעילה. כיון דחזו דקא פרשי [מאפר] הזאות, אוקמוה אדאורייתא: **ועל הקינין הפסולות.** המחוייבין קינין מביאין

משניות מבוארות – קהתי

(**רש"ס**), **קְרֵבִין מִשֶּׁלּוֹ** – מדמי הנסכים ששלח, **וְאִם לָאו** – ואם לא שלח נסכים עם עולתו, **קְרֵבִין מִשֶּׁל צִבּוּר** – מביאים את הנסכים מתרומת הלשכה. יש מבארים, שמשנתנו נקטה "ממדינת הים", לפי שדיברו חכמים בהווה, שבארץ ישראל בזמן הבית לא היו מצויים נכרים כל כך. ברם, הרמב"ם כותב (**הל' שקלים ד, ג**): "נכרי ששלח עולתו ממדינה אחרת"; ואפשר שבא לומר, שאם הוא עמנו במדינה, אומרים לו: הבא נסכיה (**"תוספות יום טוב"**). תקנה ג. **וְכֵן גֵּר שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ זְבָחִים** – ואין לו יורשים שיביאו נסכים לזבחיו, **אִם יֵשׁ לוֹ נְסָכִים** – שהפריש גם הנסכים בחייו (**תוספות מנחות נא, ב**), **קְרֵבִין מִשֶּׁלּוֹ** – מן הנסכים שלו, **וְאִם לָאו** – שלא הפריש נסכים בחייו, והרי כל נכסיו שהשאיר הפקר הם, **קְרֵבִין מִשֶּׁל צִבּוּר** – קריבים הנסכים מתרומת הלשכה. אבל ישראל שמת והניח זבחים, יורשיו מביאים את הנסכים לזבחיו מנכסיו. תקנה ד. **וּתְנַאי בֵּית דִּין הוּא** – בית דין התנו והתקינו, **עַל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת** – ועדיין לא מינו אחר תחתיו, **שֶׁתְּהֵא מִנְחָתוֹ קְרֵבָה מִשֶּׁל צִבּוּר** – הכהן הגדול היה מביא משלו בכל יום מנחה, הנקראת "מנחת חביתין", "עשירית האיפה סולת... מחציתה בבוקר ומחציתה בערב" (**ויקרא ו, ג**). ברם, לא היה מביאה בחצאים, חצי עישרון בבוקר וחצי עישרון בערב, אלא היה מביא בכל בוקר עישרון שלם ומחלקו לחצאים, ולש מכל חצי עישרון שש חלות מצות, שהן שתים עשרה חלות לכל העישרון, ומקריב מחצה בבוקר ומחצה בין הערבים. אם מת הכהן הגדול לאחר שהקריב מחצית מנחתו בבוקר, ומינו באותו יום כהן גדול אחר תחתיו, אינו מביא את חצי העישרון שהשאיר קודמו, ולא חצי עישרון משלו, אלא מביא עישרון שלם משלו וחוצהו, ומקריב מחצה בין הערביים, והמחצה הנשארת מניחה עד שתיפסל בלינה ותישרף, והוא הדין למחצה שנשארה מן הכהן הגדול הקודם (משנה מנחות ד, ה). משנתנו באה ללמד, שאם מת הכהן הגדול לאחר שהקריב מחצית מנחתו בבוקר, ולא מינו אחר תחתיו, תקנת בית דין היתה, שתהא מנחת חביתין קריבה משל ציבור, היינו מתרומת הלשכה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִשֶּׁל יוֹרְשִׁין** – משל יורשי הכהן הגדול שמת המנחה קריבה כל זמן שלא מינו כהן גדול אחר. **וּשְׁלֵמָה הָיְתָה קְרֵבָה** – עשירית האיפה שלמה, ולא מחציתה, היתה קריבה המנחה, והיינו עישרון שלם בבוקר ועישרון שלם בערב, בין לרבי שמעון כשהיא באה משל ציבור, ובין לרבי יהודה כשהיא באה משל יורשים. במסכת מנחות (**נא, ב**) מובאת ברייתא: כהן גדול שמת ולא מינו כהן אחר תחתיו, מניין שתהא מנחתו קריבה משל יורשים? תלמוד לומר (ויקרא ו, טו): "והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה" (**ודורש רבי יהודה**: "והכהן המשיח" – או הכהן המשיח יביא מנחתו כשהוא בחיים, או "תחתיו מבניו יעשה אותה" – כשמת ולא מינו אחר). יכול יקריבנה (היורש) חצאין? תלמוד לומר: "אותה" — כולה ולא מקצתה; דברי רבי יהודה, רבי שמעון אומר: "חק עולם" (**נאמר שם בהמשך הפסוק**) — משל עולם (**היינו משל ציבור**), "כליל תקטר" — שתהא כולה בהקטרה (**שיקטירו שלמה ולא לחצאין כל זמן שהיא קריבה משל ציבור**). הלכה כרבי יהודה (**רמב"ם הל' תמידין ומוספין ג, כב; ועיין "תוספות יום טוב"**). ומה ששנינו במשנתנו שלדעת רבי שמעון תנאי בית דין הוא שתהא המנחה קריבה משל ציבור (ולא דין תורה). מבואר בגמרא שם (וכן בירושלמי כאן), ששתי תקנות היו. בתחילה היתה קריבה כדין תורה משל ציבור, כמו שהבאנו לעיל בברייתא; כיון שראו חכמים, שהלשכה היתה נדחקת בכך והוצרכו לצמצם בה, התקינו שיהו גובים אותה משל יורשים; כיון שראו שהיורשים היו פושעים ולא היו מביאים אותה, חזרו חכמים והעמידוה על דין תורה, ונמצא עכשיו קריבה מן הציבור בתנאי בית דין שהעמידוה על דין תורה.

בעל "הר אפרים" (על ירושלמי שקלים) כותב: מלשון הגמרא "שיגבו אותה מן היורשים" נראה לדקדק, שהתקנה היתה רק לענין ממון, אבל לא לענין מצוות הבאת החביתין, שלעולם חלה מצוות חביתין על הציבור, כפי שלמד ממה שכתוב "חק עולם"; אלא שלענין ממון, כיון שראו שהלשכה נדחקת תיקנו שיגבו מן היורשים; וצריך לבאר, שהיורשים היו מוסרים את זה לציבור ובאה מנחת החביתין כמצוותה משל ציבור. ונראה שמשום כך היו היורשים פושעים בה ואין מביאים, לפי שאין זו מצווה שלהם. מה שאין כן לרבי יהודה הסובר, שמן התורה חלה מצוות הבאת החביתין על היורשים, כפי שדורש מן הכתוב "והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה", לא מצינו בגמרא, שהיו היורשים פושעים בה ואין מביאים, שהואיל וזו מצווה שלהם לא פשעו בה.

~ שבת קודש ~

באור משנה ז

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת בענין שבעת הדברים שהתקינו בית דין.

תקנה ה. **עַל הַמֶּלַח וְעַל הָעֵצִים** – של הקדש, התקינו בית דין, **שֶׁיְּהוּ הַכֹּהֲנִים נֵאוֹתִים בָּהֶן** – נהנים מהם, למלוח במלח את בשר הקרבנות שהם אוכלים, ולבשלו על העצים. ויש מפרשים: להשתמש בעצים למדורת בית המוקד, כדי להתחמם (**רש"ס; ועיין שבת א, יא**). ברם, לאכילת חולין שלהם, אפילו חולין שהם אוכלים בעזרה עם הקרבנות כדי שיהו הקרבנות נאכלים על השובע, אין ניאותים במלח ובעצים של הקדש (**גמרא מנחות כא, ב**). תקנה ו. **וְעַל הַפָּרָה** – האדומה התקינו, **שֶׁלֹּא יְהוּ מוֹעֲלִין בְּאֶפְרָהּ** – בגמרא מבואר, שאמנם דין תורה הוא שאין מועלים באפר הפרה, שנאמר בפרה אדומה (**במדבר יט, ט**): "חטאת היא", ודרשו: היא חטאת ואין אפרה חטאת, והיינו: בפרה מועלים ואין מועלים באפרה, אבל כיון שראו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁיְּהוּ בָּאוֹת מִשֶּׁל צִבּוּר; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַמְסַפֵּק אֶת הַקִּנִּין, מְסַפֵּק אֶת הַפְּסוּלוֹת.

פרק שמיני

א כָּל הָרֶקִין הַנִּמְצָאִים בִּירוּשָׁלַיִם טְהוֹרִין, חוּץ מִשֶּׁל שׁוּק הָעֶלְיוֹן; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, שֶׁבָּאֶמְצַע – טְמֵאִין, וְשֶׁבַּצְּדָדִין – טְהוֹרִין; וּבְשָׁעַת הָרֶגֶל, שֶׁבָּאֶמְצַע – טְהוֹרִין, וְשֶׁבַּצְּדָדִין – טְמֵאִין, שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁהֵן מֶעָטִין מִסְתַּלְּקִין לַצְּדָדִין.

פירוש ברטנורא

מעות ונותנים לשופר, ובית דין לוקחין המעות וקונים בהן קינין, והבעלים הולכים להם וסומכים על בית דין שיקריבו קיניהן, ואם פרחו הקינין או נמצאו פסולים תנאי בית דין הוא שיקחו אחרים מדמי הלשכה ומקנים אותם לבעלים ויוצאין בהן ידי חובתן: **רבי יוסי אומר.** אותו שהוא רגיל לספק את הקינין שפסק דמים עם הגזברים למכור להם כל הקינין הצריכים, הוא חייב להחליף כל שימצא בהן פסול, כדתנן לעיל פרק התרומה. אינו מקבל מעותיו עד שיהיה המזבח מרצה, ואם החמיץ היין או התליע הסולת מחזירין אותו למוכר, כך אם נפסל העוף אחר לקיחתו מחזירו לו, והוא מחזיר את הדמים. והלכה כר"י, דהכי אמרינן בירושלמי תנאי בית דין הוא המספק את הקינין מספק את האובדות ואת הפסולות:

ח א כל הרוקין הנמצאים בירושלים טהורים. ולא מחזיקינן להו ברוקו של זב וזבה שהן מטמאין אדם וכלים, משום דאזלינן בתר רובה: **חוץ משל שוק העליון.** לפי שכובסין נכרים היו מצוין שם, וחכמים גזרו על הנכרים שיהיו כזבין לכל דבריהן ורוקן טמא. ואית דאמרי, לפי ששוק העליון לא היתה דריסת הרגל מצויה שם וזבין וזבות שמתבודדין ומתרחקין מבני אדם היו מצויין שם: **שבאמצע טמאים.** משום דזבין וזבות שכיחי ומהלכים באמצע דרכים, והטהורים מסתלקים לצדי הדרכים מקום שאין דריסת הרגל מצויה ומזהירין לכל טמא שלא יגע בהן. אבל בשעת הרגל שרוב ישראל טהורין, הטמאים מסתלקים לצדדים שלא יטמאו את העם, והטהורים הולכים באמצע הדרכים, הלכך בשעת הרגל רוקין הנמצאים באמצע טהורים ושבצדדים טמאין. והלכה כרבי יוסי:

משניות מבוארות – קהתי

בית דין שמזלזלים בו ומשתמשים בו הרבה לריפוי מכותיהם וחבורותיהם, גזרו שיהו מועלין בו; וכשראו בית דין, שהכהנים נמנעים מלהזות בספק טומאת מת, שמא ימעלו בו, חזרו והעמידוהו על דין תורה, שאין מועלין באפר הפרה האדומה. תקנה ז. **וְעַל הַקִּנִּין הַפְּסוּלוֹת, שֶׁיְּהוּ בָּאוֹת מִשֶּׁל צִבּוּר** – כבר למדנו שהמחוייבים להביא קינין, היינו שתי תורים או שני בני יונה, אחד לחטאת ואחד לעולה, נותנים מעות לשופר הקינין, ובית דין היו קונים בהן את הקינין ומקריבים אותן לשם הבעלים; והתקינו בית דין, שאם נמצאו הקינין פסולות, שיהו באות במקומן קינין אחרות מתרומת הלשכה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַמְסַפֵּק אֶת הַקִּנִּין** – להקדש, היינו הספק שפסק עם גזברי ההקדש לספק את כל הקינין הדרושות להם, **מְסַפֵּק אֶת הַפְּסוּלוֹת** – חייב לספק קינין אחרות במקום אלו שנמצאו פסולות, כמו ששנינו (לעיל ד, ט), ש"אם התליעה סולת התליעה לו, ואם החמיץ היין החמיץ לו, ואינו מקבל מעותיו עד שיהא המזבח מרצה". ובירושלמי אמרו שאף כשנאבדו הקינין, כגון שפרחו, אחריותן על הספק, והוא חייב לתת אחרות במקומן. הלכה כרבי יוסי. שכן אמרו בירושלמי: "תנאי בית דין הוא, המספק את הקינין מספק את האובדות ואת הפסולות".

באור משנה א

כָּל הָרֶקִין הַנִּמְצָאִים בִּירוּשָׁלַיִם טְהוֹרִין – ואין חוששים שמא הם של זב וזבה המטמאים אדם וכלים, משום שהולכים אחר הרוב; ואף על פי שבמקומות אחרים חששו אף למיעוט וגזרו על ספק רוקין, שמא הם של זב וזבה, מכל מקום בירושלים לא גזרו, שהואיל ואוכלים קדשים בכל העיר, היו הזבים נזהרים שלא לטמא את אנשי ירושלים (רש"ס; המאירי), **חוּץ מִשֶּׁל שׁוּק הָעֶלְיוֹן** – שכובסים נכרים היו מצויים שם, וחכמים גזרו על הנכרים שיהיו כזבים לכל דבריהם. ויש מפרשים, שאף זבים ישראלים המתרחקים מבני אדם היו מצויים שם (ירושלמי; בבלי פסחים יט, ב; ברטנורא); **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה** – שלא בשעת הרגל, שרוב העם טמא הוא, **שֶׁבָּאֶמְצַע** – הרוקין שבאמצע הרחוב, **טְמֵאִין** – לפי שרוב העם הולכים שם וביניהם גם זבים וזבות, **וְשֶׁבַּצְּדָדִין** – והרוקים הנמצאים בצדי הדרכים, **טְהוֹרִין** – שהטהורים הולכים בצדי הדרכים, שלא ייטמאו; **וּבְשָׁעַת הָרֶגֶל** – שרוב ישראל מטהרים עצמם לבוא למקדש, **שֶׁבָּאֶמְצַע טְהוֹרִין** – הרוקים הנמצאים באמצע הדרך טהורים הם, **וְשֶׁבַּצְּדָדִין טְמֵאִין** – והרוקים שבצידי הדרכים הם טמאים, **שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁהֵן מֶעָטִין** – שהטמאים מועטים, הרי הם **מִסְתַּלְּקִין לַצְּדָדִין** – שלא יטמאו את העם, והטהורים שהם הרוב הולכים באמצע הדרך. והלכה כרבי יוסי.

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שישי עמ' א

1 להעיד על קיום השטר, אבל **הָכָא** – בשליח המביא גט, גם **אִשָּׁה**
2 **מְהֵימְנָא** – נאמנת להביא גט לחבירתה ולומר לה עליו 'בפני
3 נחתם'. ג. **הָתָם** – בקיום שטרות, **הַבַּעַל דָּבָר** – אם מוציא בעל
4 השטר בעצמו את שטרו **לֹא מְהֵימָן**, שהרי אין אדם יכול להעיד
5 על עצמו, אבל **הָכָא** – בגט, **בַּעַל דָּבָר מְהֵימָן** – גם כשהאשה
6 מביאה את גיטה, באופן שצריכה לומר 'בפני נחתם', היא נאמנת
7 לומר זאת בעצמה. ואם כן ניכר ההבדל בין קיום שטרות לגט ולא
8 יטעו לדמותם.
9 **וְרָבָא אָמַר לָךְ** – על אף ההבדלים, עדיין יש לחשוש שמא יטעו
10 לקיים שטרות בעד אחד, שהרי **אָטוּ הָכָא כִּי אָמְרֵי דָּעֵינַן מִי לֹא**
11 **מְהֵימְנֵי** – וכי כאן בגט אם השליח יאמר שהוא מכיר את חתימות
12 עדי הגט, וכי לא יהיה נאמן בכך, **וְכֵינָן דְּכִי אָמְרֵי דָּעֵינַן מְהֵימְנֵי**
13 **אַתֵּי לְאִיחַלּוּפֵי בְּקִיּוּם שְׁטָרוֹת דְּעָלְמָא כְּעֵד אֶחָד** – כיון שהשליח
14 שאומר ידעתי, נאמן, יבואו להחליף בין גט לקיום שאר שטרות,
15 ולכן הצריכו חכמים להוסיף בנוסח אמירת השליח גם 'בפני
16 נכתב', כדי שיבינו ששונה קיום הגט, מקיום שאר שטרות.
17 הגמרא מבררת מי הוא התנא ששנה את משנתינו, לדעת רבה:
18 **וּלְרַבָּה דְּאָמַר** שטעם התקנה **לְפִי שֶׁאֵין בְּקִיאִין לִשְׁמָהּ, מַאן הַאי תַּנָּא**
19 – מי הוא התנא הסובר **דְּבָעֵי** – שצריך **כְּתִיבָה** של הגט **לִשְׁמָהּ, וּבְעֵי**
20 – וכן צריך,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עין יעקב - מסכת ברכות

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

דף ו עמוד ב. הגמרא מביאה מימרא נוספת של רבין בר רב אדא בשם רבי יצחק, בענין תפילה בבית הכנסת: **אָמַר רָבִין בַּר רַב אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל** אדם **הָרָגִיל לָבֹא לְבֵית הַכְּנֶסֶת** מידי יום, **וְלֹא בָּא יוֹם אֶחָד, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁאִיל בּוֹ** – שואל עליו, מדוע לא בא פלוני היום לבית הכנסת. **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נ י) **'מִי בָכֶם יְרֵא ה' שׁוֹמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נוֹגַהּ לוֹ'.** ויש לדרוש המקרא כך, שהקדוש ברוך הוא שואל מה אירע עם אותו אדם ירא־שמים, שהיה רגיל להשכים בכל יום לבית הכנסת, לשמוע את תפילת השליח ציבור [שהוא עבד ה'], ועתה הלך אדם זה למקום חושך, דהיינו לדבר הרשות, ומנע את עצמו מלהשכים לבית הכנסת.

רש"י

משאיל בו. מה טיבו של פלוני למה לא בא: **ירא את ה'.** שהיה רגיל לבא אליו: **אשר הלך חשכים ואין נוגה לו.** אשר עתה הלך למקום חושך אשר ימנע עצמו מלהשכים לפתחי: **ואין עונה.** שיעור שיוכלו לענות דבר קדושה: **אלהי אברהם.** שקבע מקום לתפלתו: **בעזרו.** כדרך שהיה עוזר לאברהם:

וביאור התיבות 'ואין נוגה לו' כך הוא, **אִם לְדָבָר מִצְוָה הָלַךְ** אותו אדם, אזי **נוֹגַהּ לוֹ** – תאיר לו המצוה את החושך, כלומר, יצליח במעשיו, **וְאִם לְדָבָר הָרְשׁוּת הָלַךְ, אֵין נוֹגַהּ לוֹ** – אין דבר המאיר לו, אלא בחושך ילך, ולא יצליח במעשה ידיו.

וסיום הפסוק הוא **'יִבְטַח בְּשֵׁם ה'** וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו', והכוונה בזה היא לבאר **מַאי טַעְמָא** – מה הוא טעם הדבר שנענש אותו אדם על שהלך לדבר הרשות לעסוק בצרכיו. **מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לִבְטוֹחַ בְּשֵׁם ה'** שימציא לו את צרכיו אף אם ילך תחילה לבית הכנסת לתפילה, **וְלֹא בָטַח** בו.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין אלו שאינם באים לבית הכנסת: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְלֹא מָצָא בָּהּ עֲשָׂרָה** אנשים, **מִיָּד הוּא כּוֹעֵס, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם נ ב) **'מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ, קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה'.** כלומר, שאין אני מוצא בבית הכנסת מנין של עשרה אנשים הראויים לענות לכל דבר שבקדושה.

הגמרא מביאה מימרא בענין קביעות מקום לתפילה: **אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא, כָּל** אדם **הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ,** כלומר, שמתפלל במקום קבוע, ולא פעם במקום זה ופעם במקום אחר, זוכה לכך **שֶׁאֱלֹהֵי אַבְרָהָם** אבינו [שהיה אף הוא קובע מקום לתפילתו] יהא **בְּעֶזְרוֹ,** כדרך שהיה עוזר לאברהם. **וּכְשֶׁמֵּת** אותו אדם, **אוֹמְרִים לוֹ** [־עליו] בהספדו, **אִי עָנִיו אִי חָסִיד** – אוי על העניו, אוי על החסיד, שהיה **מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ** עליו־השלום. מבררת הגמרא: **וְאַבְרָהָם אָבִינוּ, מְנָא לָן דְּקָבַע מָקוֹם** – מנין לנו שהיה דרכו לקבוע מקום לתפילתו, שלפיכך קוראים אנו את הקובע מקום 'מתלמידיו של אברהם אבינו'.

מבארת הגמרא: יש ללמוד זאת מ**דִּכְתִיב** (בראשית יט כז) **'וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם', וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא** לשון **תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים קו ל) **'וַיַּעֲמוֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל'.** כלומר, שיש ללמוד מן המקרא 'וישכם אברהם בבוקר' שהקדים אברהם לילך אל המקום שהיה רגיל להתפלל בו בקביעות.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, כָּל הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ, כלומר, שמתפלל במקום קבוע, ולא פעם במקום זה ופעם במקום אחר, **אוֹיְבָיו** הנלחמים עמו, **נוֹפְלִים תַּחְתָּיו** ואינם יכולים לגרום לו נזק כלל. **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל ב' ז י) **'וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל, וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד, וְלֹא יֹסִיפוּ בְנֵי עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה',** כלומר, אשים מקום שכל אחד מישראל יוכל לבא ולקיים 'ושכן תחתיו', היינו לקבוע שם מקום לתפילתו, וזהו בבית המקדש, וכשיהיה לאדם מקום קבוע לתפילתו, יתקיים בו סוף הפסוק 'ולא יוסיפו בני עולה לענותו'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

רַב הוּנָא רָמֵי – הקשה סתירה בין פסוקים, **כְּתִיב** בשמואל (שם) 'וְלֹא יֹסִיפוּ בְנֵי עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ' **וּכְתִיב** בדברי הימים (א' יז ט) 'וְלֹא יוֹסִיפוּ בְנֵי עַוְלָה לְכַלּוֹתוֹ'. ותירץ רב הונא שמשינוי הלשון בפסוק למדנו שבַּתְּחִלָּה 'לְעַנּוֹתוֹ' – בתחילה נבנה בית המקדש על מנת להגן על ישראל שלא יוסיפו האויבים לענותם. **וּלְבַסּוֹף** כשחטאו ונגזר עליהם עינוי, 'לְכַלּוֹתוֹ' – תפילתם במקדש מועילה להציל את ישראל מכליון.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שני עמ' ב

אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם **לֹא** נלך אחר רוב דעות, ויוכל האחד להכחישם, ונערוף את העגלה, **קָא** מַשְׁמַע לָן הסיפא, שגם אז הולכים אחר רוב דעות, ואין האחד יכול להכחישם, ואין עורפים את העגלה.

שנינו במשנה, **מְשֻׁרָבוּ הָרוֹצְחִין כו'. תָּנוּ רַבָּנַן, מְשֻׁרָבוּ הָרוֹצְחָנִין בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא עַל הַסָּפֵק** שאין יודעים מי ההורג, ולכך **מְשֻׁרָבוּ הָרוֹצְחָנִין בְּגָלוּי** והרי ההורגים מוכרים לנו, **בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.**

שנינו במשנה, **מְשֻׁרָבוּ הַנּוֹאֲפִין כו'. תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפרשת סוטה 'וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן', מכאן אנו למדים, **בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ** אם חטאה או לא, אבל אם **אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ,** וכיון שרבו הנואפים, הרי אין האנשים מנוקים מעוון, ולכך בטלו מי המרים, **וְאוֹמֵר** פסוק נוסף, "**לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה כו'**" שואלת הגמרא על דברי הברייתא, **מַאי וְאוֹמֵר** – מה מלמדנו פסוק זה. משיבה הגמרא, **וְכִי תֵימָא, עָוֹן יְדֵיהּ אֵין** – הוא בלבד מעכב את בדיקת מי המרים, אבל עוון **דְּבָנֶיהָ וּדְבָנֹתֶיהָ לֹא** מעכבים את הבדיקה, לכך **תָּא שְׁמַע** פסוק נוסף "**לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה**" שאף עוון בנותיו וכלותיו מעכבים את הבדיקה. ומבארת הגמרא שגם המשך הפסוק הוצרך ללמדנו, **וְכִי תֵימָא, עָוֹן** האיש הבועל **אֵשֶׁת אִישׁ אֵין** – הוא בלבד מעכב את הבדיקה, אבל **עָוֹן דִּפְנוּיָה לֹא** מעכב, לכך **תָּא שְׁמַע** את המשך הפסוק, "**כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפְרֵדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְגו'**" ו'הזונות' משמע פנויה, לומר שאף בעוון זנות עם פנויה אין המים בודקים את אשתו. עוד מבארת הגמרא את סוף אותו פסוק, **מַאי "וְעַם לֹא יָבִין יִלָּבֵט", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם מַקְפִּידִין עַל עַצְמְכֶם** מלהכשל בזנות, אז **מַיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם, וְאִם לָאו,** הרי אינכם מנוקים מעון, ואז **אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם.**

ממשיכה הברייתא, **מְשֻׁרָבוּ בַּעֲלֵי הַנָּאָה,** ומתוך כך אינם טורחים לעיין בדין ולהוציא הדבר לאשורו, **נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים** מתוך כך, **וְאֵין נוֹחַ** לקדוש ברוך הוא **בָּעוֹלָם.**

מְשֻׁרָבוּ רוֹאֵי פָּנִים בַּדִּין – דיינים המכבדים בעל דין אחד על פני חברו, **בָּטֵל** 'לֹא תָגוּרוּ מפני איש' **וּפָסַק** 'לֹא תַכִּירוּ פנים במשפט', **וּפָרְקוּ עוֹל שָׁמַיִם** מעליהם, **וְנָתְנוּ עֲלֵיהֶם עוֹל בָּשָׂר וָדָם.**

מְשֻׁרָבוּ לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת בַּדִּין – עורכי הדיינים המתלחשים עם הדיינים בדבר זכותו של זה וחובתו של זה, נגרמת בכך הטיית המשפט, ואז **רַבָּה חֵרוֹן אַף בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר** 'בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט', מכאן ששכינה שרויה כשיש משפט, ובהטיית המשפט היא מסתלקת.

מְשֻׁרָבוּ האנשים העושים מעשיהם להנאתם, שעליהם נאמר 'אַחֲרֵי **בִּצְעָם לְבָם הוֹלֵךְ**', על ידי כך **רַבּוּ** המשבחים את הרשעים, שעליהם נאמר 'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע'.

מְשֻׁרָבוּ 'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע', **רַבּוּ** צעקות הוי הוי **בָּעוֹלָם,** שכך נאמר, 'הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע'.

מְשֻׁרָבוּ גסי הרוח שדרכם להיות **מוֹשְׁכֵי הָרוֹק** בפיהם, **רַבּוּ הַיְּהִירִים, וְנִתְמַעֲטוּ** עקב כך **הַתַּלְמִידִים, וְהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ** ומחפשת אותם, כיון שאינה מתקיימת בגסי הרוח.

מְשֻׁרָבוּ הַיְּהִירִים, הִתְחִילוּ בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהִנָּשֵׂא לַיְּהִירִים, לפי **שֶׁאֵין דּוֹרֵינוּ רוֹאֶה אֶלָּא לַפָּנִים** ועל ידי יהירותם נראים להן חשובים. מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי אכן כך הוא, שהיהירים מקובלים על נשותיהם, **וְהָאָמַר מַר, הַאי מַאן דְּמִיהַר, אֲפִילּוּ אַאִינְשֵׁי בֵּיתֵיהּ לֹא מִיקַּבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר,** 'גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה' ופירושו 'לֹא יִנְוֶה' **אֲפִילּוּ בְּבֵנֶוּ שֶׁלּוֹ.** מתרצת הגמרא, **מַעְיְקְרָא קָפְצָה עֲלֵיהּ** – מתחילה קופצת עליו, אולם **לְסוֹף מִיתַּזִּיל עֲלֵיהוּ** – בסוף נמאס בעיניהן.

מְשֻׁרָבוּ מִטִּילֵי מְלָאי עַל בַּעֲלֵי בָּתִּים – דיינים הנותנים סחורה לבעלי בתים להתעסק בה ולעשות ריוח לדיינים, **רַבָּה הַשּׁוֹחֵד וְהַטָּיַית מִשְׁפָּט** שהרי הדיינים משוחדים בכך ונוטה לבם למי שהרויח להם, **וּפָסְקָה טוֹבָה.**

מְשֻׁרָבוּ הדיינים האומרים למי שעושה להם טובה 'מְקַבְּלֵנִי טוֹבָתְךָ' 'וּמַחֲזִקְנִי טוֹבוֹתֶיךָ', אינם יראים מן הדיינים, ועקב כך **רַבּוּ** 'אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה', ואין אימת הגדולים על הקטנים, ואז **שְׁפָלִים הוּגְבְּהוּ וְהַגְּבוֹהִים הוּשְׁפְּלוּ** ואין ניכר בין גבוה לשפל, **וּמַלְכוּתָא אַזְלָא וְנַזְלָא** – ומלכות ישראל הולכת ומתנוולת.

מְשֻׁרָבוּ צְרֵי עַיִן מלהנות לאחרים, **וְטוֹרְפֵי טָרֶף** – גזלנים, **רַבּוּ מְאַמְּצֵי הַלֵּב** מן העניים מלתת להם צדקה **וְקוֹפְצֵי יָדַיִם מִלְّהַלְווֹת, וְעָבְרוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "הַשָּׁמֶר לְךָ פֶּן** יהיה דבר עם לבבך בליעל **וְגו'** ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

מְשֻׁרָבוּ נשים ההולכות **'נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם'** ובאות על ידי כך לידי ניאוף, **רַבּוּ** הבעלים המקנאים לנשותיהם, וצריכים להשקותן **מַיִם הַמָּרִים, אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ** המים המרים מלבדוק, כאמור לעיל.

מְשֻׁרָבוּ מְקַבְּלֵי מַתָּנוֹת, נִתְמַעֲטוּ חַיִּים של חיי האדם **וְנִתְקַצְּרוּ הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב 'וְשׂוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה'.**

מְשֻׁרָבוּ זְחוּחֵי הַלֵּב – הסומכים על בינתם ואינם מתאמצים לשמוע היטב מפי רבם, לא הבינו התלמידים את רבותיהם, ועקב כך **רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.**

מְשֻׁרָבוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִילֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל צוֹרְכָּן, רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת.

מְשֻׁרָבוּ מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, הָיוּ כביכול **יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְהֵם לְמַטָּה, יִשְׂרָאֵל לְפָנִים וְהֵם לְאָחוֹר** בלשון נקיה, והכוונה היא להיפך.

שנינו במשנה, **מְשֻׁמֶּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר כו'** בטלו האשכולות. שואלת הגמרא, **מַאי אֶשְׁכּוֹלוֹת. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אִישׁ שֶׁהַכֹּל בּוֹ** – שתורתו אמת ואין בה פגם, ולא שכחה.

שנינו במשנה, **יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹרִיַּת הַמַּעֲשֵׂר כו'.** שואלת הגמרא, **מַאי מַעֲשֵׂר** ביטל את וידוי המעשרות. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ** – את מעשר ראשון **כְּתִיקּוּנוֹ, דְּרַחְמָנָא אָמַר דְּיָהֲבֵי לַלְוִיִּם** – שיתנוהו ללויים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים, "כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ [ה'] וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל", ואף שהפסוק מסיים 'ונכפר להם הדם', לֹא הָיוּ צְרִיכִין לוֹמַר "וְנִכַּפֶּר לָהֶם הַדָּם", שאין זה בכלל האמירה, אֶלָּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׁרְתָּן ואומרת בתורה, אֵימָתַי שֶׁתַּעֲשׂוּ כָּכָה הַדָּם מִתְכַּפֵּר לָהֶם.

גמרא. שנינו במשנה שאין המום פוסל בעגלה. מקשה הגמרא, **וְיֵהָא מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה מִקַּל וָחוֹמֶר, וּמַה פָּרָה** אדומה **שֶׁאֵין הַשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אין שיעור לשנותיה, **מוּם פּוֹסֵל בָּהּ** שהרי נאמר בה 'אשר אין בה מום', **עֶגְלָה שֶׁשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אין קרויה עגלה אלא עד בת שנה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיֵּהָא מוּם פּוֹסֵל בָּהּ.** מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי הָתָם** לענין מום שחלוקה בו עגלה מפרה, **דְּאָמַר קְרָא** בפרה, **'אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם', ומלת 'בה' באה למעט, דווקא בָּהּ מוּם פּוֹסֵל, וְאֵין מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה** והמיעוט מוציא מסברת הקל וחומר. מקשה הגמרא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** ש'בה' משמע מיעוט, **לֹא יְהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** מלבד עלה עליה עול **פּוֹסְלוֹת בָּהּ** – בפרה, **אַלְמָה אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב, הִנִּיחַ עָלֶיהָ** – על פרה אדומה **עוּדָה** – אגודה **שֶׁל שַׁקִּין פְּסוּלָה** משום מלאכה, וחילוק יש בין פרה לעגלה, שלענין פרה די בעליית המשא עליה כדי לפוסלה, שכן כתוב בה 'אשר לא עלה עליה', **וּבְעֶגְלָה** אינה נפסלת במלאכת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ** את המשא מעט, שכן כתוב בה 'אשר לא משכה', הרי שלענין זה שוה פרה לעגלה, שמלאכת משא פוסלת בה, אף שלא נאמר בה אלא עול, אלא משום שלמדים פרה בקל וחומר מעגלה כדלקמן בברייתא, ולדבריך שאמרת ש'בה' שבפרה מוציא מקל וחומר לעגלה, נאמר גם ש'בה' שבעגלה שנאמר בה 'אשר לא עובד בה', יוציא מן הקל וחומר לפרה, ונאמר שדווקא 'בה' בעגלה שאר עבודות פוסלות, אבל בפרה שלא נאמר בה אלא עול, לא תפסולנה בה שאר עבודות.

מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי פָּרָה** שמה ששאר עבודות פוסלות בה, אינו משום שלמדים מקל וחומר, אלא משום **דְּיָלְפִינַן** בגזרה שוה **'עוֹל' 'עוֹל'** פרה **מֵעֶגְלָה,** שכשם שעגלה שאר עבודות פוסלות בה, כך פרה שאר עבודות פוסלות בה, וכיון שמלה זו מופנית לגזרה שוה, הרי הוא כאילו מפורש בה ששאר עבודות פוסלות בה, והמיעוט של 'בה' שבעגלה, בהכרח נדרשנו לדבר אחר. מקשה הגמרא, אם כך, **עֶגְלָה נַמִּי** מדוע אין המום פוסל בה, **תֵּיתֵי** גם היא בגזרה שוה **'עוֹל' 'עוֹל' מִפָּרָה,** ונאמר שכשם שהמום פוסל בפרה, כך יפסול בעגלה. מתרצת הגמרא, אי אפשר ללמוד מגזרה שוה זו לענין מום, **כִּי הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא** בפרה **'בָּהּ',** לומר שאין המום פוסל אלא בה ולא בעגלה. מקשה הגמרא, אם כך, מדוע לענין שאר עבודות בפרה, אמרת שלמדים מגזרה שוה לפסול שאר עבודות, הרי **בְּעֶגְלָה נַמִּי כְּתִיב 'בָּהּ',** ונאמר שאין ללמוד גזרה שוה לענין שאר עבודות, כיון שמיעטה תורה בעגלה לומר שרק בה שאר עבודות פוסלות ולא בפרה.

מתרצת הגמרא, **הַהוּא** – המיעוט 'בה' שממעט שדווקא בעגלה פוסלות שאר עבודות ולא בדבר אחר לא מפרה ממעט אותם, אלא **מִיבְּעֵי לֵיהּ לְמַעוּטֵי קָדָשִׁים דְּלֹא פָּסְלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה,** שלולא מיעוט זה, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא לֵיתֵי** קדשים **בְּקַל וָחוֹמֶר מֵעֶגְלָה** שתפסול בהם עבודה, **וּמָה עֶגְלָה** שקלה היא **שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ, קָדָשִׁים** שחמורים הם **שֶׁמּוּם פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, אֵינוֹ דִּין שֶׁעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן,** ולכך הוצרך הכתוב לומר בעגלה 'בה', לומר שרק בעגלה פוסלת עבודה ולא בקדשים, אבל פרה לא נתמעטה מכאן, ולמדה מגזרה שוה מעגלה שאף שאר עבודות פוסלות בה.

מקשה הגמרא, כיצד אמרת ש'בה' שבעגלה הוצרך למעט שאין עבודה פוסלת בקדשים, כדי שלא נלמד אותם בקל וחומר מעגלה, הרי **אִיבָּא לְמִיפְרַךְ** על הקל וחומר, **מַה לְּעֶגְלָה** שלכך פוסלת בה עבודה, שחמורה היא בכך **שֶׁכֵּן שָׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ,** שהרי אינה קרויה עגלה אלא בת שנתה, אבל קדשים שקלים הם בכך שאין השנים פוסלות בהם, אף עבודה לא תפסול בהם, וכיון שאין כאן קל וחומר, אין צורך למעט אותם מ'בה', ובהכרח בא למעט פרה משאר עבודות שאינם עול, ומדוע אמר רב שאף שאר עבודות פוסלות בפרה. מתרצת הגמרא, **אָטוּ קָדָשִׁים מִי לֵיבָּא דְּפָסְלֵי בָּהוּ שָׁנִים** – וכי לא מצאנו קדשים שפוסלים בהם שנים, וכיון שיש קדשים שפוסלים בהם שנים, כגון פסח וחטאת שנאמר בהם 'בן שנתו', **כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** שנאמר בעגלה 'בה', **לְהָנָךְ קָדָשִׁים דְּפָסְלָה בְּהוּ שָׁנִים** שבהם ניתן ללמוד בקל וחומר מעגלה שתפסול בהם עבודה, הואיל ואין בהם פירכא זו של פסול שנים, ולכך ניתן לומר ש'בה' זה ממעט רק קדשים ולא פרה.

מקשה הגמרא, **וְקָדָשִׁים,** מה **דְּלֹא פָּסְלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה,** וכי **מַהָכָא נַפְקָא** מהמיעוט 'בה', הרי **מֵהָתָם נַפְקָא,** ממה שנאמר בפרשת מומין, **"עִוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'",** ומהמלה 'אלה' מדוייק, שרק **אֵלֶּה** שהם מומין **אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה,** ואין צריך ללמוד זאת מ'בה', ושוב יקשה, שבהכרח נדרוש מ'בה' שאין שאר עבודות פוסלות בפרה, וקשה על דברי רב. מתרצת הגמרא, אף שכבר נאמר 'לא תקריבו אלה', עדיין **אִיצְטְרִיךְ** למעט זאת מ'בה', שאילו נאמר רק 'לא תקריבו אלה', **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא,** שמה שאין עבודה פוסלת בקדשים, **הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת הֶיתֵּר, אֲבָל** עבד בהם **עֲבוֹדַת אִיסּוּר** כגון שעבד בהם בשבת, או שחרש בכלאים של שור וחמור, **אֵימָא לִיתַּסְרוּ** להקרבה, לכך **צְרִיכָא** למעט זאת גם מ'בה'.

מקשה הגמרא, **וְהָא נַמִּי** כשעבד בהם עבודת איסור, הרי **מַהָכָא נַפְקָא,** שנאמר בפרשת מומין פסוק נוסף, **"וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה",** וגם כאן מדוייק מהמלה 'אלה', שרק **אֵלֶּה** שהם מומין **אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבְדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה,** וכיון שנאמרו שני פסוקים, ודאי יש לדרוש את השני לעבודת איסור, ושוב אין צורך ללמוד זאת מ'בה' שבעגלה, ובהכרח נדרוש מ'בה' שאין שאר עבודות פוסלות בפרה, ושוב יקשה על דברי רב. מתרצת הגמרא, אף שנאמרו שני פסוקים בפרשת מומין, עדיין **אִיצְטְרִיךְ** למעט זאת מ'בה', שאילו לא נאמרו אלא פסוקים אלו, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא,** שמה שאין עבודה פוסלת בקדשים, בין עבודת היתר ובין עבודת איסור, **הָנֵי מִילֵּי, הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן כְּשֵׁהֵן חוּלִּין, אֲבָל** אם **עָבַד בָּהֶן כְּשֶׁהֵן קָדָשִׁים, אֵימָא לִיתַּסְרוּ** בכך מהקרבה, לכך **צְרִיכָא** למעט זאת גם מ'בה' שבעגלה, ולענין זה נדרש 'בה', ולא למעט פרה, וכדברי רב שלמדים מעגלה לפסול גם שאר עבודות בפרה.

גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הִנִּיחַ עָלֶיהָ – על פרה אדומה **עוּדָה** – אגודה **שֶׁל שַׁקִּין, פְּסוּלָה** משום מלאכה, וחילוק יש בין פרה לעגלה, שלענין פרה די בעליית המשא עליה כדי לפוסלה, שכן כתוב בה 'אשר לא עלה עליה', **וּבְעֶגְלָה** אינה נפסלת במלאכת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ** את המשא מעט, שכן כתוב בה 'אשר לא משכה'.

המשך בעמוד 284

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים. כְּדִכְתִיב לְעֵיל וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי וְלֹא פֵּרֵשׁ עַל מַה הֵם נִגָּשִׁים: **וְלֹא הָיוּ צְרִיכִים לוֹמַר וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם.** כְּלוֹמַר וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם. וְאַנְפֵּי נַפְשָׁהּ הִיא, שֶׁרוּחַ הַקֹּדֶשׁ בּוֹשֵׁר אֶת יִשְׂרָאֵל ע"י מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לְכַשֵּׁרָם כֵּן וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם. **גמ' עֶגְלָה.** עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ הִיא וְאִם עֲבָרָה שְׁנָתָהּ פְּסוּלָה, דִּכְלָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּתוֹרָה עֵגֶל סְתָם בֶּן שָׁנָה הוּא, דְּיָלִיף מוֹעֵגֶל וְכִבֵּשׂ בְּנֵי שָׁנָה: **פָּרָה אֲדֻמָּה.** אֵין שְׁעוּר לִשְׁנוֹתֶיהָ: **מוּם פּוֹסֵל בָּהּ.** דִּכְתִיב בְּפָרָה אֲדֻמָּה אֵין בָּהּ מוּם (כְּמִקְבָּץ יט): **בָּהּ.** מְעוּט: **אֶלָּא מֵעַתָּה.** דְּכָל הֵיכָא דִּכְתִב בָּהּ מְעוּטָא הוּא וְלֹא גָּמְרִינַן מִנֵּיהּ בְּקַל וְחֹמֶר: **לֹא יְהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת.** בְּפָרָה, דִּהָא עַל בְּלִבַּד כְּתִיב בָּהּ אֶלָּא דְּגָמַר לָהּ בק"ו מֵעֶגְלָה דִּכְתִיב (דְּבָרִים כא) אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ כָּל עֲבוֹדוֹת בְּמַשְׁמַע, וְאִי בָּהּ מְעוּטָא לֹא נִגְמַר מִנֵּיהּ: **אַלְמָה אֲמַר רַב יְהוּדָה הִנִּיחַ.** עַל פָּרָה עוֹדָהּ שֶׁל שִׁקִּין אַגֻּדָּה שֶׁל שִׁקִּין פְּסוּלָה וואע"ג דְּלֹאו עַל הוּא וּבַעֲלִיָּה לְחוּדֵיהּ מִיפַּסְלָא כְּדִכְתִיב בְּפָרָה בְּמְלֹאכֶת עֹל הָאֲמוּרָה בָּהּ אֲשֶׁר לֹא עָלָה, בַּעֲלִיָּה לְחוּדָהּ וְאַפְלוּ שֶׁלֹּא מִשְׁכָּהּ: **וּבְעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ.** שֶׁתִּסְלַטֵל הַמַּשָּׂא מֵעַט, דִּבְעֶגְלָה בְּתִיב אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה, וּלְקַמָּן פָּרִיךְ כֵּיוָן דִּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת בְּפָרָה לֹא כְּתִיבִי וּמִעֶגְלָה יְלִפִּינָן אַמּאי מִיפַּסֵל בַּעֲלִיָּה לְחוּדָהּ דִּשְׁאָר מִשְׁאוֹי שֶׁאִינוֹ עַל מַמָּשׁ, מ"מ שָׁמַע מִנַּהּ דְּגָמַר פָּרָה מֵעֶגְלָה בק"ו בְּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת וואע"ג דִּכְתִיב בָּהּ מְעוּטָא: **שֶׁאנִי פָּרָה דִּילְפִינָן עֹל עֹל.** וְכֵיוָן דִּגְזֵרָה שָׁוָה מְפֻנָּה הִיא הָוָה לֵיהּ כְּמַאן דִּכְתִיב בְּגוּפֵהּ, וּמְעוּטָא דְּבָהּ דָּרֵשׁ לֵיהּ לִדְרָשָׁא אַחֲרִינָא בִּדְלִקְמָן: **עֶגְלָה נַמִּי תֵּיתֵי עֹל עֹל מִפָּרָה.** לְמוּם: **לְמִעוּטֵי קָדָשִׁים דִּלֹּא פְּסֹלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה.** מֵהַקְרָבָה, אֲבָל פָּרָה לֹא

תוספות

**וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים: "וְכִפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה' וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל". לֹא הָיוּ צְרִיכִין לוֹמַר "וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם" אֶלָּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׁרְתָּן: אֵימָתַי שֶׁתַּעֲשׂוּ כָּכָה הַדָּם מִתְכַּפֵּר לָהֶם: גמ' וְיֵהָא מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה, מִקַּל וָחוֹמֶר? וּמַה פָּרָה שֶׁאֵין הַשְּׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ, מוּם פּוֹסֵל בָּהּ. עֶגְלָה שֶׁשְּׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מוּם פּוֹסֵל בָּהּ? שֶׁאנִי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם" בָּהּ מוּם פּוֹסֵל, וְאֵין מוּם פּוֹסֵל בְּעֶגְלָה. אֶלָּא מֵעַתָּה, לֹא יְהוּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ? אַלְמָה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הִנִּיחַ עָלֶיהָ עוֹדָהּ שֶׁל שִׁקִּין פְּסוּלָה, וּבְעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ? שֶׁאנִי פָּרָה, דִּילְפִינָן "עֹל" "עֹל" מֵעֶגְלָה. עֶגְלָה נַמִּי, תֵּיתֵי "עֹל" "עֹל" מִפָּרָה? הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא "בָּהּ". בְּעֶגְלָה נַמִּי כְּתִיב "בָּהּ"? הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ: לְמִעוּטֵי קָדָשִׁים דְּלֹא פְּסֹלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא, לֵיתֵי בְּקַל וָחוֹמֶר מֵעֶגְלָה וּמָה עֶגְלָה, שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ. קָדָשִׁים שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶן, אֵינוֹ דִּין שֶׁעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן? אֵיכָא לְמִיפְרַךְ מַה לְּעֶגְלָה, שֶׁכֵּן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ. אַטּוּ קָדָשִׁים, מִי לֵיכָא דְּפָסְלֵי בְּהוּ שְׁנַיִם? כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא, לְהָנָךְ קָדָשִׁים דְּפָסְלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה דִּלֹּא פְּסֹלָה בְּהוּ עֲבוֹדָה מֵהָכָא נָפְקָא? "עִוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָּרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'" אֵלֶּה אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבַדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה! אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת הֶיתֵּר, אֲבָל עֲבוֹדַת אִיסּוּר אִימָא לִיתַּסְרוּ, צְרִיכָא. וְהָא נַמִּי, מֵהָכָא נָפְקָא "וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה" אֵלֶּה, אִי אַתָּה מַקְרִיב, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב קָדָשִׁים שֶׁנַּעֲבַדָה בָּהֶן עֲבוֹדָה. אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּעָבַד בָּהֶן כְּשֵׁהֵן חוּלִּין, אֲבָל עָבַד בָּהֶן כְּשֵׁהֵן קָדָשִׁים אִימָא לִיתַּסְרוּ, צְרִיכָא. גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הִנִּיחַ עָלֶיהָ עוֹדָהּ שֶׁל שִׁקִּין פְּסוּלָה, וּבְעֶגְלָה עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ. מֵיתִיבֵי "עֹל" אֵין לִי אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? אָמְרַתְּ: קַל וָחוֹמֶר, וּמָה עֶגְלָה שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ. פָּרָה שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ, אֵינוֹ דִּין שֶׁשְּׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלִין בָּהּ? וְאִם נַפְשֵׁךְ לוֹמַר: "עֹל" מַה לְּחַלֵּן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אַף כָּאן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת? מַאי "אִם נַפְשֵׁךְ לוֹמַר"? וְכִי תֵּימָא: אֵיכָא לְמִיפְרַךְ, מַה לְּעֶגְלָה שֶׁכֵּן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אִי נַמִּי קָדָשִׁים יוֹכִיחוּ, שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶן וְאֵין עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, נֶאֱמַר כָּאן "עֹל" וְנֶאֱמַר לְחַלֵּן "עֹל", מַה לְּחַלֵּן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אַף כָּאן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת. וּמִמְּקוֹם שֶׁבָּאתָה, מַה לְּחַלֵּן עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ, אַף כָּאן עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ. תַּנָּאֵי הִיא, דְּאִיכָּא דְּמַיְּתֵי לָהּ מֵעֶגְלָה, אִיכָּא דְּמַיְּתֵי לָהּ מִגּוּפָהּ דְּפָרָה, דְּתַנְיָא: "עֹל", אֵין לִי אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עֹל"? עוֹל פּוֹסֵל בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אֵין פּוֹסְלוֹת אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. וְאִימָא "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ" כְּלָל, "עֹל" פְּרָט, כְּלָל וּפְרָט, אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶׁבַּפְּרָט, עוֹל אִין, מִידֵּי אַחֲרִינָא לָא?! "אֲשֶׁר" רִבּוּיָא הוּא. וְתַנְיָא נַמִּי גַּבֵּי עֶגְלָה כִּי הַאי גַּוְונָא: "עֹל", אֵין לִי אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עֹל"? עוֹל פּוֹסֵל בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אֵין פּוֹסְלוֹת אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. וְאִימָא "אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ" כְּלָל, "עֹל" פְּרָט, כְּלָל וּפְרָט, אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט: עוֹל אִין, מִידֵּי אַחֲרִינָא לָא?! "אֲשֶׁר" רִבּוּיָא הוּא. אָמַר ר' אַבָּהוּ: בְּעֵי מִינֵּיהּ מֵר' יוֹחָנָן: מְשִׁיכַת עוֹל בְּכַמָּה? אָמַר לֵי: כְּמִלֹּא עוֹל. אִיבַּעְיָא לְהוּ, לְאָרְחוֹ? אוֹ לְרָחְבּוֹ? אָמַר לְהוּ הַהוּא מַרְבָּנָן וְר' יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ: לְדִידִי מִפַּרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ ר' יוֹחָנָן מְשִׁיכַת עוֹל לְרָחְבּוֹ טֶפַח. וְלֵימָא טֶפַח? הָא קָא מַשְׁמַע לָן, שִׁיעוּרָא דְעוֹל טֶפַח הֲוֵי. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? לְמִקָּח וּמִמְכָּר. אָמַר ר' יוֹחָנָן בֶּן שָׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה: הָבִיא עֶגְלָה בְּנַחַל? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבֹא דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה פֵּירוֹת, וְיֵעָרֵף בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּירוֹת, וִיכַפֵּר עַל מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ לַעֲשׂוֹת פֵּירוֹת. מַאי פֵּירוֹת? אִילֵימָא פִּרְיָה וּרְבִיָּה, אֶלָּא מֵעַתָּה זָקֵן וְסָרִים, הָכִי נַמִּי דְּלָא עָרְפִינַן? אֶלָּא מִצְוֹת: וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל אֵיתָן. "אֵיתָן" כְּמַשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה: תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא קָשֶׁה? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵיתָן"

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

1 אֵיתָן מוֹשָׁכָךְ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ. אַלְמָא אֵיתָן הוּא סֶלַע: מוֹסְדֵי אָרֶץ. הֵם הָרִים, וְכָל הַר שֶׁל
2 אֲבָנִים הוּא: שֶׁהוּא יָשָׁן. וְלֹא שֶׁהוּבְּקָא קַרְקָעִיתוֹ מְחֻדָּשׁ מִקַּרְקַע אַחֲרִיתִי: גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא.
3 הֵינוּ יָשָׁן: מַחֲטַאת עוֹף. דִּכְתִיב בָּהּ מִמּוּל עָרְפּוֹ (וַיִּקְרָא ה) : כְּלֵי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי. דְּהָא כְּתִיב
4 וְלֹא יִזְרַע מִשְׁמַע לְהִבָּקַע, מִדְּלֹא כְּתִיב וְאֲשֶׁר לֹא יִזָּרֵע דִּלְהֵוֵי מִשְׁמַע לִשְׁעָבֵר: מִי כְּתִיב וְלֹא
5 יֶעֱבַד. אִי הָוָה כְּתִיב אָל נַחַל אֵיתָן וְלֹא יֶעֱבַד בּוֹ
6 הָוָה מִשְׁמַע לְהִבָּקַע, אֲבָל הַשְׁתָּא דִּכְתִיב [וַאֲשֶׁר]
7 לֹא יֶעֱבַד מִשְׁמַע לִשְׁעָבֵר, דַּאֲשֶׁר לָאו לְשׁוֹן
8 צִוָּאָה הוּא: אֲשֶׁר לִשְׁעָבֵר מִשְׁמַע. אע"ג דְּלֹא
9 יֶעֱבַד לְהִבָּקַע מִשְׁמַע, הָנֵי מִלֵּי בְּלָאו אֲשֶׁר, אֲבָל
10 הַשְׁתָּא דִּכְתִיב אֲשֶׁר עַל בְּרֶחֶךְ מוּכָח עֲלָהּ
11 דִּלְשֶׁעְבַּר הוּא: רְבוּיָא הוּא. לֹא בָּא אֶלָּא לְרַבּוֹת
12 כָּל עֲבוֹדוֹת כְּדִלְקָמָן דְּלֹא תִּדְרֹשִׁיהָ בִּכְלָל וּפְרָט:
13 כּוּפִין לִלְוָיָה. כּוֹפִין אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִלְוּוֹת
14 אֶת חֲבֵרוֹ לַדֶּרֶךְ שֶׁיְּלַוֶּהוּ: וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוֹז. סִיפּוּרָהּ
15 דִּקְרָא, הִיא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וּמִנַּיְהוּ לְיוֹם דְּלֹא
16 נִתְבַּלְבְּלָה וְלֹא חָרְבָה, כְּדַאֲמְרִינָן כָּל מָקוֹם

"אֵיתָן מוֹשָׁכָךְ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ" וְאוֹמֵר: "שִׁמְעוּ הָרִים
1 אֶת רִיב ה' וְהָאֲתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ". אֲחֵרִים אוֹמְרִים: מְנַיִן
2 לְ"אֵיתָן" שֶׁהוּא יָשָׁן? שֶׁנֶּאֱמַר: "גּוֹי אֵיתָן הוּא, גּוֹי
3 מֵעוֹלָם הוּא": וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִין מֵאֲחוֹרֶיהָ: מַאי
4 מַעֲמָא? גְּמַר עֲרִיפָה עֲרִיפָה מֵחַטַּאת הָעוֹף: וּמִקּוֹמָהּ
5 אָסוּר מִלְּזָרוֹעַ וּמִלֵּיעָבֵד: תְּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ
6 וְלֹא יִזָּרֵעַ" לְשֶׁעָבַר, דִּבְרֵי ר' יאשִׁיָּה. ר' יוֹנָתָן אוֹמֵר:
7 לְהִבָּא. רָבָא אָמַר: לְהַבָּא, דִּכּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי,
8 דִּכְתִיב: "וְלֹא יִזָּרֵעַ". כִּי פְּלִיגִי, לְשֶׁעָבַר. ר' יאשִׁיָּה סָבַר:
9 מִי כְּתִיב "וְלֹא יְעוּבַּד"? וְר' יוֹנָתָן: מִי כְּתִיב "אֲשֶׁר לֹא
10

17 שֶׁנֶּאֱמַר עַד הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים הוּא: שֶׁלֹּא דִּבֵּר בְּפִיו. דְּלֹא כְּתִיב אֶלָּא
18 וַיִּרְאֵם בְּאֶצְבְּעוֹ אוֹ בְּעִקְּמִימוּת שִׁפְתַּיִם כְּדִלְקָמָן: וּלְזָרְעוֹ. כְּדַאֲמְרִינָן שֶׁאֵין מַלְאָךְ הַמָּוֶת
19 שׁוֹלֵט בָּהֶם: שֶׁלְּזָרְעוֹ פַּרְעֹה. כְּדִכְתִיב וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ: אֵינוֹ נוֹזֵק. אוֹתוֹ
20 הַיּוֹצֵא לְדֶרֶךְ: עַד עִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר. שֶׁהוּא יוֹצֵא מִבֵּית הַחִיצּוֹן שֶׁבְּתוֹךְ שִׁבְעִים
21 אַמָּה וְשֶׁיְּרִים לְבַתֵּי הָעִיר: בֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל.
22 מָקוֹם הוּא וּבוֹ דְּקָלִים הַרְבֵּה כְּמוֹ צִינִי הַר הַבַּרְזֶל
23 (סְפָר דַּף כט:): לֹא נִתְיַשֵּׁב. וְהֵינוּ לֹא יֵשֵׁב אָדָם שָׁם,
24 לֹא גָּזַר אָדָם הָרִאשׁוֹן יִשּׁוּב שָׁם, וְהֵינוּ דְּאָמְרֵי
25 אִינְשֵׁי אִיתְנְהוּ מִשְּׁנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁגָּזַר עָלָיו
26 אָדָם הָרִאשׁוֹן יִשּׁוּב דְּקָלִים וְלֹא יִשּׁוּב אַחֵר:
27 שֶׁהִקְרַחְתָּ עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם. שֶׁבְּשֶׁהָיוּ הַמַּיִם
28 הָרָעִים הָיִתָה פַּרְנָסָתֵנוּ לְהָבִיא מַיִם וְלִמְכּוֹר:
29 מִקְּטַנֵּי אֻמָּנָה. שֶׁהָיוּ דּוֹגְּמִים שֶׁפִּסְקָה פַּרְנָסָתָם
30 בְּשַׁבִּיל שֶׁנִּתְרַפְּאוּ הַמַּיִם: וְדִילְמָא. קְטַנִּים מִמֶּנּוּ הָווּ
31 וְעַל שֵׁם מְקוֹמָם נִקְרְאוּ גְּעָרִים שֶׁהָיוּ מִן נְעוּרָיו:
32 הָכָא מְפָרֵשׁ מְקוֹמָן. יְרִיחוֹ:

ליהוו

11 נֶעֱבַד"? וְר' יאשִׁיָּה: "אֲשֶׁר" לְשֶׁעָבַר מַשְׁמַע, וְר' יוֹנָתָן: "אֲשֶׁר" רְבוּיָא הוּא: וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים. תְּנוּ רַבָּנַן:
12 "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ" אֵין לִי אֶלָּא זְרִיעָה, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, מַה
13 תַּלְמוּד לוֹמַר "וְלֹא יִזָּרֵעַ"? לוֹמַר לְךָ: מַה זְרִיעָה מְיוּחֶדֶת שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, אַף כָּל שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע. יָצָא סְרִיקַת פִּשְׁתָּן
14 וְנִיקּוּר אֲבָנִים, שֶׁאֵינָן בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע. וְאֵימָא "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ" כְּלָל, "וְלֹא יִזָּרֵעַ" פְּרָט, כְּלָל וּפְרָט אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט;
15 זְרִיעָה אֵין מִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא! "אֲשֶׁר" רְבוּיָא הוּא: זְקֵנֵי הָעִיר רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן כו' כו'. תְּנוּ רַבָּנַן, "וְכֹל זְקֵנֵי הָעִיר הַהִיא הַקְּרֹבִים אֶל הֶחָלָל
16 יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנַּחַל" שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "הָעֲרוּפָה", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "הָעֲרוּפָה"? עַל מְקוֹם עֲרִיפָתָהּ שֶׁל
17 עֶגְלָה. "וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁבֵּית דִּין שׁוֹפְכִין דָּמִים? אֶלָּא, לֹא בָּא לְיָדֵינוּ
18 וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה. תַּנְיָא, הָיָה ר' מֵאִיר אוֹמֵר: כּוֹפִין לִלְוָיָה, שֶׁשְּׂכַר הַלְוָיָה אֵין לָהּ שִׁיעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר:
19 "וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וַעֲשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד", וּכְתִיב: "וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר". וּמַה
20 חֶסֶד עָשׂוּ עִמּוֹ? שֶׁכָּל אוֹתָהּ הָעִיר הָרְגוּ לְפִי חֶרֶב, וְאוֹתוֹ הָאִישׁ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלְּחוּ. "וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיָּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז
21 הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" תַּנְיָא: הִיא לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת, הִיא לוּז שֶׁבָּא סַנְחֵרִיב וְלֹא בִּלְבְּלָהּ, נְבוּכַדְנֶצַּר וְלֹא הֶחֱרִיבָהּ, וְאַף מַלְאַךְ
22 הַמָּוֶת אֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲבוֹר בָּהּ. אֶלָּא זְקֵנִים שֶׁבָּהּ, בִּזְמַן שֶׁדַּעְתָּן קָצָה עֲלֵיהֶן, יוֹצְאִין חוּץ לְחוֹמָה וְהֵן מֵתִים. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר:
23 וּמַה כְּנַעֲנִי זֶה שֶׁלֹּא דִּיבֵּר בְּפִיו וְלֹא הָלַךְ בְּרַגְלָיו, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. מִי שֶׁעָשָׂה לְוָיָה בְּרַגְלָיו, עַל אַחַת כַּמָּה
24 וְכַמָּה. בַּמָּה הֵרָאָה לָהֶם? חִזְקִיָּה אָמַר: בְּפִיו עִקֵּם לָהֶם, ר' יוֹחָנָן אָמַר: בְּאֶצְבָּעוֹ הֵרָאָה לָהֶם. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: בִּשְׁבִיל שֶׁכְּנַעֲנִי
25 זֶה הֵרָאָה בְּאֶצְבָּעוֹ, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ לְוָיָה, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,
26 שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ". וְאָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בִּשְׁבִיל אַרְבָּעָה פְּסִיעוֹת שֶׁלִּוָּה פַּרְעֹה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר:
27 "וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים" וְגוֹ' נִשְׁתַּעְבֵּד בְּבָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". אָמַר רַב יְהוּדָה
28 אָמַר רַב: כָּל הַמְלַוֶּה אֶת חֲבֵירוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, אֵינוֹ נִיזּוֹק. רְבִינָא אַלְוֵיהּ לְרָבָא בַּר יִצְחָק אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, מִטָּא לִידֵיהּ הַיְינָקָא
29 וְאִיתְצִיל. תָּנוּ רַבָּנַן: הָרַב לְתַלְמִיד, עַד עִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר. חָבֵר לְחָבֵר, עַד תְּחוּם שַׁבָּת. תַּלְמִיד לְרַב, אֵין לוֹ שִׁיעוּר. וְכַמָּה? אָמַר רַב
30 שֵׁשֶׁת: עַד פַּרְסָה, וְלֹא אָמְרָן אֶלָּא רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מוּבְהָק, אֲבָל רַבּוֹ מוּבְהָק שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת. רַב כָּהֲנָא אַלְוֵיהּ לְרַב שִׁמִּי בַּר אַשִׁי מַפּוּם
31 נַהֲרָא עַד בֵּי צִינְיָתָא דְּבָבֶל. כִּי מָטוּ הָתָם, אָמַר לֵיהּ: וַדַּאי דְּאָמְרִיתוּ, הָנֵי צִינְיָתָא דְּבָבֶל מִשְּׁנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן אִיתְנְהוּ. אָמַר לֵיהּ: אַדְכַּרְתָּן
32 מִלְּתָא דְּאָמַר ר' יוֹסֵי בַּר' חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב "בְּאֶרֶץ לֹא עֹבֶר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם" וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר, הֵיכָן יָשַׁב? אֶלָּא,
33 אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב נִתְיַשְּׁבָה, אֶרֶץ שֶׁלֹּא גָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא נִתְיַשְּׁבָה. רַב מָרְדְּכַי אַלְוֵיהּ לְרַב אַשִׁי מַהֲגַרוֹנְיָא
34 וְעַד בֵּי כִּיפֵי, וְאָמְרִי לָהּ עַד בֵּי דּוּרָא. אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' מֵאִיר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה וּמִתְלַוֶּה כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁאֵילְמָלֵי לִיוּוּהוּ
35 אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ לְאֱלִישָׁע, לֹא גֵּרְדָה דּוּבִּים לַתִּינוֹקוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ
36 בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ" אָמְרוּ לוֹ: עֲלֵה, שֶׁהִקְרַחְתָּ עָלֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם. מַאי "נְעָרִים קְטַנִּים"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר שֶׁמְּנוּעָרִים
37 מִן הַמִּצְוֹת, "קְטַנִּים" שֶׁהָיוּ מִקְּטַנֵּי אֻמָּנָה. תָּנָא: נְעָרִים הָיוּ, וּבִזְבּוּז עַצְמָן כִּקְטַנִּים. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: וּדִלְמָא עַל שֵׁם מְקוֹמָן? מִי לֹא
38 כְּתִיב "וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה" וְקָשְׁיָא לָן "נַעֲרָה" ו"קְטַנָּה"? וְאָמַר ר' פְּדָת: קְטַנָּה מִן נְעוּרָן. הָתָם, לֹא
39 מְפָרֵשׁ מְקוֹמָהּ. הָכָא, מְפוֹרָשׁ מְקוֹמָן. "וַיֵּפֶן אַחֲרָיו וַיַּרְא אֶת הַנְּעָרִים וַיְקַלְלֵם בְּשֵׁם ה'" מָה רָאָה? אָמַר רַב: רָאָה מַמָּשׁ, כְּדַתְנִיָּא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן
40 גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם, אוֹ מִיתָה אוֹ עוֹנִי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: רָאָה שֶׁכּוּלָּן נִתְעַבְּרָה בָּהֶן אִמָּן בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים. וְר'
41 יִצְחָק נַפְחָא אָמַר: בְּלוֹרִית רָאָה לָהֶן, כְּגוֹיִם. וְר' יוֹחָנָן אָמַר: רָאָה שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה. וְדִלְמָא בְּזַרְעַיְיהוּ נִיהֲוָה הָווּ,
42 אָמַר ר' אֶלְעָזָר: לֹא בָּם וְלֹא בְּזַרְעָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת: "וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים"

רב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ – מקום מושבך קשה, משום וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ", הרי שאיתן הוא סלע, וְאוֹמֵר, "שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' וְהָאֵתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ" הרי שההרים קרויים איתנים, והר הוא של אבנים. אֲחֵרִים אוֹמְרִים, מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא מקום יָשָׁן – דהיינו שמקום עריפת העגלה צריך להיות מקום שלא הביאו קרקע ממקום אחר לכאן, שֶׁנֶּאֱמַר בנבואת ירמיהו על בבל, "גּוֹי אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא", הרי ש'איתן' פירושו ישן.

שנינו במשנה, וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִין מֵאַחוֹרֶיהָ. אומרת הגמרא, מַאי טַעְמָא עורפים אותה במקום זה, משום שנֶּאֱמַר בגזרה שוה 'עֲרִיפָה' 'עֲרִיפָה' מֵחַטַּאת הָעוֹף שנאמר בה 'ממול ערפו', שפירושו, המקום שתחת העורף שאחורי הפנים.

שנינו במשנה, וּמְקוֹמָהּ אָסוּר מִלִּזְרוֹעַ וּמִלֵּעָבֵד. תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר על מקום העריפה, שהוא נחל "אֲשֶׁר לֹא יַעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ", לשון זה משמע לְשֶׁעָבַר – שבעבר לא נעבד ולא נזרע בו, לומר שאם נזרע או נעבד בו בעבר נפסל מלערוף בו, דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, לשון זה משמע לְהַבָּא – שאסור לעבוד ולזרוע במקום העריפה מכאן ולהבא.

מבאר רבא את מחלוקתם, רָבָא אָמַר, לְהַבָּא – שאסור לעבוד ולזרוע במקום העריפה מכאן ולהבא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא הן רבי יאשיה והן רבי יונתן לֹא פְּלִיגִי, דִּכְתִיב 'וְלֹא יִזָּרֵעַ' שמשמעותו להבא, כִּי פְּלִיגֵי – במה נחלקו, האם יש בפסוק משמעות גם לְשֶׁעָבַר, ובכך נחלקו, רַבִּי יֹאשִׁיָּה סָבַר, שנכלל בפסוק גם תנאי שבעבר לא נעבד ולא נזרע בו, שהרי כתוב באותו פסוק, 'אשר לא יעבד בו', וּמִי כְּתִיב 'וְלֹא יְעוּבַּד' בלבד, שמשמעו לשון צוואה לעתיד, הרי 'אשר לא יעבד' נאמר, וכשנוספת המלה 'אשר', אין זה לשון צוואה, אלא עובדה שכך היה. וְרַבִּי יוֹנָתָן סבר שאין נכלל בכך תנאי לשעבר, כי מִי כְּתִיב 'אֲשֶׁר לֹא נֶעֱבַד' שהוא לשון עבר, 'אשר לא יעבד' נאמר, ו'יעבד' הוא לשון עתיד. וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה משיב על כך, שאמנם ללא המלה 'אשר', 'לא יעבד' הוא לשון עתיד, אולם כשנוסף על כך 'אֲשֶׁר', לשון זה לְשֶׁעָבַר מַשְׁמַע. וְרַבִּי יוֹנָתָן סבר שהתוספת של 'אֲשֶׁר' לא משום לשון עבר נאמר, אלא רִבּוּיָא הוּא לרבות את כל העבודות לאיסור, וכדלהלן.

שנינו במשנה, וּמוּתָּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים. תָּנוּ רַבָּנַן, "אֲשֶׁר לֹא יַעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ", כיון שנאמר 'ולא יזרע', אֵין לִי לאסור בו אֶלָּא זְרִיעָה, שֶׁאֶר עֲבוֹדוֹת מִנַּיִן שאסורות, תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר לֹא יַעָבֵד בּוֹ", שמשמע כל העבודות מִכָּל מָקוֹם, אִם כֵּן כיון שנאסרו כל העבודות, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְלֹא יִזָּרֵעַ', לוֹמַר לָךְ, שלא נאסרו אלא העבודות הדומות לזריעה, מַה זְּרִיעָה מְיוּחֶדֶת בכך שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, אַף כָּל עבודה שֶׁהִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע אסורה, יָצָא סְרִיקַת פִּשְׁתָּן וְנִיקּוּר אֲבָנִים שֶׁאֵינָן בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע שמותרות. מקשה הגמרא, מדוע כל העבודות אסורות, וְאֵימָא "אֲשֶׁר לֹא יַעָבֵד בּוֹ" הרי הוא כְּלָל, 'וְלֹא יִזָּרֵעַ' הרי הוא פְּרָט, והמדה היא שבמקום שיש כְּלָל וּפְרָט, אֵין בְּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבְּפְרָט, ואם כך זְרִיעָה אֵין – תהיה אסורה, מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא יהיה אסור. מתרצת הגמרא, 'אֲשֶׁר' שנאמר כאן רִבּוּיָא הוּא לרבות כל העבודות.

שנינו במשנה, וְזִקְנֵי הָעִיר הַהִיא הַקְּרוֹבִים אֶל הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר – שלא היה צריך לומר 'הָעֲרוּפָה', וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'הָעֲרוּפָה', שצריכים לרחוץ את ידיהם עַל מְקוֹם עֲרִיפָתָהּ שֶׁל עֶגְלָה. הברייתא ממשיכה לבאר את המשך הפסוק, "וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", וְכִי עַל לִבֵּנוּ עָלְתָה שֶׁבֵּית דִּין שׁוֹפְכִין דָּמִים, אֶלָּא כך פירושו, לֹא בָא הרוג זה לְיָדֵינוּ וּפִטַּרְנוּהוּ לדרכו בְּלֹא מְזוֹנוֹת, שאם שלחנו אותו ללא מזון, יש לחוש שעל ידי כך הוצרך לגזול מן הבריות ומתוך כך נהרג, וזהו 'ידינו לא שפכו', וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ ללכת לדרכו יחידי בְּלֹא לְוָיָה וזהו 'ועינינו לא ראו'.

תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בית דין כּוֹפִין לִלְוָיָה – את מי שאינו רוצה ללוות האורח, לפִי שֶׁשָּׂכַר הַלְוָיָה אֵין לָהּ שִׁיעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר בענין כיבוש העיר לוז על ידי בני יוסף, "וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד" וכתיב, "וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר", וּמַה חֶסֶד עָשׂוּ עִמּוֹ, מה שנאמר שם שֶׁכָּל אוֹתָהּ הָעִיר הָרְגוּ לְפִי חֶרֶב, וְאוֹתוֹ הָאִישׁ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ.

עוד נאמר שם, "וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הִיא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה", תַּנְיָא, אותה עיר לוז שבנה אותו איש, הִיא העיר לוּז שֶׁצּוֹבְעִין בָּהּ תְּכֵלֶת, וממה שנאמר 'היא שמה עד היום הזה' למדנו, הִיא לוּז שֶׁבָּא סַנְחֵרִיב וְלֹא בִּלְבְּלָהּ, אף שבלבל את כל האומות, בא נְבוּכַדְנֶצַּר שהחריב את ארץ ישראל וְלֹא הֶחֱרִיבָהּ, וְאַף מַלְאַךְ הַמָּוֶת אֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲבוֹר בָּהּ, אֶלָּא זְקֵנִים שֶׁבָּהּ, בִּזְמַן שֶׁדַּעְתָּן קָצָה עֲלֵיהֶן, יוֹצְאִין חוּץ לַחוֹמָה וְהֵן מֵתִים. ומעתה, וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה כְּנַעֲנִי זֶה שהראה להם את מבוא העיר, שֶׁלֹּא דִּבֵּר בְּפִיו לשם כך, וְלֹא הָלַךְ בְּרַגְלָיו שהרי לא נאמר אלא 'ויראם', בשכר זאת גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, שאין מלאך המות שולט בהם, כדלעיל, מִי שֶׁעוֹשֶׂה לְוָיָה בְּרַגְלָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שאין שיעור לשכרו. אומרת הגמרא, כַּמָּה הָרְאָה לָהֶם אותו כנעני את מבוא העיר, חִזְקִיָּה אָמַר, בְּפִיו עָקַם לָהֶם לצד אותו מקום. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּאֶצְבָּעוֹ הָרְאָה לָהֶם את המקום. תַּנְיָא כִּוְוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, בִּשְׂכַל שֶׁכְּנַעֲנִי זֶה הָרְאָה בְּאֶצְבָּעוֹ, גָּרַם הַצָּלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַמְּהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ לְוָיָה, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר על התורה שהיא לויה, "כִּי לְוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ".

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בִּשְׂכַל אַרְבָּעָה פְּסִיעוֹת שֶׁלָּוָה פַּרְעֹה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו" וגו', שנאמר שם 'וישלחו אותו' שזו היא לויה, נִשְׁתַּעְבֵּד בְּבָנָיו של אברהם עד אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה".

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַמְּלַוֶּה אֶת חֲבֵירוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, אותו חבר אֵינוֹ נִיוּוֹק בדרכו. ומספרת הגמרא שכך אירע, רָבִינָא אֲלַוֵּיהּ לְרָבָא בַּר יִצְחָק אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעִיר, מְטָא לִידֵיהּ הֵיזִיקָא, וְאִיתְּצִיל – הגיע בדרך היזק לרבא בר יצחק, וניצול ממנו. תָּנוּ רַבָּנַן, הָרַב לַתַּלְמִיד חייב ללוותו עַד עֵיבוּרָהּ שֶׁל עִיר – עד הבית החיצון של העיר שעומד בתוך שבעים אמה וארבעה טפחים לבתי העיר, חָכָם לְחָכָם חייב ללוותו עַד סוף תְּחוּם שַׁבָּת שהם אלפיים אמה מחוץ לעיר, תַּלְמִיד לְרַב אֵין לוֹ שִׁיעוּר. אומרת הגמרא, וְכַמָּה חייב התלמיד ללוות את רבו, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, עַד פַּרְסָה, וְלֹא אַמְרַן שדי בפרסה אחת אֶלָּא רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מוּבְהָק, אֲבָל רַבּוֹ מוּבְהָק צריך ללוותו עד שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת.

מספרת הגמרא, רַב כַּהֲנָא אֲלַוֵּיהּ לְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי רבו, מִפּוּם

המשך בעמוד 23

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רַב וּשְׁמוּאֵל נחלקו במעשה זה כיצד נעשה, **חַד אָמַר,** שנעשה בו רק **גַּם** אחד, **וְחַד אָמַר** שנעשה בו **גַּם בְּתוֹךְ גַּם.** ומבארת הגמרא, **מַאן דְּאָמַר גַּם** אחד סבר, **יַעַר הָיָה** שם מכבר, **דּוּבִּים לֹא הָווּ** בו, ונעשה נס ובאו דובים. **מַאן דְּאָמַר** שנעשה **גַּם בְּתוֹךְ גַּם** סבר, **לֹא יַעַר הָיָה** שם **וְלֹא דּוּבִּים הָווּ,** ונעשה נס ונהיה שם יער, ועוד נס, שהיו בו דובים. שואלת הגמרא, אם לא היה שם יער, לשם מה היה צריך לנס זה, **וְלֵיהֲוֵי** רק **דּוּבִּים וְלֹא לֵיהֲוֵי יַעַר.** משיבה הגמרא, משום **דִּבְעֵיתֵי** – יראים הדובים ואינם מזיקים כשאין להם יער להסתתר בו, ולכך הוצרכו שני נסים.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בִּשְׁכִיל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב כשבא בלעם לקלל את ישראל, ולא עלתה בידו לקללם, עלה בידו זאת שתחול עליהם קללת אלישע, ועל ידי כך **הוּבְקְעוּ מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים** כמספר קרבנותיו. מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי זה היה שברו, **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וַאֲף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, שֶׁבִּשְׁכַר אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב** למרות שלא היתה כוונתו למצוה, אלא לקבל רשות לקלל את ישראל, **זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת** המואביה, **שֶׁיָּצְאָ מִמֶּנָּהּ שְׁלֹמֹה, שֶׁכָּתוּב בֵּיהּ "אֶלֶף עוֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה", וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן חוֹנִי,** שאכן כך הוא, כי **רוּת בִּתּוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה,** הרי ששכר אחר היה לו על קרבנותיו. מתרצת הגמרא, למרות ששברו היה שיצאה ממנה רות, בכך לא הגיע לשברו, שהרי **תַּאֲוָתוֹ מִיהָא** על ידי קרבנות אלו **לִקְלְלָה חֲיֵי** – שיוכל לקלל את ישראל, ועלתה זאת בידו בתינוקות אלו.

הגמרא חוזרת לענין אלישע, שבא לירחיו כדי לרפא את המים שבה. נאמר שם, **"וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רוֹאֶה** והמים רעים והארץ משכלת" **וְגוֹ',** ותמהה הגמרא, **וְכִי מֵאַחַר דְּמַיִם רָעִים וְאֶרֶץ מְשַׁכֶּלֶת, אֶלָּא מַה טּוֹבָתָהּ. אָמַר רַבִּי חָנִין,** אפילו מקום רע, בעיני יושבי המקום טוב הוא, כי **חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו.**

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה מִינֵי חִינּוֹת הֵן שבהם גם דבר גרוע נראה לו טוב, **חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו, חֵן אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ, חֵן מִקָּח עַל מִקָּחוֹ** [ולוקחו].

תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה חֲלָאִין חָלָה אֱלִישָׁע, אֶחָד בעוון **שֶׁגֵּרָה דּוּבִּים בְּתִינוֹקוֹת, וְאֶחָד** בעבור **שֶׁדָּחָפוּ לְגֵחֲזִי** וגרשו ממנו **בִּשְׁתֵּי יָדַיִם,** כפי שיתבאר בהמשך, **וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ",** הרי שלשה חלאים אמורים, 'חלה', 'את חליו', ו'אשר ימות בו'.

תָּנוּ רַבָּנָן, לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמֹאל של אדם **דּוֹחָה** את החוטא **וְיָמִין מְקָרֶבֶת** אותו, **לֹא כֶּאֱלִישָׁע שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וְלֹא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שֶׁדְּחָפוֹ לְאֶחָד מִתַּלְמִידָיו בִּשְׁתֵּי יָדָיו.**

מבארת הגמרא, **אֱלִישָׁע מַאי הִיא, דִּכְתִיב** בשעה שריפא אלישע את נעמן שר צבא ארם מצרעתו, וסירב לקבל ממנו כל מתן, הלך אחריו גחזי משרתו ובקש ממנו כבר כסף ושתי חליפות, **"וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם"** ונתן לגחזי שתי כברות כסף, ושתי חליפות בגדים, **וּכְתִיב** כששב אל אלישע, הוכיחו אלישע **"וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הָעֵת לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת"** הרי שמונה דברים הוזכרו כאן, ותמהה הגמרא, **וּמִי שָׁקִיל כּוּלֵּי הַאי** – וכי כל כך הוא לקח, הלא **כֶּסֶף וּבְגָדִים** בלבד **הוּא דְּשָׁקִיל** ככתוב שם. **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שבא נעמן לפני אלישע **הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק** עם תלמידיו ועם גחזי **בִּשְׁמֹנֶה שְׁרָצִים** שהם אב הטומאה, וכשלקח גחזי כסף ובגדים, שיש בהם כדי לקנות כל דברים הללו, **אָמַר לוֹ** אלישע, **רָשָׁע, הַגִּיעַ עֵת לִיטּוֹל שָׂכָר** תורתך שעסקת בסוגיית **שְׁמֹנֶה שְׁרָצִים** וכנגד זה קבלת כשיעור שמונה דברים בעולם הזה, ותידחה לעולם הבא, ונוסף על כך, **"וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם".** נאמר בספר מלכים, **"וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצוֹרָעִים"** וישבו בפתח שער שומרון, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** ארבעה מצורעים אלו **זֶה גֵּחֲזִי וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו** שנענש בצרעת הוא וזרעו.

עוד מביאה הגמרא מה שנאמר מיד אחר מעשה גחזי **'וַיֵּלֶךְ אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק',** שואלת הגמרא, **לָמָּה הָלַךְ** אלישע לדמשק. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִירוֹ לְגֵחֲזִי בִּתְשׁוּבָה, וְלֹא חָזַר, אָמַר לוֹ** אלישע לגחזי **חֲזוֹר בָּךְ, אָמַר לוֹ** גחזי, **כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל מִי שֶׁחָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה.** ומבארת הגמרא, **מַאי עֲבַד** גחזי להחטיא את הרבים, **אִיכָּא דְּאָמְרִי, אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת** – שמגבהת את המתכת מן הארץ **תָּלָה לוֹ לְחַטֹּאת יָרְבָעָם** – לעגלי הזהב שהעמיד ירבעם, **וְהֶעֱמִידוֹ בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ,** והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליהם עומדים. **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, שֶׁם חָקַק לָהּ אַפּוּמָהּ** – על פיה של חטאת ירבעם, **וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ,** והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליה מדברת. **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי שבכך** החטיא גחזי את הרבים, שכל עוד היה אצל אלישע **רַבָּנָן דָּחֲקָה מִקַּמֵּיהּ** – היה דוחה את התלמידים מלבוא ללמוד לפני אלישע, **דִּכְתִיב** מיד אחר שגורש גחזי **"וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ", מִכְּלָל דְּעַד הָאִידָּנָא לֹא הָוָה דְּחִיק** – משמע מכך, שעד עתה לא היה המקום דחוק, משום שעתה כשהלך גחזי, נוספו התלמידים.

אומרת הגמרא, **יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה** שאמרנו לעיל שדחה את אחד מתלמידיו בשתי ידים **מַאי הִיא, כְּדַהֲוָה קָא קָטִיל יַנַּאי מַלְכָּא לְרַבָּנָן** – כשהרג ינאי המלך את חכמי ישראל, **שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אַטְמִינֵהוּ אֲחָתֵיהּ** – אחותו של שמעון בן שטח, שהיתה אשתו של ינאי המלך החביאה אותו וכך ניצל, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה** ניצל גם הוא, שבאותה שעה **אַזַל עָרַק** – ברח **לַאֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, כִּי הָוָה שְׁלָמָא** – כשהשלים ינאי המלך עם החכמים, **שָׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח** אגרת לרבי יהושע בן פרחיה רבו, וכך כתב לו, **מִנִּי** – ממני **יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ,** שלוחה אגרת **לְךָ אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם אַחוֹתִי, כַּעֲלִי** – רבי יהושע בן פרחיה שהוא נשיא ישראל **שָׁרוּי בְּתוֹכֵךְ, וַאֲנִי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה, אָמַר** רבי יהושע בן פרחיה כשקיבל האגרת, **שְׁמַע מִינָּהּ** מדברים אלו, **הָוָה לֵיהּ שְׁלָמָא** – כבר יש שלום לחכמים, ועלי לשוב. **כִּי אָתָא** לארץ ישראל, **אִקְּלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא** – נזדמן לאכסניא אחת, **קָם קַמַּיְיהוּ בִּיקָרָא שַׁפִּיר** – קם בעל אכסניא לפני רבי יהושע בן פרחיה ותלמידיו בכבוד ראוי, **עָבְדֵי לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא** – ועשו לו כבוד הרבה, **יָתֵיב** רבי יהושע בן פרחיה **וְקָא מִשְׁתַּבַּח** באכסניא זו, **כַּמָּה נָאָה אַכְסַנְיָא זוֹ** שמכבדת את החכמים, **אָמַר לֵיהּ אֶחָד מִתַּלְמִידָיו, רַבִּי, עֵינֵיהּ** של בעלת האכסניא **טְרוּטוֹת** – עגולות ואינן נאות, **אָמַר לוֹ** רבי יהושע בן פרחיה, **רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק, אַפִּיק אַרְבַּע מֵאָה שִׁפּוּרֵי וְשַׁמְתֵּיהּ** – הוציא ארבע מאות שופרות ונידהו, **כָּל יוֹמָא אָתָא לְקַמֵּיהּ** אותו תלמיד להתיר לו נידויו, **וְלֹא קַבְּלֵיהּ** רבי יהושע, **יוֹמָא חַד הָוָה** רבי

המשך בעמוד 85

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

לֵיהֲווּ דְּבִים וְלֹא לֵיהֲווּ יַעַר. מַאי עָבֵד לֵיהּ יַעַר דִּקְרִית לֵיהּ נַס: דִּבְעֵיתִי. הַדְּבִים לְהִתְגָּרוֹת בְּהֶם כְּשֶׁאֵין מְקוֹם קָרוּב לָהֶם לָנוּס וּלְהִתְחַבְּאוֹת, וּכְשֶׁהֵן קְרוֹבִים לְיַעַר יוֹצְאִין בְּהִבָּטְחָה: זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּחַ. שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנָּה דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁהִרְבּוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, אֶלְמָא זֶה הָיָה שֹׁרְשׁוֹ לְקַלְקֵלָה חֵרֶם. לְמֵעוּט אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאוֹתָהּ כְּנוּנָהּ כָּאן נִתְקַיְּמָה: וְאֶלָּא מַאי טִיבּוּתֵיהּ. דְּמִקּוֹם הוּאִיל וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכֶּלֶת: חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו. וְאַפּוּ הוּא רַע נַרְאֶה לָהֶם טוֹב: חֵן הָאִשָּׁה. תָּמִיד עַל בַּעְלָהּ, וַאֲפִי' הִיא מְכֹעֶרֶת נוֹשֶׁאת חֵן בְּעֵינָיו: אֶחָד שֶׁגָּרַר דְּבִים. בְּעֹנִי שֶׁגָּרָה דְּבִים בְּתִינוֹקוֹת: חֶלְמָה. חַד, אֶת חֶלְיוֹ תֹּרֵי, וְחַד אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ: מִי שֶׁקִּיל כֵּלֵי תַּאי. בְּהַאי קְרָא כְּתִיב שְׁמוֹנָה דְּבָרִים, כֶּסֶף וּבְגָדִים וְיָצָאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשִׁפְחוֹת וְזֵיתִים וּכְרָמִים: כֶּסֶף וּבְגָדִים הוּא דְּשֶׁקֵּל. דִּכְתִיב וַיְצַר כְּכָרִים כֶּסֶף בְּשֵׁנִי חֲרִיטִים וּשְׁתֵּי חֲלִיפוֹת בְּגָדִים: בְּשִׁמְוֹנָה שְׁרָצִים. בְּפֶרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים (שבת קז.): הִגִּיעַ עֵת לִבְטוֹל שֹׁכֶר. תּוֹרָתְךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה: אֹכֶן שׁוֹאֶבֶת. שֶׁמַּגְבֶּהֶת אֶת הַמַּתְכֶּת מִן הָאָרֶץ וּמַעֲמִידָתוֹ בָּאֲוִיר (ורש"י אוֹתוֹ אֶבֶן הָעֲמִיד הָעֲגָלִים שֶׁל יָרְבְעָם בָּאֲוִיר): רַבָּנָן דָּחָה. דּוֹחֶה הָיָה אֶת הַתַּלְמִידִים מִפְּנֵי אֲלִישָׁע כְּשֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ לְפָנָיו, דִּכְתִיב לְאַחַר שֶׁפָּרַשׁ מִמֶּנּוּ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִין בֵּית הַמִּדְרָשׁ שֶׁל רַבָּנָן צָר מִמֶּנּוּ, שֶׁנִּתּוֹסְפוּ הַתַּלְמִידִים שֶׁהָיָה גַּחֲזִי דּוֹחֶה: נַאי טַלְבָּא קַטְלֵיהּ לְרַבָּנָן. כְּדַאֲמְרִינָן בְּקִדּוּשִׁין בְּהָאוֹמֵר לְשִׁדּוּכוֹ (קד: סו.): בַּעֲלֵי שָׁרוּי בְּתוֹכְךָ. נְשִׂיאָה הָיָה כְּדַאֲמְרִינָן בְּחַגִּיגָה (קד: טז.): קָם קַמֵּיהוּ שַׁפִּיר. בִּכְבֹדוֹ:

תוספות

אַכְסַנְיָא זוּ יָפָה. בְּמַעֲשֶׂיהָ: טְרוּטוֹת. עֲגֻלּוֹת: בָּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק. מִסְתַּבֵּל בְּאִשָּׁת אִישׁ: אַחֲרֵי לֵיהּ בִּידֶיהָ. שֶׁיִּקַּבְּלֶנּוּ: יָצָר. שֶׁל תַּשְׁמִישׁ תְּקָרְבֶנּוּ בְּיָמִים שֶׁלֹּא יָקוּץ בְּפִרְיָהּ וְרִבְיָהּ, וְכֵן תִּינוֹק פֵּן יִבְרַח וְיֹאבַד אֶת עַצְמוֹ, וְאִשָּׁה אַף הִיא דַּעְתָּהּ קַלָּה וְאִם יְרַדְּפוּהָ תֵּצֵא לְהַרְבּוֹת רָעָה. מַתְנִי'. תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֶדֶר. כְּשֶׁאֵר חֻלִּין, וְהַאי תַּנָּא לֵית לֵיהּ הָא דְּאַמְרִינָן בְּבַמָּה דּוּכְתִּי עֶגְלָה עֲרוּפָה נֶאֱסְרָה מֵחַיִּים וִירִידָתָהּ לְנַחַל אֵיתָן אוֹסַרְתָּהּ, וּבְמִסֶּכֶת כְּרִיתוֹת מוֹקְמִינָן לָהּ לְמִלְתָא בְּפִלּוּגְתָא דְּתַנָּאֵי בְּפֶרֶק בְּתָרָא (קה: כה.): כִּפֵּרָה סְפֵקָה. הִיא עֲשִׂיתָהּ אֶת שֶׁלָּהּ, וְאִם לֹא נִמְצָא הַהוֹרֵג נִתְכַּפֵּר הַסֵּפֶק וְלִכְשֶׁנִּמְצָא נַעֲשֶׂה וַדַּאי וִיקָרֵג, וּמִיהוּ הִיא בְּאִסּוּר הֲנָאָה דִּידָהּ קָיְמָא דִּכְתִיב בָּהּ כִּקְדֻשִּׁים: שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. דְּהָא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ וְאוע"פ שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁיו בְּפָנֵינוּ לְדוּנוֹ: בְּטֶלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה. שֶׁהֲרֵי מְבִירִין (קה) בָּהֶן מִי הָרְגִיל בָּהֶן לְהָרוֹג: לֹא אֶפְקוֹד. עַל נִיאוּף נְשׁוֹתֵיכֶם לְבַדְּקָן, וּמִפְּנֵי מָה עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה, וְעוֹד כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפְרְדוּ, הֵם עַצְמָן נוֹאֲפִין בְּפְרָדִים הִלְלוּ: הָאַשְׁכּוֹלוֹת. מִפָּרֵשׁ בְּגְמָרָא שֶׁהֵכֵל בָּהֶן, עַד יְמֵיהֶן לֹא הָיְתָה מְחֻלֶּקֶת בְּחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּן הָיוּ אוֹמְרִים דְּבָרִים כִּנְתִינָתָן לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְהַן הָרְאשׁוֹנִים שֶׁנְּחֻלְקוּ בְּסַמְיֹכֶת קָרְבָּנוֹת בְּיוֹם טוֹב כִּדְאַמְרִינָן בַּחֲגִיגָה (קד: טז.), וְהוּא הָיָה מְחֻלּוֹקֶת רִאשׁוֹן שֶׁהָיָה בְּיִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי תּוֹרָה: הָעֲבִיר הוֹדִית הַמַּעֲשֵׂר. שֶׁלֹּא יְהִיוּ מִתְוַדִּין בְּעַרְתֵּי הַקֹּדֶשׁ כו', וּבְגְמָרָא מְפָרֵשׁ טַעֲמָא: עוֹרְרִין וְנוֹקְפִין. בְּגְמָרָא מְפָרֵשׁ טַעֲמָא:

רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: גַּם. וְחַד אָמַר: גַּם בְּתוֹךְ גַּם. מַאן דְּאָמַר גַּם, יַעַר הָוָה, דּוּבִּים לֹא הָווּ. מַאן דְּאָמַר גַּם בְּתוֹךְ גַּם, לֹא יַעַר הָוָה, וְלֹא דּוּבִּים הָווּ. וְלֵיהֲוֵי דּוּבִּים וְלֹא לֵיהֲוֵי יַעַר? דִּבְעֵיתִי. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בְּשְׁבִיל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, הוּבְקְעוּ מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים. אִינִי? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. שֶׁבִּשְׁכַר אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּחַ שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ שְׁלֹמֹה שֶׁכָּתוּב בּוֹ "אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה". וְאָמַר ר' יוֹסֵי בֶּן חוֹנִי: רוּחַ בְּתוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה! תַּאֲוָתוֹ מִיהָא לְקִלְקֻלָּה הָוֵי. "וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה" וְכִי מֵאַחַר דְּמַיִם רָעִים וְאֶרֶץ מְשַׁכֶּלֶת, אֶלָּא מַה טִּוּבָתָהּ? אָמַר ר' חָנִין: חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו. אָמַר ר' יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה חִינּוֹת הֵן, חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו, חֵן אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ, חֵן מָקָח עַל מֹקְחוֹ. תְּנוּ רַבָּנַן: שְׁלֹשָׁה חֲלָאִין חָלָה אֱלִישָׁע: אֶחָד שֶׁגֵּרָה דּוּבִּים בְּתִינוֹקוֹת, וְאֶחָד שֶׁדְּחָפוֹ לְגֲחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ". תְּנוּ רַבָּנַן: לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת, לֹא כֶּאֱלִישָׁע שֶׁדְּחָפוֹ לְגֲחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדַיִן, וְלֹא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שֶׁדְּחָפוֹ לְיֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו. אֱלִישָׁע מַאי הִיא? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם" וּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הַעֵת לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת" וּמִי שָׁקֵיל כּוּלֵּי תַּאי? כֶּסֶף וּבְגָדִים הוּא דְּשָׁקֵיל! אָמַר ר' יִצְחָק: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק בִּשְׂמֹנֶה שְׁרָצִים. אָמַר לוֹ: רָשָׁע, הִגִּיעַ עֵת לִיטּוֹל שֹׁכֶר שְׂמֹנֶה שְׁרָצִים "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם". "וַאֲרִבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים" אָמַר ר' יוֹחָנָן: זֶה גֵּחֲזִי וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו. "וַיָּבֹא אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק" לְמָה הָלַךְ? אָמַר ר' יוֹחָנָן: שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִירוֹ לְגֵחֲזִי בִּתְשׁוּבָה, וְלֹא חָזַר. אָמַר לוֹ: חֲזוֹר בְּךָ. אָמַר לוֹ: כְּךָ מְקוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל מִי שֶׁחָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מַאי עֲבַד? אִיכָּא דְּאָמְרִי: אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת תָּלָה לוֹ לְחַטָּאת יָרְבְעָם, וְהֶעֱמִידוֹ בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: שֵׁם חָקַק לָהּ אַפּוּמָהּ, וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ". וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: רַבָּנַן דָּחָה מִקַּמֵּיהּ דִּכְתִיב "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ" מִכְּלָל דַּעַד הָאִידָּנָא לֹא הֲוָה דָּחֵיק. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה מַאי הִיא? כְּדַהֲוָה קָא קָטֵיל יַנַּאי מַלְכָּא לְרַבָּנַן, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אַטְמִינְהוּ אַחֲתֵיהּ, ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אֲזַל עֲרַק לְאַלֶּכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם. כִּי הֲוָה שְׁלָמָא, שָׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, מִנִּי יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ לְךָ אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם: אֲחוֹתִי! בַּעְלִי שָׁרוּי בְּתוֹכֵךְ וַאֲנִי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה. אָמַר: שְׁמַע מִינָּהּ, הֲוָה לֵיהּ שְׁלָמָא. כִּי אֲתָא, אִקְלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא. קָם קַמֵּיהוּ בִּיקָרָא שַׁפִּיר, עָבְדֵי לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא. יָתֵיב וְקָא מִשְׁתַּבַּח, כַּמָּה נָאָה אַכְסַנְיָא זוּ! אָמַר לֵיהּ יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי: רַבִּי, עֵינֶיהָ טְרוּטוֹת. אָמַר לֵיהּ: רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק? אַפִּיק אַרְבַּע מֵאָה שִׁפּוּרֵי וְשַׁמְתֵּיהּ. כָּל יוֹמָא אֲתָא לְקַמֵּיהּ וְלָא קַבְּלֵיהּ. יוֹמָא חַד הֲוָה קָרֵי קְרִיאַת שְׁמַע, אֲתָא לְקַמֵּיהּ, הֲוָה בְּדַעְתֵּיהּ לְקַבּוּלֵיהּ אַחֲוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ, סָבַר מִדְּחָא דְּחֵי לֵיהּ, אַזַל זָקַף לְבֵינְתָא, פְּלָחָא, אָמַר לֵיהּ: חֲזוֹר בְּךָ! אָמַר לֵיהּ: כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל הַחוֹטֵא וּמַחְטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. דְּאָמַר מָר: יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי כִּישֵׁף וְהִסִּית וְהִדִּיחַ וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. תַּנְיָא ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: יֵצֶר, תִּינוֹק וְאִשָּׁה, תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת. **מתני'** נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֶדֶר. מִשֶּׁנֶּעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ, שֶׁעַל סָפֵק בָּאתָה מִתְּחִילָּתָהּ. כִּיפְּרָה סְפֵיקָהּ, וְהָלְכָה לָהּ. נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג. עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג" וְעַד אֶחָד אוֹמֵר "לֹא רָאִיתָ", אִשָּׁה אוֹמֶרֶת "רָאִיתִי" וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת "לֹא רָאִית", הָיוּ עוֹרְפִין. עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא רָאִיתָ", הָיוּ עוֹרְפִין. שְׁנַיִם אוֹמְרִים "רָאִינוּ" וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶן "לֹא רְאִיתֶם", לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין, בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה. מִשֶּׁבָּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִּינַאי, וּתְחִינָה בֶּן פִּרִישָׁה הָיָה נִקְרָא, חָזְרוּ לְקָרוֹתוֹ "בֶּן הָרַצְחָן". מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנַאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים, וְר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הִפְסִיקָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאֲפְנָה כִּי הֵם וְגוֹ'". מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵידָה וְיוֹסֵי בֶּן יְהוּדָה אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם, בָּטְלוּ הָאֶשְׁכְּלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי". יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדִיַּת הַמַּעֲשֵׂר, אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמַּעְוֹרְרִין וְאֶת הַנּוֹקְפִין.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

עד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם. בְּבֵית הַנִּפְחִים בְּחֶלוֹ שֶׁל מוֹעֵד לַעֲשׂוֹת מְלָאכֶת דָּבָר הָאָבֵד שֶׁמִּשְׁבְּחֵרֶת בְּמוֹעֵד, וְעָמַד הוּא וְגָזַר עַל הַנִּפְחִים אֲפִלּוּ בְּדָבָר הָאָבֵד, מִפְּנֵי שְׁקוּלָן נִשְׁמַע לְמַרְחוֹק וְאֵין הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהִיא לְדָבָר הָאָבֵד, וְהָכִי אָמְרִינַן לָהּ בְּמוֹעֵד קָטָן (י"ח.): כָּל יָמָיו לֹא הֶצְרִיךְ אָדָם לִשְׁאֹל לְחֲבֵרוֹ עַל הַדְּמַאי. אם מְעַשֵּׂר אם לָאו, שֶׁהוּא הַתְּקִין שֶׁיְּהוּ כָּל הָלוֹקְחִין מֵעַם הָאָרֶץ מְעֻשָּׂרִין: **גמ'** עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם, וּבְיָמָיו אֵין צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי: **גמ'** תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן שֶׁאִם נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, שֶׁאֵין פּוֹטֶרֶת אוֹתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ": עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג" וְכוּ': טַעֲמָא דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ, הָא לֹא מַכְחִישׁ לֵיהּ, עַד אֶחָד מְהֵימַן, מְנָהֲנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ" הָא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ, אֲפִילּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹרְפִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ" וַהֲלֹא רָאוּ. הָשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ עַד אֶחָד מְהֵימַן, אִיתְּךָ חַד הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ? וְהָאָמַר עוּלָּא: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם! אָמַר לְךָ עוּלָּא: תְּנֵי: לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. וְכֵן אָמַר ר' יִצְחָק: תְּנֵי: לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. וְר' חִיָּיא אָמַר: תְּנֵי: הָיוּ עוֹרְפִין. וּלְר' חִיָּיא קַשְׁיָא דְּעוּלָּא! לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּבֵית אַחַת, כָּאן בְּזֶה אַחַר זֶה. תָּנַן: עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא רָאִיתָ" הָיוּ עוֹרְפִין. הָא חַד וְחַד, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. הָא חַד וְחַד, הָיוּ עוֹרְפִין. אֶלָּא מַתְנִיתִין בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וּכְר' נְחֶמְיָה, דְּאָמַר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, כָּל הֵיכָא דַּאֲתָא עַד אֶחָד כְּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים כִּי אֶחָד דָּמְיָין. וְהֵיכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא, וְתַרְצָהּ לְדַרְבִּי נְחֶמְיָה הָכִי, ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה אַחַת כְּשֵׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פַּלְגָּא וּפַלְגָּא דְּמִי. וְתַרְתֵּי פְּסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי? מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי אָזְלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת לְחוּמְרָא אֲבָל לְקוּלָּא לֹא, קָא מַשְׁמַע לָן: מִשֶּׁרָבוּ הָרוֹצְחִין כּוּ': תָּנוּ רַבָּנַן: מִשֶּׁרָבוּ הָרוֹצְחָנִין בְּטָלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא עַל הַכַּפֵּר. מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין בְּגָלוּי, בְּטָלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה: מִשֶּׁרַבּוּ הַנֹּאֲפִין כּוּ': תָּנוּ רַבָּנַן, "וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן" בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ. אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ. וְאוֹמֵר: "לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה" כּוּ'. מַאי וְאוֹמֵר? וְכִי תֵּימָא: עָוֹן דִּידֵיהּ אִין, דִּבְנֵיהּ וְדִבְנָתֵיהּ לֹא, תָּא שְׁמַע "לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה". וְכִי תֵּימָא: עָוֹן אִשֶּׁת אִישׁ אִין, עָוֹן דִּפְנִיָּה לֹא, תָּא שְׁמַע "כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת יִפְרֹדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יִזְבָּחוּ" וְגוֹ'. מַאי "וְעִם" לֹא יָבִין יִלְבַּט"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: אִם אַתֶּם מַקְפִּידִין עַל עַצְמְכֶם, מַיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם. וְאִם לָאו, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם. מִשֶּׁרַבּוּ בַּעֲלֵי הֲנָאָה, נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים וְאֵין נוֹחַ בָּעוֹלָם. מִשֶּׁרַבּוּ רוֹאֵי פָּנִים בַּדִּין, בָּטֵל "לֹא תָגוּרוּ" וּפָסַק "לֹא תַכִּירוּ" וּפָרְקוּ עוֹל שָׁמַיִם, וְנָתְנוּ עֲלֵיהֶם עוֹל בָּשָׂר וָדָם. מִשֶּׁרַבּוּ לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת בַּדִּין, רָבָה חֲרוֹן אַף בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט". מִשֶּׁרַבּוּ "אַחֲרֵי בִּצְעָם לְבָם הֹלֵךְ", רַבּוּ "הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע". מִשֶּׁרַבּוּ הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע, רַבּוּ "הוֹי הוֹי", בָּעוֹלָם. מִשֶּׁרַבּוּ מוֹשְׁכֵי הָרוֹק, רַבּוּ הַיְּתֵרִים וְנִתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים, וְהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ. מִשֶּׁרַבּוּ הַיְּתֵרִים, הִתְחִילוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהִנָּשֵׂא לַיְּתֵרִים, שֶׁאֵין דּוֹרֵינוּ רוֹאֶה אֶלָּא לַפָּנִים. אינ' וְהָאָמַר מָר: הַאי מַאן דְּמִיהַר, אֲפִילּוּ אַאינְשֵׁי בֵּיתֵיהּ לָא מִיקַבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה" לֹא יִנְוֶה אֲפִילּוּ בְּגֵוָה שֶׁלּוֹ, מֵעִיקָּרָא קָפְצָה עָלָיהּ, לְסוֹף מִיתְזִיל עָלֶיהָ. מִשֶּׁרַבּוּ מְטִילֵי מְלָאי עַל בַּעֲלֵי בָתִּים, רָבָה הַשּׁוֹחַד וְהַטִּיַּת מִשְׁפָּט, וּפָסְקָה טוֹבָה. מִשֶּׁרַבּוּ "מְקַבְּלֵנִי טוֹבוֹתֶיךָ" וּ"מַחֲזִקֵנִי טוֹבוֹתֶיךָ", רַבּוּ "אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה" שְׁפָלִים הוּגְבָּהוּ וְהַגְּבוֹהִים הוּשְׁפָּלוּ, וּמַלְכוּתָא אֶזְלָא וְנָוְלָא. מִשֶּׁרַבּוּ צְרִי עַיִן וְטוֹרְפֵי טֶרֶף, רַבּוּ מְאַמְּצֵי הַלֵּב וְקוֹפְצֵי יָדַיִם מִלְּהַלְווֹת, וְעָבְרוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן וְגוֹ'. מִשֶּׁרַבּוּ "נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשֻׁקְּרוֹת עֵינָיִם", רַבּוּ מַיִם הַמָּרִים אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ. מִשֶּׁרַבּוּ מְקַבְּלֵי מַתָּנוֹת, נִתְמַעֲטוּ הַיָּמִים וְנִתְקַצְּרוּ הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב: "יְשוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה". מִשֶּׁרַבּוּ זְחוּחֵי הַלֵּב, רַבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל. מִשֶּׁרַבּוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִילֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל צוֹרְכָן, רַבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת. מִשֶּׁרַבּוּ מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הַגּוֹיִם. הָיוּ יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְהֵם לְמַטָּה, יִשְׂרָאֵל לְפָנִים וְהֵם לְאָחוֹר: מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר כּוּ': מַאי "אֶשְׁכּוֹלוֹת"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אִישׁ שֶׁהַכֹּל בּוֹ: יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדְיַית הַמַּעֲשֵׂר כּוּ': מַאי מַעֲמָא? אָמַר ר' יוֹסֵי בְּר' חֲנִינָא: לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ כְּתִיקוּנוֹ, דְּרַחֲמָנָא אָמַר דְּיָהֲבֵי לְלֵוִיִּם, ואגן

אפי': נִצַּב בַּעֲדַת אֵל. בִּזְמַן שֶׁבְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט: הוֹלְכֵי אַחַר בִּצְעָם. לְהַנְאָתָם: הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב. שֶׁמִּשְׁבַּחִין אֶת הָרְשָׁעִים: רַבּוּ הוֹי הוֹי. דִּכְתִיב הוֹי הוֹי בְּהַהִיא פָּרָשְׁתָא טוּבָא: מוֹשְׁכֵי הָרוֹק. מְאַרְיְכִין הָרוֹק, וּמִדַּת גַּאֲוָה הוּא: וְנִתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים. בדקי"ל (קוֹהֶלֶת ז' מט): סִימָן לְגַסּוּת הָרוּחַ עֲנִיּוּת שֶׁל תּוֹרָה: חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ. מֵחוֹזֶרֶת אוּלַי תִּמְצָא לוֹמְדֶיהָ: וּלְבַסּוֹף מִתְּזִיל עָלֶיהָ. נִמְאָס בְּעֵינֵיהֶם: מְטִילֵי מְלָאי. הַדַּיָּנִים מְטִילִין מְלֹאי פַּרְקְמַטְיָא שֶׁלָּהֶם עַל בַּעֲלֵי בָתִּים הַיּוֹדְעִים בְּטִיב סְחוֹרָה שֶׁיִּשְׁתַּכְּרוּ הַדַּיָּנִין עַל יָדוֹ: רַבּוּ אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה. שֶׁהָרוֹאֶה שֶׁהַדַּיָּנִין מְסַבִּירִים לוֹ פָּנִים מִפְּנֵי טוֹבָה שֶׁעָשָׂה לוֹ וְאֵינוֹ מִתְיָרֵא מֵהֶם: שְׁפָלִים הֻגְבְּהוּ. שֶׁאֵין אֵימַת הַגְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים, וְאֵין נֵכֶר בֵּין גְּבוֹהַּ לְשָׁפֵל: וּמַלְכוּתָא. מַלְכוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֶזְלָא וְנָוְלָא, הוֹלֶכֶת וּמִתְנַוֶּלֶת: צְרֵי עַיִן. מַלְכוֹת אֲחֵרִים בְּמָמוֹנָם: טוֹרְפֵי טֶרֶף. גְּזֵלָנִים וּמְאַמְּצֵי הַלֵּב מִן הָעֲנִיִּים לְרַחֵם: רַבּוּ מַיִם הַמָּרִים. רַבּוּ הַמְקַנְּאִים לְנִשּׁוֹתֵיהֶם וְהָיָה לְמַיִם הַמָּרִים לְהַרְבּוֹת: אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ מִלְּהַשְׁקוֹתָם. כִּדְאָמְרִינַן שֶׁאֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנָאֲפִים: וְחוּחֵי הַלֵּב. שֶׁאֵין מִטִּין אֶת אָזְנָם לִשְׁמוֹעַ יָפֶה מִפִּי רַבָּם וְסוֹמְכִים עַל בִּינָתָם לְדַקְדֵּק שְׁמוּעָתָם: יִשְׂרָאֵל לְפָנִים. כִּנּוּי הוּא: שֶׁהַכֹּל בּוֹ. תּוֹרָה בְּאֶמְתָּה וְאֵין דִּפּוּי וְשַׁכְּחָה וּמַחְלֹקֶת: ואגן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עַד יָמָיו של יוחנן כהן גדול **הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם** בבית הנפחים בחול המועד, לצורך מלאכת דבר האבד, המותרת בחול המועד, והוא גזר על כך ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק, ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

וּבִימָיו של יוחנן כהן גדול **אֵין** אדם הנזהר במעשרות **צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי** – על פירותיו של עם הארץ כשקונה אותם מחבירו החבר, האם הם מעושרים או לא, משום שתיקן שכל הקונה פירות מעם הארץ חייב להפריש מהם מעשרות.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁאִם נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, שֶׁאֵין עֲרִיפַת הָעֶגְלָה פּוֹטֶרֶת אוֹתוֹ מִמִּיתָה, **תַּלְמוּד לוֹמַר, "וְלָאָרֶץ לֹא יְכוּפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכֹהּ".**

שנינו במשנה, **עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג** ועד אחד אומר לא ראיתי **כו'** היו עורפין. מדייקת הגמרא, **מַעֲמָא דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ** – דווקא כשעד אחר מכחישו, **הָא** אם **לֹא מַכְחִישׁ לֵיהּ** אחר, **עַד אֶחָד מְהֵימַן** להעיד שראה את ההורג, ולפטור בכך מעריפת העגלה, מבארת הגמרא, **מְנָהֲגֵי מִילֵּי** שעד אחד נאמן בכך, **דְּתָנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפסוק **'לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ', הָא** – משמע מכאן, שאם **נוֹדַע** למישהו **מִי הִכָּהוּ, אֲפִילּוּ אֶחָד כְּסוֹף הָעוֹלָם** הכירו, **לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** ומכאן שעד אחד נאמן. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹרְפִין, תַּלְמוּד לוֹמַר** מה שנאמר בפסוק שעל הזקנים לומר **'וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ', וַהֲלֹא רָאוּ,** ומכאן שבסנהדרין גם ראייה לבדה פוטרת מעריפה, אבל ראיית עד אינה פוטרת עד שיכיר מי הוא.

מקשה הגמרא, **הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ** שבעריפת עגלה **עַד אֶחָד מְהֵימַן, אִידְּךָ חַד הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ** – כיצד יכול העד האחר להכחישו, ולגרום בכך שתתבטל עדותו ושתערף העגלה, **וְהָאמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהֲאֲמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן** עדות גמורה כאילו הוא **שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד** הבא להכחישו עומדים **בִּמְקוֹם שְׁנַיִם.**

מתרצת הגמרא, **אָמַר לָךְ עוּלָּא** אין לשון המשנה שאמרה 'היו עורפין' מתוקן, אלא **תָּנֵי** במשנה, 'עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחד אומר לא ראית, **לֹא הָיוּ עוֹרְפִין'** כי אין עד אחד יכול לבטל את העדות הראשונה. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק, תָּנֵי** במשנה **'לֹא הָיוּ עוֹרְפִין'. וְרַבִּי חִיָּיא אָמַר, תָּנֵי** במשנה **'הָיוּ עוֹרְפִין'** כפי הלשון שלפנינו, שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה.

מקשה הגמרא, **וּלְרַבִּי חִיָּיא** שאינו מתקן את לשון המשנה, **קַשְׁיָא דְּעוּלָּא** שאמר אין דבריו של העד האחרון עומדים כנגד העד הראשון, וכאמור. מתרצת הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנתינו שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה, מדובר שבאו שני העדים **בְּבַת אַחַת** והעיד השני בתוך כדי דיבור של הראשון, וכיון שעדיין לא נתקבלה עדותו של הראשון, יכול השני להכחישה ולגרום שלא תתקבל, אבל **כָּאן** בדברי עולא שאמר שאין השני יכול להכחיש את הראשון, הוא כשבאו העדים **בְּזֶה אַחַר זֶה,** שכיון שכבר נתקבלה העדות של הראשון, הרי היא כשנים, ואין השני יכול להכחישו.

מקשה הגמרא, **תְּנַן** בהמשך המשנה, **עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין,** ולכאורה אין בכך שום חידוש, ששני עדים מבטלים עדותו של אחד, אלא ודאי נשנה דין זה לדקדק ממנו, שרק משום ששנים הם המכחישים את הראשון, בטלה העדות הראשונה, **הָא** אם היו **חַד וְחַד, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** משום שנתקבלה עדות הראשון, ואין אחר יכול להכחישה, וכדברי עולא שיש לשנות במשנה שבאחד ואחד לא היו עורפין, ומכאן **תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא** ששנה שגם באחד ואחד היו עורפין.

מתרצת הגמרא, **וְלִיטַעְמֵיךְ** – שפירשת ברישא, שלא נשנה הדין לגופו אלא לדקדק ממנו את הדין באחד כנגד אחד, **אֵימָא סֵיפָא** בהמשך המשנה, **שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ** את ההורג **וְעַד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רְאִיתֶם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין,** והרי גם שם אין שום חידוש בכך, שאין עד אחד יכול להכחיש שנים, וכי גם כאן תוכל לדקדק, שרק משום שאחד מכחיש את השנים אין העדות הראשונה בטלה, **הָא** אם היו **חַד וְחַד, הָיוּ עוֹרְפִין** משום שהעדות הראשונה מתבטלת, ואם כך, הרי יש סתירה בכך מן הרישא לסיפא. **אֶלָּא** בהכרח **מַתְנִיתִין כּוּלָּהּ** הן הרישא והן הסיפא, העדות של השנים השנויה בה, **בִּפְסוּלֵי עֵדוּת** המעידים כנגד עד אחד עוסקת, ולגופה נשנית כשיש אחד כנגד שנים, ולא לדקדק מכאן דין אחד כנגד אחד, **וְכִדְרַבִּי נְחֶמְיָה, דְּאָמַר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֲאֲמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** כשבאו עדים אחרים להכחישו, **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת** והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, **וְעָשׂוּ** משום כך עדות **שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** – המעידות כנגד איש אחד, שמבטלות את דבריו **כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** ואין הבדל בכך בין אנשים לנשים, ומשמיעה לנו המשנה, שכיון שעדות עד אחד אינה עדות גמורה, רוב דעות מכריעות אותו, וכך פירוש המשנה, עד אחד כשר אומר ראיתי את ההורג ושתי נשים אומרות לא ראית, היו עורפין, שתי נשים אומרות ראינו, ועד אחד כשר אומר לא ראיתן, לא היו עורפין.

וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים שמעידות כנגדו **כִּי אֶחָד דָּמְיָין** – הרי הן כאחד המכחישו, ואחר שנתקבלה עדותו של ראשון אין עד אחד יכול להכחישו, וכאמור לעיל, **וְהָכָא** במשנתינו, שהעמדנו אותה שהשנים המעידים הם פסולי עדות, כגון נשים, **כְּמַאי עָסְקִינַן,** כשהעד האחד האמור במשנה, גם הוא היה מפסולי עדות, **כְּגוֹן דַּאֲתָאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא** – שבאה אשה מתחילה ואמרה ראיתי את ההורג, ונתקבלה עדותה, ואחר כך באו שתי נשים ואמרו לא ראית, ומשמיעה המשנה, שאף שנתקבלה עדותה, רוב דעות מכריעות אותה, וכך הוא פירוש המשנה, **וְתַרְצָהּ לְדִרַבִּי נְחֶמְיָה הָכִי** – ולפי זה תפרש כך את דברי רבי נחמיה שאמרנו לעיל, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר כָּל מָקוֹם שֶׁהֲאֲמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** כשבאו עדים אחרים להכחישו, **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת** והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, ועל כך תוסיף פירוש, **וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה אַחַת** שמכרעת אותה **כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** שמכריעים אותו, ודווקא שתי נשים המעידות כנגד אשה, **אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פַּלְגָּא וּפַלְגָּא דָּמְיָי** הרי הם כמחצה על מחצה, ולכך, כשבאו בבת אחת, הרי הן מכחישות אותו והעגלה נערפת, אבל כשבאו אחר שנתקבלה עדותו, נעשית עדות האחד כשנים, ואין שתי נשים יכולות להכחיש את עדותו.

שואלת הגמרא, אחר שהעמדנו את המשנה בפסולי עדות, וחידושה הוא שהולכים בהם אחר רוב דעות, **וְתַרְתֵּי** בבות על **פְּסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי** הרי לכך די לנו ברישא, כשעד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית, ולשם מה הוצרכה הסיפא, כששנים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם. משיבה הגמרא, אם היתה נשנית רק הרישא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היית אומר, **כִּי אָזְלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת,** רק בכגון הרישא שהוא **לְחוּמְרָא** שעל ידי כך נערוף את העגלה, **אֲבָל** כשהוא **לְקוּלָּא** שעל ידי כך לא נערוף את העגלה כגון ששני פסולים

המשך בעמוד 223

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וַאֲנַן קָא יָהֲבִינַן לַכֹּהֲנִים – ואנו נותנים אותו לכהנים, לפי שקנס עזרא הסופר את הלויים, על שלא עלו עמו מבבל, ולכך אינו יכול לומר 'ככל מצותיך אשר צויתני'. שואלת הגמרא, **וְלִוִּדֵי** – יתוודה **אַשְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת** שאותם נתן כדין. **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל בֵּית שַׁאִין מִתְוַדֶּה עַל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, שׁוּב אֵין מִתְוַדֶּה עַל שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת.** אומרת הגמרא, **מַאי מַעֲמָא, אָמַר אַבַּיֵי, הוֹאִיל וּפָתַח בּוֹ הַכָּתוּב** בפרשת וידוי מעשרות **תְּחִילָּה** שנאמר 'ונתת ללוי, לגר ליתום ולאלמנה', ו'ללוי' הוא מעשר ראשון הניתן ללוים, וכיון שהוא נכתב תחילה, הוא העיקר, ואם אינו מתודה עליו, אינו מתודה אף על יתר המעשרות.

מקשה הגמרא, **מִכְּלָל** – מתוך טעמו של רבי יוסי בר חנינא, שלא היו נותנים מעשר ראשון כדינו, משמע **דְּאַפְּרוּשֵׁי הֲווּ מַפְרְשֵׁי** את המעשר כדינו, אלא שהנתינה לא היתה כדינה, **וְהָא תַּנְיָא, אַף הוּא** – יוחנן כהן גדול **בִּיטֵּל אֶת הַוִּידּוּי, וְגָזַר עַל הַדְּמַאי** – על פירות עם הארץ, **לְפִי שֶׁשָּׁלַח** לבדוק **בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל** האם מפרישים תרומות ומעשרות כראוי, **וְרָאָה שֶׁאֵין** העם **מַפְרִישִׁין אֶלָּא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בִּלְבָד** לפי שיש על האוכלה עוון מיתה בידי שמים, **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מִקְּצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְּצָתָן אֵין מְעַשְּׂרִין, אָמַר לָהֶם, בָּנַי, בּוֹאוּ וְאוֹמַר לָכֶם, כְּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה יֵשׁ בָּהּ עָוֹן מִיתָה, כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְטֶבֶל יֵשׁ בָּהֶן עָוֹן מִיתָה, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם** שאין עם הארץ נאמן על המעשרות אלא על תרומה גדולה בלבד, **לְפִיכָךְ, הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵעַם הָאָרֶץ, מַפְרִישׁ מֵהֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, מַפְרִישׁ מִמְּנָה עשירית לשם תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְנוֹתְנָהּ לְכֹהֵן, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, עוֹלֶה וְאוֹכְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר עָנִי** כיון שפירות אלו הם ספק מעושרים, **הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** ואינו חייב ליתנם מספק ללוים או לעניים, אלא קורא להם שם להוציאם מידי טבל, הרי שבימי יוחנן כהן גדול, לא היו כל העם מפרישים מעשר ראשון.

מתרצת הגמרא, **תַּרְתֵּי** תקנות שונות **תִּקֵּן** יוחנן כהן גדול, **בִּיטֵּל וִידּוּי** המעשרות **דַּחֲבֵירִים** הזהירים להפריש מעשר ראשון, ותיקן שלא יתוודו משום שאין נותנים אותו ללוים. **וְגָזַר עַל דְּמַאי** שֶׁל פירות **עַמֵּי הָאָרֶץ,** שהלוקח מהם יפריש מעשרות במפורט לעיל, משום שחשודים על המעשרות.

שנינו במשנה, **וְאַף הוּא בִּיטֵּל אֶת הַמְּעוֹרְרִים.** שואלת הגמרא, **מַאי מְעוֹרְרִים. אָמַר רַחֲבָה, בְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים לְוִים עַל דּוּכָן וְאוֹמְרִים** את המזמור 'עוֹרָה לָמָּה תִישַׁן ה'', לכך נקראו מעוררים, ואותם ביטל יוחנן כהן גדול, וכך **אָמַר** לָהֶן יוחנן כהן גדול, **וְכִי** יֵשׁ שֵׁינָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם, **וְהָלֹא כְּבָר נֶאֱמַר,** "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל", **אֶלָּא, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר, וְעוֹבְרֵי כּוֹכָבִים בְּנֵחַת וְשַׁלְוָה,** הרי זה דומה כאילו יש שינה לפניו, **לְכָךְ נֶאֱמַר** 'עוֹרָה לָמָּה תִישַׁן ה'.

שנינו במשנה **וְאֶת הַנּוֹקְפִים.** שואלת הגמרא, **מַאי נוֹקְפִים. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שֶׁהָיוּ מְסָרְטִין לָעֵגֶל בֵּין קַרְנָיו, כְּדֵי שֶׁיִּפּוֹל דָּם בְּעֵינָיו** ולא יראה כשהולכים לשחטו, **אָתָא אִיהוּ בְּטִיל, מִשּׁוּם דְּמֵיחֵזֵי כִּי מוּמָא** – משום שנראה כמום. **בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, שֶׁהָיוּ חוֹבְטִין אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹת** להפילו לארץ **כְּדַרְכּוֹ שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** ו'נוקפים' הוא מלשון מכה, **אָמַר לָהֶם** יוחנן כהן גדול, **עַד מָתַי אַתֶּם מַאֲכִילִין נְבֵילוֹת לְמִזְבֵּחַ,** ותמהה הגמרא, וכי **נְבֵילוֹת** הן, **הָא שָׁחִיט לְהוּ, אֶלָּא** כך אמר, עד מתי אתם מאכילין **טְרֵיפוֹת** למזבח, הרי יש לחוש **שֶׁמָּא** על ידי החבטות **נִיקַּב קְרוּם שֶׁל מוֹחַ, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם טַבָּעוֹת בְּקַרְקַע** להכניס בהם את ראש הבהמה.

שנינו במשנה, **עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם.** אומרת הגמרא, שזהו **בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד** שהיו עושים מלאכה בבית הנפח לצורך המועד, ובא יוחנן כהן גדול ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק, ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

שנינו במשנה, **כָּל יָמָיו לֹא הָיָה אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי.** אומרת הגמרא, **כְּדַאֲמָרָן** לעיל בסוגיא, שיוחנן כהן גדול גזר על הדמאי, שהקונה פירות מעם הארץ עליו להפריש מהם מעשרות, ולכך לא היו שואלים חבר שלקח פירות מעם הארץ אם מעושרים הם, שודאי עישרם, כתקנת יוחנן כהן גדול.

משנה. המשנה ממשיכה למנות את המעלות הטובות שהיו הולכות ופוסקות מישראל בהדרגה, **מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין, בָּטַל הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתָּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן' וְגוֹ'. מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, בָּטְלוּ אוּרִים וְתוּמִים. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בָּטַל הַשָּׁמִיר, וְנוֹפֶת צוּפִים, וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֱמָנָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר, 'הוֹשִׁיעָה ה' כִּי גָמַר חָסִיד' וְגוֹ'** ומסיים הפסוק 'כי פסו אמונים מבני אדם'.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה, וְלֹא יָרַד הַטַּל לִבְרָכָה, וְנִיטַּל טַעַם הַפֵּרוֹת. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, אַף נִיטַּל שׁוּמַן הַפֵּרוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הַטְּהָרָה שלא נשמרה **נְטֻלָה אֶת (הַטַּעַם וְאֶת) הָרֵיחַ, הַמַּעֲשְׂרוֹת** שלא ניתנו **נְטֻלוּ אֶת שׁוּמַן הַדָּגָן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, חֲזִנּוּת וְהַכְּשָׁפִים כִּילּוּ אֶת הַכֹּל.**

גמרא. שנינו במשנה, שמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, ולמדו זאת מ'בשיר לא ישתו יין'. שואלת הגמרא, **וּמִמַּאי דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרֵי כְּתִיב** מקרא זה. **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּאָמַר קְרָא** אחר, באיכה, "זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ מִבַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם", הרי שהשביתה מהנגינה תלויה בהשבתת הסנהדרין.

אָמַר רַב, אוּדְנָא דְּשָׁמְעָא זְמָרָא – אוזן ששומעת זמר **תֵּעָקֵר. אָמַר רָבָא, זְמָרָא** שנשמעת **בְּבֵיתָא, חוּרְבָא** מזומנת **בְּסֵיפָא** – במפתן הבית, **שֶׁנֶּאֱמַר,** "קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחֻלּוֹן חֹרֶב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֲרָה" ומדרשו, שבעוון קול המשורר בחלון, יהיה חורב במפתן הבית. אומרת הגמרא, **מַאי 'כִּי אַרְזָה עֲרָה', אָמַר רַבִּי יִצְחָק,** וכי **בֵּית הַמִּסּוּבָּךְ בָּאֲרָזִים עִיר הוּא** – האם הוא כעיר שקשה להחריבה, **אֶלָּא אֲפִילּוּ בֵּית הַמִּסּוּבָּךְ בָּאֲרָזִים** גם הוא **מִתְרוֹעֵעַ** ונשבר. **אָמַר רַב אַשִּׁי, שְׁמַע מִינַּהּ** מפסוק זה, **כִּי מַתְחִיל חוּרְבָא** בבית, **בְּסֵיפָא** – במפתן הבית הוא **מַתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר 'חֹרֶב בַּסַּף'. וְאִיבְּעִיתָ אֵימָא** יש ללמוד דבר זה **מֵהָכָא, 'וּשְׂאֵרָה יוּכַת שָׁעַר'** – בית השמם מאין יושב, השדים מכתתים את שעריו. **אָמַר מַר בַּר רַב אַשִּׁי, לְדִידִי חֲזִי לֵיהּ** – אני ראיתיו לאותו שד **וּמְנַגֵּחַ כִּי תּוֹרָא** – ומנגח את שערי הבית כשור.

אָמַר רַב הוּנָא, זְמָרָא דְּנַגְדֵּי – הזמר שמזמרים מושכי הספינות, שמטרתו לזרזם במלאכתם, **וּדְבַקְרֵי** – ושל החורשים בשוורים, שמטרתו לכוון את השוורים לתלמיהם, **שָׁרֵי** – מותרים, ואין בכך משום איסור זמר. אבל **דְּנַרְדָּאֵי** – של אורגים **אָסִיר** לפי שמטרתו היא לשחוק. מספרת הגמרא, **רַב הוּנָא בָּטִיל זְמָרָא** – אסר על בני דורו לזמר בביתם ובבית המשתה, עקב כך בא שפע לעולם, **קָם מֵאָה אַוְזֵי בְּזוּזָא וּמֵאָה סְאָה חִיטֵּי בְּזוּזָא** – עמדו מאה אווזים

המשך בעמוד 183

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

ואנן יהבי ליה לכהנים. קנסינהו עזרא כדאמרי' ביבמות (קף פו:), וכיון דאינן נותנין כתקנן אין יכולין לומר וגם נתתיו לכלי בכל מצותה. תחילה. ונתת לכלי זה מעשר ראשון, לגר זה מעשר עני, בשעריך זה מעשר שני דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך (דברים יב:) אף הוא. יוחנן כהן גדול: מכל ותרומת מעשר עון מיתה. באלו הן הנשרפין (סנהדרין פג.) לפי' תוספות

מנקף אפי' אצבעו, דף נקוף מרצה כדם עולה (חולין קף ז:) טבעות. לחכניס צואר בהמה לתוכו: כדאמרינן. שתקן שיהו כל הלוקחין מפרישין ולא היה אדם צריך לשאל לחברו חבר שלקח מעם הארץ הפרשתי דמאי: מתני' בשיר לא ישתו יין. ובגמ' מפרש מנא לן דמשבטלה סנהדרין הוא: נביאים הראשונים. בגמרא מפרש: נפח צופים. מקרש בגמ': אנשי אמנה. בוטחים בהקב"ה וסומכין עליו לעשות טוב ואין דואגין לחסרון: גמ' אמר רב יוסף. הכי קאמר, וכי בית המסקר באגרזים עיר הוא שלא יהא נוחן לחרב: מתרוענע. לשון ערבה במו ערו ערו (תהלים קלז): בסיפא מתחיל. מאיסקופת הבית ופתחיו מתחיל: ושאיה. לשון בית השאה מאין יושב, ומתוך כך שעירים מרקדים שם ומנגחין וכותתין את שערן: זמרי דנגדי. מושכי ספינות בחבל שרי, שאינו אלא לזרום במלאכתם: ודבקרי. שמזמרין בשעה שחורשין, ואינו אלא לכון את השורים לתלמיהם שהולכין לקול השיר דערב עליהם: דנרדאי. אינו אלא לשחוק: כבטל ומרא. גזר על דורו שלא יזמרו בבתיהם ובבית משתאות: ולא איבעי. ולא היו רוצים לקנותם בכך: זלזל בה. ולא הקפיד למחות בידם: כאש בנערת. לפי שהעונה משה אזנו לשמוע את המזמר לענות אחריו, ונמצאו האנשים נותנים לבם לקול הנשים וקול באשה ערוה כדכתיב השמיעני את קולך (שיר ב), ומבעיר את יצרו כאש בנערת. אבל זמרי גברי ועניני נשי קצת פריצות יש דקול באשה ערוה, אבל אינו מבעיר יצרו כל כך, שאין המזמרים מטים אזנם לקול העונים: לבטולי האי מקמי האי. אם אין שומעין לנו לבטל את שניהם, נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנערת: צחה צמא. צמא (שמות יז) מתרגם צחותא:

1 ואנן יהבי ליה לכהנים. קנסינהו עזרא כדאמרי' ביבמות (קף פו:), וכיון דאינן נותנין כתקנן
2 אין יכולין לומר וגם נתתיו לכלי בכל מצותה. תחילה. ונתת לכלי זה מעשר ראשון, לגר
3 זה מעשר עני, בשעריך זה מעשר שני דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך (דברים יב:) אף
4 הוא. יוחנן כהן גדול: מכל ותרומת מעשר עון מיתה. באלו הן הנשרפין (סנהדרין פג.) לפי'
5 לה, וכשאתם לוקחין מעם הארץ והם לא
6 הפרישו אלא תרומה עודנו טבל למעשרות
7 ואתם נענשים מיתה: מפריש תרומת מעשר
8 ונותנה לכהן. מפריש כל המעשרות ממנה
9 להוציא מידי טבל, ואחר כך מפריש מתוך
10 מעשר ראשון תרומת מעשר מה שעל הלוי
11 להפריש ונותנו לכהן, משום דאית ביה עון
12 מיתה אחמור עליהו שלא לעבבו אצלו ולמכור
13 לכהן כשם שהוא מעכב אצלו מעשר ראשון
14 ומעשר עני ואומר המוציא מחברו עליו הראיה,
15 גזרה דלמא כי משהי ליה גביה אכיל ליה. אבל
16 מעשר ראשון ומעשר עני מתרים לזרים ואין
17 בהן אלא גזל כהן, הלכך המוציא מחברו עליו
18 הראיה, אלמא אפרושי נמי לא הוו מפרשי ואתי
19 אמרתי לפי שאין נותנין אותו כתקנן הא אפרושי
20 מפרשי ליה: תרתי תקון. לעולם הבערת
21 הודאות מעשר משום שאינם נותנין אותו לזרים
22 הוא, והא דתניא לפי ששלח כו' לאו אבטל
23 הודוי קאי אלא אגזר על הדמאי קאי, ותרתי
24 תקנות תקן, בטל ודוי של חברים אע"פ
25 שמפרישין אותו לפי שאין נותנין אותו כתקונו,
26 וגזר על הדמאי על לוקח מעם הארץ לפי
27 ששלח כו': מקרטין. כשהיה רוצין להפילו לארץ
28 לשחטו: שיפול דם בעיניו. ואינו רואה ואינו
29 מתחזק כל כך על רגליו. ונוקפין לשון ונקף
30 סבכי היער (שמות יז): חובטין. להפילו לארץ.
31 ונוקפין לשון חבטה ומכה, כדאמרי' אין אדם
21 ואנן קא יהבינן לכהנים. ולודי אשאר מעשרות? אמר
1 ריש לקיש: כל בית שאין מתודה על מעשר ראשון,
2 שוב אין מתודה על שאר מעשרות. מאי מעמא? אמר
3 אביי: הואיל ופתח בו הכתוב תחילה. מכלל דאפרושי
4 הוו מפרשי? והא תניא: אף הוא ביטל את הודוי, וגזר
5 על הדמאי. לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין
6 מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד, ומעשר ראשון
7 ומעשר שני מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין. אמר
8 להם: בני, בואו ואומר לכם: כשם שתרומה גדולה
9 יש בה עון מיתה, כך תרומת מעשר וטבל יש בהן
10 עון מיתה. עמד והתקין להם: הלוקח פירות מעם
11 הארץ מפרישין מהן מעשר ראשון ומעשר שני. מעשר
12 ראשון מפרישין ממנה תרומת מעשר ונותנה לכהן,
13 ומעשר שני עולה ואוכלו בירושלים. מעשר ראשון
14 ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה. תרתי תקן:
15 ביטל ודוי חברים, וגזר על דמאי של עמי הארץ:
16 ואף הוא ביטל את המעוררים: מאי מעוררים? אמר
17 רחבה: בכל יום ויום שהיו עומדים לוים על דוכן
18 ואומרים "עורה למה תישן ה'", אמר להן: וכי יש
19 שינה לפני המקום? והלא כבר נאמר "הנה לא ינום
20 ולא יישן שומר ישראל"! אלא, בזמן שישראל שרוין
21 בצער ואומות העולם בנחת ושלוה, לכך נאמר "עורה למה תישן ה'": ואת הנוקפים: מאי "נוקפים"? אמר רב יהודה אמר
22 שמואל: שהיו מסרטין לעגל בין קרניו, כדי שיפול דם בעיניו. אתא איהו, בטיל משום דמיחזי כי מוסא. במתניתא תנא: שהיו
23 חובטין אותו במקלות כדרך שעושין אותו לפני עבודה זרה. אמר להם עד מתי אתם מאכילין גבילות למזבח! גבילות? הא
24 שחיט להו! אלא טריפות, שמא ניקב קרום של מוח, עמד והתקין להם טבעות בקרקע: עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים:
25 בחולו של מועד: כל ימיו לא היה אדם צריך לשאול על הדמאי: מתני' משבטלה סנהדרין, בטל השיר מבית
26 המשתאות, שנאמר: "בשיר לא ישתו יין" וגו'. משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים. משחרב בית המקדש, בטל
27 השמיר ונופת צופים, ופסקו אנשי אמנה מישראל, שנאמר: "הושיעה ה' כי גמר חסיד". רבן שמעון בן גמליאל אומר: העיד
28 ר' יהושע: מימות שחרב בית המקדש, אין יום שאין בו קללה. ולא ירד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות. ר' יוסי אומר: אף
29 ניטל שומן הפירות. ר' שמעון בן אלעזר אומר: הטהרה בטלה את הטעם ואת הריח, המעשרות בטלו את שומן הדגן. וחכמים
30 אומרים: הזגות והכשפים כילו את הכל: גמ' ומאי דמשבטלה סנהדרי כתיב? אמר רב הונא בריה דרב יהושע: אמר קרא
31 "זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם". אמר רב: אודנא דשמעא זמרא תעקר. אמר רבא: זמרא בביתא חורבא בסיפא, שנאמר:
32 "קול ישורר בחלון חרב בסף כי ארזה ערה" מאי "כי ארזה ערה"? אמר ר' יצחק: וכי בית המסובך בארזים, עיר הוא? אלא
33 אפילו בית המסובך בארזים, מתרוענע. אמר רב אשי: שמע מינה, כי מתחיל חורבא, בסיפא מתחיל, שנאמר: "חרב בסף".
34 ואיבעית אימא מהכא "ושאיה יכת שער". אמר מר בר רב אשי: לדידי חזי ליה, ומנגח כי תורא. אמר רב הונא: זמרא דנגדי
35 ודבקרי שרי, דנרדאי אסיר. רב הונא בטיל זמרא, קם מאה אווזי בזוזא ומאה סאה חיטי בזוזא, ולא איבעי. אתא רב חסדא,
36 זלזיל ביה, איבעאי אווזא בזוזא ולא משתכח. אמר רב יוסף: זמרי גברי ועני נשי, פריצותא. זמרי נשי ועני גברי, כאש בנערת.
37 למאי נפקא מינה? לבטולי הא מקמי הא. אמר ר' יוחנן: כל השותה בארבעה מיני זמר, מביא חמש פורענויות לעולם, שנאמר:
38 "הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם ואת פעל ה' לא יביטו" מה
39 כתיב אחריו: "לכן גלה עמי מבלי דעת" שגורמין גלות לעולם, "וכבודו מתי רעב" שמביאין רעב לעולם, "והמונו צחה צמא"
40 שגורמין לתורה שתשתכח מלומדיה, "וישח אדם וישפל איש" שגורמין שפלות לשונאו של הקדוש ברוך הוא, ואין "איש" אלא
41 הקדוש ברוך הוא שנאמר: "ה' איש מלחמה". "ועיני גבהים תשפלנה" שגורמין שפלות של ישראל, ומה כתיב אחריו, "לכן
42 הרחיבה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

הרחיבה שאול נפשה. לאחר שהביאו חמש פורענויות הללו לעולם סופן נופלין בגיהנם: וימנין סליק. פעמים עולים (ועולה) בדדים שנענים ופעמים שלא עלה בידם, שהרי כשברח דוד מפני אבשלום יצא מירושלים שאל צדוק באורים ותומים ועלתה לו שהישיבוהו, ואשר אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר שנסתלק מן הכהנה מפני שלא נענה באורים ותומים, והכי תניא בסדר עולם גבי ארון

1 הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה
2 והמונה ושאונה ועלו בה": משמתו נביאים הראשונים:
3 מאן "נביאים הראשונים"? אמר רב הונא: זה דוד
4 ושמואל ושלמה, רב נחמן אמר: בימי דוד, וימנין סליק
5 וימנין לא סליק. שהרי שאל צדוק ועלתה לו, שאל
6 אביתר ולא עלתה לו, שנאמר: "ויעל אביתר". מתיב
7 רבה בר שמואל: "ויהי לדרש אלהים בימי זכריהו
8 המבין בראות האלהים" מאי לאו, באורים ותומים.
9 לא, בנביאים. תא שמע, משחרב בית המקדש ראשון,
10 בטלו ערי מגרש, ופסקו אורים ותומים, ופסק מלך
11 מבית דוד. ואם לחשך אדם לומר "ויאמר התרשתא
12 להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן
13 לאורים ולתמים כאדם שאומר לחבירו "עד שיחיו
14 מתים ויבא משיח בן דוד". אלא אמר רב נחמן בר
15 יצחק: מאן "נביאים הראשונים" לאפוקי מחגי זכריה
16 ומלאכי, דאחרונים נינהו. דתנו רבנן: משמתו חגי
17 זכריה ומלאכי, נסתלקה רוח הקודש מישראל. ואף
18 על פי כן היו משתמשים בבת קול, שפעם אחת היו
19 מסובין בעליית בית גוריא ביריחו, נתנה עליהן בת
20 קול מן השמים ואמרה: יש בכם אדם אחד שראוי

1 הרחיבה שאול נפשה. לאחר שהביאו חמש פורענויות הללו לעולם סופן נופלין בגיהנם:
2 וימנין סליק. פעמים עולים (ועולה) בדדים שנענים ופעמים שלא עלה בידם, שהרי כשברח
3 דוד מפני אבשלום יצא מירושלים שאל צדוק באורים ותומים ועלתה לו שהישיבוהו,
4 ושאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר שנסתלק מן הכהנה מפני שלא נענה
5 באורים ותומים, והכי תניא בסדר עולם גבי ארון
6 ובברחו מפני אבשלום יצא עמו עד שעלה
7 במעלה הזיתים ונשאל באורים ותומים ונסתלק
8 אביתר מן הכהנה גדולה נכנס צדוק תחתיו
9 כדכתיב (שמואל ב כ׳ טו) ויאמר המלך לצדוק השב
10 את הארון וגו׳: בימי זכריהו. והוא בנו של
11 יהויקדע שהיה בימי יואש: ערי מגרש. ערי לוים
12 שהטענין הכתוב מגרשות: עד עמוד כהן וגו׳.
13 אלמא הוו אורים בבית שני: אמור לו. לא שהיו
14 אורים ותומים אלא כאדם שאומר לחברו כו׳,
15 אלמא כל ימי המקדש ראשון הוו: דתניא. חגי
16 וזכריה ומלאכי נקראו אחרונים: שמעון
17 וישמעאל. רבן שמעון שהיה נשיא ורבי ישמעאל
18 בן אליעזר (שהיה) כהן גדול שהרגתם מלכות
19 יון: לחרבא. שעתידין להרג בחרב: לקטלא.
20 לשאר מיתות, דגון רבי עקיבא ששקרו בשורו
21 במסרקות פיפיות של ברזל כדאמר בברכות (קף
22 סח:); ור׳ חנניה בן תרדיון שנשרף, ורבי יהודה בן
23 בבא בלוגביאות של ברזל כדאמר בסנהדרין (קף
24 יז.): שאין מספידין על הריגי מלכות. מאימת
25 המלך, לפיכך מחו בידם: דברים כתבן.
26 במשמענן, אבן שלמה מקא במה שהסיעה מן
27 הדר, ולא סתתוה שוב בכלי ברזל: והלא כבר
28 נאמר. מגורדות במגרה וגו׳: שמיר למאי אתא.
29 דאמרי׳ במס׳ גטין (קף סח.) שהביאו שמיר ע״י

30 אשמדאי מלכא דשדאי: אבנים הללו. שבאפוד וחשן: פתוחי חותם. חקק משמע:
31 במלואתם. שיהיו שלמות שלא יחסרו מהם כלום: ומראה להם שמיר. על פני הדיו כחריץ
32 האות: איטני של אבר. גובתא מש״א בלע״ז: שירא פרנדא. מין מושי הוא: סלת צפה על
33 גבי נפה. מרוב שמנה מדבקת בדפני נפה ודומים לעשה חיה שנפושה ביין כו׳. נפת דבק
34 הנפה, צופים שצפה: שתי כפרות הנדבקות כו׳.
35 שהיתה ברכה מצויה בעשה, וכשמדבקין בכרות
36 בדפני התנור אחת בדפן זה ואחת בדפן זה
37 שבגדו והן תפוחות אצפליי״ר בלע״ז עד
38 שמגעת פני זו לזו, כצוף זה שגדל ומתפשט
39 והולך ותולה באויר, כן אלו צפות ותפוחות
40 באויר: מן הצופים. החרים הגבוהים שמשם
41 צופה למרחוק: מאי משמע. מהיכא ילפת שדבש
42 בא מן החרים: כדמתרגם רב יוסף. כאשר
43 תעשינה הדבורים: כל הנצוק. המערה מכלי
44 טהור לכלי טמא אין הקלוחז מערפן להיות חבור
45 לטמא את מה שבתוך הכלי שהוא מערה ממנו:
46 חוץ מדבש זיפין. שהוא עב מאד והרי הוא
47 במחבר, שבשהקלוחז פוסק הוא הולך מלמטה
48 למעלה, והכי אמרינן במדות: הצפחת. ברשק״א
49 בלע״ז שהן עבות ונכנסת וונכתת] השעוה עם
50 הדבש: שמזיפין בו. מתוך שהוא טוב ועב
51 מערבין בו מים וזין ואין נכרות בו: שמזיפין.
52 שקרנים והולכי רכיל: שמאמינים בהקדוש ברוך
53 הוא. לוהט ממונם לנוי הדור מצוה ולצדקה
54 ולהוצאת שבתות וימים טובים: שיתבזו שלחנם
55 לעתיד לבא. שאין מקבלין שכר שלם, והכי
56 משמע כי מי בז ליום הבא את הצדיקים: קטנות.
57 קטנות אמנה: קטני רשעי בני ישראל. שמתו
58 בשהן קטנים:

שמבוזין

21 שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך. נתנו עיניהם בהלל הזקן, וכשמת הספידוהו הי חסיד, הי ענו, תלמידו של עזרא.
22 ושוב פעם אחרת, היו מסובין בעליה בבנה, נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן: יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה
23 שכינה עליו, אלא שאין דורו זכאין לכך. נתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת הספידוהו הי ענו, הי חסיד, תלמידו של הלל. ואף
24 הוא אמר בשעת מיתתו: שמעון, וישמעאל, לחרבא. וחברוהי לקטלא, ושאר עמא לביזא, ועקן סגיאין עתידין למיתי על עמא. ואף
25 על ר׳ יהודה בן בבא בקשו לומר "הי חסיד הי ענו", אלא שנמרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות: משחרב בית המקדש
26 בטל השמיר כו׳: תנו רבנן: שמיר שבו בנה שלמה את בית המקדש, שנאמר: "והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה" הדברים
27 כתקנן, דברי ר׳ יהודה. אמר לו ר׳ נחמיה: וכי אפשר לומר כן? והלא כבר נאמר "כל אלה אבנים יקרת מגרות במגרה". אם
28 כן, מה תלמוד לומר "לא נשמע בבית בהבנתו"? שהיה מתקין מבחוץ, ומכנים מבפנים. אמר רבי: נראין דברי ר׳ יהודה באבני
29 מקדש, ודברי ר׳ נחמיה באבני ביתו. ור׳ נחמיה, שמיר למאי אתא? מיבעי ליה לכדתניא: אבנים הללו אין כותבין אותן בדיו,
30 משום שנאמר: "פתוחי חותם". ואין מסרטין עליהם באיזמל, משום שנאמר: "במלואתם". אלא כותב עליהם בדיו, ומראה להן
31 שמיר מבחוץ, והן נבקעות מאליהן כתאינה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסירה כלום, וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים
32 ואינה חסירה כלום. תנו רבנן: שמיר זה, ברייתו כשעורה, ומששת ימי בראשית נברא, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו.
33 במה משמרין אותו? כורכין אותו בספוגין של צמר, ומניחין אותו באיטני של אבר, מלאה סובי שעורין. אמר ר׳ אמי: משחרב
34 מקדש ראשון, בטלה שירא פרנדא וזכוכית לבנה. תניא נמי הכי: משחרב מקדש ראשון, בטלה שירא פרנדא וזכוכית לבנה וריכב
35 ברזל, ויש אומרים: אף יין קרוש הבא מישגיר הדומה כעיגולי דבילה: ונופת צופים? מאי "נופת צופים"? אמר רב: סולת שצפה
36 על גבי נפה, ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן. ולוי אמר: שתי כפרות הנדבקות בתנור ותופחות ובאות עד שמגיעות זו לזו.
37 ור׳ יהושע בן לוי אמר: זה דבש הבא מן הציפיא. מאי משמע? כדמתרגם רב ששת, כמא דנתזן דברייאתה ושיימן ברומי עלמא
38 ומתיין דובשא מעישבי טורא. תנן התם: כל הנצוק טהור, חוץ מדבש זיפים והצפחים. מאי "זיפים"? אמר ר׳ יוחנן: דבש שמזיפין
39 בו, וריש לקיש אמר: על שם מקומו, כדכתיב "זיף וטלם ובעלות". כיוצא בדבר אתה אומר "בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא
40 דוד" וגו׳, מאי "זיפים"? אמר ר׳ יוחנן: בני אדם המזייפין דבריהם. ור׳ אלעזר אומר: על שם מקומן, כדכתיב "זיף וטלם ובעלות":
41 ופסקו אנשי אמנה: אמר ר׳ יצחק: אלו בני אדם שהן מאמינין בהקדוש ברוך הוא. דתניא, ר׳ אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו
42 פת בסלו ואומר "מה אוכל למחר", אינו אלא מקטני אמנה, והיינו דאמר ר׳ אלעזר: מאי דכתיב "כי מי בז ליום קטנות" מי גרם
43 לצדיקים שיתבזבזו שולחנן לעתיד לבא? קטנות שהיה בהן, שלא האמינו בהקדוש ברוך הוא רבא אמר: אלו קטני בני רשעי ישראל

שמבוזין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִּיהָ לִבְלִי חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ" שבסופו של דבר, כל המון הרשעים הללו יפלו בגיהנם.

שנינו במשנה, מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים בטלו אורים ותומים. שואלת הגמרא, מַאן נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שבמותם בטלו אורים ותומים. אָמַר רַב הוּנָא, זֶה דָּוִד וּשְׁמוּאֵל וּשְׁלֹמֹה. רַב נַחְמָן אָמַר, אף בִּימֵי דָּוִד, זִימְנִין סָלִיק וְזִימְנִין לָא סָלִיק – פעמים עלתה להם תשובה באורים ותומים, ופעמים שלא עלתה, שֶׁהֲרֵי שָׁאַל צָדוֹק באורים ותומים, כשברח דוד מפני אבשלום וְעָלְתָה לוֹ תשובה, שֶׁאַל אֶבְיָתָר באורים ותומים וְלֹא עָלְתָה לוֹ תשובה, שֶׁנֶּאֱמַר באותו ענין 'וַיַּעַל אֶבְיָתָר', ופירושו, שנסתלק מן הכהונה כיון שלא נענה.

מקשה הגמרא, מֵתִיב רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, כיצד אמרת שמשמתו דוד ושמואל ושלמה בטלו אורים ותומים, והרי נאמר "וַיְהִי לְדָרוּשׁ אֱלֹהִים כָּל יְמֵי זְכַרְיָה [בִּימֵי זְכַרְיָהוּ] הַמֵּבִין בְּרֹאוֹת הָאֱלֹהִים", מַאי לָאו ראיה זו היא בְּאוּרִים וְתוּמִים, הרי שהיו גם בימיו אורים ותומים. מתרצת הגמרא, לֹא באורים ותומים, אלא ראיה בִּנְבִיאִים.

עוד מקשה הגמרא מברייתא, תָּא שְׁמַע, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בָּטְלוּ עָרֵי מִגְרָשׁ – ערי הלויים שנצטוו להניח סביבם מגרש, וּפָסְקוּ אוּרִים וְתוּמִים, וּפָסַק מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד, וְאִם לְחָשְׁךְ אָדָם לוֹמַר כיצד אתה אומר שפסקו אז אורים ותומים, והלא נאמר בעליית זרובבל, בבנין בית שני, כשחלק מהכהנים לא מצאו את כתב יחוסם, "וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עַד עֲמוֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וְתוּמִים", הרי שגם אז היו אורים ותומים, [אֲמוֹר לוֹ], אין הפירוש כך, אלא כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ עַד שֶׁיִּהְיוּ מֵתִים וְיָבֹא מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, כך גם אמר להם התרשתא, שלא יאכלו מן הקדשים עד שיבא המשיח ויהיו אורים ותומים, הרי מפורש בברייתא זו שאורים ותומים פסקו רק משחרב בית המקדש הראשון, וקשה על רב הונא שאמר שנביאים הראשונים הם דוד שמואל ושלמה.

אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאן נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שבמותם פסקו אורים ותומים, כל הנביאים שבימי בית ראשון, לְאַפּוּקֵי מַחֲגַי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי שהתנבאו בתחילת הבית השני, דְּאַחֲרוֹנִים נִינְהוּ ובימיהם לא היו אורים ותומים, ומצינו כך בברייתא, שהם היו הנביאים האחרונים, דְּתָנוּ רַבָּנַן, מִשֶּׁמֵּתוּ חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ של נבואה מִיִּשְׂרָאֵל, הרי שהם היו הנביאים האחרונים, וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּבַת קוֹל מן השמים, שֶׁפַּעַם אַחַת הָיוּ חכמים מְסוּבִּין בַּעֲלִיַּת בֵּית גּוּרְיָא בִּירִיחוֹ, נִתְּנָה עֲלֵיהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה, יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרְאוּי שֶׁתִּשָּׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ רָאוּי לְכָךְ, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּהִלֵּל הַזָּקֵן, וּכְשֶׁמֵּת הלל הזקן, הִסְפִּידוּהוּ, הִי חָסִיד הִי עָנָיו תַּלְמִידוֹ של עֶזְרָא. וְשׁוּב פַּעַם אַחֶרֶת הָיוּ חכמים מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּה בְּיַבְנֶה, נִתְּנָה לָהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה לָהֶן, יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרְאוּי שֶׁתִּשָּׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכָּאִין לְכָךְ, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן, וּכְשֶׁמֵּת, הִסְפִּידוּהוּ, הִי עָנָיו הִי חָסִיד, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הִלֵּל, וְאַף הוּא – שמואל הקטן, אָמַר בְּשֵׁעַת מִיתָתוֹ ברוח הקודש ששרתה עליו אז, שִׁמְעוֹן – רבן שמעון בן גמליאל נשיא ישראל, וְיִשְׁמָעֵאל – רבי ישמעאל כהן גדול, ינתנו לַחֲרָבָא – להריגה בחרב בגזרת המלכות, וְחַבְרוֹהִי אף הם יהיו לִקְטָלָא – להריגה במיתות משונות אחרות, וּשְׁאָר עַמָּא יהיו לְבִיזָּא – לבז, וְעָקָן סַגִּיאִין עַתִּידִין לְמִיתֵי עַל עַמָּא – וצרות רבות עתידות לבא על העם, וְאַף עַל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בְּקִשּׁוּ לוֹמַר במותו כשנהרג, הִי חָסִיד הִי עָנָיו, אֶלָּא שֶׁנִּטְרְפָה שָׁעָה מלהספידו, לפי שֶׁאֵין מַסְפִּידִין עַל הָרוּגֵי מַלְכוּת מאימת המלכות.

שנינו במשנה, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּטֵל הַשָּׁמִיר כו'. תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁמִיר זהו שֶׁבּוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בבנין הבית שבנה שלמה, "וְהַבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מְסֻעָ נִבְנָה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו" הַדְּבָרִים כְּכְתָבָן, כמו שחצבו אותה מן ההר על ידי השמיר ולא סיתתוה בכלי ברזל, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בפסוק אחר, "כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרוֹת וְגוֹ' מְגוֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה" – בכלי ברזל מלאה פגימות, הרי שהיו האבנים חתוכות ומסותתות בכלי ברזל, אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'כל כלי ברזל לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ', פירושו, שבבית לא נשמע כלי ברזל, אלא שֶׁהָיָה מַתְקִין אותם מִבַּחוּץ, וּמַכְנִיס אותם מוכנות מִבִּפְנִים. אָמַר רַבִּי, נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שהיו האבנים שלמות כחציבתן בְּאַבְנֵי מִקְדָּשׁ, וְדִבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה שהיו האבנים מסותתות בְּאַבְנֵי בֵּיתוֹ של שלמה המלך, שהרי הפסוק שהביא רבי נחמיה שהיו האבנים מגוררות במגרה, בענין בנין ביתו נאמר.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי נְחֶמְיָה שאמר שהיו מתקנים את האבנים מבחוץ בכלי ברזל, לדבריו שָׁמִיר לְמַאי אָתָא – לאיזה צורך הביאוהו. משיבה הגמרא, השמיר מִיבָּעֵי לֵיהּ, לְכִדְתַנְיָא, אֲבָנִים הַלָּלוּ של האפוד והחושן, שצריך לכתוב עליהם שמות שבטי ישראל, אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן בְּדִיו, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר עליהם 'פִּתּוּחֵי חוֹתָם', שמשמעו חקוק בתוכם, וְאֵין מְסָרְטִין עֲלֵיהֶם את האותיות בְּאִיזְמֵל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר עליהם 'כְּמִלּוּאוֹתָם', שמשמעו שתהיינה שלמות בלי חסרון, אֶלָּא כּוֹתֵב עֲלֵיהֶם תחילה את השמות בְּדִיו, וּמַרְאֶה לָהֶן – לאבנים הרשומות בדיו את הַשָּׁמִיר מִבַּחוּץ, וְהֵן נִבְקָעוֹת מֵאֲלֵיהֶן בצורת האותיות, כְּתַאֲנָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת מאליה בִּימוֹת הַחַמָּה וְאֵינָהּ חֲסֵירָה כְּלוּם, וּכְבִקְעָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת אדמתה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵינָהּ חֲסֵירָה כְּלוּם.

תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁמִיר זֶה, בְּרִיָּתוֹ כִּשְׂעוֹרָה, וּמִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית נִבְרָא, וְאֵין כָּל דָּבָר קָשֶׁה יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּפָנָיו. בַּמֶּה מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, כּוֹרְכִין אוֹתוֹ בִּסְפוֹגִין שֶׁל צֶמֶר, וּמְנִיחִין אוֹתוֹ בְּאִיטְנִי שֶׁל אֵבֶר – בארגז של עופרת מְלֵיאָה סוּבִּי שְׂעוֹרִין.

אָמַר רַבִּי אַמִּי, מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן בְּטֵלָה שִׁירָא פְּרִנְדָּא – מין משי חשוב, וּזְכוּכִית לְבָנָה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן בְּטֵלָה שִׁירָא פְּרִנְדָּא, וּזְכוּכִית לְבָנָה, וְרֶכֶב בַּרְזֶל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף יַיִן קָרוּשׁ – שנעשה מוצק הַבָּא מִשְּׁנִיר, הַדּוֹמֶה כְּעֵינוּלֵי דְּבִילָה בטל אז.

שנינו במשנה, משחרב בית המקדש בטל השמיר וְנוֹפֶת צוּפִים. שואלת הגמרא, מַאי נוֹפֶת צוּפִים. אָמַר רַב, סוֹלֶת שֶׁצָּפָה ונדבקת עַל גַּבֵּי נָפָה מרוב שומנה בשעת הניפוי, וְדוֹמָה לְעִיסָּה שֶׁנִּילּוֹשָׁה כבר בִּדְבַשׁ וְשֶׁמֶן, ו'נופת' הוא על שם דבק הנפה, ו'צופים' הוא על שם שצפה עליה. וְלֵוִי אָמַר, נופת צופים הם שְׁתֵּי כִּכְּרוֹת לחם הַנִּדְבָּקוֹת בַּתַּנּוּר על גבי שתי דופניו מן הצדדים, כבר בדופן זו, וכבר בדופן שכנגדה, וְתוֹפְחוֹת וּבָאוֹת כל כך בתנור, עַד שֶׁמַּגִּיעוֹת זוֹ לְזוֹ ו'נופת' הוא מלשון נוף, שגדל הכבר כמו ענפי עץ, ו'צופים' הוא מלשון צף, שהכברות תופחים וצפים. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, נופת צופים זֶה דְּבַשׁ הַבָּא מִן הַצִּיפִּיָּא – מן ההרים הגבוהים שמהם צופים למרחק. שואלת הגמרא, מַאי מַשְׁמַע שהדבש בא מן המקומות הגבוהים, כִּדְמְתַרְגֵּם רַב שֶׁשֶׁת על הפסוק 'כאשר תעשינה הדבורים', כְּמָא דְּנַתְּזָן דַּבְּרָיָאתָא וְשָׁיְיטָן בְּרוּמֵי עָלְמָא וּמַתְיָין

המשך בעמוד 39

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁמְּבַזְּבְזִין – שמבטלים דִּין אֲבִיהֶם הרשעים לֶעָתִיד לָבוֹא, וכך אוֹמְרִים לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֵאַחַר שֶׁאַתָּה עָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶן, לָמָּה הִקְהֵיתָה שִׁנֵּיהֶם בָּם לענשם במיתתנו בקטנותנו.

אָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה, אִלְמָלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל דָּוִד, הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בגלות מוֹכְרֵי רְכָב – שומנים ודברים מאוסים, מתוך עניותם, שֶׁנֶּאֱמַר בתהילים, שבקש דוד על ישראל, שגם כשיהיו בגלות, 'שִׁיתָה ה' מוֹרָה לָהֶם' שפירושו, תתן לעניים מרות ועושר, כדי שלא יהיו פחותים ונבזים כל כך בעיני האומות.

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה, אִלְמָלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל חֲבַקּוּק, הָיוּ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְכַּסִּים בְּטַלִּית אַחַת מרוב עניותם וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בתפלתו של חבקוק, "ה' שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי ה' פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ", אַל תִּקְרָא 'בְּקֶרֶב שָׁנִים', אֶלָּא 'בְּקִרּוּב שְׁנַיִם', וכך הוא נדרש, פעלך, שהיא התורה, כששנים מתקרבים ללמוד אותה בכסות אחת מחמת עניים, חיה אותם לבל יהיו עוסקים בה בעניות מרובה.

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה, שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תּוֹרָה, רְאוּיִן לִישָׂרֵף בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר כשהלכו אליהו הנביא ואלישע תלמידו, "וַיְהִי הֵמָּה הוֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְגו'" והפריד ביניהם, ולקח את אליהו, שֶׁלֹּא נשרפו אש של מעלה, הוא משום דְּאִיכָּא דִּיבּוּר תורה ביניהם, הָא אם לֵיכָּא דִּיבּוּר, הִיו רְאוּיִן לִישָׂרֵף.

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרֶכְיָה, שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת וְאֵין נוֹחִין זֶה לְזֶה בַּהֲלָכָה, אֶחָד מהם מֵת על ידי חברו, וְאֶחָד – ההורג בשגגה גּוֹלֶה על ידו, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת ערי מקלט, שמטרת עיר מקלט היא "לָנוּס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת", וְאֵין 'דַּעַת' אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר על ישראל כשעברו על מצוות התורה 'נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדָּעַת' שפירושו, שנטפשו עמי מתוך שלא עסקו בתורה, ונדרש הפסוק של ערי מקלט כך, שהרציחה נגרמה משום שלא עסקו יחד בדעת שהיא תורה.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא, כָּל תַּלְמִיד חָכָם הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַדְּחָקָ, תִּפְלָתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר, "כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלִַם בָּכֹה לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֵךְ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ", ונדרש, שהקדוש ברוך הוא עונה לקול זעקת אלו היושבים ישיבה של תורה, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ, שבאיזה עסק התורה הדברים אמורים, "וְנָתַן ה' לָכֶם לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ", ומכאן, שישיבה זו היא על ידי הדחק. רַבִּי אַבָּהוּ אוֹמֵר, אותו העוסק בתורה מתוך הדחק מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ מִזִּיו שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר בסוף הפסוק, "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רוֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ". רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, אַף אֵין הַפַּרְנוּד נִגְעָל בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר באתו הפסוק "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ", שפירושו, שלא יסתר ממך מוריך, שהוא הקדוש ברוך הוא, ולא תנעל המחיצה בינך לבינו.

שנינו במשנה, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין יום שאין קללה וְכוּ'. אָמַר רָבָא, לא זו בלבד שאין יום שאין בו קללה, אלא וְכָל יוֹם וָיוֹם מְרוּבָּה קִלְלָתוֹ מִשֶּׁל חֲבֵירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בתוכחת הגלות, "בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר", ויש לשאול, הֵי בֹּקֶר – על איזה בקר הכוונה שבערב תאמר עליו מי יתן ויבא, אִילֵימָא תאמר כך על בֹּקֶר דִּלְמָחָר, מִי יָדַע מַאי הֲוֵי – וכי יודע הוא שיהיה טוב יותר, אֶלָּא תאמר כך על הבקר דְּחָלִיף – שעבר, מי יתן ויבא שוב יום כזה, משום שהיה טוב יותר מן הערב שאחריו. שואלת הגמרא, וְאֶלָּא אם כל יום מתרבה הקללה, עָלְמָא אַמַּאי קָא מְקַיֵּים – על מה העולם עומד. עונה הגמרא, אַקְרוּשָׁה דְּסִידְרָא – על סדר קדושה שאומרים על הסדר בשחרית אחר תפילת שמונה עשרה, וְאִיהֵא שְׁמֵיהּ רָבָא דְּאַגַּדְתָּא – ועל 'אמן יהא שמיה רבא' שעונים העם אחר הדרשה בדברי אגדה כל שבת, שֶׁנֶּאֱמַר, "אֶרֶץ עָפָתָה כְּמוֹ אוֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים", שמשמעו, שהארץ חשכה וצלמות כשאין בה סדרים, וסוף הפסוק הוא, 'ותופע כמו אופל', ופירושו, הָא אם יֵשׁ סְדָרִים – סדר קדושה ויהא שמיה רבא, אזי תּוֹפִיעַ הארץ מֵאוֹפֶל.

שנינו במשנה, העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש וכו' וְלֹא יָרַד טַל לִבְרָכָה וְנִיטַל טַעַם פֵּרוֹת וְכוּ'. מביאה הגמרא ברייתא בענין זה, תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, טָהֳרָה בִּטְלָה טַעַם וְרֵיחַ, מַעֲשֵׂר בִּיטֵּל שׁוּמַן דָּגָן. מספרת הגמרא, רַב הוּנָא אַשְׁכַּח תּוֹמַרְתָּא דְּחִינוּנִיתָא – מין תמרה שמנה שאף יש בה ריח טוב, שַׁקְלָהּ כַּרְכָּהּ בְּסוּדְרֵיהּ – נטלה רב הונא ועטפה בסודרו, אָתָא רַבָּה בְּרֵיהּ של רב הונא, אָמַר לֵיהּ לרב הונא, מוֹרְחִינָא רֵיחָא דְּחִינוּנִיתָא – מריח אני ריח של תמרה חינוניתא, אָמַר לֵיהּ רב הונא לרבה בנו, בְּנִי, כיון שהרחת את ריחה, ודאי טָהֳרָה יֵשׁ בָּךְ שלכך לא ניטל ממך ריח הפירות, יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ – נתנה לו רב הונא לרבה, אַדְּהָכִי אָתָא אַבָּא בְּרֵיהּ – בין כך בא אבא בנו של רבה בר רב הונא, שַׁקְלָהּ יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ – נטלה רבה בר רב הונא ונתנה לאבא בנו, אָמַר לֵיהּ רב הונא לרבה בנו, בְּנִי, שַׁמַּחְתָּ אֶת לִבִּי בכך שיש בך טהרה, וְהִקְהֵיתָה אֶת שִׁנַּי בכך שהראית לי שאתה אוהב את בנך יותר ממני, שלקחת אותה ממני ונתת לו, הֵינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, רַחֲמֵי דְּאַבָּא אַבְנֵי – רחמי האב על בניו, רַחֲמֵי דִּבְנֵי אַבְנֵי דְּהָווּ לֵיהּ – ורחמי הבן אינם על האב, אלא על הבנים שלו.

עוד מספרת הגמרא, רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אִיטַּפֵּל בֵּיהּ בְּרַב יַעֲקֹב בַּר בְּרַתֵּיהּ – טרח בגידולו של רב יעקב בן בתו, כִּי גָּדַל, אָמַר לֵיהּ רב אחא בר יעקב לנכדו, אַשְׁקֵיהוּ מַיָּא – השקני מים, אָמַר לוֹ רב יעקב, לָאו בְּרֵיהּ אֲנָא – איני בנך, ואיני חייב לכבדך כאב, וְהַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, רַבִּי רַבִּי, בַּר בְּרַתְּךָ אֲנָא – גדל גדל את נכדיך, ולבסוף יאמרו לך בן בתך אני.

משנה. בְּפוּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס – בביאת חילו של אספסיינוס קיסר רומי על ירושלים בסוף ימי בית שני, גָּזְרוּ חכמים עַל עֲטָרוֹת חֲתָנִים, וְעַל הָאֵרוּס. בְּפוּלְמוּס – בביאת חילו שֶׁל טִיטוּס, כשהביאו הורקנוס להילחם עם אריסתובלוס אחיו, גָּזְרוּ חכמים עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת, וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ יְוָנִית. בְּפוּלְמוּס – בביאת החיל הָאַחֲרוֹן על ירושלים, שבו בא טיטוס והחריב את בית המקדש, גָּזְרוּ חכמים שֶׁלֹּא תֵצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן – בחופת כבוד של מעילים וטליתות מוזהבות בְּתוֹךְ הָעִיר כשמוליכים אותה מבית אביה לבית בעלה, וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ שֶׁתֵּצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר.

מִשֶּׁמֵּת רַבִּי מֵאִיר, בָּטְלוּ מוֹשְׁלֵי מְשָׁלִים – מלמדים את החכמה דרך משל ומליצה, כגון משלי שועלים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן עַזַּאי, בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִים – שוקדים על דלתות בית המדרש לילה ויום. מִשֶּׁמֵּת בֶּן זוֹמָא, בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִים – דורשים את פסוקי התורה. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי עֲקִיבָא, בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה – שהיה דורש כל קוץ וקוץ של אותיות, וכל שכן אותיות, וזהו כבוד התורה שאין בה דבר לבטלה. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא, בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה – בטוחים בצדקתם ועושים מעשי פלא. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי יוֹסֵי קָטְנְתָּא, פָּסְקוּ חֲסִידִים, וְלִמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ קָטְנְתָּא, שֶׁהָיָה קָטְנְתָּא וסופם של חֲסִידִים. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, בָּטַל זִיו הַחָכְמָה. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה – שהיו עד אז עוסקים בה בעמידה, ומשמת ירדה

המשך בעמוד 40

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

שֶׁמְּבַזְבְּזִין דִּין אֲבִיהֶם. קוֹרְעִים דִּין אֲבִיהֶם, שֶׁכְּשֶׁבָּאִין לִדּוּנָם אוֹמְרִים לְפָנָיו וכו׳: הִקְהִיתָה שִׁנַּיִם בָּם. לְמָה הֲאֲבֵלְתָּם וְעַצְרַתֶּם עָלֵינוּ בְּמוֹתֹנוּ וּנְפִרְעַתְּ מֵהֶם בְּחַיֵּיהֶם: מוֹרֵי רַבָּם. רַבָּם הוּא דָּבָר מְאוֹס, כְּגוֹן חֵלֶב וְשָׁמֵן וְנִדְבָּק בְּבֶגְדִּים וְנִמְאָסִין, וְאֵין לָךְ אָדָם מִתְעַסֵּק בָּהֶם אֶלָּא עָנִי: שִׁיתָה ה׳ מוֹרָה לָהֶם. לְעִיל מִנָּיוּ כְּתִיב כִּי לֹא לְנֶצַח יִשְׁכַּח אֶבְיוֹן תִּקְוַת עֲנִיִּים תֹּאבֵד לָעַד שִׁיתָה ה׳ מוֹרָה לָהֶם, תֵּן לָהֶם מְרוּת לְאוֹתָן עֲנִיִּים עֲשֹׂר שֶׁיָּהוּ הַגּוֹיִם נוֹהֲגִין בָּהֶם בְּבוֹז, וַיַּדְעוּ הַגּוֹיִם שֶׁהֵן אֲנוּשׁ וְאֵינָם אֱלֹהוּת, שֶׁאֵין כָּל הַכָּבוֹד וְהַגְּדֻלָּה שֶׁלָּהֶם: מִתְכַּפֵּים בְּטַלִּית אַחַת. מִשּׁוּם עֹנִי: בְּקֶרֶב שְׁנַיִם. אוֹתָהּ פְּעֻלָּה שֶׁלָּךְ דַּהֲיָנוּ דָּבָר תּוֹרָה שֶׁהִיא בְּקִרּוּב שְׁנַיִם, שֶׁשְּׁנַיִם צְרִיכִין לְהִתְקָרֵב יַחַד בְּכִסּוּי אֶחָד: חַיֵּיהוּ. רַפֵּאהוּ וְהַרְוֵהוּ לָהֶם וְתֵן לָהֶם חִיּוּתָם: הַמָּה הוֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר. בְּדִבְרֵי תּוֹרָה. בְּאֵלִיהוּ וּבְאֱלִישָׁע כְּתִיב: רְאוּיִין לְשָׂרֵף. שֶׁעַל מְנָת כֵּן בָּא הָרֶכֶב אֵשׁ עֲלֵיהֶם: אֶחָד מַת. ע״י חֲבֵרוֹ שֶׁהָרְגוֹ בְּשׁוֹגֵג וְזֶה גּוֹלֶה לְעָרֵי מִקְלָט, וְאִם אֵין כָּאן מִיתָה סִימָן לְמִיתָה (וְאִיכָּא), וְגָלוּת סִימָן לְגָלוּת שֶׁאֶחָד מֵת וְאֶחָד גּוֹלֶה: בְּבָלִי דַּעַת. עַל שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם דַּעַת לְהִיוֹת מְלַמְּדִין זֶה אֶת זֶה וּלְמַדִּין זֶה מִזֶּה: נִדְמוּ עַמִּי. וְסִיפֵּיהּ דִּקְרָא וְתוֹשְׁבֹח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ: כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב. אֵלּוּ יוֹשְׁבֵי יְשִׁיבַת תּוֹרָה, וְסִיפָא דִּקְרָא חָנוּן יְחָנֵךְ לְקוֹל זַעֲקֵךְ: לֶחֶם צַר. בְּמִי הַכָּתוּב מִדְבָּר, בְּמִי שְׁמַזְוֹנוֹתָיו קָשִׁין עָלָיו וְאעפ״כ יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה: וְיָהִי עֵינֶיךָ וגו׳. וְכֵן בְּתַרְיֵהּ כְּתִיב וְלֹא יִכָּנֵף: פָּרְנוֹר. מְחִצָּה: לֹא יִכָּנֵף. לֹא יִתְכַּסֶּה מִמְּךָ בְּכַנְפָּן בְּגִדּוֹ וּמְחִצָּתוֹ: דִּלְמָחַר. מִי יִתֵּן שֶׁיָּבֹא יוֹם: מִי יָדַע. אִם יִיטַב מִן הַלַּיְלָה: אֶלָּא דְּחָלִיף. מִי יִתֵּן וְהָיָה זֶה יוֹם הַבָּא כְּזֶה שֶׁעָבַר: אֶלָּא עָלְמָא אַמֵּאי מַמְּנֵים. מֵאַחַר שֶׁהַקְּלָלָה הוֹלֶכֶת תָּמִיד וְרַבָּה: אֲפֵלָּשָׁה דְּסַדְרָא. סֵדֶר קְדֻשָּׁה, שֶׁלֹּא תִּפְּסוּהָ אֶלָּא שֶׁיָּהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִין בְּתוֹרָה בְּכָל יוֹם דָּבָר מוּעָט, שֶׁאוֹמֵר קְרִיאָתוֹ וְתַרְגּוּמוֹ וְהֵן כְּעוֹסְקִין בְּתוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁנּוֹהֵג בְּכָל יִשְׂרָאֵל בְּתַלְמִידִים וּבְעַמֵּי הָאָרֶץ וְיֵשׁ כָּאן שְׁתַּיִם קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם וְתַלְמוּד הַתּוֹרָה חָבִיב הוּא, וְכֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּה מְבָרַךְ שֶׁעוֹנִין אַחַר הַגָּדָה שֶׁהַדְּשָׁן דּוֹרֵשׁ בְּרַבִּים בְּכָל שַׁבָּת הָיוּ נוֹהֲגִין כָּךְ, וְשָׁם הָיוּ נִקְבָּצִין כָּל הָעָם לְשַׁמּוֹעַ לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹם שֶׁל מְלָאכָה וְיֵשׁ כָּאן תּוֹרָה וְקִדּוּשׁ הַשֵּׁם: סְדָרִים. סִדְרֵי פְּרָשִׁיּוֹת דְּתוֹרָה: טָהֲרָה. שֶׁפְּסָקָה מִיִּשְׂרָאֵל: בְּטֵלָה מַעַם. הַפֵּרוֹת וְרֵיחָם, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהָיוּ טְהוֹרִים וְנוֹהֲגִין בְּטָהֳרָה אַף הַקָּבֵּ״ה מְטַהֵר פֵּרוֹתֵיהֶן מֵרֵיחַ רַע וּמִטַּעַם רַע: מַעֲשֵׂר בְּטֵל שֶׁמֵּן דָּגָן. בְּעוֹן פְּסוּק מַעֲשֵׂרוֹת פָּסֵק שֶׁמֵּן הַדָּגָן כִּשְׁמוֹ שֶׁל מַעֲשַׂר דְּאִישְׁקְרֵי חֵלֶב כִּדְכְתִיב כֹּל חֵלֶב יִצְהָר וגו׳ (בְּמִקְבָּץ יח:) דְּחִנּוּנִיתָא.

תוֹסָפוֹת

שְׁמַנָּה וְיֵשׁ בָּהּ רֵיחַ טוֹב, וּמִין תַּמְרִים הוּא לְעִצְמָן: טַהֲרָה יֵשׁ בָּךְ. לְפִיכָךְ מְרִיחָה לְךָ וְלֹא בְּטֵל הָרֵיחַ מֵאִצְלְךָ: אִתָּא בְּרֵיהּ. דְּרָבָה בַּר רַב הוּנָא: א״ל. רַב הוּנָא לְבְרֵיהּ: שַׁמֵּחְתָּ אֶת לִבִּי. בְּשֶׁהֲרַרְתָּךְ: וְהִקְהֵיתָה אֶת שִׁנַּי. שֶׁהִרְאִיתַנִי שֶׁאִבְּחָתְךָ עַל בְּנָךְ יוֹתֵר מֵעָלַי, שֶׁנְּטַלְתָּ מִמֶּנִּי וְנָתַתָּ לוֹ: רַחֲמֵי. אַהֲבָה: אִיטַפֵּל בֵּיהּ. גִּדְּלוֹ בְּבֵיתוֹ: רַבִּי רַבִּי. גָּדֵל גַּדֵּל אוֹתִי וְאע״פ כֵּן אֵינִי בְּנָךְ: בַּר בְּרֵיהֵדְ אֲנָא. וְאֵין עָלַי לְכַבְּדְךָ בְּכֵן: מַתְנִי׳ בְּפוּלְמוּס. חַיִל שֶׁהֵבִיא אַסְפַּסְיָנוּס עַל יְרוּשָׁלַיִם: עֲטָרוֹת חֲתָנִים וְאֵרוּס. מִקְרֹשׁ בְּגִמְרָא: בְּפוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס. שֶׁהֵבִיא הוֹרְקָנוֹס אַרִיסְתּוֹבּוּלוּס אַחִיו, וּבֵין זֶה לָזֶה הָיוּ חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה כִּדְאָמַר בְּסֵדֶר עוֹלָם: עֲטָרוֹת כַּלּוֹת. מִקְרֹשׁ בְּגִמְרָא: בְּפוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן. הוּא שֶׁל חָרְבַּן הַבַּיִת וְשֶׁל טִיטוּס נָמֵי הָוָה: בְּאַפְּרִיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר. שֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָהּ מִבֵּית אֲבִיהָ לְבֵית בַּעְלָהּ וְאַפְּרִיוֹן שֶׁל מְעִילִים וְטַלִּיתוֹת מְזֻהָבוֹת מֻקָּפוֹת לָהּ: מוֹשְׁלֵי מִשְׁלוֹת. לְתֵת אוֹת אֲמַתְּלָא וְטַעַם לְהִכְּמָה לְבַנֵּס בָּהּ בִּשְׁעָרֵי בִּינָה, כְּגוֹן מִמְּשָׁלוֹת שׁוֹעֲלִים דְּאָמַר בְּסַנְהֶדְרִין (קף לח:) כִּי הָוָה דָּרֵישׁ ר״מ בְּפִירְקָא הָוָה דָּרֵישׁ תִּלְתָא שְׁמַעְתָא וְתִלְתָא אַגַּדְתָּא וְתִלְתָא מִתְלֵי: שׁוֹקְדִין עַל דִּלְתוֹת בֵּית הַמִּדְרָשׁ לֵילָה וְיוֹם כִּדְאָמַר בִּיבָמוֹת (קף סג:) אֲבָל מָה אֲעֲשֶׂה שֶׁנִּפְשִׁי חֲשֻׁקָה בְּתוֹרָה: הַדְּרָשָׁנִים. שֶׁהָיָה בְּקִי בְּטַעְמֵי הַמִּקְרָאוֹת כִּדְאָמַר בְּרֵאשִׁית רַבָּה שֶׁהַאֲמֹר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא (בְּכָלוֹת קַף יכ:); בָּטֵל כִּבּוּד תּוֹרָה. שֶׁהָיָה נוֹתֵן לִבּוֹ לְדָרוֹשׁ כָּל קוֹץ וְקוֹץ שֶׁל כָּל אוֹת, וכ״ש תֵּבוֹת יְתֵרוֹת וְאוֹתִיּוֹת יְתֵרוֹת כְּגוֹן בַּת וּבַת אֲנִי דּוֹרֵשׁ (בְּקִדּוּשִׁין קַף נח:), וְזֶהוּ כִּבּוּד תּוֹרָה גָּדוֹל שֶׁאֵין בָּהּ דָּבָר לְבַטָּלָה: אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. בְּטוּחֵי הַחַשְׁבּוֹנוֹת וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים מְפֻלָּאִים כִּדְאָמַר בְּתַעֲנִית (קף כה.) נַמְטֵי כְּשׁוֹרֵיךְ יֹאמַר לְחֹמֶץ וְיַדְלוֹק וְלָעוּיִם לְהָבִיא זְאֵבִים בְּקִרְנֵיהֶם: קַטְנוּתָם שֶׁל חֲסִידִים. שֶׁהָיוּ הַחֲסִידִים הוֹלְכִים וְכֻלָּם וְהוּא הָיָה מְקַטְנוּתֵיהֶם וְסוֹפָן: זִיו הַחָכְמָה. זֶה לֹא יַדְעְנָא מַאי הִיא: מִשֶּׁמֵּת ר״ג הִזְקִין בָּטֵל כִּבּוּד הַתּוֹרָה. בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (קף כח.) אָמַר שֶׁעֵד שֶׁמֵּת הוּא הָיָה בְּרִיאוּת בָּעוֹלָם וְלֹא הָיוּ לְמַדְּנִין תּוֹרָה אֶלָּא מֵעִמָּדוֹ, מִשֶּׁמֵּת הוּא יָרַד מִן לָעוֹלָם וְהוּצְרְכוּ לִלְמוֹד תּוֹרָה מֵישָׁם: בָּטֵל זִיו הַכְּהֻנָּה. שֶׁהָיוּ חֲכָמִים וְעֲשִׁירִים וְכֹהֲנִים רַבִּים אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָנוֹ: וּבְנֵי חוֹרִין. מְיֻחָסִין: חָפוּ רֹאשָׁם. שֶׁגִּבְרָה יַד עַזִּי פָּנִים מִמְּזֻרִים שֶׁהָם עֲשִׁירִים וְאֵלּוּ עֲנִיִּים: נִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. אֵין חֹשֵׁשׁ לָהֶם: וְאֵין דּוֹרֵשׁ. לְיִשְׂרָאֵל: וְאֵין מְבַקֵּשׁ. עֲלֵיהֶם רַחֲמִים: שָׁרוּ חֲכִימֵיא. הִתְחִילוּ הַחֲכָמִים: סַפְרֵיָא. מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, שֶׁהֵם קְטַנִּים מִן הַחֲכָמִים: בְּעֵמָא דְּאַרְעָא. כְּעֵמֵי הָאָרֶץ: אוֹלֵא

שֶׁמְּבַזְבְּזִין דִּין אֲבִיהֶם לֶעָתִיד לָבוֹא. אוֹמְרִים לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֵאַחַר שֶׁאַתָּה עָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶן, לָמָּה הִקְהִיתָה שִׁנַּיִם בָּם. אָמַר ר׳ אֶלְעָזָר בַּר יְבֶרֶכְיָה: אִלְמָלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל דָּוִד, הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מוֹרֵי רַבָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁיתָה ה׳ מוֹרָה לָהֶם". וְאָמַר ר׳ אֶלְעָזָר בַּר יְבֶרֶכְיָה: אִלְמָלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל חֲבַקּוּק, הָיוּ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְכַּפְּסִים בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה׳ שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי ה׳ פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שְׁנַיִם חַיֵּיהוּ" אַל תִּקְרֶא "בְּקֶרֶב שְׁנַיִם" אֶלָּא "בִּקְרוֹב שְׁנַיִם". וְאָמַר ר׳ אֶלְעָזָר בַּר יְבֶרֶכְיָה: שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תוֹרָה, רְאוּיִן לִישָׂרֵף בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ". טַעֲמָא, דְּאִיכָּא דִּיבּוּר. הָא לֵיכָּא דִּיבּוּר, רְאוּיִן לִישָׂרֵף. וְאָמַר ר׳ אֶלְעָזָר בַּר יְבֶרֶכְיָה: שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת וְאֵין נוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה, אֶחָד מֵת וְאֶחָד גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָמָּה שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בְּבְלִי דַעַת" וְאֵין דַּעַת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדַּעַת". אָמַר ר׳ יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּר׳ חִיָּיא: כָּל תַּלְמִיד חָכָם הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַדְּחָקָה, תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלַיִם בָּכוֹ לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יְחָנֶךָּ לְקוֹל זַעֲקֵךְ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנְךָ" וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְנָתַן לָכֶם ה׳ לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ". ר׳ אַבָּהוּ אוֹמֵר: מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ מִזִּיו שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ". ר׳ אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר: אַף אֵין הַפְּרִגּוֹד נִגְנָעַל בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ": רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין וכו׳: אָמַר רָבָא: בְּכָל יוֹם וְיוֹם מְרוּבֶּה קִלְלָתוֹ מִשֶּׁל חֲבֵירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר" הֵי בֹּקֶר? אִילֵימָא בֹּקֶר לְמָחָר, מִי יָדַע מַאי הָוֵי? אֶלָּא דְּחָלִיף. וְאֶלָּא, עָלְמָא אַמַּאי קָא מִקַּיְּים? אַקְדּוּשָׁה דְּסִידְרָא וְאִ״הִיא שְׁמֵיהּ רַבָּא" דְּאַגַּדְתָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶרֶץ עֲפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים" הָא יֵשׁ סְדָרִים, תּוֹפִיעַ מֵאוֹפֶל: לֹא יָרַד טַל לִבְרָכָה וְנִיטַּל טַעַם פֵּרוֹת וכו׳: תַּנְיָא, ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: טָהֲרָה בְּטֵלָה מַעַם וְרֵיחַ, מַעֲשֵׂר בִּיטַּל שׁוּמָן דָּגָן. רַב הוּנָא אַשְׁכַּח תּוּמַרְתָּא דְּחִינּוּנִיתָא, שְׁקָלָהּ, כְּרְכָהּ בְּסוּדְרֵיהּ. אֲתָא רַבָּה בְּרֵיהּ, אָמַר לֵיהּ: מוֹרְחִינָא רֵיחָא דְּחִינּוּנִיתָא. אָמַר לֵיהּ: בְּנִי, טָהֲרָה יֵשׁ בָּךְ, יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ. שְׁקָלָהּ, יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: בְּנִי, שִׂמַּחְתָּ אֶת לִבִּי וְהִקְהִיתָה אֶת שִׁנַּי. הַיְינוּ דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי: רַחֲמֵי דְּאַבָּא, אַבְּנֵי דְּהָווּ לֵיהּ. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אִיטַּפֵּל בֵּיהּ בְּרֵב יַעֲקֹב בַּר בְּרֵתֵיהּ. כִּי גָּדַל, אָמַר לֵיהּ: אַשְׁקְיָין מַיָּא. אָמַר לוֹ: לָאו בְּרֵיךְ אֲנָא. וְהַיְינוּ דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי: רְבִי רְבִי, בַּר בְּרֵתֵיהּ אֲנָא: **מתני׳** בְּפוּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס וְעוֹרְרוּ עָלָיו עֲנִיִּים, וְעַל הָאֵרוּס. בְּפוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת, וְשֶׁלֹּא יִלְמַד אָדָם אֶת בְּנוֹ יְוָונִית. בְּפוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר, וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ בְּתוֹךְ הָעִיר. מִשֶּׁמֵּת ר׳ מֵאִיר בָּטְלוּ מוֹשְׁלֵי מִשְׁלִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן עַזַּאי בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן זוֹמָא בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִים. מִשֶּׁמֵּת ר׳ עֲקִיבָא בָּטַל כִּבּוּד הַתּוֹרָה. מִשֶּׁמֵּת ר׳ חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשֶּׁמֵּת ר׳ יוֹסֵי קָטְנוּתָא פָּסְקוּ חֲסִידִים. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "קָטְנוּתָא"? שֶׁהָיָה קָטְנוּתָא שֶׁל חֲסִידִים. מִשֶּׁמֵּת ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בָּטַל זִיו הַחָכְמָה. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן בָּטַל כִּבּוּד הַתּוֹרָה, וּמֵתָה טָהֲרָה וּפְרִישׁוּת. מִשֶּׁמֵּת ר׳ יִשְׁמָעֵאל בֶּן פָּאבִי בָּטְלָה זִיו הַכְּהֻנָּה. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי בָּטַל עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא: [**גמ׳** תָּנוּ רַבָּנַן]: ר׳ פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבֵרִים וּבְנֵי חוֹרִין וְחָפוּ רָאשָׁם, וְנִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְגָבְרוּ בַּעֲלֵי זְרוֹעַ וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן, וְאֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ וְאֵין שׁוֹאֵל, עַל מִי לָנוּ לְהִשָּׁעֵן עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. ר׳ אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׁרוּ חֲכִימֵיא לְמֶהֱוֵי כְּסַפְרֵיא, וְסַפְרֵיא כְּחַזָּנֵיא, וְחַזָּנֵיא כְּעַמָּא דְּאַרְעָא, וְעַמָּא דְּאַרְעָא אוֹלֵא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

אוזלא וגולא. הולכים ודלים ומתגוללים: **בעקבות המשיח.** בסוף הגלות לפני ביאת משיח: **וחיין ביקר.** שהכול עוסקין במשתאות; **ואין תוכחה.** אין לך אדם שיוכל להוכיח, שכלם נבשלים בחטאות והשמוכיחין אומר לו אתה כמוהו: **ובית הועד.** של חכמים יהיו לבית זנות, שקבלו החכמים ואין לומד תורה, ויהא חרב מאין איש, ובעלי דימה מתגודדים שם מפני שחורע לעיר היו בתי מדרשות שלהם: **גמ'.**

של מלח ושל פרית. ענין עטרה עושין מאבן של מלח שהוא צלול כאבן הבדלח וקורין שליימי"א, וצובעין אותה במין ציורין בפרית כשם שעושין בכלי זהב וכסף וקורין נאול"א: **חילת.** לישק"א במין גמא הגדל במים: **מבלא דחד פומא.** זוג של ענבל אחד שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות: **מנבורא.** כך קורין אותו בלשון לעז טנבור, והוא עשוי כדפנותיו עגלות כעין נפה וקושרין בדפנותיו חוטין של ברזל ושוטחין על פיו עור כשהוא לח ומותח והוא מתיבש שם מאליו, וכשמכין עליו במקל דק הוא מוציא קול צלול, ויש אומנין שיודעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר עד שנשמע במין שיר: **מיחלף בבבלא דחד פומא.** זוג של ענבל שעושים בבית משתאות דומה לו בקול, ואתי למעבד ההוא דגזור עליה: **קפיזא.** כלי מחזיק ג' לוגין: **עיר של זהב.** עטרה של זהב ועיר של זהב מצירת עליה: **כפה.** כמו כובע של צמר לבן שקורין פילטר"א: **והורית המוזהבות.** טלית צבועה שני וכו' קבועין טסי זהב עד שמעמידין אותה במין בכפה: **אבל עושה הוא פריפיר.** במין בכפה של מעגלי עץ כמו שאנו עושין, ותולין בה צניפין ורדידי זהב כמו שאנו עושין: **חכמת יונית.** לשון חכמה שמדברים בו בני פלטין ואין שאר העם מכירין בו: **מלכי בית חשמונאי.** שני אחים שהיו מתקוטטין על המלוכה הורקנוס וארסיסובלוס: **היה הורקנוס מבחוץ.** צר על ירושלים והביא עמו חיל רומיים: **משלשלים להם.** דינרי כסף בקפה. מתרומת הלשכה לתמידים: **היה שם זקן אחד.** מבפנים: **לעז לחם.** לאותן שבחוץ: **נעץ צפרניו נודעזעה.** מחמת המלך

1 **אוזלא וגולא.** הולכים ודלים ומתגוללים: **בעקבות המשיח.** בסוף הגלות לפני ביאת משיח:
2 **וחיין ביקר.** שהכול עוסקין במשתאות; **ואין תוכחה.** אין לך אדם שיוכל להוכיח, שכלם
3 נבשלים בחטאות והשמוכיחין אומר לו אתה כמוהו: **ובית הועד.** של חכמים יהיו לבית
4 זנות, שקבלו החכמים ואין לומד תורה, ויהא חרב מאין איש, ובעלי דימה מתגודדים שם
5 מפני שחורע לעיר היו בתי מדרשות שלהם: **גמ'.**
6 **של מלח ושל פרית.** ענין עטרה עושין מאבן
7 של מלח שהוא צלול כאבן הבדלח וקורין
8 שליימי"א, וצובעין אותה במין ציורין בפרית
9 כשם שעושין בכלי זהב וכסף וקורין נאול"א:
10 **חילת.** לישק"א במין גמא הגדל במים: **מבלא**
11 **דחד פומא.** זוג של ענבל אחד שמקשקשין בו
12 לשיר בבית המשתאות: **מנבורא.** כך קורין אותו
13 בלשון לעז טנבור, והוא עשוי כדפנותיו עגלות
14 כעין נפה וקושרין בדפנותיו חוטין של ברזל
15 ושוטחין על פיו עור כשהוא לח ומותח והוא
16 מתיבש שם מאליו, וכשמכין עליו במקל דק הוא
17 מוציא קול צלול, ויש אומנין שיודעין להכות
18 עליו מכה אחר מכה כסדר עד שנשמע במין
19 שיר: **מיחלף בבבלא דחד פומא.** זוג של ענבל
20 שעושים בבית משתאות דומה לו בקול, ואתי
21 למעבד ההוא דגזור עליה: **קפיזא.** כלי מחזיק ג'
22 לוגין: **עיר של זהב.** עטרה של זהב ועיר של זהב
23 מצירת עליה: **כפה.** כמו כובע של צמר לבן
24 שקורין פילטר"א: **והורית המוזהבות.** טלית
25 צבועה שני וכו' קבועין טסי זהב עד שמעמידין
26 אותה במין בכפה: **אבל עושה הוא פריפיר.** במין
27 בכפה של מעגלי עץ כמו שאנו עושין, ותולין בה
28 צניפין ורדידי זהב כמו שאנו עושין: **חכמת יונית.**
29 לשון חכמה שמדברים בו בני פלטין ואין שאר
30 העם מכירין בו: **מלכי בית חשמונאי.** שני אחים
31 שהיו מתקוטטין על המלוכה הורקנוס
32 וארסיסובלוס: **היה הורקנוס מבחוץ.** צר על
33 ירושלים והביא עמו חיל רומיים: **משלשלים להם**
34 **דינרי כסף בקפה.** מתרומת הלשכה לתמידים:
35 **היה שם זקן אחד.** מבפנים: **לעז לחם.** לאותן
36 שבחוץ: **נעץ צפרניו נודעזעה.** מחמת המלך
37 שבערה על חלול שמו: **ועל אותה שנה שנינו כו'.** שאותה שנה החריבו החילות את
38 הזרעים שסביבות מדינת ירושלים והרצרך להביא אותה שנה את העמר מגגות צריפים,
39 ובשאר השנים מצות העמר להביא מן הקרוב לירושלים כדכתיב (ויקרא כג) כרמל תקריבו
40 שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו, וכשהוא בא מרחוק מתיבש ומתמעך ואין כר השבלת
41 מלא מן הגרעין: **לשון סורסי.** קרוב הוא ללשון
42 ארמי, ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי,
43 ואמות היעולם קורין אותו לינג"א שוריי"א: **או**
44 **לשון יוני.** שהיו קרובין לארץ יון, ולשון יון יפה
45 מזה והיה לו לספר בו: **מאי דכתיב.** לא גרס אלא
46 ר"ש קרא מקרא זה על עצמו ואמר שעליו
47 לעולל את עניניו בבכי יותר מן הכול: **עוללה.**
48 מגולת את עיני: **לנפשי.** על נפשי מפני קורותי:
49 **מספר קומי.** שערו שלפניו ומניח בלורית
50 מאחוריו: **מדברי האמורי.** שהן מניחין בלורית
51 לשם עבודת כוכבים: **נגנו ספר תורה.** שהיה בעל
52 הלכות מפי שמועה הרבה, וסדורות בפיו כאלו
53 כתוב בספר כדאמר בסנהדרין (קף סח.) הרבה
54 תורה למדתי מרבותי, ולא עוד אלא שאני שונה
55 שלשת אלפים הלכות בנטיעות קשואין ושלש
56 מאות בהבהרת עזה: **עצה ומחשבה.** שהיה זהיר
57 בדרשות ובקי בהלכות ובתשובת האפיקורסים
58 ולהבין ברמזיהם כדאמרי' בפ"ק דחגיגה (קף ה.)
59 כי נח נפשיה אמרו ליה רבנן מאי תהוי עלן
60 ממינים, אמר להן אבדה עצה מבני ישראל
61 נסרחה חכמה של עובדי כוכבים: **זרועי תורה.**
62 עמק סברא ולסמוך טעמי תורה שבעל פה על
63 מדרשי המקראות ואותיות היתרים ולשונות
64 המשתנים במקרא: **רבי אליעזר בן עזריה.** עשיר
65 הוה כדאמרי' (שבת קף נה:) תריסר אלפי עגלי הוה
66 מעשר מעדריה כל שתמה: **דאיבא אנא.** שאני
67 ענותן:

הדרן עלך עגלה ערופה
וסליקא לה מסכת סוטה

אזלא ודלדלה, ואין שואל ואין מבקש, על מי יש
2 להשען על אבינו שבשמים. בעקבות משיחא, חוצפא
3 יסגא ויוקר יאמיר. הגפן תתן פריה והיין ביוקר,
4 ומלכות תהפך למינות ואין תוכחת. בית ועד יהיה
5 לזנות, והגליל יחרב, והגבלן ישום, ואנשי הגבול
6 יסובבו מעיר לעיר ולא יחונו, וחכמות סופרים תסרח.
7 ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת. נערים פני
8 זקנים יכלימו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנאול אב,
9 בת קמה באמה, כלה בחמתה, אויבי איש אנשי ביתו,
10 פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו, ועל
11 מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים: **(גמ')** אמר
12 רב: לא שנו אלא של מלח וגפרית, אבל של הדם
13 ושל ורד מותר. ושמואל אומר: אף של הדם ושל
14 ורד אסור, של קנים ושל חילת מותר. ולוי אמר: אף
15 של קנים ושל חילת אסור. וכן תני לוי במתניתיה: אף
16 של קנים ושל חילת אסור; ועל האירוס: מאי
17 "אירוס"? אמר ר' אלעזר: מבלא דחד פומא. רבה בר
18 רב הונא, עבד ליה לברייה טנבורא. אתא אבוה,
19 תבריה. אמר ליה: מיחלף בבבלא דחד פומא, זיל
20 עביד ליה אפומא דחצבא או אפומא דקפיזא:
21 בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות וכו': מאי
22 "עטרות כלות"? אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן:
23 עיר, של זהב. תניא נמי הכי: איזהו עטרות כלות? עיר
24 של זהב, אבל עושה אותה כיפה של מילת. תניא: אף
25 על חופת חתנים גזרו. מאי "חופת חתנים"? והורית המוזהבות. תניא נמי הכי: אלו הן חופת
26 חתנים, והורית המוזהבות, אבל עושה בפירית ותולה בה כל מה שירצה. שלא ילמד את בנו יוונית: תנו רבנן, כששצרו מלכי בית
27 חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבחוץ וארסיסטובלוס מבפנים. בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה, ומעלין להן תמידים.
28 היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית, לעז להם בחכמת יונית, אמר להן: כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם.
29 למחר, שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר. כיון שהגיע לחצי חומה, נעץ צפרניו, נודעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה.
30 אותה שעה אמרו: ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יונית. ועל אותה שנה שנינו: מעשה ובא עומר מגגות
31 צריפים, ושתי הללם מבקעת עין סוכר, איני? והאמר רבי: בארץ ישראל לשון סורסי למה? אלא, אי לשון הקודש אי לשון יונית.
32 ואמר רב יוסף בבבל לשון ארמי למה? אלא, או לשון הקודש או לשון פרסי. לשון יונית לחוד, וחכמת יונית לחוד. וחכמת יונית
33 מי אסירא? והאמר רב יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל: מאי דכתיב "עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי"? אלף
34 ילדים היו בבית אבא, חמש מאות למדו תורה, וחמש מאות למדו חכמה יונית, ולא נשתייר מהן אלא אני כאן, ובן אחי אבא
35 בעסיא. שאני של בית רבן גמליאל, דקרובין למלכות הוו, דתניא מספר קומי, הרי זה מדרכי האמורי. אבטולוס בן ראובן התירו לו
36 לספר קומי, שהוא קרוב למלכות. של בית רבן גמליאל התירו להן חכמה יונית מפני שקרובין למלכות: בפולמוס האחרון גזרו שלא
37 תצא כלה באפריון וכו': מאי טעמא? משום צניעותא: משמת רבן יוחנן בטלה החכמה: תנו רבנן: משמת ר' אליעזר נגנז ספר תורה.
38 משמת ר' יהושע בטלה עצה ומחשבה. משמת ר' עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה. משמת ר' אלעזר בן עזריה
39 בטלו עטרות חכמה, ש"עטרת חכמים עשרם". משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה. משמת אבא יוסי בן קטונתא בטלו
40 חסידים, ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא? שהיה מקטני חסידים. משמת בן עזאי בטלו השקדנין. משמת בן זומא בטלו
41 הדרשנין. משמת רבן שמעון בן גמליאל עלה גובאי ורבו צרות. משמת רבי הוכפלו צרות: משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא:
42 אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה, דאיכא אנא. אמר ליה רב נחמן לתנא: לא תיתני יראת חטא, דאיכא אנא:

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אַזְלָא וְדִלְדְּלָה – ועם הארץ הולך ומידלדל, וְאֵין שׁוֹאֵל לישראל וְאֵין מְבַקֵּשׁ, עַל מִי יֵשׁ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא חוּצְפָּא יִסְגֵּא – לקראת ביאת המשיח תרבה החוצפה בעולם, וְיוֹקַר יַאֲמִיר – היוקר יגדל, הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהַיַּיִן למרות כן בְּיֹקֶר משום שישתמשו בו הכל למשתה, וּמַלְכוּת תֵּהָפֵךְ לְמִינוּת, וְאֵין תּוֹכֵחַת – לא יהיה מי שראוי להוכיח, בֵּית וַעַד של החכמים יהיה שמם מן הלומדים ותחת זה יִהְיֶה לְזִנּוּת – למקום שמתאספים בו בעלי זמה, וְהַגָּלִיל, שהיה שם תלמידי חכמים וחסידים יֶחְרַב, וְהַגַּבְלָן יִשּׁוֹם – יהיה שמם, וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל – אנשי גבול ארץ ישראל יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר, וְלֹא יְחוֹנֵנוּ – אין מי שיחון אותם, וְחָכְמוֹת סוֹפְרִים תִּסְרַח – יהיה לבוז, וִירֵאֵי חֵטְא יִמָּאֲסוּ, וְהָאֱמֶת תִּהֵא נֶעְדֶּרֶת, נְעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים יַלְבִּינוּ, זְקֵנִים יַעַמְדוּ מִפְּנֵי קְטַנִּים, "כִּי מְנַוּל אָב, בַּת קָמָה בְאִמָּהּ לחרפה ולביישה, כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ, אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ", פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב – שתהיה עזות ולא יתביישו זה מזה, הַבֵּן אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו, וְעַל מַה יֵשׁ לָנוּ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

(גמרא) אָמַר רַב, מה שגזרו על עטרות חתנים, לֹא שָׁנוּ, אֶלָּא עטרה שֶׁל מֶלַח וְנָפְרִית – העשויה מאבן מלח, או מכסף וזהב, ומציירים אותו בגפרית, אֲבָל עטרה שֶׁל חֶרֶס וְשֶׁל וֶרֶד מוּתָּר. וּשְׁמוּאֵל אוֹמֵר, אַף עטרה שֶׁל חֶרֶס וְשֶׁל וֶרֶד אָסוּר, אבל שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילָת – צמח כמין גומא הגדל במים מוּתָּר. וְלֵוִי אָמַר, אַף עטרה שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילָת אָסוּר, וְכֵן תְּנֵי לֵוִי בְּמַתְנִיתֵיהּ – וכן שנה לוי בברייתא שלו, אַף שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילָת אָסוּר.

שנינו במשנה, בפולמוס של אספסיינוס גזרו על וכו' וְעַל הָאֵירוּס. שואלת הגמרא, מַאי אֵירוּס. אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר, מַלְבָּא דְּחַד פּוּמָא – פעמון שיש בעינבל אחד, שמקשקשים בו בבתי משתה. מספרת הגמרא, רַבָּה בַּר רַב הוּנָא עָבַד לֵיהּ לִבְרֵיהּ טַנְבּוּרָא – עשה לבנו מין תוף שקולו צלול, ואפשר להשמיע בו צליל של שיר, אָתָא אֲבוּהּ תִּבְרֵיהּ – בא רב הונא, אביו של רבה בר רב הונא, ושברו, וכך אָמַר לֵיהּ רב הונא לרבה, גם דבר זה בכלל האיסור, כִּי מִיחַלֵּף בְּטַבְלָא דְּחַד פּוּמָא שהוא האירוס שנאסר, מפני שקולו דומה, אלא, זִיל עֲבִיד לֵיהּ תוף אַפּוּמָא דְּחַצְבָא – על פי חבית אוֹ אַפּוּמָא דְּקִפְּיָזָא – על פי כלי ששמו קפיזא שמכיל שלשה לוגים, ובכך לא יתחלף באירוס.

שנינו במשנה, בְּפוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת וְכוּ'. שואלת הגמרא, מַאי עֲטָרוֹת כַּלּוֹת. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עִיר שֶׁל זָהָב – עטרה עשויה מזהב, ועיר של זהב מצויירת עליה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אֵיזֶהוּ עֲטָרוֹת כַּלּוֹת עִיר שֶׁל זָהָב, אֲבָל עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כִּיפָּה שֶׁל מֵילֶת – כמין כובע של צמר נקי.

תָּנָא בברייתא, אַף עַל חוּפַּת חֲתָנִים גָּזְרוּ. מבארת הגמרא, מַאי חוּפַּת חֲתָנִים, זְהוֹרִית הַמּוּזְהָבוֹת – בגד צמר צבוע שני, וקבועים בו רצועות של זהב, שמעמידים אותו ככיפה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אֵלּוּ הֵן חוּפַּת חֲתָנִים שאסורות, זְהוֹרִית הַמּוּזְהָבוֹת, אֲבָל עוֹשֶׂה פַּפִּירִית – עיגולים מעץ כמין כיפה, וְתוֹלֶה בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה כגון רצועות של זהב.

שנינו במשנה, וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ יְוָנִית. תָּנוּ רַבָּנַן, כְּשֶׁצָּרוּ מַלְכֵי בֵּית חַשְׁמוֹנַאי זֶה עַל זֶה, שנלחמו שני האחים על המלוכה, והביא הורקנוס עמו את חיל רומי לעזרו, הָיָה הוֹרְקָנוֹס מִבַּחוּץ לחומה, וְאַרִיסְטוֹבּוּלוּס מִבְּפְנִים, בְּכָל יוֹם וָיוֹם הָיוּ מְשַׁלְּשְׁלִין אלו שבפנים דִּינָרִים בְּקוּפָּה מתרומת הלשכה, וּמַעֲלִין לָהֶן אלו שבחוץ טלאים לצורך תְּמִידִים, הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּחָכְמַת יְוָנִית, לָעַז לָהֶם לאותם שבחוץ בְּחָכְמַת יְוָנִית באופן שאין הכל מבינים, אָמַר לָהֶן, כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָה אֵין נִמְסָרִין בְּיֶדְכֶם, לְמָחָר שֶׁלְּשְׁלוּ לָהֶם אותם שבפנים דִּינָרִים בְּקוּפָּה, וְהֶעֱלוּ לָהֶם אותם שבחוץ חֲזִיר במקום טלה, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְחַצִּי חוֹמָה, נָעַץ צִפָּרְנָיו בה, ואז נִזְדַּעְזְעָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה מחמת חילול כבוד שמים, אוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ חכמים, אָרוּר אָדָם שֶׁיְּגַדֵּל חֲזִירִים, וְאָרוּר אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד לִבְנוֹ חָכְמַת יְוָנִית, וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה שבאו הרומאים והחריבו את סביבות ירושלים, שָׁנִינוּ, מַעֲשֶׂה וּבָא עוֹמֶר מִגַּנּוֹת צְרִיפִים וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִבִּקְעַת עֵין סוֹכַר שהם מקומות רחוקים, אף שמצוה להביא ממקום קרוב, כיון שלא נמצא בסביבות ירושלים.

מקשה הגמרא, אֵינִי – וכי אכן חכמת יוונית אסורה, וְהָאָמַר רַבִּי, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹן סוּרְסִי לָמָּה לדבר בו, אֶלָּא אִי לדבר לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אִי לְשׁוֹן יְוָנִית שהיא לשון צח ויפה ואילו לשון סורסי הוא לשון עילג, וְאָמַר רַב יוֹסֵף, בְּבָבֶל לְשׁוֹן אֲרַמִּי לָמָּה לדבר בו, אֶלָּא אוֹ לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ אוֹ לְשׁוֹן פָּרְסִי שהוא יפה יותר מארמי, הרי מבואר בדברי רבי, שלשון יוונית מותרת. מתרצת הגמרא, לְשׁוֹן יְוָנִית לְחוּד, וְחָכְמַת יְוָנִית לְחוּד שאמנם לשון יוונית מותרת, אבל חכמת יוונית, שהיא שפת רמזים שהקרובים למלכות משתמשים בה, אסורה.

שוב מקשה הגמרא, וְחָכְמַת יְוָנִית מִי אֲסִירָא, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַאי דִּכְתִיב באיכה "עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי" לי יש להצטער לבכות ולנוול את עיני יותר מכל משפחות עירי, אֶלֶף יְלָדִים הָיוּ בְּבֵית אַבָּא – רבן גמליאל דיבנה, חֲמֵשׁ מֵאוֹת מהם לָמְדוּ תּוֹרָה, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת מהם לָמְדוּ חָכְמַת יְוָנִית, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶן אחר החורבן אֶלָּא אֲנִי בָּאן, וּבֶן אֲחִי אַבָּא בְּעַכְּוָ"א, הרי שמותר ללמד חכמת יוונית. מתרצת הגמרא, שַׁאנִי שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל דִּקְרוֹבִין לְמַלְכוּת הֲווּ והיה להם צורך להשתמש בחכמת יוונית לצורך ישראל, דְּתַנְיָא, מִי שהוא מְסַפֵּר קוֹמֵי – מסתפר מלפניו ומניח בלורית מאחוריו, הֲרֵי זֶה מִדַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שהיו נוהגים לעשות כך לשם עבודה זרה, אוּלָם אַבְטוֹלוֹס בֶּן רָאוּבֵן הִתִּירוּ לו חכמים לְסַפֵּר קוֹמֵי, לְפִי שֶׁהוּא קָרוֹב לְמַלְכוּת, וכן שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הִתִּירוּ לָהֶן ללמוד חָכְמַת יְוָנִית מִפְּנֵי שֶׁקְּרוֹבִין לְמַלְכוּת.

שנינו במשנה, בְּפוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא כַּלָּה בְּאַפְּרִיוֹן וְכוּ' ושנינו שם שרבותינו התירו גזרה זו. אומרת הגמרא, מַאי מַעֲמָא התירו רבותינו שתצא הכלה באפריון, מִשּׁוּם צְנִיעוּתָא – שתהיה הכלה מכוסה בצאתה מבית אביה לבית בעלה.

שנינו במשנה, מִשֶּׁמֵּת רַבָּן יוֹחָנָן בן זכאי בָּטְלָה זִיו הַחָכְמָה. תָּנוּ רַבָּנַן, מִשֶּׁמֵּת רַבִּי אֱלִעֶזֶר בן הורקנוס, נִגְנַז סֵפֶר תּוֹרָה – שהיו הלכות שבתורה שבעל פה סדורות בפיו ככתובות בספר. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, בָּטְלָה עֵצָה וּמַחְשָׁבָה – שהיה זהיר בדרשות ובקי בהלכות, ויודע להשיב על קושיות המינים. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי עֲקִיבָא, בָּטְלוּ זְרוֹעֵי תּוֹרָה – עומק הסברא בתורה, וְנִסְתַּתְּמוּ מַעְיְנוֹת הַחָכְמָה – שהיה סומך את הלכות תורה שבעל פה על דרשות הפסוקים ועל האותיות היתירות והלשונות המשתנים במקרא. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, בָּטְלוּ עֲטָרוֹת חָכְמָה – שהיה עשיר מופלג, שֶׁ"עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם". מִשֶּׁמֵּת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא, בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשֶּׁמֵּת אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קְטוֹנְתָּא,

המשך בעמוד 243

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תיקנו חכמים ששליח המביא גט מהבעל כדי לגרש את האשה, חייב באופנים מסוימים לראות כיצד כותב הסופר וחותמים העדים על הגט. וקודם שנותן את הגט לידיה צריך לומר שהגט 'בפני נכתב ובפני נחתם'. באמירה זו האמינו חכמים לשליח כשני עדים המעידים על כשרותו של הגט, ועדותו מונעת מהבעל לבוא לאחר מכן ולערער, שהרי הגט נתקיים באמירתו של השליח. חכמים אף נתנו תוקף לתקנתם וקבעו, שאם לא אמר השליח 'בפני נכתב ובפני נחתם' הגט פסול.

והנה, אף שהמביא גט מכל מקום יכול לומר עליו 'בפני נכתב ובפני נחתם' ולקיימו מפני ערעור הבעל, לא חייבו חכמים לומר כן אלא בשליח המביא גט ממקומות מסוימים, ובזה דנה משנתינו, באיזה מהמקומות חייבו חכמים את השליח המביא מהם גט לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', ומפרטת את שיטות התנאים בזה.

משנה

שליח **הַמֵּבִיא גֵּט מִמְּדִינַת הַיָּם** – מחוץ לארץ לארץ ישראל, שעשאו הבעל שליח להוליך לאשה גט כדי לגרשה, **צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר** קודם נתינת הגט לידיה של האשה **בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם** גט זה. ובאמירה זו מעיד השליח על כשרותו של הגט בכתיבתו ובחתימתו.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר – חולק על דברי תנא קמא ומוסיף **שאַף** שליח **הַמֵּבִיא** גט **מִן הָרֶקֶם וּמִן הַחֶגֶר** – הם המקומות הנזכרים בתורה (בראשית טז יד) בשם 'קדש וברד', והן עיירות הסמוכות לגבולה של ארץ ישראל מצד דרום מזרח, צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר – חולק על דברי רבן גמליאל ומוסיף, **שאֲפִילּוּ** שליח המביא גט **מִכְּפַר לוּדִים** שהיא עיירה בחוץ לארץ שמובלעת בתוך שטח ארץ ישראל ומביאה לְלוֹד הסמוכה לה, שהיא בתוך שטח ארץ ישראל ממש, צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם. שאין חילוק בין המקומות שבמדינת הים, ובכולם צריך השליח לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם אֶלָּא שליח **הַמֵּבִיא** גט **מִמְּדִינַת הַיָּם** לארץ ישראל בלבד, אבל לא שליח המביא גט מרקם וחגר לארץ ישראל או מכפר לודים ללוד, **וְכֵן הַמּוֹלִיךְ** גט מארץ ישראל למדינת הים, צריך אף הוא לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

המשנה מביאה אופנים נוספים בהם צריך שליח המביא גט לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם': **וְכֵן** שליח **הַמֵּבִיא** גט **מִמְּדִינָה** אחת **לִמְדִינָה** אחרת **בִּמְדִינַת הַיָּם, צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר** השליח **'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'.** **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** חולק **ואוֹמֵר**, שלא רק המביא ממדינה למדינה במדינת הים צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' אלא **אֲפִילּוּ** שליח המביא גט **מֵהֶגְמוֹנְיָא** – שלטון אחד השולט בחלק אחד של העיר **לְהֶגְמוֹנְיָא** – לשלטון אחר השולט בחלקו השני של אותה העיר, חייבו אותו חכמים לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', כיון שמקפידים ההגמונים השולטים בהם שלא יהיו תושביהם נכנסים מזה לזה.

כיון ששנינו שיש הבדל בין ארץ ישראל לחוץ לארץ לענין גיטין, מפרשת המשנה את גבולות ארץ ישראל לענין זה:

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, ממקום הנקרא 'רֶקֶם', והוא נמצא במזרחה של ארץ ישראל, **לַמִּזְרָח** – ועד לסוף העולם בצד המזרחי, נחשב הכל למדינת הים, ושליח המביא משם גט אומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', **וְרֶקֶם** עצמה דינה **כְּמִזְרָח** העולם ולא כארץ ישראל. **מֵהעיר אַשְׁקְלוֹן לַדָּרוֹם** – ועד לסוף העולם בצידו הדרומי, הכל נחשב כמדינת הים, **וְאף אַשְׁקְלוֹן** עצמה דינה **כְּדָרוֹם** העולם והיא איננה מארץ ישראל, ושליח המביא ממנה גט צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' כדין מדינת הים. וכן המביא גט **מֵעֲכוֹ לַצָּפוֹן** – ועד לסוף העולם בצידו הצפוני, צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', **וְעַכּוֹ** עצמה דינה **כַּצָּפוֹן** – שהיא מדינת הים.

רַבִּי מֵאִיר חולק **ואוֹמֵר** שגם העיר **עַכּוֹ** עצמה דינה **כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְדִינֵי גִיטִּין**, ולפיכך המביא ממנה גט אינו צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

המשנה מפרשת היכן לא חייבו חכמים את השליח המביא גט לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם': שליח **הַמֵּבִיא גֵּט** ממקום למקום **בְּתוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'**, לפיכך הגט אינו מקויים **וְאִם** לאחר שנתן השליח את הגט **יֵשׁ עָלָיו עוֹרְרִים** - בא הבעל וטען שהגט מזוייף, **יִתְקַיֵּים בְּחוֹתְמָיו** – יבואו העדים החתומים בו ויאשרו את חתימתם, או יבואו עדים אחרים המכירים את חתימות עדי הגט ויעידו עליהם, ונדחה בכך את ערעורו של הבעל, ונכשיר את הגט.

גמרא

הגמרא מבארת את טעם תקנת חכמים ששליח המביא גט ממדינת הים צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. **מַאי טַעְמָא** – מהו הטעם שחייבו חכמים שהשליח יאמר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. נחלקו בדבר אמוראים, **רַבָּה אָמַר**

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים וארבעה לעומר עמוד א

לדרוש מזה **שעָלָיו אִי אַתָּה מַעֲבִיר** את דבר הצבא **אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים** והם הבונה בית והנושא אשה וכו'. שואלת הגמרא **וּמֵאַחַר דְּכָתַב** בנושא אשה 'לֹא יַעֲבֹר עליו לכל דבר' ללמד שאינו יוצא כלל מביתו, אם כן 'לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא' לָמָּה לִי, עונה הגמרא, שפסוק זה נאמר כדי **לַעֲבוֹר עָלָיו** היוצא בשנה ראשונה **בִּשְׁנֵי לָאוִין.**

משנה. 'וְיָסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים** על דברי הכהן **לְדַבֵּר אֶל הָעָם** מי האיש הירא ורך הלבב" **וְגוֹ'**. ומבארת המשנה, ממה ירא אותו איש, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב** הוא **כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל** מרוב פחדו **לַעֲמוֹד** עם הלוחמים **בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה**, כשמתחברים בצפיפות שלא יפרידום האויבים, **וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה.**

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, 'הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב' אינו מפחד המלחמה, אלא **וְהוּא הַמִּתְיָרֵא מִן הָעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ** שמא יענש עליהם במלחמה. **וְלִפְיָכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ** בנה בית ונטע כרם ונשא אשה **שֶׁיַּחֲזוֹר בִּגְלָלָן**, אף שאינם הסיבה לחזרה, וזה מפני שרצתה התורה שלא יתבייש בעת חזרתו.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שהירא ורך הלבב הוא **אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל** – כהן גדול שנשא אלמנה, **או גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט** או **מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל** או **בַּת יִשְׂרָאֵל** או **לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שנשאה בעבירה, **הֲרֵי הוּא הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב,** שמפחד שיענש על עבירה זו.

ממשיכה המשנה לתאר את מהלך המלחמה, **"וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשּׁוֹטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת** – גיבורים הממונים לכך **בְּרֹאשׁ הָעָם"**, **וּבַעֲקִיבוֹ שֶׁל עַם** – וכן מעמידים מאחורי העם. ומבארת המשנה, **מַעֲמִידִין זְקִיפִין** – גיבורים, **לִפְנֵיהֶם,** שאם יפול אחד מהלוחמים יזקפוהו, **וַאֲחֵרִים מֵאַחוֹרֵיהֶם, וְכַשִּׁילִין** – וחיצים **שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר** ולברוח מהמלחמה, **הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ** של הזקיף **לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו** – לקטוע רגליו,

רש"י

משנה המביא גט ממדינת הים — כל חוצה לארץ קרי ליה מדינת הים, בר מבבל, דאמר לקמן (ו,א). **צריך** — השליח המביאו לומר כו'. וטעמא מפרש בגמרא. ושליח זה, הבעל עשאו שליח להולכה. **רקם וחגר** — תרגום של "בין קדש ובין ברד" מתרגמינן: בין רקם לחגר (בראשית טז). **אפילו מכפר** לודים — שהיא מחוצה לארץ. **ללוד** — שהיא סמוכה לה, והיא מארץ ישראל. ובגמרא מפרש פלוגתייהו. **וחכמים אומרים** — בגמרא מפרש מאי מוספי אתנא קמא דרישא. **והמוליך** — מארץ ישראל למדינת הים. **מהגמוניא להגמוניא** — בגמרא מפרש: עיר אחת שהיו בה שני הגמונים, ומקפידין זה על זה שלא יהו בני הגמוניא זו נכנסים לחברתה. **רבי יהודה אומר מרקם למזרח** — מרקם עד סוף העולם למזרחו — הוי מדינת הים. **ורקם** — עצמה נדונית כמזרח העולם, ולא בארץ ישראל, והמביא מרקם צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם". וכן כולם, רקם למזרחו של ארץ ישראל וחוצה לה, ואשקלון לדרומה, ועכו לצפונה. אבל מערב של ארץ ישראל — אין צריך גבול, שהים הגדול גבולה, כדכתיב (במדבר לד) "וגבול ים והיה לכם הים הגדול" וגו'. **אם יש עליו עוררים** — שהבעל מערער שהוא מזוייף. **יתקיים בחותמיו** — ואם יעידו העדים על חתימת ידיהם, או עדים אחרים יכירו חתימתם — כשר. ואם אין עליו עוררים — מסתמא כשר, דהא ביקאין לשמה, ועדים מצויין תמיד לקיימו, כדאמרינן בגמרא: בתי דינין קבועין.

לפי

הַמֵּבִיא

גֵּט מִמְּדִינַת הַיָּם, צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם". רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף הַמֵּבִיא מִן הָרֶקֶם וּמִן הַחָגֶר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֲפִילּוּ מִכְּפַר לוּדִים לְלוֹד. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם" אֶלָּא הַמֵּבִיא מִמְּדִינַת הַיָּם. וְהַמּוֹלִיךְ. וְהַמֵּבִיא מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בִּמְדִינַת הַיָּם, צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם". רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֲפִילּוּ מֵהֶגְמוֹנְיָא לְהֶגְמוֹנְיָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵרֶקֶם לַמִּזְרָח, וְרֶקֶם - כַּמִּזְרָח; מֵאַשְׁקְלוֹן לַדָּרוֹם, וְאַשְׁקְלוֹן - כַּדָּרוֹם; מֵעַכּוֹ לַצָּפוֹן, וְעַכּוֹ - כַּצָּפוֹן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: עַכּוֹ - כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְגִיטִּין. הַמֵּבִיא גֵּט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם". וְאִם יֵשׁ עָלָיו עוֹרְרִים - יִתְקַיֵּים בְּחוֹתְמָיו. **גמרא** מַאי מַטְעֲמָא רַבָּה אָמַר:

לפי

תוספות

המביא גט – אף על גב דלשאר שטרות פעמים נמי קרי גט, כדתנן ב"השולח" (גיטין לד,ב): אין עדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם, ואיירי בכל שטרות. ובפרק "התקבל" (שם סד,א) נמי תניא: וכן לגיטין, ומפרש התם: גיטי ממון. מכל מקום לא הוצרך לפרש כאן גט אשה, משום דברוב מקומות היכא דקתני "גט" סתם – איירי בגט אשה. ומה שנוהגים לכתוב שתים עשרה שורות בגט אומר רבינו תם: משום ד"גט" גימטריא שתים עשרה. ורבינו יצחק שמע בשם רב האי גאון, ובשם רבינו סעדיה: משום דכתיב "ספר כריתות" – כשיעור שתים עשרה שיטין המפסיקין בין ארבעה חומשי ספר תורה, כדאמר בבבא בתרא (יג,ב) שצריך להניח ארבעה שיטין בין כל ספר וספר. והפסק שבין "וידבר" למשנה תורה – לא חשיב, שאינו אלא חוזר ושונה מה שלמעלה.

ממדינת הים – הא דלא נקט "המביא גט מחוץ לארץ" כדקתני בגמרא (גיטין ז,ב): המביא גט בספינה כמביא בחוצה לארץ – משום ד"בחוצה לארץ" הוה משמע כל חוצה לארץ, אפילו רקם וחגר – להכי נקט "ממדינת הים", דמשמע רחוק, כמו (יבמות פז,ב): האשה שהלך בעלה למדינת הים, וכמו (שבועות מא,ב): פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים, לאפוקי רקם וחגר דפליג בהו רבן גמליאל.

אף המביא מרקם – משמע דברקם דרין בה ישראל. והא דתנן בפרק "דם הנדה" (נדה נו,ב): כל הכתמים הבאין מרקם טהורין, ורבי יהודה מטמא, מפני שהן גרים וטועין – היינו משום דכתמים הנמצאין שם דגרים הם, דישראל מצניעין כתמיהן. ורבי יהודה מטמא – נראה לו דאותם שנוהגין תורת גרים הם גרים וטועין, ולעולם ישראל נמי דרים בה. **מכפר** לודים ללוד – אומר רבינו יצחק: שהזכיר לוד, לאשמועינן אף על פי שהיתה נקראת כפר לודים על שם בני לודים שהיו מצויים בה תמיד – אפילו הכי צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם" ולא חשיב כלוד עצמה. ורבינו מאיר פירש: דרבי אליעזר הזכיר שם עירו, כדאמרינן (סנהדרין לב,ב): אחר רבי אליעזר ללוד. ואין נראה לרבינו יצחק, דכל שכן שלא היה צריך להזכיר, כי היכי דלא נקט תנא קמא ממדינת הים לארץ ישראל, דפשיטא היא דבארץ ישראל קאי. **ואשקלון** בדרום – הקשה רבינו תם: דאשקלון מארץ ישראל היא, דכתיב ביהושע (יג) "זאת הארץ הנשארת וגו' האשדודי והאשקלוני", וכתיב "הפילה לישראל לנחלה כאשר צויתיך" ואחר כך לכדוה, כדכתיב בשופטים (א) "וילכוד יהודה את עזה... ואת אשקלון ואת גבולה". ואמר רבינו תם: דעולי בבל לא כבשוה, כדאמר בפרק קמא דחולין (ז,א) גבי בית שאן: הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל, ולכך אין תלמידי חכמים מצויין שם, ואין בתי דינין קבועין שם. אבל קשה: דרקם וחגר משמע הכא דהוו חוצה לארץ, וכתיב ביהושע (כ) "וקדשו את קדש... בהר נפתלי". וליכא למימר דלא כבשוה עולי בבל, דבספרי בפרשת "והיה עקב" חשיב רקם וחגר בהדי כרכים שכבשו עולי בבל! ויש לומר: דתרי רקם וחגר הוו, ואותו רקם וחגר דכתיב גבי אברהם "וישב בין קדש ובין שור" (בראשית כ) מתרגמינן: בין רקם ובין חגרא – בארצו של אבימלך מלך פלשתים. ואותו היה בארץ ישראל, דמסתמא דאברהם ויצחק היו דרין בארץ ישראל. וביהושע נמי משמע דפלשתים מארץ ישראל. ואותו רקם וחגר היה במערבה של ארץ ישראל, דפלשתים במערבו, דים פלשתים הוא גבול מערב של ארץ ישראל. ורקם וחגר דמתניתין היה במזרח, כדאמרינן "רקם כמזרח". ועכו, אף על גב דכבשוהו עולי בבל, כדאמר בסוף כתובות (קיב,א): רבי אבא הוה מנשק כיפי דעכו, ובפרק "מי שאחזו" (גיטין עו,ב) פריך: למימרא דעכו לאו מארץ ישראל הוה? הא כי הוו מפטרי רבנן מהדדי בעכו הוו מפטרי מהדדי, לפי שאסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ! אמר רבינו תם: דלא קשה מידי, דעכו היתה חציה בארץ וחציה בחוצה לארץ כדמוכח בירושלמי, והכא מיירי באותו צד שבחוצה לארץ. והא דלא משני נמי ב"מי שאחזו" (שם) מתניתין ד"אם לא באתי מכאן ועד שלשים יום" והגיעו לעכו וחזר – ביטל תנאו, היינו לאותו צד שבחוצה לארץ – היינו משום דביוצא מארץ ישראל פוגע תחילה באותו צד של ארץ ישראל, "והגיע לעכו" – משמע לתחילת עכו. אך קשה לרבינו יצחק: דאמר לקמן (ו,ב): נכנס לפניו רבי אלעא, אמר ליה: הלא כפר סיסאי מובלע בתחום ארץ ישראל, וקרובה לציפורי יותר מעכו. ומה בכך? מכל מקום עכו עדיפא, אף על פי שהיא רחוקה מציפורי – שהיא עצמה חציה מארץ ישראל! ועוד: היכי דייק לקמן (ח,א) דמוכר עבדו לסוריא יצא לחירות, מדתנן: עכו בארץ ישראל לגיטין, לגיטין – אין, לעבדים – לא. כל שכן סוריא, דמרחקא טובא? אדרבה, סוריא עדיפא, כיון דמתני" איירי בצד של חוצה לארץ, דקסבר: כיבוש יחיד שמיה כיבוש, והויא היא עצמה ארץ ישראל! דלהכי מיבעיא ליה אי הוי במוכר עבדו לארץ ישראל – כיון דשמיה כיבוש, או דלמא כיון דעפרה טמא – כחוצה לארץ דמי. ואמר רבינו יצחק: דאפילו בצד של ארץ ישראל צריך לומר "בפני נכתב" וכו', לפי שהוא בסוף הגבול, ורחוק מעיקר ישוב ארץ ישראל, ומופלג מן הישיבות ובתי דינים. וכן יש לתרץ גבי אשקלון, וגבי רקם וחגר. והשתא פריך שפיר כפר סיסאי, דקרוב לציפורי, שהיתה עיקר ישוב ארץ ישראל טפי מעכו דרחוק מעיקר ישוב ארץ ישראל. אף על גב דעכו היא עצמה בארץ ישראל וכפר סיסאי הוא חוצה לארץ – מכל מקום פשיט שפיר, כיון דקים ליה דמובלעת מדני כאילו היא ממש מארץ ישראל, כרבן גמליאל דאמר: מובלעות שביחי וגמירי. ואם תאמר: דאמר בירושלמי: המוכר עבדו לעכו – יצא לחירות, רבי שמעון אביו דרבי יודן אומר: אפילו מעכו לעכו. וכיון דאפילו באותו צד שבארץ ישראל יצא לחירות – אם כן מעכו לעכו אמאי יצא לחירות, כיון דחשיב כחוצה לארץ? ויש לומר: דנהי דחשיב כחוצה לארץ לגבי עיקר ישוב ארץ ישראל, לגבי חוצה לארץ – מיהא חשיב כארץ ישראל.

ואם יש עליו עוררין יתקיים בחותמיו – אבל כל זמן דלא אתי בעל המערער – נישאת על פי הגט, ולא טענינן מזוייף, דמשום עיגונא אקילו בה רבנן. אבל בממון – טענינן מזוייף לנפרע שלא בפניו, ומיתומים ומלקוחות. דאם לא כן – לא שבקת חיי לכל בריה, שיוכל כל אדם לכתוב שטר מלוה, ולהחתים עדים מעצמו, ולטרוף שלא בפניו מיתומים ומלקוחות. ומיהו: מזה אין להוכיח, דאפילו לא טענינן להו מזוייף – טענינן להו פרוע, כיון דהוא עצמו הוי מהימן לומר: פרוע, מיגו דאי בעי אמר: מזוייף. דקיימא לן כמאן דאמר בפרק "המוכר את הבית" (בבא בתרא ע,ב) גבי שטר כיס הירצא על היתומים – דנשבע וגובה מחצה, אבל פלגא דפקדון טענינן להו "פרוע הוא לך" אף על גב דלא טענינן להו נאנסו, משום דאביהם הוא נאמן לומר "החזרתיו לך" במיגו דנאנסו. אבל יש להוכיח דטענינן להו מזוייף. דאם לא כן – כל אחד יכתוב שטר מכר או שטר מתנה, ויחתום עדים ויגבה שלא בפניו מיתומים ומלקוחות, דהשתא אין שייך לומר "פרעתי". ועוד יש לדקדק מסוף פרק "גט פשוט" (שם קעד,ב) דטענינן ליתמי מזוייף. דאמר רב הונא: שכיב מרע שהקדישי כל נכסיו, ואמר "מנה לפלוני בידי" – נאמן, חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש. ופריך: וכי אדם עושה קנוניא על בניו? דרב ושמואל דאמרי תרוייהו: שכיב מרע שאמר "מנה לפלוני בידי", אמר "תנו" – נותנין, לא אמר "תנו" – אין נותנין. ומסיק דרב הונא איירי בשטר מקויים, ורב ושמואל בדנקיט שטר שאינו מקויים; אמר "תנו" – קיימיה לשטרא, לא אמר "תנו" – לא קיימיה לשטרא. פירוש: דשמא שלא להשביע את בניו אמר כן. ואי לא טענינן מזוייף ליתומים מכל מקום יגבה, דהא נקיט שטרא! ואין לומר דטענינן פרוע – דהא רב

אית

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

רש"י

לְפִי שֶׁאֵין בְּקִיאִין לִשְׁמָהּ; רָבָא אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּמוֹ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, דְּאַתְיוּהוּ בֵּי תְּרֵי; אִי נַמִּי, מִמְּדִינָה לְמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אִי נַמִּי, בְּאוֹתָהּ מְדִינָה בִּמְדִינַת הַיָּם. וּלְרָבָה, דַּאֲמַר לְפִי שֶׁאֵין בְּקִיאִין לִשְׁמָהּ - לִיבְעֵי תְּרֵי, מִידֵּי דַּהֲוָה אֲכָל עֵדְיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה! - עַד אֶחָד נָאֱמָן בְּאִיסּוּרִין. - אִימּוּר דְּאָמְרִינַן עַד אֶחָד נָאֱמָן בְּאִיסּוּרִין - כְּגוֹן חֲתִיכָה סָפֵק שֶׁל חֵלֶב סָפֵק שֶׁל שׁוּמָן, דְּלָא אִיתַּחְזַק אִיסּוּרָא. אֲבָל הָכָא דְּאִיתַּחְזַק אִיסּוּרָא דְּאֵשֶׁת אִישׁ - הָוֵי דָּבָר שֶׁבְּעֶרְוָה, וְאֵין דָּבָר שֶׁבְּעֶרְוָה פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם! - רוֹב בְּקִיאִין הֵן. וַאֲפִילּוּ לְרַבִּי מֵאִיר דְּחָיֵיש לְמִיעוּטָא, סְתָם סְפְרֵי דְּדַיְּנֵי מִינְּמַר גְּמִירִי, וְרַבָּנַן הוּא דְּאַצְרוּךְ, וְהָכָא

משום

אית ליה: מודה בשטר שכתבו – אין צריך לקיימו. ואם תאמר: בפרק קמא דבבא מציעא (יג,א) פליגי רבי מאיר ורבנן במצא שטר שאין בו אחריות, דרבנן אמרי: לא יחזיר, ורבי מאיר סבר: יחזיר. ומוקי לה שמואל: כשאין חייב מודה, ויחזיר לרבי מאיר לצור על פי צלוחיתו. והשתא לרבנן אמאי לא יחזיר? הא ליכא למיחש למידי, דאי מקיים ליה – הדין עמו, ואם לא מקיים ליה – אם כן מה מפסיד אי מהדר ליה? אלא ודאי חיישינן שמא יוציא שלא בפניו, ולא נטען מזוייף הוא! ויש לומר: דעל כרחך אין הטעם בשביל כך, דאכתי נטען להו פרוע הוא, דהא שמואל סבירא ליה בפרק "מי שמת" (בבא בתרא קנד,ב) בהדיא, אליבא דרבי מאיר: מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, והיה נאמן לומר אביהן דפרוע הוא, מיגו דאי בעי אמר מזוייף הוא. אף על גב דלדידהו לא טענינן מזוייף וליכא מיגו – מכל מקום ביון דלאביהן יש מיגו – טענינן להו שפיר פרוע הוא, דקיימא לן כמאן דאמר בסוף פרק "המוכר את הבית" (שם ע,ב) דנשבע וגובה מחצה גבי שטר כיס. אלא היינו טעמא דלא יחזיר – כיון דאיתרע בנפילתו, ולוה טוען מזוייף הוא – אין לגבות מן הדין אפילו ימצא עדי קיום, דחיישינן שמא זיופי זייף וחתים, כי ההיא ד"רגוט פשוט" (שם קסז,א) דאנח ידיה אזרנוקא, וכן משמע התם לשון הקונטרס. אבל אי ליכא להה קמן, והמלוה מצא עדי קיום – מחזירים לו. ואי הדר אתי להה וטען מזוייף הוא – נראה דתו לא מהימן, כיון דהוחזק בהיתר.

לפי שאין בקיאין לשמה – ואם תאמר: מאי שנא לשמה דאין בקיאין משאר הלכות גיטין, כגון מחובר, ושינה שמו ושמה, ונכתב ביום ונחתם בלילה? ואין לומר דנקט לשמה דשכיח טפי, דמשכח גט ששמו כשמו ושמה כשמה ומשדר לה, וגם הסופר שרגיל לכתוב טופסי גיטין אגב שיטפיה מישתלי וכתב שמו ושמה, והוא הדין שאר הלכות גיטין – זה אינו, דהא אמר לקמן (ט,ב): בשלשה דרכים שוו גיטי נשים לשחרורי עבדים. ופריך: והא איכא לשמה! בשלמא לרבה – היינו מוליך ומביא, אלא לרבא קשיא! ותו: בין לרבה בין לרבא, הא איכא מחובר! אלמא: לרבה דוקא נקט לשמה בכלל מוליך ומביא, ולא נקט מחובר! ומפרש רבינו תם: דבכל הלכות גיטין בקיאין, אלא דהך דרשה ד"וכתב לה" – לשמה, אינה נראית להם עיקר דרשה. ואין בקיאין – פירוש: אין חוששין לדרשה דלשמה. ו"לאחר שלמדר" דלקמן – פירוש: לאחר שקיבלוה. והא דפירש הקונטרס דממילא שיילינן ליה אי הוה לשמה, ואמר: אין – אין נראה, דלא משתמיט בשום דוכתא שיהא צריך לישאל. ועוד, דאם כן לימא: איכא ביניייהו אם צריך לישאל! ואומר רבינו יצחק: דסתמא לשמה קא מסהיד, כדפירש בקונטרס נמי בסמוך. והא דאמר לקמן "מי קתני בפני נכתב ובפני נחתם לשמה", נהי דסתמא לשמה משמע, מכל מקום כיון דעיקר תקנה משום לשמה הוא – הוה ליה למימר בהדיא.

לפי שאין בקיאין לשמה – קשה: דלקמן (ה,א) תניא: הוא עצמו שהביא גיטו – אינו צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם". מאי שנא הוא משלוחו אי חיישינן שמא לא נעשה לשמה? וטעמא דאמר לקמן: מינקט נקט ליה בידיה ואיהו מערער עלויה – למה לא יערער אם מתחילה לא ידע דבעי לשמה, והשתא ידע? ואומר רבינו יצחק: דמסקינן בסמוך דרוב בקיאין הן, וסתם ספרי גמירי, וליכא אלא לעז בעלמא, דמסתמא שלא כדין יערער. והכא שמביאו הבעל בעצמו – ליכא למיחש אפילו לעז, דתו לא מערער, כדאמר בסמוך: מנקט נקיט בידיה וכו'.

מאי בינייהו – לא מצי למימר מוליך איכא בינייהו, דלרבה נמי לרבנן בתראי במוליך צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", דגזרינן מוליך אטו מביא. ולתנא קמא נמי, הוי בכלל הא דאמר "איכא בינייהו ממדינה למדינה בארץ ישראל". והא דלא קאמר גט מקויים איכא בינייהו – משום דהוי בכלל דאתיוה בי תרי, דדמי למקויים. **דאתיוה** בי תרי – פירש הקונטרס: למאן דאמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו – אלו יקיימוהו. וקשה: דאטו בביפא תלו להו, שיהו מזומנין לקיימו כשיבא הבעל ויערער? ועוד: דלמה לי דאתיוה בי תרי? כך שוים שנים מן השוק שמכירין חתימת העדים! ומפרש רבינו יצחק בן אברהם: דאתיוה בי תרי ואמרי שהבעל שלחם, דתו לא מהימן לומר "לא שלחתים", דהכי אמר לקמן (ה,א): שנים – אין צריכין לומר "בפני נכתב" וכו', ומה אילו יאמרו "בפנינו גירשה", מי לא מהימני? ולהאי לא חיישינן שמא החתים במדיד עדים פסולין, דמסתמא כיון דשלח לה גט – כדין עשאו, דאינו חשוד להכשילה.

ליבעי תרי – אבתי לא ידע הא דפרישית, דלא הוי טעמא אלא משום לעז עד לבסוף. **מידי** דהוה אכל עדיות שבתורה – בדלי"ת גרסינן, כגון עדות דיני ממונות ודיני נפשות. ואית דגריס עריות ברי"ש. ולא נהירא, דאם כן – מאי משני: עד אחד נאמן באיסורין? מה לו להזכיר איסורין? והא ערוה נמי איסור הוא. והכי הוה ליה למימר: לא דמי לשאר עריות. והוה ליה ליתן טעם! ומידו יש לומר דהכי קאמר: עד אחד נאמן באיסורין להתיר. והא דבעי תרי – הני מילי לאסור, דחד לאו כל כמיניה. אבל הא דקאמר כל עריות – לא אתי שפיר, דמאי כל עיקר דבר שבערוה אין פחות משנים – זהו באשת איש, בגיטין ובקידושין חונות דאשת איש לאוסרה על בעלה. **עד** אחד נאמן באיסורין – פירש הקונטרס: שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד על הפרשת תרומה ושחיטה וניקור הגיד וחלב. ולא היה לו להזכיר הפרשת תרומה ושחיטה, דבהנהנו נאמן אף על גב דאיתחזק איסורא, משום דבידו לתקנם, כמו שפירש הקונטרס בסמוך, והכי אמר ב"האשה רבה" (יבמות פח,א). ושחיטה, אף על גב דהשתא אין בידו לתקנו – מעיקרא היה בידו לשחוט. דאם לא כן – אמאי מהימן, כיון דאיתחזק איסורא? דלא מצינו בשום מקום שיצטרך בגדול אחד עומד על גביו, ומעשים בכל יום דמהימן, אף על גב דלא שייך רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, כגון שנתחך כל הראש ואין בית השחיטה ניכר. ומה שאנו סומכין על הנשים בשחיטה, אף על פי שאין יודעות הלכות שחיטה – כיון שבידה ללמוד לשחוט, או להשביר אחרים שישחטו לה – כבידה דמי. ואם תאמר: ומנא לן דעד אחד נאמן באיסורין? ויש לומר: דילפינן מנדה, דדרשינן בפרק "המדיר" (כתובות עב,א): "וספרה לה" – לעצמה. ואם תאמר: אם כן אפילו איתחזק איסורא! ויש לומר: דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה, וכשעברו שבעה – טהורה ממילא, ולא איתחזק איסורא, וגם בידה לטבול. **עד** אחד נאמן באיסורין – הקשה רבינו תם: מה תשובה היא זאת? עיקר הגט יוכיח, שצריך לחותמו בשנים! ותירץ דהכי קאמר: דעד אחד נאמן באיסורין בכהאי גוונא, שעיקר הגט נעשה כבר, ושוב אין צריך אלא גילוי מילתא, לידע אם לשמה נכתב. **הוי** דבר שבערוה – האי דנקט דבר שבערוה – אומר רבינו יצחק: משום דב"האשה רבה" (יבמות פח,א) בשאר איסורי, כגון טבל וקונמות מספקא לן אי מהימן, אפילו איתחזק איסורא ולאו בידו, או לא. ואם תאמר: אי עד אחד נאמן בשאר איסורין, אפילו איתחזק איסורא ולאו בידו, אמאי איצטריך "וספרה לה" לעצמה? ויש לומר: דסלקא דעתך דחשיב כמו דבר שבערוה. **סתם** ספרי דדייני מיגמר גמירי – והוי כמו מיעוטא דמיעוטא, דלא חיישינן אפילו לרבי מאיר.

ורבנן הוא דאצרוך – פירש בקונטרס: משום דאיכא דאשכח כתוב ועומד, כגון שנכתב לשם אחד מבני עירו ששמו כשמו ונמלך מלגרש. וקשה: דבהוחזק שני יוסף בן שמעון אפילו

לפי שאין בקיאין לשמה — אין בני מדינה הים בני תורה, ואין יודעין שצריך לכתוב הגט לשם האשה. וקרא כתיב "וכתב לה ספר כריתות" (דברים כד). "לה" — דהיינו לשמה. הילכך, אומר השליח "בפני נכתב ובפני נחתם" וממילא שיילינן ליה אם נכתב לשמה, והוא אומר: אין. ולקמיה מפרש מאי טעמא לא אצרכוהו נמי למימר "לשמה". **לפי שאין עדים מצויין לקיימו** — אין שיירות מצויות משם לכאן, שאם יבא הבעל ויערער לומר "לא כתבתיו" — שיהו עדים מצויין להכיר חתימת העדים, והאמינוהו לשליח. ולקמן פריך: בין לרבה בין לרבה, ליבעי תרי. **דאתיוהו בי תרי** — ושניהם נעשו שלוחים לגרשה, והגט יוצא מתחת ידי שניהם; לרבה — בעי למימר, לרבא — לא בעי למימר, שהרי שנים הם, ואם יערער בעל — הרי הם מצויין לקיימו. **או נמי ממדינה למדינה בארץ ישראל** — כגון יהודה וגליל. דסלקא דעתא השתא דלא שכיחי שיירתא, לרבה דלא חייש לעירעורא, דנימא מזויף הוא — לא בעי למימר, הואיל ובקיאין כל בני ארץ ישראל לשמה. לרבא — בעי למימר, דהא אין שיירות מצויות. **או נמי באותה מדינה** — כגון מעיר לעיר במדינה אחת. מדינה = רונטרידי"א בלע"ז. ובמדינת הים לרבה בעי למימר, דהא אין בקיאין לשמה. לרבא דאמר "לפי שאין" וכו', ומתניתין משום ערעורא דזיופ הוא, הבא — לא צריך, דהא שכיחי שיירתא. **מידי דהוה אכל עדיות שבתורה** — קושיא הוא. **ומשני: עד אחד נאמן באיסורין** — שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד מישראל על הפרשת תרומה, ועל השחיטה, ועל ניקור הגיד והחלב. **דלא איתחזק איסורא** — דחלב, בהך חתיכה איסורא גופא. **הכא איתחזק** — בהך איתתא איסור אשת איש. ומטבל ושחיטה לא גמרינן לה, כדאמרינן ביבמות (פח,א) דהתם בידו לתקנן, לפיכך נאמן להעיד עליהן. **ואין דבר ערוה** — ראוי להתירו בפחות משנים. דליף "דבר" "דבר" מממון, כתיב הכא "כי מצא בה ערות דבר" (דברים כד) וכתיב התם "על פי שנים עדים יקום דבר" (שם יט) במסכת סוטה (ג,ב). **רוב ישראל בקיאין הם** — ואין לחושדן. **ואפילו לרבי מאיר דחייש למיעוטא** — גבי קטן וקטנה אין חולצין ולא מייבמין, קטן — שמא ימצא סריס, קטנה — שמא תמצא איילונית בו', במסכת יבמות (קיט,א). **סתם ספרי דדייני** — סופרי הדיינים, שרגילין לכתוב כל שטרי גיטין. **מינמר גמירי** — דגט אשה בעי לשמה. **ורבנן הוא דאצריכו** — למיחש למלתא, משום דאיכא דאשכח כתוב ועומד, כגון שנכתב לשם אחד מבני עירו ששמו כשמו ושמה כשמה, ונמלך מלגרש.

משום

לְפִי שֶׁבְּנֵי מְדִינַת הַיָּם אֵין הֵם בְּקִיאִין וּיוֹדְעִים אֶת הַדִּין שֶׁצָּרִיךְ לִכְתּוֹב גֵּט **לְשָׁמָהּ** שֶׁל אוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁהַבַּעַל רוֹצֶה לְגָרֵשׁ בְּגֵט זֶה. וְלָכֵן תִּיקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיֹּאמַר הַשְּׁלִיחַ הַמֵּבִיא גֵּט מִמְּדִינַת הַיָּם בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם, וְלַאֲחַר שֶׁמַּעִיד הַשְּׁלִיחַ עַל כָּךְ, שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ אִם הַגֵּט נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, וְהוּא מֵעִיד עַל כָּךְ וּמְכַשִּׁירוּ.

דַּעְתָּ אַחֶרֶת בְּטַעַם שֶׁתִּיקְּנוּ חֲכָמִים אֲמִירַת בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם: **רָבָא אָמַר, לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים** הַבָּאִים מִמְּדִינַת הַיָּם וּמַכִּירִים אֶת חֲתִימוֹת עֵדֵי הַגֵּט **מְצוּיִין** בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל **לְקַיְּמוֹ** – בִּכְדֵי לְקַיֵּם אֶת הַחֲתִימוֹת שֶׁבְּגֵט, וְאִם יָבוֹא הַבַּעַל לְעָרֵעַר שֶׁהוּא לֹא צִיֵּוּהּ לִכְתּוֹב אֶת הַגֵּט וְהוּא מְזוּיָּיף, לֹא יִהְיוּ כָּאֵן עֵדִים הַמַּכִּירִים אֶת חֲתִימַת הָעֵדִים, לָכֵן תִּיקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיֹּאמַר הַשְּׁלִיחַ הַמֵּבִיא אֶת הַגֵּט בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם וּבְאֲמִירָה זוֹ הוּא נֶאֱמָן שֶׁהַחֲתִימוֹת שֶׁבְּגֵט לֹא מְזוּיָּפוֹת, וְאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעָרֵעַר עָלָיו עוֹד. הַגְּמָרָא מְבָרֶרֶת, **מַאי בֵּינֵיהוּ** – מַהוּ הַהֶבְדֵּל לְהַלָּכָה בֵּין טַעְמוֹ שֶׁל רַבָּה לְטַעְמוֹ שֶׁל רַבָּא.

מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא, **אִיכָּא בֵּינֵיהוּ** – יֵשׁ שְׁלוֹשָׁה אֹפְנִים בָּהֶם יְהֵא חִילּוּק בֵּין רַבָּה וְרַבָּא אִם הַשְּׁלִיחַ צָרִיךְ לוֹמַר ״בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם״: **דְּאִתְיְיהוּ בְּנֵי תְּרֵי** – בְּאֹפֶן שֶׁשְּׁנֵי שְׁלִיחִים שֶׁל הַבַּעַל הִבִּיאוּ אֶת הַגֵּט מִמְּדִינַת הַיָּם כְּדֵי לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ. לְדַעַת רַבָּה שֵׁשׁ לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁמָּא גֵּט שֶׁהוּבָא מִמְّדִינַת הַיָּם לֹא נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, גַּם אִם יֵשׁ שְׁנֵי שְׁלִיחִים שֶׁמְּבִיאִים אֶת הַגֵּט עֲדַיִן יֵשׁ לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁלֹּא נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, וְלָכֵן צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר אַחַד מֵהֶם בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם כְּדֵי לְבָרֵר שֶׁהַגֵּט נִכְתַּב וְנַחְתַּם לִשְׁמָהּ. אוּלָם לְדַעַת רַבָּא שֶׁטַּעַם תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא מִשּׁוּם חֵשֶׁשׁ שֶׁלֹּא יִהְיוּ עֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּמוֹ, בְּגֵט שֶׁהוּבָא עַל יְדֵי שְׁנֵי עֵדִים, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם שֶׁהֲרֵי הַשְּׁלִיחִים עַצְמָם מְצוּיִים לְהָעִיד עַל הַחֲתִימוֹת שֶׁבְּגֵט, וְלִדְחוֹת אֶת עֲרָעוֹרוֹ שֶׁל הַבַּעַל. **אִי נַמִּי** – בְּמִקְרֶה נוֹסָף יֵשׁ הֶבְדֵּל לְהַלָּכָה בֵּין רַבָּה לְרַבָּא, בְּשְׁלִיחַ הַמֵּבִיא גֵּט **מִמְּדִינָה** אַחַת **לִמְדִינָה** אַחֶרֶת **בְּתוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, כְּגוּן מִיְּהוּדָה לַגְּלִיל, שֶׁאֵין שִׁיּוּרוֹת מְצוּיוֹת בֵּינֵיהֶם, לְפִי טַעְמוֹ שֶׁל רַבָּה שֶׁהַתַּקָּנָה הָיְתָה מִשּׁוּם ״לִשְׁמָהּ״ אֵין הַשְּׁלִיחַ צָרִיךְ לוֹמַר בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם, שֶׁהֲרֵי כָּל בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּקִיאִים בַּדִּין לִשְׁמָהּ. אוּלָם לְפִי טַעְמוֹ שֶׁל רַבָּא שֶׁהַתַّקָּנָה הָיְתָה מֵחֲשֵׁשׁ שֶׁמָּא יָבוֹא הַבַּעַל לְעָרֵעַר וְלֹא יִהְיוּ עֵדִים מְצוּיִים לְקַיֵּם אֶת הַחֲתִימוֹת, גַּם מִמְּדִינָה לְמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ הַשְּׁלִיחַ לוֹמַר בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם שֶׁמֵּאַחַר וְאֵין הַשִּׁיּוּרוֹת בֵּינֵיהֶם מְצוּיוֹת, אֵין מִי שֶׁיְּקַיֵּם אֶת הַחֲתִימוֹת שֶׁבְּגֵט.

אִי נַמִּי – מִקְרֶה נוֹסָף שֵׁשׁ הֶבְדֵּל לְהַלָּכָה בֵּין רַבָּה לְרַבָּא, בְּשְׁלִיחַ שֶׁמֵּבִיא גֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם **בְּתוֹךְ אוֹתָהּ מְדִינָה בְּמְדִינַת הַיָּם**. לְדַעַת רַבָּה טַעַם הַתַּקָּנָה הוּא מֵחֲשֵׁשׁ שֶׁהַגֵּט לֹא נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, וְכֵיוָן שֶׁבְּנֵי מְדִינַת הַיָּם אֵינָם בְּקִיאִים בְּכְתִיבַת הַגֵּט לִשְׁמָהּ, צָרִיךְ הַשְּׁלִיחַ לוֹמַר בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם, אוּלָם לְדַעַת רַבָּא כֵּיוָן שֶׁהַגֵּט נִשְׁלַח בְּתוֹךְ אוֹתָהּ הַמְּדִינָה עַצְמָהּ וְהַשִּׁיּוּרוֹת מְצוּיוֹת בָּהּ, אֲפִילּוּ אִם יָבוֹא הַבַּעַל וִיעָרֵעַר שֶׁהַגֵּט מְזוּיָּף אֶפְשָׁר יִהְיֶה לִמְצוֹא עֵדִים שֶׁיַּעִידוּ עַל הַחֲתִימוֹת שֶׁבְּגֵט, לְפִיכָךְ לֹא הִצְרִיכוּ חֲכָמִים שֶׁיֹּאמַר הַשְּׁלִיחַ בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם.

הַגְּמָרָא מְבָרֶרֶת לְדַעַת רַבָּה, אֵיךְ נֶאֱמָן הַשְּׁלִיחַ לְבַדּוֹ לְהַכְשִׁיר אֶת הַגֵּט:

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא, **וּלְרַבָּה דְּאָמַר** שֶׁהַטַּעַם שֶׁצָּרִיךְ הַשְּׁלִיחַ הַמֵּבִיא גֵּט לוֹמַר ״בִּפְנֵי נִכְתָּב וּבִפְנֵי נַחְתָּם״ הוּא **לְפִי שֶׁאֵין** בְּנֵי מְדִינַת הַיָּם **בְּקִיאִין** בְּחִיּוּב כְּתִיבַת הַגֵּט **לְשָׁמָהּ** שֶׁל הָאִשָּׁה, אִם כֵּן מַדּוּעַ שְׁלִיחַ אֶחָד נֶאֱמָן לְהָעִיד עַל כְּשֵׁרוּתוֹ שֶׁל הַגֵּט, **לִיבְעֵי תְּרֵי** – יְצַטְרְכוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיַּעִידוּ שֶׁהוּא נִכְתַּב כַּדִּין, **מִידֵּי דַּהֲוָה אַכָּל עֵדְיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה** – כְּפִי הַדִּין בְּכָל שְׁאָר עֵדְוִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין עֵדוּת בְּפָחוֹת מִשְׁנֵי עֵדִים הַמַּעִידִים עַל הַדָּבָר.

מִתְּרֶצֶת הַגְּמָרָא, יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּין עֵדוּת עַל כְּשֵׁרוּת הַגֵּט שֶׁהִיא עֵדוּת עַל אִיסּוּרִים, לְבֵין שְׁאָר כָּל הָעֵדְוִיּוֹת שֶׁצָּרִיךְ בָּהֶם שְׁנֵי עֵדִים, כִּי כְּלַל הוּא **שַׁעַד אֶחָד נֶאֱמָן בְּעֵדוּת עַל דִּינֵי אִיסּוּרִין**, וְלָכֵן עַד אֶחָד נֶאֱמָן לְהַכְשִׁיר אֶת הַגֵּט, וְהָאִשָּׁה מוּתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא עַל פִּי עֵדוּתוֹ שֶׁל הַשְּׁלִיחַ, עַל אַף שֶׁאֵין שְׁנֵי עֵדִים מַעִידִים עַל הַדָּבָר.

דּוֹחֶה הַגְּמָרָא, עֲדַיִן לֹא מוּבָן מַדּוּעַ הַשְּׁלִיחַ נֶאֱמָן לְהַכְשִׁיר אֶת הַגֵּט, **אִימּוּר דְּאָמְרִינָן** – אֲמַרְתִּי אֲנוּ אוֹמְרִים אֶת הַכְּלָל **שַׁעַד אֶחָד נֶאֱמָן בְּעֵדוּת עַל אִיסּוּרִין**, דַּוְקָא בִּכְגוֹן **חֲתִיכָה שֶׁסָּפֵק** אִם הִיא **שֶׁל חֵלֶב** וְאָסוּרָה בְּאֲכִילָה, **סָפֵק** אִם הִיא **שֶׁל שׁוּמָן** וּמוּתֶּרֶת בְּאֲכִילָה, בְּאֹפֶן זֶה אֲנוּ אוֹמְרִים שֶׁעַד אֶחָד נֶאֱמָן לְהָעִיד עַל הַחֲתִיכָה שֶׁהִיא שֶׁל שׁוּמָן וּמוּתֶּרֶת בְּאֲכִילָה כֵּיוָן **דְּלָא אִיתְחֲזַק אִיסּוּרָא** – חֲתִיכָה זוֹ מֵעוֹלָם לֹא הוּחְזְקָה אֲצָלֵינוּ שֶׁהִיא אֲסוּרָה בּוֹדְאוּת מִשּׁוּם חֵלֶב, לָכֵן עַד אֶחָד נֶאֱמָן לְהָעִיד עָלֶיהָ שֶׁהִיא מוּתֶּרֶת, **אֲבָל הָכָא** – בְּסוּגְיַיתֵנוּ לְעִנְיַן עֵדוּתוֹ שֶׁל הַשְּׁלִיחַ עַל הַגֵּט, **דְּאִיתְחֲזַק אִיסּוּרָא דְּאֵשֶׁת אִישׁ** – כְּבָר הוּחְזְקָה אִשָּׁה זוֹ קֹדֶם הַבְּאַת הַגֵּט שֶׁהִיא אֵשֶׁת אִישׁ, וְהַשְּׁלִיחַ בָּא לְהוֹצִיא אוֹתָהּ מֵחֲזָקָתָהּ וְלוֹמַר שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אִישׁ, מִנַּיִן לָנוּ שֶׁעַד אֶחָד נֶאֱמָן לְהוֹצִיאָה מֵחֲזָקָה זוֹ וְלַהֲכְשִׁיר אֶת הַגֵּט. וּמֵבִיאָה הַגְּמָרָא טַעַם נוֹסָף מַדּוּעַ לֹא יוּכַל הַשְּׁלִיחַ שֶׁהוּא עֵד אֶחָד, לִהְיוֹת נֶאֱמָן עַל כְּשֵׁרוּתוֹ שֶׁל הַגֵּט, מִשּׁוּם שֶׁעֵדוּת עַל גֵּט **הָוֵי דָּבָר שֶׁבְּעֶרְוָה** – הִיא נוֹגַעַת לְאִיסּוּרֵי עֲרָיוֹת, וְכְלָל הוּא שֶׁאֵין לְהַתִּיר אִיסּוּר שֶׁל **דָּבָר שֶׁבְּעֶרְוָה** בְּעֵדוּת שֶׁל **פָּחוֹת מִשְׁנַיִם**, וְאִם כֵּן חֲזָרָה הַקּוּשְׁיָא מַדּוּעַ אֵין צָרִיךְ לְהַכְשִׁיר הַגֵּט שְׁנֵי עֵדִים.

מִתְּרֶצֶת הַגְּמָרָא, מִן הַדִּין אֵין לַחֲשׁוֹשׁ לְכְשֵׁרוּתוֹ שֶׁל הַגֵּט שֶׁלֹּא נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, מִשּׁוּם **שֶׁרוֹב** יִשְׂרָאֵל **בְּקִיאִין** הֵן בַּהֲלָכָה זוֹ, וְלָכֵן אֵין צוֹרֶךְ כְּלָל בְּעֵדוּת כְּדֵי לְהַכְשִׁיר אֶת הַגֵּט, **וַאֲפִילּוּ** לְדַעַת **רַבִּי מֵאִיר דְּחָיֵיש לְמִיעוּטָא** – שֶׁחוֹשֵׁשׁ בְּכָל מָקוֹם לְמִיעוּט וּמַחְמִיר, כָּאן אֵין מָקוֹם לַחֲשׁוּשׁ, כֵּיוָן **שִׁסְתָּם סַפְרֵי דְּדַיְּנֵי** – סְתָם סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִים שֶׁבְּכָל מָקוֹם, שֶׁרְגִילִים בִּכְתִיבַת הַגִּיטִּין, **מַיְגְמַר גְּמִירֵי** – לָמְדוּ אֶת הַדִּין, וְהֵם יוֹדְעִים אֶת הַהֲלָכָה שֶׁגֵּט אִשָּׁה צָרִיךְ לְהִכְתֵּב לִשְׁמָהּ, וְלָכֵן אֵלּוּ שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים הֲלָכָה זוֹ הֵם מִיעוּט שֶׁבַּמִּיעוּט, וְאַף רַבִּי מֵאִיר אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְמִיעוּט רָחוֹק כָּל כָּךְ, וְלָכֵן מִצַּד הַדִּין הַגֵּט כָּשֵׁר גַּם בְּלֹא אֲמִירַת הַשְּׁלִיחַ, **וְרַבָּנַן הוּא דְּאַצְרִיכוּךְ** – וַחֲכָמִים הֵם שֶׁהִצְרִיכוּ עֵדוּת עַל הַגֵּט שֶׁנִּכְתַּב לִשְׁמָהּ, מֵחֲשַׁשׁ שֶׁמָּא הַבַּעַל מְצָא גֵּט שֶׁנִּכְתַּב עֲבוּר אָדָם אַחֵר מִבְּנֵי עִירוֹ שֶׁחָזַר בּוֹ מִלְّגָרֵשׁ, וְשָׁמוֹ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ הַכְּתוּבִים בְּגֵט שׁוּם לְשֹׁלּוֹ, וְהוּא יָבוֹא לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט זֶה עַל אַף שֶׁהוּא פָּסוּל וְלֹא נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, **וְהָכָא** – וּכְאָן אַף שֶׁהִיא רְאוּי שֶׁיַּצְרִיכוּ חֲכָמִים עֵדוּת שֶׁל שְׁנַיִם לְהַכְשִׁיר אֶת הַגֵּט,

---

המשך ביאור למסכת סוטה ליום רביעי עמ' ב

בָּטְלוּ חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קְטוֹנְתָּא, שֶׁהָיָה מִקְּטַנֵּי וְסוֹפוֹם שֶׁל **חֲסִידִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן עַזַּאי, בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִין. מִשֶּׁמֵּת בֶּן זוֹמָא, בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִין. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, עָלָה גּוֹבַאי וְרַבּוּ צָרוֹת. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי, הוּכְפְּלוּ צָרוֹת.**

שִׁנֵּינוּ בְּמִשְׁנָה, **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי, בָּטְלָה עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא. אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְתַנָּא** הַשּׁוֹנֶה אֶת הַמִּשְׁנָה, **לֹא תִּיתְנֵי** בְּמִשְׁנָתְךָ **עֲנָוָה, דְּאִיכָּא אֲנָא** – שֶׁהֲרֵי יֵשׁ אוֹתִי, שֶׁאֲנִי עָנִיו. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְתַנָּא, לֹא תִּיתְנֵי** בְּמִשְׁנָתְךָ **יִרְאַת חֵטְא, דְּאִיכָּא אֲנָא** – שֶׁהֲרֵי יֵשׁ אוֹתִי, שֶׁאֲנִי יָרֵא חֵטְא.

הַדְרָן עֲלָךְ עֶגְלָה עֲרוּפָה
וְסִלִּיקָא לָהּ מַסֶּכֶת סוֹטָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מכל מקום מִשּׁוּם עֵינוּנָא – כדי שהאשה לא תישאר עגונה, אם לא תמצא שני עדים שיכשירו את החתימות שבגט, לפיכך אֲקִילוּ בָּהּ רַבָּנָן שתינשא על פי שליח יחידי המביא את הגט ואומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. הגמרא מקשה, הַאי קוּלָּא הוּא – וכי תקנה זו היא קולא לאשה המתגרשת, הלא אדרבה חוּמְרָא הוּא – אתה מוסיף ומחמיר עליה, דְּאִי מַצְרְכַתְּ לֵיהּ תְּרֵי – אם היו חכמים מחייבים מלכתחילה שני עדים שיעידו שהגט נכתב לשמה לֹא אָתֵי בַּעַל מְעַרְעַר – הבעל לא היה יכול לבוא ולערער על עדותם וּפְסִיל לֵיהּ – ולפסול בערעורו את הגט, שהרי אין הבעל נאמן נגד עדות של שנים. אבל לאחר שתיקנו חכמים ששליח חַד מעיד על הגט, אם כן אָתֵי בַּעַל – יבוא הבעל וּמְעַרְעַר וּפְסִיל לֵיהּ – יערער על כשרותו של הגט ויפסול אותו, ואין להאמין לשליח יותר מהבעל, שהרי זו עדות של אחד כנגד אחד, ואם כן חכמים היו צריכים לתקן עדות של שני עדים כדי שהבעל לא יערער. מתרצת הגמרא, כֵּיוָן דְּאָמַר מַר בגמרא להלן (ה:), בִּפְנֵי כַּמָּה נוֹתְנוּ לָהּ – שליח שמביא גט ממדינת הים כמה אנשים צריכים להיות בשעת שמוסר את הגט לאשה, נחלקו בזה רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי חֲנִינָא, חַד אָמַר כִּפְנֵי שְׁנַיִם, וְחַד אָמַר שצריך לתת לה את הגט בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, נמצא שמסירת גט הבא ממדינת הים נעשית לדעת הכל בפני עדים, ולפיכך השליח מֵעִיקָּרָא – מתחילה כשבא הגט לידיו מהבעל, מִידַּךְ דַּיֵּיק – הוא מדקדק לברר שהבעל נותן לו את הגט מתוך רצון לגרשה, ושהוא לא עתיד להתחרט, וְלֹא אָתֵי – ולא יבוא השליח לְאוֹרוּעֵי נַפְשֵׁיהּ – להרע את נאמנותו, ולכן אין הבעל נאמן בערעורו.

הגמרא מבררת את חילוקי הסברות בין רבה ורבא: שואלת הגמרא, וְרָבָא שסובר שטעם תקנת חכמים הוא משום שאין עדים מצויין לקיימו, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבָּה – מדוע לא אמר ברבה שהטעם הוא לפי שאין בני מדינת הים בקיאין לשמה. משיבה הגמרא, אָמַר לָךְ רבא, מִי קָתָנֵי במשנה שהשליח אומר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב לִשְׁמָהּ בִּפְנֵי נֶחְתַּם לִשְׁמָהּ', הרי אין השליח מזכיר שהגט נכתב 'לשמה', ואם כפי טעמו של רבה, מדוע לא נזכר 'לשמה' בדברי השליח.

וְרַבָּה יכול להשיב על טענה זו, בְּדִין הוּא דְּלִיתְנֵי הָכִי – אכן מן הדין היה השליח צריך להעיד גם שהגט נכתב לשמה, אֶלָּא שחכמים לא תיקנו נוסח זה כי חששו דְּאִי מַפְּשַׁתְּ לֵיהּ דִּיבּוּרָא – אם נרבה על השליח את הדברים שעליו לומר בנתינת הגט אָתֵי לְמִגְּוֵיהּ – הוא עלול לחסר מהנוסח שתיקנו לו חכמים, והגט יפסל, ולכן תיקנו חכמים שיאמר השליח לשון קצרה. מקשה הגמרא, הַשְׁתָּא נַמִּי – הלא גם עתה כשהשליח אומר רק בפני נכתב ובפני נחתם, עדיין אָתֵי לְמִגְּוֵיהּ – עלול השליח לחסר בדבריו. מתרצת הגמרא, חֲדָא מִתְּלַת נָאיז – מילה אחת מתוך שלוש עלול השליח להחסיר, ואם יתקנו לומר 'בפני נכתב לשמה' הוא עלול להשמיט מילה אחת, אבל חֲדָא מִתַּרְתֵּי – תיבה אחת מתוך שתים לֹא נָאיז – אין לחשוש שיחסיר, ולכן כשאומר 'בפני נכתב' לא חששו שישמיט מילה.

הגמרא מבררת, וְרַבָּה שסובר שטעם התקנה מפני שאין בקיאין לשמה, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבָא שטעם התקנה מפני שאין עדים מצויים לקיימו, אָמַר לָךְ רבה, אִם כֵּן נִיתְנֵי שהשליח אומר 'בִּפְנֵי נֶחְתַּם' וְתוּ לֹא – בלי להוסיף דבר, שהרי סיבת האמירה היא רק כדי לקיים את החתימות, ו'בִּפְנֵי נִכְתַּב' לָמָּה לִי – ומדוע תקנו שיאמר גם 'בפני נכתב', שְׁמַע מִינָּהּ שטעם התקנה משום שבְּעִינָן לִשְׁמָהּ – שצריך שהשליח יעיד שהגט נכתב לשמה, ולכן תקנו חכמים שיאמר גם 'בפני נכתב'.

וְרַבָא מתרץ את הקושיא על דבריו, בְּדִין הוּא – אכן היה ראוי דְּלִיתְנֵי הָכִי – שיאמר התנא שהשליח אומר רק 'בפני נחתם', אֶלָּא דְּאִם כֵּן – אם לא יאמר השליח גם בפני נכתב, אָתֵי לְאִיחַלּוּפֵי בְּקִיּוּם שְׁטָרוֹת דְּעָלְמָא – יחליפו ויטעו לומר, שכמו שקיום הגט הוא בעד אחד, כך גם קיום שאר השטרות הוא בְּעֵד אֶחָד. אבל לאחר שקבעו חכמים שיאמר השליח גם 'בפני נכתב' ניכר שדוקא כאן תקנו חכמים שמספיק עד אחד.

וְלדעת רַבָּה, יש לדחות שלא מסתבר שתקנו לומר 'בפני נכתב' מפני חשש זה, שהרי מִי דָּמֵי – האם קיום שטרות דומה לקיום הגט, הרי יש שלשה הבדלים ביניהם. א. הָתָם – בקיום שאר שטרות אמירת העדים היא 'דְּעֵינָן' – מכירים אנו את חתימות העדים, אבל הָכָא – באמירת השליח אין כאן לשון של ידיעה, אלא הוא אומר 'בִּפְנֵי' – שראה בעצמו את החתימה. ב. הָתָם – בקיום שטרות, אִשָּׁה לֹא מְהֵימְנָא – אשה פסולה לעדות ואינה נאמנת מקשה הגמרא, הַאי – דין זה שהשליח נאמן לבדו, וכי קוּלָּא הוּא לאשה, הרי אדרבה חוּמְרָא הוּא על האשה, דְּאִי מַצְרְכַתְּ לֵיהּ תְּרֵי – אם היו מחייבים ששני עדים יביאו את הגט לֹא אָתֵי בַּעַל מְעַרְעַר – לא היה הבעל מערער על הגט שהוא מזוייף וּפָסִיל לֵיהּ, משום שהוא לא היה נאמן נגד שני עדים, אבל לאחר תקנת חכמים שחַד מביא את הגט ומעיד עליו, אָתֵי בַּעַל וּמְעַרְעַר וּפָסִיל לֵיהּ – יכול הבעל לבוא ולערער כנגד עד אחד, ולפסול את הגט. מתרצת הגמרא, כֵּיוָן דְּאָמַר מַר, שליח שמביא גט בִּפְנֵי כַּמָּה אנשים נוֹתְנוּ לָהּ, נחלקו בזה רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי חֲנִינָא, חַד אָמַר בִּפְנֵי שְׁנַיִם, וְחַד אָמַר בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, ומכיון שהכל מודים שמוסרו בפני עדים, לכן השליח מֵעִיקָּרָא – כבר מתחילה כשמקבל את הגט, מִידַּךְ דַּיֵּיק – מדקדק לברר שהבעל נותן לו את הגט מרצונו ואינו עתיד להתחרט ולערער עליו, וְלֹא אָתֵי – ולא יבוא השליח לְאוֹרוּעֵי נַפְשֵׁיהּ – להרע את נאמנותו, ולכן אין הבעל נאמן בערעורו.

הגמרא מבררת את חילוקי הסברות בין רבה ורבא: שואלת הגמרא, וְרָבָא שסובר שטעם תקנת חכמים הוא משום שאין עדים מצויין לקיימו, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבָּה – מדוע לא אמר ברבה שהטעם הוא לפי שאין בני מדינת הים בקיאין לשמה. משיבה הגמרא, אָמַר לָךְ רבא, מִי קָתָנֵי במשנה שהשליח אומר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב לִשְׁמָהּ בִּפְנֵי נֶחְתַּם לִשְׁמָהּ', הרי אין השליח מזכיר שהגט נכתב 'לשמה', ואם כפי טעמו של רבה, מדוע לא נזכר 'לשמה' בדברי השליח.

וְרַבָּה יכול להשיב על טענה זו, בְּדִין הוּא דְּלִיתְנֵי הָכִי – אכן מן הדין היה השליח צריך להעיד גם שהגט נכתב לשמה, אֶלָּא שחכמים לא תיקנו נוסח זה כי חששו דְּאִי מַפְּשַׁתְּ לֵיהּ דִּיבּוּרָא – אם נרבה על השליח את הדברים שעליו לומר בנתינת הגט אָתֵי לְמִגְּוֵיהּ – הוא עלול לחסר מהנוסח שתיקנו לו חכמים, והגט יפסל, ולכן תיקנו חכמים שיאמר השליח לשון קצרה. מקשה הגמרא, הַשְׁתָּא נַמִּי – הלא גם עתה כשהשליח אומר רק בפני נכתב ובפני נחתם, עדיין אָתֵי לְמִגְּוֵיהּ – עלול השליח לחסר בדבריו. מתרצת הגמרא, חֲדָא מִתְּלַת נָאיז – מילה אחת מתוך שלוש עלול השליח להחסיר, ואם יתקנו לומר 'בפני נכתב לשמה' הוא עלול להשמיט מילה אחת, אבל חֲדָא מִתַּרְתֵּי – תיבה אחת מתוך שתים לֹא נָאיז – אין לחשוש שיחסיר, ולכן כשאומר 'בפני נכתב' לא חששו שישמיט מילה.

הגמרא מבררת, וְרַבָּה שסובר שטעם התקנה מפני שאין בקיאין לשמה, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבָא שטעם התקנה מפני שאין עדים מצויים לקיימו, אָמַר לָךְ רבה, אִם כֵּן נִיתְנֵי שהשליח אומר 'בִּפְנֵי נֶחְתַּם' וְתוּ לֹא – בלי להוסיף דבר, שהרי סיבת האמירה היא רק כדי לקיים את החתימות, ו'בִּפְנֵי נִכְתַּב' לָמָּה לִי – ומדוע תקנו שיאמר גם 'בפני נכתב', שְׁמַע מִינָּהּ שטעם התקנה משום שבְּעִינָן לִשְׁמָהּ – שצריך שהשליח יעיד שהגט נכתב לשמה, ולכן תקנו חכמים שיאמר גם 'בפני נכתב'.

וְרַבָא מתרץ את הקושיא על דבריו, בְּדִין הוּא – אכן היה ראוי דְּלִיתְנֵי הָכִי – שיאמר התנא שהשליח אומר רק 'בפני נחתם', אֶלָּא דְּאִם כֵּן – אם לא יאמר השליח גם בפני נכתב, אָתֵי לְאִיחַלּוּפֵי בְּקִיּוּם שְׁטָרוֹת דְּעָלְמָא – יחליפו ויטעו לומר, שכמו שקיום הגט הוא בעד אחד, כך גם קיום שאר השטרות הוא בְּעֵד אֶחָד. אבל לאחר שקבעו חכמים שיאמר השליח גם 'בפני נכתב' ניכר שדוקא כאן תקנו חכמים שמספיק עד אחד.

וְלדעת רַבָּה, יש לדחות שלא מסתבר שתקנו לומר 'בפני נכתב' מפני חשש זה, שהרי מִי דָּמֵי – האם קיום שטרות דומה לקיום הגט, הרי יש שלשה הבדלים ביניהם. א. הָתָם – בקיום שאר שטרות אמירת העדים היא 'דְּעֵינָן' – מכירים אנו את חתימות העדים, אבל הָכָא – באמירת השליח אין כאן לשון של ידיעה, אלא הוא אומר 'בִּפְנֵי' – שראה בעצמו את החתימה. ב. הָתָם – בקיום שטרות, אִשָּׁה לֹא מְהֵימְנָא – אשה פסולה לעדות ואינה נאמנת

המשך בעמוד 221

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

משום עיגונא אקילו בה — להימניה לשליח. **האי קולא היא** — בתמיה. **דאי מצרכת תרי** — למימר לשמדה, תו לא מצי בעל לערער. השתא אתי ומערער, ואוקי חד לבהדי חד. **כיון דאמר מר** — לקמן (ה,ב). **בפני כמה נותנו** — שליח זה לאשתו ואומר בפניהם "בפני נכתב" — בפני שנים וכו'. **מעיקרא מידק דייק** — השליח כשמקבלו מיד הבעל, ויודע בו שברצון מגרשה, ולא יבא ויערער עוד. ואי נמי עורר — אינו נאמן, דודאי דק במילתא שפיר. **נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין** — דלא חציף איניש לזיופי. **אתי למינוייה** — דלא יאמר כולהו, ואמרינן לקמן (שם): כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין — הולד ממזר. **חדא מתלת** — תיבות, כגון "בפני נכתב לשמדה". **גייז** — דזימנין דלא אמר אלא "בפני נכתב". **חדא מתרתי** — כגון בפני נכתב. **לא גייז** — וממילא שיילינן ליה אי נכתב לשמדה, ואמר: אין. אי נמי, סתמא (לשמדה) קא מסהיד. ומיהו "בפני נכתב ובפני נחתם" — אצרכוה, דכתיבה וחתימה בעינן לשמדה, וכיון דכל חדא מילתא באפי נפשה היא — לא גייז. **אם כן** — דטעמא משום קיום הוא, "בפני נכתב" למה לי? **ורבא בדין הוא** — דלא בעי למימר "נכתב". **אלא** — משום הכי אצרכוה. **דאם כן** — דלא אמר "נכתב". **אתי לאיחלופי כו'** — דמוכחא מילתא דלקיומי אתי, ומאן דחזיו סבר: כל שטרות נמי בחד מיקיימי, אי אתי חד סהדא ואמר: מכיר אני כתב ידי העדים. **התם** — גבי קיום שטרות — "יודעים אנו שזה כתב העדים" הוא דקאמרי. **הכא בפני קאמר** — ולא קא מוכחא מילתא. **הכא אשה מהימנא** — אם הביאה גט לחבירתה, ואמרה "בפני נכתב" — מהימנא, כדתנן בפרק שני (גיטין כג,ב): אף הנשים שאינן נאמנות לומר מת בעליהן בו'. **בעל דבר** — אותו שמוציא השטר והשטר שלו. **הכא בעל דבר מהימן** — האשה עצמה מביאה את גיטה ממדינת הים בתורת שליחות, כגון דאמר לה בעלה: אל תתגרשי בו אלא בבית דין. ובלבד שתהא צריכה לומר "בפני נכתב ובפני נחתם" וכו' בפרק שני (שם). **אטו הכא כי אמר יודע אני מי לא מהימן** — הואיל ולדידיה טעמא משום קיומא הוא, אי אמר: יודע אני בחתימת ידי העדים, מי לא מהימן? דמה לי "בפני" מה לי "יודע אני"? וכיון דהכי הוא, אי לאו דמצרכינן נמי אכתיבה, דתיהוי היכר בין גיטין לשטרות — אתי לאיחלופי בקיום שטרות דעלמא, לקיימינהו בעד אחד. **מאן האי תנא** — דמתניתין.

תוספות

אפילו נכתב לשמו פסול לגרש בו לרבי מאיר, כדאמרינן בריש "כל הגט" (גיטין כד,ב): כתב לגרש בו את הגדולה – לא יגרש בו את הקטנה. וקאמר בגמרא: קטנה הוא דלא מצי מגרש, הא גדולה – מגרש, מוקי לה כרבי אלעזר ולא כרבי מאיר, משום דבעינן שיהא מוכיח מתוך עדי החתימה הי מינייהו מגרשה. ובסמוך בעי לאוקומי מתניתין כרבי מאיר. ואפילו לרבי אלעזר צריך עדי מסירה שידיו שעשאו הבעל שליח, וליכא! ואומר רבינו יצחק: דהא דאצרוך רבנן הכא – היינו כדי שלא יערער הבעל, ויאמר שכתבו הסופר כדי להתלמד, והוא החתים עליו עדים, שהוא לא היה בקי לשמה. **האי** קולא הוא חומרא הוא – בריש "האשה רבה" (יבמות פח,א) גבי מתוך חומרא שהחמרת עליה בסופה, דפריך: לא לחמיר ולא ליקל! ומשני: משום עיגונא אקילו בה רבנן. לא שייך למיפרך: האי קולא הוא – חומרא הוא דאי מצרכת לה תרי ובא בעלה – מותרת לחזור, כדאמרינן התם, והשתא בחד תצא מזה ומזה. דהתם זימנין דלא אפשר לתקן, כשלא ראה אלא אחד שהיה מכיר שהוא בעלה. ואפילו היו שם הרבה – מי יביאם בכאן להעיד? אבל כאן – יכול לשלחו בשנים.

חד אתי בעל מערער ופסיל ליה – יש לפרש דפסיל ליה ממש. אף על גב דלא מהימן, וליכא אלא לעז בעלמא – מיפסל. ואם תאמר: כן מאי סלקא דעתך דמהני "בפני נכתב", כיון דאכתי איכא לעז? ויש לומר: דסלקא דעתך דמהני, דרוב פעמים לא יוציא, שיסבור שלא יאמינוהו. ומיהו, אי מפיק ליה – מיפסל. ולמאי דסלקא דעתך, הא דקתני: אם יש עליו עוררין יתקיים בחותמיו – קאי נמי א"המביא גט ממדינת הים". ומשני: מידק דייק, ולא אתי בעל לערער. ואפילו אם יערער – לא יאמינוהו, וליכא לעז כלל. ומיהו, אין נראה לרבינו יצחק לפרש כן, שיהא פסול משום לעז בעלמא, כיון דקים לן שהוא כשר. ועוד: מדלא תנן ברישא: המביא גט ממדינת הים, אם יש עליו עוררין וכו' כדקתני בסיפא. ונראה לפרש: ופסיל ליה – היינו שיאמינוהו ללעז, אבל מכל מקום הגט כשר.

אתי לאיחלופי בקיום שטרות דעלמא – ואם תאמר: כיון דאין צריך לומר "בפני נכתב" אלא משום איחלופי, אמאי פסיל בריש פרק שני (גיטין טו,א) "בפני נכתב חצאי אחרון" טפי "מחצאי ראשון"? ויש לומר: דבחצאי ראשון יש בו שם האיש והאשה והזמן, שהוא עיקר הגט – מינכר מילתא ולא אתי לאיחלופי.

הכא בפני – אבל "ידעתי" אין מועיל. וטעמא, דכשאמר "בפני נכתב ונחתם" – דייק טפי, דמרע אנפשיה טובא כשאמר בפני נעשה הכל והוא לא ראה, מכשיאמר "ידעתי". ואם תאמר: ואמאי לא מהני "ידעתי" לרבה כמו לרבא? על כרחך משום דלרבה הוי טעמא משום לשמה, ואכתי תיקשי: רבה מ"ט לא אמר כרבא, דמפרש טעמא משום קיום, ויועיל "ידעתי", וצריך "בפני נכתב" דלא אתי לאיחלופי? ואומר רבינו יצחק: דמכח מתניתין דבריש פרק שני (גיטין טו,א) דקתני: אחד אומר "בפני נכתב" ושנים אומרים "בפנינו נחתם" – כשר, משמע ליה לרבה ד"ידענו" לא מהני. **אטו** כי אמרי ידענו מי לא מהימנו – פירש בקונטרס: הואיל ולדידיה טעמא משום קיומא מה לי "בפני" ומה לי "יודע אני". משמע שרוצה לומר דשליח מהימן כי אמר יודע אני. והא דנקט "כי אמרי ידענו" לשון רבים, ולא אמר "כי אמר ידעתי" – משום דאשלוחיו דעלמא קאי. ולעיל לא בעי למימר: "ידעתי" איכא ביניייהו, דלא בעי למינקט אלא הנהו דלמר צריך ולמר לא צריך. אבל תימה הוא: דבכל דוכתי נקט לרבא "בפני נחתם" – לאו דוקא. ועוד, אי בחד נמי מהני "ידעתי" היכי קאמר רבא ברישא דפרק שני (גיטין טו,א): אפילו הוא ואחר מעידין על חתימת עד שני פסול? דאי לא הוה אלא האי שליח דמכיר שתי חתימות הוה כשר, והשתא משום דבא אחד מהשוק לסייענו בחתימת שני יפסל!? אף על גב דבקונטרס פירש התם דהיינו הא דפריך ליה רב אשי "מי איכא מידי דאילו מסיק איהו לבולי דיבורא כשר" וכו', מכל מקום אין סברא כלל שהיה רבא טועה בכך. ונראה, ד"ידעתי" לא מהני אפילו לרבא עד שיאמר "בפני נכתב ונחתם", משום דדייק טפי כדפירשנו. והכי מפרש רבינו משולם: אטו כי אמרי "ידענו" – שנים מעלמא שיקיימו כו' זה – מי לא מהימנינ? והואיל ומהני בזה קיום דמהני בשאר שטרות – אתי לאיחלופי. **כיון** דאילו אמרי ידענו כו' – וקושיא דאשה ובעל דבר לא חש לתרץ, דלא שכיח דמייתי גיטא, וכי מייתי עד כשר אתי לאיחלופי.

מאן

1 **משום עיגונא אקילו בה רבנן. - האי קולא היא?**
2 **חומרא הוא, דאי מצרכת תרי - לא אתי בעל ומערער ופסיל**
3 **ליה; חד - אתי בעל ומערער ופסיל ליה! - כיון דאמר מר:**
4 **בפני כמה נותנו לה? רבי יוחנן ורבי חנינא, חד אמר: בפני שנים, וחד אמר:**
5 **בפני שלשה - מעיקרא מידק דייק, ולא אתי לאורועי**
6 **נפשיה. ולרבא דאמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו**
7 **- ליבעי תרי, מידי דהוה אקיום שטרות דעלמא!**
8 **- עד אחד נאמן באיסורין. - אימר דאמרינן עד**
9 **אחד נאמן באיסורין, כגון חתיכה קפץ של חלב קפץ**
10 **של שומן, דלא איתחזק איסורא. אבל הכא איתחזק**
11 **איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה, ואין דבר**
12 **שבערוה פחות משנים! - בדין הוא דבקיום שטרות**
13 **נמי לא ליבעי, כדרדיש לקיש. דאמר ריש לקיש עדים**
14 **החתומים על השטר - נעשו כמי שנחקרה עדותן**
15 **בבית דין ורבנן הוא דאצרוך, והכא משום עיגונא**
16 **אקילו בה רבנן. - האי קולא הוא? חומרא הוא,**
17 **דאי מצרכת ליה תרי - לא אתי בעל ומערער ופסיל**
18 **ליה; חד - אתי בעל ומערער ופסיל ליה! - כיון**
19 **דאמר מר: בפני כמה נותנו לה? רבי יוחנן ורבי**
20 **חנינא חד אמר: בפני שנים, וחד אמר: בפני שלשה**
21 **- מעיקרא מידק דייק ולא אתי לאורועי נפשיה.**
22 **ורבא מאי טעמא לא אמר כרבה? - אמר לך: מי**
23 **קתני "בפני נכתב לשמה, בפני נחתם לשמה"? -**
24 **ורבה: בדין הוא דלידתני הכי, אלא דאי מפשת ליה**
25 **דיבורא אתי למגזייה. - השתא נמי אתי למגזייה!**
26 **- חדא מתלת גאיז; חדא מתרתי לא גאיז. ורבה**
27 **מאי טעמא לא אמר כרבא? - אמר לך: אם כן**
28 **גיתני "בפני נחתם" ותו לא; "בפני נכתב" למה**
29 **לי שמע מינה בעינן לשמה. - ורבא: בדין הוא**
30 **דלידתני הכי, אלא דאם כן אתי לאיחלופי בקיום**
31 **שטרות דעלמא כעד אחד. - ורבה: מי דמי? התם**
32 **"ידעינן", הכא "בפני"; התם אשה לא מהימנא, הכא אשה מהימנא; התם בעל דבר**
33 **לא מהימן. - הכא בעל דבר מהימן. ורבא? אמר לך: אטו הכא כי אמרי "ידעינן", מי**
34 **לא מהימנינ? וכיון דכי אמרי "ידעינן" מהימנינ, אתי לאיחלופי בקיום שטרות דעלמא בעד**
35 **אחד. ולרבה, דאמר לפי שאין בקיאין לשמה, מאן האי תנא דבעי כתיבה לשמה ובעי**
36 **חתימה**

אי

דמתניתין.

תוספות

מאן האי תנא דבעי כתיבה לשמה ובעי חתימה לשמה – ואם תאמר: למאי דמסקינן דרבה אית ליה דרבא, נוקי מתניתין כרבי אלעזר והוי "בפני נכתב" משום לשמה, ו"בפני נחתם" משום שאין עדים מצויין לקיימו! ודוחק לומר דכולה הך סוגיא, וגם רב אשי דאמר לקמן: רבי יהודה היא, איירי למאי דסלקא דעתך מעיקרא. ויש לומר: דרבה אף לפי המסקנא בעי חתימה לשמה, כיון ד"ידענו" לא מדהני. דאי מדהני לפי המסקנא – תיקשי: רבה מאי טעמא לא אמר כרבא. וליכא למימר, הא דלא מדהני "ידענו" היינו משום איחלופי. דהא כיון דצריך לומר "בפני נכתב" משום לשמה – לא אתי לאיחלופי. **דתנן** אין כותבין במחובר וכו' – הך סוגיא, ובסמוך נמי דמוקי רב אשי מתניתין כרבי יהודה – אתיא כריש לקיש דפרק שני (גיטין כא,ב), דמוקי מתניתין כרבי מאיר דדחתמו שנינו, דמשמע חתימה ממש. אבל רבי יוחנן ושמואל מוקי התם מתניתין כרבי אלעזר, ודחתמו – אתורף קאי, כלומר: סיימו, כמו: "תורה חתומה ניתנה", דסוף פרק "הניזקין" (שם ס,א). ולשמואל ורבי יוחנן נמי יש להוכיח דרבי מאיר לא בעי כתיבה לשמה, כדמסיק בסמוך מדרב נחמן, דאמר: אומר היה רבי מאיר אפילו מצאו באשפה כו'. ואם תאמר: והיכי מוכח מהכא דלא בעי כתיבה לשמה? דימלא לבתחילה בעי כתיבה לשמה, כדבעי לבתחילה בתלוש! ויש לומר: דאפילו אי לבתחילה בעי כתיבה לשמה – לא מיתוקמא מתניתין כוותיה, כיון דדיעבד כשר – לא היו מתקנין לומר "בפני נכתב". ועוד: דתנן בריש פרק שני (שם טו,א) דאי לא אמר "בפני נכתב" – פסול. ותימה לרבינו יצחק: דהכא משמע דלא מיתוקמא מתניתין כרבי מאיר משום דרבי מאיר לא בעי כתיבה לשמה, ולקמן (ה,ב) תניא בהדיא: המביא גט ממדינת הים, נתנו לה ולא אמר "בפני נכתב ובפני נחתם" – יוציא והולד ממזר, דברי רבי מאיר. ולרבא ניחא, דבעי "בפני נכתב" – דלא ליתי לאיחלופי. והא דאמר רב נחמן בסמוך דלרבי מאיר מצאו באשפה כשר – היינו כשהבעל עצמו נותנו לה, או בארץ ישראל. אבל שולח גט ממדינת הים – צריך שיראה השליח כתיבת הגט, שיוכל לומר "בפני נכתב" דלא ליתי לאיחלופי. אבל לרבה קשה, דלית ליה טעמא דאיחלופי, אף לפי המסקנא דרבה אית ליה דרבא כדפירשנו. **שלשה** גיטין פסולים – איכא דמוקי בפרק בתרא (גיטין פו,א) הך מתניתין כרבי מאיר. אף על גב דאית ליה לרבי מאיר: כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין הולד ממזר, אומר רבינו תם: דדבא היינו טעמא דהולד כשר – דכך היה המטבע שלא יפסל הולד בהנך שלשה. ואף על גב דרבי מאיר סבר "וכתב" היינו וחתם – מכל מקום כשר הולד בכתב ידו ואין עליו עדים, דכיון שהבעל עצמו כתב – אין לך חתימה גדולה מזו. ואין בו אלא עד אחד, למאן דאמר בפרק בתרא (שם): כתב ידו ועד שנינו – שפיר, אלא למאן דאמר: כתב סופר ועד – קשה: ניחוש דשמא סופר כתבו להתלמד, ודרקו לאשפה, ובאתה האשה והחתימה עליו עד אחד, ואין כאן שנים! ויש לומר: שהסופרים חרשים למכשול, ונזהרין בכך. ומיהו, אין רגילות להזהר לגמרי, שתחשב כתיבת סופר כעד אחד. **כתב** בכתב ידו ואין עליו עדים – טעמא דפסול – משום שיוכל לכתוב הזמן כמו שירצה, והוי כאין בו זמן. ואם תאמר: בשלמא למאן דאמר בפרק שני (גיטין יז,א) דתקנו זמן בגיטין שלא יחפה על בת אחותו – הכא בכתב ידו נמי איכא למיחש שמא יחפה. אבל למאן דמפרש התם דתקינו זמן משום פירי – קשה לרבינו יצחק: מה חשש יש בכתב ידו? ואם יש לחוש שיקדים זמן לטובת האשה, אף על פי שבא לגרשה, ולעשות עמה קנוניא שתגבה מלקוחות שמכר להם פירות בינתים מאותו הזמן הכתוב בגט עד עכשיו, כמו שאנו חושדין את האשה גבי שובר כתובה בסוף "שנים אוחזין" (בבא מציעא יט,א) – אם כן לא נסמוך עליו לטרוף לקוחות מזמן הכתוב בו! ויש לומר: דודאי אינו נאמן. ולכך פסלוהו, דלפעמים תפסיד האשה שלא כדין, כשיכתוב הבעל יום שעומד בו ולא יקדים הזמן, ואז היה לה לטרוף לקוחות מזמן הכתוב, והיא לא תוכל לטרוף לפי שאנו חושדין אותו שהקדים הזמן. ולכך פסלוהו, דהשתא בדין לא תטרוף האשה מזמן הכתוב, כיון שהגט פסול, ודוקא בגט כשר גובה מיום הכתיבה. ועוד יש לומר: דחיישינן דאחר הכתיבה מיד תתפוס הפירות, ותאמר שכבר נתגרשה מזמן הכתוב בו. **יש** בו זמן ואין בו אלא עד אחד – למאן דאמר: כתב ידו ועד שנינו, תנא: כתב בכתב ידו ואין עליו עדים – לאשמועינן דאפילו הכי הולד כשר. וסיפא דאין בו אלא עד אחד איצטריך, דאפילו הכי לא תנשא לכתחילה. **יש** בו זמן – נראה הוא הדין דאין בו זמן, אלא לאשמועינן: אף על גב דיש בו זמן, לא תינשא לכתחילה. **רבי** אלעזר אומר אפילו אין עליו עדים כו' – ואם תאמר: דילמא דוקא כתב בכתב ידו או בעד אחד, דאיירי תנא קמא, מכשיר רבי אלעזר! ויש לומר: דהלשון "אפילו אין עליו עדים" משמע דאין עליו עדים כלל. ועוד: דקתני ד"אין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם" – משמע דבעדי מסירה לחוד סגי. ונראה לרבינו יצחק: דאף לכתחילה מכשיר רבי אלעזר בעדי מסירה, כדפירש בקונטרס, מדקתני לקמן בפרק שני (כא,ב): אין כותבין על הנייר מחוק, וחכמים מכשירין. ואמר: מאן חכמים – רבי אלעזר, דאמר: עדי מסירה כרתי. ומשמע: מכשירין וכותבין. והדתנן ב"השולח" (גיטין לד,ב): התקין רבן גמליאל שיהו העדים חותמין על הגט – לא שצריך לעשות כן, אלא תיקן שילמד להם לעשות כן, שלא יצטרכו לעדי מסירה כשירצו להראות לראיה השטר והגט. אבל אם באים לסמוך לכתחילה אעדי מסירה – סומכין. **וגובה** מנכסים משועבדים – לשון שני פירש בקונטרס: אם שטר מלוה הוא – גובה מנכסים משועבדים. וכן נראה לרבינו תם עיקר, דאפילו בשאר שטרות גובה בעדי מסירה מנכסים משועבדים, כדמשמע בפרק בתרא (גיטין פו,ב), דאמר רב: הלכה כרבי אלעזר בגיטין. ובשאר שטרות לא? והא קתני: וגובה מנכסים משועבדים! אלמא דרבי אלעזר איירי נמי בשאר שטרות. ולקשה: דאמר ב"גט פשוט" (בבא בתרא קעו,א): הוחזק כתב ידו בבית דין מהו? פירוש: מהו שיגבה ממשעבדי. ומייתי מדהך דגיטין, דקתני: וגובה מנכסים משועבדים. ומשני: שאני התם דאיכא כתובה. משמע דדוקא בגט איירי ולא בשאר שטרות. ורבינו שמואל בן מאיר גרס התם: שאני התם דמשעת כתיבה שיעבד נפשיה. פירוש: כשנכתב השטר – נכתב כדי למוסרו בפני עדים, שיהו עדי מסירה במקום עדי חתימה, והוי קול כאילו עדים חתומים. אבל לעיל איבעיא לן הוחזק כתב ידו בבית דין ומסר בינו לבין עצמו, ולא נתכוין אלא לאהודאה, ולא לעשות שטר שיהיה לו קול – והתם לא יועיל אפילו איתחזק בבית דין. ורבינו חננאל פירש: דההיא ד"גט פשוט" (שם קעו,א) פליגא אההיא ד"המגרש" (גיטין פו,ב), ופסק רבינו חננאל שיש לסמוך אההיא ד"גט פשוט", ולא מגבינן בעדי מסירה אלא מבני חרי. והא דפריך סתמא דהתלמוד בפירקין (יא,א) גבי שטר פרסאה דמסרי באפי סהדי ישראל: אי הכי ממשעבדי נמי ליגבי – לא קשה לפסק רבינו חננאל, דמיירי בחתימי עליה סהדי גוים הדיוטות כדפירש בקונטרס, ומשום הכי סלקא דעתך דגבי ממשעבדי, כיון דמסרי באפי סהדי ישראל – חשיבי הנך הדיוטות כערכאות. וגם מלשון הקונטרס מוכיח לקמן דלא גבי ממשעבדי אלא בעדי חתימה. **וכי** לא בעי רבי מאיר כתיבה לשמה מדאורייתא אבל מדרבנן בעי – ופסול בדיעבד, דבענין אחר לא מתוקמא מתניתין כוותיה, כדפירשתי לעיל. ואם תאמר: ומאי שנא ממחובר, דאמר לעיל: אין כותבין לכתחילה, אבל בדיעבד – כשר אפילו מדרבנן! דמדאורייתא אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד. ויש לומר: דהשתא מוקי ההיא מתניתין דמחובר כרבי אלעזר, וחתמו – אתורף קאי.

ודחתמו

רש"י

חתימה לשמה אי רבי מאיר, חתימה בעי, כתיבה לא בעי! דתנן: אין כותבין במחובר לקרקע. כתבו על המחובר לקרקע, תלשו, חתמו וגתנו לה - כשר! אי רבי אלעזר כתיבה בעי, חתימה לא בעי! וכי תימא, לעולם רבי אלעזר היא, וכי לא בעי רבי אלעזר חתימה לשמה - מדאורייתא, מדרבנן בעי, והא שלשה גיטין פסולין דרבנן, ולא בעי רבי אלעזר חתימה לשמה! דתנן: שלשה גיטין פסולין, ואם ניסת - הולד כשר: כתב בכתב ידו ואין עליו עדים, יש עליו עדים ואין בו זמן, יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד - הרי אלו שלשה גיטין פסולין, ואם ניסת - הולד כשר. רבי אלעזר אומר: אף על פי שאין עליו עדים אלא שנתנו לה בפני עדים - כשר, וגובה מבנכסים משועבדים, שאין העדים חותמים על הגט אלא מפני תיקון העולם! ואלא רבי מאיר היא, וכי לא בעי רבי מאיר כתיבה לשמה - מדאורייתא, מדרבנן בעי. והא אמר רב נחמן, אומר היה רבי מאיר: אפילו מצאו באשפה כשר

וחתמו

אי רבי מאיר — דאמר: עיקר השטר זו היא חתימתו. **חתימה** — לשמה בעי, דכי כתיב "וכתב לה" — אחתימה כתיב, כדקתני לקמן (כא,ב): כתב גט על המחובר — כשר, ואף על גב דכתיב "וכתב... ונתן" מי שאינו מחובר אלא כתיבה ונתינה, יצא זה שהוא מחובר כתיבה קציצה ונתינה. אפילו הכי, כיון דחתמו בתלוש — מכשר ליה רבי מאיר. אלמא: "וכתב" דקרא — אחתימה הוא. **אין כותבין** — לכתחילה על המחובר, שמא יחתום במחובר, ומפסיל כדפרישית. והכי מפרש בפרק שני (כא,ב). **ואי ר' אלעזר** — דאמר: מדאורייתא גט שאין עדיו חתומין עליו כשר, אלמא "וכתב" — כתיבה היא דמשמע. **כתיבה בעי** — לשמה, ולא חתימה. **והא שלשה גיטין פסולין** — דקא חשיב בפרק בתרא (גיטין פו,א), וחד מינייהו אין עליו עדים. **דרבנן** — כלומר, פסולייהו אפילו לתנא קמא לא הוי אלא מדרבנן, מדקתני: אם ניסת — הולד כשר. **ולא בעי רבי אלעזר חתימה** — ופליג עלה רבי אלעזר, דאפילו לכתחילה תנשא. אלמא: פסולא דרבנן נמי לית ליה. **שלשה גיטין פסולין** — לכתחילה. **כתב בכתב ידו** — ידי הבעל. **ואין בו זמן** — באי זה זמן נכתב. **ואין בו אלא עד אחד** — וכתב ידי סופר. **ואם נישאת הולד כשר** — אלמא, תנא קמא גופיה לא פסיל אלא מדרבנן. ומדפליג רבי אלעזר עליה — שמע מינה: אפילו לכתחילה מכשיר. **וגובה מנכסים משועבדים** — גובה כתובתה בגט זה מנכסים משועבדים, דתנן, בכתובות (פט,א): הורציאה גט ואין עמו כתובה — גובה כתובתה. לישנא אחרינא: גובה מנכסים משועבדים אם שטר מלוה הוא — גובה מנכסים משועבדים. שטר חוב נמי קרי גט, כדאמר בעלמא (בבא קמא צה,א): וגט חוב שאין בו אחריות. **אלא מפני תיקון העולם** — שמא ימותו עדים, ושוב אין לו עדות. לפיכך נהגו לחתום, דאם ימותו — תראה חתימתם לעדים אחרים, ויבירוהו.

וכי

שתהיה הֲחֵתִימָה לִשְׁמָהּ של האשה המתגרשת, שהרי התנא של משנתינו מצריך את השליח לומר בפני נכתב ובפני נחתם כלומר, שיעיד גם על הכתיבה וגם על החתימה שנעשו לשמה:

הגמרא מוכיחה שמשנתינו אינה כשיטת רבי מאיר. **אי רַבִּי מֵאִיר** – אם תרצה לומר שרבי מאיר הוא התנא ששנה את משנתינו, הלא לשיטתו רק חֲתִימָה **בָּעֵי** – צריך לחתום בגט לשמה, אבל **כְּתִיבָה לֵא בָּעֵי** – הוא אינו מצריך שתעשה הכתיבה בגט לשמה, ובמשנה מבואר שהשליח אומר גם 'בפני נכתב' לשמה, ולדברי רבי מאיר בודאי שהוא לא צריך להעיד על כך, דִּתְנַן – וכפי ששנינו במשנה להלן (כא:) **אֵין כּוֹתְבִין** גט **בְּמְחוּבָּר לְקַרְקַע** – על אילן בעודו מחובר באדמה, ואם **כְּתָבוֹ עַל הַמְחוּבָּר לְקַרְקַע** ולאחר מכן **תְּלָשׁוֹ חֲתָמוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ**, הגט **כָּשֵׁר** בדיעבד. הרי שלדעת רבי מאיר כל דין לשמה בגט נאמר רק על חתימתו ולא על כתיבתו, ולפיכך לא יתכן להעמיד שהוא התנא של משנתינו. הגמרא מוסיפה להוכיח שמשנתינו גם איננה כשיטת רבי אלעזר: **וְאִי רַבִּי אֶלְעָזָר** – ואם תרצה לומר שרבי אלעזר הוא התנא ששנה את משנתינו, הלא לשיטתו **כְּתִיבָה** של הגט **בָּעֵי** – צריך שתהיה לשמה, אולם **חֲתִימָה לֵא בָּעֵי** – לא צריך שתהיה לשמה, ולכן הגט כשר מדאורייתא גם כשאין חתומים עליו עדים כלל, ואילו לדעת התנא במשנתינו צריך השליח לומר גם 'בפני נחתם' להעיד שחתימת הגט נעשתה לשמה.

הגמרא דוחה אפשרות נוספת לומר שמשנתינו רבי אלעזר היא: **וְכִי תִימָא** – ואם תרצה לומר, לְעוֹלָם משנתינו **רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, וְכִי לֵא בָּעֵי** – ומה שלא הצריך **רַבִּי אֶלְעָזָר** חֲתִימָה לִשְׁמָהּ אלא רק כתיבה לשמה, זהו רק **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, אבל **מִדְּרַבָּנָן** גם רבי אלעזר מודה **דְּבָעֵי** לחתום על הגט לשמה, ואם כן ניתן לפרש שהתנא של המשנה הוא רבי אלעזר והוא מצריך שהשליח יאמר 'בפני נכתב ובפני נחתם' לשמה, כיון שמדרבנן גם החתימה צריכה להיות לשמה, זה לא יתכן, **וְהָא** – שהרי שנינו במשנה להלן (פו.) **שְׁלֹשָׁה גִיטִּין פְּסוּלִין** מִדְּרַבָּנָן לדעת תנא קמא שם, ואחד מאותם שלשה גיטין שנחלקו בהם הוא גט שאין עליו חתימת עדים, **וְלֵא בָּעֵי** – לא מצריך **רַבִּי אֶלְעָזָר** חֲתִימָה על הגט לִשְׁמָהּ ואפילו מדרבנן, שרבי אלעזר חולק שם על דעת ת"ק וסובר שאפילו לכתחילה מותר לאשה להנשא באותם גיטין, הרי שלשיטתו יכולה האשה להתגרש לכתחילה בגט שאינו חתום לשמה.

הגמרא מפרטת את דברי המשנה להלן ממנה מוכח שרבי אלעזר סובר שאין צריך חתימה על הגט לשמה אפילו מדרבנן: **דִּתְנַן, שְׁלֹשָׁה גִיטִּין פְּסוּלִין, וְאִם נִיסַּת** לאדם אחר, לאחר שנתגרשה באחד מהגיטין הללו, בדיעבד **הַוָּלָד כָּשֵׁר**, ומוכח שאין פסול הגיטין הללו אלא מדרבנן, שאם הם היו פסולים מדאורייתא ודאי שגם בדיעבד היה הולד ממזר גמור. המשנה מפרטת את שלושת הגיטין הללו: א. **כָּתַב** הבעל את הגט **בִּכְתַב יָדוֹ, וְאוּלּוּם אֵין עָלָיו עֵדִים** – לא חתמו על גט זה עדים. ב. גט **שֵׁשׁ עָלָיו עֵדִים** החתומים בו, **וְאוּלּוּם אֵין** כתוב **בּוֹ זְמַן** כתיבתו של הגט, וזאת אף שחיוב כתיבת זמן בגיטין הוא מתקנת חכמים. ג. גט שנכתב על ידי הסופר **וְיֵשׁ בּוֹ** את **זְמַן** כתיבתו, **וְאוּלּוּם אֵין בּוֹ** חתימה **אֶלָּא** של **עֵד אֶחָד**, ואף על פי כן הוא כשר מדאורייתא, מכיון שהסופר בכתיבתו מצטרף לעד היחידי שחתום על הגט, והם יחדיו כשני עדים. **הֲרֵי אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה גִיטִּין פְּסוּלִין** מדרבנן לכתחילה אולם כשרים בדיעבד, **וְאִם נִיסַּת** האשה שנתגרשה על ידי אחד מהגיטין הללו, **הַוָּלָד** מבעלה השני **כָּשֵׁר** בדיעבד. כך היא דעת תנא קמא. אולם **רַבִּי אֶלְעָזָר** חולק על המקרה הראשון **וְאוֹמֵר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלָיו עֵדִים** החתומים בו כלל, והגט לא נכתב בפני הבעל, **אֶלָּא** רק **שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ** הבעל **בִּפְנֵי עֵדִים**, הגט **כָּשֵׁר** לכתחילה, **וְגוֹבָה** האשה את דמי כתובתה על פי גט זה גם **מִנְּכָסִים** של הבעל שנמכרו על ידו לאחרים והם **מְשׁוּעְבָּדִים** לה לכתובתה. כי דעתו של רבי אלעזר **שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִים עַל הַגֵּט** – כל השטרות, **אֶלָּא** רק **מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם** – כדי שבעל השטר יוכל לקיים את השטר גם אם ימותו העדים שראו את המסירה של השטר, ועל ידי שחתומים על שטר עדים, ניתן לקיים את השטר גם על פי עדים אחרים המכירים את חתימות ידידם. הרי שאי אפשר לפרש את משנתינו כדעת רבי אלעזר, שהרי התנא במשנה מצריך אמירה של 'בפני נחתם' לשמה, ולרבי אלעזר אין צורך כלל בחתימת העדים.

הגמרא דוחה אפשרות אחרת לפרש את משנתינו כדעת רבי מאיר: **וְאֶלָּא** אם תרצה להעמיד שמשנתינו **רַבִּי מֵאִיר הִיא, וְתֵאמַר שכִּי לֵא בָּעֵי** – מה שלא מצריך **רַבִּי מֵאִיר כְּתִיבָה** של הגט לִשְׁמָהּ זהו רק **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, אבל **מִדְּרַבָּנָן בָּעֵי** – מודה רבי מאיר שצריך לכתוב לשמה, ולכן סובר התנא שצריך השליח לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', ולהעיד גם על הכתיבה וגם על החתימה שנעשו לשמה, כדי להכשירו גם מדרבנן. זה לא יתכן, **וְהָא אָמַר רַב נַחְמָן, אוֹמֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר** לשיטתו שאין צורך אלא בחתימה לשמה, **שֶׁאִפִּילוּ מְצָאוֹ** הבעל לגט **בְּאַשְׁפָּה**, כך שבודאי הגט לא נכתב לשמה של האשה המתגרשת

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושניים לעומר עמוד א

הכהן, ומסמיכות הפסוקים יש ללמוד **שֶׁמָּה הַשּׁוֹטְרִים בְּמְמוּנָה** – שמונו לתפקיד זה, **אַף כֹּהֵן בְּמְמוּנָה** – שהתמנה לכך, ולא כל כהן שירצה. שואלת הגמרא, **וְאֵימָא כֹּהֵן גָּדוֹל**, שהרי הוא ממונה לכהונה גדולה. ומתרצת, שהכהן צריך להיות **דּוּמְיָא דְשׁוֹטֵר, מַה שׁוֹטֵר** מהותו **שֶׁיֵּשׁ** שופט **הַמְמוּנֶה עַל גַּבָּיו** והוא מורה לו לרדות את הצריך לכך, **אַף כֹּהֵן** צריך להיות **שֶׁיֵּשׁ מְמוּנֶה עַל גַּבָּיו**, והוא הכהן גדול, אבל הכהן גדול אין ממונה מעליו. שואלת הגמרא, הרי **כֹּהֵן גָּדוֹל נַמִּי, הָאִיכָּא מֶלֶךְ** שהוא ממונה **עַל גַּבָּיו**. ומתרצת, 'ממונה' שאמרנו, דווקא **בַּעֲבוֹדָתוֹ קָאָמַר** – מינוי הנוגע לעבודתו, וכהן גדול אין ממונה עליו בעבודתו. שואלת הגמרא, **וְאֵימָא** שהכהן המוזכר כאן הוא **הַסְּגָן**, שהוא ממונה, והכהן גדול ממונה עליו בעבודה. מתרצת הגמרא, שאמנם על הסגן יש ממונה, אך **הַסְּגָן** עצמו **לָאו מְמוּנֶה הוּא** לשום דבר, **דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, לְמָה** – לאיזה דבר **הַסְּגַן מְמוּנֶה**, ומבאר, **שֶׁאִם אִירַע בּוֹ פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל** במהלך עבודתו, **נִכְנָס** הסגן, **וּמְשַׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו**. אבל קודם שאירע פסול, אין לסגן שום מינוי בעבודת בית המקדש, והרי הוא ככל כהן, ובהכרח שנתמנה כהן מיוחד למלחמה, והוא משוח מלחמה.

שנינו במשנה, שהכהן פותח בלשון זו **'וְאָמַר** הכהן **אֲלֵהֶם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'**. מבררת הגמרא, **מַאי שְׁנָא** – מדוע הכהן מתחיל את דבריו בלשון **'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'**. ומבארת, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי**, שהתורה מרמזת להם בדברי הכהן דבר נוסף, והוא, **שֶׁאָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל** הבאים להילחם בגויים, **אֲפִילּוּ לֵא קַיְּימְתֶּם אֶלָּא** מצוה זו של **קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית** שהיא קבלת מלכות שמים ועול מצוות, **אִי אַתֶּם נִמְסָרִין בְּיָדָם**, שעל ידי שהשכינה שורה עימכם, אתם נוצחים.

שנינו במשנה שהכהן אומר לעם, **'אַל יִרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ כוּ'**. מבארת הגמרא את סדר דברי הכהן, לפי מהלך היציאה למלחמה והמלחמה עצמה. **תָּנוּ רַבָּנָן, פַּעֲמַיִם מְדַבֵּר עִמָּם** הכהן עם הלוחמים, **אַחַת בַּסֵּפֶר** – כשיוצאים מגבול הארץ, לפני תחילת המערכה, **וְאַחַת בַּמִּלְחָמָה** – בתחילת המלחמה. **בַּסֵּפֶר** לפני המלחמה, **מַה הוּא אוֹמֵר** ללוחמים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וַחֲתָמוּ – החתים עליו עדים **וּנְתָנוּ לָהּ**, הגט **כָּשֵׁר**. הרי מפורש בשמו של רבי מאיר שאינו מחייב כתיבת גט לשמה, ואם כן ודאי שרבי מאיר אינו התנא של משנתינו.

וְכִי תֵּימָא אֲנַן מִדְּאוֹרַיְיתָא קָא מַתְנִינַן לָהּ – מה ששנינו בשם רב נחמן בדעתו של רבי מאיר שגט הנמצא באשפה כשר לגרש בו, כן הוא מדין תורה, אבל מדרבנן הגט פסול, ונעמיד שהתנא במשנתינו הוא רבי מאיר, המצריך כתיבה וחתימה לשמה מדרבנן. **אִי הָכִי** לא היה לרב נחמן לומר 'אומר היה רבי מאיר אפילו' וכו', שמלשון זה משמע שאפשר לנהוג כן למעשה, אלא **'אוֹמֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר דְּבַר תּוֹרָה' מִיבָּעֵי לֵיהּ**, והיה עליו לפרש דבריו כדי שלא יבואו לידי מכשול, להכשיר לכתחילה גט שלא נכתב לשמה. ומכך שרב נחמן לא פירש כן, מוכח שסבר שדעת רבי מאיר שגט שנכתב שלא לשמה כשר אף מדרבנן. הגמרא מבארת מי הוא התנא ששנה את המשנה כשיטת רבה: **אֶלָּא לְעוֹלָם** משנתינו **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא**, ואף שהגמרא הוכיחה שלרבי אלעזר אין צורך בחתימה לשמה, נוכל לומר **וְכִי לֹא כְּעֵי** [–לא הצריך] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שהַחֲתִימָה על הגט תהיה לשמה, **הֵיכָא דְּלֵיכָא עֵדִים כְּלָל** – דווקא בגט שאין עליו עדים כלל, שאין חובה להחתים עדים על הגט, אמנם **הֵיכָא דְּאִיכָּא עֵדִים** – במקום שהחתימו עדים על הגט **כְּעֵי** – צריך אף לרבי אלעזר שהחתימה תהיה לשמה, וכפי **דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא, שְׁמוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּמִזְוִיַּיף מִתּוֹכוֹ** – כשהחתימו עליו עדים ואחד מהם קרוב או פסול להעיד, או אם חתמו על השטר שלא לשמה, **שֶׁהוּא פָּסוּל**, משום שלרבי אלעזר עדיף גט שלא חתומים עליו עדים כלל שהוא כשר על פי עדי המסירה, מגט שיש בו חתימות פסולות שהוא 'מזוייף מתוכו'. נמצא שלדעת רבה אפשר להעמיד שהתנא של משנתינו הוא רבי אלעזר, ומדובר בגט שבא ממדינת הים ויש עליו עדים, והשליח צריך לומר גם 'בפני נחתם' כדי להעיד שהחתימות נעשו לשמה, והגט לא מזוייף מתוכו.

רַב אַשִּׁי אָמַר, הָא מַנִּי – כדעת מי נשנית משנתינו לרבה שמחייב כתיבה וחתימה לשמה **רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּתַנָּן** (לקמן כא:), **רַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל** את הגט **עַד שֶׁתְּהֵא כְּתִיבָתוֹ וַחֲתִימָתוֹ כְּתָלוּשׁ**, שלדעתו צריך שתהיה כתיבת הגט וחתימתו נעשים לשמה, ולכן השליח צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', כדי להעיד שהכל נעשה לשמה.

הגמרא מבררת מדוע מתחילה לא העמידו את המשנה כדברי רבי יהודה: שואלת הגמרא, **וּמַעַיְקְרָא** – מתחילה **מַאי טַעְמָא לֹא מוֹקְמִינַן לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה** – מדוע לא העמדנו שהתנא של משנתינו הוא רבי יהודה, מאחר שהוא סובר במפורש שצריך כתיבה וחתימה לשמה. משיבה הגמרא, שעדיף לדחוק להעמיד את המשנה כרבי מאיר או כרבי אלעזר ולא כרבי יהודה, כיון **שֶׁמַּהֲדְרִינַן אַרַבִּי מֵאִיר** – עדיף למצוא אופן בו ניתן להעמיד את המשנה כרבי מאיר, משום **דְּסָתָם מַתְנִיתִין רַבִּי מֵאִיר** – כל משנה ששנה רבי סתם בלא שציין את שם התנא, רבי מאיר הוא ששנה משנה זו. וכמו כן **מַהֲדְרִינַן אַרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – עדיף למצוא אופן בו ניתן להעמיד את המשנה כרבי אלעזר, משום **דְּקַיְיָמָא לָן הִילְכְתָא כְּוָותֵיהּ בְּגִיטִּין** – נפסקה הלכה כמותו במחלוקת זו, שגט כשר בכתיבה בלבד אף שאין עדים חתומים עליו.

הגמרא מוסיפה לדון במחלוקת רבה ורבא: **תְּנַן, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הַמֵּבִיא** גט **מִן הָרֶקֶם וּמִן הַחֵגֶר** לארץ ישראל צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** מוסיף **וְאוֹמֵר אֲפִילּוּ** המביא גט **מִכְּפַר לוּדִים לְלוֹד** צריך לומר כן. **וְאָמַר אַבָּיֵי** בביאור מחלוקתם, **שִׁבְעֲיָירוֹת הַסְּמוּכוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמוּבְלָעוֹת בְּתְחוּם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עֲסָקִינָן**, כלומר, רקם וחגר סמוכות לארץ ישראל, ואף על פי כן רבן גמליאל מחייב את השליח המביא מהם באמירה זו, ורבי אליעזר סובר כך אף בכפר לודים שמובלע בתחומי ארץ ישראל. **וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה לְדִידִי** – אני בעצמי **חָזֵי לִי** [–ראיתי] **הַהוּא אַתְרָא** – את אותו המקום, **וַהֲוֵי** המרחק שבין כפר לודים ללוד, מועט **כְּשִׁיעוּר** המרחק **שִׁמְבֵי כּוּבֵּי לְפוּמְבְּדִיתָא**. ומוכיחה הגמרא, **מִכְּלָל** – מכך שרבן גמליאל ורבי אלעזר הם שחייבו לומר באותם המקומות מוכח **דְּתַנָּא קַמָּא** חולק על דבריהם **וְסָבַר הָנֵי לֹא צְרִיךְ** – שאין המביא גט ממקומות הסמוכים ובלועים בשטחי ארץ ישראל צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. **מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – לכאורה נראה שיש לפרש את דבריהם שנחלקו בטעמיהם של רבה ורבא, **דְּמַר סָבַר** – לדעת תנא קמא טעם התקנה הוא כרבה **לְפִי שֶׁאֵין** בני מדינת הים **בְּקִיאִין** בכתיבת גט **לִשְׁמָהּ, וְהָנֵי גְּמִירֵי** – ומכיון שאותם הדרים במקומות הסמוכים לארץ ישראל בקיאים בחיוב כתיבת גט לשמה, אין הם בכלל התקנה. **וּמַר סָבַר** – רבן גמליאל ורבי אליעזר החולקים על תנא קמא סוברים כטעמו של רבא שטעם התקנה **לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּימוֹ**, ולפי טעם זה יש לחייב גם את המביאים גט מהמקומות הסמוכים לארץ ישראל לומר כן, מאחר **וְהָנֵי** – ואותם הגרים במקומות הסמוכים לארץ ישראל **נַמִּי לֹא שְׁכִיחֵי** – גם הם אינם מצויים בארץ ישראל בכדי שיוכלו לקיים את הגט.

דוחה הגמרא, **לֹא**, אין לפרש שתנא קמא ורבן גמליאל נחלקו בטעמיהם של רבה ורבא, אלא יש אופנים אחרים בביאור מחלוקתם, **וְרַבָּה מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ** – רבה מבאר את מחלוקתם באופן שהתנאים סוברים כשיטתו, **וְכֵן רָבָא מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ** – אף הוא מבאר את מחלוקתם כפי שיטתו. **רַבָּה מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – כל התנאים החולקים במשנה מודים שטעם תקנת חכמים הוא **לְפִי שֶׁאֵין** בני מדינת הים **בְּקִיאִין** בכתיבת גט **לִשְׁמָהּ** של האשה המתגרשת, **וְהָכָא** – כאן באותם מקומות הסמוכים לארץ ישראל, **בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – בדבר זה נחלקו התנאים, **תַּנָּא קַמָּא סָבַר, הָנֵי** רקם **וְחֵגֶר כְּיָין דְּסָמוּכוֹת** לארץ ישראל **מִיגְּמַר גְּמִירֵי** – הדרים בהן בקיאים בחובת כתיבת גט לשמה, ולכן אין להם דין של חוץ לארץ, והמביא מהם גט אינו אומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. **וְעַל כַּךְ אָתָא** [–בא] **רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְמֵימַר** שדווקא מקומות בחוץ לארץ **הַמּוּבְלָעוֹת** בתוך שטח ארץ ישראל תושביהם **גְּמִירֵי** – למדו שצריך לכתוב גט לשמה, אבל מקומות שהם רק **סְמוּכוֹת** לארץ ישראל **לֹא גְּמִירֵי** – אינם בקיאים בדין כתיבה לשמה ולכן המביא גט אפילו מן הסמוכות צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. **וְעַל כַּךְ אָתָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְמֵימַר מוּבְלָעוֹת נַמִּי לֹא** – אין דינם שונה משאר מדינות הים, לגבי תקנת 'בפני נכתב ובפני נחתם', אף שהדרים שם יודעים שצריך לכתוב את הגט לשמה, בכדי **שֶׁלֹּא תַּחֲלוֹק בְּמְדִינַת הַיָּם** – שלא יהיה הבדל דין במדינת הים בין מקום למקום.

רָבָא מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – כל התנאים החולקים במשנה מודים שטעם התקנה הוא **לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּימוֹ, וְתַנָּא קַמָּא סָבַר הָנֵי** – רקם וחגר **כְּיָין דְּסָמוּכוֹת** לארץ ישראל **מִיגְּמַר גְּמִירֵי** – עדים מאותם המקומות מצויים בארץ ישראל, ולכן אין לחשוש שמא לא יוכל הגט להתקיים. **וְאָתָא רַבָּן גַּמְלִיאֵל** לחלוק על תנא קמא **וּלְמֵימַר** שרק המביא גט מהמקומות **הַמּוּבְלָעוֹת** בתוך שטחי ארץ ישראל אינו צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' משום שהדרים בהם **שְׁכִיחֵי** – מצויים בארץ ישראל, אבל המביא גט מהמקומות **הַסְּמוּכוֹת** לארץ ישראל כמו רקם וחגר, אומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' משום שהדרים בהם **לֹא שְׁכִיחֵי** – אינם מצויים בארץ ישראל, ולכן גם מקומות הסמוכים לארץ ישראל הם בכלל מדינת הים. **וְאָתָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** לחלוק גם על רבן גמליאל **וּלְמֵימַר** שאפילו אותן המקומות **הַמּוּבְלָעוֹת** כגון כפר לודים **נַמִּי לֹא** – אף הם אינן יוצאות מכלל מדינת הים לגבי תקנת 'בפני נכתב ובפני נחתם', כדי **שֶׁלֹּא תַּחֲלוֹק בְּמְדִינַת הַיָּם** – שיהיה דין כל המדינות שבחוץ לארץ שווה, שלא חלקו חכמים בגזירתם.

הגמרא מבררת את שיטת חכמים המובאת במשנתינו: **תְּנַן, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' אֶלָּא** שליח **הַמֵּבִיא** גט **מִמְּדִינַת הַיָּם** לארץ ישראל, **וְכֵן** שליח **הַמּוֹלִיךְ** את הגט מארץ ישראל למדינת הים.

הגמרא מדקדקת, **מִכְּלָל** דברי חכמים נראה **דְּתַנָּא קַמָּא** שסתם את דין המוליך גט למדינת הים, חולק על דבריהם, **וְסָבַר שְׁמוֹלִיךְ** גט מארץ ישראל למדינת הים **לֹא צָרִיךְ** לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – לכאורה נראה לפרש שנחלקו באופן זה, **דְּמַר סָבַר** – תנא קמא סבר שטעם התקנה הוא כרבה, **לְפִי שֶׁאֵין בְּקִיאִין לִשְׁמָהּ,**

רש"י

וכי תימא אנן מדאורייתא מתנינן לה — להא דרב נחמן. **אי הכי אומר היה רבי מאיר דבר תורה מיבעי ליה** — למימר. דהוה ליה לרב נחמן, דאמורא הוא, לפרושא למילתא, דלא תיפוק חורבא מיניה, ולמיתיבי הכי: אומר היה רבי מאיר: דבר תורה אפילו מצאו באשפה וכו'. יש הכי גורסים: **וכי לא בעי רבי אלעזר חתימה היכא דליכא עדים כלל** — כלומר, כי לא חתימי סהדי עליה כלל — שפיר טפי מהשתא, דדחתימי עליה ושלא לשמה, דהוה ליה מזוייף מתוכו. **במזוייף מתוכו** — שחתם עליו קרוב או פסול, או שלא לשמה. **ומעיקרא אמאי לא מוקמינן לה כרבי יהודה** — דטרחינן ומהדרינן "וכי תימא" במה לישני לאוקמיה כרבי מאיר או כרבי אלעזר. **הילכתא כרבי אלעזר בגיטין** — בהא מילתא, דבלא עדים חתומים — כשר. והכי מוקמינן בפרק בתרא (קידושין פו,ב). **ואמר אביי עיירות הללו** — שהוסיפו, סמוכות לארץ ישראל — הנך רקם וחגר דרבן גמליאל. והנך דרבי אליעזר הוי סמוכות טפי, שאף מובלעות הן בתחומה, אלא שאינן מארץ ישראל. דתנא קמא סבר: הני לא צריכי, משום דסמוכות. ואתא רבן גמליאל לאוסופי סמוכות, ומודי במובלעות. ורבי אליעזר הוסיף את המובלעות. והיכי דמי מובלעות — כגון עיירות שמנה הכתוב במזרחה של ארץ ישראל להיות לגבול, כדכתיב (במדבר לד) "והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן" וגו', ומונה על הגבול עיירות רבות, ומהן ולהלן חוצה לארץ ישראל, ויש מהם שבולטות מחברותיהן לצד המזרח ארבע וחמש פרסאות. ומסילה ההולכת מזו לזו הוא הגבול, ועיירות העומדות חוץ למסילה לפנים מבליטת העיר הבולטת — קרי לה מובלעת בתוך התחום, ואפילו הכי אינה מארץ ישראל. **ההוא אתרא** — שבין כפר לודים ללוד. **והוי** — רחוק כמבי כובי לפומבדיתא. **מאי לאו בהא קמיפלגי כו'** — ודרבה ורבא תנאי היא. **לא שכיחי** — דיש חירום ביניהם. **מתרץ לטעמיה** — מתרץ לבולהו תנאי כוותיה. **ואתא רבי אליעזר למימר דמובלעות נמי לא** — כלומר, אף על גב דגמירי — לא נפקי מכלל מדינת הים. **שלא תחלוק במדינת הים** — מאחר שגזרו במדינת הים — לא נתנו חלוק בדבר.

וחתמו ונתנו לה כשר – לכתחילה נמי כשר לחתום וליתן, דבפרק "כל הגט" (גיטין כו,ב) וב"הכותב" (כתובות פה,א) מוכיח מדרב נחמן דהכא דלמיחזי בשיקרא לא חיישינן. ועוד, תנן בפרק "כל הגט" (גיטין כו,א): הכותב טופסי גיטין – צריך שיניח מקום האיש והאשה, וקאמר בגמרא: משום קטטה ורבי מאיר היא, או משום תקנת עגונות. משמע: במצאו באשפה, דלא שייכי הני טעמי – שרי אפילו לכתחילה. ומאן דמפרש נמי התם: משום תקנת סופר, ורבי אלעזר היא – משמע דלרבי מאיר אין צריך להניח כלום, ושרי לכתוב הכל. והא דלא קאמר הכא: חתמו ונתנו לה – אומר רבינו תם: משום דהוה משמע דלא סגי דלא עביד הכי. ואם תאמר: ומאי שנא דבעי לרבי מאיר לכתחילה כתיבה בתלוש, למאן דמוקי מתניתין דמחובר כרבי מאיר, ושלא לשמה – שרי אפילו לכתחילה? ואומר רבינו תם: דלגבי לשמה לא חיישינן אי מייתי גט לעדים שאינו כתוב לשמה שיחתמו גם הם שלא לשמה, דכיון דידעי דצריך לשמה – לא אתו למיטעי. אבל במחובר, אי כתב לה במחובר – זימנין דמישתלי, ואין נזכרין לתלוש, וחתמי. **מודה** רבי אלעזר במזוייף מתוכו – תימה לרבינו יצחק: מה ענין שלא לשמה למזוייף מתוכו, שחתומים בו קרובין או פסולים? דהתם בדין מיפסיל, משום דלמא אתי למיסמך עילוייהו להשיאה או להוציא ממון על פיהם. אף על פי שהדבר אמת – אין לעשות אלא בעדות כשר, כדאמר בפרק "ארבעה אחין" (יבמות לא,ב): נינחיה גבי עדים – זימנין דחזו בכתבא ומסהדי, ורדחמנא אמר: "מפיהם" ולא מפי כתבם. אבל הכא, שהעדים כשרים, אלא שחתמו שלא לשמה – מה תקלה יש בכך אם נסמוך עליהן? וליכא למימר דאי שרינן בחתמו שלא לשמה יבא להכשיר זימנין דיחתמו תחלה ויכתבו גט על גבי חתימתן, והתם ליכא עדות כלל. דאם כן, מטעם זה גם בשאר שטרות היה לנו להצריך חתימה לשמה! ויש לומר: דמכל מקום איכא למיגזר חתימה אטו כתיבה, דאם אין עושין חתימה לשמה – גזרינן פן לא יכתבו גם הכתיבה לשמה. **הא** מני רבי יהודה היא – אף על גב דבריש פרק שני (גיטין טו,א) תנא קמא דרבי יהודה מצריך "בפני נכתב ובפני נחתם" – בהא סבר לה כרבי יהודה. **עד** שתהא כתיבתו וחתימתו בתלוש – ואם תאמר: ולמה ליה למינקט "וחתימתו"? כיון שהיתה כתיבה בתלוש – אי אפשר לחתימתו שתהא במחובר! ויש לומר: דמשכחת לה שכתבו על אילן תלוש, ואחר כך נטעו והשריש, וחתמו. **דקיימא** לן הלכה כרבי אלעזר בגיטין – משום דמיירי הכא בגיטין נקט גיטין, אבל הלכה כמותו אף בשאר שטרות.

1 **וַחֲתָמוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ - כָּשֵׁר! וְכִי תֵּימָא: אֲנַן מִדְּאוֹרַיְיתָא**
2 **קָא מַתְנִינַן לָהּ, אִי הָכִי, "אוֹמֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר דְּבַר**
3 **תּוֹרָה" מִיבְּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא לְעוֹלָם רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, וְכִי**
4 **לָא בְּעֵי רַבִּי אֶלְעָזָר חֲתִימָה - הֵיכָא דְּלֵיכָא עֵדִים**
5 **כְּלָל; הֵיכָא דְּאִיכָּא עֵדִים - בָּעֵי. דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא:**
6 **מוֹדֶה רַבִּי אֶלְעָזָר בִּמְזוּיָּיף מִתּוֹכוֹ שֶׁהוּא פָּסוּל. רַב**
7 **אַשִּׁי אָמַר: הָא מַנִּי? רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דִּתְנַן: רַבִּי**
8 **יְהוּדָה פּוֹסֵל, עַד שֶׁתְּהֵא כְּתִיבָתוֹ וַחֲתִימָתוֹ בְּתָלוּשׁ.**
9 **וּמֵעִיקָּרָא מַאי טַעְמָא לָא מוֹקְמִינַן לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה?**
10 **- מִהַדְּרִינַן אַרַבִּי מֵאִיר - דִּסְתַם מַתְנִיתִין רַבִּי מֵאִיר**
11 **מְהַדְּרִינַן אַרַבִּי אֶלְעָזָר - דְּקַיְימָא לָן הִילְכְתָא כְּוָותֵיהּ**
12 **בְּגִיטִּין. תְּנַן, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף הַמֵּבִיא מִן הָרֻקֶּם**
13 **וּמִן הַחֶגֶר; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֲפִילּוּ מִכְּפַר לוּדִים**
14 **לְלוֹד; וַאֲמַר אַבָּיֵי: בְּעֲיָירוֹת הַסְּמוּכוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
15 **וּמוּבְלָעוֹת בְּתְחוּם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עֲסִקִינַן, וַאֲמַר רַבָּה**
16 **בַּר בַּר חָנָה: לְדִידִי חָזֵי לִי הַהוּא אַתְרָא, וְהָוֵי כְּמִבֵּי**
17 **כּוּבֵי לְפוּמְבְּדִיתָא; מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר: הָנֵי לָא**
18 **צְרִיךְ. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: לְפִי שֶׁאֵין**
19 **בְּקִיאִין לִשְׁמָהּ, וְהָנֵי נַמִּירִי, וּמָר סָבַר: לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים**
20 **מְצוּיִין לְקַיְּימוֹ, וְהָנֵי נַמִּי לָא שְׁכִיחִי? - לָא, רַבָּה מְתָרֵץ**
21 **לְטַעֲמֵיהּ, וְרָבָא מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ. רַבָּה מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ,**
22 **דְּכוּלֵּי עָלְמָא - לְפִי שֶׁאֵין בְּקִיאִין לִשְׁמָהּ, וְהָכָא**
23 **בְּהָא קָמִיפַּלְגִי: תַּנָּא קַמָּא סָבַר: הָנֵי כֵּיוָן דְּסָמוּכוֹת**
24 **מִיגְּמַר גְּמִירִי, וַאֲתָא רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְמֵימַר: מוּבְלָעוֹת**
25 **גְּמִירִי, סְמוּכוֹת לָא גְּמִירִי, וַאֲתָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְמֵימַר:**
26 **מוּבְלָעוֹת נַמִּי לָא, שֶׁלֹּא תַּחֲלוֹק בְּמְדִינַת הַיָּם. רָבָא**
27 **מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא - לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים**
28 **מְצוּיִין לְקַיְּימוֹ, וְתַנָּא קַמָּא סָבַר: הָנֵי כֵּיוָן דְּסָמוּכוֹת**
29 **מִישְׁכַּח שְׁכִיחִי, וַאֲתָא רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְמֵימַר: מוּבְלָעוֹת שְׁכִיחִי, סְמוּכוֹת לָא שְׁכִיחִי, וַאֲתָא רַבִּי**
30 **אֱלִיעֶזֶר לְמֵימַר: מוּבְלָעוֹת נַמִּי לָא, שֶׁלֹּא תַּחֲלוֹק בְּמְדִינַת הַיָּם. תְּנַן, וְחַכְמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ**
31 **צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם" אֶלָּא הַמֵּבִיא מִמְּדִינַת הַיָּם וְהַמּוֹלִיךְ; מִכְּלָל דְּתַנָּא**
32 **קַמָּא סָבַר: מוֹלִיךְ לֹא צָרִיךְ. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: לְפִי שֶׁאֵין בְּקִיאִין לִשְׁמָהּ,**

והני

תוספות

והני

אף על גב דכל אמוראי דלקמן (פו,ב) סברי כרבי אלעזר דוקא בגיטין – קיימא לן כשמואל בדיני, דפליג לקמן (שם) אדרב, וקאמר: אף בשאר שטרות. ועוד, בפרק "זה בורר" (סנהדרין כח,ב) גבי מתנתא דהוו חתימי עלה תרי גיסי, קאמר רב יוסף: זיל אקנייה בעדי מסירה כרבי אלעזר. ופריך ליה אביי: והאמר רבי אלעזר במזוייף מתוכו שהוא פסול! משמע דרב יוסף ואביי, דהוו בתראי, סברי כרבי אלעזר. ובפירקין נמי אמר רבי אבא: האי שטרא פרסאה דמסריה ניהליה באפי סהדי ישראל – מגבינן ביה מבני חרי. ולפיכך צריך ליזהר שיהו עדי מסירה בשעת נתינת הגט, דאינהו כרתי. דאי ליכא שם עדי מסירה – אינה מגורשת אף על גב דאיכא עדי חתימה. ולא מהני עדי חתימה אלא שאם ימותו עדי מסירה, או ילכו להם למדינת הים, שתינשא על ידי עדי חתימה, דמסתמא בהכשר נעשה, כדאמרינן ב"השולח" (גיטין לו,א): לא צריכא אלא לרבי אלעזר דאמר: עדי מסירה כרתי, תקינו רבנן עדי חתימה, דזימנין דמייתי סהדי, אי נמי דאזלי למדינת הים. וכן משמע בפרק בתרא (שם פו,ב) גבי שנים ששלחו שני גיטין ושמותיהן שוין (ונתערבו) – נותן שותיקן לזו, ושותיקן לזו. וקאמר בגמרא: דלא כרבי אלעזר, משום דלא ידעי עדי מסירה בהי מינייהו מיגרשא. אבל לרבי מאיר – ניחא. וצריך לומר דבמשולשין איירי, דבעי לרבי מאיר שיהא מוכח מתוכו, כדאמרינן בריש "כל הגט" (שם כד,ב) גבי כתב לגרש את הגדולה. ואי לרבי אלעזר סגי בעדי חתימה – אמאי לא אתיא כרבי אלעזר! דל עדי מסירה מהכא, בעדי חתימה סגי! אלא משמע דלעולם בעי רבי אלעזר עדי מסירה. ועוד: דרגיל רבינו תם לומר דאפילו לרבי מאיר בעי עדים בשעת נתינת הגט, דאין דבר שבערוה פחות משנים. וכן שטר מתנת קרקע, או שטר מכר שהוא לקנין קרקע ואינו לראיה – אין מועיל כלום לרבי אלעזר אם ידוע שלא נתנו בפני עדים. מיהו, יש לחלק: דלענין ממון, דמהניא הודאת בעל דין כמאה עדים – סגי בעדי חתימה במקום הודאת בעל דין, אבל בקידושין וגרושין – לא מהניא הודאת בעל דין, משום דמחייב לאחרים, דבקידושין אסר לה אקרובים, ובגרושין אסר לה אבהן. **ומר** סבר לפי שאין עדים מצויין לקיימו והני נמי לא שכיחי – וטעמא דרבי אליעזר, לא משום דקסבר דמובלעות נמי לא שכי חי, אלא שלא תחלוק במדינת הים, כדמשמע בסמוך.

תנן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

תנן המביא גט ממדינה למדינה במדינת הים – ומרישא דמתניתין: המביא גט ממדינת הים, דמשמע דוקא ממדינת הים לארץ ישראל – לא מצי למיפרך, דלעולם באותה מדינה במדינת הים נמי צריך, ונקט הכי לאפוקי רקם וחגר. **אלא** אימא ממדינה למדינה בארץ ישראל לא צריך – ואם תאמר: ואמאי נקט "ממדינה למדינה"? ניתני: המביא גט באותה מדינה במדינת הים צריך כו' – הא בארץ ישראל אין צריך באותה מדינה, והוא הדין ממדינה למדינה. דלרבה אין חילוק בין אותה מדינה ובין ממדינה למדינה! ויש לומר: דנקט הכי לאשמועינן דלא נימא דממדינה למדינה בארץ ישראל צריך נמי משום קיום, כרבא – קא משמע לן דאין צריך, דטעמא לאו משום קיום. אי נמי, משום דשכיחי עולי רגלים, כדמסיק. **אי** מההיא הוה אמינא הני מילי דיעבד – פירש בקונטרס: אי מדיוקא דרישא. ופירש כן משום דאסיפא לא הוי מצי למימר "הני מילי דיעבד", דהא בהדיא קתני: אין צריך, דמשמע לכתחילה. ומיהו, לשון "אי מההיא" – לא משמע הכי. ונראה דיש ליישב: דהכא שייך למיתני "אין צריך" בדיעבד, כלומר: אין צריך ליטלו הימנה בשלא אמר "בפני נכתב ובפני נחתם", דאמנה לקמן: כיצד יעשה – יטלנו הימנה, ויחזור ויתן לה בפני שנים, ויאמר "בפני נכתב ובפני נחתם". אבל קשה: דאמרינן בריש פרק שני (גיטין טו,א): המביא גט ממדינת הים ואמר "בפני נכתב, אבל לא בפני נחתם" כו' – פסול. ופריך בגמרא: תנינא חדא זימנא: המביא כו'! ומשני: אי מההיא – הוה אמינא צריך, ואי לא אמר – כשר. והיכי הוה מצי למימר הכי? הא אמרינן הכא דאי לא תנא אלא חד בבא הוה אמינא בארץ ישראל לכתחילה צריך, מכלל דבמדינת הים – אפילו בדיעבד נמי צריך! ויש לומר: דמאחר דתנא הכא תרי בבי לאשמועינן דארץ ישראל אפילו לכתחילה אין צריך – אם כן מהשתא מצינן למימר דהא דצריך במדינת הים – היינו לכתחילה, אבל בדיעבד – כשר, להכי איצטריך מתניתין דפרק שני. ועוד נראה לרבינו יצחק דהכי פירושא: הני מילי דיעבד – שלא ראה כתיבת הגט וחתימתו, דיכול ליתנו לה בארץ ישראל. אבל לכתחילה – צריך שיראה כתיבת הגט וחתימתו, כדי שיוכל לומר "בפני נכתב", קא משמע לן דלא צריך. ובמדינת הים אם לא ראה כתיבת הגט וחתימתו – אין יכול להביאו וליתנו לה, ואם הביא ונתנו – הוה אמינא דכשר, אי לא מתניתין דפרק שני. והשתא מיתרצה נמי פירכא קמייתא.

כיון דאיכא עולי רגלים מישכח שכיחי – ואף על גב דלענין מחאה שלא בפניו אמרינן ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא לח,ב): סתם יהודה וגליל כשעת חירום דמי, ולא הוי מחאה – היינו משום דאין המחזיק דרכו לחזר אם עשו מחאה. אבל הכא, שמחזורת אחר עדים המכירים חתימת העדים – מצויין לקיימו. ואם תאמר: דלקמן (ו,א) משמע איפכא, גבי בני מחוזא דיידיי ומצרכי "בפני נכתב" משכונה לשכונה, אטו במחוזא מי לא הוה מחאה? ויש לומר: דהתם אפילו ימחה בפני בני אדם שהולכין להם, שלא יאמרו למחזיק – מכל מקום דרך הליכתם יאמרו לאחרים, וחברך חברא אית ליה, כדאמרינן התם. אבל לענין קיום, כיון דיידיי – לא ימצא קיום כשיצטרך להם. **ואמר** רבי יצחק עיר אחת היתה בארץ ישראל כו' – בלא רבי יצחק נמי יש להוכיח דבארץ ישראל היתה, דבחוצה לארץ באותה הגמוניא נמי צריך לרבה, כיון דאין בקיאין לשמה. **שהיו** מקפידין זה על זה – וחירום דידהו הוי טפי מחירום דיהודה וגליל. **רבה** אית ליה דרבא – ואם תאמר: אמאי צריך לרבה "בפני נכתב" מהגמוניא להגמוניא? והא רבה לא חייש לאיחלופי, כיון ד"ידענו" לא מהני! ויש לומר: דמתחילה לא היו מתקנין "בפני נכתב" משום איחלופי. אבל כיון דתקינו משום לשמה במדינת הים – תקנו שיאמר בכל מקום, אף בארץ ישראל. **אלא** מאי ביניייהו – לעיל, כי משני: כיון דאיכא עולי רגלים מישכח שכיחי – לא הוה מצי למיבעי: מאי ביניייהו, דאכתי איכא ביניייהו מקומות דלא קביעי בתי דינין, או שמקפידין זה על זה.

אילימא

רש"י

וְהָנֵי גְּמִירִי, וּמָר סָבַר: לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּימוֹ, **וְהָנֵי נַמִּי לָא שְׁכִיחִי!** - רַבָּה מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, וְרָבָא מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ. רַבָּה מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ: דְּכוּלֵּי עָלְמָא - לְפִי שֶׁאֵין בְּקִיאִין לִשְׁמָהּ, וְהָכָא בִּגְזֵירַת מוֹלִיךְ אַטּוּ מֵבִיא קָמִיפַּלְגִי, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר: לָא גְּזֵרִינַן מוֹלִיךְ אַטּוּ מֵבִיא, וְרַבָּנַן בַּתְרָאֵי סָבְרִי: גְּזֵרִינַן מוֹלִיךְ אַטּוּ מֵבִיא. וְרָבָא מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ: דְּכוּלֵּי עָלְמָא - לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּימוֹ, וְרַבָּנַן בַּתְרָאֵי לְפָרוּשֵׁי טַעֲמַיְּיהוּ דְּתַנָּא קַמָּא הוּא דְּאָתוּ. תְּנַן: הַמֵּבִיא גֵּט מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בְּמְדִינַת הַיָּם - צָרִיךְ לוֹמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם", הָא בְּאוֹתָהּ מְדִינָה בְּמְדִינַת הַיָּם - לֹא צָרִיךְ. לְרָבָא נִיחָא, לְרַבָּה קַשְׁיָא! - לָא תֵּימָא: הָא בְּאוֹתָהּ מְדִינָה בְּמְדִינַת הַיָּם - לֹא צָרִיךְ, אֶלָּא אֵימָא: מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לֹא צָרִיךְ. הָא בְּהֵדְיָא קָתָנֵי לָהּ: הַמֵּבִיא גֵּט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם"! - אִי מֵהַהִיא, הַוָּה אָמִינָא הָנֵי מִילֵּי דִּיעֲבַד, אֲבָל לְכַתְּחִילָּה לָא. קָא מַשְׁמַע לָן. וְאֵיפָא דְּמוֹתִיב לָהּ הָכִי: הָא מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לֹא צָרִיךְ. לְרַבָּה נִיחָא, לְרָבָא קַשְׁיָא! - לָא תֵּימָא: מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לֹא צָרִיךְ, אֶלָּא אֵימָא: הָא בְּאוֹתָהּ מְדִינָה בְּמְדִינַת הַיָּם - לֹא צָרִיךְ. - אֲבָל מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מַאי? צָרִיךְ? לֵיתְנֵי הַמֵּבִיא מִמְּדִינָה לִמְדִינָה סְתָם! - לְעוֹלָם מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַמִּי לָא צָרִיךְ, דְּכֵיוָן דְּאִיכָּא עוֹלֵי רְגָלִים מִישְׁכַּח שְׁכִיחִי. - תֵּינַח בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים; בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? - כֵּיוָן דְּאִיכָּא בָּתֵּי דִינִין דִּקְבִיעֵי - מִישְׁכַּח שְׁכִיחִי. תְּנַן, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֲפִילּוּ מֵהֶגְמוֹנְיָא לְהֶגְמוֹנְיָא, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַעֲסָסִיּוֹת שְׁמָהּ, וְהָיוּ בָהּ שְׁנֵי הֶגְמוֹנִיּוֹת שֶׁהָיוּ מַקְפִּידִין זֶה עַל זֶה, לְפִיכָךְ הוּצְרְכוּ לוֹמַר מֵהֶגְמוֹנְיָא לְהֶגְמוֹנְיָא. לְרָבָא נִיחָא, לְרַבָּה קַשְׁיָא! - רַבָּה אִית לֵיהּ דְּרָבָא. - אֶלָּא מַאי בֵּינַיְּיהוּ? - אִיכָּא בֵּינַיְּיהוּ, דְּאַתְיוּהּ בֵּי תְּרֵי; אִי נַמִּי, בְּאוֹתָהּ מְדִינָה בְּמְדִינַת הַיָּם. תְּנַן: הַמֵּבִיא גֵּט מִמְּדִינַת הַיָּם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם", אִם יֵשׁ עָלָיו עֵדִים - יִתְקַיֵּים בְּחוֹתְמָיו; וְהָוֵינַן בָּהּ, מַאי "וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר"?

אילימא

וְהָנֵי נַמִּירִי — דארץ ישראל. **לְפָרוּשֵׁי טַעֲמָא דְּתַנָּא קַמָּא** — דאיהו נמי מוליך ומביא סבירא ליה, אלא חד מינייהו נקט. **הָא בְּאוֹתָהּ מְדִינָה** — ומעיר לעיר. **לֹא צָרִיךְ** — ואף על גב דאין בקיאין לשמה, הואיל ועדים מצויין לקיימו — לא צריך. **אִי מֵהַהִיא** — מדוקיא דרישא. **הוה אמינא הָנֵי מִילֵּי דִּיעֲבַד** — דאי מייתי ממדינה למדינה בארץ ישראל, ולא נכתב לפניו — אין צריך ליפסול שליחותו על כך. **אבל לכתחילה** — אי הוה מימליך — הוה מורינן ליה דליקו עליה. **קָא מַשְׁמַע לָן** — משנה יתירא דסיפא, דלא צריך. **וְאֵיפָא דְּמוֹתִיב הָכִי כו'** — ונידחא ליה למידק מרישא ולאותובי, ולאו לאותובי מסיפא דקתני בהדיא: המביא גט בארץ ישראל אינו צריך, אלמא טעמא משום לשמה הוא. דמשום דברישא תני בהדיא "ממדינה למדינה", וסיפא לא תנא "ממדינה למדינה", ואי הוה מותיב ליה מיניה — הוה משני ליה דבאותה מדינה עצמה קאי. ואף על גב דהוה מותבינן ליה: מכלל דמדינת הים באותה מדינה נמי לא צריך — סוף סוף הדר הוה ליה דוקיא. **לעולם ממדינה למדינה בארץ ישראל לא צריך** — כדקא דייקת, ולא תיקשי לרבא. **כיון דאיכא עולי רגלים** — שכיחי עדים לקיימו. והא דאמרן לעיל בריש שמעתין: ממדינה למדינה בארץ ישראל איכא ביניייהו — ליתא, וסמי ליה מהכא. **בתי דינין דקבועין** — בעיירות, כתקנת עזרא בשני ובחמישי, ומצויות שיירות שהולכות לדון במקום הוועד. **מקפידין זה על זה** — שלא ילך בן הגמוניא זו להגמוניא זו. **לרבה קשיא** — דהא ארץ ישראל הואי, ובקיאין לשמה, ומשום דלא שכיחי לקיימו אצרכוה. **רבה אית ליה דרבא** — דממדינה למדינה בארץ ישראל, היכא דקפדי ולא שכיחי עדים — צריך למימר. אבל רבא לית ליה דרבה, דאי שכיחי עדים — לא חיישינן לאין בקיאין, דכולהו בקיאין. **אלא מאי ביניייהו** — אתרוייהו שינויי מהדר. אשינויא קמא דשנינן: כיון דאיכא עולי רגלים כו', ותו ליכא למימר ממדינה למדינה מצריך רבא. בין אשינויא דאמרינן דרבה היכא דקפדי — מודי בה, דבעינן נמי לקיימו. ומהשתא ממדינה למדינה בארץ ישראל לא איפליגו בה, דאי קפדי — מודה בה רבה, דהא אית ליה דרבא, ואי לא קפדי — מודי בה רבא, דהא שכיחי לקיימו משום קביעותא דבתי דינין, ומאי ביניייהו? כלומר, חסרו להו הנך טעמי דאוקימנא פלוגתייהו לעיל! ומשנה: ודאי חסרי להו, וסמי חד מינייהו, ופשו להו תרי טעמי: באותה מדינה במדינת הים, והיכא דאתיוה בי תרי ממדינת הים, רבה מצריך, רבא לא מצריך. **וְאֵינוֹ יָכוֹל** — מפרש ואזיל מאי היא. **יִתְקַיֵּים בְּחוֹתְמָיו** — יבאו המכירים החתימה, וכשר.

חוץ

וְהָנֵי – בני ארץ ישראל **גְּמִירֵי** – יודעים דין זה, ולכן המביא גט מארץ ישראל אינו צריך לומר כן, **וּמַר סָבַר** – חכמים סוברים, שטעם התקנה כרבא **לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּימוֹ, וְהָנֵי** – בני ארץ ישראל **נַמִּי לֵא שְׁכִיחֵי** – גם אינם מצויים במדינת הים. ולכן גם המביא גט מארץ ישראל למדינת הים צריך לומר כן. נמצא שרבה ורבא נחלקו במחלוקתם של תנא קמא וחכמים.

דוחה הגמרא, **רַבָּה מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ** – רבה מתרץ כדעתו, **וְכֵן רָבָא מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ** – גם הוא מתרץ כדעתו. **רַבָּה מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – הכל מודים שטעם התקנה הוא **לְפִי שֶׁאֵין בְּקִיאִין לְשַׁמָּה,** ולפיכך היה מן הדין שהמוליך גט מארץ ישראל למדינת הים לא יצטרך לומר, **וְהָכָא** – במשנתינו, **בְּגִזֵּירַת מוֹלִיךְ אָטוּ מֵבִיא קָמִיפַּלְגִי** – התנאים נחלקו האם גזרו חכמים שגם שליח המוליך גט מארץ ישראל למדינת הים צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', כשם שתקנו במביא גט ממדינת הים לארץ ישראל. **דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר, לֵא גָּזְרִינָן מוֹלִיךְ אָטוּ מֵבִיא** – לא גוזרים על המוליך גט מארץ ישראל למדינת הים משום המביא. **וְרַבָּנָן סְבָרֵי, גָּזְרִינָן** על **הַמּוֹלִיךְ** גט מארץ ישראל למדינת הים, **אָטוּ מֵבִיא** – כדי שלא יטעו שאף השליח המביא גט ממדינת הים לארץ ישראל, אינו צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.

הגמרא מפרשת את דברי התנאים במשנה לשיטתו של רבא: **וְרָבָא מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – הכל מודים שאכן טעם התקנה הוא **לְפִי שֶׁאֵין עֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּימוֹ,** ולפי זה אין מקום לחלק בין מביא גט ממדינת הים למוליך גט מארץ ישראל, **וְרַבָּנָן סְבָרֵי** – חכמים שהובאו דבריהם בסוף לא באו לחלוק, אלא **לְפָרוּשֵׁי טַעֲמֵיהּ דְּתַנָּא קַמָּא הוּא דְּאָתוּ** – הם באו לפרש את דברי תנא קמא, שהוא סובר שגם המוליך גט מארץ ישראל למדינת הים הוא בכלל התקנה.

הגמרא מקשה על שיטתו של רבה: **תְּנַן, הַמֵּבִיא גֵּט מִמְּדִינָה לְמְדִינָה בִּמְדִינַת הַיָּם צָרִיךְ לוֹמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם.** מדייקת הגמרא, **הָא** [–אבל] **בְּאוֹתָהּ מְדִינָה בִּמְדִינַת הַיָּם** – משמע מכאן שהמביא מעיר לעיר בתוך אותה מדינה במדינת הים **לֵא צָרִיךְ** לומר כן. **לְרָבָא נִיחָא** – לרבא הסובר שטעם התקנה הוא לפי שאין עדים מצויין לקיימו מיושב דין זה, שכיון שבתוך מדינה אחת מצויים עדים המכירים את חתימות עדי הגט אין לחשוש לקיומו, אלא **לְרַבָּה** הסובר שטעם התקנה, לפי שאין בני מדינת הים בקיאין בדין לשמה, **קַשְׁיָא,** הרי אף באותה מדינה במדינת הים יש לחוש שמא הגט לא נכתב לשמה.

מתרצת הגמרא, לדעת רבה יש לדייק בדברי המשנה באופן אחר. **לֵא תֵּימָא הָא בְּתוֹךְ אוֹתָהּ מְדִינָה בִּמְדִינַת הַיָּם לֵא צָרִיךְ,** כיון שבאמת באופן זה צריך לומר, **אֶלָּא אֵימָא** – תדייק מהמשנה שהמביא גט **מִמְּדִינָה לְמְדִינָה בְּתוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֵא צָרִיךְ** לומר, משום שכל בני ארץ ישראל בקיאים לשמה. הגמרא מקשה על דיוק זה, **הָא בְּהֶדְיָא קָתָנֵי לַהּ** – הלא דין זה כתוב במפורש בסוף משנתינו **הַמֵּבִיא גֵּט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'** גם במביא ממדינה למדינה בתוך ארץ ישראל.

מתרצת הגמרא, **אִי מֵהַהִיא** – אם באנו ללמוד דין זה רק מדיוק דבריו של התנא ברישא, **הֲוָה אֲמִינָא** – היה אפשר לטעות ולומר **הָנֵי מִילֵּי דִּיעֲבַד** – דין זה נאמר רק בדיעבד שאם נתברר שהשליח לא ראה את כתיבתו, כיון שכבר נעשה הדבר מכשירים את הגט, **אֲבָל לְכַתְּחִילָּה** – אם היה השליח שואל קודם לכן לחכמים, **לֵא** היו מניחים לו להיות שליח אלא אם הוא ראה את כתיבתו של הגט וחתימתו. **קָא מַשְׁמַע לָן** – מלמד אותנו התנא בסיפא שאף לכתחילה אין צריך השליח לראות את כתיבת הגט.

הגמרא מקשה על שיטתו של רבא: **וְאִיכָּא דְּמוֹתִיב לַהּ הָכִי** – יש שמדייקים מדברי המשנה באופן שונה, ומקשים על דברי רבא. שנינו במשנה 'המביא גט ממדינה למדינה במדינת הים צריך לומר' וכו', ויש לדייק **הָא מִמְּדִינָה לְמְדִינָה בְּתוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֵא צָרִיךְ** לומר בפני נכתב ובפני נחתם. **לְרַבָּה נִיחָא** – לרבה הסובר שטעם התקנה הוא משום שאין בני מדינת הים בקיאים לשמה, מיושב דין זה, שמכיון שבני ארץ ישראל בקיאין לשמה אין סיבה להצריך את המביא גט בתוך ארץ ישראל לומר כן. אבל **לְרָבָא** הסובר שטעם התקנה הוא מחשש שלא יהיו עדים מצויים לקיימו **קַשְׁיָא,** מדוע לא מחייבים גם את המביא גט ממדינה למדינה בארץ ישראל לומר כן, הרי אין עדים מצויים לקיימו אפילו ששניהם בארץ ישראל.

מתרצת הגמרא, **לֵא תֵּימָא שֶׁמִּמְּדִינָה לְמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֵא צָרִיךְ** לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', שדווקא ממדינה למדינה במדינת הים צריך לומר, **הָא בְּתוֹךְ אוֹתָהּ מְדִינָה** עצמה **בְּמְדִינַת הַיָּם,** כגון מעיר לעיר, **לֵא צָרִיךְ** לומר. ודין זה מיושב לשיטתו של רבא, שהרי באותה המדינה עצמה מצויים עדים לקיים את הגט.

דוחה הגמרא, אם נאמר כן, שבאותה מדינה במדינת הים אין צריך לומר, **אֲבָל מִמְּדִינָה לְמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַאי** – מה תאמר בדינו, שהוא **צָרִיךְ** לומר, וכדעת רבא שטעם התקנה הוא משום שאין עדים מצויים לקיימו, וגם במדינה למדינה בארץ ישראל יש לחוש לזה, אם כן **לִיתְנֵי** – יאמר התנא **הַמֵּבִיא מִמְּדִינָה לְמְדִינָה סְתָם** – בלא שיפרש התנא דווקא המביא ממדינה למדינה במדינת הים.

הגמרא מתרצת את דברי רבא באופן אחר: **לְעוֹלָם** שליח המביא גט **מִמְּדִינָה לְמְדִינָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַמִּי לֵא צָרִיךְ** – אפילו לדעת רבא שהטעם הוא משום שאין שיירות מצויות אין מחייבים אמירה בארץ ישראל, **דְּכֵיוָן דְּאִיכָּא עוֹלֵי רְגָלִים מִישַׁכַּח שְׁכִיחֵי** – כיון שיש בארץ ישראל אנשים הבאים ממדינה למדינה לקיים מצות עליה לרגל, יש עדים מצויין לקיימו.

מקשה הגמרא, **תִּינַח בְּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים,** שהיו עולי רגלים, אבל **בְּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – מהו החילוק במביא גט ממדינה למדינה בין מדינת הים לארץ ישראל, והלא בשניהם אין העדים מצויים לקיימו.

מתרצת הגמרא, **כֵּיוָן דְּאִיכָּא** – ישנם בארץ ישראל בכל העיירות **בָּתֵּי דִּינִין דִּקְבִיעִי** – שתיקן עזרא שיהיו בתי דין יושבים בימי שני וחמישי בעיירות שבארץ ישראל, **מִישַׁכַּח שְׁכִיחֵי** – השיירות מצויות גם בין מדינה למדינה בגלל הבאים לדון.

הגמרא חוזרת ומקשה ממשנתינו על דברי רבה: **תְּנַן, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֲפִילּוּ** המביא גט **מֵהֶגְמוֹנְיָא לְהֶגְמוֹנְיָא** – משלטון אחד לשלטון אחר באותה מדינה, גם הוא צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. **וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק,** דברי רבן שמעון בן גמליאל מתפרשים **בְּעִיר אַחַת שֶׁהָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַעֲסָסְיוֹת שְׁמָהּ, וְהָיוּ בָהּ שְׁתֵּי הֶגְמוֹנְיוֹת שֶׁהָיוּ מַקְפִּידִין זֶה עַל זֶה** – לא היו מניחים לבני שלטונם ללכת לשלטון השני, **לְפִיכָךְ הוּצְרְכוּ** חכמים **לוֹמַר** שהמביא גט **מֵהֶגְמוֹנְיָא לְהֶגְמוֹנְיָא** צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. **לְרַבָּא נִיחָא** – לשיטת רבא מיושב, שמכיון שהיו מקפידים זה על זה לא היו השיירות מצויות ביניהם ולא היו עדים מצויין לקיימו, אבל **לְרַבָּה קַשְׁיָא** – הלא שניהם היו בארץ ישראל שבקיאין לשמה.

מתרצת הגמרא, **רַבָּה אִית לֵיהּ דְּרָבָא** – רבה הסובר שסיבת תקנת האמירה היא משום לשמה, מודה אף הוא שבמקום שאין שיירות מצויות חוששים גם לטעם של קיום הגט כרבא.

שואלת הגמרא, **אֶלָּא מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מאחר שמודה רבה לרבא ואף הוא סובר שחוששים לקיום הגט מה הם הבדלי הדין בשיטותיהם. משיבה הגמרא, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש בינם מחלוקת בשני אופנים בהם מחמיר רבה. א. בגט **דְּאַתְיוּהּ בֵּי תְרֵי** – שהובא ממדינת הים על ידי שני אנשים ששלח הבעל יחדיו, לשיטת רבה שיש לחשוש שהוא לא נכתב לשמה, צריכים השליחים לומר. אבל לרבא השנים שהביאוהו מצויים לקיימו. ב. **אִי נַמִּי** – אופן נוסף של חילוק דין בין רבה לרבא, במביא גט ממקום למקום **בְּתוֹךְ אוֹתָהּ מְדִינָה בִּמְדִינַת הַיָּם,** לדעת רבה יש לחשוש שבני מדינת הים אינם בקיאים לשמה, ולדעת רבא אין לחשוש לכך, וכיון שעדים מצויין לקיימו אין צריך אמירה. הגמרא מקשה על שיטתו של רבה: **תְּנַן** לקמן (עט:), שליח **הַמֵּבִיא גֵּט מִמְּדִינַת הַיָּם וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, אִם יֵשׁ עָלָיו עֵדִים, יִתְקַיֵּים בְּחוֹתְמָיו** – יבואו עדים להעיד שהם מכירים את החתימות שעליו, ויכשירו את הגט גם בלי אמירה זו. **וְהַוֵּינָן בַּהּ** – והקשנו בביאור משנה זו, **מַאי 'וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר',** כלומר, מי הוא השליח שאינו יכול לומר כן,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים - הלכות שבת ~

ו וְכֵן אִם הִנִּיחַ אֶבֶן[נ] עַל פִּי חָבִית שֶׁל יַיִן לְכִסּוּי[נא] וְשָׁכַח לַהֲסִירָהּ מִשָּׁם קֹדֶם הַשַּׁבָּת, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ מָעוֹת עַל הַכַּר[נב] וְשָׁכַח לִטְּלָם מֵעֲלֶיהָ קֹדֶם הַשַּׁבָּת, וְהוּא צָרִיךְ לִטּוֹל יַיִן מִן הֶחָבִית אוֹ לִשְׁכַּב עַל הַכַּר, כֵּיוָן שֶׁהֶחָבִית וְהַכַּר לֹא נַעֲשׂוּ בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר[נג] - הֲרֵי הוּא מַטֶּה הֶחָבִית עַל צִדָּהּ וְהָאֶבֶן נוֹפֶלֶת, וּמְנַעֵר אֶת הַכַּר וְהַמָּעוֹת נוֹפְלִים.

וְאִם הָיְתָה הֶחָבִית בֵּין הֶחָבִיּוֹת בְּעִנְיָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַטּוֹתָהּ בִּמְקוֹמָהּ - יָכוֹל לְהַגְבִּיהָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא עִם הָאֶבֶן שֶׁעָלֶיהָ וּלְנָשְׂאָהּ לִמָּקוֹם אַחֵר לְהַטּוֹתָהּ שָׁם כְּדֵי לְהַפִּיל הָאֶבֶן מֵעָלֶיהָ.

וְאִם צָרִיךְ לִמְקוֹם הֶחָבִית וְהַכַּר בְּעִנְיָן שֶׁאֵין הַנִּעוּר מַסְפִּיק לוֹ - יָכוֹל לְטַלְטְלָן כְּמוֹת שֶׁהֵן עִם הָאֶבֶן וְהַמָּעוֹת שֶׁעֲלֵיהֶן כְּדֵי לְפַנּוֹת מְקוֹמָן.

וְאִם אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא לְגוּף הַכַּר וְלֹא לִמְקוֹמָהּ, אֶלָּא שֶׁחוֹשֵׁשׁ שֶׁלֹּא יִגְּנְבוּ הַמָּעוֹת שֶׁעָלֶיהָ - אָסוּר אֲפִלּוּ לְנַעֲרָהּ כְּדֵי שֶׁיִּפְּלוּ הַמָּעוֹת תַּחְתֶּיהָ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִתִּירוּ טִלְטוּל עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר אֶלָּא כְּשֶׁמְּטַלְטֵל בִּשְׁבִיל דָּבָר הַמֻּתָּר, וְלֹא בִּשְׁבִיל דָּבָר הָאָסוּר[נד], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן שי"א:

חֵלֶק ב סִימָן שט טִלְטוּל עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר אִם מֻתָּר בְּשַׁבָּת, סְעִיף ו

ביאורי הלכה

נ] אבן — שלא ייחדה לכך לעולם[40].

נא] לכיסוי — שהניחה במקום זה דווקא[41], אבל אם הניחה ‘סתם’ לא נעשית החבית בסיס לאבן אף אם היה בכוונתו שתישאר שם לשבת[42].

נב] על הכר — מצע ששוכב עליו כמו מזרן.

נג] לדבר האסור — כי נשארו על החבית או הכר מחמת שכחה בלבד.

נד] דבר האסור — אפילו שניעור הוא כטלטול כלאחר יד, מכל־מקום אסור לנער לצורך הדבר האסור[43].

ציונים והוספות

40) דאם יחדו תורת כלי עליו ואינו מוקצה (ומותרת האבן בטלטול, וכל־שכן שלא אוסרת את טלטול החבית אפילו נתנה בכוונה ולא בשכחה) קצות השלחן סי' קיב בדה"ש ס"ק ב.

41) בכך שהניח את האבן לכיסוי מרמז על קולא וחומרא: הקולא היא שהחבית לא נעשית בסיס לאבן אף שאין זו נתינה באקראי, והחומרא היא [בנוסף לכך שהנחת האבן בתורת כיסוי לא נותנת לה תורת כלי] שאם כיוון להשאיר את האבן בשבת (כבסעיף הבא) החבית נעשית בסיס לאבן אף שהאבן משמשת לכיסוי החבית, ואינו דומה לכיסוי מוקצה של קדירה שכיוון שבא לחמם ולשמש את הקדירה והתבשיל לא נעשית הקדירה בסיס לו (סי' רנט ס"ג), אבל אבן שעל החבית אף אם מגינה או מצניעה את החבית והיין (ראה להלן על סעיף ט) אינה משמשת להם עד כדי שתהיה בטילה לחבית.

42) אם הניח את האבן שלא לכיסוי, יש לומר שהחבית לא נעשית בסיס לאבן משום שנחשב כהניחה באקראי (ראה להלן סעיף ט), ועוד שאז החבית נעשית בסיס לאיסור (האבן) ולהיתר (היין שבתוכה) אבל כשהניחה לכסות והיה בדעתו שלא יוכל לשתות מן החבית בבין־השמשות הרי הקצה גם את היין מדעתו ונעשה טפל לאבן; ראה שש"כ פרק כ הערה רמ שאם אפשר להוציא מים מן הברז שבחבית הרי לא הקצה את היין מדעתו ונעשית כבסיס לאיסור ולהיתר, ועד"ז בקצות השלחן (סי' קיב בדה"ש ס"ק ב (יובא להלן על סעיף ז)) לעניין כלכלה ופירות בתוכה והאבן מונחת על הפירות אלא שאפשר לשומטן מלמטה.

43) בסי' שח סעיף סא נתבאר שהניעור אינו טלטול גמור ע"י דבר אחר שכלאחר יד הוא, ומשמע, שמכל־מקום יש עליו קצת גדר טלטול שעל ידי דבר אחר ואינו ממש כלאחר יד, ולכך אסור לנער כשהוא לצורך דבר האסור (אבל טלטול שעל ידי גופו מותר גם לצורך דבר האסור (סי' שח סט"ו, סי' שיא סט"ו)).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ שולחן ערוך רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות פסח ~

~ יום ראשון ~

חלק ג סימן תסז, דין חטים שנפל עליהם מים ותבשיל שנמצא בתוכו חטה:

יז נוהגין במדינות אלו שלא לאכול בפסח עד יו"ט האחרון של גליות כל מיני גרוגרות וצמוקין ושאר כל הפירות שנתייבשו לפי שדרך לפזר קמח על הגרוגרות בשעה שמייבשין אותן והצמוקין רגילין לערבם עם הגרוגרות בשעה שמייבשין אותן וכן שאר כל הפירות היבשים רגילין לפזר עליהם קמח וגם יש שרגילין ליבשם בתנור ופעמים שמייבשין בו לאחר שאפו בו לחם חמץ אבל אם ידוע שאין בהם חשש חימוץ כגון שנתייבשו על ידי ישראל ונזהר בהם מחמץ אין להחמיר בהם:

יח ואפילו נתייבשו ביד הנכרי אם נפלו לתוך התבשיל אינן אוסרין אע"פ שאין בהתבשיל ששים כנגדם.

ואף לכתחלה נוהגין היתר בקצת מקומות לעשות מהם משקה בפסח דהיינו ששורין אותם במים עד שנקלט טעמן בתוך המים ושותין המים בפסח דכיון שאין בהם אלא חשש בעלמא אין מחמירין כל כך לאסור אף מי שרייתן אבל אין מקילין כל כך לבשל אותם בפסח כדי לשתות מי בישולם בפסח לפי שעל ידי הבישול נקלט טעמם במים יותר מעל ידי שרייה ובמקצת מקומות נוהגין להחמיר במי שרייתן כמו במי בישולן אלא אם כן שראן ובשלן קודם הפסח:

יט הצוקר העשוי ככובע (שקורין הוט צוקר) אין בו חשש חמץ ומותר להשהותו בפסח ואף על פי כן נוהגין למכרו לנכרי קודם הפסח ובדיעבד ששכח והשהה אותו עד לאחר הפסח מותר אפילו באכילה ואפילו ביום טוב האחרון של גליות מותר לאכלו ואם נזכר בתוך הפסח יכול למכרו לנכרי ואם נפל לתוך התבשיל אינו אוסר אפילו בפחות מס':

כ אבל הצוקר המבושל הנחתך לחתיכות (שקורין צוקר קאנדיל) וכן מיני בלילות צוקר שמחפין בהם מיני פירות ובשמים יש בהם חשש חימוץ ואין להשהותם בפסח ואין לאכלם אפילו ביום טוב האחרון ומכל־מקום אם נפלו לתוך התבשיל אינן אוסרין אפילו בפחות מס' אם יש שם הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט וכן אם עבר והשהה אותם עד לאחר הפסח יש להתירם בהנאה ובמקום הפסד מרובה יש להתיר אפילו באכילה לפי שיש כאן הרבה צדדים להקל שמא לא עירבו בהם קמח ואם תמצא לומר עירבו שמא נתבטל בהם בס' ואם תמצא לומר לא נתבטל שמא הקמח הוא מחטים שלא נרחצו ואם תמצא לומר נרחצו שמא לא נתחמצו ואף שיש לחוש שמא בישלו הצוקר בכלים חמוצים, מכל־מקום הרי יש מתירין דבר שנתבשל בכלי חמץ קודם הפסח אפילו לאכלו בפסח כמו שנתבאר בסי' תמ"ז:

~ יום שני ~

כא נוהגין במדינות אלו שלא לאכול צפורן (שקורין נעגלי"ך) וכרכום (שקורין זאפרי"ן) לפי שבוחשין קמח עם מים ומזלפין על הכרכום בשעה שמייבשין אותם והצפורן שורין אותו במי שעורים קודם שמייבשין אותו:

כב ואף כרכום הגדל בגינת ביתו ונזהר בו מחמץ נוהגין בו איסור מפני מראית העין שהכרכום אינו מצוי במדינות אלו ויסברו שהוא כרכום הבא ממרחקים מה שאין כן שאר כל הפירות שנתייבשו על ידי ישראל ונזהר בהם מחמץ שאין חוששין בהם למראית העין לפי שהם מצויין והכל יודעים שלפעמים מייבשין אותם על ידי ישראל:

כג כלים הצבועים בכרכום נוהגין שלא להשתמש בהם בפסח וכרכום וצפורן שנפלו לתבשיל אינן אוסרין תערובתן אפילו בפחות מששים:

כד הטאב"ק דרך לשרותו בשכר בקצת מקומות צריך לסוגרו בחדר או לעשות מחיצה לפניו וכן הכרכום במקומות שנוהגין בו איסור:

כה חטה או שעורה שנמצאת בתבשיל בפסח אם היא מבוקעת ממש כל התבשיל אסור אפילו בהנאה שחמץ בפסח במשהו אבל אם אינה מבוקעת ממש אע"פ שנתרככה והיא קרובה להתבקע יש מתירין התבשיל אפילו באכילה אם יש בו ששים כנגדה דכיון שלא נתבקעה עדיין אינה חמץ ודאי אלא ספק ולא החמירו לאסור במשהו אלא בחמץ ודאי כמו שנתבאר למעלה.

ויש חולקין על זה ואומרים שכל דגן שנתרכך במים כל כך עד שהוא ראוי להתבקע הרי זה חמץ ודאי מן התורה אע"פ שלא נתבקע עדיין לפי שבודאי יבא לידי חימוץ תיכף ומיד ולפי שעכשיו אין אנו בקיאין מה נקרא ראוי להתבקע לפיכך כל שנתרככה החטה אע"פ שלא נתבקעה נאסר כל התבשיל אפילו בהנאה ואם נתערב משהו מתבשיל זה לתבשילין אחרים כולם נאסרים בהנאה וגם כל הכלים ששימשו בתבשילין אלו בעודן חמין שהיד סולדת בו צריך להצניען עד לאחר הפסח כמו שנתבאר בסי' תמ"ז בחמץ ודאי עיי"ש וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות ומכל־מקום אם יש שם הפסד מרובה יש לסמוך על סברא הראשונה להתיר התערובת בהנאה או להשהותו עד אחר הפסח לאחר שיסיר משם את החטה ויבערנה.

וכל זה כשנפל לתוך התבשיל חטה או שעורה מרוככת או שנתרככה בתוך התבשיל אבל אם לא נתרככה אינה אוסרת כלל את התבשיל אפילו באכילה:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שלישי ~

כו ואפילו חטה מבוקעת שנמצאת בתבשיל שהתבשיל אסור אפילו בהנאה לדברי הכל, מכל־מקום יכול למוכרה לנכרי לאחר שהסיר החטה ממנו אם הוא חולו של מועד מטעם שנתבאר בסי' תמ"ז ויש אוסרין וכן המנהג במדינות אלו ואין לשנות אלא במקום הפסד מרובה מאוד כמו שנתבאר שם.

ומכל־מקום אם אין החטה בקועה יש להתיר למכור לנכרי אע"פ שאין שם הפסד מרובה מאוד אבל אם אין שם הפסד מרובה כלל אין להקל:

כז כשרוצה למכרו צריך למכרו תיכף ומיד שנודע התערובת שהרי אסור להשהותו בפסח מטעם שנתבאר שם ואם הוא שבת או יו"ט יוכל ליתנו לנכרי במתנה לדברי המתירין למוכרו בחולו של מועד שהרי מותר ליתן מזונות לנכרי בשבת ויו"ט כמו שנתבאר בסי' שכ"ה:

כח ואם עבר והשהה אותם עד שמיני של פסח אפילו היתה החטה בקועה יכול להשהותו עד לאחר הפסח ואין צריך לומר אם נעשה התערובות ביום שמיני של פסח שרשאי להשהותו ואין צריך ליתנו לנכרי לדברי המתירין דכיון שיום שמיני אינו אלא מדברי סופרים לא החמירו בו כל כך לאסור להשהות תערובת חמץ משהו.

אבל החמץ משהו עצמו אסור להשהותו אפילו ביום שמיני אלא יעשה כמשפט שנתבאר בסימן תמ"ו ע"ש:

כט אף על פי שחמץ בפסח במשהו, מכל־מקום אינו אוסר בצונן כגון אם נמצאת חטה בקועה בפסח במים או ביין צוננים הרי הם מותרין אם ידוע שלא שהתה בתוכם מעת לעת לפי שהצונן אינו מפליט ומבליע כלום ולא נפלט מן החטה אפילו משהו לתוך היין או המים.

ומכל־מקום אם נפלה לתוכם פרוסת לחם או עיסה אפילו נפלה קודם הפסח והסירה משם קודם הפסח אסור לשתותם בפסח אלא אם כן סיננם קודם הפסח לפי שהלחם והעיסה עשויין להתפרר ויש לחוש שמא נשארו פרורין בתוך המים והיין (עיין סי' תמ"ז).

ויש חולקין על זה ואומרים שהצונן מפליט ומבליע משהו ואם נמצאת חטה בקועה במים ששרו בהם בשר בפסח הבשר אסור לפי שהמים מפליטין טעם משהו מן החטה ומבליעין בבשר אף שלא שהה בתוכם ואין צריך לומר שהמים אסורים ואם בישל בה תבשיל התבשיל אסור ואפילו לא נתבקעה החטה אלא שנתרככה במים הללו שנפלה לתוכם או שנפלה לתוכם כשהיא מרוככת הרי היא כאילו נתבקעה לפי מנהג מדינות אלו כמו שנתבאר:

~ יום רביעי ~

ל והעיקר כסברא הראשונה ומכל־מקום במקום שנהגו להחמיר אין לשנות אלא אם כן יש שם הפסד מרובה או שעת הדחק שאז יש להקל אפילו בחטה בקועה.

וכן אם יש שם עוד צד אחד להקל כגון שנמצאת החטה במים לאחר שהסירו משם הבשר שנשרה בתוכם שיש לתלות ולומר שכל זמן שהבשר היה שרוי במים לא היתה שם חטה ואחר שהסירוהו משם נפלה החטה שמה הרי זה מותר וכן אם נטל מים ממים [אלו] קודם שנמצאת בהם החטה ובישל בהם תבשיל התבשיל מותר אפילו היתה החטה בקועה:

לא ואפילו מים חמין שנמצאת בהן חטה אע"פ שנתרככה אלא שאינה בקועה יש להתיר התבשיל שבשלו בהם קודם שמצאו בהם חטה מכח ספק ספיקא שמא אחר כך נפלה שמה החטה ואם תמצא לומר קודם לכן נפלה שמא לא נתרככה עד עתה ובלא נתרככה אין לאסור התבשיל אפילו לפי מנהגינו כמו שנתבאר:

לב אבל חמץ גמור כגון לחם או עיסה או חטה בקועה שנמצאו במים חמים אפילו הם בתוך כלי שני יש לאסור אף התבשיל שבישלו בה קודם שנמצא בהם החמץ ואפילו במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט אין להקל ואף להשהותו אסור לפי שמן הסתם היה כבר החמץ בתוך המים כשנטלו מהם לבשל התבשיל שכל האיסורין אנו דנין אותן כשעת מציאתן למפרע דהיינו כשאנו מוצאין איסור במקום אחד אנו מחזיקין איסור במקום הזה למפרע ואומרים כאן נמצא האיסור עכשיו וכאן היה כבר קודם לכן ואין זה נקרא ספק אלא לענין שכשיש שם עוד ספק אחד הרי זה נקרא ספק ספיקא.

ומכל־מקום אם נתערב משהו מתבשיל זה בתבשיל אחר יש להתיר אותו תבשיל אפילו באכילה אם יש שם הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב:

לג וכן בשר שנשרה בחמין הללו קודם שנמצא בהם החמץ אסור אפילו להשהותו ואם נמצא בהם חטה שאינה בקועה יש להתיר הבשר אפילו באכילה כמו שנתבאר.

ויש חולקין על זה ואוסרין הבשר שנשרה בהם או התבשיל שבישלו בהם אף שנמצא בהם חטה שאינה בקועה אלא שנתרככה לפי מנהג מדינות אלו ויש לחוש לדבריהם אם אין שם הפסד מרובה ולא מניעת שמחת יו"ט.

ואף לפי דבריהם מותר למכור הבשר או התבשיל לנכרי דכיון שיש כאן ספק ספיקא להקל כמו שנתבאר אין מחמירין כל כך לאסור אף המכירה לנכרי כיון שיש מתירין אף התבשיל שנמצא בו חטה בקועה:

~ יום חמישי ~

לד וכל זה בבשר בהמה וחיה או אפילו בשר עוף אלא שהחטה שנמצאת במים היא שלימה אבל אם נשרה בשר עוף במים חמין אפילו בכלי ראשון ולאחר שסילקוהו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משם מצאו שם חטה שבורה אפילו היא בקועה יש להתיר העוף אפילו באכילה מכח ספק ספיקא שמא עתה נפלה החטה שם לאחר שסילקו העוף משם ואם תמצא לומר קודם לכן היתה שם שמא היתה חטה זו כבר במעי העוף ונתעכל כבר במעיו עד שנשברה ושוב אין בה איסור חמץ כמו שיתבאר וממעיו נפלה לבשרו ומבשרו נפלה לתוך המים שנמצאת בהם:

לה חטה בקועה שנמצאת בפסח בעיסה או במצה אפוייה יש רוצים להקל להתיר כל המצה והעיסה לפי שהחטה שנתבקעה אינה חמץ גמור מיד שנתבקעה אלא היא קרובה להחמיץ ותיכף ומיד תבא לידי חימוץ גמור וחטה זו שנמצאת בעיסה או במצה בודאי עדיין לא באה לידי חימוץ שהרי מן הסתם לא נפלה לתוך העיסה בשעה שהיה עוסק בה בלישה ועריכה שהרי היה רואה אותה ומסירה אלא בודאי נפלה לתוך הקמח קודם הלישה ואז בודאי לא החמיצה כיון שאין שם מים וגם אחר כך שנילוש הקמח במים בודאי גם כן לא החמיצה החטה שהחטה היא קשה ואינה ממהרת להחמיץ כמו העיסה וכיון שהעיסה לא החמיצה כל־שכן החטה ואין חוששין שמא היתה החטה כבר בקועה קודם שנפלה לתוך הקמח שאין מחזיקין איסור מספק לומר שכבר באה במים ונתבקעה קודם שנפלה לתוך הקמח אלא תולין שנתבקעה מחמת המים שבעיסה זו שנמצאת בה וכיון שהעיסה לא נתחמצה גם החטה לא נתחמצה ואין חוששין שמא היתה חטה זו בתוך המים שלשו בהם העיסה וכבר נתבקעה שם בתוך המים קודם שבאה לעיסה זו לפי שרגילין ישראל לשמור יפה את המים שנשאבו ללישת המצה שלא יפול לתוכם שום דבר כמו שנתבאר בסי' תנ"ה:

~ יום שישי ~

לו ויש חולקין על זה ואומרים שצריך להסיר מן העיסה או מהמצה כדי נטילת מקום דהיינו שיסיר במקום מגעה של החטה ברוחב גודל מכל סביבותיה לפי שיש לחוש שמא היתה החטה כבר בקועה כשנפלה לתוך העיסה ואוסרת את העיסה במקום מגעה ואף להאומרים שחמץ בפסח אינו אוסר בצונן, מכל־מקום על ידי דוחק הלישה מתמצה ונסחט מהחטה לתוך העיסה כרוחב גודל מכל סביבותיה ולפי מנהג מדינות אלו הדין כן אפילו אם לא נתבקעה החטה אלא שנתרככה.

ויש אומרים שאם נמצאת חטה בקועה בעיסה ולפי מנהג מדינות אלו אפילו לא נתבקעה אלא שנתרככה כל העיסה אסורה לפי שלא במקום אחד בלבד נגעה החטה אלא כאן וכאן במקומות הרבה דרך גלגולה של עיסה ובכל מקום ומקום יש חשש שמא נסחט לשם משהו מהחטה ולפיכך יש לאוסרה כולה אם הוא בתוך הפסח שחמץ בפסח במשהו אבל קודם הפסח אין צריך להסיר ממנה אלא כדי נטילת מקום בלבד ואף אם נמצאת בה לאחר אפייתה די בנטילת מקום בלבד (עיין סי' תס"א).

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה וכן נוהגין ומכל־מקום בהפסד מרובה או שעת הדחק יש לסמוך על סברא השנייה ואף בתוך הפסח די בנטילת מקום כיון שיש אומרים שאף נטילת מקום אין צריך:

לז ואם חתך עיסה אחת גדולה למצות הרבה ונמצאת חטה בקועה באחת מן המצות בין שנמצאת בה לאחר אפייתה בין שנמצאת בה בעודה בצק היא אסורה אם נילושה בה החטה בתוך הפסח ושאר המצות מותרות ואין חוששין שמא היתה חטה זו בתוך העיסה הגדולה ונאסרה כולה אלא תולין להקל לומר לאחר שנחתכה ממנה המצה נפלה החטה לתוך מצה אחת מהן לפי שאנו אומרים כאן נמצאת החטה עכשיו במצה זו כאן היתה בתחלה כשנפלה ולא נפלה מעולם לתוך עיסה הגדולה שאין מחזיקין איסור ממקום למקום:

לח ואם החטה היא מלאה מים ומלוחלחת מעבר אל עבר אם כן נראה שהיתה במים ובעיסה הגדולה לכן יש לאסור כל המצות ומכל־מקום אם יש לתלות שהיתה במקום אחר בלועה ממים ונפלה עכשיו לתוך מצה זו תולין להקל אם יש במה לתלות (שלעולם תולין במצוי בין להקל בין להחמיר ואינו נקרא ספק אלא כשיש לתלות בזה כמו בזה כמו שנתבאר ביורה־דעה):

~ שבת קודש ~

לט אבל מחזיקין איסור מזמן לזמן במקום אחד כגון מי שחתך עיסה גדולה למצות הרבה וחלקן לבני אדם הרבה ונתפזרו איש למקומו לעשותן ומצה אחת הותיר בידו באותו מקום שחתך את העיסה ונמצאת בה חטה כולם אסורות שאנו חוששין שמא היתה בה החטה קודם לכן כשהיו עדיין כל המצות מחוברות עמה קודם שנחתכו ממנה ונאסרו כולם.

ומכל־מקום אם אין החטה בקועה אף על פי שנתרככה יש להתיר למכור שאר המצות לנכרי כיון שיש כאן הרבה צדדים להקל שמא לא נתחמצה החטה ושמא נפלה שמה לאחר שנחתכו שאר המצות ומכל־מקום אין זה ספק ספיקא גמור להתירם אף באכילה לפי שהספק שמא לא נתחמצה הוא ספק מחמת חסרון ידיעה דכיון שנתרככה אין אנו בקיאין אם היא ראויה להתבקע אם לאו כמו שנתבאר למעלה וכל ספק שהוא מחמת חסרון ידיעה אינו נקרא ספק כלל כמו שנתבאר ביורה־דעה ואינו מועיל אלא להתיר המכירה לנכרי לפי שיש מתירין אפילו בחטה בקועה:

מ וכן כרוב מליח הכבוש בחבית ונטל מעט ציר מן החבית לתוך הקערה ונמצאת חטה בקועה בקערה הכרוב שבחבית מותר שאנו תולין שלתוך הקערה נפלה ולא היתה מעולם בחבית שאין מחזיקין איסור ממקום למקום.

אבל אם נמצאת חטה בקועה בחבית לאחר שנתן ממנה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לתוך הקערה גם הכרוב שבקערה אסור שמחזיקין איסור מזמן לזמן ושמא היתה החטה בחבית קודם שנתנו ממנה לקערה ונאסר אז כל מה שבחבית אף להאומרים שחמץ בפסח אינו אוסר בצונן שיש לחוש שמא נכבשה החטה מעת לעת בתוך החבית וכל הכבוש מעת לעת הרי הוא כמבושל. ואין להתיר מה שבקערה מכח ספק ספיקא שמא עתה נפלה החטה לתוך החבית לאחר שכבר נתן ממנה לתוך הקערה ואם תמצא לומר קודם לכן נפלה שמא לא שהתה שמה מעת לעת דכיון שמחזיקין איסור מזמן לזמן אנו אומרים שחטה זו שנמצאת עתה בחבית כבר היתה שם בחבית מזמן מרובה יותר ממעת לעת וממילא נאסר גם מה שנתנו ממנה לתוך הקערה בתוך זה הזמן ואין כאן ספק ספיקא כלל:

~ 'לקוטי תורה' פרשת במדבר - הפרשה החסידית ~

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי [א]

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי, בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְגו'. שְׂאוּ, אֶת־רֹאשׁ וְגו' לְגֻלְגְּלֹתָם וְגו'[1]:

לְהָבִין עִנְיַן "נְשִׂיאַת רֹאשׁ", וּמַה עִנְיַן פָּרָשָׁה זוֹ אֶל "אֹהֶל מוֹעֵד"?

כִּי הִנֵּה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית א, כו) "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ", שֶׁכְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ רֹאשׁ וְגוּלְגֹּלֶת בְּגַשְׁמִיּוּת הַגּוּף, שֶׁהָרֹאשׁ עִיקָּרוֹ הַמּוֹחַ, וְעֶצֶם הַגּוּלְגֹּלֶת מַקִּיפוֹ, כֵּן יֵשׁ בְּרוּחָנִיּוּת הַנֶּפֶשׁ: "תְּלַת מוֹחִין" – שֶׁהֵם חַבַּ"ד, וְהָרָצוֹן הַנִּמְשָׁךְ מֵהֶם – לְקִיּוּם הַמִּדּוֹת וְחַיּוּתָן. דְּאִית רָצוֹן וְאִית רָצוֹן: אִית רָצוֹן לְתַתָּא, וְאִית רָצוֹן לְעֵילָא – שֶׁהוּא נִקְרָא 'רָצוֹן הָעֶלְיוֹן', שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף עַל הַמּוֹחַ.

וּבִיאוּר עִנְיָן זֶה, הִנֵּה כְּתִיב (מִשְׁלֵי לא, כג): "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ". וּפֵירֵשׁ בְּזֹהַר (פָּרָשַׁת וַיֵּרָא דַף ק"ג): "לְכָל חָד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִילֵיהּ – כְּמוֹ דְּמִשְׁעַר בְּלִבּוֹ". דְּהַיְינוּ, עַל יְדֵי שֶׁיַּעֲמִיק וְיִתְבּוֹנֵן בְּחַבַּ"ד שֶׁלּוֹ – בִּגְדוּלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא כְּפִי עוֹמֶק מַחְשַׁבְתּוֹ, וְכַאֲשֶׁר יוּכַל שְׂאֵת בְּלִבּוֹ, עַל יְדֵי כֵּן הוּא מַכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ הַכָּרָה בַּלֵּב לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ. הֲגַם דְּ"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", הַיְינוּ בֵּיהּ דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בְּעַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ כִּבְיָכוֹל.

אֲבָל הִנֵּה "זֶה כָּל הָאָדָם"[2], לְהִתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶׁהוּא מְהַוֶּה עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים עַד אֵין מִסְפָּר, וּמְחַיֶּה אֶת כּוּלָּם, וּמוֹצִיאָם מֵאַיִן לְיֵשׁ, וּמְחַדְּשָׁם בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל רֶגַע. וְכָל אֶחָד לְפִי מַה שֶּׁהוּא מְשַׁעֵר בְּלִבּוֹ יָכוֹל הוּא לְהַרְחִיב דַּעְתּוֹ, וּלְהַלְהִיב לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ, לִקְשֹׁר נַפְשׁוֹ בַּהּ', וּלְדָבְקָה בּוֹ כְּפִי עֵרֶךְ עוֹמֶק שִׂכְלוֹ וּתְבוּנָתוֹ, וּכְפִי רִיבּוּי הַהַתְמָדָה וְהַתְּשׁוּקָה שֶׁמְּעוֹרֵר בְּלִבּוֹ, כָּל אֶחָד לְפִי מַה שֶּׁהוּא, לְהִתְלַהֵב וּלְהִתְלַהֵט לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְהִנֵּה, "נוֹדָע" – הוּא לָשׁוֹן נִפְעַל, כִּי שִׁבְחָא דְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא – הוּא בַּעְלָהּ דְּמַטְרוֹנִיתָא[3], שֶׁ"נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים". שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ, הוּא הַמַּשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהִתְפַּשְּׁטוּת גְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – לִהְיוֹת "נוֹדָע" עַל יְדֵי כֵּן, וְנִתְפָּס בְּ"קֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמוֹק"[4], לְפוּם מַה דְּמְשַׁעֵר בְּלִבּוֹ דַּוְקָא, כָּל חָד וְחָד לְפוּם עֵרֶךְ שִׁיעוּרָא דִילֵיהּ, לְהַמְשִׁיךְ וּלְקַשֵּׁר אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ לְדָבְקָה בּוֹ. (כִּי "נוֹדָע" – הוּא לָשׁוֹן "הִתְקַשְּׁרוּת" כַּנּוֹדָע). שֶׁ"בַּמָּקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדוּלָּתוֹ – שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עֲנָוְתָנוּתוֹ". כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְהִנֵּה, הָרָצוֹן הַנִּמְשָׁךְ מִזֶּה לְקִיּוּם הַמִּדּוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה, שֶׁאַהֲבָה – הוּא לְדָבָר שֶׁהוּא כִּרְצוֹנוֹ. וְכֵן לְהִיפּוּךְ, הַשִּׂנְאָה – הוּא לְדָבָר שֶׁנֶּגֶד רְצוֹנוֹ, וְהוּא לְפִי עֵרֶךְ הַהַשָּׂגָה וְהַהַשְׂכָּלָה בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, דִּ'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' וְ'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', כִּי מִמֶּנּוּ נִלְקַח רָצוֹן זֶה. וְלָכֵן נִקְרָא 'רָצוֹן הַתַּחְתּוֹן' – שֶׁהוּא לְמַטָּה מִן הַדַּעַת.

אֲבָל "אִית רָצוֹן לְעֵילָא" – שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הָרָצוֹן הַנּוֹלָד מִן הַדַּעַת וְהַשְּׂכָּלָה, שֶׁנִּתְפַּס וּמַשִּׂיג בְּשִׂכְלוֹ וּבִינָתוֹ, עִנְיַן הִתְפַּשְּׁטוּת גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' וְ'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', אֶלָּא נִמְשָׁךְ

1. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר. שְׂאוּ, אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם (בַּמִּדְבָּר א, א־ב)

2. (קֹהֶלֶת יב, יג).

3. (עַיֵּן בַּזֹּהַר שְׁלַח, קס"ג, ב'. וּבְפָרָשַׁת תַּזְרִיעַ, מ"ב, ב'. וּבְפָרָשַׁת אֱמוֹר, צ"ו, ב'. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פָּרָשַׁת תִּשָּׂא, עַל פָּסוּק "זֶה יִתְּנוּ כו'").

4. (תְּהִלִּים סד, ז).

5. [עַל פִּי לְשׁוֹן הַכָּתוּב אֵיכָה ב, יב: "בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל חֵיק אִמֹּתָם"].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִבְּחִינַת בִּיטּוּל הַשָּׂגָתוֹ, וְהַשָּׂגַת כָּל הַנִּבְרָאִים לְגַבֵּי מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מִפְּנֵי רוֹמְמוּתוֹ עַד אֵין קֵץ, דְּ"לֵית מַחֲשָׁבָה תִּפְיסָא בֵּיהּ כְּלָל", וְהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַהַשָּׂגָה וְגֶדֶר הַשִּׂכְלָה.

וְעַל יְדֵי זֶה תִּתְעוֹרֵר הַנֶּפֶשׁ לָצֵאת מִנַּרְתִּיקָהּ. וְהוּא בְּחִינַת תְּשׁוּקָה וּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, לְהִשְׁתַּפֵּךְ אֶל חֵיק אָבִיהָ[5], הוּא מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ דְּ"כוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיבָא מַמָּשׁ".

וְלֹא שַׁיָּיךְ לוֹמַר 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', וְ'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', אֶלָּא בְּזִיו וְהֶאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמֵּאִיר וּמְחַיֶּה כָּל עָלְמִין, וְהוּא בְּחִינַת "מַלְכוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "מֶלֶךְ יָחִיד – חֵי הָעוֹלָמִים", וּכְתִיב (תְּהִלִּים קמה, יג) "מַלְכוּתְךָ – מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים". אֲבָל "הוּא לְבַדּוֹ" – הוּא לֹא בְּגֶדֶר 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', וְלֹא בְּגֶדֶר 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', וְ"לֵית מַחֲשָׁבָה תִּפְיסָא בֵּיהּ כְּלָל". כִּי "אַתָּה הוּא קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, וְאַתָּה הוּא כו'", כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, וַ"אֲנִי הַוָיָ"ה – לֹא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו) כְּתִיב.

וּתְשׁוּקָה נִפְלָאָה זוֹ, וְרָצוֹן זֶה, נִמְשָׁךְ לַנְּשָׁמוֹת, וְהֵאִיר בְּהִתְגַּלּוּת עַל נַפְשָׁם, בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת – עַל יְדֵי מַתַּן־תּוֹרָה בַּ"עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת". כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁ"עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר פָּרְחָה נִשְׁמָתָן". וְהַיְינוּ, שֶׁהַ"דִּבּוּר" הָיָה מַמְשִׁיךְ לָהֶם תְּשׁוּקָה זוֹ. שֶׁהַ"דִּבּוּר" – הוּא הַמְשָׁכָה מִמַּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל[6].

וְזֶהוּ "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (שְׁמוֹת כ, ב) דַּיְיקָא – הַמֵּאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט בְּךָ. וְ"אָנֹכִי" – "מִי שֶׁאָנֹכִי" פֵּירוּשׁ: שֶׁאֵין מַכִּיר וּמַשִּׂיג בְּחִינַת "אָנֹכִי" – אֶלָּא אָנֹכִי בְּעַצְמִי, וְהוּא הוּא "הַוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ", דְּהַיְינוּ נִיצּוּץ* אֱלֹהוּת הַשּׁוֹרֶה בָּךְ. כִּי "חֵלֶק הַוָיָ"ה עַמּוֹ" (דְּבָרִים לב, ט), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ד, ד) "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם".

כִּי הִנֵּה, מַהוּת הַנְּשָׁמוֹת וְעַצְמוּתָן לֹא יָרְדָה לְהִתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָם־הַזֶּה בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית, אֶלָּא זִיו וְהֶאָרָה בְּעָלְמָא מִמְּנָהּ בִּלְבַד – הוּא שֶׁמִּתְפַּשֵּׁט וְנִתְפָּס בַּשֵּׂכֶל וּמִדּוֹת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, שֶׁהֵן הֵן כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ. אֲבָל עִיקַּר מַהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל הַנְּשָׁמָה, לְפִי מַה שֶׁהִיא בִּמְקוֹר חוּצְבָהּ, מֵרֵישׁ כָּל דַּרְגִּין וְכו', "בְּרֵאתִיו: יְצַרְתִּיו, אַף־עֲשִׂיתִיו" (יְשַׁעְיָהוּ מג, ז), הוּא לְמַעְלָה מִמַּעֲלָה מִגֶּדֶר הַהַשָּׂגָה הַנִּתְפָּס בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי. אֶלָּא שֶׁהִיא דְּבוּקָה בְּשׁוֹרְשָׁהּ בֵּאֱלֹהִים חַיִּים, בִּדְבֵיקוּת נִצְחִי לְעוֹלְמֵי עַד, וְאֵין לָהּ אֶלָּא רָצוֹן אֶחָד – לְאָבִיהָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם בִּלְבַד, לְעוֹלָם בְּלִי שִׁינּוּי, בִּבְחִינַת בִּיטּוּל אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, לְפִי שֶׁהִיא "חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמָּעַל" (אִיּוֹב לא, ב) מַמָּשׁ[7], וְהַשִּׁינּוּיִים הֵם לְמַטָּה, מִצַּד שִׁינּוּי הַהַשָּׂגוֹת בִּכֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ בִּלְבַד.

וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ אֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּכֹחוֹתֶיהָ, אֶלָּא עוֹמֶדֶת עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מַקִּיף בִּלְבַד. וּבְשָׁבוּעוֹת, עַל יְדֵי מַתַּן תּוֹרָה, נִתְגַּלָּה הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת, וְהֵאִיר אָז שׁוֹרֶשׁ נְשָׁמוֹת – תּוֹךְ כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ – בְּגִילוּי רַב וְעָצוּם[8].

וְלָכֵן "עַל כָּל דִּבּוּר פָּרְחָה נִשְׁמָתָן", דְּהַיְינוּ שֶׁנִּסְתַּלֵּק לְמַעְלָה מִבְּחִינַת וְגֶדֶר הַשִּׂכְלָה וַהַשָּׂגָה, לְהִכָּלֵל וְלִבָּטֵל בִּמְצִיאוּת מַמָּשׁ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ.

וְזֶהוּ "אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שְׁמוֹת כ, ב) – שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִבְּחִינָה זוֹ נִקְרָאִים בְּשֵׁם "מִצְרַיִם" לְגַבֵּי בְּחִינָה זוֹ, כִּי שְׁאָר כָּל עִנְיְנֵי הַשָּׂגוֹת, וּדְבֵיקוּת בֵּאֱלֹהִים חַיִּים – הֵם עֲדַיִן בִּבְחִינָה וְגֶדֶר "מֵצַר וּגְבוּל" הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה[9].

וְזֶהוּ "בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ"[10], שֶׁעִנְיָן "עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ" הוּא מִצַּד "רָצוֹן הַתַּחְתּוֹן" הַנִּמְשָׁךְ מֵהַהַשָּׂגַת וְהַשִּׂכְלַת לִבּוֹתָם, כָּל אֶחָד מִכֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּגוּף, וַהֲרֵי עֲדַיִן יֵשׁ לוֹ רָצוֹן נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁאַף עַל פִּי כֵן, עַל יְדֵי הַעֲמָקַת הַדַּעַת, וְהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, יִתְפָּעֵל וְיַעֲשֶׂה בְּנַפְשׁוֹ וְלִבּוֹ – "רְצוֹנוֹ" – שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ־הוּא.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן עִנְיָן "בַּטֵּל רְצוֹנְךָ כו'" – הוּא בְּחִינַת בִּיטּוּל וְהַעֲבָרָה לְגַמְרֵי – שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ רָצוֹן עַצְמוֹ כְּלָל כִּי אִם רָצוֹן אֶחָד לַה' לְבַדּוֹ, דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה רָצוֹן עֶלְיוֹן לְבַדּוֹ מֵאִיר בּוֹ לְהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשׁוֹ אֶל חֵיק אָבִיהָ מַמָּשׁ.

וְזֶהוּ "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ וגו' לְגָלְגֹלְתָם וגו'": דְּהַיְינוּ,

---

6. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פָּרָשַׁת יִתְרוֹ, בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל "מֵרָאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם". וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן").

7. (וְכַמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק "וּנְתִי בְּחֵגוֹ כו'").

8. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פָּסוּק "כִּי תֵצֵא", בְּפֵירוּשׁ "בַּקְּשׁוּ פָנַי, אֶת פָּנֶיךָ ה' אֲבַקֵּשׁ כו'").

9. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (לְקַמָּן עַל פָּסוּק "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם"). וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּ"בֵּיאוּר עַל פָּסוּק 'אֵלֶּה מַסְעֵי'" – הָעִנְיָן שֶׁעַד "יַרְדֵּן יְרִיחוֹ" נִקְרָא יְצִיאַת מִצְרַיִם).

10. וְעֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ. בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ (אָבוֹת ב, ד)].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְקַשֵּׁר רָצוֹן הַתַּחְתּוֹן הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת רֹאשׁ וּמוֹחִין הַמְּלוּבָּשִׁים בְּגוּף וְנֶפֶשׁ, וּלְחַבְּרוֹ וּלְהַעֲלוֹתוֹ לְמַעְלָה מַעְלָה לִמְקוֹר חוּצְבָה, עִיקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ דִּילֵיהּ, שֶׁהוּא מַהוּת הַנִּשְׁמָה עַצְמָהּ הָעוֹמֶדֶת לְמַעְלָה, וְהִיא בִּבְחִינַת מַקִּיף, וְאֵינָהּ מְאִירָה בְּתוֹךְ הַגּוּף "כִּי עֲוֹנֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם"[11], "וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִלְּפָנַי אֲנִי ה'" (וַיִּקְרָא כב, ג). וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְהוּא כִּמְשַׁל הָאָדָם שֶׁנִּכְרַת גּוּפוֹ מֵרֹאשׁוֹ. וְהָעֵצָה הַיְּעוּצָה לָזֶה הוּא, כְּמוֹ דֶּרֶךְ מָשָׁל, אִם הָיָה נִמְצָא בְּרִפּוּאוֹת לְחַבֵּר גּוּפוֹ אֶל רֹאשׁוֹ, כָּךְ הוּא הָעִנְיָן "נְשִׂיאַת רֹאשׁ", שֶׁהוּא רָצוֹן הַתַּחְתּוֹן הַנּוֹלֵד מִשֵּׂכֶל וּמִדּוֹת, כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ – לְהַעֲלוֹת לְמַעְלָה לִבְחִינַת "גּוּלְגֹּלְתָּם" דַּיְּוִוקָא, דְּהַיְינוּ גּוּלְגֹּלֶת שֶׁלָּהֶם עַצְמָם – שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם לְמַעְלָה, כִּי שָׁם מֵאִיר רָצוֹן הָעֶלְיוֹן כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[12].

וְזֶהוּ עִנְיַן סְפִירַת הָעוֹמֶר 'הַיּוֹם יוֹם כו', פֵּירוּשׁ: כִּי "יָמִים" הֵם בְּחִינַת הַמְשָׁכוֹת, וְהַיְינוּ הַמְשָׁכַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן[13] מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת "אֹהֶל מוֹעֵד"[14]. כִּי "מוֹעֵד" – עַל שֵׁם "וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה, לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל". וְהִנֵּה "וְנוֹעַדְתִּי" – "וְנוֹדַעְתִּי", הוּא עִנְיַן אֶחָד – "אוֹתִיּוֹת דְּדִין כְּאוֹתִיּוֹת דְּדִין", וּשְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת וּדְבֵיקוּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא – בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא שֶׁ"וְנוֹדַעְתִּי" – הוּא עַל יְדֵי הַדַּעַת וְהַהַשָּׂגָה בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ", אֲבָל "וְנוֹעַדְתִּי" הוּא בְּחִינַת יִחוּד וְקֶשֶׁר עֶלְיוֹן מִבְּחִינַת "אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי", לְקַשֵּׁר נַפְשָׁם לְהִשְׁתַּפֵּךְ אֶל חֵיק אָבִיהָ[15].

אַךְ אִי אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ וּלְהָאִיר עַל נַפְשָׁם בְּהִתְגַּלּוּת מַמָּשׁ – אוֹר בְּחִינָה זוֹ כִּי־אִם עַל יְדֵי בְּחִינַת "אֹהֶל" ו"מִשְׁכָּן".

שֶׁהוּא מַה שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, ד): "אֲחַזְתִּיו, וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֱבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי, וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי": "בֵּית אִמִּי" זוֹ תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, ו"חֶדֶר הוֹרָתִי" זוֹ תּוֹרָה־שֶׁבְּעַל־פֶּה.

כְּמוֹ שֶׁהַוָּלָד נִיתַּן בְּבֶטֶן אִמּוֹ, כָּךְ הוּא עִנְיַן רָצוֹן הָעֶלְיוֹן הַמְּלוּבָּשׁ בְּדִינֵי הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה: אִיסּוּר וְהֵיתֵּר, חַיָּיב וְזַכַּאי כו',

וַהֲגַם שֶׁיֵּרֵדָה תּוֹרָה וְנִתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, עִם כָּל זֶה הֲרֵי מְלוּבָּשׁ בָּהּ רָצוֹן הָעֶלְיוֹן מַמָּשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה גַּם הָאָדָם הָעוֹסֵק בָּהּ מַמְשִׁיךְ וּמֵאִיר עַל נַפְשׁוֹ אוֹר הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן מַמָּשׁ, אֲשֶׁר "לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ" כְּלָל[16].

אַךְ שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לָתֵת עֵצוֹת בְּנַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לְמַטָּה. וְצָרִיךְ לָזֶה ב' בְּחִינוֹת, בְּחִינַת "כֹּהֲנִים" וּבְחִינַת "לְוִיִּם": בְּחִינַת כֹּהֲנִים הוּא – מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, בְּחִינַת מַיִם שֶׁיּוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ. וּבְחִינַת לְוִיִּם הוּא – בְּחִינַת שַׁלְהֶבֶת אֵשׁ הָעוֹלָה מִמַּטָּה־לְמַעְלָה.

וּבֵיאוּר עִנְיָן זֶה:

הִנֵּה כְּתִיב (בַּמִּדְבָּר א, נא): "וּבַחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן, יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם". פֵּירוּשׁ: "וּבַחֲנוֹת הַמִּשְׁכָּן" – כְּשֶׁיָּרַד בְּחִינַת הַמִּשְׁכָּן מִמַּדְרֵגָתוֹ – תִּהְיֶה "הַקָּמָה" עַל יְדֵי הַלְוִיִּם. דְּהַיְינוּ בִּנְשִׁמַת הָאָדָם לְמַטָּה, שֶׁיָּרְדָה הֵאָרָתָה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית בָּעוֹלָם־הַזֶּה, הִנֵּה זֹאת הָעֵצָה לְעוֹרֵר עַל נַפְשׁוֹ בְּחִינַת "גִּבּוֹרוֹת קְדוֹשׁוֹת", וְהֵם מִתְחַלְּקִים לְשָׁלֹשׁ בְּחִינוֹת: גֵּרְשׁוֹן, קְהָת וּמְרָרִי.

גֵּרְשׁוֹן הוּא עִנְיַן מַה שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית כא, י) "גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ", שֶׁהוּא מִבְּחִינַת גְּבוּרוֹת (שֶׁלָּכֵן קוֹרְאִין פָּרָשָׁה זוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה), כִּי "שְׁמֹאל דּוֹחָה", וּמְגָרֵשׁ אֶת הָרַע מִקִּרְבּוֹ. וְ"אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר – הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ", וְהוּא בְּחִינָה הַיּוֹתֵר מְעוּלָּה מִמַּה שֶׁכָּתוּב בִּיצִיאַת מִצְרַיִם (שְׁמוֹת יד, ה) "כִּי בָרַח הָעָם", לְפִי שֶׁהָיָה עֲדַיִן הָרָע בְּתוֹקְפּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר. אֲבָל הָעִיקָּר הוּא, לְגָרֵשׁ אֶת הָרָע מִקִּרְבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה הָרָע בּוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא כו, ח): "וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה". וְלָכֵן (לֶעָתִיד־לָבֹא) כְּתִיב (יְשַׁעְיָהוּ נב, יב) "כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וְגוֹ'" – דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֲרָא.

וְזֶהוּ "וַהֹאמֶר שָׂרָה"[17], שֶׁהִיא בְּחִינַת וּמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – "לְאַבְרָהָם" – שֶׁהוּא בְּחִינַת "חֶסֶד עֶלְיוֹן":

---

11. [כִּי אִם עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם (יְשַׁעְיָהוּ נט, ב)].

12. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר פָּרָשַׁת כִּי תִשָּׂא, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שְׁמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי". וְעַל פְּסוּק "וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה").

13. (עַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּסְפַרְתֶּם" הַנַּ"ל, בְּפֵּירוּשׁ וְעִנְיַן "תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם" (וַיִּקְרָא כג, טז). וְעַיֵּן גַּם כֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת אֱמוֹר, בְּפֵירוּשׁ "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת כו").

14. [וְפָתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ה', אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה, לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם. וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה, לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת כט, מב־מג)].

15. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פְּסוּק "לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ". וְעַיֵּן בִּזֹהַר פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ, דַּף ר"ו, עַמּוּד ב'. וּבְהַרְמַ"ז שָׁם. וּבְזֹהַר מִשְׁפָּטִים, דַּף צ"ז, עַמּוּד א').

16. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. (וְעַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק ב', צ"ו, א').

17. [וַתֹּאמֶר שָׂרָה . . וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם, גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת, וְאֶת בְּנָהּ, כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן הָאָמָה הַזֹּאת, עִם בְּנִי, עִם יִצְחָק (בְּרֵאשִׁית כא, ו – י)].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"גֵּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת, וְאֶת־בְּנָהּ. כִּי לֹא יִירַשׁ וְגו'": "יִשְׁמָעֵאל" הוּא בְּחִינַת תַּאֲווֹת רָעוֹת וְשָׁרְשָׁם, וּכְעִנְיַן "לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל" וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וּמְדָרֵי הוּא עִנְיַן הַמְּרִירוּת, בִּהְיוֹת מִ"מָּארֵי דְּחוּשְׁבָּנָא" עַל יְמֵי חֶלְדּוֹ, אֲשֶׁר רוּבָּם כְּכוּלָּם בַּחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ, בִּכְרִיתוּת הַגּוּף מִן הָרֹאשׁ, הוּא בְּחִינַת "לְגוּלְגֹּלוֹתָם" שֶׁל נַפְשׁוֹ שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה בְּנַפְשׁוֹ, כִּי־אִם לְעִתִּים רְחוֹקִים מִפְּנֵי עֲוֹנוֹתָיו הַמַּבְדִּילִים.

אוֹ, מִשּׁוּם שֶׁעֲדַיִן לֹא אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֲרָא וְכוּ'.

אוֹ, מִשּׁוּם שֶׁהִלְבִּישׁ נַפְשׁוֹ בִּלְבוּשִׁים צוֹאִים מֵהֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ, מִדְּבָרִים בְּטֵלִים, וּמַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה, וְכִסּוּפִין בְּטֵלִין דִּילֵיהּ.

וּבְחִינָה זוֹ, הִיא גַּם כֵּן מִבְּחִינַת לִוִּים – שֹׁרֶשׁ הַגְּבוּרוֹת. שֶׁהַמְּרִירוּת הוּא מִיְּסוֹד אֵשׁ, וְשֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא מִתְעוֹרֵר כֹּחַ הַחֲמִימוּת וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְעַל יְדֵי זֶה הוּא בָּא לִבְחִינַת וּמַעֲלַת קְהָת מִלְּשׁוֹן "וְלוֹ יִקָּהֲת עַמִּים" (בְּרֵאשִׁית מט, י). (אֶלָּא שֶׁהַיּוּ"ד נוֹסֶפֶת לְהוֹרוֹת עַל הַפְּעוּלָּה לֶעָתִיד), שֶׁהוּא לְשׁוֹן אֲסִיפָה וְקִיבּוּץ, כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְלוֹ יִתְכַּנְּשׁוּן עַמְּמַיָּא". דְּהַיְינוּ שֶׁמִּתְאַסֵּף וּמִתְקַבֵּץ "אֵלָיו לִבּוֹ רוּחוֹ, וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֵאָסֵף"[18], בִּמְקוֹר חוּצְבָּהּ בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה לְמַעְלָה.

וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר בְּפֵירוּשׁ לְשׁוֹן אֲסִיפָה כִּדְכְתִיב (דְּבָרִים לג, ה) "בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם וְגו'" – כִּי שָׁם נֶאֱמַר "יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל", שֶׁקִּבּוּצָם נִקְרָא אֲסִיפָה, אֲבָל בְּהִקָּבֵץ בְּחִינַת שְׁאָר "עַמִּים" לְהִתְאַסֵּף לִמְקוֹרָם – נֶאֱמַר "יִקְהַת" מִלְּשׁוֹן "קִיּוּהָא", הוּא עִנְיַן חֲרִיפוּת וַחֲמִיצוּת. כְּמוֹ דֶּרֶךְ מָשָׁל הָעוֹשֶׂה מַטְעַמִּים מִדְּבָרִים חֲרִיפִים וַחֲמוּצִים וְכוּ', כַּךְ הוּא בְּעִנְיָן זֶה דְּ"אִתְהַפְּכוּ מְרִירָא לְמִיתְקָא", וְלָכֵן נִקְרָא בְּחִינָה זוֹ "קְהָת".

וְהִיא גַּם כֵּן עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם מִבְּחִינַת גְּבוּרוֹת, שֶׁמְּרִירוּת הוּא דְּאִתְהַפְּכָא לְמִיתְקָא, וַחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא[19].

וְהִנֵּה, כָּל זֶה הוּא עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם – לְהַעֲלוֹת נַפְשׁוֹ לַה' מִמַּטָּה־לְמַעְלָה, לִהְיוֹת דְּבוּקָה בְּשׁוֹרְשָׁהּ בֵּאלֹהִים חַיִּים.

אֲבָל בְּחִינַת הַכֹּהֲנִים הוּא מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה.

כִּי הִנֵּה כְּתִיב (בַּמִּדְבָּר ד, ה): "וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו וְגו' וְכִסּוּ וְגו'"[20], שֶׁהֵם הֵם הַמְּכַסִּים וּמַלְבִּישִׁים אֶת כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בִּלְבוּשִׁים רַבִּים, "שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן כו'", שִׁית גְּוָונִין – הֵם "שִׁית סִדְרֵי מִשְׁנָה", שֶׁבָּהֶם מְלוּבָּשׁ רָצוֹן הָעֶלְיוֹן יִתְבָּרֵךְ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְנֵי קְהָת כְּתִיב (בַּמִּדְבָּר ד, כ): "וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ".

וְהָעִנְיָן: כִּי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יְבָמוֹת קט, ב): "כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה – אֲפִילּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ", שֶׁעִיקַּר תְּשׁוּקָתוֹ וְחֶפְצוֹ יִהְיֶה – "לַה' לְבַדּוֹ", וּלְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא לְהַתּוֹרָה בִּלְבַד.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, ד): "אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ", "אֲחַזְתִּיו" דַּוְקָא, אֶלָּא שֶׁ"הֲבֵאתִיו אֶל בֵּית אִמִּי וְגו'" (שָׁם). וְהוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הָעֶלְיוֹן – הַמֵּבִיא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן אֶל "בֵּית אִמִּי". כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[21].

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה כַּמָּה פְּעָמִים "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן" – שֶׁדִּבֵּר ה' נִמְשָׁךְ לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה וּבְחִינַת אַהֲרֹן.

וְזֶהוּ עִנְיָן "עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה" (תְּהִלִּים קד, ב). וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר:

---

18. (אִיּוֹב לד, יד. וְשָׁם: וְרוּחוֹ).

19. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כו'", מֵעִנְיָן ג' בְּחִינוֹת הַלְוִיִּם).

20. [וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו, וּבִנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה, וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ; וְכִסּוּ בָהּ אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת]

21. (וְעַיֵּן בּוֹהַר פָּרָשַׁת קֹרַח, דַּף קע"ז, ב'. וּבְהַרְמַ"ז שָׁם. וְעַיֵּן בּוֹהַר וַיֶּחִי, דַּף רל"ב, ב', פֵּירוּשׁ פָּסוּק (בַּמִּדְבָּר ד, כ) "וְלֹא יָבֹאוּ כו'" – בְּעִנְיָן אַחֵר).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

(כג) **והנה** מבואר למעלה שבבחי' הבירורי' דחיצוניו' בינה במדות המגולי' בלב בשר יש יתרון מעלה הרבה מבחי' פנימית דחו"ב כמו שהן במקורם מטעם שכל שיורד האור למטה יותר שם בא לבחי' הבירור לאמיתתו יותר לפי שנתב"ם דוקא כו' וע"כ בחיצוניו' בינה בהשגה הנגלית מתברר יותר בחי' האין דחכמה וכ"ש בירידה עוד במדות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דחו"ג בקול ודבור כשיר וניגון כו' כנ"ל. ובזה יובן הטעם מה שתיקנו אכה"ג לומר פסד"ז ושתים לפני ק"ש ותפלת י"ח דלכאורה הרי בפסד"ז וב' ברכות לפני ק"ש הוא בבחי' חו"ג המגולים בלב ע"י ההשגה הנגלית בחיצוניות בינה ששם יש שרש לעה"ד כו' כנ"ל וב"ח הרי הוא בבחי' ההעלם דפנימי' חו"ב וע"כ התפלה בלחש ונק' צלותא דבלחש דוקא וכל המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה כידוע וא"כ איך אמרו דלעולם יסדר אדם שבחו של מקום בפסד"ז דוקא ואח"כ יתפלל דמשמע שא"א לתפלה בלחש אם לא בהקדים פסד"ז שהוא בקול רם דווקא ואיך תלה העיקר בטפל לפי כל הנ"ל אלא ודאי שזהו מפני שיש יתרון מעלה בשבחים דפסד"ז בקול רם יותר מתפלה שבלחש והוא בהיות הקול רם דפסד"ז בא בבחי' הבירור בתכלית כמו עומק דחו"ב שבלב בשר דוקא כנ"ל ע"כ גזר אומר דא"א לתפלה בלחש בלא הקדם פסד"ז תחלה. אך א"כ למה התפלה בלחש דוקא אם קול רם יותר עליון בשרשו בהיותו בבחי' הבירור. והנה יש עוד להבין בענין התפלה דמלבד שהיא בלחש ובחשאי בדבור הנה צריך שיעמוד בתפלה בבחי' ביטול בתכלית דהיינו מעומד דוקא בב' רגליו יחדיו ידובקו בלי תנועה נרגשת כלל וכלל כעומד לפני המלך וידיו מונחים על לבבו בלי תנועה כמו רבא פכר ידי' ומצלי כו' שכל זה מראה ענין הביטול במציאות ממש שהוא באימה ויראה גדולה ביות' עד שהוא כאבן דומ' עד שלא יוכל להניע ידו ורגלו כו' ובאמת הלא לא כל אדם יכול להגיע למדרגת אימה ויראה גדולה כזו בבחי' הפנימי' שבנפשו להיות כאבן דומם בלי מציאות חיות כלל וכלל רק הצדיקים הגדולי' ביותר ועכ"ז הרי ע"פ הדין ודת התורה במצות תפלה שיהי' כל אדם עומד בביטול כזה בחיצוניות עכ"פ שצריך להראות זה בביטול חיצוני כמו שהי' עומד לפני המלך בחרדה ואימה יתירה אעפ"י שאין בפנימי' שבו במוחו ולבו בחי' ביטול פנימי כ"כ מ"מ צריך להראות הביטול בחיצוניות שיראה כאלו הוא בטל בפנימי' כאבן דומם בלי תנועה נרגשת וזה פליאה גדולה דלאיזה טעם יחוייב זה הביטול בחיצוניות להראות שעומד בלי תנועה וכמו רבא דפכר ידיה אם אין בפנימי' לבו ונפשו ביטול פנימי שהרי יוכל כל אדם להראות בטול כזה בחיצוניות גם לפני שר וגדול ובפנימיות הוא להיפוך מבחי' הביטול במחשבתו ורצונו כו' וא"כ ה"ז כשקר יחשב ועכ"ז מצוה ודין תפלה כך הוא דוקא. וצריך לומר שיש יתרון מעלה בביטול חיצוני זה בי"ח בעמיד' בלי תנועה וכריעה והשתחווא' גשמי' שמרכין ראשו וכופף קומתו כו' יותר מבחי' ביטול הפנימי שבלב ומוח ורצון הפנימי כו' וזהו מצד שיש שרש ומקור לבחי' החיצוניות יותר מבחי' הפנימית וזהו הכלל בכל מקום לפי שבחי' המקיף דיחידה יורד בחיצוניות היותר אחרון דוקא כנ"ל בענין חיצוניות ופנימיות דבינה ומדות כו' וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

מאמרי אדמו"ר הצמח צדק - ענין ההלל

והנה בזה הרווחנו ביאור יפה אף נעים לענין ההלל במה שצריכי' להלל ולשבח לפניו כדי להמשיך המדות הללו, דלכאו' קשה הלא כבר המשיכם המאציל עצמו בעת אצי' העולמות ע"י דקרא גרמי' חכים ומבין וחסיד וגבור כו' ולמה לנו לחזור ולהמשיכם עוד, אך הענין דהנה כתי' והחיות רו"ש, שהחיות אלהות הנמשך ממנו להחיות העולמות סדר המשכותו הוא בבחי' רו"ש דהיינו שמיד שנמשך למטה הוא חוזר ומסתלק למעלה וחוזר ונמשך וחוזר ומסתלק וחוזר ונמשך וזה"ע הרו"ש והוא כמשל דפיקת החיות שבדפק האדם שיש בו ג"כ הסתלקות והתפשטות, והטעם למה הוא כן בבחי' רו"ש הוא מטעם שנת"ל שהמשכות החיות ממנו הוא ע"י בחי' שם לבד כי הא בהא תליא, כי הנה יש ב' מיני השפעות החיות הא' בחי' השתל' עו"ע והוא ענין התהוות יש מיש דהיינו שהעלול אינו התהוות דבר חדש לגמרי כי כבר הי' לעולמי' בהעילה ר"ל שבמהו' העילה הי' כלול מהות העלול אלא שהי' בדקות ונמצא יציאתו אל הגילוי להיות מהות בפ"ע אינו הוי' חדשה כ"א יש מיש וכנ"ל במשל צמיחת המתיקות שבתפוח מן המתיקות שבכח רוחני המגדלו הנק' מזל שהגם שהמתיקות שבתפוח הוא גשמי מאד לגבי מתיקות הרוחני שבהמזל המגדלו עכ"ז אינו הוי' חדשה כי גם מתיקות הרוחני מתיקות הוא אלא שהוא דק מאד ואינו נרגש לחיך גשמי כמתיקות התפוח אלא לחיך רוחני, וכיוצא בזה למעלה הוא ההשתל' בבי"ע מ' דבריאה כתר ליצי' ודיצי' לעשי' וכן מד' חיות שבמרכבה דבריאה נמשכו ליצי' ומיצי'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לעשי' הכל בבחי' עו"ע עד שגם הנפשות שלמטה בבנ"א ובבהמות וחיות ועופות נמשכו מהם בבחי' עו"ע שמבחי' פ"ש דאופני' נמשכו נפשות הבהמות ומפ"א נפשות החיות מפ"נ נפשות העופות ולהיותם רוחניים נמשכו מחיות דמרכבה הנ"ל שהם רוחניים בבחי' עו"ע יש מיש והוא כמשל הנ"ל ממתיקות דתפוח מהמזל או כמשל השפעת שכל הרב לתלמיד ששכל הרב דק הרבה משכל התלמיד ועכ"ז הוא מערך א' ואינו הוי' חדשה כ"א עו"ע ועד"ז יש כמה מיני ירידות מתלמיד זה לתלמיד אחר קטן ממנו ולשלישי ולרביעי כענין משה שקבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים כו' עד שהגיע אלינו וגם כי רב המרחק בינותינו להשגת מרע"ה כי בו ית' נאמר ותחסרהו מעט מאלקי' ואנחנו נמשל כבהמות נדמו כמארז"ל אם הראשונים כמלאכי' כו' עכ"ז גם השגתינו שכליית היא ולא נשתני' ממהות השגת מרע"ה להיות מהות אחר כערך דומם לגבי השכל אלא בין דקות לגסות וזהו נק' עו"ע יש מיש. כמ"כ יצייר המשכיל השתל' עו"ע מבריא' עד העשי' שיש ריבוי ירידות וגם בכל עולם יש הרבה ירידות עכ"ז הוא יש מיש כנ"ל שגם נפש השור רוחני' היא וכמו פ"ש שבמרכבה שהוא רוחני אלא שהוא מעולה הרבה ממנה כו', ובכל אופן השתל' זו דעו"ע הנה מעצמו' העילה ממש נמשך העלול ולכן הי' העלול מתחלה כלול בעילתו וכלום ניתוסף עליו ביציאתו והויתו אלא גלוי מן ההעלם וכמו שלהבת הקשורה בגחלת שגם טרם יציאתה לגילוי היתה נמצאת בהגחלת, אמנם הבחי' השני' בהמשכת החיות היא המשכה שלא בבחי' השתל' עו"ע אלא מאין ליש, והוא המשכת הנמצאי' ממנו ית' כי הגם שממך הכל כתי' אין לומר בהם שרוחניותם ודקותם יש מתחלה בהעלם בהמשפיע הם מלהזכיר כנ"ל שאין הוא ית' מערכם כלל ולפיכך לא נכנהו בשם עלה כמו שקראוהו הפלוסופי' כי כל עילה הוא מערך העלול בחי' יש מיש כו' אלא שהם בחי' התהוות הוי' חדשה ממש ולא שהי' כלול מקדם בו ית' כי הוא כל יכול לחדש מאין ליש:

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

באתי לגני

באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעי' שתו וגו', וסמיך לי' אני ישינה ולבי ער. ופי' במד"ר במקומו דך"ח (שהוא דף ך"ו ע"ד וך"ז ע"א, ובפ' נשא קרוב לר"פ י"ג, וע' בפ' בראשית פי"ט), לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתוני' היתה, וזהו שאה"כ ויטע ה' אלקי' גן בעדן מקדם, וכתי' ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, וכתי' וישמעו את קול הוי' אלקי' מתהלך בגן לרוח היום שהי' גילוי אלקות בגן, וע"י חטא אדה"ר בעה"ד כתי' ויגרש את האדם ונסתלקה השכינה לרקיע הראשון, וע"י חטא קין נסתלקה לרקיע השני, חטאו דור אנוש נסתלקה לרקיע השלישי, וע"י חטא דור המבול והפלגה וסדומי' והמצרי' בימי אברהם נסתלקה לרקיע השביעי, וכנגדן עמדו ז' צדיקים אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה והורידו השכינה למטה, אברהם משביעי לששי יצחק כו' עד משה שהורידה מרקיע הראשון (מלמטלמ"ע) לארץ. וזהו דכתיב ושכנתי בתוכם שהוא ענין גילוי השכינה שהי' בבית המקדש, וזהו באתי לגני למקום שהי' עיקרי בתחלה.

ולבאו' צ"ל מה"ע בהמק"ד לגן, וע"פ פשוט י"ל למקום שהי' עיקרי בתחלה היינו בארץ שעיקר שכינה בתחתוני' היתה (ועי' ביפ"ת שמתרץ מה שקשה מהרבות שע"פ כל אשר חפץ כו' השמי' שמי' לה' והארץ כו' וממארז"ל לא ירדה שכינה למטה מעשרה), אך באמת ית' לקמן אי"ה עוד פי' בזה.

והנה כדי שיהי' גילוי השכינה בבהמק"ד הי' ע"י ג' בחי' שהם אריתי מורי עם בשמי, אכלתי יערי כו', שתיתי ייני כו', פי' אריתי מורי עם בשמי פי' במד"ר שהוא קטורת הסמי' וקומץ הלבונה, אכלתי יערי הוא איברי עולה והקטר חלבי' ואמורים דקדשי קדשים, שתיתי ייני הוא בחי' נסכים. וע"ז משיבה כנס"י אני ישינה, ופי' בזח"ג אמור דצ"ה ע"א אני ישינה בגלותא דמצרי', והיינו שבמצרי' ובכל לא הי' מאיר גילוי אלקות, אבל מ"מ ולבי ער, ופי' במד"ר במקומו ולבי ער לבתי כנסיות ובתי מדרשות, כי משחרב בהמק"ד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה. ועפ"ז יתפרש הפסוק דבאתי לגני גם עכשיו, דפי' דבאתי לגני הוא לג"ע. דהנה איתא בזהר דבפלגות לילה קוב"ה אתי לאשתעשעא עם צדיקיא בגינתא דעדן, ומפני מה בחצות דוקא לפי שאז מתעוררים בעלי תורה לעמוד משנתם ולעסוק בתורה, ולכן אז בחצות דוקא קוב"ה אתי כו', וה"ז כמו העבודה בבהמ"ק שהיו תורמין את הדשן מחצות לילה.

והענין הוא, דהנה שורש ההפרש שבין זמן בהמ"ק לגלות בבל הוא כענין ההפרש בין יום ובין לילה, שגלות בבל נמשל ללילה כמ"ש אמר שומר אתא בוקר וגם לילה (ישעי' סי' ד"א י"ב) שנמשל זה"ג ללילה. ובהמק"ד נמשל לאור היום, שהרי ארז"ל בב"ר פ"ג ע"פ ויקרא כו' לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים, ומה הן מעשיהם של צדיקים ארז"ל בכתובות ד"ה סע"א גדולי' מעשה צדיקים ממעשי שמי' וארץ דאלו כו' ובמעשה צדיקי' כתי' מקדש כו' כוננו ידיך ב' ידות, הרי דמעשה צדיקים הוא בנין בהמק"ד, א"כ מה שאמרו ע"פ לאור יום זהו מעשה הצדיקי' הכוונה על בהמק"ד שנק' מעשה צדיקים בגמ' כתובות, והוא הנק' ברבות אור יום, נמצא נמשל בהמק"ד לאור יום, ולחושך קרא לילה קאי על הרשעים שהחריבו את בהמק"ד, והיינו כמו שבאור היום מאיר אצל כל אדם בחי' אור הנפש בגילוי, כמו בעסקו במו"מ שביום הולך ועושה הכל, ואפי' בתורה (למ"ד לא איברי לילה אלא לשינתא) אינו דומה יום ולילה, שהרי ביום מאיר אצלו כל החושים שלו משא"כ בלילה שהוא זמן השינה הרי אז מסתלקים המוחין ואינם מאירי' כלל ולא נשאר אצלו כ"א כח המדמה לבד שהוא רק קיסטא דחיותא, והיינו הכח מה שהוא חי לבד, אבל יתרון המדבר על הבעל חי שהוא בחי' נפש המדברת, וגם נפש השכלית אינו מאיר אז כלל, ונמצא בעת השינה נגרע מעלת המדבר להיות כחי לבד, וגם בבע"ח יש הפרש בין יום ולילה. ועד"ז יובן בהפרש שבין זמן שבהמק"ד קיים לזמן שאין בהמק"ד קיים שהוא כמו ההפרש בין יום ללילה, שבהמק"ד נמשל לאור היום שאז מאיר אור השכל וכל החושים, משא"כ כשאין בהמק"ד קיים נמשל לשינה שאינו מאירים החושים כו'.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

כי מראש צורים אראנו כו', ש"פ בלק, תער"ג

וע"פ הנ"ל יובן מש"א במד"ר שהי' המקום מבקש לכונן את העולם והיינו שיהי' גילוי אלקו' בעולם כו', דא"ז ענין ברי' והתהוות העולם, דהרי התהוות העולם הי' מבחי' חסרון והעדר הגילוי כו', וענין לכונן את העולם הוא שיהי' גילוי אלקות בעולם כו', ואו' ע"ז אנו מוצאים בדרך פשיטות שהרי ודאי זאת היא הכוונה פנימי' שהרי אין הכוונה בהתהוות העולם בעצם מציאו' היש, כ"א תכלית הכוונה הוא שבעולם יאיר גילוי אלקו' כו'. ומ"ש אנו מוצאים הוא שהרי כן הי' בתחלת הבריאה וכדאי' במד"ר ע"פ ויתהלך ה' אלקי' בגן לרוח היום דעיקר שכינה בתחתונים היתה כו', והיינו מה שהוא עיקר הכוונה כבר הי' בתחלת הברי' כו', ועז"א שאנו מוצאים כו'. אך הרשעים לא היו מניחים שגרמו סילוק השכינה כו', וכמ"ש במד"ר שם, וזהו מפני שהמשכה זו א"ז עיקר ההמשכה דברה"ע, כי ההמשכה דברה"ע הוא ההמשכה שע"פ קו המדה בבחי' חסרון האור כו', ובבחי' זו יכול להיות אחיזת החיצונים כו', והגם שהי' ג"כ הגילוי שמבחי' חכ' דמשו"ז הי' עיקר שכינה כו', הרי לא זה הי' עיקר ההמשכה כו', והגילוי הי' רק מצ"ע שלא ע"י עבודה כו' (כ"א רק מה שכל ההמשכות שע"י עבודה הי' תחלה מצ"ע כו' וכמ"ש במ"א), ובההמשכה שבברה"ע הי' יכול להיות אחיזה ועי"ז גרמו סילוק האור כו'. עד שבאו האבות וזכו כו', דקדק לו' וזכו היינו שע"י עבודה דוקא המשיכו האור והגילוי דבחי' חכ' כו', אמר עליהם אני מכונן את העולם להיות גילוי אלקו' בעולם כו'. ומ"ש שהי' המקום מבקש הנה מקום הוא בחי' יסוד אי' וכדאי' בכהאריז"ל בפי' ברוך המקום שזהו יסוד אבא הגנוז ביסוד אימא כו'. וזהו שהי' המקום מבקש דבבחי' בינה שמשם ההמשכה בבחי' מדה וגבול הי' מבקש שיהי' הגילוי מבחי' חכ' להיות גילוי אלקו' שזה תכלית הכוונה וזהו שהמשיכו האבות כו'. וזהו כי מראש צורים אראנו דאי' בזהר שזהו בחי' מדות שבחכ', ומגבעות אשורנו מדות שבבינה דה' אושיט פסיעה לבר כו'. וזהו ג"כ דאי' במדרש כי מראש צורים אלו האבות דהאבות המשיכו בחי' מדות שבחכ' כו', ועז"א אנו מוצאים שהי' המקום מבקש לכונן את העולם שיהי' גילוי אלקו' בעולם כו'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שכן הי' בתחלת הבריאה, אך שהרשעים לא היו מניחים כו', עד שבאו האבות וזכו בעבודתם שהמשיכו בחי' מדות שבחכ' כו', אמר עליהם אני מכונן את העולם שיהי' גילוי אלקות למטה כו'.

קיצור. והענין הוא דעצמיות המדות הן לא בבחי' התפעלות והתעוררות כ"א מצד השלימות, והוא ומדותיו ית' הכל א', וזהו מבחי' החכ', דבינה היא מקור ההשתל' להיות בבחי' נבדל, והיא בחי' קה"מ להיות הגבלה, ושיהי' אור לא כמו העצם, וחכ' למעלה מקה"מ, והיא ראשית ההשתל' להיות הגילוי כמו העצם, ומצד החכ' מאיר הגילוי גם במל', וזהו דבש' ע"ב גם ה' אחרונה במילוי יו"ד, וחכ' היא עיקר האצי', וזהו שהמשיכו האבות, וזהו מילוי החסרון דבחי' מל' שיהי' גילוי אלקות, ושלא יהי' יניקת החיצונים, וכר"ב דנח בחי' בינה וכר"ב דאברהם בחי' חכ'. וזהו מראש צורים אלו האבות, בקש לכונן את העולם להיות גילוי אלקות בעולם.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

ביום השמיני עצרת תהיה לכם, שמע"צ תרפ"ט

ביום השמיני עצרת תהי' לכם. והנה כל החגים והמועדים נתנו לישראל, ולמה בהחג דשמע"צ אמר לכם דוקא דמשמע דבשמע"צ יש חידוש דבר ולכן אמר לכם, וצ"ל מהו החדוש דשמע"צ על כל החגים ומועדים. והענין הוא, דהנה אי' במדרש שה"ש (פ"ז ד') אמר ריב"ל ראוי' היתה העצרת של חג שתהא רחוקה חמשים יום כנגד העצרת של פסח, אלא עצרת של חג ע"י שהן יוצאין מן הקיץ לחורף לית ביומייהו דיזלון וייתון, משל למה"ד למלך שהי' לו בנות הרבה, מהן נשואות במקום קרוב ומהן נשואות למקום רחוק, יום אחד באו כלן לשאול שלום המלך אביהם, אמר המלך אלו שנשואות במקום קרוב אית בעונתן למיזל ולמיתי, ואילין שנשואות במקום רחוק לית בעונתן למיזל ולמיתי, עד דאינון כלן אצלי הכא נעביד כלן חד יו"ט ונחדי עמן, כך עצרת של פסח עד דאינון נפקין מחורף לקיץ אמר הקב"ה אית ביומא למיזל ולמיתי, אבל עצרת של חג ע"י שהן יוצאין מהקיץ לחורף כו' אמר הקב"ה לית ביומא למיזיל ולמיתי אלא עד דאינון הכא נעבד כלן חד יו"ט ונחדי לפיכך משה מזהיר את ישראל ביום השמיני עצרת תהי' לכם, וצ"ל מהו"ע דראוי' היתה עצרת של חג להיות רחוקה נו"ן יום ומ"מ אינה רחוקה הלא ראוי' היתה להיות רחוקה נו"ן יום ומפני מה אינה רחוקה ועוד מהו המשל דבנות הרבה וכולן נשואות רק אלו למקום קרוב ואלו למקום רחוק מהו קרוב ורחוק, מהו ההפרש בין היציאה מחורף לקיץ או מקיץ לחורף, דכאשר יוצאים מחורף לקיץ אית ביומא למיזיל ולמיתי משא"כ ביציאה מקיץ לחורף לית ביומא למיזיל ולמיתי. והנה בשמע"צ עושים שמח"ת דלכאורה הי' צ"ל בשבועות דחגה"ש הוא זמן שניתנה התורה לישראל, ולמה עושין שמח"ת בשמע"צ, אך הענין, דאיתא במשנה דסוף תענית ע"פ צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה (במלך שהשלום שלו. רש"י) בעטרה שעטרה לו אמו (כנס"י. רש"י) ביום חתונתו וביום שמחת לבו, ביום חתונתו זה מתן תורה (יום הכפורים שנתנו בו לוחות האחרונות. רש"י) והן הלוחות שניות, וזהו שעושין שמח"ת בשמע"צ והוא ע"י הלוחות שניות וכמ"ש ביום חתונתו וביום שמחת לבו שהשמחה היא על התורה שניתנה ביוהכ"פ, ולזאת עושין שמח"ת בשמע"צ, אמנם לפ"ז היו צריכים לעשות שמח"ת ביום מחרת יוהכ"פ, דביום הכפורים ניתנו לוחות שניות, ומחרת יוהכ"פ היו עושין שמח"ת, ולמה קבעו שמח"ת בשמע"צ דוקא. ועצם הענין דשמח"ת הוא מה שמשמחים את התורה, ומי המשמחים אותה ישראל, ובמה משמחים אותה בזה שלוקחים הס"ת ומסבבים אותה סביבות שלחן הקריאה אשר שם קוראים בכל השנה באותיות התורה, ואחר שמסבבין את שלחן הקריאה מרקדין עם התורה ושמחים בה בשמחה גדולה ועצומה וזהו שמחת תורה שהיא השמחה של התורה, מה שישראל שמחים באותיות התורה, ומחזיקים בעץ החיים שבה ומשמחין את התורה.

קיצור. יקשה א) למה בשמע"צ אומר לכם, ב) אם ראוי' להיות רחוקה נו"ן יום מפני מה אינו כן, ג) מהו המשל דבנות נשואות למקום קרוב או רחוק, ד) שמח"ת הי' צ"ל בשבועות או עכ"פ למחרת יוהכ"פ שאז ניתנו לוחות שניות.

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

שמיני עצרת ושמחת תורה תרצ"ד – בסעודה

ה. "עד מתי ניקום בקיומא דחד סמכא" (=עד מתי נעמוד בעמידה על רגל אחת?). ישנם בין אנ"ש שי' חסידים שיכולים להיות "בעלי צורה" די טובים, כלומר, הם היו מסוגלים להיות כפי שהחסידות רוצה שיהיו. אך הם מסתפקים בסדר של "מקיף", אין להם שום סדר בעבודה, בעבודה פנימית בסדר מסודר, אלא הכל באופן "מקיף", חיצוני וזמני.

כשמגיע ראש חודש אלול הם מתעוררים בהתעוררות טובה, עושים חשבונם הנפשי, מה ואיך עברה השנה, עורכים סיכום, "בכן" מהעבר, ומאותו "בכן" ה"סך הכל" של העבר, נוצרים אצלם רגשי זעם וצער על מעמדם הרוחני. הם חשים עד כמה הם עניים וערומים, יודעים שהתבגרו בשנה, אך במה עברה השנה?!

נוצרת התמרמרות כאשר חושבים מה יהיה הסוף מחיי תהו אלה, חיים שחושבים רק על המחר ומשום כך מאבדים את היום, שוכחים על ה"ברוך השם יום יום" ושרויים בדאגה מה יהיה מחר.

ראש חודש אלול הוא הרי חודש הרחמים, שבו מאירות י"ג מדות הרחמים, והם ימי עת רצון, הרי חשבון הנפש יוצר ציפיות חזקות לקבלת העול של ראש השנה, ומגיעים להחלטה איתנה על העתיד שיהיה שונה לגמרי.

וכשמגיעים ימי ראש השנה ויום הכיפורים – נמצאים במעמד די טוב, מקפידים לשמור על הזמן ולא להעבירו בבטלה. וכשמגיעים ימי הסוכות ושמחת תורה, נמצאים בקו השמחה. המצב הוא די טוב, אלא שיש בכך פגם אחד – כל האמור הוא באופן של "מקיף", ישנה התפעלות ביראה, התפעלות בתשובה, התפעלות בשמחה, אך הכל באופן של "מקיף".

"מקיף" בא בשתי תנועות, עומק רום ועומק תחת. הרי זה או גבוה מאד או נמוך מאד. "מקיף" מהווה אור וכוח חזקים יותר מאשר "פנימי". כפי שמוסבר הענין בחסידות, הרי "מקיף" ו"פנימי" הם "סובב" ו"ממלא". "ממלא" הוא אור פנימי. אור פנימי הוא אור שלפי ערך הכלי והוא ממלא את הכלי, וכאשר אור וכלי מתאחדים נעשה הכלי זך יותר עד שבכוחו להגיע לדרגא כזו שהכלי עצמו נעשה אור.

האור והכוח של "מקיף" חזקים יותר מאשר אור וכוח פנימי. זה אור וכוח שאינו יכול להיות מוגבל בכלי אלא הוא יכול להחיות את האור הפנימי. וכשהוא מתאחד עם האור הפנימי, נעשה האור הפנימי חזק יותר.

השכל הוא אור פנימי. כוחות הרצון והעונג הם אורות "מקיפים". השכל מגביל עצמו בכלי המוח, ואילו הרצון והעונג אינם יכולים להיות מוגבלים בכלי, הם אורות מקיפים, הם מאירים בשכל ומאירים במדות ומאירים במעשה בפועל ממש. אבל היכן שלא יהיו, הרי הם מחיים את האור הפנימי של הכוח בו הם נמצאים. הכוח חי אז בכוח חזק יותר מאשר מצד עצמו.

כפי שאנו רואים במוחש אינו דומה מי שלומד ענין מצד הבנה בלבד, כלומר משום שהוא בעל שכל ובעל שכל רוצה להבין, או מי שלומד מפני שהוא רוצה לדעת את השכל – למי שיש לו עונג בלימוד, שאז הרי לא זו בלבד שההבנה עצמה היא נעלית ובדרגא גבוהה יותר, כלומר במצב עמוק ועשיר יותר בשכל, אלא כל ההבנה היא בחיות גדולה, הנובעת מהתגלות ה"מקיף" של רצון או עונג ב"פנימי" של שכל.

באופן התגלות ה"מקיף" ב"פנימי" ישנם גדרים מיוחדים, באיזה אופן יכול ה"מקיף" להתגלות ב"פנימי". אלא יש דרישות הכנה והכשרה מסויימות ב"פנימי", שיהיה בכוחו לקבל את האור המקיף. אם חסרות ההכנה וההכשרה בפנימי, הרי לא זו בלבד שהאור המקיף לא יחזק ולא ישפר את האור הפנימי, אלא הוא ישבור אותו ויאבדו.

לאור הסבר זה נבין מדוע לגבי גילוי אור המקיף נאמר הלשון "האור מקיף מכה בהפנימי". נשאלת השאלה מהו הלשון "מכה", הרי מדובר כאן בגילוי והיה צריך לומר האור מקיף מתגלה בהפנימי, או האור מקיף מאיר בהפנימי, מהו הלשון האור מקיף מכה בהפנימי? אלא טעמו של דבר הוא: באור מקיף אין דרך המיצוע, אור מקיף הוא אור חזק ביותר, מקיף אינו יודע משום מיצוע, התגלות והארה אינן שייכות באור מקיף. זה ההפרש בין אור מקיף לאור פנימי. ענינו של "פנימי" הוא התגלות והארה, הוא מתגלה בגילוי אור ומאיר, ואילו אור מקיף אין בו דרך המיצוע.

אור מקיף הוא אחד משתי פנים: כשיש לו מקום מוכשר והכשרה פנימית המקבלת את האור המקיף, הרי אז מנוצל האור המקיף בדרגא הנעלה ביותר, כלומר, כל מה שהאור הפנימי אין בכוחו להגיע לדרגא כזו, הרי על ידי ההשפעה החזקה של האור המקיף מגיע האור הפנימי לאותה דרגא. ברם, כשההכשרה של האור הפנימי חסרה – שובר אז האור המקיף את האור הפנימי.

לכן כתוב הלשון "האור מקיף מכה בהפנימי", שכן האופן של פעולת המקיף הוא רק הכאה בכוח, שלפעמים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

היא מביאה לדרגא הגבוהה ביותר של עומק רום, ולפעמים היא יכולה ח"ו להביא לדרגא הנמוכה ביותר של עומק תחת.

כל האמור הוא בכללות הענין של מקיף.

ואשר לביאור הפרטי בסדר מפורט, הריני בטוח שאלה שלומדים חסידות יודעים את הענין היטב, ובמיוחד בפרטי המשל כפי שזה בכוחות הנפש, בכוחות הפנימיים של שכל ומדות ובכוחות המקיפים של רצון ועונג. למרות שתורה היא, ועיקר ענין ההשגה בחסידות הוא לדבר ולהסביר כל ענין באופן ברור, ואפילו את הענינים הידועים והמפורסמים בחסידות – יש לדבר ולחזור עליהם כמה פעמים, דבר המכניס חיות בענינים, הרי למרות זאת אין הזמן מתאים עתה לאריכות ההסבר בכלל ובענינים הידועים בפרט.

הכל יודעים במוחש, שכאשר הרצון "מכה" בשכל, מתעלה השכל בעילוי רב שלא כפי ערך יכולת השכל מצד עצמו. וכך הדבר גם בגילוי העונג. אך כאשר הרצון אינו בא בפנימיות אלא נשאר ברצון בלבד – הדבר מאבד ח"ו את כל הכוחות הפנימיים.

בעבר היו קוראים למתנהג באופן של "מקיף" – בשם "חיצון". דמות של "חיצון" היתה מאוסה ופסולה אצל תלמידי התמימים. היו תלמידים שהיו די טובים, התייגעו רבות בלימוד, שמרו על זמני לימוד החסידות, הבינו לפי ערכם את מה שלמדו והתפללו בחום ניכר, אבל הכל היה באופן חיצוני.

חיצוניות יש לה שייכות למקיף. מלבד עצם העובדה שמקיף הוא של חיצוניות, שזה הרי המעלה והיתרון של מקיף לגבי פנימי, שפנימי מתקבל בכלי ומקיף אינו יכול להתקבל בכלי, הרי בכך שאומרים שחיצוניות יש לה שייכות למקיף, אין הכוונה למעליותא. במקיף קל יותר לטעות מאשר בפנימי. "חיצון" הוא מוטעה, הוא מטעה את עצמו. "פנימי" אינו מוטעה, הוא אינו יודע מי הוא, ומהו הדבר המושג, והוא חותר להיות יותר ויותר כלי לענין שהוא עוסק בו.

ה"חיצון" הוא מוטעה הן ביחס לעצמו והן בדבר המושג. הטעות יכולה להיות באופנים שונים, לפעמים בעליה גדולה מדי ולפעמים בירידה גדולה מדי. כפי שאנו רואים במוחש, שלפעמים הוא מפליא דבר בהפלאה כזו שלא לפי ערכו ולפעמים הוא מוריד ומשפיל אותו שלא לפי ערך, שכן ה"חיצון" בכלל הוא מגזים, אלא שהגוזמאות אינן נובעות משקר כי־אם משום היותו מוטעה. הוא מטעה את עצמו, הוא "לוקח" את ההשגה בחיצוניותה בלי פנימיות, וכבולעו כך פולטו.

"חיצון" לומד נגלה, לומד חסידות, מתפלל לעתים קרובות והכל בחמימות, אדרבה ישנם כאלה שרואים בהם את החמימות יותר מאשר אצל "פנימי". "פנימי" זקוק לזמן, אין הוא יכול למהר, בתחילה הוא לומד, לאחר מכן הוא מהרהר במה שלמד, הוא קולט בפנימיות מה שלמד, עד שהוא מתחמם מן הענין ומתפעל, וכל זה לוקח זמן.

ה"חיצון" במעמדו ומצבו ה"מקיפי" אינו זקוק לזמן רב כל כך, הוא לומד את הענין והריהו חושב שהוא כבר יודע את מה שלמד, הוא כל כך מוטעה ביחס לעצמו כך שהוא סבור באמת – באמת החיצונית שלו – שהוא יודע, והוא כבר חם, והחמימות היא גם כן חיצונית.

ה"חיצון" כשהוא לומד נגלה או חסידות, הרי כשסיים ללמוד את הענין, גם כשלא היה לו זמן לקלוט אותו היטב – הוא כבר מדבר בענין ומביע בו דעה וסברא והוא מסוגל לעמוד על סברתו דוקא.

ה"שפיר והשליא" של כל ידיעה והשגה היא גסות הרוח, במובן המבואר ב"לקוטי תורה" שהרוחניות היא גסה, ולכן כשהוא אומר סברא הוא מעמיד על דעתו. בלימוד החסידות, שהיא פנימיות התורה, מורגש עוד יותר החסרון של להיות "חיצון" ו"מקיף". בלימוד החסידות של ה"חיצון" הרי כבולעו כך פולטו. "חיצון" יכול להיות גם "עובד", אלא שגם בכך הוא מוטעה. "פנימי" יודע שעבודה זקוקה לזמן, יש צורך לעמול הרבה עד שמעבדים מדה, וכאשר כבר הצליח לשנות מדה מסויימת, עדיין עליו לבקר היטב ולהשגיח על עצמו שלא יהיה חוזר וניעור. ואילו "חיצון" לא שייך לעבודה פנימית, לפעול בדבר לתכליתו כדבעי, אלא הכל בחיצוניות ובאופן מקיף, והמדות הטבעיות נשארות בטבען.

בי"ב תמוז סיפרתי שישנו פתק קטן שאב־הסבא, הרבי ה"צמח צדק", שאל את סבו, רבנו הזקן, ב"יחידות", כמה ענינים, כפי הנראה היה זה בשנים תקס"ה־תקס"ח.

אחד הענינים היה: מהו ענין החסידות?

והרבי ענה לו:

– "כל ענין החסידות הוא לשנות טבעיות מדותיו".

אב־הסבא שאל מהו ענין החסידות, הוא לא שאל מהי חסידות, כי ידע שחסידות היא חכמה אלקית, פנימיות התורה, הוא שאל מהו ענין החסידות, ועל כך ענה לו הרבי, שכל ענין החסידות הוא לשנות טבעיות מדותיו.

בתורה שבכתב סופרים אנו את האותיות. כל אות מבטאת אור עצמותי. אף באימרתו זו של הרבי, עלינו לספור את האותיות.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הרבי אומר שכל ענין החסידות הוא לשנות טבעיות מדותיו.

כל אחד מבין היטב את ההבדל שבין "מדותיו הטבעיות" לבין "טבעיות מדותיו". דבר זה אינו דורש ביאור.

חסידות דורשת לשנות את טבע המדות. חסידות דורשת מכל מי שלומד חסידות לשנות את טבעיות מדותיו, וחסידות גם מלמדת כיצד לשנות את טבעיות המדות.

כל אחד מבין שתשובתו של הרבי היא עד רום המעלות של חסידות. כלומר, התשובה האמורה מתארת את הקצה העליון ביותר של חסידות. בכל אור ישר שמלמטה למעלה, הקצה התחתון הוא תחילתו, והקצה העליון – תכליתו האמיתית.

תשובתו של הרבי בענין החסידות, יש בה משום תיאור הקצה העליון של חסידות. היא מתארת את תכלית החסידות, שהיא – לשנות טבעיות מדותיו.

כל ההשכלות העשירות ביותר של תורת החסידות, כל השגות־ההבנה הנרחבות וכל עומקי מעמקיה של תורת החסידות, המקיפים את שלושת המוחין, חכמה־בינה־דעת, שבנפש האלקית, שהיא חלק אלקה ממעל ממש – מכוונים לשנות את טבעיות מדותיו.

"הפוך בה והפוך בה דכולא בה"[1]. בתשובה זו גלום כל ענין החסידות. חסידות פוקחת את העינים ומראה את האמת שבכל דבר. חסידות אומרת ש"חטא" ו"עוון" פירושם: "חטא" מלשון חסרון, ו"עוון" מלשון עיקום ועיוות.

יש לזכור, ואסור לשכוח אף לא לרגע, שכשחסר בעבודה בפועל – חסר כל ענין החסידות, ואלה שלומדים חסידות ועוסקים בהשכלת והבנת החסידות ואין הדברים משפיעים על עבודה בפועל – הרי הדבר מורה שלימוד החסידות שלהם התעוות, הוא עבר לצד אחר, שהרי כל ענין החסידות הוא לשנות טבעיות מדותיו, דבר הנעשה רק על ידי עבודה פנימית יום יומית בכל שלושת לבושי הנפש: מחשבה, דיבור ומעשה.

1) אבות ספ"ה. תדא"ז יז.

~ אגרת קודש מהרבי הריי"צ לבתו הרבנית חיה מושקא נ"ע ~

תרגום מאידיש

חלק י"ג

ביום הראשון של היריד – היריד היה מתקיים חמשה ימים, מיום ראשון עד יום שישי – יום ראשון בשבוע תיכף לאחר מנין ה'ותיקין', בעת שאנשי השוק החלו רק להתאסף, והפלאטניקעס החלו רק להקים את הדוכנים, עבר ה'מגיד' מחנות לחנות ומעגלון לעגלון, והתחנן אצל היהודים שכאשר ישרור שלום ואחוה ביניהם, מבטיח הוא להם קונים טובים ופרנסה בריוח, וכך היה – מפיו הקדוש לאזניו של הקב"ה – בלי עין הרע, ביריד זה הושפע שפע רב על היהודים, ובכל חמשת הימים זרם זהב.

לאחר שנתקבל ה'מגיד' – ר' מרדכי – כ'מגיד' הקבוע של העיירה, סובב הוא בין החנויות והדלפקים ומבקש מהרוכלים שיחיו בשלום ביניהם, באמרו שכאשר יחיו באהבה ושלום, יעזור השם ית' שיהיה פדיון גדול יותר. וכך היה אמנם קורה, שבאמצע יום קייצי כאשר הנכרים עסוקים, היו באים כמה נכרים צעירים במהירות כזו כנמלטים מעץ התליה, והיו קונים מכל הבא ליד. לבעלי החנויות היה פדיון יומי יפה, וכן לבעלי הדוכנים. בקיץ זה – אומרים אנשי דוברוונא – משום מה באים השלוחים מפריצי הסביבה לקנות את מצרכיהם הרבה יותר מבתקופות הקיץ הקודמות.

גם החולים אותם בירך ה'מגיד' וברוך־השם נתרפאו, וגם אלו שעל־ידי פיו הקדוש הצילם:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כמו המקשה לילד שהרופא והסבתא אמרו שצריכים להכאיב, ולמשוך את העובר בחזקה – והנה ה'מגיד' בעברו ברחוב ושמע את זעקות אנשי הבית, נכנס לבית, וציווה לומר שבע פעמים את פרק כ' בתהילים "למנצח.. יענך" – ותיכף נפקדה היולדת עם ילד בריא.

ה'מגיד' ממש 'מחיה מתים', כולם מתפלאים מה שקרה לאברמ'לע חאמקע, בחור פשוט לא מפותח שהתגולל ברפתות והתעסק בעורות של נבלות. היה רובץ אצל הערלים בכפריהם, אכל את הדברים הלא מותרים, היה רץ לשמחות הגויים, לא התפלל אף פעם ואפילו לא רצה לדעת מתי חלים ימי היארצייט של אביו ואמו.

וכאשר פעם פגשו ה'מגיד' בשוק, צועד ועור של סוס על כתפיו, שואל אותו ה'מגיד': בחור, היכן הציציות שלך? עונה לו הבחור: אני הרי אברמ'לע פושט עור, כל אנשי העיר מכנים אותי "אברהם'ל חאמקע... כאשר תסיים את הובלת העור – אומר לו ה'מגיד' – תבוא אלי לבית המדרש של הקברנים, ואספר לך סיפור יפה שקרה עם אחד, והגמרא הקדושה אומרת שגם פושט נבלות, מלאכה רצויה היא.

מלים מועטות אלו (= של ה'מגיד') השפיעו עליו (= על הבחור) השפעה כה חזקה, עד שדבק ב'מגיד'.

ה'מגיד' מינה עבורו מלמד, הוא החל להתפלל והתנהג כיהודי. כעת כבר מכנה אותו הקהל 'אברהם "חרש העץ", ה'מגיד' ציווה אותו ללמוד את המלאכה וברכו בהצלחה, וכעת הוא מצליח גם מבחינה כלכלית, גם התנהגותו נאותה, הוא מחלק צדקה ביד רחבה, בערב יום־הכיפורים ובהושענא־רבה פיזר צדקה ללא הגבלה, ומציעים לו את השידוכים הנאים ביותר.

כאלו ימי ראש־השנה, עשרת־ימי־תשובה והיום הקדוש – יום כיפור – לא טעם ר' חיים מימיו. לר' חיים אין מילים איך לבטא את שמחתו הפנימית. לפני הימים הנוראים, נעשה ר' חיים אדם אחר לגמרי. וניכרו בו חיות וזריזות. הוא נהיה נייד יותר, הולך הוא בעצמו ללא מוביל, כל ערב שדרש ר' מרדכי היה ר' חיים הולך להאזין לו. הוא – ר' חיים – השתדל להיות בכל דרשותיו של ר' מרדכי, והקשיב להם בתשומת לב רבה.

במוצאי יום הכיפורים, כאשר סיים ר' חיים את תפילתו – בבית המדרש של הקברנים – וכבר קידש את הלבנה, הלך ר' חיים לבית המדרש הגדול לר' מרדכי.

גם בבית המדרש הגדול סיימו להתפלל מעריב, רק ר' מרדכי היה ב'חדר שני' והתפלל עדיין תפילת נעילה. כמה מניני יהודים – מבוגרים ואברכים – מהמקושרים ביותר לר' מרדכי, עמדו והאזינו כיצד מתפלל ר' מרדכי, יהודים אלו לא יכלו להיות שלמים עם עצמם וללכת מבית המדרש.

כאשר הגיע ר' חיים לבית המדרש הגדול ומצא שר' מרדכי מתפלל עדיין, נהנה מאד מכך – כל יום הכיפורים נמשך לבו ללכת לבית המדרש הגדול. לראות ולשמוע כיצד מתפלל ר' מרדכי. היתה אצלו – אצל ר' חיים – תשוקה גדולה להתפלל ביחד עם ר' מרדכי בבית מדרש אחד, תחת קורת גג – מקיף – אחד. לר' חיים היתה כבר ידיעה מסויימת בתורת הקבלה, וידע שתפילה תחת קורת גג – מקיף – אחד עם צדיק, יש בזה ענין וסגולה גדולים. אך היות וכל השנים היה מתפלל בבית המדרש של הקברנים, לא רצה לשנות ממנהגו זה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ר' חיים מתבונן כיצד עומד ר' מרדכי 'שמונה־עשרה', טליתו לחה לגמרי מדמעות וזיעה — ומזמן לזמן שומעים את נשימתו הכבדה וגניחותיו השקטות של ר' מרדכי. הוא — ר' מרדכי — אינו זועק, (= אלא) עומד בדממה, אך כל רגע מגביה את ידיו כלפי מעלה, ומסיים בבכי מקוטע ובדממה שקטה.

"ותקבלנו בתשובה שלימה לפניך" אומר ר' מרדכי בקול גבוה במקצת. ופותח בניגון תחנונים ששבה כל־כך את הנוכחים עד שכולם החלו בבכי חרישי.

"אין קץ לאישי חובותינו" אומר ר' מרדכי בקול נוגה ורועד. והחל נוקש בידיו על ראשו כאשר זה מלווה בבכי עמוק. עבר מעט זמן, ר' מרדכי התפלל חרישית ונשמעו המילים "הכל הבל".

זמן מה אחר־כך שעבר בדממה, החל ר' מרדכי לנגן ניגון געגועים המלווה בקול שמחה, ונשמעות המילים "אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך" הורגש שר' מרדכי חוזר לעצמו, ונהיה ערני יותר והתפלל כרגיל.

הנוכחים בחשבם שר' מרדכי עומד לסיים את התפילה, אך אין רצונם שר' מרדכי ידע שהם האזינו לתפילתו, נכנסו לאולם הגדול בבית המדרש, התיישבו ליד השולחן הדרומי, היכן שעדיין דלקו בכלי חרס שאריות נרות מיום כיפור.

גם ר' חיים נכנס לבית המדרש הגדול, והחל לספר לנוכחים אודות גדולתו של ר' מרדכי, עד כמה הוא גאון — הוא (= ר' מרדכי) בקי בש"ס בבלי, ומתמצא היטב בירושלמי, מדרשים, זוהר, וכן הוא בעל קבלה גדול. למד כמה שנים אצל הצדיק מפודוליה־וואהלין, ה'בעל מופת' הגדול, אשר בסביבה ההיא קוראים לו בעל־שם־טוב. ור' חיים סיפר לנוכחים מעשיות מהבעל־שם־טוב מאלו ששמע מר' מרדכי.

כולם נהיו כהמומים תוך כדי שמעם כיצד אומר ר' מרדכי שמע ישראל וגו'. הפסוקים שמע (=ישראל), ברוך (=שם), ד' (=מלך), לשנה (=הבאה), ארכו אצל ר' מרדכי זמן ממושך.

לאחר מכן, התפלל ר' מרדכי את תפילת מעריב לימי החול, היתה זו תפילת מעריב רגילה, ועם כל זה התארכה התפילה זמן מה, ור' חיים המשיך לשוחח עם הנוכחים.

הנוכחים מביטים היטב בר' חיים, במראהו, מאזינים לדיבוריו. — מביטים — ואינם מאמינים שזהו ר' חיים 'פרוש', הם מכירים את ר' חיים מיומו הראשון לבואו מרעסאסנע, הוא נהיה אדם אחר. הוא מדבר עם בני אדם שוה אל שוה, הוא מספר להם מעשי פלא נאים, הם — הנוכחים — אינם מאמינים למשמע אזנם ולמראה עיניהם, שזהו ר' חיים 'פרוש', פניו נהיו שונים לגמרי.

כאשר שמע ר' חיים שר' מרדכי נכנס לחדרו, הלך אחריו. ושאר הנוכחים החלו לדבר אודות ר' חיים, מה שנהיה מר' חיים, וכל זה בא מכחו של ה'מגיד' (= ר' מרדכי).

בינתיים נכנסו ר' מרדכי ור' חיים לבית המדרש. כאשר ראה ר' מרדכי את הנמצאים, אמר להם את ה"גוט יאהר" בשמחה, והלך לקדש את הלבנה. בשמעו שגם הם עדיין לא קידשו את הלבנה, נעשה ר' מרדכי שמח על כך שאפשר לקדש את הלבנה במנין.

לאחר קידוש הלבנה, הניח ר' מרדכי את ידו על כתפו של ר' חיים, ואת ידו של ר' חיים על כתפו, ציווה לשאר הנוכחים גם להניח את ידיהם, והחל לרקוד עם ניגון שמח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— ר' מרדכי היה 'בעל מנגן' גדול, והיה לו חוש גדול בנגינה. בהיותו אצל הבעל־שם־טוב למד את כל הניגונים שניגנו אצל הבעל־שם־טוב.

הבעל־שם־טוב עצמו היה 'בעל מנגן' גדול, והיה לו קול נדיר ביותר שהוא — הבעל־שם־טוב — יכל להחליף את קולו לקולות שונים לגמרי — למנגנים ולחזנים יש לקול זה שם מיוחד — ובהיות לו חוש נגינה מפותח, ניגן לעתים קרובות. הניגון — אצל מורנו הבעל־שם־טוב — הוא דרך 'עבודה', נגינה נוגעת בנפש, מביאה להשתפכות הנפש, לעליצות ועליזות הנפש, לשמחת הנפש. וכל תלמידי הבעל־שם־טוב וה'חבריא קדישא' השתמשו בנגינה לעבודת ה' על פי דרכי החסידות —

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

ב"ה ב' ט"ז טבת [תרפ"ד]

מו"ה אפרים שי'

מאד נהניתי ממכתבו מי"ג כסלו העבר, אשר רוח אהבה מנשב בו, וכבר ראיתי מכתביו, וניכר בהם כי חפץ הנהו בכל אשר ידרשו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק', ואשרי לאיש שמדבר על אודנין דשמעין, הן המה ידידינו אנ"ש שי' הקשורים בהתקשרות אמיתי ופנימי אל רצונותיו הק' ופקודותיהם של כ"ק אבותינו רבותינו הק'. ומאד שמח לבבי על דבריו כי הביהכ"נ צמח צדק אשר במחנו מתנהג בדרך הטובה והישרה, יהי נועם ד' עליהם מעתה ועד עולם.

אמנם במקום שהי' לו להאריך לענגיני בידיעתו הטובה ע"ד הנהגת ביהכ"נ בפרטיות, קיצר מאד, וחפצי לדעת בפרטיות משלום אנ"ש שי'. כן ע"ד הלימודים ברבים אשר בהביהכ"נ שלהם, הן בלימודי נגלה והן בלימודי דא"ח, אם יש להם חדרים עבור הילדים יחיו. כן אם יש להם בית אולפנא עבור נערים שי' ואם יש המתעסקים בזה, כי זה כל האדם לקיים אפילו נפש אחת להדריכו ולהגדילו על ברכי התורה והמצוה, וכתי' מד' מצעדי גבר כוננו, ועלינו להאמין באמונה שלמה כי גזירת ההשגחה העליונה היא לטובה ולברכה. ובכן ידידינו אנ"ש שי' הרחוקי' במקום וקרובים ברוח, עליהם לדעת כי מסעם בדרך רחוקה כזו נסיבה מאת ד' היא להאיר מחשכי ארץ באור התורה וזיו העבודה, ועל כל אחד ואחד לשית עצות בנפשו איך ומה יכול יוכל למלאות תעודתו עלי ארץ ברוכה.

העוה"ז הוא עולם שפל ותחתון ונקרא עולם העשי' כנודע. וכמו בכחות נפש האדם הרי כח המעשה הוא כח היותר אחרון, ואינו בדומה לכח הדיבור שהוא כח רוחני ומכש"כ לכח המח', ובפרט כח החכמה וההשכלה שאינו בערך כלל, ומ"מ הלא מפורש אמרו אין חכם כבעל נסיון, נסיון הוא מעשה בפו"מ, והמעשה מאמת ומקיים את החכמה, וכמו עד"מ אחד הממציא איזה המצאה גדולה, הנה כאשר ע"י ההמצאה שלו נעשה דבר בפו"מ (וכמו כמה דברים שנתחדשו בעתים האחרונים בחכמת המעשה) אז הפועל ממש מאמת את החכמה. ו[ע]ם היות דכח המעשה הוא כח האחרון, בכל זה הנה על ידו דוקא, מתאמת הכח היותר עליון. וכן הוא בענין העולמות, דעוה"ז התחתון שהוא עולם השפל, ויש בו רשעים, והרשעים מונעים ומעכבים מלהגדיל תורה ולהאדירה, וכן בשארי דברים, הנה דוקא בעולם זה הוא עולם המעשה והפועל, ויפה שעה א' בתשו' ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב, וזה כל האדם לעבדה ולשמרה ולעשותה לארץ ברוכה בכל, באור תורה וקנין מדות הטובות.

והנה נעים ויקר לי במאד לבוא בכתובים את ידידנו אנ"ש שי', ובפרט כי כן נצטויתי מאת הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, להשתדל בטובתן של ידידינו אנ"ש שי' וזה חלקי בחיים להיות מן המועילים ומשפיעים טוב לבית ישראל ברו"ג ולראות בטובתן של ישראל, וכבד הדבר במאד לבוא בארוכה לכל קבוצה וקבוצה בפרט, ד' עליהם יחיו ויקויים הברכה יוסף ד' עליכם ככם אלף פעמים בבנים ובני בנים עוסקים בהגדלת התורה וחיבת הקודש, אשר ע"כ באתי בכתובי' עם ידידינו הרב ר' אלי', ר' דוד שי' שיפרין, ור' משה אליעזר שי' קרעמער, אשר יעוררו את ידידינו אנ"ש שי' ע"ד התאגדות ידידינו אנ"ש שי', ובטח יגיע גם אליהם העתק מכתבי הכללי והפרטי, ואשר ע"כ הנני בזה לעוררם להשתתף בענין זה, והשי"ת יהי' בעזרם.

וע"ד שילוחם בסך שמונים דאללער, הנה עוד טרם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגיעו, וגם כאשר יגיעו ספק הדבר אם יהי' רשום שם המשלח (כי מגיע ע"י הבאנק דפה מהבאנק דעיר ההיא ואין נזכר שם, שֵׁם המשלח), וע"כ טוב יותר לשלוח לווארשא לידידינו רש"פ שי' זאלמאנאוו אשר על ידו אנו יודעים בבירור שם כל משלח ומשלח, ויואיל נא לבוא בכתובי' בזה ובכל הענינים, עם ידידינו ר"ד שי' שיפרין.

יפרוש נא גיני בשלום ידידינו אנ"ש שי' אשר בביהמ"ד שלהם, ויברכם השי"ת בברכה כפולה ומשולשת מנפש ועד בשר.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים ושלושה לעומר עמוד ב

מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, חוּרְגְּתָא – בת אשתו הַגְּדִילָה בֵּין הָאַחִין – שגדלה בין בניו מאשה אחרת, אֲסוּרָה לִינָּשֵׂא לָאַחִין מאשתו השניה, מפני דְּמִתְחַזְיָא כִּי אַחְתֵּיהוּ למי שאינו מכיר באמה האמיתית. דוחה הגמרא וְלֹא הִיא – אין איסור בדבר, מפני שקָלָא אִית לֵיהּ לְמִילְתָא וידעו כולם שאינה אחותם.

מימרא נוספת נאמרה מפי אלו. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, לְקַט שִׁכְחָה וּפֵאָה הפטורים ממעשר, שֶׁעֲשָׂאָן העני שקיבלם בְּגוֹרֶן – שכינסם ועשה מהם כרי, הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר מדרבנן, מפני הרואים שאינם יודעים את מקורם, ויחשבו שגדל בשדהו של העני. מוסיפה הגמרא, אָמַר עוּלָּא, לֹא אֲמָרָן שחייבים במעשר אֶלָּא שכינסם בְּשָׂדֶה שלא ראו כולם בשכינסם, אֲבָל אם כינסם בָּעִיר אינו חייב לעשרם, כיון שקָלָא אִית לֵיהּ לְמִלְּתָא שהוא לקט שכחה ופאה, שכל שכיניו ראו שהביאם מעט מעט.

מימרא נוספת נאמרה משמם, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, שנטיעה יַלְדָּה הַפְּחוּתָה מִטֶּפַח שנטעה בין הזרעים, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת לאסור אֶת הַזְּרָעִים מדין כלאים, כיון שאינה נראית נטיעה. ומוסיפה הגמרא, וְהָנֵי מִילֵּי שאינה אוסרת בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב – בכרם בשיעורו המועט ביותר, אֲבָל כּוּלֵּי כֶּרֶם – אם כל הכרם עשוי כן מַקְדִּישׁ – אוסר הזרעים.

מימרא נוספת שנינו משמם, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,

---

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ארבעים וארבעה לעומר עמוד ב

רַבָּנָן, נאמר 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' הרי הם עוד שְׁנַיִם, הרי כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי מדוע אינו דורש כרבי יהודה הָא כְּתִיב גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ', משיבה הגמרא, הַהוּא 'ושופטיך' לא נכתב לצורך מנין הדיינים, אלא מִיבְּעֵי לֵיהּ ללמוד ממנו לְמִיּוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ – שאותם זקנים האמורים יהיו מבית דין הגדול שבלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שדורש מ'ושופטיך' להצריך עוד שני דיינים, מנין ילמד שצריכים הדיינים להיות מבית הגדול, משיבה הגמרא, מִ'זְקֵנֶי' 'זְקֵנֶיךָ' נַפְקָא – ממה שהיתה יכולה התורה לכתוב 'זקני', וכתבה 'זקניך', הרי כ"ף זו מיותרת לדרוש ממנה למיוחדין שבזקניך.

אומרת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שדרש דין מיוחדין מ'ושופטיך', ולא מן הכ"ף של 'זקניך', ולכך אינו דורש מ'בשופטיך' להצריך עוד שני דיינים, סבר שמן הכ"ף של 'זקניך' לבדה עדיין אין ללמוד דין מיוחדין, כי אִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'זְקֵנֵי' ללא הכ"ף, הֲוָה אָמֵינָא שלמדידת העיר כשרים אֲפִילּוּ זְקֵנֵי הַשּׁוּק שאינם סנהדרין, כָּתַב רַחֲמָנָא 'זְקֵנֶיךָ' עם כ"ף ללמדנו שצריך שיהיו מן הסנהדרין, וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'זְקֵנֶיךָ' ולא היה נכתב גם 'ושופטיך', הֲוָה אֲמִינָא שלמדידת העיר כשרים אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שיש בכל עיר ועיר, כָּתַב רַחֲמָנָא גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' לְמִיּוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ – שצריך לכך דיינים מסנהדרין גדולה היושבת בירושלים בלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה, הרי ודאי מ'זקני זקניך' צריך ללמוד מזה למעט זקני השוק, ואם כן מנין ילמד למיוחדין שבזקניך, משיבה הגמרא, רבי יהודה מיוחדין שבזקניך, גָּמַר בגזרה שווה 'זְקֵנֵי' 'זְקֵנֵי' מִ'זְקֵנֵי הָעֵדָה' האמור בסמיכה על פר העלם דבר של צבור, מַה 'זקני' האמור לְהַלָּן בפר העלם דבר, הם מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה, כפי שנאמר 'זקני העדה', אַף כָּאן במדידת עגלה ערופה צריך שיהיו מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה שהם מסנהדרין גדולה, ו'משופטיך' למד שצריך עוד שנים. מקשה הגמרא, אִי גָּמַר רבי יהודה גזרה שווה מפר העלם דבר, לִגְמְרָה לְכוּלָּהּ מִילְּתָא מֵהָתָם – נלמד בגזרה שווה זו את כל דין הדיינים, וגם שצריך חמישה, ואם כך, 'זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ' שכתבה תורה בעגלה ערופה לָמָּה לִי לכתבם כלל.

חוזרת בה הגמרא, אֶלָּא לעולם לא נאמרה גזרה שווה זו של 'זקני זקני', ולדברי הכל יש צורך בשתי דרשות, ללמדנו שצריך שיהיו מסנהדרין, ושצריך שיהיו מסנהדרין גדולה, וטעמו של רבי יהודה שמרבה עוד שני דיינים אינו מ'שופטיך' כפי שסברנו, שהרי הוא נצרך לסנהדרין גדולה, אלא וָי"ו של 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' באה לְמִנְיָנָא להביא עוד שנים, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שאינו מרבה עוד דיינים, הוא כי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נְקֻדָּה מְשִׁיחַת קֹדֶשׁ

מִנְיָן גָּדוֹל

כִּנּוּיוֹ הַשֵּׁנִי שֶׁל סֵפֶר בַּמִּדְבָּר אוֹתוֹ אָנוּ מַתְחִילִים לִקְרֹא הַשַּׁבָּת, הוּא 'סֵפֶר הַפְּקוּדִים' - עַל שֵׁם הַצִּוּוּי לִפְקֹד וְלִמְנוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמּוֹפִיעַ בְּפָרָשָׁתֵנוּ וּבַפָּרָשָׁה הַבָּאָה.

הַאִם ה' זָקוּק לִסְפִירָה כְּדֵי לָדַעַת כַּמָּה אֲנָשִׁים יֵשׁ בְּעַם יִשְׂרָאֵל? אוֹמֵר רַשִׁ"י: "מִתּוֹךְ חִבָּתָן לְפָנָיו, מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה". זֶה כְּמוֹ אָדָם שֶׁיּוֹדֵעַ כַּמָּה כֶּסֶף יֵשׁ לוֹ בַּכִּיס, אַךְ הוּא נֶהֱנֶה לִסְפֹּר אוֹתוֹ שׁוּב וָשׁוּב...

אַךְ בְּשׁוֹנֶה מִכֶּסֶף, לִכְאוֹרָה כְּשֶׁסּוֹפְרִים אֲנָשִׁים יֵשׁ כָּאן חִסָּרוֹן: הֲרֵי בִּסְפִירָה אֵין הֶבְדֵּל בֵּין אָדָם חָשׁוּב לְאָדָם פָּשׁוּט, בֵּין צָעִיר לִמְבֻגָּר וּבֵין צַדִּיק לְרָשָׁע, כָּל אֶחָד 'שָׁוֶה' אוֹתוֹ דָּבָר כְּמוֹ הַשֵּׁנִי. אָז אֵיפֹה בְּדִיּוּק הַסְּפִירָה הַזּוֹ מְבַטֵּאת אֶת הַחֲבִיבוּת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל?

אֶלָּא, בְּדִיּוּק אֶת הַדָּבָר הַזֶּה ה' רוֹצֶה לְבַטֵּא וּלְהַרְאוֹת לָנוּ בְּמִפְקַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כָּל יְהוּדִי הוּא חָשׁוּב בְּעֵינֵי ה'. אֵין הֶבְדֵּל בֵּין עָנִי לְעָשִׁיר וּבֵין צַדִּיק לְרָשָׁע. כֻּלָּם שָׁוִים וַחֲבִיבִים לִפְנֵי ה'.

זֶה כְּמוֹ שֶׁמְּחַפְּשִׂים עֲשִׂירִי לְמִנְיָן - תִּשְׁעָה צַדִּיקִים לֹא יְכוֹלִים לְהֵחָשֵׁב מִנְיָן, אַךְ כָּל יְהוּדִי מִבַּר־מִצְוָה וָמַעְלָה יוּכַל לְהַשְׁלִים אֶת הַמִּנְיָן, לְלֹא הֶבְדֵּל בְּמַצָּבוֹ הָרוּחָנִי. כָּךְ גַּם בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה עַם יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לִמְנוֹת שֵׁשׁ מְאוֹת אֶלֶף אִישׁ ('שִׁשִּׁים רִבּוֹא'), בְּלִי שֶׁיֶּחְסַר אֲפִלּוּ יְהוּדִי אֶחָד.

בְּמִפְקָד זֶה בָּאָה אִם כֵּן לִידֵי בִּטּוּי 'נְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת' (הַקֶּשֶׁר שֶׁל הַנְּשָׁמָה עִם ה'), הַנִּמְצֵאת אֵצֶל כָּל יְהוּדִי בְּאֹפֶן שָׁוֶה, וּמְאַחֶדֶת אֶת כְּלַל יִשְׂרָאֵל.

לְפִי זֶה נָבִין שְׁאֵלָה נוֹסֶפֶת: רַק שְׁלוֹשָׁה מִפְקָדִים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה, הָאֶחָד בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הַשֵּׁנִי אַחַר חֵטְא הָעֵגֶל וְהַשְּׁלִישִׁי בַּהֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן, וּבְסַךְ הַכֹּל (כִּדְבְרֵי הַמִּדְרָשׁ) עַם יִשְׂרָאֵל נִמְנָה בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת תֵּשַׁע פְּעָמִים וְהַמִּנְיָן הָעֲשִׂירִי יֵעָשֶׂה בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ, וּמַדּוּעַ רַשִׁ"י אוֹמֵר שֶׁה' מוֹנֶה אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁעָה?

אֶלָּא הַכַּוָּנָה שֶׁהַנְּקֻדָּה הַיְּהוּדִית הַמִּתְגַּלֵּית בְּעֵת הַמִּפְקָד, מְעוֹרֶרֶת אֶת הַיְּהוּדִי לִהְיוֹת דָּבוּק בַּה' **בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה.**

כְּשֶׁגּוֹזְרִים חָלִילָה עַל יְהוּדִי לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה הוּא הוּא אֵינוֹ אוֹמֵר לְעַצְמוֹ שֶׁהוּא יַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְאַחַר כָּךְ כְּבָר יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, אֶלָּא הוּא מוּכָן לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ ה' כְּדֵי לֹא לְהִנָּתֵק מֵה' אֲפִלּוּ לֹא לְרֶגַע. מַדּוּעַ? כִּי בְּרֶגַע זֶה מִתְגַּלָּה בּוֹ נְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת וְהִיא אֵינָהּ נוֹתֶנֶת לוֹ לְהִפָּרֵד חָלִילָה מֵה' אֲפִלּוּ לֹא לְרֶגַע אֶחָד.

אִם כֵּן, נְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת מַזְכִּירָה לָנוּ לִהְיוֹת דְּבוּקִים בַּה' בְּכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע וְרֶגַע, עַל יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ח', עמ' 1. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש לקריאה בציבור

פרשת במדבר

א א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי
בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית
לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם: ג מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל
תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן: ד וְאִתְּכֶם
יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו
הוּא: (לוי) ה וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ
אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: ו לְשִׁמְעוֹן
שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־
עַמִּינָדָב: ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר: ט לִזְבוּלֻן
אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע
בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר:
יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי: יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן: יד לְגָד
אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:
טו אֵלֶּה כתיב קריאי קרי קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת
אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם: (ישראל) יז וַיִּקַּח
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְבוּ
בְּשֵׁמוֹת: יח וְאֶת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
לְגֻלְגְּלֹתָם: יט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

כָּל יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל (א, ג)

כָּתַב הָ׳אוֹר הַחַיִּים׳ (פסוק כ): ״לֹא הָיָה אֶחָד מִכָּל הַבָּאִים לִכְלָל הַמִּסְפָּר שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לָצֵאת בַּצָּבָא, אֶלָּא כֻּלָּן גִּבּוֹרֵי כֹּחַ . . וְזֶה גַּם שֶׁאֵינוֹ בְּעַכּוּ״ם״. כְּשֶׁיְּהוּדִי דָּבוּק בָּאֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת יִתְבָּרֵךְ עַל יְדֵי קִיּוּם תּוֹרָתוֹ, הוּא מִתְעַלֶּה מֵעַל לְחֵקֵי הַטֶּבַע; וּמִכֵּיוָן שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל עָמַד עֲדַיִן תַּחַת הָרֹשֶׁם שֶׁל מַעֲמַד הַר סִינַי וְהָיָה מָסוּר וְנָתוּן לְחֵקֵי הַתּוֹרָה, זָכָה לְמַעֲמָד נִסִּי זֶה.

(לקוטי שיחות ח עמ' 221)

שני כ וַיִּהְיוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת
לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
יֹצֵא צָבָא: כא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ כב לִבְנֵי שִׁמְעוֹן
תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם פְּקֻדָיו
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: כג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה
שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת: פ
כד לִבְנֵי גָד תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
יֹצֵא צָבָא: כה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה גָד חֲמִשָּׁה
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: פ כו לִבְנֵי
יְהוּדָה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא
צָבָא: כז פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: פ כח לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: כט פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת: פ ל לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: לא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה זְבוּלֻן
שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ לב לִבְנֵי
יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כֹּל יֹצֵא צָבָא: לא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרָיִם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ לב לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: לג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם: פ לד לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: לה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה בִנְיָמִן חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ לו לִבְנֵי דָן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: לז פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה דָן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת: פ לח לִבְנֵי אָשֵׁר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: לט פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אָשֵׁר אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ מ לִבְנֵי נַפְתָּלִי תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: מא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה נַפְתָּלִי שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ מב אֵלֶּה הַפְּקֻדִּים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר אִישׁ אִישׁ־אֶחָד לְבֵית־אֲבֹתָיו הָיוּ: מג וַיִּהְיוּ כָּל־פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: מד וַיִּהְיוּ כָּל־הַפְּקֻדִים שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: מה וְהַלְוִיִּם לְמַטֵּה אֲבֹתָם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹכָם: פ מו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: מז אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד וְאֶת־רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נ וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל־כֵּלָיו וְעַל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ הֵמָּה יִשְׂאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהֵם יְשָׁרְתֻהוּ וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ: נא וּבִנְסֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וּבְחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: נב וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ לְצִבְאֹתָם: נג וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא־יִהְיֶה קֶצֶף עַל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת: נד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן, שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת (א, כא)

יֵשׁ לְהָעִיר, שֶׁבְּכָל שֵׁבֶט יֶשְׁנוֹ מִסְפָּר הַמִּתְחַלֵּק לַחֲמִשִּׁים. וְלִכְאוֹרָה אֵין זוֹ תּוֹפָעָה שְׁכִיחָה כְּלָל, וְצָרִיךְ עִיּוּן בְּטַעַם הַדָּבָר. וְאִי מִשּׁוּם 'שָׂרֵי חֲמִשִּׁים' – הֲרֵי יֵשׁ גַּם 'שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת' וְ'שָׂרֵי מֵאוֹת'. וּלְהָעִיר מִ"חֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו" (ש"ב טו, א), הַמּוֹרָה עַל חֲשִׁיבוּתָהּ שֶׁל קְבוּצָה זוֹ.

(לקוטי שיחות יג עמ' 111)

שלישי **ב** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: ב אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל־מוֹעֵד יַחֲנוּ: ג וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב: ד וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: ה וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר: ו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ז מַטֵּה זְבוּלֻן וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: ח וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ט כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנִים אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת לְצִבְאֹתָם רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ: ס י דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן תֵּימָנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: יא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: יב וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ
מֵאוֹת: יד וּמַטֵּה גָד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף
בֶּן־רְעוּאֵל: טו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: טז כָּל־הַפְּקֻדִּים
לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם וּשְׁנִים
יִפָּעוּ: ס יז וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ
הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ אִישׁ עַל־יָדוֹ
לְדִגְלֵיהֶם: ס יח דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם
יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד:
יט וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:
כ וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל
בֶּן־פְּדָהצוּר: כא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים
אֶלֶף וּמָאתָיִם: כב וּמַטֵּה בִּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן
אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: כג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: כד כָּל־הַפְּקֻדִּים
לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים וּמֵאָה
לְצִבְאֹתָם וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ: ס כה דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן
צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי: כו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף
וּשְׁבַע מֵאוֹת: כז הַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר וְנָשִׂיא
לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן: כח וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: כט וּמַטֵּה
נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:
ל וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת: לא כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף
וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת לָאַחֲרֹנָה
יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם: פ לב אֵלֶּה פְקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים: לג וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: לד וַיַּעֲשׂוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ אִישׁ לְמִשְׁפְּחֹתָיו
עַל־בֵּית אֲבֹתָיו: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יַחֲנוּ (ב, ב)

הַמֶּרְחָק בֵּין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁכָּן הָיָה מיל, אַלְפַּיִם אַמָּה, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לָבֹא בְּשַׁבָּת (רש"י), וּמִטַּעַם זֶה הָיָה מֶרְחָק מִיל גַּם בִּימוֹת הַחֹל. לוֹמַר לְךָ: הַקְּרָבָה הַמְיֻחֶדֶת הַקַּיֶּמֶת בֵּין יְהוּדִי לְבֵין הַקָּבָּ"ה (בֵּין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל לְבֵין הַ"מִּשְׁכָּן") בְּיוֹם הַשַּׁבָּת צְרִיכָה לְהִמָּשֵׁךְ גַּם בִּימוֹת הַחֹל; קְדֻשַּׁת הַשַּׁבָּת צְרִיכָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל הָ"עוּבְדִּין דְּחֹל" שֶׁל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ.

(לקוטי שיחות יג עמ' 8)

רביעי ג א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי: ב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־
אַהֲרֹן הַבְּכֹר | נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר:
ג אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְּשֻׁחִים
אֲשֶׁר־מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן: ד וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא
לִפְנֵי יְהוָה בְּהַקְרִבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי יְהוָה בְּמִדְבַּר
סִינַי וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר
עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם: פ ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ו הַקְרֵב אֶת־מַטֵּה לֵוִי וְהַעֲמַדְתָּ
אֹתוֹ לִפְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ: ז וְשָׁמְרוּ
אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי
אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן: ח וְשָׁמְרוּ
אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן: ט וְנָתַתָּה
אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ
מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: י וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד
וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: פ
יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב וַאֲנִי הִנֵּה
לָקַחְתִּי אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת
כָּל־בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי
הַלְוִיִּם: יג כִּי לִי כָּל־בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל
מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי יְהוָה: פ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה (ג, א)

שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֵּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה . . כְּאִלּוּ יְלָדוֹ (רש"י)

אָמְרוּ רַז"ל "הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּיַלְדוּתוֹ, יִהְיוּ לוֹ בָּנִים בְּזִקְנוּתוֹ . . הָיוּ לוֹ תַּלְמִידִים בְּיַלְדוּתוֹ, יִהְיוּ לוֹ תַּלְמִידִים בְּזִקְנוּתוֹ". וְהַיְנוּ, שֶׁדֵּין 'הוֹלָדָה' רוּחָנִית כְּדִין הוֹלָדָה גַּשְׁמִית, וּמִי שֶׁעָסַק בְּהַשְׁפָּעָה עַל הַזּוּלַת חַיָּב לְהַמְשִׁיךְ בְּכָךְ גַּם בְּהַגִּיעוֹ לְעֵת זִקְנָה - עָלָיו לִלְמֹד תּוֹרָה עִם תַּלְמִידִים, לְקָרֵב עוֹד יְהוּדִי וְעוֹד יְהוּדִי לַתּוֹרָה.

(לקוטי שיחות ל עמ' 29)

חמישי יד **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר:** טו **פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם:** טז **וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה:** יז **וַיְהִי־אֵלֶּה בְּנֵי־לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי:** יח **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנִי וְשִׁמְעִי:** יט **וּבְנֵי קְהָת לְמִשְׁפְּחֹתָם עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל:** כ **וּבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְבֵית אֲבֹתָם:** כא **לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי:** כב **פְּקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה פְּקֻדֵיהֶם שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:** כג **מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ יָמָּה:** כד **וְנִשִׂיא בֵית־אָב לַגֵּרְשֻׁנִּי אֶלְיָסָף בֶּן־לָאֵל:** כה **וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן בְּאֹהֶל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל מִכְסֵּהוּ וּמָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:** כו **וְקַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתָרָיו לְכֹל עֲבֹדָתוֹ: ס** כז **וְלִקְהָת מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי וּמִשְׁפַּחַת הַיִּצְהָרִי וּמִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי וּמִשְׁפַּחַת הָעֻזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי:** כח **בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ:** כט **מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה:** ל **וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי אֱלִיצָפָן בֶּן־עֻזִּיאֵל:** לא **וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָּהֶם וְהַמָּסָךְ וְכֹל עֲבֹדָתוֹ:** לב **וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ:** לג **לְמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי וּמִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת מְרָרִי:** לד **וּפְקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם:** לה **וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת מְרָרִי צוּרִיאֵל בֶּן־אֲבִיחַיִל עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ צָפֹנָה:** לו **וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי הַמִّשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל־כֵּלָיו וְכֹל עֲבֹדָתוֹ:** לז **וַעַמֻּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וַאֲדָנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם:** לח **וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד | מִזְרָחָה מֹשֶׁה | וְאַהֲרֹן וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת:** לט **כָּל־פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אָלֶף: ס**

~ נקודות משיחות קודש ~

מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה (ג, טו)

וְהִיא הַשְׁלִימָה אֶת הַמִּנְיָן (רש"י)

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת שֶׁסְּפִירַת הַמַּלְכוּת מַשְׁלִימָה אֶת כָּל הַסְּפִירוֹת בְּכָךְ שֶׁהִיא מַמְשִׁיכָה אֶת אוֹרָן גַּם בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה; אֲבָל אֵין זֶה מִכֹּחָהּ (שֶׁהֲרֵי הִיא מִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם וְ'אֵין חָבוּשׁ מַתִּיר עַצְמוֹ'), אֶלָּא מִכֹּחַ אוֹר הַסְּפִירוֹת שֶׁמֵּאִיר בָּהּ. וְאַף כָּאן:

יוֹכֶבֶד נוֹלְדָה עִם הַכְּנִיסָה לְמִצְרַיִם, אַךְ יְמֵי עִבּוּרָהּ הָיוּ לִפְנֵי כְּנִיסָה זוֹ.

(לקוטי שיחות יח עמ' 15)

ששי מ **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּקُוד כָּל־בְּכֹר זָכָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה וְשָׂא אֵת מִסְפַּר**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שְׁמֹתָם: מא וְלָקַחְתָּ אֶת־הַלְּוִיִּם לִי אֲנִי יְהוָה תַּחַת
כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת בְּהֵמַת הַלְּוִיִּם תַּחַת
כָּל־בְּכוֹר בְּבְהֵמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מב וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: מג וַיְהִי כָל־בְּכוֹר זָכָר בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת
מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתָיִם: פ מד וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: מה קַח אֶת־הַלְּוִיִּם תַּחַת כָּל־
בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בְּהֵמַת הַלְּוִיִּם תַּחַת
בְּהֶמְתָּם וְהָיוּ־לִי הַלְּוִיִּם אֲנִי יְהוָה: מו וְאֵת פִּדְיוֵי
הַשְּׁלֹשָׁה וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתַיִם הָעֹדְפִים עַל־
הַלְּוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מז וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת
חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח
עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשָּׁקֶל: מח וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו פִּדְוֵי הָעֹדְפִים בָּהֶם: מט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת
כֶּסֶף הַפִּדְיֹם מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פִּדְוֵי הַלְּוִיִּם:
נ מֵאֵת בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח אֶת־הַכֶּסֶף חֲמִשָּׁה
וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:
נא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־כֶּסֶף הַפִּדְיוֹם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו
עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

קַח אֶת הַלְּוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (ג, מה)

עֲבוֹדַת הַשֵּׁרוּת לַה׳ נוֹעֲדָה מִלְּכַתְּחִלָּה לַבְּכוֹרִים, וְהַלְּוִיִּם נִכְנְסוּ תַּחְתֵּיהֶם; הֲרֵי שֶׁיְּכוֹלָה לִהְיוֹת עֲבוֹדָה זוֹ גַּם אֵצֶל מִי שֶׁלֹּא נוֹעַד לָהּ מִלְּכַתְּחִלָּה. לְלַמֶּדְךָ: גַּם מִי שֶׁשַּׁיָּךְ בְּטִבְעוֹ לַעֲבוֹדַת שֵׁבֶט זְבוּלוּן, הִתְעַסְּקוּת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, יָכוֹל לְהַגִּיעַ לַעֲבוֹדַת שֵׁבֶט לֵוִי, שֵׁרוּת לַה׳. וּבִלְשׁוֹן הָרַמְבַּ״ם: ״וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל אִישׁ . . אֲשֶׁר נְדָבָה רוּחוֹ . . נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים״.

(שיחת ד׳ סיון תשמ״ה)

שביעי **ד** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר: ב נְשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם: ג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא
לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: ד זֹאת עֲבֹדַת
בְּנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: ה וּבָא
אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת
הַמָּסָךְ וְכִסּוּ־בָהּ אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת: ו וְנָתְנוּ עָלָיו
כִּסּוּי עוֹר תַּחַשׁ וּפָרְשׂוּ בֶגֶד־כְּלִיל תְּכֵלֶת
מִלְמַעְלָה וְשָׂמוּ בַדָּיו: ז וְעַל | שֻׁלְחַן הַפָּנִים
יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־הַקְּעָרֹת
וְאֶת־הַכַּפֹּת וְאֶת־הַמְּנַקִּיֹּת וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ
וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה: ח וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד
תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תַּחַשׁ וְשָׂמוּ
אֶת־בַּדָּיו: ט וְלָקְחוּ | בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת־מְנֹרַת
הַמָּאוֹר וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־
מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ
בָּהֶם: י וְנָתְנוּ אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֵה
עוֹר תַּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט: יא וְעַל | מִזְבַּח
הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה
עוֹר תַּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו: יב וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־
כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ
אֶל־בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בְּמִכְסֵה עוֹר תַּחַשׁ
וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט: יג וְדִשְׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ
עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן: יד וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־כָּל־כֵּלָיו
אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ עָלָיו בָּהֶם אֶת־הַמַּחְתֹּת אֶת־
הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת כֹּל כְּלֵי
הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וְשָׂמוּ
בַדָּיו: טו וְכִלָּה אַהֲרֹן וּבָנָיו לְכַסּוֹת אֶת־הַקֹּדֶשׁ
וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בִּנְסֹעַ הַמַّחֲנֶה וְאַחֲרֵי־כֵן
יָבֹאוּ בְנֵי־קְהָת לָשֵׂאת וְלֹא־יִגְּעוּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ
וָמֵתוּ אֵלֶּה מַשָּׂא בְנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד:
טז וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר | בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן הַמָּאוֹר
וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ בְּקֹדֶשׁ
וּבִכֵלָיו: פ יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר: יח אַל־תַּכְרִיתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְּוִיִּם: יט וְזֹאת | עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְלֹא יָמֻתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אַהֲרֹן וּבָנָיו יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־מַשָּׂאוֹ: כ וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ נקודות משיחות קודש ~

נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת (ד, ב)

שְׁלֹשָׁה מִנְיָנִים הֵם בְּפָרָשָׁתֵנוּ, כְּנֶגֶד "סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים", "מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים" וְ"גּוֹי קָדוֹשׁ". מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁבִּשֵּׂא אֶת חֲשִׁיבוּתָם הַמְיֻחֶדֶת לְגַבֵּי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, כִּי דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן לֹא בָּטֵל - כְּנֶגֶד "סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים". מִנְיַן בְּנֵי לֵוִי, שֶׁנִּמְנוּ בִּפְנֵי עַצְמָם לִהְיוֹתָם בְּגֶדֶר מְיֻחָד שֶׁל שׁוֹמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ – כְּנֶגֶד "מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים" (שָׂרִים). מִנְיַן בְּנֵי קְהָת, בָּהֶם נֶאֱמַר "קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים" – כְּנֶגֶד "גּוֹי קָדוֹשׁ".

(לקוטי שיחות יח עמ' 24)

מפטיר יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: יח אַל־תַּכְרִיתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם: יט וְזֹאת | עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ וְלֹא יָמֻתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת־קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אַהֲרֹן וּבָנָיו יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־מַשָּׂאוֹ: כ וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ: פפפ

קנ"ט פסוקים, חלקיה"ו סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הפטרה לערב ראש חודש שחל בשבת

לקריאה בציבור ולשמו"ת שמואל א פרק כ

יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ יְוִכַר בִּדְ הַמֶּלֶךְ כִּי יִפָּקֵד
מוֹשָׁבֶךָ: יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם
הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל: כ וַאֲנִי שְׁלִשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה לְצַד
אוֹרָה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: כא וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־
הַחִצִּים אִם־אָמוֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ
וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: כב וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֶלְאָה לֵךְ
כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאַתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ
עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסְתֹּר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל:
כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב
אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם
הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־
תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלֶּחֶם אִם

עטרת מרים

יח) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן, יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ אָמַר לְדָוִד. מָחָר חֹדֶשׁ, מָחָר רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, וְיַזְכִּירוּ אוֹתְךָ כְּשֶׁיְּחַסֵּר מִמּוֹשָׁבְךָ יוֹשֵׁב. יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד, שְׁלֹשָׁה יָמִים תִּסְתַּתֵּר וְתֵרֵד מְאֹד בְּעֹמֶק לְהִסְתַּתֵּר שָׁם. בְּיוֹם הַמַّעֲשֶׂה, בְּיוֹם הֹל לְגַמְרֵי, כְּלוֹמַר לִפְנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם מַעֲשֵׂה הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן שֶׁלֹּא יָמִית אֶת דָּוִד, שֶׁגַּם אָז הִסְתַּתֵּר דָּוִד שָׁם. הָאֶבֶן הָאֵזֶל, הָאֶבֶן שֶׁהִיְתָה אוֹת לְהוֹלְכֵי דְּרָכִים. "הָאֵזֶל", הוֹלְכֵי הַדֶּרֶךְ, כְּמוֹ "אָזֵל" שֶׁפֵּרוּשׁוֹ הָלַךְ. כ) צִדָּה אוֹרָה, לְצַד הָאֶבֶן אֶהְיֶה מוֹרֶה הַחִצִּים. לְשַׁלַּח לִי לְמַטָּרָה, שֶׁתִּהְיֶה הָאֶבֶן לִי לְמַטָּרָה. כא) קָחֶנּוּ וָבֹאָה, צֵא אַתָּה בְּעַצְמְךָ מִמְּקוֹם מַחֲבוֹאֶךָ וְקָחֶנּוּ וּבוֹא אֵלַי. כב) לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ ה', לֵךְ לְדַרְכְּךָ וּבְרַח, שֶׁהִקְבַּ"ה אוֹמֵר לְךָ לִבְרֹחַ וּלְהִמָּלֵט. כג) וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ, הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ יַחַד. הִנֵּה ה', ה' יִהְיֶה עֵד. כה) אֶל מוֹשַׁב הַקִּיר, בְּרֹאשׁ הַמַּסְבִּים סָמוּךְ לַקִּיר. וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל, סֵדֶר הַיְשִׁיבָה הָיָה, שֶׁדָּוִד הָיָה יוֹשֵׁב סָמוּךְ לַמֶּלֶךְ, וְאַחֲרָיו יְהוֹנָתָן, וְאַחֲרָיו אַבְנֵר. וּבַיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁהַמֶּלֶךְ יָשַׁב בִּמְקוֹמוֹ וִיהוֹנָתָן בִּמְקוֹמוֹ, וְדָוִד לֹא בָּא, אִם־כֵּן נִשְׁאַר יְהוֹנָתָן יוֹשֵׁב סָמוּךְ לְאָבִיו מִבְּלִי שֶׁהִפְסִיק אָדָם אַחֵר בֵּינֵיהֶם, וְאֵין מִדְּרֶךְ הַבֵּן לֵישֵׁב בַּהֲסִבָּה אֵצֶל אָבִיו, לָכֵן קָם יְהוֹנָתָן מִמְּקוֹמוֹ לָשֶׁבֶת בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל אַבְנֵר, וְאַבְנֵר יָשַׁב בַּמָּקוֹם שֶׁל יְהוֹנָתָן כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן בְּנוֹ. וּמְקוֹמוֹ שֶׁל דָּוִד נִשְׁאַר פָּנוּי, שֶׁיּוּכַל לָבוֹא אַחַר כָּךְ. וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד, נֶחְסַר הָיָה הַמָּקוֹם מִן הַיּוֹשֵׁב. כו) כִּי לֹא טָהוֹר, וְהֵם הָיוּ נִשְׁמָרִים מֵלֶּאֱכֹל יַחַד הַטֻּמְאָה וְהַטָּהוֹר. אוֹ שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים זִבְחֵי שְׁלָמִים, וְאָסוּר לִטְמֵאִים. וְגַם יִתְּכֵן שֶׁאֵין מַדְּרֵךְ הַמּוּסָר לָבוֹא טָמֵא לְשֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ. כז) מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי,

שי למורא

יח) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן, יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ אָמַר לְדָוִד. מָחָר חֹדֶשׁ, מָחָר רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, וְיַזְכִּירוּ אוֹתְךָ כְּשֶׁיְּחַסֵּר מִמּוֹשָׁבְךָ יוֹשֵׁב. יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד, שְׁלֹשָׁה יָמִים תִּסְתַּתֵּר וְתֵרֵד מְאֹד בְּעֹמֶק לְהִסְתַּתֵּר שָׁם. בְּיוֹם הַמַّעֲשֶׂה, בְּיוֹם הֹל לְגַמְרֵי, כְּלוֹמַר לִפְנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם מַעֲשֵׂה הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן שֶׁלֹּא יָמִית אֶת דָּוִד, שֶׁגַּם אָז הִסְתַּתֵּר דָּוִד שָׁם. הָאֶבֶן הָאֵזֶל, הָאֶבֶן שֶׁהִיְתָה אוֹת לְהוֹלְכֵי דְּרָכִים. "הָאֵזֶל", הוֹלְכֵי הַדֶּרֶךְ, כְּמוֹ "אָזֵל" שֶׁפֵּרוּשׁוֹ הָלַךְ. כ) צִדָּה אוֹרָה, לְצַד הָאֶבֶן אֶהְיֶה מוֹרֶה הַחִצִּים. לְשַׁלַּח לִי לְמַטָּרָה, שֶׁתִּהְיֶה הָאֶבֶן לִי לְמַטָּרָה. כא) קָחֶנּוּ וָבֹאָה, צֵא אַתָּה בְּעַצְמְךָ מִמְּקוֹם מַחֲבוֹאֶךָ וְקָחֶנּוּ וּבוֹא אֵלַי. כב) לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ ה', לֵךְ לְדַרְכְּךָ וּבְרַח, שֶׁהִקְבַּ"ה אוֹמֵר לְךָ לִבְרֹחַ וּלְהִמָּלֵט. כג) וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ, הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ יַחַד. הִנֵּה ה', ה' יִהְיֶה עֵד. כה) אֶל מוֹשַׁב הַקִּיר, בְּרֹאשׁ הַמַּסְבִּים סָמוּךְ לַקִּיר. וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל, סֵדֶר הַיְשִׁיבָה הָיָה, שֶׁדָּוִד הָיָה יוֹשֵׁב סָמוּךְ לַמֶּלֶךְ, וְאַחֲרָיו יְהוֹנָתָן, וְאַחֲרָיו אַבְנֵר. וּבַיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁהַמֶּלֶךְ יָשַׁב בִּמְקוֹמוֹ וִיהוֹנָתָן בִּמְקוֹמוֹ, וְדָוִד לֹא בָּא, אִם־כֵּן נִשְׁאַר יְהוֹנָתָן יוֹשֵׁב סָמוּךְ לְאָבִיו מִבְּלִי שֶׁהִפְסִיק אָדָם אַחֵר בֵּינֵיהֶם, וְאֵין מִדְּרֶךְ הַבֵּן לֵישֵׁב בַּהֲסִבָּה אֵצֶל אָבִיו, לָכֵן קָם יְהוֹנָתָן מִמְּקוֹמוֹ לָשֶׁבֶת בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל אַבְנֵר, וְאַבְנֵר יָשַׁב בַּמָּקוֹם שֶׁל יְהוֹנָתָן כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן בְּנוֹ. וּמְקוֹמוֹ שֶׁל דָּוִד נִשְׁאַר פָּנוּי, שֶׁיּוּכַל לָבוֹא אַחַר כָּךְ. וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד, נֶחְסַר הָיָה הַמָּקוֹם מִן הַיּוֹשֵׁב. כו) כִּי לֹא טָהוֹר, וְהֵם הָיוּ נִשְׁמָרִים מֵלֶּאֱכֹל יַחַד הַטֻּמְאָה וְהַטָּהוֹר. אוֹ שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים זִבְחֵי שְׁלָמִים, וְאָסוּר לִטְמֵאִים. וְגַם יִתְּכֵן שֶׁאֵין מִדְּרֶךְ הַמּוּסָר לָבוֹא טָמֵא לְשֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ. כז) מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שי למורא

בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, דְּהַיְנוּ לַמָּחֳרָת. כח) מֵעַמָּדִי, מִמֶּנִּי לָקַח רְשׁוּת בְּלֶכְתּוֹ לְבֵית לָחֶם, וְלֹא הָלַךְ בְּלִי רְשׁוּת. כט) שַׁלְּחֵנִי, תֵּן לִי רְשׁוּת לָלֶכֶת. זֶבַח מִשְׁפָּחָה, אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיוּ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ זוֹבְחִים זִבְחֵי שְׁלָמִים. וְהוּא צִוָּה לִי אָחִי, וְאָחִי הַגָּדוֹל צִוָּה עָלַי לִהְיוֹת שָׁם. ל) בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת, בְּנָהּ שֶׁל מְעֻוָּתֶת הַמּוּסָר, כְּלוֹמַר שֶׁאִמּוֹ לֹא הוֹכִיחָתוּ בְּקַטְנוּתוֹ וְלֹא קִבֵּל מוּסָר פָּרְאוּי. (וְאָמְרוּ רז"ל, שֶׁכְּשֶׁחָטְאוּ בְּנֵי בִּנְיָמִין מִבְּנוֹת שִׁילֹה שֶׁיָּצְאוּ לָחוּל בַּכְּרָמִים, הָיָה שָׁאוּל בַּיָּשָׁן וְלֹא רָצָה לַחֲטֹף, עַד שֶׁבָּאָה הִיא עַצְמָהּ וְהֵעֵזָה פָּנֶיהָ וְרָדְפָה אַחֲרָיו). כִּי בוֹחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי, שֶׁהוּא יִמְלֹךְ. לְבָשְׁתְּךָ, כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אֲנָשִׁים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֵנִי שׂוֹנֵא, יֹאמְרוּ שֶׁאֵינְךָ בְּנִי, וְזֶה יִהְיֶה לְבָשְׁתְּךָ. וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ, וּלְבוּשָׁה וְחֶרְפָּה שֶׁל אִמְּךָ. לג) כִּי כָלָה הִיא, נִגְמְרָה הַהַחְלָטָה. לד) אֶל דָּוִד, בִּשְׁבִיל דָּוִד. כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו, וְגַם מִשּׁוּם שֶׁאָבִיו הִכְלִים (בְּיֵשׁ) אֶת יְהוֹנָתָן בְּדִבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה. לה) לְמוֹעֵד דָּוִד, לַמּוֹעֵד שֶׁקָּבַע לוֹ דָּוִד. לו) יָרָה הַחִצִּי, יָרָה הַחֵץ בְּכֹחַ שֶׁיַּעֲבֹר לְהַעֲבִרוֹ, יָרָה הַחֵץ מִמָּקוֹם שֶׁיַּעֲבֹר

עטרת מרים

הָיָה מִקָּרֵב, הָיָה לוֹ לָבוֹא הַיּוֹם חֹלֹפוֹ: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי רְשׁוּת לָלֶכֶת עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא תֵּן לִי רְשׁוּת לָלֶכֶת כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִּי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ כִּי נִתְּתִי לוֹ רְשׁוּת לָלֶכֶת, וְהָלַךְ לוֹ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת אַתָּה כְּאִמְּךָ שֶׁהִיא מוֹרֶדֶת בְּרִצּוֹנִי, כֵּן אַתָּה מוֹרֵד בִּי לֶאֱהוֹב מַה שֶּׁאֲנִי שׂוֹנֵא הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן בֶּן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ כִּי יֹאמְרוּ הַשּׁוֹמְעִים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֲנִי שׂוֹנֵא, אִם־כֵּן אֵינְךָ בְּנִי וְאִמְּךָ זָנְתָה: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה אם ה' המליכו: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בְּחָרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו: לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטָן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רָץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ אַחַר הַחֵץ הָרִאשׁוֹן שֶׁיָּרָה, וּבְעוֹדוֹ רָץ, וְהוּא־יָרָה הַחִצִּי הַשֵּׁנִי לְהַעֲבִרוֹ לְהַלְאָה לְמִטָּרָה וְהוּא הָאֶבֶן הָאֵזֶל: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר אַחֲרֵי הַנַּעַר הַלְוֹא הַחֵצִי מִמִּךָּ וָהָלְאָה: לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה רוּץ מַהֵר אַחַר הַשְּׁנִיָּה

שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִּי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בְּחָרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו: לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטָן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רָץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמִּךָּ וָהָלְאָה: לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

אַל־תַּעֲמֹד בִּמְקוֹם הָרִאשׁוֹנָה וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים הָרִאשׁוֹנָה וְהַשֵּׁנִיָּה וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה מַהִפֵּיקָן הַנַּעֲשָׂה בְּרִיתִ אֵלּוּ הַחִצִּים אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו הַקֶּשֶׁת וְהַחִצִּים אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵא הָעִיר: מא הַנַּעַר בָּא הָלַךְ לְבוֹא הָעִירָה וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב מִצַּד הַדְּרוֹמִי שֶׁל אֶבֶן הָאֵזֶל וַיִּפֹּל לְאַפָּיו עַל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ | אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת עִם רֵעֵהוּ כִּי הָיְתָה קָשָׁה לָהֶם הַפְּרִידָה עַד־דָּוִד הִגְדִּיל הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם וְהִשְׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר וְאָמַרְנוּ יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵא הָעִיר: מא הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ | אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

שי למורא

אַחֲרֵי הָאֶבֶן. מא) מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב, מִקְּרַבַת מָקוֹם לְצַד הַדְּרוֹמִי שֶׁל הָאֶבֶן הָאֵזֶל. אֶת רֵעֵהוּ, עִם רֵעֵהוּ. שֶׁהָיְתָה קָשָׁה עֲלֵיהֶם הַפְּרִידָה. עַד דָּוִד הִגְדִּיל, שֶׁדָּוִד הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן. מב) אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ, וְהִזְכִּיר שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ וכו'. ה' יִהְיֶה, ה' יִהְיֶה עֵד עַל הַשְּׁבוּעָה.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת:

הַמּוֹלָד: הָיָה הַלַּיְלָה בְּשָׁעָה 2 לִפְנוֹת בּוֹקֶר 52 דַּקּוֹת וְ־14 חֲלָקִים.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן (מָחָר) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

הפטרה לפרשת במדבר לשמו"ת

הושע פרק ב

ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם
אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם
אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר
לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי: ב וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה
וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד
וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל:
ג אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה:
ד רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי
וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ
וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ: ה פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה
עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ
כַּמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ
בַּצָּמָא: ו וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי
זְנוּנִים הֵמָּה: ז כִּי זָנְתָה אִמָּם הוֹבִישָׁה
הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי

שי למורא

א) אֲשֶׁר לֹא יִמַּד, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִהְיוֹת נִמְדָּדִים. בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם, בִּמְקוֹם אֲשֶׁר הָיָה נֶאֱמָר עֲלֵיהֶם. לֹא עַמִּי אַתֶּם, לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים הָיָה נֶאֱמָר כָּךְ. בְּנֵי אֵל חָי, שֶׁחַבִּיבִים לוֹ כְּבָנִים, יוֹתֵר מִשָּׁם. **ב)** רֹאשׁ אֶחָד, מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ, וְעָלוּ מֵאֶרֶץ גָּלוּתָם. כִּי גָּדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל, כִּי יוֹם גָּדוֹל וְנִכְבָּד יִהְיֶה יוֹם קִבּוּץ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵכִינָם הַקב"ה כְּפִזּוּר זְרָעִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. **ג)** אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי, אַתֶּם בְּנֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִין, אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם בְּנֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁהֵם עַמִּי כְּמוֹכֶם, אַף עַל פִּי שֶׁהָלְכוּ בַּגָּלוּת לִפְנֵיכֶם, וְיָשׁוּבוּ לְקִיּוּם הַתּוֹרָה. וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה, וְלַנָּשִׁים שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, אִמְרוּ לָהֶן שֶׁרָחֵם ה' עֲלֵיהֶן. **ד)** רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ, פָּאן שֶׁב הַנָּבִיא לְדִבְרֵי הַתּוֹכָחָה שֶׁאָמַר בַּתְּחִלָּה, וְאָמַר אֶל הַצַּדִּיקִים שֶׁבַּדּוֹר, עֲשׂוּ מְרִיבָה עִם כְּלָלוּת הַצִּבּוּר, שֶׁנִּקְרֵאת "אֵם" לְבָנֶיהָ שֶׁהֵם הַפְּרָטִים שֶׁבַּצִּבּוּר. כִּי הִיא לֹא אִשְׁתִּי, כִּי סָרְחָה מַעֲלַי. וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ, וְאֵין עָלַי לְהַזְמִין לָהּ צְרָכֶיהָ. וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ, שֶׁלֹּא תִּצְבַּע עוֹד אֶת פָּנֶיהָ לְהַזְנוֹת אַחֲרֶיהָ. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ עוֹד מַעֲשִׂים רָעִים. וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ, וְלֹא תָּשִׂים בֵּין שָׁדֶיהָ מִינֵי בְּשָׂמִים לְהַלְהִיב הַנּוֹאֲפִים. כְּלוֹמַר, שֶׁיָּסִירוּ מִינֵי עֲבוֹדוֹת־זָרוֹת מִבֵּין הֶעָרִים. **ה)** פֶּן אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה, פֵּן אַפְשִׁיטֶנָּה מִתַּכְשִׁיטֶיהָ. כְּלוֹמַר, אֲסַלֵּק שִׂכְיָנְתִּי מֵהֶם. כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ, כַּיּוֹם שֶׁמְּצָאתִיהָ בְּמִצְרַיִם. כְּלוֹמַר, כְּפִי שֶׁהָיוּ קֹדֶם שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה. כַּמִּדְבָּר, הֶפְקֵר לַכֹּל, כְּמוֹ הַמִּדְבָּר. וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה, אִשִּׁים אוֹתָהּ כְּאֶרֶץ שׁוֹמֵמָה. **ו)** וְאֶת בָּנֶיהָ, הֵם הַפְּרָטִים שֶׁל הַצִּבּוּר. כִּי בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה, שֶׁהֵם מַמְשִׁיכִים לִטְעוֹת בְּדַרְכֵי אֲבוֹתֵיהֶם. **ז)** כִּי זָנְתָה אִמָּם, כְּלָלוּת הָאֻמָּה סָרְחָה מַעֲלַי. הֹבִישָׁה, עָשְׂתָה מַעֲשֵׂי בּוּשָׁה.

עטרת מרים

בִּזְמַן הַגְּאוּלָּה **א** וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד אִי אֶפְשָׁר לִמְדּוֹד אוֹתָם וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם בַּזְּמַן הַזֶּה לֹא־עַמִּי אַתֶּם לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים יֵאָמֵר לָהֶם בַּזְּמַן הַהוּא בְּנֵי אֵל־חָי כִּי יָשׁוּבוּ אֶל ה' וְהוּא יָשִׁיב שְׁבוּתָם וּיְרַחֲמֵם: **ב** וְנִקְבְּצוּ בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד זֶהוּ מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ מֵאַרְצוֹת הַגּוֹלָה יַעֲלוּ אֶל אַרְצָם כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל קִבּוּץ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵכִינָם הָאֵל כִּמְפַזֵּר זְרָעִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה: **ג** אַתֶּם בְּנֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִין אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם בְּנֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁהֵם עַמִּי כְּמוֹתְכֶם, עַם כִּי מִהַרְתִּי לְהַגְּלוֹתָם וּקְרָאתִים אָז "לֹא עַמִּי", וְכֵן אִמְרוּ וְלַאֲחוֹתֵיכֶם נְשֵׁי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים רֻחָמָה: **ד** אָמַר אֶל הַצַּדִּיקִים שֶׁבַּדּוֹר רִיבוּ בְאִמְּכֶם שֶׁהִיא אֵם לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים רִיבוּ אִישׁ בְּרֵעֵהוּ לַהֲשִׁיבָם לְדֶרֶךְ טוֹבָה כִּי מַעֲתָה "הִיא לֹא אִשְׁתִּי כִּי סָרְתָה מַעֲלַי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ לְהַזְמִין לָהּ סִפּוּקָהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ בְּשָׂמִים מִבֵּין שָׁדֶיהָ מַעֲתָה שֶׁתַּעֲזוֹב דַּרְכָּהּ: **ה** כִּי אִם לֹא תַּעֲזוֹב דַּרְכָּהּ פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה מִבְּגָדֶיהָ וְתִשָּׁאֵר עֲרֻמָּה וְהַצַּגְתִּיהָ אַעֲמִיד אוֹתָהּ מִבְּלִי לְבוּשׁ וּמִכְסֶה כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַּמִּדְבָּר הֶפְקֵר לְכֹל כְּמוֹ הַמִּדְבָּר, וְשַׁתִּהָ אָשִׂים אוֹתָהּ כְּאֶרֶץ צִיָּה שְׁמֵמָה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא: **ו** וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה: **ז** כִּי זָנְתָה אִמָּם הוֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי אִמָּם כְּלָלוּת הָאֻמָּה סָרְתָה מַעֲלַי, הָאֵם שֶׁהָרְתָה אוֹתָם הוֹבִישָׁה הוֹרָתָם עָשְׂתָה מַעֲשֵׂה בּוּשָׁה וּכְלִימָה כִּי אָמְרָה אֵלְכָּה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי בְּדַרְכֵי הַגּוֹיִם נֹתְנֵי הַגּוֹתְנִים לִי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שֶׁתִּטְוֶה בָּם בְּגָדִים שַׁמְנִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

לָסוּד וְשִׁקּוּיֵי וּמַשְׁקִים - לְהִתְעַנֵּג כְּמוֹ יַיִן וְחֵלֶב: **ח לָכֵן** הוֹאִיל וְכָךְ חָשְׁבָה **הֲנִנִי־שָׁךְ** סוֹגֵר **אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים** בְּקוֹצִים **וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ** בַּל תּוּכַל לָלֶכֶת בּוֹ **וּנְתִיבוֹתַיִךְ שֶׁהָיִתָה הוֹלֶכֶת בָּהֶם לֹא תִמְצָא: ט וְרָדְפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ** מִצְּרִים וְאַשּׁוּר וְלֹא תוּכְלִי לְבַקֵּשׁ מֵהֶם עֶזְרָה. **וְלֹא־תַשִּׂיג אוֹתָם וּבִקְשְׁתָם** שֶׁכַּאֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁ אוֹתָם **וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה** אָז תֹּאמַר **אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן** אֶבְטַח בַּה' כִּי מֵאָז כְּשֶׁהָיָה בְּטַחוֹנִי בּוֹ **כִּי טוֹב לִי הָיָה אָז מֵעָתָּה: י וְהִיא לֹא יָדָעָה** לֹא שָׂמָה עַל לִבָּהּ לְדַעַת **כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ** עִנְבֵי הַיַּיִן **וְהַיִּצְהָר** הַשֶּׁמֶן **וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ** אוֹתוֹ **לַבָּעַל: יא לָכֵן** הוֹאִיל **וְכֵן עָשְׂתָה אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ** שֶׁאָבִיא אוֹרֶיהָ לְקַחְתּוֹ **וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ** בְּזְמַן הַבְּכּוּר **וְהִצַּלְתִּי** אָסִיר מֵהֶם **צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שֶׁנָּתַתִּי לָהּ לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ** כִּי יְמוֹתוּ הַצֹּאן וְלֹא יִהְיֶה לָהּ צֶמֶר, **וְהַפִּשְׁתִּים תִּלְקֶה** וְלֹא יִהְיֶה לָהּ בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ: **יב וְעַתָּה** כְּשֶׁאָסִיר צַמְרִי וּפִשְׁתִּי **אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלָתָהּ** כִּיעוּרָהּ וּמַעֲשֶׂיהָ הָרָעִים **לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ** וּבְכָל זֹאת **וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי: יג וְהִשְׁבַּתִּי** אֲבַטֵּל **כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ** שִׂמְחָתָהּ **חַגָּהּ** יָמִים שֶׁמַּרְבִּים לְהָבִיא בָּם שְׁלָמֵי חֲגִיגָה, **חָדְשָׁהּ** רֹאשׁ חֹדֶשׁ **וְשַׁבַּתָּהּ וְכָל מוֹעֲדָהּ** הַקְּבוּעִים, וְהֵם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת: **יד וְהַשְּׁמֹתִי** אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה מְקוֹם **גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְּנָה** לְשׁוֹן אֶתֵּן זוֹנָה **הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבַי וְשַׂמְתִּים לְיָעַר** מְקוֹם הֶפְקֵר **וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה: טו וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם** לְשַׁלֵּם הַגְּמוּל לְפִי רֹב הַיָּמִים **וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ** קִשְׁטָהּ עַצְמָהּ בְּקִשּׁוּטֶיהָ **וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה: טז לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ** אֲפַתֶּה אוֹתָהּ **וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר** שֶׁל הָעַמִּים, הֵם הַגָּלֻיּוֹת, **וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ** לַהֲשִׁיבָהּ לְאַהֲבָתִי: **יז וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם** אֶת אַרְצָם כְּבַתְּחִילָּה **וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ**

שי למורא

הוֹרָתָם, מִי שֶׁהָרְתָה אוֹתָם. **אַחֲרֵי מְאַהֲבַי,** אַחֲרֵי הָאֻמּוֹת שֶׁהָיוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עִמָּהֶם. **וְשִׁקּוּיַי,** הַיַּיִן וּשְׁאָר מַשְׁקִים. **ח) שָׁךְ,** סוֹגֵר בְּגָדֵר. כְּמוֹ "הָסֵר מְשוּכָתוֹ" (יְשַׁעְיָה ה,ה). **בַּסִּירִים,** בְּקוֹצִים. כְּמוֹ "סִירִים סְבִבִים" (נַחוּם א,י). **ט) אֶל אִישִׁי הָרִאשׁוֹן,** אֵל בְּעָלַי הָרִאשׁוֹן. כְּלוֹמַר, לְהִקַּב"ה. **י) עָשׂוּ לַבָּעַל,** וְהֵם עָשׂוּ מֵהַכֶּסֶף וְהַזָּהָב קִשּׁוּטִים לַעֲבוֹדַת־זָרָה שֶׁנִּקְרֵאָה "בַּעַל". **יא) וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ,** בְּעֵת גְּמַר הַבִּשּׁוּל שֶׁל הַדָּגָן, אֶקַּח אוֹתוֹ מֵהֶם עַל יְדֵי בָּרָד וְאַרְבֶּה וְכַדּוֹמֶה לָזֶה. **וְהִצַּלְתִּי** וגו', **וְאָסִיר** אֶת הַצֶּמֶר **וְהַפִּשְׁתִּים שֶׁנָּתַתִּי לָהּ לְכַסּוֹת** אֶת עֶרְוָתָהּ, כִּי יָמוּתוּ הַצֹּאן וְלֹא יִהְיֶה צֶמֶר, **וְהַפִּשְׁתִּים תִּלְקֶה** בַּשָּׂדֶה. **יג) וְהִשְׁבַּתִּי,** וַאֲבַטֵּל. **יד) וַהֲשִׁמֹתִי,** אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה. **אֶתְּנָה,** מִלְּשׁוֹן "אֶתְּנֵן", וְעִנְיָנוֹ מַתָּנָה בְּתֵנְאִי. **וְשַׂמְתִּים לְיַעַר,** אֶעֱשֶׂה אֶת הַפְּרָדֵסִים מְקוֹם הֶפְקֵר כְּיַעַר. **וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה,** כְּלוֹמַר, הָאוֹיֵב יִקַּח הַכֹּל. **טו) אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם,** אֲשֶׁר תָּמִיד הָיְתָה מַקְטִירָה לָהֶם. **וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ,** קִשְׁטָהּ עַצְמָהּ בַּעֲדֵי שֶׁל זֶהָב וְתַכְשִׁיטוּ מְרֻגָּלִיּוֹת. **טז) אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ,** כְּלוֹמַר, אֶתֵּן בְּלִבָּהּ לָשׁוּב בְּתְשׁוּבָה בְּעוֹדָהּ בַּגָּלוּת. **וְדִבַּרְתִּי עַל לִבָּהּ,** אֲנַחֵם אוֹתָהּ מִצַּעַר הַגָּלוּת שֶׁפָּבְלָה. **יז) וְנָתַתִּי לָהּ אֶת כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם,** כְּלוֹמַר, בְּעוֹדָהּ בַּמִּדְבָּר וּבַגָּלוּת אֶתֵּן לָהּ פַּרְנָסִים וּמְנַהִיגִים. **וְאֶת עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה,** וְאֶת עֵמֶק הַגָּלוּת שֶׁהֵם עֲכוּרִים שָׁם, אֶתֵּן לְפֶתַח תִּקְוָה, שֶׁמִּתּוֹךְ אוֹתָן צָרוֹת תִּתֵּן לֵב לָשׁוּב אֵלַי. **וְעָנְתָה שָׁמָּה,** וְשָׁם תָּרִים קוֹל שִׁיר. **כִּימֵי נְעוּרֶיהָ,** כְּמוֹ בִּימֵי הַנֵּס שֶׁנַּעֲשָׂה לְיִשְׂרָאֵל בִּימֵי סִיסְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם "וְתָשַׁר דְּבוֹרָה" (שׁוֹפְטִים ה,א). וְכֵן שִׁירַת דָּוִד "וַיְדַבֵּר דָּוִד לַה' אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת" (שְׁמוּאֵל־ב כב,א). **וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ** מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁשָּׁרוּ "אָז

נָתְנִי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי: ח לָכֵן הֲנִנִי־שָׁךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתַיִךְ לֹא תִמְצָא: ט וְרָדְפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשְׁתָם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה: י וְהִיא לֹא יָדָעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל: יא לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ: יב וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלָתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי: יג וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכָל מוֹעֲדָהּ: יד וַהֲשִׁמֹתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְּנָה הֵמָּה לִּי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבַי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה: טו וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה: טז לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ: יז וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שי למורא

יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות טו,א). **יח) תִּקְרְאִי אִישִׁי,** תַּעֲבְדוּנִי מֵאַהֲבָה. "אִישִׁי", לְשׁוֹן אִישׁוּת וְחִבַּת נְעוּרִים. **בַּעֲלִי,** לְשׁוֹן אֲדֻנּוּת וּמוֹרָא. **יט) וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד בְּשְׁמָם,** שֶׁאֲפִלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לֹא יַזְכִּירוּ עוֹד שְׁמוֹת עֲבוֹדַת־זָרָה. **כ) עִם חַיַּת הַשָּׂדֶה,** שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ. **וְעֵם עוֹף הַשָּׁמַיִם,** כְּמוֹ אַרְבֶּה וְזִיקֹתוֹ, שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ פֵּרוֹתֵיהֶם וּתְבוּאָתָם. **וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה,** כְּמוֹ נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים. **וּמִלְּחָמָה,** וּשְׁבֹר כְּלֵי מִלְחָמָה. **אֶשְׁבּוֹר,** אֲבַטֵּל. **כא) וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי** וגו', שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הִזְכִּיר "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי", כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ גָּלֻיּוֹת שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל, גָּלוּת מִצְרַיִם, גָּלוּת בָּבֶל, וְהַגָּלוּת הַזֹּאת שֶׁאֲנַחְנוּ בָהּ. וְכָל זְמַן צֵאתָם מִן הַגָּלוּת הָיָה הַקב"ה כְּאִלּוּ מְאָרֵשׂ אוֹתָם. הָאֲרוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים כְּשֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, לֹא הָיוּ לְעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי גָּלוּ, לְפִיכָךְ אָמַר כְּנֶגְדּוֹ "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם". וְהָאֲרוּשִׁין הַשֵּׁנִיִּים כְּשֶׁהוֹצִיאָם מִבָּבֶל לֹא הָיוּ בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב שֶׁהָיוּ בָהֶם מְחַלְּלֵי שַׁבָּתוֹת וְנוֹשְׂאִים נָשִׁים נָכְרִיּוֹת וְהָיוּ כּוֹבְשִׁים אֲחֵיהֶם לַעֲבָדִים, לְפִיכָךְ אָמַר כְּנֶגְדּוֹ "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים", שֶׁהֲרֵי יָשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ד,ל). (עפ"י רד"ק). **כב) וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה,** בִּשְׁכַר הָאֱמוּנָה, שֶׁהֶאֱמַנְתָּ בַּגּוֹלָה לַהַבְטָחוֹת שֶׁלִּי עַל יְדֵי נְבִיאַי. **וְיָדַעְתָּ אֶת ה',** שֶׁתַּשִּׂיגִי הַשָּׂגָה גְּדוֹלָה לָדַעַת אֶת ה'.

עטרת מרים

עָכוֹר שְׁמוֹ לְגֵנַאי יִקָּרֵא לוֹ שֵׁם לְשֶׁבַח לְפֶתַח תִּקְוָה וַעֲנָתָה תְּנַגֵּן וַיְשִׁירוּ שָׁמָּה לָאֵל יִתְבָּרֵךְ עַל הַנִּפְלָאוֹת כִּימֵי נְעוּרֶיהָ הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ עִמָּהֶם בְּיָמִים הַקּוֹדְמִים בְּעֵת כִּיבּוּשׁ הָאָרֶץ וּבְעֵת נִבְנָה הַמִּקְדָּשׁ בִּימֵי שְׁלֹמֹה וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם שִׁירַת מֹשֶׁה עַל יַם סוּף: **יח** וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי לְשׁוֹן אִישׁוּת וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעֲלִי לְשֵׁם מְשׁוּתָּף לְשֵׁם עֲבוֹדַת גְּלוּלִים: **יט** וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ שֶׁמַּזְכִּירִים אוֹתָם אַף בְּלִי כַּוָּנָה וְלֹא־יִזָּכְרוּ הַבְּעָלִים עוֹד בִּשְׁמָם כִּי עֲבוֹדַת הַבְּעָלִים תִּבָּטֵל לְגַמְרֵי: **כ** וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה שֶׁאֹשֶׁבֶת מַזִּיקִין מִן הָעוֹלָם וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים (ישעיה יא) וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח: **כא** וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם אֶפֶן אוֹתָךְ לִהְיוֹת אֲרוּסָתִי עַד עוֹלָם וְלֹא אֶמְאַס עוֹד בָּךְ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין וּבְמִשְׁפָּט בַּעֲבוּר הַצְּדָקָה וְהַמִּשְׁפָּט שֶׁתַּעֲשׂוּ אָז וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים אֲנִי אֶתְנַהֵג אִתְּכֶם: **כב** וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה בִּשְׂכַר הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמַנְתָּ בִּי בַּגּוֹלָה לַהַבְטָחוֹת שֶׁעַל יְדֵי נְבִיאַי וְיָדַעְתָּ אֶת־יְהוָה אָז תַּשִּׂיג הַשָּׂגָה גְּדוֹלָה:

מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם: יח וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי: יט וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם: כ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבֹּר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח: כא וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: כב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעְתְּ אֶת־יְהוָה:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

כא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם: כג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל־הַבָּא לִצְבָא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: כד זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא: (לוי) כה וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵּהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו מִלְּמָעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: כו וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ | פֶּתַח | שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת־כָּל־כְּלֵי עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם וְעָבָדוּ: כז עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכָל עֲבֹדָתָם וּפְקַדְתֶּם עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת כָּל־מַשָּׂאָם: כח זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּמִשְׁמַרְתָּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: ס (ישראל) כט בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית־אֲבֹתָם תִּפְקֹד אֹתָם: ל מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקְדֵם כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד: לא וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְעַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו: לב וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וַאֲדָנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל־כְּלֵיהֶם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת־כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם: לג זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפַּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן:

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ראשון עמ' א

מקשה הגמרא מברייתא, על דברי רב שחילק בין פרה לעגלה, **מֵיתִיבִי**, נאמר בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל**', **אֵין לִי** שפוסל בה **אֶלָּא עוֹל**, **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** מִנַּיִן שפוסלות בפרה, **אָמְרַתְּ**, קַל וָחוֹמֶר הוא, **וּמָה עֶגְלָה** שקלה היא בכך **שֶׁאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ**, **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר לא עובד בה', **פָּרָה** שחמורה היא בכך **שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ** שכן כתוב בה 'אשר אין בה מום', **אֵינוֹ דִּין שֶׁשְּׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלִין בָּהּ. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר** שאין זה קל וחומר, יש ללמוד זאת מגזרה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן** בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל**', **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בעגלה 'אשר לא משכה **בְּעוֹל**' **מַה לְּהַלָּן** בעגלה **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אַף כָּאן** בפרה **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת** בה.

ומבארת הגמרא תחילה את דברי הברייתא, ואחר כך תקשה ממנה את הקושיא. שואלת הגמרא, **מַאי 'אִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר'** שאמרה הברייתא, שפירושו שאם תאמר שאין ללמוד זאת מקל וחומר, מדוע תאמר כך. משיבה הגמרא, **וְכִי תֵּימָא, אִיכָּא לְמֵיפְרַךְ** על קל וחומר זה, **מַה לְּעֶגְלָה** שלכך פוסלת בה עבודה, שחמורה היא בכך **שֶׁכֵּן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ** שהרי אינה קרויה עגלה אלא בת שנתה, תאמר בפרה שקלה היא בכך שאין השנים פוסלות בה, לכך לא יפסלו בה שאר עבודות. **אִי נָמִי** עוד ניתן לפרוך את הקל וחומר, **קָדָשִׁים יוֹכִיחוּ, שֶׁמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶן, וְאֵין עֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן**, הרי שאין פסול המום גורם שעבודות יפסלו בה, לכך אמרה הברייתא שיש ללמוד זאת מגזרה שוה, **נֶאֱמַר כָּאן 'עוֹל', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן 'עוֹל', מַה לְּהַלָּן** בעגלה, אף **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** פוסלות, **אַף כָּאן** בפרה, אף **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** פוסלות. ועתה, אחר שנתבארה הברייתא, מקשה ממנה הגמרא על דברי רב, **וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָה** – הרי המקור שיפסלו בפרה שאר עבודות מלבד עול, אינו אלא מעגלה, ואם כך, **מַה לְּהַלָּן** בעגלה, אין עבודת משא פוסלת בה **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ, אַף כָּאן** בפרה, לא תפסול בה עבודת משא **עַד שֶׁתִּמְשׁוֹךְ**, ומדוע חילק רב בכך בין פרה לעגלה.

מתרצת הגמרא, **תַּנָּאֵי הִיא** – דבר זה, מהו המקור ששאר עבודות מלבד עול פוסלות בפרה, שנוי במחלוקת תנאים, **דְּאִיכָּא** תנא **דְּמַיְּתֵי לַהּ** בגזרה שוה **מֵעֶגְלָה** והיא הברייתא האמורה, **וְאִיכָּא** תנא **דְּמַיְּתֵי לַהּ** ששאר עבודות פוסלות בפרה **מִגּוּפָהּ דְּפָרָה** – מפרשת פרה אדומה עצמה, **דְּתַנְיָא**, נאמר בפרה 'אשר לא עלה עליה **עוֹל**', **אֵין לִי** שיפסול בה **אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** מִנַּיִן, **תַּלְמוּד לוֹמַר, 'אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל'**, ולא נאמר 'אשר לא עלה עול עליה', לכן דורשים 'אשר לא עלה עליה' **מִכָּל מָקוֹם** גם אם אינה עול, **אִם כֵּן**, כיון שלאו דווקא עול פוסל בה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'עוֹל'**, לומר, **עוֹל פּוֹסֵל** בה **בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה**, כלומר שהניח העול לצורך שהפרה תישא את העול, **בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – שאינו צריך שהפרה תישא עכשו את העול, אלא הניח העול על הפרה כדי להקל משאו מידו, ואילו **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת** בה **אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – כגון שהניח עליה משא כדי להוליכו, ולא כשהניח עליה באקראי להקל משאו מידו. ומעתה, רב שחילק בין פרה לעגלה, שפרה פוסלת משעת עליית המשא, ובעגלה עד שתמשוך, לא למד פסול שאר עבודות בפרה מעגלה, אלא סבר כברייתא זו, שלמדה שאר עבודות בפרה מפרשת פרה אדומה עצמה.

מקשה הגמרא, לדברי הברייתא שלמדה את שאר העבודות מגופה של פרה, מדוע אתה מרבה שאר עבודות בפרה, **וְאֵימָא, 'אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ'** שמשמע כל דבר מלאכה, הרי הוא **כְּלָל**, ומה שנאמר אחריו **'עוֹל'**, הרי הוא **פְּרָט**, נמצא שהוא **כְּלָל וּפְרָט**, והמדה היא, שכשיש כלל ופרט **אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט**, שהפרט פירושו של כלל, נמצא, **עוֹל אֵין** – יפסול בה, אבל **מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא** יפסול בה. מתרצת הגמרא, **'אֲשֶׁר'** שנאמר כאן **רַבּוּיָא הוּא**, ומרבה את שאר העבודות, ולכך אין דורשים כאן כלל ופרט.

אומרת הגמרא, **וְתַנְיָא נַמִּי גַּבֵּי עֶגְלָה כִּי הַאי גַּוְונָא** – כאותם דרשות ששנינו בפרה, נאמר בעגלה ערופה 'אשר לא משכה **בעוֹל**', **אֵין לִי** שפוסל בה **אֶלָּא עוֹל, שְׁאָר עֲבוֹדוֹת** מִנַּיִן שפוסלות בה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** לפני זה בפסוק, **'אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ'**, הרי שעבודה **מִכָּל מָקוֹם** פוסלת בה, **אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק **'עוֹל'**, לומר, **עוֹל פּוֹסֵל** בה **בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – אפילו אם הניחו דבר עליה שלא לשם עבודה, כגון להקל משאו מידו, ואילו **שְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת** בה **אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – כגון שהניח עליה משא כדי להוליכו, ולא כשהניח עליה באקראי.

מקשה הגמרא, מדוע מרבים שאר עבודות בעגלה, **וְאֵימָא** שמה שנאמר בתחילת הפסוק **'אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ'** שמשמע כל עבודה, הרי הוא **כְּלָל**, ומה שנאמר אחר כך **'עוֹל'**, הרי הוא **פְּרָט**, נמצא שהוא **כְּלָל וּפְרָט**, והרי **אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט**, נמצא **עוֹל אֵין** – יפסול בה, אבל **מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא** יפסול בה. מתרצת הגמרא, **'אֲשֶׁר'** שנאמר כאן **רַבּוּיָא הוּא** ומרבה את שאר העבודות, ולכך אין דורשים כאן כלל ופרט.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, בָּעֵי מִינֵּיהּ מַרְבִּי יוֹחָנָן – שאלתי את רבי יוחנן, **מְשִׂיכַת עוֹל** שפוסלת בעגלה, **בְּכַמָּה** היא פוסלת. **אָמַר לִי** משתמשוך **כְּמֹלֵא עוֹל** היא נפסלת. **אִיכַּפְּיָא לְהוּ** – הסתפקו בני בית המדרש, 'כמלא עול' שאמר רבי יוחנן, האם **לְאָרְכּוֹ** של עול אמר, **אוֹ לְרָחְבּוֹ. אָמַר לְהוּ הַהוּא מַרְבָּנָן וְרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ, לְדִידִי מְפָרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – לי פירש רבי יוחנן, **מְשִׂיכַת עוֹל לְרָחְבּוֹ** שהוא **טֶפַח**. שואלת הגמרא, **וְלֵימָא** אם כך ששיעור המשיכה הוא **טֶפַח** ולשם מה הוזכר עול. משיבה הגמרא, **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** רבי יוחנן בכך, **שִׁיעוּרָא דְּעוֹל** לרחבו **טֶפַח הָוֵי, לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** בכך ששיעור עול הוא טפח, **לְמִקַּח וּמִמְכָּר** – שהפוסק עם חברו למכור לו עול סתם, צריך לתת לו עול ברוחב טפח.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן שָׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיא עֶגְלָה בְּנַחַל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עגלה שהיא **דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה** עדיין **פֵּירוֹת** שהרי בת שנתה היא ולא ילדה, **וְיֵעָרֵף** בנחל איתן שהוא **בְּמָקוֹם** קשה **שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פֵּירוֹת, וִיכַפֵּר עַל מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ** לחלל זה **לַעֲשׂוֹת פֵּירוֹת**. מבררת הגמרא, **מַאי** כוונת רבי יוחנן בן שאול שלא הניחו לו לעשות **פֵּירוֹת, אִילֵימָא** פירות **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה** שלא הניחו להרוג לעסוק בה, **אֶלָּא מֵעַתָּה אִזְקֵן וְאַסְרִים** שנמצאו חללים, **הָכִי נַמִּי דְּלֵא עָרְפִינַן** – וכי אין עורפים עליהם עגלה, מכיון שאינם ראויים ללדת, **אֶלָּא** פירות אלו הכוונה שלא הניחו לו לעשות עוד **מִצְוֹת**.

שנינו במשנה, **וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל אֵיתָן, אֵיתָן כְּמַשְׁמָעוֹ קָשֶׁה. תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן לְאֵיתָן שֶׁהוּא קָשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** בפרשת בלעם, כשראה את הקיני,

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאורים לפרקי אבות

פרק שישי משנה א

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ. נִקְרָא רֵעַ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּמַלְבִּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה, וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן, וּמְרַחֲקָתוֹ מִן הַחֵטְא, וּמְקָרֶבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת, וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה. אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה". וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין, וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תּוֹרָה, וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פוֹסֵק, וְהֹוֶה צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ, וּמְגַדַּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים:

~ נקודות משיחות קודש ~

בדברי רבי מאיר יש, לכאורה, דבר והיפוכו: מצד אחד כוונתו היא לעודד עסק בתורה לשמה ומצד שני כיצד הוא עושה כן? על ידי שמבטיח לאדם "דברים הרבה" ("נקרא רע, אהוב וכו'") – הרי אם ילמד למטרה זו לא יהא זה לימוד תורה לשמה?!

ויש לומר בביאור הדברים:

המשנה מדברת במי שכבר עוסק בתורה לשמה ("כל העוסק") ולומד תורה לשם השגת התורה ולא לשום מטרה אחרת, אפילו לא מטרה קדושה אחרת[1]. והדגש הוא על המילה "עוסק בתורה לשמה", כלומר שלומד מתוך עמל ויגיעה, כאדם הטרוד בעסקו יום וליל.

אדם כזה, העסוק כל־כולו בלימוד תורה, עשוי להיות מוטרד מן השאלה – מכיון ש"כל האומר אין לי אלא תורה.. אפילו תורה אין לו"[2], כלומר, בנוסף לעסק התורה חייב הוא לעסוק גם בכל שאר עניני עבודת ה' (אהבתו ויראתו וכו')[3], דבר הדורש עמל רב; וכלשון הרמב"ם[4], "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים.. וכשמחשב בדברים האלו עצמם, מיד הוא נרתע לאחוריו וכו'". ובנוסף לכך עליו לעסוק גם בעניני גמילות חסד; אם־כן – שואל הוא את עצמו – האמנם בגלל שכל עסקו הוא בלימוד תורה יחסרו אצלו כל שאר עניני העבודה?

על כך משיבה המשנה ואומרת לו – "כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה".

הטעם שנאמר כאן "זוכה לדברים הרבה" ולא "מקבל שכר הרבה" הוא שאכן אין זה בגדר של קבלת שכר, אלא – בנוסף לשכרו של הלומד תורה לשמה – "זוכה הוא לדברים הרבה". כלומר, הוא מקבל "דברים" שמעלתם פחותה ממעלת לימוד תורה לשמה, אך "דברים" אלה מסייעים לו בכל שאר עניני עבודת ה', כדי שלא יחסרו לו ענינים אלה.

"דברים" אלה שזוכה בהם ה"עוסק בתורה לשמה" נחלקים לשני סוגים:

א. "דברים" שמקבל באופן חלקי בלבד. כלומר, אף־על־פי שהם מסייעים לו בעבודת ה' שלו, אין הם ניתנים לו בשלימות ומוטל עליו לעבוד כדי להשיגם באופן שלם – "ומלבשתו ענוה ויראה", דהיינו שמידות הענוה והיראה ניתנות לו כ"לבוש" שהוא מקיף וחיצוני לאדם (אבל אינו נעשה על־ידי־זה עניו). כמו כן "ומכשרתו להיות צדיק, חסיד, ישר ונאמן"; "ומרחקתו מן החטא"; "ומקרבתו לידי זכות". הצד השווה לכל ה"דברים" האלה הוא שניתנים לו בתור מסייעים בלבד, אך הם אינם פוטרים אותו לגמרי מעבודה ויגיעה.

ב. "דברים" שהעוסק בתורה לשמה זוכה בהם בשלימותם, ללא צורך בתוספת יגיעה שלו – "אוהב את המקום, אוהב את הבריות", "משמח את המקום, משמח את הבריות", "ונהנין ממנו עצה ותושיה, בינה וגבורה".

נמצא אפוא כי הלומד תורה לשמה, זוכה לסיוע הן בענינים ש"בין אדם למקום" והן בענינים ש"בין אדם לחבירו". ויתירה מזו, אף ב"מילי דעלמא" יוכל הוא להנות את הבריות בהשאת עצה ותושיה.

(לקוטי־שיחות, כרך יז, עמ' 401)

---

1. כגון "לידע את המעשה אשר יעשון" וכדומה. 2. יבמות קט, ב; וראה אגרת הקודש סימן ה (קח סוף עמ' ב) 3. ראה מאמרז"ל (יבמות קט, ב) "כל האומר אין לו אלא תורה.. אפילו תורה אין לו". 4. הלכות יסודי התורה פרק ב, הלכה ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת במדבר - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	5:46	5:42	8:31	8:29	9:10	9:08	10:20	10:19	13:11	13:12	19:29	19:33	19:57	20:01	19:12	20:13
חיפה (ק)	5:42	5:38	8:28	8:25	9:07	9:05	10:18	10:17	13:11	13:11	19:34	19:38	20:00	20:05	19:05	20:16
ירושלים (ק)	5:43	5:39	8:29	8:26	9:07	9:06	10:18	10:17	13:10	13:10	19:33	19:37	19:57	20:01	18:57	20:13
תל אביב (ק)	5:44	5:41	8:30	8:28	9:09	9:07	10:20	10:19	13:12	13:12	19:30	19:35	19:59	20:04	19:12	20:15
אוסטריה, וינה (ק)	5:17	5:10	8:02	7:56	9:02	8:59	10:20	10:17	13:29	13:30	20:26	20:33	21:05	21:14	20:14	21:32
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:12	7:17	9:04	9:06	9:42	9:45	10:35	10:37	12:46	12:47	17:22	17:17	17:50	17:46	16:59	17:58
אוקראינה, אודסה (ק)	5:25	5:18	8:12	8:06	9:08	9:04	10:24	10:22	13:31	13:32	20:22	20:30	21:00	21:08	20:10	21:25
אוקראינה, דונייצק (ק)	4:52	4:45	7:38	7:31	8:37	8:33	9:54	9:52	13:03	13:04	19:59	20:07	20:39	20:47	19:48	21:05
אוקראינה, דניפרופטרובסק (ק)	5:01	4:54	7:47	7:40	8:47	8:43	10:05	10:02	13:14	13:15	20:12	20:20	20:52	21:01	20:00	21:18
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	5:21	5:12	8:04	7:55	9:09	9:05	10:28	10:26	13:40	13:41	20:44	20:52	21:26	21:36	20:33	21:55
אוקראינה, קייב (ק)	5:12	5:04	7:55	7:46	9:02	8:58	10:21	10:18	13:33	13:34	20:37	20:46	21:20	21:30	20:26	21:49
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	5:40	5:37	8:23	8:21	8:57	8:56	10:06	10:05	12:52	12:53	18:58	19:01	19:24	19:28	18:41	19:38
איטליה, מילאנו (ק)	5:54	5:48	8:41	8:36	9:35	9:32	10:51	10:49	13:57	13:57	20:48	20:55	21:22	21:30	20:33	21:46
אקוואדור, קיטו (ח)	6:07	6:07	8:37	8:37	9:07	9:07	10:09	10:09	12:41	12:41	18:14	18:14	18:37	18:37	17:56	18:46
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:39	7:44	9:36	9:38	10:13	10:15	11:06	11:08	13:20	13:20	18:01	17:57	18:29	18:25	17:39	18:36
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	8:45	8:51	10:31	10:33	11:11	11:14	12:03	12:05	14:12	14:12	18:38	18:32	19:09	19:04	18:15	19:16
ארה"ב, בולטימור (ק)	5:54	5:49	8:41	8:38	9:27	9:24	10:40	10:38	13:39	13:39	20:12	20:17	20:44	20:50	19:59	21:04
ארה"ב, ברוקלין (ק)	5:40	5:35	8:28	8:24	9:14	9:12	10:28	10:27	13:28	13:29	20:05	20:10	20:38	20:44	19:52	20:58
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	5:40	5:35	8:28	8:24	9:15	9:12	10:29	10:27	13:29	13:29	20:05	20:11	20:39	20:45	19:52	20:59
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:12	6:06	9:00	8:55	9:48	9:46	11:03	11:01	14:05	14:06	20:46	20:52	21:20	21:27	20:33	21:41
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:29	6:26	9:14	9:12	9:51	9:50	11:02	11:01	13:52	13:52	20:08	20:12	20:35	20:39	19:52	20:50
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:52	5:48	8:38	8:35	9:18	9:16	10:30	10:28	13:23	13:24	19:45	19:50	20:15	20:20	19:31	20:32
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:36	6:33	9:19	9:17	9:55	9:53	11:04	11:03	13:51	13:51	19:59	20:02	20:26	20:29	19:44	20:40
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	5:34	5:29	8:22	8:18	9:09	9:07	10:24	10:22	13:24	13:25	20:02	20:08	20:36	20:42	19:49	20:57
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:05	5:59	8:52	8:48	9:39	9:36	10:53	10:51	13:52	13:53	20:28	20:34	21:01	21:08	20:15	21:22
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:32	5:26	8:19	8:15	9:07	9:05	10:22	10:20	13:23	13:24	20:03	20:09	20:37	20:43	19:50	20:58
בוליביה, לה-פס (ח)	6:48	6:50	9:05	9:06	9:36	9:38	10:35	10:36	12:59	12:59	18:10	18:08	18:34	18:32	17:50	18:42
בלגיה, אנטוורפן (ק)	5:54	5:45	8:35	8:25	9:44	9:40	11:04	11:01	14:17	14:18	21:25	21:33	22:08	22:19	21:14	22:38
בלגיה, בריסל (ק)	5:55	5:47	8:37	8:28	9:45	9:41	11:05	11:02	14:18	14:18	21:23	21:32	22:07	22:17	21:13	22:36
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:33	6:36	8:43	8:45	9:16	9:17	10:13	10:14	12:33	12:33	17:37	17:35	17:58	17:56	17:13	18:06
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:20	6:23	8:31	8:32	9:03	9:05	10:01	10:02	12:21	12:21	17:22	17:20	17:47	17:45	17:02	17:55
בריטניה, לונדון (ק)	5:11	5:02	7:51	7:41	9:02	8:58	10:22	10:19	13:36	13:36	20:46	20:55	21:28	21:39	20:36	21:59
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	5:11	5:01	7:45	7:27	9:06	9:02	10:27	10:24	13:45	13:46	21:01	21:11	21:49	22:00	20:54	22:23
גרמניה, ברלין (ק)	5:13	5:04	7:51	7:38	9:06	9:02	10:26	10:24	13:42	13:43	20:56	21:05	21:40	21:51	20:44	22:12
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:41	5:33	8:24	8:16	9:30	9:26	10:48	10:46	14:00	14:01	21:03	21:12	21:46	21:55	20:52	22:14
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:38	6:41	8:45	8:47	9:19	9:20	10:15	10:16	12:34	12:34	17:36	17:33	17:55	17:53	17:09	18:03
הודו, מומבאי (ח)	6:04	6:02	8:45	8:43	9:18	9:17	10:25	10:24	13:07	13:08	19:05	19:08	19:30	19:33	18:49	19:43
הודו, פונה (ח)	6:01	5:59	8:41	8:40	9:14	9:13	10:21	10:21	13:03	13:04	19:01	19:03	19:26	19:28	18:45	19:38
הונגריה, בודפשט (ק)	5:08	5:01	7:54	7:48	8:52	8:49	10:10	10:07	13:18	13:18	20:12	20:20	20:51	21:00	20:01	21:17

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת במדבר - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ה) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
טורקיה, איסטנבול (ה)	4:44	4:38	7:31	7:27	8:18	8:16	9:33	9:31	12:33	12:33	19:10	19:16	19:43	19:50	18:57	20:04
יוון, אתונה (ק)	6:16	6:11	9:03	9:00	9:47	9:45	11:00	10:58	13:57	13:57	20:27	20:33	20:59	21:04	20:14	21:18
מולדובה, קישינב (ק)	5:31	5:24	8:17	8:11	9:14	9:11	10:31	10:29	13:38	13:39	20:32	20:39	21:10	21:18	20:20	21:35
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ה)	6:01	5:59	8:41	8:40	9:15	9:14	10:22	10:21	13:05	13:05	19:03	19:06	19:29	19:31	18:47	19:41
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ה)	7:40	7:47	9:17	9:20	10:01	10:04	10:50	10:53	12:56	12:56	17:11	17:05	17:45	17:39	16:48	17:53
נפאל, קטמנדו (ה)	5:15	5:12	7:59	7:57	8:36	8:34	9:45	9:44	12:34	12:34	18:45	18:48	19:12	19:16	18:30	19:27
סין, בייג'ין (ה)	5:01	4:55	7:48	7:44	8:34	8:31	9:47	9:46	12:46	12:47	19:21	19:27	19:54	20:00	19:06	20:13
סינגפור, סינגפור (ה)	6:56	6:56	9:26	9:26	9:56	9:56	10:59	10:59	13:31	13:32	19:06	19:07	19:29	19:30	18:48	19:39
פולין, ורשא (ק)	4:43	4:34	7:22	7:10	8:36	8:32	9:56	9:53	13:11	13:12	20:22	20:32	21:08	21:19	20:12	21:39
פרו, לימה (ה)	6:17	6:19	8:38	8:39	9:09	9:10	10:09	10:09	12:35	12:35	17:52	17:51	18:15	18:14	17:33	18:24
צרפת, ליאון (ק)	6:11	6:04	8:58	8:52	9:52	9:49	11:09	11:06	14:14	14:15	21:04	21:11	21:41	21:49	20:52	22:05
צרפת, פריז (ק)	6:11	6:03	8:56	8:48	9:57	9:53	11:15	11:13	14:25	14:26	21:26	21:34	22:05	22:14	21:13	22:32
קולומביה, בוגוטה (ה)	5:43	5:42	8:15	8:15	8:46	8:46	9:49	9:49	12:24	12:24	18:03	18:03	18:26	18:27	17:45	18:36
קנדה, טורונטו (ק)	5:54	5:48	8:41	8:37	9:32	9:29	10:47	10:45	13:51	13:51	20:38	20:44	21:10	21:17	20:22	21:32
קנדה, מונטריאול (ק)	5:25	5:18	8:12	8:07	9:06	9:03	10:22	10:20	13:28	13:28	20:18	20:25	20:54	21:02	20:05	21:17
קפריסין, לרנקה (ק)	5:43	5:39	8:30	8:27	9:11	9:09	10:22	10:21	13:17	13:17	19:41	19:45	20:11	20:16	19:27	20:28
רוסיה, ליובאוויטש (ה)	4:52	4:42	7:15	-	8:51	8:46	10:13	10:09	13:33	13:34	20:54	21:05	21:45	21:58	20:45	22:22
רוסיה, מוסקבה (ה)	4:21	4:10	-	-	8:22	8:16	9:45	9:41	13:06	13:07	20:36	20:47	21:25	21:39	20:23	22:05
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ה)	4:47	4:40	7:33	7:27	8:30	8:27	9:48	9:45	12:55	12:56	19:49	19:56	20:28	20:36	19:37	20:53
שוויץ, ציריך (ק)	5:51	5:44	8:37	8:31	9:35	9:31	10:52	10:50	14:00	14:01	20:59	21:07	21:33	21:41	20:42	21:58
תאילנד, בנגקוק (ה)	5:52	5:51	8:30	8:29	9:01	9:01	10:07	10:07	12:46	12:47	18:37	18:39	19:01	19:03	18:20	19:13

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Lahak.org Chasidut.tv Otzar770.com

2304-3377